HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
RAZRED ZA FILOLOŠKE ZNANOSTI

Julije Benešić

R J E Č N I K

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA JEZIKA od PREPORODA do I. G. KOVAČIĆA

Urednici
Josip Bratulić
Anja Nikolić-Hoyt
Marko Samardžija

Priredili za tisak
Ivana Filipović Petrović, Anja Nikolić-Hoyt,
Bojana Schubert

SVEZAK 15

TA – ULJUDBA

Zagreb 2022.

Julije Benešić

RJEČNIK HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA JEZIKA OD PREPORODA DO IVANA GORANA KOVAČIĆA

SVEZAK 15

TA – ULJUDBA

Rukopis je prihvaćen za tisak na sjednici Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 21. lipnja 2021.

Svezak 15 objavljen je uz novčanu potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Priredili za tisak:

Ivana Filipović Petrović: *ta – tikva*
Anja Nikolić-Hoyt: *tikvan – tresti se; udav – uljudba*
Bojana Schubert: *tresuckati – twostep; u – udati se*

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
RAZRED ZA FILOLOŠKE ZNANOSTI

Julije Benešić

R J E Č N I K

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA JEZIKA od PREPORODA do I. G. KOVAČIĆA

Urednici
Josip Bratulić
Anja Nikolić-Hoyt
Marko Samardžija

Priredili za tisak
Ivana Filipović Petrović, Anja Nikolić-Hoyt,
Bojana Schubert

SVEZAK 15

TA – ULJUDBA

Zagreb 2022.

Nakladnik
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Trg Nikole Šubića Zrinskog, HR- 10000 Zagreb

Za nakladnika
Akademik Dario Vretenar, glavni tajnik

Recenzenti
August Kovačec
Željka Brlobaš

Grafička urednica
Martina Delišimunović

Tisak
Stega tisak, Zagreb

Naklada
100

Tiskano u lipnju 2022.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001139926.

ISBN 978-953-154-219-7 (cjelina)
ISBN 978-953-347-446-5 (sv. 15.)

Rječnik je nastao u okviru projekta *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*

Voditelj projekta
Anja Nikolić-Hoyt

SADRŽAJ

Predgovor (Anja Nikolić-Hoyt) VII

Popis pisaca i djela iz kojih su uzimani citati XV

Popis kratica XXXV

Rječnik 3569

PREDGOVOR

U svijetu koji se suočava s novim ratom, dok se strepnja izazvana globalnom pandemijom i razornim potresima jedva stišava tonući pomalo i teškom mukom u tek nešto dublje slojeve svijesti, izlazak iz tiska tisuću i dvjesto kartica trećega u nizu novih svezaka Benešićeva *Rječnika hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića* čini se uistinu nemalenim postignućem, začudnim koliko i zahtjevnim. Kako je dovršavanje *Rječnika* sad još bliže kraju, valja se podsjetiti kako je sve počelo.

Benešićev književnojezični rječnik nastao je na poticaj Miroslava Krleže, a iz potrebe za izradom i izdavanjem rječnika koji bi nadomjestio praznine i nedostatke postojećih rječnika, poglavito Broz-Ivekovićeva *Rječnika hrvatskoga jezika* iz 1901. Naime, pod utjecajem rastućega štokavskog purizma ti su rječnici nudili pristranu i krnju sliku o leksiku hrvatskoga jezika u kojoj hrvatske jezične posebnosti te općenito hrvatska jezična i književna tradicija nisu bile u dovoljnoj mjeri zastupljene. Izrada takva rječnika bila je također na preporuku Miroslava Krleže kasnih četrdesetih godina prošloga stoljeća povjerena Juliju Benešiću (1883.–1957.), književniku i jezikoslovcu, prevoditelju i teatrologu, kojega je prerana smrt zatekla u obradi slova S. Neovisno o tome što *Rječnik* nije stigao završiti, Benešićev je doprinos hrvatskoj filologiji i osobito hrvatskoj leksikografskoj produkciji neosporan i trajan, a može se sagledavati iz različitih vizura. Prije svega, utemeljen na književnim citatima – korpusnim glosama iz djela više od stotinu ponajboljih hrvatskih književnika od Antuna Mihanovića do Ivana Gorana Kovačića, *Benešićev rječnik* predstavlja jedinstven društvenopovijesni dokument i jezičnokulturni spomenik hrvatskoga jezika i književnosti od sredine XIX. do polovice XX. stoljeća. Štoviše, možemo reći da je Benešić uvelike popunio spomenute praznine stvorivši, naročito u onoj svojoj sastavnici koja se odnosi na razdoblje kodifikacije ilirskoga odnosno općehrvatskoga jezičnog standarda, dakle na vrijeme od preporoda do pretkraj XIX. stoljeća, danas jedini rječnik hrvatskoga književnog jezika iznimno važnoga preporodnog vremena. Naime, *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića* vrlo je vrijedna riznica hrvatskoga leksika koji je nastao, između ostalog, u vrijeme leksičke obnove hrvatskoga jezika u djelima hrvatskih književnika druge polovice XIX. stoljeća. Oni su, naime, u potrazi za hrvatskim riječima koje bi mogle zamijeniti dotad upotrebljavane ponajprije njemačke i latinske riječi – jer je hrvatski jezik u to vrijeme postao službenim jezikom u svekoliku javnom životu – pribjegavali orječivanju najrazličitijih koncepata i konceptnih odnosa, obilato se koristeći znamenitim leksikografskim djelima preporodnih leksikografa, naročito Bogoslava Šuleka, kao i raskošnim tvorbenim mogućnostima hrvatskoga jezika. Pobjedom konvergentne jezične politike, međutim, izvorno hrvatske riječi i porabe potisnute su u pasivan

jezični sloj. Benešić ih je, srećom, velikim dijelom sačuvao, a dokumentacijski potencijal njegova *Rječnika* uvelike proizlazi iz autorova otvorenog i nenormativnog pristupa uzusu pisaca, odnosno korpusu ekscerpiranih djela, iz kojih se, osobito u novim svescima, citati prenose dostojno povjerenja.

Kao što smo već rekli, Benešić nije na žalost uspio završiti svoj *Rječnik*, prema sačuvanim izvorima posljednja natuknica koju je obradio, premda postoje i drugačije interpretacije, bila je *serenada*. Jugoslavenska akademija je od 1985. do 1990., tridesetak godina nakon Benešićeve smrti, objavila prvih dvanaest svezaka (*a–rzati*), no rad na dovršavanju *Rječnika* nastavio se tek dva desetljeća kasnije, to jest 2008. u Zavodu za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Prevrednovanjem inicijalnih metodoloških i drugih postavki te uvođenjem modernog, suvremenog pristupa obradi Benešićev se rječnik svrstao u sam vrh hrvatske leksikografije kao djelo iznimna jezičnokulturnog i jezikoslovnog značaja, čija je nacionalna vrijednost dragocjena.

15. svezak *ta–uljudba* treći je dakle u nizu novih svezaka *Benešićeva rječnika* koji se odlikuje opet novim postupcima i rješenjima. Općenito se može reći da se svaki od novih svezaka odlikuje nečim novim, što i nije neobično uzmemo li u obzir činjenicu da je proces nastajanja višesveščanih referentnih rječnika dugotrajan te podrazumijeva mogućnost heurističkoga otkrivanja i kodiranja novog. Primjerice, uz posvemašnju reviziju načela obrade i metodologije izrade *Rječnika* najveći doprinos 13. sveska *s–spužvast* (2013.) ogleda se u vjerodostojnome bilježenju citatnih potvrda i navođenju punih podataka o izvorima. Naime, počevši od 13. sveska, a različito od prvih dvanaest svezaka u kojima se uz citate bilježe samo prezimena citiranih autora, uz svaki se citat donose provjereni i provjerljivi podaci o autoru, naslovu djela, godini izdanja i broju stranice. A budući da se citati bilježe *ništa ne dodajući i ništa ne oduzimljući*, od 13. sveska nadalje nalazimo nerijetko oprečne jezične, pravopisne i gramatičke konvencije različitih društvenopovijesnih i ideološkopolitičkih praksi stogodišnje povijesti hrvatskoga jezika i hrvatske književnosti, koju *Rječnik* odražava: izvornu grafiju, stare množinske padeže i virtuozne tvorbe hrvatskih pisaca druge polovice XIX. stoljeća, ali i ekavicu dvadesetih godina XX. stoljeća te morfonološki pravopis iz vremena NDH. S druge strane, 14. svezak *spužvica–švrljuga* (2017.) karakterizira još jedna metodološka novina. Riječ je o uvođenju paralelnih korpusnih glosa odnosno supostavljanju citata koji pripadaju različitim izdanjima istoga književnog djela, utemeljenima na različitim jezičnim koncepcijama i/ili ideologijama. Ne pojavljuju se doduše sva ekscerpirana djela u većem broju izdanja, no dovoljan je broj onih koja su temeljem usporedbi. Supostavljanje paralelnih korpusnih glosa sukladno je osnovnoj svrsi *Benešićeva rječnika*, to jest dokumentiranju različitih jezičnih navika i poraba koje su bile prožete prevladavajućim društvenopovijesnim i ideološkim kontekstima. Paralelne korpusne glose načelno pripadaju dvjema skupinama: (1) glose koje su dio izvornoga hrvatskog izričaja druge polovice XIX. stoljeća i njihove inačice u revidiranim izdanjima prve polovice XX. stoljeća, prekrojenima u skladu s Vukovom novoštokavskom normom; (2) glose koje pripadaju izvornomu hrvatskom izričaju druge polovice XIX. stoljeća i njihove inačice u izdanjima iz 1944., koja su rezultat reafirmacije, restauracije ili augmentacije autohtonoga hrvatskog jezika za vrijeme NDH.

15. svezak *ta–uljudba* (2022.) također je u izvjesnom smislu nov. Naime, pristupom Digitalnom repozitoriju *Indigo* koji je za potrebe našega rada na dovršavanju

Benešićeva rječnika izradio gospodin Crnković iz tvrtke *ArhivPro* u proljeće 2019. – jer se kartična građa s ispisanim citatima ubrzo pokazala nepouzdanom i nedostatnom – uvelike su se promijenile mogućnosti pretraživanja Benešićeva književnog korpusa i njegov znanstvenoistraživački potencijal. Štoviše, *Indigo* kao objedinjujući repozitorij u kojemu je pohranjeno više od šest stotina u znatnoj mjeri računalno pretraživih književnih djela hrvatskih autora romantizma, realizma i moderne postao je za nas nezaobilaznim alatom u svakodnevnome radu. Jer dok smo radeći na prvim dvama novim svescima bili prisiljeni pretraživati desetke i desetke pdf-ova u potrazi za novim citatnim potvrdama, odnosno u njima sadržanim kontekstnim okvirima u kojima bismo nalazili dodatne informacije o značenju i značenjskom profiliranju obrađivane natuknice, zahvaljujući *Indigu* od 15. sveska nadalje taj je posao znatno olakšan i obogaćen. Naime, upišemo li u *Indigo* natuknicu koju obrađujemo, izlistat će se citatne potvrde iz svih djelâ Benešićeva književnog korpusa u kojima se ona nalazi (odnosno iz svih onih čiji je digitalni zapis dovoljno čitljiv). Nužno je ipak pojedinačno upisivati sve deklinirane i konjugirane likove natukničkoga članka jer će oni generirati uvijek nove kontekstne okvire s novim značenjskim dimenzijama rječničkih nerijetko polisemnih natuknica. No, kontekstni nam okviri ne pomažu samo pri artikulaciji i razgraničavanju značenja višeznačnih natuknica, premda je upravo ta njihova uloga vrlo istaknuta, poglavito u glagolskih natuknica koje su često polisemne, to jest značenjski profilirane. Kontekst odnosno kontekstni okvir pomaže proširenju i razradi znanja o denotatu te je izvorom jezičnih i enciklopedijskih podataka koje razlikujemo samo uvjetno. Naime, ističe li pojedini kontekstni okvir u većoj mjeri enciklopedijske podatke, to jest podatke o izvanjezičnome univerzumu ili pak ponajprije pruža uvid u jezične, gramatičke strukture donoseći različita oprimjerenja kolokacijskih sveza ili sintaktičkih funkcija u kojima se pojavljuje obrađivana natuknica (na primjer, **trepavica**), vrlo je teško ili čak nemoguće utvrditi jer je znanje o svijetu neodvojivo od znanja o jeziku i u njemu sadržano. Bitno je međutim naglasiti da različiti kontekstni okviri proširuju znanje o jeziku i enciklopedijsko znanje o svijetu pojedine natuknice, pridonoseći razrađenijemu i potpunijemu opisu njezina značenja. Zahvaljujući *Indigu* koji osigurava raznolikost kontekstnih okvira iz obilja ponuđenih citatnih potvrda ili korpusnih glosa biramo one čiji kontekstni okviri ističu kakvu novu nijansu značenjske strukture pojedine natuknice, dok svi kontekstni okviri zajedno objedinjuju njezine različite jezične odnosno izvanjezične profile. Poslužit ćemo se dvama primjerima.

Imenička natuknica **trepavica** u našemu književnom korpusu ima tri potvrđena značenja. Budući da se u stvarnosti i u jeziku pojavljuje obično u množini, to jest u paru, njeno prvo denotativno značenje jest 1. *zaštitne dlačice na rubovima očnih kapaka*. To prvo značenje temelj je prenesenoga značenja pod 2., a također i metonimijskoga proširenja pod 3. Zadržat ćemo se, međutim, samo na prvome značenju.

trepavica, f., obično pl.

1. *zaštitne dlačice na rubovima očnih kapaka.*

Ište vodu usta kvasit sušna. / Dava vodu, njom mu žedju vida, / I krmelje s trepavicâ skida *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 17).* — Taj predivni zastor: / duge trepavice – / Oj digni ga, digni, / krasna golubice *(Vraz, Djulabije, 1880, 19).* — Zamisli se um djevice, / Obraz zacrveni, / Zabljesnuše trepavice / Kano cviet jutreni *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 195).* — ... liepe, velike i vrane trepavice bacale sjenu čak do rumenih jagodicah njezinog lišca *(Kovačić, Fiškal, 1882, 138).* — ... i duge trepavice pokriše modre kolute izpod

očiju *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 35).* — ... nemirni plamen svijeće, što je sad ginuo sad rastao neprestano podrhtavajući, učinio bi, te bi njezine teške trepavice drhtnule *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 100).* — Sva začarana [...] ne osjećajući gotovo ništa zemaljskoga, prhala je u tom svijetu ideala, dok su njezine velike, crne trepavice podrhtavale pred nemirnim plamenom svijeće *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 102).* — Čelo joj je tahta sedefova, / [...] / Trepavice krila paunova *(Hrvatske narodne pjesme IV, 1899, 548).* — Oh, porubljene oči trepavicam, / zaokružene gustim obrvicam / vaš pogled pokoj srcu mom odnese! *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 65).* — Na Pavlove proračunane nasrtaje dvoumnog značenja isprvice zatreptale joj trepavice ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 44).* — ... kad Kata podigne s veziva guste, svilene trepavice, nasmijehnuv se milo stidljivo, – u taj čas se i matere u nju zaljubljuju *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 37).* — ... kad Kata podigne s veziva guste, svilene trepavice, nasmjehnuv se milo-stidljivo, – u taj čas se i matere u nju zaljubljuju *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1919, 133).* — No one od suza orošene trepavice, ono mramorno lice zarumenjeno od plača, ona dršćuća usnica, sve ga se to tako dojmilo ... *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 277).* — Tiho prekrije oči dugim trepavicama kao svilenim zavjesama i uroni pogled duboko u se *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 101).* — Njegove oči bijahu ogledalo čistoga dječjeg srca, sivoplave, uvijek u zasjenku dugih tamnih trepavica *(Hanžeković, Novele, 1932, 14).* — ... a trepavice su joj bile tako bujne, tako crne, tako metličave, te je Filipu izgledalo, kao da su umjetne *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 107).* — Prekrstio je ruke. Trepavica / Prosinula mu suzom, mrknu lica: / Oh, slatkogorkog sjetio se hipa *(Šenoa, Pjesme, 1933, 361).* — Pod tim dugim trepavicama sijevala je tolika blagoća, da mi se srce smekša *(Šenoa, Vladimir, 1933, 94).* — Na kapcima su trepavice: one dlačice kojima trepćemo, krešemo (I očima možemo ustreptati, trenuti, kresnuti) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 67).* — ... guste obrve i duge trepavice (trepavice, krila lastavice) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 72).* — »Mnogo te ljubi i pozdravlja Tvoj otac«, čita majka, dok joj se krune suze s trepavica te rose plava slova i zamućuju ih ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 129).* — ... a onda njene trepavice zastrepe, zalepršaju i ona prosuzi *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 200).* — Kroz trepavice krotka suza gleda, / Kraljevske joj vlasi – ko u Kordelije *(Galović, Pjesme II, 1943, 113).* — ... nemirni plamen svieće, što je sad ginuo sad rastao neprestano podrhtavajući, učinio bi, te bi njezine težke trepavice drhtnule *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 175).* — Sva začarana [...] ne osjećajući gotovo ništa zemaljskoga, prhala je u tom svietu ideala, dok su njezine velike, crne trepavice podrhtavale pred nemirnim plamenom svieće *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 177).* — ... liepe, velike i vrane trepavice bacale sjenu čak do rumenih jagodica njezina lišca *(Kovačić, Fiškal, 1944, 143).*

2. *pren.*

Nebo: saneno oko, umoreno vrelinom dana, zastiralo se trepavicama sumraka *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 62).* — »Gdje iztok ljubi zori trepavice, / Na strmoj hridi stoji sveti grad *(Galović, Pjesme II, 1943, 237).*

3. *vjeđe, kapci.*

I zazuji pred očima kao tisuć rojeva, a tisuć sjajnih i mjehurastih kolobara zatitra pred očima, kao kada u pomrčini pritisneš jače trepavice ili kao kada si dugo gledao u sunce ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 97).*

Promotrimo li međutim citate koji potvrđuju navedeno značenje, uočit ćemo niz novih podataka koje ističu pojedini kontekstni okviri: *Dava vodu* [...] *I krmelje s trepavicâ skida* = na trepavicama su krmelji <koji se vodom mogu skinuti> — *Taj predivni*

zastor: / *duge trepavice* – / *Oj digni ga, digni,* / *krasna golubice* = duge su trepavice dio kanona ljepote; mogu se dignuti poput zastora — *liepe, velike i vrane trepavice bacale sjenu čak do rumenih jagodicah njezinog lišca* = poželjna svojstva: velike i crne trepavice, tako velike da mogu bacati sjenu <do jagodica> — *i duge trepavice pokriše modre kolute izpod očiju* = duge trepavice mogu pokriti odnosno sakriti što — *te bi njezine teške trepavice drhtnule* = trepavice mogu biti teške i mogu drhtnuti <od podrhtavanja plamena svijeće> — *velike, crne trepavice podrhtavale <pred plamenom svijeće>* = trepavice mogu podrhtavati — *Trepavice krila paunova* = trepavice se mogu usporediti s krilima paunova — *porubljene oči trepavicam* = trepavice porubljuju oči, nalaze se na rubovima — *zatreptale joj trepavice* = trepavice mogu zatreptati — *podigne <s veziva> guste, svilene trepavice* = trepavice mogu biti guste, svilene, mogu se podići — *od suza orošene trepavice* = trepavice se mogu orositi od suza — *prekrije oči dugim trepavicama kao svilenim zavjesama* = trepavice mogu biti svilene, mogu prekriti oči poput svilenih zavjesa — *oči* [...] *uvijek u zasjenku dugih tamnih trepavica* = trepavice mogu biti duge i tamne, mogu bacati oči u zasjenak — *trepavice su joj* bile *tako bujne, tako crne, tako metličave* [...] *izgledalo, kao da su umjetne* = trepavice mogu biti tako bujne, crne, metličave, kao da su umjetne — ... *Trepavica* / *Prosinula mu suzom* = trepavica može zasjati od suza — *Na kapcima su trepavice: one dlačice kojima trepćemo, krešemo* = trepavice se nalaze na kapcima, pomoću trepavica trepćemo, krešemo — *duge trepavice, krila lastavice* = trepavice su poput krila lastavice — *joj se krune suze s trepavica* = s trepavica padaju, kapaju suze — *njene trepavice zastrepe, zalepršaju <i ona prosuzi>* = trepavice počnu treptati, zalepršaju prije no što tko pusti suzu — *Kroz trepavice krotka suza gleda* = trepavice su takve da se kroz njih provide, vide suze.

Možemo reći da su znanja istaknuta navedenim kontekstnim okvirima koji su pak dijelovi citatnih potvrda (primjerice, karakteristična i prepoznatljiva atribucijska svojstva **trepavica**: *duge* [kao dio kanona ljepote] pa su *poput zastora*, *krila paunova* ili *lastavice*; *velike*, *vrane*, *crne*, *tamne*, *guste*, *teške*, *bujne*, *metličave*, *svilene*, <od suza> *orošene*; ili pak radnje koje izvode ili se izvode pomoću njih: zbog svojih svojstava i svoga položaja – *na kapcima* – *porubljuju oči*, *prekrivaju oči* <poput svilenih zavjesa>, *mogu pokriti* odnosno *sakriti što* <modre kolute izpod očiju>, *bacaju sjenu ili oči u zasjenak*, *mogu se podići* ili *dignuti* <poput zastora>, *trepću*, *zatreptaju*, *zalepršaju* <prije no što tko pusti suzu>, *krešu*, *mogu drhtnuti*, *podrhtavati*, *orositi se suzama*, *prosinuti suzom*; također i: *s trepavica se krune suze*, *kroz trepavice se provide suze*, *na trepavicama su krmelji* <koji se vodom mogu skinuti>) svojinom većine potencijalnih korisnika *Benešićeva rječnika*. Pa ipak, neki djelići toga znanja produbljuju spoznaju te sasvim sigurno obogaćuju jezičnu kompetenciju potencijalnih korisnika, odnosno njihovu proizvodnju teksta o denotatu.

Sljedeći je primjer unekoliko drugačiji. U njemu kontekstni okviri otkrivaju neke dimenzije značenja denotata koje bi inače ostale nezamijećene.

trafika, f.

1. *prodavaonica duhana, cigareta i cigara; ponekad i s drugim sadržajima u pozadini.*

Petrovićevi roditelji bijahu seljaci, nu trgujući plodinama (počeše trafikom) pa štedeći i stradajući uz to, obogatješe i svijet ih uvažavaše *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 28).* — Otada preuzeše carske trafike i duhan i burmut, a financijalne oblasti pasku nad kriomčarima *(Korajac, Posljednji Varaždinac, 1918, 188).* — Od vremena na vrijeme zvonce na vratima trafike [...] je netko skočio po jednu virđiniju za gospodina doktora; miris duhana ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 22).* — Čitava atmosfera oko

trafike bila je nezdrava, naročito u tjelesnom smislu [...] Neugodan pramen mirisa duhana iz trafike u Fratarskoj ulici, koji je obavijao sva ta čudna i nejasna zbivanja između njegove majke i raznih prolaznika, na divanu iza zavjese i paravana ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 94).* — Bio je Mazalić zalazio već poduže u jednu trafiku, kad je imao novaca, da kupi cigareta *(Perković, Novele, 1935, 55).* — ... a on sjedi u trafici i gleda modrikasti plinski jezičac što paluca u kutu i na kome gospoda pale cigare, a iza paravana čuje se kikot kume trafikantice ... *(Krleža, Novele, 1937, 110).* — Po trafikama sam slušao zvonca gdje tuckaju i gledao u prljava staklena vrata i čekao da izađemo. A tebe nije bilo! Ti si se tamo ljubio iza zavjesa i ormara trafikantskih, na divanu *(Krleža, Novele, 1937, 121).* — Na zakretu ulice ima trafika, u kojoj Mirković svako jutro kupuje svoje cigare *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 17).* — Petrovićevi roditelji bijahu seljaci, nu trgujući plodinama (počeše trafikom) pa štedeći i stradajući uzto, obogatješe i sviet ih uvažavaše *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 100).*

2. *pren.*

Zemlja graniči ovdje s vasionim nebom. / A grančice svjedoče o kakvoći kisika. / Prirodniji je dodir s crnim i bijelim hljebom, / a veza sa svijetom trafika *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 124).*

Dakle, u većem se broju kontekstnih okvira ostvaruju za prošla vremena tipični značenjski atributi natuknice **trafika**, poput: *nu trgujući plodinama (počeše trafikom) pa* [...] *obogatješe* = trafika je unosna trgovina — *Otada preuzeše carske trafike i duhan i burmut, a financijalne oblasti pasku nad kriomčarima* = u trafikama se prodaje duhan i burmut, a ta se roba nerijetko krijumčari — *Od vremena na vrijeme zvonce na vratima trafike* [...] *je netko skočio po jednu virđiniju za gospodina doktora; miris duhana* = u trafici se prodaju/kupuju <na komad> cigare i osjeća se miris duhana; zvonce na vratima trafike upozorava onoga ili one u pozadini da je tko na vratima — ... *zalazio već poduže u jednu trafiku, kad je imao novaca, da kupi cigareta* = za cigarete treba imati novaca — ... *a on sjedi u trafici i gleda modrikasti plinski jezičac* [...] *na kome gospoda pale cigare* = trafika je lokal u kojem se sjedi <i u čijem je kutu <modrikasti> plinski jezičac na kome gospoda pale cigare>.

Međutim, neki kontekstni okviri ističu enciklopedijske podatke u odnosu na koje se profilira dodatno značenje natuknice. Sudeći po izvorima iz kojih su ekscerpirani, najvjerojatnije se odnose na vrijeme između dvaju svjetskih ratova:

Čitava atmosfera oko trafike bila je nezdrava, naročito u tjelesnom smislu [...] *sva ta čudna i nejasna zbivanja između njegove majke i raznih prolaznika, na divanu iza zavjese i paravana — ... a iza paravana čuje se kikot kume trafikantice ... — Po trafikama sam slušao zvonca gdje tuckaju i gledao u prljava staklena vrata i čekao da izađemo. A tebe nije bilo! Ti si se tamo ljubio iza zavjesa i ormara trafikantskih, na divanu.*

Iz navedenih fragmenata možemo zaključiti da su nekadašnje trafike, odnosno trafike u ekscerpiranim književnim djelima bile mjesta na kojima se u pozadini, to jest *iza zavjese i paravana*, *iza zavjesa i ormara trafikantskih*, odavalo bludu. To su ti *drugi sadržaji u pozadini* koje bi valjalo pomnije istražiti, što bi, međutim, zasigurno nadilazilo okvire ovoga Predgovora.

Na kraju, Benešićev se rječnik može promatrati na razini svoje makrostrukture, to jest rječničke nomenklature kao popis natuknica, počevši od poznatih do rijetkih, ali nerijetko izrazno transparentnih: **tresisvijet** *razuzdan čovjek,* **tresoslovac** *onaj koji ima znanja o potresima*, **udjelica** *milosrdan dar, milodar.* S druge strane, potencijalni se

korisnici *Benešićeva rječnika* mogu zaokupiti produbljenim zanimanjem za rječničku mikrostrukturu, odnosno za same citate koji su istodobno i izvor profiliranja značenja i proširenja znanja. Odabir je dakako na korisniku. A nama benešićolozima, nasljedovateljima i nastavljačima Benešićeva djela ne preostaje drugo no – parafrazirajući Krležinu misao *Svaki čovjek bio bi zapravo po dubljim životnim načelima upravo dužan da iz svoga života stvori pjesmu!* (Krleža, Na rubu pameti, 1938, 178) – da pišući *Rječnik* napišemo barem stih, ako ne i pjesmu!

Anja Nikolić-Hoyt

Popis pisaca i djela iz kojih su uzimani citati

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
ALAUPOVIĆ, Tugomir	Probrane pjesme. Zagreb, 1902.	
ANDRIJAŠEVIĆ, Niko	Pripovijesti. Zagreb, 1912.	
ANGJELINOVIĆ, Danko	Galebovi. Zagreb, 1918.	
	Latice. Zagreb, [1922.]	
	Jutarnja zvona. Zagreb, 1925.	
	Nad gorama nad vodama. Zagreb, 1937.	
BADALIĆ, Hugo	Nikola Šubić Zrinjski: glasbena tragedija. Zagreb, 1885.	
	Hrvatska antologija: umjetno pjesničtvo starijega i novijega doba. Zagreb, 1892.	
	Izabrane pjesme. Zagreb, 1896.	
BARTULOVIĆ, Niko	Na prelomu: roman. Beograd, 1929. (ćirilica)	
BATUŠIĆ, Slavko	Čuda i čarolije: novele. Zagreb, 1931.	
	Na dragom tragu: roman. Zagreb, 1932.	
	Argonauti: pričanja siromašnih ljudi. Zagreb, 1936.	
	23 pjesme. Zagreb, 1938.	
	Od Siene do Haarlema: putopisi, eseji, biografije, impresije. Zagreb, 1941.	
BECIĆ, Ferdo	Kletva nevjere: izvorni roman iz sadašnjosti. Zagreb, 1876.	
	Zavjet: pripoviest iz krajiškoga života. Zagreb, 1882.	
BEGO, Marin	Novele. Zagreb, 1916.	
	U očekivanju. Zagreb, 1917.	U očekivanju: roman 1–130 Finale: novela 131–146
BEGOVIĆ, Milan	Pjesme. Zagreb, 1896.	
	Knjiga Boccadoro: 1898–1899. Zagreb, 1900.	
	Život za cara. Zadar, 1904.	
	Vrelo: 1896–1911. Zagreb, 1912.	
	Pustolov pred vratima: tragikomedija u devet slika. Zagreb, 1926.	
	Kritike i prikazi. Zagreb, 1943.	
BERTIĆ, Živko	Na velike škole. Humoristična knjižica, svezak 75. Zagreb, 1901.[1]	

1 Nije sigurno kada je točno djelo objavljeno, no raspolažemo podatkom da je napisano 1901.

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Ženski udesi: tri pripovijesti. Zagreb, 1902.	
BOGOVIĆ, Mirko	Pripovĕsti. Zagreb, 1859.	
	Vinjage. Zagreb, 1861.	Vinjage 1–72 Vinjage II 1862. 1–61 Vinjage III 1864. 1–56
	Vinjage IV. Zagreb, 1878.	
	Pjesnička djela I: drame. Zagreb, 1893.	
	Pjesnička djela II: pripoviesti. Zagreb, 1894.	
	Pjesnička djela III. Zagreb, 1895.	
BOTIĆ, Luka	Pjesme. Zagreb, 1885.	Pobratimstvo 1–66 Biedna Mara 67–160 Petar Bačić 161–340
	Izabrana djela. Zagreb, 1949.	Pobratimstvo 27–86 Bijedna Mara 87–172 Dilber-Hasan 173–238
BRLIĆ-MAŽURANIĆ, Ivana	Priče iz davnine. Zagreb, 1920.	
	Priče iz davnine. Zagreb, 1926.	
	Priče iz davnine. Zagreb, 1942.	
CAR EMIN, Viktor	Starci. Zagreb, 1917.	
	Nove borbe: roman iz istarskog života početkom dvadesetog stoljeća. Zagreb, 1949.	
CARIĆ, Juraj	Slike iz pomorskoga života I: preko Sredozemnoga mora. Sarajevo, 1925.	
	Slike iz pomorskoga života II: preko Crnoga mora i preko Atlantika. Sarajevo, 1926.	
CEPELIĆ, Iso	Malo šale – nešto zbilje: lovačke crtice. 1936.	
	Malo šale – nešto zbilje: lovačke crtice. Zagreb, 1938.	
	Glasi i poglasja iz lovova: crtice. Osijek, 1940.	
	Divlje svinje. Zagreb, 1948.	
	Razgovori o pušci. Zagreb, 1953.	
CESAREC, August	Careva kraljevina: roman o nama kakvi smo bili. Zagreb, 1925.	
	Za novim putem: novele. Zagreb, 1926.	
	Zlatni mladić i njegove žrtve: roman o svijetu na stramputici. Koprivnica, 1927.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Careva kraljevina: roman o nama kakvi smo bili. Zagreb, 1946.	
CESARIĆ, Dobriša	Lirika. Zagreb, 1931.	
	Izabrani stihovi. Zagreb, 1942.	
	Osvijetljeni put. Zagreb, 1953.	
CIRAKI, Franjo	Prve pjesme. Zagreb, 1871.	
	Jankovo ljetovanje: moderna idila u šest kanta. Požega, 1905.	
	Florentinske elegije. Požega, 1956.	
DELORKO, Olinko	Razigrani vodoskoci. Zagreb, 1940.	
	Zgode poremećene sreće: uspomene i zapažanja. Zagreb, 1942.	
	Uznosite slutnje. Zagreb, 1944.	
DEMETER, Dimitrije	Teuta: tradegija u pet čina. Grobničko polje: pjesan. Zagreb, 1891.	Teuta 1–149 Grobničko polje 151–168
DEŽMAN, Ivan	Smiljan i Koviljka. Zagreb, 1865.	
	Izabrani spisi. Zagreb, 1896.	
DOMJANIĆ, Dragutin	Izabrane pjesme. Zagreb, 1924.	
DONČEVIĆ, Ivan	Propast: (zemlja, voda i vjetar). Zagreb, 1936.	
	Bezimeni: novele iz oslobodilačkog rata. Zagreb, 1945.	
	Životopis bez svršetka: kronika iz seljačkog života. Zagreb, 1948.	
DRAŽENOVIĆ, Josip	Povjest jednoga vjenčanja: pripovijest iz primorskoga malogradskoga života. Zagreb, 1901.	
	Djela I. Zagreb, 1947.	
	Djela II. Zagreb, 1947.	
	Djela III. Zagreb, 1948.	
GABARIĆ, Vilko	Stihovi i proza. Zagreb, 1920.	
GALOVIĆ, Fran	Začarano ogledalo. Zagreb, 1913.	
	Pjesme. Zagreb, 1940.	
	Pripovijesti I: (1903–1912). Zagreb, 1942. (Djela Frana Galovića, sv. I).	
	Pripovijesti II: (1912–1914). Zagreb, 1942. (Djela Frana Galovića, sv. II).	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Pjesme II. Zagreb, 1943. (Djela Frana Galovića, sv. X).	
GJALSKI, Ksaver Šandor	Pod starimi krovovi: zapisi i ulomci iz plemenitaškoga svieta. Zagreb, 1886.	
	Tri pripoviesti bez naslova. Zagreb, 1887.	
	Biedne priče. Zagreb, 1888.	
	Iz varmegjinskih dana: portreti, akvareli i razne risarije. Zagreb, 1891.	
	Osvit: slike iz tridesetih godina. Zagreb, 1892.	
	Male pripoviesti I. Zagreb, 1894.	
	Gjurgjica Agićeva. Zagreb, 1903.	
	Za materinsku riječ: slike iz četrdesetosme godine. Zagreb, [1906.]	
	U noći: svagdašnja povijest iz hrvatskoga života. Zagreb, 1913.	
	Mors. Plavomilje. Zagreb, 1913.	
	Pod starim krovovima: zapisi i ulomci iz plemenitaškoga svijeta. Zagreb, 1929.	
HANŽEKOVIĆ, Mato	Gospodin Čovjek: roman istine. Zagreb, 1932.	
	Novele: knjiga prva. Zagreb, 1932.	
	Bijeli grijesi: roman. Zagreb, [1938] (Moderni hrvatski pisci, kolo II, knjiga 6)	
HARAMBAŠIĆ, August	Pjesničke pripoviesti. Zagreb, 1889.	
	Izabrane pjesme. Zagreb, 1895.	
	Lirika I: (1877–1881). Zagreb, 1942. Ukupna djela Augusta Harambašića, svezak 1.	
	Lirika II: (1882–1885). Zagreb, 1943. Ukupna djela Augusta Harambašića, svezak 2.	
	Lirika III: (1886–1902). Zagreb, 1943. Ukupna djela Augusta Harambašića, svezak 3.	
	Šala i satira. Zagreb, 1944. Ukupna djela Augusta Harambašića, svezak 7.	
HORVAT-KIŠ, Franjo	Nasmijani udesi. Zagreb, 1918.	
	Istarski puti. Zagreb, 1919.	
HRANILOVIĆ, Jovan	Žumberačke elegije. Križevac, 1886.	
	Izabrane pjesme. Zagreb, 1893.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
HRVATSKE NARODNE PJESME	Hrvatske narodne pjesme I: junačke pjesme. Zagreb, 1896.	
	Hrvatske narodne pjesme II: junačke pjesme. Zagreb, 1897.	
	Hrvatske narodne pjesme III: junačke pjesme (Muhamedovske). Zagreb, 1898.	
	Hrvatske narodne pjesme IV: junačke pjesme (Muhamedovske). Zagreb, 1899.	
	Hrvatske narodne pjesme V: ženske pjesme (romance i balade). Zagreb, 1909.	
	Hrvatske narodne pjesme VI: ženske pjesme (pričalice i lakrdije). Zagreb, 1914.	
	Hrvatske narodne pjesme VII: ženske pjesme (ljubavne pjesme). Zagreb, 1929.	
	Hrvatske narodne pjesme VIII: junačke pjesme (uskočke i hajdučke pjesme). Zagreb, 1939.	
	Hrvatske narodne pjesme IX: junačke pjesme (historijske, krajiške i uskočke). Zagreb, 1940.	
	Hrvatske narodne pjesme X: haremske pričalice i bunjevačke groktalice. Zagreb, 1942.	
HRVATSKA NARODNA ŠALA	Hrvatska narodna šala. Zagreb, 1923.	
ILIĆ-ORIOVČANIN, Luka	Slavonske varoške pěsme I. Zagreb, 1844.	
	Slavonske varoške pěsme II. Zagreb, 1844.	
	Lovorike. Zagreb, 1874.	
ILIJAŠEVIĆ, Stjepan	Izabrane pjesme. Zagreb, 1876.	
	Šala i satira. Zagreb, 1892.	
IVAKIĆ, Joza	Iz našeg sokaka: novele, pripovijetke i akvareli. Karlovac, 1905.	
	Selo i varoš: pripovijetke. Zagreb, 1912.	
	Knjiga od žena i od ljubavi: pripovijetke. Vinkovci, 1914.	
	Kapelan (dokumenat naših dana): roman. Zagreb, 1919.	
	Slavonija zemlja plemenita: pripovijesti. Zagreb, 1936.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
JORGOVANIĆ, Rikard	Sabrane pripoviesti I: crne niti. Zagreb, 1889.	
	Sabrane pripoviesti II: žena i ljubovca. Zagreb, 1889.	
	Sabrane pripoviesti III: za jedan časak radosti. Zagreb, 1891.	
	Sabrane pripoviesti IV: divlja djevojka. Zagreb, 1891.	
	Sabrane pripoviesti V: mlinarska djeca. Zagreb, 1895.	
	Sabrane pjesme. Zagreb, 1890.	
JUKIĆ, Ivan Franjo	Bosanski prijatelj: časopis, sadržavajući potrebite, koristne i zabavne stvari. Zagreb, 1861.	
JURKOVIĆ, Janko	Izabrana djela: šaljivi spisi. Zagreb, 1862.	
	Sabrane pripoviesti I. Zagreb, 1880.	
	Sabrane pripoviesti II. Zagreb, 1881.	
KALEB, Vjekoslav	Na kamenju: novele. Zagreb, 1940.	
	Izvan stvari: novele. Zagreb, 1942.	
	Ponižene ulice: roman. Zagreb, 1950.	
KIKIĆ, Hasan	Ho-ruk! Zagreb, 1936.	
	Bukve: roman bosanskog sela. Zagreb, 1938.	
	Lole i hrsuzi: fragmenti iz historije jedne Be-Ha čaršije. Sarajevo, 1947.	
	Djela I. Sarajevo, 1952.	
KOLAR, Slavko	Nasmijane pripovijesti. Zagreb, 1917.	
	Ili jesmo – ili nismo: novele. Zagreb, 1933.	
	Mi smo za pravicu. Zagreb, 1936.	
	Perom i drljačom: krišik neozbiljnih pripovijesti i feljtona ozbiljnom vremenu usprkos. Zagreb, 1938.	
	Natrag u naftalin: humoreske. Zagreb, 1946.	
	Ili jesmo ili nismo: novele. Zagreb, 1947.	
KORAJAC, Vilim	Lov na – sjedećke!: iz djačkoga života. Zagreb, 1887.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Humoristička djela. Zagreb, 1918.	Razgovori medju četiri zida 5–34 Lov na – sjedećke 35–80 Šijaci 81–124 Auvergnanski senatori 125–179 Posljednji Varaždinac 180–188 Vilim Korajac 189–196 Od uredništva 197
	Auvergnanski senatori. Zagreb, 1941. (Mala knjižnica biblioteke lijepe knjige, Kolo L, broj 5).	
KOSOR, Josip	Rasap: socijalni roman iz savremenog života. Zagreb, [1906].	
	Mime: pripovijesti. Zagreb, 1916.	
	Nepobjediva ladja: tragedija ljudske svijesti u pet činova. Zagreb, 1921.	
	Razvrat: roman iz savremenog života. Zagreb, [1923.]	
	Izabrane pripovijesti. Zagreb, 1950.	
KOSTELIĆ, Adam	Oluje. Zagreb, 1913.	
KOŠĆINA, Mato	Suor' Maria Immacolata. Zagreb, 1917.	
KOVAČIĆ, Ante	Fiškal: roman. Senj i Crikvenica, [1882.]	
	Izabrane pjesme. Zagreb, 1908.	
	Ljubljanska katastrofa i drugo. Zagreb, [191X]. (Sabrana djela, svezak drugi)	Ljubljanska katastrofa 1–60 Smrt babe Čengićkinje 61–106 Zanovietalo 107–117 Medju žabari 118–204
	Sabrane pripovijesti. Zagreb, 1910.	Ladanjska sekta 19–93 Seoski učitelj 94–104 Bježi-hajka 105–155 Smetanje posjeda 156–160 Zanovijetalo 161–171
	U registraturi: roman. Zagreb, 1911.	
	Baruničina ljubav: pripoviest iz Zagorja. Zagreb, [1915]. (Sabrana djela, svezak prvi)	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Pripoviesti I. Zagreb, 1944.	Miljenka 5–44 Baruničina ljubav 45–199 Ljubljanska katastrofa 200–255 Zagorski čudak 256–282 Seoski učitelj 283–292 Ladanjska sekta 293–365 Bježi-hajka 366–415
	Pripoviesti II. Zagreb, 1944.	Fiškal 5–232 Meditacija 233–238 Smetanje posjeda 239–243 I zadnju koru hljeba 244–255 Među žabarima 256–348 Zanovietalo 349–362 Fragmenti 363–433
KOVAČIĆ, Ivan Goran	Dani gnjeva. Zagreb, 1936.	
	Jama: poema. Beograd, 1945.	
	Pjesme. Zagreb, 1948.	
KOZARAC, Ivan	Gjuka Begović: roman. Zagreb, 1911.	
	Izabrana djela. Zagreb, 1942.	Autobiografija 21–22 Pjesme u prozi 25–28 Pjesme 31–54 Slavonska krv 57–117 Proza 121–280 Pod noć 281–294 Đuka Begović 297–381
KOZARAC, Josip	Mrtvi kapitali: pripoviest. Zagreb, 1890.	
	Medju svjetlom i tminom. Zagreb, 1891.	
	Oprava: psihološka studija. Zagreb, 1899.	
	Male pripovijesti II. Zagreb, 1911.	Proletarci 5–66 Rodu u pohodu 67–90 Tri dana kod sina 91–106 Dona Ines 107–122 Moje susjedice 123–132 Emilijan Lazarević 133–162 San savjetnika Orlića 163–178 Zagonetka 179–182 Dvije sestre 183–175

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Male pripovijesti I. Zagreb, 1917.	Slavonska šuma 17–32 Biser-Kata 33–72 Naš Pilip 73–84 Krčelići ne će ljepote 85–102 Kapetan Gašo 103–114 Ljudi, koji svašta trebaju 115–129 Moj djed 130–135
	Izabrane pripovijetke. Zagreb, 1919.	Tri ljubavi 1–60 Slavonska šuma 61–73 Proletarci 74–128 Biser-Kata 129–165 Krčelići ne će ljepote 166–181 Tena 182–223 Emilijan Lazarević 224–250 Mira Kodolićeva 251–299 Dona Ines 300–313 Rodu u pohodu 314–335 Oprava 336–362
	Mrtvi kapitali: roman. Zagreb, 1924.	
	Tena i druge pripovijesti. Zagreb, 1934. (Sabrana djela, svezak V.)	Donna Ines 9–32 Ljudi, koji svašta trebaju 33–56 Moj djed 57–66 Tena 67–138 Tri ljubavi 139–241
	Priče djeda Nike i druga djela. Zagreb, 1939. (Sabrana djela, svezak IX.)	Priče djeda Nike 9–182 Hajduk Grga 183–204 Mlinar i đavo 205–216 Dvije majke 217–222
	Pjesme sa autobiografijom. Zagreb, 1941. (Sabrana djela, svezak I.)	
	Djela. Zagreb, 1950.	Biser-Kata 45–73 Proletarci 74–115 Krčelići ne će ljepote 116–128 Slavonska šuma 129–138 Mrtvi kapitali 139–232 Među svijetlom i tminom 233–335 Moj djed 336–340 Tena 341–373 Mira Kodolićeva 374–413 Tri dana kod sina 414–423 Emilijan Lazarević 424–446 Oprava 447–468 Rodu u pohodu 469–485 San savjetnika Orlića 486–496 Autobiografija 497–502 Pisma 503–508

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir	Izabrane pjesme. Zagreb, 1898.	
	Pjesnička proza. Zagreb, 1912.	
	Djela I: za narod. Zagreb, 1933.	
	Djela II: za čovjeka. Zagreb, 1934.	
	Djela III: pred vizijama. Zagreb, 1934.	
	Djela IV: kroz život i djelo. Zagreb, 1934.	
KRKLEC, Gustav	Izabrane pjesme. Zagreb, 1947.	
KRLEŽA, Miroslav	Tri simfonije. Zagreb, 1917.	
	Knjiga lirike. Zagreb, 1932.	
	Povratak Filipa Latinovicza. Zagreb, 1932.	
	Hiljadu i jedna smrt: novele. Zagreb, 1933.	
	Hrvatski bog Mars. Zagreb, 1933.	
	Simfonije. Zagreb, 1933.	
	Evropa danas: knjiga dojmova i essaya. Beograd, 1935.	
	Balade Petrice Kerempvha. Ljubljana, 1936.	
	Deset krvavih godina: knjiga eseja. Zagreb, 1937.	
	Novele. Zagreb, 1937.	
	Pjesme u tmini. Zagreb, 1937.	
	Banket u Blitvi I: roman u tri knjige. Zagreb, 1938.	
	Eppur si muove: studije i osvrti. Zagreb, 1938.	
	Na rubu pameti: roman. Zagreb, 1938.	
	Banket u Blitvi II: knjiga druga. Zagreb, 1939.	
	Knjiga studija i putopisa. Zagreb, 1939.	
	Glembajevi I. Zagreb, 1945. (Djela Miroslava Krleže, knjiga 1)	
	Glembajevi II. Zagreb, 1945. (Djela Miroslava Krleže, knjiga 2)	
	Lirika. Zagreb, 1949.	
	Djetinjstvo u Agramu 1902–3. Republika, god. VIII, knj. II, broj 12, 1952.	
KRNIC, Ivan	Jedrina: slike iz varoši i sa sela. Zagreb, 1916.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Od proljeća do jeseni: pripovijesti. Zagreb, 1925.	
KUKULJEVIĆ, Ivan Sakcinski	Pripovĕsti I. Zagreb, 1842.	Bugarin 1–66 i dr.
	Pripovĕsti II. Zagreb, 1843.	Bratja 1–52 i dr.
	Pĕsme: s dodatkom narodnih pĕsamah puka hárvatskoga. Zagreb, 1847.	
	Dva Slavena: pripovjest iz novijega vremena. Leptir: zabavnik za godinu 1859., Zagreb, 1859.	
	Povjestne pjesme. Zagreb, 1874.	
KUMIČIĆ, Evgenij	Primorci: pripoviest. Zagreb, [s.a.].	
	Sirota. Zagreb, 1885.	
	Pod puškom. Zagreb, 1889.	
	Jelkin bosiljak: pripoviest iz istarskoga života. Zagreb, 1905.	
	Začudjeni svatovi: roman iz primorskog života. Zagreb, 1910.	
	Urota zrinsko-frankopanska. Zagreb, [1916.][2]	
KUŠAR, Marcel	Narodno blago. Split, [1934].	
LESKOVAR, Janko	Propali dvori: pripovijest. Zagreb, 1896.	
	Sjene ljubavi: pripovijest. Zagreb, 1898.	
	Pripovijesti. Zagreb, 1917.	Misao na vječnost 1–8 Katastrofa 9–25 Poslije nesreće 26–57 Jesenski cvijeci 58–91 Priča o ljubavi 92–100 Bez doma 101–113 Kraljica zemlje 114–118 Janko Leskovar 119–
	Pripoviesti I. Zagreb, 1944.	Misao na vječnost 7–15 Katastrofa 16–36 Poslije nesreće 37–75 Propali dvori 76–

2 Budući da je riječ o izdanju nakladničke kuće Kugli koja mahom nije bilježila godine objave svojih izdanja, ne može se sa sigurnošću utvrditi iz koje je godine treće izdanje Urote zrinsko-frankopanske koje se rabi u obradi Benešićeva Rječnika. Prema bilješci autora, to treće izdanje nastalo je na temelju jezično redigiranog drugog izdanja. Bilješka datira iz 1900. godine, dok u literaturi postoje indicije da je djelo tiskano 1916. godine.

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Pripoviesti II. Zagreb, 1944.	Sjene ljubavi 9–134 Jesenski cvietci 135–180 Priča o ljubavi 181–194 Patnik 195–210 Bez doma 211–220 Kita cvieća 221–270 Izgubljeni sin 271–282 Kraljica zemlje 283–290 Janko Leskovar o sebi 291–299
LIVADIĆ, Branimir	Zapreka. Sarajevo, 1898.	
	Novele. Zagreb, 1910.	
	Novele: novi izbor. Zagreb, 1932.	
LOVINAC, Milkan	Purpurne noći. Zagreb, 1914.	
LOVRIĆ, Božo	Hrizanteme. Split, 1904.	
	Sveto proljeće. Zagreb, 1915.	
	Šareno kolo: zbirka pripovijedaka. Zagreb, 1928.	
MARINKOVIĆ, Ranko	Proze. Zagreb, 1948.	
MARKOVIĆ, Franjo	Kohan i Vlasta: pjesan. Osiek, 1868.	
	Iz mladih dana: pjesme izvorne i prevedene. Zagreb, 1883.	Dom i sviet: pjesan u 3 diela 89–160
	Dom i svijet: idilska pjesan. Zagreb, 1923.	
MARKOVIĆ, Zdenka	Let. Zagreb, 1920.	
	Kuća u snijegu. Zagreb, 1922.	
	Kuća na suncu. Zagreb, 1930.	
	Prozori moga djetinjstva. Zagreb, 1941.	
MARTIĆ, fra Grga	Osvetnici I. Obrenov: dogadjaj iz 1857. Zagreb, 1861.	
	Osvetnici II. Luka Vukalović i boj na Grahovcu: na Spasovdan godine 1858. Zagreb, 1862.	
	Osvetnici III. Boj turski i crnogorski: god. 1862. Zagreb, 1865.	
	Osvetnici IV. Kiko i Zelić: dogadjaj u Bosni od god. 1832. Osiek, 1876.	
	Osvetnici V. Ustanak u Bosni i Hercegovini: od godine 1876–8 i Bojevi srpski i crnogorski. Zagreb, 1881.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Osvetnici VII. Posjednuće Bosne i Hercegovine: po cesarsko-kraljevskoj vojsci god. 1878. Zagreb, 1883.	
	Osvetnici. Sarajevo, 1888.	
	Zapamćenja. Zagreb, 1906.	
MATOŠ, Antun Gustav	Iverje: skice i sličice. Mostar, 1899.	
	Novo iverje: skice i sličice. Zagreb, 1900.	
	Ogledi: studije i impresije. Zadar, 1905.	
	Vidici i putovi: eseji i impresije. Zagreb, 1907.	
	Umorne priče. Zagreb, 1909.	
	Pečalba: kaprisi i feljtoni. Zagreb, 1913.	
	Feljtoni i eseji. Zagreb, 1917.	
	Pjesme. Zagreb, 1923.	
	Iverje. Novo iverje. Zagreb, 1935. (Djela A. G. Matoša I.)	Iverje 7–120 Novo iverje 121–268
	Vidici i putovi. Zagreb, 1935. (Djela A. G. Matoša II.)	
	Umorne priče. Zagreb, 1936. (Djela A. G. Matoša, knjiga III.)	
	Naši ljudi i krajevi. Zagreb, 1937. (Djela A. G. Matoša, knjiga IV.)	
	Pjesme i epigrami. Zagreb, 1938. (Djela A. G. Matoša, knjiga V.)	
	Oko Zagreba i po Hrvatskoj. Zagreb, [1939.] (Djela A. G. Matoša, knjiga VIII.)	
	Pečalba: kaprisi i feljtoni. Zagreb, [1939.] (Djela A. G. Matoša, knjiga IX.)	
	Dragi naši savremenici: polemike, epigrami i satire. Zagreb, [1940.] (Djela A. G. Matoša, knjiga X.)	
	Priče i impresije. Zagreb, [1940.] (Djela A. G. Matoša, knjiga XI.)	
	Kritike: prikazi i polemike iz hrvatske i srpske književnosti i plastičnih umjetnosti. Zagreb, 1940.	
MAŽURANIĆ, Fran	Lišće: i druga djela. Zagreb, 1916.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Od zore do mraka. Zagreb, 1927.	
MAŽURANIĆ, Ivan	Smrt Smail-age Čengijića. Petrinja, 1883.	
	Pjesme. Zagreb, 1895.	Pjesme različne 1–86 Osman 87–155 Smrt Smail-age Čengića 157–197 Dodatak 199–224
MIHANOVIĆ, Antun	Horvatska domovina. Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka, 10, Zagreb, 1835.	
MILČINOVIĆ, Adela i Andrija	Pod branom. Zagreb, 1903.	
MIŠKINA, Mihovil Pavlek	Za svojom zvijezdom. Zagreb, 1926.	
	Trakavica. Zagreb, [1935.]	
MULABDIĆ, Edhem	Zeleno busenje: pripovijest. Zagreb, 1898.	
	Izabrane pripoviesti. Sarajevo, 1944.	
MURADBEGOVIĆ, Ahmed	Haremska lirika. Zagreb, 1921.	
	Haremske novele. Zagreb, 1924.	
	Nojemova lađa: novele. Zagreb, 1924.	
	Svijet u opancima: pripovijetke. Beograd, 1936.	
NAMETAK, Alija	Bajram žrtava: novele. Zagreb, 1931.	
	Dobri Bošnjani: crtice, pripovijesti, novele. Zagreb, 1937.	
	Ramazanske priče. Sarajevo, 1941.	
	Za obraz: novele i legende. Zagreb, 1942.	
NAZOR, Vladimir	Živana: mitički epos u devet pjesama. Zadar, 1902.	
	Krvava košulja: uspomene iz doline Raše. Pula, 1905.	
	Hrvatski kraljevi. Zagreb, 1912.	
	Nove pjesme. Zagreb, 1913.	
	Medvjed Brundo: životinjski ep u pet pjevanja. Zagreb, 1915.	
	Lirika: dio I. (1890 – 1910.). Zagreb, 1918. (Djela Vladimira Nazora I.– IV., knjiga II.)	Lirika I
	Lirika: dio II. (1910 – 1914.). Zagreb, 1918. (Djela Vladimira Nazora I.– IV., knjiga III.)	Lirika II

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Ahasver. Zagreb, [1918.]	
	Priče iz djetinjstva. Zagreb, 1924.	
	Lirske pjesme: (1900 – 1925). Beograd, 1925.	
	Gubavac: Zagreb, [1926].	
	Priče s ostrva, iz grada i sa planine. Zagreb, 1927.	
	Pjesme o četiri arhanđela: (1925 – 1927). [Zagreb], 1927.	
	Eseji i članci I. Zagreb, 1942.	
	Eseji i članci II. Zagreb, 1942.	
	Knjiga pjesama. Zagreb, 1942.	
	Na vrhu jezika i pera: (1932. – 1942.). Zagreb, 1942.	
	Zagrebačke novele. Zagreb, 1942.	
	Putopisi. Zagreb, 1942.	
NEHAJEV, Milutin Cihlar	Bieg: povjest jednog našeg čovjeka. Zagreb, 1917.	
	Vuci. Zagreb, 1928.	
	Rakovica. Zagreb, 1932.	
	Knjiga eseja. Zagreb, 1936.	
	Pripoviesti. Zagreb, 1944.	
	Eseji I. Zagreb, 1944. (Djela Milutina Nehajeva, svezak 10).	
	Eseji II. Zagreb, 1945. (Djela Milutina Nehajeva, svezak 11).	
NEMČIĆ, Antun	Izabrana djela. Zagreb, 1898.	Izabrane pjesme 3–106 Kvas bez kruha 107–160 Udes ljudski 161–190 Putositnice 191–464
NIKOLIĆ, Mihovil	Pjesme. Zagreb, 1898.	
	Pjesme. Zagreb, 1901.	
	Knjiga pjesama. Zagreb, 1917.	
NOVAK, Vjenceslav	Podgorka: slika iz hrvatskoga Primorja. Zagreb, 1894.	
	Nikola Baretić. Zagreb, 1896.	
	Posljednji Stipančići: povijest jedne patricijske obitelji. Zagreb, 1899.	
	Zapreke: pripoviest iz savremenoga hrvatskoga života. Zagreb, 1905.	
	Tito Dorčić: pripovijest. Zagreb, 1906.	
	Informator. Zagreb, 1932.	
OGRIZOVIĆ, Milan	Hasanaginica: drama u tri čina. Zagreb, 1909.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Tajna vrata: sedam novela. Zagreb, [1920.]	
OKRUGIĆ SREMAC (SRIEMAC), Ilija	Morović-grad i Velika-crkva. Neven: zabavan, poučan i znanstven list, Zagreb, 1855.	
	Vezirac i Tekije: iz poviesti naše. Neven: zabavan, poučan i znanstven list, Zagreb, 1858.	
	Sriemska vila. Osiek, 1863.	
OSMAN-AZIZ	Bez svrhe: Slika iz života. Zagreb, 1897.	
PALMOVIĆ, Andrija	Pjesme. Zagreb, 1883.	
PAVLINOVIĆ, Mihovil (Mihovio)	Pjesme i besjede: 1860–72. Zadar, 1873.	
	Pučki spisi. Zadar, 1876.	
	Razgovori. Zadar, 1876.	
PERKOVAC, Ivan	Pripoviesti: iz bojnoga odsjeka, 1905.	
PERKOVIĆ, Luka	Novele. Zagreb, 1935.	
	Škrinja. Zagreb, 1950.	
POLIĆ, Nikola	Jučerašnji grad: izabrane pjesme 1910 – 1935. Zagreb, 1936.	
PRERADOVIĆ, Petar	Djela Petra Preradovića I. knjiga: prvo potpuno i kritično izdanje. Zagreb, 1918.	Djela I
	Djela Petra Preradovića II. knjiga: prvo potpuno i kritično izdanje. Zagreb, 1919.	Djela II
STOJANOVIĆ, Mijat	Pučke pripoviedke i pjesme. Zagreb, 1867.	
	Slike: iz života hrvatskoga naroda: po Slavoniji i Sriemu. Zagreb, 1881.	
SUDETA, Đuro	Proza I.: priče i novele. Zagreb, 1943.	
	Proza II.: Tuga, feljtoni, humoreske, intimni Sudeta. Zagreb, 1943.	
	Pjesme I. Zagreb, 1943.	
	Pjesme II. Zagreb, 1943.	
ŠEGEDIN, Petar	Djeca božja: roman. Zagreb, 1944.	
	Djeca božja: roman. Zagreb, 1946.	
	Osamljenici. Zagreb, 1947.	
ŠENOA, August	Antologija pjesničtva hrvatskoga i srbskoga: narodnoga i umjetnoga. Zagreb, 1876.	npr. Trnski u Šenoa, Antologija, 1876.

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Feljtoni. Zagreb, 1931. (Izabrana djela Augusta Šenoe, knjiga I.)	Praški listovi 7–56 Vječni Žid u Zagrebu 57–126 Zagrebulje I. 127–252
	Feljtoni i rasprave. Zagreb, 1932. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga II.)	Glas od Gradne 7–14 Zagrebulje II. 15–44 Zagrebulje III. 45–60 Zagrebulje IV. 61–110 Zagrebulje V. 111–136 Naša književnost 137–148 O hrvatskom kazalištu 149–212
	Sabrana djela. Zagreb, 1932. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga III.)	Ljubica 7–96 Turopoljski top 97–134 Blijedi mjesec 135–144 Do tri puta Bog pomaže 145–192 Dusi narodne straže 193–230 Prijan Lovro 231–306 Lijepa Anka 307–370
	Pripovijesti II. Zagreb, 1932. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga IV.)	Barun Ivica 7–84 Mladi gospodin 85–314
	Pripovijesti III. Zagreb, 1932. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga V.)	Čuvaj se senjske ruke 7–144 Ilijina oporuka 145–282 Kapetan Izailo 283–290 Kako došlo, tako prošlo 291–308
	Pripovijesti IV. Zagreb, 1932. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga VI.)	Karamfil s pjesnikova groba 7–62 Pruski kralj 63–98 Turci idu 99–172 U akvariju 173–336
	Pripovijesti V. Zagreb, 1933. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga VII.)	Prosjak Luka 7–216 Kanarinčeva ljubovca 217–294
	Pripovijesti VI. Zagreb, 1933. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga VIII.)	Vladimir 7–234 Zvonar tobdžija 235–254
	Branka. Zagreb, 1933. (Izabrana djela Augusta Šenoe, knjiga IX.)	
	Pjesme. Zagreb, 1933. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga X.)	
	Zlatarovo zlato. Zagreb: Binoza, 1933. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XI.)	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Seljačka buna. Zagreb, 1933. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XII.)	
	Diogenes. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XIII.)	
	Članci i kritike. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XIV.)	
	Kazališna izvješća I. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XV.)	
	Kazališna izvješća II. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XVI.)	
	Kletva: I. knjiga. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XVII.)	
	Kletva: II. knjiga. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XVIII.)	
	Kletva: III. knjiga. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XIX.)	
	Slike i prikazi. Zagreb, 1934. (Sabrana djela Augusta Šenoe, knjiga XX.)	
ŠIMIĆ, Antun Branko	Izabrane pjesme. Zagreb, 1933.	
	Pjesme. Zagreb, 1950.	
ŠIMUNOVIĆ, Dinko	Gjerdan: pripovijesti. Zagreb, 1914.	
	Mrkodol: pripovijesti. Zagreb, 1916.	
	Mladi dani: dojmovi iz prvih dana mladosti. Zagreb, 1919.	
	Sa Krke i sa Cetine: pripovetke Dinka Šimunovića. Beograd, 1930. (ćirilica)	
ŠOP, Nikola	Isus i moja sjena. Zagreb, 1934.	
	Za kasnim stolom: pjesme. Zagreb, 1943.	
	Tajanstvena prela. Zagreb, 1943.	
TADIJANOVIĆ, Dragutin	Tuga zemlje. Zagreb, 1942.	
	Pjesme. Zagreb, 1951.	
TOMBOR, Janko	Božjak Morovićki. Neven: zabavni i poučni list, Zagreb, 1852.	

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Hajdukova zaručnica. Neven: zabavni i poučni list, Zagreb, 1854.	
	Kula na Dunavu. Neven: zabavni i poučni list, Zagreb, 1855.	
TOMIĆ, Josip Eugen	Kapitanova kći: pripoviest. Zagreb, 1884.	
	Pošurice. Zagreb, 1887.	
	Emin-agina ljuba: pripoviest. Zagreb, 1888.	
	Za kralja – za dom I: historička pripoviest iz XVIII. vieka 1894.	
	Za kralja – za dom II: historička pripoviest iz XVIII. vieka (Žrtve zablude.) 1895.	
	Zmaj od Bosne: pripoviest iz novije bosanske poviesti. Zagreb, 1898.	
	Melita: pripoviest iz novijega doba. Zagreb, 1899.	
	Udovica: pripoviest iz XVIII. vieka. Zagreb, 1902.	
	Kapetanova kći: pripovijest. Zagreb, [1935.].	
TOMMASEO, Nikola	Iskrice. Zagreb, 1888.	
TORDINAC, Nikola	Odabrane crtice i pripoviesti. Zagreb, 1890.	
TRESČEC,[3] Vladimir	U malome svietu: slike iz zagrebačkoga života. Zagreb, 1901.	
	Novele. Zagreb, 1915.	
TRESIĆ-PAVIČIĆ, Ante	Valovi misli i čuvstava: pjesme. Zagreb, 1903.	
	Preko Atlantika do Pacifika: život Hrvata u Sjevernoj Americi: putopisna, estetska, ekonomska i politička promatranja. Zagreb, 1907.	
TRNSKI, Ivan	Kriesnice. Zagreb, 1882. (Svekolika mu djela II).	
	Ana Lovićeva. Zagreb, 1890.	
TURIĆ, Jure	Igra životom: sabrane pripovijesti. Zagreb, 1909.	
UJEVIĆ, Tin	Kolajna. Beograd, 1926. (ćirilica)	

3 U izdanjima koja se upotrebljavaju za izradu Benešićeva Rječnika piščevo prezime nalazimo u obliku Tresčec, iako je prema Hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (mrežno izdanje) pravo ime pisca Vladimir Treščec Branjski.

AUTOR	BIBLIOGRAFSKI PODATAK (prema izvorniku)	SADRŽAJ
	Ojađeno zvono: pjesme. Zagreb, 1933.	
	Ljudi za vratima gostionice. Zagreb, 1938.	
	Rukovet. Zagreb, 1950.	
VEBER-TKALČEVIĆ, Adolf	Listovi o Italiji. Zagreb, 1861.	
	Djela II. Zagreb, 1886.	Nadala Bakarka 203–254 Dobrotvor djački 318–398 i dr.
VELIKANOVIĆ, Iso (Isa)	Otmica: pjesma u šest pjevanja. Zagreb, 1901.	
	Knez od Ludije. Hrvatsko kolo: naučno-književni zbornik. Knjiga IV. Zagreb, 1908.	
	Srijemske priče / Sriemske priče. Zagreb, 1915.	
	Žena i vrag: i druge priče. Zagreb, 1924.	
VIDRIĆ, Vladimir	Pjesme. Zagreb, 1907.	
	Pjesme. Zagreb, [1925.].	
VODOPIĆ, Mato	Tužna Jele: povijest gruška. Dubrovnik, 1934.	
VOJNOVIĆ, Ivo	Perom i olovkom: crtice. Zagreb, 1884.	
	Ksanta. Zagreb, 1886.	
	Dubrovačka trilogija. Zagreb, 1902.	
	Novele: I. knjiga: Perom i olovkom: novo definitivno izdanje. Zagreb, 1910.	
	Akordi. Zagreb, 1917.	
	Geranium. Zagreb, 1918.	
	Stari grijesi: lapadska priča. Zagreb, 1919.	
VRAZ, Stanko	Izabrane pjesme. Zagreb, 1880.	Djulabije 1–127 i dr.
VUKELIĆ, Lavoslav	Književno cvieće. Zagreb, 1882.	
ZAHAR, Ivan	Pjesme. Zagreb, 1880.	

Popis kratica i oznaka

augm.	*augmentativ*
bot.	*botanički*
coll.	*zbirna imenica*
comp.	*komparativ*
dem.	*deminutiv*
enkl.	*enklitika, enklitički*
f.	*femininum, ženski rod*
glag. im.	*glagolska imenica*
hyp.	*hipokoristik*
indecl.	*indeclinabile*
m.	*masculinum, muški rod*
odr.	*određeni pridjev*
n.	*neutrum, srednji rod*
peior.	*pejorativ*
pl.	*plural (mpl., fpl., npl.)*
pren.	*preneseno značenje*
zool.	*zoološki*
*	*moguće i/ili približno značenje*

ta, čestica.

1. u isticanju, pojačavanju značenja riječi ili dijela rečenice pred kojom stoji: *pa.*

Al milo sja mu oko golubinje, / Od sreće srce plače mu djetinje, / Ta on je dobar, kano vedar dan, / Ta on je nevin, ko djetinji san, / Ta naše zemlje on je krotki sin, / Ta on je naš, ta on je – Slavjanin! *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 32).* — Na to Cari skupa viće čine, / Skupa čine, opasno načine, / Jer je lija risa privarila, / Risa silnog, ta Cesara Franju *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 195).* — Ej hrabro proti sudbini / Se bor'mo – bliz je spas! / Ta jošter žive stari bog / Pa on će spasit nas! *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 78).* — I majci pukla grud, al jošte šilje / Za sinka k nebu željâ preobilje; / Ta majke srce, – cielo nebo drži! / A vjerno srce sestre? Neba polu! *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 147).* — Zidine su Hrvatu bez ciene, / One štit su tek za slabe žene, / A bedemi čvršći junačke su grudi. / Ta i preko Save još imamo polja, / Da se s vragom svojski ogledamo *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 156).* — To nje nije ražalilo, ta nju već i ne mogaše ništa težega da snadje, no što je bila njezina bijeda *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 63).* — Daj da sjedne, da odpočine i što založi – – tä umoran je i gladan od duga puta! *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 50).* — Tä mladost, osobito mlade djevojke tako se rado smiju! *(Trescec, U malome svietu, 1901, 34).* — Ta, pa da da je tako, prijo, – odvraćala joj Aleksina tetka, – znam ja, što je udaja *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 129).* — O ljubavi se – naravno – ne može govoriti, tä to je nemoguće i kod njega, a valjda i kod nje *(Kostelić, Oluje, 1913, 55).* — Gotovo sam već svršio sa svime, što je milo i drago. Ta mi sad živimo samo u maštavoj nadi i okruživani bez prestanka slutnjama crnim *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 30).* — A Klara stade polaziti s njim, po naputku samoga Vladislava, koji je mislio, da će joj dobro biti, ako malo proluta po čistom zraku. Ta sjedjela je dosta uza nj kao u tamnici *(Trescec, Novele, 1915, 53).* — Oni su išli prema dvorcu, a ona ga je slušala postajkujući usput, ne govoreći sama ništa. Osjećala se nešto u neprilici: ta nije se nikad ni sa kojim gospodinom razgovarala ... *(Trescec, Novele, 1915, 97).* — Al se umiješa u razgovor jedna starija žena: – Ta, šta si ti to zaintačio, didače!? Nije to sve opet tako, velečasni! *(Ivakić, Kapelan, 1919, 186).* — I majci pukla grud, al jošte šilje / Za sinka k nebu želja preobilje; / Ta majke srce, – cijelo nebo drži! / A vjerno srce sestre? Neba polu! *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 91).* — Žitelji u toj studeni ne izlaze izvan sela, ta jedva iz kuće, tek da blagu bace sijena i osušenu bujad *(Hanžeković, Novele, 1932, 35).* — Krili mi se pjesma preko mora. / Od čuda će dizat vali glave, / Snizit će se vrsi strmih gora, / Ta ja pjevam slavu svoje Slave! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 81).* — I radost slatka – tä sve raduje se, / I ob'jest laka – tä sve ob'jesno je, / Vjekovit blagdan – tä sve miluje se – / Kud je – što je?! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 190).* — Izvorne drame žalibože rijetki su pojavi na našem pozorištu, za sada valja nam se većinom hraniti tuđom dramatikom. Ta nevolja je dakako naravska, ta i druge struke lijepe literature razvijaju se u nas sporo i lagano, kako ne će dramatika *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 70).* — Visok snijeg ležao je po ulicama, po krovovima, ta bilo je oko malog Božića *(Šenoa, Kletva, 1934, 285).* — Ti me ljubiš, dobra dušo, / A ja hladan poput kama, – / O ta ja sam davno kušo, / Da je ljubav – tuga sama! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 209).* — To ju nije razžalilo, ta nju već i ne mogaše ništa težega da snađe, no što je bila njezina bieda *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 136).*

2. u poticanju na što: *daj, hajde.*

... da svi još više gledaju u njega, i da će sad svi u horu da viknu: ta dignite već jednom tu glavu, da vidimo jeste li vi to, ili ne!... *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 7).*

ta, veznik.

1. u korelaciji: *bilo da.*

U meni se žuč pokrene te mu odvratim: „Ima zla na svietu, koje će stići čovjeka, ta se latio kopna ta vode *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 34).* — Ta bliz ta dalek, veseo, plačan, / Pjevat sam tebi horan i račan: / Ljubav je tvoja pjesnikov viek! *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 115).*

2. u dopuštanju čega što prema prethodno rečenome ne bi trebalo: *ali, no.*

Možda nemam pravo, tä – čemu da tajim, – meni svu dušu i sve srdce presvaja ljubav i odanost prema tim starodrevnim domovom

(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 36). — Možda nemam pravo, ta – čemu da tajim, meni svu dušu i sve srce presvaja ljubav i odanost prema tim starodrevnim domovima *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 34).*

tabačiti tabačim, u frazi *tko jači, tabači* u značenju *tko ima moć, taj provodi svoju volju.*

Moraš médu reći: Bašo i kadijo! / Moraš reći vepru: Ago i adžijo! / A ludome vuku: Planinski vezire! / I sve pleši, pleši, kako oni svire. / Tako je na sv'jetu. Tko jači, tabači, / A ti, jadna rajo, slušaj i prosjači! *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 32).*

tabak, m., *arak papira.*

Tud si zasieče pero i odmota tabak liepe artije, štoje čivut Leport velikodušni darovao općini, da se nanjoj napiše čestitka Nj. preuzvišenosti *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 38).* — Na stolu je razastro tri velika tabaka modre, debeleartije, koja na selu morade da valja mjesto risaće *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 44).*

tabak, m., *duhan.*

Knez (šmrknuo prezu tabaka, pak pomno čisti bijeli jabot i plašt, da ne ostane ni zrno *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 41).*

tabakera, f., *manja kutija za duhan ili cigarete.*

»Wird sie durchdringen?« – zapita pristari gospodin Samija, zahvativ prizu iz svoje omašne tabakere *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 237).* — Njiva ima svega trinaest stotina metara!– Eto vidite, – radosno će Irfan, vadi iz pasâ tabakeru, udari po njoj dva puta dlanom i natrag je zatiče *(Hanžeković, Novele, 1932, 138).* — Šojkić je mjesto lisnice našao neku staru tabakeru i spremao se da piše pismo barunu Jacquesu Rotschildu *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 76).*

tabakira, f., *tabakera.*

»O tempora, o mores!« – zakima glavom stari gospodin, te se utješi nekako debelom prizom iz zlatne tabakire, gromovito kihnu, da je Jelica zadrhtala ko listić o vijavici i jedva »Na zdravlje, tatice« progovoriti smjela *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 97/98).*

tabakjera, f., *tabakera.*

To nije istina! Nitko nije vidio revolver! Toje bila srebrna tabakjera ... Vi ste bili pijani i vama se srebrna tabakjera pričinila revolverom ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 147).*

taban, m.

1. *donja strana stopala.*

Hvala providnosti božjoj, koja se je nakon silnih stolětjah *tandem aliquando* smilovala nesretnomu Zagrebu našemu, te je sav opasan dobrimi pločnici, a někoje su ulice uprav krasno utrte i obložene. Istina, da je dugo vrěme postojalo, dok smo počeli poněšto ugadjati tabanom; ali čim se što duže leže, tim se valjanije izkljuje ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 98).* — »Još jedared kolo,« doviknu gajdaša, / Tek da se ozovu, al nestade snaša, / »Neka samo bježe, mi i sami znamo, / Dobre su nam noge; ded, gajdašu, amo.« / Tabanima biju i rukama mašu, / Po gajdama tuku, tuku po gajdašu *(Velikanović, Otmica, 1901, 58).* — Noge su mu kô dva kôca lišajima ovijena, / Vide mu se šturi ciepi i koljena izbočena, / A tabani kano kora ispucala stara hrasta, / Po šikarju izderani ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 150).* — Ona je u samoj košulji i jednoj suknji, a nabose noge natakla je papuče, jer od sunca užarena, puna prašine, zemlja peče tabane *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 63).* — Naša je morska draga sva u suncu [...] Hridine su užarenei peku tabane *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 85).* — Promatrajući staroga Dominika kako umorno vuče za sobom svoje plosnate tabane kao pingvin, kako je doktorica proždrljivo oblizznula jednu veliku žlicu sa šlagom [...] Filipu je postalo nesnosno *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 108).* — Govedar ga tukao, kad nije mogao da potrči za raštrkanim krdom imajući pune tabane trnja i razbijen nožni palac *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 79).* — ... i tako šesnaest sati uzastopce bez odmora i bez sna, kad cipele pale kožu na tabanima, a kragn od celuloida se bolno urezao u vrat *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 213/214).*

2. u frazi *stisnuti tabanima vatru* u značenju *pobjeći.*

... opazili, da nema više Šajkana na bedemu stare gradine, gdje čami još od jutros, da prvi smotri čiju god vojskui da javi narodu. Bit će da je opazio nešto negdje nadaleko, pa onda i on stisnuo tabanima vatru, da tražiglavi selameta *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 50).*

3. u frazi *svrbe tabani koga* u značenju *nemiran je tko.*

Velim ti, nesretnjak! Pod nesretnom sezvijezdom rodio. – Pa čemu ideš sa mnom? – Tabani me svrbe! Ili tjerati ili biti tjeran! rekao bi Mišo i vidjelo se na njemu, da bi prepatio svaki put muku, kad bi ulovili kojeg »nesretnjaka« *(Turić, Igra životom, 1909, 13).*

4. u frazi *gore tabani komu* u značenju *nestrpljiv je tko.*

Taj dan me prvi put poveo svojoj kući. Tabani mi gorahu od izvjedljivosti *(Matoš, Umorne priče, 1909, 115).*

5. u frazi *škaklja u tabanima koga što* u značenju *uzbuđen je i razigran tko.*

Odostraga muzika: dvoje gusle i dvoje tambure, a nije manjkao ni silni bajs. Ciče gusle, sve čovjeka u srcu i u tabanima nešto škaklja, one tambure divno sekundiraju, dok bajs u dubokom basu, kao medvjed: brunda, brunda ... *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 210).*

tabanati tabanam, *hodati snažno se oslanjajući na tabane.*

O, tješite se, mali moji, kroz stotine je godina jadna i bespravna slovjenska t. j. Hrvatska sirotinja ovuda tabanala noseći u grad desetinu gospodarima, kojima mjera nikad nije bila dovoljno puna, vino nikad dosta dobro, janjci nikad dovoljno ugojeni! *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 9).* — Đulaga je već jedva raspoznavao Hajraginu sjenu kako tabana nesigurno i propinjući se *(Kikić, Bukve, 1938, 57).*

tabati tabam, *tabanati.*

Drž' je! Ne daj je! – vikali su za njom momci, tabajuć nogama po zemlji, no ona se više nije brinula za njih *(Bartić, Ženski udesi, 1902, 42).*

tabela, f., *skup podataka i obavijesti razmješten pregledno po stupcima i redovima, tablica.*

Sastavio je on za njih litografirane preglede i arke, na kojima su pregledno zapisane i nacrtane sve važnije taktične situacije. Navala na lijevom krilu! Prodor u centrum! Gibanje u rezervi! Obuhvatni eksperimenti! Sve je zapisano na tim tabelama, koje njegovi potčasnici u džepu nose *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 49).* — Ekspresi dolaze i odlaze po satu. / a vjerne se brojke pišu na tabele. / Sportska momčad hita svojoj utakmici, / radnici na putu do korice hljeba, / a pjesnici u podvige smjele *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 45).* — U tom polutamnom prostoru čitave je dane palucala zelenkasta plinska svjetlost, a svi ormari i svi zidovi, sve je to bilo polijepljeno statističkim materijalom i tabelama ratno-socijalnih prilika *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 64).*

tabatijera, f., *tabakera.*

Bićak, gospodin prilično mnogobrojnih godina, no ipak ljubimac nazočnih gospodja, jer je znao sve novosti grada i uviek imao u svojoj uzkoj srebrnoj tabatijeri najfinijeg španjolca *(Gjalski, Osvit, 1892, 23).*

tabernakul, m., *zatvoreni ormarić nad središtem oltara u kojem se čuva euharistija.*

Nasred glavnoga broda stoji mogila Martina V. od tuča. Svodistoga broda počiva na dva stupa od crljena granita, visoka 80 pedaljah. U tabernakulu ima mnogo dragocěnih ostanakah, imenito glave sv. Petra i sv. Pavla *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 125).*

tabernakulum, m., *tabernakul.*

Vidiš – ovdje na grudima svojim čuvam ključ, tu je najsigurnije. Samo mrtvu mogli bi mi uzeti ključ, – rekne nekim odlučnim – malo ne grubim tonom, pa u isti čas svečanije, nego li naš svećenik tabernakulum ili rabin toru, otvori kutiju *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 284).*

tabla, f.

1. *plosnati komad ravne površine s kakvim natpisom, ploča.*

Izpoviedao i izpoviednik mu njeki zapovjedio, neka svaki dan promišlja: 1. Jedan je Bog, 2. Dva su svieta, duhovni isvjetovni, vjekoviti i vremeniti, i dvie table kamenite pisane prstom božjim i predane Mojsiji na Sinaju *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 82).*

2. *ograničena površina ravnog zemljišta, dio lovišta.*

Pred podne se vratile brze saone po nas lovce i odsanjkale nas do lovočuvara, koji su nas dočekali jednu tablu pred onom, u kojoj su bile svinje. Dogovorno opkolimo mi lovci tu tablu, a lovočuvari zađu sa psima u nju, da krenu svinje *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 21).*

3. u frazi *kraljevska tabla* u značenju *vrhovni sud Austro-Ugarske.*

Početkom mjeseca travnja, dakle njekako uvrieme, kad započesmo ovu pripoviedku, kaza mladić majci, da je čvrsto odlučio poći u Budim, gdje je nakanio da postane juratom kraljevske table *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 26).* — Početkom mjeseca travnja, dakle nekako u vrijeme, kad započesmo ovu pripovijetku, kaza mladić majci, da je čvrsto odlučio poći u Budim, gdje je nakanio da postane juratom kraljevske table *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 42*.

4. u frazi *banska tabla* u značenju *viši zemaljski sud u Hrvatskoj u 19. stoljeću.*

Ne vjerujte Vi Martinu. Velika je ono lisica. – Istina, istina! – No jeste li me, hvala Bogu, razumjeli? Nećete se s dobra pogoditi? – Ne daj Bog! – Pa odsudi li Vas prvi sud krivo, idemo na bansku tablu. Dakako, idemo na bansku tablu. Pak ako Martin bansku tablu podmiti, idemo dalje do samoga cara *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 64).*

5. u frazi *šahovska tabla* u značenju *četverokutna daska s bijelim i crnim poljima namijenjena igranju šaha.*

Ali danas, kad prolaze vani čete, i kad se sve to vidi kao na šahovskoj tabli, kad se vidi, kako padaju figure, danas sve više pada u oči i sve izgleda destruktivnije *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 213).*

tablica, f.

1. *učenička priručna pločica na kojoj se nekad pisalo pričvršćenom pisaljkom.*

... evo ti početnice. Tu je tvoje ime napisano. Evo ti tablice i kamečka, pa sjutra sa ostalim filozofima tamo iz vaših bregova lijepo u školu! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 24).*

2. u frazi *računska tablica* u značenju *skup organiziranih podataka o kakvim izračunima.*

U trećem činu izlazi aritmetički jedna osoba zadrugom, pa veli: »Odoh«, i napokon se sva tripara posvadiše, a u zadnjem činu pomire se svatri para. To je dramatički život po računskoj tablici, a ne po životu *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 28).*

3. u frazi *tablica ceha* u značenju *vrsta cehovske isprave na temelju koje su obrtnici prisustvovali cehovskim skupštinama.*

Dotaknuv se knjige, ode Gospočić ponesavsa sobom pozlaćenu tablicu ceha *(Šenoa, Diogenes, 1934, 303).*

tabor, m.

1. *otvoren prostor na kojem se privremeno boravi i podigne logor.*

Razgledavši okolicu, odlučio sam ovdje udariti tabor. Između dvije palme i dva rascvjetana bokora zabio sam četiri kolca,, na njih učvrstio grede ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 45).* — Dobre konje oštro okrenuše / Preko polja do sela Vaganca, / Na Pašinu luku sa'odiše / I ladne se vode napojiše. / Samo malo tabor učiniše, / Samo nešto malo založiše: / Suva kruva i vodice ladne, / Te Koranu vodu pregaziše *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 8).*

2. *jedna od suprotstavljenih strana u ratu, politici ili ideologiji.*

Da uzmogne pobolje odolievati protivnikom, složi se sa Švabami i Magjari, a ovi ga jedva dočekali u svoju sredinu. Sav se Zlatarevac razbi u dva tabora i ne bilo dana, da se štogod ne zadesi (*Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 106).* — U sobi je bilo sve puno gostova. Sva se okolica sjatila amo. Bilo je dapače i nekih ličnosti iz protivničkoga političkoga tabora *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 38).* — Sada je istom po čitavoj okolici pukao pravi glas, da će sin muzikaša Jožice »zgubidana« u veliku varoš na nauke i da će tamo učiti za gospodina plebanuša ili fiškala. U malo vrijeme stvoriše se dva tabora: prijatelja i zagovornika mojih, pa neprijatelja, kudilaca i klevetnika *(Kovačić, U registraturi, 1911, 53).* — Uostalom, ako bih se slučajno našao s pristašom neke izrazite ideje ili grupe, pa se čovjek bacio u razvijanje »svojih misli«, ja mu ne bih protuslovio. [...] Kad bih zatim sreo nekog iz protivnog tabora, ja sam i opet znao naći poneku prikladnu riječ odobravanja ili razumijevanja, ali i tu oprezno, umjereno i uvijeno *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 143).* — Ali na jednoč – oh! grozne li biede, – /Osta ti batina kraća! / Sramotno tebe prognala k vragu / Vlastita braća! / Ti si odšeto u mađarski tabor, / Tko ti je pravio špalir?! *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 35).*

3. *stožer.*

Hoćeš li da te štuju i cijene, da pokažeš moć svoju, treba ti čvrsta kula i smione mišice – Hrvatska je, osobito Frankopanska Zemlja, tabor i stanak. A Ugarska je kazalište i plesna dvorana *(Nehajev, Vuci, 1928, 199).*

taborište, n.

1. *tabor 1.*

Vojska nije išla po običaju u kakovo taborište blizu grada, već četa za četom uđe u grad, te se nastani pod silu kod građana *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 272)*. — A sad mi pričaj, što si ondje za Sutlom doživio u kraljičinu taboristu i čim se pohvaliti možeš *(Šenoa, Diogenes, 1934, 41)*.

2. *tabor 2.*

Pohitim, kako rekoh, med hrvatsku braću uprvi kat prve praške kavane. Ne prevarih se. Nađoh braću, kao da sam ih jučer ostavio. U zadnjoj sobi kavane bijaše hrvatsko taborište. Uvečer dolazile s juga novine, valjalo ih u prvi mah proučiti, te najvažnija pitanja raspravljati, a raspravljalo se vrlo glasno *(Šenoa, Prijan Lovro, 1932, 237).*

taborovati taborujem, *boraviti na otvorenom, u taboru.*

Znadem iz školskih klupa, da je ovakovo ogromno stablo, sveto stablo Kureor Bur, nedaleko Bombay-a pokrivalo jedno cijelo ostrvo. Istraživalac Heber priča, da je pod takvim jednim stablom taborovalo 10.000 konjanika *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 37).*

tabija, f., *gradska utvrda.*

Ljudi su prolazili kraj njega, žurili se i ne osvrtali se na nj. Ulice su za čas zanijemile, sumračak se spustio na zemlju, s tabije se oglasio top, kad su i kandilji planuli, a on ostao sam sa svojom gladi *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 11).*

tabijat, m., *ukupnost temperamenta, karaktera i nagona*, *ćud.*

Crn im obraz! Kako bi bilo da ja ovo opet iscijepam? Svako se ovo drvo može na troje ja na četvero razbiti. Pa kako su složili?! – Ako nemaš drugog posla, a ti cijepaj. Najprije je oborio kamaru, pa onda počeo cijepati po svom tabijatu, kao da pravi taslake za nanula *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 8).*

tabula, f., u frazi *banska tabula* u značenju *banska tabla.*

A mi ćemo moći postrance stajati i gledati prekrštenih ruku, kako se javni poslovi vrše, – dometne sedamdesetgodišnji starac Vilković, vlastelin, bivši podžupan križevački a sada asesor kod banske tabule *(Gjalski, Osvit, 1892, 28).*

tabut, m., *lijes.*

Što je bolje knjigu naučila, / Viš' mrtve mu glave proučila! / Što je bolje kosu odgojila, / Mrtvu joj je niz tabut spustili! *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 71).* — Za deset dana kretala je dženaza. Sav grad išao je za tabutom. Jagmili su se da podmetnu što više puta rame pod nosila *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 25).*

taca, f., *tacna, pladanj.*

Poslě kratke stanke, jer tko da se neodmara iza tako golema posla, donese domaćica na taci něšto salama *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 5).*

tackati tackam, *tapkati po čemu ljepljivom i/ili tekućem.*

Odnijelo je, – pomislio je on smotavši se u jami u klupko, kada je u slijedeći tren opet nešto zviznulo i Loborca zapeklo na glavi. Meso ga je žeglo, ogrebotina je krvarila i on je sav blatan i prljav tackao po glavi i čas glupo gledao u krvave prste, a čas se opet gladio po glavi i srce mu je kucalo živo i glasno *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 29).*

tacun, m., *tacna, pladanj.*

Lucija (s velikim srebrnim tacunom, a na njemu sila žmula, kikara, slatkoga, beškota. Vidi se, da su se kafe popile, ali da je malo ko što zagrizao *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 8).*

tačka, f.

1. *ono što je nalik na točku.*

Sa sviju strana trščaka vidjelo se u polumraku, gdje lagane, tamne tačke lete prema kuli pa se nad ruševinom kupe u guste nemirne rojeve *(Nazor, Gubavac, 1926, 37).*

2. *položaj; mjesto spajanja.*

Mi smo ipak jedrili napred. Šior Ivo se je i onaj dan uzalud mučio kako bi tačno i sigurno zabilježio tačku na kojoj se nalazimo. Sunce se nije davalo iza oblaka ... *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 287).* — Gle, dosada je došla i sklopila mi oči; / Šutke zurim u prazninu, / Na jednoj gdje se tački i smrt i život roči / U nirvansku pustolinu *(Kranjčević, Djela III, 1934, 103).*

3. u frazi *mrtva tačka* u značenju *pasivnost.*

Što će mlako milje i sitne nam žrtve? / Oh, kad bih se jednom sâm iz sebe makô: / L'jevo ili desno, u raj il u pakô: / Bilo kamo,

ali sa te tačke mrtve! *(Nazor, Lirske pjesme, 1925, 79).*

tačkar, m., *onaj koji proizvodi i prodaje tačke.*

Ulice bijahu začudo čiste ko dlan, od Mesničkih vrata do kraljevske palače stajahu u dugim redovima cehovi grada Griča, svaki pod zastavom svojom. Mesari bijeli kod kapom, spuštajući na rame svijetlu široku sjekiru. Kruhopekari držeći hljeb [...] A tako i sabljari, tačkari, bravari, mošnjari, srebrnari, čohaši, iglari, lučari svaki svoj znak *(Šenoa, Kletva, 1934, 446).*

tačke, fpl., *kolica s jednim kotačem i ručkama za prijevoz manjeg tereta.*

Šegrt protrčao kraj njega turajući pred sobom tačke, što su nemilo cvilile *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 106).* — A ovud uz stazu – mislila je stupivši u tor i spazivši stazu, što vodi do bunara – posadit će cvijeće, a onud opet, uz čelo kuće, red graha-penjavca, što se uz tačke penje i što imade crvene cvijetove... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 19).*

tačno, prilog, *točno.*

Zbor je razdijeljen po glasovima u tri grupe ter počimlje zasebice riječima: »Son il primo ladrone!« / »II secondo son' io!« / »Io il terzo!«... a zatim ga nastavljaju tačno po poznatoj partituri *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 130).* — Ugledala je jedan lijepi šumski cvijet. Ne sjeća se više tačno, kako je izgledao, samo zna, da je bio bijel *(Kostelić, Oluje, 1913, 121).* — Na književničko ime nikada nijesam ni pomislio, a što sam pisao, osobito u posljednje vrijeme, pisao sam tek za sebe, tek toliko da se izdovoljim, pak zato danas i ne znam tačno, što sam sve napisao *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 209).* — Dva remena jednako duga, a među njima košić, u koji se meće kamen. Sve je tačno i čvrsto sašiveno špagom postolarskom *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 87).* — Ono, što je u toj studiji tačno, moglo bi se svesti na skromne dimenzije jedne obične novinarske kronike *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 154).*

tad, prilog, *u to vrijeme, u taj čas.*

Uz ovaj cjelov sinka svoga prati, / Hrvatice, a vraga protiv svoga [...] Ti srećnom suzom slavi milost Boga [...] O majko, tad ko majku će te pravu / Potomstva srećnog naći blagoslov! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 68).*

tadarca, prilog, *tad.*

A kad progju ... Nikša (gledajući ga s očalinom, prestajući za čas da čita, pun zlobe): Ako progju ! ... (Čita dalje.) Dživo (prečuo je, pak slijedi): ... tadarca ćemo se, Orsate, razgovarat od svega onega, što si proponjo *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 29).*

tadašnji -nja -nje, *koji je bio tada, u vrijeme o kojem se govori.*

Jonson u spomenutoj već pjesmi kaže, da je pjesnik malo znao latinski a još manje grčki, pak je vjerojatno, da je prvu naobrazbu stekao u tadašnjoj grammar-school svoje domaje *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 112).*

tadašnjost, f., *obilježje onoga što je tadašnje.*

U moga ujaka bijaše još toliko elastičnosti duha te se mogaše prilagoditi onim silno pre- obraženim okolnostim i odoljeti njihovu pritisku. Budi oštrijim svjestnim pronicanjem uzroka i posljedica, budi tajnom nekom slutnjom duše naziraše on kroz crnu noć tadašnjosti i mogućnost inake budućnosti *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 165).*

tadbina, f., *tatbina.*

Nisam ja kriv za tadbinu, već moje žedno grlo *(Šenoa, Kletva, 1934, 37).*

tader, prilog, *tad.*

Mukao mrmor razlijegao se svuda, šake dizahu se prijeteći, već letjeli amo tamo ljudi pod oružjem. Tader dignu se Prišlin u stremenima, žila nabreknu mu na čelu ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 669).* — Kako ti rekoh, prije žestili se jedni za Tvrtkova sina, drugi za Dabišu, pa se tu orilo i govorilo, da oglušiš. Tader istaknuo se u kolu ljut gorštak, stara bradata kvrga ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 1021).*

taj ta to, zamjenica.

1. *ukazuje na onoga o kojem se prije govorilo ili na što prije spomenuto.*

Poslije objeda toga dana podje učitelj da razgleda varoš *(Tomić, Pošurice, 1887, 142).* — Borković najprije pokuša kod banke, nu tako velike svote nije mogao da dobije na zadužено već imanje. Moralo je da dodje do prodaje. Sprijateljio se i s tim izlaskom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 59).* — Zašto mi danas tizim srce rastužuješ ... *(Kosor, Rasap, 1906, 28).* — Kakav prsten, kakva kradja! Svidjelo se kojemu bangalozu te ukrade prsten, a u stisci podmetne ga tomu čovjeku i sad svi: on

je, on je *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 148).* — Sve, što plodna tvoja ruka sije, / To i raste, lista, cvati; / Cviet i njemu ne uskrati, / Jer cvjetao još dosada nije! *(Preradović, Djela I, 1918, 157).* — Neki zaslijepljeni i bezumni radikalci pripovijedali su koješta o njegovoj prošlosti [...] Ti sami zli jezici govorkali su kasnije, da je s puke osvete udario na se atilu mađarsku ... *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 99).* — Sada zbogom! – Iza tijeh riječi lupnu me Martin opet po leđima i otklipsa u kuću *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 57).* — Ti i takovi ljudi bijahu dakle na okupu pod krovom moga rođaka Jurinića, kad je slavio svoje krsno ime *(Šenoa, Turci idu, 1932, 118).* — A ta sreća, taj mir bijaše nož u Lukino srce *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 183).* — Luksemburgovci pritištu vraški doljnje krajeve, a to su vrata u Ugarsku, tih ne smiju zabraviti *(Šenoa, Kletva, 1934, 405).* — Borković najprije pokuša kod banke, no tako velike svote nije mogao da dobije na zaduženo već imanje. Moralo je da dođe do prodaje. Sprijateljio se i s tim izlazkom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 132).*

2. *u naglašavanju odlika čega.*

Te peći zemljene, to sudje staro, / Te stube strme, klupe te u triemu: / Sve opet znano i jasno mu biva ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 111).* — Te peći zemljene, to suđe staro, / Te stube strme, klupe te u trijemu: / Sve opet znano i jasno mu biva ... *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 51).* — CVJETINIĆ (ushićen): O da je znaš, brate! – da vidiš, kakva je. Vidio sam mnogo djevojaka, al' takve još nisam [...] Taj mili smijeh, to lijepo srce, ta divna ... *(Šenoa, Ljubica, 1932, 13/14).* — ... al' malo zvonce, taj vjesnik domaće nesreće, kucalo je neprestance sa tornja gradske kuće, javljajući, da se opet lije domaća krv *(Šenoa, Kletva, 1934, 31).*

3. *u ukazivanju na prethodno rečeno ili pojašnjavanju prethodno rečenog.*

Ulica već zuji kao pčela roj: / To se na rad diže dragi narod moj ... *(Matoš, Pjesme, 1923, 25).* — To nisu zvijezde, to nebo nije: / To svijetle suze žalosnice / Obliše neko divno lice, / I njihov sjaj mi oči mije *(Goran, Pjesme, 1948, 108).*

4. u frazi *taj ... taj* u nabrajanju kad se želi pokazati da sličnih ima još.

Taj, podbočiv težku glavu laktom, / Sad ju trga al nemože maći; / Taj se stolcem pruža kao klada, / Taj sgrčene raztezuje ruke ... *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 38).* — Dva su druga mila / Iz boja jezdila. / Taj iz grla pjeva, / Taj suze prolieva. / »Nije 1' ti dosta dike / Vienac lovorike?« *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 45).* — Vidiš, taj se ranjen prihvaća hrastova korijena, taj cikne i uzvija se poleđice, taj klone i klekne, taj se grabi za srce, okrene na peti i udari licem o zemlju *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 135).*

taj, m., *ono što je potajno i skriveno, tajnovitost.*

Jer nebrojne poklav jadne žrtve, / Hulje grčke odmakoše tajem, / Dok daleko bjesmo rodnim krajem *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 76).* — Ali nije opet htio da se Marko stidi pred njim i da mu štogod bude neugodno, nego će on njega tajom vidjeti – on će u opće tajom i otići iz Osijeka, ne će se ni javiti Marku, šta će da buni dite *(Bertić, Na velike škole, 1901, 30).* — Kad smo kao sinoć po večeri polijegali i drugi pozaspali, ukradem se tajom i nečujno iz svoje sobe i potražim Imrino burence šljivovice *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 216).* — ... i u svrhu bi se samo slio u nju nekakav sladak tâj i onda bi poćutala, kako se tim poljubljajem srče i ispija nešto, što je više od svake slatkoće – – – *(I. Kozarac, Proza, 1942, 212/213).*

tajac, m.

1. *potpuna tišina, obično neugodna ili neizvjesna.*

Strahovito: ta to već praska i trešti kao na meljavi! Odjedared gluh tajac, kao u podzemnoj buturnici ... *(Matoš, Iverje, 1899, 141).* — U gomili nastane na trenutak strah, vriska i panika, a onda tajac. Svi se uvuku u sebe očekujući sa užasom, šta će biti (*Muradbegović, Haremske novele, 1924, 71).* — Ljudi podigoše glave i naćuliše uši. Nastade napeti tajac. Svima na usta navali pitanje, no svaki stisnu usne *(Hanžeković, Novele, 1932, 91).* — Stotine svijetala živih treptat će u noć meku / rasijane kao dozivi zvijezda na koži svoda, / dok će u tajcu mekoputnom slušati hučna voda / k nebu glas mujezina u noć slutnje daleku *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 16).* — U neko doba ipak posjedasmo za sto i jedemo šljuke. Dobre su, ali već malo

isušene i prepečene. Svi čekamo prasetinu, ali prasetine nema. Nastao opet neugodan tajac *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 50).* — Gospodinu direktoru predan je memorandum [...] kojim protestiraju proti izboru moje žene, jer da je bila bludnica! U zbornici su u vrijeme maloga odmora bili svi profesori i nasta težak tajac *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 188).* — U Avdana se zapali meko ušno meso. Kroz njegovo su sjećanje provršljale najraznovrsnije misli u jednom jedinom času. Bio je tajac, mrtvački, nepodnošljivi tajac ... *(Kikić, Bukve, 1938, 14).* — Nasta tajac. Osman ne zna, kud bi se djeo *(Nametak, Za obraz, 1942, 40).* — Tako smo, dakle, osuđeni tapat / u glušcu noći tajcem skritih čuda. / Proviru suze te će gluve kapat / do naše Smrti, naime do Suda *(Ujević, Rukovet, 1950, 67).*

2. u frazi *tajac k'o u grobu* u značenju *potpuni tajac, bez ikakvog zvuka.*

Jest, gospodo, jednostavan išpan, ali poštenim se radom, krvavim se znojem – – I starkelja se zaplete. Tajac k'o u grobu! No uskoro zašuška sa svih strana šaputanje ... *(Matoš, Iverje, 1899, 35).*

tajamar, m., *lukobran.*

Jaredovu kipu (puleni) odoše i noge i glava. Od tajamara (morosjeka) ništa do nekih cjepotina, koje su visjele uz protuaštu od prove *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 235).*

tajan -jna -jno.

1. *koji se čuva kao tajna, skriven od drugih.*

Tajna ljubav, kao svako zabranjeno voće, svidjala se sve to više ljubovnikom, postojala im svakim časom sladja i zamamljivija *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 51).* — Riječi njegove nisu samo umne i pravedne, nego i vrijedne, stoje ko da su u kamen urezane. Ne plete tajnih niti, ne zavlači, ne koleba ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 159).* — Tajna ljubav, kao svako zabranjeno voće, sviđala se sve to više ljubavnicima, postajala im svakim časom slađa i zamamljivija *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 82).*

2. *koji je tajnovit, tajanstven.*

Tajna večer, topli osjećaji, / Lagan vjetrić, suhi uzdisaji ... *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 9).* — Gospodin pukovnik, ponešto zlovoljan, prebirao je velik kup službenih spisa [...] Amalija ispisivala si je pako iz raznih franceskih i njemačkih knjiga epigrame i stihove [...] U sobi je vladala tajna tišina *(Šenoa, Diogenes, 1934, 182).*

tajanstven -a -o, *koji je zagonetan, tajnovit.*

Jeste li ga našli? – Nismo. To je gotovo tajanstveno. Mora da se, hulja, bacio u grabu pored aleje *(Matoš, Novo iverje, 1900, 88).* — I lice s dugim statuarnim potezima i oholim crtama okolo stisnutih usta, i velike, duboke, plave oči, i onaj bijeli zavoj – sve te sjeća Delarocheove M. Antoinette, a osobito sad, gdje stoji tu, fatalna kano udes. Blijeda, mirna, hladna, tajanstvena pogleda ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 49/50).* — Nepoznate ruke slagahu kroz godine i godine od okolišnog kamenja oko tajanstvenih spomenika visok zid i samo kroz jedan uzak otvor može se u groblje *(Hanžeković, Novele, 1932, 64).* — ... a preko na drugoj obali, tu je bio mir, i kao da nije bilo nikoga. U to tajanstveno vrijeme, kada se nije znalo ništa, osjetio je cijeli malteški špital, da visi u zraku između Beča i Moskve ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 215).*

tajanstveni -a -o, odr. od *tajanstven.*

... kao da su se umorile piljiti neprestano u tihu vodu, što im noge pere i gdje sada sve ištu, da li je možebit na dnu mutnoga zalijeva utonuo stari Gučetićev dvor – tajanstveni Lorko, – koji je tu nedavno nestao sa svijem njegovijem dobroćudnijem duhovima i ponosnijem lombardskijem prozorima *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 95/96).* — ... pobodi radije koplja pred svilom čadora mojega loga, / da napustimo drage i zaposlene škvere, / u potjeru za dupljem tajanstvenoga boga, / naprijed! da pustim u pogon orlovske propelere *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 67).*

tajanstveno, prilog, *na tajanstven način, nedokučivo.*

Koraknuo je nehotice naprijed, pak se prignuo kao Edip, da gleda mrtve zjenice Sfynge. Muklo, tajanstveno *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 10).* — ... sve ga to sada spopalo, i san ga sasvim odbježe. Postane mu nekako tajanstveno, tjeskobno, te zapali luč, ne mogavši podnijeti tmine koja ga je gušila sa svih strana i od svakuda donosila kojekakve slike i prikaze, čudne misli i osje-

ćaje *(Gjalski, U noći, 1913, 71).* — Doktor Goranić, pokršteni Židov i nacionalizirani Eshaezijac, inače ljubitelj senzacija, šaptao je tajanstveno, vrlo važno i autoritativno: – Pustite to, gospodo! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 154).*

tajanstvenost, f., *obilježje onoga što je tajanstveno.*

Drugi vidici i drugi prizori. Pred vidom lebdi neizmjernost, obasuta zvijezdama na nebu, ledenim zastorom na zemlji. Tajanstvenost ispred morskoga površja, tajanstvenost nad njim *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 146).* — I Otama, koja je uvijek bila nasmiješeno istočno dijete, i ona se uvila u koprenu tajanstvenosti, tajeći bure, koje su hujale u njenoj duši *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 388).* — To još tumačiti, kao oktaedre od ljepenke, mozgovima, koji pojma nemaju o tajanstvenosti toga ostaklivanja? Čemu? *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 169).*

tajanstvo, n., *tajanstvenost.*

... ljepotom, koja običnost stvara neobičnošću, jer iz nje kao toplina iz srca izbija sakramentalno tajanstvo pročišćenog, skladnog tjelesnog i duševnog života *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 131).* — Dugo sam sjedjela kraj prozora slušajući tišinu noći [...] Moj prozor gledao je u naš vrt uzgajan stručnom umjetnošću i posve sam se približila tajanstvu noći, slušala, kako probuđena ptičica lepršа u gustoj krošnji premještavajući leži-šte ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 269/270).* — No da ravnodušna sunca obilaze zapuštene doce i tajanstva šuma *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 61).* — Desno i lijevo bila je noć i šuma, život noći i život šume, tajanstvo života, ljepota tog tajanstva, ljepota gluha, zastrašavajuća i u toj gluhoj ljepoti krešti jedna noćna ptica posve nisko u granju pored njih *(Kikić, Bukve, 1938, 67).*

tajati tajam, *tajiti.*

Pristav Luka počeo si ruljati nos i tajati smieh. On ostaje ondje! – prekinutim će glasom, ušav medju skupštinare *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 129).* — On si nije *tajio*, da mu je gospođa Kodolićeva simpatična, ali je i to istina, da je on ne ljubi *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 277).* — Pristav Luka počeo si ruljati nos i tajati smieh. On ostaje ondje! – prekinutim će glasom ušavši među skupštinare *(Kovačić, Bježi-hajka, 1944, 390).* — On si nije tajao, da mu je gospođa Kodolićeva simpatična, ali je i to istina, da je on ne ljubi *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1950, 395).*

tajenje, n., glag. im. od *tajiti, skrivanje istine o čemu.*

U onome tajenju čuvstva pred rodjacima, u sustezanju, iznenadnom porumenjivanju, rijetkim sastancima, u onim nekako posve drugim pogledima bijaše nešto, što Petrovića presvajaše istinito *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 54).* — U dva dijela, koja još produbljuju sliku truleža, rišući obiteljski razvrat, i burzovne bitke brata Rougonova Sacarda, Zola iznosi bez tajenja datuma događaje u predvečerje Sedana *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 95).* — U onome tajenju čuvstva pred rođacima, u sustezanju, iznenadnom porumenjivanju, riedkim sastancima, u onim nekako posve drugim pogledima bijaše nešto, što Petrovića presvajaše istinito *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 126/127).* — U dva diela, koja još produbljuju sliku truleža, rišući obiteljski razvrat, i burzovne bitke brata Rougonova Sacarda, Zola iznosi bez tajenja datuma događaje u predvečerje Sedana *(Nehajev, Eseji I, 1944, 167).*

tajfun, m.

1. *orkanski vjetar.*

Reye, koji se je opširno bavio s ovim predmetom, najprvi je rekao da su i suhe i morske pijavice, tajfuni i tornadosi, orkani uopće, jedna te ista pojava, da se razlikuju samo opsegom i silom *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 59).*

2. *pren.*

Promatrajući zbrku i graju vjekovima, nosi nas vrijeme kao vjetar [...] a snaći se u tim tajanstvenim vrtlozima, isplivati iz tih tajfuna na korablji neznatnijoj od orahove ljuske, odlepršati kao pahulja u vijorinama, tko je to ikada umio i mogao? *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 270).*

tajin, m., *posuda s izduženim poklopcem, tradicionalna u orijentalnoj kuhinji, tagine.*

I on je našao najbolje, da obilazi hodžinske kuće, gdje su mu svakog uoči petka pripremali zvrk pite: bureka, sirnice ili kakve druge, i on bi to pokupio i nosio kući pa s time

heftu živio. Znalo se desetak kuća, na čijim bi vratima on uoči petka kucnuo halkom i pričekao, dok mu se iznese njegov tajin *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 4).*

tajinstven -a -o, *tajanstven.*

... cjelovit izražaj lica bijaše liep, pače pod umnim pogledom velikih, smedjih očiju ponekud tajinstven, nepristupan *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 15).* — Lauro, već gotovo godinu dana, što se poznamo i da smo si brat i sestra, ali me nikada ne bijaše u tvojim odajama ! – kliknem strastveno, a nekakav tajinstven plamen buknu u čitavu mojem biću *(Kovačić, U registraturi, 1911, 211).* — Ne samo što je prikaza pred njim postojala posve slična i istovetna svakomu realnomu objektu; ona ga se osim toga, doimala nekako tajinstveno, strašno, posve strano, što ga je naprosto uništavalo (*Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 89).* — Od to se doba podao Đuro Martić posve noći, koja mu je nosila u svom krilu neki tajinstveni život. Njegove sanje bijahu tako žive, vjerne, da se često smućivao, što li je zapravo san, što li život *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 2).* — Sa srcem kupanim u medu stvorenja, / da bi tajinstven bio život na putu nedohitnih meta, / kukavički ljubim i grlim sam sebe, / i dva put darivam tebi blago cijeloga svijeta *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 11).* — Uspjelo mu je da oživi sva ona napeta razpoloženja u kojima se izcrpljuje i neumorno troši mlada duša, uznemirena čudnim strahom, tajinstvenim slutnjama, nedokučivim znatiželjama, neriešivim pitanjima, nerazumljivim fenomenima u sebi i oko sebe *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 241).*

tajinstvenost, f., *tajanstvenost.*

Nešto se dogodilo, dogodilo se nešta teška. To mu sada bijaše potpuno jasno. Nu, što se zbilo? Zagonetna tajinstvenost zaokupi ga strahom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 139).* — I sva slast života, kad mu je prije pet godina priznala ova krasna žena ljubav i obećala mu biti ženom – sav uznositi i divni skup onih zamamnih slutî, one neizporedive sreće, onih ogromnih, punih tajinstvenosti nadâ – sve se našlo ovaj čas u njegovoj duši i diglo svojom bujnom snagom ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 18).* — I noć je sakrila svu tajinstvenost, sav čar i dražest, svu milinu ljubavi naše.... grijeha našega ...! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 211).* — Ne tuži se badava Kreyssig još u polovici prošlog vijeka, da su tumačenja tragičnog problema u »Hamletu« izrabila gotovo sve mogućnosti – tužba, koju za njim opetuju toliki drugi. Pa ipak – uvijek još privlači nas tajinstvenost te prikaze ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 110).* — Nešto se dogodilo, dogodilo se nešto težka. To mu sada bijaše podpuno jasno. No, što se zbilo? Zagonetna *tajanstvenost* zaokupi ga strahom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 215).* — Ne tuži se badava Kreyssig još u polovici prošlog vieka, da su tumačenja tragičnog problema u »Hamletu« izrabila gotovo sve mogućnosti – tužba, koju za njim opetuju toliki drugi. Pa ipak – uviek još privlači nas tajinstvenost te prikaze ... *(Nehajev, Eseji II, 1945, 161/162).*

tajiti tajim.

1. *držati što u tajnosti, skrivati pravo stanje čega; ne htjeti govoriti o čemu.*

Sirota sam, udova s tim djetetom ... Težko nam je, kako bih tajila! Al ona vam je ponosna, svedj govori: Samo ne moljakajte ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 115).* — Mlada grofinja nije mladiću tajila, koliko joj je mio, no ostala je i nadalje zagonetna *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 68).* — Šutio je on junački, ne hoteći nikako izdati svojih prijatelja; a kad bi morao odgovoriti, tajio je sve poprijeko *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 226).* — Znanost je gruba, i postaje robom škole; kemičari od zanata taje u učevnim knjigama očite činjenice, ako im one ne pašu u komotno pripremljenu teoriju ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 73/74).*

2. *pren.*

Ovaj divni perivoj bez vlasnika i vrtljara živio je za sebe i bio sam sebi svrhom. Ovi cvjetni bokori pjevali su slavu suncu i vjetriću, tajeći dražesnu tajnu iskona svoga cvjetnog života *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 45).*

tajiti se tajim se, u frazi *tajiti se od svijeta* u značenju *otuđiti se od ljudi, ne komunicirati ni s kim.*

... pomoći joj je imala i Anđelija, bez Anđelije nije bilo spasenja, nju je trebalo moliti, zaklinjati, da se dade na ovaj posao, da pomogne povratiti kući jedinca. Jelena dvojaše,

hoće li djevojka pristati, koja se već od preko dvije pune godine znala tajiti od svijeta *(Šenoa, Kletva, 1934, 739).*

tajko, m., hyp. od *tata.*

Živio naš stari tajko, živio! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 364).*

tajna, f.

1. *ono što se taji, skriva, što se ne govori.*

Uzdahne napokon duboko, nasmjehne se tužno i reče: pred vami i pred bogom nemogu kriti te tajne, koja mi je dosad dušu i odviše izmučila! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 370).* — Pavao Petrović pošuti malo i već htjede da joj kaže, što je naumio, nu ipak sačuva tajnu. Sutra u večer stupit će pred nju – ako Bog da – s gotovim djelom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 105).* — Kada joj je povjerio tajnu gnijezda i pokazao joj mlade žune, ne bi veselju kraja. Za nekoliko dana Ljerkica je poznavala sva gnijezda i znala, koliko u kojem ima ptića *(Hanžeković, Novele, 1932, 24).* — ... Filip nije nikada otkrio, ni što prikazuje ta slika ni odakle je njegova majka tu sliku donijela. Ta ga je slika mučila godinama, i to nije bila jedina tajna, s kojom je sebi razbijao svoju glavu, sjedeći tu uz ovaj prljavi prozor ... *(Krleža, Povratak Filipa Latiovicza, 1932, 13).* — Mnogi ljudi, o kojima sam napisao silhouette, još su živi, živ sam i ja. Moglo bi komu žao biti, da iznesem pred svijet kulisne tajne naše literature *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 279).* — Školnik zažmuri, pogleda žensku vrlo ljuto i reče, postaviv vrč na klupu: – E pa, pa! Pitati je slobodno. Ako je to tajna za ispovijed, ne treba ti odgovoriti *(Šenoa, Kletva, 1934, 594).* — Pavao Petrović pošuti malo i već htjede da joj kaže, što je naumio, no ipak sačuva tajnu. Sutra u večer stupit će pred nju – ako Bog da – s gotovim djelom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 180).* — Prignula se do njega i čekala, da on sam iziđe iz te tajne, koja ga je zastirala ... muž ju je tiho podragao, ali se odmah digao sa stolca *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 235).*

2. *misterij.*

Dosta izkusan u svih tajnah ženskoga svieta, dobar poznavalac žena, htio je u prvi mah klasificirati svoju susjedu i poredati ju u stanovitu kategoriju ženskih ličnosti *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 48).* — Dosta iskusan u svim tajnama ženskoga svijeta, dobar poznavalac žena, htio je u prvi mah staviti svoju susjedu u neku opredijeljenu kategoriju ženskih ličnosti *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 44/45).* — U banovu je srcu zaigrao demon, u kojega su vjerovali stari. Knez Krsto čuva tajnu demona svoga, koja je sastavljena od gorčine i zanosa; ova je tajna jača i od nagona života *(Nehajev, Vuci, 1928, 333).*

tajnen -a -o, *tajnovit.*

Sred ove tihe i tajnène sjete, / Što zemljom vlada, zaplako bih i ja, / Ko negda i sad kleknuti bih htio / Te nevin opet reć: »Ave Maria!« *(Nazor, Lirika I, 1918, 12).*

tajni -jna -jno, odr. od *tajan.*

Dovaljao sam nekoliko većih kamena za ognjište, okupao se, zapalio oganj, večerao, a onda se ispružio pred kolibom i umivao oči na večernjoj pučini, koja se u žaru zapadna neba smirivala za tajni silazak noći *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 45).*

tajnik, m., *onaj koji radi administrativne poslove.*

Najposlije on je bio uredan čovjek; imao je upravo krasan rukopis, znao je podnijeti dobru i zlu volju svojih starijih, a uslužan do skrajnosti i tih: kad je trebalo, govorljiv: kad su ga pitali, – zašto dakle da ne bude tajnik? *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 179).*

tajno, prilog.

1. *skriveno, potajice.*

Tajno ljubim sužnja Vladimira, / S njim se ročim svaku noć; Kad to ocu sama kažem, / Ne će zlo nas dvoje proć' *(Preradović, Djela II, 1919, 173).*

2. *tajanstveno, skrovito.*

Stolna crkva zagrebačka dizala je svoje mrke, visoke zidine ponosito iz gromade snijega [...] Tajno, veličajno stajala je ta posvećena gromada sred sjajne noći, kao prezirno gledajući na patuljčad oko sebe, koja gine pod snijegom *(Šenoa, Kletva, 1934, 155/156).*

tajnost, f.

1. *obilježje onoga što je tajno.*

... predstojnikovica je izjavila, da ima posebno svoje ljepšalo, koje nabavlja ravno iz Pariza, ali kao tajno sredstvo. Njezino družtvo nije ta tajnost učinila nimalo izvjedljivim, jer lice gospodje predstojnikovice nije odavalo ništa frižkoga i cvatućega. To je

tajno sredstvo mogla slobodno zadržati za se *(Tomić, Melita, 1899, 63).* — S toga razloga mogu se Shakespeareovi komadi prikazati samo poslije dugotrajna vježbanja, jer se glumci potanko uputiti moraju u sve tajnosti, kojih, ne budući dovoljno obrazovani, po sebi shvatiti ne mogu *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 180).*

2. *okolnosti u kojima je nešto tajno.*

Nisam bila ni na njegovom sprovodu od stida pred svijetom. Iako se moja nesreća odvijala u najvećoj tajnosti, ipak se moralo sve znati *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 149).*

tajnovit -a -o, *koji je zagonetan, nedokučiv, neizvjestan.*

Zrak bijaše hladan – studeni vjetrić zavijao se oko ulica, poigravao plamenom plina, pak pun šuma i žamora odpuhivao niz drvorede i perivoje. Bijaše prizor tajnovitog nemira; – rek bi na površini velikoga grada proljeće se budilo. – Gledajte, kako je nebo mirno ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 69).* — Iza ovakih sjajnih dana pala bi ondje još sjajnija, još divnija ljetna noć [...] sa hladnim i čarobnim svjetlom mjeseca, koji je lagano brodio bajnim nebištem [...] sterući se vrh vinograda, kuća i malih šumica tajnovitim svjetlom, u kom se poput kakvog fantastičnog svieta prikazivao njegov rodni kraj ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 81).* — Zrak bijaše hladan. – Studeni vjetrić zavijao se oko ulica, poigravo plamenom plina, pak pun šuma i žamora trčao ispod aleja tamo u nevigjene perivoje. Prizor tajnovitog nemira. – Gledajte, kako je nebo mirno ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 64).* — Velike fotografije i litografije [...] davale su sobi nešto plemenito i otmjeno, podižući čovjeka u sfere vječne harmonije i savršene ljepote. Ugao najdalji od prozora ljuljao se u tajnovitoj polutami, a bio je ispunjen lijepim patiskom Rendićeve Crnogorke *(Gjalski, U noći, 1913, 72).* — Oh, to ljudsko srce, ta čovječja duša, koliko tajnovitih strana, koliko neshvatljivih protimba krije u sebi! *(Gjalski, U noći, 1913, 367).* — Radojina kuća bila je na Brdu povrh škole, a i planinu Svilaju vidjao sam u daljini, kako se visoko uzdiže, pa od bukava i jela zeleni se i crni. Zato mi se u duši i miješahu prikaze one čarobne i tajnovite šume, sa zveketom oružja i povicima hajduka Radoja *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 30).* — To možda dolazi s toga što jauk ulovljena dupina sliči donekle glasu čovječjem, te baca u mornarevo srce neku vrstu tajnovita straha, pa ga mornar nikad rado ne lovi *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 158).* — Rucner je mislio da rješava baš ono najskrivenije i najtajnovitije u životu. Osjećao je on, kako mu zubi trunu i ispadaju, a žlijezde (neke masne otrovne žlijezde u njemu duboko) kako ne funkcioniraju, kako bi trebale. Sve je u njemu propadalo *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 20).* — Njegovo se je oko gubilo u čarobno svijetlo, njegovu je uhu godila ona tajnovita noćna tišina, kroz koju bi se samo pokašto čuo kakov uskrik čovjeka ili žubor šumskog potoka *(Šenoa, Vladimir, 1933, 22).*

tajnoviti -a -o, odr. od *tajnovit.*

Eno, gle, uputili su se kraj ponosne a puste Gjorgjićeve ville za neki sjetni, tajnoviti ophod, pak eto ih, gdje se penju, slaze, zaustavljaju, dogovaraju sve to umorniji, sve to rastreseniji! *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 96).*

tajnovito, prilog, *na tajnovit način.*

Sladak piev sterao se neodoljivom dragošću ovdje sred morske pučine i tajnovito se gubio kroz mekanu noć u nedoglednim dubokim visinama, a slušao se tako sladko i voljko ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 49).*

tajnovitost, m., *obilježje onoga što je tajnovito.*

Kad se takova nježno-mlada lica uozbilje, postanu tada, kao tugom nadahnuta, zanimljiva, a neka zagonetna tajnovitost titra im u svakom potezu, te se muškarcu previja srce od čudnog čuvstva, motreći tu tihu zabrinutost ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 145).* — No misli bježe, slika toga kraja ne može da se uobliči ni u mašti. Takvu sliku možemo vidjeti samo u tjeskobnu strašnom snu, u kom ne možeš ni udima ni mišlju da makneš od nečega neizvjesnoga, ali strašnoga baš sa svoje tajnovitosti *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 3).*

tajput, prilog, *tad.*

Ne zaboravi tajput na tvoga Horaca, amsterdamsko izdanje, – ja svoga ne mogu da nadjem, – ko da je propao – a bilo bi mi silno žao, jer ga otac moj dobio iz paulinske

lepoglavske biblioteke *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 139).* — Marjanović se uzeo zlorado, nervozno smijati, trgajući ubrus i stolnjak, kršeći pokvarenim zubima čašu, a Orlović mu se tajput ne nasmjehnu *(Matoš, Umorne priče, 1909, 139).* — Ne zaboravi *taj put* svoga Horaca, amsterdamsko izdanje, – ja svoga ne mogu da nađem, – kao da je propao – a bilo bi mi silno žao, jer ga je moj otac dobio iz pavlinske lepoglavske biblioteke *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 120).*

tajstven -a -o, *tajanstven.*

A očice, kad dragom ih uzvine, / Ko tajstveno da modro nebe sine, / Tak blago, milo, bezkrajno i tio, / U koga skutu zviezda sjaj se skrio *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 5).*

takati se takam se, **bacakati se.*

Čudna su pojava i globularni gromovi. Znam čuti od naših otočana [...] kako pripovijedaju o ognjenoj kruglji koju da je ovaj ili onaj vidio po grmljavini [...] Neki krojač [...] snebi se jednom, kad se u sobi, u kojoj je radio, pomoli kroz peć ognjena kruglja [...] Kruglja se stala takati po podu, pa se digla uvis, njemu spored same glave *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 91).*

takav takva takvo, zamjenica.

1. *koji je sličan ili istovjetan s rečenim.*

Tko se diči našim prijateljstvom, bit će nam porietlom i naobraženjem jednak. – A, porietlom? Gospodin Podgorski je sin krapinskog zanatlije. Ljetos navršuje nauke. Izvrstan je pravnik. – I ti, Olgo, prijateljuješ s takovimi ljudmi *(Kovačić, Fiškal, 1882, 109).* — A kad je malo zatim iz sobe izišao, ni ne pogledavši je, njoj se srce kao raščebnulo i krupne joj suze niz obraz poletjele. Krut joj se učinio Janoš, nije mislila, da bi mogao takav biti... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 34).* — Bit će dakle prije da se pokazao nesposoban ... No on je i takvih mladih ljudi imao u svom uredu. Prema sposobnostima dobivali su i radnje, a dnevničar Vaso Duić izvlačio ih je i u takvim malim radnjama iz neprilike *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 104).* — Stari Zagreb umire, novi se tek radja, a u takvim prilikama ne može biti društvenog života s jedinstvenim socijalnim stilom *(Matoš, Pečalba, 1913, 94).* — Ima oči mudre, gleda malo podrugljivo. Nije nitko imao ni pojma niti je slutio, da je Matija takav Čarobnjak *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 39).* — Stari Zagreb umire, novi se tek rađa, a u takvim prilikama ne može biti društvenog života s jedinstvenim socijalnim stilom *(Matoš, Pečalba, 1939, 74).* — Tko se diči našim prijateljstvom, bit će nam podrietlom i naobraženjem jednak. – A, podrietlom? Gospodin Podgorski je sin krapinskog zanatlije. Ljetos navršuje nauke. Izvrstan je pravnik. – I ti, Olgo, prijateljuješ s takvim ljudima? *(Kovačić, Fiškal, 1944, 113).*

2. u frazi *kao takav* u značenju *sam po sebi.*

Ja sam Hijacint Kravarić, vlastelin na Frfuljevcu, – rodjen gospodin i jesam plemenita roda. *Kano takov* ne nalazim ja, da sam dužan ikome prije učiniti svoju »reverenciju« *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 127).* — Ja sam Hijacint Kravarić, vlastelin na Frfuljevcu, rođeni gospodin i jesam plemenita roda. Kao takav ja ne nalazim, da sam dužan ikome prije učiniti svoju »reverenciju« *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 110).*

taki, prilog, *takija, odmah.*

... široko i pospano zijevajući polazi na sjenik, mrmoreći utješljivo : »Taki, taki, plavojko ili rumenko! Dobit ćeš sijena slatkog poput pražetine, da ti ne bude dugočasno!« *(Kovačić, U registraturi, 1911, 304).*

taki -a -o, *takav.*

Tako on njima – ali jao, brzo se za svoju šalu pokajao. Kao ose navalile na njega ženske glave! Ti taki, pa ti onaki, pa zar bi ti svoje dite u bili svit dao ... *(Bertić, Na velike škole, 1901, 6).*

takija, prilog, *odmah.*

Ded, snašo, izvadi za gospodina i mene sajtlek rakije. Kako to nisi odma učinila? – Takija, – odvrati snaša i spusti se umah u pivnicu *(Kosor, Rasap, 1906, 34).* — Ajde slušaj, sad ću ja tebi takija kazati sve *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 1).*

takiša, f., *sorta kruške.*

Teku vode i žute trave, srcoliko lišće krušk e takiše dobiva crvenosmeđu boju rđe *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 37).*

takma, f., *rivalstvo, sukob.*

Bila je reštauracija, takma na smrt među mađaronima i Ilircima *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 104).* — Kako su nove misli

sav nas život, sve naše odnošaje probijale, kako se tu pisalo na takmu; no mi znamo, kakvi smo bili, kad nas je iznenada tuđa, donekle Hrvatima neznana nevolja prikvačila ... *(Šenoa, Naša književnost, 1932, 138).* — Neki znanac obitelji ima sina velika prevrtljivca in rebus amatoriis, komu je stric ostavio milijun franaka. Sada nastaje takma i otimanje obiju obitelji, koja li će predobiti prevrtljivog milijunaša *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 262).*

takmac, m., *onaj s kojim se tko bori ili nadmeće, protivnik, suparnik.*

Ivan škrinu zubmi, i ošinu svog takmaca biesnim pogledom *(Becić, Zavjet, 1882, 40).* — A školnik, prem mu veli »Bruno zlati«, / Baš iskreno ga ne znam da li ljubi, / Jer takmac mu je još iz klupa djačkih ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 103).* — Um si nad ume sve, / Vječnik vremenâ, car neizmjernosti, / Vladar udesâ! Tebi nema / Para, ni druga, ni premca, niti / Takmaca: jedin ti si za sebe u / Svemiru bitnik ... *(Preradović, Djela I, 1918, 72).* — Kad je svjetina veselo kličući mahala, a ona jedina mirno i namrštena stajala, značilo je, da je u sredinu alke pogodio takmac njegov *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 67/68).* — A školnik, prem mu veli »Bruno zlati«, / Baš iskreno ga ne znam da li ljubi, / Jer takmac mu je još iz klupa đačkih ... *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 40).* — Olivija je bila vješta diplomatica, spazila je bila, kako svi ti raznoliki takmaci na sebe paze; svak na sve, a svi na svakoga, kako su svi među sobom protivnici, al' protiv općinstva odrešiti branitelji njezini *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 244).*

takmačica, f., *takmica.*

Kuće [...] neizměrno ugodno děluju na gledaoca, koji se čas razblažuje pogledom [...] čas pako divi umětnosti lukah, od kojih se je ratna zatočila od kastel all' uovo, dočim se je trgovačka više razširila tik svoje takmačice: katarke priliče velikoj šumi u zimsko vrěme prije sněga *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 167).*

takmenje, n., *rivalstvo, nadmetanje.*

Medju molitelji nastalo je bezobzirno takmenje i trvenje. Zaboravivši na poštenje i dušu, jedan je drugoga ogovarao, klevetao i crnio; ni prijatelj prijatelja, ni rodjak rodjaka nije štedio *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 249).* — Naglašivahu svoje riječi veoma čudno, gledahu se ispod oka. Očito su potanje vijesti o talijanskoj operi probudile bile u njih unaprijed neko tajno takmenje, po kojem se svaki vladao konservativnije *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 222).*

takmica, f., *ona s kojom se tko bori ili nadmeće, protivnica, suparnica.*

Nije Korčula veliko mjesto, ali ima lijepih uspomena, kao negdašnja takmica istih Mletaka *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 12).* — U trećem činu pomuti se mir Adrienin, jer je čula, da i druga, – neka velika gospoja – Morica ljubi, – jer vele, da joj Moric ljubav vraća, jer se konačno u Grange-Batalière u mraku sa svojom takmicom sastane, pa je spasi radi Morica *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 92).* — Ona je dakle sve preživjela, što žena preživjeti može. No doskora pade u drugi kontrast – u tamnicu Elizabete engleske, glavne joj neprijateljice i takmice ne samo po kruni, po ljepoti – već i po ljubovniku Leicesteru *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 297).*

takmičiti se takmičim se, *boriti se s kime ili čime za pobjedu ili prevlast u čemu, natjecati se.*

U vrijeme, na primjer, kada zrakom lete aeroplani kao bumbari i kad se Evropa s Amerikom sve bez žica razgovara [...] kad se država s državom, grad sa gradom takmiče za raznorazna prvenstva, gdje se tu čuje bar i jedna riječ o selu Vrbovlju? *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 96).*

takmiti se takmim se.

1. *takmičiti se.*

Bacanjem laganih striela i trkom u budućem maju / On s tobom takmit se hoće *(Nazor, Živana, 1902, 48).* — Zar će se oni tu takmiti sa jednim Rothom ili opirati šumarima t. j. državi glede zabrane šuma? O ne, to oni ne mogu ... Premekoputni su, razmazio ih život ... *(Kosor, Rasap, 1906, 157).*

2. *pren.*

Čovječja sila ne može da se takmi s prirodom *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 46).* — Tanke obrve previjale se začudo pravilno nad crnima velikima očima, u kojima se krijesila

vječna iskra poput briljanta, a rumen finih usnica takmila se sa dugim nauhvicama od koralja *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 207).* — Na livadah stoji sieno nakošeno, / Po busencih svuda cvieće je šareno, / Jagode i ruže takme se rad boje, / Rujne su kô usne u djevojke moje! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 261).*

3. *uspoređivati se, mjeriti se.*

U kolo se doskora uhvatile mnoge lijepe djevojke, no nijedna se nije mogla takmiti s Jelicom *(Bego, Novele, 1916, 55).*

taknut -a -o, *koji je potaknut, pobuđen.*

Svi su oni ljudi rouenskog kolodvora taknuti prljavim štapićem, koji ih je natjerao, da se u životnoj borbi mrze i kolju *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 94).* — Ja ćutim, da sam nečim taknut. / Ko dahom. Ali ne znam čime. / Da l' za mnom, draga, pružaš ruke, / Ili si rekla moje ime? *(Cesarić, Osvijetljeni put, 1953, 87).*

taknuti taknem.

1. *dotaknuti, dodirnuti.*

Još nešto: držim, da ih krvnik na stratištu ne smije rukom taknuti *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 783/784).* — Ko što školjka sakriva biser u svom krilu, / Tako čuva stari ban kćerku svoju milu. / Sagradi joj sjajan dvor od samoga stakla, / Nit ju ruka ičija – do 1' njegova takla, / Nit vidjela banica ikad čijeg lica ... *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 28).*

2. *dojmiti se, pobuditi čije osjećaje.*

Još nikada ga toliko ne taknu nevolja čovjeka, našeg brata *(Matoš, Umorne priče, 1909, 126).*

3. u frazi *ne taknuti ni malim prstom što* u značenju *ne imati udjela u čemu.*

Ja svega vašega posla nisam taknuo ni malim prstom, a ti se na mene kiviš *(Šenoa, Kletva, 1934, 775).*

4. u frazu *ko da je zmija takla koga* u značenju *jako je potreslo, uznemirilo koga što.*

Oh, toga ti ne znaš – jecala Jelena zastirući si oči pregačom – ti ne znaš, kako se ljubi, onako jako ljubi. Ko da ju zmija takla, osovi Anđelija glavu, krv joj skoči u lice... *(Šenoa, Kletva, 1934, 444).*

taknuti se taknem se.

1. *dotaknuti se, dodirnuti se.*

Ovaj put mi to dopusti i taknu se usnom nekako moje kose *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 256).*

2. *pren.*

Slobodna je ove zemlje gruda, / Dušmanin je taknuti se zgraža *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 156).*

3. *spomenuti, započeti govoriti o čemu.*

Onda je vrlo točno razglobio sve »grčke škole« na svim poljanama »kulture«. Aristotela i Platona najviše je spominjao. Taknu se Rimljana, ali bojazljivo i nježno, natuknuv nešto o Ciceronu i Seneki ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 29).*

4. u frazi *taknite se duše* u značenju *budite iskreni.*

Tako je radio Stanisavljević ... – E, pa slava mu! Taknite se duše, pa recite, da nije pravo i mudro radio! razširi Miakić ruke *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 238).*

5. u frazi *sve je čega se tko takne smola i guba* u značenju *neuspješan je tko.*

A sve je čega se taknem smola i guba, / sve je gušava pjesma i kucaj bolesnog zuba *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 66).*

tako, prilog.

1. *na takav način, kao što se objašnjava ili pokazuje.*

Opet se pokucaju i piju i tako potraje do kasno po podne *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 67).* — No na dolazak Ljerkin podiže glavu i kimnu joj, kao da bi htio reći: »Tako, tako, sjedni, dijete, ovamo« ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 17).* — ... pa se digne i uz odlučnu kretnju glave šapne: »Neka – ja ne mogu inače. Oh, majko moja, oprosti mi. Ah – ah, zašto je tako moralo doći!« *(Gjalski, U noći, 1913, 222).* — Često su tako vijekovi drmali vjetrom i plakali kišom te ozbiljne bedeme, ali bi uvijek junačka pokoljenja iznova pritvrdila, što bi oni rastresli *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 67).* — Išao sam polagano. Brzo nijesam ni mogao. Oči mi se sklapale, a koljena klecala. Dodjem tako na dva metra i ostanem stojeći *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 26).* — U dvorištu je bila maglovito-mjesečna noć, te sam odmah prepoznao djevojku iz prvoga kata. Donijela mi nešto jesti. Tako drugu, tako treću večer *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 46).* — Razdražena bura uvis tjera – / Pjenu sobom nosi iz jezera, / Koja drugač ne bi ni dovieka / Iz jezera našla si istieka: / Tako i tu slabi starac hodi, / Samo

jer ga mlada ruka vodi *(Preradović, Djela I, 1918, 112).* — Kraj njega, sva u crnini, blijeda, prosijeda, stajala je Ksenija. I kao da je to posve prirodno, sjela je do njega i tako su dugo ostali bez riječi *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 109).* — Tako će biti sjutra, tako je eto danas, tako je bilo juče, / a mi ljudi, hrvatski ljudi, slavimo tamu / i kopamo grob svoj i jamu ... *(Krleža, Simfonije, 1933, 171).* — Meni ne nuđate mita, ne dižete na čast, jer si mislite, taj je prepošten, taj nas izdati ne će. Tako stojim u kutu, nikomu na putu *(Šenoa, Kletva, 1934, 991).* — No na dolazak Ljerkin podiže glavu i kimnu joj, kao da bi htio reći: »Tako, tako, sjedni, diete, ovamo« ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 22).* — Onda poče istezati tanko, mršavo tijelo odbočinjući se pesnicama o tezgu. Tako se isteže divlja mačka kad hoće da zaskoči plijen *(Kikić, Djela I, 1952, 218).*

2. *u velikoj mjeri, toliko.*

Nad njim, po uskomu obzorju, plove sitni oblačići, k njima se gore zalijeću pocikujući i prevrćući se sitne lastavice, a sunce se tako blizu, blizu spušta za brežuljak *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 77).* — Nikada mu se ona nije pričinila tako liepa, tako dobra kao u taj čas; bolilo ga samo, da on to sada tek uvidja *(J. Kozarac, Oprava, 1899, 7).* — ... kao što je i Klara sprovela četiri godine u zagrebačkoj samostanskoj školi. Ondje je ostavila svoj ideal: učiteljku-opaticu, koju je tako zavoljela, te je htjela silom u samostan ... *(Trešćec, Novele, 1915, 27).* — Ivanović se prekinu i ne doreče. Pogledav ženi u lice sav se prepao, tako bolno bijaše joj lice *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 45).* — Iz daljine razlijegala se prigušeno vesela pjesma radosnih odlaznikâ – a njemu se učini tako turobnom, tako turobnom, kao nikada dosad *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 151).* — Mjesečina tako svijetli, da bi se moglo čitati *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 72).* — Nad njim, po uzkomu obzorju, plove sitni oblačići, k njima se gore zalieću pocikujući i prevrćuji se sitne lastavice, a sunce se tako blizu, blizu spušta za brežuljak *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 152/153).* — Nikada mu se ona nije pričinila tako lijepa, tako dobra kao u taj čas; boljelo ga samo, da on to sada tek uviđa *(J. Kozarac, Oprava, 1950, 450).*

3. u frazi *tako reći / rekući* u značenju *moglo bi se reći, gotovo.*

Za njih dvojicu niesu u ostalom niti mnogo marili, ne držeći ih tako rekući za članove svoje obitelji *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 25).* — Ja nisam mislila, da ću tu sramotu od Anke doživiti; pomisli samo, kako ću gospodinu Urbanitzkomu pogledati sutra u oči, gdje sam mu tako reći za stalno obećala – ? *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 61).* — Ipak nije lirski poet održao svoje riječi. Baš ovdje zakvačio se sa svojom muzom tako reći do grla, i ona ga iznevjeri! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 332).* — Za njih dvojicu nijesu uostalom ni mnogo marili, ne držeći ih tako reći za članove svoje obitelji *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 27).* — Ja nisam mislila, da ću tu sramotu od Anke doživjeti; pomisli samo, kako ću gospodinu Urbanickomu pogledati sutra u oči, gdje sam mu tako reći stalno obećala – ? *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 62).*

4. u frazi *tako mi trista đavola!* u značenju *obećajem samome sebi.*

»Tako mi trista djavolah!« reče nadalje, razgovarajući se sám sobom »taj mi utećí neće! ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 7).* — »Tako mi trista djavola«, reče nadalje, razgovarajući se sâm sa sobom, »taj mi utećí ne će! ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 9).*

5. u frazi *tako se ja brabonjcima ne hranio, divljakama žeđ ne gasio* u značenju *obećajem da ću pod svaku cijenu učiniti što.*

»Prisižem sebi samome i vjeru vazda opozivu sebi zadajem, da ću [...] govoriti pravu pravcatu, dašto, lovačku istinu [...] Tako se ja brabonjcima ne hranio, divljakama žeđ ne gasio!« *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 51).*

6. u frazi *i tako* u značenju *ionako, u svakom slučaju.*

Od onog dana nisam mirovao, dok mi otac ne dopusti, da pratim Ivana, kada obilazi imanje. Pomogla mi majka. – I tako dere čitav dan cipele po kamenju u luci *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 61).* — I tako je objed bio konvencionalan i glup *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 178).*

7. u frazi *tako je* u značenju *izraz odobravanja, potvrđivanja.*

»A naša pravica mora biti, kakva je u stara vremena bila!« – nastavi Miškec lupnuv

šakom o stol. »Tako je, a ne drukčije!« – lupnuše svi za njim šakom o stol *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 126).*

također, prilog, *isto tako.*

Kaptol je sjedište privilegisane, bogate kaste, kojoj mogu, ali ne moraju biti identični interesi stališki i konfesijski sa narodnima. U Donjem Gradu takodjer ne vlada hrvatska narodna misao *(Matoš, Pečalba, 1913, 50).* — Kaptol je sjedište privilegisane, bogate kaste, kojoj mogu, ali ne moraju biti identični interesi stališki i konfesijski sa narodnima. U Donjem Gradu također ne vlada hrvatska narodna misao *(Matoš, Pečalba, 1939, 41).*

takov takova takovo, zamjenica.

1. *takav.*

Sva njezina briga, sreća, radost i neizviestna bol, – sve je to bilo na tom komadiću papira; on se ne sjeća, da je ikada takova što čitao *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 156).* — Takov je Susjedgrad, takov gradu okoliš, pozorište mnogih krvavih okršaja ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 128).* — Neka se narod veseli, makar i malo krvi bilo. Varoškim stražarima bijahu takove gungule vazda mila komedija, koju su prekrštenih ruku vrlo rado, al' i vrlo hladnokrvno gledali *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 101).* — Sva njezina briga, sreća, radost i neizvjesna bol – sve je to bilo na tom komadiću papira; on se ne sjeća, da je ikada takovo što čitao *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 331).*

2. u frazi *kano takov* u značenju *kao takav, sam po sebi.*

Ja sam Hijacint Kravarić, vlastelin na Frfuljevcu, – rodjen gospodin i jesam plemenita roda. Kano takov ne nalazim ja, da sam dužan ikome prije učiniti svoju »reverenciju« *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 127).* — Ja sam Hijacint Kravarić, vlastelin na Frfuljevcu, rođeni gospodin i jesam plemenita roda. *Kao takav* ja ne nalazim, da sam dužan ikome prije učiniti svoju »reverenciju« *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 110).*

taković, m., *onaj koji se ponaša na određen, takav način.*

... sve bi to raspalilo moga oca i on je stao vikati, da mu se trostrukom jekom odvraćalo sa susjednoga brijega. Ti ovo, ti ono; ti taković, a on onaković – dok se napokon nije čuo i kleti nadimak »zgubidan« *(Kovačić, U registraturi, 1911, 11).*

takozvan -a -o.

1. *koji je tako nazvan, koji je na određeni način, tako dobio ime.*

Druge dvie sobe bile su za *tako zvane* dvorske djevojke. U take su ubrajali sobaricu, pralju, dadilje i dojku i djevojke za kuhinju *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 42).* — Druge dvije sobe bile su za takozvane dvorske djevojke. Među takove ubrajali su sobaricu, pralju, dadilje, dojku i djevojke za kuhinju *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 38).*

2. *koji je upitnog postojanja i vjerodostojnosti.*

Eto, doživjesmo i tu takozvanu ljubav. Naredna poglavlja znam da ne će iza ovoga biti vrijedna – da se prožive *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 42).*

taksa, f., *iznos koji se za što plaća, naknada.*

Znate šta? Vi ste za kalfu prepametni. Pak budite majstor. On me čudno pogleda i reče: Vaša milosti, ja sam siromah, a ja mu nato: Pa ću ja platiti majstorsku taksu *(Šenoa, Diogenes, 1934, 164).*

taksi, m., *automobil koji po određenim cijenama prevozi putnike prema njihovim potrebama.*

Samo da je tko ne prepozna! Zato je s očajničkom radošću i žestinom zaustavila prvi taksi, što ga je srela na domaku grada, gdje je svjetlost bila jasna i drsko indiskretna *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 87/88).* — Sjeli su na uglu kod Bemardinaca u taksi i odjurili malim i uskim ulicama u centrum grada do Dominika *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 163).*

takt, m.

1. *ravnomjerno ponavljanje kretanja, radnje ili zvuka, ritam.*

Barunica Lidija (sjedi u fotelju i prati fizijonomijom, te ritmičkim taktom ruku, pak i usklicima zadovoljstva i smijehom cijeli taj prizor kano pravi kulisni režiser ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 130).* — Ah, šta ćete, život je luda pjesma, bez kraja i bez pravog početka, a takt joj udara crveni, pijani, ludi kapelnik – naše srce *(Matoš, Umorne priče, 1909, 102).* — ... dok mu se je duga crna brada, u dvoje à la Maksimilijan raščе-

šljana, takodjer s nekim ponosnim dostojanstvom u istom taktu s korakom njihala u zraku *(Gjalski, U noći, 1913, 395).* — ... sretni i blaženi snivasmo u zagrljaju: ni uzdasi se naši ne čuju, ni disanje se ne čuje, samo srce broji takt zaigrane ljubavne pjesme... *(Bego, Novele, 1916, 62).* — Čuli su se i glasovi. Pa i malo smijeha te po nekoliko taktova kakve božićne pjesme *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 27).* — Dolje, niti pet kilometara od njegove kuće, juri vlak. Kroz noć se jasno razabira pače i takt kolesa *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 100).*

2. *smisao za ophođenje u društvu, osjećaj za mjeru.*

Župniku neću da govorim o tom, jer on je, budi med nami rečeno, čovjek dobar, ali čovjek bez takta, bez ukusa. U tom pogledu neimam ja tražiti nikakova savjeta u njega *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 77).* — No gosp. Klisić ni u drugim zgodama ne voli razgovara o ispitima, pa joj snažnim poljupcem začepi usta. Sve on to čini polagano, s mnogo takta i umješnosti ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 37).* — Stekoh tako renomé jednog od najboljih upravnih činovnika. Čovjeka, kojega resi takt, danas tako rijetka krjepost! Ali uz takt i apsolutna, bezgranična poslušnost – – *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 145).* — Stekoh tako glas jednoga od najboljih upravnih činovnika. Čovjeka, kojega resi takt, danas tako rijetka krjepost! Ali uz takt i apsolutna, bezgranična poslušnost – – *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 173).*

taktičan -čna -čno, *koji ima takta, koji je obazriv.*

Osobito ga je bolio onaj izraz »mladi čovječe«. »Mladi čovječe!« To je upravo toliko, kao da je rekla: »derane!« Ali ona je toliko taktična i fina, te bira izraze *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 139).* — Gospodin Luka Šušmek, taktičan i diskretan, kakav se rodio, htio je – bar forme radi – otići. On je, veli, svoju kršćansku dužnost, kako bi rekao, izvršio, pa sada hvala lijepa na večeri i tako dalje *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 182).*

taktičar, m., *onaj koji osmišljava taktiku, koji vješto i mudro prosuđuje i planira.*

Zato je Starčević u rađanju stranke njezin Mojsije, koji joj propisuje dekalog; Kvaternik je njezin taktičar, koji spas Hrvatske traži u oslonu na razne izvanjske sile, i u tom se ne plaši ni krupnih skokova *(Nehajev, Rakovica, 1932, 52).*

taktika, f., *ponašanje smišljeno radi ostvarenja nekog cilja.*

... da su naš gospodin u Požun išli samo zbog toga, da prepriječe ukinuće tlake. On da je čuo na svoje uši pripovijedati kasnara Salaja, a njemu je to kazivao sam grof Erdody. – Ha–ha! Dakle i ovdje već tako rade. To je taktika naših magjarona *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 33).* — Ne treba ni spominjati, da je sva beramska župa čisti Hrvat. Dvojica-trojica bili su skloni Talijanima, ali je toga nestalo. Ipak se u školi uči talijanski – kao predmet. – »E«, – veli gospodin plovan, – »to je radí taktike, da nam radije dadu školu, ali je inače sve hrvatski« *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 147).*

taktizirati taktiziram, *pažljivo i odmjereno postupati kako bi se postigao cilj.*

Skoro jedan decenij, ja sam tako taktizirao, lavirao, plivao kroz virove svih mogućih političkih situacija, i uvijek spretno i sretno *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 145).*

tal, m., *dio.*

A on je bio siguran, da bi kuću porušio, kad bi nju s novcima udao. Jer danas se baš i tuži na to sav svijet, da žene sa svojim talovima kuću ruše ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 133).* — Evo, na priliku, mi i Tahirbeg – nastavi Huso nakon stanke – na priliku, ovaj naš kraj ti je jedan veliki grunt ... i Tahirbeg ti je pritisnuo petnaest talova, a mi svi samo šesnaesti tal ... *(Kikić, Djela I, 1952, 310).*

talabuka, f., *velika buka, graja.*

Sve preču Kohan, što svatovi sbore, / Svedj čeka samo, / da opuste dvore, / Talabuka da jednom već umine, / I čarobno mu nebo jednom sine *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 8).*

talac, m., *onaj koji je zarobljen kako bi se utjecalo na kakvo djelovanje druge strane.*

... grof Frankopan jest danas zarobljenik Sinjorije, ali u stvari on je talac i ništa više. Grof će, to je sigurno, biti držan u časnom sužanjstvu *(Nehajev, Vuci, 1928, 16).*

talambas, m.

1. *drvena zdjela prekrivena kožom u koju se udaralo kao znak za polazak vojske, bubanj.*

Tamo za brdom dižu se čitavi oblaci uzvitlane prašine, a ako me uho ne vara, čujem i glas svirala i tutanj talambasa *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 12).* — Svršivši molitvu, stane se vojska vrstati u redove po zapoviedi svojih vojvoda. Husein dade udariti u talambase i svirale u znak, da ima navala započeti *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 127).* — U krojača Trepetljike mladi krojačić Eduard razvlači užasnu »harmoniku«, da mu niz obraze curkom curi znoj, a uz njega prilaže dugi Štajerac preko Sutle u pištalicu, dok zamrljan, bosonog dječarac udara u nekakav brenčeći stroj, da će te iz kože istjerati milinom toga glazbala, koje imade valjda značiti talambas ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 279/280).* — Sumorna je, snuždena je, / Dušmanin joj krunu grabi, / Grabi carstvu lijepe kraje, / Njeni Nijemci već su slabi! / Tu zagrmi bubnja glas, / Čudno tutnji talambas. / Rog zaori, trublja jekne, / Pišti frula, zvonce zvekne ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 182).*

2. u frazi *udariti u talambase* u značenju *nepotrebno razglasiti.*

Reklama je najopasniji kritičar, stvarajući od umjetnika trgovca, robu od umjetnine. Otkada udari Sara Bernhardt u talambase reklame, hvaleći svoj espap – sebe samu –, otkako se amerikanizovala, grdno je pala kao umjetnica ... *(Matoš, Pečalba, 1913, 131).*

talandarača, f., *dlaka.*

Nosi kum za šeširom cijeli zadak sa žućkastom talandaračom prave pravcate srne! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 48).*

talar, m., *duga haljina, toga.*

... malen dućančić sa staklenim tablama, koje su za ono doba bile u Zagrebu vrlo rijetke. Te table bijahu zalijepljene čudnovatim slikama. Na jednoj budio je spasitelj mrtvaca, na drugoj hranila je poganska božica Higijeja iz zdjelice zmiju, a na trećoj vadio je gospodin u crnom talaru jadniku zube *(Šenoa, Kletva, 1934, 10).* — Kardinal Armstrong, u svom ljubičastom talaru isticao se iznad ostale gospode neobičnom, vitkom, mršavom, da, upravo isposničkom pojavom ... *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 147).*

talas, m.

1. *gibanje vode zbog vjetra ili drugog utjecaja, val.*

Izustiv to – nagne se i sruši u mirnu vodu. Talasi se sklopiše nad njom, al za časak ju digoše opet na površinu *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 308).* — Oj talasi mili, ajte, / Čamac napried ponjihajte, / A ti, vihre, tiho stoj, / Put je dalek danas moj, / Oj, oj, oj! *(Trnski u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 36).* — I razvi se divna bojna igra; medju zapjenjenim talasima vode i prštećim vodenim slapovima sad zarone, sad izrone ubavi dielovi razkošnih tjelesa, jedan bjelji, puniji, dražestniji i krasniji od drugoga ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 83).* — ... kada zalutah u najdublje sjene i u najsjenatije zavjetrine, kada sam pasao oči najsamotnijim ponoćima i najprisojnijim snovima, šibao me vihor, bio me talas, probadao me led, izijedala me vatra *(Matoš, Umorne priče, 1909, 97).* — Nešto je šumorilo po vazduhu. Je li to jeka stare ure ili buka talasa o lagji? *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 82).* — Daleko tamo u dnu hiti talas plah / Ko žitko srebro, cakli se i mreška, / Vrh rijeke trepti žića puni, topli dah / I sunčan trak ko sreća zlatnog smiješka *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 122).* — Svu noć je talasom more / O šljunak na igalu tuklo; / Kamenčiće valjalo, vuklo, / Ko branama, dole pa gore *(Nazor, Lirske pjesme, 1925, 113).* — Nervi su mi danas dirljivi pjevači i pjevaju sad svim formama. / I golubu na sjenom naštrapanoj promenadi / i djevojčicama bijelim što idu sa mise / i humovlju na modrom horizontu, što se kao pjenušav talas preli *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 113).* — ... kada zalutah u najdublje sjene i u najsjenatije zavjetrine, kada sam pasao oči najsamotnijim ponoćima i najprisojnijim snovima, šibao me vihor, bio me talas, probadao me led, izjedala me vatra *(Matoš, Umorne priče, 1936, 115).* — Obezglavljenu lađu nosila nam bura triput pod Primorje, a triputa je vraćala pod otok [...] Jedan nas talas podiže u vis kao orijaška neman i tresnu s lađom o hridine *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 95).* — I cijele noći struje šumori bujni. / Talas za talasom stiže, propne se, sruši. / Pred odlazak u svijet svatko svoj zavičaj rujni / nosi u bolnoj duši *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 185).*

2. *pren.*

I još joj ozvanjaše dušom ono prebiranje na orguljama, melodija pjesme, a topli i blagi neki talas prelijao bi se njenim grudima *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 9).* — Sretoše se

u govoru dva zavađena prvaka, pa svi drugi posve povukoše jezike. Srazila se dva jaka talasa, prelili se jedan preko drugoga, prsnuli ršumom u strašnom rasprahu, i uzavri ocean preko njih *(Hanžeković, Novele, 1932, 91).* — Na lijevo ostaje musavi talas grada i treperenje svjetiljaka, laju psi, grad je prazan i stran i odvratan, a svjetiljke na periferijama gore jednako tužno, mrtvački, kao i u ono daleko vrijeme kada smo se žderali sa ženkama ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 29).* — Branka je rukama prekrila oči i tiho zaplakala. Dr Klepac je motrio njenu dražesnu glavu sada razmršene kose, njen bijeli vrat, i u grudima mu se razlije talas iskrene žalbe *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 73).* — I još joj ozvanjaše dušom ono prebiranje na orguljama, melodija pjesme, a topli i blagi neki talas prelio bi se njenim grudima *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 80).*

3. *ponavljajuće gibanje čega koje podsjeća na izmjenu valova.*

Svanu Badnjak zasut snijegom... Sa mutnog, prijetnjom nadvijenog neba sipaše snijeg nošen vjetrom u širokim koprenama i vijoglavim talasima, izravnjavajući svaku udubinu i neravan... *(Hanžeković, Novele, 1932, 67).* — Tamburaš poče dvoglasom prebirati poskokne talase kola, a momci i djevojke jurnuše u koloplet *(Hanžeković, Novele, 1932, 201).*

4. *povjetarac.*

I to su časi, / Kad priroda slatko srcu ti tepa, / Kad ćutiš lako i talas onaj, / Što ga u r'jetkom vazduhu diže / Krilo u muhe, kad naoko l'jeće *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 27/28).*

talasak, m., hyp. od *talas.*

Kada božju hvalu poje / Cviet i vjetrić i talasak: / Mila dušo, moja ružo, / Što ti radiš u taj časak? *(Harambašić, Lirika II, 1943, 282).*

talasanje, n.

1. *uznemireno gibanje.*

A od Maksimira začuo se prvi top. – Evo – dolazi! – širila se rieč od usta do usta i nastade još jače talasanje u svjetini *(Gjalski, Osvit, 1892, 120).*

2. *pren.*

U lelujavom talasanju njegovih zamisli, u svemu kaosu uzbibanom vinom i strahom, živcima i nadom, stajao je jedan kao pećina jak i golem dojam, da se to ipak vratio njegov jedinorođeni sin *(Krleža, Novele, 1937, 12).*

talasast -a -o, *koji se ljulja, talasa.*

Dolazi čovjek i pjeva: »Idem selom, selo viče na me«, u strašnom diskantu sa zagorskim akcentom; pjeva tako čovjek i guta te stihove i tetura od zida do pločnika amo tamo u talasastim krivuljama *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 189).* — A kada je bio opet sam u svojoj sobi, osvanula bi Branka pred njim, uvijek vedra, poželjna, sa svojim talasastim hodom, vedrinom u očima i cvatom na divno vlažnim usnicama *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 35).*

talasati talasam, *njihati, zibati.*

Vruće je ljeto – žarko grije sunce / da pod njim vene karamfil i ruža, / kroz žegu cvrčak pjeva, klasje zlatno / niz dugo polje talasa ko more *(Begović, Vrelo, 1912, 29).* — Pošuškuje kukuruz o bokovima brežuljaka. Na poljima talasa vjetar kao more oklašene usjeve ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 33).*

talasati se talasam se.

1. *pomicati se u valovima, njihati se, zibati se.*

Uzdišuć vodi, i tu duplier pali / Na svakom grobu; sjetan sužanj gleda, / Gdje plameno se more svud talasa / Od grobnih svieća, – cikne od užasa ... *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 8).* — Bijaše joj tako tužno, tako težko oko srca, da je sve podrhtavala od gorke uzbudjenosti. Grudi joj se stale talasati burno, uzbibano, a trepavice poigravale na vedjah ... *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 130).* — Inače nigdje ništa, što bi oživljavalo ili bunilo to monotono mrtvilo, samo kad i kad spazi dobro oko dvije po dvije grlice, kako talasajući se strjelovito lete povrh nizke strni ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 1).* — Oni su šuteći hodali ravnom, upravnom cestom [...] S jedne i druge strane puta talasalo se na polju dozrelo klasje *(Bego, Novele, 1916, 81).* — Na Ljubotenu, visokoj planini, / Na mjesečini snijeg se bjelasa; / Ko srebren-zmija, vijuć u dolini, / Zelen se Vardar na jug talasa *(Angjelinović, Latice, 1922, 63).* — Inače nigdje ništa, što bi oživljavalo ili bunilo to monotono mrtvilo, samo kadikad spazi dobro oko dvije po dvije grlice, kako talasajući se strelovito lete povrh niske strni ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 3).*

— Konji! On ih pogleda. Čudnovata ozbiljnost! Idu mirno naučenom štedljivošću, i ne vode brigu o biču, jer ima i gorih nevolja. Bedra im se talasaju, iskakuju mišići, a tijela se ziblju jednolično, vješto se odbacuju uvis, da uštede na snazi *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 76).*

2. *pren.*

Dapače liegajući u krevet – kod Haramijevih – još joj se sva duša talasala u prelestnome spominjanju *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 142).* — I sve same čudne misli i čudna čuvstva talasala mu se u duši *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 136).* — Gucnuo je opet čašu samotoka i osjećao je kako mu bilo potencirano bije i kako se u njemu krv talasa, a u mozgu zvoni *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 172).* — Rastu kupole, hramovi, gradovi, idu vojske, pale se požari, padaju glave, život, to se talasa golemi grozni život, gore-dolje, sve ide, sve raste, sve pada ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 112).*

3. *odzvanjati.*

Golemi i teški uzdah talasa se crkvom i prepliće se dahom tamjana i dimom svijeća i glasom propovjednika *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 78).* — Na oku ti topi se pahulja snijega / I kliže se kap poput suze male. / Talasa se zvonjava s drevne kapele, / Na nebu polako zvijezde se pale *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 69).* — U onom podmuklom miru zaregetao je daleko negdje na desnom krilu u šumi mašingever, pak se lomljava prelila po dolinama i talasala se sve dalje i dalje ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 25).*

talasić, m., dem. od *talas.*

Napokon je razabrala, da nije sa svojom dušom i srcem na čistu, da je nešto jače, što je naprijed potiskuje, te da se je ona toj nepoznatoj moći podala kao iver laganom talasiću, koji se njime igra, te ga sad k obali, a sada od obale prenaša *(J. Kozarac, Tena, 1919, 193).* — No ipak najljepše blistaše Cetina, mameći hladom i šumeći kroz okove mrkoga, starog mosta. Pod njim bistri joj talasići plákali ugladjene, kamene ploče, što se medju žutozelenom rakitom svjetlucale kao staklo *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 58).* — I tako, šaleći se, po kamenju stigosmo na šumno žalo. Tu su nas sa svih strana dočekali mali, sitni talasići. Šumila je pjena, kao da se raspada svila *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 114).* — Napokon je razabrala, da nije sa svojom dušom i srcem na čistu, da je nešto jačega, što ju naprijed potiskuje, te da se je ona toj nepoznatoj moći podala kao iver laganom talasiću, koji se s njime igra, te ga sada k obali, a sada od obale prenaša *(J. Kozarac, Tena, 1934, 87).* — Napokon je razabrala, da nije sa svojom dušom i srcem na čistu, da je nešto jače, što ju naprijed potiskuje, te da se je ona toj nepoznatoj moći podala kao iver laganom talasiću, koji se s njime igra, te ga sada k obali, a sada od obale prenaša *(J. Kozarac, Tena, 1950, 350).*

talasje, n., coll. od *talas.*

Došle su slikovite narodne čete, došlo je seljačkog svijeta u svojim gotovo još slikovitijim narodnim nošnjama, bilo je banderijalnih redova i odjela, gotovo to bijaše jedno veliko talasje i valovlje od svakojakih žarkih krasnih boja, što se jednako gibalo i talasalo po zagrebačkim ulicama *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 280).* — Poslao sam svoje sanje / njoj u susret [...] Veralo se medju klasjem, / uz makove i modrace, / popadalo na klinčace. / Prešlo morem i talasjem / ozareno zrakom sunca ... *(Begović, Vrelo, 1912, 136).* — Al daleko negdje ko da čujem tužbu, / Žamor ... Bit će vjetar, koji granjem prši. / O Mletkinjo l'jepa na talasju Lida, / Za tobom se uzdah iz mog srca kida! *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 12).* — Thalatta! Thalatta! / Crveni jedrenjak na talasju pleše, / po skorupu modrom, arabeske šara *(Krleža, Simfonije, 1933, 12).* — ... voz siječe preko tustih i crnih oranica, pa dugih drvoreda jablanova i dudova i platana, pa se samo nižu sela na obroncima, poput dalekih brodovlja na zelenom talasju *(Krleža, Novele, 1937, 190).*

talaskati se talaskam se, *pomalo se talasati.*

Polje za čas izkrčeno, za čas uzorano, posijano i do dana sve gotovo. Po polju talaskaju se slogovi zrele pšenice, ljepota pogledati *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 163/164).*

talašac, m., hyp. od *talas.*

Oko sebe gleda sretna brda, / Kako sjaju vedra i vesela, / Pa se moru oko sebe tuži; / A more joj u tihom talašcu / Nješto šapće, reko bi je tješi *(Botić, Biedna Mara, 1885,*

114/115). — Što mi mirno more oko tebe / Pram mjesecu il uzdiše sjetno, / Il šapuće tihijem talašcem, / A njekad se goropadno žesti, / Oko tebe, Marjane, bijesni, / I talase pljuskom o te lomi ... *(Botić, Petar Bačić, 1885, 169).* — Oko sebe gleda sretna brda, / Kako sjaju vedra i vesela, / Pa se moru oko sebe tuži; / A more joj u tihom talašcu / Nešto šapće, rekô bih je tješi *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 130).*

talatin, m., *vrsta meke kože.*

Mehaga bio sprva odlučno protivan, ali malo po malo za heftu omečao kao talatin: »Eto, neka ode, ama ako će s njom i tetka Hafe-hanuma« *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 43).*

talen(a)t, m.

1. *onaj koji je nadaren, posebno sposoban za što.*

Odonda odustade Donna Flavia od visokog umjetničkog cilja sakupljati eksotične representante inozemstva. – Mi moramo otvarati put domaćim talentom *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 111).* — U školi se dobro učio Marko. Znao je od sve djece najbolje čitati te iza učitelja ponavljati. Dopao se i popi i učitelju, oni odmah našli u njemu talenat *(Bertić, Na velike škole, 1901, 5/6).* — ... hodža vidi u njemu osobiti talenat, metne ga u dućan i trgovinu, ali je uvidjao u njemu slavnu budućnost, pa ga nagovori, da nije za trgovinu, nego da ide dalje u svijet, da će veliki čovjek postati *(Martić, Zapamćenja, 1906, 26).* — Od onda prestade Donna Flavia kupiti egzotične reprezentante inozemstva. – Mi moramo otvoriti put domaćim talentima ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 101).* — Zgraža se nad želucem bez mozga, a takvih je puna Hrvatska, tako da za talente, ako se koji nađe, više nema ni mjesta, i zato on voli – kaže – biti talent koji ne radi, nego se otimati za mjesto s kimegod *(Perković, Novele, 1935, 24).*

2. *nadarenost, posebna sposobnost za što.*

Naš narod umjetničkim darom jedan od prvih u Evropi, nadaren u najvećoj mjeri talentom pjesničkim, muzikalnim i plastičnim, u umjetnostima kunatori i kuburi ... *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 34).* — Kyriales uopće nije vjerovao ni u kakvu naročitu ljudsku sposobnost i nadarenost, a o Filipu, kao slikaru, mislio je porazno. Ne samo da je bio uvjeren da Filip nema nikakva talenta, da je običan brbljavac, koji se obmanjuje velikim riječima, i da ne će stvoriti nikada ništa ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 150).* — Umjetnost je talenat, a to je ono što nenadareni mozgovi ne mogu da pojme. A talenat je upravo ona snaga, koja se ne da objasniti ničim tjelesnim i te funkcije talenta su clatfvoyanlne i stoje iznad običnih funkcija razuma i tijela nedohvatno! *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 170).* — Gospodin satnik je izgledao doista mnogo bjesniji nego što je on to uistinu bio. Sa dugotrajnim igranjem i komedijanjem pred frontom u aktivnim se oficirima razvijaju glumački talenti ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 92).* — Pamtite, gospodo, da ne sjedi svaki čovjek kraj pune zdjele, pamtite, u nas talenat štovati valja, pamtite, da se je Hrvatska stala od 1835. god. razvijati ne pomoću dijetnih klasa, ni pomoću blaga i bogatstva, neg' pomoću talenta svojih ljudi, pa zato štujte talenat ... *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 32).* — Književniku je glavno kvalitet, novinaru – kvantitet. Književnost je talenat, novinarstvo rutina. Knjiga je umjetnina, žurnal trgovina *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 221).* — Ali Brkan je uporno sjedio u klupi, ukorijenio se u njoj kao troskot [...] Imao je neobično jak talenat za tehniku sjedenja u klupi *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 171).* — Zaman tad mu njegove vrline, / Talent, genij ponajčišće vrsti, / Zarad jedne pogrješke jedine / Što se kletim siromaštvom krsti! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 255).*

talentiran -a -o, *koji je nadaren, posebno sposoban za što.*

Da, da, našemu narodu treba pouke. Naš je narod talentiran, upravo ženijalan, ali zaostao. Progresa, progresa, kulture, civilizacije, znanja mu treba! *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 72).* — To je obratna selekcija; laktaši napreduju. Poznato je da talentirana i osjećajna djeca nisu spretna za odgovore... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 189).*

talica, f., *ona koja je zarobljena kako bi se utjecalo na kakvo djelovanje druge strane.*

U vječno ropstvo povest će te hrvatski ban gospodin Ivan Paližna, a ti, kraljice Marijo, pratit ćeš majku, da talicom budeš, dok se u

kraljevine povrati zakon i mir *(Šenoa, Kletva, 1934, 309/310).* — Prenesimo ih preko mora u Napulj, neka budu sužnjice kralja nam Ladislava. Tako odvrnusmo pogibelj od ovoga kraja, a držeći u rukama te dvije talice, sklapat ćemo lakše mir sa Luksemburgovcem *(Šenoa, Kletva, 1934, 320).*

Talija, f., *Italija.*

Na krajini moja zibka stala, / Francuzka je njemu život dala, / A Talija obadvama – grob *(Vukelić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 112).* — Preko mora, preko mora, ljubo, / U Taliju, zemlju ljubovnikâ, / Prebacimo srdaca nam težnje! *(Preradović, Djela I, 1918, 340).* — O majko Talijo, kako su ti prsi škrte, hladne i okrutne; na njima se još ne ogrija sinak tvoj! *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 40).*

Talijan, m., *stanovnik ili državljanin Italije.*

... mozgajući: kakav li je to jezik... »Talijanski!« – odšapnu ovaj »kanoniku« [...] »Ej da, Talijan je vraži ptić, on ne treba drugoga nego svoj »ši, ši – digo, digo... kvešta košta«... pa je više rekao, nego mi da smo čitavo dopodne čavrljali... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 284).* — Ako si ikad ma od srednjeg baritona čuo onu živu, umiljatu pjesmu »Viva 1' Italia, terra del canto«, nije li ti poskočilo veselo srce, ma da i nisi Talijanom ili Talijomanom? *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 293).*

talijanac, m., *Talijanaš.*

Toma, šta veliš? Al se šališ; al zbilja govoriš? Jadan ne bio, brate, ti autonomaš? *T.* Ja nisam talijanac. Ali ja ovako govorim: kad mi možemo po sobi imali narodnost i samostalnost, žasto da se mi vežemo s drugim? *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 391).*

Talijanaš, m., *onaj koji podupire političku prevlast Italije.*

Grad je bio tada pod okupacijom Talijana, a Talijanaši su ga mrzili. Mogao je ponovo da dopane ropstva *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 6).* — Poznato je bilo, kako su Talijanaši, budući u većini, kušali uvesti pravopis različit od zagrebačkoga i glede jezika što većma razdvojiti dalmatinske i posavske Hrvate, što im ipak za rukom pošlo nije *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 214/215).*

talijančiti talijančim, *govoriti talijanskim jezikom.*

To ti nije ruglo ni sramota, / A kad jednoč napnui [sic!] se kesa, / Onda možeš biti patriota; / Svak će onda pred tobom da kleca, / Što pravice ti nam braniš stare, / Pa nek uzto slobodno ti djeca / Talijanče krasno i švabčare! *(Harambašić, Lirika III, 1943, 202).*

talijanski -ska -sko, *koji se odnosi na Italiju.*

Jer ako se cěli svět slaže u tom, da je talijanski jezik najblagozvučniji i najsladji od svih drugih enropejskih jezikah: to Talijani sami davaju prednost rimskomu izgovoru ... *(Veber-Tkalčević, Listovi od Italiji, 1861, 147).* — Anselmo Panello bijaše priredio toga dana sjajnu gostbu svojim prijateljem i znancem. Bilo je tuj ljudi iz obližnjih mjestanca i iz Rieke. Kod stola se govorilo talijanski, samo kadšto bi se omakla Kaluškoviću, Riečaninu, po koja hrvatska rieč *(Kumičić, Sirota, 1885, 94).* — Moj se pako Miha ne plaši ničega! Madžarske i talijanske boljetice hvataju se samo lijenih i kržljavih ljudi! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 233).* — Rakijaš, izdržavši zatvor, vraćen je na talijansko ratište. U Milanu opet je s Kvatemikom, pošto je pobjegao iz vojske *(Nehajev, Rakovica, 1932, 235).* — ... pa tako i njih dvojica vole da govore med sobom talijanski *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 183).* — Stari Mužina sluša budan: odjekuje kroz noć potmula tutnjava daleke topovske paljbe s talijanske fronte *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 132).*

talijanština, f., peior. *talijanski jezik.*

Talijanština se je uvukla kao moljac u opakliju, iztriebila slavjanstvo, kao moljac dlake na krznu. I filjarke talijanski brbljaju *(Nemčić, Putositnice, 1898, 275).* — ... pozove Rajhercera i stade žvakati nekakovu mješanicu »furlansko-konjske« ... talijanštine *(Kovačić, U registraturi, 1911, 284).*

talijer, m., *talir.*

Uhvatila dvije kokoši i pijevca, izvadila iz škrinje nakovan talijer i sve to odnijela popu *(Turić, Igra životom, 1909, 94).* — Tako je ona tih svijetlih talijera imala vrlo mnogo i trebala još samo dva reda, da složi velik, blistav gjerdan, od vrata pa sve do niže koljena *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 5).* — Ona se radovala čilome konju, a još više znajući, da će joj ujak, kao i svaki put, kad pripazi na njegova bijelca i dovede ga na uzdi, utisnuti u

šaku sjajan, srebren talijer *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 5).*

taliona, f., *talionica.*

Tako izgleda na dnu treće klase prekooceanskih giganata kada se en gros lifruje zagorska kmetska roba za paklene talione i rudnike tamo prijeko ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 229).* — Rastu, u prostor vrcane, pilane i talione! / Zvonca i maljevi i pipci bude tonove mnogobrojne / u mnogozvučje zapaljeno i zahuktale vasione / nad tjemena frenezije i nad šije već znojne *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 37).*

talionica, f., *postrojenje u kojem se tali.*

Pogjimo do talionica i tvornica željeza Homesteada i Thompsona. Prva ima četiri ogromne peći, druga jedanaest ... *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 96).* — Projurivši brzim kasom uz zadimljene talionice koksa i malene bugarske kolibe, i udarivši brzo preko oranica, koso poprijeko, domognuo se gospodin satnik Jugović nasipa ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 37).*

talir, m., *srebrni novac, srebrnjak.*

... valaj ćemo po starom našem običaju koju čašu dobra vina popiti. Na Mate, evo ti talir, skoči pa donesi štogod da zagrizemo, a vrh toga i koju bocu dobra vina! *(Becić, Zavjet, 1882, 73).* — Dugo je to trajalo, al ipak na jedan put trstika presjekla zrakom, te bi ulovljena riba sinula u vis koprcajući se, blistava poput novog talira *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 32/33).* — U jednog bila kuća puna svašta, / Za kućom bujne zemlje tri sta rali, / O vratu ženi lanac zlata tašta / I silnom štokom gazda mi se hvali, / Talira svietlih u njeg pune vreće ... *(Šenoa u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 244).* — On se zaljuljao u sladke snove budućnosti, gledao je talire i cekine, kako se kotrljaju prema njemu, a on ih samo grabi i trpa u svoje žepove, vidio se, kako u domaćem krugu ljubi svoju Maru ... *(Krnic, Jedrina, 1916, 64).*

talisman, m., *ono za što se vjeruje da donosi sreću i štiti od zla, amajlija.*

Pretražio sam skrovišta našeg zajedničkog živovanja u prošlosti – od prvog susreta kroz sav brak naš do ove bolesti, razkopao svaki trunak ruševine svoje sreće – ali nisam našao ukletog talismana, koji je nad nas doveo sudbu *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 168).*

taliti talim.

1. *zagrijavanjem pretvarati što u tekuće stanje, topiti.*

Kad novo sunce prione da kroz dan cijeli pali / i da gomile snijega na slobodnim brdima tali / i cijele mòre s brda u doline svali, / pojmim da je zemlja lijepa i sveta nenadano u novom / djevojaštvu *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 114).*

2. *pren.*

Tvoje sielo: djevičansko čelo, / Prorokom ti usta djetetova. / Topal dah ti led u srcu tali, / U oltare stvaraš uzdisaje ... *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 14).*

taliti se talim se.

1. *topiti se.*

Uzduh se ražario, činilo se, da se ugljena prašina tali i krijesi kao žar *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 183/184).* — Već se zemlji zimsko ruho tali, / A iz zemlje mlada narav viri, / Blag vjetarčić po dolini piri, / Prosto vriju srebropjeni vali; Svi smo snova sada procvjetali ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 7).*

2. *pren.*

Siromasi plove noćas, o divno je ploviti tako: / spokojno, nijemo u umornoj horizontali. / Vosak se svijesti na umornim vjeđama tali, / u uzdah se pretvara kletva, u rasvjetu rajsku pako *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 13).*

3. *emotivno se ponašati, prepustiti se uživanju.*

A ona, zanašajući i tijelo i dušu na krilima bjesomučne glazbe, talila se, drhtala, dok naposljetku ne podleže toj buri i strasti, te grčevito privuče Đorđa k sebi, da su mu pale gusle i lučac *(J. Kozarac, Tena, 1919, 198).* — A ona, zanašajući i tijelo i dušu na krilima bjesomučne glazbe, talila se, drhtala, dok naposljetku ne podleže toj buri i strasti, te grčevito privuče Đorđa k sebi, da su mu opale gusle i lučac *(J. Kozarac, Tena, 1934, 94).* — Stari se Arturo sav raznježio, upravo se talio od nekog nježnog, slatkog razblaženja, rastvarao protiv svog običaja široko usta, vlažio ih i slinio, sagibao se ... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 240).*

4. *iščezavati, nestajati.*

Zasluge nije bilo, tvoj otac trošio je preko mjere pijući i častići cijelo stado nevaljanaca. Tu dakako idu novci kao snijeg, pak i imanje

tvojega oca počelo se taliti i kopniti ko sante u proljeće *(Šenoa, Kletva, 1934, 913).*

5. *presijavati se.*

»Iskričavo more!« – sjeti se on Homera gledajući slap i pjenu na kojoj su se talili sunčevi traci *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 54).* — Jutro je nastavilo igrom: sunce se u okviru prozora jače talilo *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 266).*

tallahi u frazi *vallahi, billahi, tallahi* u značenju *kunem se Alahom, tako mi Alaha*.

Nikada ja više ni raćije, ni vina, ni piva okusit ne ću, pa ma zatim crko od meraka! [...] Nikada, – gotovo zamrla dubokim glasom – vallahi, billahi, tallahi – i podiže obje ruke i u tom jeminu vidi se sav zoran, muževan i lijep *(Hanžeković, Novele, 1932, 179).*

talmi, indecl., *lažni.*

Okladio bih se, da nema pri sebi ni groša. – Odviše ste zlobni. Ta gledajte njegov debeli lanac. – Talmi! – nasmjehnu se Blau. – I prstenje – – Talmi! – mahnu Blau rukom *(Šenoa, U akvariju, 1932, 219).*

talmi-aristokracija, f., *lažna aristokracija.*

Grof [...] morao ju voditi [...] u soireje i kućne zabave tako zvanoga »boljega« družtva u Zagrebu, u kom je bilo nešto domaće, a tim više talmi-aristokracije, koju je ona prva smatrala svojom štafažom *(Tomić, Melita, 1899, 21).*

talmi-aristokrat, m., *lažni aristokrat.*

Ti hrvatski talmi-aristokrate misle, da postaju aristokrate, prestavši biti hrvatski aristokrate *(Matoš, Pečalba, 1913, 90).*

talmi-baron, m., *lažni barun.*

... istisnu kao za sebe nekoliko opazaka o nevaljalom jelu, ne bi li ga prinukao na razgovor, no kapetan Petrović, premda vrlo udvoran, nije se talmi-baronu odazvao nego kratkom riječicom »hvala« *(Šenoa, U akvariju, 1932, 197).*

talmi-zlatni -tna -tno, *koji nije od pravog zlata.*

Frajla Ciga, koju je ćopavi Žgaga, četvrti naš brat, kojega poradi cvikera i talmi-zlatnog lanca prikazasmo kao banovog šogora, često pomilovao po brkatom joj lišcu ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 11).*

talmudist(a), m., *onaj koji proučava ili tumači Talmud, židovski religijsko-moralni zakonik.*

Baš zato jer taj nervčik po svojoj krvi, po predaji, po običajima koji su ga odgojili, nikada nije bio drugo ništa nego talmudista, on za čitavog svog života i nije imao ni za što drugo smisla nego za Riječ *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 209).* — A proučavajući bibliju kao slikar, i tražeći u njoj zbivanja što će ga zanijeti i potresti kao slikara, on je došao u vezu s menonitima pa i talmudistima *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 142).*

talog, m.

1. *sitne čestice koje se skupljaju na dnu kakve tekućine, ostatak.*

Prolazili smo dolinom, preko koje se pretakala oceanska voda. Sve je bilo izrovano i opustošeno, puno morskog taloga *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 86).*

2. *pren.*

Do dna čašu izpio je slasti, / Njezin talog već mu ogadio; / Mrtve leže na odru mu strasti, / Bez njih mu je život ojadio ... *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 99).* — Rasplinula se zemljom nojca gluha, / Uminuo je nesvjestice san: / U bezdno pada glupog ropstva talog, / I kao bolje nade sjajni zalog / Osvanuo je našem rodu dan *(Šenoa, Pjesme, 1933, 406).* — On je siroma čovjek, u njegovo se srce, kad je trijezan, toči i taloži čemer i jad. A kad se napije, onda se taj talog jada uzburka, uzmuti, i sva mu se utroba, sva nutrina napuni gorčinom i željom za osvetom, za zlom! *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 230).*

talon, m., *dio ulaznice, ostatak u bloku.*

Serije i vinjete na rasteretnicama i srećkama, to su mu mile oči, u koje papiraš neprestance gviri. Frajlica Srećka, gospa Akcija, seka Rasteretnica, to su bule i kadune njegova wertheimskog harema, to mu je žuđenje i milovanje, a taloni i kuponi, to su vrući cjelovi *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 163/164).*

taložiti taložim, ovdje u značenju *odložiti, odagnati.*

»Hm, hm«, odzove se općinski sudac, glavom mašuć. Uplašio se je siromak župnikove srdjbe, pa da ju taloži, rekne: »Općina nije mogla nikoga drugoga za učitelja dobiti, pa je morala njega uzeti *(Kovačić, Seoski učitelj, 1910, 95).* — »Hm, hm«, odzove se općinski sudac, glavom mašući. Uplašio se je siromak župnikove srčbe, pa da ju taloži,

rekne: »Općina nije mogla nikoga drugoga za učitelja dobiti, pa je morala njega uzeti *(Kovačić, Seoski učitelj, 1944, 284).*

taložiti se taložim se.

1. *polagano se nakupljati.*

I lahor minu poljanom, / Kud talože se sumraci; / Po žitu skoro proniklom / Ostaše tek mu koraci ... *(Angjelinović, Latice, 1922, 5).* — Te svakidašnje brige, poslovi, sitne svađe, svakakvi razgovori i ogovori, novi razni događaji, sve je to kao paučina obavijalo žalosno srce mlade udovice i tuga se skrivala i taložila sve niže i tiše u dubinama njene duše *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 114).* — Polako se oko nas talože prve večernje sjene. U dolinama igraju maglice *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 112).*

2. *slegnuti se.*

Lutajući tako osjetio si ugodnost i ljepotu samoće. Duša se stala pomalo bistriti; mulj se taložio. Radovao si se nijemo pred nečim lijepim *(Perković, Novele, 1935, 90).*

talumbas, m., *talambas.*

Medju tim, a u pravi čas, kucnu talumbas u dnu čaršije, prevezla se druga skela, te ovi sunuše niz čaršiju, a momče iščeznu za ćoše *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 89).*

taložen -a -o, *koji je dugo ostavljen gdje.*

Tipični kancelarijski smrad, skupljan i taložen tu mnogim decenijima, garniran zadahom vlage, staroga blata, obojaka i opanaka ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 140).*

taljige, fpl., *zaprežna kola.*

Debeo bravac rije naokolo zemlju po čistini, – mršav konj pase oko taljigah, a veliko crno pseto leži pod šatorom na krpah te gleda flegmatično i nepomično izpred sebe *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 381).* — Jao! taljige škriplju, / u njih uhvaćene / Kô sirote cvile / Duljebinke žene *(Vraz, Djulabije, 1880, 64).* — Dva sata poslije sjedila djeca sa Baricom u njezinim seljačkim taljigama. Krasna dva podravska konja gizdavim ne prebrzim korakom vukla priliku put sela Orljavca ... *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 29).* — Kô gavrana jata žedna krvi / Prama Savi divlji čopor vrvi; / Množ taljiga s djecom za njim škripa *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 159).* — Pred crkvicom su stajala zaprašena kola, seoske taljige *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 77).* — Na tisuće bjegunaca priječi sve prolaze – na bezbrojnim taljigama jauču žene i djeca, bježeći što dalje od ratišta *(Nehajev, Vuci, 1928, 246).* — ... Zlatko Junašević, doktor sub auspiciis regis [...] on ostaje obični provincijski advokatić, pišući alegate, svađajući se s babama i s tvrdoglavim seljacima, truskajući se na kojekakvim taljigama po raznim glupavim komisijama, radi smetanja posjeda i slično ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 111).* — Ali Kranjčević bijaše [...] siromašan kao mi svi, pa se morao najmiti u državne taljige, te mogaše govoriti samo u krinci stihova, koji se ni u Rusiji ne mogu zabraniti činovnicima *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 183).* — ... raspadao se doktor Niels Nielsen iz dana u dan sve više, i samo to je osjećao: kako se raspada, kako se prosipa, kako curi na sve strane kao poderana vreća, kako gubi volju samosvladavanja, kako nema više snage da se stegne, nego trči krivo, kotrlja se, kao taljige niz strminu ... *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 96).* — S ceste čuje se škripa volovskih taljiga *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 158).*

taljiške, fpl., *taljige.*

Toga dana bijaše neki svetačac, pa dok je djedo oprezno gonio selom rasprćena konja, bez orme i taljiški, zakaljana i oderana, zasmijaše se glasno Amerikanci u prolazu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 155).*

taljižice, fpl., dem. od *taljige.*

Djed izvuče iz kolnice stare lake taljižice. Prebitu os stegne u drvenom jarku, a umjesto zadnjega točka, na kome pukoše paoci, metne debeo jasenov kolac ispod nje i sveže ga za visak stražnjih škara. Isti dan stavi konja na sunce ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 149).*

tama, f.

1. *mrak.*

Uvali se Huso, rukama zalama: / »Valja, Dervo, sunce, al je bolja tama. / Po crnoj se tami i djevojke ljube / I lakše se glave dušmanima rube *(Velikanović, Otmica, 1901, 85).* — ... i tako je i ovaj brod poslije nekih 60 do 70 godina dignut iz tame morskoga dna na svijetlo sunčana dana *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 44).* — Kada je velika tama, kaže se: Debeli je (ili mrkli) mrak, gusta je pomrčina ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 7/8).*

2. *pren.*

Pomisao, da je zauvijek uništena i pokopana stara kultura sa neizmjernim bogatstvom ljudskoga roda, bezbrojni gradovi, narodi, države, kontinenti, trgala mi je snagu logičnih asocijacija, vodeći me u tamu ludila i zdvajanja *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 46).* — Krvavi mač nam siječe glavu i dušu / i grješan nam teret drobi robijaško rame. / O dajte, da pjevam pjesmu crne hrvatske tame, / O dajte, da pjesmu pjevam crne hrvatske tame. / Ti tužna zemljo, daj da plačemo danas ... *(Krleža, Simfonije, 1933, 171).* — Urlik i teški topot slijepe žrtve / (Što bježeć kroz mrak uvis noge diže), / I brz trk za njom, sred tišine mrtve, / I tupi pad, kad lovca nož je stiže. / O, taj je spasen! – rekoh svojoj tami, / Ne opazivši, da nas vode k jami *(Goran, Pjesme, 1948, 154).*

tamam, prilog, *taman.*

Fellah uvede hadžiju u kućicu, a tamâm se oču cvrka djeteta. Bog dao, jäko se rodilo *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 61).*

taman, prilog.

1. *upravo, baš.*

Ja već taman da ću zamaknuti u goru, al' ti se opet diže hajka za mnom *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 252).* — Svoju tugu ja ni sama ne znam, / Men' je samoj moja tuga tajna, / S nje bi mogla i dopasti groba, / A kazat je, brate, ne bi znala, / Da sam taman na postelji smrtnoj *(Botić, Petar Bačić, 1885, 183).* — Taman se namjestimo da sviramo, kad al' napolju zasvira vijor *(Matoš, Iverje, 1899, 22).* — Taman kada ga voda diže na površinu, učini mu se, da nesrećnica potonu po drugi put *(Matoš, Umorne priče, 1909, 24).* — Taman on opazi, da je žuna izletjela, posegne rukom u rupu, a među njegove noge zaleti se i zaplete malo janje *(Hanžeković, Novele, 1932, 18).* — Taman da iz šikare iziđe, kadli začu nekakvu graju *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 137).* — I taman da pokroči dalje, kad kao grom, uz strahovit zvižduk, lom i grmljavinu, projuri brzi vlak, ostavljajući za sobom oblak kolutavog svijetlog dima ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 227).* — U zadnji čas, u pravi, u dobri čas, kad je napetost stigla do presrta, kad se je zla riječ taman imala pretvoriti u zlo djelo, i tek što nije ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 140).* — A taman za prvim doklapa i drugi kum, maljušni, bangavi Bone, štono je vjenčanika nekada u poslu mešetarskom znao valjano upotrebljavati *(Draženović, Djela III, 1948, 13).*

2. *sasvim, posve.*

A sad sam odlučio, da ti ja pomognem, jer ti dobro znadeš, da kada gledaš ta četiri razreda iz ove naše gradske i današnje perspektive, ta su ti četiri razreda taman dosta za šoštara, šnajdera, jednom riječju: za šegrta boljega zanata *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 178).*

taman -mna -mno.

1. *koji je bez svjetla, mračan.*

Umiri se, umiri, ćerko moja... govoraše u tamnoj sobi, ležeći u krevetu starica *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 111).* — Kad je velika tama, kaže se [...] tamna noć, ne vidi se otle dotle *(Kušar, Narodno blago, 1934, 7/8).* — Umiri se, umiri, kćerko moja... govoraše u tamnoj sobi, ležeći u krevetu starica *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 187).*

2. *koji je crne ili druge zatvorene boje ili nijanse.*

Iz crnih pukotina izrasla tamna omorika, zakržljalih od bure grana, a na njoj sjedi veliki gavran, mirno zureć u more *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 4).* — Lucijino lice porumeni tamnim žarom, oči joj igrahu ognjicom, reći bi skočit će iz vjeđa *(Šenoa, Vladimir, 1933, 210).*

3. *koji ima dublji ton.*

... udarala je izvrstno u glasovir i pjevala liepo svojim mekanim, ponešto tamnim altom – no od otca nije se smjela ni u kakvom koncertu iztaknuti *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 119/120).*

tamaniti tamanim.

1. *jesti brzo i preko mjere.*

Sjedoše onda oko stola, te uzeše ljudski tamaniti donešena jestiva, nazdravljajući si kraj toga nebrojene zdravice ... *(Becić, Zavjet, 1882, 74).* — Ostavila je kuću na slugama, koji su se brzo sprijateljili s husari i pomogli im tamaniti dobro svoga gospodara. Kasno u noć trajala je gostba i pijanka razkalašenih vojnika *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 307).* — Cijelu noć čekah u vrtu zeca, koji nam tamani voćke *(Matoš, Novo iverje, 1900, 36/37).* — Mladež je tamanila

rakiju i meze *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 25).*

2. *uništavati, potkopavati.*

Tvrdo se nadamo, da su se prekolitavske ustavne stranke opametile, da ne će tamaniti ustavnih sloboština svojih susjeda, već raditi, da si sami takovu sloboštinu steku ... *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 153).* — ... i ako je posvuda u svijetu običaj ocijeniti koje književno djelo, to je taj običaj opravdan i u nas, dapače potreban, ne bi li po vremenu dobro bolje bilo, ne bi li se tijem načinom u prvi mah iščupao kukolj, koji tamani svaku malu, osobito mladu književnost *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 195).*

tamanjenje, n., glag. im. od *tamaniti.*

Skoro stotinu godina trajalo je nemilosrdno i krvoločno tamanjenje kršćana i svih došljaka, dok polovinom 17. vijeka ne bijaše u cijelom Japanu nijednoga usrećitelja kršćanskog spasenja *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 107).*

tamarinda, f., bot. *samoniklo stablo iz porodice rogača, indijska datulja.*

Jer nisam znao – tom svojom pjesmom – napraviti dostojnu sliku, izradih joj što širi i bogatiji okvir. I izrezuckah po njemu koješta: paome i tamarinde, što se prašnjave svijaju od vjetra Kamsina, koji duše iz pustinje ... *(Nazor, Putopisi, 1942, 44/45).* — I gdje divno južno cvieće cvate / Tamarinde, palme i banane. / Nek se svuda sveti ime Tvoje *(Harambašić, Lirika III, 1943, 255).*

tamariska, f., bot. *mediteransko drvo niskog rasta, razgranate i šibaste krošnje, metlika.*

Sreli su se u aleji između gustih tamariska i borova *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 35).*

tambur, m., *bubnjar.*

... sve je kao u jedan glas izjavilo, da se upisuje u narodnu stražu. Isti je starac Kern vikao, da i njega upišu. – Bar za tambura ću biti! – govoraše raznježeno ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 145).* — Tambur bio tamburdžija Ivo; / Tambur mu se podaleko čuo. / Po svem gradu i po Carigradu *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 105).* — E, ne bubnja se sad više, kako se je bubnjalo nekoć, davno, pred mnogo vremena, kad je bio mir. Onda je tambur bio mlad i nabijen snagom i odmorom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 268).*

tambura, f., *narodni žičani instrument koji se svira trzalicom.*

Što su danas mukli carski saraji? Što tambure po carskih perivojih ne udaraju? Što Jedrena ne odliga veselim pjesmam? Nema danas u Jedreni veselja. Carski se saraji u crno zavili *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 205).* — Tako tuži Jelka u samoći, / A u tmini sjetne tihe noći, / Kad zakuca njetko u tamburu, Njegdje blizo, al drugoj djevojci, / Uz tamburu dragi zapjevao ... *(Botić, Petar Bačić, 1885, 180).* — Pa kad se spusti noć, i mrak se slegne na selo, i sokak uzavri na divanu od mladjarije, od pjesme, ciktanja i smijeha, tambure zasviraju i pusto se kolo razmaše ... *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 38).* — Udaralo uz tamburu đače; / Tambura mu od suhoga zlata, / Žice su mu kose djevojačke, / A terzijan pero sokolovo *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 8).* — I vino i rakija, i vjetar, prašina, vožnja, a povrh svega sav taj urnebes, taj skandal, sve me to slomilo. Nervi zaigrali kao žice na rasklimanoj tamburi *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 165).* — Amo dajte tamburu mi, / Zabavljat vas njome želim; / Kad već vino glavom šumi, / Zašto da se ne veselim? *(Harambašić, Lirika I, 1942, 113).*

tamburanje, f.

1. *sviranje tambure.*

Nu ona je puno više voljela svoju Salihu, koja joj je nada sve omiljela svojim skladnim tamburanjem i pjevanjem pjesama, od kojih je mnoge i sama znala *(Tomić, Eminagina ljuba, 1888, 172).*

2. *stvaranje i ispuštanje zvuka nalik na sviranje tambure.*

Osjetiše hladno i vlažno šumsko disanje. Čuju gurikanje svinja, satirsko dudukanje svinjarevih gajdi, zviždanje drozdova i kosova, kukanje kukavica, kuckanje djetlića i tamburanje cvrčaka *(Matoš, Iverje, 1899, 96).* — I opet tišina. Ne čuje se ništa do kucanja uzrujanog srca i jednoličnog tamburanja cvrčka *(Matoš, Novo iverje, 1900, 126).* — I opet tišina. Ne čuje se ništa do kucanje uzrujanog srca i jednoličnog tamburanja cvrčka *(Matoš, Novo iverje, 1935, 217).*

3. *udruženje radi zajedničkog sviranja tambura.*

Ja sam njima osnovao pjevačko društvo i tamburanje, pa čitaonicu, gdje se danas čita-

ju samo one novine i knjige, koje prevlače mrenu preko očiju, da se istina ne vidi *(Turić, Igra životom, 1909, 145).*

tamburaš, m., *onaj koji svira tamburu.*

Dne 20. t. mj. prikazani bješe »Graničari«, i da i tu nešta nova bude, sudjelovali su vukovarski tamburaši i gčna. Norvegova. Čemu tamburaši uz »Graničare« izvode arije iz talijanskih opera, ne možemo razumjeti *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 168).* — Poznam ja vas, kaki ste! Preko nedilje radite, a je l' nedilja il svetac, a vi ajd' u bircuz s tamburama [...] Preko nedilje majstori, a u nedilju tamburaši! *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 1).* — Bivalo je sve življe i veselije. Tamburaši se bili već okrijepili i jelom i pićem, pa stali udešavati svoje instrumente *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 147).* — Slavila se svadba najprije kod mlade. Sutradan pred podne odoše u crkvu na vjenčanje, a onda se pošlo k mladencu. Sve propisno: s barjakom, s tamburašima i s juškanjem *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 177).* — Djever pripali mužar iza plota, tamburaši stojeći odsviraju »oproštaj«, ali jer su bili pijani, njihova pjesma ne dirne baš nikoga *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 55).*

tamburaški -a -o, *koji se odnosi na tamburu.*

Napola doktor prava. U naucima ga smeli ratni dobici njegova oca, trgovca svinjama, i uspjesi koje je postigao u Staroj Pazovi kao dirigent pjevačkog i tamburaškog društva *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 55).* — Napola doktor prava. U naucima ga smeli ratni dobitci njegova oca, trgovca svinjama, i uspjesi koje je postigao u Staroj Pazovi kao dirigent pjevačkog i tamburaškog društva *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 66).*

tamburati tamburam.

1. *svirati tamburu.*

Aj boga ti, stara moja majko! / Pošalji mi od zlata tamburu, / Da tamburam, da se razgovaram! *(Kukuljević, Pěsme, 1847, 142).* — U podne bo sva gospoda / Za sofrom sjede; / Sastaju se, divanišu / Šale provode, / Tamburaju, vince piju, / Pjesme pjevaju *(Stojanović, Slike, 1881, 221).* — I zbilja tamburaše tako vješto uz neke vesele pjesmice, da stadoše i nehotice mahati rukama i udarati nogama o zemlju, kao da će zaigrati kolo *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 25).*

2. *stvarati i ispuštati zvuk nalik na sviranje tambure.*

Iz vana dolijetahu pčele, ose, mušice i još koji od posljednjih lepirića. Neprekidni zuj njihov tamburao je sitno i tanko nad našim glavama i nad sredinom stola *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 243).*

tamburica, f., dem. od *tambura.*

Tamburice gudekaju, u cintare zveketaju; sve se na okolo od veselja razliega *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 209).* — Još se neko vrieme uz tamburicu pjevalo i napijalo *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 11).* — Tja i moja tamburica / Uze s tebe goropadit, / Novu kitu popievčica / Imena ti medom sladit *(Trnski, Kriesnice, 1882, 165).* — A crnooke požežke djevojke, kako rado tada poskoče i s postelje, kad čuju glas pjesme ili tamburice, kako li željno poviruju na kapke, da vide, je li im i dragi šeta u toj snatrećoj družbi *(Tomić, Pošurice, 1887, 39).* — Metnut ću na se i svilu i zlato, / Kucat ću u sitnu tamburicu, / Njezin gdje počuješ glas – tu me nadješ / Svoju zaručnicu *(Palmović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 229).* — Umio je drvorezbarstvo. Pravio stupove, škrinjice, kipove – a glavno gradio tamburice. Došao po tome i na glas *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 164).* — Ide junak gorom pjevajući, / Pa on pjeva, srcu da odoli, / Uz tanane žice tamburice / Razne pjesme glasom junačkijem *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 172).* — Zakucala medjutim tamburica na raskršću ispred velika bircuza, a svi momci i djevojke smjesta poustajali i onamo krenuli *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 114).* — O, majko moja, evo ću baciti / Sa glave vienac mekušnih ružica, / O tvrdi kamen udarit ću / Sićušnom razbludnom tamburicom *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 219).* — A u gradu kićena gospoda, u dvorani rujno vince piju, u srebrne tamburice biju, ter se meću zlatnim jabukama preko saga svilom izvezenih *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 91).* — Poslije večere bio je tako razdragan, da je sa zida skinuo prašnu tamburicu bisernicu, što je već godinu dana nije dirao, i stao u nju udarati, a ona se primakla

sasvim blizu njega i počela slabim glasom pjevati *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 80).* — Moj dragi Imbrica! tvoja te je nota izdala i žice su na tvojoj tamburici popucale *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 171).*

tamburisati tamburišem, *tamburati.*

Gdjegdje brode već zrakom riedke nîti siede paučine, a bregovima i nizinama tamburiše i provlači se tanko neprekidno cvrčanje šturaka *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 199).*

tamiti se tamim se, *smračivati se.*

U bliskoj šikari naslućivali se vukovi. Dokasali su na pucanj. Tamilo se. [...] Sa čistine razlijegalo se kroz tamu radosno vučje zavijanje *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 78).*

tamjan, m.

1. *smola mirisnog drveta koja zagrijavanjem širi prodoran mirisni dim i koristi se pri vjerskim obredima.*

Gospina je slika na žaru sunca i kroz dim tamjana još jače blistala i u slavlju podrhtavala na ramenima svojih u zlato odjevenih svećenika *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 64).* — Tamjanom kade dječaci-zvonari, / Skrušen puk kleči, župnik iznad sviju / Otajstvo diže: »Svet... Svet...« zvona biju. / Brončanim glasom pjevaju mornari *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 24).* — A ja tvoj gigantski kip, / što svijetli ko svjetlost na hip, / u sagove snova zavijam: / lete pauni bijeli, i griva modrozelena mora / pjeni se u sjeni nebotičnih gora, / i tamjan se mirišljiv u kolutima kadi *(Krleža, Simfonije, 1933, 158).* — Razdragan i ohrabren tako, čvrstim korakom uđe u temeljiti dom Jozefa Riesela. Sve je tu odisalo svježinom i novinom, svježim vapnom i jedva osušenom bojom. Osjećao se i pobožni miris tamjana, znak, da je službeni dio blagoslova već svršen *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 171).* — To tamo zvone mali sitni zvončići, a čitav oltar je okupan mirisnim dimom tamjana *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 283).* — Otac moj oruć više na konje za plugom / Pa nije ni primijetio / Kako se sjena konja prostrla do nakraj oranice, / I konjska se leđa snažno isparuju, / I kako se k nebu iz brazdâ para uzdiže / Kao tamjan iz dragocjenih kadionica *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 84).*

2. *sredstvo kojim je moguće otjerati kakvo zlo, prema vjerovanju da je tamjan sredstvo koje plaši i tjera vraga.*

Ja znam za tamjan, kojim ćemo tu lolu iskaditi iz Susjeda [...] Dalje ne pitajte. Moja puška ne može faliti *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 213).*

3. u frazi *koji ide u crkvu, mora mirisati tamjana* u značenju *svatko se mora prilagoditi situaciji.*

Smijući se i mi platimo za četiri porcije polente osam soldâ, to jest četiri grošića b. v. – U ovu sumu bi takodjer i naljev uračunan. I tako ostavimo svoje vesele stolne drugove, koji su si na naš račun objed začinjali. Nu to nije drugčije, koji ide u crkvu, mora mirisati tamjana *(Nemčić, Putositnice, 1898, 424).*

4. u frazi *tamjan kaditi komu* u značenju *štovati koga, pokazati komu naklonost.*

Ako se drúg po drúgu suditi ima, to ste vi onda ovdje u isti hip, dok smo se mi za narodnu stvar u Varašdinu borili, dvim izdajicam naroda našega tamjan kadili *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 139).*

5. u frazi *svakom godi, kad mu tamjan pale* u značenju *svakome je ugodno kada ga tko uzvisuje i pokazuje mu naklonost.*

A ti onda blažen na lovorih snivaš, / Ah, ta svakom godi, kad mu tamjan pale! / Tako eto i ti najviše uživaš, / Kad te makar takve »Agramerke« hvale *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 116).*

6. u frazi *ljubiti koga kao što vrag tamjan* u značenju *nimalo ne ljubiti koga.*

Nije nimalo mogo vjerovati tužnim riječima, kojim je mudri Badoer izjavio duboku žalost mletačkih kramara, jer su Mlečići pokojnoga Tvrtka po prilici ljubili, kao što vrag tamjan *(Šenoa, Kletva, 1934, 1031).*

tamjanik, m., *posuda u kojoj se drži tamjan.*

Gospodin župnik uzme žličicom par zrnaca tamjana iz tamjanika i prosu ih na žar kadionice *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 37).*

tamjanov -a -o, *koji pripada tamjanu.*

Velika crkva bijaše već prazna, tišinom ispunjena [...] Ljudmili nije se dalo da izadje. Nekakovu olakšicu osjećaše ovdje. Ozgora ispod visokoga svoda sanktuarija spuštali se k njoj valovi dima tamjanova, vijući se ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 8).* — Kroz kolutove tamjanova dima / svietnjaci trepte,

ikonostas blista, / sa kog, kô krvav mjesec, lice Hrista / svoj blagi pogled baca vjernicima *(Begović, Vrelo, 1912, 95).* — Velika crkva bijaše već prazna, tišinom izpunjena [...] Ljudmili nije se dalo da izađe. Nekakovu olakšicu osjećaše ovdje. Ozgora izpod visokoga svoda sanktuarija spuštali se k njoj valovi dima tamjanova, vijući se ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 79/80).*

tamjanski -a -o, *koji se odnosi na tamjan.*

Besmrtni sveci u katedrali. / Ne kiti zlaćani krug ih, ćivot im ne resi mošti, / Suhe uz bršive glave tamjanski dim se ne mota; / Ljudska tek bilježi povjest krvnički satrte kosti / Sveto ko brašno ù hljeb života *(Kranjčević, Djela III, 1934, 79).*

tamjanskiji -skija -skije, comp. od *tamjanski; koji odiše tamjanom više od drugih.*

Obodem konja i krenem bijelom dvoru, pjevajući, srećujući, cjelivajući joj kosu, punu najžeženijeg arapskog zlata i tamjanskiju od svih mirodija sabajskih *(Matoš, Umorne priče, 1909, 16).*

tamnica, f.

1. *podzemna zatvorena prostorija koji služi za smještanje zatvorenika i njihov boravak tijekom služenja kazne.*

Mrko kao stari vuče štrlji djakovački grad sa svojimi dubokimi obkopi i tvrdimi bedemi i kulami [...] Pod gradom se vukle duboke tamnice – očajne i mračne kô dušmanska duša. Izpod grada po obroncih sićanih brežuljaka razsule se kmetske kućarice ... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 131).* — Zrno je Susjeda veliko zdanje na četiri kata, a dva poda; tu su gospodski stanovi, tu stara pivnica, tu podzemne tamnice, male niske komore od kamena, do kojih ne dopire ni tračak Božjega svijetla *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 127).* — Ivičević bješe g. 1820. uhvaćen, skovan u verige, zatvoren u samotnu tamnicu i optužen radi veleizdaje *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 180).*

2. *pren.*

Sama je kô odsječeno drvo u onoj svojoj velikoj i zidanoj kući – tamnici svojoj. Nit joj mlado plače, nit ju staro žali *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 44).* — Ipak je najuža i najtješnja tamnica Velebit i nad njim modro nebo *(Turić, Igra životom, 1909, 23).* — Pa sviraj još u svoje frule stare / i budi slijepi slavuj svoga roda, / za krvnike i mrke gospodare, / uvjeren da je tamnica sloboda *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 169/170).*

tamničar, m.

1. *onaj koji je zatvoren u tamnici, zarobljenik.*

Hitre sluge poslušaše, / Izvedoše tamničare. / Na nogû im težke negve, / A na rukû lisičine *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 6).* — Hitre sluge poslušaše, / Izvedoše tamničare. / Na nogah im težke negve, / A na rukah lisičine *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 159/160).* — »Oj ti bora, sužnju tamničare! / Ne plaši se cara čestitoga, / Ne će tebe care obisiti, / Nego će te otpraviti dvoru« *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 81).*

2. *onaj koji zatvara zarobljenike u tamnice i stražari kod tamnica.*

On je specijalista u tome. On je kraljevski tamničar u civilu kod kraljevskog sudbenog stola. Zna on, šta je to, kad je netko provalio u ladicu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 158).*

tamničiti tamničim, *zatvarati koga u tamnicu.*

On je bio desna ruka kapitanova, ali težka i gvozdena ruka, pa ga se za to sve bojalo. On je nosio »aber« knezovom u sela, on pečate predavao onim, što bijahu naredjeni u kapitaniju, on je odredjivao ordinaciju, ukonačivao vojsku, on hvatao, *tavničio*, okivao, batinjao ... ma sve! *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 11).* — On je bio desna ruka kapetanova, ali teška i gvozdena ruka, pa ga se za to sve bojalo. On je nosio »aber« knezovima u sela, on pečate predavao onima, što bijahu naređeni za kapetaniju, on je određivao ordinaciju, ukonačivao vojsku, on hvatao, tamničio, okivao, batinao ... ma sve! *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 17).*

tamnik, m.

1. *onaj koji je zatočen u tamnici, zatvorenik.*

Težke lance svoje / Zubma preglodo je, / Noktima pod zemljom / Tamnik izrio si, / S njim utekla bula / Krupskog grada gosi *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 38).*

2. *onaj koji je uvijek turobno raspoložen.*

... tamnik ili tamnjak kaže se mrku čovjeku koji kao da je uvijek srdit *(Kušar, Narodno blago, 1934, 199).*

tamnilo, n.

1. *tama*, *mrak.*

Sve kroz grmlje i uskim putićima došuljam se u dvorište, pa bojažljivo gledajući začudim se tamnilu i tišini našega stana *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 29).* — Jedan dio neba bio se prevukao visokim, ljetnim oblacima, koji na istoku postajahu sve crniji, dok je sa zapada sjalo sunce. Gledasmo ono tamnilo na istoku i željno srkasmo hladni dašak, koji dopiraše iz onih tmastih oblaka k nama *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 59).* — Samo kašto virne siva daščara iza jelovih grana, il' bljesne koj' zlatni tračak sunca kroz šumsko tamnilo i razbije se u bjelkastom stabalju *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 80).*

2. *pren.*

Kad potope te s beskraja samrti vali / U tami; bit će grobnica pusti ti žali; / I zapuštena, kiklonom slomljena ladja, / Plavat ćeš pučinom tamnila, / U groznu muku, lišena mržnja i svadja ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 218).*

3. *tamnica, zatočeništvo.*

A u kraju, sličnu raju, / Na poljanah slavskog juga, / Bugarije zamnijevaju, / Oživlje se teška tuga: / Jao tebi, jadni rode, / U tamnilu bez slobode! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 396).*

tamnina, f.

1. *tama, mrak.*

Nješto si mi, pobratime, sjetan, / A u licu taman od tamnine, / U očima bolan usahnuo, / U tijelu sav si uvenuo! *(Botić, Petar Bačić, 1885, 166).* — Mrak se već bio uhvatio, slegao se mir, samo odonuda od Ilidža još dolazilo nekakva slaba žamora. Nebo bilo vedro, kroz tamninu treperile zviezde *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 119).* — Il kô što kada oluju uzvija / U noći vihor, iz tamne daljine / Tek koji bljesak slabašno probija; / I naše duše usred te tamnine / Kô čapljâ silno jato tumaraju *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 32).*

2. *zloslutnost, beznadnost.*

Tamninom misli motale se moje, / Na tmurnim buram drhtale mi grudi / I rekoh: božji valjda to su sudi, / Da pečat nebo svezao je tvoje! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 135).*

3. *ono što je nejasno, nedostupno.*

U tamnini, u davnini, / U srcima prvih ljudi, / Kad je demon s neba pao / I u ljudske ušo grudi / I veliko kad je biće / Odreklo nam dar milosti ... *(Kranjčević, Djela II, 1934, 97).*

tamniti tamnim, *boraviti u tamnici.*

Kad mu čula mila svoja majka, / Bacila ga u dno od tamnice: / »Támni, Mujo, godinicu dana! / Ne ćeš vidjet sunca ni mjeseca« *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 15).* — U tamnici čovjek tamni ili tamnuje (čami) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 164).*

tamniti tamnim, *činiti što tamnim, potamnjivati.*

Sjedi preda mnom, obasjan svjetlošću svijeće, što je na stolu, između nas [...] Sav je svijetao i vedar ... Al neka sjena támni ga sa jedne strane, kao mračan oblak kad načme bjelinu mjesečeve ploče *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 184).*

tamnjeti tamnim.

1. *postajati tamnim.*

Vjetar je nasrtao sve jače, nebo tamnjelo *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 211).*

2. *padati u zaborav, nestajati.*

Čovjeku se u počivaljci mijenja lice: sve što je njegovo, bolesno u njemu, tamni i zaboravlja se. On se prenosi u dječaka i ulazi u zvukove *(Perković, Novele, 1935, 74).*

tamnjeti se tamnim se, *bivati tamnim, odavati tamne nijanse.*

Na strmoj klisuri kočili se golemi i mrki zidovi turske Gradine [...] A pod njom bijeljaše se na mjesečini hrpa kuća i stršili isto tako bijeli zvonici i samo gdjegdje tamnile se guste bašče vrličkih trgovaca *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 38/39).* — Bijasmo navrh nekakva pustog brda, a nedaleko pred nama, tamnila se duboka, golema praznina *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 45).* — Bijeli dvorac, kitnjasti vrt, stare vrbe, mali potočić, sve je gorjelo večernjim rumenilom. Plavetno nebo se sve više tamnilo *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 114).* — Zelena gora pružila se krajem / Na obje strane krivudaste rijeke, / Ko da si majka stiska zagrljajem, / Majušnu djecu, a na grudi meke; / Po vrhovih se tamni hrašće davno, / Pred gorom skaču veseli patuljci, / Ti zagorski vinorodni brežuljci *(Šenoa, Pjesme, 1933, 432).*

tamno, prilog, *nejasno, skrivajući što.*

Ti uviek nekako tamno, nerazumljivo govoriš o toj stvari, – ja još ne znam pravo, što ti misliš *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 81).*

— Ti uvijek nekako tamno, nerazumljivo govoriš o toj stvari, – ja još ne znam pravo, što ti misliš *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 82).*

tamnocrven -a -o, *koji je tamne, zagasite crvene boje.*

Dugi u debelim naborima padajući zastori od tamnocrvene svile gutali svaki tračak i dušili ga tminom, što se iz njih razastirala *(Gjalski, U noći, 1913, 359).*

tamnocrvenkast -a -o, *koji je pomalo tamne, zagasite crvene boje.*

Klefeld otvori vrata, sagnu glavu i uniđe u sobu. To onisko zaklonište bijaše obijeljeno vapnom samo su tavanice bile omazane tamnocrvenkastom bojom *(Šenoa, Diogenes, 1934, 253).*

tamnokos -a -o, *koji ima kosu tamne boje.*

Jedna lagjica mirno siječe pozlaćeni zalijev, u kom se zagledala tamnokosa Petka *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 99).*

tamnomodar -a -o, *koji je tamne, zagasite modre boje.*

Svi su odjeveni u grubo i jednostavno, na domaću krojeno ruho, hlače od velura i kaput od crnog sukna; samo jedan ima finije odijelo od tanke tamnomodre tkanine i boljega kroja ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 95).* — Smeta mu da se udube u žensko lice, blijedo nad tamnomodrim starinskim baršunom *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 140).*

tamnoplav -a -o, *koji je tamne, zagasite plave boje.*

... u tim, rek bi ženskim ustima bijaše izražena prevelika nježnost i nekakva sućutna bol duše napram energičnijem izrazu gornjeg lica, visokog čela i tamnoplavih, liepih mužkih očiju *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 1).*

tamnoputan -tna -tno, *koji je tamne puti, koji ima tamnu boju kože.*

Ni bolesti, ni tuge, ni žalosti ikake, mislio sam, ne može bili u njihovu selu, jer na sam spomen tih tamnoputnih i sputnih čobanica titrale bi u duši slike, koje se mogu priviđati jedino zdravu momku od dvadeset godina *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 76).* — Njen su »tip« bili Dalmatinci, visoki, snažni i smjeli, pa kad se ona nakon mature u jednom provincijskom gradu, upisala u Zagrebu na filozofiju, ti su bučni i tamnoputni dečki njenu fantaziju zaokupljali dvostruko više, negoli nauka ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 107).*

tamnoribizan -zna -zno, *koji je tamne crvene boje, poput bobica ribiza.*

Mračne sobe, slijepi prozori i zavjese zelene, grimizne i boje mutne, tamnoribizne *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 104).*

tamnorujan -jna -jno, *koji je tamne žućkastocrvene, rujne boje.*

Poput zmije zasinule Klarine oči. Tanki bruseljski ogrljak spuštao se sa bijele šije, tamnorujne usne treptjele su živo *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 121).* — Koso padahu sunčane zrake kroz visoke prozore na fino izrezane parkete velike sobe u kući Sermažičinoj, preplićući svoje zlato kroz dugačke zavjese i kradući se kroz tamnorujne tapete, u koje su zlatni ljiljani utkani bili *(Šenoa, Diogenes, 1934, 218).* — ... zeleni se grm i trn, rumene jagode vire radoznalo ispod šumskoga lišća, tamnorujna višnja dršće na grani, mah prelijeva se poput svilena sukna ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 655).*

tamnosiv -a -o, *koji je tamne, zagasito sive boje.*

Tamnosivi gradski golubovi prelijetali su opet kao bezlične sjene, a vrapci živahno pretraživali kutove *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 213).*

tamnosmeđ -a -o, *koji je tamne, zagasito smeđe boje.*

Meko tijelo u bijeloj odjeći, pod kojom su obli, neobično ženski kukovi, noge, ruke, grudi... žensko za čovjeka – oči opkoljene dugim trepavicama, njima žmiri, i bijele sljepočice pod tamnosmeđom kosom – a na licu i u očima strah kao u srne *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 154).*

tamnost, f., *neznanje, zabluda.*

Moje rieči b'jahu tiha vatra, / Naložena pred očim narodu, / Da mu tamnost rasvietlim pameti, / Da se gleda sâm u svojoj slici / I uvidi žalosno si stanje *(Preradović, Djela II, 1919, 123).*

tamno-sur -a -o, *tamnosiv.*

Bila je odjevena u bijelo i u licu je izgledala nešto blijeda. Pod dugim tankim obrvama sjale se tamno-sure oči, neobične oči, kakve nikad ni u koga nijesam vidio ... *(Bego, Novele, 1916, 36).*

tamnovanje, n., *zatočeništvo, nesloboda.*

Pa kad mu duh na punu stane snagu, / U domovinu vratit će se dragu, / I biti boj prot

roda tamnovanju! *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 141).* — Prvi su dani tamnovanja prošli u sitnim brigama. Ljeto je vruće, a Frankopan je zarobljen u svojoj vojničkoj odori, s konja, i nema svih onih sitnica, na koje je navikao *(Nehajev, Vuci, 1928, 49).*

tamnovati tamnujem, *boraviti u tamnici.*

I jak bijaše taj kraljev sud; jer u Kninu gradu kraljevu tamnovahu silnici, pa se oni zvali Šubići, kô što Juraj vjetrogonja, i Mladen zavedeni *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 252).* — Tko je mogao misliti, da će ta slabašna žena izvesti svoju odluku i htjeti tamnovati zajedno sa svojim mužem! *(Nehajev, Vuci, 1928, 107).*

tamnovit -a -o.

1. *koji je taman.*

Do vidjenja! – reče on hitro i ostavi ju samu, obasjanu mjesečinom. Nepogleda ju, i niti se okrenu da vidi kamo će izčeznuti tanka, tamnovita silhoueta čarobne tudjinke *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 72).* — Do vigjenja ! – reče on muklo i hitro i ostavi je samu, obasjanu mjesečinom. Ne pogleda je, i niti se okrenu da vidi kamo će iščeznuti tanka, *crna* silhoueta tugjinke *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 67).*

2. *koji je zloslutan.*

Klara ne razumje tamnovitijeh riječi. Njegov je glas zvučio turoban, kao da žali ono bezimeno mnoštvo patnika izgubljenijeh u crnoj noći *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 56).*

tamnozagasit -a -o, *koji je tamne zatvorene boje.*

Upravo sučelice nama kad unidjosmo, opazim kod stola karakterističnu glavu i u licu tamnozagasite puti oštre su kao isklesane crte, – orlov nos i žarke krupne oči, što daje licu junački izraz ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 23).*

tamnozelen -a -o, *koji je tamne, zagasito zelene boje.*

Tamnozelena savska voda tekla lagano uz nisko šiberje, uz visoku zemljenu sip, samo oko vodenica sijevala voda poput srebra *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 157).* — Bokovi su brda strmi, pokriva ili tamnozelena šuma, iz koje se gdjegdje kraj staze ističe gola, siva klisura *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 127).*

tamnozelenkast -a -o, *koji je pomalo tamne, zagasito zelene boje.*

Jožinu spopade kašalj. Uzalud mu davah koješta što sam sa sobom ponio. Starac je izbacivao tamnozelenkastu sluz, prigibajući se, buljeći preda se, hvatajući se za bokove; i sav je drhtao, dok mu slina tekla iz usta *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 48).*

tamnjan, m., *tamjan.*

Od tamnjana oblak ljubko miri / I vazduhom svečan dašak širi *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 135).*

tamo, prilog.

1. *na tom mjestu, ondje.*

»Hvala Bogu« reče »nepogoda prestaje, cèrni oblaci vuku se prama zapadu, tutnjava groma čuje se samo još s daleka, a tamo izza oblakah pomalja se jur gdèšto i koja zvězda... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 76).* — »Hvala Bogu«, reče, »nepogoda prestaje, crni oblaci vuku se prama zapadu, tutnjava groma čuje se samo još s daleka, a tamo iza oblakâ pomalja se jur gdješto i koja zviezda... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 98).* — Toga se pisamca Petrović sjetio, gledajući je, kako se tamo na cesti požurila... Sigurno i ona je njega opazila, pa uhitrila korake *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 55).* — Kraj izpod Kalnika i tamo dalje prama Vrbovcu i Lonji bude za kratko vrieme pretvoren u pustoš *(Tomić, Udovica, 1902, 101).* — Jesam li u najboljem društvu, kada sam sam, u najboljem sam društvu tamo, gdje sam kao da sam sam *(Matoš, Pečalba, 1913, 95).* — Idem. I suncobran ću imati. Tamo ću ići na škole. Bit ću učiteljica. Gospodin Stanić mi je obećao pasoš *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 133).* — A ti idi, nek te uzdisaji / K nebu dignu, tamo zviezdom budi, / Tamo meni žalosnome sjaji, / Tamo ne će dostignut te ljudi! *(Preradović, Djela I, 1918, 241).* — Glasna, jasna od pameti / Preko dola, preko gora / Hrvatska nam pjesma leti / Sve do sinjeg tamo mora *(Šenoa, Pjesme, 1933, 97).* — To ti je kerče, što ima glavu na pr. tamo u selu kod šumara, a rep mu je tu u šumi kod lugara, pa kad ga tu uhvatiš za rep, a ono tamo kod šumara laje iz glave *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 223).* — Sve je u tom otmjenom domu namješteno krivo, sve je nelogično, pretjerano, neinteligentno, iskrivljeno [...] Tamo postaje čitava ta atmosfera polagano iz dana u dan

sve nesnosnijom! *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 174).* — Kad bijaše doma, vuklo bi ju nešto na ulicu, kao da će se tamo nešto važna dogoditi *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 243).*

2. *otprilike, tu negdje.*

To je bilo negdje (nekako) oko Božića; nije bilo u nas snijega od 50 godina ovamo; od Uskrsa tamo do Spasova *(Kušar, Narodno blago, 1934, 36).*

3. u frazi *kad tamo* u značenju *a ono, međutim.*

Oh naši! prodji ih se, puste ti gospode! Ako zna talijanski, eto znavora! kad tamo, bukova glavetina *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 379).*

tamoka, prilog, *tamo.*

Van ako su stiene čimen sniele / U dubinu vična zavičaja, / Ter tamoka i pšenica radja / I cvjetaju smokve petrovnjače ... *(Martić, Osvetnici II, 1862, 98).*

tamostran -a -o, *koji je tamo, na toj strani.*

Mjesto odgovora izvadi Gašo iz njedara papir, pa razmotav ga i okrenuv se prema predstojniku, uze čitati, što mu je grlo dalo: »Na tamostrano izvješće od 16. srpnja t. g. nalaže se tomu općinskomu uredu ... *(J. Kozarac, Kapetan Gašo, 1917, 109).*

tamošnji -šnja -šnje, *koji postoji tamo, na tom mjestu.*

Fran Jelić vidio je Ljubu prvi put na nekom plesu, što ga je davalo tamošnje pjevačko društvo *(Milčinović, Pod branom, 1903, 19).*

tampazina, f., *izmišljotina, fantazija.*

Opljačkao fellah nekakva bogataša, pa trošio njegovu gotovinu, ali što sam ja slušao od rahmetli Hadži Husage Pilava, ne bih, na moju dušu, smio ni pred jednim zelenjkom ispričati, jer bi mi rekli da je to tampazina, jà san *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 62).*

tamtam, m., *glazbalo slično bubnju.*

Al' u taj hip udari na kazališnom tamtamu ponoć, veliki bubanj u orkestru zagrmi od sebe ... *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 79).*

tanac -nca, m.

1. *ples.*

Tu se jede, pije, pjeva, a mladji i plešu svoj tanac u dvoje uz svirku hegeduša iz Trnja i Horvata *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 261).*

2. *pren.*

Il' da zvijezda vedrom noći / S drugijem zvijezdam' vodiš tanac: / Ja bi suzne digo oči, / Jedan bijedan zvjezdoznanac; / Letile bi oči nebom / Sve za tebom, sve za tebom *(Šenoa, Pjesme, 1933, 36).*

3. ovdje u značenju *napad, borba.*

Kuća je sa svih strana opkoljena mojim ljudima [...] Dakle, izmaka im nema [...] Ali drž'te mi toga junakovića. On ne smije nipošto do svojih ljudi. Najskorije za dva sata počet će tanac. Iz dubina mora i s visina briježnih stići će osvetnici *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 49).*

4. u frazi *igrati tanac* u značenju *plesati*.

Prodjemo mimo varošice bugarske *Pravno*; bila je njekakova svetkovina; na ravnici kola su igrala tanac, Bugari s Bugarkinjami, a cigani su diplili *(Jukić, Bosanski prijatelj, 1861, 87).*

5. u frazi *rana kiša i babin tanac su kratka vijeka* u značenju *zna se da određene stvari brzo prolaze.*

A bude li sjutra kiša? – Bit će zemlja + voda = blato. A i sam znaš, da su rana kiša i babin tanac kratka vijeka, – gotov Lajoš na šalu *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 98).*

tanacak -cka -cko, hyp. od *tanak.*

Tri tebi mane kazuju; / Jednu ti manu kazuju, / Da si mi junak tanacak; / Drugu ti manu kazuju, / Da si mi junak malecak; / Treću ti manu kazuju, / Da si mi junak blidolik *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 275).*

tanad, n., coll. od *tane.*

Momčad pograbi puške i pojuri uskim rovom [...] Podigli se krikovi i uzvici ranjenika, trka, rika, zapovijedi, a zrakom su fijukali rojevi tanadi *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 57).* — To su stari horvatski ratnici i bake, koji su svoju bakezersku filozofiju iskonstruirali praktično, na licu mjesta, gdje tanad zviždi i granate vrcaju i glave padaju *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 97).* — Iz šume, s rikom gora, prasak muko / Zatutnji. Za njim tanad raspršeno / Ciknu, ko djeca njegova *(Goran, Jama, 1945, 47).*

tanahan -hna -hno, *tanan.*

Na jednom u tišini začuh kao slabi zvuk frule. Moralo je njegdje biti u blizini; glasić je dopirao tanahan kao iz daljine *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 10).* — Ozgora ispod visokoga svoda sanktuarija spuštali se k njoj valovi dima tamjanova, vijući se poput tanahne koprene oko bijela njezina čela

i scjedjujući se mirisno niz lice *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 8/9).* — Oblaci se počeli rastavljati, gdjegdje već se ukazalo i čisto nebo, a tanahna, žućkasto blijeda svjetlost probila se kroz razgrnute na zapadu oblake i prolila se na brežuljke i dolinicu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 33).* — Nebom se povlače oblačići – tanahni poput koprene i sunčano svjetlo nije danas čisto, zlatno: i ono je prevučeno dahom gustih para *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 93).* — Na jednom u tišini začuh kao slabi zvuk frule. Moralo je njegdje biti u blizini; glasić je dopirao sitan i tanahan kao iz daljine *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 11).* — Zatim obje noge, što su gore bile tako gojne, a dolje djevičanski tanahne, spusti iz postelje i pokrije ih *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 122).* — I sjetivši se svega toga kao da se u njene grudi vratilo nešto onoga slatkog osjećanja i s njenih se usta nato stade brisati trag sumornog čuvstva, a crte lica poprimiše tanahni izraz tihe sreće *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 44).* — Tanahne strune Noći brenčaju serafsku pjesmu, / u busenju cvile od ljubavi cikade. / O, prokleti, gadni, umirući Grade! *(Krleža, Simfonije, 1933, 130).* — I sjetivši se svega toga kao da se u njene grudi vratilo nešto onoga sladkog osjećanja i s njenih se usta nato stade brisati trag sumornog čuvstva, a crte lica poprimiše tanahni izraz tihe sreće *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 59).* — Ozgora izpod visokoga svoda sanktuarija spuštali se k njoj valovi dima tamjanova, vijući se poput tanahne koprene oko biela njezina čela i scjeđujući se mirisno niz lice *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 80).* — Oblaci se počeli razstavljati, gdjegdje već se ukazalo i čisto nebo, a *tanana*, žućkasto-blieda svjetlost probila se kroz razgrnute na zapadu oblake i prolila se na brežuljke i dolinicu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 105).* — Nebom se povlače oblačići – tanahni poput koprene i sunčano svietlo nije danas čisto, zlatno; i ono je prevučeno dahom gustih para *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 102).* — Nekako baš u sredini vrta dizao se tanahan anemičan kesten *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 10).*

tanahno, prilog, *tanano.*

S ožarena nebosklona na zapadu šuljaše se slaba večernja rumen [...] prodirući u mrku šumicu (tako je tamo nešto svjetla), i odanle, iz te večernjim rumenilom tanahno prevučene šumice, dopire tako ljubak glas kosa, pa se razlijega dolinicom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 34).* — S ozarena nebosklona na zapadu šuljaše se slaba večernja rumen [...] prodirući u mrku šumicu (tako je tamo nešto svietlo) i odanle, iz te večernjim rumenilom *tanano* prevučene šumice, dopire tako ljubak glas kosa, pa se razlieže dolinicom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 106/107).*

tanak -nka -nko.

1. *koji je male debljine ili širine.*

Gledao ja pod večer / kroz tanke prozore / U zelen-prodole / il na modre gore ... *(Vraz, Djulabije, 1880, 68).* — Penjite ga na vješala tanka, / Neka znade, što mu strah valjade *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 10).* — Jidrilo drivo niz more, / U njemu Pere vojvoda; / Na Peri tanka košulja, / Tanja od lista makova *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 194).* — Ovaj zanimljivi kukac nema druge zadaće u životu no da sisa, loče tuđe životne sokove. Kad je žedna stjenica (a to je uvijek), tanka je kao kakav službeni arak *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 101).*

2. *pren.*

U maglici se sivi kupci kade, / Što mjesečinom tanka se bjelasa, / I sitnom rosom tiho sipeć' kiši, / Da sva dolina od otave diši *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 121).*

3. *koji je vitak, izdužen.*

Da liepa je, da je se dva oka nagledati ne mogu! Bieli su joj i rumeni obrazi, kô da ih u samu mlieku kupa, a ružom utire, tanka je u pasu, kô da se najtanjom svilom uteže *(Tordinac, Odabrane crtice i pripovijesti, 1890, 45).* — I na to opet pogleda na Anku i sjeti se tankoga, gibkoga predstojnika, a na tu pomisao ju nešto u srcu zazeblo ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 35).* — I na to opet pogleda na Anku i sjeti se tankoga, gipkoga predstojnika, a na tu pomisao ju nešto u srcu zazeblo ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 37).* — Ivica bijaše nahranče u kući Marka Vranića, sirotna i tanka kmeta Šemsi-bega Ranilovića *(Hanžeković, Novele, 1932, 13).* — Al glavno ti je: nek si živ; / Otplatio si krvni danak. / Tek Bog mu prosti, tko ti kriv, / Pa evo si ko igla tanak. / Da slučaj mene stvori kad / U biće kakvo, ko ti živo, / Pamet-

nije bih, druže, tad / Ja svoje puške ispaljivo! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 168).* — ... tražim svoj gradić, ali ga nema. Svuda tamno zelene gromade, iz kojih ne viri ni krajičak zidina, ni najtanji kovitljaj dima *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 12).*

3. *koji je male količine, oskudan.*

Rijeci koja je jaka vodom kaže se da je povodna; koja je slaba vodom, da je tanka *(Kušar, Narodno blago, 1934, 20).* — Hrana je [...] tanka ili poredna, kad je imade malo (na ručku) pa ne nasiti čovjeka *(Kušar, Narodno blago, 1934, 91).* — Ne boj se, i ja ću ti se odužiti. Molit ću svaki dan za tvoju dobru sreću i zdravlje [...] Zato se je mrgodio čuvši, kakvu mu je nagradu namijenio biskup Ivan. Što, reče sam sebi, moliti mogu ja sam [...] Ta njegova nagrada odviše je nebeska i tanka, kanda možeš zdrava čovjeka hraniti samo friškim zrakom *(Šenoa, Kletva, 1934, 778/779).*

4. *koji je delikatan, istančan, tajnovit.*

Lešić je samo gorio od želje, kako bi pogodio i najtanje misli i želje svoje zaručnice *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 93).* — ... njemu je ne malo imponiralo, kada su oni doslovce citirali Bismarkove pojedine stavke iz zadnje njegove saborske besjede, tumačeći ih, kako ih nitko na svietu nije tumačio; oni su znali za najtanje misli ruskoga cara, koji da je jedini premac Bismarku *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 138).* — Kosa joj je bila duga, plava, valovita. Lice vrlo pravilno i vrlo nježno; svaki najtanji osjećaj odražavao se na njemu *(Bego, Novele, 1916, 32).* — Na svako i najtanje diranje u osjećaje odgovara bučno, otrovno; vlada se bahato i budno pazi na jezike; već izdaleka odbija pokušaje poruge *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 83).* — ... njemu je nemalo imponiralo, kada su oni doslovce citirali Bismarkove pojedine stavke iz zadnje njegove saborske besjede, tumačeći ih, kako ih nitko na svijetu nije tumačio; oni su znali za najtanje misli ruskoga cara, koji da je jedini premac Bismarku *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 137).*

5. *koji je jedva zamjetan, suzdržan.*

Najprije mi bilo kao da gledam čovjeka kako pred mojim očima muči teške muke, i ako se on smješkao tankim smiješkom, tako tananim, da to možda i nebijaše smijeh *(Matoš, Umorne priče, 1909, 9).* — Najprije mi bilo kao da gledam čovjeka kako pred mojim očima muči teške muke, iako se on smješkao tankim smiješkom, tako tananim, da to možda i nebijaše smijeh *(Matoš, Umorne priče, 1936, 16).* — Konačno je prestao gladiti »nabranu« ruku i narisavši na svom licu zagonetan, tanak smiješak dodirivao je kažiprstom visoku, žutu zavjesu svoga prozora ... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 9).*

6. *koji daje visok, piskav ton.*

Frani se na licu rastapala briga... posluša: zvono s crkve je hitalo tanke kliktave zvukove, koji su se kao noćne laste ushićeno zabadali u mrak ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 9).*

7. u frazi *biti tanke sreće* u značenju *nemati sreće.*

... kad čovjek nema mnogo sreće, kaže se da je tanke sreće *(Kušar, Narodno blago, 1934, 186).*

tanan -a -o.

1. *koji je vrlo tanak.*

A na desnoj groba strani / Poput munje žarka lica / Vas odjeven u tanánih / Ko snieg bielih opravicah / Angjeo sjedi / Žene gledi! *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 27).* — Na suprotnom domu naglo otvori susjetka Žvanica još jedini zatvoreni prozor, dok su ostala tri već davno punim zjalom srkala jutarnju svježinu. Pun uzduh pojurne u odaju, zamahne bijelim tananim zavjesama ... *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 21).* — Dapače, u Tomice gotovo su više djevojački obrazići negoli u Evice, jer ona, kako je najčišća crnka, razabireš joj već izdaleka stanovit garavi mašak na tananim usnicama ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 96).* — Gospodja je bila tanana kao trstika, a blijeda ko mjesečina *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 139).* — Srebrno iverje vrcalo / S neba na vrbe je sanane; / Plaho uz jezersko zrcalo / Drhtale trstike tanane *(Nazor, Lirika II, 1918, 112).*

2. *pren.*

... otok je sav u tananoj tkanini jutarnje magle, što se gubi u daljinu nad pučinom *(Nehajev, Vuci, 1928, 205).*

3. *koji je slabašan, jedva zamjetan.*

Oblaci se počeli rastavljati, gdjegdje već se ukazalo i čisto nebo, a *tanahna*, žućkasto blijeda svjetlost probila se kroz razgrnute

na zapadu oblake i prolila se na brežuljke i dolinicu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 33).* — Iz birtije su dolazili zvuci tananih, pesimističnih gusala, što su očajno cvilile i pjevale pjesmu ... *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 56).* — Na cesti nije bilo nikoga. Debeli slojevi bijele prašine mirno su počivali. Kadikad je samo neizrecivo fini vjetrić odunuo tanani oblačić praha, koji se uzdigao i slegao, kao pospani uzdah *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 149).* — Po vrbicima doline provlačila se tanana bijela magla, između koje bi kašto bljesnuo zavoj Save, a dalje k Posavini gubila se krajina u siv, nejasan polumrak *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 131).* — Oblaci se počeli razstavljati, gdjegdje već se ukazalo i čisto nebo, a tanana, žućkasto-blieda svjetlost probila se kroz razgrnute na zapadu oblake i prolila se na brežuljke i dolinicu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 105).*

4. *koji je vrlo osjetljiv, istančan.*

Miljka nije imala one ćutljive duše i one tanane nježnosti srdca, koja svaku neugodnu ćut drugoga čovjeka u sebi osjeća ... *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 141).*

tanano, prilog, *na tanan način, blago i lagano.*

S ožarena nebosklona na zapadu šuljaše se slaba večernja rumen [...] prodirući u mrku šumicu (tako je tamo nešto svjetla), i odanle, iz te večernjim rumenilom *tanahno* prevučene šumice, dopire tako ljubak glas kosa, pa se razlijega dolinicom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 34).* — S ozarena nebosklona na zapadu šuljaše se slaba večernja rumen [...] prodirući u mrku šumicu (tako je tamo nešto svietlo) i odanle, iz te večernjim rumenilom tanano prevučene šumice, dopire tako ljubak glas kosa, pa se razliežе dolinicom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 106/107).*

tanašan -šna -šno.

1. *koji je tanak, male debljine.*

Kad ono sluge sa dvorskime donijeli panjiće, te kad ih u kolijevke rasmjestili, ostao deseti, tanašni grabić *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 221).*

2. *koji je male količine, oskudan.*

Vidi on čovjeka, koji je ostavio kod kuće gladnu ženu, a na ulici gladnu i bosu i odrpanu djecu, i pošao, da im za onu tanašnu nadnicu kupi pregršt brašna, šaku riže i žlicu ulja ... *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 66).*

tanašno, prilog, *tanko.*

Sve knjige kiti, jednu ponajviše. / Na Balšu onu pazljivo posvema / Sa kćerkom slaže i tanašno piše *(Palmović, Pjesme, 1883, 86).*

tancati tancam, *plesati.*

O, kaki su to bili svatovi, a ja sve igram i igram, tancam u očevim čižmama, hopa, hopa! *(Kosor, Rasap, 1906, 134).* — Ples neka otvori maturant sa najljepšom suprugom profesora [...] Nema tu uvrede. Koja je najlepša, ona neka tanca – viknula je gospođa Bauer *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 203).*

tancmajster, m., *učitelj plesa.*

Sad nove škole novu uče vjeru: / Sad najprije ti valja k tancmajsteru, / Da učiš fine komplimente ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 104).*

tancuška, f., *društvena zabava s plesom, obično pod maskama.*

No dođe snijeg, dođoše poklade i vesele tancuške *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 192).* — Ferketić bio je zatečen na jednoj »tancuški«, kako su se onda u Zagrebu maškerade zvale, kako je u prilici živoga vraga neku frajlicu veoma neteološki u lijepe usne cmoknuo ... *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 102).* — Slavne bijahu »tancuške« u Laškoj ulici, gdje su se vrtjele jedre purgarice, koje je pače polazio i jedan hrvatski ban, zaljubiv se u lijepu krčmaricu *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 49).*

tančati tančam.

1. *potanko objasniti.*

Nisam za cěpkaranje, ali kada se već vrtimo u vrtlogu pretanahnih različicah, dopusti da tančamo poněšto; jer ako i neima odatle druge koristi, barem ćemo pokazati světu dvoje: da razumijemo tudjemu tančanju, i da nam je jezik kadar uzvisiti se do umovanja ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 79/80).*

2. *nestajati, blijedjeti.*

Za slavu se obično kaže da potamnjuje, kad ide na manje, ili da tanča (Istančala je slava njegova) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 122).*

tančica, f.

1. *ona koja je tanka, mršava.*

Sve su žene u selu mršave, košćate kao stari panjevi, žute kao gnjila, a ni djevojke

nisu bolje: klimatave tančice *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 25).*

2. u frazi *tančica kula* u značenju *uska, visoka kula.*

Vino piju tri brata rodjena / U babajka na tančici kuli, / Vino piju, junačtvom se hvale *(Velikanović, Otmica, 1901, 130).* — Gledala ih Jankovića sele / Sa pendžera, sa tančice kule, / Ter za njima eglen zametnula ... *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 113).* — Zašto ćeš me ostaviti, Ivo, / Ostaviti curu obljubljenu? / Pričekaj me pred tančicom kulom! *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 143).*

tančina, f.

1. *mjera debljine, tankoća.*

I Nela ih je dočekala, svečano obučena, sa velikim svojim i koketnim pogledom i smieškom, te se ubrzo pridružila gospodinu Neumayeru, mladu još čovjeku idejalne visine i tančine, sa plavim »cvikerom« na velikom oštrom nosu ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 62).* — I Nela ih je dočekala, svečano obučena, s velikim svojim i koketnim pogledom i smiješkom, te se ubrzo pridružila gospodinu Najmajeru, mladu još čovjeku idealne visine i tančine, sa plavim »cvikerom« na velikom oštrom nosu ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 63).*

2. *istančanost, profinjenost.*

Eto – gospoda misle, samo medju njima ima nježnijih osjećaja, idealnijih poriva! – Pa gle – ovdje u kmetskim prilikama, u seljačkim dušama pa nadješ tančinu čuvstava i ljepotu duša, kao u najizobraženijim slojevima *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 124).*

3. *pojedinost, detalj.*

Valja priznati, da se je na toj četi dosta junaštva i ponosa vidjelo, i premda junacima ne bijahu poznate tančine vojničkog reda i sklada, to su ipak nekim heroičkim prijezirom gazili snijeg *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 234/235).*

4. u frazi *do/u (najsitnije) tančine* u značenju *u potpunosti.*

... ja, komu se nije jošte nitko usudio poricati krieposti do najsitnije tančine, što no riese svakoga »gentlemana«: ja, evo, doživljujem tu prostotu i surovost od takovoga nedozreloga i glupoga derana ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 194).* — ... on je jednoga, već zimskoga dana, napisao Elviri dugi i veliki list, u kojem joj je razložio sve svoje dosadašnje osjećaje i boli za njom do u najsitnije tančine, a onda joj predložio, nek učini tomu kraj ... *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 120).* — U ranijim novelama zapanjuje njegova blizina prirodi; sabirač je i proučava u tančine bilje, kukce i kamenje *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 81).* — ... ja, komu se nije jošte nitko usudio poricati kreposti do najsitnije tančine, štono riese svakoga »gentlemana«: ja, evo, doživljujem tu prostotu i surovost od takovoga nedozreloga i glupoga derana ... *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 337).*

5. u frazi *prodirati u tančine duše* u značenju *doprijeti do čijih osjećaja.*

U licu Marcelovu pojavio se napuštajući osmjeh, osmjeh rezignacije, a starca to ražestilo. Njegov pogled nije u tančine duše prodirao *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 33).* — U licu Marcelovu pojavio se napuštajući osmjeh, osmjeh rezignacije, a starca to razžestilo. Njegov pogled nije u tančine duše prodirao *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 38).*

tandara, u frazi *tandara mandara* u značenju *što loše napravljeno, bez reda.*

... tandara mandara: posao koji nije učinjen kako treba ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 85).*

tandem, m., *dvokolica.*

Ah, mon Dieu! – prihvati sada kontessa smješljivim licem i veselim tonom, – ima ih u karucama, jedan jaši na konju, a na tandemu sjede dvoje... Mužkarac i ženska... Prekrasno! *(Tomić, Melita, 1899, 23).* — Koturaši na tandemu gonili su do sredine toga puta, ali put bijaše sve strmiji prema vrhuncu i oni su sašli dolje ... *(Tomić, Melita, 1899, 25).*

tandler, m., *trgovac starim i rabljenim predmetima.*

Tu mu se smilova neki izraelitski tandler, pa ga na tavanu sakrio pod hrpom cilindara i pikača *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 122).*

tandlerski -ska -sko, *koji se odnosi na tandlera.*

Da mi platiš likovo, tandlerski hrdjelju! – promukne ujak i dohvati pušci za zaponac. *(Matoš, Novo iverje, 1900, 77).*

tandrk, m., *tandrkanje.*

... kako su oko tri sata po ponoći prohujala putem u Vrbovsko paklenska kola, u koja su

bili zažvalani đavoli [...] Dugo još ozvanjaše fićukanje zviždavih bičeva i tandrk nečastivog vozila, koje je odmicalo u visinama *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 117).*

tandrkanje, n., *zvuk vožnje kola po neravnu tlu.*

... osjeća miris prašine i benzina, čuje zujanje automobila, psovke vojnika, tandrkanje kola i u svemu tome ne nalazi ništa, nego samo neugodnu buku ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 52).*

tandrkati tandrkam, *proizvoditi zvukove vožnjom kola po neravnu tlu, klopotati.*

Prvo što je u Parizu opazio, bijaše, da se tu ljudi najviše stide – stida i igrao je cinika. Oko njega tandrču kola, tramvaji *(Matoš, Umorne priče, 1909, 110).* — U klijeti se nagutao dobro ljutog mošta, tikve i barile prebacio preko ramena, pa ide veselo i pjevucka u sebi, a tikve i barile na njegovim leđima sudaraju se i tandrču, mošt se bućka u njima, šušteći kipi kroz čepove od lika i cijedi mu se niz kičmu *(Dončević, Propast, 1936, 143).* — Svira jedna harmonika, kolačarska ogledala iskre se na suncu kao žiške, tandrču troja kola preko polja i jedan mešetar isteže zakovrnuti rep nečijeg nerasta *(Kikić, Bukve, 1938, 51).* — A ugljenarova kola tandrču, tandrču siromaški prosto, šepaju u tročetvrtinskoj mjeri: ran tata, ran tata ... *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 18).*

tane, n.

1. *zrno koje se ispaljuje iz oružja.*

Najveća strana drugovah mojih pade, rědki izbave se od smèrti, mene rani već u početku bitve jedno tane u desnicu, nu ipak do poslědnje moći boriah se lěvom, dok me na poslědku snaga iznevěri ... *(Kukuljević, Bugarin, 1842, 12).* — U čas sjedjaše već na drugom konju, koga mu daše i mašući sabljom pojuri napried. Hiljade taneta prozuja mu kraj ušiju, nu on sjedi zdrav i čitav na konju *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 176/177).* — Prošao sam sretno sve do posljednje bitke. Tu se vrag perio, a tane talijansko smrskalo moju lievu ruku *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 204).* — Malo prije nego što su carske čete jurišale na barikadu u Maloj Gordomki, a puškaranje se već bilo započinjalo [...] Taneta su već zviždala. Tu i tamo već je protekla krv *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 59).*

2. u frazi *kao da je tane kroz srce proletilo komu* u značenju *jako je potreslo, uznemirilo koga što.*

Prekasno si došao, jer evo ju baš izprosi ovaj strani gospodin, a ona je privolila! – odvrati Vojnović posprdno. Čujuć te rieči, strese se Ivan, kao da mu je tane kroz srce proletilo. Probliedi kao krpa i razvali oči u Maru izrazom skrajnjeg očajanja *(Becić, Zavjet, 1882, 40).*

3. u frazi *gosino im tane* u značenju *izraz blagog prijekora.*

Šalio se ja s njima, – i šalu je Bog dao! – a one se, gosino im tane, šalile mnome i ribe mi dale *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 150).*

tanen -a -o, *koji je pun tanadi.*

Nije sunce jednom proigralo, / Prije zore, i biela dana, / Mutne zore, i studnoga dana, / Jeka stade niz Primorje stina, / Cika stade tanenih pušaka, / Junačka se grla razpivala ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 49).*

tangenta, f.

1. *u matematici pravac koji dodiruje krivulju u jednoj točki.*

Znalo se, da je Ružičić pao, što nije znao povući tangente na kružnicu, kad mu je bila zadana jednadžba kružnice i točka izvan nje *(Perković, Novele, 1935, 41).*

2. *pravac, smjer.*

Jedna je muha zaokružila preko sobe i nestala u ravnoj tangenti kroz otvoreni prozor, a negdje tiho kvoca jedna koka *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 63).*

tango, m., *društveni ples koji se pleše u paru.*

Katica Carić se brzo razvila ne samo u pravu, nego i posve privlačnu gospođicu. Plesala je tango i šimi, čitala romane, radila u odboru za poljepšanje grada, kupala se u vrlo otvorenom kostimu ... *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 198).* — No još je otmjeniji bio klavir u kutu [...] Uz njega se doduše na etaži rasulo sijaset nota, raznih »Klanga und Sanga«, »Musik fiir alle«, svakakovih tanga i šimia, sve to u umjetnički stilizovanom neredu *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 104).* — No još je otmjeniji bio klavir u kutu [...] Uz njega se doduše na etaži rasulo sijaset nota, raznih »Klanga und Sanga«, »Musik fiir alle«, svakakovih tanga i šimia, sve to u

umjetnički stiliziranom neredu *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 123/124).*

tanin, m., *organski spoj prisutan u kori drveća.*

Bartol naime pokrio zdjelu sa hrastovom skaljom, a kako je paprikaš vrio, tako je vruća voda ispirala iz hrastovine tanin [trijeslovinu], – a taj je crn kao tinta... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1917, 25).* — Bartol naime pokrio zdjelu hrastovom skaljom, a kako je paprikaš vrio, tako je vruća voda ispirala iz hrastovine tanin (trijeslovinu), – a taj je crn kao tinta... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1919, 68).*

tank, m., *vojničko oklopno vozilo s oružjem.*

Evropa putuje u gvozdenom, oklopljenom tanku, službeno uvjerena o svom božanskom porijeklu, svake minute spremna da ponovno zakolje dvadeset milijuna svojih stanovnika *(Krleža, Evropa danas, 1935, 14).* — Ali s druge strane Nijemci su izgradili niz dugih baraka za vojska i na obronku, na cesti i na širokoj livadi kraj baraka postavili tankove. Iz dežurnog tanka, iz otvora na vrhu viri izviđač *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 281).*

tanko, prilog.

1. *potanko, detaljno.*

A on se trza / I siječe rukom, sipa vatru; / Patetično mu jezik brza, / Ko da je junak na teatru. / Tumači tanko svaki kamen / Goneta hrlo svaki znamen, / Pozdravlja rukom svaki hum ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 117/118).* — Ja Vam svega toga ne mogu onako tanko rastumačiti, jer su to poslovi, koje ćete istom pravo razumjeti, kad dozrijete do potpuna muža *(Šenoa, Vladimir, 1933, 17).*

2. *jedva primjetno, slabašno.*

Iako se nisu slagali u mišljenjima svi složno iskapiše čaše. Gosp. Davorija, koji se tanko i resko smijao na sve upadice, revno je točio *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 127).* — Čovjek može tanko i krupno govoriti (t. j. tankim i krupnim glasom), tiho (ispod glasa) i gromko ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 109).* — Kaže: dobra večer... hi hi hi... – tanko se nasmije kći i zgrči lice kao da je prošla jeza *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 14).*

3. u frazi *na tanko* u značenju *potanko, detaljno.*

Arifa mu je pripoviedala na tanko o djeci, kako ih odgaja *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 201).*

4. u frazi *na tanko* u značenju *oskudno, malo.*

Dočekali su ga i pohani pilići i gibanica od jabuka, njegova najmilija jela, koja su se doduše znala naći i kod tante Klote, ali rjeđe i u mršavim porcijama, jer se tamo na tanko jelo. (Teta Klotilda se često vrlo prezirno izražavala o »provincijalnom prežderavanju« ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 12).*

tanje, prilog, comp. od *tanko,* u frazi *na tanje* u značenju *detaljnije.*

A kad je Stana opazila, da je njezino pripovijedanje ganulo sve, htjede, da im još na tanje razloži, što je i kako je bilo *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 161).*

tankoća, f., *lakoća.*

»Talmi-baron« vršio je tu zadaću s nekom redovitom revnosti, s nekom viteškom tankoćom, a opet nije nitko opazio tajnog mu zvanja *(Šenoa, U akvariju, 1932, 184).*

tankoćudan -dna -dno, *tankoćutan.*

Inače nije ti gospodin načelnik u govoru toli tankoćudan, te mu iz usta istekne kašto po koja toli popularna rečenica, da načelnikovicu popada nesvjestica *(Šenoa, Branka, 1933, 93).*

tankoćutan -tna -tno.

1. *koji je osjećajan, nježan.*

Malo je mario za nježne i tankoćutne strane u ćudi svoje supruge *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 139).* — Tad evo krune tih slučajnih postanja, evo čovjeka! Iz prva tek neliepa, živinskoga oblika i načina života, a kasnije sve ljepšega i savršenijega, dok ga evo ne uzdignuta do časti dubokog umnika i tankoćutnog i umnog pjesnika... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 143).* — Nježnomu tankoćutnomu dječarcu bilo je najmilije u društvu male djevojčice. Svaki bi slobodni sat upotrebio, da jê ma na koji način obraduje *(Gjalski, U noći, 1913, 100).*

2. *koji je osjetljiv, reagira na podražaj.*

Sad će doći kući, malo u Zagreb, malo u svoje selo. Već mu miris suhoga svinjskog mesa draška tankoćutne nosnice *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 99).*

tankoćutljiv -a -o, *tankoćutan.*

... Rozamunda mogla je biti i dobra i blaga i poštena i vrijedna i marljiva i ugladjena i pametna i nježna i tankoćuljiva: – i još stotinu

drugih kreposti radosno dopuštam, ali o ljepoti ne bijaše ni traga na njenu licu ... *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 137).* — ... Rozamunda mogla je biti i dobra i blaga i poštena i vrijedna i marljiva i uglađena i pametna i nježna i tankoćuljiva – i još stotinu drugih kreposti radosno dopuštam, ali o ljepoti ne bijaše ni traga na njenu licu ... *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1941, 49).*

tankoćutnost, f., *obilježje onoga što je tankoćutno.*

Stidio se za strica, da izkaže sve, pa je zašutio, kako ga je izbaštinio i razderao oporuku. Kratila mu to i tankoćutnost, jer u ponosnoj svojoj duši nije htio, da bi se moglo pomisliti, kako se hoće hvalisati *(Gjalski, Osvit, 1892, 294).* — S jedne strane odmakao se dobrano od onoga najnižega stepena ljudskoga stanja, koje se dodira sa životom zvjeradi, s druge strane opet nije dostigao onu tankoćutnost, koja u braku vidi nešto uzvišeno, a u lijepoj ženi alem, koji se ne može dosta načuvati *(J. Kozarac, Tena, 1919, 209).* — S jedne strane odmakao se je dobrano od onoga najnižega stepena ljudskog stanja, koje se dodira sa životom zvjeradi, s druge strane opet nije dostigao onu tankoćutnost, koja u braku vidi nešto uzvišenoga, a u lijepoj ženi alem, koji se ne može dosta načuvati *(J. Kozarac, Tena, 1934, 112).* — Da su Evropljani posjedovali sposobnost diskretne tankoćutnosti, ne bi postali plijen ribljih gozbi *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 268).* — S jedne strane odmakao se je dobrano od onoga najnižega stepena ljudskog stanja, koje se dodira sa životom zvjeradi, s druge strane opet nije dostigao onu tankoćutnost, koja u braku vidi nešto uzvišeno, a u lijepoj ženi alem, koji se ne može dosta načuvati *(J. Kozarac, Tena, 1950, 362).*

tankoglumac, m., **onaj koji glumata, ističe detalje kako bi prikrio prave namjere.*

Gadnih načelah! reći će mnogi tankoumac pače tankoglumac, koji samo zato pred světom dlaku na četvero cěpa, da može u zakutku što deblje presti *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 3).*

tankogrlić, m., *onaj koji pjeva tanke tonove iz grla.*

Oj ti slaviću tankogrliću, štono se njijaš na brezovoj hvojki nad ljeskovim grmljem, reci mi, tako ti mila grla, što ono šapuće, žubori i guče za grmljem? *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 111).*

tankokril -a -o, *koji je poletan.*

Idi, čedo duše, pjesmo tankokrila! / Dalje gdje na nebu / sjaje zviezda mila *(Vraz, Djulabije, 1880, 115).*

tankolist -a -o, *kojemu su listovi tanki.*

Kraj potočića i dalje niče bujna zelena ljeskovina, tankolista žutika i brijest. Nadesno puca oku prekrasan vidik *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 61).*

tankonog -a -o, *koji ima dijelove nalik na tanke noge.*

Inače bila Jankova soba posve čista. Na uskoj, tankonogoj postelji stajaše čitavo brdo jastuka i perinja pod pokrivalom od modra katuna, osutim žutim cvjetićima *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 138).*

tankopas -a -o, *koji je tankog pasa, tankostruk.*

Uzmi, tankopasa Laido, primi to čarobno zrcalo, jer to sam ja, moja riječ, moja bolja duša. Kroz mene ćeš odsele, dobra i lijepa Laido, sebe gledati i sebe ljubiti *(Matoš, Umorne priče, 1909, 78).*

tankoprelja, f.

1. *ona koja prede, plete niti prstima ili vretenom.*

Znaš li presti i iglicom vesti? / Čuo jesam, da si tankoprelja, / Poslat ću ti jedno povjesamce, / Ti opredi gaće i košulju ... *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 213).*

2. *pren.*

O! mjesečino tiha, misaona, / Ti tankoprelja ljubovnih si spona, / Sigurni čador... *(Palmović, Pjesme, 1883, 109).*

tankosluhi -a -o, *koji ima osjetljiv sluh.*

Pěvači i pěvačice prve ruke jednakom milinom uzhitjuju stanovnike na Saini, Temsi, Labi i Dunavu, kojom se razblažuju vatreni, tankosluhi i ukusni Tiberčani *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 86).*

tankostruk -a -o, *koji je tankog struka, mršav, izdužen.*

Aj vi tankostruki / visoki topoli! Šaptajućim lišćem / sliko srdca boli! *(Vraz, Djulabije, 1880, 51).* — ... mlada djevojka od danas s prekrasnim svojim licem, lijepim poštenim očima, nježnim tankostrukim tijelom i – nesretnom nogom *(Gjalski, U noći, 1913, 50).*

tankoumac, m., *onaj koji je tankouman.*

Něki tankoumci vele, da što *može* iz koga naroda biti u kojoj pokrajini, ono i *mora* biti *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 86).*

tankouman -mna -mno, *koji potanko razmišlja o svemu, mudar.*

Gospodja Matković, koliko je i bila uzradovana, ipak se lecnu na sestrine rieči, »da ne će biti nikakovih zapreka«. Njena tankoumna sestra opazila je u brzo tu točku, s koje se je uzradovano lice gospodje Matković iznenada smutilo ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 53).* — Obilježje jake pameti je hitrost i bistrina (Čovjek hitre, bistre pameti), velika uma oštrina ili tančina (oštrouman ili tankouman čovjek) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 151).* — Gospođa Matković, koliko je i bila uzradovana, ipak se lecnu na sestrine riječi, »da ne će biti nikakovih zapreka«. Njena tankoumna sestra opazila je ubrzo tu točku, s koje se je uzradovano lice gospođe Matković iznenada smutilo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 174).*

tankoumni -mna -mno, odr. od *tankouman.*

... jedan od mojih drugovah uze pripovědati, da je u Dorfbarbiru čitao něku pripověst, koja se od davna vrti okolo Němacah, al ju tankoumni urednik premetne na Hrvate, da mu barem něšto izvorna bude u Novinah ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 7).*

tankovijast -a -o, *tankovit.*

Ili bi razmatrao pred sobom onu veliku i ponosnu begovu džamiju, što se veleliepa diže nad medresom, pak onu tankovijastu munaru, onu krošnjatu staru lipu, što se na popločanom dvorištu begove džamije diže iznad mramorna vodoskoka *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 49).* — Medju ovim skupinama vesele čeljadi išao stasit i tankovijast momak, i kao da je izbjegavao svakom društvu *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 5).* — Svečar digne polako oči i pogleda gospodju, što mu sjedi kraj tasta, sitnu, tankovijastu, jako nabijeljenu, udovicu pokojnoga zakupnika Bernharda, s kojim je mnogo godina i trgovao i prijateljevao *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 89).* — Mehaga je bio odabrao svojoj Raifi Jusufa Kolčagdžiju, žuto tankovijasto momče, ali poslušno i radino kao cura *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 43).*

tankovit -a -o.

1. *koji je izdužen, vitak.*

Sjećaš li se gospodje Dewalove sa Bledskog jezera ? – Pa kako se ne bi sjetio one divne, tankovite, vesele crnke ... *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 157).* — I Maršanićeva Marija htjela je u onaj samostan, reče tankovita djevojka, liepa plavka, veselih lugastih očiju *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 211).* — Po hodu ljudi su sredovječni: jedan je visok tankovit, a drugi niska stasa i širokijeh pleća *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 79).*

2. *koji daje tanak, piskav ton.*

Pri tom napuni si laćman čašu, koja je na stolu stajala, šampanjskim vincem, noge mu stadoše poigravati na prostoru, na kojem bi, kako se veli, i pop plesati znao, i zabugari tankovitim grlom ... *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 200).*

tankoviti -a -o, comp. od *tankovit.*

Oko dvora zelene masline, / Sred avlije čempres tankoviti; / Uz plotove šipci i kupine, / A u srcu želje i ushiti *(Nazor, Lirika I, 1918, 20).*

tankovito, prilog, *piskavo.*

... doktor je govorio tankovito, vukuć lieno svaki mi kroz nos, poput čižmarske drete, dočim to svojstvo u žabjih lokvah pripisivahu francezkoj školi, u kojoj je nekada doktor bio odgojen ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 133).* — Jakove, Jakove, saberi svoju pamet! Ej, vrijedi ipak i ona nešto! – pomisli u sebi gospodin starješina, prokašlja tankovito i ogleda se na sve strane, ne bi li tko pogodio njegovo mozganje *(Kovačić, U registraturi, 1911, 316).* — ... doktor je govorio tankovito, vukući lieno svaki mi kroz nos, poput čižmarske drete, dočim to svojstvo u Žabljim lokvama pripisivahu francezkoj školi, u kojoj je nekada doktor bio odgojen ... *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 272).*

tankozvučno, prilog, *u tankim, visokim tonovima.*

Za tim zamnieše crkvena zvona, razliežući se tankozvučno srebrno u svježem mirnom zraku i gubeći se daleko, daleko, tamo njegdje za vodami i šumami *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 94).* — Zatim zamnieše crkvena zvona, razliežući se tankozvučno srebrno u svježem mirnom zraku i gubeći se daleko, daleko, tamo negdje za vodama

i šumama *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 82).*

tantalovski -ska -sko, u frazi *tantalovske patnje* u značenju *tantalske muke.*

I tako se sagnula do krvavog akta u tilovima i ispela se u sebi na sablasne vrhove tantalovske patnje, da dosegne jabuku, a Jambrek leži i osjeća princesu, osjeća njen dah na svom tijelu ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 253).*

tantalski -ska -sko.

1. *koji je stalno u neispunjivom iskušenju.*

Muče vas požudne strasti, grizu vas zavisti crvi, / Ljući nego je crv, što će rastočit vam pùt. / Tantalski žedni ste sreće, sizifski valjate brige, / Ljubavna muči vas bol, šiba vas nemila kob *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 49).*

2. u frazi *tantalske muke* u značenju *velike patnje uzrokovane time što je ostvarenje želje nadohvat ruke, ali neizbježno izmiče.*

S početka je doduše mirno i krotko podnosio to tantalske muke, čineć sve moguće, da njezin odpor svlada najnježnijom ljubavju *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 298).*

tante, f., *teta.*

Po neki put se priključila i tetka Klotilda, »tante Klota«, a onda je predmet razgovora bio obično iz »društvenog života« *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 11).*

tantijema, f., *naknada koju prima autor umjetničkog djela za njegovo izvođenje ili korištenje.*

Oskar – naprimjer – u isto vrijeme piše, prevodi, štampa, glumi i režira dramu. U isti tren prima tantijeme i pomoću tog novca spekulira na raznim burzama novog i starog svijeta *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 155).*

tanušan -šna -šno, *tanašan.*

Vile su nešto nadnaravna i umišljena; prekrasne djevojke, svedjer mladjahne, do petâ odjevene bielom i tanušnom odjećom; na glavi svileno-zelenim rubcem ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 17).* — Kako jesen nadošla, zalazio brat Adam dan na dan u grad gospodi, a s gospodom je rado barato, jer gospoda za debelo mito ma i tanušno prijateljstvo sa seljakom provode *(Tordinac, Odabrane crtice i pripovijesti, 1890, 107/108).* — Biće da je čula moje korake ali se nije obazirala, već netremice pratila »ovčicu«, sve dok nije prhnula: gledala za njom i onda kad se već nije mogla vidjeti, i smiješak joj treptao oko tanušnih usnica *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 96).* — Nu s ovijem koja sam ti sada povidio ne cijeni da je naslikovan vas predmet gruškoga prizora. Ne, ne – ovo je jedna tanušna crta iščeznuta na udaljenomu njegovu obzorju *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 32).*

tanušni -a -o, odr. od *tanušan.*

U tome predomišljanju očujem za sobom brze korake i srdit glas, pa kroz tanušni haljetak oćutim žestoke udarce kandžijom *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 29).*

tanji -a -o, comp. od *tanak.*

1. *koji je oskudniji, manji.*

Hrana je bila sve tanja i glad još jedini tjelesni osjećaj, kome se nisam oteo *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 185).*

2. *koji je istančaniji, delikatniji.*

Nu bivši bogoslov, koji je bio kojegdje u svietu, pa koji je bio tanjeg osjećanja i znao podublje proniknuti u ljudsko srce, nebijaše nimalo obradovan Aničinim odgovorom *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 58).*

3. *koji je manje značajan, slabiji.*

... no fra Ante je imao (a ko bi, ako ne on) drugih sveza, te se tako u pronicavim mrkodočkim očima ta jedina Nikolina sveza granala na bezbroj drugih, i ako tanjih sveza, baš kao i glavna žila njihovih hrastova na druge žile i žilice *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 10).*

4. u frazi *potegnuti tanji kraj* u značenju *lošije proći u čemu.*

Samo u krčmi kumordinara Zorža nije se ništa promijenilo. Dragi supruzi grizli se, svadjali, a do zgode navlačili i tukli kao i do sada, a jadoliki kumordinar vazda bi ostao kratkih rukava, te potegnuo tanji kraj i razboritu dušu u se *(Kovačić, U registraturi, 1911, 441).*

tanjina, f., *mjera debljine čega, tankoća.*

... u četvrtom se opet s pomoću valjka ili oklagije tanji, dok se voda iz nje iztisne, to jest, izžmiče. – I ovdje je već sva tanjina i prilika hartije gotova, samo što je još ponešto vlažna *(Nemčić, Putositnice, 1898, 258).*

tanjir, m.

1. *tanjur.*

Čauš uzme tanjir i prima od svakog napose dar u novcu. Padne tu kadšto u tanjir

i po koji žut dukat ili škuda, što sve dobije mlada nevjesta *(Stojanović, Slike, 1881, 239).* — Po stolu prostrt biel stolnjak, a na stolnjaku u gvozdenu sviećnjaku pucketa plamen odebele voštanice; do voštanice je tanjir, a u njemu nješto soli i sredine pšeničnoga hljeba, podalje je čaša sa svetom vodom i bosiljkom *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 112).* — Orlović se pružio na divan, bacio nogu na stol i prebacio boce, tanjire, iće i piće *(Matoš, Umorne priče, 1909, 139).* — Medjuto zveketalo u drugoj sobi posudje, a gospodja Nančika, krijući se od nas, unašala i namještala tanjire i žlice *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 39).* — Međuto zveketalo u drugoj sobi posuđe, a gospođa Nančika, krijući se od nas, unašala i namještala tanjire i žlice *(J. Kozarac, Proletarci, 1919, 105).* — Slučaj taj sa Serjožom bio je ujedno i jedini značajniji događaj za vrijeme cijele večere. Uz mnogo mljaskanja, tuckanja po tanjirima, prošla je ona brže i mnogo ćutljivije nego što su to običavale proći večere ... *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 39).* — Već se umirio zvek tanjira. / Još moj samo zveči. / Namakoše tad grotla kondira. / Vina žar probudi mnoge riječi *(Šop, Isus i moja sjena, 1934, 51).* — Sjedio je, upravo stisnuo se, na kraju stola, pored Smoljanovića, i večerao je, gotovo i ne dižući glave sa tanjira *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 175).* — U tuđu sreću viri, u obasjan kućni mir. / I čuje niemu uzbunu stvari bezpomoćnih. / Zaškripi ormar, zazveči tanjir *(Šop, Za kasnim stolom, 1943, 55).* — Sluša Tomi bogatu, situ, svečanu lupu tanjira, cinkanje čaša i fragmente zdravica ... *(Marinković, Proze, 1948, 16).*

2. u frazi *erdeljski tanjir* u značenju *dvoličan čovjek.*

... erdeljski tanjir (kaže se za dvolična čovjeka koji se pretvara svakojako – jer erdeljski tanjir ima jedno lice, a drugo naličje) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 147).*

tanjiti tanjim, *nestajati.*

Sve je nestalo do ono malo kuća i ove šake ljudi. Sve je sada bljeđe, manje i sitnije, ali meni zato nije gore no prije. Dok sve okolo mene blijedi, tanji i mekša, ja se osjećam čvršćim, jačim i višim *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 203).*

tanjiti se tanjim se.

1. *postajati tanjim.*

Kao mahovina na grobu, i trava. / Mršavi mu truplo, polako se manji, / A umorna, grdna krupnja teška glava, / I visi na vratu, što se svija, tanji *(Goran, Pjesme, 1948, 138).*

2. *nestajati, iščezavati.*

Po vremenu poče se bogatstvo grofova L. drobiti, tanjiti *(Šenoa, Branka, 1933, 204).*

tanjur, m.

1. *plitka posuda za jelo.*

Na stolu je namješteno (stolno) posude: tanjiri (tanjuri) ili pladnji plitki i duboki, i zdjele, staklenke ili boce ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 93).* — ... stara sijeda udovica vukla je nogu za nogom i nosila tanjur, na dnu kojega se pušila lokvica tople juhe *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 213).*

2. u frazi *nuditi na tanjuru komu što* u značenju *izravno omogućavati ili davati komu što bez da se tko mora pomučiti za to.*

U Zagrebu se stvorilo Narodno vijeće, koje se već ne boji ni cara ni kralja. Pravo čudo! Karlo nudi svojim narodima na tanjuru slobodu, a oni ne će s njim ni da razgovaraju!... Prekasno se sjetio *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 14).*

tanjušast -a -o, *koji je podosta tanak, slab, neuvjerljiv.*

Al' slike, kakove nam je ta gospodična kao carica Jakinta i kraljica Ana u Čaši vode prikazala, takovo drveno veličanstvo, takova nezvonka, tanjušasta deklamacija spada u humoristično list, u daščaru marioneta, al' ne na pozorište narodnoga umjetničkoga zavoda *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 73).*

tapanje, n., *lutanje, nesnalaženje u čemu.*

Kad je došao sat vjeronauka, koji se jedino predavao hrvatskoj djeci hrvatskim jezikom, čisto bi se Niko preporodio osjetivši se nekako opet na svom domaćem tlu nakon duga tapanja u nepoznatom kraju *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 39).*

tapati tapam.

1. *hodati laganim sitnim koracima, tapkati.*

Sutradan skupilo se selo, njetko usjekao glogov trograni kolac, pa hajd na groblje. Tiho tapaju, dok ne dotapaše na groblje ... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 19/20).* — Mejra dobro zna za stazu / Kom se slazi k vodi, / Uz nju tapa Janko

mlohav, / Neviko da hodi ... *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 35).* — Roditelji ga primiše svako za jednu ruku, da ga vode bedemom, da ga uče hodati, a on, veseo na onom suncu, smijući se tapao je i bacakao se medju njima dundastim nožicama ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 296).* — U sobu je tiho, tapajući i korakom starice, ušla ohmeštrica Lucija *(Nehajev, Vuci, 1928, 72).* — Jure je čovjek u snažnoj dobi, jakih kosti i krupnih ruku. Ali je sve na njem, kao da je ustao od duge bolesti – lice upalo, nagrešpano, posivjelo, noga nesigurno tapa *(Nehajev, Vuci, 1928, 209).* — Stara je slegnuvši ramenima tiho zatvorila za sobom vrata i čulo se kako tapa oprezno svojim kostobolnim nogama niz strminu od četrdeset i pet stupnjeva *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 204).* — Dvoje seoske djece prođe mimo doktora, tapajući nečujno po sniežnoj cesti *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 120).*

2. *oprezno se kretati pipajući oko sebe, kod sljepoće ili u mraku.*

Jeza me prožme, kada se okrenuo spram mene: – njegove žute, ukočene, izbuljene i krvave oči bijahu – slijepe! Pomamni čiča tapa i bjesni štapom prama meni ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 95).* — Ha! Tu su vrata! – tapa rukama po zidu... polagano otvori te uljeze *(Kovačić, U registraturi, 1911, 435).* — Slijepac se protura svjetinom i krenu, tapajući pred sobom štapom, prema gori *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 363).* — Miško, osjećajući se tu kao kod kuće, ali sad u brizi i strahu pred srdžbom Mariškinom, došuljao se na prstima, tapajući po tami, do njena kreveta i polako sjeo *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 218).* — Uđem u mračni triem i oprezno tapajući nabasam na desnoj strani na stubište *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 86).*

3. *ne snalaziti se u nepoznatome.*

Došao je u Rusiju kao početnik, neiskusan i naivan u prosuđivanju ljudi i prilika, i otišao iz nje, ni ne sluteći, kako će se brzo završiti njegova »politička misija« u Pešti. Kvaternik u Rusiji istom tapa – to je za nj prva škola progonstva i prva škola diplomacije ... *(Nehajev, Rakovica, 1932, 75/76).*

tapecerija, f., *tapeta.*

Kapci na prozorima bili su pritvoreni, a tama je obavila neukusnom tapecerijom išarane zidove *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 31).*

tapecirati tapeciram, *oblagati površinu poput zida ili pokućstva presvlakom od papira ili platna.*

Stane tapecirati sobu fotografijama: sve žene, koje traže po novinama ženika *(Matoš, Novo iverje, 1900, 71).*

tapeta, f., *presvlaka od papira ili platna za zidove ili namještaj.*

Harlekin s tapete udvara mi / i uzdiše na zidu, / a mase sanja idu, / umiru i idu *(Krleža, Simfonije, 1933, 115).* — Tahova drugarica sjeđaše u malenoj modrim tapetama obloženoj sobi za velikim stolom *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 108).* — U gomili gospodskih kuća, u sjaju čarnih tapeta / Nižu se kutići tajni, mirisni budoari, / Nad njima čađava soba – ta neka nesreća hoće / Uvijek sklad da kvari! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 167).* — Izà nas se penju krugovi dima / I krijesnice noći lete. / Pepeo strasti leži na tlima, / Sa zida se cere tapete *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 79).*

tapetan -tna -tno, *koji se odnosi na tapetu.*

Adieu! poljubi Antun kapetana u čelo, ja idem pohoditi pukovnika – – A ja u postelju, odvrati Belizar kiselo, i odšulja se na tapetna vrata *(Šenoa, Diogenes, 1934, 182).*

tapetiran -a -o, *koji je obložen tapetama.*

Masivni pisaći stolovi, na svakom po jedan telefon, teški i duboki fotelji, mekani prvoklasni ćilimi, dvostruka vrata, od kojih jedna solidno tapetirana, sve je to gospodi direktorima davalo divan osjećaj ogromne poslovne važnosti i lične superiornosti nad svom ostalom rajom ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 158/159).*

tapija, f., *potvrda, isprava o čemu.*

... kao On što je, vazda govori o sebi, kada dan i noć, godinama, javno i privatno pravi sebi reklamu – svet se navikne i veruje. Pariz je reklama i On je bio u Parizu [...] Diploma, tapija je reklama i on ima dobre, izvrsne diplome *(Matoš, Umorne priče, 1909, 44).* — Sretnih li dana!... Tovar suhih dukata ponese ona osim drugog neprocjenjivog blaga, a tapija kojom je podari amidža pisaše na pet hiljada dunuma begluka... *(Hanžeković, Novele, 1932, 109).* — Kao što je naš patriotizam pokvario političar od zanata, čovek što živi od

politike, tako je okužio našu literaturu književnik od tapije, diplomirani pesnik i mandarin – kritičar *(Matoš, Kritike, 1940, 303).*

tapkanje, n., glag. im. od *tapkati.*

Iščeznu za živicom, a Petrinović gledaše za njom, dok ga oči ne zabolješe. Dugo mu odjekivaše u ušima tapkanje njenih cipela s gvozdenim ekserima *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 83).* — Gore, na stropu, nijesu padali jaki udarci, ali se čulo brzo tapkanje nogama, za koje je on, još u svom trku, nekom čudnom jasnoćom, ustanovio da su uvijek na istom mjestu, što mu se činilo jako važnim *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 56).*

tapkati tapkam i tapčem.

1. *kretati se malim kratkim koracima.*

Bijaše hladno jutro, da ljudi stiskahu prsnike oko tijela, a bosonozi dječarci, pastiri i pastirice tapkahu sitno po brdjanskom busenu, da im se ugriju noge *(Kovačić, U registraturi, 1911, 244).* — Magarac tapka brzo, nevidljivo skoro, nožicama, kao da ga nosi struja, a Mate mlati opancima *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 65).* — Ivan je sretan što nije morao progovoriti ni riječi. Popeo se mirno stubama i zastao pred vratima s novom neugodnošću: Kristina [...] Dugo su tapkali tamo za vratima dok su se otvorila *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 361).*

2. *pren.*

... ne mislim, da biste se vi prihvatili tako nezahvalna posla, – navaljivala je Berta, dok je njezin zasplamsani ljubomor prema Lauri sljepački tapkao oko Kamila, ne nalazeći puta, da se ispolji u svojoj okrutnoj snazi *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 114).* — Djevojačko joj srce, progrijano zrakom ljubavi, a daleko od ljubljenika, tražilo, tapkalo je po ovoj tuđoj samoći, kao čovjek po mraku, da uhvati živu dušicu, uz koju da se privine ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 459).* — Evropa hoda hiljade godina i vrti se oko istih dimnjaka [...] Evropa tako tapka smrtno ranjena na istom mjestu sto i petnaest koračaja u jednoj minuti ... *(Krleža, Evropa danas, 1935, 20/21).* — Spavaju i lopoči na njoj. Sve spava. Samo se ja budim. Iz šume dolaze mirisi jagoda i ljetna tišina. Vode se za ručice i tapkaju. Tapkaju, da ne probude sunovrat pod briestom *(Sudeta, Proza I, 1943, 11).*

3. *lupkati nogama po podu pri plesanju kola.*

Skupile se veličke najade, / Pa u kolo i stare i mlade. / A obiestna momčad tutti quanti / Ko iz cirka težki elefanti, / Skače, tapče, lupa i cijuka, / Da do neba uzdiže se buka *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 155).* — Nešta se mlade nećkale, kanda im se tobože ne će, al' se napokon od srca nasmjehnuše, i za časak zavrtješe ih mladići u kolu, tapkajući nogama najprije sitno, polagano, pak brže i brže, a najzad bijesno, mahnito ... *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 118).*

tapljati se tapljam se, u frazi *srce se taplja komu* u značenju *postaje osjećajan, popustljiv tko.*

Spočetka se je starac nekako mekšao, no kad je vidio, da mu se već srce taplja, osovi se brzo, izvinu se Jeli i zagrmnu: »Ne, ne i ne! ... *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 100).*

tapnuti tapnem, *koraknuti.*

Primirila se djevojka, tapnula do vrata, otvorila ih i stupila u hodaju *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 47).* — Ne trebaš, van da tapneš snažnim korakom u te starinom povlaštene, duboko zaprašene putanje života i eto se umah uzvije oblak prašine, pomuti se obzorje kao na oluju, te misliš, sad na će odnekle puknuti strijela *(Draženović, Povjest jednog vjenčanja, 1901, 99).* — Ujednom tapne stopa na puteljku od one strane, otkleno je Vujan često padao na ročište *(Draženović, Djela II, 1947, 141).*

tapšati tapšem, *lagano udarati koga ili što rukom u znak podrške ili privrženosti.*

Hat stade, vrišteći, duvajući i mašući glavom. Komandant se ojunači, pa ga ode tapšati po vlažnome vratu. Gospodja ga N. podje bojažljivo glackati po grivi *(Matoš, Iverje, 1899, 94).* — Ona bi me vidjela, rukama bi tapšala, što god kliknula *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 160).* — Hat stade, vrišteći, duvajući i mašući glavom. Komandant se ojunači, pa ga ode tapšati po vlažnome vratu. Gospođa ga N. pođe bojažljivo glackati po grivi *(Matoš, Iverje, 1935, 76/77).* — Svi su se natjecali, da mu toče vino, kucali se s njime, tapšali ga po ramenima *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 79).*

tapšiti tapšim, *tapšati.*

Bećare, tepao je djed konju i gladio ga po kosmatim butovima, tapšio ga po vratu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 163).*

taptati taptam i tapćem.

1. *tapšati.*

Pritajiv glas pak drug sa drugom šapće / O svoga roda savezu sa Niemci, / O kmetih svojih, nevriednih si premcih, Te oholasto po maču si tapće *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 7).*

2. *tapati 2, pipati.*

Ona nestrpljivo potegne zavorak iznutri, otvori napolak vrata i stade u mraku taptati rukama po podu *(Bego, U očekivanju, 1917, 75).*

3. ovdje u značenju *kratko, brzo govoriti.*

»Brže, Vujo, brže!« – taptao je blijed i propala lica Ivo. »Brže; vidiš one furije, kako mi se kese; ajdmo, eno, hvala Bogu, sela!« *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 42).*

tara, f., *tkalački stan.*

Čula jesam, da si kujundžija; / Poslat ću ti tetrejiku zlatnu, / Pa mi sakuj taru i brdila, / I dva čunka, šezdeset čivija, / I ostalo, što je tari triba ... *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 213).*

taraba, f., *drvena ograda, plot.*

Kuća kapitanova prva je uz kapitaniju. Sagradjena je na sprat poput čardaka s drvenim triemom, a sa svih strana opasana visokimi tarabami *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 20).* — Jedan od prijašnjih zapovjednika posade dade ograditi tarabami do dva jutra toga prostora i načini tamo liepu baštu sa drvoredom od divljega kestena *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 54).* — Domogoj je, ban Hrvata, / Usred tama ponoćnije' / Slušô, kako vjetar bije / O tarabe i o vrata *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 26).* — U to zacvili stara, zardjala brava na vratima od taraba, cijele se tarabe zatresu od pritiska, kojim se netko na polju mučio, da vrata otvori *(Krnic, Jedrina, 1916, 151).* — Još malo pa će mi započeti oko kuće cijela kuconija oblijetavati. I ni jedna mi travka ne će cijela ostati. Polomit će mi tarabe, pogaziti vrtove, izlomiti voćnjake, a sve radi kuje, što se je u mojoj kući okotila *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 19).* — A bijaše pun krvi. Pobi jednom svu momčad u kolu, razvali popovu tarabu i pobaca je u cintor *(Hanžeković, Novele, 1932, 39).* — Kuća kapetanova prva je uz kapetaniju. Sagrađena je na sprat kao čardak s drvenim trijemom, a sa svih strana opasana visokim tarabama *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 32).* — Jedan od prijašnjih zapovjednika posade dade ograditi tarabama do dva jutra toga prostora i načini tako lijepu baštu sa drvoredom od divljega kestena *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 87).* — Curo draga iz sokaka moga. / Tarabe sam rad' tebe preskako, / Po baštenih skrivao se kuti, / I kad jasmin i kad dinje mire / I kad lišće i vene i žuti ... *(I. Kozarac, Pjesme, 1942, 48).* — Sjatili se susjedi na tarabe i dok se Luka povukao u staju, nastala je opširna i svestrana debata: što se i kako se to dogodilo i kakvog sve naroda i nakota nema na svijetu i kako bi te skitnice i vucibatine trebalo naučiti reda *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 105).*

tarabnica, f., *drvena daska od koje se pravi taraba.*

Dvorišta su široka i dugačka, sa čela kuće od ulice ponajviše ogradjena zidom ili visokom tarabom (ogradom iz debelih dasaka) od rastovih, gladko otesanih tarabnicâ *(Stojanović, Slike, 1881, 116).*

tarac, m., *staza, pod od kamena, cigli ili pločica.*

... ima kod njih uprav svačega u sglobi uličnoj. Ali pločište pače sitnište peče noge, da ti se sve kresi pred očima. Znaš li tarac bečki? Uzmi onaj četverouglasti granit [...] pa proskokuj te amo te tamo několiko putah, ako ti se neoblože noge, evo mene živa *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 97).* — Najgrdja je bila Ilica, današnji Corso okretnih stanovnikah. Kuće malene i otrcane, u gornjem dielu ulice u svakoj skoro kući prosta krčma [...] u dolnjem pako dielu nizki štacuni [...] neravnim šiljastim taracom blato često do gležnja, ter se je samo za nevolju hodalo tim smetlištem *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 333).* — Dozvolom grofice dala je Evelina urediti dosta zapuštenu kapelicu. Tarac od mozaika bude opran i olašten, da se je sve svietlio ... *(Tomić, Melita, 1899, 236).* — Međutim pored svega toga ta tajanstvena noćna šetnja, u kojoj su po neravnom taracu od istrošenih cigalja čudno odjekivali njihovi koraci, činila se gospođi Maji historijskim događajem *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 140).* — Pa kad će ona pozlaćena kola s fenjerima da tutnje po taracu, / to bit će zadnji akordi! *(Krleža, Simfonije, 1933, 95).* — Pokazat ću im ja, tko sam, pomest

ću sav taj plemeniti i neplemeniti smet, pa će sve čisto biti, kao na ovaj pod, završi Ferko, lupiv petom o kameni tarac *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 165).* — ... pred svakom kućom te vrlo tijesne ulice ležahu na taracu poklopna vrata pivnice, što je velikomu vijeću gričkom puno jada zadavalo, jer bi ne jedamput nedjeljom i svetkom koja netrijezna glava propala pod ta vrata pivnice ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 73).* — Sunčane zrake sterahu se samo gdjegdje po tom prostoru, crtajući po taracu od crvenih opeka svijetle, dugoljaste pruge, isprekrižane sjenom gvozdenih rešetaka *(Šenoa, Kletva, 1934, 255/256).* — Bijaše to Paviša Gonč, koj' je svu noć probavio bio na mekom taracu Mesničke ulice, jer je bio po svom običaju nešto preko mjere nakvasio grlo *(Šenoa, Kletva, 1934, 773).* — Tarac tuda teče kao mrtva rijeka. Gdje je svaki kamen tek legenda lijepa. Dorski stup na uglu neznanoga čeka ... *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 21).* — Vlažne su jutarnje ulice. / Pospano šire oči. / Po zelenom taracu svjetiljka / Posljednje suze toči *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 89).* — Nikoga nije bilo na trgu, a i svijetli prozori stadoše malo po malo gasnuti. Samo sa susjedne kuće padao je na krivi, prašni tarac žućkasti trak *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 9).* — Međutim pored svega toga ta tajanstvena noćna šetnja, u kojoj su po neravnom taracu od istrošenih ciglja čudno odjekivali njihovi koraci, činila se gospođi Maji historijskim događajem *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 163).*

taraca, f., *terasa.*

Ta veličajna prostranost bijele tarace bila bi odviše hladna i prazna, da se na dnu ne diže u blagim obroncima Petka, koja se baš tu, s te tarace, ukočila usred obzorja ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 95).* — Ali iznenada zazveči na taraci jak, neumoljiv »din-din« zvonca iz stare kapelice, što ga nevidljiva ruka poteže za konop *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 139).*

taracan -a -o, *koji je obložen kamenom, ciglom ili pločama, poput taraca.*

Sudnica u staroj vijećnici na uglu Markova trga bijaše soba prostrana, al' mrka, nisko svođena i širokom opekom taracana *(Šenoa, Kletva, 1934, 106).* — Zato, unatoč prijašnjoj odluci, zađe ipak u staju, prošeta polagano i oprezno taracanim hodnikom između mnogo kravskih repova *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 13).*

taracati taracam.

1. *obložiti kamenom, ciglom ili pločama, popločiti.*

Nekoć smo bili dragulji družtva, koji se sjajem i bojom razlikuju od ostaloga kamenja, danas nam kažu: vi ste kamen, mi smo kamen, dakle smo sve isto. Još će s nami taracati ceste! *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti II, 1889, 123).*

2. *pren.*

Nepoznana vila taracala mu je dosle kratki i vrlo laki život cekinima, a Kl-ra taracat će tvrdim škudama svoga oca g. Z. mnogo teži i duži put cijeloga života *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 272).*

taran -rna -rno, *teretni, tovarni.*

Iz nejasne vike i bubnjave, iz topota konjskih kopita, iz škripanja tarnih kola i psovaka hrlećih časnika, kojima su, mašući golom sabljom, tjerali svoju momčad, moglo se razabrati, da vojska ostavlja grad ... *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 77).*

tarana, f., *mrvljeni i sušeni komadići brašna pomiješanog s jajima.*

Ja sam uviek zazirao od žena, što no ih naši zovu mužkarami; a ovakve još nevidih u svom vieku. Koliko je visoka, da bi se Martinu tarane s glave najela ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 23).* — Zajedno su čuvali guske i pure, miloj majci pri ruci bivali kano dječaci, kad je bilo čuvati oprano žito, utrvenu taranu, zasijane liehe u vrtu, da nebi domaća živad i ptice kvar činile *(Stojanović, Slike, 1881, 67).* — Moja će nam baba skuhati malo tarane na mlijeku; imade i suha mesa ... *(Korajac, Šijaci, 1918, 105).* — Znam ja i sam, da imade puno i zdravije i tečnije od cicvare i tarane hrane; ali »Bog dijeli sreću, a kuharice čorbu!« *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 127).* — Glagol skrknuti se znači: zgusnuti se (n. pr. skrkne se tarana u loncu ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 8).*

tarantas, m., *putnička zaprežna kola.*

Tad maknu pramen plave kose, dirne / poljupcem čelo. Tarantas poteče – / Njen jecaj ječi kroz prostore širne... / Drndaju kola blatnim drumom *(Begović, Vrelo, 1912, 91/92).*

tarifa, f.

1. *cijena, vrijednost čega izražena u novcu.*

Gospodin je sigurno u mom izlogu čitao tarifu. Šta ćemo, tarifa je tarifa, po našem savezu utvrđena, a po ovdašnjoj općini potvrđena *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 67).*

2. *pren.*

U tarifi oficirskih vrijednosti momak manje vrijedi od konja i u rubrikama službenim najprije se broje konji, a onda momčad *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 54).* — Danas je i smijeh, opasni talenat nasmijavanja, oružje, najstrašnije oružje u borbi sa svijetom, koji se ničega ne boji osim – smješnosti, danas i šala ima visoku tarifu i štampani šaljivčina visok honorar ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 80).*

tarifski -a -o, *koji je odnosi na tarifu.*

Groza te hvata, pomišljajući, da bi naše doba apsolutnog ekonomisanja moglo izumjeti financijsko tarifsko ocjenjivanje ljepote *(Matoš, Pečalba, 1913, 103).*

tarišuma, m., *onaj koji nedozvoljeno siječe šumu i tako je zatire.*

Sieče oštrom sjekirom okolo sebe i tare šumu. Ako ga šumar uhvati, zlo po njega. Ali ni desetoga tarišume nepostiže zaslužena kaštiga *(Stojanović, Slike, 1881, 143).*

tarkati tarkam, *razgarati vatru.*

Sijedi kralj kô Bôz je patrijarka / Lutô po njivi, što mu Gospod dade. / Bješe kô onaj, koji vatru tarka, / Da ljepše gori, raj da ne propade *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 88).* — Uđe čovjek, koji je sjedeći u izbici dograđenoj na dvoru tarkao kroz rupu u zidu vatru ispod kotla *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 52).*

tarlatan, m., *lagana pamučna tkanina koja se koristi za pokladne kostime.*

Ne ću vam homerskim načinom izbrojiti sve one pokladne bitke, koje drugi smrtni ljudi plesovima zovu, niti potanko opisati sav onaj ženski, udati i neudati narod, koji je pod tarlatanom, satinom, svilom, atlasom i kadivom vrvio po glatkom bojištu plesnih parketa *(Šenoa, Zagrebulje IV, 1932, 62).*

tarlabuka, f., *glasan bubnjajući zvuk, buka.*

Dragoša, zatrovana mnogim okruglim vinom, uhvatio poslije večere u Razbojištu drijemež. Težak je, kao da je od olova, isprebijan, a u glavi mu i grudima pustoš, u trbuhu tarlabuka *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 63).*

tarlabukati tarlabučem, *stvarati prekomjernu buku.*

Znadu takva gradska čeljad da u šumi kliču i tule, potcikuju i vrište, buče, ijujuču i halabuče, da se dreče i deru, da viču i urliču i tarlabuču, da galame i kriče ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 80).*

tarnice, fpl., *teretna zaprežna kola.*

Muku je mučio moj otac i napatio se, dok je našo kolara i kovača, koji su mu napravili kola tarnice dva dana dugačka, dan hoda široka, i iztrošio se do gole duše *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 220).* — More je divljalo [...] Opet potres! Kao da sjedim na velikim drvenim tarnicama počeh se tresti, a svaki moj živac vriskaše, dok se ruke pružahu za čvrstim priručom... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 25).* — Kad smo dovečerali i na tarnicama do lađe stigli, ali nema našeg Dalmatinca i Otočana *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 182).*

tarok, m., *kartaška igra.*

Dan mu odpočinje ranom misom u župnoj crkvi [...] a večer završuje partijom taroka, kojoj je igri on veliki prijatelj, jer je zabava pristojna i dosta kombinativna ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 6).* — Sjedjeli smo u Brezovici i igrali tarok *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 108).* — Sjedili smo u Brezovici i igrali tarok *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 95).* — Dotrčao je mašući sa kartama. – Evo zabave! – Karte! – zgranula se Otama. – Naučit ću vas tarok! To je najbolji drug zimskih večeri *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 389).* — Živući u toj pustinji, zasuti visokim snijegom, otkinuti mećavom od ostaloga svijeta, prikraćivala si gospoda tarokom kratke zimske dane i duge zimske noći... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 217).* — Samo katkad po objedu igrao Janko partiju taroka sa sucem i konjaničkim kapetanom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 246).* — Išao je on svaki dan poslije uredovnih sati, prije večere, na partiju partiju taroka u onu gostionicu, gdje je kao neženja dolazio na objed i večeru *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 116).* — Riječ ti dajem, da on sada igra

/ Tarok u svom krugu talmi-kluba; / Sve do zore trajati će igra, / Gdje će dama padati na puba *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 107).*

tarokirati tarokiram, *igrati tarok.*

U Katinom dvorcu tarokira malo družtvance *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 89).*

tarokirati se tarokiram se, *tarokirati.*

Od sedam do dvanaest mučim se da ovim svinjama zagorskim, i niti tarokirati se čovjek ne može poslije objeda *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 265).*

tarokista, m., *onaj koji igra tarok.*

Balšić bio je i strastven tarokista i strastven politik *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 207).*

tarokov -a -o, *koji pripada taroku.*

Društvance se kartalo; velike tarokove karte otimale sav pozor gospode utoliko, da su malo marili za siloviti urnebes sjevera ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 216).*

Tartar, m., *mitološko mjesto vječne tame.*

Čuješ li, Ganimede, čuvaj se, poslat ću te na dvadeset godina teške robije na dno Tartara, da s Danaidama bačve puniš *(Šenoa, Diogenes, 1934, 205).*

tasa, f., *taca, pladanj.*

Uzalud one flaše i čaše na stolu, uzalud ona iskićena, a još netaknuta torta i nekoliko jabuka i kajsija na tasi *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 130).*

taslak, m., *neobrađeno drvo od kojeg se može izrađivati što.*

Najprije je oborio kamaru, pa onda počeo cijepati po svom tabijatu, kao da pravi taslake za nanula *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 8).*

tast, m., *ženin otac.*

Otac moje žene meni je tast (ili punac), a mati punica (ili tašta), dok sam ja njima zet *(Kušar, Narodno blago, 1934, 53).*

tastvo, n., *odnos oca i kćerina muža.*

Tina i Mina nisu gledale torca, što ga je dečko uhvatio, – već tajno slušale svoga oca, kako se je gospodinu Sperberu na tastvu zahvalio *(Šenoa, Do tri puta Bog pomaže, 1932, 161).*

taška, f., *ručna torbica.*

Lady izvadi iz taške hrpicu banknota, izluči 200 dolara i pruži ih mladiću *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 301).* — Začu se tiho prebiranje ključeva po taški. – Mama spava u svojoj sobi, a ja sam na drugom kraju. Samo te proklete čizme moraš skinuti! Čut će te! *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 42).*

taškati taškam, *proizvoditi zvuk nalik zviždanju (o vjeverici).*

Javljaju se sjenice, dozivaju drozdovi, grguću grlice, guču golubovi [...] Negdje u dubini šume vjeverica taška *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 193).*

tašt -a -o.

1. *koji je isprazan, bezvrijedan, uzaludan.*

O slavo! sad tek vidim da si tašta i ništetna, kad se iznevěri tom izvanrednom čověku na tako strašni način *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 149).* — Tašta mi nada! / Mojega jada / Ponesti neće daleki put *(Zahar, Pjesme, 1880, 103).* — Mi smo od njeg poslani ovamo, / Da za sada razpru sa kraljicom / Dobrom riečju kušamo utažit. / Tašte želje, izgubljeni trudi! / Vi Teutu slabo poznajete ... *(Demeter, Teuta, 1891, 53/54).* — O slavo! sad tek vidim, da si tašta i ništetna, kad se iznevjeri tomu izvanrednom čovjeku na tako strašan način« *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 191/192).* — No ipak ne propusti ni najmanje sitnice na sebi, pače najmi i kola uzprkos svomu pravomu »ja«, koji ga je porugljivo motrio, što je eto pao na liepak taštim običajima u ljudskom družtvu *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 131/132).* — Nije tašta riječ, što se veli, da poezija svakoga naroda ima svoj osobiti smjer, kako učenjaci kažu *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 92).* — A pak, dobri Bože! ne bi joj dosta grozna muka od smrti, nego trebovaše da joj se probudi nekakva tašta nada i da je smete u nevrijeme... *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 76).* — U težkom jadu tom / Veličje staro posta sanak tašt ... *(Harambašić, Lirika II, 1943, 240).*

2. u frazi *na tašte* u značenju *na prazan želudac.*

Ali se nebojte, objed će biti dobar. Samo mi vas je žao, što ćete morati na tašte u crkvu *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 128).* — Onako na tašte, bez objeda, stade sa saonicami pred banovim stanom i poleti gore uz stube *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 154).*

tašti -a -o, odr. od *tašt.*

I Hrvat sam, koji mrzi / Život tašti i bezslavan – Kô tamnicu kuću tužnu, / U kôj nema živa zraka *(Vraz, Izabrane pjesme,*

1880, 221). — Oj sve je na tom svietu tašti sanak, / tek rodni dom je duši pravi stanak ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 111).* — Oj sve je na tom svijetu tašti sanak, / tek rodni dom je duši pravi stanak! *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 51).*

taština, f., *pretjerana briga za ego, sujeta.*

Čù li me, djetašce! / Ti pazi na to: / Protjeraj iz glave / taštinâ jato, / Pa da ti srdašce / čisto ‹e kô zlato – / A duša od grieha / slobodna, prosta, / U njoj mir, utjeha, / rajska dva gosta *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 270).* — A Cencić, uvriedjen valjda u svoju taštinu, htjede vidjeti, tko bi se to mogao usuditi, da mu zabrani nositi cilinder na glavi ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 52).* — Don Ante se zamisli o prolaznosti ljudskih stvari o taštini i čalarnosti slave *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 144).* — K tomu običavao bi se pozivati na svoje velike škole, nu to bijaše više taština, nego li velike škole *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 20).* — Prijatelju Tomašu, ja sam vrlo tašt, ali pokvaren nisam. Mojoj taštini godi, da se pred svojim prijateljem nečim pohvalim *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 58).* — Ja ne marim, nije meni do nje; / Ljudske hvale lažljivo zrcalo / Zablješćuje samo vjetrogonje, / Kojima je do taštine stalo / Gledati si poljepšane dronje *(Preradović, Djela I, 1918, 350).* — Ah, Bože Gospode, u što je on to opet zapao i kud je zašao?!... Zašto se podaje mrskoj taštini, da ga tako zavodi?!... *(Ivakić, Kapelan, 1919, 38).* — Ta, on sad istom vidi, da je to bila njegova neka taština, što je iz običnoga prijateljskoga odnošaja, kasnije iz ljubakanja, načinio nekakvu veliku ljubav *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 135).* — Ne goni me strast, ne zamamljuje prazna taština *(Šenoa, Kletva, 1934, 162).* — I te riječi, jednostavne i iskrene, duboko su se dojimale snaše Kaje i hvatale se njezina srca. Godile su joj i laskale joj. Zadovoljno se i samodopadno smiješila njezina ženska taština, i ponosna se dizala i rasla *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 82).* — Ne, gospodine, ja nemam taštine i snage biti viši čovjek, pjesnik, umjetnik ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 34).* — K tomu običavao bi se pozivati na svoje velike škole, nu to bijaše više taština, negoli velike škole *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 294).*

tat, m., *lopov, kradljivac.*

Sa konja sadje i ko tat / K' kućarici se čudnoj krade / I pred okancem tiho stade *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 89).* — Moj je neki prijatelj dobro jednom rekao, da bi mnogi dostojanstvenik, činovnik, plemenitaš, bankir i trgovac bio prosti varalica, tat ili razbojnik, kad ga ne bi samo te prilike obitelji, iz koje je potekao, čuvale, da ne postane onakim zločincem *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 34/35).* — Zatvorio je za sobom nečujno ulazna vrata i polagano kao tat, da se nije čulo savršeno ništa, na prstima, bez daha, dovukao se do prozora u međukatu *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 7).* — Tat više mrzi okradenoga no okradeni tata *(Matoš, Dragi naši savremenici, 1940, 222).* — Mjesec je stajao visoko, a iz jedne kavane na brijegu čuo se fonograf. Ja sam ustao kao tat i kao da sanjam, odšuljao sam se iz groblja *(Krleža, Gospoda Glembajevi I, 1945, 82).*

tata, m., hyp. od *otac.*

... bojim se, da će ju odviše razočarati riešenje molbe, o kojoj mi je svu noć govorila; a iza takovog doživljaja toliko se uzruja, da sam nesretna gledajući, kako joj je sva duša radi uspomene na našega tatu ranjena *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 130).* — Franjo Skomrak u onoj crnoj šubari od Dobrotvora, a tata mu je pek, helfer kod Bratanca, da, da, tamo je Račić nosio kruh ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 187).* — Odtad smo mi se tražili na samu, / Varakali i taticu i mamu, / I nije bilo brige, da nas tare, / Dok milo pjevo slavulj nam iz bare! / Al kad nas jednoč uhvatio tata, / Ja nisam mogo brzo naći vrata ... *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 30).*

Tatar/tatar, m., *poštonoša u Osmanskom Carstvu.*

Za nekoliko tjedana poslije ovoga dogadjaja s komisarima, donese Tatar bosanskoga vezira Morali-paše u Zvornik ferman sultanov, kojim se Ali-paša svrgava sa svoje časti *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 63).* — Zatražio paša, da se dovede njegova nevjenčana snaha i donese dijete njezino i njegova sina njemu u konak. On je naredio da se sve poprtlja, poslao tatara u Sambol s molbom, da ga premjeste u kakav bilo dalek kraj ... *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 36).* — Neki oholi učenjaci su se protivili, da se pita jedan provincijskih hodža [...] pa

prihvatiše prijedlog, da se sastavi upit i da se odmah pošalje po najbržemu tataru u Mostar *(Nametak, Za obraz, 1942, 75).*

Tatar, m., *Tatarin.*

Eto na nas crni, divji Tatar, / Gazeć nam rod i jezik, mili božji podar ... *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 73).* — O tom kršu razbio si glavu Turčin, Vlah i Tatar, / Razbio si glavu bolan, zalud snova tvrđu bije ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 343).*

Tatarin, m., *pripadnik naroda turkijskog podrijetla u istočnoj Europi i Aziji.*

Nu Tatarin sablju cieni / Više jošte tri puta, / Sablju, kad ju krv crvènî / Dušmanina ubita! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 157).*

tatarka, f., *korbač, bič.*

Na njemu zorno sjedi Salko, a u desnoj mu ruci tatarka, na čijem kratkom držalu zveckahu halke i draže krv uzigrala i razjarena konjica ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 121).*

tatarski -ska -sko, *koji se odnosi na Tatare.*

Izgovor i naglasak bijaše kod većine upravo tatarski *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 19).*

tatbina, f., *tatski čin, lopovština, krađa.*

Šuti za sada o toj stvari, ali pazi odsele dobro, te podvostruči poznatu revnost svoju – pa ako mi ga zatečeš, bilo u lovu ili u tatbini, a ti me i nepitaj više, već uzmi několiko mojih spajinskih pandurah, pa – u tamnicu š njime! *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 11).* — U novinah, koje su redovito dolazile i u njegovo zabitno seoce, čitao je često o tatbinah, grabežih, pače i o istih umorstvih, što su ih zlikovci počinili na poštenih, neizkusnih putnicih *(Tomić, Pošurice, 1887, 140).* — Šuti za sada o toj stvari, ali pazi odsele dobro, te podvostruči poznatu revnost svoju – pa ako mi ga zatečeš, bilo u lovu ili u tatbini, a ti me i ne pitaj više, već uzmi nekoliko mojih spajinskih pandura, pa – u tamnicu s njime! *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 14).*

tatica, m., dem. od *tata.*

Sbilja – očev spis, što sam ti ga spomenuo!... Moj tatica nije bio, čini mi se, od najčišćih karaktera. Htio je po što po to da pliva na površini, a neprestano je tonuo *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 214).*

tatica, f., *ona koja krade, lopovica.*

Nosi se odatle, nevaljanko, ili da ti ovom batinom naravnam ledja. Još nam taticah ovdje treba! *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 349).* — Njezin glas sada bijaše potresan i užasan: tvoja božica je prosta tatica i zločinka! Metresa i priležnica – te tatica i zločinka: to su dvije sestrice uzdanice! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 402).*

tatić, m., dem. od *tat.*

Velika Marijina crkva bijaše od jutra do mraka puna puka. Jedni uzdisali, neki na glas plakali, treći se skrušeno kajali. A vani: zavadjeni se mirili, laki tatići i varalice vraćali krivo stečeno il oteto... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 74).* — Velika Marijina crkva bijaše od jutra do mraka puna puka. Jedni uzdisali, neki na glas plakali, treći se skrušeno kajali. A vani: zavađeni se mirili, laki tatići i varalice vraćali krivo stečeno il oteto... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 147).*

tatski -ska -sko, *koji se odnosi na tata.*

Ti si ukrao na vlastelinstvu L. osam purana, je 1' de?... opet će juratuš. – Nijesam! [...] Nijesi? Lako zato! Poškakljajte mu malo palce lisičinama, da se momak osvijesti! Istinu je duboko sakrio u tatsku dušu! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 123/124).*

tava, f.

1. *okrugla posuda s drškom za pečenje i prženje.*

Pred kućami na hodniku cvrče na visokih tronožnih tavah mastne kobasice, koje mirisom draže želudac seljakah *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 347).* — On ustao sa svoga kreveta i izašao u kuću – u kuhinju – a tamo se kolači puše, šunka se crveni, pilići cvrče u tavi – prže se *(Bertić, Na velike škole, 1901, 25).* — Vari se jelo ponajviše na vodi u loncu ili u kotlu (kotlači, kotluši, kotlenici), prži se na masti ili ulju u tavi ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 93).* — Do tora je bila viđaća kuća i dim se provlačio kroz krov od ražene slame. Tamo je snaha tucala jaja u tavu – za gospodu u čardaku *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 79).*

2. u frazi *rekla tava loncu: ugursuze crni* u značenju *ruga se ili prigovara tko istome poput sebe.*

... rekla tava loncu: Ugursuze crni! (kad prigovara zao zlome) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 197).*

tavan -vna -vno, *taman, tmuran.*

Bila je jesenska noć, maglovita i tavna. Mladi mjesec slabo svjetleć zadje za brego-

ve a nasta tama kao tiesto *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 291).* — Da on slične ublažavajuće misli, kao što ih sad napomenusmo, mislio nije, to mu je svědočio mèrki i zlokobni izraz lica. Ali – ujedanput kao da žarka munja prosěče cèrni oblak, něka misao proleti kroz tavno njegovo lice *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 20).* — Moje srdce znade za te / Svak čas dana, noći tavne; / Jerbo želje, što te prate, / Žice su mi brzojavne *(Trnski, Kriesnice, 1882, 97).* — Da on slične blage misli, kao što ih sad napomenusmo, nije mislio, to mu je svjedočio mrki i zlokobni izraz lica. Ali – ujedanput – kao da žarka munja prosieče crni oblak, neka misao proleti kroz tavno njegovo lice *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 26).* — ... kajasom ovih hlača opasao je nekoć svoju Valpurgu, kad ju je usred tavne noći na svome bielcu – sasvim na način Bürgerove Eleonore – oteo... *(Nemčić, Udes ljudski, 1898, 164).* — Tako kolo svršilo se slavno / Na tvom grobu već u doba tavno, / Kada noćca raspustila krila, / Cio vidik u crno zavila *(Preradović, Djela I, 1918, 327).* — U one dane sunčane i vedre, / Što zaborav ih prašnim velom zavi, / U one noći besnene i tavne / Sanjarili smo samo o ljubavi *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 100).* — Tavna noći, veli ti si duga! / Komu duga, komu i neduga; / Onom duga, ko ne ima drûga ... *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 70).* — Dvije žive munje kroz mrak sijevnu / A sve su Biogradu bliže, / A zvijezda Jankova sve niže. / Tu puče ko na mig božanstven / Po tavnom nebu crni mrak ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 162).* — Tako je to trajalo tri bijela dana i tri noći tavne *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 221).* — S krovova su crnih pružene / Duge zastave: / Tavne se sjene njišu / Po zidinama grada *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 31).*

tavan, m.

1. *kat.*

Ode junak, ostala djevojka, / Uzdišući, srcem boraveći. / Svako jutro suncu na uranku / Ide bolna na tavane gornje, / Pram iztoku na pendžeru stane, / Pa pogleda polja i brežuljke *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 23).* — Na viku se pojavi na tavanu hanuma, Abduselamova mati, uhvativši se za trabozane – ogradu na tavanu *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 117).* — U Ivana Karlovića bana, / U njega su od mramora dvori; / Široki su sedam pendžerova, / A visoki devet tavanova *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 42).* — Čujem zvona, što naviještaju konac večernjici, eno i narod se prosuo drumom, što od Roča odvodi, a ja istom na prvom tavanu, koji se odozdo niti naslutiti ne maže [sic!] *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 79/80).* — Kulu gradi Senjanin Ivane / Pokraj mora od b'jela mramora, / U visinu od devet tavana, / U širinu od deset odaja *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 33).* — Ode junak, ostala djevojka, / Uzdišući, srcem boraveći. / Svako jutro suncu na uranku / Ide bolna na tavane gornje, / Pram istoku na pendžeru stane, / Pa pogleda polja i brežuljke *(Botić, Pobratimstvo, 1949, 47).*

2. *potkrovlje.*

Dobro su junake opremili táte. / S tavana im bojne skinuli alate: / Mačeve i koplja, sablje i handžare ... *(Velikanović, Otmica, 1901, 116).* — Ima u kocu nekoliko masnih svinja za klanje, u štali mu krave muču i telad bleji, na tavanu su vreće pšenice i kukuruza i svakovrsnog žitka ... *(Batušić, Argonauti, 1936, 144).* — Sobica je mala i uzana / Na tavanu povrh drugog sprata ... *(Harambašić, Lirika II, 1943, 254).*

3. *red.*

Zabuna gospodje Dese bila je u tom, što njen vjenčani drug nije mogao u jedan mah biti na dva mjesta. Na jednom je mjestu zbilja bio on: u gostionici »K zlatnom teletu«, gdje se je u veselu društvu kartao i tovario u blagoutroblje po redu tavan vina, tavan kave *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 62).*

tavanar, m., *onaj koji boravi ili stanuje na tavanu.*

Nova stanarica, stari! Novi stanari jur se doseliše!... – Aha, naši tavanari... Pa tko je sve? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 178/179).*

tavanica, f., *greda na stropu koja je ujedno pod od tavana.*

Nadala, držeći u ruci butilju, i obuhvativši ju koljenima, vadi s težkom mukom čep, koji napolak izvučen, skoči do tavanice, a stolom se razpraši vodica, koja i sudca nješto poprsne *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 224).* — ... kako se je razkuštranih

vlasi i ruku na kičmi složenih gore dole po izbici šetao i svaki čas očima u tavanice buljio ... *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 30).* — ... kako se je raskuštranih vlasi i ruku na kičmi složenih, gore dolje po izbici šetao i svaki čas očima u tavanice buljio ... *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 59).* — Gorjele i pregorjele grede, stale pucati tavanice. Progorjele, popucale, pa se sa obje strane kraj starca urušiše i grede i tavanice sa plamenom u izbu *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 14).* — Soba sama bila je dugoljasta, obijeljena kao snijeg. Drvene tavanice bješe škuro omazane, a kroz dva omala, gvozdenom rešetkom zaštićena okna dopiraše samo malo danjega svijetla ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 87).* — U prostranoj sobi biskupskog dvora treperi svijetlo. Sa orahove tavanice visi o srebrnom lancu sjajna svjetiljka ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 250).* — Kuća stoji. Tri stotine godina gleda, kako se rađaju mladi Mraovići, kako rastu, žene se, kako se bore protiv prirode i neprijatelja [...] pod mrkom tavanicom spavaju davni zvukovi svatovskih pjesama i tužaljki nad mrtvacem, – a stari dom još uvijek stoji: nijem i gluh *(Dončević, Propast, 1936, 9).* — Padajući sa stolice vidim, kako se srušilo nešto ogromno kao odžak niz moj prozor... Stakla zazvečaše, stvari u sobi zatandrkaše, s tavanice pada kreč *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 19).* — Starica sa škriputavim uzdahom klone na uzglavnicu. Oči su joj, blijede i ugašene, netremice buljile u tavanicu *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 144).* — Ležao je na leđima, očiju uprtih u tavanicu, na kojoj su sve življe i življe titrali bjeličasti pramenovi jutarnjeg rasvita *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 25).*

tavanski -ska -sko, *koji se odnosi na tavan.*

A jedno jutro nađoše majstora Filu, gdje visi na tavanu. Objesio se o jednu tavansku gredu! *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 34).*

tavna, f., *tamnica.*

U tamnici bega od Novoga; / Tamnio je devet godin' dana. / Kad deveta na zahodu bila, / Piše bane listak knjige bile, / Pa je šalje svojoj staroj majci: / »Oj starice, mila moja majko! / Pošalji mi srebrenu tamburu / I terzijan od suhoga zlata, / Da se s njome junak razgovaram, / Jer je meni tavna dodijala *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 78).*

tavnica, f., *tamnica.*

Uhvatite ga odmah, pa ga sapnite, i tad u tavnicu š njime! *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 15).* — Uhvatite ga odmah, pa ga sapnite, i tad u tavnicu s njime! *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 19).*

tavničiti tavničim, *tamničiti.*

On je bio desna ruka kapitanova, ali težka i gvozdena ruka, pa ga se za to sve bojalo. On je nosio »aber« knezovom u sela, on pečate predavao onim, što bijahu naredjeni u kapitaniju, on je odredjivao ordinaciju, ukonačivao vojsku, on hvatao, tavničio, okivao, batinjao ... ma sve! *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 11).* — On je bio desna ruka kapetanova, ali teška i gvozdena ruka, pa ga se za to sve bojalo. On je nosio »aber« knezovima u sela, on pečate predavao onima, što bijahu naređeni za kapetaniju, on je određivao ordinaciju, ukonačivao vojsku, on hvatao, *tamničio*, okivao, batinao ... ma sve! *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 17).*

tavnik, m., *taman prostor, poput tunela.*

Nabrzo udjosmo kao u neki tavnik. S desna zidovi, s lijeva, po stijenama buja silni bršljan, a nad nama kao da je šuma od granja *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 187).*

tavniti tavnim, *tamniti, boraviti u tamnici.*

Koja ti je cviliti nevolja: / Il si gladan hliba bijeloga, / Il debela ovnovine mesa, / Il si žedan crljenoga vina, / Ili ti je tavnit dodijalo? *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 77).*

tavno, prilog, u frazi *tavno kao u rogu* u značenju *vrlo tamno.*

Sunce zašlo, mrak u šumi, tavno kao u rogu *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 23).* — Smrče se tako, da ne bi čovjek mogao prsta vidjeti pred licem. Nastade burna noć, postade tavno kao u rogu *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 103).*

tavnost, f., *tama.*

Povratit ću se, povratit ću se doma: / U kući još tinja oganj, / Što ga moji pređi zažgaše / U tavnosti prošlih vremena *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 118).*

tavolin, m., *nizak stolić.*

Stisnula je obrve i namrštila lice od straha, da joj se štogod ne razbije, puk polako položila puni tacun na tavolin usred pozornice

i uzdahla *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 8).* — Ja neharan!? – planu Pero gorkim posmijehom lupnuvši šakom na tavolin *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 143).*

tavor, m., *odjek.*

... mrke sjene i crni mrak zakriju njihova sela, pođi onda kroz noć... I prvo što ćeš čuti, bit će tavor tambure, cik egeda, dud gajdi ... *(I. Kozarac, Proza, 1942, 136).*

tavoriti tavorim.

1. *životariti, patiti se.*

U boj pošo, rusu glavu gubit, / I možda mi zelen već poginu, / Il u robstvu možda već tavori, / Sa gujami i jakrepi živeć *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 90).* — Tu on, prebjeg iz Bosne ponosne, domazet na domu i u selu [...] tavori pod svoje stare dane od ranog proljeća do kasne jeseni *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 37).* — Ja sam malo dana bila izvan grada, na moru, a onda sam se uvukla u dom naš sirotinjski kao spuž u kuću, i tu tavorim s majkom i babom *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 90).* — Zašto je njima prirodno, da se u slobodi pate, u njoj tavore, za nju bore i mru do devetoga koljena, dok im se koljeno ne zatre *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 36).*

2. *propadati, biti bez uspjeha.*

Plastična nam je umjetnost u povojima, kazalište životari, književnost jadno tavori u nepismenosti i sirotinji širih slojeva ... *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 29).*

tazbina, f., *tastvo.*

Bili smo tako u kumstvu, srodstvu i tazbini sa svim Zagorjem, i nije bilo gotovo živice, za kojom ne bi bilo Lenićeva kuma ili kumice ... *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 247).* — Stari je to majstor, taj kapetan; a mlinar ko da je slijep. Pričuh i ja koješta. Sniva se mlinaru o kapetanskoj tazbini, i toga mu sna ni sam sveti Duh ne izbi iz glave. – O, iskipjela li mozga! Pa ona riđa guba da mi obljubi curu, pa ju vrgne na smetište ... *(Draženović, Djela II, 1947, 122).*

taženje, n., glag. im. od *tažiti.*

Objavi joj se nekakav suhi kašalj, polije je bljedilo, a namaknu se dva rumena pečata na jagodicama; hrana bješe joj mala, spanje rđavo a bdijenje i još gore. Moje taženje i razgovori bijahu joj kô lanjski snijeg ... *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 64).*

tažiti tažim.

1. *zadovoljavati potrebu za hranom i tekućinom.*

Poslije lova je. Tažimo glad i gasimo žeđ u gostionici »Razbibriga« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 171).* — Kad tebe nije bilo, onda smo se umivali svježinom i tažili žeđu na samom potoku *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 65).*

2. *ublažavati, umirivati.*

I ledne kaplju kapi, / I ranah taže bol, / I krvave se tada / Razlievaju u dol *(Ciraki u Šenoa, Antologija, 1876, 280).* — Holost žene, koja puka svoga / Divlje ćuti, mjesto da ih taži. / Još potiče, da taštine svoje / Zadovolji nikad site želje *(Demeter, Teuta, 1891, 52).* — ... ti da moje srce nadješ, / pa da u njem rane vidaš, / gasiš požar strasti biesne, / nade tažiš neizvjesne, / s njega trudne želje skidaš *(Begović, Vrelo, 1912, 135).* — Prošla nijema žena kroz pećinu, ostale zmije i zmijići u pećini. Umjesto da more burkaju, a oni more taže i smiruju *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 70).* — Letio bih ravno k milom bogu, / Letio bih k Onoj – nikad koju / Zaboravit jadan ah! ne mogu – / I kod nje bih bol tažio svoju *(Harambašić, Lirika I, 1942, 18).* — Zar ima mjesto, gdje prozorsko cvijeće / Rubi još radost i taži još bol? *(Goran, Pjesme, 1948, 169).*

te, veznik.

1. ukazuje na uzročno-posljedičnu vezu: *i, pa.*

Zar je djevojka ponosna te zazira od gjaurah uklanjajući im se, ili zaziru oni od nje te na nju mrze ni krivu ni dužnu? *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 306).* — Hvala Bogu, prijatelju! veli siromak, kad ja tebe nadjoh, te ćeš mi kazati, šta je ovo i kako je sve, što sam vidio, i što eto gledam *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 116).* — Knezove male i velike pratili bi na sbor s prva sluge i kmetovi, a u zadnje vrieme svojte i pristaši; pa bi o izboru bilo huke i buke, te bi se došlo do šaka i do pušaka *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 61).* — Ogrnula si se / u plašt maglom tamnom, – / Nemoj, južna goro, / šaliti se sa mnom. / Proučih nebesa, / te znadem doista, / Da i za maglami / ima neba čista *(Vraz, Djulabije, 1880, 70/71).* — Ogledao se, zavirio dalje u bašču, a lice mu zasja te se vidi, kako i ovdje u blizini

ima nešto zanimivo *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 23).* — Možda sve dobro izpane [...] pa će se ona odmah moći vratiti kući, gdje će joj možda uspjeti, da sklone roditelje, te zaborave nepriliku, što se Rudolfu dogodila, i opet ga prime u kuću *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 145).* — »Ovamo te za mnom, hrabra četo moja,« Viče djedak Lovro, »bit će ljuta boja!« *(Velikanović, Otmica, 1901, 121).* — A kad ču domremyska pastirica, da Godonci opsijedaju posljednji kraljev tvrdi grad, Orleans, ode u crvenoj odrpanoj haljini Robertu Baudricourtu [...] sprijatelji se s hrabrim plemićem Bertrandom Poulengy, serdarom vaucouleurskim, pa uspije, te joj lotarinžki vojvoda dade crnog konja i 4 franka ... *(Matoš, Pečalba, 1913, 116).* — Koji sretni te radosni, / Koji biedni te žalosni / Darenici odilaze / Svaki s' svojim kamen-darom ... *(Preradović, Djela I, 1918, 43).* — Dalmatinskoj na obali žarkoj, / Gdje sunašce prži kamen sinji / I odsieva vatrom na sve živo, / Te i srca tuj su od plamena; / Gdje se krvca samo krvlju pere, / Nož i puška čuvaju poštenje ... *(Preradović, Djela I, 1918, 335).* — Ono pjevuškanje, previjanje i muklo izgovaranje riječi sjeća nas stare njemačke škole, te je dugo vremena i na hrvatskom pozorištu pravilom bilo *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 247).* — Pošto je prošao sve fronte na kojima se Austrija tukla i pošto je na račun nekakve opasne srčane mane sretno proveslao kroz sve superarbitracije te se usidrio u tom špitaljčiću, stao se g. Pintarić pomalo zanimati raznim poslovima *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 144).* — A kad ču domremyska pastirica, da Godonci opsijedaju posljednji kraljev tvrdi grad, Orleans, ode u crvenoj odrpanoj haljini Robertu Baudricourtu [...] sprijatelji se s hrabrim plemićem Bertrandom Poulengy, serdarom vaucouleurskim, pa uspije, te joj lotarinški vojvoda dade crnog konja i 4 franka ... *(Matoš, Pečalba, 1939, 92).*

2. *da.*

Neznam, što je Kranjce i Štajerce nagnalo, te su po onom gorostasnom slěmeništu gorah ujedno i alpah pogradili toliko kapelicah ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 11).* — Gospodja Valpurga stisne ustne, kao da se boji, te joj ne bi i samim dahom izletjela na usta ta tajna, koja bi mogla da na mjestu ubije Luciju... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 17).* — No dogodi se, te se je našlo još nešto, što je počelo u operi zanimati Klaru *(Trešćec, Novele, 1915, 18).* — A tako, tako! Lijepo, te ste došli! progovori domaćin, prošav debelom rukom preko debljeg lica *(Šenoa, Kletva, 1934, 86).* — I hvala Bogu te ne posta žrtvom himbe, potvrdi biskup svečanim glasom, položiv desnu na Anđelijinu glavu *(Šenoa, Kletva, 1934, 239).*

3. *zato što, jer.*

Kamen trpi te nije cvijet, cvijet trpi te nije topao, zvijer trpi te nema razuma, čovjek trpi te nije heruvim, ja trpim što te nemam, vječna dušo moja *(Matoš, Umorne priče, 1909, 147).*

4. u službi odnosne zamjenice: *što.*

Potkriepi me, pridrži me jer sam bôna od ljubavi! / Jer sam srna plaha, / Jer sam gruda te se topi pod plamenom zjene tvoje / I tvojeg uzdaha *(Nazor, Živana, 1902, 69).* — Usnusmo obojica u umornim noćnim sjenama, uspavani crvčkom, te sipa zvuke srebrne sićane i pospane kao one u visini zvjezdice *(Matoš, Umorne priče, 1909, 61).* — I brza napried bučno vlak – niz ravne / prostore tundre, preko voda biesnih / i stoljetne kroz jele, te uspravne / spram prostora se uzdižu nebesnih *(Begović, Vrelo, 1912, 98).* — Blago onom, te u tihoj noći / Samo gali pune želja grudi; / I dok sanja, kad će draga doći, / Već ga draga cjelovima budi! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 10).* — Što j' to? – Pa to je nihalo l'jeno, / Te mi nad glavom šeta – – / Kroz staklo vidim, gdje vodopad bl'ješti ... *(Kranjčević, Djela II, 1934, 129).* — O na vas rado usne privijam / i ljubim onu grudu blaženu, / Na kojoj ste mi l'jepi niknuli; / A slaba mi je ruka gotova, / Da bujni onaj korov iščupa, / Te oko vas se trovan šepiri, / O mili moji mali cvjetići! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 81/82).* — Ja bijah mlad, mlad. No sad koračam taman / I s glavom oborenom / Kao onaj, te za majkom tuguje *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 9).*

5. u frazi ... *te* ... u povezivanju istih riječi koje se ponavljaju.

Pitahu mu mater, kamo se je djeo, ali ona neznade, ili nehtjede ništa kazati. Nestalo ga, al kuda, neka sveti Bog znade! [...] Bilo kako mu drago, njega je nestalo, te nestalo *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 133).* — Pobolijevaše.

Ginuo je sve više te više, – napokon je morao leći, da više ne ustane *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 11).* — Spavaju te spavaju; u svoje vrijeme za svoj narod su dobri, korisni bili, al' sada spadaju u ropotarnicu, kao većina naših starih domorodaca *(Šenoa, O hrvatskom kazalištu, 1932, 176).* — Tu me je turska sablja poljubila! Hvalite Bogu, da nije jače zasjekla, jer ne bi imali koga, da vas brije! Ljudi se dosjetili, da možeš i kod pijačine dopasti brazgotine, ele Grga osta junak te junak *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 10).* — Ja sam isti te isti dovijeka, a ti ljudi imaju svaki dan drugi jezik *(Šenoa, Kletva, 1934, 466).* — Ispitivahu mu mater, kamo je nestao, ali ona ne znade, ili ne htjede ništa kazati. Nestade ga, ali kuda, neka sam Bog znade! [...] Bilo kako mu drago, njega je nestalo, te nestalo *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 215).*

6. u frazi *te ... te ...* u nabrajanju.

Stao sad i on čitati novine pažljivije. Čita on sve točno, i vidi, svi se sve više uzrujavaju. U naslovima svak dan sve veća slova, te neki upitnici, te uskličnici ... *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 13).*

7. u frazi *jedan te isti* u značenju *onaj koji se stalno ponavlja.*

To je taj uvijek jedan te isti glas, jedan te isti patos, jedna te ista laž! *(Krleža, Novele, 1937, 112).*

8. u frazi *i te kako* u značenju *vrlo, izrazito.*

Ta sretna bila i te kako lani / I smrtnice joj zavidjale sreću! *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 65).*

tea-ruža, f., *ukrasni cvijet ugodnog mirisa iz porodice ruža, visokog rasta i s krupnim cvjetovima, čajevka.*

U Dremuckovcu je bilo kao u kakovom prijatnom podrumu, tek što je podrumsku raskoš uvećavao miris onog silnog cvijeća, onih rezeda i tea-ruža *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 65).*

teatar, m.

1. *mjesto na kojem se izvode predstave, kazalište.*

On je iz Beča. Njoj prelijeće ispred očiju nekoliko metara filma, raskošni dvorovi, teatri, toalete, valcer *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 49).* — Tu su sjajni teatri, etablissementi, iz kojih uvijek izlaze kapitalisti prateći svoje dame, tu su poslovnice, banke et caetera et caetera *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 63).* — Ja kimnuh: Da! A on se trza / I siječe rukom, sipa vatru; / Patetično mu jezik brza, / Ko da je junak na teatru. / Tumači tanko svaki kamen, / Goneta hrlo svaki znamen *(Šenoa, Pjesme, 1933, 117/118).* — Baš je bio fina ptica, / Mirisao po salonu, / U očima gospođica / Bio nalik Apolonu [...] Vraća li se iz teatra / Psuje glumce i ideju. / Govor mu je živa vatra / Pri tuđemu gdjegdje teju *(Kranjčević, Djela III, 1934, 207).* — Tu su sjajni teatri, etablissementi, iz kojih uvijek izlaze kapitalisti prateći svoje dame, tu su poslovnice, banketi et caetera et caetera *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 75).*

2. *kazališna umjetnost.*

Teatar je učitelj jezika, dikcije, manira, stava; on je veliki učitelj jezika i izgovora, metar fonetike obrazovane klase, ali isto i širitelj osjećaja, osjećajnosti, srazmjera ukazanih smijehu i suzi, te političkoj i socijalnoj retorici i patetici *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 228).*

teater, m.

1. *teatar 1.*

Tko udari putom, kojim sam eto ja pošao, doći će pred talijanski kasino, vidjet će na trgu talijansku realnu gimnaziju, a ispreko trga kao na izbrešku naš Narodni Dom [...] Talijani imadu ovdje zabave, teater i kinematograf *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 117).*

2. u frazi *praviti teater* u značenju *pretvarati se, glumatati.*

Ovaj ga je doduše saslušao s toliko razumijevanja i pažnje, te Rudolf Jendek nije bio na čistu, da li je to iskreno ili taj stari lisac samo »pravi teater« *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 18).*

teatralan -lna -lno, *koji je pretjerano naglašenih gesta, kao u teatru.*

Sporazumješe se. Mladdetich si izabra Vilharovu kompoziciju: »Kaži mi, kaži«. Pomažući si i glavom i rukama i teatralnim nadimanjem izvuče ju srećno do kraja *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 50).* — Alpe, antipatične starom Rimljaninu i Flaubertu, simpatične Byronovoj odviše teatralnoj romantici, drobe čovjeka svojom ledenom veličajnošću *(Matoš, Pečalba, 1913, 76).* — I smrt glumačka ima nešto teatralno. Deklamacije, glumačke suze, a smrt je šaptalac, nevidljivi šaptalac

.. *(Matoš, Pečalba, 1913, 120).* — Nakon te procedure – očito jutarnje toalete – on se vrlo učtivo i teatralno naklonio g. Muzikraviću *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 72).* — Sporazumješe se, Mladdetich si izabra Vilharovu kompoziciju: »Kaži mi, kaži«. Pomažući si i glavom i rukama i teatralnim nadimanjem izvuče ju sretno do kraja *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 123).*

teatralni -lna -lno, odr. od *teatralan.*

O da mi je samo jednu njivu, jednu krpu zemlje nazvati svojom, zagrliti je, promiješati svojim prstima. A jesu li sada moji prsti zato? (Učinilo se to njemu samome kao neki teatralni patos.) *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 77).*

tebeka, hyp. od *tebe (ti).*

Onda, kada nakon duga v'jeka / Lubanja mi izbaci se suha, / U prilici eternoga duha / Ja ću lagan stati pred tebeka; / Zajednički kratit ćemo vr'jeme / Gledeć kosti, očnice i tjeme ... *(Kranjčević, Djela II, 1934, 166).*

tebešir, m., *kreda.*

Ali je Hasan još neveseliji ostao. Ni na pameti mu bilježiti tebeširom (kredom) na gredi koliko mu je koji kahva ostao dužan *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 184).*

tecivarina, f., *porez na prihod od poduzeća i zanimanja.*

Premda je Florijan Kranjčec iz svega srca želio da otputuje iz grada gdje ga je na svakome koraku tukla po koja bolesna i tužna uspomena, njemu ta sreća nije bila suđena. Nije mu bilo suđeno da izađe iz sive i teške mase tecivarina, globa, cestarina, odsjeka, Vlade, Markovoga Trga, vage, sajmova, putnica ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 131).*

tecivo, n., *stečevina.*

Vidiš, da se o tudjoj muci živjeti nemože, nego da svaki valja da se uzda u se i da se svojim trudom i znojem promeće. Mahni se dosadanjega teciva, ili da bolje reknem raspikućenja *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 97).* — Poslovice: Kako došlo, tako pošlo. Kako stekao, tako rastekao. Što naglo doleti, naglo i odleti. Brzo tecivo, kratko uživanje *(Kušar, Narodno blago, 1934, 136).* — A zar vi ne znate, da na bogataša mrze i da tecivo na treće koljeno ne slazi, ma koliko bilo? *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 241).*

tečaj, m.

1. *protok, kretanje tekućine.*

Uprkos ovoj neplodovitosti, okolica nije bez svake zanimivosti. K tomu mnogo donose rieke Dobra i Kupa, kojih vijugasti tečaj po zelenih dolinah i kamenitih jarugah sad se ukazuje, sad opet nestaje *(Nemčić, Putositnice, 1898, 226).* — Ah, tvoja mala, mekana ruka, / gle, leži u mojoj, / ko sitna ptičica plaha. / Ja slušam kucaj pulza / i ćutim tečaj krvi *(Begović, Vrelo, 1912, 149).* — Poviruje – blago izmeđ blaga. / Sa svieh strana žuborvoda glasna / Prošuškuje i romonom zbori / O ugodi tečaja si krasna *(Preradović, Djela I, 1918, 267).*

2. *protjecanje vremena.*

Dakako liepe žene uviek su izvrgnute nepogodi ogovora, nu – to je javna tajna bila, da ju sa krasnim grofom V-om spajahu vezovi najužega prijateljstva tečajem godina *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 170/171).* — Zato joj otmeno i oholo lice imaše neki izraz i zapoviedi i samovolje. I sada je u društvu sjedjela tiha jedva očima prateći tečaj zabave *(Gjalski, Osvit, 1892, 92).* — Oh, kolika šteta, nametnu mi se sarkastična opazka, da nema njegova majka priroda sviesti, pa da ne vidi, što se tečajem vremenâ stvorilo od onoga, što je iz nje slučajno postalo! *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 143).* — Takav, kakav se je tečajem vremena odgojio, Salim se je pokazivao svagdje, ali tako, da je vješto prikrivao svoju pravu narav i hinio dobrotu, znanje, dostojanstvo samoga sebe *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 72).* — Ha! Ti misliš, da mi svi, kano ti, razvaljeni sjedimo u luli, a kroz kamiš pružamo noge, ter se ne brinemo za čitav današnji sviet i njegov tečaj! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 131).* — Tečajem tih dvadeset godina nijesu oni nijednoga dana toliko puta bacili pogled na te slike, koliko juče i danas; nikada im nije sin njihov tako živo stajao pred očima kao sada *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 67).* — Tečajem tih dvadeset godina nijesu oni ni jednoga dana toliko puta bacili pogled na te slike, koliko juče i danas; nikada im nije sin njihov tako živo stajao pred očima kao sada *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1919, 314).* — Dakako lijepe žene uvijek su izvrgnute nepogodi ogovora, no javna je tajna bila, da su je sa krasnim

grofom V-om spajali vezovi najužega prijateljstva tečajem godina *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 144).* — Vrijeme je kao rijeka: voda u rijeci teče naprijed, ne može stati. Tko se tomu naravskomu tečaju opire, mora potonuti *(Šenoa, Vladimir, 1933, 80).* — Opet jedno ljeto minu / U prošlosti vječnu tminu, / Svršiv tečaj svoj; / A ti jošter uviek stradaš, / Al se boljoj sreći nadaš, / Mili rode moj! *(Harambašić, Lirika III, 1943, 282).* — Tečajem tih dvadeset godina nijesu oni ni jednoga dana toliko puta bacili pogled na te slike, koliko juče i danas, nikada im nije sin njihov tako živo stajao pred očima kao sada *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1950, 469).*

3. *pren.*

Pri tom kobnom pitanju zaustavi se hrli tečaj Hrvojinih misli *(Šenoa, Kletva, 1934, 1027).*

4. *kraće školovanje, obuka; stupanj u školovanju.*

Tako svrši Marko u terezijanskoj akademiji zadnji tečaj prava *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 57).* — Tako svrši Marko zadnji tečaj prava *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 53).* — ... uz veliku ljudeskaru, profesora »artium liberalium«, koji u gimnazijama uči risanje, u pučkim školama krasopis, u trgovačkom tečaju praktičnu ekonomiju i nutarnje financije, u preparandiji gimnastiku, u višoj djevojačkoj učioni teluričke pojave u alpinskom gorju ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 69).* — Zimskoga jednoga dana god. 187*., oko podne, grnuli su pravnici svih tečaja u dvoranu br. IV. *(Gjalski, U noći, 1913, 9).* — Kadetaspirant Bubnjić! dotrčao je do gospodina satnika jednogodišnji dobrovoljac kadetaspirant – pučki ustaša Bubnjić, u civilu pripravnik III. tečaja muške preparandije, dečko neobično ograničen *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 38).* — On je sanjao i o zelenoj general-šteblerskoj bluzi i crnim baršunastim parolama, ali je doskora napustio tu taštu megalomaniju. Nije on za takva suvišna bubanja. Ono ne bi ni Mica podnijela, što tamo rade na pripravnim tečajevima za ratnu školu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 76).* — Takvim oficirskim liječnicima fućka se na četu i četnu službu. Oni gledaju da svrše kakav opskrbno-časnički tečaj, pa da se zavuku u kakav magazin ili pisarnu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 76).* — Zlatkoviću se učinilo da je on morao za taj posao proći kroz neki tečaj, gdje se uče takve geste, jer je za sebe vjerovao, da ih ne bi znao onako savršeno izvoditi *(Perković, Novele, 1935, 56/57).*

5. *sveščić serijske publikacije.*

Okretno pero franceskog pisca dramatizovalo je glasovitu pripovijest »Siromah plemić« od Consciencea, koju su prijatelji »Vijenca« u prošlom tečaju čitali *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 302).*

6. ovdje u značenju *pokret.*

Uspiju li Balkanci ili ne, pred slobodoumnom Evropom nosit će odium, da pomogoše srušiti mladoturski tečaj i tako ometoše izvedivost reforama u onoj Turskoj, koja je i pod sultanima bila zemlja u vjerskim pitanjima najtolerantnija i najliberalnija *(Matoš, Pečalba, 1913, 168).*

7. u frazi *izvan tečaja* u značenju *izvan upotrebe (o novcu).*

A gdje ti je forinta? Pilip se jedva skani te izvuče iz frule zamotanu forintu, staru izvan tečaja; samo ju pokaza i opet brže bolje smota i strpa *(J. Kozarac, Naš Pilip, 1917, 82).*

8. u frazi *u tečaju je što* u značenju *u tijeku je, zbiva se što.*

O podne je došla depeša, da je Rus doista prebacio liniju sjeverno između dvije stanice, ali neka špital stoji, jer da je protuakcija u tečaju *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 208).*

tečan -čna -čno.

1. *koji teče.*

A trava zelena buja, masna i sočna, i u kravljim se žlijezdama vimena pretvara u debelo tečno mlijeko, u kajmak i maslac *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 173).*

2. *pren.*

... lagan vjetrić donosi svjež uzduh, tečan kao voda iz kamenice u gori za žeđe, i krkljanje crijeva, zvonjenje u praznini *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 64).* — Tišina je: popodnevne zrake sunca po drveću i zidovima, topao i tečan uzduh, širok slobodan obzor *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 117).*

tečan -čna -čno, *koji se jede s tekom, ukusan.*

Dovela ga kući ljepotica mila, / Večeru mu tečnu liepo pripravila, / I u meku postelj spavati ga vrgla, / Al se ipak malko lecnula i trgla, / Kad je Marko u snu uzdisati stao / I

sveudilj njeno ime spominjao *(Harambašić, Pjesničke pripoviesti, 1889, 98).*

tečevina, f.

1. *ono što teče.*

Kroz gusto gèrmje vodiše ga lupeži na drugu stranu ponora, i dojdu do usušene tečevine od šumskog jednog potoka, koja je na mèsto jedne staze niz bèrdo vodila ... *(Kukuljević, Bugarin, 1842, 42).*

2. *ono što se stječe.*

Možda se oni i zato hvataju tako dalekih ciljeva, jer vide sami, da za sebe i za svoj najbliži okoliš ne mogu postići ni najmanjih, najlakših tečevina *(Nehajev, Bieg, 1917, 123).* — Tu su se ljudi žurili, jurili za svojim poslom jedni gore, drugi dolje, kao pravi mravi po mravinjim stazama. I svaki je taj mrav nosio po kakav plijen, kakvu svoju tečevinu, samo je on išao prazan, žalostan i bijedan ... *(Perković, Novele, 1935, 8).*

tečica, f., hyp. od *teta.*

Kumicam i tečicam ipak još za něko vrěme prilično dosta gradiva preostadè od tih spomenutih svečanostih *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 198).* — Kumicam i tečicam ipak preostade još za neko vrieme prilično dosta gradiva od tih svečanosti *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 253).*

tečnije, comp. od *tečno.*

I ja sam, doduše, malko ogladnio, ali što zato? treba nam se stèrpiti malko, pa ćemo tim tečnije večerati *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 78).* — I ja sam, doduše, malko ogladnio, ali što zato? – treba nam se strpjeti malko, pa ćemo tim tečnije večerati *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 100).*

tečno, prilog, *s tekom.*

Učitelj je tečno večerao sira s kajmakom, sio k starom glasoviru, a seoskom tišinom se prodre neškolovani, ali snažni i krasni alt ženin *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 177).*

tečnost, f.

1. *tekućina.*

... on se osjeti u smradnoj, kužnoj rupčazi, punoj jada, smrada, nečistih lonaca, tuberkuloze izrezanih iz novina slika, žutog i vlažnog rublja na konopcima, a sa rublja kaplje neugodna tečnost *(Matoš, Umorne priče, 1909, 48).* — Proljeće se otvara na ariju obećanja. / A na putu vidim gdje se stakla / mraza rastapaju u tečnost, / i teku, i teku u vječnost, stakla pakla. / O dođi, dođi, proljeće *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 127).* — Pastirče muze tanke mlaze ml'jeka / Na list od smokve. Da se zgruša čeka / Tečnost, pa žudno jezik pruža c'jeli. / Vide se dêsni i zubi čvrsti i b'jeli *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 80).*

2. *protok.*

Da mi je naklon ovaj dan i bio slavljen / za tečnost svjetlosti koja me vraća u se, / za zdušnu dobrotu k meni što bijah smlavljen / i mrtav čovjek bez daha (varali su se) *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 16).*

teći tečem.

1. *lijevati, slijevati se.*

Riekom krvca poljem teče; / Turad bulji skrstiv ruke *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 7).* — Ali njemačko pivo teče potocima, stari Augsburg ne osjeća mnogo, što je dvor uveo nove španjolske običaje *(Nehajev, Vuci, 1928, 240).* — Ćutio sam, kako mi krvca brže teče, kako mi srce življe kuca, bilo mi je kanda mi krila rastu *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 274).* — I pruža bijele ruke. Mir je svuda. / Čega se boji? Zašto tako diše? / O zašto suze teku niz to lice? *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 93).*

2. *pren.*

Tecite brda medom, vi dolovi tecite mliekom! *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 58).* — Duh one družine i u mene udje te, kako bijah izkartao liepu hrpicu novaca, odlučim ih tuj potrošiti i, dozvolom častnikâ, dam vojnikom nositi vina, dok tecijaše novca *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 172).* — Ona je govorila svakim svojim pogledom, svakim živcem liepih svojih ustana, al ona sama nije znala, što je govorila, jer njezine rieči niesu tekle iz duše, nego ravno s jezika *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 31).* — Velike crne Jelenine oči gorile su i sijevale kao svjetionik u pučini i kao žerava pred kipovima bobova. Iz njih je tekao neizmjerni zanos i smućivao Pavla kao da ga omlamljuje nepoznati, jaki miris *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 95).* — Ona je govorila svakim svojim pogledom, svakim živcem lijepih svojih usana, al ona sama nije znala, što je govorila, jer njezine riječi nijesu tekle iz duše, nego ravno s jezika *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 32/33).* — A vani teče Uli-

ca. Vani je opet počelo da kiši sa snijegom, i duva vjetar i vuku se žalosni ljudi ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 237).* — Sunce, sveto Sunce – lije svjetlost na nas, jesen mirna, plava, vječna kao danas, a svjetlost teče ko zlatni ananas *(Krleža, Simfonije, 1933, 32).* — Vidim: ulice se potežu redalicom, / cijevi i žice pružaju se u rovu, / struja svijetla i vijesti teče tankom žicom / sa spletom golemim na vrhu, na krovu *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 30).* — Mi smo dvije zvijezde na nebu, koje usporedo teku, jednako sjaju. Ugasi jednu, utrnuo si drugu *(Šenoa, Kletva, 1934, 193).* — Sve teče kao pijesak vreli, žuti / u satu vječnom. Samo vječnost šuti / i mudrim okom gleda što se zbiva ... / velika, hladna, ravnodušna, siva *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 271).*

3. *pružati se, prostirati se.*

Po sredini se pružila zelena tratina, na kojoj se igrala bosonoga dječurlija, a s jedne i druge strane tekla je cesta *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 151).* — Htio je da izadje na etažu, što je tekla rubom visokih litica nad morem i njom da se povrati kući, gdje će prihvatiti tople Katjine ruke ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 131).* — Grofica uzme svoju bundu i, ostavivši otvorena vrata sobe, prijeđe na hodnik, koji teče uzduž sprata kule, presvođen nevisokim lukovima *(Nehajev, Vuci, 1928, 76).*

4. *protjecati, prolaziti; zbivati se.*

Ta zabava tekla je medjutim bez ikakve promjene i strieljalo se i smijalo bez kraja i konca *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 55).* — Predstava je započela i tekla uz najveći interes obćinstva *(Tomić, Melita, 1899, 121).* — Razgovor tekao ozbiljno. Primicala se jesen i momak kaza, da se je nakanio ženiti, pa da je zato i ročio nju – djevojku tu, jer je nakan da se najprije s njom dogovori *(Turić, Igra životom, 1909, 76).* — Teče vrieme, teče bez odmora / I sviet stâri ponavljajuć ruši, / Svemu ide i prolazi hora ... *(Preradović, Djela I, 1918, 164).* — Udara u oči velik broj žilavih, krepkih staraca – ima ih, kojima teče devedeseta, a nisu još zreli za zapećak *(Nehajev, Vuci, 1928, 93).* — I sada teče debata o vatropostavu, o vatri, o gibanju i zahvatima i o mnogim drugim mudrostima *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 85).* — Pregrizla sam to i gospodarila dalje, misleći: tako je i nije drukčije. Amen. Dani su mi tekli kao voda na mlinskom kolu ili kao očenaš iz ustiju slijepca, sve jedno te isto *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 261).* — Lagano tecijahu noće ure, a potiho govoreći sjeđahu za stolom Mato i Ilija *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 106).* — Vrijeme teče u sitnim trenucima *(Perković, Novele, 1935, 102).* — Ta zabava tekla je međutim bez ikakve promjene i strijeljalo se i smijalo bez kraja i konca *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 89).* — ... protiče vrijeme, zvone satovi na crkvama, noć je, jedanaest sati je minulo, a vrijeme teče i teče, ne zaustavljajući se ni trena *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 161).* — I tako teče sedmica u klaćenju između sna i jave, između patnje i zaborava, a u duši tinja bezbroj čežnja kao bolni plamičci *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 67).* — Vanjski mu je život tekao posve mirno. Sin višeg činovnika, on je živio podpuno u obitelji, ne poznavajući ni zabranjenih užitaka ni snažnijih duševnih pokreta *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 27).* — Život je tekao sam od sebe – i čemu gledati, kud teče? Prohtjelo se njoj ili meni (to se nikad nije znalo, jer kao da smo imali iste želje) Egipta ili Londona – otišli smo u Egipat i u London *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 152).*

5. *ići glatko, nizati se bez zastoja.*

Pavao Petrović govorio je s dubokim uvjerenjem i riječi su mu tekle dosta ubjedljivo *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 137).* — Opet priđe Bernardin škrinji, na kojoj je stajao pehar i popije gutljaj. Govor mu je tekao sve tečnije – talijanska njegova fraza ima oblika i sjaja *(Nehajev, Vuci, 1928, 70).* — 20. svibnja 1864. »Baš sam svršio promemoriju za Poljake, kad bane u sobu Frič. Izgrlismo se ko braća. Razgovor je tekao kao rijeka *(Nehajev, Rakovica, 1932, 216).* — Pavao Petrović govorio je s dubokim uvjerenjem i rieči su mu tekle dosta ubjedljivo *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 213).*

6. *stjecati.*

S Bogom ostaj, andjele mi, / Nagledat se kog ne mogoh, / S kim se razstat eto spremih, / Ne kušavši sreće mnogo. / Bez mene si sreću teci, / Kušaj svjetske sve dragote ... *(Trnski, Kriesnice, 1882, 55).* — Ništa nije tako vruće želio, nego da može kupiti kakvo

dobarce, ili makar samo držati ga u zakupu. On će tada pokazati, kako valja gospodariti, kako li teći! *(Tomić, Pošurice, 1887, 187).* — Razsut će te, razsut i našu starinu i blago, što su tekli još tvoji djedovi *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 79).* — »Oj uprosa li smiešna! Ja se borim, / Da caru zemlje tečem nove, / Pod štitom krsta laglje onog morim, / Koj ne će robom da se zove, / A Frank što nije, rob bit mora ... *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 26).* — Pomladjeno sunce kô živ ugljen peče / I obliva znojem kuku i motiku, / Što na crnom žulju mučan krušac teče *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 154).* — Vi ljudine moje reske i poštene! / V'jek vas gledam, kako znojem lica svoga / Svoj tečete krušac – muku svakidanju – ... *(Kranjčević, Djela I, 1933, 54).*

7. *širiti se.*

A i sam sprovod primamio bi znatiželjnike, sve kad i ne bi o pokojnici tekla ona utješna i pobožna legenda *(Nehajev, Vuci, 1928, 144).* — Moljaka tako Mayer podoficire, i teče glas po satniji od glave do repa, da pred bataljonom stoji sam Wallenstein! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 140).*

8. *nastavljati se.*

Sve su crte na Orfeovu licu bile oštre. Od nosa, velika i zavinuta, tekle su na bradu dvie duboke brazde; na čelu bila mu crvenkasta brazgotina sve od desne obrve do tjemena *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 48).*

9. *stalno pristizati.*

U tom pogledu bila je ona donjekle posadska lihvarica, ali, da budemo pravedni, moramo joj priznati, da je tražila dosta male kamate, a glede vraćanja nije takodjer bila nesmiljena; čekala bi na malen dug i po više godina, samo ako su kamate tekle u redu *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 58).* — Na takvim željezničkim čvorištima je promet neobično živ, i novac teče, i mnogo putnika troši pare na prolazu u žurbi *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 200).* — U tom pogledu bila je ona donekle posadska lihvarica, ali, da budemo pravedni, moramo joj priznati, da je tražila dosta male kamate, a glede vraćanja nije također bila nesmiljena; čekala bi na malen dug po više godina, samo ako su kamate tekle u redu *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 94).*

10. *juriti, trčati.*

Teče Omer kolom na okolo, / Teče poljem za kršćanom trudnim, / Teče Smiljan kolom na okolo, / Teče poljem za turčinom kletim ... *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 139).* — Skoči zato brzo k prozoru i pogleda u zdjelu. Protrne sva. »Za Boga, Žužo, teci brže za Garom, odnesao je moje zube!« *(Tomić, Pošurice, 1887, 35).* — Kad to čule dvi careve sluge, / Brže bolje teku k svome caru, / Pa mu kažu, što jesu vidili, / Što vidili, a što još i čuli *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 11).* — Pismo saših u potstavu svoga klobuka, a gvardijan, dobro znajući za sve, reče mi: Jerolime, teci, i da si lagan kao po velikom postu. Poletjeh i dobro letjeh sve sretno do Hreljina *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 80).*

11. u frazi *teko je jezik (brzo) komu* u značenju *brbljav je bio tko.*

Stara Pepa imala je dakle dosta prilike upućivati mladicu o dužnostima djevojke, i kako joj je jezik brzo teko, sipala je ona na Radićevu kćer obilje zlatnih nauka *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 215).* — Na omašnom stolu pušilo se pečeno janje. Iz visokih staklenih vrčeva blistalo je zlato hrvatske loze. Gospodi teko je jezik bez obzira, kucalo se, pjevalo, šalilo se i dosta masno *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 223).*

12. u frazi *teče iz rukava komu što* u značenju *izvodi tko s lakoćom što.*

Svi članovi društva »poniznosti i strpljivosti« duboko ganuti naglasiše, da se nadaju, da će slavni poet usrećiti javno mnijenje »divnom sažalnicom« pokojnomu Meceni – ta njemu to samo teče iz rukava! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 332).*

13. u frazi *teče med i mlijeko gdje* u značenju *sve je idealno gdje.*

U prvim djelima teče, kako suvremenik Shakespeareov Thomas Nash veli, med i mlijeko. Amo idu naročito epska djela Shakespeareova ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 128).* — U prvim djelima teče, kako suvremenik Shakespeareov Thomas Nash veli, med i mlieko. Amo idu naročito epska djela Shakespeareova ... *(Nehajev, Eseji II, 1945, 191).*

14. u frazi *riječ teče kano med komu* u značenju *slatkorječiv je tko.*

Ustane i naš Ćiro – ljudina do stropa – te nazdravlja »majci domovini«. Riječ mu teče kano med *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 82).*

15. u frazi *pero ne teče komu* u značenju *nema inspiracije za pisanje tko.*

Al' dosta i toga. Kad spominjem tu točku, pero mi nekako ne teče, već bi se svojim oštrim rtom samo zabadalo *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 152).*

16. u frazi *od kada me teče* u značenju *otkad postojim*.

Slatko se djed najeo, lijepo se nasmijao i Toporku rekao: »Valjaš, momče, Lutonjica Toporko! Od kada me teče, ovakovih lješnjaka u gori nalazio nisam!« *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 256).*

17. u frazi *kud god sunce teče, svud se hljebac peče* u značenju *ljudi žive posvuda.*

... a poslovica: Kud god sunce teče, svud se hljebac peče, znači da ljudi žive po svoj zemlji ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 40).*

teda negda, prilog, *napokon, najzad.*

Nadala se, da će ipak teda negda ono nešto nepoznato – zlo – najednom isključati iz njegove duše i začuditi i nju i čitav svijet *(Draženović, Povjest jednog vjenčanja, 1901, 13).* — Projurila su već mnoga i mnoga ljeta, i kada mu jur mraz sjedine optočio glavu, imenovalo ga teda negda registratorom ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 466).* — Kad je došao pop Đorđe da opoja mrtvaca i sakupio se narod, da otprati pokojnika, ne izljeze stari iz svoje sobe. Čekahu svi, a nitko se ne usudi po njega. Teda negda usmjeli se stari pop, pa će na vrata rastužena starca *(Hanžeković, Novele, 1932, 43).* — Aha! Sad razumijem, – nastavi prior, – izvolite sa mnom. – Hvala Bogu! Teda negda! – uzdahnu Lacković *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 356).*

teferič, m., *izlet u prirodu koji uključuje zabavu i gozbu.*

I zima je davno minula i proljeće procvalo; prošla i zimska sijela, nastali ljetni teferiči, sastanci, a tek najbliža blizina Muharemagine kuće da je mogla opazit, da njegova čeljad rijetko izlazi, malo se vidja *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 211).* — Sutra ću ja tebe odvesti na rijeku. Napravit ćemo sa Osmanbegovicom teferič. Zovnut ćemo djevojaka, pa ćemo i kolo okrenuti *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 80).*

teferičiti teferičim, *zabavljati se kao na teferiču.*

Šta će te starudije u kući; a kad se za njih može dobiti lijepa para, pa malo proteferičiti, bila bi ludost čuvati ih. Snosi i nevolja takve lijepe stvari i prodaje ih, ali, najčešće, Bosna hoće da se zabavlja, da teferiči, da se provodi *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 41).*

teferić, m., *teferič.*

Izčeka se mračak, a kad sunce pane, / Mladjarija grne sa svakoje strane / Na teferić družili i na divan mladi, / Da razgrieva dušu i da srce sladi *(Velikanović, Otmica, 1901, 6).* — Drugo, da po starom kalendaru svetkuju Ilijin dan; oni vele Alijin dan, i misle, da je to Alija, svečev zet. I dobiju to da slave taj dan, a slave ga tako, da Sarajlije izlaze na teferić, na izlete, izvan grada *(Martić, Zapamćenja, 1906, 59).*

tefter, m.

1. *trgovačka bilježnica dugovanja i potraživanja.*

Ovaj sluša, sluša pozorno, onda prihvati sa police tefter, nešto u njega zapiše, a onda otvori fijoku u tezgi i izbroji stotinu forinti *(Hanžeković, Novele, 1932, 152/153).*

2. u frazi *uzeti na tefter* u značenju *staviti na popis, evidentirati.*

Tako sam viknuo i samo to, kako bi i ti. Više nijesam dospio. I od toga belli nije bilo nikome zarara. Za to i samo za to su me smjesta uhapsili i uzeli na tefter *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 105).*

teg, m., *uteg.*

Za teg malog padobrana bilo je privezano pismo i dok je ona čitala, Hans je gledao nju i radnju, kraj koje je stajala *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 48).*

tegla, f., *posuda, obično za cvijeće i druge biljke.*

A kada je od dragosti i znatiželjnosti zavirio unutra, ukazaše se one zemljane lončarske tegle, napunjene kiselim mlijekom, poredane u istom onom redu, kao pred 40 godina ... *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 78).* — Stari se Gabro Kavran probudio iz svega toga i odahnuo duboko, pa kada se vraćao sa sprovoda svojim elastičnim korakom, crnokos, još vitak i mesnate jake šije, bilo mu je kao cvijetu, kada snagom svoga korijenja razbija teglu *(Krleža, Novele, 1937,*

29). — Mirišu karanfili, što su se crveno rascvjetali u teglama na terasi *(Marinković, Proze, 1948, 10).* — A kada je od dragosti i znatiželjnosti zavirio unutra, ukazaše se one zemljane lončarske tegle, napunjene kiselim mlijekom, poredane u istom onom redu kao pred četrdeset godina ... *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1950, 477).*

tegleći -a -e, *koji tegli.*

Ja se čitav dan trudim i mučim poput teglećega vola, pa za druge! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 187).*

teglenje, n., glag. im. od *tegliti.*

Jadnim težacima i marvogojcima, koji su čitav jedan život spavali po štalama i gurali se s rogatim blagom, njima se zbivanje u asfaltiranome gradu (gdje pločnici sjaju kao zrcala kad pada kiša) pričinilo u prvi mah lakšim od onog očajnog i crnog teglenja i tako im je bilo, kao da su iz svega toga nesnosnoga isplivali – na minutu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 10).* — Sredstva, da bi se marva prisilila na teglenje, bezgranična su, a najbolje je marvi dati nekoliko banketa godišnje, jer građani su se pomamili za svečanim banketima, kao krave za solju *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 51).*

teglica, f.

1. dem. od *tegla.*

Napravio novu kuću, zgradicu proširio i opravio, bunar sazidao, staru vrbu posjekao, a iza bunara, onud do susjedova plota, posadio dva reda voćaka. Pa kakvih voćaka! [...] Jabuke kao dječja glava, a kruške kao teglica *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 86).*

2. ovdje u značenju *rilce komarca.*

Uz tu bi reć davoriju udari sad na nas kao vojska čitav roj gladnih komaricah te u živi čas bjesmo što je gola tiela svuda nemilice izgriženi od tih krvopijah. Kako se koj strjelimke iz zraka pusti, tako odmah i teglicu onu pod kožu zavuče, pa dok ti rukom izmahneš, a on već pjevajuć s ruke na obraz i tako dalje *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 99).*

3. u frazi *izvaditi/izvući na teglicu* u značenju *pomoću teglice uzeti određenu mjeru, količinu čega.*

Poslje njih dati ćeš pladanj (tanjir) ovčjega sira, a naposljedku koju dinju i lubenicu. To će biti dosta. A kad su prepelice, moje ljubimice, izvadit ćeš na teglicu za danas onoga dobroga iz petorke u kutu *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 234).* — Dobavi on i lati svoje burence, pregleda pažljivo svoje pečate, postavi burence položke na stô, iskuca oprezno narogoženi vranj, izvuče na teglicu »svoje prepecanice« i istoči je u stakalce *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 215).*

tegličica, f., hyp. od *teglica.*

Kad je u kući sve se umirilo, izidju snaje svaka ustavši polako iz svoje postelje u kuhinju. Upale žižak, obuku odgodjenje suknje, roklje i nove cipele svaka obuje. Uzmu iz ormarića u kominku tegličicu. Iz tegličice uzme svaka prstom malo njekakve pomasti ... *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 154).*

teglić, m., *onaj koji tegli.*

S tim delijama povukao bi ti ovo čitavo brdašce, a nekmoli moja kolica! Ali i moja plavojka i ridjan povuku, pa makar bila ona vol s vimenom, a ridjan teglić, komu još ni rogovi ne dorastoše, ipak oni povuku i veće terete, ali danas, kao da im je metulj zavrtio u mozgu: nikud i nikamo! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 231).*

tegliti teglim.

1. *vući, nositi težak teret (o zaprežnoj životinji).*

Jer Janko je bio i kod kuće, u igri s djecom, ili kad bi hranio blago, kad bi volove pod plugom i teretom gonio, uvijek za pravicu. Nikad ne bi dešnjaku dao više sijena nego lijevom, nikada dopustio da jedan više tegli nego drugi *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 56).*

2. *pren.*

Pod strunom u potezu gudala, u žaru usjane pegle, / sjene su bijede preko svega legle, / negve osuđenika ruke su bijede stegle, / u rudniku bijedina djeca nijemo umorno tegle *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 19).* — Moj Danas zna što moj mi Sutra sprema. / Budućnosti i Prošlosti jer nema, / Što će se zbiti nosim već u sebi. / Tri trha tegli mojih leđa snaga, / Al mi o pasu tri ćemera blaga: / Bio bih lud kad trošio ih ne bi *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 47).*

3. *naporno i teško raditi.*

I tako ga zauvijek ogrliše dubine mračna, neznamenita bivstvovanja, u kom je i posljednji tračak samosvijesti izgubio, znao tek to,

da mora za druge tegliti, ako hoće da se svijetom protura *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 182).* — Ja ću kopati. Uredit ćemo si uzorno gospodarstvo. – Gospodarstvo bez blaga! – Pa to će tek biti pravo gospodarstvo! Tegli za svagdanji kruh! U znoju lica svoga jest ćeš hljeb – pisano je *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 80).* — Viđam! Pa ko će, ako ne ću ja! – žmiga gazda Risto utihlom društvu, očito sugerirajući prisutnima, da on popušta, no da je – valjda – jasno ko sunce, da je žena dvonogo kućno živinče, stvoreno maksuz da se rinta i tegli od zore do mraka *(Hanžeković, Novele, 1932, 158).* — Mužika je trebalo istom prikazati kao čovjeka, pa je doista po moskovskim i petrogradskim salonima bilo i te kako mnogo ljudi, koji su pročitavši »Lovčeve zapiske« doznali, da njihov Hor ili njihov Kalinić imadu dubokih osjećaja, da ne tegle samo, nego i misle i raduju se i tuguju čovječanski *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 34).* — Muž se potuca kojekuda, radi ono što mu se sviđa i što mu godi, a žena koti dječurliju, muči se i tegli kao mula kroz čitav život *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 63).*

4. u frazi *tegliti na što* u značenju *priklanjati se čemu.*

U tome su opazili da i Tahirbeg postaje kao i oni, ta gradska, općinska i kotarska gospoda, da »tegli na njihovu stranjku« i da postaje iz dana u dan sve drukčije *(Kikić, Bukve, 1938, 114).* — Davno već tegliš na narodnom polju, / A sve za žutake zlate! / Stoga i narod pripravlja haran / Konopac za te! *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 34).*

5. u frazi *tegliti iz čibuka* u značenju *povlačiti dimove iz lule, pušiti.*

Svi su bili ušutili, stari svim silama teglio iz čibuka i gledajuć obično preda se, od časa bi do časa svrnuo okom na Fehima i šargiju ... *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 120).*

6. u frazi *ludo je ubijati sebe tegleći ono, što se izvući ne može* u značenju *uzaludno je težiti nemogućem.*

A vaš sin luduje. Istina, ljepše bi bilo na svijetu, ako bi kiša padala, kad je kupus treba, ali je ludo ubijati sebe tegleći ono, što se izvući ne može *(Turić, Igra životom, 1909, 160).*

tegnuti tegnem.

1. *imati namjeru učiniti što, kaniti, smjerati.*

A kako je vučjeg srca, ne zna ti on za »ne mogu«, već što naumi, ne odumi, pa da tegne oblake sa neba skidati, i te bi skidao *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 137).* — Dok on je gledo svoga duha gledom / U divnoj sanji svih pralike stvari, / U carstvu bića, gdje sve ide redom; / I savršenstvo kako se pokvari / Tih bića vječnih, kada tegne koje / U prolaznom da svietu se ostvari *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 75).* — Vitnedy je sada obožavao palatina, te govorio, da će Beč viditi vraga i sotonu, ako palatinu što zavrti, jer kad što naumi, ne doumi, pa da tegne zaustavljati Dunav, i njega bi on zaustavio *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 204).* — ... i ovaj put bilo je batina i krvavih glava; hvala Bogu te mene nije bilo u toj kaši, Ivša i Lacko zbogom! Jadnici! Bog im se smilovao duši. Al' još bi ti gvozdeni vragovi tegnuli ovamo doći *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 150).* — Ta dva čudaka bijahu od najčudnijih na desetke milja uokrug [...] Bar ih nazivahu vječnim putnicima, koji su zazbilja tegli k dalekim ciljevima, al samo da su ih u osnovi na tijesno priudesili polje *(Draženović, Djela I, 1947, 32).* — Ajte vas dvojica, Nikola i Luka, s momkom ispred vrata, da bi nam bili u pomoći. Tegne li, da nas izdaje, začepite mu oštricom zauvijek usta! *(Draženović, Djela II, 1947, 171).*

2. u frazi *makar srce teglo pući* u značenju *makar bilo najteže.*

Dodju 1' po te, diko, svati, / Nedragi će uzdišući / Molitvu ti ipak dati, / Makar srdce teglo pući! *(Trnski, Kriesnice, 1882, 25).*

3. u frazi *tegnuti u osinjak* u značenju *izazvati sukob, svađu.*

Stao zmiji na rep; tegnuo je u osinjak (t. j. razdražio je zlo čeljade) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 197).*

tegoba, f., *neprilika, nedaća; patnja, muka.*

Pomisao, da će se Pavao Petrović htjeti odreći doma, u prvi je kraj obodri. Bila je pripravna podnašati s njime sve tegobe života; ona bi pošla s njime bez ičesa u bijeli svijet *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 134).* — Na konferenci, ja sam vam iznio tegobe, koje trpi naš narod u domovini … *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907,*

234). — Trpio sam bez ikakve tegobe sve uvrede, koje su mi ljudi na svakom koraku dobacivali, nisam ćutio ni tolikog poniženja misleći neprestano na onu, za koju sam radio i živio… *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 105).* — Nato ime je Bela IV. pismom od 9. srpnja 1285. odgovorio, da je uvažio njihove temeljite tegobe, te da im smanjuje porez na godišnjih 200 dinara običnoga novca … *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 168).* — Pomisao, da će se Pavao Petrović htjeti odreći doma, u prvi je kraj obodri. Bila je pripravna podnašati s njime sve tegobe života; ona bi pošla s njime bez ičesa u bieli sviet *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 210).*

tegoban -bna -bno, *koji je težak, naporan, ispunjen tegobama.*

Plamen triš užasan, kô od zviezde kobne, / Koju, kada po nebesih brodi, / Sa trepetom gledaju narodi, / Jer ju sliede boji, godine tegobne *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 162).* — Taj osjećaj bješe prejak a realnost odviše različita od njegovijeh misli, – jer Pero ućuti nešto tegobno, – gorko – nesnosljivo. Krv mu oživi u tome drhtaju nezadovoljstva i nemira *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 32).*

tegobniji -a -e, comp. od *tegoban.*

... sve to pospano i gladno režanje u pogledima, ta rugoba tijela, ta žalost mesa, ta glupost prometala, sve se to micalo pred Filipom bezbojno, sivo, neshvatljivo i mračno. Sve tegobniji postajali su ti nemiri i sve češći! *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 30).*

tegor, m., *natkriveni prostor u polju.*

Oranice su zagradjene suhomedjinama, a u njima po jedna po dvije izbice kao kule valjkaste. To su »tegori«, kamo se poljski radnici sklone od nevremena *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 194).*

tegota, f., *tegoba.*

Ginem ti, ginem ti svaki čas. – Ovdje mi je (i pokaže prsi) neka tegota, koja mi brani ležat mirno *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 26).*

tegotan -tna -tno.

1. *koji je pun tegota, naporan, težak.*

Drugoga dana opremismo se na put. Bilo je do škole čitav sat hoda. Meni se to prvo putovanje pričinilo doista dalekim i tegotnim *(Kovačić, U registraturi, 1911, 22).*

2. *koja je trudna.*

... a pojam trudna još svim ovim riječima: bređa, bremenita (ili s bremenom), djetinja, nejaka, noseća, prisobna, punana, sadružna, tegotna, teška, zbabna, zdjetna *(Kušar, Narodno blago, 1934, 48).*

teh, m., *čaj.*

Primi mene u svoj topli stanak, / Primi me, jer ljubav nema greha, / Spusti ljestve, jer me hvata sanak, / Primi me i skuhaj malo teha *(Matoš, Pjesme, 1923, 106).*

tehara, f., *kožnata vrećica za novac i duhan.*

Nitko nije sišao u »kuću«, da raspreće zapretanu vatru na ognjištu, da ispeče Sijedom kahvu i pripali lulu. Izvadi iz tehare kremen i trud, i udari čakmakom, dok uhvati iskru *(Nametak, Za obraz, 1942, 13).*

tehničar, m., *praktični stručnjak u nekom poslu.*

Jer otac ga je bio preporučio prijatelju liječniku za bolničkog tehničara, pa je to govorio mjesto hvale *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 198).*

tehnički -čka -čko.

1. *koji se odnosi na tehniku.*

Zločin se ne oruža samo najnovijim tehničkim već i najnovijim filozofskim sredstvima *(Matoš, Pečalba, 1913, 6).* — To je veliko pitanje! Rabindranath Tagore nam dovikuje, da gubimo dodir sa prirodom, i da tehničko usavršenje našeg vijeka potiskuje u pozadinu duševni razvitak čovječanstva *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 214).* — A budući je kozmički poziv gospodina satnika, da leticom taneta po svim principima balistike probija likove, to on nikada i ne misli drugo, nego kako bi da »posipom« svoje čete satre neprijateljske figure. On misli samo na tehničku stranu te svoje meštrije, i za njega ne postoji ništa drugo, nego samo ta tehnička strana *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 71).* — Dne 9. svibnja prikazala se za nas nova komedija, »Milijun« [...] »Milijun« jest dijete tako zvane francuske »dramatične tvornice«, kojoj je utemeljitelj pokojni Scribe. Plodovi te fabrike na mnogo su dobri, dosjetljivi i u tehničkom obziru vrlo vješto izrađeni *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 261).*

2. u frazi *tehnička škola* u značenju *škola u kojoj se stječe znanje i praksa u nekoj tehnici, struci.*

Bio tada vojnički komandant Omer Ferzi paša, čovjek školovan na tehničkoj školi u Beču, a svršio je i artilerijsku školu, civiliziran čovjek i pametan *(Martić, Zapamćenja, 1906, 47).*

tehnički, prilog, *na način svojstven tehnici, stručno, precizno.*

Tko je Zagrepčanin, znade jamačno, gdje se vojnički hljebac peče, to jest, da se tehnički izrazim, gdje je c. kr. vojno opskrbno upraviteljstvo, gdje li stara barutana *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 211/212).*

tehničnost, f., *rezultat tehnike.*

Tehničnost ta čini, da sva vozila uzimaju svaki čas predpregu od dva ili četiri čila vola, te se čini, što su našinci učinili od neznanja ili od obĕsti, da vozeći se strĕlovito nizbrdicom mogu punih glavah podcikivati ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 46).*

tehnika, f.

1. *mehanizacija, strojevi.*

Tehnika je bila plod natjecanja na području materijalnih uspjeha, a ratovi otstranjivanje svih zapreka, koje su priječile doći do njih *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 424).*

2. *način izvođenja čega.*

Kako je dražesna bila u tom oponašanju svoga učitelja glasovira! – Ne korite, gospođice, za to učitelja. Bit će to valjda uvjeti valjanoj glasovirskoj tehnici. Škola ne može, žalibože, nikada posve napustiti svoju suhoparnu stranu *(Novak, Informator, 1932, 78).* — I opet se videlo što može omladina. Ona svira virtuoznom tehnikom na violini vratolomne koncerte *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 132).*

3. *književni postupak.*

Po svojoj tehnici roman je podijeljen u pričanje o tom, kako Ana Karenjina ruši svoj brak, i o tom, kako ga Konstantin Levin gradi *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 14).* — Po svojoj tehnici roman je podieljen u pričanje o tom, kako Ana Karenjina ruši svoj brak, i o tom, kako ga Konstantin Levin gradi *(Nehajev, Eseji I, 1944, 26).*

teja, f., *teja-ruža.*

Soba bijaše svijetla, njome se razdavao miris teja, koje su venule, a bijahu na stoliću u ukusnoj vazi *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 83).* — I sneni golub liječe opijen još cjelovima Noći, / kroz zelenu boju, što joj lahor svilen skute veje – / Usnulo već sve je, / usnulo već sve je, / otrovno mirišu u perivoju teje *(Krleža, Simfonije, 1933, 109).* — Kraj sjenice klonu žalobno – / Ko pred smrt – posljednja teja / Spustivši meke latice / U tuzi golih aleja *(Galović, Pjesme II, 1943, 80).* — Soba bijaše svietla, njome se razdavao miris teja, koje su venule, a bijahu na stoliću u ukusnoj vazi *(Leskovar, Jesenski cvietci, 1944, 168).*

teja-ruža, f., *tea-ruža.*

Prolazili smo uz nasad teja-ruža. Jesen ih je većinu poparila. Tek gdjegdje još je po koja na pô svježa bila *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 62).*

têk, m.

1. *želja za jelom, apetit.*

Vinko otišao u kuhinju i sam si doneo kavu, mlieko i kruh, žvačući i one korice, koje su iza majke ostale, mlaskajući pri tom jezikom, odajući osobiti tek i zdravlje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 15).* — I onda ću još sira ... Tu na zraku ima čovjek vražkoga teka; izgovarao se Lujo, zaboraviv posve svoju dosadanju ulogu *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 46).* — No sad se pobojao, nije li na djetetu u istinu kakva opasnija bolest; doduše spava već nekoliko noći vrlo nemirno, nema teka, gdjekada je i vrućičavo, no on je vjerovao, što su zaključile žena i služavka, da djetetu naime probijaju kutnji zubi *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 14).* — Ali moram priznati, da i sama mnogo više jedem, odkada se bavim koturaškim sportom. Nije ni moguće inače. Čovjek je mnogo u prostom, svježem zraku, izmuči se, koliko treba u vožnji, a sve to stvara dobar tek *(Tomić, Melita, 1899, 45).* — Jeo je i pio izvrsno i s velikim tekom; bilo gosti ili ne bilo, on je sebi izvadio one komade pečenke, koje je on najvolio, te ih obično više uz pomoć ustiju negoli nožem i vilicom pojeo *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 267).* — Vinko otišao u kuhinju i sam si donio kavu, mlijeko i kruh, žvačući i one korice, koje su iza majke ostale, mlaskajući pri tom jezikom, odajući osobiti tek i zdravlje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 17).* — I onda ću još sira ... Tu na zraku ima čovjek vraškoga teka – izgovarao se Lujo, zaboraviv posve svoju dosadanju ulogu *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924,*

48). — Po njegovu mišljenju, njeni djedovi bijahu kraljevi jednog od najratobornijih bušmanskih plemena i bijelo su meso jeli s osobitim tekom. Taj mu je apetit silno imponirao *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 44).* — I odmah se, već tu kod jela, počeo tužiti, kako već od juče nije zapalio cigarete i kako ga to duševno upravo ubija i smeta u radu, a i tek mu umanjuje *(Perković, Novele, 1935, 32).* — Dva tri magarca su se razveselila nakon završnog obroka (njihov tek nije teško zadovoljiti), pa se šale po gumnu *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 120).* — Jeo je i pio je izvrsno i sa velikim tekom; bilo gosti ili ne bilo, on je sebi izvadio one komade pečenke, koje je on najvolio, te ih obično više uz pomoć ustiju negoli s nožem i vilicom pojeo *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1950, 386/387).*

2. *okus.*

Obično je nekud zamišljen i sigurno da mnogi put ne zna za tek jelu: tada samo nekako nesvijesno jede *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 31).* — ... a onda je iznenada ustao i oprostio se od Liepacha i sve je ispalo neobično nezgrapno i glupo. Idući kući imao je u ustima neugodan tek, kao da je pojeo komad starog i pokvarenog mesa *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 86).* — Obično je nekud zamišljen i sigurno da mnogi put ne zna za tek jelu: tada samo nekako nesviestno jede *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 43).*

3. u frazi *željeti dobar tek komu* u značenju *izraziti uvriježeni poziv na blagovanje.*

Za tili časak opet i tù tišina zavlada, jer se svatko, stojeći za svojom stolicom, u kratko pomolio Bogu, zatim zaškripe stolice i svi – želeći si medjusobno božji blagoslov i dobar těk – sednu k stolu, da jedu najprije čorbu, zatim pako ostale jestvine *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 38).* — Za tili časak opet i tu zavlada tišina, jer se svatko, stojeći za svojom stolicom, u kratko pomolio Bogu, zatim zaškripe stolice i svi – želeći medjusobno božji blagoslov i dobar tek – sjednu k stolu, da jedu najprije čorbu, a zatim ostale jestvine *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 48).*

tek.

a. u službi veznika.

1. izriče isključivanje, izuzimanje; ograničenje: *samo, jedino.*

Kako mi je to bilo strašno! Pa i sad mi je jednako tako težko! Tek mi pomaže kukavština ljudske prirode, koja se privikne svakoj nevolji i svakoj muci *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 41).* — Baka bolje pogledala, / Vidi: stoji dječak mali, / Poderan, je, a na licu / Bieda mu se tek zrcali. / Jednom rukom gusle drži, / Drugu k staroj baki pruža, / Darak prosi ... *(Harambašić, Pjesničke pripoviesti, 1889, 152).* — Do tvojih su se nogu svega svieta puci / U prahu klanjali duboko, / A ti, držeći žezlo kraljevsko u ruci, / Med njih tek spusti svoje žarko oko *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 150).* — Marija Bratićka ne osjećaše doduše slabine, no od jučer je u licu u istinu propala. Na staričina nutkanja tek bi prinijela čašu na usta *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 121/122).* — Našao ga, gdje sjedi s novinama, primaknuvši se bliže k svjetiljci, što je nad stolom visjela. Na pozdrav ne odgovori ništa, tek kimnu glavom *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 30).* — Dosele ga poznavah tek po čáku. Govoraše se, da ne priznaje ugarske nadmoćnosti, da se zbog madžarskih konduktera ne vozi nikada na željeznici, da je dobar ko kruh i oštar ko sablja ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 3).* — Trpjeti je morala strašno, te su joj se ledene kaplje znoja caklile na čelu i oči joj se izvrtale, ali podnosila je sve muke šuteći. Tek crna kosa bješe pobielila, a lice se skupilo u staračkim navorima *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 216).* — I stadoh tražiti novu ljepotu, pravu ljepotu, gdje je oblik tek predgovor knjige o duši *(Matoš, Umorne priče, 1909, 29).* — Kako ono pričaju za Schillera, da je stavljao noge u ledenu vodu, kad je htio da napiše štogod pametno, ili za Pascala, da je mirisao gnjile jabuke, kad se spremio da misli štogod baš zdravo mudro, tako je i braca Jova filozofirao tek kad se ponapio *(Krnic, Jedrina, 1916, 88).* — I onda sve će stihnut... tek čut ćeš šapat vala, / I kako zvijezde tonu i kako luna plije / I pjesmu sa kitare, što u noć čežnju lije, / Sve milovanje vala i bijelog morskog žala *(Angjelinović, Galebovi, 1918, 47).* — Spremio sam se u školu. Tek da se ne slomim, tako sam bio slabačak *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 47).* — Već se hvatao mrak – tek Zvjezdogorski zažmiri malo za leđa, al' tu odavna već nema ni Ilira

ni Mađarona *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 69).* — Našlo se onomlane na seoskom putu izgubljeno dijete, koje ne mogaše ništa reći o svome dolasku i svojoj kući, tek da se zove Ivica, a Marko, ne imajući poroda, uze ga s dopuštenjem vlasti k sebi *(Hanžeković, Novele, 1932, 13).* — Umiremo. Suton. Isto ko i lane, / bez pjesme. Bez žena. Bez krvi trofeja – / Tek u tužno predvečerje dana, / plačemo za ognjem sutonjeg vulkana *(Krleža, Simfonije, 1933, 75).* — Probuktale si sne iz mozga tjera, / Uživat mari sadašnjost si slatko; / Ljubakajući davi uspomene, / U zlatne žice nikad već ne dirno; / Tek kašto iz sna tajan glas ga prene, / Al' glas umukne – Natko zaspi mirno *(Šenoa, Pjesme, 1933, 204).* — Ljudi govorahu malo, tek katkad pala bi koja riječ *(Šenoa, Kletva, 1934, 540).* — Sve spava. Tek u jednoj naherenoj kućici na kraju sela, blizu oveće bare, tinja svijetlo zadimljene petrolejke, kao da se i po noći ruga sirotinji, neka vidi svoje jade *(Miškina, Trakavica, 1935, 163).* — Sate i sate bi stajao pred drvenom gajbom i gledao suru, kraljevsku ptičurinu s glavom nepomičnom, uleknulom u snažni vrat, očiju kao od stida sklopljenih. Tek katkada bi orlušina mahnula krilima, dignuvši oblak od prašine i od paperja ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 65).* — Probudila ga majka i pokarala, jer mu se ručak već ohladio. Jeo je tek da se jede, a kada starica ode u varoš, poškropivši ga svetom vodom iz bočice pod slikom Bogorodice, izađe na kapiju i gledaše za njom *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 83).* — Marija Bratićka ne osjećaše doduše slabine, no od jučer je u licu uistinu propala. Na staričina nutkanja tek bi priniela čašu na usta *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 197).*

2. izriče vremenski okvir: *netom; istom.*

Udarac za udarcem padao i komad po komad odpadao, dok se ne provali tolika struga u zidu, da su mogli izići na zrak. Tek se oni izvukli, a hodaja planu plamenom; da počasiše još koji tren, živi bi se spržili na onoj žari *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 12).* — Sutradan, tek što je svitati počelo, odvezao se ban put Karlovca *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 338).* — U maju žića puti nam se sreli / Kad tek procvate glogov cvietak bieli *(Nikolić, Pjesme, 1898, 14).* — Tek pred zoru popustila groznica, te on usnuo i spavao do devet sati *(J. Kozarac, Oprava, 1899, 26).* — Unukić se vratio kući tek dockan u veče, laganim kasom *(Matoš, Iverje, 1899, 85).* — On nije umro tek juče, već, kako vele, prije neko tri ili četiri mjeseca *(Car-Emin, Starci, 1917, 44).* — Tek pred zoru popustila groznica, te je usnuo i spavao do devet sati *(J. Kozarac, Oprava, 1919, 355).* — Njemački sam počeo učiti tek u devetoj godini *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 56).* — Mati se vratila tek poslije podne *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 15).* — Unukić se vratio kući tek dockan uveče, laganim kasom *(Matoš, Iverje, 1935, 70).* — I tek što je prišao i bacio oko na onaj lanac ljudi, što su se izvlačili iz zgrade i razilazili trgom kud koji, već je ugledao čovjeka s koferom *(Perković, Novele, 1935, 8/9).* — Bi l', mjeseče, reć mi znao, / Da l' me jošte dika ljubi; / Igraš li se zlatni prami, / Kad na rijeci ribu mami? ... / Tek što reče – a tog hipa / Na površju pljusnu riba *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 50).*

3. izriče oprečnost, suprotnost: *a, ali.*

Sretnu hitro čas prolazi, / Tek nesretnu kô puž plazi *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 213).* — Stoji tako dječak zlatne kose u dugoj bijeloj haljini, a u ruci drži stabljiku ljiljana. Sve na njemu i oko njega nježno je i sveto, kao da će se sad uzdići u nebesa. Ta slika preleti mu sada dušom, tek ovo dijete bilo je još ljepše *(Hanžeković, Novele, 1932, 18/19).* — Poodavno je, kad sam ovo lovište prvi puta zakupio. Tek onda nisam bio sam kao danas. Bila su nas trojica ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 225).*

b. u službi priloga.

1. *jedva.*

Čekat ćemo – i dosad sam čeko. / Tek je ponoć, a zora – daleko ... *(Kranjčević, Djela I, 1933, 128).* — ... a uz nju jezdijaše na vrancu gospodin Ivan, knez krčki, prava prilika brata si Stjepka, tek nešto stariji, sjediji. Bijaše to čovjek ko gora i uz svoja ljeta jedar i lijep ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 450).* — Luksemburgovac skucka, što je imao vojske, do zadnjega ciganina, pak je pohuška na nas. Još poče dušom i mitom snubiti među našima, i našlo se dosta psina, koji poštenje

i dušu odniješe na pazar. To je tek dočeko Gorjanski. Skoči, obori se na nas ko ris *(Šenoa, Kletva, 1934, 497/498).*

2. *upravo, baš.*

Sad se tek razvije veliko veselje *(Nehajev, Bieg, 1917, 98).* — A što je tek zvono našemu seljaku i našem ladanju! Često jedina muzika, jedina radost i utjeha *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 109).*

tekar.

a. u službi veznika.

1. *tek, samo, jedino.*

Podmetnuše vjeru, – ali vjera prava / Tekar se po bratskoj ljubavi poznava, / Niti ona pozna razlike med ljudma, / Ta nebeska rosa na zemaljskim grudma ... *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 111).* — Jer kad pustiš našu domovinu, / Znat ćeš tekar našem vinu cijene *(Šenoa, Pjesme, 1933, 11).* — Samo bogac, zapušten i sjetan, / Oplakuje svoju sudbu kletu; / Mora plakat u toj težkoj biedi, / Gdje ga mori nevolja i zima, / Gdje tim ljudem tekar onaj vriedi, / Tekar onaj, koji nešto ima! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 253).* — Istom su dvie godine, što se udala, a mjesto sreće, koja joj se samo nasmiešila, ukopao se u njene grudi crv sumnje i tu neprestano ruje. A to bijaše tekar početak duševne potištenosti, u kojoj će da se troši snaga njena života *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 226).*

2. *netom; istom.*

Kada k caru glasnik dopa, / I kad začu pusto djelo, / Namrštio gordo čelo. / Malo vrieme tekar minu, / Ljuti demir opet sinu, / Balderik se sablje laća, / A uz Franke crna klica / Kleti Borno izdajica *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 131).* — Al se prije svjetla ujavi / Vrh istoka predhodnica / I na vedroj sjaje glavi / Liljan rajski i ružica, / A za njome tekar stupa / U rumelci zora čista / I bio danak vodi skupa / Ruku u ruci ona ista ... *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 25).* — Tekar za po sata silazila su obojica niz stube, a Stipančić je govorio sinu zlovoljnim glasom, koji je prirodjen nadzornim organima ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 67).* — Svu je vještinu i svu skrb uložio majstor, da knjiga bude štampana u sjajnom obliku. Upravo jutros sa ponosom promatra tekar iz preše izašli list kalendara, na kojem su u dvije boje, crvenoj i crnoj, označeni dani, a svaka je stranica urešena vještom crtarijom *(Nehajev, Vuci, 1928, 112).* — Ja nijesam ništa trpio, ja sam sve zaboravio, sad tekar počeo sam živjeti, jer gledam tebe, jer si moja *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 265).* — Pučina oko nas, vedrina nad nama, tišina da ti sve zuji u ušima, a mi pokidani, izlomljeni, bez jedara, bez jarbola, bez kormila... jedva plutamo niz struju... Tekar osmi dan našao nas jedan Inglež i povukao nas do luke... *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 46).* — Jurio sam zdvojan, konjic posrto mi / Noseći na sebi pako crn i ljut; / Zdvajo sam i tekar tad odlanulo mi, / Kada biedan padoh ja u majčin skut ... *(Harambašić, Lirika I, 1942, 92).*

b. u službi priloga*: jedva.*

Nisu ono Ivanjski mi kriesi, / Jer smo tekar kod Đurđeva danka, / Već su ono turske zlobe biesi, / Što nam narod biju bez prestanka! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 64).*

teke, veznik, *tek, samo.*

Strašno čudo Gugjuku bijaše, / Kad poznade Miju Radmilića, / Kome veza ruke na Razkršću; / Al se guja brzo pretvorio, / Brk se njemu teke podsmijeva / Na ljepotu divnog seratlije ... *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 36).* — Protežući se pristupi umivaonici. Pljusnu malo vodom po licu, teke da raztare krmelje, kao da se je bojao, da će mu od više vode koža otančati *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 22).* — Strašno čudo Guđuku bijaše, / Kad poznade Miju Radmilića, / Kome veza ruke na Raskršću; / Al se guja brzo pretvorio, / Brk se njemu teke podsmijeva / Na ljepotu divnog seratlije ... *(Botić, Pobratimstvo, 1949, 58).*

tekija, f., *samostan muslimanskog vjerskog reda derviša.*

Došavši pod visoko jedno brdo sustavi Husein-kapetan konja i pokaza prstom Alipaši na vrhunac brda, na kom stajaše sazidana ogromna jedna zgrada. »Vidiš, pobro! To je tekija (samostan) Oglavak, tu su svetčevi šehovi, božji ugodnici *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 93).* — Drugi opet, što latinicom pišu, pretaču iz ćirilice, pohrvaćujući krdžalinke, jandžike, tekije i kaveze... Čorbine čorbe čorba! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 218).*

teklić, m., *glasnik.*

Jednog podneva donese mu banov teklić pisma, gdje mu sestra javi, da se ban vraća

od kćerine svadbe i da će za četiri dana stići u Zagreb *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 175).* — Gospodin Gašo našara na omotu pisma: »Na znanje plemenitomu gospodinu Ferku Tahu,« i otpravi teklića dalje na susjed *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 175/176).* — Sutra zarana pošlji teklića u Klis k Berislavu *(Šenoa, Kletva, 1934, 1008).*

teknuti teknem, *potećи.*

Zadrhtaše ta vješala tanka, / Al ne pisnu Crnogorčad mlada, / Niti pisnu niti zubi škrinu. / Proz poljanu mrka krvca teknu ... *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 7).* — Ja ne mogoh s mjesta, bezćutan, ko ptica / Kad ju mamen shvati baziliska gled; / U to potok suzâ s oči teknu nica / Topeć s moga srdca težak mraz i led *(Harambašić, Lirika I, 1942, 91).*

tekovina, f., *dostignuće, stečevina.*

Nepopustljiv nije zato, što bi egoistički ljubio svoje teze, nego zato što zna, da one predstavljaju najviše tekovine iskustva čovječjega *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 2).* — Nepopustljiv nije zato, što bi egoistički ljubio svoje teze, nego zato što zna, da one predstavljaju najviše tekovine izkustva čovječjega *(Nehajev, Eseji I, 1944, 7/8).*

tekst, m.

1. *ono što je napisano kao cjelina.*

Jedino se kod grčkoga, za prevođenja jednog odlomka iz Aristotelove Poetike, duže zadržao na riječi simpatho, ne zato, što je trebalo pomagati, već zato, što su mu se ta sama riječ i onaj odlomak, u kom se nalazila, učinili, da ih treba tumačiti, da treba kazati, što nije u tekstu *(Perković, Novele, 1935, 42).*

2. *riječi glazbenog djela, libreto.*

U rukopisu čuva pjesnik dramatički epos »Kraljević Marko«, i tekst narodnoj operi »Vladimir i Kosara« *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 10).*

3. u frazi *zakonski tekst* u značenju *zbirka zakona.*

Na početku učenja bješe odlučio uz zakone i komentare proći i nekoja znamenitija djela; najposlije nije na to dospio, te je u nekojim predmetima morao »škartirati« čitave partije, u nekojima ograničiti se tek na sam zakonski tekst, nekoje pak stvari sasvim ispustiti, »jer ih nikad ili veoma rijetko običavaju pitati« *(Gjalski, U noći, 1913, 275).*

tekući -a -e.

1. *koji teče.*

Jerbo vino, vino ostaje, / Te kroz staklo divno sjaje / Baš ko zlato a tekuće, / Biserpjene prosipljuće *(Bogović, Vinjage IV, 1878, 45).* — I Salkica Kokin se upire, a mozgom kao da se biba neka tekućina, neka tekuća para, nešto što je praznina i od koje on tupo bulji kao krava *(Kikić, Bukve, 1938, 73).*

2. *koji sada teče, trenutačno se zbiva.*

Taj račun glasio je za savjetnika Orlića za tekući mjesec ovako ... *(J. Kozarac, San savjetnika Orlića, 1911, 169).*

3. *koji prolazi.*

Smrt pregrada jeste ovog svieta, / Most na rieci tekućijeh lieta; / Teško onim, što na ovom kraju / Za milim si plačuć zaostaju! *(Preradović, Djela I, 1918, 68).*

4. u frazi *tekući stil* u značenju *tečan stil, koji ide bez zapinjanja.*

Musset mu je najveći francuski pjesnik, ali tek – iza Bèrangera. Njemu se »tekući stil« G. Sandove više svidja od proze V. Huga *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 90/91).* — Musset mu je najveći francuski pjesnik, ali tek – iza Bèrangera. Njemu se »tekući stil« G. Sandove više sviđa od proze V. Huga *(Matoš, Vidici i putovi, 1935, 238).*

5. ovdje u frazi *tekuća vatra* u značenju *bujica silovitih, surovih riječi.*

I kmetu tomu sad me vodi, – / Zagrmi Tahi riječju plamnom, [...] Od ljutosti se, reć bi, puši; / Iz smrtonosnih mu se ralja / Tekuća vatra niz brijeg valja, / I hara, prži, davi, ruši ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 253/254).*

6. u frazi *tekući led* u značenju *što proturječno, međusobno isključivo.*

Kod pogana je bogatstvo vrijedilo kao nešto dobro i slavno, za prave kršćane je bogatstvo neko zlo, neka sramota. Izraz »bogat kršćanin« je upravo kao »tekući led« *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 26).* — Kod pogana je bogatstvo vriedilo kao nešto dobro i slavno, za prave kršćane je bogatstvo neko zlo, neka sramota. Izraz »bogat kršćanin« je upravo kao »tekući led« *(Nehajev, Eseji I, 1944, 47).*

tekućica, f.

1. *tekuća voda u prirodi.*

I divna bila noć: nebesne luči / Kroz bujnu zelen čarobno se sjale. / Uz lahor vjetra, romon tekućice / U grmu kako svom da slavulj

muči? *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 28).* — Nad plavnicom je rijeka bistrija. Vidiš joj na dnu bijeli pijesak. Gdjegdje sred rijeke proviruje kamen. Pokriva ga svježi zeleni mah, a oko maha ljeskuta se živa tekućica *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 56).*

2. u frazi *kao voda tekućica / poput vode tekućice* u značenju *vrlo protočno, nezaustavljivo u kretanju ili nastojanju.*

Vrijeme lazi kao voda tekućica nad mlinskim kolom, ide vrijeme, pa nosi u svojoj torbi svakomu porodu čovječjemu po koju pogaču, ili gorku ili slatku, »kako je komu suđeno«, veli naš svijet *(Šenoa, Do tri puta Bog pomaže, 1932, 148).* — Al starici tecijahu riječi zahvalnice poput vode tekućice, koje nisi jak zaustaviti, i pri tom previjale joj se usnice slijeva nadesno, a zdesna nalijevo *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 239).*

tekućina, f.

1. *tvar u tekućem agregatnom stanju (nasuprot krutom).*

Ja razumijem, nastavih umovati, da bi ovaj današnji čovjek s pomoću svoga uma i znanja, što ga je skupio, mogao načiniti stvor sa nuždnim organima, u koje bi poput krvi ulio stanovitu tekućinu, koja bi te organe uzdržavala u gibanju, primajući u sebe poput hrane neku obnavljajuću snagu *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 143).* — Evo – dajte mu ovo – tim ga tarite! – i pruži neku bočicu s bezbojnom tekućinom, da onda žurno krene dalje po bojištu, gdje je ležalo mnogo ranjenih i mrtvih *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 410).* — Kad je kumordinar oteturao niz stube u svoju družinsku sobu, bijesnu oči Laurine; ona pograbi ljekarsku tekućinu, izlije polovicu i hitro izvadi iz njedara nekakav zamočić od papira, sasu iz njega u tekućinu žutkasti prašak *... (Kovačić, U registraturi, 1911, 321).* — A htio bi taj Kokin Salkica nešto da smisli, htio bi, čvrsto bi htio, on kao osjeća nešto, tako nešto kao da ga grebucka negdje u njemu unutra negdje... I Salkica Kokin se upire, a mozgom kao da se biba neka tekućina, neka tekuća para, nešto što je praznina i od koje on tupo bulji kao krava *(Kikić, Bukve, 1938, 73).*

2. *pren.*

Tijelu Venecije potrebna je sada blaga tekućina, da oslabi otrov lošeg lijeka prošlosti *(Nehajev, Vuci, 1928, 54).*

3. u frazi *zlatna / zlatu slična (vinska) tekućina* u značenju *bijelo vino.*

Prije sam ljubio žene, sad ljubim vino [...] – Pijmo! – reče gazda Šepaković [...] I oni su pili i to sa potpunim shvaćanjem. Od njih je svaki znao cijeniti dar božji – oni su znali osjetiti svu slast, koja se skrivala u toj, zlatu sličnoj tekućini *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 12).* — Milieu, u kom su se našli nakon toliko godina, bio im je baš ugodan. A ona zlatna vinska tekućina otkravljivala je oporost, onu koru zatvorenosti, koja se kroz godine hvata oko ljudskih duša *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 51).*

4. u frazi *kemična tekućina* u značenju *stari kemijski naziv za kapljevinu, tvar koja može teći.*

Veli se u ludžbi, da se kemična tekućina samo do nekoga stupnja spaja s drugom, pa onda da je »sita« *... (Šenoa, Praški listovi, 1931, 39).*

tekut, m., zool. *sitan beskrilni kukac koji živi kao nametnik.*

Sve, što ikako može, sakriva se u hladovinu. Psi su se uvukli u svoja duplja, kokoši u prašini trijebe tekuti, ptice u guštari, granju, čekaju sumrak da pozdrave prve zvijezde *(Miškina, Trakavica, 1935, 31).* — Zbog tekuti, buha, stjenica i krpelja srvao me, isprebijana i izmučena, tek pred zoru teški san, koji ne odmara, već umara *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 132).*

telac, m.

1. peior. *glupan, bedak.*

Ti ništa ne znaš, ti niesi ništa učio, ti si telac, ti si badava tri godine moj kruh jeo, – nijednoga dana ne ćeš više na sveučilište, za tebe je plug i motika, a ne jus *... (J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 37).* — Ti ništa ne znaš, ti nijesi ništa učio, ti si telac, ti si badava tri godine moj kruh jeo, – ni jednoga dana ne ćeš više na sveučilište, za tebe je plug i motika, a ne jus *... (J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 39).*

2. u frazi *zjati ko teoci u nova vrata* u značenju *gledati netremice sa zanimanjem.*

Pa se ne ogledavaj toliko na taj šareni gospodski svijet! Gle, zjaju u tebe ko teoci u nova vrata i stadoše trčkati za nama ko ugrijani psi, prosti, Bože! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 420).*

3. u frazi *telac od zlata* u značenju *zlatni kip koji simbolizira bogatstvo i obilje.*

Ali nek tko god / Dirne vam džep: / Svaki i zadnji / Potegne rep. / Telac od zlata / To vam je Bog! / Brata bar u njem / Štujete svog! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 172).*

4. u frazi *telac Božji* u značenju *blesan, luda.*

Za ludog se čovjeka kaže još [...] telac Božji ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 156).*

telad, f.

1. coll. od *tele.*

Tamo, gdje je šljivik svršavao, stajao široki zdenac, a stari sluga Antun netom napojio crljenobijele krave i telad, koja se nadignutim repom, sita i obijesna naganjala oko zdenca *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 252).* — Tamo, gdje je šljivik svršavao, stajao široki zdenac, a stari sluga Antun netom napojio crljeno-bijele krave i telad, koja se nadignutim repom, sita i obijesna naganjala okolo zdenca *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1950, 375).*

2. u frazi *zjati u što kano telad u nova vrata* u značenju *gledati u čudu.*

A svjetina se razbježala na sve strane. Ljudi zjaju u hrvanje i tučnjavu, kano telad u nova vrata *(Kovačić, U registraturi, 1911, 302).*

telal, m.

1. *posrednik kod prodaje starih stvari na javnim dražbama.*

... jer se ne može sjedjeti u sobama golim, gdje nekad bijahu šilte i bilećki ćilimi, a po sećijama serdžade i kadifeli jastuci. Sve je to izneseno, i nad svim tim je telal vikao: »trista dinara, prvi, drugi, hoće l'iko više... i treći put,« dok se srce paralo i suze pekle u očima, koje su to motrile iz prikrajka *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 66).* — Od jutra do podne nosao je Mušan Ibrišimović preko ramena stare stvari na prodaju [...] I tako, tellal više od jutra do podne. Prodaje ono što je Bosnu činilo Bosnom *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 41).*

2. *glasnik.*

Pavao stane da sluša što telal viče, a razabrati nije mogao ništa više od vike i komešanja svijeta, i Mula, do njega već došav, veli mu: – Zar ne znaš što je? Došo je ferman da se vezir sprema s vojskom preko Drine *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 195).*

telaliti telalim, *razglasiti.*

Knjigu šalje od grada do grada, / I sa knjigom mladjana telala, / Da telali i da Turke budi, / Da se dižu, i da Beču gmižu *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 78).* — Idi, ali da nisi govorio nikomu ništa. Ti ljudi nisu radi da se telali po svietu, što su oni učinili komu *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 88).* — Što u ludo brblješ, dok se čovjek diže, / Da nam legla ruši i šumu nam s'ječe. / Đipni, lugom trkni, viči i telali, / Da propast najveća našu goru stiže *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 7).* — Što će s onim otpadom, kupljenim samo za naše selo? Prođoše još dva dana. Talijan dade telaliti, da je ovog puta donio još bolje a mnogo jeftinije robe. Dođe nekoliko ljudi *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 205).*

telalski -ska -sko, *koji se odnosi na telala.*

I njegov tellalski dućan bio je pun takvih stvari, za koje su se stranci naročito zanimali. Sad je ljepota i oni dolaze da oseire Bosnu, taj kutak Istoka na Zapadu, »istočniji« danas i od samoga Carigrada *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 41).* — Avdan je gledao u njega nesabrano, u Avdanovoj je glavi šumilo i čudno se vrzlo, negdje je na čaršiskom raskršću bubnjao telalski bubanj, a Avdanu je to bilo kao da neko udara drvenim maljem u njegov potiljak *(Kikić, Djela I, 1952, 215/216).*

telce, n., dem. od *tele.*

A sada eto otelila im se krava. Telce staro već pet sedmica, sad je najbolje za prodaju, prodat će ga, i za utržak koješta otplatiti *(Miškina, Trakavica, 1935, 118).*

tele, n.

1. zool. *domaća životinja, mlado od goveda.*

Ah, da, on je cijeli mužek. Tako negdje seljaci ljube, gledajući gotovo zaljubljenije mlado tele, nego vlastitu ženu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 64/65).* — … tele méči (tele je mečalo … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 29).* — Na livadi mlado tele / Oborilo glavicu, / Zaljubljeno kao tele / U dražesnu kravicu *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 91).* — Ah, da, on je cieli mužek. Tako negdje seljaci ljube, gledajući gotovo zaljubljenije mlado tele, nego vlastitu ženu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 137).*

2. peior. *glupan, bedak.*

Civiliste ne smiju unutra! – Izvol'te frajlice, baš smo nazobili konje, – nadje se tu narednik, i šapne kapralu: – Tele jedno, zar ne vidite, da je to frajlica sa pošte? *(Matoš, Iverje, 1899, 105).* — Civiliste ne smiju unutra! – Ivol'te [sic!] frajlice, baš smo nazobili konje, – nađe se tu narednik, i šapne kapralu: – Tele jedno, zar ne vidite, da je to frajlica sa pošte? *(Matoš, Iverje, 1935, 85).*

3. u frazi *zablenuti se kao tele u nova vrata* u značenju *gledati s čuđenjem i strahom.*

Ako je s čudom pomiješan strah, reče se: Blene, zablenuo se (zablenuo se kao tele u nova vrata), ubezeknuo se, upropastio se, vas je premr'o od čuda i straha *(Kušar, Narodno blago, 1934, 179).*

4. u frazi *klanjati se zlatnom teletu* u značenju *štovati samo bogatstvo.*

Nisam ni ja idolopoklonik, ali narod mora imati neku svetinju, ako ne ćemo, da se poput vaših pradjedova zlatnome teletu klanja! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 189).* — Nisi vrijedan da gaziš zemlju ovu; ti ne znaš Boga i klanjaš se zlatnomu teletu *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 223).*

5. u frazi *plesati oko zlatnoga teleta* u značenju *boriti se, trsiti se za imetak.*

Kad bi mu se pak spomenulo nasljedstvo – onda bi tek uzbjesnio: – »Niesu Krupići nikada oko zlatnoga teleta plesali *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 236).*

6. u frazi *božje tele* u značenju *naivac, bedak.*

Perica bi bez zaprieke dignuo votirani mu honorar, prem je moje odlučno mnienje, da je on božje tele i ništa drugo! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 174).* — Perica bi bez zapreke dignuo votirani mu honorar, prem je moje odlučno mnienje, da je on božje tele i ništa drugo! *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 316).*

7. u frazi *izmamiti tele iz jalove krave* u značenju *vješto varati.*

… izmamio bi tele iz jalove krave (tako zna varati) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 150).*

teleban, m., peior. *tupan, blesan.*

Ne kako, nego: tako se opet primakla ova godina … usudih se ja primijetiti, zureći u prijepis govora. – To nije istina. Gledaj bolje, telebane! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 60).* — Ja idem načelniku, pa ću mu baciti ovaj službeni štap i poljariju, jer ja s ovakvim ludama ne ću da služim!... Puštaj me načelniku!... – Šta se ti tu dereš, ti telebane – misliš ako si poljar i ako kažeš, da ideš načelniku, da će te se tkogod prepasti… *(Krnic, Jedrina, 1916, 102).* — … uostalom je – reče – sve drugo u potpunom redu! – Eto vidiš, da si teleban! Kako može biti govora o potpunom redu ondje, gdje sve naopako u najvećem neredu stoji! *(Korajac, Šijaci, 1918, 93).*

telećak, m., *ruksak, naprtnjača od teleće kože.*

Bilo mi vruće, pa se oslobodih telećaka i ovratnika, legoh u travu i zapalih smotku *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 4/5).* — Onaj mladi vojnik, koji je od staroga zapovjednika izjeo vatru radi otpala gumba na svojoj bluzi, šćućurio se pod zemljom i skinuvši mokru košulju pregledavao nažuljena ramena od teška telećaka *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 55).* — Čuješ, da su mi sve kože, koje si ti ogulio, ne bi mi trebalo drugoga telećaka, a da ti mogu skinuti debeli obraz, ne bih našo boljih potplata *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 65/66).* — Bojni redi – sve momak do momka; / Al bi bili valjani kopači! / Bojni topi – gvožđe potraćeno; / Al bi bili valjani orači! / A telećak – ao kože puste, / Al bi bila torba milosnica, / Što je babo darovima puni … *(Kranjčević, Djela II, 1934, 72).* — Još kao vojnik pod telećakom bio je vidjeti kao ja s burmuticom na leđima. A tek kakve je snage bio! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 15).*

teleći -a -e.

1. *koji se odnosi na tele.*

Tu se obrati X. kao da se nečega sjetio, te zovne: »Malčiko, veliku porciju teleće pečenke s krumpirom!« *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 81).*

2. u frazi *biti telećeg izraza lica* u značenju *imati tup pogled.*

Dva putnika govore španjolski, a dva franceski. Jedan od Franceza je mlad, telećeg izraza lica. Stariji je po vanjštini i po kretnji trgovac, a osobito je ljubezan prama mlagjemu *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 10).*

telefon, m., *uređaj putem kojeg se razgovara na daljinu.*

Moj drug ima poštansku agenciju i telefon. Hoću li telefonirati? Hoću – u Jablanac. »Tražite, druže, Jablanac!« *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 210).* — Danas bi automobil pobijedio / Sve polubogovske / Četveroprege / Olimpijada; / Odabrana bi djeca Jehovina / Pred glasom našeg telefona / Popadala licem u prah, / Kao pred licem proroka / U pustinji; / U znakovima telegrafa / Vidjeli bi graditelji piramida / Ozirisovo znamenje! *(Angjelinović, Latice, 1922, 139).* — Negdje u trećoj sobi cinkao je telefon, a u četvrtoj sobi klepetala je pisaća mašina i čuo se hrapavi monotoni glas šefa, koji je diktirao, diktirao *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 54).* — Pojurila je odmah do telefona da Katici javi, kako je stvar pored svih poteškoća, ipak na dobrom putu. Ali nažalost nitko se nije javio *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 40).*

telefoniranje, n., glag. im. od *telefonirati.*

U onim rojnim prugama što su polegle preko tračnica, u onom regetanju strojnih pušaka, telefoniranju, dovikivanju, pucnjavi, osjetio je Loborec nenadano duboku potrebu, da se i on uplete u tu bitku … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 18).*

telefonirati telefoniram, *nazvati koga telefonom, govoriti na telefon.*

Poslije ručka telefoniram u redakciju velikoga jednog lista. »Halo!« odazivlje se znanac. »Ultimatum je istekao. Što rade Rusi?« *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 8).* — Telefonirao sam u sve hotele, obletili smo sami nekoliko njih, ali sve je bilo puno, krcato *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 58).* — »Ideju« je dao baš g. Smoljanović, koji je čak izrazio želju da i sam u tom poslu sudjeluje, ali je morao da naglo otputuje. Poslije nekoliko dana telefonirao je da ne može doći i da stvar prepušta »Jugo-Fortuni« *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 163).*

telefonist, m., *onaj koji je zadužen za primanje obavijesti putem telefona u kakvoj organizaciji.*

Četa se zaustavila na jednome čistacu u polutmini; oficiri su čekali telefonske zapovijedi […] jedan je telefonist prao kotlove i govorio ljudima, kako su tu na tu istu telefonsku štangu pred dva dana objesili špijuna *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 19).*

telefonski -ska -sko, *koji se odnosi na telefon.*

Na telefon nije se javio nitko, nego se čula daleka grmljavina telefonskih žica i školjka je šumila kao da su po njoj greble hiljade i hiljade okorjelih nokata! *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 24).* — Četa se zaustavila na jednome čistacu u polutmini; oficiri su čekali telefonske zapovijedi, a ljudima je dan odmor *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 19).* — Golo drveće, bespomoćno i prozeblo, udaralo je grančicama jedno o drugo, a napete telefonske žice tužno su jecale kraj puta *(Miškina, Trakavica, 1935, 201).* — U to je k njemu bojažljivo pristupio nekakav stranac, koji se tu bespomoćno vrzao, skinuo šešir i zapitao ga, gdje se tu čekaju telefonski razgovori; njega treba da nazovu iz provincije, iz tog i tog gradića, i rekli su mu neka u toliko i toliko sati čeka na glavnoj pošti *(Batušić, Argonauti, 1936, 35).* — Nestale tuge i glavobolje / I pala je pečal s lica; / Galame vrapci – svi dobre volje – / Sa telefonskih žica *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 95).*

telefonski, prilog, *putem telefona.*

Jer neka i bude tako da se on prevario u povorci, no kad ju je jednom prepoznao, te i sam, kako kaže, bio u onoj ulici, gdje je bila stražarnica, – zar nije mogao tamo odmah o povorci podnesti prijavu, koja je potom odmah mogla telefonski biti dostavljene na centralu! *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 192).* — U sumraku pojavio se major Georgis u malom dvorišnom stanu doktora Nielsena, a nije stigao nenajavljen. Točno o podne informirao se telefonski, bi li ga gospodin doktor mogao primiti u jednoj ličnoj stvari? *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 75).*

telegraf, m.

1. *uređaj za prenošenje pisanih poruka na daljinu.*

U isti medžlis javila je telegrafom iz Bos. Broda tamošnja ustaška uprava: »Evo kaurska vojska dolazi preko Save. Do koji dan udarit će u Bosnu. U pomoć nam šaljite vojsku« *(Martić, Zapamćenja, 1906, 95).* — Kohn! Kohn! Jeste li telegrafirali? Na sve strane treba telegrafirati! Odmah! Telegrafirati! … I već je Ratković vidio kako brenčaju svi telefoni i svi telegrafi cijele kraljevine … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 154).*

2. *ustanova za prenošenje pisanih poruka na daljinu.*

Satima se oblaci spremaju i kupe. / Vuneni, sasvim blizu gradu / kao haljine zagasite polako se vuku, / skoro na domaku ruku. / Uskoro ćemo biti u oblacima. / Sud, pošta i telegraf, kazalište i Hram / jesu kutije i sanduci nad kojim oblaci kuljaju *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 125).*

telegrafički -čka -čko, *koji je svojstven telegrafu.*

Dvie gospodje, jedna vrlo mlada i dražestna, druga prestara, puna zavojaka i pera sa očalinom u ruci, – sjedile su razvaljene u sjajnoj Daumont-kočiji […] Molim te, izbjegnimo tu staru čevrljavku … reče Marko videći iz daleka naperene naočale. – A mladu? … prekinu ga Hugo svojim običnim telegrafičkim stilom. – Appétit santé, … nemoguće, – blizu smo! – Samo dvie rieči! *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 60/61).* — Dvije gospogje, jedna vrlo mlada i dražesna, druga prestara, puna zavojaka i pera sa očalinom u ruci, – sjedile su razvaljene u sjajnoj Daumont-kočiji […] Molim te, preletimo tu staru brbljavicu! … reče Marko videći iz daleka naperene naočale. – A mladu? … prekinu ga Hugo svojim običnim telegrafičkim stilom. – Apetissante! … Nemoguće, – blizu smo! – Samo dvije riječi! *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 56).*

telegrafički, prilog, *putem telegrafa.*

Pokaži mu ovo pismo, pa ako hoće, da ga namjestimo vladikom u Foči. Sve je gotovo, telegrafički biti će imenovan od patrijarha carigradskoga, a od sultanove vlade potvrdjen *(Martić, Zapamćenja, 1906, 52/53).*

telegrafija, f., ovdje u frazi *stil telegrafije* u značenju *koncizan, sažet stil kakav se koristi u pisanju telegrafa.*

Odzvonilo je glagolima, moj gospodine! ... Oni se, istina, još u govoru upotrebljavaju. Upotrebljavaju ih još i novine i loši pisci. Ali čoveku duha, suptilnom, ne treba verb. Subjekt, objekt, adjekt! Duh vremena, duh najskorije budućnosti! Stil budućnosti je stil telegrafije *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 55).*

telegrafirati telegrafiram, *poslati telegraf.*

Tada predloži taj, koji je prevlast uzeo nad Hadži Lojom, da telegrafiraju Magjarima, da ne bi dali caru svoje vojske na Bosnu, pošto su Magjari od starine naša braća *(Martić, Zapamćenja, 1906, 94).*

telegrafisanje, n., glag. im. od *telegrafisati, telegrafiranje.*

Ovaj ukaz probudi među učiteljima Velike škole biogradske nezadovoljstvo. Daničić se zahvali na svome učiteljstvu, a sada je tajnikom u ministarstvu nutarnjih poslova, i to u odsjeku za poštu i telegrafisanje(!) *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 13).*

telegrafistica, f., *ona koja radi na telegrafima.*

Otac odreže napokon posve ozbiljno: Ili ćeš u preparandiju ili ćeš u brzojavnu školu! Pri tim zadnjim riječima zamagli mi se, mal' se ne sruših. Ja pa telegrafistica! *(Šenoa, Branka, 1933, 13).*

telegrafski -ska -sko, *koji se odnosi na telegraf.*

Mir je / I tišina u noći… / Tek nad njima zuje, / Ko roj srditih pčela, / Telegrafske i telefonske žice / Što se u daljinu gube / Ko jeka dugoga doziva / S brda na brdo *(Angjelinović, Latice, 1922, 134).* — U onom užasu, nedaleko od sebe, ugledah telegrafski stup. Posrćući i skoro četveronoške doplazih do njega i kao progonjena zvijer uhvatih se za drvo *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 119).* — Telegrafski stup, telegrafski stup, / I smrznuto polje, / 1 pogled zasićen i tup / I život bez volje. / Mijenjaju se krajevi i postaje, / Ali tuga, tuga ostaje. / Nosim je od stanice do stanice *(Cesarić, Lirika, 1931, 45).* — Ritam vagonskih točkova, jurnjava telegrafskih stupova, kuća i polja, što su kraj prozora promicali, sve je to začudo jasno dočaravalo vožnju kroz vasionu *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 26).* — Zato su odlazili predveče izvan grada, – što dalje od ljudi, – stupali su pogureni s praga na prag između tračnica, vjetar je tresao telegrafskim žicama i pjevao u stupovima, a na kolodvoru je soptala lokomotiva pod parom *(Dončević, Propast, 1936, 186).* — Bila je tada još djetešce, a bila je dijete, i kad bi nekolike godine poslije izašla za avlijska vrata i, dok je vani bura cvilila kroz telegrafske žice i dizala pijesak, od koga bi oči pokrvavile, obijesno govorila za ženama, koje su se umorne vraćale iz duhanske tvornice ... *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 83).* — Ritam vagonskih točkova,

jurnjava telegrafskih stupova, kuća i polja, što su kraj prozora promicali, sve je to začudo jasno dočaravalo vožnju kroz svemir *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1947, 30).*

telegrafski, prilog, *putem telegrafa.*

Odvedem ga u Sarajevo, zatim u Kreševo, zatim ode sam s drugim fratrovima u Fojnicu, pa u Sutjesko; a te stvari, obavi, jer je Andrássy htio s tijem potvrditi oni protest telegrafski priopćen *(Martić, Zapamćenja, 1906, 89).*

telegram, m., *pisana poruka koja se prenosi telegrafom, brzojav.*

Vrati se kući tek pred veče. Nadje telegram iz Araberga. Preko četvrt se sata nakanjivaše da ga otvori [...] Pri čitanju telegrama obolješe mi jamačno periferijski nervi. Imao sam jako lupanje srca *(Matoš, Iverje, 1899, 138/144).* — Telegram ode, ujutro stigne u Berlin i do podne Andrássy priopći ga kongresu, koji zaključi predavanje Bosne na upravu austrijanskoj monarhiji *(Martić, Zapamćenja, 1906, 89).* — To, da su kuhari razlili cijeli lonac masti i da je velika svjetiljka na zahodu razbijena, i da je došao telegram domobranu Trteku, da mu je umrla mati, to su sve sitnice *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 146).* — Vrati se kući tek predveče. Nađe telegram iz Araberga. Preko četvrt se sata nakanjivaše da ga otvori [...] Pri čitanju telegrama obolješe mi jamačno periferijski nervi. Imao sam jako lupanje srca *(Matoš, Iverje, 1935, 113/117).* — Žena mi plačući priznaje: još prekjučer stigao telegram o premještenju *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 96).*

telegramski -ska -sko, *koji je svojstven telegramu.*

Novela, priča, crtica škodila je debelom romanu, jer bijaše pisana majstorstvom pripovijedača, kao Poe i Mérimée, i jer je svojom telegramskom lakoničnošću i naglom intenzivnošću više odgovarala modernim potrebama brzine, nagle lektire i intenzivne emocije *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 20).*

telepatija, f., *pojava kojom pojedinci navodno mogu saznavati osjećaje i misli drugih ili međusobno bez da ih ikako iskažu.*

Ali duboko značenje telepatije kao pokušaja da se izgradi novo, zasada nepotpuno, čulo pronicljivosti ne ćemo sniziti na razinu zabludjelih priviđenja mnogobrojnih žrtava paludalnih groznica *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 166).*

telepatičan -čna -čno, *telepatijski.*

I sa Jelenom uzmem razgovarati se o Gjemi. Htjedoh da jĕ izpitam, nu – ona mi tek reče isto, što sam već iz raznih okultističnih i telepatičnih knjiga znao *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 84).* — »On mora da na mene mnogo misli i za mene se brine,« mislio on, »i njegove misli neprestano stoje sa mojom dušom u telepatičnom saobraćaju protiv moje volje *(Kosor, Razvrat, 1923, 279).*

telepatijski -a -o, *koji se odnosi na telepatiju.*

Ali zašto mu se Elvira u mislima tako narivava i to baš sada? Možda još uvijek i jako na njega misli, pa je to kakav telepatijski zakon! *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 141).*

teleskop, m., *uređaj koji omogućuje promatranje zvijezda i drugih udaljenih nebeskih tijela.*

Čitave zime bile su noći duboko plave [...] Moj je teleskop bio noći i noći koso uperen u nebo i zimu, i ja sam kroz njegovu sjajnu mjedenu cijev snivao cirkumpolarne i zodijakalne sne *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 153).* — Ah, fućkam ja na tvoje nebo! – govori Tomi Sabundalović, nemoćni svjedok pakosnih svečanosti na otoku. – Fućkam ja na to! Pogledaj kroz teleskop, i vidjet ćeš u tom tvom nebu strahovitih perturbacija, neočekivanih lomatanja … *(Marinković, Proze, 1948, 9).*

telešce, n., *tjelešce.*

Djeca su izvan dvorišta suzbijala kržljavo telešce medvjeđe dlake, rutavo, koje je tužno mukalo za mlijekom *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 23).*

teletina, f., *teleće meso.*

Tu su se pušili čitavi butovi teletine u ogromnim srebrnim zdjelama, servirani na flandrijski način, u širokim režnjevima sa slaninom, a morunama, kečigama i ružičastom lososovinom bili su krcati svi stolovi oko buffeta ... *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 164).*

telica, f., *žensko tele.*

Na izmaku prve godine pala mu u rijeku razigrana telica. Izvukoše je na obalu sami dječaci konopima od divljega hmelja. Kada se uveče povratio s blagom, sav prokisao i

prozebao ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 79).* — Kad je prolazio Jakov vukući djevojčicu kao telicu za sobom, svi nađu u tome zabavu *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 54).*

teličar, m., *onaj koji pazi na telad.*

Kad je sve rasporedio, kad je s gospodinom pristavom prozborio dvije-tri [...] o kobili Gagi, koja se imala tih dana oždrebiti, Miško je zagledao još po štalama, da vidi, šta rade teličari i ždrebičari, a onda se i sam zaputio u polje *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 222).*

telić, m.

1. dem. od *tele.*

Nasred livade bilo nekoliko granatih voćaka, a pod njima plandovalo desetak šarenih i crljenih telića, koji poskakaše na noge te s izpruženim vratom ustremiše poglede u nepoznate došljake *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 92).* — Nasred livade bilo nekoliko granatih voćaka, a pod njima plandovalo desetak šarenih i crljenih telića, koji poskakaše na noge te s ispruženim vratom ustremiše poglede u nepoznate došljake *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 289).*

2. u frazi *gledajte telići u nova vrata* u značenju *podrugljivo poticati druge da gledajući bez riječi zavide komu.*

A kumordinar stanovitim osobitim njuhom zamirisav i osjetiv takovo laskavo šaputanje, uzdigao bi jošte napetije jaku debelu glavu u vis, kano da si ga na kolac nabio, i nahmurivši usta i nos poput neodlučna diplomate, ukočio se i pomislio u sebi: »Gledajte samo telići u nova vrata! Imate šta i gledati ...« *(Kovačić, U registraturi, 1911, 33).*

telićak, m., *staja namijenjena teladi.*

Tu je kuća, soba izba i smočnica za stanara pod jednim snizkim krovom; do stana staja za krave i druga goveda, telićak za teoce, ovčinjak za ovce, svinjac i kočanje za svinje, kolnica za kola, sienici za sieno, plievnjak za pljevu, mliečnjak za mlieko, kočina za živad *(Stojanović, Slike, 1881, 126).*

teliti se telim se, *donositi tele na svijet (o kravi).*

Krava je legla u travu, vrat ispružila, a glavom se privila uza zemlju. Njena se utroba sva uskomešala: u prednjem se dijelu utanjila, a u stražnjem narasla [...] – Mila moja, pa ti se to teliš, sretno ti bilo. Da si bar do kuće izdržala, da ti meko prostrem ... *(Perković, Novele, 1935, 124).*

telurički -čka -čko, *koji se odnosi na telurij, kemijski element kojeg ima u Zemljinoj kori.*

Tamo sitno tijelo neznatna urednika zakutnoga […] profesora »artium liberalium«, koji u gimnazijama uči risanje, u pučkim školama krasopis […] u preparandiji gimnastiku, u višoj djevojačkoj učioni teluričke pojave u alpinskom gorju ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 69).*

tema, f. i m., *ono o čemu se govori, razmišlja ili piše; misao, predmet, osnova.*

Da vam to razjasnim, milostiva, ja ću se ako mi dozvolite – opet morati zadjeti o onaj vama neugodni tema o nerazmjerju staleža i strukovnih zanimanja u našoj zemlji *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 50).* — Mladi ti ljudi bili su svaki dan skupa, po tri sata bi se razgovarali, ali iz svega razgovora nije se moglo razaznati: jesu li pravnici, filozofi ili medicinari. Svakdašnje novosti, politika, pikantne pričice, – to je bio dnevni tema njihovu razgovoru *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 110).* — Ali od prirodjenosti ne popuštam! reče opet u sebi kao da s nekim polemizuje o toj temi *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 36).* — Da vam to razjasnim, milostiva, ja ću se – ako mi dozvolite – opet morati zadjeti u onaj vama neugodni tema o nerazmjeru staleža i strukovnih zanimanja u našoj zemlji *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 51).* — Mladi ti ljudi bili su svaki dan skupa, po tri sata bi razgovarali, ali iz svega razgovora nije se moglo razaznati: jesu li pravnici, filozofi ili medicinari. Svagdašnje novosti, politika, pikantne pričice – to je bio dnevni tema njihovu razgovoru *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 110).* — Sjedne Klisić do Janice, interesira se za vezivo, pa pitaj ovo, pitaj ono, a sve nekim toplim glasom, te Janicu srsi prolaze [...] A jelte, gospodin Vlado, vi to učite za suca? – pita ona tek da načne drugu temu *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 36/37).* — Zašto je Sofija vrisnula, čuvši za smrt Milićevu? To bijaše ovaj put tema Šimine filozofije *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 250).* — Tješio sam ga, kako sam znao. Prevezli smo razgovor na ugodnije teme, i kad

sam se lijepo odmorio, pođoh oprostivši se s ukućanima ... *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 10).* — Stihovi su moji ispružili ruke / Drhtave nemoćne svoje ruke / Za nečim čeg ovdje nema / Za nečim čeg nigdje nema / Za nečim što je ludi san. / I to je tihih stihova mojih tema *(Batušić, 23 pjesme, 1938, 5).* — Nebo skrili oblaci, / Nema sunca, nema; / A u mojoj sobi me / Kruži pustoš niema, / Zalud vapim za tobom, / Nema tebe, nema; / S tuge pjesme sastavljam, / Stara im je tema: / Za uboge pjesnike / Nema sreće, nema *(Harambašić, Lirika II, 1943, 200).*

temat, m., *tema.*

Gospoda su se doduše dosta brzo sporazumjela o tih stvarih, ali oni bi bili bez kraja i konca još dalje razpravljali i razpredali o tom važnom tematu, da nije galonovani sluga otvorio vrata u znak, da gospoda imaju poći u blagovalište ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 41).*

temelj, m.

1. *donji dio građevine koji se prvi postavlja i ključan je za njezinu stabilnost.*

Nu buduć da, kad se kuća gradi, / Prvo odozdo temelj se položi, / Zato treba, za puk da se radi, / Težki jaram njegov da se odloži … *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 178).* — Spomenu, kako je njegov djed, kopajući temelj za klijet, našao željezni lonac pun zlatnog novca *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 47).* — A tu borbu, što traje obilata pola vijeka, motrio je često, gledajući, kako istom podignute zidove zarašćuje krepka i sočna trava, a na drugom mjestu kako radnici marljivo krče šikaru, da postave temelj novoj kući *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 182).* — Spomenu, kako je njegov djed, kopajući temelj za kliet, našao željezni lonac pun zlatnog novca *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 53).*

2. *pren.*

Zapitaš li prvu kuću u Grabiku, / Reći će ti Lovru i Lovrina Niku. / U njoj svakog dobra od davnih zemana, / U njoj prva cura, Nikolina Stana. / Gdje je dobar temelj od djedova starih, / Kuća sama teče, sama gospodari *(Velikanović, Otmica, 1901, 42).*

3. *ono na čemu se što zasniva, osnova za što.*

Gospodo bogovi, opazi Herkule, vidim, da su temelji našega moralnoga poretka duboko podrovani, kad se proti zakonima stavljaju uvjeti *(Šenoa, Diogenes, 1934, 214).* — Nauka, umjetnost, religije, sve su to temelji više kozmopolitske civilizacije *(Krleža, Novele, 1937, 161).*

3. u frazi *udariti temelj(e)* u značenju *započeti, omogućiti što.*

Ja pako pobrinuti ću se za vaš napredak, što budem bolje mogao, a moja preporuka udariti će prvi temelj vašoj sreći, jer da znate, imam u vojsci a dapače i na dvoru velikih i mogućih prijatelja *(Becić, Zavjet, 1882, 78).* — Ovi zapisi udariše temelj blagostanju mnogih donle siromašnih krajiških obitelji *(Becić, Zavjet, 1882, 180).* — Za dva dana imala je biti u Zagrebu javna skupština, da se udare temelji za nov rad *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 250/251).*

temeljac, m., u frazi *kamen temeljac* u značenju *najvažniji dio čega, osnova, temelj.*

Vjera, autoritet – to je kamen temeljac ovog guravog svijeta *(Matoš, Umorne priče, 1909, 86).*

temeljan -ljna -ljno.

1. *koji je osnovan, bitan.*

Vidio mu se doduše pošten i miran, no slabe volje i malenoga izkustva u temeljnih uslovih života *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 87).* — Vidio mu se doduše pošten i miran, no slabe volje i malenoga iskustva u temeljnim uslovima života *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 88).* — Označismo ovdje u temeljnim crtama Shakespeareovu priču o Hamletu, suho i shematički, da se jasnije istaknu razlike između starog mitusa i preradbe *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 142).* — Označismo ovdje u temeljnim crtama Shakespeareovu priču o Hamletu, suho i shematički, da se jasnije iztaknu razlike između starog mitusa i preradbe *(Nehajev, Eseji II, 1945, 213).*

2. *koji ima fizičku snagu i čvrstinu.*

Čovjek sredovječan, ali temeljan i jakostan, premda mu to nije vidjeti na licu, ublijedjelu, ispitu i dugo neobrijanu *(Car Emin, Starci, 1917, 22).* — … temeljan čovjek ili temèljāk (vrlo krepak, jakostan, tvrd) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 208).*

temeljit -a -o.

1. *koji ide do pojedinosti, sustavan, detaljan.*

Najtemeljitiji sgodopisac srednjih vjekova, dužd mletački Andrija Dandolo, slaga se

podpuno s prastarom hrvatskom dogodovštinom … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 452).* — Najprije pregledaše onako samo na brzu ruku sami senatori zvijer. Temeljit strukovnjački i vještački pregled imao je slijediti kasnije *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 172).*

2. *temeljan.*

Mate je svoje vrsti čovjek. Snažan, temeljit, glatka djevojačka, ali jako rumena lica, a očiju i kose crne kao gavranovo perje; brada mu se modri od snažne dlake *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 106).*

temeljiti -a -o, odr. od *temeljit.*

Temeljiti Nijemac znat će pripovijedati o frenologiji stanovnika otoka Madagaskara, al' o nama ni pisnuti *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 16/17).*

temeljiti temeljim*, graditi temelj.*

Kućevan je Lovro, u gazdinstvu prvi, / Sto uhvati šakom, kao žrvnjem mrvi, / Sto zamisli mozgom, mora da se kreće, / Što ga težka snadje, ubiti ga ne će. / Prinovljuje kući, tvrdje ju temèljî, / Da uzbude tvrda po čovječjoj želji *(Velikanović, Otmica, 1901, 42).*

temeljito, prilog, *u potpunosti, do detalja, znatno.*

Poznavanje jezika – a on je sve glavne evropske jezike temeljito poznavao – smatrao je Lovro samo sredstvom, kako i valja, a učeći ih, nije si razbijao glave premudrim sitnicama bez svrhe, već je on učio postanak, filozofiju, narav jezika *(Šenoa, Prijan Lovro, 1932, 257).* — Kako je hrvatska krv uopće lako upaljiva, kako je stranačko bjesnilo za ono doba pod noge metalo svaki obzir, jer se tu bio boj na život i na smrt, mogao se je Dobranić posve temeljito bojati, da će politički protivnik u javnosti iznijeti njegovo toli iskreno pismo *(Šenoa, Vladimir, 1933, 126/127).* — … al' ni gosp. Mandrović ni gđa Popovićeva – do ponešto netočnog naglašivanja – ne će ni jedne uloge pokvariti, pa nisu ni ovaj put. Zato je gđčna Perisova ulogu carice Jakinte temeljito strašno pokvarila *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 73).* — Sad ja pitam sebe: što će biti zadaća moga života na selu u toku budućih godina? […] 2. treba temeljito proći praktičnu medicinu i jedan dio teoretske; 3. temeljito izučavati slijedeće jezike: francuski, ruski, njemački, engleski, talijanski i latinski … *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 8).* — Svatovi su po običaju bili u starinskoj nošnji. Na kraju povorke je Mitar, dobro rumen u licu, nakresan temeljito, na dugoj trstici i koncu dizao u vis pred nosovima hrpe djece slatki roščić *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 24).* — Sad ja pitam sebe: što će biti zadaća moga života na selu u toku budućih godina? […] 2. treba temeljito proći praktičnu medicinu i jedan dio teoretske; 3. temeljito izučavati sliedeće jezike: francuzki, ruski, njemački, englezki, talijanski i latinski … *(Nehajev, Eseji I, 1944, 16).*

temeljitost, f., *svojstvo onoga što je temeljito.*

Ako si pako obljubio temeljitost, razvali se po klupi, ali negovori ništa, već razmišljaj o taštini ljudskoj *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 16).* — Nadvojvoda je Ivan uvidio opravdanost i temeljitost Gajevih ideja. Prihvatio ih! *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 159).*

temeljnica, f., *osnovni dokument za unos podataka u financijsko knjigovodstvo.*

Ti živiš spokojno. Ti tamo u banci dobiješ temeljnice, provedeš kroz knjige i, kad su uredovni sati minuli, zaklopiš knjige, pa si svoj čovjek *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 7).*

temeljnik, m.

1. *temelj.*

Red je, sinko, da te ženimo. Il nam tajiš, ili u to srce nemogaše do sada sbilja nijedna ukresati iskre ljubavi. Ako je ovo potonje: valja se ogledati. Ima prilika, gdje ženitba postaje svetom dužnošću. Tako je kod nas. Ili zar da nam se kod takova temeljnika kuća izkopa i krstna svieća ugasi? *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 72).*

2. u frazi *kamen temeljnik* u značenju *dio temelja građevine.*

Pod palačom bogatoga gavana stoji duboko pod kamenom temeljnikom jedan stari neznani grob *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 57).*

temenah, m., *gesta pozdrava rukom uz duboki naklon.*

To rekav učini svoj temenah poslaniku Huseinovu, koji okrenuv konja naglo odjuri k svojima, da vodji priobći vezirov odgovor *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 103).* — Mer-

haba – učinio je Đulaga temenah jednom općinskom pasmandžiji koji je stajao prislonjen uz općinska vrata *(Kikić, Bukve, 1938, 37).*

temenjak, m., *temelj.*

Ovo su temenjaci stranke u Bosni, koja je protivna reformama cara Mahmuda i koja je pošla na Orlovo-polje samo zato, da se što više složi i sporazumije *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 20).*

temperamen(a)t, m., *skup ponašanja i osjećaja svojstvenih pojedincu ili zajednici, narav.*

Kazimir bijaše veoma živahna temperamenta, i svagda objestan do zla boga, nu kraj toga veoma dobra srca *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 3).* — Ona kao mati žalila je, da joj i starija kći ne bere onakovih lovorika, žalila je, da joj manjka onaj živahni temperamenat Nelin, žalila je, što voli biti ciele godine na selu, a tudji se od gradskog života … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 9).* — U Marije Bratićke bilo mnogo vesela temperamenta, a bijaše osobito danas sva razgrijana *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 56).* — Po svom koleričnom temperamentu opet je odviše crno shvatio izjavu prijatelja liečnika; mislio je, da bolest ne će na svoj podpuni razvitak čekati ni nekoliko mjeseci … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 6).* — To je pitanje ne malo smelo liečnika, skoro da ga je razsrdilo, jer je bio kolerična temperamenta *(Tomić, Melita, 1899, 299).* — Kačić se je svojim više strastvenim temperamentom doista znao često ražariti i uzbuniti, no svakiput bi ga Narančić svojim mirnim i objektivnim promatranjem utišao … *(Gjalski, U noći, 1913, 41).* — Umjetnik može biti narodniji od svog naroda, jer je uvijek izraz potenciranih osobina narodnog temperamenta *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 29/30).* — Ona kao mati žalila je, da joj i starija kći ne bere onakovih lovorika, žalila je, da nema onaj živahni temperamenat Nelin, žalila je, što voli biti cijele godine na selu, a tuđi se od gradskog života ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 11).* — Na licu mu gori krv od veselja, a kad pocikne, kolo se još jače zatrese, a mladež zavrišti, da ga još više osokoli. A on igra svim svojim temperamentom, dahće, znoji se i treska, bije nogom o zemlju … *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 54).* — Naš narod je narod južnjački, i ne voli jarma na sebi. On će u svom vatrenom temperamentu učiniti sve, samo da skine jaram sa svojih leđa *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 50).*

temperamentan -tna -tno, *koji se ističe temperamentom.*

Da ispričam sve. Moja je majka bila temperamentna žena, otac miran, šutljiv, flegmatičan *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 15).*

temperamentno, prilog, *na temperamentan način.*

Kad se oni izderu na pripravu […], apse pijane soldate i bacaju ih u zatvor ili vješaju špijune, oni se uvijek lično i temperamentno angažiraju u stvari, kao da je ta stvar doista njihova lična stvar *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 92).* — Dok je poreznik Zukanović zabrinuto pritiskao maramicu na krvavu glavu i nježno se znojio pri pomisli, kako će se pred ženom opravdati, dotle je doktor Kereković temperamentno i srdačno uvjeravao gospodina stražara: – Znam, da sam učinio glupost! *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 67).*

temperatura, f.

1. *stupanj topline zraka ili tijela.*

I temperatura tiela skoro je posve normalna. Simptomi nisu prama tomu, da bi nam se valjalo uznemirivati *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 121).* — Sad bi bio turoban i zlovoljan, a sad opet veseo i posve zadovoljan. Ovoj je duševnoj razigranosti odgovaralo i tjelesno stanje. Jednako se temperatura tiela brzo i nenadano mienjala *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 82).* — Nastaše krasni rujanski dani. Umarajuću ljetnju žegu zamienila je bila ugodna temperatura liepe jesen … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 81).* — Javljala se vrućica. Milosrdnica odmah to primijeti i podje, da mjeri temperaturu. Bilo je sada znatno preko 38 stupnjeva C *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 47).*

2. *povišena tjelesna toplina, vrućica.*

Imao je temperaturu, cijelu su ga noć tukli, a sad tu bos stoji na snijegu, pa su mu živci popustili, i on je počeo da kuka *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 168).*

3. ovdje u značenju *atmosfera, raspoloženje.*

U njegovim revolucionarnim stihovima jasno se osjeća temperatura onih dana: kako su iluzije rasle do delirija, i kako je težak očaj

ležao nad onim porazima i katastrofama *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 101).*

templ, m., *hram.*

Božanstvo Tvoje gdje gluhonijemo stoluje, / u svetinji nad svetinjama plamnim / gdje Tajna Tvoja vječna boluje, / o Ženo, Tajna Tvoje bolesti. / O, u tvom templu mesnatome vlada / ognjica i ljudi piju, bulazne i plešu, / po terasama i trijemovima grada *(Krleža, Simfonije, 1933, 148).*

tempo, m., *stupanj brzine kojom se što odvija.*

Glava mu je uviek prignuta i sve držanje tiela na izraz pobožnosti udešeno: oči na pola zatvorene, hod lagan i odmjeren na tempo, kojim se stupa u procesijah s voštenicom u ruci *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 110/111).* — Tada je nebo, prekrasna plavetna dvorana, višekrat zastrta bijelim il sivim oblačnim zastorima, po kojoj naizmjence u mirnom al brzom tempu prošetava veliko, dostojanstveno sunce i lijepi mjesec sa dražesnim zvijezdama *(Kosor, Rasap, 1906, 154).* — Ne vjerujem u čovjeka kao u životinju, koja bi bila prikladna da se odgoji za neku plemenitiju životinjsku vrstu! Ili je barem taj tempo tako spor, te sam ja izgubio svoju strpljivost! *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 154).* — Međutim, lisnice nije nikako bilo. Ili ih ljudi nisu gubili onim tempom, kako je to predviđao Vladimir Klisić, ili su ih gubili, ali na neki drugi, njemu nepoznati način ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 86).* — Dubović je laganim korakom pošao kući i kao isprebijan legao u postelju. U njemu se mozak smrznuo, a krv kolala tromim tempom pregaranja *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 49).* — Sve ide živim tempom točno, proračunato... Ovdje gore se radi, dok se dolje zabavlja. Netko mora da se žrtvuje *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 227).*

ten, m., *koža lica.*

… gospodična Liza, tridesetgodišnja djevojka srednjega stasa, još prilično zaobljenih forma, lica simpatična, nešto odviš blieda tena i velikih, plavih očiju vrlo sentimentalna izražaja *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 67).* — Bilo je to lice azijskoga tipa – japanskoga, tako nešto. No kakvo lice! Grančarić je osobito ljubio čisti ten, a Klara Borisovna imala je na svom licu upravo prozirnu bljedoću *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 74).*

teint, m., *ten.*

Nu još više bijaše na glasu radi svoga nesravnjivoga teinta. Njezino lice bijaše tako čisto, svježe i cvatuće, da su joj davali ime glasovite svjetske ljepotice Ninone de l' Enclos *(Tomić, Melita, 1899, 85).* — Ona dodje s veoma porumenjenim obrazima (lako se zacrvenila za štogod i ljutila se rad toga na svoj tanki teint) u novoj crème-opravi, malo zbunjena radi svojega rumenila … *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 78).*

tenan, m., u frazi *na tenane* u značenju *polako i potanko.*

Batali Ružo! – rekne on i ponudi me cigaretom. – Ova me, gospodine Alagoviću, današnja nezgoda potsjeća na jedan vrlo nesrećan jourfixe, na kojemu počinih nehotomice jednu od najvećih gluposti u svome vijeku. I izbaci mirišljiv kolut i stane pričati na tenane, onako pravo diplomatski … *(Matoš, Iverje, 1899, 23).* — Batali Ružo! – rekne on i ponudi me cigaretom. – Ova me, gospodine Alagoviću, današnja nezgoda podsjeća na jedan vrlo nesrećan jourfixe, na kojemu počinih nehotomice jednu od najvećih gluposti u svome vijeku. I izbaci mirišljiv kolut i stane pričati na tenane, onako pravo diplomatski … *(Matoš, Iverje, 1935, 22).* — Starica je sjedila na sjedalici istesanoj u obliku ormara (u donjem dijelu je i bio ormar), pod nogama je držala klupčicu i prela na tenane *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 31).*

tenda, f., *platno koje služi kao zaštita od sunca ili kiše, nadstrešnica.*

Na palubi stajala neka visoka gospodja, naslanjajuć se o tendu broda i gledjuć spram obali *(Becić, Zavjet, 1882, 63).* — … a tamo prijeko, na drugoj strani pločnika pred kavanom pod narančastomodro ispruganom platnenom kavanskom tendom u slamnatom naslonjaču sjedi jedan gospodin s damom … *(Krleža, Novele, 1937, 235).* — Preko luke micale su se lađice s bijelim tendama onamo prema groblju, gdje su neki mještani, koji su sebe uzeli smatrati otmjenima, iz nekih razloga otkrili sebi kupalište *(Marinković, Proze, 1948, 235).*

tendenca, f., *tendencija.*

Sva je bila ratoborne vanjštine, tek joj brada i podbradak pokazivahu uvijek najmiroljubivije tendence *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 74).* — On je to pitanje svojih živaca krstio »živčanom dezorganizacijom«, a o bubrezima je uvijek govorio kao o nečem što ima – svoju posebnu razornu tendencu i »to – da je – ono«! Pod time – »da je to ono«, Rucner je mislio da rješava baš ono najskrivenije i najtajnovitije u životu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 20).*

tendencija, f., *nastojanje, težnja.*

Cilj prave kulture može biti tek pojedinac. Tendencija je kulture dakle aristokratska, te vidimo prave savremene duhove, gdje upozoruju na antikulturnu tendenciju demokracije *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 8).* — Stanovahu u centru, koji je imao gradske tendencije i ambicije, među ostalima i komadić asfalta *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 138).*

tendencijski -ska -sko, *tendenciozan.*

I umjetnost je oblik dominacije, osvajanja, kulturne medjunarodne borbe, izraz vitalnosti i životne sposobnosti narodne, forma otpornosti duha narodnog, ali samo toliko, koliko ostaje čista umjetnost, koliko nije tendencijska i u službi neumjetničkim ciljevima *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 30).*

tendenciozan -zna -zno*, koji ima određenu tendenciju, često pretjeranu i neodmjerenu.*

Uzmimo, djelo je tendenciozno. Koliko nepotrebnih riječi, koliko zapreka, izmišljotina, dok se uhvati tendencija, a na koncu konca još i neriješen problem *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 18).* — … da će se time skovati jedna čvrsta i neslomiva karika u lancu, kojim će crkva nepomično uza se privezati ljudstvo i učiniti ga ovisnim o sebi; ali to se mišljenje činilo njemu, onako bezazlenu i dobroćudnu, sasvim krivo, tendencijozno i zlobno *(Ivakić, Kapelan, 1919, 50).* — Uzmimo, djelo je tendenciozno. Koliko nepotrebnih rieči, koliko zapreka, izmišljotina, dok se uhvati tendencija, a na koncu konca još i neriešen problem *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 23).*

tendenciozno, prilog, *na tendenciozan način.*

Svi tjemenjaci poljski, kao Mickiewicz, Krasinski, Kraszewski, Slowacki, Zaleski i t. d. pisali su i u pjesmama i u prozi tendenciozno, a treba li dokazivati, koliko ti ljudi tim blagotvorno djelovahu na poljski narod? *(Šenoa, Naša književnost, 1932, 140).*

tender, m., *spremište goriva i alata u vagonu vlaka.*

Između vagona lajali su točkovi i zvonili vijci vagonskih pladnjastih tendera, varnice su vrcale u rojevima i kao vatrene niti vijorile zrakom *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 285).*

tendžera, f., *duboka posuda.*

On gleda iskopanu lubanju, a ona se kesi, zubi rastu, a mrke duplje se šire kao dvije tendžere i sablasno zijaju u njega *(Kikić, Bukve, 1938, 123).*

tenešir, m., *drveni stol na kojem su se kupali mrtvaci.*

Pred džamijom je, po običaju, bilo uvijek nösîlâ, na kojima se nose mrtvaci od kuće do groblja, i teneširâ, na kojima se kupaju umrli *(Nametak, Za obraz, 1942, 73).*

tenfan -a -o, *koji je skuhan u umaku s vrhnjem.*

Eno dolaze ručkonoše. Nose jela, kuhano i pečeno, prženo i tenfano *(Stojanović, Slike, 1881, 100).*

tenhan, m., u frazi *na tenhane* u značenju *na tenane, potanko.*

Zaliha njegovih priča bila je neiscrpna, pa i večeras im poče na tenhane pričati šta je nekad davno čuo o jednom našem hadžiji *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 61).*

tenica, f., u frazi *smokva tenica* u značenju *sitna jesenja smokva.*

Sjedio on pod smokvom tenicom, čiji su plodovi izbricali bili i med im kapao kroz rascvale cvjetove *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 37).*

tenis-pantalone, m., *kratke hlačice koje se nose pri igranju tenisa.*

Ništa se ne ispričavam. Naprotiv! Naravno da sam bio! Jesam li zato prevrtljivac? Zamislite čovjeka, koji ljeti nosi bundu, a zimi tenis-pantalone! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 162).*

tenor, m.

1. *najviši muški glas.*

Divna to bijaše vožnja a Karlek zaboravio na svoj katar na nožnom palcu i stao glasno pjevati svojim nešto tamnim i mutnim tenorom *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891,*

273). — Bje nekad negdje mali vô, / Što inako je »tele«; / On ćutio je višu bô, / To jest: bje čuvstven vele! / I blejao je: »be« i »me«, / Dok još je bio mali, / Tenorom u visokom »c« / Triliro je u štali *(Kranjčević, Djela III, 1934, 51).* — Bit će vike i psovke, da će se oriti sav Bikovski Vrh! Jer kad Benković drekne svojim šupljim tenorom, koljena klecaju i najboljemu! *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 15).* — Svi su pažljivo slušali te zvonke i uzvišene riječi. Inteligencija je bila gotova, da doktoru Hitrecu prizna odličan govornički dar. Damama se dopadala jasnoća i mekoća njegova tenora *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 44).*

2. *pjevač najvišeg muškog glasa.*

Partiju Lucije pjeva glasovita Poljakinja gospogja Sembrich, Edgarda prvi tenor na svietu Caruso *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 152).* — Vi sudite, da su basi za pol glasa previsoko pjevali, a tenori za čitavu notu prenisko, da su tenori suviše brzali, a basi suviše zavlačili *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 135).* — Kazališni odbor raspravljao je na poziv vlade to pitanje, te je ukratko odgovorio, da valja operu očuvati i nova tenora pribaviti *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 316).*

tenorni -rna -rno, *tenorski.*

Ćuk Andro, školnik, vodi glas tenorni, / Naš Bruno pjeva bariton sonorni, / Alt Jelka, a Anka im je primadona … *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 115).*

tenorski -ska -sko, *koji se odnosi na tenora.*

»Lijep si mi ti čovjek«! – čuo se za njegovim leđima visoki tenorski glas, koji je već prelazio u pištanje, a na to ućuti na svojim leđima prijateljsku, mekanu ruku *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 40).* — »Liep si mi ti čovjek«! – čuo se za njegovim leđima visoki tenorski glas, koji je već prelazio u pištanje, a nato ućuti na svojim leđima prijateljsku, mekanu ruku *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 54).*

tentati tentam.

1. *gnjaviti, spopadati.*

Pak zabrani nastolniku / U me dirat, tentati me, / Da po njegvu zakoniku / Ma u koje pijem ime *(Trnski, Kriesnice, 1882, 49).* — Kad Bruno ode, nos potražljiv tenta / Mog Ergera, po stolu da mu njuška; / Gle verzi! Čita, čita bez oduška, / Pa, crven kano rak, taj papir savi, / U pretinac ga sebi pod ključ spravi *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 133/134).* — Nu posvemašnja dioba nije se mogla dugo provesti. Valjalo je nebrojeno puta otići općini i tentati bilježnika i načelnika, našto bi im ovi odvraćali: – Moji dragi, mi smo učinili svoje, idite kotaru *(Kosor, Rasap, 1906, 119).*

2. u frazi *vrag uvijek tenta* u značenju *nevolja uvijek vreba.*

Koliko je Boga kod kuće molila, da ga očuva od politike i napasti, pa ga nije mogla namoliti, kad vrag uvijek tenta. I on se upleo u ono društvo pa ga zatvorili na tri mjeseca u tamnicu! *(Bertić, Na velike škole, 1901, 33).*

3. u frazi *koji ga bijes tentao* u značenju *što ga je spopalo, što mu je došlo.*

A, vidiš, kakova budalaština takovu dječaku u možđanima raste. I koji ga bijes tentao? *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 113).*

tenzimat, m., *gruntovnica.*

Najstarijeg Mehmeda izuči i postavi pisarom kod kadije uz lijepu plaću, srednji mu, Ahmet, iza njegove smrti svrši ruždiju i pade u tenzimat, a najmladji, Alija, eno ga vazda prvi u nauci medju svojim drugovima *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 1).*

tenjac, m., *mitološko biće, duh koji dolazi za oluje i čini zlo, vjedogonja, tenac.*

Obrnuo sam ti i škinu! … *(sio zamišljen u svome stocu)* gledala je za toliko vijekova ovu taracu … Možebit je zato tako mrka, – jer do malo ne će nikoga biti na njome! – Gja! … Doće kakav Amerikan, – rijeće mu, da su se odika šetali tenjci, *(gorkim, posmijehom)* ha! ha! i ne će bit slagali! *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 143).*

teoce, n., *telić.*

Kliknuvši iznenađeno naglo ispusti kuju, koja golemim skokovima upravi štali te luđački pojuri za njom. Blekne šareno teoce i poskoči na lančiću *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 57).*

teolog, m., *onaj koji se školovao u bogosloviji.*

Tijekom cijelog djetinjstva nijesam ućutio bilo kakvo religiozno čuvstvo i ako mi majka bijaše vrlo pobožna, a otac, kao »svršeni teolog«, često mi učeno i sa žarom govorio o vjerskim

stvarima: katekizam bijaše mi suvišna i besmislena knjiga *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 54).*

teologija, f., *učenje o Bogu i vjeri.*

Dok su ilovi lonci retoriku mladoga Ištvanića ad absurdum dovađali, uvjeri se njegov prijatelj, da je prikladniji za magistra lijepih znanosti i umjetnosti, neg' za doktora svete teologije *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 102).* — I on je, kao i bilježnik, bio seljački sin, Hrvat-Šokac, ali kako je u Pečuhu izučio teologiju, sav se nekud madžarskim i feudalnim duhom nadahnuo *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 25).*

teološki -ška -ško, *koji se odnosi na teologiju.*

Našu poganu žeđu za vlasti, prekrili smo teološkim suknom. Gdjegod je trebalo, pozivali smo se na Boga, a sami nismo u njega vjerovali *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 23).*

teorem, m., *tvrdnja na temelju pretpostavki ili dokaza.*

U estetici se ovaj teorem o sasvim oprečnom naziranju klasa može najlakše oboriti, ako se uoče prilike, pod kojima se kod pojedinih naroda razvija smisao za dramu *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 54).*

teoretski -ska -sko, *koji se odnosi na teoriju.*

Ali zato je gospodin satnik uredno svršio sve kurseve, koje jedan linijski oficir na mjestu treba da svrši. I tako je gospodin satnik odgojen i teoretski *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 76).*

teoretički -čka -čko, *teoretski.*

Ništa lakše na svijetu onda, nego da se Nassovci pobiju sa Lukom Vukalovićem, ili barem da teoretičku knjižurinu napišu, kako bi se po prilici Luka Vukalović poraziti mogao *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 15).*

teoretik, m., *onaj koji je posvećen teoriji.*

Kad mlad učitelj pomno studira klasične forme, klasični slog, kad razglaba staro mudroslovlje; onda i ne misli na ženu; teoretici viču proti slobodnijemu vladanju mladoga kandidata, kao što patrijarkalni nekoji našinci proti pisanju romana u našoj literaturi … *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 32).*

teorija, f.

1. *principi i metode neke znanosti ili područja istraživanja.*

Otac mi – nazivahu ga veselim Jožicom Kičmanovićem s nadimkom »zgubidan« – nije poznavao ni pedagogičko-didaktičkih teorija ni prakse *(Kovačić, U registraturi, 1911, 9).* — Tu se vidjelo: on je u toj službi zaboravio već misliti za se i za svoje; njemu su se vječno mele po glavi teorije pedagoga, školski paragrafi, vrt … *(Leskovar, Katastrofa, 1917, 23/24).* — Koliko se sjećaše, već od djetinjstva imađahu njegove sanje neko značenje, nu on se još dugo držao teorije, što ju je učio u učiteljskoj školi *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 2).* — Umro je došavši iz birtije, gdje je te februarske, crne noći nekakvom šusteru Fanjku, nadlugaru Radanoviću i općinskom blagajniku Grilcu tumačio Kant-Laplaceovu teoriju i u vezi s tim pričao im historijat dolaska Hrvata u ovu nesretnu zemlju *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 6).* — Koliko se sjećaše, već od djetinjstva imađahu njegove sanje neko značenje, no on se još dugo držao teorije, što ju je učio u učiteljskoj školi *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 8).* — Umr'o je došavši iz birtije, gdje je te veljačke, crne noći nekakvom šusteru Fanjku, nadlugaru Radanoviću i općinskom blagajniku Grilcu tumačio Kant-Laplasovu teoriju i u vezi s tim pričao im historijat dolaska Hrvata u ovu nesretnu zemlju *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 8/9).*

2. *apstraktno znanje o nekoj pojavi, ideja.*

Agitacija socijalne demokracije, što se bila podigla u njegovu zavičaju, stišala se. Teorije, što su ih neiskusni mladi ljudi donijeli iz grada, nijesu se mogle da upotrebe na selu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 143).* — Vaše teorije su ostarjele: U tvojoj mladosti vjerovali su ljudi u Darvina i u njegovu nauku o laganom razvitku *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 196).* — Problem, oko kojega se je kretao čitav njegov život, nije nov; Taine je u to doba već bio postavio svoju teoriju milieua dokazujući, da je umjetnik uvijek proizvod svoje dobe, dakle se i ona ljepota, što živi u njegovim djelima, može opredijeliti uplivima rase, vremena i okoline *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 51).* — Agitacija socijalne demokracije što se bila podigla u njegovu zavičaju, stišala se. Teorije, što su ih neizkusni mladi ljudi donieli iz grada, nijesu se mogle da upotrebe na selu *(Leskovar,*

Propali dvori, 1944, 219/220). — Problem, oko kojega se je kretao čitav njegov život, nije nov; Taine je u to doba već bio postavio svoju teoriju milieua dokazujući, da je umjetnik uviek proizvod svoje dobe, dakle se i ona ljepota, što živi u njegovim djelima, može opredieliti uplivima rase, vremena i okoline *(Nehajev, Eseji I, 1944, 89).*

3. *pren.*

Kada stisnem oči, da izažmem prored / bjegućih utisaka, ja vidim gdje u trijemu / priviđenja i snohvatica teoriju nijemu / nude bijela ženska tjelesa svrstana u dvored *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 136).*

4. *pretpostavka.*

Ha! ha! … nasmija se Ruža. – Teorije! – puke teorije! – ta počeli smo naše poznanstvo sa aksiomi – – nastavimo ga! – Doista pitala sam te nješto absurdnog. Ljubiti samo za ljubav! *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 79).* — Ha! ha! … – nasmija se Ruža. – Teorije! – puke teorije! – A nijesmo li počeli naše poznanstvo sa aksiomima? – Ta mi smo dva pojma! – Nastavimo! U ostalom pitala sam te nešto apsurdno. Ljubiti samo za ljubav! *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 72).*

teozof, m., *teolog i filozof.*

A što su činjenice jednog sna, zapitat će se koji teozof sa nekim višim smiješkom *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 135).*

tepac, m., *onaj koji radi nepodopštine, nevaljalac, mangup.*

Na kraljevu zapovied skupe se sa sviuh stranah prosjaci: sliepi, klasti, nakazni, nemoćni i puno zdravih zdravcatih tepacah, koji su samo pritajivali, da su bogalji *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 227).* — Zaori hihot, a on se uzvinu, I opet lovi, opet nice pane, Jer tepac neki nogu mu podvinu *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 34).* — Vidiš ti njih, vidiš. Golušavci jedni, žutokljunovići, tepci! – mrmljahu zgureni starci u latinštini, miješajući je kajkavštinom *(Kovačić, U registraturi, 1911, 3).* — Kad napisah, potrepta me žena po ramenu i reče: »Svi kažu, da si velik tepac i nevaljanac, a ja vidim da nisi.« To mi je vrlo laskalo! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 54).* — Lopov jedan – lopov – okrasti me – prevariti me – a još se smijati – tepac jedan? (Vikne) … *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 36).* — »Ha! Tu, gledaj, leži kapa! / Njegva kapa! – Ne budali! / Već te imam, tepče mali! / Ali čija usred puta / Ondje noga utisnuta? *(Šenoa, Pjesme, 1933, 190).*

tepanica, f., *ostatak od obrade lana.*

Nepláči, veli biela žena, ja ću ti pomoći, naučit ću ti ono onu tvoju bielu kravicu, junicu, ti ju zoveš košuta; ona će ti pomagat presti kučine, i tepanice, i češanice i samo povjesmo *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 183).*

tepanje, n., glag. im. od *tepati.*

On je vrlo volio ovo diete i radi same riedke njegove dražesti, koja se izticala u prvom mu sladkom tepanju, komičnom shvaćanju, hodu, smiehu, srdžbi, kretanju – ma svemu, čime se očituje život *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 14).* — Pravo je to maštanje, slično na mjestima tepanju zaljubljenih; u duši pjesnikovoj, kao svijetao dragulj u noći, sjaji se slika prijateljeva; on se smatra sretnim, jer ljubi i biva ljubljen i to takvom ljubavi, u kojoj nitko nikoga ne može da izigra *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 124).* — To je tvoje prvo tepanje, djetinjasti, medeni Amore. To je tvoj skromni, probuđeni glas, Psiho, slatka i milosrdna! *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 200).* — Pravo je to maštanje, slično na mjestima tepanju zaljubljenih; u duši pjesnikovoj, kao svietao dragulj u noći, sjaji se slika prijateljeva; on se smatra sretnim, jer ljubi i biva ljubljen i to takvom ljubavi, u kojoj nitko nikoga ne može da izigra *(Nehajev, Eseji I, 1944, 184).*

tepati tepam.

1. *nježno, umilno govoriti.*

Tepa joj o ljubavi, o djačkom lijepom životu, o Srbiji, kamo će ju odvesti iza zajedničkog živovanja i svršenog djakovanja *(Matoš, Umorne priče, 1909, 111).* — Ah, dragi moj mužiću, stari moj! Stade opet Teodora tepati svomu Perici. Aj, da znaš, kako sam probdila čitavu noć bez tebe! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 187).* — Ah, vaša milosti! Vazda sam spreman, vjerni i pokorni sluga vašega gospodstva! Ništa, ništa! – tepaše providnik. Pa čemu da tajim: tako je, i dobro je, da je tako! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 116).* — Onda priskoči k povaljenom čokotu, obujmi ga rukom, pa kao da mu je brat, uze mu milo tepati: – Podignut

ću ja tebe! *(Car Emin, Starci, 1917, 27).* — Ova starica, koja je bila učiteljica Bernardinova i sad tepala stihove, pak njen učenik, taj stari vitez, koji je u pjesmi regbi jecao bez suza i napokon bujna, osmagla žena … *(Nehajev, Vuci, 1928, 74).* — Ona je mrtva: i on je sam, sam sa svojim nevoljama, sa onim krutim i teškim življenjem, u kojem je jedino janješce i njemu znalo tepati *(Nehajev, Vuci, 1928, 148/149).* — Tepa joj o ljubavi, o đačkom lijepom životu, o Srbiji, kamo će ju odvesti iza zajedničkog živovanja i svršenog đakovanja *(Matoš, Umorne priče, 1936, 131).* — Zašto mu srećom sinulo lice / Nad vodu kad se vinuo nice? / Zašto je tako samotan za se / Tepao nježno ljubavi glase? *(Harambašić, Lirika I, 1942, 102).* — Iz usta, koja su dosad samo tepala dobre riječi, poletjele psovke kao stršeni. I divljak i ništarija, zvijer i vucibatina, nezahvalni uljez i skitnica! *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 134).*

2. *pren.*

To Večernja ide tuga: / Kô žena umorna lijepa, / cjeluje oblačne rane i / nebeske laži tepa *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 75).* — I to su časi, / Kad priroda slatko srcu ti tepa, / Kad ćutiš lako i talas onaj, / Što ga u r'jetkom vazduhu diže / Krilo u muhe, kad naoko l'jeće *(Kranjčević, Djela II, 1934, 94).*

3. *nepotpuno izgovarati glasove (o djetetu).*

I padne mu pogled na malog sinčića, koji se igrao do noguh njegovih i tepao nešto onim sitnim, milim, nikom nerazumljivim dječjim govorom *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 39).*

4. *nepotpuno izgovarati glasove poput djeteta.*

… ako samo pojedina slova loše ili drukčije izgovara (kako mala djeca), onda se kaže da tepa … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 109).* — Banović tepa u sebi sasvim nesuvisle rieči. Opet se je zapleo u mislima; htio bi, da »razčlani sve«, – htio bi putem, pravcem – a nema izlaza iz tog drača *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 299).* — Jesi li se umorio?.. – povede ga do klupe kao bolesnika, sjedne nasuprot njemu i navali bučno ispitivati. On je tepao, nije mogao čisto izgovarati neke glasove *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 329).*

tepavac, m., *onaj koji tepa.*

… ako samo pojedina slova loše ili drukčije izgovara (kako mala djeca), onda se kaže da tepa, da je tepav, tepavac, tepavica (ali tepati znači i mucati) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 109).*

tepče, n., *tepac, nestaško, obično o mlađoj muškoj osobi.*

Ovo tepče – moj sin misli, da mu je došla hora ženitbi, pa da – no, tako – kako je podjašprišt kazao! *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 156).* — Svuci se, tepče jedno! Zar ćeš obučen spavati? Lijepo će ti biti odijelo! Zar te zato pretočismo danas u gospodičića! Zar se zato cjenjkasmo u dućanu? Ti ne vrijediš polovicu onoga, što sam platio za tvoje odijelo *(Kovačić, U registraturi, 1911, 99).* — Tepče! – dovikne mu Kačić ljutito, a momak najprije prestrašeno skoči iz grma, pa uvjerivši se, da to nije bio vlasnik livade, izvali se mirno na svoje predjašnje mjesto *(Gjalski, U noći, 1913, 286).* — Ovo tepče, moj sin, misli, da mu je došla hora ženidbi, pa da – no, tako – kako je podjašprišt kazao! *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 132/133).* — Hm! Hm! nasmija se vratar, da mu se nosnice i usta raširiše, pogleda čuturu, zatim mladića, tepče, pogodio si, žedan sam, a kraj te varoške plaćice ne može se čovjek i onako napiti *(Šenoa, Kletva, 1934, 150).* — Ali Gončinka ti je stara lija i zmija, koje takvo tepče, kao što si ti, nadlijati ne će *(Šenoa, Kletva, 1934, 710).*

tepihklopfer, m., *stalak za isprašivanje tepiha.*

Pod zidom, obraslim vinjagom i trnulama iza gustog zimzelena vidio se krov kokošinjca. Tepihklopfer je bio pred kokošinjcem, onaj isti tepihklopfer na kome je on palio vatromet u predvečerje Karolinine svadbe *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 7).*

tepka, f., *rijetka sorta kruške, žutocrvene boje i trpkog okusa.*

To će joj vatruštinu ublažiti … Vode neka nepije mnogo … dobro je, ako joj kadikad date kruškove turšije od tepakâ … to će joj goditi *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 141).* — To će joj vatru ublažiti … Vode neka ne pije mnogo … dobro je, ako joj kadikad date kruškove turšije od tepakâ … to će joj goditi *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 228).*

tepnjariti se tepnjarim se, *tepsti se.*

Vidi se, koliki je to lahkoumnjak! – Danas po poldana nije u kasarnu ni zavirio, te bog zna, kud se sada tepnjari *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 206/207).*

tepsija, f., *plitka posuda za pečenje u pećnici, pleh.*

Pravi cigani: grizu se, buče i kleveću: tko će jesti pitu, da bi bilo tepsije, kako ne ima brašna, masti i vatre, da ju priprave! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 32).* — Na pločama cvrči mast i svinjski but u zemljanoj tepsiji lako se žari *(Dončević, Propast, 1936, 114).* — Ali pravio je on i nove stvari: svijetle lončiće, što kao srebrni bliješte na suncu, lopatice za žeru i tepsije za kolače *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 63).*

tepsti tepem, *lagano otresati što.*

Meniiii – obnemoglo uzdahne Jovan, glava mu malo klonu, a sa trepavica poče mu kapati pregršt suza kao rosa kad je sa granja tepe veseli lahor … *(Hanžeković, Novele, 1932, 60).*

tepsti se tepem se.

1. *potucati se, skitati se.*

… jesi-li štogod čuo za ono kaûrsko pseto što nam biaše Kobaš otelo, i za njegova druga koji od nas preotè Sviač-grad, ubila ih kuga! – ta čujem da se netepu badava po šumah, već da kupe silne hajduke, da opet kakvu vragoliju počine *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 378).* — Potuže se, kako su se tepli cieli bogoviti dan po lovu, i jako ogladnili *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 122).* — Taj skot bit će da je mislio, da se u nas djevojke tepu kao tamo, gdje se on izlegao! I to da je čovjek? *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 87).* — Slično značenje kao ići imaju glagoli klatariti se ili klatiti se, sijevati, skitati se, tepsti se, poturati se: ići kojekuda (Tepe se po svijetu … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 81).* — Tvoja se žena muči, ja se mučim, a ti se tepeš po svijetu. Ovo je zadruga i tebi je propao dio u kući onoga časa, kada si je ostavio *(Dončević, Propast, 1936, 50).* — Ipak se on već mnogo godina skita, tepe, lunja i klatari po ovim stranama *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 129).*

2. *izgubiti se, nestati.*

Sin stajao pred njim blijed, poražen. – Tepi se ispod mog krova! – dreknu on i poletje prama sinu *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 220).*

ter, veznik.

1. *i, te; pa.*

A što bih vam za sutra mogla poslati? Znam ja, da se sutra kod vas jede zlatnom žlicom! Ter gospodskom stolu pristoji voće, što ne, gospodine Marko, prije crne kave? *(Kumičić, Primorci, s.a., 134).* — Iz one poderane kuće uz ciku i viku provrije kano roj pčela ili kano čopor srna četa djece mužke i ženske ter, čim se dokopaju ulice i svoje slobodice, stanu se sniegom grudvati i naganjati *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 100).* — Al' tko ono pokraj age leži, / Ter na mrtva mrtav gnjevno reži? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 62).* — Dođoše u selo, a pred njih izletješe psi, hudi zubati psi, ter udariše bijesno lajati na prosjake *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 31).* — I stara je šutjela ter upirući bradu u držak svojega štapa nepomično promatrala dvorskoga župana, kanda mu želi i zadnju misao iz duše izvaditi *(Šenoa, Kletva, 1934, 42).* — … a toj rečenoj Agati dade baka mita srebrna, neka na me govori, da sam s njom griješno živio, pak najzad reče, da su Zlatobradićevi pod vrbikom ludi, ter daju sinovku u zakon čovjeku, koj' s drugima griješi, koj' će ženino očinstvo prosipati za bludni grijeh *(Šenoa, Kletva, 1934, 108).* — Iz gradića iziđe opet mladić te se posadi na star panj, stojeći na spustu brda, sa kojega si je pregledati priličan dio šume. Bio je otpasao pojas ter metnuo na stran ubojito oružje … *(Šenoa, Kletva, 1934, 905).*

2. *da.*

Drago mi je, ter te nije ostavila pamet, nastavi kroz šalu Marko *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 364).*

3. u frazi ... *ter* ... kod naglašavanja i pojačavanja značenja rečenog.

Šta te vaše novotarije? Staro vino je najbolje i drži se, a ja vam velim, ter velim, sve, što je staro, dobro je *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 16).* — Dobro! Dobro! Doći ćete Vi po sanovnik k meni. Al' Vam ga ne dam, ter ne dam! – lupi pekarica šakom po dlanu *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 302).* — Đavoli vi prokleti svinjski! Mater vam i oca, ter vam mater i oca zagorskoga! Vas niti sam božji belzebub nebi krotio! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 134).*

3. u frazi *i ter kako* u značenju *itekako, vrlo.*

Svaki iole svjestni rodoljub o tom valja da razmišlja, moj gospodine, i ter kako! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 445).*

terain, m., *teren 2.*

Vi ste, gospodine doktore, čudan liečnik. Vi ste na posve drugi terain sveli pravi zadatak ovomu našemu sastanku. Ja sam vaša bolestnica; a vi, mjesto da izpitujete stanje mojega tiela, uzeli ste pod mikroskop moju dušu, i to je prava premetačina, što činite od nje *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 125).*

teran, m., *vino od istoimene loze.*

I on gestikulira po običaju vičući na birtaša: »Dajte ovomu litru terana; onomu dajte – dajte – ma sve, što će pojesti i popiti« *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 137).*

terasa, f.

1. *površina, prostor u sklopu građevine, često ravan i otvoren, namijenjen za odmor i druženje.*

Marcel Bušinski ostavi terasu i opet se povuče u sobu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 43).* — Vidjeh gospođicu, koja mi jučer u aristokratskom društvu na terasi zapela u oči svojim krasnim stasom i odličnom ljepotom *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 64).* — Stara gospa Luce, što joj sijede vlasi / i čar krinoline duga ljeta slute, / stara gospa Luce krvi zamrznute / pričaše nam čudno jutros na terasi *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 26).* — Mramorne stube s terase k vrtu, / Pokrite sjenkom od jorgovana. / Tajno Vam miluje plemićku ruku / Mirisnim cjelovom procvala grana *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 102).* — Nikakva sila ne može razoriti ono, što je sazdano od samog Boga! – govorio je, razmahnuvši ruke i pokazujući Rim, drugog dana kolovoza g. 1523. biskup Šime Kozičić knezu Krsti Frankopanu na najvišoj terasi tvrđe Sant Angelo *(Nehajev, Vuci, 1928, 165).* — Stajao je dakle na terasi, dok su se oko njega vrzli, zureći na durbine, neki Amerikanci, Englezi, Japanci, svi strahovito elegantni i »uštogljeni«, divni kontrast g. Klisiću *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 33).* — I umrijeti bljedolik, u jesen na terasi negdje, / ili na ljuljci između drveta, / sa odbljeskom u zjeni fantastičnih basna / i snom u dalekom ostrvu na vodi *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 62).* — Ova terasa, sa stolovima na travi, gdje se uzduh široko / otvara odisaju pluća, / sa škrtim jesenjim suncem za kratke ure popodne, / to je moja uzdahoplovna postaja u jeftinom svemirskome domu … *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 128).* — Sjedio sam na terasi kavane »Central«. Ljetna je sparina, i rijetki prolaznici su se tiskali uza zidove, da ne pane na njih žarka sunčana zraka *(Nametak, Za obraz, 1942, 53).* — Vidjeh gospođicu, koja mi jučer u aristokratskom družtvu na terasi zapela u oči svojim krasnim stasom i odličnom ljepotom *(Leskovar, Jesenski cvietci, 1944, 145).* — Odmah uz vrt Stakanovih, pružajući se prema jugu u crti s vrtom, dizala se nevisoka zgrada s ravnim krovom, koji je služio kao terasa *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 39).*

2. *zaravan.*

To je kuk sure pećine, što je pomrsio lijepe pravilne terase baš ispod grada, zasađene vinovom lozom, žitom i kukuruzom *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 9).*

teravija, f., *ramazanska molitva.*

Otac mu Osman, ugledniji seoski domaćin, u čijoj se kući za ramazana džematile klanjala teravija, jer u Mrakovcima nije bilo džamije, htio je da mu sin uči, da postane seoski hodža … *(Nametak, Za obraz, 1942, 37).*

tercijaš, m., *član trećeg crkvenog reda, tercijarac.*

Teta Klotilda, majorica, nije bila baš »entzückt« nad tim nenadanim gostom i pitomcem, koji je imao divlju, pjesničku frizuru i neki i odveć ponosit i samosvijestan pogled. Kao da je sin nekakvog urođeničkog poglavice […] i kao da nije ordinarni tercijaš i istjerani đak! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 10).*

tercina, f., *pjesnička strofa od tri stiha.*

Pa onda princip jednostavnosti. Sve je tu lapidarno. Ni traga suvišnosti. Čist stilski lakonizam umjetnički kao u tercini Danteovoj *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 126).*

teremtete, uzvik, *vrag te odnio!*

Dobro, pravo! Ti si čovjek, Mato! Laku noć! Al' to ti velim, šljiva je tvoja. Erdeg baltica teremtete. Laku noć *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 69).*

teren, m.

1. *zemljište, područje na otvorenom.*

Šuma je postajala sve rеđom i teren se široko modelovan spuštao do potoka, što je onuda vijugao duboko zarezan u blato … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 24).* — Teren je bio krševit, kamenje se rušilo niz strminu pod Nielsenovim koracima, on je lebdio između života i smrti nad ponorom *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 106).*

2. *pren.*

Dotle se i glava Vladimira Klisića pomalo ohladila i on se nevoljko, ali sigurno spuštao na tužni, mizerni teren realnosti *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 68/69).*

teret, m.

1. *ono što tko nosi ili prevozi, obično teže opterećenje.*

Pčela – sav blažen šapne Ossian […] Kao umorna teško se i oprezno iskopala sva posipana brašnom kao mlinar, podigla se i teško uzletjela, noseći na nogama žuti teret, a zrakom se ozva blaženi zuj zadovoljne radilice *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 393).* — Imali smo kobilu […] Vozila je uvijek lijepo i rado i pametno. Nikada i nigdje nije kola niti prevrnula niti ostavila u blatu. Pa bio ma kakav teret u njima *(Miškina, Trakavica, 1935, 49).*

2. *pren.*

Ako me kada stanu i kosit, / Neće mi bola nanijeti kosa – / Jedini teret, koji ću nosit / U novom životu, biti će rosa *(Cesarić, Lirika, 1931, 33).*

3. *teškoća, muka, uznemirenost (zbog čega).*

No ipak je dobro razabirao, da je iza ovih bar jasnih briga još nešta težega, što mu gorkom tjeskobom pritište duh; i kad je poćutio u sebi teret silne krivnje, koja se iz najveće blizine sve jače prieteći svaljuje na nj … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 7).* — Možda će biti dobro i radi same gospodje majke, ako ju pregleda liečnik; možda će imati njegova znanost kakvo sredstvo, da barem olakša teret bolesti? *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 130).* — Ne boj se, Luko, bračnih tereta, ja sam već obećala ruku školniku Dušiću *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 109).* — Onda zaklopi oči i disaše pravilno i mirno, kao da je nestalo silnog tereta s nje *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 196).*

4. u frazi *biti na teret komu* u značenju *biti komu na brizi, ovisiti o čijoj skrbi.*

Ali mi ju moramo udati, njoj je sada već dvadeset godina, mi imamo i Nelu, kojoj ćemo svakako tim lakše naći muža, čim starija kći bude obskrbljena. – Meni moja djeca nisu još na tolik teret, da ih moram siliti, da idu od mene *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 55).* — Ali mi je moramo udati, njoj je sada već dvadeset godina, mi imamo i Nelu, kojoj ćemo svakako tim lakše naći muža, čim starija kći bude opskrbljena. – Meni moja djeca nisu još na tolik teret, da ih moram siliti, da idu od mene *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 56).* — Onda ćemo ga možda morati nasilu hraniti. Bit će nam na teret. Što ćemo? Čovjek je! *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 121).*

teretan -tna -tno.

1. *koji prenosi teret.*

U taj čas prolazilo je po cesti ispred krčme nekoliko teretnih kola uz veliki štropot *(Bego, Novele, 1916, 113).* — I još nešto: crvenobradoga kao superkargo. To je lađa izrazito teretna, tjednima prelazi vode oceanske s kraja na kraj, a njega je povela samo usput, bez naročitih razloga *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 6).*

2. *koji se odnosi na teret.*

Nije radila teretne poslove, a pomalo joj i godilo, što joj je porastao ugled među seljankama. Ta ona je gospođa, činovnikovica *(Nametak, Za obraz, 1942, 33).*

teretiti teretim, *stavljati na teret, zaduživati.*

Bijelce tereti vječna sramota radi postupka sa američkim Indijancima i afričkim crncima *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 246).*

teretnjak, m., *teretno vozilo.*

Nekoliko žandara dobi nalog, da raspršе uporne žene i djevojke. – Napred! zapovjedi narednik. Pred povorku krene veliki žandarski teretnjak *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 94).*

terevenka, f., *razuzdana gozba, pijančevanje.*

Trošio se silan novac na gostbe i terevenke, koje su dan i noć trajale. Seljaci su se liepo gostili, dobro jeli i pili, pušili fine cigare i slušali … *(Tomić, Melita, 1899, 312).* — Ringlšpili se vrte i vrte, vrte se oko svoje osi kao planeti i monotonija života […] uz

dreku zvonaca, automatskih orgulja, vergla i kuharičkog cerekanja, uz vašarski ludi i nametljivi žamor […] Menažerija je jedino tužno mjesto na tim terevenkama *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 94).* — Kao pogled na poljanu asfodela, / i mamurni vapaj za pijanstvom ženke, / presudno me mori zla nagota tijela; / i, dok srčem crni nektar, dušu sjenke, / u ognjeni vrtlog plamenih počela / bacam sva bremena i sve terevenke! *(Ujević, Rukovet, 1950, 66).*

terluci, fpl., *tkanina koja se navuče na čarape (ob. muške) i nosi ispod opanaka, obojci.*

Pak mi zape kopča od terluka / Za njezinu kličku od čarapa *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 226).*

terezijanski -ska -sko, *koji se odnosi na hrvatsko-ugarsku caricu Mariju Tereziju i doba u kojem je vladala.*

Pomoćju komornika grofa L …, rodjaka sa majčine strane, koji bje pridieljen carskoj kući, udje nakon godine dana priprave, poglavito radi njemačkoga jezika, kao pravnik u terezijansku akademiju *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 55).* — Spomoću komornika grofa L …, rogjaka sa majčine strane, koji bješe pridijeljen carskoj kući, ugje nakon godine dana priprave, poglavito radi njemačkoga jezika, kao pravnik u *konzularski tečaj Terezijanuma (Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 51).*

teritorij, m.

1. *zemljište, teren.*

Teritorija za stočara ima ovdje preko polovice (52.5%), dočim je ostalo šuma i sasvim neplodno tlo *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 36).*

2. *prostor unutar pravno-političkih granica.*

Premda su Lackovići bili na čitavom teritoriju Hrvatske i Slavonije poznati majstori u mukteševini, koji su se davali pozivati, a da sami nikad nikoga ne bi pozvali, ipak tolikoj se drskosti nije mogla nadati *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 117).*

teritorijalan -lna -lno, *koji se odnosi na teritorij.*

Evropa zove sve to željom teritorijalnog povećanja i čudi se tome, kao da nije mnogo naravnije, da narod teži za prirodnim svojim granicama, da mala državica teži za povećanjem, no da za tim teže velevlasti pune tudjih zemalja *(Matoš, Pečalba, 1913, 169).* — Ratovi starog vijeka bili su tetorijalne ekspanzije u svrhu zavladanja nad novim područjem i eksploatacije osvojenih naroda i zemalja *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 60).* — Evropa zove sve to željom teritorijalnog povećanja i čudi se tome, kao da nije mnogo naravnije, da narod teži za prirodnim svojim granicama, da mala državica teži za povećanjem, no da za tim teže velevlasti pune tuđih zemalja *(Matoš, Pečalba, 1939, 131).*

termin, m.

1. *dogovoreno vrijeme, rok.*

Ako je i bio koji zgodniji, njega se je morao pažljivo kloniti, jer je obećani i uglavljeni termin davno prošao, a Klisić nije imao para za vraćanje *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 77).*

2. *stručni naziv za neki pojam.*

U te se učene razgovore, spretno, a često i virtuozno začinjene stručnim terminima, zvučnim stranim izrazima, francuskim citatima, stala uvlačiti tiha simpatija *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 108/109).*

termiti, mpl., zool. *kukci jakih čeljusti.*

Potiho se radi. U tome treba da se ugledamo u termite, koji u Kalkuti sva brvna potkraljeve palače iznutra izjedoše, a da nitko to ne opazi, dok se palača ne sruši *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 190).* — Glodavci, termiti, sitničavi, žuti, kancelistički, kratkovidni mravi s okovratnicima od prljava kaučuka […] sve to pospano i gladno režanje u pogledima, ta rugoba tijela, ta žalost mesa, ta glupost prometala, sve se to micalo pred Filipom bezbojno, sivo, neshvatljivo i mračno *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 30).*

termofor, m., ovdje u značenju *termosica.*

Možda je to onaj talijanski strijelac s mitraljezom na koti 312 pred Goricom, koji je mirno srkao vruću crnu kavu iz svoga termofora, kada smo mu pali u postav *(Krleža, Novele, 1937, 237).*

termometar, m., *toplomjer.*

To gori tijelo, i pogađa se: termometar će se uspeti do 37,5, do 37,6, a možda i koju desetinu više. To je opasno, kroz to se javlja smrt, pa ako se ne uspostavi ravnoteža u organizmu i živa ne spadne ispod one crvene

crte, kraj se približava *(Perković, Novele, 1935, 67).*

termometarski -ska -sko, *koji se odnosi na termometar.*

Gledajući sa škatuljom pod pazuhom taj gradić pun sunca i svijetla, Šimun se visio od radosti, kao živa termometarska na suncu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 178).*

termosica, f., *posuda koja održava temperaturu svog sadržaja.*

On i Neno su nosili uprtnjače na leđima, pune tvrdo kuhanih jaja. bijelog hljeba, šunke, kutija sa sardinama, biskvita, termosica s kavom, čajem i kiselom vodom, smijali su se i pjevali, proljeće je bilo … *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 99).*

terno, m., *tri izvučena broja u igrama na sreću.*

Četrdeset godina igram u lutriju i pogodio sam tri terna i četvrti terno moram, svakako moram *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 96).*

terorist, m., *onaj koji provodi teror, nasilje, uglavnom u političke svrhe.*

To je lijes pravog ruskog čovjeka ruske duše i ruske slobode, dok je drugi car – kako reče terorsti [sic!] Burcev – car vješala i car bajuneta, ostao živ u lijesu svojih sjajnih, od nasilne smrti čuvanih dvorova *(Matoš, Pečalba, 1913, 108).*

terorista, m., *terorist.*

Moderni teroriste bore se krajnjom energijom, bez skrupula, bombom i nožem *(Matoš, Pečalba, 1913, 163).*

teroristički -čka -čko, *koji se odnosi na teroriste.*

Futuriste kao apostoli rata i nasilja simpatišu sa anarhističnom terorističkom praksom, ali ne sa njihovim antimilitarističnim idealom mira i narodnog bratstva *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 38).*

terorizacija, f., *provođenje terora, maltretiranja i nasilja nad kime.*

Još nešta o klakerima. Pljeskači najmljenici postoje po većim gradovima, istina je, al' će svatko priznati, da je to velika mana, da je to terorizacija općinstva *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 87).*

terpentin, m., *ulje iz crnogorična drveća.*

Iza glavnog oltara izgledalo je kao što izgleda iza kazališnih kulisa: stare prnje, škrinje, daske, ljestve, paučina, petrolejke, flaša s terpentinom, kliješta *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 17).*

terzija, m., *krojač.*

Pak sazva prve terzije i zlatare Bosne, koji su za njega i njegove dvorane napravili odielo od srebra i zlata, da se je sve sjalo kao sunce žarko, a prelievalo kao ledenica *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 135).* — Pojeftino kupio mrtvačku čohu za džubu, a Mehmed-majstora terzije materi hatmu proučio, pa mu je ovaj sašio i tako prebili jedno za drugo *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 17).* — Bojo je bio terzija. Jutrom je silazio u čaršiju, sjedio na ćefenku, šio gunjce i čakšire, a na večer zatvarao radnju i s punim zembiljem išao uz Kovače i kroz Širokac na Vratnik svojoj kući *(Nametak, Za obraz, 1942, 61).*

terzijan, m., *trzalica za glazbene instrumente.*

Glas bi mu tada podrhtavao nalik ciliku sitne tamburice pod lakim terzijanom *(Tomić, Pošurice, 1887, 202).* — Tambura mu od suhoga zlata, / Žice su mu kosa djevojačka, / A terzijan pero paunovo *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 213).* — Jednostavne priproste melodije trepere ko lišće na grani, a terzijan ciliče po žicama i trese ih i tremolira … *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 24).* — Glasna o pastirska frulo, gusle nam i terzijane, / Hvala što sladiste blago pastirsku večeru suhu … *(Kranjčević, Djela III, 1934, 211).*

tesan -a -o, *koji je napravljen tesanjem.*

Jest – tamo dolje u južnoj kuli, u prizemlju dršće pod niskim svodom tesana luč *(Nehajev, Vuci, 1928, 76).* — Kuća je na boj iz tesana kamena, koji kiklopskim opsegom dovode u sjećanje neutrudne pradjedovske ruke u jakoj misli preživjet vjekove i vjekove … *(Hanžeković, Novele, 1932, 63).* — Ovdje je dakle ponosno središte stoljetna grada, / Ovdje se vjekova množ grada rješavala kob. / Dične od starosti vire u nebo čađave kule, / Tesanog kamena stroj diže se smjelo u vis *(Ciraki, Florentinske elegije, 1956, 8).*

tesanje, n., glag. im. od *tesati.*

Onda ćemo poći na kamenolom, zasukati rukave i dati se na tesanje kamena *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 355).*

tesar, m., *onaj koji oblikuje drvo tesanjem.*

Tko je tesar, nek udara švarbom, / Tko je pošten, nek izlazi farbom *(Ciraki, Jankovo*

ljetovanje, 1905, 74). — Kvaternik je u govoru sličan onim goranskim tesarima, koji otešu od debla gredicu glatku i za promet gotovu *(Nehajev, Rakovica, 1932, 120).*

tesati tešem.

1. *oblikovati drvo pomoću alata izrađujući tako razne predmete.*

Hej, majstore, amo, pograbite teslu, / Tesat ćemo brza i ponosna broda, / Najbržeg na jedru, najčvršćeg na veslu. / Što ga svladat ne će ni vjetar, ni voda! *(Angjelinović, Galebovi, 1918, 44).* — Na klupi pod orahom sjedi čovjek, teše jaram za volove *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 81).*

2. *pren.*

Starac je svoje izreke tesao i svaki njegov članak ima arhitektonsku crtu *(Nehajev, Rakovica, 1932, 57).* — U Zagrebu u gimnaziji ne bijaše mu ni na govoru ni na pismu ravna Latinca. Ni jedan nije znao tako glatke distiche graditi, ni jedan tako zapletene periode tesati i gladiti ko što Ištvanić … *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 101).*

3. *mnogo puta ponavljati isto.*

Dan na dan tesati gramatiku, a u srcu nosiš pjesama stotinu *(Šenoa, Vladimir, 1933, 92).* — Tesati znači: govoriti brzo i lako (Čuj samo kako teše) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 110).* — Toliko ga molim i zaklinjem, da bi iz jalove krave tele izmamio, ali se on ne da obrlatiti. Teše jedno te jedno, da je njegovo načelo: »Ne miješaj se u mekinje, da te ne pojedu svinje!« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 245).*

teskati teskam, *lagano tesati.*

Teskam a od moje sjekire niz prosjek tiho odilazi, i odaziva se *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 120).* — De vas dvojica zatešite svaki još po jednu bukvu, na ovo ne mere stati, ja ti pišem krupno ko trnokopom […] Onda su ti to cijele novine – odgovori Omerica teskajući – ja, majko moja, da je dovesti gospodu da ih čitaju... *(Kikić, Bukve, 1938, 111).*

teskera, f., *dokument, isprava.*

Valja obaviti formalnosti. Pak onda istovarivanje prtljage, pak carinske pretrage! A da ti pretraže prtljagu treba ti nekakvih teskera, i onda čekaj da dogje na te red! *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 25).*

tesla, f., *drvodjelski alat za tesanje sličan širokoj sjekiri; bradva.*

Znaš, da mi je djed ovoj gospodi lovcima napravio krevete, stô i klupe i prodao najljepšu karlicu, o koju je dvije tesle zatupio … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 8).*

tespih, m., *brojalica.*

Neki šaptali i vodili tih razgovor, a drugi učili u sebi prebirući zrno po zrno tespiha *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 91).*

test, m., *provjera neke pretpostavke, tvrdnje.*

Postavio je sebi za zadatak da pokuša literarno dati, ako ništa drugo, ono barem, tu vlastitu svoju nemoć kao test *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 49).*

testator, m., *onaj koji sastavlja testament (oporuku), oporučitelj.*

Ravnatelj, neki gosp. Lenarčić, opisan mi je kao birokrat bez ikakve inicijative, koji kumovaše sasvim čudnovatoj prodaji krasnog vinograda, koji je rodoljub, građanin križevački Sviličić ostavio zavodu za druge svrhe. Tako se poštuje u Hrvatskoj sveta volja i amanet patriotskih testatora! *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 106).*

testera, f., *sjekira.*

Momci s'jeku vješto, hitno. / I testera škriplje, i iverje sitno / S gvozden-zuba pada na travicu tanku *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 5).* — Uči njemački i kaže, da se testera zove »die Säge«, jer je čuo jednog liječnika, koji je nekom ranjeniku htio otpiliti nogu, kako pita »wo ist die Säge?« *(Krnic, Jedrina, 1916, 6).* — Ključar mu je dao testeru i pokazao na drva *(Kikić, Djela I, 1952, 221).*

testija, f., *zemljana posuda za vodu.*

Ušavši u sobu, metne testiju pod postelju svoga otca *(Tomić, Pošurice, 1887, 55).*

testir, m., *dopuštenje.*

Testir mi je tražit očevinu, / I vladati u gradu Budimu *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 97).*

teščati teščam.

1. *postajati teškim, opterećujućim.*

Al taj kamen tvar je huda: / Svakim časom više tešča, / Nosioce stoji truda, / Stoji znoja sve to žešća … *(Preradović, Djela I, 1918, 43).*

2. *učiniti teškim, opterećivati.*

Iz zemlje obećane / Prevalih, reče, put, / Da grijeh si skinem ljut, / Kim mlade teščah dane *(Šenoa, Pjesme, 1933, 226).*

teškati se teškam se, *žaliti se na teškoće, jadikovati.*

S duga puta, riedka pristaništa, / S morske bure, nebeske oluje / Putnici se ne težkali ništa; / Jer za veljim ciljem tko putuje, / Sve nezgode lake mu prohuje *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 74).* — … tẽškati se, t. j. govoriti: teško meni! *(Kušar, Narodno blago, 1934, 184).*

teški -a -o, odr. od *težak.*

A što bi se napokon i moglo dogoditi? pitaše se putem u Dobrovac. Što bi se dogodilo? […] On nije slutio, kako su teški dan sproveli u Dobrovcu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 127).* — I opet ga oblio znoj, i spopao ga onaj težki kašalj, što ga već četvrtu godinu pati *(J. Kozarac, Oprava, 1899, 23).* — … a onda dohvati s police drugi veliki pehar, puhnuvši i huknuvši dva tri puta u nj, pa se prikuči do nekog odugačkog i niskog lagva, pa što bi okom trenuo, već ga je nasuo do vrha vinom, a krepak miris zaokruži teški podrumski zrak… *(Kovačić, U registraturi, 1911, 239).* — I opet ga oblio znoj, i spopao ga onaj teški kašalj, što ga već četvrtu godinu pati *(J. Kozarac, Oprava, 1919, 352).* — Dogovorno dakle s osvetnikom dovabila Maca jedne crne večeri Ljubana k sebi i napojila otrovanim vinom. Bacila mu u vino travu benđeluk teški *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 99).* — A što bi se napokon i moglo dogoditi? pitaše se putem u Dobrovac. Što bi se dogodilo? […] On nije slutio, kako su težki dan sproveli u Dobrovcu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 203).*

teško, prilog.

1. *naporno, uz teškoće.*

A jeli to težko naučiti? – Težko je samo umrieti – a drugo je sve lahko – sve, samo kad čovjek hoće! *(Becić, Zavjet, 1882, 72).* — Evo ja, čestiti pašo, a što si me zvao? – lanu, težko, kô da mu se duša odvaja od tiela *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 138).* — Gjakobina dakako zna – moraš ju uputiti, da ne pripovijeda odviše. Živahna je i teško šuti. Ni tvoji najbliži ljudi ne smiju znati ništa *(Nehajev, Vuci, 1928, 12).* — Teško je koracala utegnuta u uzanoj haljini po zadnjoj modi … *(Šenoa, Branka, 1933, 8).* — Što biti mora, nije ni teško *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 262).* — Kako se teško diše. O, kako gasnu / sva svijetla svijeta kroz noć zlu i kasnu *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 231).*

2. *mučno, bolno, tužno.*

Težko ti ga svomu brez svojega! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 382).* — Pravo kažu ljudi, da je glavom raditi najteže; a kada još uza to imaš drugih briga na vratu … *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 70).* — Palo inje u veče na voće, / Blago onom, koj ljubi, što hoće; / Palo inje u veče na cvieće, / Težko onom, koj ljubi, što ne će *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 46).* — Udara kiša o prozore moje, / ah, teško mi je bez ljubavi tvoje! *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 24).* — Najteže je biti sam i naći – sebe *(Matoš, Umorne priče, 1909, 138).* — Teško je bježat sa svog ognjišta, / Na tuđe prage, hladna noćišta, / Al još je teže, kada nema kruha … *(Angjelinović, Latice, 1922, 85).* — Samo je teško i beskrajno pusto / Živjeti morat, a nemati čemu *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 91).* — Teško je, Bože, kroz vihore truski; / Teško je izbit stablu iz strnika, / Teško je jezgri, dok je još u ljuski! *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 33).* — Teško onome, koji bi u mene dirao! Kad bih nešto skrivio, uvijek sam se njemu utjecao znajući, da sam kod njega siguran *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 32).* — Teško je, teško, teško u ove naše dane u ovom našem tužnom gradu! *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 157).* — Teško tomu usred luga, / Koji nema mila druga; / Al' je teže, kad kog ljubiš, / I kog ljubiš, da izgubiš *(Šenoa, Pjesme, 1933, 52).* — … teško onom tko se usudi da bude protiv njega; a tko bude za njega, toga će obasjati sunce milosti njegove i vladine *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 242).* — Teško onome, tko majci ne vrati više, no što od nje primi! *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 5).* — Ah, ta čovjek ipak / Nije tvrdi kam: / Težko samo onom, / Tko je danas sam! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 315).*

3. *malo vjerojatno, nije izgledno.*

Baš je vrijedno, da se popišu i ovjekovječe, jer sada, kako Švabe dolaze amo k nama, teško da ne će izginuti ti lijepi naši viteški običaji *(Bertić, Na velike škole, 1901, 22).* — Večerao je kruha i vode – i bio je sretan. Teško da bi se te večeri ma s kim zamijenio bio! *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 38).* — Lako tužnom cviljeti od jada, / Ali teško da će sviet kameni / Uvjerit se o njemu ikada

(Preradović, Djela I, 1918, 170). — … dakle Vi, gospodine kapetane, mislite, da će barun zbilja oštro pucati – onako prahom i olovom? – Teško li grahom, – nasmija se veliki sudac stojeći do peći *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 235).* — I ostala si tvrda mojoj vjeri? – Teško li da sam se prevjerila *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 55).* — Gričani su to, teško da im je veselo srce, al' bijes ih bocka, radi su vidjeti novoga kralja *(Šenoa, Kletva, 1934, 248).*

4. *znatno, jako, u velikoj mjeri.*

Težko su se u Rimu varali, kad su se nadali po njegovih liepih obećanjih, da je u Dušanu kakve sklonosti prama zapadnomu crkvenomu sustavu *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 516).* — »Želim, da vas čim prije predam vašima. Valjda su teško zabrinuti«, reče on, a glas mu drhtaše još uvijek *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 7).* — I briznu Jerko teško plakati *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 138).* — Patnja pjesnika, koji ne može da dostigne sunčane vrhunce života, koji mora da daje nerazumnoj svjetini krv od krvi svoje, koji osjeća teško žig neuglednog svoga zvanja … *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 125).* — Patnja pjesnika, koji ne može da dostigne sunčane vrhunce života, koji mora da daje nerazumnoj svjetini krv od krvi svoje, koji osjeća težko žig neuglednog svoga zvanja … *(Nehajev, Eseji II, 1945, 187).*

5. u frazi *težko svakom, koga kolju svinje, i gone gospoda* u značenju *za siromaha je nevolja imati veze s bogatima.*

Pao sam ti u gospodske nokte, i sjećam se riečih pokojnog dida – Bog da mu se smiluje duši – Težko svakom, koga kolju svinje, i gone gospoda *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 48).*

6. u frazi *teško svakom kod tuđega* u značenju *bolno je kad tko nema u blizini nikog svog.*

Blago svome kod svojega / Po okrilju i zadruzi, / Teško svakom kod tuđega / Po nehajstvu i poruzi! *(Preradović, Djela I, 1918, 158).*

7. u frazi *teško zemlji, kuda/kojom vojska prođe* u značenju *ratna područja mnogo propate.*

Rieč je: težko zemlji kuda vojska prodje. I jedanput je dosta, a nekmoli kuda je prolazila stotine godina *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 55).* — Ej nekaže se uzalud: težko zemlji, kojom vojska prodje *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 6).* — Bit će svima jednako zlo. Ta ne kaže se uzalud: težko zemlji, kuda vojska prodje *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 362).* — Ej, ne kaže se uzalud: teško zemlji, kojom vojska prođe *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 9).*

8. u frazi *teško zlatu na grbavu vratu* u značenju *ne pristaje što jedno s drugim.*

Teško zlatu na grbavu vratu, / A skrletu na obišenjaku, / Mor-kalpaku na ćelavoj glavi, / Žutim čizmam na sugurim nogam! *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 292).*

teškoća, f.

1. *problem, prepreka.*

Medjutim te su težkoće druge godine pomalo svladane bile, a treće godine znao sam već brzo, premda uviek zlo, pisati *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 15).* — Medjutim te su teškoće druge godine pomalo svladane bile, a treće godine znao sam već brzo, premda uvijek zlo, pisati *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 46).*

2. *opterećenje, uznemirenost.*

Čudno me nešto stiskalo oko srca. Zagnjurim glavom u vanjkuš, pa pustih teškoći u grudima maha … i zaridah, gorko, dugo – – – ni sâm ne znajući s česa *(Draženović, Djela I, 1947, 11).*

teškost, f., *svojstvo onoga što je teško.*

Na, evo uzmi me, / Pak bar zagerli me, / Netražim više, / Jer izdiše, / Duša s teškosti *(Ilić-Oriovčanin, Slavonske varoške pěsme I, 1844, 54).*

teškovolja, f., *nedostatak volje.*

Marjanovića muči zlovolja i teškovolja; otišao bi, a nema snage *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 36).*

teškovoljan -ljna -ljno, *koji je loše volje, natmuren.*

Kapelan, teškovoljan poput danskog kraljevića, nadoveže tobože tužno: – Oh, šta je ljudsko žiće! *(Matoš, Novo iverje, 1900, 36).*

teta, f., *naziv za majčinu ili očevu sestru ili općenito dragu stariju žensku osobu.*

Spremila ti teta pileću čorbu, filovane palačinke, pasulj sa šniclama, pečenu patčicu i jagodice sa kajmakom, jer mi Rezika pisala, da ti je to »lajbšpajz« *(Matoš, Novo iverje, 1900, 9).* — U čitavom gradu / Za kuhinju tete Jule znadu. / U pečenju, varivu i tiestu

/ Spominje se na prvome mjestu *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 60).* — Spremila ti teta pileću čorbu, filovane palačinke, pasulj sa šniclama, pečenu pačicu i jagodice sa kajmakom, jer mi Rezika pisala, da ti je to »lajbšpajz« *(Matoš, Novo iverje, 1935, 130).*

tetak, m., *muž majčine ili očeve sestre.*

No tetak major nije mogao izdržati, a da nakon vrlo poučnog uvoda ne saopći Krešimiru, kako mu se mama pred tri dana vjenčala *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 17).* — Sestra i moga oca i moje majke meni, mojoj braći i mojim sestrama je tetka (a njezin muž tetak) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 52).*

tetevika, f., *tetivika.*

Ugleda masline tamne i svietlih zlato borova, / Val ju mirisna ovije zraka, / Što se sa zimrada, s vrisa, s tetevike uzdiže cvjetne / Nad kima zuji pčelica laka … *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 10).*

tetiva, f.

1. *vezivno tkivo mišića i kostiju koje omogućuje pokretljivost zglobova.*

Nisam ja bio u Banjojluci, nisu mi mišice za megdan. Oslabile su mi puste tetive, ta i sam vidiš, kako sam onemoćao *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 44).* — Osim toga i lijeva je ruka bila natučena, tetive istegnute, pa nesretni pacijent nije smio ni da vrdne njome *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 30).* — Osim toga i lijeva je ruka bila natučena, tetive istegnute, pa nesretni pacijent nije smio ni vrdnuti njome *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 35).*

2. *žica na luku s koje se odapinje strijela.*

Vaj! brzo odprši / kô striela s tetive, / Al od njega viek mi / uspomena žive *(Vraz, Djulabije, 1880, 38).* — Vjetar duva na sva usta, / Naduo je jedra biela, / Ladja leti, leti pusta, Kô s tetive brza striela! *(Trnski u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 37).* — Tugo moja i nevolja! Bratova te svlada ruka. / Zar u kasu preko neba tvoj se konjic umorio? / Il tetiva, mladče, pukla zlaćanoga tvojeg luka? *(Nazor, Živana, 1902, 25).* — On tada zna / da negdje i za njeg' tetivu zategnu / lovac Kraljeva i Svijetova / – i da je lovcu ime: / Smrt *(Vojnović, Akordi, 1917, 39).* — Uhvatili junačko oružje i junaci i sirotinja, stali uz prozore doma čađavoga i nategnuli dobre lukove i svilene tetive, da čekaju carevnu i vojsku *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 283).*

tetivica, f., *tetivika.*

Silan trs pružio se uz kuću i razvijao svoje tanke, dugačke grane kao krov nad sjenicom. Sprijeda proplitao se na tetivici plavetni slak kao mreža spletena od vilinje ruke *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 143).*

tetivika, f., bot. *ukrasna biljka penjačica, slak.*

Zbogom, šašov struče, tetivike vlaće! *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 51).* — I sad mirujem, a duša mi dane i noći kao mahnita luta otokom […] Sva se zaplela u drač i cvijeće, te gdjekad samo proviri iz onih gusto isprepletenih grmova, koje sapinju konopci tetivike, sjeda na vruće kamenje … *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 107).*

tetkić, m., *bratić.*

Sin moje tetke (koliko po ocu toliko po majci) meni je, mojoj braći i mojim sestrama rođak ili tetkić … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 53).*

tetošeći -a -e, *koji tetoši, tješi, umiruje.*

… diete je opet zaplakalo, no ovaj put skroz preslabljenim, izmorenim glasom. Zatim se čuo tetošeći glas njegove žene, a nakon duljega prisluškivanju opazi, da su diete i mati bili u trećoj sobi, dakle nije ni ona još legla *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 117).* — Ako ti nije do mene i djece, a ono im iz prkosa pokaži, da si još čovjek, da si beg, da ne ćeš propast! – upravo ucviljenim, tetošećim glasom govori hanuma … *(Hanžeković, Novele, 1932, 175).*

tetošenje, n., glag. im. od *tetošiti.*

Dolazio k njoj u stanovito doba, ona ga odjevena besprikorno – dočekivala ljubezno, pa su proboravali po nekoliko sati čavrljajući u ljubavnom tetošenju, ili spominjući posvema neznatne stvari *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 68).* — Iz susjedne sobe čuo je opet nemoćan plač bolestnoga djeteta, a onda kretanje i tetošenje svoje žene *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 36).* — Valpurga je od radosti nad sinovim pismom zaboravila i na robsko tetošenje, kojim bi služila Stipančića, kad bi se i malo tužio na kakvu bolest *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 178).* — Kad sjedoh, ja osjetih njenu ruku između gustih i oporih ruda na mojoj glavi. Od

nikoga, pa ni od majke, ja nisam bio nikada doživio takova tetošenja *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 131).* — Dolazio k njoj u stanovito doba, ona ga – odjevena bezprikorno – dočekivala ljubezno, pa su proboravili po nekoliko sati čavrljajući u ljubavnom tetošenju, ili spominjući posvema neznatne stvari *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 141).*

tetošiti tetošim, *nježno se obraćati komu; maziti koga, ugađati komu.*

… tako je Elvira svakoga dana po nekoliko sati u Ivanovoj sobi proboravila, tetošeć oko njega najvećom brižljivošću, i pazeć na svaku malenkost, koja bi pomoći mogla, da mu se zdravlje što brže povrati *(Becić, Zavjet, 1882, 126/127).* — Budimo dakle, braćo, vjerni našoj slavenskoj lipi, našoj majci Slavi, koja nas je sve na istim grudima odhranila i sve nas istom materinskom pjesmom tetošila *(Gjalski, Osvit, 1892, 47/48).* — Rugaj se, koliko ti drago, ali ovo je prava i sveta istina: barba Fran se ženi, i ne će proteći mesopust, a on će tetošiti oko svoje krasotice *(Draženović, Povjest jednog vjenčanja, 1901, 64).* — Otada se mali »kanonik« vucario od jednog do drugog sina, pokoran svojim snašicama i tetošeći njihovu dječicu, što su ga vukla za sijede kose i uha … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 409).* — Učitelji bijahu prema meni hladni i nekako surovi, dok su gradske moje drugove tetošili i gladili *(Kovačić, U registraturi, 1911, 104).* — Malo koju večer ne tetoši Franja pod kneževim prozorom. Kata mu se u oči smije i zove ga »bebane«, kao i druge djevojke, nu on za to slabo mari; on je sretan, kad samo može gledati u nju *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 39).* — Kad ga je ono u četvrtak prvi put vidjela, obuze je neko neobično čuvstvo. Njoj bude nekako ugodno, kad je pomislila, kako bi ga ona tetošila i milim razgovorom razvedrila *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 7/8).* — I dok je Janković tetošio oko slabašnog djeteta, visoke djevojčice, neprestano govoreći, da će se ona oporaviti ovdje i ugojiti, da će biti puna i rumena … *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 115).* — Krsto je njen obožavani junak, koga strasno voli sa žudnjom nikad nedokušane ljubavi žene – ali ocu njegovu nikada ona ne će biti kći, već samo pokćerka. Lodroni su je tetošili *(Nehajev, Vuci, 1928, 62).* — Mali bijaše omilio meni i starici, da je Fema sva blažena slušala, kad sam joj pripovijedao, kako tetošimo, oko njega *(Novak, Informator, 1932, 46).* — Majka i goji, gaji, njeguje […] tĕtošî, lebdi, trepti oko njega (kao ptica oko svoga ptića) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 178).* — Oboje čeznu za spokojem i zadovoljstvom, život ih ne obasipava čarima zadovoljstva, ne tetoši ih bezbrigom i razonodama, a opet, nešto se uvuklo između njih *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 53).* — Divno čedo, pupoljak od ruže, / Sami božji anđeli ju kruže, / Sva je čista, sva je u bjelini, / Pa ju dvore, tetoše i paze, / Pa ju kite, pa joj ruke ljube *(Harambašić, Lirika II, 1943, 272).*

tetoškanje, n., *tetošenje.*

Njemu je ta žena sa vječnim svojim namigivanjem, tetoškanjem i onim dvoličnim riečima upravo odurna bila … *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 130).* — Njemu je ta žena sa vječnim svojim namigivanjem, tetoškanjem i onim dvoličnim riječima upravo odurna bila … *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 314).*

tetoškati tetoškam, *tetošiti.*

… a onaj joj priča o čarobnim gradovima, sjajnim svečanostima, o kraljevima i generalima, tetoška oko nje, sjekne je pogledom, da joj krv stane, te ona kao polumrtva, bez snage tek se nasloni licem o njegovo rame, a on je onda miluje *(J. Kozarac, Tena, 1919, 186).* — … a ovaj joj priča o čarobnim gradovima, sjajnim svečanostima, od kraljeva i đenerala, tetoška oko nje, sjekne ju pogledom, da joj krv stane, te ona kao polumrtva, bez snage, tek se nasloni licem o njegovo rame, a on ju onda miluje *(J. Kozarac, Tena, 1934, 75).*

tetošljiv -a -o, *koji je umiljat, ljubak.*

U svojoj zbilja dječačkoj naivnosti njega je silno razljutilo, da njemu, carskomu oficiru, obiestna žena daje taj dječji tetošljivi nadimak *(Tomić, Melita, 1899, 76).*

tetoviranje, f., glag. im. od *tetovirati.*

… jedno oko tom mrtvacu bilo je sasvim prazno, a na jednoj ruci bilo je tragova od tetoviranja *(Marinković, Proze, 1948, 56).*

tetovirati tetoviram, *iscrtavati znakove ili slike na koži pomoću igle i pigmenta.*

Nekog dobro ugojenog Nijemca su uhvatili, pa su ga svukli i na dasku povalili. I stadoše

po njemu crtati. On pomisli da će ga tetovirati, a oni njega na porcije dijele! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 155).*

tetrejika, f., *nakit na narodnoj nošnji.*

Čula jesam, da si kujundžija; / Poslat ću ti tetrejiku zlatnu, / Pa mi sakuj taru i brdila, / I dva čunka, šezdeset čivija, / I ostalo, što je tari triba … *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 213).*

tetrarka, m., *jedan od četvorice vladara, tetrarh.*

Ti znadeš: Eunoe ja sam, tuđa žena, / i robujem Sili. / A Zebulon, moj gospar i svemoćni tetrarka, / jato galija ima, jarbola šume i brodovlje barka, i čopor mladih vranih hata … *(Krleža, Simfonije, 1933, 144).*

tetrijeb, m.

1. zool. *rijetka ptica koja živi u šumama i planinama.*

Nadporučnik, koji je osobito ljubio lov na tetriebe, dogovori se još s trojicom drugova, da idu s njim u goru *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 42).* — Natporučnik, koji je osobito ljubio lov na tetrijebe, dogovori se još s trojicom drugova, da idu s njim u goru *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 68).* — Sjene omora i borova rastu i tamne su, pod njima se staze tajanstveno provlače i uranjaju, daleko i nevidljivo u gustižu tih tamnih sjena pjeva nekakva ptica i tetrijeb gluhan sa zanosom kukuriče i krčkaju sasušene crnogorične iglice *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 110).* — Samo jedan pogled u nebesa plava, / u bistrinu rijeka što teku bez daha, / šume zavičajne u kojima spava / zaljubljeni tetrijeb i košuta plaha *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 171).*

2. *ovdje u obraćanju muškoj osobi.*

Treba, da se već jednom izmirite sa svojom sudbinom, dragi moj tetrijebe, – opetovala je bešćutnom hladnoćom. – Jača sam od vas i zato su sva ovlaštenja na mojoj strani, strašna ovlaštenja žene *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 121).*

tetriebar, m., *lovački pas.*

»Nije apetit, nego prohtievanje«, odvikne mi on u svojstvu puriste, a psi ga iz dvora izprate; i ja uz to pomislih, da nebi bilo s gorjega, kada bi uza prepeličare, gomoljičare i tetriebare bilo pasa, da njuše ovakove i druge neke ljude *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 37).*

tetrivan, m., *nosiljka za prijevoz pripadnika viših društvenih slojeva.*

U to slugani Dilbera zakaza / »Hrdjavo se sluge moje čujem, / Načinte mi lesena nosila, / Il mi dajte dobra tetrivana, / Na trivanu kući me nosite« *(Dežman, Smiljan i Kovilj-ka, 1865, 62).*

tetubati tetubam.

1. *nesigurno hodati, teturati.*

Kako udje, tako mahom, nikoga negledajuć već upravo k peći podštapački tetubajuć, uze ljuto kleti: »Bog ga ubio i mati božja i sveti Ivan i sve striele božje, tko je ovaj rat započeo! *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 173).* — Mejra mu prije godinu dana porodila sina i on je od to doba sav preporodjen; čestoput na dan prigleda čedancu i srdce mu se topi od radosti, kad mu se ono smieši, kad ga »babom« zove, ili kad nesigurnim korakom, izpruženih ručica k njemu tetuba *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 65).*

2. *govoriti besmislice.*

Večera se počme, a razgovor se skrene na trgovinu. Ladanjski gospodin tetubao je drhtavim glasom u samih nesmislih, a Sofije nije se usudio pogledati *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 85).* — Večera se počme, a razgovor se skrene na trgovinu. Ladanjski gospodin tetubao je drhtavim glasom u samih nesmislima, a Sofije nije se usudio pogledati *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 357).*

teturanje, n., glag. im. od *teturati.*

Vječno lutanje, dani u nosiljci i kočiji – nikad mira. Teturanje od grada do grada – Apolonija je upoznala i Pliberk i Kranj i Pazin i Novigrad – no uvijek je sama, sama! *(Nehajev, Vuci, 1928, 21).*

teturast -a -o, *koji tetura.*

Gospodinu još je reko »S Bogom«, / Onda Matek nesigurnom nogom / Čudnovato teturasta kroka / Sretno se je dočepao boka *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 77).*

teturati teturam.

1. *kretati se krivudavo i nezgrapno, glavinjati, posrtati.*

Sa kristalnog, tamno modrog neba, na kom je očijukalo njekoliko treptećih zviezda, padaše slabo, sivo svjetlo na protivnu stienu; – pauk nastavi svoj put po toj mliečnoj stazi teturajući preko prašnih podrtina *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 108).* — Sa kristal-

nog neba, na kome je treptilo nešto zvijezda, padaše slabo, sivo svijetlo na protivnu stijenu; – pauk nastavi svoj put po toj mliječnoj stazi teturajući preko prašnih podrtina *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 98).* — U noći netko kneza budi kucanjem. Evanjelist je – šta mu je, pobogu? Tetura, jedva se drži na nogama – zjenice mu se raširile, jezik se plete. – Ivane, jesi li lud! Pijan si, nevoljo! *(Nehajev, Vuci, 1928, 279).* — Seljačka lomna kola teturala amo tamo kao pijana koka, čas je bilo, da će se prebaciti u rijeku, čas, da će tresnuti o stijenu brdine *(Šenoa, Branka, 1933, 78).* — Teturao je po sobi, svaki čas je mogao zapeti nogom za stolicu ili čiju nogu i pasti, postajkivao je, gestikulirao, mrmljao *(Perković, Novele, 1935, 53).* — Šorom uz Bosut tetura pijan Đuka, jedinac, kojeg je ćaća, još dok je bio djetetom, vodio po gostionama *(I. Kozarac, Proza, 1942, 127).* — Sa srcem punim grijeha i gorčinâ / tetùrah mnogim predgrađem o zori, / – žamori prvi, strani razgovori! – / daleko iza rijekâ i planinâ *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 280).* — Tomica je sanjivo teturao pored matere prateći hod starijih. Prolazili su mimo poznata mjesta ne ogledavajući se *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 223).*

2. *nositi koga ili što naginjući se sad lijevo, sad desno.*

I mi sveopćeg dobrotvora i jedanaesti put jednoglasno izabranoga predsjednika »poniznosti i ustrpljivosti« teturasmo na velikom naslonjaču u njegove odaje ... Svukosmo ga poput malog djeteta i pobožno položismo u velik i jak krevet … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 71).*

teturati se teturam se, *naginjati se amotamo pri gibanju.*

Kola, koja smo dali izvesti, počmu se i na ravnini teturati ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 184).* — Duga ulica vas dan prazna i blatna, tek koji put tetura se po njoj lieno i težko po koji seljak u diluvijalno velikim opancima ... *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 99).* — Prodjoh nekoliko ulica [...] Zapeh usput o gradskoga pometača – teturah se *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 32).* — ... neka ide, da barem vidimo, da li se još tetura [...] Tinka uistinu nesigurno stupa *(Gjalski, U noći, 1913, 224).*

teturav -a -o, *koji tetura.*

Stigavši Račić u svoj stan teturava koraka od silne uzbudjenosti, baci sa sebe odijelo i rublje i nag se izvali u krevet, da u vrućici sablažnjivih tlapnja protraje do na veče *(Kosor, Razvrat, 1923, 183).*

tevabija, fpl., peior. *sljedbenici, skutonoše.*

Da živi anarkija! Da živi Kropotkin, Reclus i sva ostala teorijska i aktivna tevabija! *(Matoš, Novo iverje, 1900, 93).* — Da živi anarhija! Da živi Kropotkin, Reclus i sva ostala teorijska i aktivna tevabija! *(Matoš, Novo iverje, 1935, 191).*

teza, f.

1. *tvrdnja, ideja o čemu.*

Poslije tog uvoda razvio je g. Klisić s najvećim mirom, ali i s punim samopouzdanjem svoju tezu o traženju lisnice *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 72).* — Dobra je to mana gospodina satnika, da poziva potčasnike k sebi na dogovor. Tamo oni doduše raspravljaju tezu, koja se tiče kože bagrine, ali bagra se za to ne zanima *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 75).*

2. *doktorska disertacija.*

Što ne napisa doktorsku tezu, da zadivi učeni svet? *(Matoš, Umorne priče, 1909, 42).* — Svršio je doktorat u inostranstvu. Ne u Parizu ili u Berlinu. U Lozanu, u guvernantskom Lozanu. Njegova teza odlikuje se time, što ostade u Francuskoj neopažena *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 102).*

tezga, f., *klupa, pult u trgovini ili kakvom drugom uslužnom prostoru.*

Njena babica […] dala si od unučice ljubiti dva prsta na desnoj ruci i često joj prigovaraše, da se drži kao kramarica za tezgom. Trebalo je godina, da je mala shvatila, što znače te riječi (majka joj bijaše ćerka trgovčeva) … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 13).* — … a u jedanaest sati je polazio iz škole u pučku kuhinju […] U kuhinji je morao sjesti i podbočiti se i otpočinuti prije nego će po hranu do tezge *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 157).* — Maleno zvonce na vrat'ma dućana / Nije tek igračka puka. / Stupi l' u dućan, nenajavljen zvukom, / Prosjak il čovjek iz puka, / Mogla bi zgrabiti žemlju sa tezge / Kaka siromašna ruka *(Cesarić, Lirika, 1931, 23).* — U dućanu gazda Jovo vazdan sjedi i pazi ga kao opasnu zvijer. Ni čas

nije smio stajati za tezgom bez posla. Zorom ustajaše prvi *(Hanžeković, Novele, 1932, 145).* — Njena babica […] dala si od unučice ljubiti dva prsta na desnoj ruci i često joj prigovaraše, da se drži kao kramarica za tezgom. Trebalo je godina, da je mala shvatila, što znače te rieči (majka joj bijaše kćerka trgovčeva) … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 84).* — Jedna žena uđe u dućan. Mehaga se dugo ne diže i dugo ne ponudi mušteriju. Onda se naglo sjeti šta mu je posao i zađe za tezgu *(Kikić, Djela I, 1952, 217).*

tezmanje, n., glag. im. od *tezmati se.*

Medju tezmanjem i vikom odnesoše onesviješćenu Fatu u polu razvaljeni toranj, ondje ju privezaše na pripravljeni zato stolac i na samu ostaviše *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 322).* — Ja ne znam, kakovu danas slast nalaze ljudi u neprekidnom čitanju i umovanju i tezmanju i pravdanju, kad od svih tih trica ni sit ni debeo? *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 6).* — Sad je nastalo tezmanje i pogađanje, jer je Gaziblato imao želja kao zbabna žena … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 120).*

tezmati se tezmam se, *pravdati se, koškati se.*

Pošalju medjutim pustaije najdrzovitijeg druga, da vidi, šta je u crkvi. Ovaj se prišunja do prozora upravo u onaj čas, kad su truljari tezmajuć se za krajcaru, prevalili i ugasili svieću, pak počeli kričati kao biesni … *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 30/31).* — Već ako si željan junačkog megdana, / Ima ti junaka sa svih božjih strana, / Zovni, kog ti volja, izići će sami, / Ti se tamo tezmaj, a tu ne galami *(Velikanović, Otmica, 1901, 19).* — Iza popisa stadoše Gavanovići komadati i dijeliti. Manje više svi su bili lakomi, te se dugo tezmahu i natezahu *(Kosor, Rasap, 1906, 118).* — Neka, neka! Neka se tezmaju i taru gospoda, angjela im ljubim! *(Ivakić, Kapelan, 1919, 157).* — Napast je doduše napast, ali ni znanje ni čuvstva nisu šala, pa kad se stadoše tezmati, dabome da znanje i čuvstva moradoše nadjačati napast *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 32).* — Negda si, je li, živio divno / S ekspopom vražjim Jozom? / A sad se s njime tezmati moraš / Kanoti jarac s kozom! *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 54).*

tezulja, f.

1. *vaga.*

Trgovac Stipe, mjereći vreće šećera, kave i muke na velikoj tezulji u hodniku pred kuhinjom, slušaše razgovor svojih roditelja *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 16).* — Oko vreća žita okupljaju se ljudi, a kupuju na litre, kao sjeme za povrtnjak. Na mnogo mjesta trguje se na malo lukom, kestenjem, jabukama. Mjeri se ručnim tezuljama kao na vječnom sudu *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 284).*

2. *pren.*

… ova njegova ljubav silno je trpjela s Gajeva uspjeha, a u svojoj ogromnosti i u plamenoj želji, da se ciljevi njezini što prije oživotvore, nije pitala za tezulju pravednosti *(Gjalski, Osvit, 1892, 325).* — Duboku samilost osjećaše sa sobom i sa mladim svojim životom, postavljenim na tako kobnu tezulju, gdje gotovo samo vlas treba, da prevagne onamo, kud je svemu kraj *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 46).* — Kob je tako Hrvatima ukobila, da iz jedne skrajnosti lete u drugu, da vagu potisnu sad na ovu, sad na onu stranu, i jezičac njihove tezulje ne stoji nikad na pravom mjestu *(Šenoa, Vladimir, 1933, 167).* — Ne budi škrta s ljubavi, / ne vagaj na tezulji strogoj sva dobrotvorna djela! *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 80).* — Na javi, po danu vladaše Karlo uz našu pomoć držeći visoko tezulju pravde, krišom, noću vladala Jelisava, uz pomoć Gorjanskoga, vareći otrov, oštreći nož *(Šenoa, Kletva, 1934, 293).* — … jer život sam tako gradio od snova, / a on mi je i sam u tome pomago, / i sam bol sam tako zavolio jako, / da ga nisam više na tezulji vago *(Delorko, Razigrani vodoskoci, 1940, 20).*

teža, f., *privlačna sila Zemlje, gravitacija.*

Sve zemaljsko je umorno, teško i blatno, / a od svih sila najviše mrzim težu *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 175).*

težačenje, n., *rad na obradi zemlje za nadnicu.*

Djed mu se kao potukač smirio na ovom brežuljku podigavši pod jelikom kolibu. A otac ju ogradio pleterom, prislonivši joj staju za kozu – zarađenu težačenjem *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 79).*

težačiti težačim, *težiti.*

Sve božje na svietu, – tebe odabra, ovlasti / U ljudskom pokoljenju na zemlji biti

junakom, / Njojzi ljubimcem. Ah, ne dodieva dobro na zemlji / Neba ljubimcem: nebu težače oni, a pakla / Dugo izimat se tužnim nije moguće; te tako / I ti viekove već mukâ nižeš na života / Nit si … *(Preradović, Djela I, 1918, 176).*

težački -čka -čko, *koji se odnosi na težaka.*

… srdce mu je čisto, duša je puna uspomena blagoslovljena; cvate mu pošteno lice, pa on i nebio mudar ol' velikaš od svita; nego sirak i proštak u svojem žitku lanenome i na svojem stanu težačkome *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 424).* — A sav trošak, što si Mile, prouzročio svojom težačkom tvrdoglavošću, morat ćeš snositi, jer će ti inače Muharem plijeniti marvu *(Hanžeković, Novele, 1932, 99).* — Među vremenom kositi, orati, kopati i još silu takvih sitnica, što se zovu: težački poslovi *(Miškina, Trakavica, 1935, 9).* — I vijore bijele suknje sa svih strana: / Živa berba vrije kroz vino od zlata. / Težačka se pjesma talasa uza me, / Žuti miris ploda kikoće kroz granje *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 47).* — Novaković bijaše seljačko diete, pa je kao dječak obavljao na svom domu i težačke poslove *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 241).*

težak, m., *onaj koji se bavi obrađivanjem zemlje, ratar.*

Ubavo Primorje uvjek radja; ali jedva treće jal' četvrte godine da težak sjema plod svojih truda *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 35).* — Imao sam dugo posla kod težaka u vinogradu *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 116).* — Sunce na nebu visoko plamsa ko lomača. Kratke / Sjene su stabala vitih. / Mast vrije u niskoj kaci, u hladu leže težaci *(Nazor, Lirika I, 1918, 115).* — Zatim nastadoše suhi i sunčani dani, i težaci se požuriše s plugovima u polje *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 182).* — Domaćih težaka našlo se u nas uvijek dosta, pa čemu pod krov uzimati ljude strane, nepoznate? *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 53).* — Bližilo se podne! Vidjelo se na više mjesta, kako od sela žene s košarama dolaze, donoseći težacima objed *(Miškina, Trakavica, 1935, 188).* — Težaci odlazili žurno s oruđem na ramenu u polje, da završe prekinuti posao, i sve je bilo živo, u pokretu, samo su djed Kozlovac i župnik šutjeli *(Dončević, Propast, 1936, 180).* — Nije nama težacima lako. Mi se od rana jutra pečemo tu na suncu i gulimo ovu Božju zemlju *(Muradbegović, Svijet u opancima, 1936, 15).* — Kroz prozor su s ulice dopirali dječji glasovi i pjesma težaka, što su se vraćali s pôljâ *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 119).* — Najstariji težak ramenima maknu, pa se prihvati lopate, a za njim učine to i ostali *(Leskovar, Izgubljeni sin, 1944, 273).*

težak teška teško.

1. *koji puno teži, ima veliku težinu, masivan.*

Jagica se udebljala, tek su joj nešto izbljedila lica i upale oči, kako to biva kod teških žena *(Krnic, Od proljeća do jeseni, 1925, 27).* — Zar kralj mora da je uvijek brkonja, mrkonja, sjedeći pod teškim plastom i teškom krunom, kako ga na starim ikonama pišu? *(Šenoa, Kletva, 1934, 860).* — Teška su, teška vrata moga malog stana. / Iza njih ne čujem ni kad pada voće. / Ko da su od mûka sakovana. / I prelivena voskom od samoće *(Šop, Isus i moja sjena, 1934, 37).*

2. *koji se jedva podnosi, mučan, neugodan.*

Sinje more miluje joj i cjeliva sparnim i težkim jugom izpranu obalu *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 3).* — Razgovor s Femom i Mandom, zatim pomisao, da će vidjeti Luku, rastjeraše tešku magluštinu s Katina srca, a mjesto nje sinu joj u duši opet sunce ljubavi … *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 55).* — A ti blaga nikom ne nahudi! / Kao da te mjesto nogu krila / Nosijahu na toj zemlji svudi, / Zemlja te je malo osjetila. / Oh i tebi ona lahka budi, / Ko što ti njoj teška niesi bila! *(Preradović, Djela I, 1918, 66).* — Rob sam opet! Bilo pa se zbilo; / Je l' da jeste, slatka moja sele? / Teško ropstvo – al' je srce milo, / Teške negve – ručice ti bijele! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 75).*

3. *koji je velik, izražen u velikoj mjeri.*

Tu se žestok boj dogodio, kad 1200 Splićana poletiše pod Klis da vrate plieno; i Splićani platiše težke globe kleginji [sic!] Kliškoj … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 106/107).* — Idje četa, kuda? kamo? / Sam on znade, koj' je gori. / Valja da je griešnik težak, / Na kog hoće da obori / Taku silu svrh nebesa / Sud njegove pravde v'ječne *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 19).* — Mladi se pak gospodin obazre istim prijezirnim pogledom na Jožića, dok je ovaj izustio prve riječi, pa htjede da Jožiću odgovori ne-

kom porugom; no trznu se, kad ču ostale i kad opazi narod, kako grne iz sela, a licem i cijelim njegovim bićem preli se izražaj teškog straha *(Turić, Igra životom, 1909, 130).* — Nahladila se, a morade ići po vodu. Povrativši se spopade je težak kašalj, i baš kada se ispari, bane u dvorište Ivica sa stadom *(Hanžeković, Novele, 1932, 23).* — Bijahu to crni dani. Jovan Kordić izgubi jedinca na zor i uvi se kuća u tešku korotu *(Hanžeković, Novele, 1932, 43).* — … al' u tim očima, u tim blijedim licima mogao si vidjeti tešku, veliku žalost, koja se ne da omjeriti ni riječju, ni suzom, žalost duboka kao more … *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 291).* — Djelo mu bijaše sve, vlastita ličnost ništa. Uzdisao je satima radi sitne grbavosti stila; godinama je patio od teške nervoze ne pomišljajući ni časa na to, da se odrekne književnog posla *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 37).* — Djelo mu bijaše sve, vlastita ličnost ništa. Uzdisao je satima radi sitne grbavosti stila; godinama je patio od težke nervoze ne pomišljajući ni časa na to, da se odrekne književnog posla *(Nehajev, Eseji I, 1944, 66).*

4. *koji uzrokuje muku, bolan, opterećujući.*

Rodu momu, starom mučeniku, / Kojeg' grde, koje kruhom hrani; / Kojeg mrze, koje glavom brani; / Kojeg more, koji zanj ga sbore; / Joh, moj rode, težka sudbovanja! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 9).* — Od svih sutona najteži bi mi bio mrak mog razuma *(Matoš, Umorne priče, 1909, 40).* — Poniknute glave koracao konjic uskom stazom, poniknute glave sjedaše Mato na konju. Teške li ga osvajale misli, brze misli kao brzi valovi rijeke Save *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 157).* — Težke noći, težke misli, / Što mi mlado srdce more: / Čini mi se, nikad ne ću / Dočekati rujne zore *(Harambašić, Lirika II, 1943, 324).* — Sumrak se već počeo hvatati i gospođa Ela pomisli: Eto je i opet prošao jedan dan … Nešto je teško stisnu u grlu *(Sudeta, Proza II, 1943, 21).* — Ormari – grobari košuljâ, kaputâ. / Knjige – teške brige, tegobe seobâ. / O selenja vječna kroz samice sobâ *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 226).*

5. *koji iziskuje puno truda i napora.*

Težak težku zemlju plugom para, / A zemlja mu sito žito radja, / Pa se kruhom obitola hrani … *(Martić, Osvetnici II, 1862, 25).* — Posao nije težak, kako se možebit u prvi mah čini *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 18).* — Govori se: težak novac (jer se teško stječe) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 130).*

6. *koji je složen, zahtjevan, koji se s naporom razumije.*

No Krivošić opet uspije, da joj težkim i stvarnim razlozima dokaže, kako je ta njezina osnova nemoguća … *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 45).*

7. *koji se odlikuje punoćom, obilan, bujan.*

Njegovo je čelo bilo kao težki oblak od plodne kiše. To su svi odmah zamjetili i dobro su znali, da će sad čuti vijest nesravnjive važnosti *(Krnic, Jedrina, 1916, 80).* — Te tvoje modre oči, u polju lanovo cvijeće, / Teške i crne kose, oblaci kišni u tmini, / Zanesoše moje srce, nenadano, u visinu … *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 13).*

8. *koji je trom, spor (o koracima).*

Ivica Kičmanović trgne se i bljedilo mu pokrije obraze. Na hodniku pred vratima Laurina stana začuli se teški koraci *(Kovačić, U registraturi, 1911, 212).*

9. *koja je trudna.*

Pojam zatrudnjeti u pojedinim krajevima naše domovine označuje se još ovim riječima: […] zaći u breme, osjetiti se (trudna), ostati trudna ili teška *(Kušar, Narodno blago, 1934, 48).*

10. u imeničkoj službi n. *ono što uzrokuje muku, patnja.*

Kad sam otišla od nje, samo sam uzdisala putem. Više nikad nisam išla k njoj. A i šta ću?! Samo je njoj, siroti, teže i tužnije, kad drugi gledaju njezino teško *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 96).*

11. u frazi *šupalj tobolac najteža je nemoć* u značenju *glad je najveća nevolja.*

Vojnović reče, da je šupalj tobolac najteža nemoć, a dukati su blieda i žuta lica, ali vruće krvi, pa zamoliše banicu, da ih nešto malo obskrbi *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 312).*

12. u frazi *teška vida* u značenju *jedva, zapravo ne gledajući.*

»A, a, a! Servus, serbus!« izljubi se kumordinar s mojim učiteljem: oni bijahu vinski pobratimi po gospodskom običaju… Sada će sustezljivo i teška vida pružiti kažiprst takodjer i ocu … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 82).*

13. u frazi *teška izraza je tko* u značenju *namršten, ozbiljan je tko.*

… a na protivnoj strani majka, mršava, zlobna pogleda iza naočara, veoma teška izraza kao oružnik *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 58).* — Profesor Brkan je već u sivom laboratorijskom haljku, učenjački teška izraza kao i uvijek, nešto prenosio po prirodopisnoj zbirci *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 170).*

težakinja, f., *ona koja radi u polju za nadnicu.*

Ruke joj nisu bile kao u težakinje, nego čiste i liepe, ako i nješto pocrnjele od sunca *(Kumičić, Sirota, 1885, 197).* — Ne ćete valjda reći, da tajim i da krijem radost svoju, gdje vidim, da od srdca prianjate uz svoje zvanje, da niste težakinja, koja dužnosti svoje vrši samo plaći za volju *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 202).* — Često prenoćivahu u istoj družinskoj sobi seljački težaci i težakinje, što danju obradjivahu zemljišta ilustrišimuševa blizu grada *(Kovačić, U registraturi, 1911, 104).* — Kod svetoga Duha zvonilo zdravumariju, a iz grada išle težakinje noseći motiku na ramenima i pjevajući svoje pjesme *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 61).* — No valjda si se krivo namjerio, ime pomiješao. Jer pod mojim krovom živi uz mene samo žena, mala djevojčica od roda i dvije težakinje za službu *(Šenoa, Kletva, 1934, 493).* — Mati mu čitav život nadničarila po selu i jedno je oko kao težakinja izgubila na tuđoj žetvi *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 79).*

težan -a -o, *koji je odrađen težanjem.*

Dodje napokon davno željkovano vrieme drage slobodice i dvomjesečnoga odmora, što no iza napregnuta rada od deset mjeseci godi duši, kako no sanak umornu tielu nakon težko težane nadnice *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 21).*

težanje, n., *težački rad.*

Sada su i Primorci bolje odahnuli i liepo se počeli pomagati sa trgovinom, s lovom i s težanjem *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 43).* — Dobri naš Pivoda nije ni slutio, da samo poslije danjeg težanja dopisivati mogu o glazbenim poslovima sa ruskim, češkim, poljskim i njemačkim umjetnicima i učenjacima, da povijest svoje glazbe tek u noći pisati mogu *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 122).*

težatba, f., *obrađivanje zemlje koje rade težaci.*

Da se ta plemenita osnova što lakše provede, dao je car novca, da se ovim skitnicam sagrade kuće za stanovanje i namakne stoka za težatbu zemlje *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 332).*

težati težam, *obrađivati zemlju, biti težak.*

Trideset jutara zemlje daje mu carstvo na uživanje, koju mu krajišnici težaju *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 45).* — Blažen onaj, koj', daleko od pravdanja svijeta, volovima teža polje djedova *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 326).* — A narod, puk? / On mirno teža crnu zemlju svoju / I blagoslov si težkom čeka znoju / Uz groban muk *(Harambašić, Lirika II, 1943, 240).*

težatnik, m., *dan kada se teža, obrađuje zemlja.*

Da izvrši svoju odluku, nije Vanka izabrala nedjelju, nego običan radni dan, težatnik *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 81).*

teženje, n., glag. im. od *težiti.*

A sva žića jedno su življenje. / Sve slobode, slobodne u sebi, / Svezane su u jedno teženje *(Preradović, Djela I, 1918, 122).*

teži -a -e.

1. comp. od *težak.*

Najviše me morilo, što nijesam znao, kad ću se opet s Jelicom sastati, a ja sam pogibao od želje za njom. Tako je prolazio dan za danom; jedan teži od drugoga *(Bego, Novele, 1916, 48).* — Grga se povukao u praznu staju, i sjeo u kut. Taj je čas bio za njega gori, teži, žalosniji od svih velikih petaka u životu. Glava mu gorjela, grlo suho, tijelo teško, noge mu klecale *(Miškina, Trakavica, 1935, 135).* — Znati lijepo umrijeti je možda teže no lijepo živjeti *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 12).* — Povijest čega je teže otkriti, prozreti, proučiti, opisati? Povijest krvi ili znoja? Krika, srdžbe ili uzdaha? *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 88).* — Ljubav je prošla. Tajno, ko što uđe / u moje srce, prešla je u tuđe. / Da bude veća pustoš, Bezimena, / da bude teža tamnica vremena *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 233).*

2. u frazi *teže je brijati bradu ondje, gdje dosta puta ni obraza ne ima* u značenju *često se ne može postići ništa s onim tko je nemoralan.*

Ali da je Cato brijač bio, on bi se lje uvjerio, da je još teže brijati bradu ondje, gdje

dosta puta ni obraza ne ima! *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 11).*

3. u frazi *sveđer teže priteže* u značenju *uvijek pobjeđuje onaj tko je jači, tko ima moć.*

Sveđer teže priteže *(Kušar, Narodno blago, 1934, 161).*

težina, f.

1. *mjera koliko je što teško, masa.*

Posao tovitbe napredovao je liepo. Tovljenici uspjeli su da ne mogu ljepše. Bijaše ih malo izpod dvanaest metričkih centi životne težine *(Tomić, Melita, 1899, 17).* — Težina rublja u ormaru rasklimala konope i ormar pošao nizbrdo, a sa strane ga dočekao lanac i oderao mu bok, i zbog toga se žene uzbunile, ne bi jače da je potekla krv *(Perković, Novele, 1935, 159).*

2. *pren.*

A ovamo devetnaesti viek sa svojom olovnom težinom, sa svojom vrtoglavicom u svih granah života, sa svojim divljim gramzenjem i bezobzirnošću, koja uništuje sve … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 87/88).* — Njezina prošlost treptila pred njom samo još kao san, jer uz sreću ne može da i bijeda postoji. Zaboravljala je tjeskobnu težinu prošlosti *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 101).* — Njezine suze nije mogao nikada podnašati, ćutio ih je uviek kao da mu se silnom gorčinom zajedaju ravno u srce, kao da mu padaju na samu dušu svojom nesnošljivom težinom… *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 14).* — A ovamo devetnaesti vijek sa svojom olovnom težinom, sa svojom vrtoglavicom u svim granama života, sa svojim divljim gramzenjem i bezobzirnošću, koja uništuje sve … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 88).* — Njezina prošlost treptila pred njom samo još kao san, jer uz sreću ne može da i bieda postoji. Zaboravljala je tjeskobnu težinu prošlosti *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 175).* — Osjećam – ko od vina, ko od pića – / težinu svakog koraka i sanje, / i sa dna srca, iz cijeloga bića / sve manje žudim *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 136).*

3. *ozbiljnost, važnost.*

Ona sad istom opazi svu težinu svoga položaja *(Bego, Novele, 1916, 21).* — I bilo je, kao da joj za vratom neprestano sjedi težina njezina grijeha, pa zato ta glava klone i vrat se sagiblje *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 29).* — Gomila traži čovjeka, koji će ju povesti sa sobom, osokoliti svojim vlastitim pouzdanjem. Knez Krsto osjeća težinu časa *(Nehajev, Vuci, 1928, 254).* — I bilo je, kao da joj za vratom neprestano sjedi težina njezina grijeha, pa zato ta glava klone i vrat se sagiblje *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 40/41).*

4. *muka, uznemirenost.*

Stari Jovan problijedi i prisloni se o gredu. U koljena mu se slije neka studen i težina *(Hanžeković, Novele, 1932, 41).*

težitelj, m., *težak.*

Duboki narod, bolan zbog jedne više ljepote, / zbog rada na njivi, zbog berbe, zbog žetve […] ja ih tako vidim, pune malih jada, / mekane i tvrde, s moći svojih volja, / s voljom svojih moći, težitelje polja, / istinite neimare grada *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 40).*

težiti težim.

1. *stremiti čemu, željeti što.*

Trebalo je da se osveti Trubentiću, a to što moguće prije, dok najme stvar neohladi, pa s toga je mislila i razmišljala svakojako, dok se zbilja najposle i domislila načinu, kojim će sigurno polučiti svèrhu, za kojom joj je težilo osvetoljubivo sèrce *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 184).* — Trebalo je da se osveti Trubentiću, a to što moguće prije, dok naime stvar ne ohladni, pa s toga je mislila i razmišljala svakojako, dok se zbilja najposlije i domislila načinu, kojim će sigurno postići svrhu, za kojom je težilo osvetoljubivo srce *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 236)*. — Dok sam ti ja mužem i ti moja žena, ti ne ćeš bez mene nikamo poći. – Što to znači? –upita Melita drhćućim glasom, koji je odavao veliku njezinu uzbudjenost. – Znači to, – odgovori Branimir sigurno i odrešito, – da mi je zazorna ta sloboda, za kojom težiš *(Tomić, Melita, 1899, 345).* — … vitežki lov na vukove, tu biesnu i nemansku zvjerad, što uništuje čovječanstvo, težeće za plemenitimi i nedohitnimi ciljevi! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 157).* — Poslovice: Gdje ko niče, tu i običe. – Sve teži na svoj zavičaj. – Svugdje je dobro, ali doma najbolje *(Kušar, Narodno blago, 1934, 55).* — Danas je svakome jasno, da Madžari teže na Jadransko more i sve što im je na putu, dakle Hrvatsku i Slavoniju, treba pregaziti, uništiti pauperizmom naroda, demoralizacijom

inteligencije, i madžarizacijom *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 140).* — … viteški lov na vukove, tu biesnu i nemansku zvjerad, što uništuje čovječanstvo, težeće za plemenitim i nedohitnim ciljevima! *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 297).*

2. *težati, raditi kao težak.*

Današnja je mladost, kumo, velika pokora. Ja ne znam, otkuda to. Je li takvo vrijeme, ili su škole ili što drugo. Bog bi znao! Vi ste drukčije udesili, kume. Vi ste svoga prikovali uz ledinu, pa neka teži *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 72).*

težji -a -e, *teži.*

Glavom raditi težje je, nego li kola vući *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 171).*

težnja, f., *sklonost, nastojanje.*

Vremenom se porodi u meni velika težnja za vojničkim stališem i otac nehoteć se opirati mojim težnjam privoli na to … *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 135).* — … kao da u samom sebi rodjenom iz nova sa izkustvom i poznavanjem svieta – ojačati težnju za dobrim na štetu pohoti za onim, što po obćenitom moralu obuhvaća rieč »zlo« *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 37).* — »Isti taj cinizam i istu težnju, da sumnjaš, nalazimo i kod Rikarda III. On i Jago odriču se ljudske naravi i postaju mizantropi hotimice«… *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 166).*

thje, uzvik, za pojačavanje reakcije: *eh.*

Molim, gospodine, ja bih želio da ispravim svoj drugi red. Danas sam se spremio i molim, da me pitate. Blažić mu odgovori: Thje, žalim, ali ja vas ne mogu pitati; moram druge pitati. Ja sam vas pitao *(Ivakić, Kapelan, 1919, 98/99).*

ti tebe, osobna zamjenica.

1. *u obraćanju komu ili čemu bliskom ili ravnopravnom.*

»Božje čedo, sunce, povedj meni! / Što sad radi sinak moj mileni?« – / […] More brodi, jadan tebe ište, / Tebe ište i za tobom gine … *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 200).* — Tebe hvale, da si junak dobar; / Al' da udre miši iz planina, / Kaž', Bauče, koliko bi miša / Ti jedinac junak posjekao? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 54).* — Danju i noćju za tobom srce mi cvili, / Danju i noćju srcu si uzdišem sa dna. / Tebe još nema, te nema, živote sladki! / Il si se drugoj nevjeran predo krasoti … *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 6).* — Hrabri grade, koj' me gostoljubno primi, / Braneći me do posljednjeg sata, / Nek sloboda tebi bude plata *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 156).* — Ti pak, grade, kome u ognju ljubavi / Prama kralju, prama otačbini / Djed izgori, ti pokaži čini, / Iz pepela toga da si fenić pravi! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 156).* — »Što je tebi, Adem-kado, mlada nevjesto? / Što si gjergjef pokapala groznim suzama?« *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 157).* — Ja te nisam uzimao, Zlate, / Što si bila mome srcu draga, / Već za inat[3]) ja sam te uzeo, / Što si meni 'nako govorila *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 151).* — Drago dragu poručuje: »Dodji do mene! / Svila sam ti v'jenac ruže, koja ne vene! *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 230).* — »Dira me vaše povjerenje«, reče on ljubezno –, »taj slatki »ti«, pa bilo ma u šali, puni mi srce čudnom boli i neizrecivom nasladom *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 30).* — Mute mi se sve u glavi misli. / Jesi l' ti to il je sjena tvoja? / Kaže mi l' te sliepa žalost moja, / Ii me silna radost zasljepljuje?! *(Preradović, Djela II, 1919, 44).* — Za mene si postojao ti, i samo ti, zapravo ljubav tvoja, ljubav, koja sve shvaća, sve prašta… *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 60).* — Ja znam, ti ćeš danas doći i ja te čekam *(Z. Marković, Let, 1921, 17).* — Ti moja željo bolno daleka / Ti mene ne ćeš zaboravit' nikad *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 85).* — Kad puna je pučina plava / Zvijezda i sažalne šutnje. / Ja ću ti doć poput tihe slutnje *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 85).* — Ti znaš našega bana i biskupa *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 24).* — Izađi dakle na vidjelo svijeta; u tebe je volje, snage, duha *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 28).* — Pripravila sam se na to kao na ispovijed, imala sam i kada razmišljati, što ću ti reći. Ne bijedi me zato, molim ti se *(Šenoa, Kletva, 1934, 262).* — Nigdje ti nije glava sigurnija nego u ovom poštenom zakloništu *(Šenoa, Kletva, 1934, 510).* — Za tebe se zna, da si desna Tvrtkova ruka, ja pako izgubih glavu, ako me otkriju *(Šenoa, Kletva, 1934, 545).* — Godi mi srcu, da si mi drug, a ja tebi *(Šenoa, Kletva, 1934, 547).* — Jer sad znam, da tebe ljubim, ti si jedini, koji si moje ljubavi bio vriedan – ti, dragi,

čisti – ti, koji ne ćeš gaziti mojeg osjećaja … *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 178).*

2. Ti, *u obraćanju s poštovanjem ili slavljenjem kakvoj višoj sili, apstraktnom entitetu.*

Ti uskrisi naše pleme, / Ti raztjeraj duha noć, / Ti nam šiješ znanja sjeme, / Ti nam dižeš roda moć *(Šenoa u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 41).* — Pjesma svane, k tebi hiti, / Tebe slavi, tebe kiti, / I užiže tebi kries! *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 8).* — Najveći si i najjači / I raširen svud po zemlji, / Zato čuvar njoj mi budi! / Kad joj sviet se izopači […] Ti osviesti, ti razbistri, / Ti ukroti, ti ublaži, / Ti okriepi, ti uznesi, / Ti mi spasi sviet na zemlji! *(Preradović, Djela I, 1918, 153).* — Ti jesi, jesi! Jesi, ali tko si? / Ti u dnu zrna čuvaš pokoljenja, / Ti trneš svijetla, budiš vaskrsenja, / Rad tebe i smrt bit života nosi *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 119).*

3. u etičkom dativu*, kod naglašenog iskazivanja bliskosti u razgovoru s kime.*

Tu ti snivat mojoj Vili / Sa sestrami godi sada, / Te po raju trepće rada, / Koga ah smo ostavili! *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 281).*

4. u frazi *kad eto ti koga* u značenju *upravo tad se pojavio tko.*

Sjedim pod kraj mjeseca u đačkoj našoj kavani, kad eto ti našeg Ive! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 71).*

tibati tibam, *otkidati plodove.*

Pst! – šane mi kapelan, zadje u grmlje a ja za njime, tibajući po koju zaostalu malinu *(Matoš, Novo iverje, 1900, 32).* — Pst! – šane mi kapelan, zađe u grmlje, a ja za njime, tibajući po koju zaostalu malinu *(Matoš, Novo iverje, 1935, 146).*

tica, f.

1. *ptica.*

Jedno jato polećelo jako, Nisu tice sokolovi sivi, No uskoci kano lavi živi *(Martić, Osvetnici III, 1865, 56).* — Vjetar i sunce kidalo je grane. / Majka, pod sinom, srušila se nice. / U žuti suton, na sve čet'ri strane / Kroz groblje zvonâ lete crne tice *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 84).*

2. u frazi *biti tica od čijeg jata* u značenju *pripadati kakvom klanu.*

»Da nije magjarski uhoda ili poslanik Košutov«, primjetnu drugi maleni čovječac u škuroj surki, sa svietlo crvenim suknom obšivenoj i podstavljevnoj. »To će nam dakle gospodin Hugović nabolje znati kazati, kad je tica od njegova jata;« doda tretji, visoka stasa … *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 145).*

ticalo, n.

1. *izraslina na tijelu kukaca i drugih sitnih životinja kojom dodiruju i hvataju.*

A ti laktovi, osjetljivi kao puževi mesnati rogovi ili meka ticala metulja, zapinju lijevo i desno o mjedenu dugmad i kožnato remenje *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 14).* — Taj će se problem patrulski još i dublje protumačiti metaforama, da je satnija hrušt, a patrula ticalo, i da je satnija slijepac, a patrula batina, kojom se pipa … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 234).*

2. *pren.*

Ali dok tjelesna sreća ima granica u udovoljenju, duševna sreća je bezgranična kao nebo i ocean, i što je ona dalje, tim je ljepša, a kada je u nedogledu i tek je naslućujemo najfinijim duhovnim ticalima, onda je božanstvena, ona postaje svetinjom, pred kojom se molimo *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 268).*

ticati se ticam se i tičem se, *doticati se, dodirivati se.*

Tù se svět savio u těsno klupko. Glava se skoro glave ticala, a kamo li ne rame ramena *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 170).* — Tu se sviet savio u tiesno klupko. Glava se gotovo glave ticala, a nekmo li rame ramena *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 218/219).* — Gospodareva kuhinja se tiče moje spavaonice, te čujem skoro sve što se unutra dogadja *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 12).* — Ko kad se ptica k zvijezdam vine, / Krilonog konjić zrakom pline; / Ni ne tiče se nogom tala, / Ni ne zna, što je kamen, trn … *(Šenoa, Pjesme, 1933, 182).* — Sjedeć Stana na obali, / U vodi se gle zrcali / Njezin obraz, do njeg pako / Mjesečevog eno lica; / I već su si blizu tako, / Da se jedno drugog tica … *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 44).*

ticati se tičem se.

1. *odnositi se na koga ili što, imati veze s kime ili čime.*

Ja znam, gospodjice, da ste vi uvjereni, da se moje rieči niesu vas ticale; obrati se Lešić oborenih očiju napram Anci *(J. Kozarac,*

Mrtvi kapitali, 1890, 45). — Ta bijaše tako osamljena uz mrtvo dijete, muž stajaše tako dugo uz nju, kao da ga se sve ovo ništa i ne tiče *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 54).* — Rijetki razgovori oca i sina ticahu se domaćijeh prilika, vrtili su se oko susjeda, – a rijetko se kada spominjahu putovanja *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 44).* — Ja znam, gospođice, da ste vi uvjereni, da se moje riječi nisu vas ticale, – obrati se Lešić oborenih očiju napram Anki *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 47).* — Poslije smrti Ibsenove nije ostalo mnogo korespondencije, a ono što je sa savremenicima dopisivao, ticalo se gotovo uvijek teorije umjetničke ili etičke *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 66).* — Ta, bijaše tako osamljena uz mrtvo diete, muž stajaše tako dugo uz nju, kao da ga se sve ovo ništa i ne tiče *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 71).* — Poslije smrti Ibsenove nije ostalo mnogo korespondencije, a ono što je sa suvremenicima dopisivao, ticalo se gotovo uviek teorije umjetničke ili etičke *(Nehajev, Eseji I, 1944, 117).* — Zasad nam prijeti neposredna opasnost da nas pozovu u vojsku – reče Ivan Anastaziju ne krijući zlobu […] Ja sam stalno nesposoban – na licu se Anastazija razlije zadovoljstvo; njega se rat ne tiče kao ni hrčka bura *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 37).*

2. u frazi *što se mene tiče* u značenju *prema mome mišljenju, iz moje perspektive.*

Što se mene tiče, nisam se imao čega bojati. O opasnim problemima, kako sam već istaknuo, nisam imao uopće nikakvog uvjerenja, nikakvih kritičkih pogleda *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 88).*

3. u frazi *ne tiče me se* u značenju *nije me briga, ne zanima me.*

Ne tiče me se što ljudi oko mene misle. Što naši ljudi oko nas smatraju harmoničnim, ili ukusnim, ili moralnim, ili lijepim, to je sve nakazno odvratno i izobličeno *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 88).*

4. u frazi *što se tiče koga ili čega* u značenju *kada je riječ o komu ili čemu, u vezi s kime ili čime.*

Ali ako nismo do pedesete svoje godine došli do prave riječi, više zacijelo ne ćemo!... Što se tiče milog naroda, on ima onakvu vladu, kakvu je zaslužio *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 241).*

5. u frazi *ne tiče se tebe* u značenju *nije tvoja stvar, što te briga.*

Po što Mato k nama dolazi, ne tiče se tebe! našali se Marija tiho *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 92).*

6. u frazi *šta se koga tiče što* u značenju *ne bi se tko trebao zanimati, petljati u što.*

Ona bi ga sigurno pitala, gdje je bio i šta je radio, a on joj se ne bi mogao ispovijedati. Šta se nje tiče, gdje je on bio i šta je on radio! *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 31).*

tičica, f., dem. od *tica.*

Tuj i ptice šapću kao da su promukle. Eto: tuj su na grančici dvije tičice i šapću medju sobom glasom kao da šivaćom iglom udaraš o drugu iglu *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 125).*

tičiji -a -e, *koji pripada tici.*

Onda će početi vjetrovi i sušike će praskati i kao ruka više lakata otpadaće debelo suho granje, sve će po Muljcima krckati i ćuće se na petstotina koraka tičiji hod *(Kikić, Bukve, 1938, 72).*

tičurina, f., augm. od *tica.*

Leševi posvud leže povaljeni, / zgrčenih pesti, čela izranjenih. / Nad njima mrka tičurina kljuca / i mrtve srče oči *(Begović, Vrelo, 1912, 108).*

tić, m.

1. u frazi *stari tić* u značenju *onaj koji ima mnogo iskustva*.

Ej, stari sam ja tić, milosti Vaša! Znam ja, šta je, kad ženska prvi put uhvati muškarca *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 127).*

2. u frazi *zdrav kao tić* u značenju *potpuno, jako zdrav.*

Narodne su riječi: Ko lane (reče se za zdravo maleno dijete) – zdrav kao tić, kao riba … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 208).*

tifoidan -dna -dno, *koji je zaražen tifusom.*

Stanica je važila kao tifoidna, i svi su zdenci bili lokotom zaključani i oblasno zapečaćeni, te tako od gostiju nije nitko pio vode nego svi vino, sifone i lasinju *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 200).* — … a netko se ruga Rumunjima jednim citatom iz tifoidnog epidemi-špitala: Nueste permis aščipi per podele! Haha! Šči rumunješči! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 217).*

tifon, m., *mitološka neman.*

Već po drugi put zaori sirena, kano da se gromovi ore i lome niz klisurna ždriela.

Gorostas izazivlje valove i tifone okeana na megdan *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 6).*

tifozan -zna -zno, *koji se odnosi na tifus.*

Preboljevši jedva jedvice tifoznu groznicu, dobije jedno od najboljih mjesta općinskog bilježnika u Slavoniji *(Matoš, Umorne priče, 1909, 55).*

tifus, m., *teška zarazna bolest.*

Pa odkuda tebi glava gola, moj Mijate? tiho će Andrija. – Rekoh ti, da sam typhus imao *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 191X, 56).* — Kako dodjoh kući, ne znam ni danas. Padoh u groznicu, u deliriji kao od tifusa. Jedva me izliječiše *(Matoš, Pečalba, 1913, 18).* — Ganjao se Štef Loborec po grabama i jurišima amo-tamo i pao ranjen u stegno; ozdravivši u bolnici opet je bio bačen na frontu, gdje se razbolio od tifusa, dugo umirao i nije umro … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 15).* — Kako dođoh kući, ne znam ni danas. Padoh u groznicu, u deliriji kao od tifusa. Jedva me izliječiše *(Matoš, Pečalba, 1939, 15).* — Pa odkuda tebi glava gola, moj Mijate? tiho će Andrija. – Rekoh ti, da sam tifus imao *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 1944, 251).* — Jesam li ja kriv, da me je tri mjeseca tifus mrcvario u bolnici? Zašto se ne brinu i za one, koji su tako sudbinom napušteni? *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 31).*

tiganj, m., *tava.*

Vojnik će na to babi: A ti daj mi barem tiganj i malo vode, da vam skuvam klinćorbu. Baba mu to da, a on uzme tiganj (s nožicama tavu) i metne u tiganj klin, nalije vode i pristavi uz vatru *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 226).*

tigar, m., *zvijer iz porodice mačaka s karakterističnim prugama na krznu.*

Kano ostàrjeli tigar, krvòločnim zasjedam vičan, / Kainov sin se izvješti u lukavom lievanju krvi *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 43).* — Odvedite toga zlikovca. Uzmite mu oružje. Zatvorite ga u tamnu kulu kraj vrata. – Do viđenja, Rabato! – nasmija se Orlović i i ode mirno. Kao tigar za rešetkom obilazio Rabata po svojoj sobi *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 131).* — Ludilo sunčano mi luduje u duši / i pjesmu pjeva sodomskoga pira. / Ja slušam modru, noćnu pjesmu mora, / mlad sam kao tigar, / a žena je topla ko svilena angora *(Krleža, Simfonije, 1933, 145/146).* — Lukrecija smijala se uz te porugljive, uvredljive riječi toli oštro i ljuto, a Prodaniću bilo pri tom, da mu je tigar zakopao nokte u srce *(Šenoa, Kletva, 1934, 626).* — Takav je vihor što se ludo igra / sa svima nama, sa nejakim pukom: / jednoga kolje strašću divljeg tigra, / a drugog davi ubojitom rukom *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 189).*

tigarski -ska -sko, *koji je svojstven tigru.*

Al predstavite si prostranu i visoku spavaću sobu, sa širokom masivnom posteljom, sa tigarskom kožom, sa električnom razsvjetom i sa svom ostalom udobnošću, koju si je moderno družtvo stvorilo … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 18).* — … usplamtješe sjajne Doričine oči. Crni Jakov proždiraše tigarskom požudom taj divni ženski lik, zadubljen u teške misli i tajne osnove *(Kovačić, U registraturi, 1911, 126).* — Ali predstavite si prostranu i visoku spavaću sobu, sa širokom masivnom posteljom, sa tigarskom kožom, sa električnom rasvjetom i sa svom ostalom udobnošću, koju si je moderno društvo stvorilo … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 20).* — Oči dozrelih žena u polutmini kruže; / irisi tigarski gore usred okna očna. / Meso je žensko toplo, usna rumena, sočna, / latice vjeđa venu kao ocvale ruže *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 139).*

tigrica, f., *ženka tigra.*

A onda gestom mlade tigrice i žene / krv Kaju pije, / u požaru slanom mamenoga žara … *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 81).* — … a Draga nam je sve: / jutarnja Rumen je ona, znanje i saznanje, / Magija plava pijane naše sanje, / tigrica i bijelo plavooko janje! / Sodome plamena sjena, / mlada, bogata žena / i hijena *(Krleža, Simfonije, 1933, 143).* — Jesi li zbilja to dijete pod srcem nosila, il' ti je podmetnuto, te si mu gora od tigrice? *(Šenoa, Vladimir, 1933, 185).*

tigrov -a -o, *koji pripada tigru.*

Glasnik sjedi na divnu zelenku, po uzdi sijeva zlato, ispod sedla visi tigrovo krzno, a desnicom rukom uzdigo glasnik visoko srebren štap *(Šenoa, Kletva, 1934, 1064).*

tih -a -o.

1. *koji je bez buke i glasnih zvukova; miran, spokojan.*

Djeca se prospavaju. Kad se probude, vodi jih maljug k tihu potočiću. Bistra voda u njem kao rosica *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 153).* — Danak minu, za njim sumrak stade, / A za njime tiha noćca pade *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 41).* — Tiha je ulica, tiha / Ko pjesma bolesne duše. / Vijugavo trepeću svijetla / U crnoj vodi asfalta *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 107).* — Spava Panonija i nema čađe, ni jurnjave, ni živaca. Tu su noći tihe kao ugasla lula: bez svijetala, bez dima, bez čađe *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 35).*

2. *pren.*

Tihe krasote ove krajine pune sunčana grohota i cvjetna propnja šarolike tropske slave u dalekoj osami neznana ostrva, izazvali su u meni osjećaj pobožna udivljenja nad pračistoćom ljepote *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 45).* — Gdje je miris ruža tihe mladosti, / Što sam ih u tihom vrtu disao? *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 19).*

3. *koji je prigušen i jedva se čuje.*

Glas joj bijaše miran i tih poput lagana vjetrića na morskoj pučini, tako da se Lino sagnuo, da bolje čuje njezine riječi *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 115).* — Gusta zelena mjesečina, a svi su glasovi bili tihi kao omotani u krpe. Čuo se kreket žaba iz polutmine … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 138).*

4. *koji je samozatajan, povučen.*

Ponosnoj majci godila je više laskava i obiestna Nela, nego tiha i pronicava starija kći, akoprem je dobro znala, da joj Anka više od pol kuće uzdržava, a Nela više od pol kuće u nered meće *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 6).* — Ponosnoj majci godila je više laskava i obijesna Nela, nego tiha i pronicava starija kći, premda je dobro znala, da joj Anka više od pol kuće uzdržava, a Nela više od pol kuće u nered meće *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 8).* — Evo ti jedno – uhvati Ivica janješce […] Ivica uhvati drugo, a curica ushićena ciknu privinuvši milo stvorenje na grudi […] Tihu dječju sreću prekide dozivanje iz velike drvene vile, koju došljaci podigoše na nedalekoj uzvisini … *(Hanžeković, Novele, 1932, 19/20).*

5. *koji se javlja u manjoj količini, neznatan.*

… porodi se u žena u zadnje vrijeme neko šaputanje i potajno dogovaranje. Nešto se spremaše, a sve krišom […] Žene se pogledaše i obraze im poli kao neka tiha svjetlost *(Hanžeković, Novele, 1932, 45).* — Tako je sunce tiho, nebo veliko i modro, brda siva, daleka, stare kuće smeđih krovova ogrijane … *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 23).*

6. u frazi *tiha voda* u značenju *šutljiva, povučena osoba.*

Mi djeca uzvrpoljismo se: »Bit će zla«; dok nas je majka, vazda tiha voda, a radina kao crv, mirila opominjući blago: »To se vas, djeco, ništa ne tiče! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 11).*

7. u frazi *tiha voda brege dere* u značenju *onaj koji neprimjetno radi, često najviše postiže.*

… jer su opake, gadne svodilje, jer krišom sastavljaju velikaše gospodičiće i građanske cure. Pazite, dragi Đuka! Stara je riječ, tiha voda brijege dere *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 97).*

8. u frazi *s tiha* u priloškom značenju *jedva čujno.*

Što si se zamislila? Upita ju nadporučnik. Djevojka umjesto odgovora s tiha zajeca. – Za što plačeš?... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 51).* — Što si se zamislila? – upita ju natporučnik. Djevojka umjesto odgovora s tiha zajeca. – Zašto plačeš?... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 83).*

tihacko, prilog, u frazi *tiho, tihacko* u značenju *sasvim tiho, najtiše.*

Kad sam joj rukom podragao kosu, jer drugo nisam ništa ni znao ni mogao da učinim, ona je zaplakala tiho, tihacko *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 178).*

tihačko, prilog, *tiho.*

Na Varaždinskom tornju već je deset sati udaralo i kišica tihačko sipit počela *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 214).*

tihan -a -o, *tih.*

Vjetrić, koji je tihan ulazio sa sunčanimi traci, podizao bi kao ljeti na pustih, pjeskovitih cestah laganu prašinu, koja je titrala u sunčanoj povlaci *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 106).* — Vjetrić, koji je tihan ulazio sa sunčanim tracima, podizao bi kao ljeti na pustim, pjeskovitim cestama prašinu, koja je titrala u sunčanoj povlaci *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 96).* — U dobri čas, kadagodj ushtiješ – progundja mladić, ozrijev-

ši se požudnim okom na njezine oble lakte i bujne grudi, da joj umah pokaže, kako nije prečuo njezinih tihanih riječi… *(Kovačić, U registraturi, 1911, 278).* — On vas vodi noću skrovce, / Jer ste plahe, čedne ovce, / Koje straši žamor dana, / A godi im noć tihana *(Preradović, Djela I, 1918, 48).*

tihance, prilog, *tiho.*

Nevidice, sve tihance, / Kroz svjetske me vodiš klance *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 65).*

tihano, prilog.

1. *tiho.*

Pristav se prikuči još bliže k meni, a ja se maljucno maknem. »Čini se,« nastavi on tihano, da u vas nikad vjere steći ne ću *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 172).* — Polagano slazi na prajinu mrak, / Kroz grmlje se tihano šulja, / Ružama posut na zapadu zrak / U moru se lagano ljulja *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 15).* — … ide Jaglenac veselo svojim putem, sunašce mu po leđima košuljicu suši, a on si tihano popijeva, koliko dijete znade pjevati *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 168).* — Opjevan pjesmom gnijezda i oblaka, / Zori – na žice od sunčanih zraka, / U luku granâ, tvojih moćnih lira – / Znao je lahor da tihano svira! *(Goran, Pjesme, 1948, 118).*

2. u frazi *tiho, tihano* u značenju *sasvim tiho.*

Bosonoga, da se manje čuje, odkrenu tiho, tihano vrata i udje u sobu … *(Kovačić, Bježihajka, 1910, 150).* — Polagano pridignu djevojka oko, zjenica joj bljesnu čudno, obrazom joj munu u jedan mah radost i žalost; tiho, tihano reče: – Zbogom! *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 122).* — Bosonoga, da se manje čuje, odkrenu tiho, tihano vrata i uđe u sobu … *(Kovačić, Bježi-hajka, 1944, 410).*

tihi -a -o, odr. od *tih.*

Komad je cvatućeg raja, mislit ćete, / Srebrom bistra potoka opasan, / A na svakoj svrži slavulj glasan, / Od ljubavi pjesme koji poje svete; / Dol blažena, tihi zavičaj pastira, / Gdjeno vrve stada bezazlena … *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 153/154).* — Ali to ne bijaše više zagrljaj muža i žene, u kojima bukti život, to bijaše zagrljaj dvoje izmučenih ljudi, bijaše tihi zagrljaj samilosti *(Leskovar, Katastrofa, 1917, 22).*

tihnuti tihnem, *utihnuti, smiriti se.*

Sunca, zviezdâ prvi i zadnji sjaj, / Dom, slavulja, ružu, svedj zelen gaj: / Oj sviet krasan, u kom se ne zna mraka, / Oj sviet dobar, gdje tihne bôlja svaka! *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 49).*

tiho, prilog.

1. *bez buke, nečujno; mirno, neprimjetno.*

Tiho mjesec nebom brodi, / Tiho sjena zemljom hodi, / Zlato moje lahku noć *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 143).* — Stupa četa tiho i gluho / Posred tisieh, glusieh tmina. / Ni tko šapće, ni tko sbori, / Ni tko pjeva, nit se smije: / Od sto glasâ glasa čuti nije *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 19).* — A u vrtu i oko sve kuće bijaše tako tiho, da se čulo i šuškanje ptičica, koje se spremahu na počinak *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 174).* — I danas su sva tri brata vani / Na ribanju, a kod kuće sama / Sestrica im biele dvore čuva, / U dvorih je sve tiho i mirno, / Tiho, mirno sve je naokolo … *(Preradović, Djela I, 1918, 337).* — Tiho leži, tiho, moje more sinje, / Posestrimi Istri čipka se na žalih … *(Kranjčević, Djela I, 1933, 172).* — Svud crna noć, svud tiho, gluho, / Smrt, misliš, da je s neba pala / Ko orijaško crno ruho … *(Šenoa, Pjesme, 1933, 158).* — Tiho, tiho je šuštio snijeg – tako se valjda čuju krila duše, kad zaleprša ju *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 71).* — Tiho je, tiho, / Miruje sviet; / Samotan gine / Salomljen cviet *(Harambašić, Lirika II, 1943, 109).* — Barunica Castelli ušla je u blagovaonicu tiho, kao mačka. Ni koraka nije bilo čuti od teških perzera *(Krleža, Gospoda Glembajevi I, 1945, 39).* — Na tornjevima krune svijetla bliješte. Tijela pticâ tople struje njišu. Rijeke šûme. Šûme tiho dišu. Boje zvone *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 81).* — Lutamo kišom, čuj kako borovi kisnu. / Kako je tiho, kako je toplo na ovoj kiši. / Eto je pala kap na tvoje trepavice … *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 138).*

2. *prigušeno, jedva čujno.*

Čovjek može tanko i krupno govoriti (t. j. tankim i krupnim glasom), tiho (ispod glasa) i gromko … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 109).* — Stani! Stani! I ja bih htio nešto reći. Lemajić nije krikom prekinuo šum Krišković eva jezika – stao je govoriti tiho, kao da

svoje rieči saoblikuje sa najnutrašnjijim mislima … *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 268).*

3. u frazi *tiho kao u grobu* u značenju *posve tiho, bez ikakvog zvuka.*

Marko Ružić sluša taj šum, to pljuštenje, šeće sobom, čita, piše, ali sve nehajno. U kući je sve tiho, kao u grobu *(Kumičić, Sirota, 1885, 285).* — Vrlo visok zid još više odijelio dobarce od vascijelog svijeta […] Tiho ko u grobu. Tek jedno pseto na brdu zlokobno zavijalo … *(Matoš, Novo iverje, 1900, 125).* — Samo kašto zalajao bi izdaleka kakov kućni pas […] Pa onda sve tiho i mirno kao u grobu *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 212/213).*

4. u frazi *biti tiho tiho sretan* u značenju *osjećati blaženstvo.*

Ali ja sam tiho tiho sretan što živim, i ja vas pozdravljam braćo kestenovi moji u ranom Aprilu godine ove *(Batušić, 23 pjesme, 1938, 13).*

tihoća, f., *tišina.*

Oh, noći, to bijahu noći! / Kad k njemu dodjoh u tihoći, / Tek da sam stupila na prag, / Već grlio me sladkom moći / I odnio na šaren sag *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 92).* — U hrastiku Prevršačkog grada, / Na tihoći, lasti šumskog hlada / Napokon će ban da u smieh prasne … *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 18).* — … pozove svoje društvo, da izadju iz šatora. U njem je ostalo sada samo Ivanovo društvo, u prvi čas svladano onim negibanjem i tihoćom, što svaki put i svagdje izazove takav ozbiljni sukob *(Gjalski, Osvit, 1892, 151).* — Šećem i ja, – klonula mi glava, / Kroz plač spomen na te oživljava / U mog srca samotnoj tihoći – / Tako sladak – kano angjel noći *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 170).* — Nad požeškom gorom plivala je proljetna mjesečina […] U toj tihoći, u toj samoći čudna se sročila družba *(Šenoa, Kletva, 1934, 212).*

tihohođa, m., *mitološko biće iz pakla.*

Govoruše začele šaptati prepirući se, da li smiju užgati svijeću onome, koji je samovoljno položio na se vlastitu ruku. Napokon se slože i utisnu mu više glave neblagoslovljenu svijeću, da se pakleni tihohođa ne prikrade truplu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 45).*

tihoma, prilog, *tiho.*

Galebak bijeli savi krila, / Za otocima bijedne dan; / Tihoma došla večer mila, / Sve more glatko kao dlan *(Šenoa, Pjesme, 1933, 274).*

tihomce, prilog, *tiho.*

Na grudima mu rane tri, / Od kojih mrê. / Nad brdine i cvjetan gaj, / Ko tihi zvon, / Uzvinuo se uzdisaj, / Koj posla on. / Tihomce prodje uzdah sviet, / Dok nadje grad … *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 38).*

tihomice, prilog, u frazi *tiho, tihomice* u značenju *sasvim tiho, zapravo bez zvuka.*

Zagrepčani se nadimali vazda, bili su ljudi rogoborni; budili za svoje pravice, da se je čulo na sve četir' strane svijeta. Danas su tiho, tihomice šutjeli, gledali od straha u zemlju, kanda im je netko nemilo posegao pod grlo *(Šenoa, Zvonar tobdžija, 1933, 242).*

tihost, f., *tišina.*

Da se giba, da se makne samo; / Sve je mirno, glasa od nikuda, / Uho ne zna poslušnuti kamo, / Stražu drži smrtna tihost svuda *(Preradović, Djela I, 1918, 116).* — Škrinuv zubima, potuži se na neharnost domovine i zaprijeti se gospodi groznom osvetom, u tihosti duše dakako *(Šenoa, Branka, 1933, 105).*

tihota, f., *spokoj, mir.*

Medju svimi svetci bio sam ja jedini grješnik. Samotni moj hod razliegao se je po posvećenih ovih i ponositih prostorih. Svetci su buljili na me, ko da su reći htjeli: »Odakle ti, drzoviti tudjinče, koji se usudjuješ tihotu našu mutiti?« *(Nemčić, Putositnice, 1898, 325).*

tihotan -tna -tno.

1. *koji je blag, jedva zamjetan.*

Bijeli se čadorje bijelo / Na tihotnoj mjesečini / Kô golemi grobovi pod sniegom … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 42).*

2. *koji je osamljen, ispunjen tišinom.*

Koliko puta sam zavidio lastam, kad se u jesensko doba pokraj tihotne moje kolibe u milije krajeve seljahu *(Nemčić, Putositnice, 1898, 196).*

tija, prilog, *čak, skroz.*

Vas dan bi pjevala, sbijala šale, smieh joj veselo i zvonko zamnievao tija na ulicu *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 34).* — Napokon se čula kočija pred kućom. Osim domaćina pohrliše i nekoji gosti tija pod triem, da pozdrave došljakinju *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 133).* — Ljuta je zima, nu on kao da je ne osjeća, jer mu je jedna nogavica hlača tija do koljena zavrnuta *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 8).*

tijacko, prilog, u frazi *tijo/tiho – tijacko* u značenju *sasvim tiho, uz najmanji mogući šum.*

A lahor šuška kroz cvijeće i mirišljivu kosu, kao da behar ašikuje sa zvijezdicama tijo – tijacko … *(Matoš, Novo iverje, 1900, 131).* — Crveni mak sam od sebe zadršće, pušta struju svog nemira i sva trava uokolo zastrepi u čudnoj groznici. Nješto mi tiho tijacko prodje iznad čela i kao sijeda kosa padne mi na glavu *(Matoš, Pečalba, 1913, 78).* — A lahor šuška kroz cvijeće i mirišljivu kosu, kao da behar ašikuje sa zvjezdicama tijo – tijacko … *(Matoš, Novo iverje, 1935, 220).* — Crven mak sam od sebe zadršće, pušta struju svog nemira i sva trava uokolo zastrepi u čudnoj groznici. Nešto mi tiho tijacko pođe iznad čela i kao sijeda kosa padne mi na glavu *(Matoš, Pečalba, 1939, 63).*

tijačak -čka -čko, *tih, samozatajan.*

Živ i okretan na ulici, al u crkvi, kô u kući božjoj skroman i tijačak kô od voštanica čadjavi Jerko … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 21).* — Pa što kaje? Stare griehe. Zar Ruža? A tako je blaga i tijačka, kano da se kruha najesti ne zna *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 45).*

tijan -a -o, *tih, nezamjetan.*

U noć pod lipom boravim cvjetnom, / I tebe dušom spominjem sjetnom: / Tijanim daškom lipa odiše, / Vjetrićem hladi, cvietkom miriše … *(Tomić u Šenoa, Antologija, 1876, 69).*

tijara, f., *svečana vladarska kapa, kruna.*

… on je dakle uzeo naslov *Rimskoga cesara* i *Hristuša ljubećeg Macedonskoga carja*, i počeo Tiaru (trovjenac) nositi na glavi, a držati u ruci zemaljsku kruglju s križem *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 516).* — Da je bilo po njegovu, Dum Frano bio bi sv. otac Papa, onako lijepo okorunan tijarom, svegj na tronu, kako ga je gledao u oleografiji što je visjela u »kamari« … *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 16).* — Badava gordo kube i mramor Panteona, / I papuče od zlata i orgulje i zvona! / Badava tamjan mnogi i ponosni oltari, / Badava alem gori na kruni i tiari! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 176).*

tieč, f., *tok rijeke.*

Od Novog im Una, Sana, / Jake obe po se, / U tieč jednu sjedinjene / Brže čamac nose *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 35).*

tijek, m.

1. *tok, kretanje tekućine.*

… našao se sada bez oca kao samotno vrelo u pustinji, koje još nije bilo dosta jako, da samo dade pravac tijeku *(J. Kozarac, Emilijan Lazarević, 1911, 141).* — Oh, čujte, čujte! Rieku ćemo svrnuti / U tijek nov, i nosit ćemo mulj / Na vrh planine, a kô pečat padat će / Na kamen svaki krvavi nam žulj *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 57).* — Potoci i rijeke mogu se sami smetnuti (t. j. mogu promijeniti pravac svoga tijeka) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 20).*

2. *pren.*

Nećemo si laskati, odvrati Rose Mery veselim smieškom – al nješto imamo srodnoga ... znademo mučati, gdje bi rieč pomutila tek naših misli ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 71).* — Kob ne štedi nikog tvrda, / Bio sužanj il' pun slave; / Tvrdje, hridi, mora, brda, / Njena tieka ne ustave! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 167).*

3. *protjecanje vremena, tečaj.*

On je tekom dugog vremena zavolio dobrovačke lugove, polja, livade *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 76).* — On je tiekom dugog vremena zavolio dobrovačke lugove, polja, livade *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 149).*

4. *zbivanje, razvoj događaja.*

Veliki razvoji idu svojim tekom i ni jedan narod, nijedna skupina drugoj ne može zamjeriti njezinu dobu mrtvila i sljepila duševnoga: jer je svaki narod tu dobu morao proživiti, bilo ranije ili kasnije *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 178).* — Mi ćemo naše čitatelje o daljem tieku ove zanimljive affaire točno izviestiti *(Trescec, U malome svietu, 1901, 168).* — Zar da plačem? Zaman! Svijet će / Vječnim svojim tijekom teći … *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 84).*

tijelo, n.

1. *organizam živog bića, njegov fizički oblik i funkcije.*

Opet morade stati. Tielom mu se prelievahu čas mrzli, čas vrući traci. Opipa čelo, bijaše vruće, a na njem hladan znoj *(Leskovar, Katastrofa, 1917, 13).* — Bobočkino tijelo, posuda puna dubokih i mutnih strasti, bilo je androgino. čisto tijelo jedne djevojčice, koja stoji na pragu prvog proljeća *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 111).* —

U narodu se najviše govori za glavu: izmiti, izmivati; za ruke i za obraz kaže se: umiti, umivati; za noge: prati, oprati (a to bi se i za ruke i za obraz moglo reći); za sve tijelo: kupati, okupati *(Kušar, Narodno blago, 1934, 71).* — Tijelo je raspadljiva tvar od koje smo sazdani (dok je duša neraspadljiva). U živine se obično ne spominje … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 65).* — Superiornost, nadmoćnost stjenica je u njihovom superiornom, nadmoćnom apetitu, u njihovoj neopisivoj bezobraznosti, dakle u njihovom moralu. Stjenica je mala tijelom, velika duhom *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 102).* — Opet morade stati. Tielom mu se prelievahu čas mrzli, čas vrući traci. Opipa čelo, bijaše vruće, a na njem hladan znoj *(Leskovar, Katastrofa, 1944, 21).*

2. *pren.*

Frankopan vidi u snu tijelo Venecije, okrunjeno i proslavljeno, ali već podgrizeno podmuklim bolestima *(Nehajev, Vuci, 1928, 54).*

3. *organizacija, služba.*

… sjedio je i veliki župan Silvije Liepach Kostanjevečki, četrdeset sedmi po redu, između predsjednika kraljevskih ugarskih željeznica von Ludwiga i generalmajora grofa Wurmlrandta, kao predstavnik svog lojalnog i vjernog županijskog koransko-glinskog tijela … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 75).* — Sva četna tijela, pododjeli i grupe, sve je to bilo podcrtano ravnalom i razmaknuto na pravilnih tri i po pa na pet i po centimetara, kao što je to propisano u svakoj vojnoj stilistici, koju aktivni oficiri svi u glavi nose napamet *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 196).* — … stoga i kazalište ovdje bez potpore obastati ne može, potpora može se dati od sabora hrvatskoga, a zakonotvorno tijelo kraljevine ne će nikad sramotiti si lica, podupirući tuđu umjetnost *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 182).*

4. *središnji dio nekog predmeta.*

A podno slavnog grada Senja / Sakupila se sila puka, / Pa lavljem brodu jarbol ruši, / I barjak trga, tijelo buši; / A grob mu bude senjska luka *(Šenoa, Pjesme, 1933, 280).*

5. *hostija, simbol tijela Kristova u Katoličkoj crkvi.*

Sada uzdigoše »nebo«, pod kojim će stupati svećenik u provodu, noseći sveto tijelo Spasitelja svijeta *(Kovačić, U registraturi, 1911, 267).*

tjelesa, npl., coll. od *tijelo.*

Neprebrojna mrka masa koja potmulo vrije, četiri hiljade širokih povijenih pleća i jakih bakrenastih šija, […] jake capinaške noge koje orangutanski opkoračuju sjajna glazirana tjelesa Goldbergovih balvana … *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 7).*

Tijelovo, n., *katolički blagdan kojim se svetkuje Tijelo i Krv Kristova.*

U raskoši i svijetlu sunca, kneževa je duša mračna. Jedva je dočekao konac ceremonije […] Nevoljko je knezu – Tijelovo ga je zablještilo, ali mu nije osvijetlilo duše *(Nehajev, Vuci, 1928, 86).* — Oblik ti je čist ko miris bijele trešnje u proljetnoj sonati, / oblik ti je čist i kao ritam pjesme, / na Tijelovo što pjevaju je djeca … / Osjećam te, Podne *(Krleža, Simfonije, 1933, 51).* — … i to je zapisano do kaplje, koliko su polića vina dobili časni oci Dominikanci iz varoške pivnice, kad su pratili bili na malo Tijelovo gradsku procesiju *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 49).*

tijesak, m., *preša.*

Na kamenim pločama viđao se izdubeni okrugli žlijeb za tijesak masta i »bocal« velikog bunara *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 9).* — Na jednom je zidu naslonjen tijesak za masline. Mlin je na drugoj strani. Među mlinom i tijeskom kamenica ukopana u zemlji *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 51).* — Nije bio loša partija: imao je »mlijeko u kući« (to jest, kozu), nekoliko komada dobrih vinograda, zatim mazgu i gvozdeni tijesak za grožđe, a osim toga i najljepšu kuću na Čunkovici … *(Marinković, Proze, 1948, 230).*

tijesan -sna -sno.

1. *koji ne odgovara veličinom čemu nego je premali i steže.*

Elias je još nosio svoje vojničko odijelo: tijesne, bijele gaće i modru bluzu s crvenim kitama *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 31).*

2. *pren.*

Kak su tẽsne pàrsi moje / Kako tẽsna sobica! / Zašto nejmam lasna krila? / Daleko bi odletila / Tam do jasnih zvẽzdica' *(Kukuljević, Pẽsme, 1847, 57).* — Ah ja vidim, u što s' preumio: / Tiesna 'e tebi ova kućarica, / Koja meni sav sviet okružuje, / Dok u njojzi tebe gledam, dragi. / U sviet hoćeš? Moj mili

Stevane, / Tko kod kuće sreće ne nalazi, / Taj u svietu nikad je ne nađe *(Preradović, Djela II, 1919, 50/51).*

3. *koji je male širine, uzak, u kojem nema puno mjesta.*

Svuda po zraku, po zemlji, nad hridinami, po tiesnih ulicah hujio proljetni vjetrić pun mirisa procvale zemlje *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 162).* — Probudila ga pa ga vodi putem u planinu. Ide strašan Zmaj ognjonoša, sipa oganj na obje nozdrve, kida putem borove i jele: tijesna mu je šuma i planina *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 177).* — … gudura, grotlo, potok, zagonac, presjeka: tijesna dolina između dva brda *(Kušar, Narodno blago, 1934, 23).*

4. *koji je oskudan, sputavajući, koji otežava normalan život.*

Neko vrijeme držaše, tomu da su krive tijesne prilike, u kojim življahu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 61).* — Ta nestašica! uzdahnu barunica … no bez izjedajućeg nezadovoljstva … Ti ljudi nijesu tijesnih prilika shvaćali kao ličnu nesreću, nego su je uzimali kao opću bijedu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 39).* — Neko vrieme držaše, tomu da su krive tiesne prilike, u kojim življahu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 133).* — Ta nestašica! uzdahnu barunica … no bez izjedajućeg nezadovoljstva … Ti ljudi nijesu tiesnih prilika shvaćali kao ličnu nesreću, nego su je uzimali kao obću biedu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 44).*

tijesan, f., *uzak pojas mora između kopna, tjesnac.*

Ovdje ispod nas je korito Bracane, što preskakuje kamenje, koje si je sama navaljala, a onda će u Mirnu i s njom kroz onu tijesan zapadno od Buzeta po kroz glasovitu Motovunsku šumu u more *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 55).*

tjesniji -a -e, comp. od *tijesan.*

Dok su vjerenici u velikoj dvorani primali čestitke, pokazivao je u drugoj sobi polag dvorane Artur ljubopitnim gostima, medju kojima bijaše najviše gospodja, krasne darove, što ih je vjerenica od rodbine i tjesnije sprijateljenih porodica primila *(Tomić, Melita, 1899, 165).*

tješnji -a -e, comp. od *tijesan*.

Ona nije branila, nego naprotiv sužavala svoje ruke oko njegova vrata u tješnji zagrljaj i trnula… *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 60).*

tijesno, prilog.

1. *pripijeno, priljubljeno, vrlo blizu.*

Valjani naši oklopnici, jašući tiesno jedan uz drugoga, mirno, al junački pojure na dušmanske redove *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 21).* — Njemu protrnu srce od divne slike, u njem je naglo i silovito probilo čeznuće, da ju posvoji, da ju kao iza duga i težka razstanka tiesno zagrli i zaplovi s njome morem života… *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 27).*

2. *sputavajuće, ograničavajuće.*

Meni je već tijesno, vragometno tijesno ovdje kod toga skupoga vraga, puhnu pijani Šime pred sebe, istrusiv treći vrč … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 211).* — Napokon ona je i suviše mlada i premalo iskusna, da bi mogla pravim okom zagledati u život, sve valjano spoznati i prosuditi. No sad joj je tijesno, osjeća se kao ptica u kavezu *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 76/77).*

3. u frazi *na tijesno* u značenju *napeto, hitno.*

Kad je na tijesno bilo, posla mi djevojka po ribaru glasove: a ja, gospodine, sred ljute bure po nju *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 56/57).*

4. u frazi *tijesno je pri duši komu* u značenju *snužden, potišten je tko.*

Društvu je tijesno pri duši bilo. Vince nekako nije htjelo kroz grlo *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 50).*

tijesto, n.

1. *smjesa od brašna i vode za pripremu peciva, kruha i slično.*

Medjutim vrijedno je koju reći i o njegovim žemljama. Izvanredne žemičke! […] Stoga nije ni čudo, što je Martinu Srebrenaru išao posao divno. Išao mu je tako, da više nije mogao rukama namijesiti onoliko tijesta, koliko je tu trebalo *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 20).*

2. *pren.*

Ali prije nego pođem tamo, Gdje mi duša sad već trepti često, Rad bi jošte uhljebio samo Ovo slabo svoga duha tiesto *(Preradović, Djela I, 1918, 352).* — Jesen se uvlači u Kokine niz staze što vode iz Malićke, kokinska je jesen

žuta, mršava, siva, vuče se kao prebijena mačka, tijesto magle puže između kuća kokinskih kao avet, liježe po živicama, sjeda po potocima … *(Kikić, Bukve, 1938, 91).*

3. u frazi *pomrčina/oblak kao tijesto* u značenju *pomrčina/oblak koji potpuno prekriva prostor.*

Kad je velika tama, kaže se: Debeli je (ili mrkli) mrak, gusta je pomrčina, pomrčina kao tijesto … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 7/8).* — Oblak kao tijesto kaže se gustu oblaku *(Kušar, Narodno blago, 1934, 10).*

tij -a -e, *tih.*

Pogledala u mene, pogledala nice, pobijelila kao ruža pod koprenom tije mjesečine i napustila troje braće nejačadi … *(Matoš, Umorne priče, 1909, 16).*

tik, prilog, *sasvim uz, odmah pokraj.*

… kad al eto stiže mi ulak iz Primorja donoseći tužnih věstih – da su najme gusari iznenada navalili na moj grad štono se nalazi tik mora *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 82).* — Lěpa Katica zamislila se nĕšto, sĕdeć tik prozora *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 99).* — Tik druma, na lĕvoj strani, pred kućami nĕkoga sela, klečaše mnogo svĕta: mužko i žensko, mlado i staro *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 38).* — Tvrdjava se diže do oblaka', / A nuz nju tik dere Dunaj doli *(Okrugić Sremac, Sriemska vila, 1863, 40).* — Spram lievoj strani oltara bijaše tik zida nadgrobni mramorni sarkofag, na kom je izpružen ležao iz mramora izklesani kip, prikazujuć Maru u naravnoj veličini *(Becić, Zavjet, 1882, 164).* — Tik samoga dvorca bila je drvena nizka crkvica, posvećena svetomu Križu, a umah nješto dalje sterao se vrt … *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 9).* — Tik do brdašca mlinić mal / Uz potočni se stisnu žal, / I samotan je tuj i pust, / Zakriljuje ga vrbik gust *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 32).* — ... kad al eto stiže mi ulak Primorja donoseći tužnih viesti – da su naime gusari iznenada navalili na moj grad, štono se nalazi tik mora *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 105).* — Liepa Katica zamislila se nešto, sjedeći tik prozora *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 127).* — Dovezoše se tik pred gostionu *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 37).* — Tik samoga dvorca bila je drvena, niska crkvica, posvećena sv. Križu, a umah nešto dalje sterao se vrt … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 11).* — Po noći znali otpiliti hrastiće, da se ne čuje, tik do zemlje, i panj pokriti mahovinom i travom, kao da tu nije nikad ni stabla bilo *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 100).* — Sjedoh na panj otsječena jablana tik groblja *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 9).* — Još si postavi tvrdu kuću tik potoka, reći bi na prkos Gričanima, neka vide, da se ne boji ni vraga, kamoli građana *(Šenoa, Kletva, 1934, 34).* — Tomo je stao pred konje, uhvatio ih za uzde tik ispod žvala i poveo na njivu, a Mijo je primio objema rukama ručice pluga *(Batušić, Argonauti, 1936, 157).* — Vozimo se dugo tik uz more, modro i kao livada puno leptira – bijelih i na vrhu jedara sve rumenijih kao od jutarnjeg sunca *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 252).*

tikatakanje, n., *tiktakanje.*

Čulo se tikatakanje male ure, jednolično, lieno, i Suziki se učini, strašno tužno *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 225).* — Gore stolnjaci kao crvene packe, i sve je polivено žutom petrolejskom rasvjetom, i nikoga nema, potpuno prazna krčma, te se tako čuje tikatakanje velike zidne ure, kojoj utezi vise posve nisko *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 123/124).* — Dovukao se tako Kadaver pod svoje prozore, i slušao svoju zidnu uru, gdje odbija u tami, i drugo se nije ništa čulo, samo tikatakanje ure; i tako je stajao dugo kao tat, i gutao suze … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 263).*

tikati tičem, *obraćati se s »ti« komu.*

Stani malo, ti ciganska konjokradice! Misliš li, da smiješ starije od sebe tikati zato, što si se ogajtanio poput majmuna u cirkusu! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 289).* — U nas jedno srce i jedna duša. Svaki pojedini od nas zapovijeda Ivši, svi ga dogovorno tičemo, pa i kočijaš i lovočuvar Peroš *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 174).* — »»A šta bi ti, Radovane?«« – zapitam došljaka. Godine mi dopuštaju, pa ga tičem *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 8).*

tikati se tikam se, *međusobno si govoriti »ti« u komunikaciji.*

Tikasmo se liepo, / Pazismo se milo, / Radosti je dosti / I igračke bilo! *(Ciraki, Prve pjesme, 1871, 26).* — »Grleć te nebrojeno puta ostajem Tvoj do groba Te ljubeći Kazimir.«

– To je liepo! reče barunica na pol glasa nasmjehnuv se gorko […] jer se čini, kao da je taj gospodičić kod Pauline veće daleko uspio, kad se s njome tika! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 73).* — U grofovoj kući bijaše Nikola stari znanac. Bio je s grofom s materine strane u rodbinskoj svezi, pa ga je sva grofovska porodica smatrala kao svoga i tikala se s njim *(Tomić, Melita, 1899, 89).* — Milko! Medju rodom nema ceremonija, zato ćemo se tikati, kao da smo brat i sestra *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 6).*

tik-tak, *izraz kojim se opisuje kucanje sata.*

Crni kutovi sobe u jedared ko da kriju nješto otajstveno u sebi, pravilni, tako jednolični »tik tak« dvjestogodišnje visoke ure sablastno se ozvanjao polutamnim prostorom *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 93).* — Tik-tak sata na zidu prekidao je niemu tišinu *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 10).* — Crni kutovi sobe ujedared kao da kriju nešto otajstveno u sebi; pravilni, tako jednolični »tiktak« dvjestagodišnje visoke ure sablasno je ozvanjao polutamnim prostorom *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 81).* — Za dugih noći, kad crni vihori huje, / pa uz tiktak sata u dimnjaku se čuje / kikot vještică i šum crnih ptica *(Krleža, Simfonije, 1933, 117).*

tik-takati tik-takam i tik-tačem, *kucati (o satu).*

… šapat gorke, zlobne ironije, kojom mi priča, kako već dvjesta i sedamdeset godina ura uviek ide te ide, uviek tik-tače i dosadno satove zvoni … *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 45).* — Ili je gdjegod zamirisao hambar, i zapjevale žene, a negdje dijete plače i tiktače ura *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 91).* — Posljednjeg konjika težki bat / izdahnu u daljini. / Grobnom tišinom, na nekoj mrtvoj ruci / tik-taka mali sat *(Šop, Za kasnim stolom, 1943, 44).*

tika-taka, *tik-tak.*

Kucaj mi: tika-taka, / tiho pjevaj i plači. / Perca su tvoja laka, / sitni, sjajni kotači *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 324).*

tiktakanje, n., glag. im. od *tik-takati.*

A tiktakanje velikog baroknog sata zapredaše umorne duše svojim medenim tkanjem… *(Matoš, Novo iverje, 1900, 136).* — Nato sve utihne, razabiralo se samo šetanje njihala na uri i sitno tiktakanje njezine male ure na noćnom stoliću *(Trešćec, Novele, 1915, 57).*

tiktanje, n., *tiktakanje.*

U dvorani je muk. I vani: osim tiktanja krupnoga njihala s obližnjeg crkvenog tornja, ne čuje se niotkud glasa *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 40).*

tikva, f.

1. bot. *jestiva vrtna biljka okruglih ili izduženo ovalnih plodova, bundeva.*

Što se bijaše dogodilo s' bielim lukom, to poslje i s' crvenim i sa salatom, poslje s bostanom i voćem i s istimi bundevami, tikvami i krastavci (ugorci). Svakoga tjedna došli bi tati noćju, i ukrali iz starčeva vrtla sad ovo sad ono ... *(Stojanović, Slike, 1881, 77).* — Dug je i tanak, kô ječmena slamka, bratinac Grga; glava mu kô tikva, gore široka, pa se suzuje, dok se u bradi ne zašilji … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 1).* — To ovaj naš hiljadugodišnji starina, dobričina Kumek vozi svoju robu na sajam: svoju mršavu kravu i svoj tovar od pola hvata drva i svoja kola puna zrelih tikva za svinje *(Krleža, Deset krvavih godina, 1937, 118).* — Sve zri i raste. Žuta tikva puca / na žaru sunca, puna zrelog zrnja. / Povorka mravi po raskršću vrvi *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 296).*

2. *glava.*

Gdje su hćeli da junačtvo kažu, / Tudje kosti ostaviše puste. / A ko bi jim pobrojio vrate, / Što s njih tikve odjakari Mirko / I s njih prosu po ledini poše? *(Martić, Osvetnici III, 1865, 133).* — Zametnuh jednom razgovor sa takovim nadobudnim čeljadetom. Prije svega vam moram reći, da je to, štono se veli, tikva pod kalpakom bila *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 167).* — PROŠLI su kroz kravodersku graju jutarnju: sirov i oštar vonj amonijaka gnojnica i staja […] škripa vratiju rakijašnice, gdje se pomolila nečija bucmasta, salovrata tikva s lulom i šubarom, da vidi, tko se to provezao kroz Kravoder? *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 54).* — Lopove! kriknu Gavro, dat ću ti ja dirnuti u moje plemenite konje, od kojih jedna dlaka više vrijedi nego cijela moja luda tikva … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 214).*

3. *glupan, bedak.*

Treba imat mozga, tko u kradju ide. / Drugčije će biti batina rad pride. / Tko je luda tikva, nek drugom ne krade, / Ukrast će mu drugi, što i sam imade *(Velikanović, Otmica, 1901, 104).* — Ele si, Mikula, tikva! Zar te ne puštamo, da kradeš po širokoj volji seljačke kokoši i purane? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 122).* — Gospođu je Maju formalno zabolio želudac, kad je to pročitala u novinama – – – Onakav klipan, obična palavorda i prazna, naduvena tikva, apsolutni ignorant, pa ministar! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 111).* — Ovo je kraljevski grad po pravici i slobodi svojoj, ovisi se sudac junački. – Ovo je pasji grad, tebe izabraše tikve. Ne šeprtlji! *(Šenoa, Kletva, 1934, 661).*

4. u frazi *tko s vragom/nečastivim tikve sadi, o glavu mu se razbijaju / nije pametno s vragom tikve saditi* u značenju *nevolja je udružiti se s kim lošim.*

Tko s nečastivim do podne tikve sadi, od podne mu se o glavu razbijaju! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 402).* — Ko s vragom tikve sadi, o glavu mu se razbijaju *(Kušar, Narodno blago, 1934, 197).* — Svakako i vrag je moćan gospodin i nije baš pametno s njime tikve saditi *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 10).*

5. u frazi *prazne tikve drže se nad vodom* u značenju *nadmeni i praznoglavi uvijek se ističu i pokazuju.*

Nekom oholniku. / Nad sviet glavu uzdižeš gizdavo, / Oholiš se plemenitim rodom; / To je sasvim po prirodi pravo: / Prazne tikve drže se nad vodom! *(Preradović, Djela I, 1918, 26).* — Za ludog se čovjeka kaže još […] Poslovice: Lud se svijećom ne traži (jer se sam izdaje). Prazne tikve drže se nad vodom *(Kušar, Narodno blago, 1934, 156).*

6. u frazi *zaludu je u šuplju tikvu proso sipati* u značenju *ne vrijedi se truditi tamo gdje se ne može uspjeti.*

Medjer je baš zaludu u šuplju tikvu proso sipati! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 480).*

7. u frazi *nema vjetra koliko (ni) u tikvi* u značenju *nema nimalo vjetra.*

Kada je velika utiha (tišina), kaže se: […] nema vjetra koliko (ni) u tikvi … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 14).*

8. u frazi *pod noć tikve cvjetaju* u značenju *zbiva se što u vrijeme koje nije uobičajeno ili očekivano.*

Pod noć tikve cvjetaju. Kaže se, kad tko kasno nagizdan ide od kuće na ulicu, u šetnju, u pohode itd. *(Stojanović, Slike, 1881, 203).* — Pod noć tikve cvjetaju, kažu za onoga koji pod starost počne raditi *(Kušar, Narodno blago, 1934, 88).*

9. u frazi *(postati/biti) pokondirena tikva* u značenju *oponašati viši društveni sloj, premda mu tko ne pripada.*

Naša narodna stvar nije tako slaba i ne stoji tako loše, da joj može nauditi još takva pokondirena tikva kao što je naš bedasti firtelmagnat Druškoci! *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 228).* — … ako je bio siromah pa je obogatio i postao ohol, govori se: […] da je […] pokondirena tikva … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 123).* — Naravno, da se malen duh i ograničen um ni svilom ni novcem prikriti ne da, pa nije čudo, da je mjesto velike gospođe postala velika »pokondirena tikva« *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 152).*

10. u frazi *puhati s kime u jednu tikvu* u značenju *zalagati se za istu stvar s kime.*

Mrak se već hvatao, i Baldo nađe u čitaonici baš one, koje je i tražio: Filinića, Belinića i još neke druge, što su s onom dvojicom »u jednu tikvu« puhali *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 85).*

tikvan, m., peior. *onaj koji je prazne glave poput šuplje tikve, glupan*.

E jadni ljudi ne imaju pa ne imaju, ma da im krv odtočiš […] Ne brundaj, tikvane! *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 114).* — Ko samo slabo shvata i uči, za toga se govori da je bukvan, tikvan, tipan, tuponja *(Kušar, Narodno blago, 1934, 156).*

tikvanović, m., *tikvan.*

Čini mi se, da će svaki čitatelj već iz tih rieči g. Tikvanovića lako razabrat moći, da on nije imao, štono se kaže, četvrte daske u glavi *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 9).* — Tko ne bi još ni tada shvaćao, odrapili bi mu, da je bukva i tikva; a potomci da će mu se nedvojbeno zvati bukvanovići i tikvanovići! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 124).* — Čini mi se, da će svaki čitatelj već iz tih riječi g. Tikvanovića lako razabrati moći, da on nije

imao, štono se kaže, četvrte daske u glavi *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 41).*

tikvanj, m., *tikvica 1.*

Onda izadje iz sobe i povrati se tikvanjem rakije u ruci *(Kosor, Rasap,1906, 183).*

tikvanja, f.

1. *tikva, buča.*

Bio je cinar. Znao vješto zaljevati kositrom i cinom grlke od tikvanjah ili tikavah za piće rakije i vina *(Stojanović, Slike, 1881, 108).*

2. peior. *glava.*

Na, evo ti prstovet burmuta, da ti se malo izbistri u toj tikvanji … *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 59/60).*

tikven -a -o, *koji pripada tikvi.*

Odtle jašu, niz poljanu mašu, / […] / Gnjeli loze tikvene i grašne, / Njivam štete pogrdili strašne *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 21).*

tikvetina, f., augm. od *tikva 2.*

… pa udri tko će bolje po turskim tikvetinama: pif, paf, bum, tresk! Ej, vidio sam ja, kako je ban Nikola nasrnuo na Turke! *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 27).*

tikvica, f., dem. od *tikva*.

1. *posuda za tekućinu načinjena od tikve ili u obliku tikve, tikvanj, tikvanja.*

… tikvica se napunila žganicom, a čutura vinom … *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 61).* — ... drugi opet stali pod prozore tavnica i tiho govore s uznici, koji proviruju na jake, željezne rešetke, pružajuć kroz njih ruke, da dohvate po koji komad proje, suha mesa ili tikvicu rakije, što im dodaju milosrdni znanci njihovi *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 9).* — Adam medju tim smjesti na prevaljenu praznu bačvu kruha, soli i sira, a vina povuče iz lagva na ciev iz tikvice, da ga onda saspe u vrčić ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 84).* — … kad stiže u šumu […] stade, skide sjekiru i torbu strunjaru, pa izvadi tikvicu sa rakijom, te grcnuv do dva tri puta, opljunu dlanove, prihvati sjekiru i zasieče u bližnji hrastić *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 125).* — Kum Marko grcnuo nekoliko puta iz rakijske tikvice ... *(Korajac, Šijaci, 1918, 109).* — Adam međutim smjesti na prevaljenu praznu bačvu kruha, soli i sira, a vina povuče iz lagva na cijev iz tikvice, da ga onda saspe u vrčić ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 73).* — ... drugi opet stali pod prozore tamnica i tiho govore s uznicima, koji proviruju na jake, željezne rešetke, pružajući kroz njih ruke, da dohvate po koji komad proje, suha mesa ili tikvicu rakije, što im dodaju milosrdni znanci njihovi *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 14).* — Bilo je to jedne godine, a u ono doba […] kad se zorni momci i ljupke djevojke evenjkama kite i darivaju, a kašljucavi starci i starice, stinute krvi, iz tikvica griju i za zapećkom obziru … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 203).*

2. *kruška koja ima oblik male tikve.*

Tko je vidio u Slavoniji stanarski vrt, zna, u njemu […] tri četiri kruške: bartolovka, mirisavka, tikvica i miholjača … *(Stojanović, Slike, 1881, 76).*

3. pl. *vrsta povrća duguljasta oblika zelene ili žute boje.*

Nadjev je ono čim se nadijeva, n. pr., pecivo, tikvice *(Kušar, Narodno blago, 1934, 96).*

4. pl. *pomagalo za plivanje u obliku tikvica.*

Zašto četveronošci plivaju, a da nikada nisu učili plivanje pomoću tikvica? *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 287).*

tikvina, f., augm. i peior. od *tikva.*

On je toga dana izišao iz svojih izvrzanih oteščalih opanaka [...] iz svoje isto tako opustošene tikvine i uputio se visoko gore ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 62).*

til, m., *tanka mrežasta tkanina za izradu odjeće ili ukrasa.*

... premda joj je bijelo odijelo od tila posve jednostavno i nakićeno tek modrim cvijetom potočnica *(Gjalski, U noći, 1913, 99).* — Prozirni blistaju leci / na vjetru til bijeli prše, / kô igle jablani strše / i smiju se nebeskoj djeci *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 46).* — Na tropski oganj kristala, / Sunčana pala je svila. / Bijela katolička vela, / Tkivo mrtvačkog tila, / sve šumi šumom sablasnim, / šumom precrnih krila *(Krleža, Simfonije, 1933, 14).*

tili, u funkciji pridjeva u frazi *u (za) tili čas (časak) / u (za) čas (časak) tili / časak tili* u značenju *veoma kratko, brzo, odmah potom, začas.*

… nu u tili časak shrva ju sladka nemoć i posve občara kries plamenih zjenica

krasnoga razbojnika … *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 69).* — … imade na dolnjem svietu nekakova rieka »Lethe«, od koje kad bi se ponapile mrtve duše, zaboravile bi u tili časak na sve jade prošloga života svoga *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 47).* — I za tili časak prsne šarena gužva *(Matoš, Iverje, 1899, 113).* — U tili čas razprostranila se družtvom vijest, da dolazi svojim gostima u posjete gospodja Valpurga … *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 46).* — ... skoči i za tili nas časak dogura snažnim ručetinama na ivicu nasipa *(Matoš, Novo iverje, 1900, 84).* — Pa najprije talas ledeni zastruji, / Da za časak tili vatrom uzavrije *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 152).* — Dvorana u tili čas postala prijaznijom *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 94).* — … da se u tili časak skotrlja sva zgrada njegove filozofije i da za trenutak ponovo silnim i velikim plamenom uzbukti sva velika njegova ljubav k životu … *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 90).* — Već se sinoć, odmah poslije onoga dogadjaja, pričinilo Ljudmili, kao da je nastala u tili čas promjena u njegovoj fizionomiji *(Kostelić, Oluje, 1913, 77).* — Udešavanje je išlo grčevitom, divljom žurbom. Brkovi i obrve, crne i impozantne, kao da su u tili čas narasle *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 179).* — … imade na donjem svijetu nekakova rijeka »Lethe«, od koje, kad bi se ponapile mrtve duše, zaboravile bi u tili časak na sve jade prošloga života svoga *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 75).* — Pročisti se planina u tili čas i sine po planini sunce … *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 79).* — ... no u tili časak shrva je slatka nemoć i posve opčara krijes plamenih zjenica krasnoga razbojnika … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 60).* — ... ja sam u tili časak osjetio svu onu lagodu i prelest, što je podaju iskren i srdačan mar za tvoj dragi »ja« *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 272).* — Za odmah, u isti čas imamo i ove riječi: jedanak, ončas […] u jedan hip, u tili (tinji) čas … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 36).* — … stade nekog vraga madžarati i monđati, basamegati i azurati, a svojim ručetinama meni prijetili, te mi za tili čas utjera strah u kosti *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 76).* — Težke jade moga roda / Nek dokonča časak tili! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 193).* — Čim te vidjeh, u čas tili / U mrežu me ti ulovi *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 31).*

tiliti tilim, *lijeno ležati u krevetu.*

… tiliti u postelji: lijeno ležati (tal. poltrire) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 76).*

tilut, m., *tupa strana noža suprotna oštrici.*

… tilut je suprotno od oštrice *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 84).*

tilutice, prilog, *tupom stranom noža ili sličnoga oružja.*

… Panto vrgne nož tilutice među zube … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 84).*

tim, dio priložnog izraza.

1. *pojačava značenje komparativa pred kojim se nalazi.*

Oštrica tih riječi duboko je povrijedila njezino srce, a to bijaše tim teža povreda, jer ju je stigla, otkud je iščekivala dobrotu, ljubav *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 132).* — … jer ciganin voli svoje čedo više nego išto na svijetu. Ta je ljubav za djecu tim veća, na što nižem stupnju kulture čovjek stoji; slična je donekle ljubavi zvjeradi za svoje mlade *(J. Kozarac, Tena, 1919, 214).* — Oštrica tih rieči duboko je povriedila njezino srdce, a to bijaše tim teža povreda, jer ju je stigla, odkud je izčekivala dobrotu, ljubav *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 208).* — … jer Ciganin voli svoje čedo više nego išto na svijetu. Ta je ljubav za djecu tim veća, na što nižem stupnju kulture čovjek stoji; slična je donekle ljubavi zvjeradi za svoje mlade *(J. Kozarac, Tena, 1950, 365).*

2. u frazi *tim ... čim* u značenju *utoliko.*

Nu gle čudo ognja / tvojih od očiju! / Tim me većma kriepe, / čim me većma biju! *(Vraz, Djulabije, 1880, 23).*

timar, m.

1. *posjed za obrađivanje u Turskom Carstvu.*

A gjauri daju zapoviedi, / […] / Da spahijam neima timara, / Da kmet nema slušat gospodara *(Martić, Osvetnici IV, 1865, 14).* — Provedi ju kroz biele dvore, / Pokaži joj dvore i timare, / Dok nesvikne kako je u dvoru *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 271).* — Pa ja imam tri timara raje, / U dvama su drveni čardaci, / […] / Svaki timar daje na godinu / Za trećinu po

trideset kosa *(Hrvatske narodne pjesme IV, 1899, 532).* — Među prozorima je visio uokviren ferman sultana Mustafe drugog, koji je potvrđivao Hajrudinovu pradjedu bogate timare i u okolini Budima, pa su pri bijegu otuda spasili samo taj pergamenat … *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 9).*

2. *njegovanje konja, timarenje,* ovdje u frazi *učiniti timar* u značenju *timariti konja.*

Stara mati rano podranila, / Pa dorata timar učinila, Nahranila, ata napojila *(Hrvatske narodne pjesme IV, 1899, 467).* — Otiđite na polje zeleno / Prid onoga golema junaka, / Vodite ga na bijelu kulu, / A konju mu timar učinite* (= Česalom ga očešite) *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 198).*

timaran -rna -rno, *koji je dobro njegovan, uredan.*

U plodnoj Slavoniji dražestni su predieli, liepa, timarna sela, narod dobroćudan, zadruga gotovo u svakoj kući *(Stojanović, Slike, 1881, 59).*

timarenje, n., glag. im. od *timariti.*

Tako nije istom jedna kuća, koja je morala napustiti timarenje blaga, jer spahija nije htio dati paše – na obćinskom pašnjaku nije se marše moglo prehraniti *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 99).* — Za tim bi otišao prigledati u staju k svojim konjima, da vidi, je li se sve vrši onako, kako je on jedan put za vazda odredio glede reda u staji, pa krmitbe i timarenja konja *(Tomić, Melita, 1899, 287).* — Koliko zrna soli, toliko bilo godinica mudrih, sretnih i radosnih u timarenju stoke i peradi; kod pluga, rala i motike … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 314).*

timariti timarim.

1. *češljati, hraniti, pojiti stoku, brinuti se o stoci.*

Tvoje je konje timariti i pošteno tjerati *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 61).* — Svoju kravu – Šarulju svoju – timarila je odjako Krista kao dijete rodjeno *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 88).* — Da zavirite još dublje i dalje u koljebe našega seljaka, vi biste se gdjekada zgrozili, kako se tu živi … Gdje on spava … i što jede … kako timari svoju stoku … *(Novak, Zapreke, 1905, 66).* — Znadu dobro konje timariti, pa niska bosanska pasmina prilježnim marom biva dražesna, u skoku ponosna … *(Hanžeković, Novele, 1932, 106).* — Moj narod obrađivao je polja i timario blago *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 194).* — Ćaća se mrgodio, sa sluganom i težacima se mučio, zemlju obrađivao, sa sluganom blago timario *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 97/98).* — Timario konje i palio fenjere na kolima, koja su odlazila u olujnu noć *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 12).* — … on je ćutio da mu se dolje u utrobi premeću crijeva kao gujavice i ćutio se zadovoljnim kao blašče kad ga pažljivo timare *(Kikić, Djela I, 1952, 260).*

2. *pren.*

Davori, crven-konju odmazde i osvete! / Hranih te dugo, dugo pelinom jada svojih / I češljem te timarih, pod kojim iskre lete, / I suzama te pojih *(Nazor, Lirika II, 1918, 38).*

timor, m.

1. *visok planinski masiv, stjenjak, krš.*

Bog mu dao u timoru ljutu / I pećinu za zimninu stienu *(Martić, Osvetnici II, 1862, 33).* — Orô gniezdo vrh timora vije, / Jer slobode u ravnici nije *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 24).* — Gizdavo sokol u njih vije na timoru stan *(Ilijašević u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 237).* — Dođ'te vi, koji s visoka timora / Gledaste borbu u dolini, slični / Napetom luku u desnici jakoj / Mlađana boga … *(Nazor, Djela I, 1918, 84).* — Na jednom timoru opazili smo divokozu. Spustili smo se niže, a ona preplašena skakala je s litice na liticu kao vjeverica i izgubila se u grmovitu kršu *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 175).* — Sreća orô na timoru nije, / Već ko pauk kutićim se vije *(Kranjčević, Djela I, 1933, 131).*

2. *zagušljivost.*

»Gospodine Umoviću nebi li nas […] odpratili u bašću na studeni zrak, jer mislim da će nas inače ovdje sve skupa od sparine i timora snaći driemanje … *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 106).*

3. u frazi *timor-klisura* u značenju *visoka strma stijena*.

… negdje stotinu i više metara ispod nas šumi i huči Fojba poniruć ispod timor- klisure … *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 119).*

4. u frazi *timor šuma* u značenju *gusta i velika šuma*.

A podno stijena sjaji timor šuma, / I ledna, snježna ruši se i sniva / U plavet doli … *(Vidrić, Pjesme, 1907, 42).*

timoran -rna -rno, *koji je sav u stijenama, stjenovit.*

Od vuka se jedva branit jaka / Na samoći, gore na visini, / Na čistini timornoj planini *(Trnski u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 211).*

timorje, n., coll. od *timor.*

U planini, goloj na pećini, / U dohvatu nebeskoj modrini, / Suri orô ponosito sjedi, / […] / Tu kô vladar sunčanih prostora / Lebdi sretan nad timorjem gorâ *(Tomić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 256).* — Na visoku proplanku, što se stoljetnom šumom uznosita hrašća, nebodernih jela i omorika veže o plavetno timorje veličanstvenoga Vlašića *(Hanžeković, Novele, 1932, 63).* — ... opazim neku izobličenu gromadu, sličnu komadu timorja. To je bila […] podrtina gvozdena trupa orijaškog broda … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 44).* — Visoko nad modrim timorjem krstario je veliki orao … Zanosno smo promatrali ponosni let cara plavetnih visina … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 173).* — Silne gore plazile su daleko u sve veće visine, popevši se gorostasnim vrhovima u gola velebna timorja *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 174).*

timpan, m., *vrsta udaraljki.*

Divan ćemo ples povesti / Ja i stare kosti ove. / Uz pozaune i timpane / Probit ćemo sve grobove *(Kranjčević, Djela II, 1934, 162).*

timun, m., *kormilo*.

Skočih na timun* (= kormilo), vičući timunijeru: Pođa! *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 50).*

timunar, m., *onaj koji upravlja timunom, kormilar.*

Ništa, ništa, nasmije se timunar kroz buru, bit ćemo na suhom i dobro zaklonjeni, znam je za sigurno mjesto *(Šenoa, Kletva, 1934, 956).*

timunijer, m., *timunar.*

Skočih na timun, vičući timunijeru: Pođa! *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 50).*

tinik, m., *zvuk zvona.*

Divuški mi hrame / Pounju u divnom, / Utjeho mi sveta / Na tom svietu kivnom! / Na brdeljku sini, plani, / Sviem se zvonma javljat stani: / Složan tinik zvonima / Nek se braće dojima, / Dat će Bog! *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 67).*

tinta, f.

1. *tamna tekućina za pisanje perom, crnilo.*

A kada se je Laca udaljio po tintu i papir u pokrajnu sobu ljetovnika ... *(Kovačić, Fiškal, 1882, 189).* — Nemamo papira, ni tinte ni pera [...] A ti otidji kumu Kuzmi, u njega je sin škular, sve će ti dati, što trebamo za knjigu *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 31).* — Daj de meni tinte i papira, / Da ja pišem listak knjige bile *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 32).* — Kad sam goder ovuda prošo, sjedjeli su bez posla, – osim ako se oštrenje pera ili miešanje tinte za poso uzme *(Nemčić, Putositnice, 1898, 308).* — Djeca mi ne budu ni kuhana ni pečena po školama. Kruh ne bude rastao od proljevanja tinte, već od gnoja. Mi ne živemo od šaranja pera po papiru ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 21).* — … okvir crn i zlatan, u kojem je bila svjedodžba zrelosti, na kojoj su svi redovi bili crvenom tintom debelo potkrižani, te se je kod svakoga predmeta čitalo: »izvrsno« *(Gjalski, U noći, 1913, 163).* — Ta bujna krv, ljubičasta kao tinta, s kojom je pisala svoja fatalna pisma ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 112).* — Pače i tinta prska u tom hrlenju za što obilnijim izrazom *(Nehajev, Rakovica, 1932, 44).* — ... sjeo je Vladimir Klisić za sto, uzeo tintu i pero, iz ladice izvukao dvadesetak araka papira ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 66).* — A kada se Laca udaljio po tintu i papir u pokrajnu sobu ljetovnika ... *(Kovačić, Fiškal, 1944, 193).* — Podnese [...] pred staričine oči raširen, krupnim pismenima ispisan papir i pero umočeno u rijetku tintu ... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 149).*

2. *pren.*

Stol je opet popio mnogo tinte i podnio težinu mnogih na papir bačenih misli *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 60/61).* — A krute strane knjige mu nečitke / Sve iscrtane noktom su hirovnim; / Duboke jarke krvca zali – / Jeftinih priča skupa tinta! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 96).* — U vrijeme kada se »mačevi zamakahu u tintu, a pera u krv« ni jedan od bečkih književnika nije znao »glasnije ćutati« *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 49).*

tintarnica, f., *bočica u kojoj se čuva tinta.*

Tinte je prolio po aktu čitavu tintarnicu, i svu polizao, da samo neozlovolji dobroga gospodara *(Kovačić, Fiškal, 1882, 8).* — Na samom stolu uz ogromnu tintarnicu od crvenosmedjega bronca stajale još fotografije … *(Gjalski, U noći, 1913, 72).* — Daleko […] pomiče se obzorjem parobrod tolik kao jedna tintarnica, a za njim drugi *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 194).* — … šaka, koja je bila udarila o stol, da je pukla tintarnica kancelarova … *(Nehajev, Vuci, 1928, 220).* — Katica Rodešova je sigurno pljunula u isušenu i prašnu tintarnicu i miješala po njoj okrenutim držalom kao da zafrig miješa u loncu, pa onda čitavu nedjelju poslijepodne prepisivala iz ljubavnoga listara neke Harambašićevsko-badalićeve izraze … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 32).* — Prilazili ljudi oprezno k stolu, nalakćivali se, uzgrtali rukave, umakali polako pero u tintarnicu … *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 64).* — Ja sam odgurnuo knjige i rezač za papir, odgurnuo sam tintarnicu *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 67).* — … s umjetničkim zadovoljstvom posmatrao svoje olovke, koje su bile savršeno, upravo majstorski zašiljene i tako zgodno poredane uz tintarnicu … *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 229).* — Tinte je prolio po aktu čitavu tintarnicu, i svu polizao, da samo ne ozlovolji dobroga gospodara *(Kovačić, Fiškal, 1944, 14).*

tintast -a -o, *koji je nalik na tintu.*

Lijeno i sivo zapravo, kao što je dosadno ovo čađavo pastelno sivo nebo nad krovovima i prljava olovnosiva boja na tintastim odrazima stakala po zatvorenim prozorima *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 28).* — Pjenila se voda bijesno i u onoj olujnoj tmini, u zapljuskivanju crnih tintastih talasa, sve je izgledalo prljavo i gadno *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 301).*

tinjanje, n., glag. im. od *tinjati.*

Čuvstva, kakova da bila, ponavljajući se danomice, gube prvanju žestinu, prelazeći iz buktećega plamena u tiho tinjanje *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 46).*

tinjati tinjam.

1. *gorjeti prigušenim plamenom.*

U hodniku, negdje na obložaju prozora tinjaše žižak, slabo rasvjetljujući dugi, tamni prostor *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 131).* — Toplo će nam biti, ugodno i meko; / Na kaminu žera modrim daškom tinja, / Sastasmo se eto … *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 108).* — Posve malena petrolejska lampica je tinjala iza crvene tamno krvave zavjese u zadnjim proplamsajima *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 193/194).* — ... oganj tinja, t. j. gori slabim plemenom (Oganj tinja dok ne stinja, t. j. dok se tinjajući ne ugasi *(Kušar, Narodno blago, 1934, 15).* — Sred pepela sad još siva / Samo mala iskra tinja *(Harambašić, Lirika I, 1942, 112).* — Pred ikonom majke čudotvorke / Slabo tinja kandilnica mala *(Harambašić, Lirika III, 1943, 22).* — U hodniku, negdje na obložaju prozora tinjaše žižak, slabo razsvjetljujući dugi, tamni prostor *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 207).* — Nuto u dupku ulice slabašna svjetiljka tinja *(Ciraki, Florentinske elegije, 1956, 10).*

2. *pren.*

… bila je sva prilika, da će buknuti živim plamom osveta, što je donle potajno tinjala pod pepelom *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 212).* — U onom mladom srcu već se je odavna uzpirila iskra onoga blaženoga čuvstva, bez kojega nema proljeća života – liepe mladosti; – – samo što je odgoj mladićev bio takov te je ta iskra u njem tiho tinjala, a na javu se pokazati neusudila *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 73).* — U surih mu očijuh tinjao plamen pritajena gnjeva *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 40).* — Ponos taj tako je velik, da onu bol, koja se radja, ako se on ne izpuni, nije ništa kadro izliečiti; usred veselja, usred tuge tinja taj neizpunjeni ponos, plače za nečim izgubljenim *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 82/83).* — Oj banice, zviezdo naša! / K tebi gleda mnogo oko, / Koje zborit ne uzda se, / Al tinjajuć u skrovnosti / Mnoge vruće želje goji *(Preradović, Djela I, 1918, 309).* — Pod pepelom tinjam mirno, / Dok se strasti ne ugriju / I među sobom ne izlegu zmiju *(Preradović, Djela II, 1919, 9).* — Ponos taj tako je velik, da onu bol, koja se rađa, ako se on ne ispuni, nije ništa kadro izliječiti; usred

veselja, usred tuge tinja taj neispunjeni ponos, plače za nečim izgubljenim *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 83).* — Iako sam se pomirio sa time, da Mina nikada ne će biti moja žena, u dubini moje duše ipak je tinjala potajna nada *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 384).* — Život, koji se nije još ni razlistao, a već jedva tinja u gnjiloj i bolesnoj rezignaciji, bez goriva i bez plamena *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 290).* — … a u duši tinja bezbroj čežnja kao bolni plamičci *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 67).* — Sve se skupilo u njegovim očima i raspirilo čežnju, koja je bolno tinjala u grudima *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 157).* — I oči tinjaju, zamiru, sklapaju se – slabe, nemoćne *(I. Kozarac, Autobiografija, 1942, 27).*

tinji, u funkciji pridjeva u frazi *u (za) tinji čas* u značenju *odmah, ubrzo; tili.*

Nu u tinji čas preobrazi mu se lice blaženim posmjehom *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 134).* — U tom se začuše koraci u predsobju i u tinji čas pokuca netko na vratih *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 150).* — Ali nedovrši, jer ga u tinji čas spopade drhtavica, – protegne se još jednom – i izdahne u naručju razcviljene si kćeri *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 301).* — … u tinji čas provali u taj metež nova jedna eskadrona francezkih konjanika … *(Becić, Zavjet, 1882, 103).* — A mi bi djeca kapicu pod pazuhe i kao janjci pred vukom, stajali u tinji čas pred strogim i strašnim za nas licem gospodina fiškala Gjuke! *(Tomić, Pošurice, 1887, 121).* — Huseinovo lice smrče se u tinji čas *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 32).* — Braca Jovan otkrije kraj klupe nekakvu stolicu, nasloni glavu i u tinji čas zaspi *(Krnic, Jedrina, 1916, 93).* — Za tinji čas odjekivala je gora gromom *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 240).* — U tinji čas provali četrdeset seljaka pod puškom u sobu, u tinji čas ležahu Tahovi sluge svezani na tlima *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 280).* — Za odmah, u isti čas imamo i ove riječi […] u tili (tinji) čas *(Kušar, Narodno blago, 1934, 36).*

tip, m.

1. *skup obilježja zajedničkih određenoj vrsti ili sloju ljudi; izraziti predstavnik određenih obilježja.*

Još je bila u družtvu kći gradskoga sudca Szallea, pravi tip »purgarske« djevojke, dobro ugojena i sdepasta, zdravih, rumenih lica *(Tomić, Udovica, 1902, 132).* — Dobroćudno lice slavenskoga tipa prijatno se u smieh razširi … *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 56).* — Ovdje vidim pravi seljački tip. Ljudi, kojima sve naziranje na sviet diktuje zemlja, mati hraniteljica. Nije čudo, što ovaj čovjek ne trpi škole … *(Nehajev, Bieg, 1917, 40).* — ... djevojče posve južnog tipa, počevši od crne vrane kose i tamne zagasite puti … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 274).* — Oblo lice grofa, premda pomno obrijano, odavalo, kraj svih franceskih navika, tip hrvatski, modre oči plamsahu još i sad pod visokim čelom neobičnim plamenom, a crna prosijeda kosa savijala se umjetno oko blijedog, ponešto sumornog lica *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 187).* — Taj berlinski mladić bio je doktor, velegradski dekadentni tip, koji je bojadisao svoje obrve … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 115).* — Japanski tip dražesno se isticao u njegovim živim crnim očicama *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 358).* — Njen su »tip« bili Dalmatinci, visoki, snažni i smjeli … *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 107).* — Tolstoj, koji u svom dnevniku tako malo govori o ženi, ocrtao je u Ani najkompliciraniji ženski tip *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 13).* — Poznavao sam ga još u Parizu. Visok gentleman, vitez počasne legije, u vječnom cilindru i redengotu […] pravi viteški, aristokratski tip donkihotske mršavosti *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 87).* — Grabežom izazvano blagostanje stališa […] stvorilo je tip sa gospodskom gestom, t. j. tip koji sve napade i surovosti dočekuje blago … *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 194).*

2. *karakterističan oblik svojstven nekoj grupi predmeta, model.*

Brod je engleskog podrijetla, vjerojatno iz parka engleske trgovačke mornarice. Taj tip plovio je u Indiju *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 93).* — No još je otmjeniji bio klavir u kutu: Bösendorfer najnovijeg tipa! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 104).*

3. *vrsta.*

Leševi 1800 milijuna ljudi i 5000 milijuna životinja, mogu vječnoj materiji zemlje

pružiti supstancije za stvaranje višega tipa bioloških organizama *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 12/13).* — Pod raznim imenima stranačkim, austrofili i mađarofili predstavljaju dva tipa aktivne politike … *(Nehajev, Rakovica, 1932, 14).*

4. peior. *onaj koji ne pripada prevladavajućem društvenom ukusu; onaj koji je na rubu društvene zajednice.*

… a iz kovrčave im kose strše slamčice i posušena trava sa sjenika, gdje su prospavali prošlu noć. S takvim jednim tipom, koji je hlače imao vezane špagom, a mjesto cipela poderane galoše … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 125).* — … sve je ušljivo i prljavo, i ti konjokradice, tati, provalnici, lažljivi i podmukli tipovi, koji obaraju pogled pred čovjekom k zemlji kao pseta, gadovi što žive u oblacima dima, tifusa, malarije, boginja … *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 146).*

5. *predstavnik prosječnog, običnog čovjeka.*

… Fijan ne imadjaše ništa prosječnog, konvencionalnog, pa kao izniman čovjek igraše sjajno u modernom repertoaru samo iznimne ljude, karaktere, a ne tipove – u koliko je tip predstavnik prosječnog, običnog čovjeka *(Matoš, Pečalba, 1913, 121).* — … a Fijan ne imađaše ništa prosječnog, konvencionalnog, pa kao izniman čovjek igraše sjajno u modernom repertoaru samo iznimne ljude, karaktere, a ne tipove – u koliko je tip predstavnik prosječnog, običnog čovjeka *(Matoš, Pečalba, 1939, 95).*

tipak, m., *tipka.*

Taj čovjek pritisne nekaki tipak, a mahina krene hitro … *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 97).* — Dosta je da jedan od njih pritisne jedan tipak, a vrela para bi navalila sa svih strana … *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 152).* — Vogja na ulazu okrene tipak i električno svjetlo nam rasvietli put *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 258).*

tipan -pna -pno, *tipičan.*

... Emile Zola dobiva u književnoj historiji mjesto tipno *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 89).*

tipar, m., u frazi *po tiparu* u značenju *u pravilnom ritmu.*

Duva juže suhi bělojuže, / Jer se trave po tiparu njišu, / Jer se stabla po tiparu giblju *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 186).* — Po tiparu vile da igraju *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 188).*

tipariti tiparim, *udariti ritam* ovdje *pren.*

… Zasada samo / Mladi narašćaj tvoj listom okolo groba / Padših predsudâ hvata se kolo u jedno / I uz tutanj, kojim udara duh vremena gromno, / Hod čovječanstvu tipareć, slave pjesan ti slaže *(Preradović, Djela I, 1918, 178).*

tipav -a -o, *koji je polagan i nespretan.*

Tipav je čovjek koji polagano i smeteno radi *(Kušar, Narodno blago, 1934, 89).*

tipičan -čna -čno, *koji pripada jednom tipu; koji je izrazit, karakterističan predstavnik koga ili čega.*

Imbro Dobojević […] bio je jedan od zadnjih, ali gotovo najtipičnijih predstavnika generacije iz četrdesetih godina, one elegantne, obiestne, na svaku šalu i na najkrupniju pustolovinu pripravne hrvatske »jeunesse dorée«, koja se znala zanieti pjesmama francuzkih i njemačkih romantika […] no koja je takodjer ostala vjerna običajima djedova pa dvorove otaca napunjala veselom bukom, pjesmama na pô seljačkim, zdravicama bezkrajnim … *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 18).* — … privlači me Barnum kao tipičan Amerikanac, sa svim dobrim stranama skorojevića, kojima se divimo u biografijama Franklina ili Lincolna, i sa svim manama individualizma i demokracije … *(Matoš, Pečalba, 1913, 148).* — »Prekjučer je bila godišnjica grofove smrti, govorilo se o tome među slugama, tipična asocijacija i ništa drugo! ...« *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 103).* — Gradić je danas između svojih zidina prosječen s nekoliko tipičnih talijanskih uličica … *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 15).*

tipični -a -o, odr. od *tipičan.*

Reklamski, panoramski, tipični Amerikanac … *(Matoš, Pečalba, 1913, 163).* — Tipični kancelarijski smrad, skupljan i taložen tu mnogim decenijima, garniran zadahom vlage, staroga blata, obojaka i opanaka štono se tu isparivahu … *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 140).* — Jer Sent Ištvan, tipični avarski Apostata, rušio je

tatarske idole … *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 93).* — Nema konobara dugo, a onda se konačno vraća i stavlja preda me na stol tipični limeni poslužavnik s dvije čaše *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 190).* — Tipični gordi Apeninac! *(Marinković, Proza, 1948, 116).*

tipično, prilog, *na tipičan način.*

Glazba i književnost tipično su aristokratski dekadentne, pune senzacija umirućih patricija … *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 25).*

tipiziranje, n., glag. im. od *tipizirati.*

Samo raznolikost stvara progres. Jedinstvo vodi tipiziranju i znak je regresa *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 126).*

tipizirati tipiziram, *svoditi na jedan tip.*

Zatvoreni individualitet zanima svakoga, jer škola i život tipiziraju ljude *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 92).*

tipka, f.

1. *poluga na glazbalima s klavijaturom pritiskom koje nastaje zvuk.*

Moj glasovir bijaše glas moje duše, – jedina knjiga, u kojoj sam ja pisao zvukom sve, što je u zadnjem svome skrovištu srce tajilo drugim a kadšto i sebi […] Pišem! odazvala bi se potiho duša a tipke su znale, o čem sanjam *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 8/9).* — Mladi maestro udari dva tri snažna akorda i preleti za tim riedkom brzinom preko tipaka … *(Tomić, Melita, 1899, 93).* — Moj glasovir bijaše jedina knjiga, u kojoj sam ja pisao zvukom sve, što je u zadnjem skrovištu srce tajilo drugim a katkada i samome sebi […] Pišem! šapnula bi potiho duša a tipke su znale, o čem sanjam *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 9).* — U uzvišenoj strasti uzdisajne / igraju tipke tvojim pod prstima *(Begović, Vrelo, 1912, 67).* — Sad nije mislila na to, nego je gledala u svoje vitke prste, koji nesigurno prebirahu po tipkama *(Trešćec, Novele, 1915, 60).* — Njegove su oči neprestano prikovane o tipke, preko kojih prelijetaju prsti mojih ruku … *(Car Emin, Starci, 1917, 108).* — Sio bi uz svoju staru spinettu i stao snažno lupati po tipkama, svirajući baš ono, što je Puljiz najradije pjevao *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 203).* — Tu viču i smiju se glasno žene posljednje vrste, tu blebeću po tipkama i frulama pijani svirači … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 124).* — … sve je manje svirala, da pred dvije godine sasvim zapusti to pusto udaranje po tipkama *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 104).* — Nađeš se uz pianino jedne bivše nesretne carice […] Osjećaš potrebu u tome času, da se prstom dotakneš ovih tipaka i da mrakom zazvoni bar jedan živ zvuk … *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 129).*

2. *pren.*

To su, drugo, riječi, kojima Hamlet karakterizira druga Horacija, čovjeka, koji udarce sudbine podnaša bez tužbe i ne služi Fortuni kao tipka, na kojoj ona svira *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 163).* — To su, drugo, rieči, kojima Hamlet karakterizira druga Horacija, čovjeka, koji udarce sudbine podnaša bez tužbe i ne služi Fortuni kao tipka, na kojoj ona svira *(Nehajev, Eseji II, 1945, 247).*

3. *poluga na pisaćem stroju pritiskom koje nastaje ispis na papiru.*

… a gospodični […] poletjeli prsti po tipkama stroja … *(Miškina, Trakavica, 1935, 94).*

tipkačica, f., *ona koja tipka, piše na pisaćem stroju.*

Nabasao sam na Ludmilu, tipkačicu, to jest bivšu tipkačicu naše bivše tvrtke Veleuvoz *(Batušić, Argonauti, 1936, 38).* — Za jednim stolićem tipkačica je hitro udarala prstima po mašini … *(Batušić, Argonauti, 1936, 104).* — Tipkačica je namještala papir *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 377).*

tipkanje, n., glag. im. od *tipkati.*

Dolazio je baš pod prozor, da što bolje složi zveku kitare i svoj glas s tipkanjem na spinetti … *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 203).* — ... još nekoliko časaka čuo je tuckanje stroja, poslije sve slabije, a kad su zavojitim stubama skrenuli dolje, prestalo je tipkanje sasvim *(Miškina, Trakavica, 1935, 96).*

tipkati tipkam.

1. *lagano udarati prstima, lupkati.*

Baciv se udobno u sjedalo, tipkala je nemarno po prebačenom lijevom koljenu *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 40).*

2. *pisati na pisaćem stroju.*

Čovječac nastavljaše zvučnim, kao uljem podmazanim glasom, tako te je čak i pisarica prestala na časak tipkati

od udivljenja *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 169).*

3. hyp. *udarati, tući.*

Koliko se sjećam, batinom ste znali prilično dobro tipkati po glavama, koje su bile u svakom slučaju pametnije od vaše *(Marinković, Proze, 1948, 295).*

tipograf, m., *tiskar, slagar.*

Kanonir Krlec Mirko je u civilu tipograf… *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 283).*

tipus, m., *onaj koji se ističe neobičnim ponašanjem ili izgledom; tip.*

Pošto govorim – kako znaš – dobro talijanski, odgovorim, da sam Talijan. O, pa ja imam posla sa čistim tipusom! govoraše u savršenoj talijanštini *(Matoš, Novo iverje, 1900, 89/90).* — Prekrasan čovjek, divan tipus! – dadne on svome oduševljenju izraza ne htijući time ni malo Mimu poniziti … *(Kosor, Mime, 1916, 31).*

tirada, f.

1. *isprazan govor s puno riječi.*

Tirada s tog se čuvaj patrijotičkih *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 211).* — Uvjeren sam, da mi i najvatreniji političar s najjezgrovitijim tiradama o uzajamnosti, o potrebi sloge […] ne bi bio mogao u duši tako sigurno otvoriti tolike vidike […] koliko taj napola razgovorljivi i dosta smiješni zagorski šljivar … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 267).* — Zamata se ta regrutska roba u reglemanske tirade, propise i paragrafe, da se ne bi roba pokvarila od zraka i od revolucionarne epidemije, od čega li *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 96).* — Zola je na nju bio nagovoren, pak mu ni najogorčenije tirade, kojima je obasipao generale i vladu, nisu pomogle da postane i ostane političkim vođom *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 85).*

2. *govor u povišenu tonu.*

Hodorlahomor i Orlić popeli se na toranj i Hodorlahomor je opojen svibanjskom radošću opet pojao tirade životu, a Orlić se sav kvrčio u bolovima *(Krleža, Novele, 1937, 216).*

tiran, m., *tiranin.*

Kad u zoru osvanete, neka vam prvi dah progovori: Smrt tiranu! *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 90).* — Znadem dobro nevoljan, / Da se tiran ne šali: / Za slobodom uzdahneš / I već si pod vješali! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 228).*

tiranica, f., *žena tiranin.*

Dakle neka ostane odaliska, igračka, lutka … Ali zmija i tiranica bit će ipak u isto vrijeme. Uvijek. Pamtite, mi možemo biti sve –, i andjeli i dusi iz pakla *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 66).*

tiranički -a -o, *tiranski.*

Ni veleumlje, ni glupost, ni onoj dobi prirašćena tiranička okrutnost … *(Korajac, Posljednji Varaždinac, 1918, 183).*

tiranija, f.

1. *vladavina tiranina.*

I dok se je pod vladavinom Mužikovskog samo kralo, pod vašom tiranijom krade se i ubija *(Krleža, Banket u blitvi I, 1938, 68).*

2. *nasilje, okrutnost, ugnjetavanje.*

… neki daleki šapat javlja, da je došao velik čas, koji trga lance tiranije a otvara dveri pravice … *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 128).* — Oteše mi kuću, zemlju i proljeće. Baciše me u tiraniju zakona, opljačkaše me do golotinje … *(Matoš, Umorne priče, 1909, 2).* — Tko zna, ne vlada li u njih onakova tiranija … *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 213).* — Za ono deset mjeseci službe osjetio sam svu brutalnu tiraniju militarizma *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 197).*

3. *pren.*

Zašto obožavam vodu, kada se penje sa suzom u zrak, kada lomi tiraniju krševa, kada sipi po krovovima … *(Matoš, Umorne priče, 1909, 59).*

tiranin, m., *okrutan vladar, gospodar.*

Mrzila je tirane, koji su ju htjeli skučiti, dok je ona željela slobodu *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 146).* — Biva to onako, kada starim tiranima kod puna stola u kićenoj sviti prijateljâ podle i niske duše kuju lovor-vijence za njihovu dobrotu […] a za odjek tomu zadršću i zazveče u najdubljoj i najcrnijoj tami podzemnicâ teški okovi izdišućih mučenika *(Kovačić, U registraturi, 1911, 117).* — Tacit kaže, da je veća slava živiti pod tiraninom i raditi za budućnost, nego li tražiti priliku, da se uništi, zakolje *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 187).* — Pyl je bio neženja, bonvivan,

konjogojac, na svom salašu tiranin i vrag, ali u javnom životu uvaženi građanin … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 212).* — U vatrama mi zjena kozmosi se ruše, / i klikću mase pijanih tirana *(Krleža, Simfonije, 1933, 17).* — Poštovani Anakreon nije baš mogao na manje a da ne bude dvorski čankoliz i prišipetlja samoskoga tiranina Polikrata *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 17).*

tiranizirati tiraniziram, *okrutno postupati s kim, ugnjetavati koga.*

I tako potresen tom scenom gospodin je oberlieutenant Jurica pokušao da djeluje na tu jadnu protuhu, koja po cijele noći negdje po šumama hoda, a po danu hoće da spava u toj jedinoj sobi i kune mater, kad ujutro pomeće, i tiranizira cijelu kuću *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 182).* — U svom rođenom domu, pak da se čovjek dade tiranizirati od ovakve ljenčine antipatične! *(Krleža, Novele, 1937, 114).* — On je superiorno donjuanski tiranizirao te ružne, škiljave djevojčice … *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 171).*

tiranski -a -o, *koji je pripada tiraninu, okrutan.*

Svak svoje mane ima: Nekomu vladanja žedja / Igara tiranski dah; nekomu igranja bies *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 87).* — Tu udes kuha patnog roda struju, / Što srušit će se na vrh tiranskih glava *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 166).* — … tako da nam nije ni istok, ni zapad, ni sjever ni jug donosio drugo, nego smrtnu strjelicu, tiranski bič i otrovnu laž himbenih susjeda … *(Gjalski, U noći, 1913, 129).*

tiranski, prilog, *na način tiranina.*

… mogaše to biti samo stoga, što ti vladari postupahu demokratski, upravo što ne postupahu tiranski sa Horacijem, Rafaelom i Molièrom, što i kao napredne demokracije priznavahu aristokratizam duha, bio on i plebejski *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 9).* — Ivan Viskov je trebao nekoga tko će ga smatrati važnim, a čim se netko takav našao, on se odmah tiranski ponašao prema njemu *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 15).*

tiranstvo, n., *tiranija.*

Na glavi lovor: grimiz o ramenih / Ko svježa krv tiranstvo mu svjedoči, – / S tiranstva mu se obraz zar rumeni? *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 45).* — »To je gotovo tiranstvo!« »Ovako se ni u Turskoj ni u Kineskoj ne postupa« *(Gjalski, U noći, 1913, 406).* — »Republika ne isključuje tiranstva! ...« *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 213).* — Oj slobodo, o zvijezdo, sjaj / Nad našom zemljom vječna traj! / U svačije srce sijevni mila, / Tiranstva navijek gini sila *(Šenoa, Pjesme, 1933, 263).* — … Borci jesmo čovječanstva, / Sloboda duha nam je geslo; / Branikom bjesmo od tiranstva, / Sa duše nam se igo streslo *(Šenoa, Pjesme, 1933, 423).* — Stališi, domine Alapić, viču na tiranstvo poreznika *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 220).* — Već sada jenja kruta sila tiranstva, al' doći će dan po dugim nemilim ljetima, gdje će Bog popraviti, što su ljudi sagriješili, gdje će seljak dizati slobodno čelo kao i plemić *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 369).*

tirjanin, m., *tiranin.*

Udes je tirjanin, udes je loš, / Poštedit nikoga ne će *(Begović, Pjesme, 1896, 76).*

tirkis, m., *tirkiz.*

U kristalnim posudama ljeskahu se smaragdi, tirkisi i opali … *(Galović, Začarano ogledalo, 1913, 117).* — U čvrstom pojasu gorâ, / sjaje more / kao tirkis / u prstenu zlatom *(Lovrić, Sveto proljeće, 1915, 77).*

tirkiz, m., *dragi kamen plavozelene boje.*

Oči su joj hladne, neumolne divne, / Svjetlucaju čežnjom sanjivih tirkiza *(Muradbegović, Haremska lirika, 1921, 32).* — Donaldo je […] primio od kneza na uspomenu dragocjeni prsten s kamenom tirkizom … *(Nehajev, Vuci, 1928, 130).* — Ne mari on, da mu je duga višnjeva surka zaprašena, dugmeta od tirkiza gdjegdje raskopčana … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 70).*

tirlikati tirličem, *glasati se kao ptica pjevica.*

Sjetna to je soba bolestnička; / U njoj tiho, neveselo, gluho, / Ko da vani liepog svieta nije, / Ko da sunce prijatno negrije, / Ko da ševa k nebu ne tirliče *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 5).* — … on je užarenim usnicama sve ljepše tirlikao ptičje pjesme ne opažajući, kako se na hrastić nečujno spustile obdarene ptice … *(Hanžeković, Novele, 1932, 23).*

Tirol, m., *pokrajina u Austriji i dijelom u Italiji.*

Od Tirola do Balkana / Hrvatska nam tol je liepa, / Ali u nas ta je mana, / Da nas pusta vjera ciepa! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 121).*

Tirolac, m., *stanovnik Tirola*.

Tirolac je glup i pobožan, ali koliko poezije, koliko staronjemačke duše u tim veselim pjesmama uz zvuk citre! *(Matoš, Pečalba, 1913, 30).*

tirolski -a -o, *koji se odnosi na Tirol i Tirolce.*

Koja tebe grdna vihorina / Odtrgnula jadranskim obalam? / […] / Da obijaš trudan i umoran / Nesudjene tirolske vrleti? *(Pavlinović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 283).* — Kad vremena zloduh novi / Povalio carski stieg / I tirolski prabregovi / Zaklonili carski bieg, / I uz cara prot' udesu jačem / Sve se samo oružalo plačem *(Preradović, Djela I, 1918, 224/225).* — Nisam do sada čuo, da valja i u Hrvata pravilo tirolsko, da će se čovjek tekar sa 40 godina opametiti *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 203).*

tisak, m.

1. *pritisak, sila.*

Tvoj me ukor, pobre, tišti odveć jako, / I da niesam vojnik, pod tiskom bih plako *(Preradović, Djela I, 1918, 163).* — Godine 1848., ukinuto bi podaništvo, no zadruga, nakoliko je bila ostala pod tiskom feudalnim ili nakoliko je nisu odstranili drugi uplivi u primorskim pokrajinama, imala je opet nekakov smisao … *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 84).*

2. *stisak.*

… a malena ruka smogla je jednim tiskom obuzdati bijesna konja, jednim udarcem izbiti protivniku sablju iz ruke … *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 199).*

3. *tehnika umnožavanja rukopisa, štampanje*.

Prvi sveščić sadržava izbor narodnih pripovijedaka zapadno-slavenskih, završuje pripovijetkom kašupskom. Od ove slavenske grane, živuće oko Gdanska, prva je ova stvar, što je tiskom izašlo *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 93).* — Vrlo bi dobro bilo, da se prijevod izgladi prije no dođe pod tisak *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 195).*

4. *tip tiskarskih slova.*

Rekao bi, da će g. Bach toliku knjižurinu grijeha svojih, sitnim tiskom tiskanu, ponijeti, kad pođe […] pred sud Božji *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 8).*

5. u frazi *sloboda tiska* u značenju *sloboda objavljivanja informacija ili mišljenja putem tiska.*

… »kod nas vlada potpuna sloboda: Svaki govori, kako misli!« »Da nam je i u Rusiji te slobode!« […] »Da nam je sloboda riječi i sloboda tiska ... *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 185).* — … Prometej bio je Titan […] i da je Gutenberg prije njega živio, bio bi Prometej sigurno branio slobodu tiska *(Šenoa, Diogenes, 1934, 209).* — Ti već drhćeš ko sred stiska, / O moj dragi cenzore! / Jerbo od slobode tiska / Nema veće pokore *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 43).*

tiska, f., *stiska, gužva.*

… vješajući se za lakat očev, zadovoljno mišljah, da već nikada ne ću doživjeti slične tiske ni jačeg bučanja *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 65).* — Bilo je tu klicanja, tiske, pljeskanja, vikanja, bilo vijenaca, kitica, pjesama, poklona *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 78).*

tiskalo, n., *preša.*

Jednoga se ugodno i s ponosom sjećam; kad naime gotov izpod tiskala izidoh i kušalac, udariv menom o kamenu ploču, reče: dobar je! … *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 48).*

tiskan -a -o, *koji je štampan, objavljen.*

Tiskane stranice oglasa, novina … *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 5).* — Utapljalo bi se pak u djetinjskoj radosti, što vidi svoje izratke tiskane, što u kavani često zateče ljude kako se jagme za čitanjem tih sastavaka i što ga u uredništvu uvažavaju *(Gjalski, U noći, 1913, 185).* — Malo kasnije pripovijedahu mi o piscima i »novelama«, pa glasno, i iz tiskanih knjiga, čitali zvonke stihove … *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 99).*

tiskanica, f., *obrazac, formular.*

Hoće li biti ovako dobro? – pade mu ona na lievo rame i pokaza dražestnim polusmiehom na tiskanice pred njime *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 128).* — Hrvatskomu jeziku ni traga. Dosada se ljutio na dvojezične tiskanice … *(Gjalski, U noći, 1913, 241).* — Hoće li biti ovako dobro?

– pade mu ona na lijevo rame i pokaza dražesnim polusmijehom na tiskanice pred njime *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 127).* — Stari je Kavran postao u životu nadglednikom vodostaja i tako po svojoj građanskoj dužnosti ispunjavao tiskanice, je li voda stoji na normali ili ispod normale *(Krleža, Novele, 1937, 26).* — Bilo je deset sati kad je Ivan sa tiskanicom za upis krenuo na interno odjeljenje *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 52).*

tiskar, m., *onaj koji radi u tiskari, slagar, štampar.*

Gregorius de Gregorio je tiskar; dobar mu je glas u Veneciji, znanoj radi savršenih proizvoda nove, od Gutenberga izumljene i iz Njemačke proširene vještine *(Nehajev, Vuci, 1928, 112).*

tiskara, f., *mjesto gdje se tiskaju knjige.*

… Kozičić je tako zaljubljen u knjigu, te bi sam pomagao kod štampanja, samo da bi mu uspjelo negdje doma urediti tiskaru *(Nehajev, Vuci, 1928, 114).* — Ljudi, fina tiskara je. / Već se nižu sitna slova, / Sitna slova od olova; / Knjiga nova, knjiga kitna *(Šenoa, Pjesme, 1933, 155).*

tiskarski -a -o, *koji se odnosi na tiskare i tiskanje.*

… Kvaternik je tražio bilo kakvu potporu, pak je apelirao na Raucha, da mu pokrije barem tiskarske troškove za »Istočno pitanje« *(Nehajev, Rakovica, 1932, 153).* — … Tolstoj još i na smrtnoj postelji sam vrši tiskarsku korekturu *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 2).*

tiskati tiskam.

1. *gurati, tjerati.*

Al' zaludu naše otimanje, / Kad eto nas tiskaju u klance *(Martić, Osvetnici III, 1865, 19).* — Zapećkari, slabunjci, povadjači, skutonoše, lutke. Kud vas tiskaju – tamo idete *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 44).* — Na jednoj ruci imao je bijelu švedsku rukavicu, a drugu golu sakrivao i tiskao brižljivo u džep lakoga jesenskoga ogrtača *(Gjalski, U noći, 1913, 20).* — Zapećkari, slabunjci, povađači, skutonoše, lutke. Kud vas tiskaju – tamo idete *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 326).*

2. *pritiskati, zadavati bol.*

Dobro nam došao, putniče naš! Evo je došao iz strana, daleka kraja. Teško Ti je tuđa gruda tiskala prsi … *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 274).*

3. *umnažati rukopise i druge predloške, štampati; objaviti.*

Vi znate, da moja malenkost dopisuje sa svimi velikani ilirskimi, naposeb sa Ljudevitom Gajom; vi znate, da moju malenkost nadaleko uvažavaju i ciene; vi znate da se moje pjesme tiskaju i čitaju i na pamet uče *(Kovačić, Fiškal, 1882, 28).* — Uprava biblijoteke tvrdi da posjeduje prvu knjigu, koja je uopće bila tiskana, to jest prvu knjigu, što ju g. 1450. tiskaše u Mainzu izumitelji tiska Gutenberg i dr. Faust *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 38).* — Zašto sam – onako mlad – prestao pisati? Nisam nikada posve prestao, samo što ništa više tiskao nisam *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 5).* — Knjižicu mi divnu složi, / Složi, a na turskoj koži; / Ljutu knjigu ljuto tiska, / Ljuta knjiga turska piska *(Šenoa, Pjesme, 1933, 156).* — On je istom došao iz Brčkoga, sigurno na dan-dva, možda će tiskati tanku zbirčicu nježnih pjesama … *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 13).* — Vi znate, da moja malenkost dopisuje sa svim velikanima ilirskim, napose s Ljudevitom Gajom; vi znate, da moju malenkost nadaleko uvažuju i ciene; vi znate da se moje pjesme tiskaju i čitaju i napamet uče *(Kovačić, Fiškal, 1944, 33).*

4. u frazi *tiskati korake* u značenju *čvrsto gaziti, koračati.*

Zaleti se junačkim mahom na stazu i tiskao je nestalne svoje korake hrlo, premda krivudajući, prema »Pisanomu mostu« *(Šenoa, Kletva, 1934, 97).*

tiskati se tiskam se.

1. *gurati se.*

I kroz skrita, uska vrata / Na polje se četa tiska *(Nazor, Krvava košulja, 1905, 44).* — No uto brzim korakom i sva znojna prispije Marta k tom skupu i stade se tiskati, da prije ugleda majku *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 161).* — Sprovod Aplonije Frankopanske okupio je ljude i žene, što se tiskaju oko crkve … *(Nehajev, Vuci, 1928, 144).* — O Božiću tiskao se posavski svijet oko veleševačke crkve *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 164).* — Jedva se gura naprijed, a za njim tiska se križarska četa, crni crnoruhi ljudi … *(Šenoa, Kletva, 1934, 246).*

2. *pren.*

Kao da se divlji potoci iza proloma oblaka kroz razdrta korita tiskaju i zapleću u vrtlog … *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 65).* — Nove boje, oblici i mirisi, pa i novi zvukovi tiskali se na vrata mojih čula *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 157).* — … rijekom, od koje se zelenkasti valovi hitro tiskaju među gustim granjem vrba i jasena *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 270).*

tisknuti tisknem, *tisnuti.*

Pa Despota tiskli iz Tiškovca / I dotiskli do sela Trubara *(Martić, Osvetnici V, 1881, 58).*

tiskovni -a -o, *koji je u vezi s tiskom.*

... za ovu godinu dana sipali su se i sipaju se, kao grad na ljetinu, tiskovni procesi na novine, koje ne će da se klanjaju njemačkoj politici … *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 20).*

tisnuti tisnem.

1. *gurnuti, turiti.*

Glave pokrivene slamnatim šeširima udaljivale se od pećine; rekô bi – papirnate ladjice, koje djeca sa obale tisnuše *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 22).* — »Ma šta buncaš, Boga nevidija,« – prihvati obrstar tisnuv na prednje guste čupe svoju malu bunjevačku kapicu *(Tomić, Pošurice, 1887, 111).* — To je honorar za vaš trud! – reče barunica i tisnu kesicu upravitelju u šaku *(Tomić, Udovica, 1902, 42).* — Glave pokrivene slamnatim šeširima udaljivahu se od pećine; rekô bi – papirnate lagjice, koje djeca sa obale tisnuše *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 22).* — … primio je i tu polovicu i tisnuo u svoj džep *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 234).* — Nek uhu njegvom priljubi se plač / Da mirnom dušom jednom ne zadrhti, / Kad u ruke mu pravda tisne mač *(Kranjčević, Djela I, 1933, 67).* — … da si joj nož u ruke tisnuo, bila bi ubila muža, djecu, sebe *(Šenoa, Vladimir, 1933, 72).* — Mi javor-gusle tisli mu u ruke *(Šenoa, Pjesme, 1933, 429).* — … a onomu plemenu, na kojem si se toliko ogriješio, plemenu Horvata, nisi li trn tisnuo u srce, rinuv moga brata Ivana sa banske stolice … *(Šenoa, Kletva, 1934, 200).* — Ričju, perom, izgledom i pohvalom, gdi ti ne možeš dospiti, tisni bržega, potakni vrućega, uslobodi mlađega *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 185).*

2. *stisnuti, pritisnuti.*

… zapita nježnim glasom Starosta tisnuv ni najmanje neopiriću se Anku k pèrsim svojim *(Tombor, Božjak Morovićki, 1852, 807).* — Goruće čelo na gol tisnuh kamen *(Šenoa, Pjesme, 1933, 86).* — Sad tisnu Gričani kmete, sad kmetovi Gričane amo tamo, trza se krvava raspra … *(Šenoa, Kletva, 1934, 140).*

3. *klisnuti, pobjeći, izgubiti se.*

Propeše se konji i radostno njisnu, / S junacima dobrim niz poljanu tisnu *(Velikanović, Otmica, 1901, 89).* — U kraj, vraže! – munja kresnu, / Jagin oštri srp zabljesnu; / Krvca brizne – opat vrisnu, / Preko polja Jaga tisnu, / Kako zvijezda gine / I umine *(Šenoa, Pjesme, 1933, 221).*

4. u frazi *tisnuti cjelov* u značenju *poljubiti.*

Fran se zanese, prigrli ju i tisne cjelov na podatne joj usne *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 88).* — Oj, klekni zato, hrvatski mi sine, / Na stečevinu hrvatskih djedova, / Nek zakletva se pod nebesa vine, / A u tlo tisni stotinu cjelova! *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 6).* — Daj, da ti tisnem cjelov na ustanca vrela *(Kranjčević, Djela I, 1933, 158).* — … tisnu plamen cjelov na drščuće joj usne … *(Šenoa, Kletva, 1934, 289).*

tisnuti se tisnem se.

1. *pohrliti za kim, navaliti.*

Bili su sbilja husari, koji su oštrim kasom tisnuli se za bježećima *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 175).* — Mesar koraknu prema vratima, sva pijana rulja tisnu se urličući za njim … *(Šenoa, Kletva, 1934, 281).*

2. *otisnuti se.*

Vedra čeljad jedva čeka, da vatrena zviznu kola, / Da se tisnu polagano, / pa kô munja da polete *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 141).* — I minu vrijeme – tihom noći / Na brijeg se tisnu čun *(Šenoa, Pjesme, 1933, 232).*

3. *skliznuti.*

Nuz lice joj se tisla suza krupna *(J. Kozarac, Pjesme, 1941, 63).*

tisuć, m., *tisuća.*

U jedan mah od osvetničkog biesa / Zabljesne tisuć mača, tisuć triesa, / Zarikne tisuć glasa, tisuć groma / Na prokletoga odmetnika doma *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 67).* — I zazuji pred očima kao tisuć rojeva, a tisuć sjajnih i mjehurastih kolobara zatitra pred očima ... *(Matoš, Novo*

iverje, 1900, 97). — Tisuć' ljeta! otkad sjeme krsta / Slavna braća po Slavstvu rasuše, / I sliedeći pravac božjeg prsta / Na njegu mu privoliše duše *(Preradović, Djela I, 1918, 164).* — Te stare gusle tisuć puti čusmo, / Al' tisuć put nam odgovor je: tu smo! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 426).* — Moj narod još je živ! / Al klonula mu snažna ruka / Sa tisuć zala, tisuć jada; / Sa tisuć rana, tisuć muka / U težkom robstvu on mi strada *(Harambašić, Lirika II, 1943, 238).*

tisuća, f.

1. *deset stotina jedinica čega uzetih kao cjelina, hiljada.*

Od Isusove uzvišene tragedije proteklo je eto dvie tisuće godina *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 36).* — Pa evo ih od jedanput! Deset okruglih tisuća gotova novca *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 13).*

2. *izrazito veliko mnoštvo bez obzira na točan broj.*

... zašto se od onih tisuća žena, koje sam sretao na svom putu, mene nijedna tako dojmila nije ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 95).* — Boromeja spomenici slavni, / Od tisuća ljeta nakrcani plieni *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 153).* — A tisuće godina jure i taj prvi oblik života usavršuje se i pojavlja se na zemlji prva, opet najniža vrst životinja na kopnu i na moru ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 143).* — Tisuću se slika reda ispred mojih očiju ... tisuću mi se zvukova vraća iz one davne dobe *(Car Emin, Starci, 1917, 90).* — Ostajem sam s tisuću želja i iščekivanja u srcu *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 63).* — Tisuću ledenih zvijezda drhturilo je nad našim glavama kao da se zaiskrilo tisuću prozora na nebeskom gradu *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 156).*

tisućbojni -a -o, *koji ima tisuću ili mnogo boja.*

Zgrušana krvca oči mu zatvara, / prstenje svietlo pod vjedjama struji / kroz tisućbojnu maglu. Tanko bruji / u uhu, sitno – regbi cvil komara *(Begović, Vrelo, 1912, 106).*

tisućglav -a -o, *koji ima tisuću ili mnogo glava.*

… a danje svijetlo blistalo je po svijetlom oružju tisućglavog šarenog roja, koj' se je u toj kotlini gurao, turao, komešao, krvario na život i smrt *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 320/321).*

tisućgodišnji -a -e.

1. *koji traje tisuću ili mnogo godina.*

Pa ako ova tisuć-godišnja zemlja slobode valja da propade, a mi ho'mo! … braćo – djeco! *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 45).*

2. *koji ima tisuću ili mnogo godina.*

U pobožnome miru zadrijemaloga dvora i naravi, što moli, zabuji žarki »galop-cancan« Offenbachova Orfeja kao skrajnji izaziv novijeh ljudi onom tihom umiranju tisućgodišnjih ideja i pokoljenja *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 138).* — … rijetka stabla napola suhih i nakrivljenih grabova i hrastova sela Mrkodola, koji, makar bili i tisućgodišnji, nijesu se ponosno uzdizali nad površje zemlje … *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 2).*

tisući -a -e, redni broj, ovdje u frazi *po <stoti i > tisući put* u značenju *bezbroj puta.*

... kad su se opet o tome po stoti i tisući put razgovarali *(Bertić, Na velike škole, 1901, 24).* — … i svi su znali, da će Pasko ponoviti onaj upit i da će opet, kao vazda, odgovoriti samome sebi, i da će slušači čuti po tisući put jeku stare, nigda nezadušene mržnje *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 22).*

tisućica, f., dem. od *tisuća*, ovdje *svota od tisuću novčanih jedinica.*

Ele došao čas, kad je i ta uštedjena svotica postala slobodna, kao ptičica u zraku […] Dakle ta tisućica slobodna! *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 94).* — Pravdu bih vodio ja, a Vi biste je izgubili, pa troškovi, troškovi! Prošla bi koja tisućica […] Tisućica je lijep novac … *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 206).*

tisućkratan -tna -tno, *koji je umnožen tisuću ili mnogo puta.*

... tko bi naveo sve one tisućkratne niti, koje nas iz jednoga doba sve spajaju medju sobom! *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 99).* — … tko bi spomenuo sve one tisućkratne niti, koje nas sve iz jednoga doba spajaju među sobom! *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 86).*

tisućkrati -a -o, odr. od *tisućkratan.*

Sa obala krug zatona šira / Zazvonila bogojavna klata, / Zaorila slava tisućkrata: /

Sad će krunit kralja svih Hrvata *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 86).*

tisućkrati, prilog, *tisuću puta.*

Tješite se, ružni i ružne, / Radi sreće važne tužne: / Genij vraća tisućkrati / Narav tielu, što uzkrati *(Nemčić, Putositnice, 1898, 383).*

tisućljeće, n., *razdoblje od tisuću godina, milenij.*

Već prije pol tisućljeća raznesoše vjetrovi pepeo njenog mučeničkog srca širom lijepe zemlje Francuske ... *(Matoš, Pečalba, 1913, 113).* — Bili ste kao ljudi na koncu prvog tisućljeća, koji su također očekivali propast svijeta *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 220).*

tisućljetni -a -o, *koji traje tisuću ili mnogo godina, tisućgodišnji.*

Ne samo da se javljahu osjećaji, nalik na one, koji su njegda blažili čovjeka u djetinstvu na ovu svetu večer, – ono sbližavanje s božanskom predajom, ono posizanje za tisućljetnimi zgodami ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 87).* — Kô ogromni stražari tisućljetni / kioski hitni i nakazno zviere / [...] / ... ukočeno stoje *(Begović, Vrelo, 1912, 101).* — Nesamo da se stali javljati osjećaji, nalik na one, koji su negda blažili čovjeka u djetinjstvu u ovu svetu večer, – ono zbližavanje s božanskom predajom, ono posizanje za tisućljetnim zgodama ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 76).* — Poražen bješe hrvatski puk, zagušen slovenski narod, utrnut plamečak prosnutka čovječje svijesti, koja je ispod jarma tisućljetne varke, ispod krvničkog mača dizala do neba ruke ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 360).*

tisućnik, m., *zapovjednik nad tisuću vojnika.*

A ko bi ti pobrojio ine / Paše, što su upravnici vojsci, / [...] / Tusućnici [sic!] a i stotinici *(Martić, Osvetnici III, 1865, 95).*

tisućiti se tisućim se, *množiti se na tisuće.*

O moj braco, tisućili mi se, da Bog da, taki neprijatelji na zabavicu doista napornoga života! [...] nikada se ne kratim stati na nišan papirnatim strelicama! *(Draženović, Djela I, 1947, 130).*

tisućnica, f., *tisućita godišnjica, tisućgodišnjica.*

Zato i sad po Slavjanstvu cielom / Tisućnica njihova se slavi: / Hoće Slavjan da svijetu bielom / Svoje svece na vidik istavi, / Da pokaže, barem nekim dielom, / Što mu vriede ta dva muža sveta / Još i sada iza tisuć' ljeta! *(Preradović, Djela I, 1918, 165).*

tisućstruk -a -o, *koji je tisuću ili više puta umnožen.*

Treba da se znadu i zabilježe svi podaci o ljudima, svi njihovi poroci i njihove kreposti, sva njihova šarolika, tisućstruka razlikost *(Nehajev, Vuci, 1928, 31/32).*

tisućostruk -a -o, *tisućstruk.*

U drazi se skotrlja kamen, a mukla tisućostruka lomnjava zatutnji cijelom dragom kao da se novo jezero prolama *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 25).*

tisućstruki -a -o, odr. od *tisućstruk.*

Na starčevo voda pada tjeme, / [...] / Iz drhćućih djevojačkih ruku, / U bisernu nizu tisućstruku *(Marković, Iz mladih dana, 1883, 86).*

tisućzraki -a -o, *koji ima tisuću ili mnogo zraka.*

I krstiše Zabora ujaka, / Dok na šajkah mnogo oko plaka, / Pri pomolu sunca tisućzraka *(Marković, Iz mladih dana, 1883, 86).*

tišati tišam.

1. *činiti koga ili što tišim; umirivati.*

… ugledasmo na seljakinju, koja se nešto nespretno približila djeci i […] uzela maloga tišati i miriti … *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 28).* — … al navikla krajiška majka ovakome poslu, pa šale tiša bučnu četu, jedno koreći, drugo kroteći, a trećemu se prieteći *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 59).* — Obilazio mislima tihe grobove svojih milih […] pa je ćutio, da se više njega spušta utješni pokoj i da tiša one burne čežnje, što su mu toliko godina tresle dušom *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 114).* — Istom kad bi petnaestogodišnje nevjestice […] krotkim pogledom umorne djece tišale svoje gospodare, počela bi ljubav tih zdravih i mišićavih momaka postajati sve blaža *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 41/42).* — Ps-st! – tišao ga majstor Martin, koji se uopće vrlo dostojno vladao *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 30).* — »Pogibe onaj momak! Pogibe onaj momak!« Tišaju bjesovi druga, misle: trn mu je u peti,

ili mu komarica u uhu … *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 39).*

2. u frazi *tišati glad* u značenju *utažiti, utoliti glad, postajati sitim.*

Lovska družina posjede sad na travu i poče sladokusnim pečenjem tišati svoju glad *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 150).*

tišati se tišam se, *utišavati se.*

Tišaju se ljudi, svijeće se gase / I nestaju tiho u nevidu crnu *(Velikanović, Otmica, 1901, 95).*

tišce, prilog, *vrlo tiho.*

Gdje li skupa krvca knezova i banâ, / Koja nije stala prelievat se tišce *(Palmović, Pjesme, 1883, 72).*

tišina, f.

1. *stanje bez zvukova, glasova i šumova, mir, spokojstvo.*

Nije više topa ni pušakah, / Da tišinu u dolini gluše *(Martić, Osvetnici II, 1862, 133).* — Tišina je mati uzvišenih misli *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 37).* — Velika crkva bijaše već prazna, tišinom ispunjena, tek nekoliko još žena obilazilo na koljenima glavni oltar *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 8).* — … a gdje se dvie-tri ženske sastanu, tu nema tišine *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 103).* — U šumi je […] vlažna tišina, što pritišće grudi … *(Kosor, Rasap, 1906, 125).* — Od svih melodija najdraža mi tišina, muzika bez glasa i bez jeke. Tišina – nježni pianissimo i tužni unisono. Čujem tek srce brojiti korake, koji me vode u vječnu i mirnu tišinu *(Matoš, Umorne priče, 1909, 96).* — U sobi zavlada tišina. Ona čudna tišina malenih crkvica, u kojima i najsitniji šapat molitve ima svoju jeku *(Car Emin, Starci, 1917, 72).* — I vi to, uistinu, hoćete, Kamilo? – prekinula Laura tišinu muka *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 135).* — … snijeg […] Pokopao je sve, što se dalo, upokojio sve, što je mogao, i sad je bijela tišina legla svuda oko nas, kao da je u svijetu zauvijek zaspao i čovjek i bog … *(Z. Marković, Kuća u snijegu, 1922, 21).* — A u sobi takova tjeskobna tišina, da se duša smrzava *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 114).* — … tišina, kao da biskup dolazi *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 64).* — Lahor je pomaknuo jedan kruškin list, a iza toga je duga, beskrajno duga tišina *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 62).* — U sobi vladala je tajna tišina *(Šenoa, Diogenes, 1934, 182).* — … taj mir ne bijaše nalik blagoj maslini, pod kojom uspijeva ljudska sreća, taj mir bijaše kao gluha tišina groba *(Šenoa, Kletva, 1934, 514).* — U noći, kad nas bĕsan svlada, / I kada tišina s visina pada *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 141).* — Velika crkva bijaše već prazna, tišinom izpunjena, tek nekoliko još žena obilazilo na koljenima glavni oltar *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 79).* — U sobi je bila prazna tišina, kao da je izvirala iz glava, iz očiju koje se bave neznatnim razlozima *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 70).*

2. *stanje bez vjetra.*

Kad je velika utiha (tišina), kaže se: Nema vjetru ni ćuha, nema vjetra koliko (ni) u tikvi … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 14).*

3. *vrijeme bez činjenja, djelovanja.*

Smirila tišina život na poljani / I sanljive ptice na zelenoj grani, / Samo žarki zračak gdjekad šušne travu *(Velikanović, Otmica, 1901, 83).* — A tišina bez gibanja, bez pjesama i bez sunca, / Samo tužno snieg se bieli tamo s onoga vrhunca *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 71).* — Tišina u polju. Gdje-gdje se čuje po koji list kukuruza kako se maknuo, kao da je prošla žena sa štirkanom podsuknjom preko staze i šušnula preko brvna *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 34/35).* — Ljudi toga vremena […] rodili su se u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća, u čudnoj zavjetrini događaja, kada je tišina baš nekako pred posljednji decenij samoga stoljeća dosegla kulminaciju *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 89).*

4. u frazi *grobna (mrtva) tišina* u značenju *potpuni mir i tišina.*

Čudna neka rek bi grobna tišina vlada svuda cielim bučnim inače imanjem *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 226).* — I pope se na propovjedaonu prečasni gospodin […] te stade čitati za mrtve tišine veliko pismo … *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 38).*

tišiti tišim, ovdje u frazi *tišiti glad* u značenju *utažiti glad.*

Ima već četiri mjeseca, što tu sjedi, glad mu svaki dan tiše samo sa dvanaest budi nezrelih budi pišivih jabučicah … *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 340).*

tišlar, m., *stolar.*

A kaj to učila vaš sin? Za šoštara, šnajdara, tišlara … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 85).*

tišma, f., *gužva, stiska, vreva.*

Bio vašar u njekakvom selu. Sgrnula se svietina odkud nije. Tu ti šatra do šatre; tu trgovci i kupci, cigani i prosjaci; tišma po pazaru, rulja i graja *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 29).* — Okrene se, pak vidi, gdje je Kuzmec s Katom ušao u tišmu […] pa kad je malo zatim smotrila, gdje u poznatom kolu jašu, skokom doleti opet u dvorište *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 349).* — … bijaše strašna stiska kod ulaza u dvoranu za audijencije. Naš Gjuka dospio u najveću tišmu *(Tomić, Pošurice, 1887, 130).* — I pobjedna sviest zavlada njegovom dušom, slavno zadovoljstvo, od kojega su mu se liepe modre oči sjajile i u kojem je više izpružio svoj visoki krepki stas, hodajući ulicom medju tišmom ljudstva *(Trescec, U malome svietu, 1901, 54/55).* — … u kući djeda Kuburdžića […] velika je tišma i velik žamor. Čitavo se selo saletilo … *(Korajac, Šijaci, 1918, 123/124).* — Dok se ostala dvojica, u žeđi, koja je od stiske još nemilija, slade šerbetom […] starčić očigledno ne osjeća ni tišme ni vrućine *(Nehajev, Vuci, 1928, 29).* — Mnoštvo se poslije podneva gura u zagušljivoj tišmi *(Nehajev, Vuci, 1928, 92).* — Joj, kad ju je tišma otkinula od mene – moju dragicu, kad je pala pred konja … *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 44).* — Naloga, navala, tiska ili tišma, vreva, trpanac […] sinonimi su. (Danas je na sajmu velika tišma, tiska, jagma na voću … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 60/61).* — E, sad znaš, kaki je to morô biti vašar. Majstora se skupilo sa sviju strana. I naroda je tu vazdan. Tišma, brate *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 3).*

tišmen, m., *zbrka, kaos.*

Velika je Gubavica veličanstvena […] Tu već nije prirode, jere gospoduje grdesni tišmen *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 57).*

tištac, m., ovdje u svezi *u tištac* u značenju *odmah jedno za drugim, uzastopce.*

A pak nisu taki spori ljudi; / Jer u tištac za njim vrć se htješe *(Martić, Osvetnici I, 1861, 51).* — Nemoj care, silan gospodare; / Nešlji svoju jur utištac vojsku *(Martić, Osvetnici II, 1862, 184).*

tištati tištim.

1. *pritiskati, stezati; žuljati.*

Cipele ju tište malko. Brat veli, da će koža popustiti *(Kumičić, Sirota, 1885, 199).* — Velika košara nije joj našla mjesta gore na polici, te je morala ostati na podu, gdje je Gjurgjicu silno tištala u koljena *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 40).*

2. *izazivati u kome zabrinutost i snuždenost, mučiti koga.*

Tište li ve, kô što mene boli? / Jeli vama muka dodijala / Od nemile sudbine i jalah? *(Martić, Osvetnici I, 1861, 50).* — Njeko pišti jer ga ukor tišti *(Martić, Osvetnici III, 1865, 21).* — Buduće je zlo uviek manje od onoga, što jur tišti *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 351).* — On, za pravo, nije još pravo zagledao, a niti mogao upoznati ovu veliku skrb u sebi, što se digla u njegovoj duši na liečnikovu izjavu i nesnošljivo ga tištila svojom prejakom snagom *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 12).* — Nestalo tjeskobe, što ga je zadnjih dana toliko tištala *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 91).* — … ali materijalna nevolja ipak je tištila njega i porodicu mu *(Tomić, Melita, 1899, 21).* — … Danas me samoća tištala više nego ikada *(Matoš, Iverje, 1899, 135).* — Nekakova pečal zgrutavala se u njegovu srcu, tištala ga i vrijedjala poput rane *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 72).* — Neka mu kobna slutnja tištila dušu … *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 135).* — Tuga i tjeskoba tištila je svačiju dušu … *(Bego, U očekivanju, 1917, 42).* — Mariju tištaše ona tišina, ono sumrtvo, voštano svijetlo … *(Car Emin, Starci, 1917, 70).* — … u srcu me zače tištati nesnosna bol i ja sam briznuo u tihi plač … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 96).* — Na javnom trgu tišti grobišna atmosfera, / a noću u postelji spavače vampiri dave *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 54).* — Koga tišti, onaj i vrišti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 184).* — Grudi mi tište turski bastioni, / Bataljoni švapski, Dužda galioni *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 53).* — … hrabru mu je dušu tištalo uvjerenje da je tu »vrag šalu pojeo« i da se tako lako ne će osloboditi Matilde *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 154/155).* — Reagiram protiv tlaka, koji me tištao. I snaga opet ključa iz moje nutrine

(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 72). — Nekakova pečal zgrutavala se u njegovu srcu, tištala ga i vrijeđala poput rane *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 347).*

tištati se tištim se, *pritiskati se uz koga ili što.*

Dva se k kraju izturila druga, / […] / Ter se grle po pleća junačka / I kako se tište na srdašca / Sve jim vite popucaju grude *(Martić, Osvetnici II, 1862, 139).* — O vrlet se sivu trak sunčani kida, / Pa u času prsne dûgom žarkih boja, / A kroz tanku mrežu tište se i vije / Iznad čiste pjene za njom mašta moja *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 147).*

titan, m., *gorostasno mitološko biće iznimne snage.*

Atomi se biju ko titani u Mitu *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 8).* — Prošo si kroz život ko sakati titan. / […] / I bio si golem kad si bio sitan *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 60).* — Kao u doba titana harači strava nesretnom zemljom Lidijom *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 86).* — Mislite li Vi, da Titani ne umiju plivati, i sred najljuće bure plivati i srvati nebotične valove? *(Šenoa, Diogenes, 1934, 217).* — … i svatko se drži Titanom, jakim jurišati nebo *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 342).* — Trup Griča protezao se u noć kao nijemi titan *(Perković, Novele, 1935, 155).*

titanski -a -o, *koji je velik i snažan poput titana.*

Beethoven nije više nalazio tonova za sve zanose i gluhe boli titanske duše … *(Matoš, Pečalba, 1913, 134).* — Moje urlike i nemoćne jecaje pomela je veličanstvena himna razjarena mora, koje titanskim valovima […] udaraše o obalu … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 22).* — Moj, moj hrvatski narod! – zajeca u meni duša i bijaše mi, da su s njim pokopani i izvori mojih titanskih zanosa *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 235).* — Iako ne bijaše Kranjčević kao čovjek tako slobodan kao Harambašić, Kovačić, Kumičić ili Tresić […] nama je od svih savremenika najbliži, jer nije najhrvatskiji samo po dubini svog hrvatskog bola, po neviđenoj snazi, kojom se u njemu lomila, kršila i izgarala tragična kriza naše kulturne i političke savremenosti, nego je najviše naš i energijom, titanskim akcentima svog hrvatskog prosvjeda *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 185).*

titanski, prilog, *poput titana.*

Tvoja riječ prohujavši atmosferom / sad našla se evo pod slučajnim perom. / Mojim što je kao pisar uglavljene šifre / bežičnoga aparata koji hvata munju / i titanski podređuje duhu *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 50).* — Još je jedan glas […] titanski nadvikao sve, što se živo u kraju javlja glasom *(Perković, Novele, 1935, 75).*

titi tijem, *postajati tustim, pretilim.*

Kuda majka bije, tuda koža tije* (Titi (tijem) = debljati). A kud tuđin bije, tuda koža gnije *(Kušar, Narodno blago, 1934, 51).*

titnjati titnjam, *jačati, rasti.*

Knjigo mala, titnjaj, rasti, / U zlato mi odjeni se, / Budi duhu izvor slasti, / Raztapaj se u mirise! *(Trnski, Kriesnice, 1882, 53).* — Sva priroda buji, cvjeta i titnja pod toplim, lipanjskim suncem, kojemu na bezkrajnjoj nebeskoj vedrini nesmeta ni najmanji oblačak *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 85).* — Sva priroda buji, cvjeta i titnja pod toplim lipanjskim suncem, kojemu na beskrajnoj nebeskoj vedrini ne smeta ni najmanji oblačak *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 138).*

titra, f., bot. *proljetnica žutih cvjetova, rana ozim(n)ica.*

Sopra strta, gjakonija snita: / […] / Sa Maglaja cvita ljubidraga, / Sa Posavja titre i jabuke; / Od Primorja karanfil-miriuha *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 19).*

titraj, m.

1. *jednokratan pokret čega kad zatitra.*

… te se zavjerili u zadnjih titrajih pjesme, da ćemo u svojoj županiji zavesti hrvatski jezik u javnu službu … *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 36).* — Nemoćni glas tanko je drhtao zrakom, baš kao titraj pukle strune *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 42).* — I gosti svi naokolo pod dojmom su te tužne glazbe. I oni svi ćute, miruju, puštaju se titrajima struna iz konjskoga repa *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 112).* — Ona još uvijek sjajna u svojoj ljepoti, povećanoj turobnim titrajem, koji je lebdio u krasnom joj licu, dočekala je Živka srdačno … *(Gjalski, U noći, 1913, 439).* — … tihano zamirahu

zadnji, otegnuti titraji pjesme iz daljine … *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 84).* — … te se zavjerili u zadnjim titrajima pjesme, da ćemo u svojoj županiji zavesti hrvatski jezik u javnu službu … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 34).* — Smiješ se, smiješ, Ženo! / O, kako je svilena glazba toploga tvoga glasa, / ko titraj tila *(Krleža, Simfonije, 1933, 149).* — … dok ne bi utihli zadnjim zvonkim padom, koji se rasprostro jasan kao zvek srebrnika ili titraj glazbala *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 136).* — … pivske pijanke u krčmama, soldačka udvaranja, stada na travnjacima, tihe uzdahe zaljubljenika uz titraj žica na lutnjama … *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 104).*

2. *pren.*

Kô da u titráju uzdasi se makli *(Velikanović, Otmica, 1901, 83).* — … one duše, koja se stopila sa čitavom tom gomilom, shvativši je i preosjetivši sve njezine titraje bola i ludosti *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 34).* — Topli titraji posljednjih zrelih jesenjih podneva nad starim krovovima gradskim … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 26).*

titralica, f., ovdje u frazi *zvijezde titralice* u značenju *zvijezde koje titraju, trepere.*

Gdje ljepše sjaju po eterskom svodu / Prvobitnome zviezde titralice *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 76).*

titranka, f., *ukras od sitnih zrnaca koji zbog svoje lakoće titra, treperi.*

Moj je pako obraz / lier o ranoj rosi, / A srdce titranka, / koju dieva nosi *(Vraz, Djulabije, 1880, 8).* — Nojevo perje, visoki zlatni češlji, sjajne titranke od briljanta, atlas, svila [...] sve se to miješalo i premitalo u sto raznih boja o svjetlilu mirisavih voštanica ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 206).*

titranje, n., glag. im. od *titrati.*

1. *podrhtavanje, treperenje.*

Tomu krojačkomu analizovanju smijali su se svi, a najsladje Lešić sam duhovitim svojim titranjem očiju i ustana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 14).* — Kroz kosu su mu prolazile iglice nizokih grana i kao da su podražavale i poticale umorno titranje njegovih mozgovnih stanica *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 129).* — Tom krojačkom analizovanju smijali su se svi, a najslađe Lešić sam duhovitim svojim titranjem očiju i usana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 16).* — ... a u drugom zaokretu Zekanu se ne vide noge, no titranje nekih sjena ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 122).* — Prvi čin i prva polovica drugog teče stihom glatkim, gdjegdje zalazeći u patos, gdjegdje u titranje riječi *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 159).* — Narod bio se u žestokoj borbi, koja je osvajala sve domaće sile, otresao Rauchova silništva, Bedekovićeva titranja i kratke vlade staroga Antuna Vakanovića *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 235).* — Neopisiva li su titranja mlađanog srca na prvi poziv ljubavi! *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 201).* — Tomu krojačkomu analizovanju smijali su se svi, a najslađe Lešić sâm duhovitim svojim titranjem očiju i usana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 148).*

2. *poigravanje, zabavljanje.*

... nepojmim, kako se sklada s ovim mnienjem vaše lahkoumno titranje sa neizkusnom djevojkom našega roda i stališa *(Kovačić, Fiškal, 1882, 115).* — ... ne pojmim, kako se slaže s ovim mnienjem vaše lakoumno titranje s neizkusnom djevojkom našega roda i stališa *(Kovačić, Fiškal, 1944, 119/120).*

titrati titram.

1. *treperiti, podrhtavati.*

Položivši češalj na klupčicu ribarice, zavezla se u misli, gledajući vrući zrak, što je titrao nad odaljenimi otoci *(Kumičić, Sirota, 1885, 8).* — ... kako mu je bilo staro srce u taj tren puno mladjahna žara, kako mu je glas sve titrao s prevelika čuvstva *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 16).* — Nad Sanom, tamo na kraju doline, titrala je tanka magla ... *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 85).* — ... zatrčala se, zapijehana, a sve titra od mladosti, veselja i zabune … *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 18).* — (lamajući tiho ruke, podigla lice, na kome titra nešto kao gnjev...) *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 66).* — Treći, četvrti dan oboljeh. Stislo me u grlu, žarilo me u prsima, plamtjelo u glavi, a sijevalo u očima te neprestano nekakve crvene, modre i zelene iskrice titrahu preda mnom … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 15).* — Titraju strune tvoje kô ushitna / duša kad titra pred čudom ljeposti, / a s njih, u

slatkoj, nježnoj turobnosti / dižu se rajski zvuci … *(Begović, Vrelo, 1912, 68).* — Ne da joj je kosa bila bogzna kako kovrčava, ali je pod kapu i rubac nije mogla nikako sakriti, već su mrki uvojci padali sad po čelu, a sad pokrivali vrat ili titrali oko ušiju, kad bi se smijala *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 77).* — More u daljini pričinja se kao rastaljeno olovo: ne titra, nego leži sumorno i pusto *(Bego, U očekivanju, 1917, 43).* — I čisto je sretan smiješak titrao na njegovu licu – i dugo je tako stajao do prozora *(Leskovar, Priča o ljubavi, 1917, 96).* — Slušajući me, titraše joj na ustašcima žalostiv osmijeh … *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 103).* — U taj čas poče i pred njezinim očima titrati slika vodnika Beranka *(J. Kozarac, Tena, 1919, 222).* — ... kako mu je bilo staro srce u taj tren puno mlađahna žara, kako mu je glas sve titrao s prevelika čuvstva *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 17).* — … laka magla titra nad vodom, kao da će se stopiti sa nebeskom modrinom ili se proliti u bistru rijeku *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 52).* — Naokolo sjeđaše divno kolo mletačkih gospođa, hladeći se lepezom, koja je titrala na njihovim grudima kao leptir na punoj ruži *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 39).* — U taj čas poče i pred njezinim očima titrati slika vodnika Beraneka *(J. Kozarac, Tena, 1934, 135).* — … osjeća u očima večernju groznicu, i kako tamna pojava svijeta počinje sve više i usplahireno titrati *(Perković, Novele, 1935, 69).* — U njegovim je okruglim, blagim očima titrao sažalni smiješak … *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 99).* — Iz tisuća gnijezda, ptičjih pjevališta [...] ozvanjao je, žuborio, brujao, titrao nebrojen cvrkut *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 110).* — Onda titraju svjetlo-zelena bujna repišta, onda pepeljasto-modra kupusišta ... *(Kikić, Bukve, 1938, 19).* — Na usnama titrao mu je jedva vidljiv, ironičan smiješak *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 214).* — I čisto je sretan smiešak titrao na njegovu licu – i dugo je tako stajao do prozora *(Leskovar, Priča o ljubavi, 1944, 188).*

2. *pren.*

Jedan od njih biaše pravi gorostas [...] dočim u žarkih očih titraše smělost i srdačnost *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 382).* — Na razkrižju stare ceste s novom okrenu se oboje prama rodjenomu gradu, koji sav titra u neopisivoj dici *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 205).* — Za igranje brza, hitra, / Veselo ti srce titra *(Trnski u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 65).* — Pred njim je titrao vedri, veseli smijeh pučine, u kojoj su se, kao mali obijesni fauni u gaju, [...] igrali snopovi jarkih, sunčanih zraka *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 130).* — U pismima je titrala uvijek ista požudna pohlepa udvoricâ, uvijek isti strah kukavnih nesigurnih ambicija *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 202).* — … neprestano intenzivno raskapa po tim događajima […] i sve to živi i titra u njemu u bolesnoj jasnoći i nabubrjelom plasticitetu *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 117).* — I titram i ginem u praznoj katedrali. / Oblijećem klecala crna i sivi gotski toranj, / […] / Titram i igram u kolutu svijetlu, goruću; / Suton je / suton *(Krleža, Simfonije, 1933, 80).* — Tako je među njima neprestano titrala maglica netrpeljivosti *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 107).*

3. *isprekidano svijetliti, svjetlucati.*

Ležim u kolijevci, a to svijetlo [...] titra na bijelom stropu *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 20).* — Rijetke svjetiljke titrahu po gradu … *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 286).* — … u prozorima sela bijaše svuda tamno, samo iz jedne kolibe titrala je luč *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 99).* — Nad stubičkom dolinom po vrhovima razlijevalo se sinje svijetlo mjesečine, širom vidika titra snijeg poput alema … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 326).* — Večernje zlato titralo je na svijetloj kacigi ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 197).* — Čudno titrao granjem / Zlaćeni mjeseca trak *(Šenoa, Pjesme, 1933, 265).* — Nad krajem lebdi noć i san, / A more glatko kao dlan; / Po valu titra mjesečina *(Šenoa, Pjesme, 1933, 275).* — Crveno kandilo pleše, / licem crne Madone / titraju crvene pruge *(Krleža, Simfonije, 1933, 129).* — Na vrtnim vratima titra sunce *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 129).*

titrati se titram se.

1. *svjetlucati.*

Sunce mi se na zahodu titra / Preko plavog mora i jezera *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 25).* — Mjesečina titrala mu se preko ćelave

glave ... *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 223).*

2. *poigravati se.*

Pa se mahnit uhvatio konja, / Zaigra ga okolo šatora, / I titra se težkim buzdovanom *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 11).* — ... dakle do zadnjega časa mora se sa mnom titrati sudba! *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 143).* — Činilo mu se, kao da se ta prevejanka počima s njim titrati i to ga je razjarilo *(Tomić, Melita, 1899, 231).* — ... večernje povjetarce, koje se titra visokim svilenim zavjesama prozorâ, kao da se gospodsko diete poigrava zavjesama svoje zibke ... *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 147).* — Svjež zrak struji kroz prozore, titrajući se s lišćem i cvijećem, što bijaše poredano poput šume po prozorima *(Kovačić, U registraturi, 1911, 318/319).* — Al' velju ti, ne titraj se, junače, ode li pismo po zlu, ode i tvoja glava *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 55).* — Ne pomaže, ma da svi znaju, da je pakosnik […] Još se titraju mnome, jer vele: »Ako je, radi pouke je!« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 53).* — Pa da sudba nije zlobna, / Što se s tobom samo titra: / Na sve dobro vrlo spora, / Ali na zlo vrlo hitra! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 120).* — … ta blaga kazna dvadesetdnevnog kućnog zatvora neka mu bude ozbiljnom opomenom, da jedan oficir nema da se titra sa svojim visokim pozivom *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 132).*

titrav -a -o, *koji titra.*

Na titravu svjetlu iznutra odrazivalo joj se lice nekako nježno *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 37).* — ... pokazujući titravu maglicu pred dalekim uščem uvale *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 57).* — I leptiri, što su tu, da kroz šarena krioca propuštaju titrave zrake sunca! *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 51).*

titravo, prilog, *tako da titra, treperavo.*

Zavjes bijeli na večernjem vjetru titravo se / njiše, – / Večeras još biti će Tmine. I kiše *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 62).* — A to se nebo sa svojim oblacima i čitavom silhuetom gradića prekrasno naopačke titravo odrazuje u kanalu kao srebrenom ogledalu *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 178/179).*

titrenka, f.

1. *titranka.*

Svjetlilo drhtalo na rumenim svilenim vrpcama, na staklenom biserju oko vrata, na titrenkama srebrnog vijenca *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 168).*

2. *pjesnički ukras.*

Da, to nije pjesnik, koji nas nuđa sjajnim titrenkama, šarenim staklom, iz njegove ruke sipale se ljupke mile zvjezdice ljubavi, iz njegove ruke plamtjela je i munja *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 271).* — Piscima, koji bi htjeli skladati pjesme za pjevanje ili tekst za operu, preporučamo osobito ove lake, šaljive pjesničke titrenke *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 163).*

titrica, f., bot. *livadna biljka bijelog cvijeta, kamilica.*

Šume se listom ovile, iz ledine krenula trava, a izmedj nje izvirila titrica, pa ti se nadaje, kô da si ledinu poštrapao bielim mliekom *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 124).*

titula, f.

1. *naslov pri oslovljavanju koji kome pripada po zaslugama, položaju ili pravu.*

… Hrabarovo tješenje, da se nada za dvije godine vidjeti u meni gotovog profesora s titulom, sve je to laž *(Nehajev, Bieg, 1917, 63).* — Beskućništvo i prosjaštvo mora se iskorijeniti, plemstvo i titule valja ukinuti: Svi državljani, bez razlike vjere, spola i narodnosti, moraju biti posve jednaki! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 201).* — Visokorođenoj gospođi Poloniji Frankopanskoj, našoj predragoj ženi! – opetovao je Sanudo, ljut i na samu sjajnost titule *(Nehajev, Vuci, 1928, 43).* — Dobro je i plemenito srce bilo u Luke Šušmeka, a dirnula ga i ona, za nj tako rijetka titula »gospodine!« *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 179).* — Vi vrlo dobro znate, da sam ja prestao da budem »gospodin profesor«, dakle i »gospodin« i »profesor« […] U toj tituli, čak i kad se dobronamjerno upotrebljava, ima nešto šarlatanskoga i uvredljivoga … *(Marinković, Proze, 1948, 69).*

2. *pren.*

… kad je gospođa Grahovac, Majina majka, udala svoju kćer i dala joj novo moderno pokućstvo, sa starom je domaćicom otišao u penziju i njen »špajscimer«. Odnosno, on je i dalje vršio svoju funkciju, samo sa manje

uvažavanja i sa drugom titulom *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 103).*

titulirati tituliram, *oslovljavati.*

Veli stari (t. j. Wallenstein. Tako se šefa titulira po svim satnijama i bataljonima), da je tu svaki komentar suvišan! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 148).* — … sam sebe titulira lepoglavskim kandidatom. »Mi, gospoda lepoglavski kandidati«, tako on naziva svoju sortu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 272).* — … dok je Kereković bio »živo dite« […] ili »drzoviti mamlaz«, kako ga je titulirao u pedagoškoj ljubaznosti velečasni gospodin Zdjelić … *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 50).* — Cijelo popodne vi me tako izazovno titulirate sa »gospodine profesore«, da je to upravo bezobrazno *(Marinković, Proze, 1948, 69).*

titulus, m.

1. *povod za neku proslavu, razlog čašćenju.*

… cijelo tadanje lovačko društvo […] na moj poziv zasjelo za bogati stô. Bilo to kod »Golubice« […] Svi su osim čiča Pere pitali za titulus. Svi su jeli i pili slatko *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 145).*

2. u frazi *titulus juris* u značenju *pravni naslov.*

Nikola pade, banu su nevezane ruke, ja imam kakav takav »titulus juris« *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 175).*

tituluš, m., *titulus 1.*

S početka sam razabrao samo riječi »Tituluš, tituluš«, tek kasnije nam javi zvono cijelu pričicu *(Šenoa, Naša književnost, 1932, 138).* — Našlo se doduše još uvijek nepopravljivih optimista, junaka duha, koji su krizi uprkos znali da istruse dobar broj čašica, da gromko zapjevaju i da se opširno izdivane. Ali te noći slučajno nije se našao nikakav »tituluš«, ništa nije bilo organizirano, i tako sve ostalo trijezno i solidno, a lokali pusti *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 178).*

tižikav -a -o, *koji boluje od tižike, tuberkuloze.*

… čim umre tižikavi varoški kancelista, grbavi Andrija, ti ćeš dobiti njegovo mjesto, da se baš nekaže, da nisi ništa *(Tomić, Pošurice, 1887, 171).*

tja, prilog, označava daljinu, razmak u vremenu i prostoru, *sve do; čak.*

Janko preskoči na pól podèrtu zidinu što je bašću okružavala, te se puzeć i na tihom dovuće tja do lětnog stana […] pa se zatim popeo na obližnje dèrvo, štono je pružalo grane svoje tja do spomenutog doksata *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 25).* — On je, da znaš, tja u Rimu bio *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 36).* — Obazrite se samo malo u svojoj domovini, pa ćete – počemši od jadranskoga mora, pa tamo tja do Balkana – i tù naći visokih gorah i planinah obasutih věčnim sněgom *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 68).* — Tako mi duše, tja do mene se čuje, kako vam kuca sèrce *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 73).* — Znati valja, da je bio u ono doba običaj hodočastiti tja do Jerusolima *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 267).* — Ah da sad slobodi / puste ta dva roba, / Te ja nebih vukô / verîg tja do groba! *(Vraz, Djulabije, 1880, 91).* — Kad već pade mrak na goru, / Marko svom se vrati dvoru; / Ljubi Stanu tja do rana, / Tja do rana – biela dana *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 208).* — Svud putuju vaši rodoslovci slavni, / Tražeć odkud došli Magjari su davni; / Dolaze pod Kavkaz i tja do Tibeta, / I Bog zna u koje još ne strane svieta *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 296).* — Janko preskoči na pol podrtu zidinu, što je bašču okružavala, te se puzeć i na tiho dovuče tja do ljetnog stana […] pa se zatim popeo na obližnje drvo, štono je pružalo grane svoje tja do spomenutog doksata *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 32).* — Obazrite se samo malo u svojoj domovini, pa ćete – počevši od Jadranskoga mora, pa tamo tja do Balkana – i tu naći visokih gora i planina, obasutih vječnim sniegom *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 88).* — Tako mi duše, tja do mene se čuje, kako vam kuca srce *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 94).* — Znati valja, da je bio u ono doba običaj hodočastiti *ća* do Jerusolima *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 343/344).* — Ja ću vam kao sudac dati navoziti drum tja do vaše kurije *(Nemčić, Kvas bez kruha, 1898, 112).* — … jerbo je protunaravno, da bi se termometar (toplomjer) domoljublja s točke vrenja, na kojoj je stajao, – tja pod ledeni stupanj tako brzo oborio *(Nemčić, Putositnice, 1898, 253).* — Na skelah, kojimi su tri strane unutarnje stiene tja do tavanicâ

zastrte, namještene su veoma zamamno razne vrsti voća, koje jug, a stranom južna Tirolska radja *(Nemčić, Putositnice, 1898, 311)*.

tja, uzvik, označava ravnodušno mirenje s činjenicama, *tako je to, što se može.*

A s koliko te plaćaju?! – Kao i prije. – S dvadeset forinti mjesečno? […] Tja, šta ćeš, kad ih ima puno i s manje *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 57)*. — Tja – ja nemam sredstava, to će reći moj je duh sapet; on se muči kao ptica u krleci … *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 63)*. — Prošle zime zapao je dubok snijeg i još po gorama nije sav okopnio, tja, u svaku ruku zlo, poplava može lako doći *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 225)*.

tjedan, m.

1. *razdoblje od sedam dana (od ponedjeljka do nedjelje) koje se periodički ponavlja.*

U zadnje vrieme pisao joj svakoga tjedna, nu na nijedno pismo nedobi odgovora *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 210)*. — Tako prodje tjedan i osvane nedjelja *(Kumičić, Sirota, 1885, 259)*. — Ono malo prstenah, sve su dragi zalozi Antunove ljubavi, kako da se razstavi s njimi? Pak i što bi od njih dobila, dotječe i u najvećoj štednji samo za njekoliko tjedanah *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 232)*. — Iza ovoga posjeta mine čitavi jedan tjedan *(Tomić, Pošurice, 1887, 86)*. — Tri tjedna poslie okršaja stadoše se vraćati … *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 96)*. — I tako to dopisivanje medju sestrama trajalo tri tjedna, dokle god jedna nije imala što da pita, a druga što da odgovara … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 71)*. — Mogla bi te neko vrieme / Hranit gladna, pojit žedna, / A da age ne krive me / Recmo samo dva tri tjedna … *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 27)*. — Bolest ga dva tjedna pritisne u krevetu … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 65)*. — Cijelog je toga tjedna Paraska bila kao utučena, a kad je došla subota […] ona je na novo oživjela *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 34/35)*. — Kod nas u Boki ima svaki tjedan ovakih slučajeva … *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 143)*. — I tako to dopisivanje među sestrama trajalo tri tjedna, doklegod jedna nije imala što da pita, a druga što da odgovara … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 72)*. — Ta nije li se pred par tjedana bio upustio u sasvim suvišan okršaj s venecijanskim predstražama … *(Nehajev, Vuci, 1928, 14)*. — Nekoliko tjedana nisam ništa radio, nego se sunčao i uživao *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 40)*. — Tu smo boravili gotovo dva tjedna, verući se čistim planinama … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 178)*. — Ossian je narednog tjedna namjeravao otploviti na jug … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 199)*. — Ležao sam šest dana, a onda cio tjedan nisam izlazio napolje *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 386)*. — Isti tjedan pošao je na autu sa djecom na put … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 413)*. — Po tjedan dana ne vidješe pod svojim prozorima ni živa stvora do nekoliko gladnih vukova *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 217)*. — Zacijelo je u civilu nosio košulju dva tjedna i prljave manšete! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 82)*. — Danas ću otpremiti pismo. Za tjedan dana ovršit će se, nadam se, Vaša volja *(Šenoa, Diogenes, 1934, 236)*. — I tako to dopisivanje među sestrama trajalo tri tjedna, dokle god jedna nije imala što da pita, a druga što da odgovara … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 185)*.

2. u frazi *tjedan dana* u značenju *vrijeme od sedam dana.*

U tjedan je dana naučio, gdje je koje vino, te se vješto penjao po ljestvicah, da dosegne staklenke na najviših policah *(Kumičić, Sirota, 1885, 221)*. — Za tjedan dana bijahu opet stražari k sudu pozvani … *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 127)*. — … a gospodi prilijepio se jezik uz nebo, da im ne utekne na zube, što im se po mozgu mota. No to se tako od tjedan dana prosulo među puk, ne zna se, kako, pa znaš, sinko, svaka šala pol istine! *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 16/17)*. — A kad bi poneki zatražio zajam u Amerikanca, odvratio bi mu ovaj, supijan, pokazujući pun kovčeg dolara: – Luk, maj frajnd! Da dadem svome Jelenu, neka ih ždere, za tjedan dana ih ne bi popásao *(Kovačić, Dani gnjeva, 1936, 153)*.

3. u frazi *tjedan za tjednom* u značenju *u neprekinutu slijedu vremena, beskrajno dugo.*

Al' dan za danom, tjedan za tjednom, mjesec za mjesecom prođe, al' nikakva glasa,

nikakve pomoći *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 242).*

4. u frazi *tjedne i tjedne* u značenju *jako dugo, unedogled.*

Obećano mi je od same kraljevske svjetlosti, da će mi biti naplaćen moj trud i uspjeh, a ja tu uzalud čekam tjedne i tjedne! *(Nehajev, Vuci, 1928, 219).*

5. u frazi *danima i tjednima* u značenju *tijekom dužeg vremena.*

… ništa se više ne vidi od svega onoga, čime su se novine mastile i tovile danima i tjednima *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 90).*

6. u frazi *Veliki tjedan* u značenju *posljednji tjedan prije Uskrsa*.

Veliki osvanu tjedan, sveto mirovno vrijeme, gdje izmučeno tijelo Spasa počiva u hladnom, kamenom grobu … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 195).*

tjednik, m., *novine koje izlaze jednom tjedno.*

Pravaški tjednik »Hervatska« diljem čitave godine donosi sve oštrije članke o Krajini *(Nehajev, Rakovica, 1932, 250).*

tjedno, prilog.

1. *svakoga tjedna.*

Tjedno po dva dana ispitivali su oni račune kod Matkovića … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 79).*

2. *na tjedan.*

Plaća vam je povišena za 40 dolara tjedno – direktor će poslije pô sata mladom Poljaku, dozvavši ga u svoju sobu *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 316).*

tjednom, prilog, *svakoga tjedna.*

A majka gubi starosti se biednom; / Iz dvorca nikud; tek jedan put tjednom / Na livadu bi u dol izšetala *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 147).* — Tjednom po dva dana izpitivali su oni račune kod Matkovića … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 78).* — A majka gubi starosti se bijednom; / Iz dvorca nikud; tek jedanput tjednom / Na livadu bi u dol išetala *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 91).* — *Tjedno* po dva dana ispitivali su oni račune kod Matkovića … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 79).*

tjelesan -sna -sno, *koji je materijalan, tvaran, fizički.*

Osim svega što je na nama i u cijelom svijetu tjelesno, poznamo i nešto netjelesno, što daje našem tijelu život i sve je vezano s njime *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 23).* — Osjećaj plastike je tu materijalan, tjelesan […] sve je to dokaz kako kiparstvo nije i ne može biti ništa drugo, nego okamenjivanje nekih tjelesnih pojava *(Krleža, Deset krvavih godina, 1937, 187).* — … on je dokazao kako to kiparsko utjelovljenje tjelesnog ne može i nema druge svrhe nego da se prolazno zaustavi, da se gibivo okameni […] da se jedan tjelesan oblik objektivira u svom polaznom stanju *(Krleža, Deset krvavih godina, 1937, 196).* — Osim svega što je na nama i u cielom svietu tjelesno, poznamo i nešto netjelesno, što daje našem tielu život i sve je vezano s njime *(Nehajev, Eseji I, 1944, 41).*

tjelesina, f.

1. augm. i peior. od *tijelo.*

Znam ja, što ti se svidja na Domjaniću: njegove široke pleći, jake bedre i gvozdene mišice … Hoće ti se mužke tjelesine, a ne pitaš, kakav je inače! *(Tomić, Udovica, 1902, 49).* — Kratke […] nerazmjerno debele noge praćkahu se malenim koracima i nošahu zdepastu i nespretnu tjelesinu … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 426).* — … bila obučena u svijetlo-žutu opravu, koja samo da nije popucala na debeloj joj tjelesini *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 20).* — Eno, ona tamo sitna ženica uz njega […] to je Marijica, žena. S druge strane eno debele, crvene i strasne tjelesine, nage kao od majke rodjene […] To je birtašica! *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 20).* — Eno, ona tamo sitna ženica uz njega […] to je Marijica, žena. S druge strane eno debele, crvene i strasne tjelesine, nage kao od majke rođene […] To je birtašica! *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 309).*

2. *pren.*

Naskoro otaj grb osmanski / Blistat će samo sa luči naše. // Naskoro mrtcem bit će tjelesina, / Koju na nogu držat ni pomoći / Tuđe ne znadu više; past će / Ona, po zaključku past će božjem! *(Preradović, Djela I, 1918, 186).* — Kamenita iz mora nikla spletka; / Sred vreve silne crnijeh talasa / Nepojmiv svijetu, tisućljetan zglob, / Tjelesina divotnog gorostasa / I slave hram, slobode krvav grob. // Venecijom to grdno čudo zovu *(Šenoa, Pjesme, 1933, 303).* —

Izašli su iz telefonske kolibe oficiri […] zajahali konja, razlegle se zapovijedi niz bataljonsku tjelesinu i sve se opet pokrenulo teško i umorno *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 22).*

tjelesni -a -o, odr. od *tjelesan.*

1. *koji se odnosi na tijelo, koji pripada tijelu, fizički.*

Ovoj je duševnoj razigranosti odgovaralo i tjelesno stanje *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 82).* — Velikih duševnih svojstava nije imala [...] osim tjelesne ljepote bio je jedino još neobuzdani jezik, koji joj je kod osvajanja ponešto pomagao *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 71).* — ... čovjek, koji uz tjelesni život ima i duševni, može i mora imati i svoje ideale ... *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 198).* — ... pa treba širiti slobodnu ljubav, koja je obična tjelesna funkcija, kao jesti i piti *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 40).* — Imao je tjelesnu potrebu da se udalji od sveg ljudskog i da bude sam sa treperećim krošnjama i zelenim, tihim daljinama *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 88).* — Njegov tjelesni lik potonuo je pred nama kao lađa za koju smo znali da je havarirana ... *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 41).*

2. *koji je čulan, puten.*

Ne vjerujem, velečasni, da niste i vi osjetili sve blagodati i nadzemaljske slasti nas tjelesnih svećenica *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 69).*

3. *koji štiti tijelo, osobu.*

Nek tjelesna napried stupi straža *(Demeter, Teuta, 1891, 67).*

4. u frazi *tjelesni rad* u značenju *fizički rad, rad koji se obavlja snagom tijela.*

Baš zato, što je sada tjelesni rad držala za poniženje ... *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 182).*

5. u frazi *tjelesne mane* u značenju *manjkavosti, nedostaci na tijelu.*

... neki poluvojnik, koga nakon godine dana službovanja otpustiše, opazivši u njega neke tjelesne mane ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 271).*

6. u frazi *tjelesno grožđe* u značenju *grožđe koje je puno mesa.*

Nabojito je grožđe ono što je puno zrnja [...] tjelesno: koje je puno mesa (a tako i tjelesne masline) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 26).*

tjelesno, prilog, *tijelom, u tijelu, što se tiče tijela.*

Još u petnaestgodišnjega djaka zaljubljivale se djevojke za udaju, tako je on tjelesno nabujao *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 108).* — Mi još niesmo svoji, niesmo još ni vlastiti gospodari, a kad to jedanput bude, onda će ono sunce, koje bude duh naš ogrijalo, i tjelesno našu snagu podići i pomladiti *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 63).* — Zadnje je dane malo spavao, ništa nije jeo, a bio je i bolestan, te nije čudo, što je napokon tjelesno klonuo *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 419).* — Još u petnaestgodišnjega đaka zaljubljivale se djevojke za udaju, tako je on tjelesno nabujao *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 108).* — Tjelesno sam se i previše naprezao dugim i teškim hodanjem, a znanja nisam sticao *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 22).* — Od mladosti imao je slabe oči; tjelesno se je kasnije oporavio … *(Nehajev, Rakovica, 1932, 22).* — Mi još nijesmo svoji, nijesmo još ni vlastiti gospodari, a kad to jedamput bude, onda će ono sunce, koje bude duh naš ogrijalo, i tjelesno našu snagu podići i pomladiti *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 270/271).*

tjelesnost, f., *svojstvo onoga što je tjelesno, tjelesna pojava.*

Vi ste možda silni svieti, / Božjeg vrta sjajni cvieti, / Po kojih je ko lepirom / Rojiti se nama širom: / Umirati na jednome, / Rađati se na drugome, / Na svakome nekim dielom / I tjelesnost svlačit s tielom *(Preradović, Djela I, 1918, 48/49).* — Duh bi tiela buknuo vam plamom, / Tjelesnosti mutni, gnjusni vali / Nad vami bi sklopili se tamom, / Te ko sliepci vi bi tumarali *(Preradović, Djela I, 1918, 281).*

tjeleso, n., peior. od *tijelo.*

Na to pokuca na učiteljeva vrata, a u sobu udje debelo tjeleso na prekratkih nogu *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 121).* — Nato pokuca na učiteljeva vrata, a u sobu uđe debelo tjeleso na prekratkim nogama *(Kovačić, Bježi-hajka, 1944, 382).*

tjelesurina, f., augm. i peior. od *tijelo.*

… i što sam nekada mogao najtežega vola u selu dignuti, prikučivši mu se pod ogromnu tjelesurinu – sada, brate, toga maloga okovanoga vraga nikud i nikamo ne možeš okrenuti … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 246).*

tjelešce, n.

1. dem. i hyp. od *tijelo.*

Ono lijepo malo tjelešce, … okruglo, puno i sočno! *(Kostelić, Oluje, 1913, 60).* — Tjelešce joj se previjalo kao u zmije i sjalo se *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 114).*

2. u frazi *krvna tjelešca* u značenju *krvna zrnca, stanice.*

Svetac ili zločinac samo su slučajne mješavine krvnih tjelešaca, mozgovnih zavoja i organskih otrafija *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 91).* — Svetac ili zločinac samo su slučajne mješavine krvnih tjelešaca, mozgovnih zavoja i organskih atrofija *(Nehajev, Eseji I, 1944, 159).*

tjelovan -vna -vno, *koji je u vezi s tijelom, tjelesan.*

Tko nije pio hrvatske kave, pržene ni za dlaku niti više niti manje, nego što treba, i zabĕljene gustim skorupom hrvatskih pretilicah, onaj nezna, što je tĕlovna slast na svĕtu. *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861. 4).* — Budući čestit kršćanin vrši on točno i djela milosrdja tjelovna, jer 1. gladne hrani, t. j. muhe, svojim vlastitim znojem, 2. žedne napaja, t. j. žedne buhe, pa svojim vlastitim tijelom [...] a kraj toga ne zaboravlja ni na djela milosrdja duhovna, jer 1. grješnike kara – koje zaušnicom, koje buturnicom, a koje i batinom ... *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 147).* — Budući čestit kršćanin vrši on točno i djela milosrđa tjelovna, jer 1. gladne hrani, t. j. muhe, svojim vlastitim znojem, 2. žedne napaja, t. j. žedne buhe, pa svojim vlastitim tijelom [...] a kraj toga ne zaboravlja ni na djela milosrđa duhovna, jer 1. grješnike kara – koje zaušnicom, koje buturnicom, a koje i batinom ... *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1941, 69).*

tjelusina, f., augm. i peior. od *tijelo.*

Mi smo vidjele vraga, a taj i nije nitko drugi nego vas dvoje. Zato se vas dvoje i vidi kao jedan vrag i on svojom smrdljivom tjelusinom vas zakloni *(Turić, Igra životom, 1909, 156).*

tjeme, n.

1. *gornji ili najviši dio lubanje, vrh glave; glava.*

I dok hrabra Simeuna ruka , / […] / Silna Grka dušmanina svlada, / I maši se ključâ Carigrada, / Ter će iz Rima vječnog carska kruna / Sad naresit tjeme Simeuna *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 81/82).* — Dok si po tjemenu / Gladila mi vlasi, / Ne znah, kud dolaze, / Šta li su uzdasi *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 93).* — Njezine su vlasi oko čela bijele kao da je osijedjela, a prema tjemenu su tamnije *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 136).* — Mala crvena kapica, bez ikakvoga oblika sjedjela mu je na tjemenu *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 6).* — … jabuko moja zlatna, – procvili muklo Jovan, držeći desnom rukom maloga Milinka, a lijevu položivši na svileno tjeme rasplakane Stane … *(Hanžeković, Novele, 1932, 59).* — A odozgo sunce … Čini se čovjeku da mu je upravo nad glavom i ne smije ni da je podigne k njemu. Samo osjeća kako mu pali tjeme i rastapa mozak … *(Muradbegović, Svijet u opancima, 1936, 10).* — ... on se propeo u visokoj jezi, koja ga je obilazila po tjemenu i dizala mu kosu … *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 70).* — Živio! – kliknuše sva trojica, dok se njemu pod tjemenom razbijali ledeni valovi stida i sramote *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 121).*

2. *najviši vrh ili dio čega.*

Nebrojeni stoljetni hrastovi oholo svoje tjeme dižu pod oblake … *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 289).* — … krenem na vrh, prema sjeveru … Naskoro stignem na golo tjeme. Orijentiram se … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 24).*

3. u frazi *kad padne sljeme na tjeme komu* u značenju *kad tko preuzme teret, brigu ili odgovornost za što.*

Poznam ja naš puk, ne će se on opametiti, dok ga ljuta nevolja ne omudri, dok mu sljeme ne padne na tjeme, dok mu djecu ne iztjeraš pod plot … *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 249).* — Kad padne sljeme na tjeme, znači: kad padne kućna briga na glavu (n. pr., po očinoj smrti) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 55).*

4. u frazi *skinuti krunu s tjemena komu* u značenju *lišiti koga/sebe vladanja i vlasti.*

Kob ga mora uvit u proste odore, / I krunu mu skinut sa tjemena *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 155).* — Kralji krune skidaju s tjemena, / Da pred tobom prignu svâ koljena *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 151).*

tjemenica, f., *tjeme.*

Oba mlada gospodina, istegnutih vratova, sagnuše se dostojanstveno […] a pred Petrovićem zasjaše dvije tjemenice do kože ošišanih lubanja *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 51).* — Oba mlada gospodina, iztegnutih vratova, sagnuše se dostojanstveno […] a pred Petrovićem zasjaše dvie tjemenice do kože ošišanih lubanja *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 124).*

tjemenik, m., *vrh planine*.

Je li gdje u hladu / Zelenu jeliku? / Il na velebitskom / Golom tjemeniku? *(Ciraki, Prve pjesme, 1871, 106).* — Sunce sjaje navrh tjemenika / I luč dieli iz zlatnog si krila / Na pozlatu sviem stvorom vidika *(Preradović, Djela I, 1918, 268).*

tjemenjača, f., *tjemena kost*

... pazi samo, kuda ćeš da ga dohvatiš – najbolje je po tjemenjači, ondje gdje je mekano kod djeteta, tu treba dušmanina samo jedanput kvrcnuti, pa je odma pokojni *(Bertić, Na velike škole, 1902, 22).* — Ha – viknu – podignuvši veliku lubanju, koja se cerila sa zlatnim zubima [...] bacivši je o tle, a onda joj kamenom prolomi tjeme, i odlupivši komad tjemenjače mi uočismo blijedosivu masu – mozak *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 114).*

tjemenjak, m., *vođa, prvak.*

Svi tjemenjaci poljski, kao Mickiewicz, Krasinski, Kraszewski, Slowacki, Zaleski i t. d. pisali su i u pjesmama i u prozi tendenciozno ... *(Šenoa, Naša književnost, 1932, 140).*

tjeračina, f., *velika potjera.*

Kapetan mi otišao u tjeračinu za hajduci, a sretno baš dvojicu ulovio *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 247).*

tjeralac, m., *onaj koji tjera koga ili što.*

Tu zaprli Turci tjeraoci *(Martić, Osvetnici V, 1881, 59).*

tjeralica, f., *javni poziv za pomoć u hvatanju krivca pred zakonom.*

… neka se ne šali s hrvatskim županijama, jer su ostale proti njemu tjeralice te mu nitko u Hrvatskoj ne priznaje njegovo kraljevsko komesarstvo … *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 275).* — Za dva tri dana bila je za Stevanom Radetićem raspisana tjeralica i tko ga mrtva ili živa dovede pred sud, dobit će 600 for. nagrade *(Turić, Igra životom, 1909, 11).* — Na sreću Smuđevih niti je za Caneka kad na općinu došla tjeralica … *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 28).* — Dakako, onda bi se vidjelo, da se ispod republikanske brade krije jedno lice, možda i predobro poznato iz kakve stare davne ucjenjivalačke tjeralice *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 92).* — Jeste li barem tjeralicu raspisali? *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 154).* — Tjeralica je bila raspisana za njegovim sinom i on je izjavio u zapisnik, da ne zna gdje boravi njegov sin … *(Krleža, Novele, 1937, 19).* — A ako se ne varam, za tim mladim Jensenom izdana je tjeralica *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 79).* — Ima li uopće kakve koristi od izgovorenih istina? Nema, jer za istinom kao takvom već su vjekovima raspisane tjeralice *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 113).*

tjeranje, n., glag. im. od *tjerati.*

Tad padoše do užine Turci; / Pošto pali koma kazat znali / I tjeranje i bježanje kruto *(Martić, Osvetnici II, 1862, 58).*

tjerati tjeram.

1. *prisiljavati koga da napusti mjesto na kojem se nalazi.*

… morali smo čak iz Posavine i Pokupskoga tjerati ljude gore u Podravinu, da poprave grad *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 59).* — … očeva protimba nijesu Marcela Bušinskoga odvratili od putovanja … U prvi kraj to kao da ga još i tjeraše u svijet *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 36).* — Ja ne tjeram ptice, što mi preko zida / U vrt leti; puštam, neka gn'jezdo gradi / Na mom tlu … *(Nazor, Lirske pjesme, 1925, 122).* — Tjeraju me iz jedne sobe u drugu, jer sam svima na putu *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 28).* — … da li je Juriša Orlović čovjek, koj' se ima tjerati iz Senja … *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 123).* — No mene tjeraju iz kraja *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 274).* — … otčeva protimba nijesu Marcela Bušinskoga odvratili od putovanja … U prvi kraj to kao da ga još i tjeraše u sviet *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 42).*

2. *ići za kim, goniti, proganjati koga.*

Il je bio sužanj u Turakah, / Pa ga silna turska tjera straža *(Martić, Osvetnici I, 1861, 54).* — Potjera se od starine zvala, / Kada Turci tjeraju hajduka *(Martić, Osvetnici II, 1862, 57).* — Sad nagnu i seljak hrlo stupati, kao da ga tko tjera … *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 37).* — Ne ću ja tjerati Arape po vodi niti Osmanlije u tuđini, već ću goniti razbojnike, koji nam oteše djedovinu našu *(Šenoa, Kletva, 1934, 869).* — ... odjuri [...] ko da je tjeraju zmije *(Šenoa, Diogenes, 1934, 362).*

3. *goniti domaće životinje na neko mjesto.*

Tjerali su ovce na pazar *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 62).* — Ukro konje, pa nek ih tjera na pazar *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 41).* — … zajedno su tjerali guske na pašu … *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 50).* — Misirka digne oči i potraži gore u zraku ono što najprije vidje dolje, u dubini morskoj; puteljak s obale do šumice ispod vrha […] Pastir je tjerao uza nj stado *(Nazor, Putopisi, 1942, 87).*

4. *udarcima poticati zaprežnu životinju na kretanje*.

Uhvatila svaka vila po jednog konjica, sjela na njega pak ga šiba svojom zlatnom kosom i tjera ga uokrug po rosnoj travi *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 36).* — ... male mršave konjiće tjerao prost Zagorac ... *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 354).* — No njegovo je oko malo marilo i za starca i za slugu, već za plemenitu kočijašicu, koja je tolikom vještinom tjerala i usprezala vilovite bijelce *(Šenoa, Vladimir, 1933, 28).*

5. *gurati.*

Pred sobom je tjerala malena dječja kolica, a na mekim uzglavljima […] počivalo je njezino dijete *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 58).*

6. *raditi što, baviti se čime.*

Starac umre […] a njegov sin, koji bješe medjutim izučio zlatariju, započe tjerati izučeni zanat … *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 38).* — … nastanila se ona u gradu sa svojim mužem, koji je na veliko tjerao trgovinu s drvi *(Tomić, Pošurice, 1887, 72).* — Tu si je kupila krasna jašca čiste englezke pasmine i tjerala jahaći sport u družtvu mladih englezkih sportsmana … *(Tomić, Melita, 1899, 292).* — Djevojka, koja tjera onu vrst trgovine, koja »obnoć grede, a obdan počiva«, – brzo ostari *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 151).* — U bogata posavska sela naselili se cigani već odavna: jedni su kovači, drugi koritari, a rijetko da se koji i pluga latio. Ta svoj zanat tjeraju oni samo na oko, uistinu su pako pravi nesretnici *(J. Kozarac, Tena, 1919, 211).* — … moja meštrija nije zla, a tjeram je, Bog i duša, trideset i pet godina, otkako mi je koliba izgorjela *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 25).* — U bogata posavska sela naselili se Cigani već odavna: jedni su kovači, drugi koritari, a rijetko da se je koji i pluga latio. Ta svoj zanat tjeraju oni samo na oko, uistinu su pako pravi nesretnici *(J. Kozarac, Tena, 1934, 116).* — Starac umre […] a njegov sin, koji bijaše međutim izučio zlatariju, započe tjerati izučeni zanat … *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 62).* — U bogata posavska sela naselili se Cigani već odavna: jedni su kovači, drugi koritari, a rijetko da se koji i pluga latio. Ta svoj zanat tjeraju oni samo naoko, uistinu su pako pravi nesretnici *(J. Kozarac, Tena, 1950, 363).*

7. *provoditi svoju volju, tvrdoglavo ustrajati u čemu; nastavljati na isti način.*

Samo takovom živom prilikom, gdje se gnjilež i nevaljanština ad absurdum tjera, može dramatika djelovati na moral *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 178).* — … stoga mi se daje na žao, da u nas ni traga nema kakovoj umjetničkoj težnji, već da se cijela stvar kraj sve lijepe pripomoći lijeno, birokratički tjera bez obzira na višu, idealniju svrhu *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 200).* — Znam ja sve njihove lopovštine, koje nekažnjeni svaki dan tjeraju *(Hanžeković, Novele, 1932, 160).* — Koliko se ljudi poslije kaju, kad muž amo, žena tamo tjera, kad se ne zna, jesu li jače gaće ili pregača *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 77).* — ... pa ako me dalje upitate, zašto se tolik sjaj tjera i dalje, mogu Vam na to odgovoriti samo to, da je čovjeka strah iznijeti pred svijet svoju propast *(Šenoa, Vladimir, 1933, 124).* — Doktore, tjerajte svoj posao dalje, samo sad, samo sad *(Šenoa, Diogenes, 1934, 245).*

8. *prisiljavati, primoravati koga na što; dovoditi koga u neko stanje.*

Ženska potrošnost tjera supruga u nepoštenje i u podmitljivost ... *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 111).* — To vas dakle tjera da idete do žandara, i brbljete o Caneku!

(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 82). — Čovjeku je uvijek potreban netko, koji će ga na rad tjerati [...] Mrava ne treba tjerati na rad; od [sic!] dobrovoljno radi *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 132).* — Gradska su gospoda dosta naše seljake na to tjerali i grozili im se … *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 110).* — A navlaš sada, kad ga hoće siromaha tjerati u Turke *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 88).* — ... ti si mi sama uzela nekoliko puta knjige iz ruke, kad me je moj bivši učitelj tjerao, da učim *(Šenoa, Vladimir, 1933, 87).* — Gospodine kapetane! planu ban, mogu li ih mačem tjerati na oružje *(Šenoa, Kletva, 1934, 350).* — A sve te zapreke, sva ta ljuta borba ne tjera nas do očajanja … *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 176).* — Rembrandta su tjerali pod stečaj, plijenili i dražbovali, sramotili i ponižavali, rugali mu se i zaboravili ga *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 113).*

9. *puštati izbojke, klijati, nicati, pupati (o biljkama).*

... kad <kukuruzi> tjeraju klipove (kao klasove): <veli se> da klipaju *(Kušar, Narodno blago, 1934, 26).* — Svake godine loza púpî [...] (t. j. tjera iz sebe pupoljke) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 26).*

10. u frazi *tjerati mak na konac* u značenju *ići do kraja, cjepidlačiti.*

Svi su mislili, da mladi plemić ne će popustiti, već da će tjerati mak na konac, ali su se ovaj put prevarili *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 256).* — Dakako, moram je u škripac dovesti, gdje ne bude nego: ili, ili! Treba tjerati mak na konac! Samo ću tim putem moći uspjeti *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 185).* — ... kako bijaše dobričina nenavikao, da tjera mak na konac i nije volio bilo kakvih opozicija, bijaše se [...] priklonio većini ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 150).*

11. u frazi *tjerati vodu na čiji mlin* u značenju *djelovati komu u prilog.*

… igrajući se s njom šaha, ili praveći joj patience, gdje je vješti grof znao vrlo vješto tjerati vodu na svoj mlin … *(Tomić, Udovica, 1902, 9).*

12. u frazi *tjerati parnicu* u značenju *suditi se, parničiti se.*

Znam, da ti je teško ostaviti parnicu. Dobro, tjeraj je dalje onako na veliku, pa je izgubi *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 262).* — ... on će tjerati dalje parnicu, koja je u sve tri molbe izgubljena ... *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 25).*

13. u frazi *tjerati politiku* u značenju *baviti se politikom, raspravljati o politici.*

Oni fiškali ogavni, koji politiku tjeraju, oni narod gule … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 77).* — Nije gospodin došo ovamoka da tjera politiku, već radi predavanja *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 73).*

14. u frazi *tjerati politiku noja* u značenju *ne željeti se suočiti s kakvom opasnošću, neugodom.*

Vi tjerate politiku noja, koj' zatiče glavu u pijesak, dok ga lovci tuku *(Šenoa, Diogenes, 1934, 265).*

15. u frazi *tjerati koga u škrip* u značenju *dovoditi koga u bezizlaznu situaciju.*

... u tom svetom poslu je razum robom mojega srca, a bijaše već robom i onda, kad sam tjerao Mlečiće u škrip, one potajne rovare, koji su radi otkinuti nam naše hrvatsko more *(Šenoa, Kletva, 1934, 183).*

16. u frazi *tjerati koga u laž* u značenju *osporavati istinitost čega.*

Ponuda zagrebačke gospode po mene vrlo je časna, te tjera u laž sve one klevete, štono se bješe podigle na me *(Šenoa, Branka, 1933, 192).*

17. u frazi *tjerati koga na polje* u značenju *izazivati u koga fiziološku reakciju.*

... zaboli ga trbuh i tjera ga na polje *(Kušar, Narodno blago, 1934, 213).*

18. u frazi *tjerati mraz na obraz* u značenju *izazivati čiju ljutnju, neprijateljstvo.*

Ali da mu više netëram mraz na obraz, hoću da završim, nagovarajuć te, ako jošte neshvatjaš sličnosti od oba takmaca, da sravniš jaje domaćih naših kokoših s jajem modnih kokinkinah, pa ti za života netreba točnije prispodobe *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 23).*

tjerati se tjeram se.

1. *jureći loviti se, naganjati se.*

Tjerale su se djevojke površinom morskom sada ravno, sada opet zakrenule nenadanim kretom u široke okruge. Malo dalje zaronile poput riba jedna do druge i pojavile se na protivnoj strani, sipajući dlanom, nogama, cielim tielom pjenu ... *(Vojnović, Perom i*

olovkom, 1884, 24). — *Gonile* su se djevojke površinom morskom kao prave pliskavice, sada ravno, sada opet nenadanim kretnjama u široke okruge. Malo dalje zaronile pak jedna do druge i pojavile se na protivnoj strani, sipajući dlanom, nogama, cijelim tijelom pjenu ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 23).* — Dvojica se uhvatili u [...] koštac [...] pa se ponijeli (rvali) ljetni dan do podne. Još se nose, tjeraju (rvu) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 206).*

2. *pren.*

U zadimljenom obzorju tjerale su se magle vode, oblaka i dima, težkim al neprestanim lietom *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 7).* — U zadimljenom obzorju tjerale su se magle vode, oblaka i dima, teškim al neprestanim letom *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 9).*

3. *suditi se, parničiti se.*

Kad se dvojica svade [...] gone se, tjeraju se sudom, potežu se po sudovima *(Kušar, Narodno blago, 1934, 162).*

tjeskoba, f., *osjećaj nemira i straha, psihička napetost, stezavica.*

Nu te tri ure vožnje, za učitelja tri vieka duševne tjeskobe, sretno su se preturile *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 146).* — Tjeskoba mi težka ko teret dušu pritište *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 11).* — Tjeskoba, stiska navali na njezinu dušu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 137).* — Tanke crte njezina lica odavahu silno iznenadjenje, tjeskobu beskonačnu *(Bego, Novele, 1916, 61).* — I nas je bila pritisla tjeskoba ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 88).* — Čas za časom ide. Očajna tjeskoba / Hodnikom se šulja ... *(Galović, Pjesme II, 1943, 132).* — Sve šira tjeskoba, a soba sve uža, / melema sve manje, da mi rane vida *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 226).* — ... obuzela ga tjeskoba da će je izgubiti *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 202).* — Bez glasa gorim, u tjeskobi / vraćam suncu sve što od njega dobih *(Šimić, Pjesme, 1950, 122).*

tjeskoban -bna -bno, *koji je ispunjen tjeskobom.*

Zaboravljala je tjeskobnu težinu prošlosti *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 101).* — Taku sliku možemo vidjeti samo u tjeskobnu strašnom snu ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 3).* — Sve tjeskobne misli bijahu iščezle i ništa nije smetalo mojim radosnim osjećajima *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 44).* — ... osjeća, da ju je Majka Božja uslišala. Više nije tjeskobna i tužna kao prije *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 83).* — Tjeskobna je tišina vladala u ogromnom pustom domu grofova Condé ... *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 27).* — Kad se spomenula didaka Jakše i onih dukata, onda joj se i opet povratilo ono tjeskobno čuvstvo, pod kojim joj se činio život njezin ništetan i prazan *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 75).* — Bijaše tjeskobna noć *(Dončević, Propast, 1936, 18).* — U zaprašenom suncu, u tjeskobnoj vedrini / Već nema davnih dana, nema davnih čuda *(Galović, Pjesme II, 1943, 191).* — Siromaštvo je tijesno tjeskobno stegnuće / U njemu život čuva vječno napregnuće *(Šimić, Pjesme, 1950, 74).*

tjeskobiti tjeskobim, *ispunjavati koga tjeskobom.*

Nitko se neodziva, samo šum, neki tajinstveni šum, tjeskobi mu zabrinutu dušu *(Tomić, Pošurice, 1887, 15).*

tjeskobno, prilog, *s nemirom i strahom, nespokojno.*

Gledajuć, kako kuće, drveće i plotovi kraj njega proleću, a zemlja se kano lončareva ploča toči, bude učitelju oko srca tjeskobno ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 149).* — Tjeskobno je mladom srcu mojem *(Harambašić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 118).* — No doskora bude mu ovdje tjeskobno; raznolike brige počeše ga otimati onomu sladkomu, slobodnomu plandovanju, kojim se mislio podati u naručaju domaćega kraja *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 63).* — Sad ih mine prva smetnja, te se manje tjeskobno počeše susretati *(Gjalski, U noći, 1913, 384).* — I ako je svoju ženu Peru postojano ljubio, kasnije mu postade nekako tjeskobno uz nju: bijaše odveć prosta i preveć životinjskoga imadjaše u sebi *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 156).* — Dani su tekli tiho, ali tjeskobno *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 33).* — Tjeskobno mi je, druže, kad me okružuje tišina *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 165).* — Bilo je tu pače vrlo tjeskobno čovjeku strancu, jer je duha od stare artije i duhana napunjala zrak *(Šenoa, Vladimir, 1933, 21).* — Plaha, stidna, mila pjesma moja

/ Tjeskobno se eto u sviet daje, / Drhćuć diže vita krila svoja, / Jer im snage pravo ne poznaje *(Harambašić, Lirika II, 1943, 269).* — Sve se tjeskobno ogledavalo, kao pod nevidljivim nekim zlogukim znamenjem, koje će te, ne znaš ni sam otkle, sad na dosegnuti *(Draženović, Djela II, 1947, 144).*

tjesnac, m.

1. *uzak, tijesan prolaz, kanal; klanac.*

Znam, da su pobjegli izpred nas samo zato, da nas u kakov tjesnac zamame i sve do cigloga pomlate *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 156).* — Nu čim se počeše vraćati, stanu kao iz zemlje nicati Memić-agini ljudi s jedne i druge strane klanca, sipajući smrtonosna taneta na uzmakle. Većina ih zaglavi u zlokobnom tjesnacu i samo dvojica trojica iznieše žive glave ... *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 76).* — Povrh M'Bome, gdje je Kongo vrlo širok, dođosmo u pet kilometara širok tjesnac *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 157).* — ... razumio sam, da ih najviše peče, što su galije presjajne republike začepile senjski tjesnac *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 25).* — I to ostrvo nije uvijek isto. Mijenja se kao što se mijenjaju [...] pučine ili tjesnaci oko njega, misli i osjećaji u meni samome *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 7).*

2. u frazi *biti stjeran/nagnan u <velik> tjesnac* u značenju *naći se u vrlo teškom položaju.*

Jer kada te tko satěra u těsnac, previjaj se i lomi svakojako, samo da izadješ iz njega *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 36).* — Julka nezna, što da kaže. Već je izmučena; brat ju nagnao u velik tjesnac *(Kumičić, Sirota, 1885, 199).* — Pa što da radim s njim? – zapita predsjednik, stjeran u tjesnac *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 306).*

tjesno, n., *tjesnac.*

Tu je tjesno burno i tijesno, / Boje ga se veliki brodovi *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 57).*

tjesnoća, f.

1. *tjeskoba.*

Jedina slika u toj sobi […] sa svojim je bolnim izražajem nekako u skladu s dojmom cijele ove sobe. Dva dosta malena prozora i niski strop [...] samo još uvećavaju čuvstvo neke tjesnoće, koje se ovdje rađa *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 26).* — Jedina slika u toj sobi […] sa svojim je bolnim izražajem nekako u skladu s dojmom ciele ove sobe. Dva dosta malena prozora i nizki strop [...] samo još uvećavaju čuvstvo neke tjesnoće, koje se ovdje rađa *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 37).*

2. *skučenost, uzanost prostora.*

Sve se više i više uznosiš, sve polako izlaziš iz tjesnoće crne aleje čempresa, i osjećaš, kako te nešto sve brže prema gore vuče *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 142).*

tjesnogrud, -a -o, *koji nema širine u razmišljanju, uzak, zadrt, tjesnogrudan.*

... a napredne ideje, kako ih zovete, ja ne znam, jesu li za naš narod [...] Mi smo možda odviše tjesnogrudi ... *(Novak, Zapreke, 1905, 68).*

tjestavan -vna -vno, *koji na sebi ima tijesta.*

… i podasipljući poda nj brašna da se za naćve ne prilijepi, ne mareći što će ti od toga biti tjestavne ili tješ̆tane ruke (t. j. što ti je za njih prionulo tijesta) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 95).*

tjestenina, f., *različiti oblici tijesta osušena bez pečenja.*

Nu ne samo to, nego bi on k njojzi došao upravo u kuhinju i ostao kod nje promatrajuć ju, kako hitro prosijava brašno, kako vješto miesi tjesteninu … *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 65).* — Oko sviju bijele se torbe račanke pune puncate mesa i tjestenine s mnogom flašom vina i rakije *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 88).* — … i na veliku žalost Nanetinu nije nitko više pazio na fine tjestenine, sladolede i konfete *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 211).* — Tjestenina što se u čorbi vari: valjúšci […] rezánci […] trgánci (strgano tijesto), surlice … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 96).* — No ne samo to, nego bi on k njojzi došao upravo u kuhinju i ostao kod nje promatrajuć ju, kako hitro prosijava brašno, kako vješto mijesi tjesteninu … *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 272).*

tjestenjača, f., *kolač od tijesta.*

… ona je Tikvanoviću uviek po koji komad od gužvare, pite, ili kakve mu drago tjestenjače […] spremila *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 26).* — … ona

je Tikvanoviću uvijek po koji komad od gužvare, pite, ili kakve mu drago tjestenjače […] spremila *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 56).*

tjestivo, n., *tjestenina.*

Pečenka, šalata od koruna i glavatice, pa pune zdjele tjestiva, nudjahu se gostom, da založe … *(Tomić, Pošurice, 1887, 9).*

tješenje, n., glag. im. od *tješiti.*

A pobro se jur u krvi kalja / Ter pomaže rad tješenja svoga ... *(Martić, Osvetnici III, 1865, 155).*

tješilac, m., *tješitelj.*

Dobrotvore! dušo narodova, / Tješioče svemašnih jadovâ *(Martić, Osvetnici IV, 1876, V).*

tješilica, f.

1. *tješiteljica.*

... sa svakom jalovom poštom izčezava nada, ta zadnja tješilica u nevolji ... *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 231).* — I skoro da mu je bilo žao, što je pohodio rodni dom; sada će iščeznuti i ono malo iluzije, koja je kao tješilica, kao posljednja nada u pozatku svagdašnje brige i borbe od časa do časa pomaljala svoje blago lice pred njegovom dušom *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 89).* — I gotovo da mu je bilo žao, što je pohodio rodni dom; sada će iščeznuti i ono malo iluzije, koja je kao tješilica, kao posljednja nada u pozatku svagdašnje brige i borbe od časa do časa pomaljala svoje blago lice pred njegovom dušom *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1919, 334).* — Oj pjesmo naša, roda tješilice, / Vilinski daru, kićena škrinjice, / U tebi vila svijet smjesti boži *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 48).* — Je l' tako, vrećice moje? Vi ćete mi biti tješilice za mutnih dana moje starosti *(Šenoa, Kletva, 1934, 788).* — Da ti imaš duše, da ti imaš snage, / Da dobrotom jošte nadkriliš ljepotu, / Da za ljubav naše otačbine drage / Budeš tješilica meni u životu *(Harambašić, Lirika II, 1943, 135).* — I skoro da mu je bilo žao, što je pohodio rodni dom; sada će iščeznuti i ono malo iluzije, koja je kao tješilica, kao posljednja nada u pozatku svagdanje brige i borbe od časa do časa pomaljala svoje blago lice pred njegovom dušom *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1950, 484).*

2. u frazi *tješilica misao* u značenju *misao koja tješi.*

Dalje žena mi moja daje tješilicu misao i oduševljenje kao Beatrica Danteu *(Matoš, Umorne priče, 1909, 141).*

tješitelj, m., *onaj koji tješi.*

Nu težak je posao, tješiti drugoga, kad tješitelj sam utjehe treba ... *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 267).* — Knjiga, moja knjiga, moja ćuška životu i Drugima [...] To je moj noćni mučitelj i tješitelj, moj demon, svezan za papir *(Matoš, Umorne priče, 1909, 142).* — Knjiga, moja knjiga, moja ćuška životu i drugima [...] To je moj noćn [sic!] mučitelj i tješitelj, moj demon, svezan za papir *(Matoš, Umorne priče, 1936, 165).*

tješiteljica, f.

1. *ona koja tješi.*

»Ako vjerujete u me, da mogu biti tješiteljica Vaših boli, ja sam spremna.« *(Nehajev, Bieg, 1917, 36).* — Ispred crkve dijeli se drum: jedna će grana ispod crkve, druga vodi iznad te trošne seoske tješiteljice *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 87).*

2. *utjeha.*

... je već stao gubiti svaku nadu. Još mu je jedina tješiteljica bila pomisao na sv. Elizabetu *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 250).*

tješiteljka, f., *tješiteljica.*

Ne dvoumi u te, makar što iskihnuli bezočnici i opadačice, ne stidi se svoga sela, svoje sirotinje! udiviše se tješiteljke i ponuđe se nad fotografije s bojišta *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 128).*

tješiti tješim, *pružati utjehu, ublažavati tugu komu.*

... pak udri u plač i lelek. Muž ju tješi, kako zna i može *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 77).* — A u Dobrovcu u to doba otac tješio svoju ćerku *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 59).* — Tješili su nas bezbrojni izvori, bez kojih bi svako putovanje bilo nemoguće *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 79).* — Tješio me bratac, tješila me seka, / Ali mojoj boli nije bilo lieka *(Harambašić, Lirika I, 1942, 88).* — A u Dobrovcu u to doba otac tješio svoju kćerku *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 132).*

tješiti se tješim se, *ublažavati vlastitu tugu.*

Svi se tijem tješe nevoljnici *(Martić, Osvetnici I, 1861, 32).* — Smrt svoje supruge gorko je oplakao; nu u iskrenoj tuzi tješijaše se ne malo tim, što ju je pristojno, s gradskom bandom, dupliri i svimi cjehovi sahranio i spomenik joj od kamena načinio *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 5).* — Tješio se on doduše neko vrieme nadom, da će Ivan Maru s vremenom zaboraviti, i drugu djevojku zavoliti *(Becić, Zavjet, 1882, 58).* — ... ista ova trojica, što sad, kraj taborske vatre, sjede na travi i tješe se peharom *(Nehajev, Vuci, 1928, 326).* — ... Jer, što da se tješim: / Odsad će ljudi mislit, da se smijem / Kad plačem, i da plačem kad se smiješim *(Goran, Pjesme, 1948, 165).*

tješnjac, m., *tjesnac.*

Opisati one *angiporte*, naški těšnjace, kojimi smo silazili do luke, da vidimo ondě stojeći luk Trajanov, nije moguće: těsni su, da može samo po čověk prolaziti ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 40).*

tkač, m., *tkalac.*

Uriel, ljetni arhanđel, / Tkač Svjetla i Topline *(Nazor, Pjesme o četiri arhanđela, 1927, 27).* — Mani gospodske krpe i šarenilo! Naši su predci bili vrsni tkači. Nosili opanke, čohu i konoplju *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 52).*

tkalac, m.

1. *onaj koji se bavi tkanjem.*

Ni po krvi ni po porijeklu nije on bio hladni Nizozemac. On je s juga [...] gdje je rođen kao sin Franchoisa, tkalca svilene pređe *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 111).*

2. *pren.*

Jer svaki od onih, koji je u djetinjstvu prošao kraj nas, i koga su dječje oči zapazile i mašta progutala, taj je postao jedan od nevidljivih tkalaca našega djetinjstva ... *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 101).*

tkalački -a -o, ovdje u frazi *tkalački stan* u značenju *naprava za tkanje.*

Lijeni su do Boga [...] ne znam, ima li u selu pet tkalačkih stanova, već se skup novac trati za kidljivu kramarsku tkaninu *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 7/8).* — Od peći dalje poredane bjehu dvije široke postelje, dvije šarene škrinje i tkalački stan ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 57).*

tkalo, n.

1. *tkalački stan.*

I ruka joj polako klonjiva i zijev se na tkalu sklapa, a glava joj na brdilo pada *(Nametak, Za obraz, 1942, 20).* — Rabija je često zateče tako zanesenu i na tkalu pretrgane mnoge pamučne žice *(Nametak, Za obraz, 1942, 20).*

2. *tkanina*.

... u lanenoj košulji domaćega tkála i ispriječanim opancima *(Nametak, Za obraz, 1942, 37).* — Na odjeći mu se vidjelo, da je imućniji seljak, sav u domaćem tkálu osim košulje od čaršifskog platna ... *(Nametak, Za obraz, 1942, 88).*

tkalja, f., *ona koja se bavi tkanjem.*

Marica je liepa djevojka, vriedna i vješta svakom ženskomu [...] poslu. Ona je prelja, tkalja i vezilja *(Stojanović, Slike, 1881, 89).*

tkan -a -o, ovdje u frazi *na isto/jednako brdo tkani* u značenju *sazdani na jednak, isti način.*

Ovo su glavni častnici, a drugih nemarimo baš pobliže ogledati. Svi su u svojoj vrsti na isto brdo tkani *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 17).* — Čudni su to ljudi, ta gospoda, / Svi na jedno uprav brdo tkani, / Sve na tudja samo ledja rado / Viek tovare ... *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 107).*

tkanica, f., *kićeni (ženski) pojas.*

U pasu se stegla zlatnom tkanicom ... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 65).* — Opasana je tkanicom, a po krilu pada joj pregača [...] napirlitana raznolikim bobcima *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 12).* — U nedjelju, kad svi momci obuku zelene čorapke i opančiće od nove mode, što se ne pritežu kajišcem, pa crne prslučiće, crveno opšivene, i opašu se tkanicom narodskom, ovom hrvatskom, – pa stoje, Bože moj, kao prilike *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 111).* — Ponosili se opancima na devet prijepleta [...] ponosili se pred mojim »lacmanskim prnjama« i medju seoskom djecom u samim košuljama, a ženskom tkanicom* (= široki ženski pâs) ili konjskim ularom oko pasa *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 23).* — Oko bijelog platnenog košuljka bila je ovila

crvenu tkanicu ... *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 39).*

tkaničica, f., dem. od *tkanica.*

Tijelo je vitko uhvatila / Svile plave tkaničicom tankom, / A crven je zobun prebacila / Sav izkićen i srebrom i zlatom *(Botić, Petar Bačić, 1885, 188).* — Tuda ovce plandovale. / Prid njima je čobanica, / Na njoj lipa tkaničica *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 112).*

tkanina, f., *ono što je tkano od različitih niti, materijal.*

Pa i naslućivaše se pod tkaninom njena odijela, što tako ljupko obavijaše to djevojačko tijelo, divna skladnost mladenačke ljepote *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 21/22).* — I oni podrhtavajući, kad bi se samo slučajno dotaknule tkanine njihovih odijela, prolažahu na tihoj mjesečini sjenatim stazama ispod divljih kestena … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 126).* — Pa i naslućivaše se pod tkaninom njena odiela, što tako ljubko obavijaše to djevojačko tielo, divna skladnost mladenačke ljepote *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 93).* — I oni podrhtavajući, kad bi se samo slučajno dotaknule tkanine njihovih odiela, prolažahu na tihoj mjesećini sjenatim stazama izpod divljih kestena … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 202).*

tkanja, f., zool. *ptica grabljivica iz porodice jastrebova.*

I izlegli se pilići skoro svi […] Kad poodrasli, naleti tkanja i sve odnesi jedno po jedno *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 137/138).*

tkanje, n.

1. *tkanina.*

… a ono se površinom nahvata kô tkanje tanahan led *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 149).* — Konji su za čas bili kao prevučeni svilenim tkanjem *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 36).* — Natru ću naviti na vratilo, uvesti u niti i u brdo, otkaću tkanje … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 35).* — I prozirno je možda košulje bijelo tkanje *(Šop, Isus i moja sjena, 1934, 50).* — … stajala je sva u neko zlatno, prozirno, drhtavo tkanje odjevena njegova žena *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 213).*

2. *pren.*

Sveta, crvena glazba, / tiha, modra nizina. / Nad oranicama, / sjaj jesenjeg tkanja – / Kasna umire jesen, / prozirna nebeska sanja *(Krleža, Simfonije, 1933, 11/12).*

3. *radnja tkanja, vještina u tkanju.*

… pričala im, kako su se u to fino tkanje zlatom, srebrom, biserom i svilom nekada najotmenije gospodje izvrstno razumjele, praveći crkvena odiela na dar crkvam, a sebi prsluke, zimske i ljetne rubce, vjenčane oprave, papuče i druge stvari … *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 335/336).*

tkati tkam/tkem.

1. *izrađivati tkaninu ili platno na razboju*.

Ujna če i pase ovce moleći se usput Bogu, da Milica rodi žensko, pa će stara Jurka za rana naučiti malu tkati *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 59).* — ... primjeti stara Nena, koja osobitom ljubavlju tkaše i ređaše rublje Milinka *(Hanžeković, Novele, 1932, 42).* — Već se šivaju košulje i tku se ubrusi. Dadne li Bog, ne ćeš prazne glave od svatova *(Šenoa, Turci idu, 1932, 144).* — Evo kako naše tkalje tkaju: metnu na razboj ili stan (a to je sprava za tkanje) više žica uzduž jednu pored druge (i te su žice osnova, a ta radnja zove se osnovati), a drugih opet ovoliko poprijeko (i te su druge žice potka ili poutka, a ta druga radnja zove se potkati) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 101).* — Dugo u noć, u zimsku gluhu noć / Moja mati bijelo platno tka *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 86).*

2. *pren.*

A n'jemi Fatum grdan sanduk kuje / I leden prevjes tke im preko čela *(Kranjčević, Djela II, 1934, 188).* — Čudnovat osjećaj samoće, ostavljenosti samu sebi obuzeo ga je i počeo u njemu tkati onu tanku pređu, koja će dugo ostati kao okus ovoga dana *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 98).* — Svjetlice prestaše tkati nebom i nestade one zloslutne huke [...] i hladnog vjetra, koji je sigurno dolazio kroz grād *(Nametak, Za obraz, 1942, 9).* — Sunce sja u pločama od mramora / i riše čudne ruže, plete čudne koprene, / tanke niti kao pauk tka *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 32).*

tkati se tkam se, *izrađivati se tkanjem* ovdje *pren.*

U žutoj dudovoj krošnji je šumilo, peteljke se svrtale i list po list opadao. Od tog mekog tihog žutog padanja, tkao se mekani šuštavi topli prostirač *(Kikić, Bukve, 1938, 121).*

tkivo, n.

1. *tkanje, tkanina.*

... tudjinka bijaše odjevena sva u crnih čipkah. Njen viloviti struk počivao rek bi u bujnih kô crni veo laganih volantih; – sve se gubilo u tome crnom oblaku – samo na prsima i na laktima provirivala kroz prozirno, šupljikasto tkivo – bjeloća mramorne puti *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 65).* — Zato evo ti svića, evo tkiva, što ga curom još sam tkala, dok još nisam radjala *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 86).* — A bijaše još dosta mlada, bjeloputna i obučena na narodnu, samo od tkiva i veziva mnogo finijeg, mnogo tanjeg, da se ispod sve te naprave razabirale krepke i skladne crte njezina svježeg, gipkog tijela *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 118).* — Ko fazanka sveta, svilorepo, božansko ptiče, / treperi sunčana pjesma, / u veličanstvenoj glazbi trâka, cvijeća, azura, srebrenog tkiva *(Krleža, Simfonije, 1933, 10).* — Tkivo je isto što tkanina, tkanje *(Kušar, Narodno blago, 1934, 100).* — Sve su širi kruzi paukovog tkiva *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 117).* — Zato eto ti svića, evo tkiva, što ga curom još sam tkala, dok još nisam rađala *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 358).*

2. *pren.*

Ja zaviđam šumi, koja tiho umire, omotana u ogrtač, što ga je sama sebi satkala, istrošivši u to tkivo sokove svih svojih žila i žilica *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 207).* — Dignuo se vani sjevernjak te rastrgao tkivo oblačno tako da su se zvijezde po modrim razderotinama vedrine gibale silnom brzinom; kao ravnice iz dimnjaka parostrojeva *(Krleža, Novele, 1937, 74).* — Osjećam živo srebro tvoje biti, / [...] / životno tkivo od drhtavih niti *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 190).*

3. *splet istovrsnih stanica u tijelu.*

Da ste svojom rukom dvadesetsedam hiljada puta prerezali to ljudsko cerebralno tkivo kao ja ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 163).* — ... tu u tim grudima u kojima bakterije već dovršuju svoje samrtno djelo razaranja živog plućnog tkiva *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 147).* — ... i širok trag konjskih zubi razjapi se na bjelini kože [...] na mišičnom tkivu lijeve ruke ... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 213).*

4. *pren.*

U ono vrijeme počelo se tkivo evropskoga kompromisa parati i zinule su evropske, gnojne i bezbrojne rane ... *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 33).* — Poput krvave sablasti stajao je taj čovjek ispred njega i svojim riječima kao oštrim ledom rezao mlako tkivo njegovih misli *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 250).*

tko (ko) (koga, komu, kim), zamjenica.

1. upitna, *kojom se pita za živo, kojom se komu postavlja (izravan ili neizravan) upit o komu živom.*

Ali tko će sili odoliti, / Tko l' lakoma lava pridobiti, Tko l' prevarit lisicu lukavu? *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 193).* — Tko bi moru biser povadio, / Tko bi njemu prebrojio vale, / Tko bi tvoje napjevô se hvale, / Tko li čare sve ti izslovio!? *(Preradović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 57).* — Pitaš li, komu to zuji / Lire mi sladjane glas: / Pitam te, komu li buji / Po polju cvjetića krâs? *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 13).* — Tko onda, zlato, pitat će i znati / Za davnu prošlost i za naše boli, / Za našim patnjam tko će uzdisati? *(Nikolić, Pjesme, 1898, 6).* — Nitko se za nj nije brinuo, a tko bi se i brinuo za čovjeka prolaznika *(Leskovar, Bez doma, 1917, 103).* — Tko si, tko si ti, za kim ja izgaram, umirem od čežnje, da budeš moja … *(Leskovar, Kraljica zemlje, 1917, 116).* — Ne pitaste: tko je prvi? / Nego samo: jesmo l' svi? *(Preradović, Djela I, 1918, 137).* — ... tko si Ti, što me izvodiš na put, / da ostavljam kuće, užitke i sreću? *(Sudeta, Pjesme II, 1943, 113).* — O, tko zna / kamo lete oblaci i divlje patke? *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 45).* — Tko me to, što me to dira? *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 66).* — Ima li koga još od tvoga roda? / A leš se ceri, kaže: nikog više! *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 297).*

2. odnosna, *odnosi se na imenicu u značenju onaj koji, često u korelaciji s taj; uvodi odnosne rečenice.*

Na to majci Dilbera odkaza: / »Koga hoću, toga mi ne date, / Koga neću, tog mi namećete ...« *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 56).* — »Daj mi čašu svoju!« Ljubor prosi; / Tako prosi, tko se mrieti sprema *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 39).* — … tko se smije, ne može da više *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 17).* — Seljak je sretan, ako imade koga, komu će se u nevolji potužiti, komu li gladan na užinu … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 108).* — Tko se više od naravi dieli, / Taj se dieli od blaženstva, sreće *(Demeter, Teuta, 1891, 94).* — Tko ćuti za domovinu, taj može i na ovom svietu blažen biti, a tko umre za nju, tomu ime nikad poginuti ne će *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 95).* — Tko se rodi, kom ti ne ugodi, / Tko li ostari, kog ti ne prevari? *(Preradović, Djela I, 1918, 10).* — Ne znade za slast, tko ne pozna suze, / I jakim bit ćeš samo sred slaboće *(Šenoa, Pjesme, 1933, 203).* — Međutim, ko je umro, / Taj hljeba više ne će / A tko je živ još osto / Taj zadovoljan šeće, / U šumici u hladu *(Kranjčević, Djela III, 1934, 132).* — Tko nema žene, ne zna, što je uživanje, tko nema djece, ne zna, šta je slast, tko nema ni žene ni djece, ne zna, šta su brige *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 15).* — A tko je umro, taj je otputovao. U nepovrat *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 38).*

3. neodređena, *u značenju neodređeno živo, netko.*

Svakom' momku ostar kolac daje, / Kome kolac, kome li konopac *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 6).* — Pa neka tko pisne na te, slomit ću mu kosti *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 101).*

4. u frazi *tko ... tko* za razlikovanje osoba nizanjem, nabrajanjem *(po) neki ... (po) neki.*

Niti pisnu, niti zubi škrinu; / Već tko zovnu boga velikoga, / Tko lijepo ime Isusovo *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 160).* — Vojnici se postavili u red na određenom mjestu, a drugi stajali po strani u rpi, držeći u ruci tko pušku, a tko opet sjekiru *(Turić, Igra životom, 1909, 9).* — Uz ulice, niz ulice lete građani, tko s kopljem, tko s mačem, tko s lukom, tko sa sjekirom *(Šenoa, Kletva, 1934, 139).* — Stupiše pred maršala, tko ponio kadionicu i tamjan, tko sitnu tamburicu, tko debeli bajs, a svi namazaše grlo medom i mlijekom ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 107).*

5. u frazi *tko šuti, taj muti* u značenju *sumnjiv je tko šuti kad se očekuje da govori.*

»Izađi dakle na vidjelo svijeta […] Dokaži im jasno, da lažu, koji na te kleveću; jer se veli: Tko šuti, taj muti.« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 28).*

6. u frazi *tko pred strahom prozor zatvara, otvara mu vrata* u značenju *strah je to veći, bježi li tko pred njim.*

Strah je vrag! a najbolje sredstvo proti njemu: gledati mu otvoreno u oči. Tko pred strahom prozor zatvara, otvara mu vrata *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 177).*

7. u frazi *jer tko nosi, taj ne prosi* u značenju *tko nosi sa sobom sve što mu treba, neće ovisiti o tuđoj pomoći.*

Ukrcajte vina si i hljeba / I jagnjadi, što se poji rosom, / [...] / Jer tko nosi, vele, taj ne prosi *(Preradović, Djela I, 1918, 354).*

8. u frazi *tko bi to znao* u značenju *nitko ne zna.*

Ako su pošli župniku, ne nadjoše ga kod kuće. Rekoše im, da je otišao po svetom poslu k bolestniku. Da li je bila istina, ili izlika, tko bi to znao? *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 128).*

9. u frazi *ko za čim* u značenju *svatko za svojim poslom.*

Rečenica: Svak neka ide za svojim poslom kaže se (eliptički) i ovako: Ko za čim (n.pr.., kad zvono zove radnike na posao, reče se: Zvono kuca, ko za čim, ko za čim!) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 86).*

10. u frazi *s kim si, takvi si* u značenju *kakvo je društvo, takav je i tko se u tom društvu kreće.*

Poznaje rđa gvožđe. S kim si, takvi si *(Kušar, Narodno blago, 1934, 59).*

tkogod, neodređena zamjenica, *netko; makar tko, itko.*

»Il' vas tkogod uvriedio brata, / Il' nejaku dragi protivniku / Život dignuv ogriešio dušu *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 26).* — Izgubit se nitko neće, / U vedrine tkogod viri *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 28).*

tkogodi, neodređena zamjenica, *tkogod.*

Ne znam, kako to se sgodi, / Da Turkinju krst zanese; / Nu bez pakla ni'e, tkogodi / Jošte iz groba živiem trese *(I. Mažuranić, Osman, 1895, 134).*

tkogodir, neodređena zamjenica, *tkogod.*

Od svog roda kogagodir znate, / Nek vam vaški opojava crkve *(Martić, Osvetnici III, 1865, 77).*

tkogođ, neodređena zamjenica, *tkogod.*

Al da tkogodj od ljubavi pita, / Tko tu vojsku mačè na oružje *(Martić, Osvetnici II, 1862, 105).* — … možda smo ipak ostali komugodj šta dužni? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 299).*

tlačitelj, m., *onaj koji tlači koga, ugnjetač.*

Eno kršna zemlja Hercegova / Makla šaku golih sokolova / Štono kreću proz krševe vele / I sunovrat tlačitelju péle *(Martić, Osvetnici V, 1881, 4).* — Tlačiteljem svojim branili su glave / Za mršavu plaću sokolovi sivi, / Pa ne dobiv ni te plaćice krvave, / Ne htješe od gladi umirati živi *(Hranilović, Žumberačke elegije, 1886, 12).* — Pritisnuta sila ne pogiba uviek pod svojim bremenom, nego se sama sobom hrani i jača, da se u zgodan čas samo još goropadnije razmahne i osveti svomu tlačitelju *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 9).* — Napokon odviše nas njemčina pograbila i donesli jê tlačitelji naši *(Gjalski, U noći, 1913, 83).* — Ili da se dademo od naših tlačitelja pobijediti, te pustiti vragovima našim, da rade s nama što ih volja; – ili da im pokažemo, kako protiv složne volje i pametnih ljudi ništa ne mogu *(Gjalski, U noći, 1913, 253/254).* — ... poče sada visoko dizati glavu i grmjeti proti tuđim tlačiteljima, koji bacaju pametne i poštene domaće sinove u kut *(Šenoa, Branka, 1933, 104).*

tlačiti tlačim.

1. *pritiskivati, utiskivati.*

Polumrtva na tle pade / Na koljena / Bijedna žena. / Po zemlji se plačuć vlači, / Sto cjelova žarkih tlači, / Gdje su sinka stope male / Tuj u pijesku zaostale *(Šenoa, Pjesme, 1933, 190).*

2. *tištati, izazivati u kome zabrinutost i snuždenost.*

Tek što se vrati kući sa pošte, uhvati ga protezavica kao pred groznicom. Tlači ga nepojmljiv strah *(Matoš, Iverje, 1899, 132).* — Često bol mi bolno srce tlači *(Šenoa, Pjesme, 1933, 11).*

3. *podvrgavati grubom pritisku, ugnjetavati.*

Odreko se svôm narodu, / Tlačio mu slobodu *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 210).* — ... tu lukavi Grk, ondje nevjerni Nijemac; oba su tlačila narod srpski i hrvatski. Srblji odrvaše Grka ... *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 56).*

4. u frazi *tlači i kvači / kvači i tlači* u značenju *muči i proganja*.

Kuga stigla kršćanski hatar / Pukla su paklu vrata / [...] / Tlači i kvači, / Ljuto harači *(Šenoa, Pjesme, 1933, 379).* — Gorjanski ne vidi, ne čuje, ne zbori, samo kvači i tlači ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 158).*

5. u frazi *što se tlači jače, to više skače* u značenju *jača sila, pritisak izaziva veći otpor, pobunu.*

... ne mare za carsku milost, već rogobore o svojim pravicama [...] Što se tlači jače, to više skače, stara je riječ. Valja nam čekati *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 175).*

tlak, m.

1. *pritisak.*

U jakoj vrućini što mu je lizala iz utrobe od neobično silnog tlaka eksplozija ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 29).*

2. *pritisak krvi na stijenke žila, krvni tlak.*

... mjeri mu svojim dlanom tlak krvi na sljepoočnicama ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 188).*

tlaka, f.

1. *obaveza težačkog rada na vlastelinovu imanju; rabota, kuluk.*

Ajd na tlaku, zabava te čeka, kmete! / Ori zemlju, gradi dvore vlastelinu! *(Kukuljević, Povjestne pjesme, 1874, 135).* — Gospoda muži, je l', sad vam je dobro? / Sad i vi s nami kraljevi ste brati! / Sad nema tlake, – ali štibre* (= porez)! – Lude! *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 98).* — On, koji je odrastao u doba tlake, svojim se držanjem oštro razlikovaše od svojih sinova – u njegovu osmjehu još se nalazio trag ponizne kmetske ljubežljivosti *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 38).* — »Granarium« (žitnica), gdje se je za tlake spremalo žito, bijaše još i sada s vana liepa, prostrana zgrada, nu obično prazna *(Tomić, Melita, 1899, 145).* — … no uz veliku vlast [...] nad svikolikim gospodarstvom, priviknula je i izobilju svakakvu i gospodstvu. S toga je mučno pregorjela ukinuće tlake *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 72).* — Gospoda muži, jel', sad vam je dobro? / Sad

i vi s nama kraljevi ste brati! / Sad nema tlake, – al štibre* (= porez)! – Lude! *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 35).* — Tko ne dođe pred zoru na tlaku, batinaju ga pred Susjedom … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 83).*

2. *trag.*

Da o tragu rečeno malo i zorno predočim, evo crteža svinjske i jelenske stope te slike svinjske tlake, na kojoj potonjoj se vide i otisci jagodica ili méčica. Ove su u divlje svinje, kako slika pokazuje, duguljaste i plosnate, dok su u jelena okrugle i jače ispupčene *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 17).* — Narodna pjesma pjeva: »Jeste dobro momak podranio / Za rosice pritraživat' traga. / Dvije, tri je tlake nahodio / Jednu vučju a drugu lisičju, / A treća je Mijat harambaše« *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 29).*

3. u frazi *tlaka i robota* u značenju *težak i prisilan rad, muka.*

U onoj magli tlake i robote [...] koja se još onda povijala nad našim selom kao žalosno velo ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 7).*

tlama, f., *potištenost, tromost, čama.*

Jer udes gvozden u života jamu / Sirotu biednu ljudski razum baci, / U dosadnoga ropstva zdvojnu tlamu ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 51).*

tlapiti tlapim.

1. *govoriti koješta kao u snu, buncati.*

»Ah, prosti, Bože, prosti svim!« / Tuj velika mu duša vapi – / Dok smijao se sv'jet nad njim / I rugao se: kako tlapi – – – *(Kranjčević, Djela I, 1933, 38).*

2. *sanjariti, isprazno maštati.*

Pa sve bane neke vapi / I vidja ih hodat mimo – / I banice neke tlapi, / Ko da viče: »Katarino!« *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 164).* — O kuda se djede oku i prelomi vjeru meni, / Žarka iskro krvi moje, te ne mogu tlapit više?! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 105).* — Ah prsiju mi daj / Tuj krvcom um se hrani, / Da snivam i da tlapim / Što najljepši su dani! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 206).*

tlapiti se tlapi *mi* se, *pričinjati se komu što.*

Tlapi mu se jurve vidjet kletog kriesa plamen, / I po rodnom gradu slušat Niemcu slavopjev *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 24).* — Al' tko to opet »pomoć! pomoć!« vapi? / To nije vapaj, koj se samo tlapi, / To živi ljudski uzklik mora da je! *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 138).* — Tlapi ti se, sad da lavom rîka, / Tlapi ti se, sad da psetom laje; / A sad čuješ lelek mučenikâ *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 42/43).* — Žabari su tako uvjereni bili o ranjenih i izprebijanih vukovih, da se je čitavom gradu poslje lova znalo po noći tlapiti, kako cvile, nariču i zavijaju smrtonosno ranjeni vukovi po gorah, te je mnogi nervoznik i nervoznica čitave noći probdila od tih strahota *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 154).* — Al tko to opet »pomoć! pomoć« vapi? / To nije vapaj, koj' se samo tlapi, / To živi ljudski usklik mora da je! *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 81).* — Noći u zoru, tvoj znak mi se tlapi *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 131).* — Al plamen hvata čelo mu i vid; / Čas krvavoga nešto mu se tlapi / Čas kleca ... *(Kranjčević, Djela II, 1934, 24).* — Tlapi ti se: e su davno / Svjetlali te naši stari *(Kranjčević, Djela II, 1934, 41).* — Široko je izvalio oči; nit šta vidi, nit šta čuje, sniva. Tlapi mu se, da je vatrena rijeka prošumjela ispod njegovih nogu ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 248).* — ... kozmičke muzike imaju i potku kozmičkog libreta. Ili nam se tako tlapilo *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 95).* — Otvorim. Grodecki! Tako blijed i porušen kao sablast. Mišljah, da mi se tlapi *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 56).* — Žabari su tako uvjereni bilio [sic!] ranjenim i izprebijanim vukovima, da se je čitavom gradu poslije lova znalo po noći tlapiti, kako cvile, nariču i zavijaju smrtonosno ranjeni vukovi po gorama, te je mnogi nervoznik i nervoznica čitave noći probdila od tih strahota *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 294).*

tlapnja, f., *ono što se tlapi, priviđa; neostvariva želja.*

Ja osudjujem Ilirstvo, jer sam Hrvat, jer neljubim tlapnjah, jer se Ilirstvo protivi biću moga naroda i jer hoću, da svojom glavom mislim. Ilirci misle tudjimi glavami, pa i isti moj poštovani Krapinac Ljudevit Gaj! *(Kovačić, Fiškal, 1882, 20).* — To sve da san je samo, tlapnja pusta? *(Šenoa u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 201).* — Slušaj, pobre, je l' i jauk tlapnja? / Slušaj, zveku, je

l' i zveka tlapnja? / Slušaj … slušaj … Ah, to tlapnja nije, / Jer te vidim, gdje te boli jako …. / Što? .. ti plačeš? .. Ah, to tlapnja nije, / Ti bo s tlapnje, mnim, da ne bi plakô! *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 43).* — Što zanieče nam On, koj svietom vlada, / Zaželjet doznat, to je tlapnja pusta *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 27).* — Pa da imam ovakvu ženu i da sam valjan čovjek! Ali, Niko Nikitiću, nevaljanče, kani se tlapnja! *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 82).* — To nijesu misli, to su tlapnje, snatrenja, plodovi groznice i bolesti njezine […] Htjela je, da se obrani od svojih tlapnja, koje su bez prestanka nalijetale na nju … *(Bego, Novele, 1916, 21).* — Ah, sve tlapnja, a nigdje istine! *(Preradović, Djela I, 1918, 270).* — Znam, da se ljudi mojoj tlapnji smiju, / Al i njima bi mnogo lakše bilo, / Kad sanja kakva spustila bi na njih / Od zlata krilo! *(Nazor, Lirika I, 1918, 6).* — Ta pognuta mučaljivost, ta tjeskobna samoća bez promjene, probuđuje u čovjeku razne refleksije o svijetu, čovječanstvu, o našoj sudbini. Zato nije ni čudo, da u krojača proplamte kašto bud filosofske bud političke tlapnje ... *(Šenoa, Pruski kralj, 1932, 64/65).* — Mi smo krivi. Oholost lažna mini, / Zbilja neka varave tlapnje goni, / A u knjigu vlastitog srca zirni: / Poznaj se sama! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 125).* — Svirala ova nad glavom o bolesnim tlapnjama svira *(Krleža, Simfonije, 1933, 33).* — Pozlaćuj suhu sliku zbilje / I žedno srce tlapnjom opi', / Tek ne truj mišlju lažno milje, / Da o suncu se sanak topi! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 60).* — U tugu obrati se radost, snovi u crne tlapnje *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 138).* — U vrijeme najokrutnijeg pozitivizma slutnja dokaza o potrebi tlapnje jedne nove romantike *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 8).* — ... ti si samo život, a tlapnja sve drugo *(Delorko, Razigrani vodoskoci, 1940, 37).* — Ja osuđujem Ilirstvo, jer sam Hrvat, jer ne ljubim tlapnja, jer se Ilirstvo protivi biću moga naroda i jer hoću, da svojom glavom mislim. Ilirci misle tuđim glavama, pa i isti moj poštovani Krapinac Ljudevit Gaj! *(Kovačić, Fiškal, 1944, 26).*

tlapnjin -a -o, *koji pripada tlapnji.*

Djeca umjetnički drže monologe / s drugim mališima u tlapnjinu dimu. / Djeca uzaludno čekaju dialoge / odgovor na upit, i rimu na rimu *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 52).*

tle, n., *tlo.*

... padè Skender Aga, ali š njim se sruši i Janko. Zadnja grozna borba nastane na tlěh … *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 32).* — Tù dakle blizu zidinah toga grada, a u sěni staroga cerovoga dèrva ležao je na tleh mlad lovac vitka stasa i umiljata obraza *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 51).* — Biel dan usnù, crn mrak na tle padè *(Martić, Osvetnici I, 1861, 60).* — … pred kojom mu se konjic usred najveće trke natrag brecne toliko silom, da se Knežević mal nesruši na tle *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 56).* — … pretrka dvorište, zadje za sjenik, stade i baci bremešce na tle … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 51).* — … propenta zbunjeno Iveta, zabadajući očima u tle *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 113).* — ... pade Skender-Aga, ali s njim se sruši i Janko. Zadnja grozna borba nastane na tlih … *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 41).* — Tu dakle blizu zidinâ toga grada, a u sjeni staroga cerova drva, ležao je na tlu mlad lovac vitka stasa i umiljata obraza *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 65).* — … jere čim smo noge na tle metnuli, odmah ih i groznica uhvati *(Nemčić, Putositnice, 1898, 236).* — Kada starac tako dohuktao ziv, / Tad obori naglo k zemlji pogled živ: / Od ljudi joj gmilji ko mravinjak tlo, / Al mu se odzivlje zivu malo tko, / Malo tko od pravih muslomanâ gdje / Prama svetoj Meki baca se o tle *(Preradović, Djela I, 1918, 87).* — A ja držćući predao u jedan tas Dobro, a udrugi Zlo, što sam ga za života počinio, i tas sa dobrim djelima odskočio visoko gore […], a zlo preteglo i tas ništa što se ne dotiče tálâ *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 40).* — … neka snaga pritisla me o tle i ja se predadoh Božjoj volji … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 18).* — Bježi, bježi, da mu pete pale, / Usne grize, oči obara u tle *(Šenoa, Pjesme, 1933, 167).* — Polumrtva na tle pade / Na koljena / Bijedna žena *(Šenoa, Pjesme, 1933, 190).* — I čovjek živi i uz koru hljeba, / Što mu ga daju ovi škrti tli *(Nazor, Putopisi, 1942, 8).* — Neke se biljke ne dadu, bez štete i propasti, presaditi u drugo, ma i toplije, tle *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 156).*

tlijati tlijam, *gorjeti bez plamena.*

Oganj klije ili tlija, t. j. gori bez plamena *(Kušar, Narodno blago, 1934, 15).*

tlo, n.

1. *površina zemljišta; pod.*

Izprva bijaše tlo ravno, a onda se lagano spuštalo *(Kumičič, Sirota, 1885, 44).* — Zar su to zaslužili oni, kojima polovina zemlje stoji neobradjena, gdje najplodnije tlo gnjije pod vodom … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 90).* — Oni ga stariji hvalili radi toga, što se je – kad bi preda njih ulazio – na pozdrav pred njima saginjao gotovo do tala, ljubio ih u ruke … *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 97).* — Ratari su željno izčekivali izdašnu kišu, koja bi tlo za plug umekšala, da mogu usijati plodine prije zime *(Tomić, Melita, 1899, 138).* — Pognjurena, satrvena, iznemogla skutrila se na hladno tlo kolibice svoje *(Kovačić, U registraturi, 1911, 140).* — Hoću te vjenčat, Zoe, u poljima / gdje tlo je ravno, podno i podatno *(Begović, Vrelo, 1912, 37).* — Ostalo još samo veliko staro stablo, onaj stoljetni kesten. Još njega do [sic!] obore, pa će se izravnati tlo i kući udariti temelj *(Car Emin, Starci, 1917, 160).* — Zar su to zaslužili oni, kojima polovina zemlje stoji neobrađena, gdje najplodnije tlo gnjije pod vodom … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 91).* — Sve je to močvarno tlo, pa ljudi propadaju do gležnja u vodu … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 106).* — Mirišu bujni travnici i savijaju se do tala oplođene grane po voćnjacima *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 33).* — Jela se podigne pedalj od tala i padne natrag *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 111).* — Tlom krvavim sam puzo, tijelo vuko / Do trave: zvjerski, živinski je srko *(Goran, Pjesme, 1948, 167).*

2. *pren.*

… i on stade svojim finim i majstorskim njuhom zabadati u tvrdo tlo gavanovih obiteljskih tajna! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 272).* — Zato, jerbo kao mravi / Puzavci smo ovdje pravi / Na površnu samo tlu *(Preradović, Djela I, 1918, 60).* — Ne siže nam oku sila / Nit nam sižu izumila / Otkrit tvoje dno: / Pokriveno tako tajnom / Sudbe nam je tlo *(Preradović, Djela I, 1918, 355).*

3. *teritorij, zemlja.*

Ja sam na priliku davno prije rata osjećao, da mi ovo moje istarsko tlo pod nogama gori … *(Car Emin, Starci, 1917, 176).* — U oktobru 1788. francusko tlo bijaše već vruće […] petarde pucaju i prva krv teče po ulicama pariskim *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 190).* — Bilo nam dobro, bilo nam zlo, / Dokle se grob nad nama ne skaplja, / Branimo sveto hrvatsko tlo! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 417).*

4. u frazi *tvrdo tlo* u značenju *kopno.*

A iza njih nagrnuo je cijeli narod iz sviju lađa i džunka i čamaca, i iskrcao se na tvrdo tlo zemlje Zmaja *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 138).*

5. u frazi *nestalno tlo* u značenju *more.*

S početka bio sam silno ushićen, osjetivši pod sobom nestalno tlo; veselilo me gledati, kako se ladja kreće na vodi, kako se miče žalo *(Bego, Novele, 1916, 34).*

6. u frazi *tlo domovine* u značenju *rodni kraj, zavičaj.*

Za čudo, u ova dva dana, što je stupio na tlo domovine, kao da se probudilo u njem […] čeznuće za ženom i djetetom … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 173).* — Tko bi i slutio, da će od tih mnogih stotina ljudi samo jedan jednom zakoraknuti na tlo domovine, nakon godina nečuvenih napora … *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 178).*

7. u frazi *rođeno tlo* u značenju *što je komu najbliže, čemu je tko najprivrženiji.*

Ali škola je ostala vazda crna strana njegovoga života. I sama rodna kuća bila je za nj sporedna stvar – tek more i morska obala njegovo rodjeno tlo, njegova misao, njegovo čuvstvo *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 23).*

8. u frazi *tlo spoznaje* u značenju *temelj, osnova spoznaje.*

… i njemu je postajalo sve jasnije, kako bi trebalo konkretno riješiti tu slikarsku temu, da se pod kistom osjeti prvo konkretno tlo spoznaje … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 141).*

9. u frazi *nemati pod nogama tla/ne biti komu pod nogama stalna tla* u značenju *nemati sigurna oslonca*.

Nismo imali sigurna mjesta u Dalmaciji, nismo imali pod nogama tla *(Šenoa, Kletva, 1934, 576).* — On sam morao je bježati svijetom, prognan, odsuđen, gonjen kao nijema zvijer, pod nogama ne bijaše mu stalna tla ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 771).*

10. u frazi *izmiče/miče se tlo (ispod nogu) komu* u značenju *gubi oslonac, sigurnost tko*.

Ja stojim kao bez pameti, izpod mojih nogu miče se tlo … *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 138).* — Uz žalost uđe u Matu i velik strah. Činilo mu se, da mu se izmiče tlo, priručje, da ostaje sam negdje u pustoši *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 69).*

11. u frazi *tlo gori pod nogama komu* u značenju *u neprilici je tko.*

… da će se naša sramota saznati u gradu i da će nam gorjeti tlo pod nogama od stida pred zlobnim malogradjanima *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 148).*

12. u frazi *pripravljati sebi tlo za što* u značenju *činiti što je potrebno za ostvarenje kakva cilja*.

U izbornu agitaciju nije se takodjer miješao, ako je i odlučio bio glasovati proti opoziciji. Nu zato pripravljaše sve većom žurbom sebi tlo za občinskoga načelnika *(Novak, Podgorka, 1894, 96).*

13. u frazi *pasti na plodno tlo* u značenju *naići na dobar prijam.*

Grki i nemili Mandini svjeti padoše na plodno tlo *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 56).* — … al vjera je već bila u srcu, prvo njezino sjeme palo je na plodno tlo i pustilo korien i već ju nije mogao izčupati nitko! *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 47).*

14. u frazi *dobro/zgodno tlo za što* u značenju *dobra prilika za što.*

Rodni grad činio mu se zgodno tlo, gdje bi mogla odjeknuti snažna jeka glasovima iz Zagreba *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 92).* — Marija, vidim, boluje, a bolno tijelo je dobro tlo za otrovni drač *(Šenoa, Kletva, 1934, 457).*

15. u frazi *naći u kome zgodno tlo* u značenju *naći u kome pristalicu čijeg mišljenja ili djelovanja.*

U djacima ne bijaše već moguće utrnuti plamen, koji je našao onako sgodno tlo u mladim nepokvarenim srcima i zanosnim dušama *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 53).*

16. u frazi *baciti kao zrno na neplodno tlo* u značenju *činiti što bez smisla.*

Htio je Viktor da još štogod kaže, ali je osjetio, da bi tu svaka riječ bila bačena kao zrno na tvrdo, neplodno tlo *(Novak, Zapreke, 1905, 236).*

17. u frazi *sondirati tlo* u značenju *ispitati situaciju.*

Kad je Kragujac oprezno »sondirao tlo«, osvjedočio se s veseljem, da Grčićeva mržnja protiv lista »Zore« nije ni izdaleka onako neutaživa, kao što je bila pred godinu dana *(Novak, Zapreke, 1905, 312).*

tloris, m., *plan kakve građevine, tlocrt.*

… sitno tijelo neznatna urednika zakutnoga […] migolji nekom ukočenom samospoznajom uz veliku ljudeskaru profesora »artium liberalium«, koji u gimnazijama uči risanje […] za katastralni zavod kopira izvanslužbene tlorise … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 69).*

tma, f., *tama, tmina.*

A kamo li ljubav od zapada, / Što mu na prag krstna braća strada, / I u mrske tmê se sunovrata; / Vrlo pleme Srba i Hrvata! *(Martić, Osvetnici V, 1881, 5).* — Svu me osušiše ondje gdjeno tma / U izbici vlada. Teret na me pade. / I otegnuše me. I nitima stade / Da me šije žena što taj posô zna *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 32).*

tmast -a -o.

1. *koji je taman, mračan, zagasit.*

Knez skoči, odkri lica divlji siev. / Zadrktali mu dugi, bieli vlasi, / Ko kad se morski zapjene talasi, / I crna duša na licu mu sine, / Ko more tmastim ponorom kad zine *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 13).* — Gorji od prave magle bijaše onaj plavkasti, vlažni, po gnjilići zaudarajući dim, koji se obično iza tmastih dana prostre toli jednak i proziran, da vidiš i kraj svoje ulice ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 5).* — Peć svojim vrućim dahom pritegnu k sebi djevojčicu. Kraj bieloga trbušastog tiela stare dobričine grijala se jadnica uprievši pogled u otvorena vratašca, odkle je plamen veseo, nestašan bacao narančaste odsjeve na njenu tmastu prikazu *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 12).* — ... i rek bi sakrivao se od tmasta oblaka, što je zlobno sukljao iz Batorićeve magjarske, srebrom okovane lule … *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 14).* — Kralj bez krune bježi, oči su mu tmaste, / Priestolje mu buzdovan pohara, / Njegov dvor je hladan stan vjetara *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 154).* — Po taboru vatra se utrne, / Mjesec se sakrije

za tmaste oblake *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 161).* — Jest ponešto tako, al je zato / Ipak liepo nad nizinom tmastom / Uzviti se, doticat se smjelo / Samog neba ... *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 218).* — Gori od prave magle bješe onaj plavušasti vlažni dim, što obično iza tmastih dana pun smrada gnjiloće zasjedne povrh grada tako ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 7).* — Kraj bijeloga trbušastog tijela stare dobričine grijala se jadnica uprijevši pogled u otvorena vratašca, otkle je plamen veseo, nestašan bacao narančaste odsjeve na njezinu mokru, tmastu prikazu *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 13).* — Ah, ne spominjimo, jer svaka spomen obnavlja tu tmastu, tu groznu avet, i ona teškim svojim krilima opet počinje zastirati nebo ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 319).* — ... i regbi sakrivao se od tmasta oblaka, što je zlobno sukljao iz Batorićeve mađarske, srebrom okovane lule … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 15).* — Dijeliš mi neke tihe slasti / kad o tvom zaru vidim knjige / na polici – i cijeli tmasti / vidik te sobe pune brige *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 93).*

2. *pren.*

... gnjevnom svojom rěčju najprie prekine zavladavšu tmastu tišinu *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 15).* — ... kleknu providnica do svoga Samsona, koji se zadubio u dugačke i tmaste gospodarske račune ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 115).* — Zagledao se Šimun kroz okno i vozikale mu se tmaste i svijetle misli po lubanji, kao i oni oblaci po nebu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 173).* — Što koristi, ako sami sebi skrivamo tmasto dno naših misli? *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 8).*

tmasto, prilog, *s tamnim tragom.*

Uz to je zrak odisao parom od ugljena i tek samo nešto nad krovovima i drvećem slegle se goleme krpe dima, koji se je tmasto dizao iz obližnje željezničke bravarnice i iz tvornice parketa *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 8).*

tmica, f.

1. *tmina, mrak.*

I u tmici vidjelo se njegovo bielo lice *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 51).* — Tmicom konjik kasa dolinom i brdom *(Nazor, Krvava košulja, 1905, 37).* — Bila je crna tmica, more se oko nas prašilo, valovi se preko nas prebacivali [...] dok smo letili u krmu u onom mraku *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 89).* — Tmicom i olujom stupale su sada mučaljivo dvije crne aveti ... *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 64).* — Mi prošli Šćedro i ne bili mnogo daleko od onog rta nadno Pelješca, a Pelješac se od puste tmice nije mogao razaznati *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 12).* — Ali, kako je bio mrk i zlovoljast, zamače ravno u sobu, zatvori za sobom vrata, napipa u tmici krevet, svuče se i leže *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 71).*

2. *pren.*

Kod stola čaše baš su sad najsladje, / Kad već u bocah ponastaje tmica *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 118).* — Kod stola čaše baš su sad najslađe, / Kad već u bocam' ponastaje tmica *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 59).*

tmičan -čna -čno, *koji je taman, mračan.*

Sad upire oko svoje tmično *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 158).* — Staja za konje [...] nije joj se nimalo svidjela. Bila je tmična i pretiesna za onih osam konja ... *(Tomić, Melita, 1899, 199).* — Nizka, tmična soba na večer bijaše slabo razsvietljena *(Nehajev, Bieg, 1917, 179).*

tmina, f.

1. *tama, mrak.*

Stupa četa tiho i gluho / Posred tisieh, glusieh tmina. / Ni tko šapće, ni tko sbori, / Ni tko pjeva, nit se smije: / Od sto glasâ glasa čuti nije *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 19).* — I sred ove guste i crne tmine ne vidiš Batorića ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 16).* — ... nije ništa više vidio, jer je sve obavila gusta crna tmina noći bez mjeseca *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 70).* — Hripnja konja, pogaženih hropot / Tumaranje, vriska ... vihar, munje, tmina *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 162).* — Mjesec sjajni i tmine razganja *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 38).* — Po mračnoj se sobi hvatala već jaka tmina ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 140).* — Zraka iz njene ruke vrti se obzorjem po mrkoj tmini *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 23).* — ... Prvi prosjev

zore pretvaraše noćnu tminu u sijerasti jutarnji sumrak ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 134).* — Napolju crna tmina zaokupila svijet, da ne vidiš prsta pred očima ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 462).* — U kućici bila potpuna tmina i Petrica se istom onda spomene, da se nije pobrinula za svijetlo *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 40).* — Za granje se sakrio mjesec, a tmina stere se dalje i dalje *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 265).* — Tmina minu, danak sinu *(Šenoa, Pjesme, 1933, 109).*

2. *pren.*

Iz pameti guste tmine / Pomoliše te se slike *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 167).* — Tmino, crna tmino, nigdje te ne bilo, / Mnogo bo se jada pod tvim plaštem zbilo! *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 204).* — Tko bi ih razumio u tom mrtvom jeziku, kojim govorahu fratri i kuharice srednjega vijeka! Kolike li starosti? Kolike li tmine, nazatka i mračnjaštva? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 217/218).* — Nit me plače suza sestričina, / Nit me tješi uzdah prijateljâ; / Sam umirem usred tužnih tmina *(Šenoa, Pjesme, 1933, 8).* — Kud zapinje naško oko / U pustinji prošlih zgoda, / Tmina crna svud naoko / Zaklanja nam zemlju roda *(Šenoa, Pjesme, 1933, 395).* — U gradskoj ponoći živim / kad valovi tmine o stare krovove biju *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 61).*

3. u frazi *navlačiti komu na vid tminu* u značenju *uzrokovati da jedva vidi tko.*

Pognaše se nebom vjetri; / A odande plahe munje, / Nebeskijem ognjem sjecajući, / Sad ti smrtne blište oči, / Sad još gušću, neg' bje prije, / Navlače ti na vid tminu *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 49).* — Pognaše se nebom vjetri; / A odande plahe munje, / Nebeskijem ognjem sjecajući, / Sad ti smrtne bliešte oči, / Sad još gušću, neg' bje prije, / Navlače ti na vid tminu *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 187).*

4. u frazi *izvesti/dizati koga iz tmine* u značenju *osloboditi koga od ropstva; prosvijetliti koga.*

Bože milosrđa! Svrni okom na ovaj bijedni narod! Izvedi ga iz tmine i pustinje na svijetlo spasa i istine! *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 94).* — ... ta nestašica i najobičnije uljudbe kod ljudi, koji su zvani dizati narod iz tmine i uljuđivati ga ... *(Šenoa, Branka, 1933, 86).*

5. u frazi *zaroniti u vječnu tminu* u značenju *zauvijek zaboraviti.*

... da svima odurno ropstvo zarone u vječnu tminu *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 45).*

tminosječa, m., ovdje u frazi *radnici tminosječe* u značenju *oni koji sijeku mrak i rasvjetljuju tminu.*

Pa kad topovi prestanu da gruvaju, šuma će i opet da dalje poraste [...] u svetom očekivanju, da dođu veliki radnici tminosječe, koji će po njoj udariti sunčane i svijetle prosjeke i puteve i navrnuti svjetlost u guštaru i crninu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 135).*

tmor -a -o, *koji je neveseo, turoban.*

Srdce mi sjetno biva i tmoro *(Palmović, Pjesme, 1883, 132).*

tmora, f.

1. *tmurno vrijeme.*

Tada planu plam preko mora. Zmijugavo bijele vatre predjoše nebom zasljepljujući oči, neizmjerne. Mlaz živog svijetla prepali oblake i vodu, i kamen i drvo, i nestade ga u crnom zjalu tmore ispod nebosklona *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 129).* — Oblaci tamni rastrkli se nebom. / [...] / Možda će dugo kao tmora teška / Ležati dolje na zreniku; možda / Lagani, b'jeli dignut će se k suncu / Ko dim s oltara u žaru podneva *(Nazor, Lirika I, 1918, 69).* — ... tmòra, crna oblačina *(Kušar, Narodno blago, 1934, 9).* — Nad morskom pučinom nadvili se sumorni, magleni oblaci, što ih tek danas jedva gdjegdje počeo da probija veseli tračak blagoga sunašca. Nu i kraj sve tmore izvana ipak je u tom božjem hramu tako toplo srcu i volji! *(Draženović, Djela I, 1947, 260).*

2. *tmurno, sumorno raspoloženje.*

Tračak sunca kroz tmoru mi sinu, / Samo grdje omraziv mi tminu *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 105).* — Doći ću, jer me crna tmora pritisla *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 246).*

3. u frazi *tmuša i tmora* ovdje u značenju *sve nejasno i neprozirno.*

I ja sam rado uzimao takve zamjenice – mile i djeci, da rasvijetlim donekle i njima maglu

njemačke proze i pjesme. Da, tmuša i tmora. Svuda *(Nazor, Eseji i članci II, 1942, 150).*

tmura, f., *tmora.*

... uporne kiše stanu naviještati mrku jesensku tmuru ... *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 113).*

tmuran -rna -rno.

1. *koji nema dovoljno svjetla, taman, mračan (o vremenu ili prostoru).*

Kapelica, sitna, drvena i tmurna zgradica ... *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 145).* — Prije tridesetak godina, a jednog tmurnog i vlažnog jesenskog dana mjeseca listopada vraćao se Nikola Baretić [...] vrlo zabrinuta lica u svoj stan u prizemlju neke gornjoiličke kuće *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 5).* — Mahom i bršljanom obraslo stijenje posivjelo i pomrčalo od vlage i tmurna, čamna neba *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 113).* — Nema grada tako tmurna na svietu, kao što je Pittsburg, bilo da pogledaš u začagjena nebesa ... *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 96).* — U visinama je tmurno. Starci mrmljaju, bit će zlo vrijeme ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 32).* — Iz njihovih kockastih rupa zjala i crnina, izbijala strava [...] Sve je bilo hladno, mrko i neprijatno. Kadkad bi samo Selmanova pojava unijela svijetlog raspoloženja u tu tmurnu okolicu *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 98).* — Kiša je padala, spremala se tmurna, žuta jesen ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 172).* — Vrijeme je [...] tmurno, potmulo, sumorno (oblačno) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 8).* — Toga kiselog, tmurnog jesenskog dana bijaše Ljuba sama na paši *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 125).* — Oko djeteta rasprostre se milovonja majčine kose i njeno smiješenje izbistri tmurnu sobu ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 129).* — Dan je bio tmuran. Oblaci bijahu prekrili nebo ... *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 196).*

2. *koji je neveseo, sumoran, smrknut (o izgledu i/ili o raspoloženju).*

Orsat veliki (izlazi naglo tmurna lica, sijevajućih očiju) *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 24).* — Bila su to tmurna, od teškog posla u stalne i vječno jednake linije isklesana lica ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 230).* — Nema grada tako tmurna na svietu, kao što je Pittsburg, bilo da pogledaš u začagjena nebesa, bilo da pogledaš u zabrinuto lice prolaznika, a kroz lice u njegovu dušu *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 96).* — Moj otac, prije tmuran i zamišljen, sada se uhvatio objema rukama za trbuh od silnoga smijeha ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 19).* — Ali u duši je tmurna i žalosna *(Kovačić, U registraturi, 1911, 308).* — Sjutradan se Gjuka Begović digao podosta tmuran i zamišljen. I nemiran je bio *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 92).* — I kad bi opazila, da je više nemiran ili tmuran, molila ga, da kamo ode, ne bi li se drugdje razveselio i došao vedriji k njima *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 49).* — Zato je ispod tmurnog i jakog čela [...] snažno živjela i krijepila ga tiha vjera u sebe, golemi ponos i samosvijest *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 96).* — ... I već majka odlazi sva u boli nekoj, tmurna ko jesenje veče ... *(I. Kozarac, Proza, 1942, 216).* — Sjutradan se Đuka Begović digao podosta tmuran i zamišljen. I nemiran je bio *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 363).* — Car je sigurno tmuran i snuje krvavu osvetu *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 42).*

3. *pren.*

I zora često dodje, a iz niske krčme, zablaćene i zapljuckane, oštrim dimom lula i cigara zamračene još se ispruža i prorivava u tmurnoj niskoj noti, u hrapavim i supijanim glasovima bećarska pjesma nemarna i raspustita šokca … *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 51).* — Žalosna posmrtna pjesma polusjena. Tmurni akordi *(Krleža, Simfonije, 1933, 67).* — U zaleđu mu bijaše u polumraku neki antikvarijat: stare, otrcane knjige, neke glinene vaze [...] Tmuran »hintergrund«! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 95).* — I zora često dođe, a iz niske krčme, zablaćene i zapljuckane, oštrim dimom lula i cigara zamračene još se ispruža i prorivava u tmurnoj niskoj noti, u hrapavim i supijanim glasovima bećarska pjesma nemarna i raspustita šokca … *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 332).*

tmuriti tmurim, *jedva svijetliti.*

Izašavši iz uske i mračne ulice, u kojoj je tmurio jedan jedini zadimljeni petrolejski fenjer na uglu općinske zgrade ... *(Marinković, Proze, 1948, 261).*

tmuriti se tmurim se.

1. *postajati tmuran, mračan, mračiti se.*

Vani se tmurio promjenljivi listopadski dan sa naglim prijelazima iz magluštine u vedro sunce ... *(J. Kozarac, Oprava, 1919, 353).*

2. *postajati tmuran i neveseo, mrgoditi se.*

Sam zakidaš svoj život, obuzdavaš ga i žvališ kao kakovo siroto konjče ... Tako se on jadi i tmuri *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 32).* — Nu u doba pitome kulture / Na Božić se više ne puškàra, / A pjevaču mah se oči tmure / Bez čuture i bez džeferdara! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 52).*

tmurni -a -o, odr. od *tmuran.*

Kratki tmurni dan prolažaše brzo i hitro se bližila snježna studena noć *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 124).*

tmurno, prilog, *na tmuran, neveseo način.*

Franiću, Franiću liječite, javi se tmurno jak seljak, uprijevši prstom u blijeda momčića, što sjeđaše satrven na prozoru *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 103).*

tmurnost, f., *osobina onoga što je tmurno.*

Malo razonode, neobičnijeg svijetla u uvijek istim tmurnim danima, to je sve! No u tu tmurnost nije li padao i sjen nasilja i sloma, doživljenog posljednjih dana bez borbe? *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 69).* — U zadimljenom, čađavom, prljavom predvečerju, što svojom sivom tmurnošću i maglama podsjeća na sumračno, neugodno, pompejansko raspoloženje pred provalu vulkana i potres ... *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 136).*

tmuša, f.

1. *neprozirna magla; tmina, mrak.*

Što nevidovno čuvala mu duša, / Ko truplo grobna neizdajna tmuša; / Od dvaest lieta što je skrivo veo, / Što nitko nikad prozriet ne mogaše, / [...] / Sve sad pred dušom Kruvojevom staše *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 20/21).* — Diže glavu. Ko kad sunce jasno / Kroz olujne crne prodre tmuše, / Kroz lice mu, skrivljeno užasno, / Prosinula svjetlost silne duše *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 140).* — Na sjevernoj strani opet se sbila crna tmuša; najviši oblaci, grdne otrančine, letjele su tmurnim nebom, gonjene silovitim vjetrom *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 53).* — Ah! kad striela kletve zapali tu dušu, / Kad prosine savjest kroz duševnu tmušu *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 93).* — Oblaci vise nad šumama, obzorje se steže, u tmuši izčezavaju i zvonik i crkva na groblju *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 261).* — Jak si bio junak i gizdavi, / Vedra čela i u smrtnoj tmuši *(Preradović, Djela I, 1918, 213).* — Duga je umorna noć, crno je nebo i zemlja, / Kroz tu dosadnu tmušu nešto šušti i šapće *(Kranjčević, Djela II, 1934, 167).* — ... na pustom mostu, u tamnoj i polusjajnoj noćnoj tmuši opazi čovjeka *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 197).* — Mi ne znamo, što nam ovi dani tmurni / U tmušama nose, što se morem veru *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 28).* — Sve je moje davno palo / Već u grobnu tmušu, / Imam srdce otrovano / i očajnu dušu! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 221).*

2. *veliko mnoštvo ljudi u kojemu se ne razaznaju pojedinci.*

One se turahu kroz tmušu svakdan istih šetalaca u Ilici ... *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 40).* — Stojimo čovjek protiv čovjeka, u znanju / da svi smo bolji, međusobni, svi skupa / tmuša *(Ujević, Rukovet, 1950, 123).*

3. u frazi *tmuša i tmora* ovdje u značenju *sve nejasno i neprozirno.*

I ja sam rado uzimao takve zamjenice – mile i djeci, da rasvijetlim donekle i njima maglu njemačke proze i pjesme. Da, tmuša i tmora. Svuda *(Nazor, Eseji i članci II, 1942, 150).*

tmušan -šna -šno, *koji je taman.*

Usred krila gorskoga, navrh uznosita vrška, odbija se od sjene stoljetnih hrastova bijelo pročelje staroga Medvedgrada, stojećega sred kitna perivoja. Stare tmušne zidine osvjetla mu nedavno kraljevski graditelj Gierolamo Arconati *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 19).*

tmušav -a -o, *koji je smušen, smeten.*

Kapci im se na trudnim očima sami sklapaju. U glavi su tmušavi. Niti im se jede, niti im se pije *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 122).*

to, pokazna zamjenica.

1. *pokazuje na ono što se nalazi u blizini sugovornika.*

Kakvo je to na tebi odijelo? *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 109).* — Žena Odmaknu badanj, a pod njim zinu u zemlji duboka rupa. Muž se začudi, a ona […] reče:

Vidiš. To iskopah dočuv, da se zlo sprema Uskocima, da sakrijem naše siromaštvo i – tebe *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 110/111).*

2. *ukazuje na ono što je prethodno bilo konkretnije rečeno, sažimlje ono što se objašnjava.*

Drže ga za velikoga gospodina, i to mu godi *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 15).* — »Oh mi ćemo drage volje kuhati; nu da bi se kući vraćale, to Bog oslobodi!« *(Tomić, Pošurice, 1887, 193).* — Ako tog ne učiniš, / Glavu ćeš izgubiti! *(Harambašić, Pjesničke pripoviesti, 1889, 263).* — Kako dostojan bi to izlaz bio za nj, a ovako dobiva posve drugo lice *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 90).* — Razne bilježke – višeputa tupom olovkom na teatralne cedulje ili druge papiriće naznačene – to su izvori, iz kojih ću data za svoj putopis crpiti *(Nemčić, Putositnice, 1898, 204).* — U to se vrijeme valjda pet puta okrenuo prama ženi, koja još spavaše na kanapeju ... *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 51).* — Zatjerasmo im žene i djecu u škripac, pa im to potajno doglasismo … *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 104).* — Ma bio kako velik rodoljub, bio kako velik optimista, to se ne će smjeti oteti istini, da nam knjiga do rijetkih iznimka čami u mlitavilu i mrtvilu ... *(Šenoa, Naša književnost, 1932, 137).* — Ako je brod zabrodio krivom strujom, valja krenuti kormilom, i tomu se hoće jake volje, a jake volje si ti *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 31).* — Bolni krik – / /.../ /To u dolu jelen od ljubavi plače ... *(Krleža, Simfonije, 1933, 114).* — A to domobrani znaju da nemaju domovine *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 100).* — To Vam je, milostiva gospo, »Moć savjesti«, po najboljoj ne može se o njoj drukčije govoriti *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 243).* — To bijahu prve riječi, koje mu reče ono popodne ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 35).* — U to se vrieme valjda pet puta okrenuo prema ženi, koja još spavaše na kanapeju ... *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 67)*.

3. *zamjenjuje obezličenu masu, mnoštvo pojedinaca;* često u frazi *to ... to* za isticanje mnoštva (istih ili sličnih) subjekata ili radnji koje oni čine *nizanjem, nabrajanjem.*

Pa ona mi sama sto puta pripovijedala, kako je na Ćolićeve prodike pomamno letio svijet, to učeno to neuko, to mužko to žensko *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 26).* — Ja već nijesam jak obuzdati svojih ljudi. To je upravo pobjesnilo *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 20).* — Vojnici, konji, kola, djeca, djevojke, starice, starci – sva ta čudna povorka komešala se gorskim putem; sve je šutjelo, plakalo, molilo, sve je to nijemo prolazilo kraj kaštela … *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 115).* — Žuri se družina amo i tamo. To vari, to peče, to toči – sve na jagmu *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 115).* — Eto, Gričani lete na bojište. To plazi, gmiže, skače *(Šenoa, Kletva, 1934, 364).*

to, veznik.

1. *povezuje prethodno rečeno s onim što će uslijediti; pa, pak.*

A gle, jedva što to izrekosmo, to ti na nas jato bečkih poluurednih i urednih vrana *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 38/39).* — Otvori historiju svega svijeta, na kojem god listu, to ćeš naći istinu, da se srodni narodi sjedinjuju proti svakomu trećemu neprijatelju *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 57).*

2. *povezuje prethodno rečeno s onim što bi moglo uslijediti; onda.*

... ako pako ne bi bilo moguće uhititi je živu, pa bi se ona protivila, to neka je svatko slobodno ubije ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 766).* — Ne varamo li se, to imade ta gospođica dara, i dobro bi bilo, da joj uprava dade prilike za kakov veći pokus *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 198)*.

3. *pojačava vezu prethodno rečenog s uzrokom; zbog.*

Književni rad po Dalmaciji veoma nam je mio, pa i važan, to s dva razloga *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 161).*

4. u frazi *i to* u značenju *više ili podrobnije od onoga što je prethodno rečeno.*

Šta je munja, šta su leteći oblaci prama brzini, s kojom se ona iz sobe udalji ... i to za vieke, barem za nas *(Nemčić, Putositnice, 1898, 235).*

5. u frazi *to ... to* za vezivanje istih ili sličnih riječi ili koncepata koji se nabrajaju *radi pojačavanja iskaza.*

... dolaze gosti u laganih saonicah to na dva, to na četiri plamenita konja ... *(Veber-Tkalčević,*

Dobrotvor djački, 1886, 354). — Slobodni i kraljevski grad P. zastupan je bio više godina zaporedo Gjukom fiškalom to na saboru u Zagrebu, to u Požunu *(Tomić, Pošurice, 1887, 129).* — Cigani su svirali, gusle su im u rukama to ječale glasovito, kao pjesma hajduka u gori, – to bolno cviljele, kao glasi ljube ostavljene *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 17).* — To se govorilo, to se svjetovalo, to se je šaptalo, to se namigivalo, to se vikalo, to se mahalo rukama, samo da se tim bolji, tim obilniji objed pripravi za plemenite lovce *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 41).* — Nema mlade žene, kojoj ne bi to namignuo, to prišapnuo, to stisnuo ruku *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 40).* — Naše doba je vrijeme prevrata, prijelaz iz staroga u novi svijet. To se pjeni, kuha, to vri i kipi *(Šenoa, Vladimir, 1933, 125/126).*

6. u frazi *to ... što / što ... to* za vezivanje jednakovrijednih riječi ili koncepata odnosno njihovih svojstava od kojih jedno uvjetuje drugo (ili stupanj drugoga) *radi uspoređivanja*.

Što je Martin čovjek dobar i smiešan, to mu je Bara i izgledom i ćudi strašna *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 23).* — Što cvietku rosa, to je lasta domu: / Nebeski dar i božji blagoslov *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 93).* — Što drugi možebiti ni napomenuo ne bi, to mi i nehotice iz uspomene u pero dolazi *(Nemčić, Putositnice, 1898, 360).* — Što su zviezde nebeskoj pučini, / Svietla lica to su domovini *(Preradović, Djela I, 1918, 324).* — Što cvijetku rosa, to je lasta domu; / Nebeski dar i Božji blagoslov *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 29).* — Jer i životinja je to smješnija, što je sličnija čovjeku *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 45).* — Danas je kultura to nacionalnija, što je evropskija *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 205)*.

7. u frazi *to jest / t. j.* u značenju *odnosno, zapravo.*

A kada bi zavladao silentium u kancelariji, to jest vrieme, kada nije bilo posla, obdržavale bi se eksercitije *(Kovačić, Fiškal, 1882, 2).* — Pašić ne umije pisati. Ispod kritike slabo govori. Nema ideja, t. j. svojih ideja *(Matoš, Pečalba, 1913, 179).* — A kada bi zavladao silentium u kancelariji, to jest vrieme, kada nije bilo posla, održavale bi se eksercicije *(Kovačić, Fiškal, 1944, 8).*

toaleta, f.

1. *(svečana) odjevna kombinacija.*

Ukusna jednostavnost njene toalete, u kojoj si mogao opaziti njeku neobičnu svježost boja, udobni način ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 44).* — ... sve su bile u svilenih nješto izvan mode skrojenih toaletah, i sve su mirisale upravo silno po pačuliju *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 146).* — ... i nju je cielu takva svjetlost svojim polusjajnim valom okupala, te je tamnomodra toaleta časkom izgledala, kao da je posuta zlatnim praškom *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 60).* — Imala je na sebi još svoje jutarnje odielo [...] kroja široka, tek u pâsu vezana, a s rukavima kratkima do lakata [...] kako je osamnaesti viek davao toaletama gospodja svojih *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 126).* — S ovim bogatstvom krasote skladno se slagala ukusna toaleta, otmeno jednostavna sa svojom svilenom bluzom škotskih boja i sivim skutovima ... *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 192).* — Gospodje su došle u elegantnim toaletama, a i naše tri lovkinje preobukle se ukusno za tu večer *(Tomić, Melita, 1899, 73).* — Ukusna jednostavnost njezine toalete, u kojoj si mogao opaziti svježost boja neobičnu za Bečke ulice, udobni način ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 41).* — Za njima idu gospodje i gospodične razgovarajući o toaletama i šeširima *(Gjalski, U noći, 1913, 54).* — ... a za osam dana će otputovati, dok budu njezine toalete gotove *(Tresčec, Novele, 1915, 80).* — ... sve su bile u svilenim, nešto izvan mode skrojenim toaletama, i sve su mirisale upravo silno po pačuliju *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 125).* — Kako da ne misle na plesove i zabave [...] kad im starac Omir potanko opisuje toaletu gospođe Jovićeve *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 32).* — Njoj prelijeće ispred očiju nekoliko metara filma, raskošni dvorovi, teatri, toalete, valcer *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 49).* — ... naručih najljepšu toaletu, samo da ne osramotim svoga grofa i da ne zaostanem za barunicama i drugima ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 190).* — Ljudi i žene u jutarnjim toaletama, koje se nisu odlikovale naročitom ljepotom ni otmjenošću [...] izvlačili se pospano iz čađavih, slamom

pokrivenih drvenjara *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 60).* — Jahaće hlače i husarske čizme, pa lovački šešir bijehu mu najmilija toaleta *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 174).*

2. *dotjerivanje vanjskog izgleda.*

... a sada se pripravi za »diner« [...] Ja ću s toaletom taj čas biti gotova *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 187).* — Na jednoj stieni visjelo je prosto, malo zrcalo, koje je Melita odmah skinula i namjestila na stolu, da pred njim obavi svoju noćnu toaletu *(Tomić, Melita, 1899, 63).* — Bile su baš kod jutarnje toalete, kod koje su morale koješta pregorjeti, što kod kuće ne bi nipošto izostati smjelo. Nu ljepšala za lice nisu ipak manjkala *(Tomić, Melita, 1899, 65).* — Gospodin je Sertić bio čovjek oko trideset godina. Nije bio lijep. Ali on se ukusno odijevao [...] Mnogo je brige posvećivao toaleti, tako da se za nj moglo kazati, da je elegantan gospodin [...] Lice je u njega bilo koštunjavo, obraslo plavom bradom, koju je kao i brkove uvijek brižno dao strigati *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 151).* — Nešto bi zaboravi našla kod svoje toalete, na koju bi dosta vremena trošila, da prikrati dan. Nije se htjela zanemariti ... *(Trešćec, Novele, 1915, 79/80).*

toaletni -a -o.

1. *koji se odnosi na toaletu.*

U to dodjoše pred sgradu trgovine mješovitom robom. Gjurgjica se pokloni Žuniću i podje unutra, da si kupi nekoje toaletna [sic!] sitnice, kojih joj večeras trebalo *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 129).* — Ti nabori moraju uvijek padati na dragoner propisano [...] Dakle ravna nabore gospodin satnik i uopće instinktivno traži i pipa obim rukama po kabanici, da nađe kakvi toaletni defekt *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 84).*

2. u frazi *toaletno ogledalo/zrcalo* u značenju *ogledalo/zrcalo za dotjerivanje.*

Ustade i pošto je dva, tri puta uzrujano prošla po sobi, postavi se pred toaletno zrcalo *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 86).* — ... on bi bio najvolio da je slika pred toaletnim ogledalom u bijelom staromodnom šlafreklu ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 70).*

3. u frazi *toaletna voda* u značenju *tekućina za mirisanje tijela.*

Od prvoga dana stala je Regina da ga uzrujava; sa svojim neshvatljivim sklonostima za intenzivne mirise, za toaletne vode, za pomade, za parfume *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 68).*

4. u frazi *toaletna soba* u značenju *garderoba u kazalištu za presvlačenje i šminkanje glumaca.*

Lice primadone, dosele prijazno i nasmijano, stade u jedan put dobivati hladan, osbiljan izraz [...] Rekavši to, nakloni se malko glavom grofu i žurno podje u svoju toaletnu sobu *(Tomić, Melita, 1899, 123/124).*

tobanja, f., *velika drvena posuda; kopanja*.

Krčevina tečevina! Krčevina tobanju puni ... *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 60).* — Sve se sprema za put u košare i tobanje *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 107).* — ... žitnica puna žita i brašna, tobanja puna kukuruza ... *(Stojanović, Slike, 1881, 60).*

tobati se tobam se, *tući se.*

Preko jarka na drumu uhvatila mjesto dječurlija [...] Jedni se klipićaju na puceta, drugi se tobaju s kamenicami, a treći opet u sav glas pripoviedaju curicam, tko je sve danas u školi klečao... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 115).* — Preko jarka na drumu uhvatila mjesto dječurlija [...] Jedni se klipićaju na puceta, drugi se tobaju s kamencima, a treći opet u sav glas pripovijedaju curicama, tko je sve danas u školi klečao... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 187).*

tobdžija, m., *onaj koji služi kod topa, topnik.*

Barun digao je sve vrsti oružane sile na noge junačke, da nas opkoli: pješake, konjanike i tobdžije *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 235).* — Moj brate, što sam ti ja u svjetskom ratu bio tobdžija! *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 32).*

tobe, n., ovdje u frazi *tobe učiniti* u značenju *zavjetovati se.*

Vâz nije uspio [...] Onih, kojima ga je namijenio, nema tu. A ove je davno to sve prošlo. Oni su davno tóbe učinili, brazde zapustili, žute ahmedije zavili *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 24).*

tobolac, m.

1. *vrećica za novac.*

Ne znate zar, da u Evropi ima svedjer ljudi gotovih, da braneć Tursku, sebi tobolac napunjaju *(Pavlinović, Razgovori, 1876, 85).* — Vojnović reče, da je šupalj tobolac najteža nemoć, a dukati su blieda i žuta lica, ali vruće krvi, pa zamoliše banicu, da ih nešto malo obskrbi *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 312).* — Lako ti se je ljudima nagađati – reče Ilija, – kad je tobolac pun. Lašnje trgovine nikad *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 301).* — »Platiti!« – zavikne [...] izvadiv iz skromnoga tobolca nov novcati [...] crni surogat jedne forinte »u srebru« *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 77).*

2. *posuda (s vodom) u kojoj se drži brus za kosu.*

Djedo; pozove mali ponovno starca, dok je ovaj odlagao kosu i tobolac, pa razuzlavao svežanj, da založi *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 161).*

3. *torbica u kojoj se nose strijele, štapovi za golf, revolveri.*

Da sam slikar, ja bi ga samo radi bjesnoće bezazlenih nekih Iliracah naslikao onako, da bi mu mjesto tobolca i luka dao karakteristikon onog blagog sisavca, što je običavao proroke nositi na svojih ledjih *(Kovačić, Fiškal, 1882, 38).* — Strjelice lagane spremi, pun tobolac meni se hoće, / I mač i dugačko koplje … *(Nazor, Živana, 1902, 50).* — Znao je dobro, da na tom remenju, dolje uz bok, vise dva tobolca s revolverima, a u svakom je najmanje sedam probojnih metaka *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 14).* — ... preko ramena bio je prebacio luk i tobolac pun strelica ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 904).* — Na peronima se često a i prečesto pojavljuje fina i skupocjena prtljaga bogatih, kovčezi od svinjske kože […] kutije za šešire od safijana, thermosflaše, jastuci zamotani u pledove, vrećice za teniske rekete, tobolci za golfske štapove, futrole za ministarske i generalno-direktorske cilindre nalik na tajanstvene neobične posude … *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 208).* — Da sam slikar, ja bih ga samo radi bjesnoće bezazlenih nekih Iliraca naslikao onako, da bi mu mjesto tobolca i luka dao karakteristikon onoga blagog sisavca, što je običavao proroke nositi na svojim leđima *(Kovačić, Fiškal, 1944, 43).*

4. *pren.*

Ostao mi samo život, / / […] / / Bac' i na njeg zadnju strijelu / Iz tobolca mučilišta *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 97).*

5. *vrsta ploda nekih biljaka nalik na vrećicu.*

Bješe časak od počinka, od tihoga umiranja / Kada mošnjak zrnca trese iz tobolca osušena *(Nazor, Živana, 1902, 10).* — ... lješnjaci mi zru na dlanu, a na vrhu dugih mi prsti vise čuperci, meki kao u tobolaca na vrbovim grančicama *(Nazor, Putopisi, 1942, 120).*

6. u frazi *zavezati tobolac svojih ujedljivih odgovora* u značenju *prestati sa zajedljivošću.*

... koji je, čuvši baku, diplomatski zavezao tobolac svojih ujedljivih odgovora Vasi *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 46).*

7. u frazi *punio se tobolac nezadovoljstva* u značenju *raslo je nezadovoljstvo.*

I tako se sve po malo i na njenoj i na njegovoj strani punio tobolac malog nezadovoljstva, te je mogao svaki dan odapeti i udariti jedno drugoga po licu *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 117).* — I tako se sve pomalo i na njenoj i na njegovoj strani punio tobolac malog nezadovoljstva, te je mogao svaki dan odapeti i udariti jedan drugoga po licu *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 117).*

tobož, prilog, *tobože.*

Njeki postari gospodin [...] bijaše već dva puta prošo tobož nehotice kraj samotne klupe, – i svaki put bacio blagi pogled na bielu čitateljicu *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 45).* — Ljutio se na onu tobož visoku u istinu šuplju naobrazbu; ljutio se na sve one, koji su u naobrazbenoj svojoj nadutosti nabacivali se latinskimi poslovicami *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 22).* — I dvorski dolazio gotovo svaki dan tobož po cigare, nu u istinu, što nije mogao da bude bez njih *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 28).* — U liek, što mu ga je prijatelj tobož kao preservativno sredstvo pripisao, nije baš ništa vjerovao *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 6).* — Tako je rekao ženi – tobož ni na što da ne misli – ali nije rekao

istinu – mislio je on neprestance na gimaziju [sic!] *(Bertić, Na velike škole, 1901, 9).* — I sad je šaljivo tobož rinuo na stranu Pavla ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 60).* — Neki stariji gospodin [...] bješe već dva puta prošo *tobože* nehotice kraj samotne klupe, – i svaki put bacio oštar pogled na bijelu čitateljicu *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 41).* — Ljutio se na onu tobož visoku, uistinu šuplju naobrazbu; ljutio se na sve one, koji su u naobrazbenoj svojoj nadutosti nabacivali se latinskim poslovicama *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 24).* — Opetuju se pozdravi i hvale Sinjoriji – rekao je tobož nemarno Bernardin, zavivši pergamenu *(Nehajev, Vuci, 1928, 68).* — Lijepo si kalja sirota sama obraz, jer priznaje, da bi slobodoumnoj tobož politici javno mnijenje nahuditi moglo *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 20/21).* — I dvorski dolazio gotovo svaki dan tobož po cigare, no uistinu, što nije mogao da bude bez njih *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 100).*

tobože, prilog, *kao da, naizgled, navodno.*

Kakav samo to dječak bijaše [...] a tako lijepe oči u njega bile, samo bi ih gledao ... – Pa ima i sada, mamice ... tobože uvrijedjeno javi se mlada udova *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 58).* — Ova ju je jedan čas motrila pogledom tobože milostivim, ali koji ne bijaše prost od primjese mrzosti *(Tomić, Melita, 1899, 30).* — Spremila se dakle Roža, mudro i oprezno, da će tobože k materi u pohode *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 182).* — Kad ja natrag, a nema moga šešira. Pitam šumaricu. Ne će da kaže. Ne zna tobože *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 261).* — Kakav samo to dječak bijaše [...] a tako liepe oči u njega bile, samo bi ih gledao ... – Pa ima i sada, mamice ... tobože uvriđeno javi se mlada udova *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 131).*

tobožnji -a -o, *koji je prividan, lažan, navodni.*

Lamaše rukama Elvira stenjuć od tobožnje boli [...] Ja sam uboga, nastavi ona, jer nesmijem znati za svoje diete, za svoju dragu kćerku, koju sam pod srcem nosila ... *(Kovačić, Fiškal, 1882, 218).* — ... i brišući si vlažnim od odkolonja rubčićem tobožnje suze *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 171).* — No kad je Miha začuo, kako tamo tobožnja gospoda naručuju i [...] pozove Rajhercera i stade žvakati nekakovu mješanicu »furlansko-konjske« talijanštine ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 284).* — Muž mi je za ženetine i tobožnje prijatelje potrošio sve, ali meni ostade ovo deset prsta *(Šimunović, Gjerdan 1914, 166).* — ... u dnu duše osvjedočen, da je taj tobožnji medvjed, bio samo pas ... *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 173).* — ... kad je [...] prodavao hipermangan kao tobožnji lijek za otjerivanje ploda *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 62).* — ... i brišući si vlažnim od »eau de Cologne« rupčićem tobožnje suze *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 144).* — ... lamaše rukama Elvira stenjući od tobožnje boli [...] Ja sam uboga – nastavi ona – jer ne smijem znati za svoje diete, za svoju dragu kćerku, koju sam pod srdcem nosila ... *(Kovačić, Fiškal, 1944, 222).*

tocilo, n., *brus u obliku kotača koji se okreće oko osi.*

Udariše niz polje zeleno. / Tu nađoše Talu u potoku, / Đe on oštri paloš na tocilu *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 94).*

tociljati se tociljam se, *klizati se na ledenoj površini.*

Gdja se N. već sasvim podala gospodarstvu, a Dragica se udubila u čitanje. Tek pred veče bi odlazila u vlasteoski stari park preko puta, pa se tociljala na svojim halifaksima po zamrznutom jezeru *(Matoš, Iverje, 1899, 60/61).*

tociljavati tociljavam, *učestalo brusiti, oštriti.*

Sove buka i urljava vuka, / Kad od gladi grize trulež s panja / Ter za mesa zube tociljava *(Martić, Osvetnici II,1862, 35).*

tociljiti tociljim.

1. *brusiti, oštriti.*

U njih krvca mlada uzkipila, / Poželiše boja junačkoga, / Pa sedlaju svoje vitezove / Tociljaju svoje uzdanice / Prokušali težke topuzine *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 6).*

2. *pren.*

Od ognja će plamen lizat živi / Što će hranit srdce u prsima / Što će strastno obnavljati tielo / Krepku dušu kalit i tociljit *(Pavlinović, Pjesme i besjede, 1873, 23).* — Na svetom bljesku Nikolina mača / Daleki još će potomak se kleti, / Tociljit na njem volju, da je jača / Za dom svoj da će življet i umrieti! *(Palmović, Pjesme, 1883, 115).*

točak, m.

1. *kotač.*

Tamo u vrbicima, kraj povitih starih joha šumi vodenički točak i tutnji stanac kamen ... *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 114).* — Tako Stana naskoro obula fine lakovane cipele, na glavu stavila kao točak široki zeleni šešir sa tri crvena nojeva pera ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 154).* — Iz doline sive točkovi stenju *(Krleža, Simfonije, 1933, 92).* — Ritam vagonskih točkova, jurnjava telegrafskih stupova, kuća i polja [...] sve je to začudo jasno dočaravalo vožnju kroz vasionu *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 26).* — Ritam vagonskih točkova, jurnjava telegrafskih stupova, kuća i polja [...] sve je to začudo jasno dočaravalo vožnju kroz svemir *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 30).*

2. *pren.*

To Vam je neka luda požrtvovnost, po kojoj čovjek postaje bezvoljnim točkom velika stroja *(Šenoa, Diogenes, 1934, 233).*

točak, m., *vrelo, izvor.*

... umolismo Stanu, da nam kaže, ako ima vode gdje u blizini. – Ima točak malo niže, eno ondje pod vrhom ... *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 18).*

točan -čna -čno.

1. *koji dolazi na vrijeme, koji ne kasni; koji pokazuje vrijeme bez pogreške.*

A i gospodin Timotija, kako je točan, odmah će biti tuj, doda krčmar *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 6).* — Dobnik vazda točan, koji se nikada neustavi *(Kovačić, Fiškal, 1882, 17).* — Medjutim još nije šest sati, pater Ambrozius još može osvanuti; on je točan *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 145).* — Nemoj samo zaspati! [...] Ne boj se ... Kad se radi o lovu na vepre i, ako vas volja, na ženske, ... običajem biti vrlo točan *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 164).* — A sutra ću biti točan. Sasvim točan .... u 11, zar ne? *(Batušić, Argonauti, 1936, 130).* — Sat je naime bio vrlo tanak, fini srebrni džepni sat s poklopcem, točan *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 91).* — Dobnik vazda točan, koji se nikada ne ustavi *(Kovačić, Fiškal, 1944, 23).*

2. *koji pokazuje stvarno stanje, istinit; precizan.*

... dodajem točan prevod ob ovoj i drugih stožernih crkvah iz jednoga talijanskoga putopisa *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 116).* — A senator sa svom strogošću i hladnokrvnošću preslušao oba i sastavio o cielom pronašašću točan zapisnik ... *(Kovačić, Fiškal, 1882, 223).* — Imajući točan pregled primitka i potraživanja, predade tužbe *(Hanžeković, Novele, 1932, 206).* — ... koj' je Napoleona I. štovao preko svega, te imao točan popis svih Napoleonovih generala i bitaka *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 252).* — Ponajprije moraš imati točan ispis svih porezovnika ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 392).* — Taj »pisar« trebao bi da bude nepristran poput učenjaka, točan poput statističara i u svom zvanju opsežan poput leksikografa *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 86).* — Zola traži uvijek »točan« izraz ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 106).* — A senator je svom strogošću i hladnokrvnošću preslušao oboje i sastavio o cielom pronašašću točan zapisnik ... *(Kovačić, Fiškal, 1944, 227).* — Taj »pisar« trebao bi da bude nepristran poput učenjaka, točan poput statističara i u svom zvanju obsežan poput leksikografa *(Nehajev, Eseji I, 1944, 151).* — Zola traži uviek »točan« izraz ... *(Nehajev, Eseji I, 1944, 186).*

3. *koji je valjan, ispravan i odgovoran.*

Kad se k tomu uzme na um, da se u ovoj sada već tamnoj sobi našao sam samcat s tako krasnom djevojkom [...] nije čudo, što se i njegova čvrsta i matematički točna duša uzbibala *(Gjalski, U noći, 1913, 165).* — Kao u svemu, tako i u ovoj dužnosti bijaše točan. Nije bilo sjednice bez njega [...] brinuo se za sve *(Hanžeković, Novele, 1932, 149).* — Brat Lovrinac g. Mandrovića bijaše karakter točan, pravilan, promišljen ... *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 75).*

4. *koji se obazire na najsitnije detalje, sitničav.*

... znajući, da je pokojni Ž. bio čovjek točan, pače cjepidlaka [...] koji je najmanje stvarce točno zapisivao *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 263).* — No čovjek bijaše i vrlo točan; svaki pokrivač, svaka viljuška, svaki stolac bijaše ubilježen u oporuci *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 146).*

5. u frazi *koji je točan na sekundu/minutu/sat* u značenju *koji nikad ne kasni, koji uvijek dolazi na vrijeme.*

... pa ... ranije je vlak došao [...] Nije istina. Na sekundu je točan. Nego si ti u stražari spavao *(Nametak, Za obraz, 1942, 24).* — Prošlo je već dva i po, a gospodina pukovnika, koji je inače točan na minutu, još uvijek nema te nema *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 41).* — A već je i naizmak dana, žabe krekeću, – pogledao Mata točan na sat, – a ne ću da me moj prijazni domaćin Pavo čeka ... *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 52).*

6. u frazi *na las/vlas točan* u značenju *precizan do detalja u postupanju s čim.*

Ona je dobro znala, da on sve to samo zato čini, kako bi djeci svojoj što više prištedio. Ona se je dapače znala višeputa i podičiti njegovim poštenjem, akoprem nije mogla zatajiti, da bi joj draže bilo, da nije baš tako na las točan s tudjim dobrom *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 4).* — Ona je dobro znala, da on sve to samo zato čini, kako bi djeci svojoj što više prištedio. Ona se je dapače znala više puta podičiti njegovim poštenjem, premda nije mogla zatajiti, da bi joj draže bilo, da nije baš tako na vlas točan s tuđim dobrom *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 6).*

7. u frazi *točan u službi* u značenju *savjestan i odgovoran u svom poslu.*

... a u moju konduitu zapisaše: »Nemirna glava, puna ilirskih fantazija, inače vješt i točan u službi ... *(Šenoa, Turci idu, 1932, 101).* — Lugar Mraović bio je strog i točan u službi *(Dončević, Propast, 1936, 52).*

8. u frazi *točna mjesečna plaća* u značenju *plaća koja dolazi svaki mjesec u isto vrijeme.*

Sve te poslove izvršivao je Dugan sdušno i savjestno uz vrlo čednu ali i točnu mjesečnu plaću od petnajst forinti sa nekojimi pripadci *(Kovačić, Fiškal, 1882, 3).* — Sve te poslove izvršivao je Dugan zdušno i savjestno uz vrlo čednu, ali i točnu mjesečnu plaću od petnaest forinti sa nekojim pripadcima *(Kovačić, Fiškal, 1944, 8).*

točarica, f., *ona koja toči vino.*

Služi nas kitna krčmarica Mara i rumenom vinu točarica kćerka, djevojče kao jelenče *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 33).*

točenje, n., glag. im. od *točiti.*

Navodno su ga tvorničari upozorili, da ograniči točenje pića, jer se kod radništva opažala mlohavost u radu *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 151).* — Nema on gostionice, niti dozvole za točenje, ali ima oveći vinograd *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 150).*

točiona, f., *točionica.*

Konobari su jurili pješčanim puteljcima izmedju stolova prema kuhinji i točioni pića, iz kojih je zaudarala jara i para jela i teški miris vina, likera i piva *(Kosor, Razvrat, 1923, 248).* — Odmah ispod crkve junački se postavila nova i naočita zidanica [...] a na njoj se kočio natpis (na užas svim triježnjacima, umjerenjacima i sličnim pretjerancima): KRČMA ŽUPNE CRKVE Točiona vina, piva i žestokih pića *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 66).* — Očima uporno posmatra pod točione i tek ga vidiš – sagiba se. Sad digne kakovu slomljenu čačkalicu, sad sagorenu žigicu, sad čep, sad čik cigarete *(I. Kozarac, Proza, 1942, 199).*

točionica, f., *mjesto gdje se toči i prodaje pića.*

Pred gostionicom je stajao auto, a iznutra dopiraše buka. Počeo je raspojas. Odlučno otvori vrata i uniđe. Našao se u točionici. Dim i miris kisela vina udare mu u nos *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 55).* — ... ugledasmo pred nekom točionicom pometačeva kolica i metlu *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 115).*

točiti točim.

1. *teći u mlazu, curiti.*

Zato neima skoro u Rimu trga, na kojem nebi bila koja fontana, neima kuće i u kući kata, u kojem se nebi na pipu mogla točiti bistra i svěža voda ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 93).* — ... iz teških oblaka / liva se gusta kiša. / Toči kao iz kabla / na livade, / na voćnjake *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 71).* — ... kad nanuli počeše kleptati i češma točiti *(Nametak, Za obraz, 1942, 84).*

2. *nalijevati ili rastakati vino u čaše; prodavati vino ili rakiju.*

Po Harmici tiskao se narod, da vidi pripreme za sjutrašnje pečenje vola i podizanje šatora, gdje će se puku vino točiti *(Gjalski, Osvit, 1892, 120).* — Sjedili su u jedionici; jedna boca vina stajaše na stolu, iz koje bi si čas po čas točili *(Tresčec, Novele, 1915, 104).* —

U krčmi »Talijana«, koji je prije tri tjedna u starom magazinu kraj obale stao točiti vino, nije bilo nikoga ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 179).* — ... a kada stane točiti rakiju, poteče sitna para rijekom *(Hanžeković, Novele, 1932, 147).* — ... te mu sad doda batak od guske, sad krišku domaćeg sira, sad kolač, i k tomu točio mu neprestance u vrčić stara vina *(Šenoa, Kletva, 1934, 93).* — Bome smo pili, i valja reći, fratri imaju dobra vina. Gvardijan [...] Nije prestao točiti ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 589).*

3. *nagrizajući oštetiti, uništiti.*

Vidio je taj kožuh carskih dana u domu i izvan doma [...] Danas eno tužan na kolcu vjesi, pa gledi i trpi, kako pauk svoje niti po njemu razpreda, kako mu se moljci u ono malo još runa zavlače, pa ga toče, dok ga ne raztoče *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 117).* — ... »te si mogo čuti baš i istog crva, kako zubi toči utrobinu drva« *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 19).* — Tišina je potpuna, iako čujem kako crv drvo toči *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 16).*

4. u frazi *točiti krv za krv* u značenju *prolijevati krv, ubiti iz osvete.*

Vi ćete već točiti krv za krv! *(Kovačić, Fiškal, 1882, 117)*.

5. u frazi *točiti suze* u značenju *plakati.*

Sjetila se svoga otca. Zar će uviek za njim točiti suze? *(Kumičić, Sirota, 1885, 129).*

6. u frazi *točiti oči po komu ili čemu* u značenju *prelaziti pogledom po komu ili čemu.*

... koji je lijeno zijevao i u vinskoj polunesvjestici točio umorne oči po valovima svjetine ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 285).*

7. u frazi *žalost toči srce komu* u značenju *biva sve žalosnijim tko*.

Žalost mi toči srce dan za danom ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 217).*

točiti se točim se.

1. *teći, liti se, izlijevati se, prelijevati se.*

Ladja se primiče k obali […] Gorostasni talasi bacaju je na svoje vrške, peru joj palubu, toče se preko nje … *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 11).* — … ali se čulo s grebenaste obale, kako se smućeno more muklo toči i prelieva *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 56).*

2. *činiti se kao da teče, kretati se poput tekućine.*

Ako je istina [...] da se ova naša zemlja poput lopte po zraku toči, a mjesec da ju prati: to onda treba da mjesec ili kano trabant ide za njom, ili kano noćni svjetlonoša [...] da ide pred njom *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 4).* — Večernjeg zvona sveti glas zatutnji, / On jedin glas sad u sveobćoj šutnji, / Bezbrojnih srdâc tumač poslan k Bogu, / Od tihe zemlje k visini se toči *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 96).* — Ni njezine tamne oči nisu više sievale onim čarobnim plamom, onom milom sjetom, koja se točila iz Julkinih očiju *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 39).* — U nemirnom pogledu njegovih očiju točila se neka nevesela misao *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 15).* — ... cesarsko konjaništvo točilo se u grad neprestano, poput kakve divlje bujice, mahnito, biesno *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 342).* — Večernjeg zvona sveti glas zatutnji, / On jedin glas sad u sveopćoj šutnji, / Bezbrojnih srdac' tumač poslan k Bogu, / Od tihe zemlje k visini se toči *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 33).* — Plamen se crven točio iz mračna prostora ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 302).* — Veseo smijeh i obijesni žagor šuljao se i točio niskim malim prostorom ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 311).* — ... mi ćemo sutra svi na njivu, pa da vidimo carsku »komesiju«, kako uime zakona vrši bezakonje – poče se iz Vida točiti stara krvava mržnja *(Hanžeković, Novele, 1932, 94/95).* — Bio je već počeo da se toči suton, a meni je postalo dosadno *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 46).* — »Katedralo ploti! Izvorniče duha / – misao se toči iz punoga kasa / kao tanka pjena na staklu talasa... *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 69).* — ... a sa usana plesača poče se točiti puna sladost zadovoljstva i radosti ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 267).* — Mir, veliki mir prirode točio se ovdje, pa i nemirne inače ptičice riedko su samo cvrkutom prekidale tu spokojnost *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 249).* — Ljudi su se užurbano točili ulicama *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 346).*

3. *nalijevati, sipati.*

Sve iznose, što trebuje Turkom, tu se kolje, tu se toči pivo *(Martić, Osvetnici III, 1865, 54).*

4. *prolazeći se gubiti, nestajati.*

Tajna vilo, što nam sklapaš oči, / Kad bi htjele da još malo glede, / Gdje u sreći il u kalu b'jede / Šareni se ovaj život toči *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 54).* — Dnevi su se točili dosadnom jednoličnošću *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 238).*

5. u frazi *riječi se toče iz usta komu* u značenju *govori glatko, bez zastoja tko*.

Zle je volje ban i što iskrenije govori, gorče se riječi toče iz njegovih usta *(Nehajev, Vuci, 1928, 195).* — Toče mu se riječi kao biser *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 42).*

6. u frazi *oči se toče komu* u značenju *vrlo pozorno i usredotočeno gleda tko*.

Julkine su se oči točile za Ružićevom ladjicom, oštro, zatravljeno gledahu za njom *(Kumičić, Sirota, 1885, 23).* — Trepavice dršću, oči joj se toče bijesno ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 245).* — ... smrtna bljedoća osu mu lice, još jednom pogleda me kao ranjena zvijer i šapnu: – Zbogom, oče! – zatim počeše se oči točiti i točiti *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 347).* — Pisar se zgrabi za glavu, buljeći u raspelo. Oh, to lice, to blijedo lice na križu, to ga peče i žeže. Ne toče li se one strahotne oči, piljeći u njegovo srce, kao dva oštra noža! *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 137).*

7. u frazi *glava se toči komu* u značenju *iscrpljen je i iznemogao tko od naporna razmišljanja.*

Utroba mu je gorjela, glava se točila, grlo se stezalo *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 137).* — Glava mu se točila, kao da sto nemani igra po njegovim moždanima ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 704).*

8. u frazi *med se točio s čijih usana* u značenju *umilno i nježno je govorio tko.*

Izgubio sam divno biće [...] Elzu i moju majku, sa čijih uvelih usana se vječno točio slatki med majčine molitve za moju sreću ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 34).*

točka, f.

1. *pravopisni znak koji se obično koristi na kraju rečenice.*

... jedno pismo stare Golubovićke, nepismeno, bez točke i zareza i velikih slova ... *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 147).*

2. *jedan od znakova telegrafske abecede koja se sastoji od točaka i crtica.*

... vi ni ne slutite, kolika je moć morzea. Točka crta – a, crta točka točka točka – be, crta točka crta točka – ce, crta crta točka točka crta crta – uskličnik *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 37).*

3. *ono što je vrlo sitno, mala mrlja.*

I crne točke, / visoko, visoko negdje kruže u bijeloj boji, / to su smione ptice! *(Krleža, Simfonije, 1933, 87).* — ... i gledala dugo i dugo brod, koji se u daljini činio poput crne točke ... *(Galović, Pripovijesti I, 1942, 26).*

4. *dio kakve cjeline, programa, pravnog akta.*

Zapravo ova točka ne donosi ništa novo za dokaz Jovanove krivnje, jer je iscrpena već u prijašnjoj točki optužbe *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 192).* — Sada je opet valjalo onaj prvašnji program tako promijeniti, da su se još i ove dvije točke umetnuti mogle *(J. Kozarac, Tri dana kod sina, 1911, 97).* — Sada je opet valjalo onaj prvanji program tako promijeniti, da su se još i ove dvije točke umetnuti mogle *(J. Kozarac, Tri dana kod sina, 1950, 418).*

5. *istaknuto mjesto; položaj unutar čega.*

Na pučini bio je velik jedrenjak s razapetim jedrima; činilo se, kao da se stalno smirio na jednoj točki u kanalu *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 26).* — ... Hrvatska, jedina točka na zemlji, gdje još u divotnim dubravama življaše sa raskošnom svitom veliki Pan … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 234).*

6. *pren.*

… u onom prozirnom moru, u cieloj onoj slici tužna i samotna kraja bijaše Marija najdivnija točka *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 51).*

7. *stupanj, razina neke pojave u razvoju.*

Njena tankoumna sestra opazila je u brzo tu točku, s koje se je uzradovano lice gospodje Matković iznenada smutilo … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 53).* — I tu bi im rieč zapela; oni su došli do točke, preko koje nije se usudio nijedan dalje poći … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 78).* — … a došavši do one točke, gdje se čovjek vanjskom il nutarnjom pobudom oslobadja tih okova žudnje, kad nastaje mir sam od sebe – zaključi sa Schopenhauerom: »A tad je svejedno, gledaš li zapad sunca iz tamnice il palače« … *(Leskovar, Propali dvori, 1896,*

63). — I tu bi im riječ zapela; oni su došli do točke, preko koje nije se usudio ni jedan dalje poći … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 79).* — … a došavši do one točke, gdje se čovjek vanjskom il nutarnjom pobudom oslobađa tih okova žudnje, kad nastaje mir sam od sebe – zaključi sa Schopenhauerom: »A tad je svejedno, gledaš li zapad sunca iz tamnice il palače« … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 136).*

8. u frazi *mrtva točka* u značenju *ono što je bez sadržaja, funkcije*.

Nema tu nikakve mrtve točke, nema tu suvišne riječi *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 70).* — Nema tu nikakve mrtve točke, nema tu suvišne rieči *(Nehajev, Eseji I, 1944, 122).*

9. u frazi *buljiti u jednu točku* u značenju *tupo gledati u što.*

Sjedio je kod stola miran, blijedo stegnuta lica s blesastim izražajem pijana čovjeka i buljio tupo pospanim očima u jednu točku *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 144).*

točkica, f., dem. od *točka.*

Odavle sa puta vidim niska vrata. Kako su stara, naslućujem po njima one točkice od crvotočine ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 84).* — To je lice bilo gotovo obraz djeteta [...] sa nekoliko jedva vidnih žutih točkica na sljepočicama ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 10).* — ... brojio je točkice na kukčevim leđima ... *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 87).*

točni -a -o, odr. od *točan.*

Kraj sveg velikog gospodarstva, koje je bilo njegovoj upravi povjereno, pošteni i točni Matković malo je stekao; on doduše nije oskudievao, ali nije se ni razsipalo u njegovoj kući *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 4).* — Kraj sveg velikog gospodarstva, koje je bilo njegovoj upravi povjereno, pošteni i točni Matković malo je stekao; on doduše nije oskudijevao, ali nije se ni rasipalo u njegovoj kući *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 6).*

točno, prilog.

1. *na precizan način.*

... pravo imate, niesu svi konji jednaki. Štajerac je dvaputa jači od slavonskoga konja; ne da se to nikada točno opredieliti ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 17).* — Tako se dogodi, da je djevojku prvi put nešto točnije promotrio i priznao, da je u licu upravo prekrasna ... *(Gjalski, U noći, 1913, 164).* — ... pravo imate, nijesu svi konji jednaki. Štajerac je dva puta jači od slavonskog konja; ne da se to nikada točno opredijeliti ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 19).* — Karlo bilježio si je točno sav svoj trošak, da se opravda pred svojim ocem ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 200).* — ... točno je stari Ilija zapisao, koliko ima u škrinji cekina, škuda i banka, koliko li mu svijet duguje *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 146).*

2. *na vrijeme.*

Točno u osam sati bijaše već kod baruna *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 243).* — Pokojni Radić uzimao je mnogo robe od nas, plaćao je točno, bijaše, reći bi, ponajbolja naša mušterija *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 275).*

točnost, f., *osobina onoga koji je točan.*

Kroz toliko vrieme stekao je on podpuno izkustvo u svom poslu, te je bio cienjen kao jedan od najizkusnijih i najčestitijih činovnika, a njegova točnost i nesebičnost bila je upravo poslovična *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 73).* — I sve je zanio svojom točnošću, svi su mu se divili, kako na sve misli ... *(Gjalski, Osvit, 1892, 308).* — Sudeći po govoru bio je vrlo male naobrazbe, pripoviedao je samo sitne gradske novice i to s obširnom točnošću starih, prostih žena *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 105).* — Ajdemo, ajdemo! – riješi se prva Ella, koja je kao ciklistica mnogo držala do točnosti *(Tomić, Melita, 1899, 99).* — Kroz toliko vrijeme stekao je on potpuno iskustvo u svom poslu, te je bio cijenjen kao jedan od najiskusnijih i najčestitijih činovnika, a njegova točnost i nesebičnost bila je upravo poslovična *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 74).* — ... Englez držaše neprestano sat u rukama, da vidi, kako su dugi tuneli, a moj učenjak Prus zabilježio je germanskom točnošću kredom na vagonu, koliko ih imade *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 17/18).* — Upada u oči naročita skladnost skromnog zdanja, točnost ograde, odlučna raspodjelba gredica u bašči ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 127).*

toga, f.

1. *(svečana) gornja duga halja koja se nosi u posebnim prigodama.*

Meni, molim lijepo, ne imponiraju mali provincijalni praktičari zaogrnuti akademskim togama ... *(Krleža, Novele, 1937, 254).* — ... matrone [...] znale su potajno paliti svijeće u Venerinom hramu, da poslije istupe u divnoj togi javno kao nekompromisne pobornice visokih načela društvena morala *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 194).*

2. *pren*.

O, koja nas Sila u visu drži / zavijene sunčanom togom? *(Krleža, Simfonije, 1933, 48).*

toileta, f., *toaleta.*

Sutradan u svu zoru dolaziaše mu sa svih strana obećana podpuna odlična toileta: čižme od g. kapelana, hlače suknene [...] i visoki škrljak od šumara [...] i dobar komad pomasti, da si njom namaže brke i glavu *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 39).* — Njegova se zaručnica toga jutra dugo ne pokaza. Mladić htio da ju još prije odlaska vidi – nu ne bijaše gotova s toiletom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 64).* — Nadziratelj bolnice za ranjene cipele i nemoćne haljine, to jest tandler ex professo, mienjao je često svoju toiletu ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 373).* — Njegova se zaručnica toga jutra dugo ne pokaza. Mladić htio da ju još prije odlazka vidi – no ne bijaše gotova s toiletom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 137).*

toiletni -a -o, *toaletni.*

Taljanski je doduše razumjela vrlo malo, no bilo je za nju dosta, da se kritikom obori na umjetnike, zabavivši se pri tom više toiletnim sitnicama umjetnika, osobito umjetnica, nego na njihovoj igri *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 95).*

tôk, m.

1. *kretanje ili gibanje u prostoru.*

Ti sušiš more, siječeš gore, / Munjevite ti krotiš zrake, / Bez ruke tebi para ore, / Ti vječnim ledom pute krojiš, / Ti repatica mjeriš tok, / U pustinji ti pijesak brojiš *(Šenoa, Pjesme, 1933, 413).* — Ni sva štampa ni frazeologija ni sila slijepih idiota ne mogu zaustaviti toka kozmičnog *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 9).*

2. *kretanje čega što teče*.

Jer Morava toka nepomela / Nit' se nazvà Crnagora biela *(Martić, Osvetnici V, 1881, 2).* — Blijedo lice ožaruje zadnji sunca trak, / [...] / Suzâ tok mu dugom bradom gubi se u mrak *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 23).* — Poći ćemo k onoj rieci, koja mirnim tokom teče *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 71).* — Taman je tok krvi pod toplom mrenom mesa *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 87).* — Pjevanje ptice, il tok brza vrela / gdje je ... *(Delorko, Razigrani vodoskoci, 1940, 18).* — Vrati se u svoj bučni, srebrni tok. Pjeni se i skakutaj ... *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 65).* — Dok Maršal Žuti, svojim gostima, / pokazuje tok Liaojanga, vode plitke, / na mjesečini trijumf svoje bitke *(Krleža, Lirika, 1949, 234).*

3. u frazi *tok vremena* u značenju *protjecanje, hod vremena.*

I groznom stravom zbori našoj duši / O bićima onim, koja tok vremena / Kô vjetar silni u prašinu sruši *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 32).* — Nad gluhom šumom samotan / Na briegu dvorac driema, / A tužni tok ga vremena / Već srušio posvema *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 162).* — Najprije tišina. Ona prva, jutarnja, kad se čovjeku čini, da čuje, kako tok vremena šuškajući prolazi kraj njega *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 136).*

4. u frazi *tok života* u značenju *slijed životnih zbivanja.*

Sastanak je bilo ime dragoj riječi, / koja je moćnim sjajem sjati znala, / al bolan tok života potamni je, / pa je sad sjetna sjena na nju pala *(Delorko, Razigrani vodoskoci, 1940, 8).* — To bijaše samo epizoda, koja ne pristaje u tok njegova života *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 253).*

5. u frazi *tok-tok-tok* u značenju *zvuk koji oponaša protjecanje vode.*

Pred proljeće je to bilo i potoci su po jarugama klokotali svoje ksilofonske pjesme: tok-tok-tok ... *(Krleža, Novele, 1937, 29).*

6. u frazi *ostaviti vodu da poteče svojim kaljavim tokom* u značenju *dopustiti nepovoljan razvoj događaja, zlo.*

Ni načas nije meni palo na pamet, da ostavim vodu da poteče svojim kaljavim tokom, pa što bude da bude *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 13).*

tòk, m., *zaštitna navlaka, korice za nošenje ili čuvanje različitih predmeta.*

U jednom kutu stajahu dva toka, u kojih je spravljena bila frula i jedne gusle *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 95).* — Ustane, pripaše remen, na kom je u kožnatom toku bio pričvršćen samokres ... *(A. i A. Milčinović, Pod branom, 1903, 76).* — ... tu su turske žlice od srebra, a u toku od karmesinskoga zlata *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 713).* — ... donesi mi iz moga ormara veliki tok od crne kože *(Šenoa, Diogenes, 1934, 87).*

toka, f., *tòk.*

Udri kolo – zemlja ječi, / [...] / Zvuče gajde – toka zveči *(Šenoa, Pjesme, 1933, 180).*

tokajac, m., *sorta vina.*

... (ako je piće srednje): – Hm! Dobro-o! Nije tokajac, ali valja! *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 11).*

tokar, m.

1. *onaj koji obrađuje drvo*.

Bio je tokar. Znao tokati preslice, vretena, kalame (mosure), žlice drvene [...] Znao praviti palice, kamiše, drvene lule [...] i mnoge druge tokarske sitnice *(Stojanović, Slike, 1881, 108).*

2. u frazi *tokari armijski* u značenju *oni koji vojnike poučavaju disciplini*.

Ti regruti pridošli su kao kvrgasti i nesimetrični ljudi, a sada su im ti famozni tokari armijski sve nezgrapne izrasline odbrusili. Otesali su ih po propisu [...] Uštrcali su disciplinu u krv i meso ovih jadnih izmučenih regruta ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 96).*

toke, fpl., *ukrasni gumbi od srebra, zlata ili mjedi prišiveni sprijeda na muškim svečanim prslucima.*

A poznat će gorsku haramiju, / Po crljenoj kapi oštruljici, / I po tokah na prsijeh sjajnih *(Martić, Osvetnici II, 1862, 6).* — Dok nam naša sudijaše pravda, / Kapetani i kadije prave: / Na nami su toke zveketale *(Martić, Osvetnici III, 1865, 17).* — A kakav je Kraljeviću Marko! / Sjaju mu se toke kroz brkove / Kako mjesec kroz jelove grane *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 316).* — Toke ječe, sablje zveče *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 8).* — Ja imadem do tri toke moje, / Dvjema ću ti krunu sakovati, / A treće ti na dar pokloniti *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 11).* — Na ječermi goleme srebrne pak pozlaćene toke, a za žutim svilenim pasom krasne kubure ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 129).* — ... na svilenim raznobojnim dolamama sjajile su se ploče i toke ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 109).* — Oklopi i toke na prsim im sjaju *(Angjelinović, Galebovi, 1918, 29).* — Toke zveče, oziva se svirka *(Šenoa, Pjesme, 1933, 230).* — ... a dugi crni brkovi, ukras punog junačkog lica, padahu mu na krupne srebrne toke *(Šenoa, Kletva, 1934, 927).*

tokmak, m., *tup i neuk čovjek.*

»Znate li vi što, gospodaru Niko. Vaš je sin lienčina, tokmak« – i što je Bog dao pogrda, sve to na me metnu *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 24).* — Bože moj – mislila je često – tko šta zna, a ja baš ništa ne znam! Kao tokmak! *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 76).* — Iz usta najvećega tokmaka više vrijedi jedna riječ, ako je uglednik, nego li stotinu riječi iz usta mudraca, ako je siromah i neuvažen *(Gjalski, U noći, 1913, 313).*

tokorse, prilog, *tobože.*

Podje drsko prema njojzi, uštinu je za obraz i reče, tokorse, ironijski: – Vi ste, dakle, raspoloženi i za idile? *(Matoš, Iverje, 1899, 99).* — Najbolje bi bilo, da uzmeš na nekoliko dana odsustvo od strica, tokorse da ćeš kući, pa da dodješ ovamo ... *(Matoš, Iverje, 1899, 120/121).*

tokošnji -a -e, *tobožnji.*

Kako nema dimnjaka, penje se dim iz tokošnje kuhinje sa seljačkog ognjišta po drvenom kućnom triemu ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 42).*

toktati tokćem, *glasati se kao tetrijeb.*

... još zanimivije bilo bi čuti, kako su lovci u zoru tetrieba dočekali i nadporučnik riedkom vještinom, dok je krasan tetrieb kao obnevidjen toktao, dozivajuć ženku, podkrao se pod hrast i sigurnim hitcem oborio ga s vrha visoka hrasta ... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 42).* — ... još zanimivije bilo bi čuti, kako su lovci u zoru tetrijeba dočekali i natporučnik rijetkom vještinom, dok je krasan tetrijeb kao obneviđen toktao, dozivajući ženku, potkrao se pod hrast i sigurnim hicem oborio ga s vrha visoka hrasta ... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 69).*

tol, prilog, *toli.*

Svud tišina ... / A tol divno na sve kraje / Kô žeženo zlato sjaje / Mjesečina *(Harambašić, Lirika II, 1943, 109).*

tola, f., *stol.*

No gdje baneš, nenadom se nadji, / Pa prisjedaj za občinsku tolu *(Martić, Osvetnici II, 1862, 24).* — Gdje je pivo i obroci snieti, / Pila, jela, puna pjeva tola, / Uz obrok se tašta svatba kôla *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 23).*

tolerancija, f.

1. *odnos razumijevanja i prihvaćanja prema drugima i drugačijima; snošljivost.*

Bijaše uvijek tvrd liberal (nacionalista), i lijep je znak tolerancije, što ga protivne vlade, naročito radikali, nisu gonili *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 72).* — Kao pravaš mogao sam se koristiti najširom beogradskom tolerancijom, tako širokom, te da sam kao poznati starčevićanac mogao raditi kao feljtonista kod Pašićeve »Samouprave« *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 91).* — Omladina je prvi put radila sama, bez starijih savetnika [...] U politiku je unela duh napretka i tolerancije ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 132).*

2. u frazi *stadij tolerancije* u značenju *stanje prilagodbe organizma utjecaju kemijskih tvari.*

Operacija bila je takove vrsti, da se sama po sebi razumijevala uporaba narkoze [...] Kad je stadij tolerancije potpuno nastupio i Petrović kao mrtav ležao na operacionom stolu, započela je operacija *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 83/84).*

tolerantan -tna -tno, *koji tolerira drugoga, snošljiv.*

Budimo podnosljivi (tolerantni) t. j. ne stežimo nikad – fizički, ili politički, ili moralno, – silimice volju drugoga, već nastojmo, ako on vjeruje ili misli, što je neistinito, razboritimi razlozi dokazati mu to, i na dobro ga uputiti; ne silimo nikoga, nad kojim imamo izvanjsku silu, na to, da pristane uz našu volju, ne uvjerivši ga o pravednosti i dobroti naše volje *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 220).* — ... kao osvjedočeni i tolerantni liberalci nikad ne bijasmo antisemite, kako nas krivo prikazuju mladi cioniste ... *(Matoš, Pečalba, 1913, 52).* — ... i dobacio, da među pravašima ima i takovih, koji »ne će uopće da imadu vjerskoga čuvstva niti mare za koju konfesiju. Zar nismo i prema ovim dužni biti jednako tolerantni, dok su oni istih političkih načela s nami? *(Nehajev, Rakovica, 1932, 67).* — Prije do ljigavosti popustljiv, sada sam polagano postajao sve manje tolerantnim *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 256).*

tolerantni -a -o, odr. od *tolerantan.*

Ne bijaše li to možda ljubezni i tolerantni Renan? *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 27).*

tolerantno, prilog, *na tolerantan način, trpeljivo.*

Dakle pred gg. drom. Bazalom, koji se tom prilikom ponio vrlo tolerantno i vrlo gospodski ... *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 96).*

toleriran -a -o.

1. *koji ima dopuštenje, koji je odobren, prihvatljiv.*

Trgovina sa bijelim robljem bila je zabranjena ustanovama međunarodnih konvencija, a ipak je javna prostitucija bila tolerirana ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 248).* — Gledajte samo naše knjižarske izloge: slavenskim knjigama gotovo ni traga, a hrvatska djela su tek pro forma tolerirana *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 139).*

2. u frazi *tolerirana noćna djevojka* u značenju *djevojka koja ima dozvolu za rad u noćnom klubu.*

Drugi dan doznao je u Prijavnom uredu, da je Olga Vilić, tolerirana noćna djevojka otkazala svoje namještenje *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 51).*

tolerirati toleriram, *dopuštati i uvažavati mišljenje i postupke drugih ljudi i zajednica; podnositi drugoga.*

... ali iz taktičkih razloga stranačkih pravi ustupke svećenstvu (koje će kasnije iz njegove antiklerikalne stranke stvoriti stranku, što tolerira klerikalizam) *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 70).* — Sebičnost je kao silna carica bila pokretač svih gibanja. Iako se grabežljivost pojedinca, naroda i ljudskoga roda smatrala nečasnom i pogubnom osebinom, ona se tolerirala, samo ako nije došla u sukob sa sebičnošću vladajuće klase *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 343/344).* — »Svi smo mi nesretni i treba da se toleriramo! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 202).* — ... moralni Golijati u drugim slučajevima toliko toleriraju malo krupnije društvene gadarije ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 184).*

toli, prilog, *tako, toliko.*

Oh, kamo sreće po me, da sam toli razborit i – toli kriepostan kao ti! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 249).* — A ja sam vam u ovoj pripoviedci kušao predočiti iz života izvadjen i donekle izhodnim svjetlom novije dobe osvietljen tip onih starih učitelja, koji su danas valjada već veoma riedki i kojih se toli ugodno sjećamo ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 162).* — Oh Bože Bože, šta li sam ti težka sakrivio, da me toli nemilo, i toli dugo progoniš? *(Becić, Zavjet, 1882, 160).* — Gorji od prave magle bijaše onaj plavkasti, vlažni, po gnjiloći zaudarajući dim, koji se obično iza tmastih dana prostre toli jednak i proziran, da vidiš i kraj svoje ulice … *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 5).* — Čas prije razuzdani mladić govorio je sada toli ozbiljno, da se je vidjelo, da osim one tople iskrene šale ima u njemu i drugo neko čuvstvo, ono čuvstvo dužnosti ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 16).* — Oj djevojko, toli nesmiljena, / U tebe je srce od kamena! *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 152).* — Ja sam zlorabio njezinu dobrotu i možda neizkusnost i bijah toli drzovit *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 77).* — ... sve to bijaše toli milo, toli zdravo i toli puno života i toli dražestno *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 51).* — Kako da lirski pjesnici ne bi lijevali suza nad svim grobovima zaslužnih i velikih muževa? A onda nad toli kobnim udesom, kakav je zadesio starca Mecenu u tom strahovitom garištu! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 331).* — Zar je toli razborit i toli uman Ivan Martinić pobenavio? *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 32).* —Tamni, tvrdi, nijemi / putevi ruskijeh stepa, / – ruskijeh duša – / pred njime se pružiše / – toli nedospjetni, sn'ježni, / da duša mu krilima zdvojnijem / po granitnijem zidinam' mozga / kucati stade *(Vojnović, Akordi, 1917, 42).* — Ona strana zagrebačkoga žiteljstva, koja se kašto pravom, kašto nepravom zove slabom i krasnom, demantirala je bar »sjajno« i s nekim bijesnim zanosom za prošlih poklada, da vrijeme nije toli zlo, kako se misli *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 61).* — Za mnom gorî rosa, / izgara i blista, / a svilnog paunčeta ljubav, / o, toli je pusta! *(Krleža, Simfonije, 1933, 42).* — ... i djetešce nasmjehnu se prosjaku toli milo, toli slatko, kanda je zvijezda na nebu zatreptila *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 189).* — ... govorila je toli krepko i odlučno, da je majka po naglasku Lucije ćutila sve ozbilje njezinih riječi ... *(Šenoa, Vladimir, 1933, 110).* — A i čemu da se vraćam u samotni zatvor sobice svoje, kad je jutro toli krasno, toli umiljato?! *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 26).* — ... ali taj nijemi ljubezni pogled mladićeva oka bijaše toli velezboran, da si samo veliku ljubav gospodina Jankovića iz njega čitati mogao *(Šenoa, Diogenes, 1934, 39).* — A odakle, molim Vas, toli kršnom mladiću bolest od živaca? *(Šenoa, Diogenes, 1934, 255).* — Prije sam toli mirna bila kao glatka voda ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 264).* — ... al' starac govorio je toli istinski, toli naravski, da su kličući uz njega pristali i ostali plemići *(Šenoa, Kletva, 1934, 1025).* — Ako ti se ne smiluješ / I ne budeš mojom ljubom, / Ja ću brzo podleć morat / Udesu si toli grubom, / Jer za samca, pa za roba, / Nema slasti – izvan groba! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 57).* — Golubice siva, / Budi milostiva, / Gdje tvoj golub toli / Pazi te i voli! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 61).*

tolicki -a -o, *koji je toliko malen kao što drugo s čime se uspoređuje.*

Treba proći kroz vratašca, koja su tolicka kao na kocu ili na pećinama koje se izvana – s hodnika – lože *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 195).*

tolicni -a -o.

1. *tolicki.*

Gledaj, Bože, čuda od ptice! […] Ta nema je šta da je primiš u šaku, a grlata je, da ni lava jače ne čuješ. A koliki je lav; on se hrani magarcima i devama, a ovaj slavuj crvima i gusjenicama. Nije li to neki nered u svijetu, što tolicna ptica ima toliki glas *(Krnic, Jedrina, 1916, 179).*

2. *koji se ističe veličinom, toliki.*

Sred sobe podupiru dva stolca velik šantav sto, a uza zid, baš prama krevetu, naslonio se ormar: ne bi ga zapremio Joso čitavim svojim namještajem, tolicni je! *(Matoš, Iverje, 1899, 7/8).* — Najsmješniji mi je, kada se u ogledalu divi svom grabežljivom nosu, koji drži orlujskim, rimskim, aristokratskim

i što ti ja znam. Za nosove se ne mijenjam s njime. Tolicni mu je, ko ja cio cjelcit *(Matoš, Novo iverje, 1900, 161).*

tolič, prilog, *maločas, malo prije.*

Oh – a zašto li ono uzdahnu tolič tako ti imena božjega? *(Becić, Zavjet, 1882, 14).*

tolik -a -o.

1. *koji je takve veličine i značaja kao što drugo s čime se uspoređuje.*

… naš bratinac Grga nit je tolika ljepota, da mu rekneš: da je kô naslikan, a nije ni tolika rugota, da ga okrstiš: nakazom … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 1).* — … ali smieh mlade gospode, izazvan riečima kadeta, bijaše tolik, da nije mogla ni do rieči doći *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 104).* — Prišavši k vratima, iznenada ga zaokupi tolika žalost, kao da je ostavlja za uvijek *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 140).* — Sada dodje na ravninu jedva toliku kao stol … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 454).* — Prišavši k vratima, iznenada ga zaokupi tolika žalost, kao da je ostavlja zauviek *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 216).*

2. *koji se ističe veličinom i brojnošću, tako velik, tako brojan.*

… a ta ribareva kći dobiva iz Amerike tolik novac! *(Kumičić, Sirota, 1885, 143).* — Korzet joj rabio do pred smrt, i na susjedne vlastelinke nije možebiti radi ničesa toliko s prezirom gledala, nego što se zapuštaju i hodaju po kući u rekljah *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 170).* — Stran čovjek čudi se, kako se pod ovimi do dva hvata širokimi nasloni tolika množ svieta tako lagano giblje *(Nemčić, Putositnice, 1898, 312).* — Tolika čast: dvoriti gospodu … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 68).* — Korzet je upotrebljavala do pred smrt, i na susjedne vlastelinke nije možebiti ni radi čega s tolikim prezirom gledala, nego što se zapuštaju i hodaju po kući u rekljama *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 144).* — Iako mu je već poteško vladati tolikom zadrugom, ne predaje on palicu *(Hanžeković, Novele, 1932, 36).* — Šta se provlači po ulicama tolik narod? *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 79).* — Kamo, kamo, pitahu se, dospio je tolik novac za toli kratko vrijeme? *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 254).* — Ja sam bdio, misleći samo o Vama, spavao snivajući samo o Vama, da, bio sam tolik rob, da sam zaboravio kraj Vas svaku ozbiljnu miso … *(Šenoa, Diogenes, 1934, 272).* — O nikad nisam očekivo tamu / S tolikom čežnjom. Pazi! rosa kliže / Niz trupla dolje do mene, u jamu! *(Goran, Pjesme, 1948, 166).*

3. u imeničkoj službi mn. *mnogi.*

Eto to je ta zagonetka, radi koje si toliki razbijahu glavu *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 233).* — Medju tolikima ja sam vas odabrala za nju, a vi se skanjujete, da zagrizete u sladku jabuku, koja vam se nudi *(Tomić, Udovica, 1902, 145).* — Prvi put u svom životu poče osjećati Gita nestašicu novca. Gdje toliki crpu neprestano iz jednoga zdenca, nije čudo, ako presuši *(Tomić, Udovica, 1902, 202).* — Ja sam iskrena, zato se i zamjeram tolikima, – jer ljudi ne vole iskrenosti *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 119).*

toliki -a -o, odr. od *tolik.*

Ali ja nebi smogao, za sada toliki novac *(Kovačić, Fiškal, 1882, 194).* — … e što ćemo, kad je danas toliki post, pa tako ne mogu gospodu nuditi mesom *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 84).* — A kuda će toliki sviet, kad mu sve oteše? *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 39).* — … željan kruha, željan smoka, željan mrsa – pa na toliki svetak *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 30).* — Što ti sada radiš, da bereš toliki novac? *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 125).* — Veća strana ovih ulica ne znade ništa o večernjoj razsvjeti. Ova bojazljivost od svjetla nije baš posve laskava za toliki grad … *(Nemčić, Putositnice, 1898, 338).* — On ti je samo rekao, da zna, odkuda tebi toliki novac, nu nije ti kazao, da ti ga je dao baš mladi gospodin *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 178).* — Ta sva okolica već glasno podvikuje, da je tvoj Miha nekim čudom zgrnuo već toliki imetak, da mu doskora ni gavan Medonić ne će doseći ni do maloga prsta! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 246).* — … gdje u njega toliki novac? Hiljada, i još više? Toliko nije nikada još imao u svom džepu, ne, otkad se rodio *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 105).* — … E, kaj čemo, kad je denes toliki post, pa ne morem gospodu nuditi mesom *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 73).* — Tako je Valentin još na samrtnoj postelji morao sumnjati da li je

imalo svrhe, što je toliki imutak sabrao … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 246).* — Ali ja ne bih smogao zasada toliki novac *(Kovačić, Fiškal, 1944, 198).*

tolik (toliko), prilog.

1. *u velikoj mjeri, tako mnogo; tako dugo.*

Toliko je godina varao ljude i punio žepove, ali je i mnogo toga pošlo netragom *(Kumičić, Sirota, 1885, 204).* — Ni muž njezin zaslužio nije, / Da od njega toliko se tudji *(Demeter, Teuta, 1891, 13).* — Vidi i u srcu sjeti tvome / Sladku radost riedke sreće, / Da je rukom otčinskome / Strom usadjen tolik veće *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 29).* — Upravo se radujem, što mi je čast, da vas nakon toliko vremena opet vidim … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 17).* — Duša ove varalice […] tako je jur ocrnjela, da tri naše glavne rieke: Sava, Drava i Kupa ne imadu toliko vode, da bi ju oprati mogle *(Nemčić, Udes ljudski, 1898, 171).* — Treći je dan, što ih ostavio Marcel Bušinski, treći dan, a ona je pretrpjela toliko *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 44).* — … trošilo se toliko, da su se i bogati velikaši ustručavali slijediti primjer raztrošne plemkinje *(Tomić, Udovica, 1902, 10).* — Zar se zato toliko učila, tolike noći probdila uz knjige, dok su njezine vršnjakinje lebdile po plesnim dvoranama? *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 18).* — Ne misli, da mi je baš toliko stalo do tvojih tajnih bilježaka *(Kovačić, U registraturi, 1911, 221).* — Ne treba toliko tumačiti staromu sluzi, kao što ne valja ni staroga psa učiti preko plota skakati … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 323).* — Velim ti, stari nikada me nije toliko boljelo srdce, kao kod otoga razstanka *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 34).* — Ali medju to tko se diže / iz sredine rogoborne čete, / ter sto rukah za sto bocah / u jedan se časak maša. / Čudno biće! tolik' grlah / od golemog čuda zinut vriedno; / i pozornost ciele čete / na se svratit ono jedno! *(Kovačić, Smrt babe Čengićkinje, 191X, 78).* — Čekali su se toliko vremena *(Nehajev, Bieg, 1917, 49).* — … jer se je krov toliko naherio bio, da se je stanovnicima svaki dan mogao srušiti na glavu … *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 176).* — Na sreću bilo ga je vince uvalilo u tolik tvrd san, nije ni ćutio, spava li na tvrdoj zemljici ili na mekanoj posteljici *(Šenoa, Kletva, 1934, 773/774).* — Za vrijeme »Regnum regno non praescribit« nismo bili pismeni i zajedno ni kao danas. Al' onda ne bijaše toliko gladne gospode hrvatske *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 99).* — Toliko toga zbilo se i tako nenadano, da se je samo čudio, kako se je to moglo dogoditi … *(Leskovar, Izgubljeni sin, 1944, 248).*

2. *u dovoljnoj mjeri, donekle, djelomično.*

Koliko ih ima medju njima, koji njemački toliko znadu, da bi mogli služiti tim jezikom *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 30).* — Čim se oporavi toliko, da će moći ostaviti postelju, odvezite se s njom na imanje … Tamo je bolji zrak … *(Tomić, Udovica, 1902, 169).* — Tek toliko se sabra, da je mogao nejasno propentati, kako on ne zna, tko je kupio … *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 29).*

3. u frazi *i toliko* u značenju *ipak nešto, iako nedovoljno.*

Čudim se […] da ste i toliko poštenja smogli. A sada idite! *(Tomić, Udovica, 1902, 120).*

4. u frazi *u toliko više* u značenju *u većoj mjeri nego što proizlazi iz prethodno rečenog.*

… on je sanjar u toliko više, što je iz najsuhoparnije, najneplodnije zimisli [sic!] determinizma uspio pocrpati žive sokove za svoje romane … *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 93).*

5. u frazi *toliko i toliko* u značenju *neodređena količina, iznos.*

Ribar mi se zakleo, da neće ma ni pisnuti o tom, a ja mu se zavjerih, da ću mu davati toliko i toliko, da uzmogne liepo prehraniti svoju obitelj i moje diete *(Kumičić, Sirota, 1885, 307).* — … te se sam počeo čuditi, otkud takovo čuvstvo na one, kojima je toliko i toliko puta poljubio ruku … *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 56).* — … učenost stroga i ozbiljna djelovat će spasonosno na općinstvo, koje je žalibože na slavenskom jugu smućeno bilo od toliko i toliko laži- i nadriučenjaka, koji su svojim frazama još više kvarili ono, što je trebalo unaprijediti *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 11).*

6. u frazi *(ne)toliko ... koliko* u značenju *u (ne)jednakom omjeru.*

Ugarska nije zemlja za se, već jedan dio, provincija moga carstva. Do njezine krune držim isto toliko, koliko do krune češke i

lombardezke *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 11).* — … jer je Petrinić s vremenom upravo toliko volova imao, koliko u njega bješe sinova … *(Nemčić, Udes ljudski, 1898, 169).* — Svi su se vrlo rado odazivali asesorovim pozivima, ne toliko radi izvrstna njegova stola, koliko radi toga, da mogu neko vrieme proboraviti u družtvu liepe domaćice … *(Tomić, Udovica, 1902, 8).* — I nije to bila toliko ljubav, koliko dosebnost i ponos … *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 75).* — Ali nije na mene toliko gledao, koliko na punu torbu, koja se najsigurnije i nekako drsko bubrila na očevim ledjima *(Kovačić, U registraturi, 1911, 23).* — Nije na mene i druge djelovao toliko riječima, koliko vlastitim primjerom i poukom … *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 168)*.

7. u frazi *svako toliko* u značenju *svako malo, u kratkim vremenskim razmacima.*

Sad smo željeli da bude u toj sobi što više sprtvî i konopâ, što više čudnih imena na zidovima. Nismo puštali da sluge u sve to diraju. Brojili smo ih svako toliko *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 73).*

8. u frazi *na toliko* u značenju *izrazito mnogo.*

… gdje ovaj demon na toliko bjesni, da brata rodjenomu bratu, otca sinu odtudjuje … *(Nemčić, Putositnice, 1898, 253).* — U francezkim ratovima odikova se Vidas na toliko, da je poslije bitke kod Marenga (1800. godine) postao častnikom *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 138).*

tolikoput, prilog, *mnogo puta, često.*

… te se preselio k svojim andjelima, o kojima je tolikoput slatko i čudnovato snivao … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 39).*

tolvaj, m.

1. *lopov, razbojnik.*

Pa to je zločitnac, molim vas lijepo. Evo, ovdje se javno piše, da je prosti tolvaj i tat Kristušev *(Matoš, Pečalba, 1913, 62).* — Jer je samo ovo dvoje davalo čast i poštovanje dobroti i slabosti materinskog srca, dok oni ostali bijahu »harambaše, tati i tolvaji«, drski, sebični i spremni na svaki zulum *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 93).* — Pa to je zločinac, molim vas lijepo. Evo, ovdje se javno piše, da je prosti tolvaj i tat Kristušev *(Matoš, Pečalba, 1939, 51).*

2. *pren.*

Osa, pčela, ili sam nečastivi bumbar ili kleti tolvaj stršen, zabode vam se u sam nos […] nos nabrekne kao lubenica … *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 115).*

toljaga, f., *teži i duži komad drveta, batina.*

Oko vrata mu o remenu kovčežić, a u desnoj ruci podobra toljaga i za pojas zadjeveno pismo *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 80).* — Trećim korakom zamahne vrag toljagom te razpali njom najprije gospodara, pa onda slugu … *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 82).* — … toljaga prasnu na čelu moga nuzljuba, i on se skotrlja, ruknuv grozno *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 64).* — Uhvati silnu toljagu i poleti mračnim hodnicima … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 432).* — Dakako, tko bi bdio noću i nahustio onoga golokraka djaka, da razbojnički provaljuje toljagom u ložnice mirnih i poštenih ljudi? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 438).* — I vidim dolje na igalu morskom / Diva, gdje kopa iz pijeska velju / Toljagu … *(Nazor, Djela II, 1918, 95).* — … provali iz zasjede paklena četa. Jedan me ošinu toljagom po leđima, a drugi mačem preko glave … *(Šenoa, Diogenes, 1934, 24).* — … toljaga prasnu na čelu moga nuzljuba, i on se skotrlja, ruknuvši grozno *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 337).* — Kao toljaga, ta ga je cifra tresnula po glavi *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 146).*

Toma, m., ovdje u svezi *nevjerujući/nevjerovani Toma/Tomo/Tome/Tomaš* u značenju *onaj koji je pretjerano sumnjičav.*

Vi ste uvijek bili nevjerujući Toma – ha ha ha – a sad je ipak na moje izišlo *(Šenoa, Ljubica, 1932, 70).* — »Vraga se kuha! Daj si mira, brate! Ja ništa ne vjerujem.« »Daj si ti mira, nevjerujući Tomo!« – reče Ištvanić složenima rukama idući k prozoru … *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 116).* — Osjetio je gospodin poručnik Lulić oko sebe nevjerovane Tomaše … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 240).* — Nevjerujući Tome postat će, videći nas, krepčiji, stalniji *(Šenoa, Kletva, 1934, 545).*

tomiti tomim, *potisnuti, prigušiti.*

Zar su te kašljucave prsi mogle tomiti bol i trpnju? *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 7).*

tomruk, m., *naprava za okivanje i mučenje ljudi, klada.*

Plakavac plače, čudan svat, / Na grudima sindžir, tomruk, gvozden bat, / Kroz bolne žile vulkan glogoće *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 48).*

ton, m.

1. *zvuk (određene visine).*

… krivi ton popucale žice zujao mu u ušima *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 92).* — Opet se javio piskutljivi glas i opet onaj promukli, nu samo nerazumljivi tonovi dopirahu u sobu; riječi se gubile u daljini … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 43).* — Opet se javio piskutljivi glas i opet onaj promukli, no samo nerazumljivi tonovi dopirahu u sobu; rieči se gubile u daljini … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 115).*

2. *način izražavanja ili obraćanja, ophođenja u društvu.*

Hladni oholi ton s jedne, drzki, izticajući se s druge strane, dielio je družtvene razrede preveć jasno … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 34).* — Za Vinka mi nije čudo, al čudim se tebi, ti si pojeo već dvie jarebice, pa ćeš još šunke, – spočitnu gospodja Matković Luji, jer ona je želila, da on i na gumnu održi svoj finiji ton naprama drugima *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 46).* — I on je umah ušao u veseli ton i šalu, da staricu udobrovolji, jer se bila negdje vani zavadila s mužem *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 43).* — Niesam od njega drugo ni mogao čekati, reče Baretić sebi tobož hladnim, nehajnim tonom *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 65).* — … molba je napisana tonom, kao da se oblasti nalaže […] kao ima izplatiti nešta, što je dužna učiniti, a ne što se tek ima moliti *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 116).* — Bijaše to šaljiv, dosta pristojan ton, što je u ovom družtvu vladao … *(Trescec, U malome svietu, 1901, 33).* — Naravnim tonom, prezirnim posmijehom, velikim gospodstvom obrće se prema svijem grupama … *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 47).* — Hladni oholi ton s jedne, drski, isticajući se s druge strane, dijelio je društvene razrede preveć jasno … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 36).* — Za Vinka mi nije čudo, al čudim se tebi, ti si pojeo već dvije jarebice, pa ćeš još šunke, – spočitnu gospođa Matković Luji, jer ona je željela, da on i na gumnu održi svoj finiji ton naprama drugima *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 48).* — No Tereza, divna i mudra, reče mu umilnim tonom: – Ne palite, dok ne legnem u krevet *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 43).* — Na molbe i želje Vladimira Klisića, izrečene uostalom tonom učtivofamilijarnim padoše odgovori redom negativni i prilično surovi *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 50).* — Ja sam puna otrova, vidite, život me je pregazio, pa što mi još vi dolazite s nekakvim lirskim tonom *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 37).* — Ton u nadbiskupiji je ton obične naše građanske kuće, gdje vas kućedomaćin nuđa šljivovicom, šaleći se i udarajući vas demokratski po ramenima … *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 37/38).* — Zna on njen ton, ozbiljan i miran, kako ju je bio navikao slušati – nju, svoju ženu *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 78).*

3. *ozračje, ugođaj, dojam.*

Sav se ovaj zbor izvodi u elegantnome tonu aristokratskih diletantskih predstava … *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 130).* — Ti stihovi imaju […] prosti ton narodne naše pjesme … *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 68).* — … prije davahu idealisti i književnici ton ilirskoj i pravaškoj politici *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 80).* — I taj sto se divno sjao, a jedan apartan »milieu« sa vazom u sredini davao mu naročito otmjen ton *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 104).* — Povrh same vrijednosti mora nas taj komad tim više zanimati, jer je crpljen iz starohrvatskoga života, a pri tom valja priznati, da nijesu samo pojedine osobe prema svojoj dobi dobro karakterisane, već da je uopće »ton« dobe posve dobro pogođen *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 174).* — I taj sto se divno sjao, a jedan apartan »milieu« s vazom u sredini davao mu naročito otmjen ton *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 123).*

4. *nijansa boje.*

… ali cigla ipak umije da mijenja tonove kao kameleon *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 25).* — Onaj se fini ton zamućenog opala, onaj žućkasti dašak boje zrelog meda, starog jantara i zlaćane prašine, može doživjeti samo ovdje, na tom jednom mjestu *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 161).* — Najprofinjeniji slikar baršuna

umio je omekšati i tvrdi crveni ton cigle, a da joj nije oteo karakter materijala *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 179).*

5. u frazi *povisiti ton zabave za koju kajdu* u značenju *podići raspoloženje.*

Dolazak pukovnikov ne pomuti veselja mladih ljudi, nego još povisi ton zabave za koju kajdu *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 38).*

tona, f., *mjera za težinu od 1000 kg.*

Da sam s time računao, bio bih si usolio tonu riba. Ovako sam ostao bez zalogaja … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 32).* — … silni modri svod poklopio je kao kristalna zdjela cijelu uvalu sa Akselrodovim malteškim špitalom, pa se hiljade i hiljade tona usijanih plinova naleglo na baraku Pet Be, i nigdje ni lahora, da bi samo za tren zatitrao *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 211).*

tonfilm, m., *zvučni film.*

U tonfilmu muzika se obično ograničuje na par šlagera koji se beskonačno ponavljaju *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 133).*

tonuće, n., *poniranje, uranjanje u što*.

Velika radost i nekakvo blaženo tonuće u raskoš i ugodu okupi mu dušu … *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 59).* — Danas jedva shvaćamo to vrelo čuvstvo, tu nježnost, to tonuće u ljubavi za idealnog mladića, kojemu Shakespeare slavi ljepotu i mladost *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 124).*

tonuti tonem.

1. *propadati u vodu, padati na dno.*

Lloydski parobrod bio je od ogromne englezke parnjače probušen u sred sriede svoga trupa i valovi su s užasnom brzinom provalili u nutarnjost, tako da je parobrod taj čas stao tonuti *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 154).* — Poče tonut u vodu Cetinju, / Za njim skače Cetinjka djevojka *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 73).* — Šimun se protura mimo preplašeni narod u more … Za malo i poče tonuti … Skočiše i izvukoše ga iz mora na po mrtva *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 95).* — Zatim su stali svečano, polako tonuti, voda se zapjenila, zašumila i zaglogotala, i za malo časova carska je pobjednička flota uz jecaj pošla na duboko dno … *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 144).* — A ti možda u olujnu trenu / Tonuti ćeš u bezdane vale *(Kranjčević, Djela III, 1934, 33).*

2. *spuštati se za horizont, zalaziti (o Suncu).*

Sunce je tonulo u plamenom sjaju *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 163).* — … dok neki opet vole dob kad već sunce počne tonuti, a cvijeće, omamljeno od sunčane žege, naheri svoje glavice i sanja o prošlom danu … *(Miškina, Za svojom zvijezdom, 1926, 141).* — Sunašce tone i tone … trenutom bljesnu još samo, / Nesta ga zadnjijem žiškom … *(Kranjčević, Djela III, 1934, 55).*

3. u frazi *tonuti u što* u značenju *ulaziti duboko u kakvo (duševno) stanje; biti obuzet kime ili čime.*

Svaki dan gledao je licem u lice krasotu djevojku i tonuo u ljubavnom opoju *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 53).* — … te nije napokon imao dosta duševne snage, da odoli želji, da ju još gleda, da tone u njezine oči […] On je osjećao, kako ga sve to više osvaja … *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 159).* — … a oni su sve dublje tonuli u se, u dušu, bol i žalost … *(Kosor, Razvrat, 1923, 166).* — To i ja tonem u bezdnu tog bolesnog mulja *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 59).* — Sve dublje i dublje tonula je mlada duša u tugu … *(Šenoa, Kletva, 1934, 204).*

4. u frazi *tonuti u san* u značenju *početi spavati.*

Stao tonuti u san, kad li ga trže šuškaranje … *(Matoš, Iverje, 1899, 137).*

5. u frazi *obraz tone pod oči komu* u značenju *srami se tko.*

Od srama mi obraz tone pod oči, kad pomislim, da su se rodili u ovoj zemlji *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 196).*

tonzura, f., *ošišani krug na tjemenu nekih katoličkih redovnika.*

… nek se vražji pop moje kuće kani, jer ću ga kvrcnuti po svetoj tonzuri *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 169).*

top, m.

1. *vatreno dugocijevno oružje kojim se na veće daljine ispaljuju zrna velike razorne moći.*

Njekoliko stotina topova grmilo sa visina, da se je sva zemlja tresla od puste sile crnoga

praha i težkoga zrnja *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 122).* — I zbiljja čim bi se oglasio stari top i njegova gromka rika odjeknula od bližih brda, cijelo bi se selo strčalo pred parohijsku kuću … *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 120).* — Tad će uskrs tvoga veličanstva / Na njihovom slaviti se grobu; / Ne topova zaglušnom tutnjavom, / Jer topova više biti ne će *(Preradović, Djela I, 1918, 57).* — Duž dugih stolova nizala se brkata glava do brkate glave; iz svake glave duhan-lula kao francuski rezani top … *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 59).* — Za tijem glavnim vojem vukla četiri konja dva dugačka gvozdena topa iz dobe turskih ratova … *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 234).* — A kako vam je ta neviđena neman starca mučila! U snu se starcu svake noći prikazao. Sad je plazio top zelenko po zemlji i izbuljio na starca ono svoje crno oko, kanda se starcu ruga *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 121).* — Da su Turci ljudi, mogli su vam iz topa višnjevca istepsti pile iz tanjura … *(Šenoa, Turci idu, 1932, 102).* — Sa grada puče top. Daleko odjekivala gora *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 132).* — … negdje daleko se probudili topovi, pa mumljaju *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 271).* — Bojni topi – gvožđe potraćeno; / Al bi bili valjani kopači! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 72).*

2. u frazi *zahrkati/spavati/usnuti kano/kao top* u značenju *zaspati/spavati tvrdim snom.*

A kusaj ti, Jožica, ovo, pa ono, pa to i ljudski zalij rumenikom […] pridodade kumordinar, a nos mu se već crvenio i noge popikavale, nakon što su lustrišimuš poslije objeda zahrkali kano top … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 36).* — Spavao sam kao top *(Matoš, Pečalba, 1913, 74).* — … pade napokon sam umoran i žedan pod sjenati grab i usne kao top, – već pol godine nije spavao *(J. Kozarac, Mlinar i đavo, 1939, 215).* — … kad ga buha u snu ugrize, a on toga ni ne čuje, jer obično kano top spava … *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1941, 70).*

3. u frazi *biti gluh kao top* u značenju *biti potpuno gluh, ne čuti ništa.*

Za onoga koji dobro čuje reče se da je vedrih ušiju; a koji je veoma gluh, da je gluh kao panj, kao top *(Kušar, Narodno blago, 1934, 75).*

topac, m., *utopljenik.*

… zaređale priče o okamenjenim kraljicama i topcima u tamnom jezeru … *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 42).*

topal -pla -plo, *topao.*

Glas je u gospodje bio neobično mio i topal *(Car Emin, Starci, 1917, 95).* — Al' ti zebeš, gladniš – ja sam topal, sit *(Nazor, Ahasver, 1918, 48).* — Neka mi bijela ruka kosu mrsi, / Na mome licu ćutim topal dah *(Angjelinović, Galebovi, 1918, 64).* — Vazduh je bio silno topal … *(Kosor, Razvrat, 1923, 92).* — Dan je bio vedar i topal *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 166).* — Veliki je tjedan, nebo je vedro ko staklo, zrak je topal i miran, samo ga nježno pomiču krilašca laste … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 196).* — Topla je riječna para kao topal dim … *(Krleža, Pjesme u timini, 1937, 227).* — … osjećajući Evin topal vrat na svojoj nadlaktici i njenu raspletu kosu kako miriše … *(Krleža, Novele, 1937, 37).* — … koji je isplivao iz stravično uznemirene, živčano ubitačne neizvjesnosti u topli zaklon mekanih, starinskih naslonjača, pod topal i intiman sjaj mliječnostaklenih svjetiljaka … *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 167).* — … dunuo topal vjetar noseći vlažne proljetne mirise … *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 202).*

topao -pla -plo.

1. *koji je ugrijan, vruć; koji grije.*

Blage vedre i tople ljetne noći bijahu povoljne našoj ljubavi …*(Becić, Kletva nevjere, 1876, 139).* — Malen dječko sa mnom stupa; / […] / Kad mu svojom čvrstom rukom / Toplu stisnem malu ruku *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 169).* — Zrak mekan i topao ljupko se giblje sav odišući po laganim ishlapinama omorike i bora … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 72).* — … tu je prošao pokraj njega jedan pekarski naučnik s mrežom topla peciva *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 6).* — Da, zima je, bijelo je […] Svijet skupio se oko tople peći, ljudi tešu po malo, žene šiju, a u toplu zapećku brnči mačak, vrijedni član svake domaće kuće *(J. Kozarac, Priče djeda Nike, 1939, 26).* — … Zrak mekan i topao ljubko se giblje sav odišući po laganim izhlapinama omorike i bora … *(Leskovar,*

Propali dvori, 1944, 145). — I ne će više biti ptica, / oglušit će i šume gole, / I boljeti će srdce ljuto / one, što toplo ljeto vole *(Delorko, Uznosite slutnje, 1944, 59).*

2. *pren.*

… nagjem pod balkonom ružu, trudnu od rose i mirisa, toplu i tešku od sočnog rumenila … *(Matoš, Umorne priče, 1909, 62).* — … nađem pod balkonom ružu, trudnu od rose i mirisa, toplu i tešku od sočnog rumenila … *(Matoš, Umorne priče, 1936, 75).*

3. *koji je srdačan i suosjećajan.*

… u svakoj kretnji, u svakom koraku izrazivala se čednost i samilostnost, neka neizmjerna topla dobrota, kojom je svu okolicu oko sebe napunjala *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 12).* — … nije medju njima dvjema bilo one potajne, tople povjerljivosti, koju obično ženske medjusobno goje *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 37).* — … nije među njima dvjema bilo one potajne, tople povjerljivosti, koju obično ženske međusobno goje *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1919, 133).* — … u svakoj kretnji, u svakom koraku izražavala se čednost i samilosnost, neka neizmjerna topla dobrota, kojom je svu okolinu oko sebe napunjala *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 13).*

4. *pren.*

Ah, ne plači, ne prolievaj više / Toplih suza, šta će ti pomoći? *(Preradović, Djela I, 1918, 101).* — Ljubav je topla, daje i traži toplinu *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 24).*

5. *koji je pripremljen kuhanjem.*

Koliko bi mi bio vrijedio topao i suh stan, i svaki dan topla hrana! *(Novak, Informator, 1932, 26).*

6. u imeničkoj službi, *kuhana hrana.*

Bilo je dana, kad nije imao djecu toplim nahraniti … *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 190).*

7. u frazi *topao oko srca* ovdje u značenju *bogat**.

Živio u ono vrijeme među nama, po izbor lovcima, i neki Ivša Medvedarović, čovjek topao oko srca. Uvalio se u ženino blago i zgrgačio tri baštine, ali ne bi dao Bogu tamjana, tako je bio tvrd *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 171).*

topić, m., dem. od *top.*

Purgeri imaju i dva tri topa […] svaki bi topić trebalo uzeti, gdjegod se nađe *(Nehajev, Vuci, 1928, 250).* — … deset gvozdenih grdosija gonjenih parom a snabdjevenih sa topovima, prema kojima su japanski topići bili dječje rakete *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 109).*

topiti topim.

1. *pretvarati u tekuće stanje, u vodu, rastopiti.*

… koji na gorskim vrsima topi / Ostatke zimskoga sniega … *(Nazor, Živana, 1902, 56).* — … kad se u proljeće diglo na vedrom nebu sjajno sunce i topilo snijeg, koji je pao zimi na goru … *(Krnic, Od proljeća do jeseni, 1925, 77).* — Valjalo je topiti snijeg za pilo sebi i marvi *(Perković, Novele, 1935, 152).*

2. *pren.*

Tu će odsle pjesan draga / Tvoga srca topit led *(Zahar, Pjesme, 1880, 61).* — Milinko u ljepoti muške mladosti nadmašio sve […] Očima topi led, grlom nježi paklenu ljudsku srdžbu, a jogunlukom bi mrtva usta nasmijao *(Hanžeković, Novele, 1932, 37).*

3. *natapati, močiti.*

Suzama je svako jutro topila trag njezin … *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 99).*

4. u frazi *topi grudi/dušu/srce tko ili što* u značenju *razgaljuje koga tko ili što.*

Eto gledaj, brate, što nam srca spaja, / Što nam bratskim miljem mlade topi grudi *(Harambašić, Izabrane pjesme, 1895, 49).* — Nema žene slatka tiela, da junačko srdce / topi *(Kovačić, Izabrane pjesme, 1908, 17).* — Radujmo se tom proljeću, / Što nam topi opet grudi *(Preradović, Djela I, 1918, 328).*

5. u frazi *topiti svojim znojem čiju zemlju* u značenju *naporno raditi za koga.*

Odkud zlato, koji njive ne ima, / Nego tursku svojiem znojem topi? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 39).* — Za plemića znojem zemlju topi *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 88).* — … koji nit svoje njive neima, / nego tuđu vrućim znojem topi *(Kovačić, Smrt babe Čengićkinje, 191X, 88).*

6. u frazi *topiti život* u značenju *tratiti, rasipati život.*

Evo četiri godine da topim život po moru […] a nemam uza se ni prebijene pare *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 213).*

topiti se topim se.

1. *postajati mekanim i tekućim, rastapati se.*

Nekako u drugoj polovici veljače, kad se u Slavoniji snieg topi, a sva nizina zaglibi u nepreglednoj vodi i blatu … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 126).* — Snijeg se pomalo topi … *(Ivakić, Iz našeg sokaka, 1905, 3).* — Nekako u drugoj polovici veljače, kad se u Slavoniji snijeg topi, a sva nizina zaglibi u nepreglednoj vodi i blatu … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 125).* — A! topi se led – topi! *(Šenoa, Ljubica, 1932, 64).* — … kako se čokolada topi u njegovoj ruci … *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 16).* — … ružičasto riblje meso topilo se u njegovim ustima i nestajalo kao režnjevi napolitanskog sladoleda *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 170).* — Na stolu svijeća polako se topi *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 18).*

2. *nestajati pod vodom, utapati se.*

Zapanjiše se obadvoje, gledajuć s užasom, kako se brodari tope u gorostasnih valih *(Becić, Zavjet, 1882, 15).* — Prestrašen, gotovo plašljiv pogled na njezinom staračkom, boležljivom licu odavaše veliku smetenost, neki početak očajničkog nemira, što ga je jednom vidio na djetetu, koje se topilo u moru *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 108).* — Urlik se diže … Galija se topi *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 24).* — Više snaha kao da se u moru topi … *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 67).*

3. *pren.*

Sve s tebe biva: vir si, iz koga svi / Životi teku; more, u komu se / Sve smrti tope … *(Preradović, Djela I, 1918, 72).*

4. *stapati se s čime, tvoriti cjelinu.*

Vidjeh joj rame što se u grud topi *(Angjelinović, Latice, 1922, 115).*

5. *jako uživati u čemu.*

… osobito se pukovnik, sjedeć kraj svoje krasne zaručnice, topio u milinju i blaženstvu *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 179).* — Kad smo tako na samu, ja je samo gledam i topim se od miline *(Ivakić, Iz našeg sokaka, 1905, 27).*

6. u frazi *srce se topi komu* u značenju *osjeća se radosno i blaženo tko.*

… pjeva da se čovjeku srce topi od neke božje miline … *(Hanžeković, Novele, 1932, 39).* — ... kad se duša s dušom u zagrljaj sklopi, / kad u cjelovima srce ti se topi *(Galović, Pjesme, 1940, 140).*

topiv -a -o, *koji se može otopiti, topljiv.*

Sunce misli da sam topiv pa je na me uprlo kao za opkladu *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 123).*

topkati topkam, *udarati kopitom o tlo, toptati.*

… sve otskakuje u stranu, pa se diže u propanj i opet roni glavom u zemlju, pa rže i topka … *(Hanžeković, Novele, 1932, 121).*

topli -la- lo, odr. od *topao.*

… i bacio nevinu žabicu, koja mu se nehotice uvukla u topli džep *(Matoš, Iverje, 1899, 15).* — Letiš, golube bijeli, / Možda na topli jug? *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 20).* — ... pozdravio ga je topli i meki glas guvernantke Katje *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 106).* — Hoću topli poljubac / Rujnijeh usana … *(Nazor, Lirika I, 1918, 46).* — A topli me dašak mojih sanja grije! *(Angjelinović, Galebovi, 1918, 52).* — … s vučjakom kraj sebe na mek divan leći, / čaj topli piti i listati knjige *(Delorko, Uznosite slutnje, 1944, 14).* — … ti daješ topli ležaj iza dveri / života cijelog progonjenoj zvijeri *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 25).* — Smiješak očekuje topli zagrljaj tuge, / A žalost blista svijetlim suzama *(Goran, Pjesme, 1948, 127).* — … tkao se mekani, šuškavi, topli prostirač *(Kikić, Djela I, 1952, 342).*

toplice, fpl., *ljećilište s termalnim vodama, banja.*

Ja ću gledati, da u toplicama ostanemo makar do jeseni *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 54).* — Ali Aplonija nije izlazila – liječnici su zaključili, da je zbilja bolesna i preporučili joj toplice u Abanu *(Nehajev, Vuci, 1928, 108).*

toplički -a -o, *koji se odnosi na toplice.*

Štropot kola slegnuo se u topličkoj uvali – iza nekoliko časova opet se začu i to blizu, a Petrovićevi bijelci uspinjući se na zaravanak … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 122).* — Štropot kola slegao se u topličkoj uvali – iza nekoliko časova opet se začu i to blizu, a Petrovićevi bielci uzpinju se na zaravanak … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 198).*

toplina, f.

1. *svojstvo ili stanje onoga što je toplo, zagrijanost.*

Njezinom slabašnom tielu godila je sunčana toplina, a u zadnje doba oporavila se ona prilično *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti II, 1889, 164).* — … opupale grane drveća […] Kao da su molile nebo, da ih ogrije sunce, da njegova toplina otvori vrata onom životu, što je u njima vrio i nabrecao im pupoljke, samo da puknu *(Trescčec, U malome svietu, 1901, 148/149).* — Kraj mene se zguri mačka, matora kô i sama što sam, pa kad je polije toplina iz furune i kad se zgrije, onda zadrijema i prede *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 40).* — Na istom ognju podnevnih toplina, / Kad sunce s neba na bujice teče *(Angjelinović, Latice, 1922, 143).* — Sva ona toplina, što sam je preko ljeta upijao od sunca […] kao da se naglo gubila *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 176).* — … sve više uminuše zvijezde, dok se mila toplina žarkoga sunca ne prosu krajem *(Šenoa, Kletva, 1934, 898).* — Od prostrane peći širila se mila toplina prostorom, gusta kiša kucala u prozore … *(Šenoa, Kletva, 1934, 1112/1113).* — … huče joj u ruke; ali toplina nestaje […] a mala drhće i cvili iznemoglo *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 45).*

2. *stupanj zagrijanosti čega, temperatura.*

… nu treba paziti, da je uviek jednaka toplina u sobi *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti II, 1889, 23).* — … i da se to sve doznalo po rudnicima, po iskopanim dubinama, u kojima toplina raste svakih trideset metara za jedan stupanj blizu *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 266).* — … pa sve zajedno zamota u ilovaču i izvrgne toplini, koja tali žutu mjed. To je toplina od 800-1000 stupnjeva Celzijusa *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 74).*

3. *nježnost, prisnost, srdačnost.*

… oni su odgojili krasnu djecu, ali medju njima nije nigda bilo one obiteljske topline, oni niesu bili dva tiela s jednom dušom … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 59).* — I neka prelesna toplina odsijevala s tih njenih očiju, s usana, s bijela vrata *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 73).* — Nikad nije čula od njega sličnih rieči, nikad nije mislila, da u njega ima tolika toplina i dubina osjećaja *(Trescčec, U malome svietu, 1901, 161).* — I ona ga sućutno pogleda i zapita, a u njezinu se glasu osjećala neka toplina *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 27).* — … oni su odgojili krasnu djecu, ali među njima nije nigda bilo one obiteljske topline, oni nijesu bili dva tijela s jednom dušom … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 60).* — I neka prelestna toplina odsievala s tih njenih očiju, s usana, s biela vrata *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 81).*

toplo, prilog.

1. *tako da grije, ugodne topline*.

Oh, kako mi je toplo! Danas je liepo vrieme. Reći će djevojka zamišljeno *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 52).* — Vjetarce toplo duva kroz hvoje *(Preradović, Djela I, 1918, 125).* — Dobro zamotani i toplo obuveni sjedosmo na povaljenu vrbu … *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 155).* — U palači bijeloj toplo plamšu kamini *(Krleža, Lirika, 1949, 10).* — Kad bura puše, hladno je svima, kad sunce grije, toplo je svima *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 74).*

2. *na topao način, s toplinom, srdačno.*

… stiskajući toplo ruku bilježniku i klanjajući mu se ljubeznim smieškom izprati ga iz sobe *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 30).* — … zazvuči toplo njezin glas *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 67).* — Otkad mi u mozgu blista svijest, ne sjećam se, da sam se molio tako toplo kao ovaj puta *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 27).* — Pjevajuć, toplo ih grle i maze / rukama mekim, poljubcima nježnim *(Šop, Za kasnim stolom, 1943, 77).* — Da se Vašoj izložbi divimo, / Da Vam na njoj toplo čestitamo *(Harambašić, Lirika III, 1943, 84).* — Nakon nekog stiha toplo pročitanog *(Delorko, Uznosite slutnje, 1944, 73).*

toplomjer, m.

1. *sprava za mjerenje temperature.*

Jedino je to dražestno ovdě, što se vrtovi […] uvěk zelene, jer nepadajuć toploměr nikad izpod ništice, staro lištje ostaje na granah zeleno, dok ga ničuće novo neiztisne *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 102).*

2. *pren.*

… toplomjer mojega zanosa pao je znatno *(Šenoa, Vladimir, 1933, 177).*

toploslan -a -o, *koji je topao i slan.*

… sunce […] zabija svoje vrele prste u njihova tjemena. Od toga kapa s njihovih jakih šija toploslana voda … *(Kikić, Horuk!, 1936, 62).*

toplota, f., *toplina.*

A on, taj veliki, snažni čovjek primaknuo se bliže, sveudilj šapćući tople riječi, što ih ona za pravo više i ne sluša, samo im upija toplotu zvuka, što tako slatko ozvanja njezinom unutrinom, te joj se čini, da će ju u san uljuljati *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 107).* — Njezina slika živjela je jednako u njem i s njime, ali toplotu njezinoga života, njezinog srca ne mogaše već poćutjeti u sebi *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 80).* — Barunici je postalo nesnosno u tom družtvu, u kom nije bilo duševne harmonije, ni toplote u saobraćaju *(Tomić, Melita, 1899, 49).* — A on, taj veliki, snažni čovjek primaknuo se bliže, sveudilj šapćući tople rieči, što ih ona zapravo više i ne sluša, samo im upija toplotu zvuka, što tako sladko ozvanja njezinom unutrašnjosti, te joj se čini, da će ju u san uljuljati *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 182).*

topljenik, m., *utopljenik.*

Za talasom talas se natište / I o tvrde razbija se stiene; / Krš brodova stoji o brodove, / Pomaganja jadnih topljenika *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 139).*

topni -a -o, ovdje u frazi *topni krst/krstić* u značenju *vojno odličje za zasluge u završnom ratu protiv Napoleona 1813. kod Leipziga.*

Odosmo i nadjosmo ga sbilja kod kuće. Sudeć po tom što se je preodjenuo i na prsi topni krstić prikopčao, bješe moj rodjak pogodio, da nas očekuje *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 16).* — Tog bi dana i najstariji staračko došao sa stana te izvadio iz škrinje pomno zavijeni lipciski topni krst (Kanonenkreutz), svoj najdraži amanet, pa ga pribio na prsa *(J. Kozarac, Kapetan Gašo, 1917, 112).*

topnički -a -o, *koji se odnosi na topnike i topništvo.*

Nu već god. 1785. bi topnički stališ na 343 momka povišen … *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 43).* — Svi stari soldati gledali su romantično na paradni – osamnaesti august – koji je počeo sa topničkim salvama, a svršavao s lampionadom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 130).* — … mladi topnički oficir, doputovao je preko Budimpešte direktno sa ukrajinske granice … *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 85).*

topničtvo, n., *topništvo.*

U peštanski logor odpravi pukovnija dne 23 srpnja topničtvo sa divisiom pješakah … *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 21).* — Motreći dugu povorku vještim okom vojnika, uvjeri se, da se pješaci voze na saonicah, da za njima jašu najmanje dva eskadrona husara, a na koncu razabra jasno topničtvo … *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 171).*

topnik, m., *onaj koji služi oko topa, u topništvu.*

Zatvoriše me iza rešetke u nekoj stražarnici i stražar topnik, kada ga zamolih malo hljeba, udari kroz drvenu ogradu kundakom prema mojim prsima … *(Matoš, Pečalba, 1913, 25).* — »Mi trebamo topove i topnike! Bez topova nema pobjede, a tobdžije Samuilovi …« ... *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 109).* — Mnogi Talijani nisu se stidili služiti u turskoj vojsci kao topnici … *(Nehajev, Vuci, 1928, 158).* — Uhvatiše top. Dume trgnu goruću šibu iz ruku mrtvoga topnika … *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 133).* — … pred vojskama da stoje nabijeni topovi, a kod svakoga topa topnik sa upaljenom šibom *(Šenoa, Pruski kralj, 1932, 74).* — Trista hiljada oklopnika, topnika i konjanika sa kacigama i mitraljezima stoji naoružano po kasarnama *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 109).*

topništvo, n., *rod kopnene vojske komu su glavno naoružanje topovi i pokretne rakete.*

Naše topništvo stvaralo je čudesa, a čete su junački odbile ogorčeni juriš *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 58).* — Topništvo (bombardiri, falconiri) bijahu carski *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 338).*

topol, m., *topola.*

I njegva duša po rodnome tlu je, / Ko stari topol, časom razpružila / Bezbrojno žilje, te dah doma mila / Najtiši ona opet živo čuje *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 111).* — I njegva duša po rodnome tlu je, / Ko stari topol, časom raspružila / Bezbrojno žilje, te dah doma mila / Najtiši ona opet živo čuje *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 51).* — Sve naokolo bijaše tiho i mračno, visoki topoli stajahu podalje kao duhovi *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 212).*

topola, f., bot. *visoko listopadno stablo iz porodice vrba.*

Ovdje u blizini velikih topola, s kojih se spuštao hladak lahora, prosanjarila ona mnogi put *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 77)*. — Sunčani traci, što se protisnuše kroz krošnju nedaleke topole, obasjavahu nježno pognutu glavu djevojčinu … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 82)*. — Nad čitavo selo uzvisile se tri ogromne topole kao tri orijaša svoga plemena *(Hanžeković, Novele, 1932, 88)*. — U prvi sumrak stadosmo u jednom prodolu punom gorostasnih topola ukraj potoka … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 393)*. — Tópolâ pada crveno cvijeće / i plave se boje veselo smiju *(Krleža, Simfonije, 1933, 75)*. — Sunčani traci, što se protisnuše kroz krošnju nedaleko topole, obasjavahu nježno pognutu glavu djevojčinu … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 156)*.

topolik, m., *mjesto na kojem rastu topole, šumarak topola.*

Na raskršću, gdje se proplanak na lijevu stranu spuštao u dolinu, kamo je i potočić odbrzao, a po njegovu tragu bijelila se dva mlina sakrivena srebrolistim topolikom … *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 265)*. — Na raskršću, gdje se je proplanak na lijevu stranu spuštao u dolinu, kamo je i potočić odbrzao, a po njegovu tragu bijeljela se dva mlina, sakrivena srebrolistim topolikom … *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1950, 385)*.

topomet, m., *domet topovskog taneta.*

… niže tih gajevah pljuska široko more blagim šaptom raztapajućih se ćutjenjah, a desno dva topometa daleko běli se iz mora na podugačkom ratu Gajeta, kano nežna zaručnica morska … *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 162)*. — Nitko se ne usuđuje tužiti u strahu od ciganske osvete. Nije vjerovatno, da se to sve može dogoditi u Evropi, topomet od glavnog grada. Ne istuku li Cigani seljaka, otruju mu blašče: tele, kravu, konja … *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 170)*.

topor, m.

1. *sjekira.*

Tad on ne kroči ljudskim stopalima / i sam je viši nego gusti čopor, / ne straši njega strela ili topor / u gnevnoj miški med božanstva ima *(Ujević, Kolajna, 1926, 31)*. — Duhova vraških bjesomučki čopor, / Što cincarska ga samo čuva spletka, / Da ne satre ga vječne pravde topor *(Šenoa, Pjesme, 1933, 355)*.

2. *drška sjekire, toporište.*

Jer ja sam Ivan, znate li, biskup Ivan, za mene je kralj, čuste li, ja držim topor sjekire, a pošto su vaše glave, kanonici? *(Šenoa, Kletva, 1934, 519)*.

toporište, n., *drška motike ili sjekire.*

… a na vratima groblja stoji grobar upirući se o toporište od motike … *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 114)*. — Toporište veliko, ni u jednu ušicu ne može, al kad došao do dvorskoga, sjelo toporište odma u sjekiru dvorskoga i stoji kano saliveno; vidi se: za ovu je sjekiru tesano *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 263)*.

topot, m., *slijed zvukova koji nastaje pri udaranju čega o tlo, obično nogu ili kopita.*

Oču se silan topot brza konja, pa sve brži i brži *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 132)*. — Između druge i treće trke svečana povorka alkara prolazila je po treći put jednako ponosno, s glazbom, i od topota mnogih nogu drhtala je zemlja *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 136)*. — Jabuke su padale po tlima i čuo se promukao topot od njihova padanja u travi … *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 114)*. — No sad su oba mirniji – uz topot čete, koja ih prati, knez obavješćuje Jožefića *(Nehajev, Vuci, 1928, 136)*. — Zakratko čulo se po noćnoj tišini, kako konj prema Golubovcu leti, kako se topot sve više među bregovima gubi *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 94)*. — Dugo još čuo se mukli topot oklopnika duboko dolje na drugom i trećem zavoju serpentine *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 126)*.

topotanje, n., glag. im. od *topotati.*

Ona tajinstvena tišina, koju je prekidalo samo jednolično topotanje konjskih kopita po cesti *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 45)*.

topotati topoćem, *toptati.*

Kad je pomislila, da ju je mrak skroz sakrio pred njegovim očima, uzpravi se i podje žurno dalje … Ali sad joj se pričinilo, da koraci topoću iza nje i ona podigne suknje i lećaše preko kamena kroz noć kao vila *(Novak, Podgorka, 1894, 140)*. — topoću konji s potkovama u štali / hrapavo ržu *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 144)*.

topov -a -o, *topovski.*

Derviš-paša obkolio kulu, / Ter joj sasù vatru iz topovah; / Al' je pustu načinio tvrdu; / Nju topovo ne probija zrnje *(Martić, Osvetnici I, 1861, 68).*

topovski -a -o.

1. *koji se odnosi na top i topove.*

Sve je polje tama pritisnula, / Nije tama oda zla vremena, / Nit je tama oda noći gluhe, / Već je tama od topovska praha *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 135).* — Kad su počela topovska zrna riti zemlju i poljem se kotrljati … *(Stojanović, Slike, 1881, 153).* — Samo jedna zidina ostala, a u njojzi crne puškarice i topovska zjala, al se ne boj, da će planuti iz njih duga puška, ili ruknuti bojni top … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 205).* — Iza nas daleko čuli smo žestoko izbacivanje topovskih metaka … *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 209).* — U tom času odjeknuše topovski hitci … *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 140).* — … i kad se od detonacije stao po filmskom platnu pušiti topovski dim … *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 76).* — Raskomadane kvrge skaču i fijuču zrakom kao topovska zrna … *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 10).*

2. u frazi *topovsko spavanje* u značenju *tvrd, dubok san.*

M-hm! – promrmlja Štefan, okrene se na drugu stranu i nastavi svoje topovsko spavanje *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 22).*

toprag, m., *toprak.*

... a da za to vrijeme dok se na mom pragu / u orlovsko gnijezdo dješe kukavice, / srljati ću tuđi na tuđem topragu, / i na širu zemlje iskat slično lice *(Ujević, Rukovet, 1950, 53).*

toprak, m., *dom, domovina.*

… otkako je ovo naš toprak, i otkako smo mi u dini-mubinu, mi smo se pod ovim imenima bili za vatan i čuvali rz i obraz … *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 60).*

toprv, prilog, *tek, istom.*

… a vidim, da ne znaš, da Petrijevci nijesu Frkljevci. Toprv se oslobodili od Turaka, već brojili 80 kuća i imali svoju župu sa 7 filijala *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 70/71).*

toptaj, m., *topot.*

Po sokacima svednevice i u po mraka idu toptaji, čuju se potrci, dosluhivaju otegnute pjesme nuja i čeznuća *(I. Kozarac, Proza, 1942, 224).*

toptanje, n., glag. im. od *toptati.*

Šuma se ispuni jakim šumom, drndom kola i naglim, nejednakim toptanjem konjskim … *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 23).* — Iza njih čulo se sve jače toptanje nogu po pločniku *(Bego, Novele, 1916, 121).* — … i pobježe nekud u neku spilju, iz koje se čuje toptanje magareta *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 60).* — … i čulo se je toptanje konja i oštra zveka lanaca *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 245).* — … začuje se sa stuba, i toptanje nogu *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 37).*

toptati topćem, *ići s topotom, udarati čime, obično nogama ili kopitima o tlo.*

Dude bruje, konji topću, / Grme puške male *(Harambašić, Pjesničke pripoviesti, 1889, 29).* — … i zagrme puške i kubure, a konji stanu toptati i rzati, kao da se crni vragovi sjatiše oko Laurine kapelice, da ondje zaigraju noćno kolo *(Kovačić, U registraturi, 1911, 463).* — Bio je snijeg, te se čulo kako ljudi topću nogama i otresaju snijeg sa cipela *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 340/341).* — … toptati: ići s topotom (t. j. udarajući nogama) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 81).*

toptiti toptim, *toptati.*

Satnija topti u pozoru uperivši pogled na daleki cilj i ide odlučno i smiono naprijed, samo naprijed, samo uvijek naprijed *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 67).*

topuz, m., *kraća toljaga s kuglom na jednom kraju, buzdovan.*

I štitovi i kape kacige / I gadare i lagahne striele / I topuzi i bodila bojna *(Martić, Osvetnici II, 1862, 66).* — Upoznaše Zabočki junaci / Svoju diku namah po obliku, / I odori kroja Zabočkoga, / I topuzu dědove baštine *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 68).* — Gaziti, Franče, po gradu ćeš tome, / Al' moj će topuz da ti čelo skrši *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 19).* — Kad napade Komnen barjaktare, / Pa potеže topuz sa đogata, / Pa udara starca Merdan-agu / […] / Sa crnom ga zemljom sastavio *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 95).*

topuzina, f., augm. od *topuz.*

Grujo je imao zamašnu topuzinu (buzdovan). To mu je bilo sve njegovo oružje. Tim je lovio. Za čimgod bi se mašio topuzinom, ono bi padalo mrtvo … *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 101).* — Buljila je u to čudovište i sa divljenjem i strahom, a znala i to, da maše topuzinom, koje se Magleničani bojahu više negoli puške i handžara … *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 53).*

tor, m.

1. *ograđeni prostor u koji se zatvara stoka.*

Na jednom obronku opazismo tor i u njem mnogo ovaca *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 14).* — Dok je bilo u gazde društva, pred desetak godina, bio je tor u zimu pun goveda, – no kako se društvo raspalo i goveda se raščerdala, tor ostao pust i prazan, a kuća se zatvorila, da u njoj miševi kolo vode *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 18).* — U svakog kmeta sred tora mukala pitoma stada *(Nazor, Živana, 1902, 101).* — Isto jutro, tek što je svanulo, zađe Mare u tor, da će podojiti ovce i pustiti ih u grm *(Turić, Igra životom, 1909, 80).* — Trkala je amo tamo po polju, pretraživala ograde i torove […] ali uzalud, ovcama nije bilo traga, kao da ih je zemlja progutala *(Bego, Novele, 1916, 82).* — Vani se pred školom orilo od bleke ovaca, što ih djevojka pjevajući vraćala u tor *(Car Emin, Starci, 1917, 106).* — Kad noću zv'jer pred spiljom riče, širi / Drhtav se val uz klance i niz strane; / U torima se stoka usplahiri *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 68).*

2. *pren.*

A sada tko je moj, van iz ovog tora! Dolje obziri! Ne ćemo više pritajena mumljanja *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 137).*

torac, m., zool. *tvor.*

… pričinilo se sucu, kao da kroz san vidi negdašnjega ljubimca pijetla »sultana«, s kojim je kroz četiri godine u prijateljstvu živio i murvama ga hranio, dok ga jedne noći nije torac zagnjavio i tamo ga pod susjednim plotom ostavio, ne mogav ga kroz plot provući *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 79).* — Jedamput zavuko se torac u naš kokošinjak, pa gospodari, da je sve perje frcalo *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 16).* — Znao sam, da su u velikoj kuli. Obilazio ja oko nje kao torac oko kokošinjaka *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 127).* — … pričini se sucu, kao da kroz san vidi negdašnjega ljubimca pijetla »sultana«, s kojim je kroz četiri godine u prijateljstvu živio i murvama ga hranio, dok ga jedne noći nije torac zagnjavio i tamo ga pod susjednim plotom ostavio, ne mogav ga kroz plot provući *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1950, 477).*

2. *pren.*

… i ja sam se toj vragoliji kruto veselio, i smijao se u duši, kako će gospodičić Pavao naći prazan golubinjak, a ne će znati za torca *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 276).* — Kako samo zaudaraju, kao skunksi! To su torci, boga im smrdljivog! Sama gnjila jaja! – Što ste žderali, torci vi ušljivi, kraknuo je gospodin satnik … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 117).*

toranj, m.

1. *visoka i uska građevina kao samostalan objekt, ili kao dio druge građevine, obično crkve, zvonik.*

… na svakom uglu imaše povišji toranj, a sa sjevera diživ most *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 274).* — Nije li to čudo, u Dugoj ulici okrenu se šećerni Amor od dva palca na svojoj nožici, a nekoliko stotina koračaja od njega na brdu puče zapadni zid vatrobranog tornja šest stotina godina starog … *(Šenoa, Zagrebulje V, 1932, 125).* — … nad Samoborom ljeska se limeni toranj crkvice sv. Lenarta *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 34).* — … na tornju vije se zastava … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 109).* — I titram i ginem u praznoj katedrali. / Oblijećem klecala crna i sivi gotski toranj, / čipkasti toranj, gdje golubi žalosno guču *(Krleža, Simfonije, 1933, 80).* — Tužno su zvonila zvona na bijelom tornju one male, lijepe crkvice *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 208).* — Jutro ko jastreb klikće / nad crkvenim tornjem / visoko *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 58).* — ... eno se crkveni toranj iz gustog kestena diže *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 198).*

2. *pren.*

Ozbiljni gospodari brinu se više za praktične potrebe života, i kako je u koga jača ili slabija družina: jedan se čitavim snopom opanaka zabacio, a drugi čitav

toranj škriljaka na glavu naslagao *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 133).* — Ona baronica pod naprašenim tornjem, a bez zubi ujeda svakoga, jer je nitko ne gleda … *(Šenoa, Diogenes, 1934, 318).*

toranjski -a -o, *koji se odnosi na toranj.*

Odjednom zacvrkutaše oko toranjske jabuke laste […] I Jurina djeca pridružila se lastavičjem cvrkutu. Poletjela oko tornja … *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 30).*

torazan -zna -zno, *koji je nečist*.*

Puče tikva kano gvozdenjača, / Al se proli kano vodenjača, / Prosù mozak u travu toraznu *(Martić, Osvetnici II, 1862, 141).* — U dobar se za vjeru udali, / Jer smo čistu za toraznu* (= nečistu) dali! *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 58).* — Pa se meću na zadaću steću, / Da se maše Osmanova carstva, / I priberu krajine torazne *(Martić, Osvetnici VII, 1883, 3).*

torba, f.

1. *predmet od kože, platna ili slično za nošenje različitih stvari.*

Nađoh torbu za nošenje hrane i zdjelicu, kojom ću grabiti vodu iz potoka *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 61).* — Vadili iz torba kuhana jaja, komadiće hladne pite, glavice luka, kravlje sireve i sjedali polako da jedu *(Muradbegović, Svijet u opancima, 1936, 20).* — Vanka iznese punu torbu, iz koje viri grlo velike boce, pa je prisloni uza zid *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 82).*

2. *pren.*

Ergo mislim, da će gospodin Ferko u torbi donijeti čitavu grmljavinu na naše protivnike *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 145).*

3. u frazi *nositi/imati glavu u torbi* u značenju *biti izložen smrtnoj opasnosti.*

Ali dr. Lauš, kojemu su stari hajdukovali proti nekrstu u Bosni, i nosili glavu u torbi […] ne pozna šale … *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 65).* — ... tko za neprijateljskom glavom hodi i svoju u torbi nosi *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 196).* — … jer mi je bolnome glava u torbi *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 251).* — Bio sam vojnički bjegunac, dakle moja glava u torbi, znao sam i predobro, što me čeka, ako me uhvate *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 73/74).* — Pođosmo pjevajući na brežuljak, premda nam duša baš nije vesela bila, jer smo glavu u torbi nosili *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 61).* — »Zlo i gore! Ovdje čovjek nosi glavu u torbi ...« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 154).*

4. u frazi *skočiti vragu iz torbe* u značenju *biti vješt i dovitljiv.*

Taj je momak skočio vragu iz torbe ... Nije se rodio ni Furlan, ni Ciganin, ni Židov, ni Talijan, a da mu dodje haka! Šta je moja trgovina, šta je moje znanje, moje iskustvo, moj novac prema prevrtljivosti i mudrijaštvu Mihinu? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 246).*

5. u frazi *biti pun svega kao prosjačka torba kad prođe kroz pošteno selo* u značenju *imati svega u izobilju.*

Unatoč krizi, kuća bila puna svega, kao prosjačka torba kad prođe kroz pošteno selo [...] Zamirisalo i zasjelo u kućici blagostanje i divno obilje *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 132).*

6. u frazi *bolja je mala kôba, nego prazna torba* u značenju *bolje išta, nego ništa.*

Bolja je, mnogo bolja, i mala kôba, nego prazna torba *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 479).*

7. u frazi *zavirivati u torbu komu* u značenju *miješati se u tuđe stvari.*

… a oni ozgor prid svakim kape ne skidaju, niti im svak u torbu zaviruje *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 380).*

8. u frazi *uvući koga u svoju torbu* u značenju *pridobiti koga na svoju stranu.*

Godine 1322. Mlečići uvukli su u svoju torbu i Šibenčane *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 106).*

9. u frazi *dotjerati do torbe* u značenju *osiromašiti.*

Već dotjerasmo do torbe, pa ćemo i prije reda do groba *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 189).* — Sad u ovom, sad u onom kraju glavi potajne sastanke, mrakom, u kasno doba noći, pa razlaže svojima, kako su ludo i sramotno ubrazdili, kako će svi dotjerati do torbe *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 238).* — Mjesto osiromašiti može se reći i: [...] dotjerao je do prosjačkog štapa, do torbe *(Kušar, Narodno blago, 1934, 194/195).*

10. u frazi *prazna je torba teža od pune* u značenju *siromaštvo je teže od bogatstva.*

Poslovice: Prazna je torba teža od pune […] Kad se nema, zlo se sprema *(Kušar, Narodno blago, 1934, 195).*

11. u frazi *uvaliti crn kolač u torbu komu* u značenju *podvaliti komu, prevariti koga.*

... pak ti ga poklopi sumnja nekakva: da mu nije Petretić uvalio crn kolač u torbu, kad mu je dao one listove? *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 238).*

torbak, m., *torba.*

Bila je to visoka, krupna ženskinja, zamotana u ogromni plašt i sa kožnatim torbakom u ruci *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 15).* — Svakomu po torbak sa svakoje strane. / U torbaku nema ni srebra ni zlata, / Nego iz odžaka blaga obilata: Šunki, kobasica, plećki, kulenova *(Velikanović, Otmica, 1901, 116).* — U mene putna čuturica vina, a za jelo u torbaku ništa … *(Martić, Zapamćenja, 1906, 50).* — Gjakobina dočeka rođaku nestrpljivim pitanjem, zabavljena raspremanjem kovčegâ i torbakâ, koji su napola zapremili sobu *(Nehajev, Vuci, 1928, 18).* — Kad je bio s napajanjem i krmljenjem gotov, izvadi iz kola torbak, ogroman kao što je očevidno u njega sve ogromno bilo *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 232).* — … Mitrić istrese pred Ivicu iz torbaka oko trideset ptičjih jaja različitih veličina i šara *(Hanžeković, Novele, 1932, 15).*

torbaš, m., ovdje u značenju *seljak.*

No što god torbu i opanke nosi, nije za stare […] Teško im je pod starom gospodom, vele, da vidimo, možda će pod novim redom bolje biti, zašto si ne bi popravili? Pak i torbašu godi, kad može za tri godine jedamput poći na vijećnicu kao i ostala gospoda … *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 155).* — No ako za vašu pravdu prolijevamo krv, kakvo ćemo pravo mi dobiti, mi ljudi torbaši pod darovcem? *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 93).*

torbaški -a -o, *koji se odnosi na torbaše.*

Zemlju moraju preda mnom poljubiti te seljačke psine, pa će biti mir […] Valjda ću znati i tu torbašku živinu ukrotiti! *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 182).*

torbetina, f., augm. od *torba.*

Na svakom pragu izvadio bi gusle iz šare torbetine, pa guslao i pjevao pjesmice *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 122).*

torbica, f., dem. od *torba.*

Sada su već i djeca jedno po jedno počela dolaziti u školu. Koja su iz daljega, imaju preko ramena platnene torbice i u njih školsku spravu s obdanicom (ručkom) *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 113).* — Torbicu za knjige majka mu je od sukna načinila i šarenimi krpicami liepo izkitila *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 115).* — Bilo je, kao da je čekala na nj u lakom smedjem odijelu sa putničkom torbicom u bijelom šeširu, a lica sakrivena bijelom koprenom *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 41).* — Gajiša naprti torbicu brašna, što ju je žena, čas prije nego će on doći, donijela iz vodenice, te izađe u mrak *(Turić, Igra životom, 1909, 94).* — … pošla je do torbice na stolu i izvadila pisaći pribor *(Nehajev, Vuci, 1928, 24).* — Vi, moj gospodine, pišete i knjige, pa zato imate i punu torbicu takovih bonbona *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 123).* — Bilo je, kao da je čekala na nj u lakom smeđem odielu s putničkom torbicom, u bielom šeširu, a lica sakrivena bielom koprenom *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 46).*

torbin -a -o, *koji pripada torbi.*

… neblagovoljno pristupi u blizinu oca, koji je vadio iz torbine utrobe šljivovicu … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 23).*

torbonoša, m.

1. *onaj koji nosi torbu.*

Pa panduri puške isprazniše, / Pa nanovo njiha napuniše. / Pržimaju na kajiš opanke; / Torbonoše torbe poprtiše *(Hrvatske narodne pjesme VIII, 1939, 160).*

2. *prosjak.*

… mnogi njekadašnji kolovodja, kosbaša, prednjak, eno ga sad torbonoša, pritucalo, zadnjak, i to sa svoje oholije *(Stojanović, Slike, 1881, 209).* — Kopilan se upisao u torbonoše, pa ide brazdom, kud se ne sije i ne žanje *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 27).*

3. u frazi *biti u kući torbonoša* u značenju *biti u podređenu položaju, ne voditi glavnu riječ u kući.*

Neću ja, da budem u kući torbonoša, a da mi žena bude kolovodja; da ona nosi gaće, a ja skute *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 60).*

toreador, m., *borac s bikovima.*

Hoće li rogovim strašnim razjareni bikovi natać / Toreadore smjele i prosut im crieva po cirku; / Ili će toreador zamahnut nenadno rukom, / Utrobu biku rasporit, da mu se

ispuši duša *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 45).* — Bijesno je dozivo kljuse Rosinanta, / Da ko toreador posmiče od reda / Bikove, iz zemlje na pragu Levanta *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 58).*

toreadorski -a -o, *koji se odnosi na toreadore.*

S toga hidalgo hrli preko Atläntika biesna, / Jal da pogine časno, jal da zabije oštrac / Toreadorskom vještinom do bujna gojena srca / Bika … *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 44).*

torec, m., zool. *tvor.*

Kada Šarl ćutaše, bijahu mu usta otvorena ko somu. Pjegav je ko ćureće jaje, mirisom podsjeća na zvjerku, koju zovemo »torec« *(Matoš, Novo iverje, 1900, 22).*

torero, m., *toreador.*

Ona sad hoće da gleda borbu torèra sa bikom; / Kako se koprca bik proboden po pržini rujnoj *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 45).*

torica, f., *ženka tvora.*

Kao torica u kokošnjak uvukla si se ti tuđinka u ovu staru hrvatsku kuću, od toliko vjekova Bogom blagoslovljenu *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 277).*

torić, m., dem. od *tor.*

Mnogo ovčica bilo je utjerano u mali i na brzu ruku sklepani torić, što se nalavio [sic!] iza šatre, pod kojom će biti birtija *(Milčinović, Pod branom, 1903, 67).*

torina, f., augm. od *tor.*

Grle ide sa grlicom, orô s orlovima, / Svaka tica svome jatu najbrže doleti. // Pa i živo svake vrsti, što priroda hrani / Na posluhu i na korist slobodnijeh ljudi, / Zna torinu svako, gdje su drugovi sabrani … / Sam ja čovjek svoj dom ne znam, a tražim ga svudi *(Pucić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 102).* — Hoćemo li pom'ješati ovce, / Ovce moje u torine tvoje? […] Baja b'jele zatvorila ovce, / Zatvori ih svoje u torine *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 399).* — Podji, moje, u torinu, d'jete, / Pa ti vidi u torini ovce *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 405).*

toriti torim, *obavljati nuždu, balegati (ovdje o ovcama).*

Strnjak cijelac do kukuruza pun je njegovih [veprovih] rivotina i balege, kao da su ondje ovce torile *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 139).*

torni -a -o, *koji se odnosi na tor;* ovdje u frazi *torna psina* u značenju *pas ovčar koji čuva torove, tornjak.*

Pseto je odnekle dolutalo. Bila je to rundava torna psina, obrasla gustom, medvedjom dlakom, s ogromnim pomućenim očima, koje su blještale u pomrčini, zapjenitih i okrvavljenih ralja i podvrnuta repa … *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 74).* — Jedno žuto, nakostriješeno, torno pseto zadiže njušku i širi nozdrve … *(Kikić, Djela I, 1952, 254).*

tornjak, m., *pas ovčar koji čuva torove.*

Veliki pas tornjak se smotao niže njih, pokrivši repom gubicu, nakon što je dobro onjušio gosta *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 78).* — Nasrnu tornjak i uzdiže graju, a kad poznade čeljade iz komšiluka, povuče se i savi pod strehu gunđajući na sama sebe, što je poremetio svoj jutarnji drijem *(Nametak, Za obraz, 1942, 13).*

tornjar, m., *stražar na tornju.*

Selo pod Susjedom bijaše ko mrtvo, sve je spavalo. A i na gradu sve je usnulo bilo – osim tornjara i gospoje Jelene *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 108).* — Uto zaori trubljaj tornjara. Ide gost *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 238).* — Preko četvrtine tih vagana dobiše opet gg. senatori, za sjeme potrošilo se 19 vagana, ostalo dobiše špani, seoski suci, vratari i tornjari … *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 239).* — Ranjen je jadan, i klonu od rana. Ponesoše ga u stan tornjara *(Šenoa, Kletva, 1934, 152).* — … tornjar omiški ozva se sa visine tornja svoga jakim veselim trubljenjem *(Šenoa, Kletva, 1934, 930).*

tornjati se tornjam se, peior. *otići/odlaziti od koga,* obično s imperativom.

Neka nas ne buni, – neka otidje, – neka se tornja! *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 112).* — A kako se držahu Lučičani, kad je Murelli odlazio? – Baš mi je žao, da vas nije bilo kod kuće! Murelli se nije nadao kolaču, što mu ga je dala Lučica na put! Bilo vam je dosta graje, huke i buke, kad se onaj skot odavle tornjao *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 249/250).* — Tko si ti!? Tornjaj se smjesta, inače ću dozvati svijet … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 110).* — Tornjajte se, vi starkelje! *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 109).*

tornjevit -a -o, *koji je poput tornja.*

Sunčane zrake cjelivaju tornjevitu krunu na glavi kipa Slobode … *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 268).*

tornjić, m., dem. od *toranj.*

Od same svadje pregradio svoju polovinu dvora, od prkosa hodnike popodio mozaikom, podigao nad svojom glavom gotički tornjić, u nj stavio zvonce … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 32).* — A zvonilo se u tornjiću vani *(Martić, Zapamćenja, 1906, 47).* — U nekom se kutu zgurila mala crkvica, a čudan joj tornjić preplašeno stršio u zrak *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 60).* — Sred ravna polja stajala mala drvena crkvica […] Tornjić navrh krova bio se silno naherio, a staklu na okancima odavna ni traga *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 170).* — Čudna starica, ta kućica svetoga Martina […] Izvana vidiš joj sive stijene, mala okanca, drveni pocrnjeli krov, malen tornjić sa velikom jabukom *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 128).* — A sieneška katedrala, crkva Assunte […] Nema tih rečenica, koje bi mogle izazvati predodžbu one nečuvene čipkaste nakindžurenosti njene fasade, raščlanjene lukovima, nišama, galerijama stupića, rozetama, tornjićima *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 17/18).* — Od same svađe pregradio svoju polovinu dvora, od prkosa hodnike popodio mozaikom, podigao nad svojom glavom gotički tornjić, u nj stavio zvonce … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 104).*

torokati toročem, *govoriti besmislice, blebetati.*

Muka me hvata već od sjene od misli, da bi nad žalosnom mojom lješinom torokali tašti mladenci, manje ili više slinavi i suzni, kolutajući očima kô krumpirima *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 10).* — To meni izgleda kakti buna proti zakonu božjemu! Tako su žene i babe torokale i naklapale … *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 280).*

torokuša, f., *ona koja toroče,* ovdje u frazi *šuša torokuša* u značenju *bezvezna blebetuša, klepetuša.*

E znate, ja svojih slika ne dijelim svakoj šuši torokuši; ja dajem samo »poštenim« ljudima *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 30).*

toroničić, m., *tornjić.*

A dolje selo – pitomo mjestašce, / kućice čedne i toroničić tanki, / i niže potok kano srebro, na njem / mlinovi žurni *(Begović, Vrelo, 1912, 80).*

torovati torujem, *boraviti u toru.*

Sve u kući pomrije i oni tu žive sami, daleko od grada i ljudi sa svojih šezdeset ovaca, koje toruju u prizemlju zgrade radi čestih napada vukova *(Hanžeković, Novele, 1932, 63).*

torpedolovac, m., *plovilo za lov na torpeda.*

Čas iza toga odbi se čamac od torpedolovca »Volka«, ladje buntovničke [...] Crn, taman torpedolovac njihao se polagano, lijeno *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 7).*

torpiljarka, f., *ratni brod naoružan torpedima i protupodmorničkim oružjem.*

… a torpiljarke dolaze tjesnacem Majakova *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 49).* — A kroz Dunav je veličanstveno zaplovila neka zagonetna flota, lađa za lađom […] onda nekoliko crnih torpiljarka sa niskim širokim dimnjacima *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 84).* — Talijani ušli u Dalmaciju. Iskrcavaju se oni iz torpiljarke, a on gleda: jest, to su oni, zelena uniforma … *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 152).*

tors, m., *torzo.*

… vidio je ne ciele prikaze, već istom torse znanih il neznanih ljudi, čas nerazgovietna, čas posve nekim divnim sjajem oblita lica *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 71).*

torski -a -o, *koji se odnosi na tor.*

On će bit gospodin, – kao torsko pseto / Čuvati će pomno gospodaru vrata, / Al mu nikad gladno ne će doći ljeto *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 124).*

torta, f.

1. *kolač obično okrugla oblika s preljevom i nadjevom, koji se poslužuje u svečanim prigodama.*

Valent izađe i nađe se pred staklenim izlogom, u kojemu su naslagane šarene bonboniere od kartona, brdašca crnih indijanaca s bijelim kajmakom, žuti biskviti, ružičasto glazirane punch-torte, pa smeđe bademove torte … *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 50).* — … među tovarom raznih slastica […] i tri torte, dvije u spodobi kineskih piramida, a jedna u spodobi misne knjige, na kojoj je stajao kalež od šećera *(Šenoa, Mladi gos-*

podin, 1932, 132). — Crvena torta. Na njoj vijenčac, a dva golubića […] pak napisano »Živjeli Vlatko i Ljubica!« *(Šenoa, Ljubica, 1932, 79).* — Uzalud one flaše i čaše na stolu, uzalud ona iskićena, a još netaknuta torta i nekoliko jabuka i kajsija na tasi *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 130).* — Tako se valjda isto i poslastičarski kalfa za glasuru svoje torte boji i dršće nad njom kao i gospodin satnik and satnijom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 51).* — … da bi bio najrađe s jednom rukom pomeo sa stola sve te čaše i sve flaše i cvijeće i torte, svu tu gozbu prokletu … *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 157).* — Pite su jela od brašna, ponajviše slatke […] Ima ih više vrsta […] sabirača ili zalistača (nekaka pita u kojoj se listovi saberu, *torta*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 98).* — … sve te maglene konstatacije posute su potpuno suvišnim citatima […] kao prava imendanska torta kandiranim višnjama *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 176).* — … ona je slavila tradicionalne bárbóczyjevske imendane s ogromnim starinskim tortama … *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 43).*

2. *pren.*

… a nasred te zemlje, teške, seljačke, tamne zemlje, koja se zove »lijepa naša«, stoji Markov trg kao slatka torta sa zavijutcima i serpentinama. Njemu, Florijanu Kranjčecu, nije bilo dano da se popne gore na tu tortu, na Markov trg *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 99).* — … ta neukusna zgrada, Granierova pocaklena šećerasta torta, kojoj je bakreni krov s kupolama ipak divno pozelenio *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 82).*

3. u frazi *staviti na tortu* u značenju *pretjerano hvaliti, uznositi.*

Majka bi ga stavila na tortu; ako razbije nekomu kamenom prozor, tvrdi majka, da joj je sin genie *(Šenoa, Vladimir, 1933, 19).*

tortura, f.

1. *mučenje, fizičko ili psihičko.*

Vi me danas ubijate, milostiva gospođo, ja sam nervozan, i koliko mi je kupelj pomogla, toliko će mi Vaša tortura odmoći *(Šenoa, U akvariju, 1932, 246).* — Svaka fiksirana kretnja dobije svoj broj i može se izvesti zasebno, kao samostalna akcija. Takvi sastavni dijelovi znadu biti vrlo često groteskni fragmenti, komični, ali i silno naporni. Osobito, kada se zglobne vježbe […] rastave na sastavne dijelove, pa se koji sastavni dio drži fiksiran dulje vremena, to znači torturu, neopisivu torturu moderne kasarne *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 125).* — … al' nagnan moralnom torturom svojih drugova, morade se odreći arciđakonata, te živi u zavadi sa biskupom, sa cijelim kaptolom *(Šenoa, Diogenes, 1934, 188).* — Nad prosjačkim domom sunce caruje, / Sve su milostinje za njih tek tortura *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 82).* — … vidi da je gospodin profesor zlovoljan i ljut […] i niko ne će da se dragovoljno podvrgne torturi ispitivanja *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 20).* — Izišlo glasanje ovako ili onako – samo da već jednom bude ovoj torturi kraj *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 202).*

2. *pren.*

Bez obveza, bez dužnosti, bez torture umjetnosti, jurnjave, buke i komešanja […] obmanu me beskrajni osjećaj sreće i pobožnosti … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 38).* — I svjetiljke nam svijetle tek za očajne torture, / kad mlazovi krvi iz bolesnog srca / u rime nam cure *(Krleža, Simfonije, 1933, 118).* — Gospođa se Melita osjećala kod nje, unatoč dugotrajnoj i mučnoj frizerskoj torturi, udobno i voljko kao kod najbolje prijateljice *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 29).*

torzo, m., *kiparsko djelo koje prikazuje gornji dio ljudskog tijela, obično bez glave i udova.*

Michelangelo, gotski Michelangelo, sasvim moderan svojim kiparskim skicama, torzima, aforizmima, pun Dantea i Savonarole je Macharu »zakašnjeli sin antiknosti« … *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 142).* — Tu leži jedan zdrobljeni akt, komu su noge odsjekli. Torzo jednog Narcisa mramornog, samo treba dići zavjesu s tog kipa *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 252).* — Tu i tamo […] nalazile su se neke fotografije i dvije male, žute alabastrene figurice: torzo Krista, koji je nekada morao visjeti na križu, kao i figura neke žene bez glave i desne ruke … *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 11).*

toskati toskam, *gurati kola natraške.*

Tako je i učinjeno, tek je bilo okapanja, dok je kočijaš kola pritjerao do »inžilira«. Obilazio ga, napredovao i tòskao* (toskati =

kola natraške turati), dok je uspio *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 27).*

Tot (tot), m., *pripadnik Slavena, obično Slovak u Mađara.*

… kako su me čipkari totovi izlemali svojimi batinami, što sam od jednog htjeo ukrasti svilenu maramu […] Tog sam tota dobro upamtio *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 26).* — … Ah – knjige! Zar ti zbilja kakvu propagandu činiš za naše Totove? – porugljivo kaže, pročitav slovački napis crvenoga svežčića … *(Gjalski, Osvit, 1892, 71).* — … i ne makne glavom, već glasno zagundja nekakvu posprdnu pjesmu magjarsku na Totove *(Gjalski, Osvit, 1892, 148).* — A volio je i Joška kosca, »tota« staroga, koji se navijek dobroćudno smiješio i svakog mu ljeta donosio ptiče kakvo, ili jaja ptičjih *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 64).*

tot, prilog.

1. *neka (jest, bude tako)*, za izricanje mirenja s čime.

Nehaj za što izričemo i riječima: 1) neka […] 3) tot' (A. Milane, ti nemaš ništa, a brat ti je pun novaca – braća su ti puna novaca. B. Tot' njemu – tot' njima, t. j. neka je – neka su, brige me) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 177).*

2. *tako.*

Ter kô jedra dva se duba skruše, / I u poron panu, kad jug puše; – / Tot i ovi pašè momci hrusti / Lukavomu lihu u čeljusti! *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 53).*

3. *tu, tamo, tote.*

Di je kapi nje krvi padalo, / Tot je resla ruza i jubica, / Di s' njezina glava rastavila, / Tot se sveta crikva sagradila *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 546).* — Kad su došli u bijele dvore, / Tot nalaze dragu selu svoju *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 290).* — Kad su spale pobre u dolinu, / Tot nađoše Nagojak Alila *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 147).*

totalno, prilog, *posve, potpuno.*

Idrizbeg je gotov! – pričaše mi gospodin pretstojnik. – Tako ugledan čovjek! Propio se totalno *(Hanžeković, Novele, 1932, 175).* — Zaključa žestoko vrata od hodnika i ujuri u sobu, gdje se na divanu […] izmrcvaren, totalno klonuo, izvalio njen muž *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 19/20).* — Sasvim postiđen zbog svoje provincijalske nespretnosti, koja ga je totalno diskvalificirala za milijunaša … *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 91).* — Zaključa žestoko vrata od hodnika i ujuri u sobu, gdje se na divanu […] izmrcvaren, *potpuno* klonuo, izvalio njen muž *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 23).* — … no ona je bila već totalno gluha i nije razumjela ni jedne moje riječi *(Marinković, Proze, 1948, 72).*

tote, prilog, *tu, tamo.*

Tote kleči devet let / I deseto jedan dan / Došal k njemu Jezuš sam *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 491).* — Kad su došli u kulu bijelu, / Lipo ih je zete dočekao, / […] / Tote su se lipo veselili, / Pir činili osam punih dana *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 149).* — Ajde, stari, žena pati, a ti tote namišljaš *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 175).* — Nakrivo ti je malo skrinja. Stavi tote jedan kamen *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 30).*

Totica, f., *Slovakinja.*

G. Lozjanin se tužnim zanosom sjeća onih slavnih staropazovačkih dirigentskih dana. Onih sočnih Totica sa širokim suknjama i onih Sremica, što govore medno i slatko, a u ljubavi su mudre *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 57).*

totić, m., dem. od *tot.*

… one tako svečano i kroz sve selo nose, – pa da koga, već Joška, »totića« maloga …! *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 66).*

totrkanje, n., glag. im. od *totrkati.*

Tišinu je već ranije, sjedeći na suvarku nedaleke stare bukve prekidao šarengaća djetao svojim marljivim totrkanjem: »To–trrr–k! […] Kljuje bukvu, pravo bubnja, udara kljunom po suhoj grani … *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 30).*

totrkati totrčem, *udarati kljunom o drvo.*

Žunja totrče (kad udara kljunom u šuplje drvo) – Roda (kljunom) zvoca (zvocne) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 30).* — Odanle čujem vodu Karašicu gdje žubori i crnu žunu gdje klikće i totrče* (totrkati = kljuvati drvo) *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 5).* — Na staklu, tu i tamo posutom mrvicama kruha, lepršaju i hotkaraju golubovi, totrču kljunovima i guču muklo, u altu *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 24).*

tovan -vna -vno.

1. *koji je obilno uhranjen, tust, tovljen.*

Na prokolu tovna vrti ovna *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Ćengijića, 1883, 43).* —

Tovno je tielo ogrnuo spavaćom haljinom, a oblu jaku glavu pokrio sobnom kapom *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 319).* — Vojvoda Marko dao izpeći tovno janje i priredio čitavu malu čast svojim turskim gostom *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 111/112).* — Znao je, da u Beču i Trstu imadu tovna goveda izvrstnu prodju *(Tomić, Melita, 1899, 16/17).* — O, s naših ravnida [sic!] marna, bela stada, / Mirna, tovna, spora, pitoma i draga *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 93).*

2. *pren.*

Rat želite, sebičnjaci […] da narodi zaborave svoje svetinje, da ih bace u ždrijelo vaše sebičnosti, a samo vi da ostanete gojni, tovni na ruševinama tuđe sreće … *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 190).*

tovar, m.

1. *tovarna životinja, obično magarac.*

Mnogi je gledao na svoje oči, kako je skuplji tovar no konj … *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 108).* — Tovarima se donijelo sadnica … *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 14).* — Evo nosin […] tovaru malo lozja. Ovo mu je ka šalša, beštiji. Jeste vidili, voli lozje nego slamu! *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 24).* — Bio si pitom toliko vrieme / Baš ko i tovar ušat *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 53).*

2. peior. *bena, budala.*

… vi neznate, što govorite, Ungarezi, hrvatski sabor, pet smotaka za krajcar, ti si magare, tovar, da, tovar itd. *(Kumičić, Primorci, s. a., 17).* — Kakav je to način? … Tovare! ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 23).* — »Čuo sam da mali nije tovar, rekao mu je; pa neka imaš i ti sina kanonika!« *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 31).* — Što hoćeš od mene, stari krepani tovare? *(Marinković, Proze, 1948, 112).*

3. *teret; mjera tereta, robe koja se može natovariti i prenositi.*

A bilo je blaga u Turaka, / Jer jim ga je pusta Bosna dala, / Sedam tovar' srebra gotovoga / Pet stotina konja tovarnika *(Martić, Osvetnici III, 1865, 108/109).* — … od tolikog silnog blaga možeš ti i brez brata jedan tovar doneti … *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 65).* — Ja sam harač s družtvom podielio. / Ostade mi sto tovara zlata *(Velikanović, Otmica, 1901, 129).* — Glasgow plijeni skupocjeni kriomčarski tovar *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 22).* — Tovar suhih dukata ponese ona osim drugog neprocjenjivog blaga … *(Hanžeković, Novele, 1932, 109).* — … bila je nakupila holandeskoga sukna, ljubljanskoga ulja, goričkoga luka, pa je s tim tovarom klipsala kući svojoj … *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 72).* — Junačkom mladac desnicom / Jedra sred bure ravna, / S bogatim Indije tovarom / Plovi im korablja slavna *(Šenoa, Pjesme, 1933, 298).* — Dopremili su mi jučer dva tovara kojekakve ljekarije na konjima preko Senja … *(Šenoa, Kletva, 1934, 11).* — Moj otac je moćni beg cazinski i tri tovara čistog zlata platit će ti za mene *(Dončević, Propast, 1936, 13).* — Grožđe je bilo dobro rodilo […] pa su jedan tovar svarili u pekmez *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 46).*

4. *velika količina, hrpa, gomila.*

Pobili mi i pohvatali cijeli tovar tih poturica ljutih *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 203).* — Prijevodi su s veće strane slabi, pače i loši. Pa tek na pozorištu, kad ga glumac na svoje udešuje. O tovaru krivih naglasa ne ćemo ni govoriti … *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 14).* — Uostalom, vi dobivate badava koštu od jedne humane ustanove – i već bi vas ta činjenica morala prisiliti da učite, a ne da primate tovare drugih redova *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 181).* — Turiše me u najgoru buharu. Pod daskama tovar od mangupskog đubreta *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 199).*

tovaren -a -o, *koji je natovaren, natrpan.*

Pa mu smrvi salomljenu snagu, / I oplieni tovareno blago *(Martić, Osvetnici V, 1881, 102).* — U seoce izvan grada, / S tovarenim iđah oslom *(Šenoa, Pjesme, 1933, 179).*

tovarenje, n., glag. im. od *tovariti.*

Zar ja da idem primati šljunak, ja da nadzirem tovarenje dužice na Savi za onu traljavu forintu na dan? *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 49).* — Ugljen je bolji od našega. Ima ga barem 30 hiljada tona složenog za tovarenje *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 226).* — A onda pitam seljaka, da li bih mu možda mogao pomoći kod tovarenja šljunka *(Batušić, Argonauti, 1936, 182).* — Milije mu bijaše stajati na sajamskom ulazu i pregledavati goveđe gubice i putnice, a još milije nadzi-

rati tovarenje stoke na željezničkoj stanici … *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 246).*

tovarić, m., dem. od *tovar.*

… a novaca ni da kupe tovarića, a kamo li mazgu! … *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 128).*

tovaričak (tovarićak), m., dem. od *tovar.*

Stizali su seljaci Mehu i njegovo magare, pola konja, koje je sitno prebiralo nogama, pod tovaričkom, koji je samo zapravo jedna konjska strana *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 48).* — Stanuje u zgradi uz džamiju, koja služi i kao mekteb, a seljani ga plaćaju varićakom žita po kući, runom vune, s malo mrsa i tovarićkom drva godišnje *(Nametak, Za obraz, 1942, 5).*

tovariti tovarim.

1. *stavljati teret, robu na koga ili što radi prenošenja ili prevoženja.*

… da idje tovarit robu za Sarajevo na pet konjah *(Jukić, Bosanski prijatelj, 1861, 81).* – Sve se kreće što je za oružja, / Sve se nosi što je za nosiva, / […] / Sve tovari što je za trativa, / Dosta piva a dosta jediva *(Martić, Osvetnici III, 1865, 90).* — A kad bude i nastane lito, / Tu ugleda klasovito žito. / […] / Tada istom tovari na kola, / Upregavši po četiri vola, / Pa ga vozi na armane kući *(Relković u Šenoa, Antologija, 1876, 309).* — Nosi Marko pivo i jedivo. / Za dvadesti konja tovario / Hljeba b'jela, mesa pečenoga, / Crljenoga vinca i rakije. / Goni Marko zelene u gore, / U Orlove visoke planine *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 70/71).* — Magare spokojno stoji, a ona na nj tovari limene posude napunjene vodom i hranom za svog čovjeka, što čuva ovce … *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 95).* — Konj hodac je onaj koji može dobro ići (hoditi) […] k. prtènjak: na koga se (tovari) prti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 31).* — Kupovao Nemak jaja i živad, tovario u košare i gajbe, te s robom na trg *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 96).* — … Ahmo je poslije morao uprezati pastuhe u kola i tovariti Omericu, on je mislio da je Omerica ubijen, nije disao, a visio je na njegovim rukama … *(Kikić, Djela I, 1952, 367/368).*

2. *krcati, pretrpavati čime; pretjerivati s čime.*

Usta su suha, pa uzalud tovari stomak vodom *(Matoš, Iverje, 1899, 132).* — Plemić, kojega je Molière tako majstorski prikazao […] sastane ga, tovari ga laskanjem … *(Matoš, Ogledi, 1905, 160).*

3. *opterećivati koga teškim radom.*

To jest, milostiva gospođo, neki učitelji zbilja previše toga tovare na malu glavu zahtijevajući, da dijete samo buba napamet … *(Šenoa, Vladimir, 1933, 85).* — … da je vrijedna naša umjetnica gđa Ružička u kupelji vrlo opasno oboljela bila […] Molimo upravu, neka je čuva i nek ne tovari na nju previše neznatnih uloga *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 119).*

4. u frazi *tovariti što na leđa kome* u značenju *svaljivati krivnju, okrivljivati koga za što.*

Čemu tuđe grijehe tovariti na naša leđa? *(Hanžeković, Novele, 1932, 84).*

tovariti se tovarim se.

1. *gomilati se; krcati.*

Zima postajala sve to ljuća, a snieg se sve više i više tovario *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 373).* — Već se pokućstvo tovari mazgama na leđa i seljanke trpaju koješta u košare i dižu ih na glavu *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 32).*

2. *premjestiti se, prevesti se.*

A konačno, da li se Ivan Ivanović Bajunetov, vrijedni naš baka, opran ili neopran na drugi svijet tovari … *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 91).*

tovarni -a -o.

1. *koji služi za prenošenje tovara.*

Bijesna čela zagrabi dalje u grad bez obzira, a za njom škripahu prazna tovarna kola *(Šenoa, Kletva, 1934, 659).*

2. u frazi *tovarni list* u značenju *teretni list, popis artikala za prijevoz.*

Jedan će mi ogromni sanduk knjiga stići ovih dana […] Ja sam na vremenu i mjestu platio tovarni list i sve je u najboljem redu *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 106).*

tovarnik, m., ovdje u frazi *konj tovarnik* u značenju *teretni konj.*

I odagnà dobiveno blago / Na hiljade konjah tovarnikah *(Martić, Osvetnici II, 1862, 170/171).* — Pet stotina konja tovarnika, / Punih masla, hleba brašljenika, / Soli, kafe, praha tučenika *(Martić, Osvetnici III, 1865, 109).*

tovaruš, m.

1. *prijatelj, drug.*

Tovaruš me je zval, / Š njim sam (v) pelo šal, / Uon se je s milum / Objameval *(Kukuljević,*

Pěsme, 1847, 179). — Kervavo nam je telo Veronikin Robec, / vre svira v trombentu tovaruš kmet / Matijaš Gobec *(Krleža, Balade Petrice Kerempvha, 1936, 10).*

2. u frazi *hižni tovaruš* u značenju *bračni drug.*

Munje je sipala iz očiju ljubomorna božica Junona na svoga »hižnoga tovaruša« Jupitra, kad bi kroz nebeske očare namignuo kojoj smrtnoj krasotici, te se svojoj domaćoj gospoji iznevjerio … *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 176/177).*

toven -a -o, *tovan.*

Kad se Marko od sna probudio, / On se skoči na noge junačke, / Pa eto ga niz bijelu kulu, / Pa izvadi tovena dorina *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 69).*

tovilište, n., *mjesto gdje se tove domaće životinje.*

Ja imam na jednoj pusti tvornicu žeste, a na drugoj tovilište volova … *(Tomić, Melita, 1899, 189).*

tovitba, f., *uzgoj domaćih životinja uz obilno hranjenje, tovljenje.*

Poslije tih neuspjeha dade se grof na tovitbu volova *(Tomić, Melita, 1899, 16).* — Prije toga čitao je mnogo, kako treba udesiti posao tovitbe, kakove vrsti krmu davati, o koje doba dana i noći, koliko na obrok, čim treba tovljenike napajati i koliko […] Posao tovitbe napredovao je liepo *(Tomić, Melita, 1899, 17).*

toviti tovim.

1. *obilno hraniti do potrebne težine (o domaćim životinjama).*

Gdje češ žeti šenicu do vrata, / I kositi travu do pojasa, / I toviti debela gjogina *(Martić, Osvetnici V, 1881, 123).* — Prvi je sve poorao i zasijao i drva si navezao i dvoje svinja uzeo toviti … *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 31).* — … u avliji slagala se drva i živad tovila … *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 73).* — Pravi pravcati vo. – Vidi mu samo rogove […] Pa vidi mu oči, kako su samo goleme, kao da ga je čitavu zimu sijerkom tovio *(Nametak, Za obraz, 1942, 44).*

2. *pretjerano hraniti, gojiti.*

Možeš čovječju marvu toviti makar kako dobro, metati joj stelju pod trbuh i pače pozlaćivati joj staju, ona će ostati životinjom … *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 41).* — Tada su tovili salom trbuhe *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 113).*

3. *pren.*

U to se brzo našla i digla čitava šuma i šikara pesnica, štapova i stolica od Kobijevih trabanata, koje je on hranio i tovio milostinjom … *(Kosor, Razvrat, 1923, 113).*

toviti se tovim se.

1. *pretjerano se hraniti, gojiti se.*

Poznato će biti, da u iztoku, poglavito u Turskoj i Egiptu, svaka gospodja ili djevojka, ako hoće da bude po ondašnjih nazorih liepa, mora biti i krupna. Ondje se ženske upravo umjetnim načinom tove, jer drugčije ne mogu nikako ugledne biti *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 104).*

2. u frazi *toviti se i sladiti* u značenju *živjeti lagodno u izobilju.*

Na očigled tolikih mladića nabaciti mi, da sam kukavica, da sam strašivica, da se kanim toviti i sladiti, dok drugi prolijevaju krv za slobodu doma! *(Šenoa, Vladimir, 1933, 163).*

tovljen -a -o, *koji je obilno uhranjen, tust (o životinjama koje se tove, goje za prehranu).*

Vidio sam mu pčele, ogledao tovljene krmke, ispio nekoliko čaša dobra vina, a sad bi trebalo poći dalje […] u Medulin, gdje se Česi kupaju *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 210).*

tovljenik, m., *životinja koja se tovi.*

I nabavio si iz alpinskih priedjela volova, kojih se meso radi finoće mu osobito traži. Prije toga čitao je mnogo, kako treba udesiti posao tovitbe, kakove vrsti krmu davati […] Posao tovitbe napredovao je liepo. Tovljenici uspjeli su da ne mogu ljepše *(Tomić, Melita, 1899, 17).* — Živad je u kokošinjcu i tovljenika u svinjcu ostavio, dok se sasvim ne razdani … *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 184).* — Pošto bi napilio, nacijepao i donio drva, pošto bi nahranio i pomuzao kravu, nahranio krmka-tovljenika, zasjeo bi smireno u kuhinji … *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 186).*

tovljenje, n., glag. im. od *toviti.*

Ondje se ženske upravo umjetnim načinom tove, jer drugčije ne mogu nikako ugledne biti. To tovljenje stoji pak u tom, što se one često toplo kupaju, i svaki dan i u samoj kupelji piju mastne kokošje juhe […] K tomu pripomaže i bezposlen kućevni haremski život *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 104).*

tovnik, m., *tovljenik.*

Na um sjeli i dobitci veli: / Jako šokci tovnike prodali, / U kaure svinje odagnali *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 27).*

tovor, m., *tovar, teret.*

… Skoro duh će skinut tovor, / Spavat trup spod humka nagrobnog, / Niti marim, bio li nad njim lovor, / Bio l' po svietu za mnom dug razgovor; – / Ja sam ljubio: – eto vienca mog! *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 134).*

tozluk, m., *dokoljenica.*

… a na nožnim listovima su mu bijeli tozluci s mjedenim kukcima i sponama *(Nametak, Za obraz, 1942, 88).*

trab, m., *kretanje konja brže od hoda, a sporije od trka i galopa, kas.*

… konj stade odjedared kasati u »trabu«, kao da je iz Andaluzije *(Matoš, Iverje, 1899, 93).*

trabakul, m., *teretni jedrenjak s dva jarbola.*

Brodovi su se nanizali poput *koralja* u ogljici: *trabakuli* i manje barčice do nasipah, a *briki* i *nave* malko dalje … *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 25).* — Pa kano što mornar, boreći se s morskim življem, traži kopna, a izkrpav razlupani brodić, opet se otiskuje na more: tako sam i ja, nagaziv se do sita tvrde matere zemlje, u Trstu rado stupio u razljuljani trabakul, na kojem ti evo, i pišem *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 29).* — Vrlo bih bio rad, da je koja našinka na ovom trabakulu okusila jela, koje svaku nedělju drugi mornar pripravlja … *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 32).* — Povidali su mi naši, da se jednomu Boljânu utopil trabakul kârcat ovac *(Pavlinović, Razgovori, 1876, 66).* — Angjulina je rodom Mletčanka, koja je često sa svojim mužem na trabakulu dolazila u Bakar … *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 236).* — Djetetom ukrcao bi se mali Klenovčanin na domaću braceru i oplovio svoj kraj s jedne strane do senjske Rijeke, a s druge do Dubrovnika; odtuda bi se dječakom prekrcao na koji domaći trabakul, škunu ili brig … *(Novak, Podgorka, 1894, 46).* — Na praznike izmedju sedmog i osmog razreda pozove Niku neki saučenik […] da podju s trabakulom njegovog otca putovati morem *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 47).* — U luci na zaljevu Rječine stajao je podobar broj trgovačkih manjih ladja, trabakuli nazvanih, većom stranom s jednim, gdjekoje i sa dva jarbola *(Nemčić, Putositnice, 1898, 250).* — U luci poredale se brojne bracere i trabakuli, lađe veće i manje ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 92).* — … imao je Rafael Kukec osjećaj da hoda po ulicama primorskoga grada, i da će […] ugledati zelenomodru pjenušavu vodu, na kojoj plešu i škripe jarboli usidrenih jedrenjaka i trabakula *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 8).* — Povrh modrog trabakula, pod zastavom, / gomila krupnih žutih pomorandža / ljulja se usred otkinute grane *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 6).*

trabakula, f., *trabakul.*

Kašnje se ukrcao na veće ladje, tako zvane trabakule, kojim je od morskih oblasti dozvoljeno jedriti samo jadranskim morem *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 15/16).* — Kakve rubrike bi morao imati »Vijenac« na taj način? 1. Politički pregled. 2. Carinarske novine […] 7. Slobodni zidari (nove njihove lože u Babiloniji). 8. Nezgode (propast kineske trabakule). 9. Zločini … *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 395/396).*

trabant, m.

1. mn. *stražari koji su nekad čuvali red u gradovima.*

U krčmi razbijahu si gradski trabanti glavu … *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 149).* — Panduri ili »trabanti« (bilo je onda konjanika i pješaka) dobivali su od grada vina na svaki veliki sajam … *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 241).*

2. *odani pristaša; ulizica.*

Ostao bih još, ali nijesam mogao onih starih trabanata podnijeti ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 24).* — Aca i Tasa bili su jedini vjerni njegovi trabanti, on je kod čika Sime udario s njima tabor, iz kojeg se rijetko kud micao *(Krnic, Jedrina, 1916, 137).* — Koliko se on nagnjavio oko izgradnje velikožupanskog aparata osamdesetih godina, a gdje su sve one mase trabanata, udvorica, slugana, štrebera, aspiranata, kandidata i apsolvenata, koji su u gomilama prodefilirali kroz njegova predsoblja? *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 80).* — »Tko dobro pozna tadašnje prilike, ne će se začuditi, da je S. sliedeće godine u Zori postao trabant tih ekspresionista!!« *(Sudeta, Proza II, 1943, 163).*

3. *nebesko tijelo koje kruži oko drugog tijela, satelit.*

Ako je istina [...] da se ova naša zemlja poput lopte po zraku toči a mjesec da ju prati: to onda treba da mjesec ili kano trabant da ide za njom, ili kano noćni svjetlonoša [...] da ide pred njom *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 4).* — Oko planeta trabanti se vraćahu pravilnim tokom, / A skupa svi oko sunca, a sunce diljem nebesa / Zapletom divotnim oko ogromnih drugih kolesa *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 172).*

4. *pratilac.*

Neko veče bili su zajedno u operi, a doktor Pavlinić, koji je bio u parketu, s interesom je promatrao svoju bivšu ženu, kako se javno pokazuje sa svojim novim trabantom *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 127).*

5. *pren.*

Sluga mraka, vječne boli trabant *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 45).*

trabolos (traboloz), m., *muški svileni pojas s resama koji služi i kao pâs i kao turban.*

Uveče ne nakitim, obučem čakšire i fermen, opašem trabolos sa resama, zadijem za njega nožić, a gunjić prebacim preko ramena, pa onda ravno Šefki pod pendžer ... *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 96).* — Na njemu je bilo odijelo sasma novo. Čohane čakšire, vezene svilenim gajtanima, trabolos pojas sa velikim resama, zasut jakim, šarenim bojama [...] sve je na njemu bilo kao kita cijeća *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 61).* — Na obrijanoj košćatoj glavi je fes, oko kojega je omotan svileni traboloz ... *(Nametak, Za obraz, 1942, 88).* — Na odjeći mu se vidjelo, da je imućniji seljak, sav u domaćem tkálu osim košulje od čaršijskog platna i traboloza oko fesa *(Nametak, Za obraz, 1942, 88).* — A drugi, što je oblietao oko liepe Mejre, bijaše Hašimaga, mlado bliedo momče, a pristalo u onoj crnoj čohi sa svilenim gajtanom, u trabolozu pâsu, sa golemim lancem o vratu *(Mulabdić, Izabrane pripoviesti, 1944, 83).*

trabozan, m., obično u mn., *ograda od stupića; trijem, trobozan.*

Na viku se pojavi na tavanu hanuma, Abduselamova mati, uhvativši se za trabozane – ogradu na tavanu *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 117).*

trabuka, f., *smotani duhan, cigara.*

... on je prosto naprosto došao k šegrtu i rekao mirno i pristojno: »Dvije kutije vardara i jednu kutiju trabuka!« *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 116).* — Đuka Capić, koji je inače samo nedjeljom pušio cigare [...] sad je s apetitom prihvatio trabuku, znalački je ogledao, vješto joj odgrizao vršak, pljucnuvši ga spretno na ćilim, pa onda veselo zapalio *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 123).* — U jedan čas trznuo se i pokušao zapaliti cigaru, no ruka mu bezsviestno spustila uhvaćenu trabuku i on opet stao zuriti na ulicu ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 25/26).*

trabuna, f., *trabunjanje, buncanje.*

Od velike se ognjice čovjek često zanese, on bulazni, bunca, bunaca, tràbûnî, trabùnjā; u trabúni koješta govori (trabun, lat. *delirium*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 210).*

trabuniti trabunim, *trabunjati, govoriti besmislice.*

... govoriti kao izvan sebe (Naklapa kao baba u groznici), buncati, bulazniti, trabuniti, tlapiti: govoriti kao u snu ili u groznici (Pokrij ga, teto, da ne trabuni – rekla nekakva žena kad je bolestan čovjek kazivao za nju nekaku istinu koja joj ne bijaše po ćudi) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 112).*

trabunjalo, n., *onaj koji trabunja.*

... Ti nisi samo mislio, ti si mumljao! [...] Jezik za zube, ti pravo trabunjalo i traskalo! *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 86).*

trabunjanje, n., glag. im. od *trabunjati.*

... a dame se polunage pokazivale pohotnim očima tih elegantnih mesoždera [...] i svaki je muškarac imao pravo, da svaku ženu obuhvati oko polugola pâsa i privine je k sebi [...] a pri tome je vodio razgovor lažne laske i ljubavna trabunjanja *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 371).* — Ove fraze o vulkanu, o gromovima, to je prozirna demagogija, time se apelira na najniže nagone! Sve je to bespredmetno trabunjanje *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 152).*

trabunjati trabunjam, *govoriti besmislice, gluposti; govoriti nejasno.*

... cio život je lanac iluzija, varka i opsjena, sve samo luda igra naših ćutila. Pa zašto onda nema sredstva, da nas postojano, zauvijek podrži samo u rajskoj obmani, u nastrojenju nebeskom? [...] »Ne trabunjaj, starče – ajdemo radije spavati! *(Lovinac, Purpurne noći,*

1914, 93). — Eto vidiš, kako trabunjaš; a zašto ne govoriš točno i jasno? – Sigurno zato, jer – 1. tko točno i jasno ne govori, taj pokazuje, da točno i jasno ne misli ... *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 25).* — Ti gnjili ljudi ne shvaćaju brzinu vožnje, bez smjera su političkog i narodnog, trabunjaju koješta ... *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 140).* — Ne trabunjaj mi ništa o srcu i o ljubavi! Ljubav je izuzetak i tek onaj ju poznaje, tko može konstatovati, kao ja, da je nema *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 194).*

trač, m., *prepričavanje lažnih ili poluistinitih pojedinosti iz čijega života radi njegova ocrnjivanja, ogovaranje.*

U oskudici kraljevskog ždrala peruša nekog penzionirca i kućevlasnika s nogama kao kifle i s nosom kao salcštangl. Barem tako se govori. Ja o tome ne znam ništa. Trač *(Matoš, Pečalba, 1913, 63).* — ... Što se tiče školskih mojih prilika, to se Ti, mili moj Dudiću, u to nemoj miješati ... A tako bi se mogao izroditi samo trač i neugodnosti *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 116).* — Ako uđem u kuću nekoga slavnoga pisca [...] doći će do zaključka da me on nadahnjuje, navija, uči i – da ne mogu bez njega. Moje članke pripisat će njemu ... Jer u tome je jal i trač *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 195).* — Bio je neki trač [...] da se je u Zagrebu dao na život našeg polutanskog i obieljenog »high lifea«, da je imao dvoboj s nekim strancem ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 132).*

tračak, m.

1. dem. od *trak.*

Tamo od zapada između oblačja zažario se tanak poput vrpce tračak tamnokrvava neba ... *(Draženović, Djela II, 1947, 295).* — ... njegov široki i kratki, ali podjednako ipak snažni nos, pa okratki brk, gotovo bez boje, koji se je nekud krepko razilazio u sijaset tankih tračaka *(Draženović, Djela II, 1947, 321).*

2. *tanka zraka (sunčeva) svjetla.*

Sunašce se lugom krije; / To l' se ono njegov tračak / Tih lelijnu u dno luga; / Il jezerca odraz plava? // Sunčev tračak taj na listu *(Palmović, Pjesme, 1883, 66).* — Oj vi moje mile, sirotne planine, / Orošeno suzom oko na vas gleda, / Zadnji sunca tračak gdje u vami gine *(Hranilović, Žumberačke elegije, 1886, 37).* — Gledam živo sliku tvoju, / Čarobnice moja mala, / Gdje ju zraka žarkog sunca / Zlatnim tračkom obasjala *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 44).* — Iz kapelice laznu tračak varava i drhtava svijetla ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 384).* — Jedini veseljak u tom pospanom stanu bijaše sjajni sunčani tračak, koji prodirući tminu, pružao se kroz škripac zatvorenih prozora poput zlatne strijele po raspucanome zidu *(Vojnović, Geranium, 1918, 32).* — Uto zaviri nestašno kroz prozor sunčani tračak, štono se ukrao iza oblaka ... *(Draženović, Djela II, 1947, 27).* — Kroz potpuno sklopljene roletke šulja se gdjegdje tračak žarkoga sunca i titra prugovitim, uspavljujućim svijetlom *(Draženović, Djela III, 1948, 181).*

3. *pren.*

... kada je vidjela svoga muža krotka kao janje od prevelike sreće, kad je vidjela žurbu i veselo pjevuckanje Vinkovo, – onda je sve to kao bliedi tračak i nju obasjalo ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 83).* — ... ipak duboko negdje iz duše jasno se kroz tu smućenost probijalo kao svietli tračak uvjerenje: ona me ipak ljubi ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 21).* — ... kada je vidjela svoga muža krotka kao janje od prevelike sreće, kad je vidjela žurbu i veselo pjevuckanje Vinkovo, – onda je sve to kao blijedi tračak i nju obasjalo ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 84).*

4. *najmanji dio čega, sasvim mala količina čega (apstraktnog ili konkretnog).*

Tek po licu jedan pliva / Tračak tuge kao san *(Zahar, Pjesme, 1880, 83).* — Ona je znala, da je liepa [...] uvidjajući dobro, kako tom svojom liepom pojavom ne stječe nikakve zasluge, ni prednosti, već ju je samo osvietlio »tračak sreće« ... *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 122).* — ... uprijevši se, da na bohemskom oku i ispod male bradice otkrije ma i tračak licemjerstva *(Matoš, Novo iverje, 1900, 119).* — Na njezinom licu pojavio se tračak gorkoga osjećaja ... *(Novak, Zapreke, 1905, 96).* — Ponajprije istaru smrznutoga starca snijegom, i kad mu se povrati tračak života, unesoše ga u toplu sobu *(Kosor, Rasap, 1906, 156).* — ... ali koja je sama ispod one nespretne, jadne vanjštine krila tračak ljubavi i poezije *(Vojnović, Geranium, 1918, 97).* — Čini mi se, da je to bio prvi tračak simpatije za mene *(Šenoa, Branka,*

1933, 77). — A pred tvojim okom kadno bljesnu tračak sinjeg mora *(Galović, Pjesme, 1940, 170).* — A tračak vjere mrtva srdca jača *(Galović, Pjesme II, 1943, 230).* — ... pritom se na njegovu licu ocrtavao tračak superiornog smijeha ispresijecan bolnim trzajima ... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 29).*

5. u frazi *bez tračka čega / ni tračak/tračka čega* u značenju *ni malo čega.*

On je vidio bogato uređene Kodolićeve sobe, bogate, ali bez tračka umjetnosti i ukusa *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 256).* — ... na tvrdom joj licu nijesi vidio ni tračka ženske blagosti, već tvrdu neslomivu volju, jak duh i neodoljivu odvažnost *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 7).* — I zar se u njoj u tom posljednjem času nije zaista mogao probuditi ni tračak, ni najsićušnija iskrica majčinske nježnosti prema nesretnoj kćeri? *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 143).*

6. u frazi *tračak nade* u značenju *vjera premda mala u buduće dobro.*

U Marijetu gotovo kano da se uvukao mali tračak nade ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 75).* — Tijelo joj klonu, al je tračak nade još blistao u njenoj duši *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 113).* — Poslije tolikih obmana, poslije tolikih suza, kanda joj sinuo u neveselu dušu tračak nade *(Šenoa, Branka, 1933, 58).* — Njegova je duša tako zgažena, da tek na čas uspije naći tračak nade *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 162).* — Uminut tvoj me nije mogo čar; / Goj ljubav za me, a da mi srdca tajna / Oživi, tračak nade daj mi bar! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 7).*

7. u frazi *ni tračak nade* u značenju *bez imalo vjere u pozitivan ishod čega.*

Očarala te, dobri gospodaru, / ta žena, što je poklonila drugom / svoju ljepotu, a tebe se kloni. / Zapuštaš stado, po poljima plačeš / mrijuć za onom, koja nikad ne će / ni tračak nade tvojoj bijedi pružit *(Delorko, Razigrani vodoskoci, 1940, 91).*

8. u frazi *sa zadnjim tračkom nada* u značenju *prije odustajanja, ne gubeći nadu do kraja.*

Gospar Lukša (*sa zadnjim tračkom nada*): A dijeca? *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 154).*

9. u frazi *biti tračak sunca kome* u značenju *biti čije dobro, čija sreća u nemilim okolnostima.*

Život je bio krut i nemilostiv – ona, jedina ona, bila je njegov tračak sunca, njegovo anješce ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 148).*

tračenje, n., *traćenje.*

Cio plan diplomatske borbe već je gotov i svi govori i svi prijedlozi samo su dosadna tračenja vremena i zahvalan materijal za žednu štampu *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 258).*

tračiti tračim, u frazi *tračiti svatove* u značenju *slaviti svadbu, vjenčanje.*

Davno sam ja udibao (uvrebao), da se to dvoje svita rado gledje, – eh pa moj im blagoslov! Što esapiš, Maro, hoćemo li o sv. Kati svatove tračiti? *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 11).* — Pogode se brzo za momka i mladu, / I šta će da ištu i šta će da dadu / [...] / I kada je zgodno, da svatove trače *(Velikanović, Otmica, 1901, 49).* — Svatove je tračio Janoš u gazdinoj kući *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 16).* — Gavanovići su radišni, al i umiju da žive. Kirvaje slave po dva tri dana [...] i svatove trače po običajima svojih predaka po petnajst dana *(Kosor, Rasap, 1906, 2).* — Poznaš je. Margica Petvajdićeva. – Dobro, meni je pravo. A kad misliš, da se trače svatovi? *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 60).* — To se već zna, kako se u gazdinskoj kući svatovi trače! *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 85).*

tračlara, f., *ona koja prenosi tračeve.*

Prosta jedna tračlara. Svršila nekakav manicure, – i misli, da sada više nije cura i da smije raditi, šta hoće ... Sav joj je posao, da po ciele dane čeprka po noktima i vodi računa, tko s kim zalazi u borik ... Da. A sjutra? – Ova je ovakva, ona je onakva, i cieli će vam Gj-ac o tom oriti *(Sudeta, Proza II, 1943, 98).*

tračnica, f.

1. ob. u mn., *jedan od dva usporedna čelična dijela željezničke ili tramvajske pruge.*

I sve dalje niče šuma a kroza nju pogdjegdje prosinu iz daleka željezničke tračnice ... *(Kosor, Rasap, 1906, 126).* — Nekoliko dana, prije nego li je trebala poroditi, nadjoše je – mrtvu na tračnicama željeznice ... *(Kostelić, Oluje, 1913, 102).* — ... ali tračnice su kao dva usporedo položena konca crna ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 135).*

— Voz skakuće i totrče o prugu kao dijetao. Posljednje tračnice slile su se u prve, u jedine, protegnule se kao crno uže u vazduh, a voz se tocilja na njima ... *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 20).* — Na jednom trgu, gdje su se ukrštavale tračnice, svom su silom jurili tramvaji *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 58).* — Bio je to osjećaj, koji se rađa u duši, kad vidimo čovjeka koji je pao s trećeg kata, ili pseto raskrvavljeno na tračnicama *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 251).* — Kad je pak u Zagrebu jedne večeri na Zrinjevcu, spotaknuvši se na tramvajskoj tračnici, posrnula jedna elegantna dama, g. ju je Klisić sačuvao od sigurna pada divnom spretnošću *... (Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 37).* — Pružiše se gvozdene tračnice prema jutarnjem suncu, prave, sjajne i blistave *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 39).* — ... ne odzvanjaju gvozdene tračnice i vijadukti od tutnjave noćnih brzovlaka, sa zelenim i crvenim signalima *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 203).* — Prošla je iza vlaka do brda, a onda se uvukla pod vagon. Glavu je naslonila na tračnicu, a noge potkupila *(Nametak, Za obraz, 1942, 24).* — Sve bi ulice trebale biti od željeza, svijetlog kao tramvajske tračnice na mjestima gdje ih kotači najviše ližu, t. j. na zaokretima .... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 204).* — Kad je pak u Zagrebu jedne večeri na Zrinjevcu, spotaknuvši se na tramvajskoj tračnici, posrnula jedna elegantna dama, gospodin ju je Klisić sačuvao od sigurna pada divnom spretnošću ... *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 45).* — ... zmijuljaju usijane tračnice željeznice *(Kikić, Djela I, 1952, 165).*

2. u frazi *izletjeti iz tračnica* u značenju *zastraniti, udaljiti se od teme.*

... te mi je dugo vremena trebalo da razumijem i povjerujem da se to događa i drugima, – umovima, rasijanima, pjesnicima i djeci, svakom onom koji se toliko zanio u jednoj misli da je izletio iz tračnica, napustio prosječnu osovinu ... *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 167/168).*

3. u frazi *ići kao vagon kad izleti iz tračnica* u značenju *ljuljati se, ići amo-tamo.*

Obukao se ja neošišan i neobrijan u same trulje kao prosjak, učinio se bolestan, oslanjam se slab na batinu, idem kao vagon, kad iskoči iz tračnica [...] teškam se, ne bi li me takva sudac opazio ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 113).*

4. u frazi *osjećati se kao čovjek, kojemu je peta od cipele zapala u tračnice* u značenju *osjećati se kao u golemoj neprilici.*

... gospodin se Klisić osjećao kao čovjek, kojemu je peta od cipele zapala u tračnice – u nezgodi, u užasnoj muci, ne snalazeći se ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 91).*

traćenje, n., glag. im. od *tratiti*, *trošenje,* ovdje u frazi *traćenje vremena* u značenju *uzaludno gubljenje vremena.*

Sport, u stvari traćenje vremena i razbibriga, postade kulturnom kategorijom, a rekorder stjecaše slavu međunarodne popularnosti. Ovakovi sretnici dočekivani su u velegradovima burnije od kraljeva ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 405).*

traćiti traćim, *tračiti.*

Opominjem se, da su traćili svadbu nedjelju dana i mene na veselje zvali *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 271).*

tradicija, f., *znanja i vjerovanja, navike i običaji naslijeđeni iz prošlosti obitelji, naroda, epoha.*

Otac mu županijski mjernik puno je držao na porodičnu tradiciju, koja je sezala u davnu starinu ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 30).* — Grič je tradicija, ali mrtva tradicija, bez predstavnika hrvatske narodne historijske evolucijske misli *(Matoš, Pečalba, 1913, 50).* — Ostati dakle u narodnoj tradiciji, znači, ostati pod onim spoljašnim izvannarodnim utjecajima, pod kojima je ta tradicija nastala *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 32).* — Velim ti jednom riječi: krasan mladić. Taj vjerno čuva tradiciju imena i roda! *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 281).* — ... Ratković-Jablanski je udario da pije s kadetima i lieutenantima, kao što je tradicija, u slavu sutrašnjega velikoga dana *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 193).* — Tvoj pokojni stric je htio, da slijediš tradicije svoga roda, koj' je vazda junakovao braneći domovinu ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 60).* — Mislio sam ovo: tradicija ima svojih nekoliko načela kojih ne treba kršiti, ma kako nam glupa izgledala *(Ujević, Ljudi na vratima gostionice, 1938, 194/195).* — Izrael se uporno i nepopustljivo drži svoje davne tradicije. Drži

se je u svemu, bila mu fanatična ili rugobna *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 129).* — Otac mu, županijski mjernik, puno je držao do porodične tradicije, koja je sezala u davnu starinu ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 35/36).*

tradicijski -a -o, *koji se odnosi na tradiciju.*

... kad se u njemu tuca šećer, mak, orasi i klinčići za tradicijske »paprenjake« i »muškacone« ... *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 53/54).*

tradicionalan -lna -lno, *koji se temelji na tradiciji, koji slijedi tradiciju*.

Ona ima da bude vidan izraz tradicionalne ljubavi ove kuće prema seljačkom narodu *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 128).* — Ona ima biti vidan izraz tradicionalne ljubavi ove kuće prema seljačkom narodu *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 150).*

tradicioni -a -o, *tradicionalan.*

... iz djetinjskih a opet svetački zanesenih pogleda i iz svježih crvenih i bielih obraza i plave kovrčaste kose [...] bijaše ono tradicionalno slikanje angjeoskih glavica *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 240).* — Sličice na kartama predstavljale su u velikoj većini prizore iz turskoga života s onim tradicionalnim Turčinom u zelenu kaftanu i sa silno širokim turbanom na glavi ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 267).*

trafika, f.

1. *prodavaonica duhana, cigareta i cigara; ponekad i s drugim sadržajima u pozadini.*

Petrovićevi roditelji bijahu seljaci, nu trgujući plodinama (počeše trafikom) pa štedeći i stradajući uz to, obogatješe i svijet ih uvažavaše *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 28).* — Otada preuzeše carske trafike i duhan i burmut, a financijalne oblasti pasku nad kriomčarima *(Korajac, Posljednji Varaždinac, 1918, 188).* — Od vremena na vrijeme zvonce na vratima trafike [...] je netko skočio po jednu virđiniju za gospodina doktora; miris duhana ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 22).* — Čitava atmosfera oko trafike bila je nezdrava, naročito u tjelesnom smislu [...] Neugodan pramen mirisa duhana iz trafike u Fratarskoj ulici, koji je obavijao sva ta čudna i nejasna zbivanja između njegove majke i raznih prolaznika, na divanu iza zavjese i paravana ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 94).* — Bio je Mazalić zalazio već poduže u jednu trafiku, kad je imao novaca, da kupi cigareta *(Perković, Novele, 1935, 55).* — ... a on sjedi u trafici i gleda modrikasti plinski jezičac što paluca u kutu i na kome gospoda pale cigare, a iza paravana čuje se kikot kume trafikantice ... *(Krleža, Novele, 1937, 110).* — Po trafikama sam slušao zvonca gdje tuckaju i gledao u prljava staklena vrata i čekao da izađemo. A tebe nije bilo! Ti si se tamo ljubio iza zavjesa i ormara trafikantskih, na divanu *(Krleža, Novele, 1937, 121).* — Na zakretu ulice ima trafika, u kojoj Mirković svako jutro kupuje svoje cigare *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 17).* — Petrovićevi roditelji bijahu seljaci, nu trgujući plodinama (počeše trafikom) pa štedeći i stradajući uzto, obogatješe i sviet ih uvažavaše *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 100).*

2. *pren.*

Zemlja graniči ovdje s vasionim nebom. / A grančice svjedoče o kakvoći kisika. / Prirodniji je dodir s crnim i bijelim hljebom, / a veza sa svijetom trafika *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 124).*

trafikant, m.

1. *vlasnik trafike.*

Volim biti dobar trafikant, nego slikar, koji nema ni za boje, ni za kavu da večera *(Perković, Novele, 1935, 59).*

2. peior. *prevarant.*

To naše gomile vole, demolirati stanove madžarskih korteša, gospode sveučilišnih profesora, koji tvrde za sebe da su učenjaci, da se bave naukom, a zapravo su obični trafikanti, koji prodaju svoja uvjerenja za pultom svoje provincijalne maloprodaje nauke i političkih programa *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 132).* — Mili Bože, kud sam zašo, / Naroda još nisam našo, / Ali gulaš nađoh ja. / Ja i razni trafikanti, / Korteši i špekulanti, / Pravi purger jesam ja! *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 134).*

trafikantica, f., *vlasnica trafike.*

Kod objeda bockali su me znanci, da od bogzna kakve crne trafikantice ne samo cigare kupujem [...] nego švercovani turski duhan! *(Šenoa, Ljubica, 1932, 11).* — Trafikantica Regina došla je kući oko osam, pogladila ga po kosi i rekla mu neka obuče svoje baršunasto odijelo, jer da idu u grad

[...] potpuno hladna spram svoga djeteta, mnogo je polagala na dekorativnu stranu njegova izgleda *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 14).* — ... trafika, u kojoj Mirković svako jutro kupuje svoje cigare. Trafikanticu poznaje sedam godina ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 17).*

trafikantičin -a -o, *koji pripada trafikantici.*

... trafikantičino dijete bilo je uvijek pomno oprano i najbiranije obučeno [...] Za trafikantičino dijete govorilo se po gradu da mu je otac biskup ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 14).*

trag, m.

1. *otisak stopala, noge životinje, kotača na nekoj površini.*

Tanke noge i bivolski papci / Zemljom skotske tragove puštaju *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 105).* — Za mojim je tragom sto jurilo pasâ *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 32).* — K toj crkvi išlo se, kud si htio, po mnogim izgaženim tragovima i vijugajući, da se manje osjeti strmina *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 90).* — Iza nas ostaju u zemlji duboki usporedni tragovi točkova *(Batušić, Argonauti, 1936, 153).* — I jedini izdajica je trag. On vodi vuka do zečjega skrovišta. Po njemu otkriva lovac srnu i saznaje kada je na pašu krenula *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 68).*

2. *prepoznatljiv znak; ostatak čega što je ranije bilo, što se dogodilo.*

Na mnogom licu trag junačkoj rani, / O mnogom boju žarko priča oko *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 4).* — Dodje lovac za njim u potjeri; / Nu trag eno izgubi od zvieri, / Kad već na nju lûk svoj nanišani *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 157).* — On vidi čisto svježi trag suza na njezinim obrazima [...] on gotovo osjeća njeno naglo disanje ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 83).* — I veselo kličem: U tih hridih / Bar se našoj trag prošasti vidi! *(Preradović, Djela I, 1918, 140).* — Nigdje naselja ljudskog, nigdje traga, da se čovjek kreće, da radi, trguje ili putuje *(Nehajev, Vuci, 1928, 56/57).* — ... svaka mrlja čađe ostavlja za sobom trag kao crna stjenica *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 33).* — ... savijali nam uda u gvozdeni škripac, gledaj, još je vidjeti na ruci tragova *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 365).* — Prijeki plamen obori nam dvore, one ruševine pokazuju žalosni im trag *(Šenoa, Kletva, 1934, 251).* — Na rukama i nogama raširili se tragovi opeklina *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 253).*

3. *pren.*

U biću tvome sto tragovâ / Grijeha, bola i miline *(Nazor, Lirika I, 1918, 47).* — Gle, još se zv'jezdom tvoji iskre trazi, / A blagoslov ti koračaje prati *(Kranjčević, Djela I, 1933, 109).* — Visoko već se junak pope, / Časimce klone, teško diše, / I juri dalje – ne smije više. / Putanjom kršnom trag mu piše / Rumena, vrela srca kap / Niz tvrdi oklop što mu kane *(Šenoa, Pjesme, 1933, 329/330).*

4. *sasvim mala količina, jedva vidljiv dio čega, tračak.*

Teku vode i žute trave [...] Posavsko obriježje odakle se na sjeveru nazire magličast trag Save, a na jugu se gomilaju teške tamnomodre i mrke gromade ... *(Kikić, Horuk!, 1936, 37).* — Visoko se krilila ševa, a na putu iz Lukavca u Lomnicu gledasmo za njom, dok se ne izgubi u dubokoj pučini nebeske modrine i ostavi nam tek trag drobnog biserja svoje pjesme proljetnice, sipajući je kao sjeme po poljima i dušama *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 163).*

5. u frazi *slijediti čije trage / ići čijim tragom* u značenju *nasljedovati koga*.

Otčinski štujte luč otčinske snage / I na njem pal'te srdca, er što je draže / Neg motrit otce i sliediti im trage? *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 62).* — ... išao je tragom Ćirila i Metodija, slovenskih budilaca *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 160).*

6. u frazi *ima traga komu* u značenju *spominje se tko.*

Adriaen Brouwer [...] je pobjegao u Amsterdam, gdje mu ima traga 1627. Zatim se četiri godine ne zna ništa *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 200).*

7. u frazi *ući u trag komu ili čemu* u značenju *pokazati pravu prirodu koga ili čega, razotkriti koga ili što.*

... strašno se bojim, ne će li nam najednom ući u trag *(Kovačić, U registraturi, 1911, 446).* — Da uđem stvari lakše u trag, priloži mi pisac nekoliko mrljavih araka – prijepis oporuke pokojnikove, pisane čistom kajkavštinom *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 146).* — Vidio sam mu na nosu, da se i njemu hoće vragoliji ući u trag *(Šenoa, Kletva, 1934,*

590). — »Već mnogo godina« [...] »staraju se naši općinski poljari, koji su ujedno i moji i mog društva lovočuvari, da pohvataju one, koji nam u mreže love prepelice, dakle dvonoge »prepeličare«, – pa nikako! Znali oni njih u glavu, ušli im u trag, ali nikad da ih ulove u lovu ...« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 191/192).*

8. u frazi *ostaviti jak trag / jačih tragova* u značenju *ostaviti dubok dojam, znatnije posljedice na koga.*

Vrijeme Lava X. ostavilo je jak trag u duši Kozičićevoj ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 113).* — ... ni rođenje mužkog djeteta, ni smrt ženina nisu na njemu ostavili jačih tragova *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 187).*

9. u frazi *bez traga* u značenju *neznano kud.*

Bože, nikad tako bježao nijesam, no kako zakrenem za prvo brdašce, popuhnu bura i odnese mi šešir bez traga, a u njem žalibože i pismo *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 81).* — O nečemu što je prošlo bez traga reče se: Minulo kao jutarnja zora ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 36).*

10. u frazi *skupo bez traga* u značenju *vrlo skupo.*

Za veoma skupo kaže se i skupo bez traga, skupo za oči, po vražju skupo, skupo dozlaboga, papreno *(Kušar, Narodno blago, 1934, 130).*

11. u frazi *ni traga* u značenju *i bez kakva dokaza da je postojalo što; nimalo.*

I morao je da prizna: ni u zvuku glasa, ni u njezinu držanju nema ni traga koketnosti *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 16).* — U očima stare gospođe ne bijaše više ni traga nepouzdanju *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 71).* — Duga plava kosa padaše mu na ramena, ali bradi i brkovima ni traga *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 42).* — Za seljaka Kranjca pisali dakako sudovi. Znalo se, da je bio u Zagrebu, da je otišao iz Zagreba, ali dalje ni traga, kao da su ga vile odnijele *(Šenoa, Kako došlo, tako prošlo, 1932, 296).* — Lastama više nije bilo ni traga i gnijezdo pod gredom je nestalo *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 275).* — ... pa se onako po običaju počeše preko sijede kose kao da bi htio zbrisati znoj, od koga uistinu ni traga *(Draženović, Djela III, 1948, 34).*

12. u frazi *ni traga ni glasa* u značenju *ništa se ne zna o čemu.*

... »kanonik« stade opipavati svaki gajtan i pretraži sve džepove u jednoj i drugoj polovici kaputa, ali kakovoj kesi ni traga ni glasa ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 301).*

13. u frazi *nestalo je traga komu ili čemu* u značenju *iščezao je tko, potpuno se izgubilo što.*

Ni priča ne zna, što je od toga grada – nestalo mu traga kao i svim uspomenama iz rimskih vremena ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 57).* — Ostali se svijet razišo od stida i straha i ponajprije nestalo Freyovki traga *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 101).*

14. u frazi *zatrpati traga / zamesti trag* u značenju *učiniti da potpuno nestane što, sakriti.*

A vrijeme jeste skupo blago, / Pa je kadro sreću donijeti, / Al je kadro i pogazit sreću, / I traga joj svakog zatrpati *(Botić, Petar Bačić, 1885, 219).* — Divanili o nekakvu Turčinu, što ga ubiše i odvukoše na granicu, da zametu trag *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 116).*

15. u frazi *ne bilo od koga ni traga ni koljena* u značenju *potpuno je iščezao, nestao tko.*

Kao što su oni sebi trag zameli, tako se njima trag zatro! Ne bilo od njih ni traga ni koljena! *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 147).*

16. u frazi *trag je kriv komu* u značenju *u zabludi je tko.*

»Stanite, oče gospodine!« osovi mladić ponosito glavu, i blijedo lice zažari mu se. »Trag Vam je kriv. Ne goni me griješna krv *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 81).*

traga, f., *zajednica jedinki iste vrste životinja, pasmina.*

Na Kamenu S'jelu zvjerinje se reda. / Na najvišoj liti sjede medvjedovi. / Ova trȁga druge sa visoka gleda, / Dostojanstva puna, ko kakvi knezovi *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 16).* — Trȁga lijâ, zv'jeri oštrljate njuške. / Voli ona grm i tropošljive krši *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 17).* — Vaj, al gdje je trȁga srčanih kurjaka, / Ti hajduci puni jâre i naglosti? *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 19).*

traganje, n., glag. im. od *tragati.*

»Nakon godinu dana traganja, ispitivanja, istraživanja i dopisivanja na sve strane [...] našao ja tek svoju pušku« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 198).* — Tjerali

smo im trag, ali ga do mrkla mraka nismo istjerali. Kraće njima bilo pješice priječcem i glavom bezobzirce, nego nama na saonama zaobilaženjem i traganjem po snijegu, od bjeline obnevidjeli *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 26).*

tragati tragam.

1. *slijediti trag divljači.*

Paščinje zabolo njušku u Zemlju, pa dašće i štekće, kao da zvjerku traga *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 72).* — A Toporko, kad se na noge osovio, stao lutati šumom i dubravom, stao tragati za kunom i lasicom *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 224).*

2. *uporno tražiti put do koga, čega.*

Počeh tragati za ženom kao drugi što tragaju za srećom *(Matoš, Umorne priče, 1909, 29).* — Tragali se [sic!] bez prestanka za njim, ali nisu znali kako mu je pravo ime i odakle je rodom *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 39).* — ... dok je policija obišla u varoši sve hanove tragajući za krivcem, dotle je Irfan već kod kuće spremio torbu i krenuo okružnom pretstojniku *(Hanžeković, Novele, 1932, 131).* — Onda si dozva u pamet muke koje ga čekaju ako počne tragati za njom, sva poniženja i sumnje kojima će biti izložen ako slijedi njen trag, a ono u stvari, ona je ipak pokvarena djevojka ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 49).* — Ni to još uvijek nije ni izdaleka sve. Treba za Robustijem i dalje tragati po Veneciji *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 61).*

3. *proučavati, istraživati.*

Djelo svoje on nazivlje »doživljajem« [...] pružajući stranicu po stranicu pouku, kako je historik, tragajući o stvari, došao do otkrića velikih, nepoznatih duša *(Nehajev, Vuci, 1928, 355).*

traged, m., *glumac koji igra tragične uloge.*

Megju svim modernim glumcima talijanski je traged Ermete Zacconi znao upotrijebiti taj instinktivni privlačivi strah publike za izradbu suverene patološke studije *(Vojnović, Akordi, 1917, 127).* — Cicerone je patetički i gotovo strogo i zapovjednički objavio ovu povjesnu činjenicu, zatim se naklonio kao traged pred spuštenim zastorom ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 27).*

tragedica, f., *glumica koja igra tragične uloge.*

Znale su te zavidnice, da su se nekada madame Pompadour i ruska carica Katarina II. kupale u mlieku, da slavna tragedica Sarah Bernhardt rabi kupke od čaja ... *(Tomić, Melita, 1899, 86).* — A taj zvon srca bijaše toli živo praćen kretanjem cijeloga tijela, plamenom očiju, da jamačno nitko podvojiti ne će, da će gđica Barabaševa za koju godinu biti izvrsnom tragedicom na našem pozorištu *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 247).* — Taj izbor je dostojan znamenitog umjetničkog dara naše omiljele tragedice, koju općinstvo počasti dugotrajnim pljeskanjem, kiticama i vijencima *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 75).* — U gospodične Sobjeske sva su svojstva, kojima se postaje prava tragedica, stas, glas, lice, izraz, shvaćanje i osjećanje, i za koju godinu postat će uistinu znamenitom glumicom *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 178).*

tragedija, f.

1. *dramska vrsta ozbiljnog sadržaja koja obično završava stradanjem glavnog junaka.*

Uzmite na pr. »Teutu«, kako je izvorno štampana. Da se ta tragedija cijela i čitava igra, morala bi propasti; već prvi nespretni dijalog među djevojkama zacijelo bi ga ubio *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 161).* — Što će nam Hrvatima suzne i sipljive tragedije Raupachove sa svojim pretjeranim sentimentalitetom? *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 205).*

2. *potresan i dramatičan događaj, nesreća.*

Ova po sebi vječna tragedija starih dana bila je za Batorića još strašnija, što je ostao baš sam samcat na širokom bielom svietu *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 26).* — Od Isusove uzvišene tragedije proteklo je eto dvie tisuće godina ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 36).* — Dušom njegovom [...] prodje svom svojom užasnom snagom vječna tragedija individualizma, tragedija, u kojoj se ne da u sklad dovesti početkom začeti i koncem dovršivani individuum s njegovom svijesti ... *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 72).* — Ta po sebi vječna tragedija starih dana bila je za Batorića još strašnija time, što je ostao baš sam samcat na širokom bijelom svijetu *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 24).* — Tragedija ovoga zapuštenog groblja strašna je ... Drevni pokojnici nemaju žive rodbine, koja bi uzdahom i suzom priklanjala

pažljivu ruku spomenicima ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 64).* — Bobočka je pričala Filipu za Kyrialesovu navodnu tragediju, davnu, dječačku, kako su mu još prije dvadeset i osam godina Kozaci u Sankt Petersburgu ustrijelili njegovu djevojčicu! *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 155).* — Mladi Turčić [...] je osjećao, da ovakovo stanje, koje je on u kući našao, nije prema veličini tragedije obitelji Turčić *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 13).* — A pred rajem zatvorenim / U očaju ljudstvo luta / I tvrda mu zemlja majka / Izgubljene suze guta, / A za njime i pred njime / Stotinu se jada vija / I prolaze tako v'jeci – / Besmislena tragedija *(Kranjčević, Djela II, 1934, 98/99).*

tragedkinja, f., *tragedica.*

... radi kasnije bolesti Lesićkine preuzela Siebela naša poznija velika tragedkinja Marija Ružićka Strozzi! *(Vojnović, Akordi, 1917, 150).*

traget, m., *lađa za prijevoz, skela.*

Kvarnersko more napunio bih bródovah svake ruke; od trageta do vašela *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 24).*

tragičan -čna -čno.

1. *koji se odnosi na tragediju.*

Ovu nenadanu tragičnu obilnost našega repertoara pripisujemo svakako vanrednu povodu, i to debitu gda. Bana st. i gospodične Irme Jelenske ... *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 58).* — Esmeralda nije visoko tragična uloga, više je sentimentalna *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 78).* — ... velimo i danas, da je gčna Barabaševa mlada, da joj fizična sila i glas jošte nije razvijen, a taj uvjet tragičnoj junakinji ne da se ničim zamijeniti, taj uvjet ispunjuje samo vrijeme *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 296).* — U Parizu, Londonu, Berlinu, Beču, Napulju, gdje je operni zavod odijeljen od dramatičnoga, prikazuje tu ulogu »prima ballerina«, znamenita umjetnica dakako, ali obično je prikazuje tragična glumica *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 85)*.

2. *koji je potresan, tužan, koji izaziva sažaljenje.*

Sve ih podsjećaše na skori odlazak, a u tome bijaše nešto tragična, ne doduše u njihovu rastanku – oni će se u Zagrebu sastajati – nego u rastanku s tim nepomičnim, starim zidinama *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 86).* — Dobri Parižani se ne sjetiše, da nesrećni Poë nema ništa specifičko amerikansko i da se ista tragična sudbina desila, usred Pariza, mnogim važnim modernim Francezima *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 87).* — Društvo bijaše zaokupljeno vijestima o samoubijstvu mladoga Pallavicinija [...] To sve napokon podsjeća [...] na jednu sličnu tragičnu zgodu, što se nedavna zbila u Parizu [...] I ne saslušav tragične zgode pariske – mi se polagano izgubismo sa terase ... *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 73).* — ... i možda u strahu sebe, kao fantom, cjelivah i posmatrah / i svoje tragično jezgro pitanja u nagosti upoznah: / prah. Prah ostaje prah *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 103).* — Nije li to ipak tragično, te on jaše na tom golom i ledenom drvetu kao majmun, a tu, tri koraka od njega, toplo je i obilje vlada?! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 29).* — Takve komedije mogu izmamiti smijeh galeriji [...] al' nemilo diraju drugo općinstvo, osobito u tragičnu prizoru, kao što je oproštaj djeteta od majke *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 30).* — Društvo bijaše zaokupljeno viestima o samoubijstvu mladoga Pallavicinija [...] To sve napokon podsjeća [...] na jednu sličnu tragičnu zgodu, što se nedavna zbila u Parizu [...] I ne saslušav tragične zgode parizke – mi se polagano izgubismo s terase ... *(Leskovar, Jesenski cvietci, 1944, 155/156).* — Sve ih podsjećaše na skori odlazak, a u tome bijaše nešto *tragično*, ne doduše u njihovu razstanku – oni će se u Zagrebu sastajati – nego u razstanku s tim nepomičnim, starim zidinama *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 160).*

tragičar, m., *pisac tragedija.*

Trebamo samo jednu kolektivnu tragediju i kolektivnog tragičara, koji će u svom djelu, da zaposli sve stanovnike grada Praga *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 127).* — Vera Hržić ne može da bude ni demonska ni fatalna ni dominantna žena. Strindberg i Wedekind nisu njezini autori. Kao ni veliki tragičari *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 205).*

tragički -a -o.

1. *koji se odnosi na tragiku; tragični.*

Sjajne plave kose, jedva malo naprašene, krune joj glavu tragičkim odsjevom *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 49).* — Ovaj

ditiramb u nevezanom slogu govorio je Vujo tragičkim humorom ... *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 38).* — Mladić i mladica tragička su žrtva toga zlokobnoga razdora *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 264).* — ... to se mora priznati, da je to istinska psihološka sila, puna ganutljivih prizora, da je to istinska tragička borba *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 322).*

2. u frazi *tragički junak* u značenju *žrtva vlastite nesretne sudbine, središnji lik tragedije.*

... uzdahnem kao Viktor Hugonov tragički junak, jer taj prizor bijaše upravo tragičan, pa se svratim u najbolju krčmu, da si sankom okrijepim grdne rane *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 12).*

tragički, prilog, *na tragički način.*

Za nas, / kojima je užas sjeverne sobe tragički bolan *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 11).*

tragični -a -o, odr. od *tragičan.*

Nije imala novaca i zato je bila crna nota i tragični ton u toj lijepoj skerletnoj večeri *(Matoš, Pečalba, 1913, 97).* — On je tako jasno vidio svoj početak, sredinu života i tragični samovoljni konac ... *(Kosor, Razvrat, 1923, 27).* — Treći čin je morao logično završiti kao komedija. Tragični završetak dao bi »Vučini« banalnu oznaku *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 86).* — Tragični mramor tužnih arhitrava / Pao je žrtvom pustih stoljeća ... *(Galović, Pjesme II, 1943, 114).*

tragično, prilog, *na tragičan način, potresno.*

Sam se Imbro nije ni na to osvrtao, niti je uzimao tragično svoju sudbu *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 22).* — Napokon prepozna [...] lik djedaka Stipice i tragično zahihoće *(Kosor, Rasap, 1906, 130).* — Tragično je biti sin malog, zarobljenog naroda i biti član t. zv. inteligencije gdje kompromitira već talenat, dok se u genij uopće ne vjeruje *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 183).*

tragičnost, f., *svojstvo onoga što je tragično.*

Batorić sveudilj ostao smrknut, a i mene se dogadjaj dojmio veoma neugodno. Žao mi je bilo starca. Napokon se neda tajiti, da je uvjek neizkazano mnogo tragičnosti u takvu slučaju *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 31).* — A tu je bilo sve napeto do boli. Osjećaše, koja tragičnost ležaše u toj ljubavi. Ne moći se odreći, ne moći prestati – a koliko bijede u tom! *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 116).* — Batorić sveudilj ostao smrknut, a i mene se događaj dojmio veoma neugodno. Žao mi je bilo starca. Napokon se ne da tajiti, da je uvijek neiskazano mnogo tragičnosti u takvu slučaju *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 28).* — A tu je bilo sve napeto od boli. Osjećaše, koja tragičnost ležaše u toj ljubavi. Ne moći se odreći, ne moći prestati – a koliko biede u tom! *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 126).*

tragik, m., *tragičar.*

Nije li Homer i grčki tragik tražio u prošlosti pouku i energiju za sadašnjost? *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 134).* — Romantik krade naturalističke opise, epska pjesnikinja idilske i lirske momente, tragik [...] lijepo uzima građu iz historijskih romana, pače ih spravlja nepromijenjene *(Matoš, Kritike, 1940, 226).*

tragika, f., *tragedija; tragičnost.*

Tragika pravaštva je baš u tome, što vodje bijahu književnici, idealisti kao Starčević i Kvaternik ... *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 60).* — Meni zemlja nije / igra šarenih fantoma. / Ja osjećam prezir za tragiku gnoma, / svjetlo to je Božje. Zvona, zvona – zvone ... *(Krleža, Simfonije, 1933, 18).* — Tragika je svake ideje, da je već »stara« čim pređe preko ljudskih usana! *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 190).* — Hamlet nije od te vrste – njegova je tragika u tom, što stoji izvan ljudi i nad ljudima i zato protiv ljudi *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 139).* — Ali dođe taj dan, donesen od tajanstvenoga života, kada čovjek uvidi da je njegov put sudbonosan i da ne može inače. On mora da se u izvjesnom trenutku sruši kao dimnjak na zemljotresu. A dotle, dani su izbrojani, put je odmjeren, sve se kreće u nekomu krugu bez izlaska, ruke su sapete neslomljivim lancima. I čovjek bi tada da zaplače od svoje tragike, da ima mekše srce *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 50).* — To je tragika našega pozvanja i tragika našega rođenja, jer na sviet ne dolazimo svojom voljom *(Sudeta, Proza II, 1943, 181).*

tragikomedija, f.

1. *kazališni komad u kojem se isprepliću tragični i komični elementi, a završetak je sretan.*

A ja mislim, da se tom magnetičnom tragikomedijom nije hrvatski repertoar nimalo povećao *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 242).* — Nesretni petak po mrtvom godu donio nam je dakle i opet Raupachovu suznu tragikomediju »Mlinar i njegovo dijete« [...] Te švapske sipljive mode bilo je nestalo sa našeg pozorišta, pa eto je opet *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 55).* — Sudeći po naslovu, to nije ni žalosno ni veselo. To će biti nešto osrednje: – žalosna komedija, ili, kako kažu: tragikomedija *(Draženović, Djela I, 1947, 339).*

2. *pren.*

Da toga ne bijaše, ne bi me u snu bilo uhvatilo vragometno štucanje i žgaravica, i ja ne bih vlastitim očima vidio onu divnu tragikomediju *(Kovačić, U registraturi, 1911, 6).* — Satnija raste kao šuma, i u biti nje se cijela ova tragikomedija, što od četrnaeste harači Evropom, ne tiče *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 135).*

tragizam, m., *element tragedije; tragika.*

Kapitalizam je bio njemu najlicumjerniji [sic!] i najpodliji zločin svezla, što se odigravao [...] Komplikovan sa bezbrojem smješnosti i tragizama ... *(Kosor, Razvrat, 1923, 259).* — ... u čemu je tragizam staroga Smuđa? [...] je on jučer plakao sjetivši se teatra i prodavši klarinet! [...] uvidio, kako je bilo uzaludno, da je skrenuo s lijepog puta umjetnosti na put trgovine ...! *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 175).* — U »Ulica u Moskvi« opisuje se život malih ljudi u bijednoj četvrti bez vidika [...] Simbolisti su evocirali tragičke koincidencije prirode i života, duha; ovdje je tragizam go, fatalan, bez simbolske ornamentike ... *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 128).*

trahom, m.

1. *virusna bolest očiju.*

S time u Senegalu i u Egiptu liječe trahom, folia sennae, to je lišće blijedo, zelenkasto, vuneno ... *(Krleža, Novele, 1937, 256).* — I ti ženo, zapečenih očiju od suza i trahoma [...] o oprosti mi, oprosti mi! *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 84).*

2. *pren.*

Ulicom, pored ljudi, lutaju brojni fantomi: / jedni idu iz grada, drugi listom iz groba. / I tako, pored novog, traje i staro doba. / Tek što svih tih sablasti ne vide naši trahomi *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 54).*

trahomaš, m., *onaj koji boluje od trahoma.*

Selo, u kojem ima većih i malenih kućica, bogatih gazda i bezgaćne sirotinje. Krasnih žena, veselih momaka [...] A dakako, gušavi, sušičavi, trahomaši nijesu rijetkost ... *(Miškina, Trakavica, 1935, 8).*

traj, m., *trajanje.*

Jezero, krhkog / Zrcala sjaj, / Kaže ljepote / Varavi tráj *(Palmović, Pjesme, 1883, 23).*

trajan -jna -jno.

1. *koji postoji, traje bez prekida, neprolazan; stalan.*

Samo Tursku raju zulum steže, / I za trajnu obsluživost veže *(Martić, Osvetnici V, 1881, 3).* — Marija bijaše lijepa [...] Nu taj prvi dojam ne bijaše trajan. U nje ne bijaše one vrste ljepota, što pri svakom pogledu iznovice presvaja – sveudilj otkrivajući novih dražesti *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 69).* — Da je zbilja dojam majčina odgajanja trajan za sav duševni život djece *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 227).* — Kô vjetar: i moj je udes, / Kad imô sam trajnijeg išta? *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 91).* — Nad tjemenom ona nije uspravni oblik viti / niti je ona čardak sazdan na trajnome planu *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 149).* — ... svrha toga pakta – jest, da osigura trajan mir ... *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 70).* — Marija bijaše liepa [...] No taj prvi dojam ne bijaše trajan. U nje ne bijaše one vrste ljepota, što pri svakom pogledu iznovice presvaja – sveudilj odkrivajući novih dražesti *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 142).* — Između neba i svijeta / ničeg trajnoga nema *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 128).*

2. *dugotrajan.*

Marko pridigne joj glavu, ona mu se nasmieši kao nikad, usne im se spoje u topao i trajan cjelov *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 182).*

3. *koji je ustrajan, uporan.*

Barba Fran je uistinu Bogu odan čovjek. Ima nas puno u gradu, ali kao on tvrd i trajan u odluci nije nijedan *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 64).*

trajanje, n., glag. im. od *trajati.*

Što je čovječji život? Pedesetgodišnje trajanje nekakve muskule koja se zove srce *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 193).*

trajašan -šna -šno, *koji dugo traje.*

... trajašne, držeće ili vječne haljine: koje dugo traju *(Kušar, Narodno blago, 1934, 103).*

trajati trajem.

1. *postojati bez prekida, održavati se u vremenu; biti.*

Zašto ne može ta idila vječno trajati? *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 20).* — Među kolievkom traje i među rakom / Našem žiću odveć kratko doba *(Preradović, Djela I, 1918, 11).* — Razgovori puni munje i pritajene grmljavine trajali su nekoliko mjeseci *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 420).* — ... traj mi tugo, / Tek nemoj mi se zdvojnost zvati! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 118).* — Završimo tu pravdu, koja evo čitavu uru traje *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 17).* — ... vratite nam kraje ove, / Gdje rob tiranina kune; / Gdje i sad traju turske stope *(Šenoa, Pjesme, 1933, 354).* — ... nu reci mi ti, vjetriću noćni, ne će li uvenuti ružica ljubavi moje, hoće li dovijeka trajati sanak ljubavi naše? *(Šenoa, Kletva, 1934, 255).* — Gričani, trajte na svojem i pamtite riječ: Svaka sila za vremena, ma bila čija god! *(Šenoa, Kletva, 1934, 379).* — Kao trajati slično znače i glagoli povlačiti se, potezati se: Povlači se bolest, običaj u onome selu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 36).* — Mislim da to sve ne će dugo trajati. / Još hitrije nego snijeg moje stope / zamest će se moj trag u svemu *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 59).* — ... ni jednom živom čovjeku ne će ni na jedan tren objasniti, što zapravo znači trajati, ploviti, nestajati u vremenu, i kamo protiče i teče to vrijeme s nama, kroz nas i bez nas ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 161/162).* — Već osam ili deset dana traje nepodnosljivo južno vrieme *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 60).* — Trošim se svijesno. Sve od sebe dajem, / s jedinom nadom da što kraće trajem *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 232).*

2. *biti čega dosta, dostajati.*

... ajde, rđavče, zalij se čašicom vinca, ogrij želudac, dok traje. Sutra ćemo možda obojica ceriti na sunce žedne laločine! *(Draženović, Djela I, 1947, 169).*

3. *trošiti, uzalud rasipati.*

Zadaviti bi trebalo tu mrcinu prokletu, koja ženi muža otima i tuđe novce traje ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 214).*

4. u frazi *trajati svoje dane/danke/dne/život* u značenju *provoditi svoj život, živjeti.*

... dočim često stradaju dobri i pravedni ljudi, vidjěti je, kako zli i opaki u neprestanoj sreći i lastovanju danke svoje traju ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 91).* — ... dočim često stradaju dobri i pravedni ljudi, vidjeti je, kako zli i opaki u neprestanoj sreći i lastovanju traju danke svoje ... *(Bogović, Pjesničke djela II, 1894, 118).* — ... Mletčani, kao što sam opazio, vole pod arkadami Markove pijace dne svoje trajati *(Nemčić, Putositnice, 1898, 417).* — Jelkina majka brzo je umrla od tuge za kćerkom [...] Marićevi još traju u tuzi svoje dane *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 168).* — ... noseći u srcu očajno čuvstvo, da će nam pod nogama zinuti grob, da će se dojmovi, gdje smo se rodili, gdje smo sa svojim milim trajali sretne dane, oboriti na nas, da će nas zakopati *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 115).* — Odonda ga nijesam više vidio, već sam za visokim zidom trajao život, polijevajući cvijeće i čupajući drač *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 67).* — Malo je kuća tada bilo bez vrta, svaki građanin htio je trajati smrtne svoje dane sred svojih šljiva, jabuka i krušaka, sred svojega cvijeća *(Šenoa, Kletva, 1934, 73).* — Ti si trajao svoje dane u mukama krvava razbojišta ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 478).* — Na ovoj grudi trajte pošteno dane svoje, za nju radite, nju mi branite *(Šenoa, Diogenes, 1934, 366).* — ... jer bih svakoga generala žalio, koj' bi ovdje imao trajati smrtne svoje dane *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 58).* — Tako trajem svoje stare dane suhotujući do časa umrloga i do konca samrtnoga *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 256).* — Tako eto ona mala, sveđer sirotna Đorđa traje sumorne i pečalne dane *(Draženović, Djela I, 1947, 275).*

5. u frazi *trajati vrijeme/čas/čase* u značenju *provoditi vrijeme negdje ili na kakav način.*

Uz šalu, pjesmu gosti vrieme traju *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 6).* — Tamo pojuć traju ptice / Neprestano sretan čas *(Preradović, Djela I, 1918, 30).* — Tako trajem svoje čase; / Vrieme, kao iz olova, / Pritiskuje prsa ova, / Vječnost mi se čini dan *(Preradović, Djela I, 1918, 246).* — Ah, Ivet, u kako niskoj sferi na životinjskom planu,

osudjeni smo trajat vrijeme! *(Kosor, Razvrat, 1923, 35).*

6. u frazi *trajati vrijeme* u značenju *tratiti, gubiti vrijeme.*

Skupo vrime tude su trajali, / Jer se Rusi tući nisu htili *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 155).*

trajno, prilog, *stalno, bez prekida.*

... u muci zlopatit ćemo se, i trajno klatit ćemo se / na tragu ljekovitih čarolija *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 82).*

trajnost, f., *stanje onoga koji je trajan.*

Naša postojana, mesnata, tvrda, lična trajnost samo je prividna, jer i mi protičemo s prolaznošću zajedno i nestajemo u tom mračnom prostoru punom zvukova i zvonjave satova ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 161).*

trak, m.

1. *sunčeva zraka, ali i zraka mjesečeva svjetla i svjetla zvijezde.*

Eno s prozora jedne kuće činilo se, kao da ga zasěniše traci sunca žarkoga! Al to nebiaše traci od jednoga veće od dva sunca, a tà dva sunca biahu žarke cèrne oči lěpe Anke ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 175).* — I gine sunce, trak za trakom gine *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 42).* — Eno s prozora jedne kuće činilo se, kao da ga zasjeniše traci sunca žarkoga! Al to ne bijahu traci od jednoga, veće od dva sunca, a ta dva sunca bijahu žarke crne oči liepe Anke ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 224).* — Kad sunca zaspava na zahodu trak / I luči njegove rumen stiže mrak *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 10).* — Čim se ugledaše: on nju, kako sva strojna i djevičanska u zlatu sunčanih traka dolazi niz stepenice, a ona njega, gdje muževan [...] i lijep stoji podno skalina [...] oboje se uzruja ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 16).* — Ona (mišljaše Petrović) nije poćutila ništa od one tihe poezije [...] što počiva na tihom plavetnom nebu [...] u onim sunčanim tracima, koji se tako mirno prolijevaju po zagorskim brežuljcima i dolinicama *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 71/72).* — Na pučini drhtao je mjesečev trak, tihim se krajem tajnovito steralo njegovo bliedo i hladno svietlo *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 142).* — Sunčani trak se slomi i utrnu *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 114).* — Isušena trava na Podiću opet se zazelenjela od kiše i trakova sunčanih ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 153).* — A krajina, kao pomilovana djevojka, zarumenila se od maglice i sunčanih trakova sa zapada *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 100).* — Nad Kahirom gine sunca zadnji trak / I večera prvi već se hvata mrak *(Preradović, Djela I, 1918, 83).* — U njoj kao da se ništa ne miče i ne giblje nego titrajući tanki traci dalekih zvijezda *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 184).* — Među golim granjem drveća i nad krovom kurije prodirali traci mjeseca ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 185/186).* — I pjesma se još orila, kad su već posljednji, posve kosi traci sunca za brdom zaostali ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 244).* — ... posljednji traci sunca poljube Višegrad ... *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 52).* — Zlatni trakovi povrh listova od djeteline, / srebrni talasi zmijaju na zelenoj travi *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 132).* — Tajna večer, topli osjećaji, / Lagan vjetrić, suhi uzdisaji ... / A maglica tanka, laka / Milo trepti, milo s'jeva, – / Vrh valovja i oblaka / Eno traka mjesečeva *(Kranjčević, Djela II, 1934, 7).* — Utrnuše davno ondje sv'jetla traci: / Stari zidi, pustoš stara i mrtvaci! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 135).* — Podne je minulo, a jošte žegu sunčani traci krajinu, da jedva dišeš *(Šenoa, Kletva, 1934, 290).* — Mrak je, tihi mrak, / Al se javlja zviezdâ trak, / Da prosine tu tamnoću, – / Nikad dragoj grobni mrak! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 116).* — Čim se ugledaše: on nju, kako sva strojna i djevičanska u zlatu sunčanih traka dolazi niz stepenice, a ona njega, gdje muževan [...] i liep stoji podno skalina [...] oboje se uzruja ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 87).* — Ona (mišljaše Petrović) nije poćutila ništa od one tihe poezije [...] što počiva na tihom plavetnom nebu [...] u onim sunčanim tracima, koji se tako mirno prolievaju po zagorskim brežuljcima i dolinicama *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 145).*

2. *pren.*

Ružica se u rosi umiva, / Pa se tare trakom od sunašca *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 180).* — Ko orgulje blagdanje tiho zuji zlatna pčela. / Zrele se metvice truse, vlati trave se njišu / medena vimena naša sunčani traci sišu *(Krleža, Simfonije, 1933, 9).*

3. *tanak snop svjetla.*

Na niska široka vrata kapelice [...] plazili su slabi crveni i modrušasti traci voštanica, zapaljenih kod oltara, pa se odmah u dalekoj tmini gubili *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 184).* — Pred sivom kućom fijaker je stao. / S njeg je sišla jedna mlada žena. / Trak laterne, što je po njoj pao, / Otkri da je modro odjevena *(Cesarić, Lirika, 1931, 12).* — U nejasnoj visini neke kuće / obkoljene zidovima mraka, / živo trepери jedno malo svietlo / pavši po vodi s dva žućkasta traka *(Delorko, Uznosite slutnje, 1944, 21).*

4. *uzak komad tkanine, kože ili drugog materijala, traka, vrpca.*

Nemiloga trak od biča, / [...] / Po bezćutnu zviždi zraku, / I trostruciem zubom gluhu / Mučeničku pùt progriza *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 37).* — Tisuće i tisuće očiju u nj su uprte, a on ponosan [...] gizdavo jaše kroz mnoštvo, što mu sve žešće maše i kliče, – k vođi, da mu svilenim trakom okiti junačko koplje *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 119).* — Istrgaše koprenu na trakove, povezaše trakove u dugačku vrpcu i svezaše se čobani jedan uz drugoga ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 113).* — ... a crveni svileni trak iz crnoga brevijara vijori kao mala zastava na vjetru ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 173/174).*

5. *pren.*

Oblaci se stisli, sakrivši i tanke munjovodne žice na krovovih, – a kiša se ciedila u šićušnih nebrojenih trakovih *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 9).* — Oblaci se stisli okolo tankih munjovodnih žicâ, – a kiša se neprestano cijedila u nebrojenim tankim trakovima *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 10).* — Niz izbrazdano lice vise tanki traci snježnih brkova, dok krupne obrve strše ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 65).* — ... dizala se oko tri metra visoka pećina iz crvenkasta kamena, iz čijeg procijepa strujaše srebreni trak studene vode ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 36).* — Gamiže tako taj mutnožuti vodeni trak i klokoće i pjeni se ... *(Kikić, Bukve, 1938, 123).* — Velika gora je u tami, samo trak strme ceste, koji joj obilazi bokove, još dira mjesečina ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 75).*

6. *dio tijela nekih životinja, krak.*

U vodi se životinja očajno prebaci, a oko štapa se ogorčenim bijesom oviju njeni zmijoliki traci ... Bila je sipa, golema *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 34).*

7. *sasvim mala količina čega, trag.*

... čini mi se da u Vašem oku blista još nješto osim strasti ... Jutros vidjeh u njemu trak – poštenja ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 72).* — Tko zna (ah, nitko, nitko ništa ne zna. / Krhko je znanje!), / Možda je pao trak istine u me, / A možda su sanje. / Još bi nam mogla desiti se ljubav, / Desiti – velim, / Ali ja ne znam, da li da je želim, / Ili ne želim *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 32).*

traka, f.

1. *sunčeva zraka, ali i zraka mjesečeva svjetla.*

Lěpe oděće gospodske, nakitjene zlatom ili srebrom, odsěvahu od sunčanih trakah, te je uprav milina bila pogledati sjajni taj sbor odlične gospode ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 169).* — A na sav taj zadovoljni okoliš padalo zapadajuće sunce, obsjevajući ga rujnimi trakami kroz sitno lišće granatoga bagrena ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 36).* — Liepe odjeće gospodske, nakićene zlatom ili srebrom, odsievahu od sunčanih traka, te je bila upravo milina pogledati sjajni taj sbor odlične gospode ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 217).* — A mjesec je svoje srebrnaste trake mirno pleo oko njena bijela čela ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 106).* — Sunce je [...] prodiralo svojim trakama do mjesta, gdje su sjedile dvie mlade gospodje *(Tomić, Melita, 1899, 193).* — Tihano se čempres u visinu vije, / Kroz granje mu drhti traka mjesečeva *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 137).* — Sunce se smješkalo milo i toplo – / Igrale sjajne se trake *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 134).* — A na sav taj zadovoljni okoliš padalo zapadajuće sunce, obsjevajući ga rujnim trakama kroz sitno lišće granatoga bagrema ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 38).* — A sa neba, sa vedrine / Grije traka sunca mlada *(Kranjčević, Djela II, 1934, 11).* — A mjesec je svoje srebrnaste trake mirno pleo oko njena biela čela ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 181).* — A na sav taj zadovoljni okoliš padalo zapadajuće sunce, opsijevajući ga rujnim trakama kroz

sitno lišće granatoga bagrena ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 162).*

2. *pren.*

I čekamo Svjetlost bijeloga Boga, / čekamo svetu nebesku traku, / što će nam sjajna pasti u život, / u luđački ples Sablasti u mraku *(Krleža, Simfonije, 1933, 19).* — Divno je, divno / Sklopiti oči, a tamo, s neba, / Glatko se duga otegla traka / I mekano plazi niz trepavke tanke *(Kranjčević, Djela II, 1934, 94).*

3. *vrpca.*

O ruci zlatna träka s'jeva. / A na toj träci plamna slova *(Kranjčević, Djela I, 1933, 23).* — ... dan je ko vijenac sa mrtvačkom trakom *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 308).*

4. *pren.*

... crvena se traka kolodvorske tramvajske svjetiljke vukla po mlakama kišnice, polagano, beznadno, lijeno, provincijalno, očajno *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 20).* — Ispod njih traka bara i obaraka i kroz nju vijuga mutno razbuženo tijesto Tinjice *(Kikić, Bukve, 1938, 123).*

5. u frazi *tekuća traka* u značenju *traka koja se stalno pomiče, pokretna traka.*

Kucaj mi: tika-taka, / [...] / Kao tekuća traka / časove kuca i nosi, / i brzim »tika-taka« / snopove dana kosi *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 324).*

trakanac, m., *sušeno meso šarana izrezano na trake.*

Imam finog dunavskog trakanca* (trakanac = suh šaran isječen u kaiše) i somborskog ovčjeg sira, što plače. Bit će svakom po režanj dva! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 173).*

trakavica, f.

1. zool. *nametnik u tijelu čovjeka i drugih kralježnjaka nalik na dugačku traku.*

Rat se vukao i vukao kao trakavica ... *(Miškina, Za svojom zvijezdom, 1926, 85).* — Osjeća Filip, kako iz ustiju tog nesimpatičnog čovjeka plaze neke teške riječi, neki ogromni pojmovi kao beskrajne trakavice ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 163).* — Misli, da dečko ima veliku glistu trakavicu, koju je dobio od prijesnog mesa, slanine. Pripila mu se uz crijeva i siše, to ga izmučilo *(Miškina, Trakavica, 1935, 28).* — Ovi ljekarnici, književnici, kućevlasnici, ti kavanari i upravitelji dječjih skloništa i sirotišta [...] koji se tove kao trakavice u tuđim crijevima ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 54/55).* — To je sonet s repom (sonetto con coda), koji – kao trakavica svoje članke – vuče za sobom niz od četrnaest malenih strofa nalik na četrnaest vijugavih sitnih zmija željnih zakačiti se otrovnim zubićem u živo meso ... *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 7).*

2. *pren.*

Jeste li vi satnija? Trakavica prerezana, to ste! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 74).* — Svi misle: ima seljak novaca, neka plati. Pa i bilo je nešto, ali eto koliki su se pripili i prilijepili uz njega. To su ti prave trakavice! *(Miškina, Trakavica, 1935, 28).*

3. *predugo i dosadno izlaganje.*

G. Božić uzeo opet novomu gostu nazdravljati, govoreći bez kraja i konca, tako, da mu je Pavao prišio: »Hoće li ta trakavica sa sto glava i repova već jednom kraju prispjeti ...?« *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 46).*

trakovlje, n., coll. od *trak.*

A duša mu je gledala, kako ta krasota svojim trakovljem obasjava krajeve od Triglava do Balkana ... *(Gjalski, Osvit, 1892, 252).* — ... sunce kao da je već svoje prvo sretno trakovlje bilo osulo na Marijina vrata *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 116).*

traktat, m.

1. *dugačka teorijska rasprava o nekom pitanju; studija.*

Ja sam ustao protiv toga i rekao, da nije istina, što se tiče katolika, i da ću to dokazati. Zatijem traktati zapnu do poslije podne *(Martić, Zapamćenja, 1906, 88).* — Ozbiljno sam stala da proučavam njegov *Traktat o umjetnosti (Z. Marković, Let, 1920, 42).* — Uz taj svoj filozofskospoznajni traktat Marcel je izradio nekoliko tabela u tri raznobojne tinte *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 173).*

2. *međunarodni ugovor.*

»*Kletveno pismo*« zvao se je prijateljski traktat iliti uvět, koi se je pri objavljenju rata uvěk povratiti morao *(Kukuljević, Pripovĕsti I, 1842, IV).* — Franceska žurnalistika razvikala nas je kao natražnjake, jer se naši zahtjevi osnivaju na starim traktatima *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 36).*

traktor, m., *motorno vozilo za vuču poljoprivrednih alatki i strojeva.*

Pođoh u skladište, gdje bijahu dva traktora, svaki od njih vrstan, da najednom reže

osam brazda i preore za jedan dan toliko, koliko ljudski napor ne može svršiti za mjesec dana *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 342).* — ... on se je, sasvim prirodno, gubio u svakodnevnom utilitarizmu: kako bi bilo da se gnoji umjetnim gnojem, gipsom ili kanadskom salitrom? Da se ore traktorima, da se ta rasparčana, rasparcelirana zemlja stopi i spoji u ogromne racionalne, (kanadske) plohe ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 60).* — Ali traktor!? Ne da se to varati. Mudra je to američka životinja! Čim je namjesto benzina – u njezinu utrobu došao petrolej, osjetila je to odmah i počela protestirati, mumljati i kihati, pucketati, ispuštati iz sebe neke smrdljive pare, i kad je uvidjela, da se na to nitko ne obazire – stala je, jednostavno i prosto. Koliko god na traktoru okretali kotače, popuštali i učvršćivali različite ventile, mazali ga i pokrivali, okretali remen i čistili pljevu – ni da se gane *(Miškina, Trakavica, 1935, 155).*

traktur, m., *lijevak,* ovdje u frazi *nalijevati na traktur* u značenju *polagano puniti čime.*

Ne mogu nalijevati u narod moral na traktur, kad morala nema *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 148).*

tralala, onomatopejski uzvik, *uobičajeni izraz za dugo i besmisleno govorenje* ovdje u frazi *kao/ko Švabo tralala* u značenju *kao kad tko govori dugo i isprazno, ponavljajući jedno te isto.*

Do sudnice je on već sebi u glavi sastavio svoj branilački govor, u kome će se kao lav boriti za obraz i poštenje svojih branjenika. Na koncu će, danas kao juče i sutra, kao Švabo tralala, tražiti oslobođenje svojih branjenika: »ni po babu, ni po stričevima, već po pravdi Boga istinoga!« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 184).* — Ao, moj baćo, gdje ti ne poznaš majstora Iliju! A ja sve esapim, ti ga – reko' – poznaš, pa zaintačio jedno te jedno ko Švabo: tralala *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 1).*

tralalikanje, n., glag. im. od *tralalikati.*

... a kad hoćeš da se malo zabavljaš u kazalištu, eto ti hrvatskoga tralalikanja i turske deklamacije *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 77).* — ... ova neugodna i razbita zvonjava podsjećala je ponešto na panično teatralno tralalikanje zvonca na mrtvačnici *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 327).* — ... da je talijanska glazba pusto tralalikanje *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 208).*

tralalikati tralaličem, *ponavljati unedogled istu melodiju.*

Tu je bilo – minu malo ljeta, / Opet grne amo sila svijeta. / Što će biti? Tuđe kreštelice / Tralaliču blatne poskočice, / Pelivani prevrću se, skaču, / Proste šale tuđim slovom žvaču *(Šenoa, Pjesme, 1933, 401).* — ... mali kanarinac kanda razumije gospodaricu, uzvinu vrat, pogleda je bistro i udari veselo tralalikati *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 291).* — ... a konjanici, stojeći na cesti i tralaličući kroz zube pjesmicu, gledahu za njim *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 351).* — »Još su se ovi bećari bećarili, bratimili i tralalikali [...] dok god su ih grlo i kesa slušali poslije tog mog prvog i posljednjeg lova ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 35).*

traljast -a -o, *traljav.*

Zato ne mogu da vam iskažem, kako me mrzi gledati ove naše proste ljude, onako plećaste i traljaste *(Preradović, Djela II, 1919, 101).* — Pred kolima ide kmet sa grubim, od svježeg debla istesanim križem, a za njim u traljastoj halji starac svećenik ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 338).*

traljav -a -o.

1. *koji je neuredan, prljav, odrpan.*

Traljava mu odjeća samo visjela na suhonjavu tijelu, na kojem se osobito isticala pognuta ledja *(Gjalski, U noći, 1913, 14).* — ... istrošene – traljave haljine *(Kušar, Narodno blago, 1934, 103).* — Na glavi skakala klapasta kapa [...] a krpe traljave sive haljine letjele oko njega kao šišmiševa krila *(Šenoa, Kletva, 1934, 816).* — Tur mu bio poderan i nezgrapno zakrpan nekom žutom krpom. Opanci stari, traljavi, sivi *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 249).*

2. *koji je loš, nikakav, male vrijednosti; bijedan, kukavan.*

Čělu pako sglobu preplitju kramari, vičući i podvikujući, da jim se tko smiluje, te skupo kupi traljavu robu *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 25).* — I eto tako vidim, gdje ubogi Mitar hoće i ono malo traljave duše da proda nečastivomu *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 73).* — Tako negdje seljaci ljube, gledajući gotovo zaljubljenije mlado

tele, nego vlastitu ženu. Ta se misao činila Pavlu Petroviću izvrsnom, jer njega je danas ona parnica o traljavu putu više zanimala, nego zaručnica *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 64/65).* — Kecman od iznenađenja ukočio se kao traljava ikona ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 49).* — A ne odeš li, evo ću batinom potjerati tebe i tvoju traljavu vojsku *(Šenoa, Kletva, 1934, 800).* — Tko ga je posadio na slavnu stolicu, toga bokca plemića, toga praunuka slovačkog traljavog pastira, tko iznese crva na sunce? *(Šenoa, Kletva, 1934, 1082).* — Posao može biti: [...] prljav, nečist (kao nepošten), traljav, žut (loš, naopak) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 85/86).* — Tako negdje seljaci ljube, gledajući gotovo zaljubljenije mlado tele, nego vlastitu ženu. Ta se misao činila Pavlu Petroviću izvrstnom, jer njega je danas ona parnica o traljavu putu više zanimala, nego zaručnica *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 137/138).*

3. *koji se nespretno i teško pomiče, kreće.*

I mene noge nosile preko tora i obora, kad sam bio tvojih godina. Sad su mi noge nekako traljave. Ne ide već, sinko, ne ide. Čekajder! Da malo počinem *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 23).* — Izdale ga sile. Svalio se na ponuđeni mu stolac, traljavom rukom primio čašu i ona se izvrnula *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 148).*

traljavac, m., *onaj koji je traljav, traljav čovjek.*

»Šteta, da si takov traljavac, šteta da te nije majka rodila za gospodskoga čovjeka. Kakva ti je pamet, imao bi kuću u gradu i ženu —« *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 21).* — »Ti si traljavac!« a i one krpe, što ih je na sebi imao, potvrdiše glasno: »Ti si traljavac!« *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 36).*

traljavi -a -o, odr. od *traljav.*

... samo podrtine starih stolaca, polupanih ormara, ostanci kuhinjskih posuda i sgužvanih čižmetina zapremali kutove i traljavi pod *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 106).* — ... još kukavnije podrtine starih stolaca, polupanih ormara, ostanci kuhinjskih posuda i zgužvanih čižmetina zapremali kutove i traljavi pod *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 96).*

traljavo, prilog, *na traljav način.*

... da je davno još prije – još za vrijeme cehova – traljavo napredovao, jer kao pekar nije nikada mogao rano ustati ... *(Gjalski, U noći, 1913, 61).* — Ova tmina, tek slabo proniknuta svijetlom, što se traljavo sipalo iz zadimljenih neopranih prozora kućerica ... *(Gjalski, U noći, 1913, 223).*

traljavost, f., *svojstvo onoga koji je traljav, onoga što je traljavo.*

Toga se načela drže svi Talijani, ter uz najveće velelěplje i čistoću vidiš najkukavnije siromaštvo i traljavost *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 40/41).*

tralje, fpl.

1. *iznošena odjeća, dronjci.*

Penzijice nešto imam, dobri ljudi dadu tralja. / Svakog ljeta misu platim za pokojnog amiralja *(Kranjčević, Djela III, 1934, 28).* — A već davno skupljam tralje, / Da se pođe makar kuda; / Dosadno mi ovdje svuda, – / Ah kad ćemo krenut dalje! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 57).* — Dan se – kao prosjak – u traljama vuče *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 57).*

2. *pren.*

»Nemiešaj se u tudje poslove; veži svoje tralje! Neniči gdje te ne siju; nečeši se, gdje te nesvrbi!« *(Stojanović, Slike, 1881, 208).* — Ti već drhćeš kod sred stiska, / O moj dragi cenzore! / Jerbo od slobode tiska / Nema veće pokore. // To je dosta, komu je pod moraš, / Priznat će i najljući »Pozoraš«, / Ostavimo dakle takve tralje / Pa u ime božje hajdmo dalje! *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 43).*

tram, m.

1. *greda (stropna, spojna, potporna).*

Starinska pjesma sa svojimi bezkrajno dugimi akordi razliegala se [...] po tamnih sobah starodavne kurije, odbijajući se o crne tramove svodova ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 12).* — ... moj otac, djed, pradjed, svi su tuj živjeli i doživjeli! – Svaki kut, svaki tram, svaka daska, sve je u toli uzkoj svezi sa svim onim, što mi je najmilije *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 27).* — Dugi hrastov stol, uza nj klupe tako čudno, prazno stoje u toj sobi s pocrnjelim tramovima – samo slama zašušti pod bolesnikom ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 108).* — Eh, vidiš, pamet ode na tavan! – ukori on samoga sebe, odvrativši se od police i posegnuvši za tram – silnu od dima pocrnjelu gredu, štono se protegla baš sredinom isto tako pocrnjela stropa od jednog do drugoga kraja

sobe *(Kovačić, U registraturi, 1911, 385).* — Vrištio je mali politički krojač, koji je redovito do podne djelovao u žabarskih razpravah o javnih poslih i odnošajih u krčmi [...] dočim je krojačeva iglica i tiglica hrdjala pod tramom *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 175).* — Zidovi su dopola obiti drvom; drveni su, pozlaćeni i bojama urešeni također i tramovi stropa *(Nehajev, Vuci, 1928, 241).* — Starinska pjesma sa svojim beskrajno dugim akordima razlijegala se [...] po tamnim sobama starodrevne kurije, odbijajući se o crne tramove svodova ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 13/14).* — ... moj otac, djed, pradjed, svi su tuj živjeli i doživjeli! – Svaki kut, svaki tram, svaka daska, sve je u tako uskoj svezi sa svim onim, što mi je najmilije *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 25).* — Pod ovim čađavim, stoljetnim tramovima, gdje su Letovanečki palili posmrtne voštanice jedni drugima prilično dugo [...] tu se Filip dobro i mirno osjećao *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 63).* — Tramovi na krovu štale dimili su se već kao užareni stupovi i radilo se samo o jednoj minuti i sve će se to stropoštati u lomaču ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 65).* — Nekakvi ljudi hodaju uz vagon [...] te se onaj šljunak nasut između tramova i šinja sipa s pruge ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 245).* — I tako su ispali na ona niska vrata, o čiji bi tram mrvu viši čovjek udario čelom ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 171).* — Našli su ga u sjeniku na tramu, kako visi. I niko nije nikada doznao, zašto se to dogodilo! *(Krleža, Novele, 1937, 16).* — Dugi hrastov stol, uza nj klupe tako čudno, prazno stoje u toj sobi s pocrnjelim tramovima – samo slama zašušti pod bolestnikom ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 117).* — ... vrištao je mali politički krojač, koji je redovito dopodne djelovao u žabarskim razpravama o javnim poslima i odnošajima u krčmi [...] dočim je krojačeva iglica i tiglica rđala pod tramom *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 317).* — U vrtlogu dima i varnica srušio se tram u požar *(Dončević, Bezimeni, 1945, 11).*

2. u frazi *metnuti motiku za tram* u značenju *ne raditi.*

Jer On je rekao: moli i radi, ali nije dosta, ako tko po vazdan obilazi oltare, a motiku metne za tram. Oboje treba, oboje. I čislo i motiku ... *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 189/190).*

tramblanka, f., *vrsta brzog plesa, polka.*

Glasba zasvira tramblanku. Žamor i metež nasta u dvorani. Plesači na sve strane lete po plesačice *(Tomić, Pošurice, 1887, 74).*

trambulin, m.

1. *elastična daska koja pojačava odraz pri skoku u vodu, trampolin.*

Nikada nisam volio skakati s visokoga trambulina, a tog sam se momenta sunovratio sa pedeset i drugog sprata svog životnog iskustva, kao da imam po tri padobrana u svakom džepu *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 138).*

2. *pren.*

I kao da mora progutati žlicu ricinusa (i tu nema druge, ili ricinus ili smrt), skočio je Kohn s trambulina jedan saltomortale – Gospodin satnik, pokorno javljam, – zaletio se Kohn energično ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 151).*

trambuniti trambunim, *govoriti kao u bunilu, bulazniti.*

Ja znam za koji uzrok tako si se zapiždrila u me. – Ti cijeniš da se meni tràmbuni; nu varaš se; ja dobro znam što govorim ... *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 72).*

traminac, m., *bijelo vino izuzetne arome.*

Medjutim ogorčenja je nestalo, kad su gospoda spoznala i dobru stranu čitave neprilike, to jest, da je bačva puna traminca *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 119).*

tramontana, f., *prohladan sjeverni i sjeverozapadni vjetar koji puše na sjevernom Sredozemlju.*

... mornari, poznavajući more, znadu, da u noći može baciti hladan vjetar, koji se spušta sa bregova nad Kastvom, a narod ga »tramontana« zove *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 10).*

trampiti trampim, *mijenjati se s kime za što.*

Nemogoh ga prodat za gotovo, / Trampio bi, ali neznam zašto *(Bruerević u Šenoa, Antologija, 1876, 319).* — Ne mogoh ga prodat za gotovo, / Trampio bih, ali ne znam za što *(Bruerović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 280).*

tramuntana, f., *tramontana.*

Nastade doba proljetnih vjetrova. Duše, naizmjence, sa sviju strana [...] s istoka *vitar*

iz levanta, sa zapada *tramuntana (Nazor, Putopisi, 1942, 103).*

tramvaj, m., *gradsko prometno sredstvo koje vozi po tračnicama.*

A zatim tramvajem – jer stari Smuđ nije htio platiti fijaker – došli su i do Vase *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 139).* — Za čas je i tramvaj došao, cvileći točkovima po tračnicama i stružući lirom po bakrenoj žici *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 139).* — Ali tramvaj juri, zvoni, cvili, stane, ulaze ljudi i izlaze, pa opet juri *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 140).* — Jedan je ordonanc stigao sa bataljona tramvajem i donio glas o propalom mimohodu pred bataljonskom portom ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 144/145).* — Cin-cin-cin-cin, klop-klop-klop-klop, čuo se tramvaj kako mijesi blato ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 20).* — Tu ćeš vidjeti, u bljesku trovne halucinacije / pod nesigurnim krijesom mlakih danica, / povorke ranoranih pravcem stanica, / druge hrpe, u tramvaju svježe racije *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 31).* — U noćnim tramvajima, / kroz rane metropolitane, / sa žuljnim cipelama, no srcem ispod plavih bluza, / odlaze šutljive ekipe na posle ostavljene *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 37).* — Na ulici je bučio tramvaj *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 43).* — ... i trube / Od gume hropću, i zveče tramvaji *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 73).* — Tramvaj, koji ulici velegradskoj daje biljeg, ovdje gotovo samo smeta vrevu ulice, čini se prepolagan, preobičan ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 122).* — Škripe kotači kolâ / tramvaja, / automobila *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 59).* — ... a dolje kao trajna struja prolazili su uredni zagrebački tramvaji *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 126).* — Zvoncali su i jaukali na zaokretima posljednji tramvaji *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 258).*

tramvajac, m., *vozač ili kondukter u tramvaju.*

Mogao je ugledati samo dio jednoga stola za kojim je sjedio jedan tramvajac *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 54/55).*

tramvajski -a -o, *koji se odnosi na tramvaj.*

Kroz mokra stakla tramvajskih kola još se jadnijom vidjela ulica predgradja, kuda vodi put na kolodvor južne željeznice *(Nehajev, Bieg, 1917, 5).* — Prolazim mimo mnogih kafana, dodjem u neke hladovine, zakrenem nadesno pa ću po drugom rukavu tramvajskih tračnica mimo arsenala i bojne luke *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 175).* — ... u onoj ornjavi tramvajskih signala, automobilskih truba i konjskog kopita, čuo se jedan prepukli ženski glas ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 327/328).* — Za ovo društvo bi se zaista moglo reći, da je šareno, jer tu ima osim umirovljenih kadija i tramvajskih konduktera još i bivših posjednika, pokoji provincijski beg ... *(Nametak, Za obraz, 1942, 87).*

trančirati trančiram, *sjeći; rezati na komade.*

Kazan se odmače i dršćuća se polenta okopni [...] Sad uze baka neku vrst gudala špagom naperena, te zače, ko sapunar sapun, polentu trančirati *(Nemčić, Putositnice, 1898, 423).* — PAJA, brijač [...] Nije to baš ugodan posao, tudje brade trančirati. Toliko lica strugati, a nigdje ne posjeći, – to je gotovo nemoguće. Zato je uprav težak moj zanat *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 10/11).*

trandarikanje, n., *zaglušno pjevanje, dernjava.*

I ovaj put pokaza se Jorgovanić samoniklim pjesnikom. Pjevanje mu nije trandarikanje uz cindricu [...] slike Jorgovanovićeve nikle su zbilja u njem, te nijesu prepisane, kako to često biva *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 232).*

trandovilje, n., bot., *ljekovita i ukrasna biljka uspravne dlakave stabljike i raznobojnih cvjetova, vrtni sljez.*

... i sve se ljehe zatalaskuju, zaljuljkuju, sve od selena pa do trandovilja, od svilene zelene božje plahtice pa do rumenog karamfila, ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 18/19).* — Ja hoću v'jenac da ti spletem / Od kalopera, trandovilja, / Od rumen-ružica i smilja *(Nazor, Lirika I, 1918, 44).* — Dragosti, milja! U blagosti bilja. U nagosti smilja. / Raspoloženja, mašte kroz bašte bez cilja, / kroz laske trandovilja *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 112).*

trans, m.

1. *stanje svijesti slično snu, spavanju, stanje slabe prisutnosti duha.*

Bio je u nekakvom transu, u kaosu, u kome se nije ništa odredjeno razabiralo *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 38).* — Stala je – u transu – verglaševa ruka, / Vrteći kroz kišu krvave šansone *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 76).* — Njegov birani govor, njegove fine geste iskrena oduševljenja nju su tako omamili, da ga je kao u nekom slatkom transu cjelivala i s njim provela cijelu noć ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 209).* — Smijeh kao da je probudio Matiju, ona je počela padati iz svog uvriježenog transa *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 24).*

2. *zanos, ushit, ekstaza.*

O prozirna sjajna, neponjatna Tajna. / Ispija me jesen u mirisu transa, / sve je, sve je sunčana niansa ... *(Krleža, Simfonije, 1933, 11).* — Začudo, kako mlada zaljubljena djevojka na ništa ne misli. To stanje je neki opojni trans, sve se gubi i nestaje pred čežnjom za milovanjem. Sve krute realnosti prikazaju se blage i krasne. Zaljubljena djevojka grli cio svijet *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 144).*

transa, f., *trans.*

Po čitave sate, a katkada i dane, ja sam živio u neprekidnoj transi *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 185).*

transakcija, f.

1. *poslovna pogodba ili pothvat.*

Ako se još nekoliko kuća posagradi, morat će grad napraviti i cestu, otvoriti nove ulice, a tim će odmah vriednost zemljišta poskočiti. Krivošiću uspije nekoliko transkacija *(Trescec, U malome svietu, 1901, 110).* — Da si poslovno spreman, još bi se eventualno mogla naći kakva transakcija: ali tebi dati jedan posao u ruke, to bi značilo: baciti ga kroz prozor! *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 88/89).* — Moj glembajevski brak bio je financijalna transakcija *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 337).*

2. *sumnjiv posao.*

I sve te njene transakcije i novac, i krijumčarenje, sve je to odatle što je previše živa *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 207).* Strašne stvari pričali su mu drugovi o tome čovjeku: neke transakcije, krađe tiskara, nepoštene goleme novčane parnice ... *(Krleža, Novele, 1937, 50).* — Gospodin Rožman sa svoje je strane najsavjesnije bilježio razne direktorove magazinske »transakcije« [...] različite sumnjive poslove, u koliko se dalo nanjušiti *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 232).*

transatlantičan -čna -čno, *koji je preko Atlantika* ovdje u značenju *daleko.*

... mi bismo najvoljeli, da nam taj senat bude transatlantičan *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 42).*

transatlantik, m., *brod koji plovi preko Atlantika.*

Našli su ga jednog jutra na palubi nekog transatlantika, koji je iz Baltika plovio u Paragvaj *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 21).* — A transatlantik s kabinom prve klase i pravim pravcatim dućančićima na promenadnoj palubi? *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 206).*

transcedentnost, f., *transcendentalnost.*

Konac naše razpre bijaše, da mi je priznao mističnost, dapače transcedentnost cieloga slučaja moga *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 89).*

transcendentalan -lna -lno.

1. *koji je prije ili iznad svakog iskustva te se ne može spoznati racionalno.*

Transcendentalni problemi ne daju se riješiti s pomoću običnih naših zasada ... *(Nehajev, Bieg, 1917, 92).* — I ako ti misliš, da je tvoje slikanje logično poniranje u to transcendentalno nešto izvan našega Ja, ti se varaš, Leone! Tu se s razumom ne može ništa! Danas se to zove intuicija, a nekoć se zvalo qualitas occulta! *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 10).*

2. *koji je sklon transcendenciji, to jest nadnaravnoj spoznaji.*

Toga je jadnika filozofija veoma mučila. Bijaše čovjek ponešto transcendentalan, t. j. šenut, bio je kraj toga i spiritista, t. j. rakijaš. Metafizika mu bijaše najmiliji predmet *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 197).*

transcendentalni -a -o, odr. od *transcendentalan.*

Al' konačno, prošav ponešto svijeta i otresav mnogo mlađanih iluzija, uvjerih se, da je transcendentalni školnik pravo govorio, da je »apsolutni« Ja nalik ježu [...] »Ja« ne će da kraj njega drugoga šta postoji, te se ograđuje proti ostalom svijetu kao jež svojim bodljama *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 198/199).*

transcendentalnost, f., *stanje onoga što je transcendentalno.*

... kako mi ne možemo ni jedne pojave da zamislimo bez kategorije i kako Schopenhauer dopušta transcendentalnost kod estetike, a odbija je kod kategorija ... *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 174).*

transparent, m.

1. *propagandna slika ili natpis koji se vješaju na istaknuta mjesta ili nose u povorci prigodom prosvjeda, većih skupova i drugo.*

U prvoj je sobi visio jošte jedan transparent, koji je bio na proslavu pohoda nj. visosti nadvojvode Franje Dragutina načinjen *(Nemčić, Putositnice, 1898, 258).* — ... policija je sve na uzdi držala poslije Napoleonove propasti, da nije nitko ni dahnuti smio, sve, što se je na tim transparentima pisalo, bilo je gluho klanjanje *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 324).* — Cimeri, natpisi, reklame u transparentima, u igrama boja slova, u iluminacijama alfabeta i požarima sloga *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 99).*

2. *pren.*

Osim toga moram napomenuti, da su Oni [...] svojevremeno strepili, da me ne bi tko neupućen dovodio u rodbinsku vezu s njihovim duhovnim arijevstvom [...] pa su stoga doktor Otac i doktor Mati izdresirali doktora Sina da stalno nosi transparent u zubima »NISMO NI BRAĆA NI ROĐACI«, neka se u svakoj prilici zna ... *(Marinković, Proze, 1948, 291/292).*

transparentan -tna -tno, *koji je proziran.*

Pozornicu zastre neko irealno transparentno svijetlo *(Begović, Pustolov pred vratima, 1926, 19).*

transport, m.

1. *prijevozno sredstvo.*

Dobih maršrutu u Zagreb, i zbilja krenuh sa nekim transportom kući *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 76).*

2. *prijevoz putnika i robe.*

Klapka izrično veli, da treba savez s Hrvatima urediti pod svaku cijenu, jer inače nije moguć ni početak rata, ni dodir s inozemstvom, ni transport oružja *(Nehajev, Rakovica, 1932, 225).* — Jer, boga mi, stradat će cijela satnija zbog jednoga! Za cijeloga transporta ću vas po vodu petoricu vezati, jeste li me čuli? *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 164).* — Kola su bila natovarena jajima, upakovanima u drvenim škrinjama za međunarodni transport *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 243).*

3. *jedinica u prijevozu većeg tereta.*

... a do proljeća je s onu stranu Abidovića bilo podignuto dvanaest novogradnji i koncem aprila tog istog proljeća je prvi transport Goldbergovih balvana krenuo splavima niz mutnu nabujalu Bosnu *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 40).* — Već se osjeća fijuk vjetra u pozadini i dok vojni auditori vješaju bjegunce, dok se mase varaju s transportima ukrajinskog žita, čuje se u Beču operetni šlager ... *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 55).*

4. *jedinica u prijevozu vojnika.*

U ovakve dane, kad se otprema transport na frontu, ima i onako posla, da poludiš ... [...] One žene pod crvenim kišobranima, koje se obično roje u ovo tužno vrijeme oko plotova kasarne, kad odlazi transport, nagurale se i danas ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 145).* — (Kad se hodni transport sprema, puške se napadno kradu. Karabinke Zagorci osobito vole) *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 146).* — ... onako strašno musava, kao što su prljavi pacijenti iz transporta ranjenika marvinskih vagona ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 209).*

transportirati transportiram, *prevesti, otpremiti.*

Stoje tu, pod crvenim krstom, i ne će ih nikud ganjati, a ako dođe Rus, i opet će ih transportirati nekud tamo daleko, u ruske bolnice i logore i tamo ne će biti rata, i ostat će živi ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 213).*

transportni -a -o, *koji se odnosi na transport.*

Pa koliko vrijede ti njegovi agrarni produkti, danas, kada na žitnoj burzi kanadsko žito notira jeftinije od banatskog, unatoč transportnog troška i zaštitne carine? *(Krleža, Deset krvavih godina, 1937, 119).* — Transportni prihodi podbacuju. Cijene transporta rastu [...] Taj kolosalni deficit industrijske robe prouzročit će daljnje mrtvo nagomilavanje žita u rukama seoskih bogataša i neprekidne prehrambene i transportne poteškoće *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 176/177).*

tranjav -a -o, *koji je lijen, trom.*

Ispod liti mačke potrbuške leže; / Oštre brke suču, noktom kamen grebu. / Puk je to, pred kojim mišad ludo bježe, / [...] / Tranjave

su danju, al su str'jele noću *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 16).* — ... tranjav, tutljav čovjek: lijen u poslu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 89).*

trap, m., *plitka rupa u zemlji u kojoj se čuvaju krumpir, repa ili što drugo.*

Znao gojiti povrće i spremati ga u trap, ili u rov za ziminu *(Stojanović, Slike, 1881, 110).* — Na dvoru sabijen je od zemlje i trap, gdje se čuva vino i krumpir ... *(Novak, Podgorka, 1894, 6).* — ... roditelji su napoličarili od zore do sumraka za vagon graha, par vreća kumpira te nekoliko trapova repe u polju *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 80).* — ... u konobi vise debele ploče slanine i suhog mesa, trapovi su puni krumpira [...] živi on kao puh! *(Batušić, Argonauti, 1936, 144).*

trapati trapam, *nespretno se kretati, glavinjati kao u mraku.*

... basati ili bazati, bavrljati, bluditi, glavrnjati, lutati, mlitati, šmitati, trapati, trljati, tumarati, vrljati: ići ne gledajući kuda *(Kušar, Narodno blago, 1934, 81).*

trapati se trapam se, *trapiti se, mučiti se.*

»Što je? Otkud, Vuko? Što se, braćo, zbilo?« / Upiti su razni na njih upravljeni. / Al oko njih zalud svak'se muči, trapa; / Od trke i straha izdala ih sapa *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 20).*

trapav, -a -o, *koji je nespretan, nezgrapan.*

Tada se trapavi koraci zatrčaše preko hodnika i zamalo kucne krepka ruka na vrata *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 116).*

trapeza, f.

1. *oltar, žrtvenik.*

Poklam starac sasluša grešnika / I ocienì otuženja prieka, / Riješì mu, što je za riešenja, Do častnoga na trapezi kvasa *(Martić, Osvetnici II, 1862, 22).* — Na amvonu sred kapele / Kraj trapeze male, biele / Božji mirno čeka sluga, / Brada grud mu krije duga *(Hranilović, Žumberačke elegije, 1886, 10).* — Odakle u nama žudnja, glad za nebom, ako nema božije zlatne trapeze? *(Matoš, Umorne priče, 1909, 143).* — Da je Draga bila nalik na crkvu Vasilija Blaženoga u Moskvi, namastirčani su znali po slici Drage, što je visjela u trapezi, baš pored slike pomenute crkve *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 23).* — Odakle u nama žudnja, glad za nebom, ako nema Božije zlatne trapeze? *(Matoš, Umorne priče, 1936, 166).*

2. *trpeza, stol za kojim se blaguje.*

Za trapezom, punom gozbom obilatom, / Ohol sjedi krasnik u čarobnom sjaju, / A za njim se društvu oči otimaju *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 137).*

trapist, m.

1. *pripadnik trapističkoga katoličkog reda koji ima zavjet rada i šutnje.*

... no istom kad je začuo riječi: »O ti trapisto, ti pustinjače«, prenu se [...] Već te ne vidjeh i sam ne znam otkad *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 40).* — A šta si ti večeras ... trapist? *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 164).* — K tomu je Kvaternik doznao od Raucha, da je Matok imao kod vlade intervencija o naseljenju trapista u Hrvatsku ... *(Nehajev, Rakovica, 1932, 159).* — ... no istom kad je začuo rieči: »O ti trapisto, ti pustinjače«, prenu se [...] Već te ne vidjeh i sam ne znam odkad *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 54).* — Otišli smo u Stičnu kod bijelih trapista *(Krleža, Djetinjstvo u Agramu, 1952, 17).*

2. *vrsta sira u kolutu, blaga okusa i mirisa, koji su prvi proizvodili trapisti.*

Ah! To je onaj prokleti trapist! Samo da nisam žderao onog trapista ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 41).* — ... a u crijevima mu kruljili neki glasovi i podrigivao se trapist od noćas i koješta kiselo i gorko *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 55).* — Tko i ne bi znao, da je g. Kranjc proslavljeni majstor u trapistima [...] i drugim sirarskim delikatesama ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 207).*

trapista, m., *trapist.*

Oprosti, te govorim odviše, jer već četiri dana, ko trapista, usta otvorio nisam *(Matoš, Umorne priče, 1909, 135).* — Nabijem šubaru na nos, ali me ipak poznadoše. Klep-klep-klep-klep. Činim se nevješt, gluh, nijem, mrtav, trapista *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 56).* — Oprostite govorim odviše, jer već četri dana, ko trapista, usta otvorio nisam *(Matoš, Umorne priče, 1936, 158).* — A naš pogled njemu zahvaljuje: / Bog ti plati, ljubezni trapista! *(Harambašić, Lirika III, 1943, 347).*

trapiti trapim.

1. *mučiti.*

»Gledam, gledam, ali čuj – muklo iz šaša vapi.« – / Slušaj mi slavuljev poj, šaš te neka ne trapi *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883,*

29). — Radost ga burna i drhtava / Velikieh cilja i težnja / Trapjaše u srdcu ... *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 84).* — Misao, da će tielo onoga dječaka sagnjiti i razpasti se u moru, mučila ga i trapila *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 19).* — Pred zoru usnu slatkim snom, a s njim nesta joj svih neugodnih misli, koje su ju cijele noći trapile *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 45).* — Pred zoru usnu slatkim snom, a s njim nesta joj svih neugodnih misli, koje su je cijele noći trapile *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1919, 140).* — Sjedi kod vatre i trapi svoje oči! *(Nehajev, Vuci, 1928, 296).* — Vi ste pošten gospodin, i žao mi je Vaše stare glave; boli me, da Vas muka toliko trapi *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 98).* — Ti plačeš za njim, a i ja u duši. No nije zdravo i pametno suzama i tugom trapiti mlado tijelo *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 197).* — ... šta me trapiš ti vucibatino. Valjda ne ćeš, da te pustim u kuću u to kasno doba *(Šenoa, Kletva, 1934, 755).* — Vi ne znate, što znači čitavi dan ukopati glavu u obje svoje ruke i trapiti svoj nesretni mozak, da nađeš jednu jedinu riječ *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 39).* — ... kad su se ljudi pred strahom od vječne propasti zatvarali u samostanske ćelije zaogrnuti u kostrijeti i trapeći drhtava tijela ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 33).* — Vi ne znate, što znači čitavi dan ukopati glavu u obje svoje ruke i trapiti svoj nesretni mozak, da nađeš jednu jedinu rieč *(Nehajev, Eseji I, 1944, 69).* — Pred zoru usnu slatkim snom, a s njim nesta svih neugodnih misli, koje su ju cijele noći trapile *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1950, 53).*

2. *podnositi, trpjeti.*

Gnjijev trapi, a riekom nevapi *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 21).* — Ali gorka trapi spominjanja: / Koliko je vlast i dvorba manja! *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 66).* — Mukom trapi boli nevidane, / [...] / A nadajuć' spasovnu udesu *(Martić, Osvetnici V, 1881, 2).*

3. *kopajući obrađivati (o zemlji).*

Zemlja žedna, a svitina gladna, / Zaredila morija nenadna; / Kuka trapi, a sikira siče *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 26).* — Tamo se ne trapi maškinom, niti će ti se, ujče, zgrbaviti pleća pod motikom. Volovi potežu plug i prevrću mekotu *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 54).*

trapiti se trapim se, *mučiti se, patiti, podnositi.*

I s toga bi ga sve groze spopadale, kada bi gledao onoga zdravoga i veseloga mladića, pa pomislio, da će on jednom lahkoumno trošiti, a možda i u brzo razsuti ono, što je on svega života, trapeć se svakom oskudicom, spravljao *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 54).* — Opet se otisnuo Fran na more, lomio se i trapio, a sve u slabu korist *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 120).* — Čuj me, zašto da se trapiš, zašto da se patiš, ja ću tebe lipo ostavit, pa ti nadji bolju, koja će s tobom kuću teć ... *(Kosor, Rasap, 1906, 176).* — Eto taj narod naš – Hrvati – mučio se i trapio od pamtivjeka ... *(Gjalski, U noći, 1913, 64).* — Još se nisam sasvim oporavila od bolesti, a sad i to noćno putovanje – no još više bih se trapila, da ne mogu govoriti s tobom *(Nehajev, Vuci, 1928, 10).* — ... a šta se trapiš kao nevoljna duša? *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 39).* — Takovim umovanjem trapila sam se dan i noć *(Šenoa, Branka, 1933, 227).* — »Oj vi ljudi iz sela Visoka, / Ljudine vi ste, momci od oka, / Hvala na hrani, hvala na sreći; / Vašim da nisam postao gostom, / Trapih se i sad nemilim postom ...« *(Šenoa, Pjesme, 1933, 383).* — ... no čemu da se preko potrebe trapiš? *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 55).* — Pa šta će Vam konj? našali se kastelan; valjda znate, da su apostoli pješice išli po svijetu, a i sam Božji sin jezdio je na magarcu. Jeste l' Vi bolji? – Slab sam i star, odvrati župnik drščući. – A šta? Trapite se! Trapite se! Čemu popu konj? *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 197/198).* — Misliš li, crna huljo, da ću se sam trapiti, da će se samo moje srce na ražnju peći, a ti da ništa ne ćutiš! *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 211).* — Katice draga! Misliš li ti, da se rado u noć trapim, i pilim i kujem *(Šenoa, Diogenes, 1934, 11).* — ... što se trapiš očajnim suzama u ovoj samoći? *(Šenoa, Kletva, 1934, 204).* — Što se trapiš crnim slutom? *(Šenoa, Kletva, 1934, 386).*

trapljen -a -o, *izmučen.*

General Roth [...] zapoviedi ljudstvu oružje položiti, koje je od gladi trapljeno [...] duhom klonulo ... *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 230).* — »Da, da-a, vi ste se išuljali, ostavili me, trapljeni znatiželjom, zar ne, Lizo?« *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 13).*

trapnja, f., *mučenje, patnja.*

A tabani kano kora ispucala stara hrasta, / Po šikarju izderani; hrpti puni gnojnih krasta. / Osamdeset ljutih zima i toliko sparnih ljeta / Osušiše trapnjom kožu, za okajat griehe svieta *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 150).* — Jadikujući ovako uze glavom o zid lupati i kosu si čupati. Priskočio Franjo k njoj, da ju brani, koliko je moguće, od bjesomučne trapnje *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 142).* — Sva mladost njegova, sva prošlost, svi dani bezbrige i nerada, svi časovi nespokoja, trapnje i mračnosti, svi užici, sva draž i opoj vas – sve to zaigralo pred njegovim okom ... *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 53).* — No imade drugo neko sveopće mjesto trapnje, gdje kob dobre upućuje među opake *(Draženović, Djela I, 1947, 134).*

trapovijesan -sna -sno.

1. *koji je bunovan, koji se još nije razbudio.*

Mornar veli: – Silni bane, / Noć je mrka, talas biesan. – / A on: – Ho'š da glava pane? / Još si, robe, trapoviesan! *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 27).* — I baš kad je bio gotov i htio da uzme alat [...] probudila mu se žena i još onako trapovijesna zapitala ga, kad će doći kući ... *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 61).* — A u dnu mora eterna, zračna / Ko suza s oka trapovijesna, / [...] / Zemlja se vidi – prašnjava mrva *(Kranjčević, Djela II, 1934, 146).* — Umoran i trapovjesan stignem na Rijeku *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 145).*

2. *pren.*

Od rose su mokra stabla i stijene, / A priroda još je nujna, trapov'jesna *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 28).* — Dok se šuljaše blijed, mamuran i trapovjesan dan kroz oznojene prozore, svi ćutasmo kao krivci i posmatrasmo ispod oka njega – nesrećnika, robijaša *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 12).*

trapovijesni -a -o, odr. od *trapovijesan.*

Daj protari rukom vidik trapovijesni, / iz prsa iščupaj ljubavi i žene! *(Ujević, Rukovet, 1950, 33).*

trarakati traračem, *trubeći proizvoditi prodoran zvuk.*

Kroz noćnu tišinu traraču trublje [...] trublje traraču kao đavolsko smijanje kroz noć ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 245).*

traraknuti traraknem, svršeno od *trarakati.*

Trublje traraknuše, Tomo se trznu [...] I opet traraknuše trublje *(Šenoa, Kletva, 1934, 245).*

trasirati trasiram, *projektirati, obilježavati pravac prometnice ili položaj nasipa.*

... da su tu dva Dalmatinca mjernika, koji su put trasirali, htjeli velike nepravde počiniti raji, udarajući put na kuće, da se ruše ... *(Martić, Zapamćenja, 1906, 71).* — Polovicom poklada stigla su iznenada u Starigrad dva inžinira. Imali su da trasiraju put od Starigrada do Jelse *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 80).* — ... to ga je ponukalo da govori: kako je danas čitavo poslije podne bila tu komisija, kako voda raste, kako su trasirali crtu za novi nasip ... *(Krleža, Novele, 1937, 11).*

traskalo, n., *brbljavac.*

Hoćeš, da izskočim iz kože. Ti nisi samo mislio, ti si mumljao! [...] Jezik za zube, ti pravo trabunjalo i traskalo! *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 86).*

traskanje, n., *brbljanje.*

Jedna žena otrcana prebjegne iz jedne kuće u drugu na traskanje. Inače sve mirno, mrtvo *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 59).*

tratamenat, m., *gošćenje, gozba.*

I eto ti nä cijela proćesijun »beškotina«, »duplijera«, »botilja«, »predikatura«, »rozolina« slazi, bliješti i na bijelome listu igra veselo dozivljući jednoga pisara, komu već u ušima zveči malo Mihaljsko zvonce, što dozivlje i bore i čemprese i miholjice – pa i žive i mrtve na »tratamenat« u gospara paroka *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 98).*

tratati tratam, *pogostiti, počastiti.*

... bahne im na pod s imbričićem svarene kafe u jednoj ruci, a s mlincem i s uljanicom u drugoj [...] Otkuda ti je došla ta na pamet, tratati kafu? Ma zašto? [...] Bilo vam žô, bilo vam drago, imate je posrkat *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 34/35).*

tratina, f., *travnata površina, livada.*

A noć je tako čarobna. Mjesec razlijeva svoje srebrno svjetlo, staza, tratina, grmići, omorika [...] sve je to prevučeno njegovim sjajem *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 107).* — Pred njim je prostran park sa istegnutim tratinama, opkoljenim brezama i jelama, ukrašenim bosketima i nasadima ruža ... *(Trešćec, Novele, 1915, 91).* — Podjem zatim na prstima pod brijest, legnem na trati-

nu i podbočim rukama glavu *(Bego, Novele, 1916, 49).* — Ali kada je okopnio snijeg, tratina se zazelenjela i planinom se ozvali glasovi nova života i on morade opet s ovcama na stara plandišta ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 14).* — »Tu se gizdaju tratine u ružama, sjenasto drveće pritisnuše zlatni plodovi ...« *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 26).* — On usidri svoju krupnu tjelesinu na tratini na doček, jer se nerado kretao *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 9).* — A noć je tako čarobna. Mjesec razlieva svoje srebrnasto svietlo, staza, tratina, grmići, omorika [...] sve je to prevučeno njegovim sjajem *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 182).*

tratinast -a -o, *koji je pokriven travom, travnat.*

I na to su skrenuli u sam Gložik: široku živicu trnjavu [...] s tratinastim puteljkom i uskim zakloncima u prigrmlju *(I. Kozarac, Proza, 1942, 123).*

tratinčica, f., bot., *livadna biljka sa sitnim bijelim cvjetićima.*

Cvijeće pjeva mirisom tratinčica i ivanjskog cvijeća šaren pastorale *(Matoš, Umorne priče, 1909, 150).* — Iza ograde cvale su ljubice, iza plotova naklanjale se visibabe, iza živica zlatile se zlatice, iza zidova žutjeli se jaglaci, a malene zvijezde tratinčica bijelile se po opkopima i jarugama ... *(Lovrić, Sveto proljeće, 1915, 6).* — Kraj mene sitne tratinčice venu, / Vjenčiće stišćuć i o zori sniju / [...] / Ja ćutim sumor svelih tratinčica, / Ta skupa s njima moja duša vene *(Angjelinović, Galebovi, 1918, 57).* — Čuj! Vani je sunce; tratinčice male / Rasule se netom niz zelenu travu *(Angjelinović, Galebovi, 1918, 77).* — Umjesto ugla i brida srce naše ljubi pitome obline ... Umjesto kamena studena pitomu travčicu ledinicu sa mnogo mnogo tratinčica te inih sitnih i niskih cvjetića ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 115).* — Na kilometre podno tebe nepregledna ravnica u [...] bijelom cvijetu sitnih tratinčica ... *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 193).* — Vidim mnogo bijelih tratinčica i žutog maslačka. Da, proljeće je već, proljeće *(Batušić, Argonauti, 1936, 181).* — Koje nježne vile Hrvatice ostaviše svoje rosne, mirišljave tragove na maglicama jutarnje livade, kojom drhti kaloperka, slakovica, ružmarinka, djetelina, mak, grahorica, tratinčica, dok uz potok drhti tuga visibabe kraj nevinosti bijelog đurđica, što miriši po netaknutom snijegu? *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 235).*

tratinica, f., dem. od *tratina.*

Široka crkvu tratinica kruži, / Starodavnimi lipami miriši *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 130).* — Na cvjetnu legnu mladić tratinicu, / Uzglavlje ruža latice mu bile, / Morfej ga krilci milovo po licu *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 74).* — Široka crkvu tratinica kruži, / Starodavnima lipama miriši *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 72).*

tratiti tratim.

1. *trošiti, uludo rasipati; nimalo ne štedjeti.*

O mi znamo, s kim tratimo rieči *(Demeter, Teuta, 1891, 72).* — Nije moje, što stekao nisam / I što pusta podadè mi sreća, / Već je moje, što sam dohvatio / Trateć svoju od njedarca krvcu *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 50).* — ... a Relji se zamaglilo pred očima od strašnoga gnjeva slušajući, kako se nemilo trati blago iz podruma njegove majke *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 91).* — Silne novce trati sa nekom švapskom komedijašicom *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 366).* — Stariji nisu umjeli uzgojiti mladih, kako treba, a grofići počeše sipati novce, tratiti očinu i djedovinu *(Šenoa, Branka, 1933, 204).* — Ne, tako mi krsta, taj mojega zlata tratiti ne će *(Šenoa, Kletva, 1934, 43).* — Ne ću tratiti opomena ni prijetnja, jer si izgubio srce, jer nisi čovjek *(Šenoa, Kletva, 1934, 219).* — Meni dakle ne treba mititi bana, tratiti uludo novaca *(Šenoa, Kletva, 1934, 782).*

2. *vršiti.*

Čim s' u kući bezzakonja trate, / Čedna doma svete tvari gaze *(Martić, Osvetnici I, 1861, 26).* — Pa tu čudna trate svetkovanja / I strižena čine kumovanja *(Martić, Osvetnici II, 1862, 16).* — Jer što vaša stražarija hoda, / Pa nepravde trate svakojake, / I što age preko izma traže, / Ter cvijeli sjerotinja tužna, / To ni vašem caru nije drago, / Nit vi take zapoviedi daje *(Martić, Osvetnici II, 1862, 114).*

3. u frazi *tratiti vrijeme/godine/dane/časove* u značenju *gubiti vrijeme umjesto činiti što korisno.*

Isto toliko djece, bose, nage, očupane, kljaste i nakazne [...] vuklo se tim ulicama, te ćeš pomislit, da ili ni jedno od njih nema

oca, ili su sva djeca jednoga roditelja, koji svu očinsku brigu utaplja u kakim zakutnim krčmama, te tu trati vrijeme u zamazanim kartama i u jevtinu te zlu piću ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 416).* — Evo, otvoreno vam kažem, da nije pravo, što naša mladež sveučilišne godine onako u ludo trati *(Gjalski, U noći, 1913, 320).* — Stjepan nije bio čovjek, da trati časove u sanjarenju, čitanju i drugim razgovorima, mnogo više od svega toga [...] ljubio je on prirodu, vrućinu sunca, silu vjetra i hladovinu šume *(Trešćec, Novele, 1915, 53).* — ... tratio sam dane tumarajući bez cilja po šumama i poljima ... *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 60).* — Ne vide ljudi, o čem se radi. Gdje možemo mi ovdje, u srcu Evrope, u srži svetoga carstva, da tratimo vrijeme zadjevicama monahâ, koji su nikli iz plebsa? *(Nehajev, Vuci, 1928, 180).*

4. u frazi *tratiti pamet* u značenju *baviti se nebitnim stvarima.*

Pa ti se krstiš pjesnikinjom? Ti si ništa drugoga, do li obične Abderićanke, kada tratiš pamet toli sentimentalnimi misli! *(Kovačić, Fiškal, 1882, 58).* — Pa ti se krstiš pjesnikinjom? Ti si ništa drugoga doli obične Abderićanke, kada tratiš pamet tako sentimentalnim mislima! *(Kovačić, Fiškal, 1944, 63).*

tratiti se tratim se, *mučiti se.*

»Zlato moje, ja pribolit ne ću. / Ne trati se, ne diži likare, / Niti kupuj za dukat melina! / Već m' ukopaj bilom rukom svojom, / Nek svak znade, da sam tvoja bila!« / To izusti, i dušicu pusti *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 234).*

trativo, n., *ono što je namijenjeno potrošnji, što se može tratiti.*

I treba nam za potroška parah, / Nek je manje gotova trativa, / Dok umorne napojimo druge *(Martić, Osvetnici II, 1862, 161).* — Sve se nosi što je za nosiva, / Sve se oštri što je za sjeciva, / Sve se jari što je za goriva, / Sve tovari što je za trativa, / Dosta piva a dosta jediva *(Martić, Osvetnici III, 1865, 90).*

trator, m., bot., *ukrasna biljka cvatne glave u obliku pijetlove kreste.*

Po mom perivoju / da ti je pogledati, / Kako trator lista, / kako ruža cvati *(Vraz, Djulabije, 1880, 49).* — Kad je sunce sjalo i livada se zelenila i mirisala, a šareni se leptiri bibali u zraku, bacila bih se med nježni trator, u zlato maslačka, med tihe, modre nigele *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 75).* — Tetka se naslonila na veliku vazu, u kojoj je rastao divlji trator ... *(Vojnović, Geranium, 1918, 12).* — I gospogja je Mare imala mali vrtić zasagjen kupusom i kojom dinjom. Ruža i tratora bilo je tu u izobilju *(Vojnović, Geranium, 1918, 29).* — Čim se dovršila misa, unigje vjenčana povorka [...] Na glavi je treptio kao zvijezda srebrnom žicom ispleteni cvijet po starom običaju dalmatinskom, spleten strukom tratora i pelina *(Vojnović, Geranium, 1918, 96).* — Žarila se mlada – spusti oči; / Smiješeć čupka trator-cvijetak mučke *(Šenoa, Pjesme, 1933, 47).* — Ne ću ja, jadna jadnica, nikad više viti kitu cvijeća od tratora granatoga, od nevena okatoga, već do groba brati pelin-pelinče moje gorko rosno cvijeće! Uvenut ću kao kaloper cvijeće ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 274).* — Zatim, olakšavši ga za komot, odvedu Bećara na ravničicu ukraj puta, gdje malo popostane, korakne i, sagnuvši vrat, čalabrkne halapljivo tratorom *(Kovačić, Dani gnjeva, 1936, 155).*

tratorak, m., bot., dem. od *trator.*

Za ružom plače tratorak, / Za Milkom majka mre; / U vrtu tuži lahorak, / U domu pusto sve *(Harambašić, Lirika II, 1943, 332).*

tratorić, m., bot., dem. od *trator.*

Više nego devet puta je tratorić kraj staze utrgnula i perca mu čupala, pitajući potiho: »Je l' mlad, je l' star?« *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 108).*

tratorni -a -o, *koji se odnosi na trator.*

Je li u miru vječnom u tratornih sjenicah vaših / Cvate i za me ljubavi i nedužnosti *vienac? (Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 128).*

trava, f.

1. bot. *zelena biljka tankih vlati koja pokriva tlo; izrasla iz zemlje ili pokošena služi kao hrana mnogim životinjama.*

Oko dvora trava nadjikala, / Jer ju Putalj Smiljanov ne gazi, / Niti gazi, niti njome pase *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 69).* — Svud još niče svilna trava, / Da siromah na njoj spava *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 157).* — Trava nikada pokošena, jerbo valjda i nebijaše za kakovu porabu, bila je visoka do pasa *(Kovačić, Fiškal, 1882, 129).* — Njezine ovce grizkahu travu uz jarak ceste *(Kumičić, Sirota, 1885, 109).* — A trava po livadama i

odavno požetim poljima talasa se kao dug – dug val zelene vode *(Gjalski, Male pripovijesti I, 1894, 199).* — Po stazama probijala trava, u grupama uresnog grmlja javio se drač ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 76).* — Znaš li, Mujo, da je zima došla? / Sva se, Mujo, trava osušila, / A sa gore listak opanuo *(Hrvatske narodne pjesme III, 1898, 166).* — Njiše se snježno granje rascvalih šljiva / I talasa se sočna, cvjetna trava *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 33).* — Oj proljeće! proljeće / Gle púpakâ na drvcu / I trave na rudini / I cv'jeća u mom srcu *(Nazor, Lirika I, 1918, 43).* — Kad trava bujno raste, kaže se da buji (da je uzbujala); kad brzo naraste: da je buknula [...] Kad se polje pokrije travom, reče se da se polje utravilo (i tako se polje zove travnik) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 24).* — Trava se izvana dovozila k nama za našu kravu [...] Bila su to kolica na dva točka, puna trave, zelene, zelene kao najžešći otrov, mä onako divlje zelene, da ti sve duša od nje zaklikće od radosti i raskoši, a opet meke kao najmekanije perje *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 77).* — Sunce sja i niče trava *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 20).* — Čitava okolica bijaše pusta i gola ... Trava izgorjela i posušena od sunca *(Galović, Pripovijesti I, 1942, 5).* — Strn. Prašna cesta. Pogažena trava *(Galović, Pjesme II, 1943, 151).* — Kiša pada, trava raste, / Cviet se razvija *(Harambašić, Lirika II, 1943, 202).* — Trava nikada pokošena, jer valjda i ne bijaše za kakvu porabu, bila je visoka do pasa *(Kovačić, Fiškal, 1944, 133).* — O kako žito zri i miriše zelena trava *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 41).*

2. mn. *ljekovito bilje.*

Udova Marta Barušić često je posjećivala Maru i donašala joj pod pregačom čudotvorne trave *(Kumičić, Sirota, 1885, 268).* — Miješaju svakojake trave / I makova soka uspavača, / Ne bi l' brata omamili živa *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 52).* — Ode vila u duge planine, / Pa nabere svakojijeh trava / I vrati se k ranjenu junaku *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 11).* — Sve je iskrilo i vrelo u njoj. Ipak je ona morala svako jutro i svaku večer gutati kojekake trave i ljekarije ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 47).* — Tetka i mati donesoše svakojakih trava. Ova kad te zaboli glava, ova kad zubi, ona kad te zaboli drob ... *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 66).* — Eno, kadinica će mi dati neku travu, što namah izliječi *(Hanžeković, Novele, 1932, 108).*

3. u frazi *morska trava* u značenju *biljka tankih vlati koja raste u moru.*

Pram crne joj kose razpustio se i razkrilio u vodi kao morska trava *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 26).* — Sunce osvjetljuje bielo dno uz obalu, a podalje se od kraja giblju morske trave *(Kumičić, Sirota, 1885, 82).* — Kraj kreveta je nekakav stari zeleni naslanjač, iz kojega porastoše čuperci, dlake i morske trave *(Matoš, Iverje, 1899, 7).* — ... a pram crne joj kose raskrili se u vodi kao morska trava *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 26).* — ... Valovi buče, galebi kriče, / Mirišu haluge trave *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 45).* — ... Površinom morskom / Plivaju trave iz dna iščupane *(Nazor, Lirika I, 1918, 68).*

4. u frazi *rijetka trava* u značenju *ono što se rijetko susreće.*

Vjernost, znam, je riedka trava, / A ja nisam luda glava, / Da ju tražim baš kod žene, / Gdje j' baš vrlo slabe ciene *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 156).*

5. u frazi *nicati kao trava* u značenju *nepokolebljivo napredovati.*

Zamahnem krilom i idem kud želim, / badava me prati mnoga zlobna glava, / ja sam sve jači, vedriji i življi / i makar gažen – ničem kao trava *(Delorko, Uznosite slutnje, 1944, 127).*

travan -vna -vno, *koji pripada travi, koji je obrastao travom.*

Vegetacija je toli kukavna, da se ni jedan put travna vlat ne vidja *(Nemčić, Putositnice, 1898, 247).* — Na travnom brijegu, nad sedam voda / Gromovnik Perun vlada *(Vidrić, Pjesme, 1907, 35).* — Ja ne pitam, tek prošo sam, / Dodirnuv jedva travni sag *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 90).* — Kliču rane ptice u mirisnom džbunu, / a rosa se cakli povrh polja travna *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 129).* — Tu je baršunasta travna poljanica s mladim bagremovima u cvijetu ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 117).*

travanj, m., *četvrti mjesec u godini u kojemu počinje rasti trava.*

Tebe neima: ja sam / kô metulj sried travnja, / Što još cvieće traži / odcvalo odavnja *(Vraz,*

Djulabije, 1880, 100). — Al' dođe travanj. Jug zapuhnu, sunce udari svom žestinom na zemlju [...] i zbrisa sa krajine snježno ruho *(Šenoa, Diogenes, 1934, 74).* — Došao travanj, a s njim i sveti Juraj. Probudila se zemlja od dugoga zimskog sna, zazelenile se livade i njive ... *(Miškina, Trakavica, 1935, 170).* — Prezimec z vodami, / a travanj s pašami ... *(Krleža, Balade Petrice Kerempvha, 1936, 110).* — Nebo je svijetlomodro, travanj se razbludno provlači kroz potoke, negdje žene peru gola ramena ... *(Kikić, Djela I, 1952, 131).*

Travanjac, m., *stanovnik Travnika.*

... za čas uhvati se veliko kolo krasnih momaka i djevojaka, jer Travanjci su na glasu radi svoje tjelesne ljepote i čistoće u nošnji *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 140).*

travanjski -a -o, *koji pripada Travniku, koji je iz Travnika.*

»Kažu travanjski begovi,« [...] »da će svi listom ustati, ako Husein zajaši konja od mejdana ...« *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 90).* — ... divan bijaše tako slab, da mu nije mogao nikakve pomoći obećati, nego mu poruči, da iz travanjske tvrdjave ne smije nikamo, došlo što došlo *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 92).* — Peti dan pade četa pod Travnik. Kao spasitelja dočekaju travanjski Moslemi zmaja bosanskoga *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 101).*

travanjski -a -o, *koji se odnosi na travanj, koji je u travnju.*

Bilo je krasno travanjsko jutro, četvrtak, pa Gjurgjica nije trebala da se poradi škole žuri *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 193).* — Travanjska noć bijaše topla, suha *(Nehajev, Bieg, 1917, 182).* — Svileni vjetar jutarnji, teški, bijeli, trudni travanjski oblaci, mirisi po poljima i boje u daljinama, sve je raslo kao tiha instrumentacija modrog jutarnjeg buđenja *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 11).* — Napolju je bio topli travanjski dan. Mirisalo je na raskošno proljeće *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 191).* — U zraku se osjećao miris vrbova cvjetanja i mlak ćuv travanjskog povjetarca ... *(Kikić, Djela I, 1952, 126).*

travar, m., *čovjek koji liječi travama.*

Treba meni travic trijest i tri, / Ak si travar i krajinu uměš, / Ja ću ti ih namah izbrojiti. / [...] / Gladišike, trave komonike, / Razvodnika, štira, srčanika, / I pokrina slěza i gaveza ... *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 232).*

travarica, f., *rakija lozovača kojoj su dodane ljekovite trave.*

Ona me dočeka u blagovaonici i ponudi suhim smokvama i rakijom travaricom, a osim toga mandulatom i maraskinom *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 128).* — Iznijela bi se naravno i dropulja; za Iva i za Fabijana travarica, a za Miru »ženska« sa orasima i manjigama *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 76).* — Rakija travarica: koja je pečena zajedno s nekim mirisnim travama *(Kušar, Narodno blago, 1934, 99).* — Sinoć sam popušio nekoliko Zeta i Sava, te popio omanju količinu vina od četiri dinara za litar i rakije travarice od osamnaest dinara *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 170).*

travarina, f., *porez koji plaćaju oni što pasu stada na tuđim pašnjacima.*

Samo neka dodje novi zakon o općinam, pa ćeš viditi drugu pismu. Ako ne ništa, sist ćemo i mi u njihovo viće, pak ćemo i mi prigledati kud idje tolika travarina, i danjci, i prirezi *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 381).* — »Tko će meni platit travarinu, / Travarinu, travu ditelinu?« *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 61).*

travčica, f., dem. od *travka.*

Naleti na tu pustoš i po gdjekoji listak, iznikne tu i po gdjekoja travčica, al brzo ugine, – jedna od žege, druga od mraza , nijedna ne može da zahvati dubljeg korijena, da pomladi i rascvate golo tlo ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 52).* — Tu rpa kamenja, tamo pastirsko vatrište, a ova sitna travčica rudasta poput runa janjećega ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 165).* — Na livadama počelo nicati stotinu tisuća raznovrsnih trava i travčica, da se što prije naužiju toploga sunca ... *(Miškina, Trakavica, 1935, 141).* — Pogledajte onamo, gdje raste osamljeno stablo! Zašto da ono, svojom sjenom i svojim gladnim korijenima, ne pušta da bezbroj travčicâ i biljčicâ mirno ondje raste na suncu božjemu? Otima drugima hranu i svjetlost *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 89).*

traverza, f., *poprečna željezna greda.*

Traverze i gvozdena konstrukcija mosta grmi pod parostrojevima i vagonima ... *(Krleža, Novele, 1937, 24).* — Pojeo sam suviše

broma, i ugljen mi je među prstima težak kao traverza *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 107).*

travestija, f., *iskrivljavanje, nagrđivanje predloška, parodija.*

Umjesto učenika dobih majmuna. Umjesto djaka, što ide svojim putem, dobih sjenu koja me parodira. Umjesto pjesnika dovedoh na Parnas papigu, koja je kriještala kao jeka moje vlastite riječi, kao travestija moje duše *(Matoš, Dragi naši savremenici, 1940, 245).*

travica, f., dem. od *trava.*

Svakom ruža procvětava, / Svega cvěta carica: / Samoj meni pronicava / Gorki pelin travica *(Ilić-Oriovčanin, Slavonske varoške pěsme, 1844, 9).* — Zaman tražiš zelen u toj doli, / Ni travica jedna glave tu ne diže! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 154).* — Na tim livadama rasla je travica mekana i niska, a rijeka hladom odisala ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 68).*

traviti travim.

1. *hraniti travom.*

... traviti konja: hraniti ga travom *(Kušar, Narodno blago, 1934, 31).*

2. *uništavati, razarati.*

Po tielu mi idu mravi, / Sve me netko zove, mami, / Bezsanica dušu travi, / Svak je časak godina mi *(Trnski, Kriesnice, 1882, 100).*

3. *omamljivati, opčinjavati koga.*

A u ime te ljubavi, / Što svim ljudem srca travi *(Bogović, Vinjage IV, 1878, 40).* — Kojim se ljubav u grudima gojnim / Njiše strastvenim valom, a pjesma grlata ori, / Traveći srca mladjanim vojnim *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 10).* — Ljubav zašto me travi? / Dušu osvaja nujnošću? *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 202).*

traviti se travim se.

1. *podnositi muku.*

Pjesnik jadi jade, / Muči se i travi: / Iza nepogode / Pjesmicom se javi! *(Ciraki, Prve pjesme, 1871, 73).*

2. *biti opsjednut čime, zanositi se čime.*

Bog to, Bog to u tebi je, / Njegva sieva luč t' iz glave, / Božji to nas oganj grije, / S čuda nam se duše trave *(Trnski, Kriesnice, 1882, 166).*

travka, f., dem. od *trava; vlat trave.*

On gleda s istom nježnošću sitnu travku i visoke jablane, neugledne kukčiće i gizdave ptice ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 129).* — I mrak već ide, vere se kroz sve grane i grančice, optiče svaki listić, svaku travku, cijelu ledinu ... *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 62).* — Ni travka da zatrepti ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 13/14).* — ... po svome stilu to su zapravo silno uvećane miniature, gdje je najminucioznije izrađen svaki detalj, od vlati travke i listića na svakom drvetu, pa do zlatnih resica na odjećama ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 40).* — Vrućak udara sa nebesa, travka se pod travku podvlači, a sve živo uteklo ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 143).* — ... svaka travka treperila, / svaki vrh se gibao *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 50).* — Gle, travka davno zgažena se diže, / ni teška čizma slomila je nije *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 344).*

travkin -a -o, *koji pripada travki.*

... kao pisak od travkinog lista dopro je pijevčev kukuriku *(Kikić, Bukve, 1938, 67).*

travnat -a -o, *koji je pokriven, obrastao travom.*

Bilo popasno doba, kad čobančad stoku u polje goni, pa i konjari tik kraj našeg vrta tjeraju skokom svoje čopore na krasne beglučke livade. Sterale se uz rijeku, a neke podalje medju nepošumljenim breščićima, ali jednako travnatim, s kojih bi zimi valjali goleme grude snijega *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 17).* — ... a starka ženka traži zemljovito travnato mjesto, pod grmom crnike, sa gnjilim lišćem za čeprkanje i sunčanje ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 57).* — ... prostrano dvorište, neravno, mjestimično kamenito ili travnato ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 36).*

travni -a -o, *koji je od trave; travnat.*

Evo ti ovaj travni koren, čuvaj ga dobro *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 135).* — Leži uz rieku, na travnome kraju / umorno Ljeto od kupanja i – ćuti *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 42).* — Putovao sam tri dana kroz bogate predjele pune šume, kokosovih stabala, kroz prekrasne travne krajeve pune izvora, cvijeća i leptirova *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 42).*

travnik, m., *travnjak.*

Do njeg travnik, / brz konjic na paši *(Vraz u Šenoa, Antologija, 1876, 151).* — Eno zelen travnik, / gdje u bujnoj travi / Braše cvieće,

pletuć / vienac mojoj glavi *(Vraz, Djulabije, 1880, 99).* — Djeca, ni ne čekajući odgovora, poletješe, što su mogla travnikom *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 383).* — S desna digla se planina s obroncima, gustom šumom obraštenima, uz njih se prostrli zeleni travnici ... *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 145/146).* — Po travniku ivančica se rasu *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 126).* — ... Jagor, bušica i kozica stigli na travnik pod ljesom *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 317).* — Oboje imadu na molitvu sklopljene ruke, i gledaju jedno u drugo, sred travnika, po kom su posute ruže *(Nehajev, Vuci, 1928, 117).* — Mirišu bujni travnici i savijaju se do tala oplođene grane po voćnjacima *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 33).*

travnjak, m., *površina tla obrasla travom.*

Kola su vozila šumskim putem [...] izilazila na zelene travnjake i jurila niz polja sa nabujalim žitima *(Kosor, Rasap, 1906, 17).* — ... ostavljam im rijeke za ribarenje te sve livade i travnjake sa djetelinom i leptirima ... *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 146).* — Tu su travnjaci i oranice na kojima se leluja zrela pšenica ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 132).* — Kad zakuka kukavica, zazelenit će se travnjaci, propjevat će tetrebovi ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 98).* — A na travnjacima leže krave, bijele krave s velikim crnim pjegama ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 170).*

travnjast -a -o, *travnat.*

Stražari, koji su noćas stražili u čardaku, sašli s čardaka dolje na travnjastu obalu *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 159/160).*

travoslovac, m., *poznavatelj trava.*

U daljini dizao se je Olimp farmaceutâ i travoslovaca, biljonosni Monte Baldo *(Nemčić, Putositnice, 1898, 357).*

travožderac, m., *životinja koja se hrani travom.*

«Vukane kukavče! Lašce! Travožderče!« *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 24).*

travurina, f.

1. augm. i peior. od *trava.*

... on dohvati punom šakom zmijsku travurinu, – ali ježnja ogavnosti i straha preleti tijelom morskog zarobljenika *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 82/83).* — Sred sobe širio se starinski stol, a o zidu nisi vidio nego police pune travurina, staklenica, čašaka *(Šenoa, Kletva, 1934, 482).*

2. *pren.*

Radosti ciela života travurina zavisti gadna / Preplela smradnim vitiljcim, veselje gušeći svako, / Kano ptiće goliće u gniezdu zmijurina gladna *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 184).*

tražbina, f.

1. *imovinsko potraživanje.*

... da mi nije stalo, da čim prije sve svoje tražbine poberem, nebi se bio ni ovaj put zaputio jadranskim morem, koje nije baš u najboljem glasu sa svojih zlih vjetrova *(Becić, Zavjet, 1882, 8).* — ... a mora čovjek i napram gospoštiji samoj biti oprezan, jer te uviek poprieko glede, kadgod dodješ s novimi tražbinami i izdatci *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 75).* — Benjoš se tek prezirno nasmieši, a onda uzme, da pita sudca, kad će preduzeti »likvidaciju« njegovih [...] tražbina *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 198).* — ... u tom strastnom razmahanju duhova utuži barun Uglješića za svoju tražbinu *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 188).* — Roth je dobar čovjek, daje im na vjeru [...] dok ne prime plaću. Višeputa mora se potruditi i odvesti u šumu, a da sudjeluje kod isplate i odmah na licu mjesta ubere svoju tražbinu *(Kosor, Rasap, 1906, 78/79).* — ... je taj vjerovnik i prijavitelj tek iza prenosa cesijom prvobitnoga vjerovnika došao do tražbine ... *(Gjalski, U noći, 1913, 407).* — ... je bacio u peć onaj rovaš, na kojem bijaše tisuću zareza pomno i duboko urezano, a to je tražbina, što ju je imao Martinić dobiti od staroga Krčelića *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 58/59).* — ... a mora čovjek i napram gospoštiji samoj biti oprezan, jer te uvijek poprijeko glede, kadgod dođeš s novim tražbinama i izdacima *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 76).* — ... grof se Krištofor odriče svih tražbina i ima da služi vjerno i snažno *(Nehajev, Vuci, 1928, 279).* — ... a mora čovjek i naprama gospoštiji samoj biti oprezan, jer te uvijek poprijeko glede, kad god dođeš s novim tražbinama i izdacima *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 188).*

2. *ono što tko traži, zahtjev.*

... i vrlo, vrlo mnogo od ljudi tražim, kao što uopće imam goleme tražbine na život *(Z.*

Marković, Let, 1920, 29). — Jedina je krupnija tražbina njegova govora, da se Krajina odmah pripoji Hrvatskoj *(Nehajev, Rakovica, 1932, 145).* — Isto tako će poslije »Nore« biti i sve jača tražbina Ibsenova, da muškarac bude individualno jak *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 60).* — Isto tako će poslije »Nore« biti i sve jača tražbina Ibsenova, da mužkarac bude individualno jak *(Nehajev, Eseji I, 1944, 106).* — ... gdjegod se radi o čovjeku, postoji jednaka moralna tražbina o ljubavi bližnjega *(Nehajev, Eseji I, 1944, 201).*

tražen -a -o.

1. *koji je tako vrijedan da se za njim traga.*

Zar ti ne znaš, da je čovjek najstariji, najsigurniji i najskuplji novac, najviše tražena glavnica! *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 160).* — Ne lijepu ženu – tvoje tijelo, / Ta ja ga nisam baš ni gledo, / Ni tvoju dušu – imaš li je? / Ti moje krasno, hladno čedo?! / Ne! – Moj ideal uvijek tražen, / Što mišljah naći u tvom oku *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 99).* — Ja sam opet tako sretan, / Ja sam opet tako blažen, / Jer sam s tobom raj obreo, / Dugo žuđen, dugo tražen *(Harambašić, Lirika II, 1943, 81).*

2. u frazi *biti tražen* u značenju *biti čuven po čemu i uživati naklonost sviju, imati veliku važnost.*

... fra Ivan bijaše u to vrieme tražen liečnik, vidar i ljekar *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 140).* — Ono što mi činimo to je – kako da rečem, politesa, forma, duh. To od nas društvo zahtjeva. Dapače cijeni nas se po tome. I tko to bolje zna tražen je i svagdje je dobro došao. Udvaranje, flirt, natjecanje o milost lijepe žene glavni su rekviziti dobrog općenja *(Begović, Pustolov pred vratima, 1926, 39/40).* — ... fra Ivan bijaše u to vrijeme *traženi* liječnik i vidar *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 227).*

traženi -a -o, odr. od *tražen.*

Njemu je bilo kao čovjeku, koji je u skromnoj jednoj trgovini našao onaj riedki, željno traženi predmet ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 65).* — Njemu je bilo kao čovjeku, koji je u skromnoj jednoj trgovini našao onaj rijetki željno traženi predmet ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 66).*

traženje, n., glag. im. od *tražiti.*

Osnovna nota njegove duševnosti je traženje. On vječno nešto traži, a specijalno traži on život *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 4).* — Nastade hodanje po kući, traženje cipela, hlača, bluzi i tako dalje *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 27).* — Izmamio je moju tajnu od mene, ispaćene od nemira, lude od slijepog traženja i mojoj slabići podmetnuo sebe *(Begović, Pustolov pred vratima, 1926, 122).* — Vrativši se k ognju podjarim vatru [...] i dadoh se na traženje prikladna štapa *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 34).* — Jer noć je za traženje stvorena. Jasnija je i vedrija nego dan *(Galović, Pripovijesti I, 1942, 193).*

tražiti tražim.

1. *truditi se pronaći koga ili što.*

Kazimir škripne zubmi te povikne, dignuv desnu šaku: oh naći ću te ja prokletniče, pa makar te u sred pakla tražiti morao! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 396).* — Ništa drugo, nego kamen goli; / Zaman tražiš zelen u toj doli *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 154).* — ... što ju je nagnalo, da ne traži zaslužbe izpod tudjih krovova ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 123).* — I počeh tražiti ljubav kao drugi što traže kruh *(Matoš, Umorne priče, 1909, 29).* — Pa što ga ona tako gleda, – mislio je u sebi, kad bi pogledao u Martu, koja je neprestano tražila očima njegova oca *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 137).* — Tražim ono, što kroz vjekove ljudi još nisu našli, premda umiru, tražeći *(Z. Marković, Kuća u snijegu, 1922, 32).* — Tražimo i tražimo, ali pataka nema te nema *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 76).* — I u ovom zlu treba tražiti i naći dobro *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 161).*

2. *zahtijevati, iskati, uporno moliti.*

Tražilo se u vlastelina povišenje nadnice, a nastade vrijeme strahovanja onima, koji nijesu htjeli da se pridruže nezadovoljnicima. Da ih zaštite, trebalo je oružništva *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 68).* — Tražimo, gospodine bane, što je pravo i pravično, niti se nadimljemo preko svoje snage i moći *(Šenoa, Kletva, 1934, 879).* — Ne vjeruje, nego traži, da otvorim uprtnjaču *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 104).* — ... oni pružaju ruke u vis i vapeći za smrću traže od nje spas *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 34).* — ... djeca se gnijezde, zijevaju, traže nešto što ne mogu dobiti, plaše se, cvile *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 206).*

— Tražilo se u vlastelina povišenje nadnice, a nastade vrieme strahovanja onima, koji nijesu htjeli da se pridruže nezadovoljnicima. Da ih zaštite, trebalo je oružničtva *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 142).*

3. *istraživati, proučavati.*

Odsad sam morô glasovitosti Padove sam tražiti *(Nemčić, Putositnice, 1898, 323).* — Dakle, tražimo i mi, što nam još zasada crna zemlja skriva *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 112).*

4. u frazi *tražiti lampom* u značenju *tražiti što je izuzetno rijetko.*

Al' ja sam Diogenes, grofe, ja tražim lampom Hrvate, koji bi mogli zaboraviti na svoju korist ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 35).*

5. u frazi *tražiti tajne niti* u značenju *tražiti/otkrivati skrivene veze nekog slijeda događaja.*

Evanjelist je volio uhađati i tražiti tajne niti i bio gotovo veseo, da se radi svoga otkrića može iskazati pred knjeginjom *(Nehajev, Vuci, 1928, 98).*

6. u frazi *tražiti masne mrljice na čemu* u značenju *tražiti dokaze nepriličnog postupanja.*

Zolin opis crkvenoga Rima za čudo je površan i doimlje se mjestimice naivno, pošto je odviše jasan razmak između Zole, koji traži masne mrljice na roketi Lava XIII., i onoga velikoga svećenika, kojega je tako mističkom tajnom obavio ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 101).* — Zolin opis crkvenoga Rima za čudo je površan i doimlje se mjestimice naivno, pošto je odviše jasan razmak između Zole, koji traži mastne mrljice na roketi Lava XIII., i onoga velikoga svećenika, kojega je tako mističkom tajnom obavio ... *(Nehajev, Eseji I, 1944, 178/179).*

7. u frazi *od jalove krave mlijeka traži* u značenju *tražiti što nemoguće.*

... od jalove krave mlijeka traži (od nevoljnika traži lijeka svojoj nevolji) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 195).*

tražiti se tražim se.

1. *ostaviti iza sebe trag.*

Potražice loviti divlje svinje reći će idući po tragu, tjerajući trag, dakle treba najprije ući im u trag, a to je moguće samo onda, ako su se tražile, pa ostavile trag *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 29).* — Odmah, čim padne prvi snijeg i dok je još cijelac, obići ćemo šumu tragajući, da li su se i gdje svinje tražile i ostavine, pa tako ustanoviti, da li ih ima i gdje su *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 30).*

2. *tražiti jedno drugo.*

Kad spazih nju – – je l' bio san il java? / Od ljubavi se sva zavrti glava!! // Odtad smo mi se tražili na samu, / Varakali i taticu i mamu *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 30).* — Noći su nam bez sna, pune patnje, krika, / tražimo se svakim pokretom i kretnjom. / Žeđamo se žeđom vječnih ljubavnika *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 148).*

3. *obratiti se komu za pomoć*.*

Viktor mu je naime kazao, da nikako ne će ostati dulje kod državnog odvjetništva i da će se svakako tražiti sudu *(Krnic, Od proljeća do jeseni, 1925, 17/18).*

trblav -a -o, *koji ima jak i debeo trbuh.*

... jedno glatko kao sir bijelo glazirano tijelo blavana pomiče se korak po korak, dvanaest snažnih trblavih brdskih volova se uspinje svom snagom i lanci se krešu tvrdo i škripe *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 115).*

trbobolja, f., *bol u trbuhu.*

... nema konca grohotu, ni trbobolji, ni suzenju, ni šmrcanju smijačâ! *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 108).*

trbonja, m.

1. peior. *onaj koji ima velik trbuh.*

Debeli kum bit će mu prvi susjed, varoški senator, stari trbonja Angjelko Ciprijanović, koji je tu čast u svakih boljih svatovih obnašao *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 143).* — Jezičinom dalje kao batom mlati. / »Kusati trbonjo! Krnjo! Ukoljico! *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 20).* — Oj trbonjo sveti, reci, / Pije li se tude vino? / Čalabrka li se fino? *(Šenoa, Pjesme, 1933, 210).* — Debeli kum bit će mu prvi susjed, varoški senator, stari trbonja Anđelko Ciprijanović, koji je tu čast u svakim boljim svatovima obnašao *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 232).*

2. *onaj koji je obao, izbočen.*

... nadesno pako stajao je trbonja vrč, pun zlatne kapljice bukovačke, dobra okrepa *(Šenoa, Kletva, 1934, 75).*

trbonjast -a -o, *trbušast.*

Treći – malen trbonjast Švaba, činovnik generalkomande – brbljao neprestance ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 293).*

trbonjasti -a -o, odr. od *trbonjast.*

»Šturm!« – zapištio bi kroz nos kramarčić, a vrijedni purgari poletjeli bi nagnutim batinama proti biskupskom vrtu, pri čem je samo trbonjasti krčmar Funtak zaklipsavao kao šepav racman *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 194).* — Svi izletješe napolje, a zadnji trbonjasti vrač, koji ne krenu s drugima na vijećnicu, već se hrlo zakloni u svoj stan ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 30/31).*

trbuh, m.

1. *unutarnji šuplji dio tijela između prsnog koša i zdjelice u čovjeka i životinje, u kojem se nalaze probavni i drugi organi.*

... tako i u Njegove preuzvišenosti bijaše običaj, te bi ruke uviek na trbuhu držao, pa bi ili palcevi prebirao, ili [...] po trbuhu bubnjao *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 40).* — ... uzdahne Novakovićka, sklopi gojazne ručice na gojaznom trbuhu, zamisli se ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 171).* — ... opazi glavar Stipo, vukuć u neprilici kapu po trbuhu s jedne na drugu stranu *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 103).* — Neprestano klopotaše kratkimi debelimi prstmi po svom trbuhu ... *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 148).* — Prekrstio je ruke na svom oblom trbuhu i riječ mu je u prvi mah zapela *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 78).* — Ovaj gospodin Hrvat leži u travi na trbuhu pa puši ... *(Šenoa, Karamfil s pjesnikova groba, 1932, 20).* — ... lupnu se stari Lugarić debelim prstima po trbuhu *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 112).* — ... gladi bradu, nakašlja se ljuto, bije se katkad po trbuhu *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 157).* — Tarući si modrim rupcem znoj sa čela, zibljući se amo tamo, kanda ga grize u trbuhu, stenjaše muklo *(Šenoa, Branka, 1933, 188).* — ... niže želuca trbuh, kojemu se prostije kaže i drob ili, pogrdno, kulje (ali je drob ponajviše ono što je u trbuhu, t.j. crijeva – kako utroba [...] Kad crijeva kao žamore u trbuhu (na pr., od gladi), veli se: Nešto mi trbuh mršti, krči (od mrštati, krčati) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 70).* — Nadlugar stao uz krevet iz kojeg je malo prije ustao, i lijeno se češe po trbuhu *(Dončević, Propast, 1936, 46).* — Njišu se teški puni trbusi krava ... *(Kikić, Bukve, 1938, 90).* — Jurka je položila svoje ruke na trbuh kao dva komada suha drva ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 9).* — ... zadovoljno prekriži ruke na trbuhu, koji je u posljednje doba stao bivati sve obliji *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 286).* — Neprestano klopotaše kratkim debelim prstima po svom trbuhu ... *(Kovačić, Bježi-hajka, 1944, 409).* — Pun trbuh – masna usta, prazan trbuh – suha usta, dvije stotine pečenih jaganjaca i prasaca se puši [...] pedeset pekara stoje za pedeset hrpa divnog mirišljivog pšeničnog kruha, a Đulaga Kokin nije od juče okusio ni mrve *(Kikić, Djela I, 1952, 257).*

2. *pren. (često personifikacija velike ljubavi prema hrani ili potrebe za njom).*

Hajduk želi kruha i duhana, / Trbuh laje, glad nemoć zadaje *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 33).* — Trbuh je alfa i omega *(Matoš, Umorne priče, 1909, 86).* — ... jednom riječi, trbuh je »ratio ultima« na ovom svijetu *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 72).* — Te sad ti i moj razbor sudi, / Da trbuh ti je kutić neba! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 120).* — Za trbuhom ti idu želje / I sve pregnuće duše tanke *(Šenoa, Pjesme, 1933, 414).* — Sila i novac, to ti je tvoje pravo, trbuh tvoj Bog ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 282).* — Trbuh je neumoljiv despot i zapovjednik *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 30).*

3. *unutrašnjost čega.*

Povirim dakle, da svojoj znatiželji ponešto udovoljim, kroz otvor na središtu kuverte u trbuh paroborda *(Nemčić, Putositnice, 1898, 282).* — Jedan za drugim silazili su teškim korakom u željezni trbuh broda i iščezavali u njemu kao da su padali u bezdan *(Bego, U očekivanju, 1917, 70).* — Legli smo u Zeppelinov trbuh *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 101).* — ... otomanu se prosuo trbuh i mrlje od kave, mlijeka, čaja, masti po njemu su kao jako razvedeni kontinenti *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 108).*

4. *ono što ima izbočeni, ispupčeni dio nalik na trbuh.*

... sve, što strši nad krševitim trbusima brežuljaka; sve je proželo sunce mekom jutarnjom svjetlošću ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 116).* — Vujo je krstario očima po nebu tražeći, ne skriva li se u kutu kojem oblak: često i kakav mali, ne veći od šljivine krošnje, zna tolik narasti, da svojim trbuhom zapne o kakav visoki vrh, tu se raskomada u mnogo manjih ... *(Perković, Škrinja, 1950, 9).*

5. *utroba, maternica; trudno stanje.*

A i dijete sam imao s njom, curicu od godinu dana, drugo je pak nosila u trbuhu ... *(Dončević, Propast, 1936, 176).* — Ja sam imao jednog sina, i mojemu sinu ne treba više od jednoga [...] Dosta je jedan! [...] E, a tko može ... kako da kažem ... komandirati? Samo pogledaš jednog dana: trbuh ko bubanj ... Nema se kamo! – A više puta opet ni sam ne znaš, da li se je umiješao duh sveti, ili ti je žena jednostavno nabasala na čari ... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 77).*

6. u frazi *(ići, hoditi) (s) trbuhom za kruhom* u značenju *(ići) za poslom, za zaradom.*

... ja sam ti dao kvas, a ti hodi s trbuhom za kruhom *(Nemčić, Kvas bez kruha, 1898, 156).* — Službenike bi mijenjao svakoga mjeseca i tjerao ih u svijet, štono se veli, s trbuhom za kruhom *(Kovačić, U registraturi, 1911, 119).* — S trbuhom za kruhom vodim / Ja ilirski sviet nehajni *(Preradović, Djela II, 1919, 9).* — ... a u svem tom ti je na pomoći onaj nagon, koji dokazuje životinjsku stranu našega bića, »trbuhom za kruhom!« *(Šenoa, Vječni Žid u Zagrebu, 1931, 72).* — ... ide trbuhom za kruhom ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 80).* — ... otići u daleki svijet trbuhom za kruhom ... *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 49).* — Vi bi ostali tu i krepavali kao psetad, je li? Ili bi se digli trbuhom za kruhom, možda čak do Save? *(Kikić, Djela I, 1952, 151).*

7. u frazi *pustiti trbuh* u značenju *ugojiti se, postati debeo.*

Koliki bi po onom, što je sam sobom vriedan, već odavna bio lipsao; al mu je ruka zlatna, pa je sav zlatan; trbuh pustio i podvoljak objesio ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 93).*

8. u frazi *trbusi će spasti kome* u značenju *osiromašit će tko.*

... svaki guli seljaka i vara državu na porezu [...] Znam ja sve njihove lopovštine, koje nekažnjeni svaki dan tjeraju. Ali odsada ću baciti oko na te gavranove, pa da vidimo, kako će spasti gazdinski trbusi! *(Hanžeković, Novele, 1932, 160).*

trbuhozborstvo, n., *sposobnost čovjeka da govori ne mičući usnama pa se čini kao da govori iz trbuha*, ovdje u prenesenu značenju.

Vatra je minula, ideje tek pomaljaju glavu, i naši najbistriji razgovori još su trbuhozborstvo *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 10).*

trbušak, m.

1. dem. i hyp. od *trbuh.*

Svijetle su se kapi ronile blistavo preko njenih tankih ruku, po njenoj tek raspupanoj grudi i po pružívom joj trbušku *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 114).* — Onda dodješ u muzej, u hram [...] Tu glavica mlade žene [...] tamo kosa ko u bauka, pak goli trbušak s pupkom, pak – no, što ću brojiti i nabrajati! *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 181/182).* — Bijaše muž to stasa krepka / Trbušak bje mu teret vas *(Kranjčević, Djela I, 1933, 119).* — Na glavi joj vijenac i »šlajer«, rekao bi sama nevinost. Tek se trbušak malo napeo! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 152).* — Da, moje vrećice pune su puncate, svaka ima svoj lijepi trbušak *(Šenoa, Kletva, 1934, 787).* — Al' bi lagala, da vam pokudim kapljicu, nastavi baka, silno potegnuv i gladeći suhonjavom rukom trbušak vrčića *(Šenoa, Diogenes, 1934, 18).* — Izgleda, kao da su se svi spopali rukom za trbušak iz bojazni, da im ne ispadne želudac! *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 58).*

2. u frazi *nabiti si trbušak* u značenju *udebljati se.*

Nabio si takav trbušak, da je širi nego viši ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 249).*

trbušan -šna -šno.

1. *koji se tiče trbuha, koji pripada trbuhu.*

... ustane Medonić lijeno [...] te prikučivši se »kanonikovim« kolicama uhvati objema rukama lagvić, privinuvši ga na svoj trbušni obujam ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 234).* — Narodom šušne pritajen smijeh. Zaigraju trbušni mišići *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 92).* — ... negdje mlada snaša raskoračena nad virom ogleda bijelo trbušno meso ... *(Kikić, Bukve, 1938, 123).*

2. u frazi *trbušna koža se zalijepila na hrptenicu komu* u značenju *jako je mršav tko*.

... vjetar je urlao kao gladni januarski vuk, trbušna koža mi se zalijepila za hrptenicu [...] a glad, vampir, puza i puza iz kuta, pentra se na postelju, skače mi na prsa ... *(Matoš, Pečalba, 1913, 14).*

trbušast -a -o.

1. *koji ima poveći trbuh.*

Obadje Bruno seosku gospodu: / I sudca, njemšku ukočenu rôdu, / I župnika, trbuša-

stoga starca ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 102).* — ... šior Vicko Korenić, trbušasta bačvica na kratkim brzim nogama ... *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 60).* — Pojet zadivljen pobožno sluša dobrotvora, neprestance sagiblje hrbat i klanja se, odobravajući velike misli trbušastoga Mecene *(Kovačić, U registraturi, 1911, 59).* — ... teško da bi oni ikada u tom širokom, trbušastom čovjeku svoga sina upoznali *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 76).* — Obađe Bruno seosku gospodu: / I suca, njemšku ukočenu ródu, / I župnika, trbušastoga starca ... *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 40).* — Dođosmo na magistrat pred nekog trbušastog gospodina, mislim senatora ... *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 59).* — Poslovan čovjek! Trbušast, već stariji, dobroćudan, malo starinskih nazora *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 31).*

2. *koji je izbočen, ispupčen kao trbuh.*

Nizke kućarice redale se jedna za drugom, trbušaste, naherenih krovova, malenih okana *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 15).* — Niske kućarice redale su se jedna za drugom, trbušaste, naherenih krovova, malenih žmirećih okana *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 16).* — U kutu širila se ogromna trbušasta peć, naproti njoj brojila je visoka stajaća ura čase i dane ... *(Šenoa, Do tri puta Bog pomaže, 1932, 155).* — Stoji tu crkva nekako izvrnuta, a do nje zvonik pod trbušastim klobukom *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 87).* — ... u zidu pako za staklenim ormarićem bijelili se niski trbušasti vrčići od majolike ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 88).*

trbušat -a -o, *koji ima poveći trbuh.*

Budi zdravo ušat / I trbušat; / Trbuh će ti steć pred ljudma važnost, / Uha – duši mir i snažnost *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 288).* — Iz kočije izadje grof i trbušat pristar čovjek s naočali ... *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti II, 1889, 76).* — Debeo, trbušat čovjek, gole glave, siva oka, razkoljenih, širokih ustna ... *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 191X, 12).* — Gleda gospodina savjetnika i vidi, da je on to, onakav kao i svagda, trbušat, rumen u licu, kreštava glasa, ponosit, opor ... *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 47).* — Usta momak, vrč u ruci; / Kvrgast, ćelav i trbušat / Sivogrivac nješto ušat; Nos mu kao božur cvao *(Šenoa, Pjesme, 1933, 216).* — U koga je velik trbuh, tomu se kaže da je trbušat, pupav ili kuljav; da je trbonja *(Kušar, Narodno blago, 1934, 70).*

trbušati -a -o, odr. od *trbušat.*

Na tu dosjetku trbušati mladenac stade hrapavcu stiskati noge u uzkih hlačicah kao proštce, na što se je ovaj svijao poput jegulje *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 186).* — Na tu dosjetku trbušati mladenac stade hrapavcu stiskati noge u uzkim hlačama kao proštce, na što se je ovaj svijao poput jegulje *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 329).*

trbušati trbušam, *dobivati trbuh, debljati se.*

Ogrknuo mi već taj narod! Svađa se, prepire se međusobno, parbi se, a fiškali trbušaju. – Jedu zemlju kao gujavice *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 52).*

trbuščić, m., dem. i hyp. od *trbuh.*

Kadgod bi ga onakog malog po širini klupe povijala, njega bi možda siromaška trbuščić bolio ... *(Bertić, Na velike škole, 1901, 3).* — ... Sajkin se okrugli trbuščić ritmički pokreće gore i dole i blijedožuto meso lijeve dojke gleda kroz smaknuti dekolte *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 14).* — Rukama je skrivala trbuščić, koji je nadizao nešto previše pregaču *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 63).* — A Djuran, malen, gojazan (trbuščić mu napeo hlače kao pohodni kavalerijski bubanj) [...] davao je utisak čovjeka, koji umije veselo da živi *(Dončević, Bezimeni, 1945, 21).* — ... obratila bi se Gobetu s izričitom željom, da hoće muškog češljugara, ali ulovljenog na smoli (ne u mreži!) i da mu, zaboga, ne bi pritisnuo trbuščić! *(Marinković, Proze, 1948, 230).*

trbušić, m., *trbuščić.*

... javlja se bilježnik, a obli trbušić nadimlje mu se pri tom kao mieh *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti V, 1895, 144).* — Sunce je iznova na prekide sjalo i bacalo kroz prozor na njegov ružičasti trbušić tople zrake ... *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 193).* — General je bio čovjek srednjeg stasa, a dobrano ugojen. Po prsima, pa čak i po onom svojem okruglom trbušiću, bio je posut ordenima *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 50).* — Dim, pjesma, vonj, i trbušić masne debele Sajke i šminka na jagodicama obraza ... *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 15).* — ... pa

ako još imaju trbušić kao netko kod Obzora, obično dobrijani ... *(Matoš, Kritike, 1940, 141).*

trbušina, f.

1. augm. i peior. od *trbuh.*

Te potrče, da se ljube u lica, / Al do toga ne mogoše doprt, / Jer je svaki trbušinom oprt *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 36).* — Bio je negdje strašan požderuh: jedva si mu mogao zamijetiti sitne nožice ispod trbušine *(Kovačić, U registraturi, 1911, 6).* — Ali oni popni se orijašu tko na ledja, tko pod noge, tko na ramena i netko ga obodi u trbuh ... Ali zlo ... rasporio mu orijašku trbušinu ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 302).* — Sa mnom se vozi neki zamusani debeli čovjek [...] Trbušina mu i poskakuje i posrće desno, lijevo, desno, lijevo *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 103/104).* — U baruna Ladislava bijaše kraj sve silne trbušine neobično mnogo razbora i oštra uma *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 182).* — ... dočim je gospodar od teška smijeha objema rukama trbušinu držao *(Šenoa, Vladimir, 1933, 151).* — Majstor nije šala, navlaš stari cehovski majstor, koj' ima dva podbratka i trbušinu za tri trbuha, te može dlanom lupati po njoj kao po velikom bubnju *(Šenoa, Zvonar tobdžija, 1933, 235).* — Gospodin Tahi bio je danas počastio gospodina podbana Ivana Forčića, koj' je rado zalazio u goste pod gospodski krov, kako se je to po silnoj trbušini i crvenom nosu na prvi mah opaziti moglo *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 182).*

2. *pren.*

Znači da se Evropa spremala da proguta – Aziju i Ameriku u svoju nezajažljivu trbušinu *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 33).*

trbušiti se trbušim se, *isticati se trbuhom.*

... a prama tomu crnomu i izlizanomu pokućtvu zievala je crnina drugoga diela sobe, gdje se je do vrata trbušila zemljena peć na lončiće s malim kupatilom, gdje se umiva i abdest uzimlje *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 5).*

trcarul, m., *konopac za skraćivanje jedra.*

... čini uhititi po dvije ruke trcarula* (= [...] konopčići prišiveni priko sredine jedra u dva u tri reda; svaki red zove se ruka. Služe za skraćenje jedra) na gabijama, a dvije na randi *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 48).*

trcati se trcam se, *otrcavati se, ofucavati se.*

... tako se srce kô krpa trule tkanine trca *(Krleža, Pjesme u timini, 1937, 31).*

trcimice, prilog, *u trku, trkom.*

Svagdje gdje mu na domaku bili, / Ponajbolje na Farmaku krutu, / Gdje razpudi trcimice Turke / Ka Dinošu i ka Podgorici *(Martić, Osvetnici V, 1881, 126/127).* — Nabijem, presenećen, iznova pušku, zahuktam se i natisnem trcimice za njim [...] a on, Bogo mili, čuda golemoga, preskoči psa i trči, pa trči *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 32).*

trčalac, m., *onaj koji trči.*

Ali nesretni trčalac nekud se zadjene i pljusk u jamurinu, punu sniega, gdje nedavno izkopaše dub ... *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 144).*

trčanje, n., glag. im. od *trčati.*

Ali u jedan par začuje něku neobičnu buku i plaho tèrčanje po dvorištu, pa zatim i po skalinih *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 60).* — Pak onda nastane igranka; poslje trčanje izmedju kresovah, što bukte *(Stojanović, Slike, 1881, 147).* — Ali u jedan par začuje neku neobičnu buku i plaho trčanje po dvorištu, pa zatim i po skalinah *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 77).* — Ples je ritmičko [...] trčanje, a s tim spojeno djipanje ili skakanje (a može biti i bez toga) *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 41).* — Neka nerazumljiva vika, trčanje, komešanje *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 194).* — Zato širimo [...] i ona tjelesna vježbanja, koja si može svaki, pa i najsiromašniji priuštiti – kao trčanje, plivanje, hodanje i turistiku *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 113).* — Dječak nije slušao. Sjedio je na vrhu stabla [...] Smijao se, dok je od njegova njihanja voće padalo starcu na glavu. Kanonik uzmaknu. Kad se okrenu, Puck bijaše već sišao i dao se u trčanje *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 8).* — ... na peronu vrzlo se još veće množtvo nego prije – buka je rasla. Neprestano trčanje ljudi uzruja ga ponovno ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 106).* — ... javio se muški glas dolje iz mraka, jedan kat niže, i odmah se zatim čulo trčanje uza stepenice *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 232).* — Na palubi panika: trčanje,

lanci, sirena. Gromovi, vjetar i kiša *(Marinković, Proze, 1948, 81).*

trčati trčim.

1. *kretati se brzo dodirujući tlo sad jednom sad drugom nogom tako da tijelo u kratkim razmacima lebdi u zraku.*

Trče oni kao vjetar ukraj polja, ukraj rijeka, ukraj livada i brda, ukraj dolina i brda *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 36).* — Eva-Magdalena trči prema njemu, zadihana, otvorenih crvenih usta, sjajnih očiju, razmršene kose; čini se, da će se zaletjeti ravno dolje u duboki potok *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 111).* — Morao je upravo trčati, jer su krivolovci brzali uspinjući se po tragu ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 74).* — ... osjetio sam neki čudni, nejasni, sladunjavi strah [...] pred nečim nestvarnim što je izvan mene, a što bi htjelo da me [...] natjera da odjednom stanem trčati, trčati nasumce u noć, u panici bez daha *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 28).*

2. *činiti što u žurbi.*

»Vina, vina!« gazda kune, / Slugam kažuć, što da prave: / Sim tam trče, čaše pune, / Jedno maknuv, drugo stave *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 243).* — I Janko je letio na sjednice, te se u njima dugočasio, trčao od jednog sastanka na drugi ... *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 177).* — I opet on trči! O, kamo trčiš? Samo za vitlić zatakni! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 129).*

3. *brzo prolaziti, protjecati (o vremenu).*

Jur šesto ljeto trča, odkad u izhodu / Na slavne bdi'aše tabor Krstov boje: / Niceu nastupom oteo, a slobodu / Jur Antiokiji varkom uzeo je *(I. Mažuranić, Dodatak, 1895, 207/208).*

4. u frazi *trčati za kim ili za čim* u značenju *žudjeti za kime ili čime*.

A kako danas sve trči u divljoj jagmi za zlatom; i kako su ljudi po svojoj naravi skloni povagjati se jedni za drugima, nije čudo, što je vrlo malo ljudi, koji kreću inokosnom i teškom stazom nauke, prama visokom vrhuncu dobrote, ljepote i istine *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 9).* — Danas, u vrijeme suprotnih načela i teorija, u doba skepse, željne oduševljenja, najizrazitiji je tip inteligentne prosječne mase čovjek, koji nema svog suda, pa mora trčati za modom, za hirovima većine *(Matoš, Pečalba, 1913, 154).* — Ta eto sad pod stare dane stao trčati za ženskima ko da je dječak *(Krnic, Jedrina, 1916, 153).* — Zamišljala je život pun posla, pun truda, gdje sve vrvi u buci i metežu, gdje svi trče za stanovitim ciljem ... *(Bego, Novele, 1916, 132/133).* — »Možda ima nešto neodoljivo ta žena, kad ljudi kao slijepi trče za njom! Njezino je srce hladno kao kamen, a ipak je svi traže. Kakvu vlast ima ona nad ljudima? Čim ih privlači ona? *(Bego, Novele, 1916, 135).* — ... pripovijedala o svojim »furorima« u Splitu, kako su mladići za njom trčali, kako su joj na večer pravili serenade ... *(Vojnović, Geranium, 1918, 51).* — Svijetlim prostorom resterana trčali konobari i konobarice noseći jelo i piće na sve strane ... *(Kosor, Razvrat, 1923, 91).* — Svi narodi evropski imaju svoje laži i svoje fraze [...] Hrvati trče za svojom Modrom Pticom Slobode uvijek u bolećivom zanosu za obmamom i lažima, uvijek u nerazmjeru spram stvarnosti *(Krleža, Deset krvavih godina, 1937, 95).*

5. u frazi *trčati kao muha bez glave* u značenju *trčati bez cilja, smeteno.*

Odmah u prvom krugu trči zec upravo na mene [...] trči i trči kao muha bez glave upravo meni med noge *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 32).*

6. u frazi *trčati na vrat na nos* u značenju *pretjerano žuriti.*

Kaže se: Trči na vrat na nos; trči kao goran, kao ovca na solilo; ni hat ga se ne bi mašio (kako trči) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 84).*

7. u frazi *trčati kao krave pred ognjem* u značenju *trčati u panici.*

Ljudi su stali da trče kao krave pred ognjem, nije se ništa razabiralo, samo vika suluda i zviždanje ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 25/26).*

8. u frazi *trčati od »Poncija do Pilata«* u značenju *ići redom ne preskočivši ništa na putu ostvarenja čijeg cilja.*

Pokuša da dodje kao jurat kojemu zastupniku ili dostojanstveniku na saboru. Svak božiji postigao je to lako, biedni Vinceković i za oto morao je trčati od »Poncija do Pilata«, dok je napokon ipak našao mjesto ... *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 140).*

9. u frazi *trčati okolicom* u značenju *obilaziti susjedstvo tražeći što.*

Pak dogje i njezina bolest, a ja stadoh tad trčati okolicom da nagjem posla – i da saznadem štogod o čovjeku, koji je bio uzrokom naše nesreće ... *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 75).*

trčka, f., zool. *divljač iz reda kokoški, poljska koka.*

Nenadano javi se nad dvorcem negdje na brežuljku trčka, a njezin oštri glas čudno se razlijegnu tihom dolinicom *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 29).* — Zakuske zna cienit samo fine, / Smudja, raka, trčke, bekasine *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 99).* — Po sjenokošama prve večernje maglice i glas trčke, prepelice i prvih popaca *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 47).* — Hvalio mi okolicu, da je puna divljači, pa budući smo obojica lovci, to da ćemo se nekoliko dana naužiti divnoga lova: sad na zečeve, sad na trčke ... *(J. Kozarac, Tri ljubavi, 1919, 26).* — ... i pohita preko polja, da ne zakasni na zbor. A za njom dječica, kao pilići za trčkom *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 259/260).* — Hvalisao mi okolicu, da je puna divljači, pa budući da smo obojica lovci, to da ćemo se nekoliko dana naužiti divnoga lova: sad na zecove, sad na trčke ... *(J. Kozarac, Tri ljubavi, 1934, 182).* — ... i spetim, gdje su se trčke prpošile, gdje patke mitarile, a gdje jarebice jarebile *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 6).* — Po koji roj preplašenih škvoraca ili trčaka diže iz grmlja u spokojnost ljetnog podneva akustičnu fatu morganu čudnog, naglog preplašenog svog šuma *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 185).* — ... tek dolje pri podnožju, gdje rastu kukuruzi, oglasiše se trčke prhnuvši na drugi uspavani brežuljak. Njih se i ne vidi, samo se čuju *(Leskovar, Izgubljeni sin, 1944, 274).* — Nenadano javi se nad dvorcem negdje na brežuljku trčka, a njezin oštri glas čudno se razliegnu tihom dolinicom *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 34).*

trčkanje, n., glag. im. od *trčkati.*

Po hodniku čulo se neprestano trčkanje, dogovaranje i šapat *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 110).* — I tako cijela drama nije veličanstvena slika, gdje se ruši staro stablo slobode, već je vječito spletkarenje i izdavanje, trčkanje i srtanje, kraj kojega propada Novgorod *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 31).* — Pametan ne će »tabulirat« zemlju nego proda, ko i ja. Jutro zemlje, istina, manje, al je i bez duga. A »tabulacija«, pa trčkanja po varoši, pa kamati i kakve sve ne brige ... *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 116).*

trčkaranje, n., glag. im. od *trčkarati.*

... svaki je čas po jedan istupio iz drvoreda, stao u grabu, pak onda potrčao da stigne na svoje mjesto i tako je od toga nervoznoga trčkaranja oprema na ljudima zveketala kao na teškim teretnim konjima okovana orma *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 23).*

trčkarati trčkaram.

1. *pomalo trčati; ići simo-tamo.*

Husejin je polegao otraga po tratini. Mali Ahmed trčkara oko njega i prevrće se po zemlji ... *(Ogrizović, Hasanaginica, 1909, 10).* — Po nasadima su trčkarale kokoši, čeprkajući po gredicama ... *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 150).* — Nosile su oveća prazna vjedra na glavi. Za njima su trčkarala djeca s bakrenim sićima, kojima se crpa voda iz bunara ... *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 56).*

2. *biti u stalnom pokretu zbog posla.*

... ne trebate toliko trčkarati kao gore u dvoranama ... *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 56).* — Svršava poslove u pisarni, brine se za opskrbu i opremu hodne, trčkara po bataljonu, rješava razne molbenice ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 77).* — Sobari su trčkarali ložnicama, a dvorjanici zveckahu čitav dan srebrnim poslužavnicima i priborom *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 55).*

trčkati trčkam.

1. *trčkarati.*

Služavke žurljivo trčkaju ... *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 142).* — Krista bi se neprestance po kući vrtjela, kao zvrk, i trčkala po kući *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 85).* — Dijete je veselo trčkalo uz njega ... *(Kostelić, Oluje, 1913, 43).* — ... ja sam ti trčkao – tražio – njuškao – da se tih pisama dočepam ... *(Šenoa, Ljubica, 1932, 25/26).* — ... i već je bila dvadeset puta u kolu obašla dosta široki vrt, pa je počela iznovice trčkati, ko pod mrak mladi zecevi *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 106).*

2. *pren.*

Tako bi zatiljak lubanje lupio o zaslon, pa se u tom položaju isticala Adamova jabuči-

ca i malo razjapljena usta. Jabučica je poput uhvaćena miša trčkala ispod providne kože goredolje ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 189).*

trčke, prilog, *trčeći.*

Ne mogu da ubijem zeca ni sjedećke ni poklečke, ni stojećke pa ni trčke *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 32).*

trčkica, f., dem. od *trčka.*

Mladja od njega sestrica trčala je već kao trčkica – a on – i nikako ne ... *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 12).*

trčuljak, m., *onaj koji je malena rasta.*

Gospodin Vencliček, taj patuljak, trčuljak, bezbrkuljak, vijao je mladu doktoriju po Alservorstadtu ko krvolok pauk sirote mušice *(Šenoa, Blijedi mjesec, 1932, 137).* — Čudan svat taj Grga Čokolin! Suhonjast trčuljak *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 9).* — ... trčuljak i patuljak imaju isto značenje: čovjek malena rasta *(Kušar, Narodno blago, 1934, 65).*

treba, f., *potreba.*

Prem je treba, da se u tuzi / Grob otaca naših plače *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 50).*

trebati trebam.

1. *imati potrebu za kim ili čim.*

... miraza je imala gotovo više, nego što je meni trebalo *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 9).* — Dok ti ne treba, nek te ljudi pozivaju; al čim osjetiš, potreba ti je, bole te takovi pozivi *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 180).* — Sretan čovjek ne treba pameti, a mudrome ne pomaže sva njegova mudrost, ako ga je sreća ostavila *(Krnic, Jedrina, 1916, 64).* — Ljudskom srcu uviek nešto treba, / Zadovoljno nikad posve nije: / Čim željenog cilja se dovreba, / Opet iz njeg sto mu željâ klije *(Preradović, Djela I, 1918, 11).* — ... u čas, kad srce mnogo sreće treba, / stara se rana otvara i peče *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 40).* — Ne trebam ničiju sklonost i milosti prositi ne ću; / Zahtijevam svoje pravo na mladost, na život i sreću *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 63).* — Ja ničiju popustljivost ni uslugu ne trebam! *(Cesarec, Careva kraljevina, 1925, 178).* — Kada trebaše koju pametnu, bome ni tu Milinko ne zataji *(Hanžeković, Novele, 1932, 38).* — Treba mi novog puta vidikom kakvim stranim, / novo mi biće s izvorom izvan bića treba *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 84).* — Meni ne treba fiškala, ja ću se i sam braniti *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 96).* — Trebalo mu je novaca, a bilo ga je nekako stid zatražiti od nekoga zajam ... *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 106).* — Trebalo je dosta vremena, da koludrice tu nečešljanu, divlju djevojku privedu u red *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 254).* — Nebo zovni, to nam treba, / Jedina je pomoć nam *(Šenoa, Pjesme, 1933, 18).* — Da, on je znao, jedan drugog treba *(Šenoa, Pjesme, 1933, 430).* — ... i kralj Ljudevit spregnuo ih je teškom mukom pod jaram svoje države, jer mu je trebalo i Nikolina i Pavlova duha *(Šenoa, Kletva, 1934, 50).* — Muža nam treba, čelikčovjeka od glave do pete, šta će nam djeca, šta žene? Muž vlada, i pomažu ga svi muževi ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 317).* — ... Novigrad diže se u zrak kao Božji prst, do kojega ti treba Jakubove ljestve *(Šenoa, Kletva, 1934, 422).* — ... nekoliko mjeseci će bolest trajati, i trebat će mu polagane, ustrajne oporave. Tako bar veli liječnik *(Šenoa, Diogenes, 1934, 184).* — Trebate li svijeću? Ne vidi se *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 36).* — Meni treba velikog oduševljenja, silne vjere i silne ljubavi ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 73).* — On samo zna, što trebaju gospoda, / Da njima vazda bude torba puna, / Pa mir i Bog! da još je živa glava! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 240).* — Ja ne trebam ničije popustljivosti ni usluge! *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 234).* — ... zemlja ne treba gospodara već slugu *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 7).*

2. *biti potrebno, nužno da se učini, morati.*

Ima ljudih na světu, koji mnogo o moralnoj snagi govore i pišu [...] ali o tom treba dvojiti; bi li upravo tí ljudi iz borbe raznih strastih njima možda sasvim nepoznatih tako slavno proizišli, kao što to, bilo pismeno ili ustmeno, opisuju, razlažu, i uče – u svojoj sobi *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 47).* — Trebaš znati, da je tada / Kidalo se srdce moje, / S jednog tako težkog jada / Stradalo nas obodvoje *(Trnski u Šenoa, Antologija, 1876, 62).* — Dok nebijaše zla, nije sviet trebalo ni učiti dobru *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 23).* — Puno nam se treba truditi, da dobijemo ono, što nam obećava odsuda naša *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 67).* — Sto je ljeta suza i očaja / Trebalo nam, da shvatimo tebe *(Hranilović, Izabrane*

pjesme, 1893, 85). — Ima ljudi na svietu, koji mnogo o moralnoj snazi govore i pišu [...] ali o tom treba dvojiti, bi li upravo tí ljudi iz borbe raznih strasti, njima možda sasvim nepoznatih, tako slavno proizišli, kao što to, bilo pismeno ili ustmeno, opisuju, razlažu, i uče – u svojoj sobi *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 60).* — Pravo svakom, što treba da radi, / Da radostni u sreći provede / Viek i slavan vrhu zviezda sjede *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 33).* — Triezna rada i sloge nam treba, / Da čuvamo djedovinu svoju *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 84).* — Već je osam dana doma i trebalo bi da pohodi Borkoviće-ve, nu susteže se nekako *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 15).* — Da, trebalo bi, da se i umiješ – doda žena ujedljivo *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 55).* — ... on se ne će barem trebati da prekorava s nestalnosti, nevjere *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 73).* — Kad je trebalo da ode, bude mu najednom neobično teško *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 89).* — Pred Bogom treba da su svi jednaki, bio vezir, il' balija *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 111).* — Anarhista bi trebao da se malko slobodnije ponaša *(Matoš, Novo iverje, 1900, 91).* — Trebao si doći kući naveče. Sada je dva sata po ponoći. Mina je kao luda, a Otama je svaki čas izlazila na dvorište i hukala kao mala sova *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 384).* — Za narod, kada treba, / Dat ćemo zadnji groš *(Šenoa, Pjesme, 1933, 16).* — Tko je zemljom vladat rada, / Treba da se sam nadvlada *(Šenoa, Pjesme, 1933, 208).* — Trebalo je miriti slatkim i glatkim, trebalo je dva bješnjaka krotkim rukama spraviti pod jedan jaram, trebalo je nadlijati lije, kakovi bijahu primorski građani *(Šenoa, Kletva, 1934, 637).* — Treba ti znati, gospodine Ivanošu, da me nije samo donijela amo moja dobra volja, već i zapovijed vladara našega *(Šenoa, Kletva, 1934, 933).* — Da ždrijebe ne čini štete, trebalo ga je vezati za kola *(Miškina, Trakavica, 1935, 61).* — Trebalo se boriti za valjanu i solidnu literaturu, proti lošoj i krzljavoj, a za snažnu knjigu protiv impotentnoj, za trijezan i iskren rad proti lakoumnom, hinjenom i površnom ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 151).* — Trebalo bi pametno i kristalno misliti, eto, to je sve, što bi trebalo *(Krleža, Novele, 1937, 64).* — I onda o zimi misle skoroj i blizoj: / Trebat će nasjeći drva. / Trebat će popraviti krov. / Trebat će sina u vojsku dati. / Trebat će ocu istesati krst *(Batušić, 23 pjesme, 1938, 19).* — Već je osam dana doma i trebalo bi da pohodi Borkovićeve, no susteže se nekako *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 86).* — Kad je trebalo da ode, bude mu najednom neobično težko *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 164).* — Trebalo bi govoriti djeci: mrzite sebične i podmukle mrave i ugledajte se u cvrčke i ptice, pjesnike i pjevače *(Marinković, Proze, 1948, 86).* — Jesen je, Lelijo, jesen: / Kišna i siva jesen, / I treba da se mladi rastanemo *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 18).*

3. u frazi *nije trebalo čega* u značenju *bilo je suvišno što.*

Ukratko, toga rata baš nije trebalo! *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 25).*

4. u frazi *što je trebalo komu* u naknadnom ispitivanju smisla čega što se pokazalo lošim u značenju *pogriješio je tko.*

Šta mu je još trebalo huckati Petkovića na Pajzla! [...] Petkovića je nahuckao samo na sebe sama! *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 391).*

5. u frazi *trebati mnogo* u značenju *imati velike potrebe, mnogo trošiti.*

... no starac bivaše svake godine sjediji, a po ćudi mrkastiji: sinovi trebali mnogo, on slabio i zanašao se u poslu na tudjicu. Najposlije se jedne godine naglo od kapi izvali [...] Uzeše braća da urede medju sobom imovinu, a kad tamo – kuća i zemljišta zadužena ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 118).*

6. u frazi *čistu obrazu malo vode treba* u značenju *tko je čestit i pošten, ne mora se puno opravdavati.*

»Čistu obrazu malo vode treba.« Tko je čestit, pošten, valjan i neokaljan, ne treba se mnogo izpričivati, a tko je nasuprot zločest, ne pošten, ne valjan i okaljan ne opra ga ni Sava ni Drava ni sva voda Dunava *(Stojanović, Slike, 1881, 197).* — Čistu obrazu malo vode treba *(Nemčić, Udes ljudski, 1898, 189).*

7. u frazi *znati kao osa gdje treba ubosti* u značenju *znati prepoznati čije osjetljivo mjesto.*

Znao je Georgis kao osa, gdje treba ubosti, u koju gangliju! *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 216).*

trebljenica, f., *istrijebljena, čista pšenica,* ovdje u značenju *ono što vrijedi.*

Ali zato je uprav sveta dužnost svakomu uredniku, da marljivo razlučuje trebljenicu od kukolja, pjevačicu od kreštelice, t. j. pravoga pisca od nadripisca ... *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 32).*

trebnik, m., *knjiga obrednih molitvi, obrednik.*

A ja ću ti spremit sa Cetinja / Zlaćen Trebnik za tvog trebovanja; / Pa ćeš vrle opojati duše / [...] / O Spasovu, danu godovnjemu *(Martić, Osvetnici II, 1862, 153).* — A Trebnik mi već ni trebat neće; / [...] / Jer nemogu nabavit popovstva / U Mostaru od vladike moga *(Martić, Osvetnici II, 1862, 154).* — Zovnuvši redušu [...] zamoli je, da mu doda trebnik i hladne obloge, pa leže na široki bijeli odar *(Matoš, Iverje, 1899, 83).* — ... čita iz ujakovog trebnika kao iz peštanskog Caviara, a na uhu mu kao propovjedniku crni šešir trouglac *(Matoš, Novo iverje, 1900, 75).*

trebovati trebujem, *trebati; potraživati.*

... ali oni se ipak těšiše time, da se on tako bèrzo povratiti neće, a to s toga, što su znali da ga kralj Andrija vèrlo uvažava, te u važnih slučajevih rado pita za dobar savět, što je kralju trebovao osobito u ono doba ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 225).* — Ni j' se care nuz Savu spustio, / Da on vidi ravnu Slavoniju, / I posjeti biele gradove, / I nadari, što dara trebuje *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 68).* — Vrieme je bilo liepo, i tako su djaci sve prošle nedjelje provodili idilički život na polju i u planini za ovcami, kozami, konji itd. A sada mu ih trebovaše nekoliko za grbonoše, cvjetonoše, pjevače, – isto tako i nekoliko djevojaka *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 45).* — ... tvoja mlada plahost / Trebovaše štita; ja odlučih / Moja prsa da ti štitom budu *(Demeter, Teuta, 1891, 84).* — ... ali oni su se ipak tješili time, da se on tako brzo ne će povratiti, a to s toga, što su znali, da ga kralj Andrija vrlo uvažava, te u važnih slučajevih rado pita za dobar savjet, što je kralju *trebao* osobito u ono doba ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 289).* — Ako ti je pak udes to uzkratio, uzmi moje sažaljenje, jer ga tad nitko većma ne trebuje *(Nemčić, Putositnice, 1898, 253).* — Češće ustane poviriti nemotnjicu i, kad ne bi joj trebovala, opet na blanak sjedi i predi *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 32).* — Vrlo imućan, dobroćudan i priprost vlastelin trebovao silne služinčadi *(Draženović, Djela II, 1947, 11).*

trečoć, prilog, *treći put.*

Jednoč reče: spasi Bože dušu, / Drugoč: za krst i slobodu svetu, / Trečoć: padoh, osveti me druže *(Martić, Osvetnici III, 1865, 50).*

trećača, f., *groznica koja se vraća svaki treći dan.*

Groznica može biti svagdanjica, prezdanica, trećača ili četvrtača (prema tomu kako hvata svaki drugi, treći, četvrti dan) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 210).*

trećak, m.

1. *treća četvrt Mjeseca.*

Oblaci se gomilaju, samo kadšto proviri mjesec trećak, da razgali mrku noć *(Kumičić, Sirota, 1885, 337).* — Trećak mjesec je posljednja mjesečeva četvrt *(Kušar, Narodno blago, 1934, 8).*

2. *treći morski val koji dolazi iza dva manja vala.*

Trećak. Kažu mornari da je svaki treći val jači od ostalih i zovu ga: trećakom *(Carić, Slike iz pomorskoga života I, 1925, 304).* — Oko dvije po ponoći dođe ti nam jedan trèćâk* (= U oluji morskoj, nakon nekoliko manjijeh slijedi sveđer jedan veljački val, koji pomorci zovu trèćâk) te, moj brate! – hljup *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 50).*

3. *prase od tri godine.*

Mužjak divlje svinje jest vepar, divljak ili divlji prasac, krmak, a ženka krmača [...] prase, a od godine dana nazime, nazimac [...] od dvije godine dvogoče, pa dalje trogoče, trećak ... *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 5).*

trećakinja, f.

1. *žensko prase od tri godine.*

Mužjak divlje svinje jest vepar, divljak ili divlji prasac, krmak, a ženka krmača [...] prase, a od godine dana nazime, nazimac [...] od dvije godine dvogoče, pa dalje trogoče, trećak, trećakinja itd. *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 5).*

2. *bačva od tri litre.*

Kad je Marko riči razumio, / Primaknu se bačvi trećakinji, / Sa tri ju je prsta podignuo, / Pa je čepić-grlo otvorio: / Ne priduši, dok ju ne prisuši *(Hrvatske narodne pjesme VIII, 1939, 104).*

trećerazredan -dna -dno.

1. *koji je loše kvalitete, slab.*

Kao da on ne zna da su sva ta lica oko njega više-manje krivokletnici, nenadareni brbljavci, laskavi iznuđivači, trećerazredna piskarala ... *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 30).* — Poslije je ta kolporterka i sama stala na ulicu kao trećerazredna roba ... *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 226).* — Konj u skoku, to je tipično barokni pojam skulptorski, to su poslije Canove ili Fernkorna sasvim loši, trećerazredni zapravo kičeri upotrebljavali kod svojih spomenika kao najobičniju, banalnu, potpuno, gotovo smiješno otrcanu šemu! *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 152).*

2. *koji nema gotovo nikakvu važnost, nebitan.*

... ja sam trećerazredan član društva, sa mnom niko ne računa, niko me ne treba, niko me ne traži, nikoga ne zanimam, niko me ne voli *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 257).* — A Mislilac se poslije ručka u svom kabinetu razvalio na divan, pa brsti ovako nesuvislo po trećerazrednim asocijacijama ... *(Marinković, Proze, 1948, 28).*

trećeredaš, m., *onaj koji u školi ima najslabije ocjene, nekadašnji treći red.*

Ostali spavaju dvoje po dvoje i to ovako: gdje je jednom glava, ondje su drugom noge. I to je to uzrokom, da se mala Ružica i onaj magarac i trećeredaš Dragec često [sic!] se prepiru *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 22).*

treći -a -e, redni broj.

1. *koji u nabrajanju slijedi iza drugoga.*

»Vjeruj, sinko, u višnjega otca, / I njegova od vijeka sina, / I trećega milostiva duha: / Vjeru vjeruj, spasit će te vjera!« *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 29).* — Treći dan božića imali smo ići k podjašpristu Ercigonji, da slavimo njegov god *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 138).* — Nu u taj čas razdade se iz mlina cilik gusala [...] i za njim jošte jedan, još drugi – treći, svaki silniji od prijašnjega *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 182).* —Treći dan pod večer stigoše svatovi u mladine dvore *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 42).* — Treći dan Božića imali smo ići k podjašpristu Ercigonji, da slavimo njegov god *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 119).* — No u taj čas razdade se iz mlina cilik gusala [...] i za njim jošte jedan, još drugi – treći, svaki silniji od pređašnjega *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 153).* — ... Sad sam bio treći, / Što jamu čeka u redu stojeći *(Goran, Jama, 1945, 31).*

2. n., *nijedno od dvoje u paru, višak.*

Jesen se naklanja, / lišće s granah lieće; / Gdje se dvoje ljubi, / nij' potrebno treće *(Vraz, Djulabije, 1880, 80).*

3. u frazi *drugi, treći korijen* u značenju *matematički rezultat korjenovanja.*

Đak je ujednačeno mrmljao, kreda je škripala; i činilo mu se, kao da drugi i treći korijeni galopiraju u zagradama i nose na svojim sedlastim leđima brojeve ili preskaču pluse, minuse i druge korijene *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 172).*

4. u frazi *treći razred/klasa* u značenju *najlošija kvaliteta putničke udobnosti u vlaku.*

Od Zidanoga Mosta [...] pa sve do Ljubljane nedogodi nam se ništa znamenita, osim što na željeznici sědosmo u tretju klasu *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 12).* — Trećom se klasom putuje iz hinjenog siromaštva i lukavog opreza. U njoj zguren noći na tvrdoj žutoj drvenoj klupi [...] Svi su treći razredi sviju vlakova cijeloga svijeta isti [...] Svaki kupe svakoga trećeg razreda ima nešto od ćelije luđačke ili tamničke ... *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 71).*

trećikrat, prilog, *treći put.*

... pa napuniv praznu ogromnu čašu dobrodošlice, taj dan po trećikrat vikati stao: »Da živi liepi spol i naše prijateljstvo!« *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 83).*

trećina, f., *treći dio cjeline.*

Kakov čovjek? Malešan je, dvije trećine tijela, jedna trećina kratke noge, no – gotov jazavac *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 90).* — Ako već ne može ništa da zaima, a on bi uz užasnu galamu izdvajao iz čardaka trećinu prijeteći se osvetom robova *(Hanžeković, Novele, 1932, 84).* — Nemaju vođe, nemaju praha i olova, dvije trećine ih padoše *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 324).*

trećorazredni -a -o, *koji se odnosi na treći razred udobnosti u vlaku.*

... i svi su trećorazredni i teretni vagoni, od repa do lokomotive, s ložačem i mašinistom, strašno grohotali *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 191).*

trećoredac, m., *pripadnik trećega reda sv. Franje.*

Umro je kao franjevački trećoredac u pokorničkoj kostrijeti, opasan isposničkim [...] užetom *(Krleža, Evropa danas, 1935, 269).* — On je bio visok vladin činovnik, inače trećoredac, i zalutavši jedne noći sa prijateljem časnikom u Ilicu 150, upoznao ju je i pomamio se za njom *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 239).*

trećoredaš, m., *trećeredaš.*

Predao sam doktoru Siročeku recept doktora L. W., a on ga je preletio s višim ironičnim prezirom kao strogi profesor kad uzima u ruke pismenu radnju notornoga trećoredaša *(Krleža, Novele, 1937, 254).*

trećoredaški -a -o, *koji se odnosi na trećoredce.*

Njeno mačkasto kreveljenje, prenavljanje [...] njena lažljiva pretvorljivost i namještena, katolička, trećoredaška skromnost, sve su to bile duhovne naslage u koje je prodirao snimajući masku te žene u crnoj svili pred sobom, kao da je posmrtna *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 71).*

trećoretkinja, f., *pripadnica trećega reda sv. Franje.*

Zvonareva djeca ne smiju da se igraju oko crkve naočigled vjernicama: Ne ćete više obješenjačiti pred kućom božjom! Dosta nas stiglo zarad vas, kopilad! govore trećoretkinje u grupama, kada ih opaze *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 43).* — Moja je tetka pobožna žena. Trećoretkinja *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 100).*

trećoškolac, m., *polaznik trećeg razreda nekadašnje gimnazije.*

Dosad su se lijepo razgovarali: on joj je pripovijedao, kako je kod njih u njihovoj gimnaziji; kako se oni, trećoškolci, kud i kamo slobodnije vladaju prema profesorima, negoli četvrtoškolci; kako nijedan od njih ne bi ni za živu glavu zaplakao, kad dobije drugi red, a četvrtoškolci da skoro uvijek plaču u takom slučaju *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 21).*

trefiti trefim, *pogoditi, zgoditi.*

Kaplja, kaplja me mogla trefiti ... *(Matoš, Iverje, 1899, 83).* — ... klekne, uhvati Matiju obim rukama i krene ga. Bio mu je težak kao olovo. Nije odmah trefio, kako bi mu najzgodnije bilo, kušao je ovako i onako, no naposljetku uvidje, da je najbolje onako, kako je počeo da ga vuče *(Krnic, Jedrina, 1916, 149).* — Bude li tako, Schlag će me trefiti *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 163).*

trefiti se trefim se, *naći se, dogoditi se.*

Tu se trefio i dragoman austrijskoga konzulata ... *(Martić, Zapamćenja, 1906, 29/30).* — To je u rukama providnosti božje, draga moja! Priznajem, moglo bi se trefiti, a možda i ne će ... *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 94).* — Nema više svete nedjelje! Sad se trefi da i pop suši sijeno u nedjelju. To jest, ne baš on, nego njegovi težaci ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 118).*

trehnuti trehnem.

1. *tresnuti, mlatnuti.*

Zemlja trehnù, kó da svijet krenù *(Martić, Osvetnici I, 1861, 40).* — ... trehnu rukom [...] koji je prvi bio prstima zahvatio halve *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 43).* — ... upita ga Fejzagić, odmaknuv čibuk od usta i trehnuv prstima preko njega, kao kad se udara uz tamburu *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 119).*

2. u frazi *dobro trehnuti kesom* u značenju *odriješiti, razvezati kesu.*

Na burzi ženstva najbolje notiraju muslimanke. Ta se roba sada potražuje najviše. Cijene su vanredne. Svi oni, kojima je muslimanka bila priča, sada je mogu da dobiju, samo ako dobro kesom trehnu *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 53).*

trema, f., *stanje napetosti i straha pred izlaganjem sebe komu ili čemu.*

On je opazio, da se ona malo stresla, ali nije znao, da li od toga što joj je hladno, ili od kakve treme pred prizorom, koji će doći *(Kostelić, Oluje, 1913, 52).* — Srce mu dršće i od treme ga sve vilice u ustima zabolile *(Kostelić, Oluje, 1913, 60).* — ... stupa [...] pred satnijom i dršće od treme *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 139).* — I tako je sada sa izvjesnom tremom uzeo iz Kohnove ruke kapetan Ratković taj Skomrakov papir, da doživi jedan novi atentat na svoju čast *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 153).* — Igrali su mu nervi, na dnu želuca nešto ga hladilo kao da je izjeo tri sladoleda [...] I kad je pomislio, šta ima još danas da svrši i s kakvim ljudima,

hvatala ga muka. Maturantska trema! ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 69).* — Igrali su mu nervi, na dnu želuca nešto ga hladilo, kao da je izjeo tri sladoleda [...] I kad je pomislio, šta ima još danas svršiti i s kakvim ljudima, hvatala ga muka. Maturantska trema! ... *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 82).* — ... kao glumac, koji ulazi u svoju garderobu kad kuša da prikrije tremu pred premijeru *(Marinković, Proze, 1948, 164).*

tremolirati tremoliram, *podrhtavati.*

Visokocijenjeno društvo! – govorio je on, a glas mu je tremolirao *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 108).*

tremolo, m., *višestruko ponavljanje istoga podrhtavajućeg tona.*

Raztegnuti tremolo tog »orkestra siromahâ«, kako ga njetko duhovito nazva, njegov plačni, drhtavi glas, koji opetuje uviek iste napjeve iz prošlosti, – znalo bi me i u najvedrijih časovih dirnuti *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 10).* — Lisićka imala tanko, sitno grlo, Milkovićka pjevala uvijek »tremolo« *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 84).* — Rastegnuti tremolo toga »orkestra siromahâ«, njegov plačni, drhtavi glas, koji opetuje uvijek iste pjesme, – [...] znalo bi me dirnuti i u najvedrijim časovima *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 11/12).*

trèn, m.

1. *treptaj.*

Bijesna bura širom mora, / Tren tvog oka buru stiša *(Šenoa, Pjesme, 1933, 71).* — ... samo katkada nutkali su te ljudi migom i trenom, da ih podmitiš, al' ti si žmirnuo, pa se nakašljao ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 783).*

2. *vrlo kratak odsječak vremena, poput vremena potrebnog da se trepne okom, trenutak.*

... ćutio je u sebi, da je preživio tren, koji se više nikada povratiti neće *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 74).* — U taki tren i samome mi se nadavalo, nije li lud, jer je bio gotovo posve nalik nekome poludjelu vrtljaru moga otca ... *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 163).* — Ima li pravo ovako uztrajati u mržnji žena [...] koju je muž uvriedio u srce: Ti niesi čista! ... Pak osobito, kad je to izjavio [...] u trenu pomućene duše, u času, u kom niesmo ljudi sa vidom razbora, nego duševno sliepi? *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 12).* — ... u tom trenu bilo mu je kao čovjeku, nad kojim se od kakve strašne prirodne sile ruši krov – a ne zna izlaza! *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 25).* — On uporno šuti, tek na najživlje trene razgovora sporo koju primijeti ... *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 58).* — Sav se u prvi čas čisto izgubio, što se našao na samu s njome. No to je bilo samo jedan tren. Odmah se on snašao, odmah se u njem javi muškarac *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 29).* — Ja hoću živjet barem tren, / Pa makar zato mrijet, Carmen! *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 65).* — Već u te trenove on je [...] mislio, da bi najbolje bilo izaći i otići *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 213).* — A onda biva gorki tren. / I ja se budim. / I ne znam bih li plako *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 110).* — I nesta ga trenom iz sobe *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 123).* — ... skoči, zgrabi listinu, razdre je trenom, i baciv je pred noge mladića viknu ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 239).*

3. u frazi *za/u tren* u značenju *za malo vremena, začas.*

Liferat Jakob pođe da izvrši nalog i vrati se za tren *(Nehajev, Vuci, 1928, 8).* — Al' u tren munu mu čelom munja ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 20).* — ... i za tren nestade ga u ljeskovu grmlju *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 22).* — Za tren planu svjetlost i zareža vatra u peći *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 61).* — I u tren nesta anđela i dvora, / Ko čarnog sanka, a iz bistre svieSti *(Harambašić, Lirika II, 1943, 167).* — U tren proletjelo mi kroz mozak nekoliko naglih, nepovezanih slika ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 123/124).*

4. u frazi *u tren oka* u značenju *vrlo brzo, začas, odmah.*

Sve te razne uspomene proletjele su joj mislima u tren oka *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 99).* — Za odmah, u isti čas imamo i ove riječi [...] u jedan tren (u tren oka), u jedan hip, u tili (tinji) čas, u koji mah ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 36).* — Dubović je to opazio, i shvativši u tren oka razlog svome neraspoloženju [...] on se nasmiješi *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 21).* — Dogodilo se to u tren oka. S moga stola pograbio je jedan lovački nož za rezanje papira ... *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 113).*

5. u frazi *tren oka* u značenju *najmanji dio vremena.*

Da si tren oka zakasnio bilo bi kasno *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 78).*

6. u frazi *na tren* u značenju *vrlo kratko.*

Vidio sam divokoze samo na tren; dva dobra komada *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 68).*

7. u frazi *ni trena* u značenju *ni sasvim kratko, nimalo.*

... ukratko, prior vranski nije bio ni trena bez posla *(Šenoa, Kletva, 1934, 969).*

8. u frazi *istoga trena* u značenju *odmah, bez oklijevanja.*

Zamahnuli mačem na vojvodu istoga trena. / I da ga je onaj – al baš ga pogodi žena! *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 19).*

9. u frazi *u prvi tren* u značenju *isprva, u početku.*

Odmjerena strogost i iskrenost njenih rieči uplivala je tako na mužki spol, da se u prvi tren nije nitko u nju zaljubljivao, ali ta svojstva silila su svakoga, da ju štuje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 32).* — Odmjerena strogost i iskrenost njenih riječi uplivala je tako na muški spol, da se u prvi tren nije nitko u nju zaljubljivao, ali ta svojstva silila su svakoga, da je štuje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 34).* — Odmjerena strogost i iskrenost njenih riječi uplivala je tako na muški spol, da se u prvi tren nije nitko u nju zaljubljivao, ali ta svojstva silila su svakoga, da ju štuje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 160).*

10. u frazi *ne trenuti trenom* u značenju *ne zbuniti se, ne uznemiriti se zbog koga ili čega.*

Nikola ne trenu trenom [...] Ljudi se ruše oko njega, on stoji ko stup *(Šenoa, Kletva, 1934, 301).* — Zaustaviv se zatim pred Zorićem, stavi mu ruku na rame i pogleda ga oštro, al' Trogiranin ne trenu trenom *(Šenoa, Kletva, 1934, 876).* — U sobu navali mlad, jak konjanički poručnik uzvinutih brkova. Oči sijevahu mu bijesno, grofica ne trenu trenom *(Šenoa, Diogenes, 1934, 141).*

11. u frazi *svaki je tren zlata vrijedan* u značenju *nema se vremena za gubljenje.*

Molim Vas, povedite me, jer je svaki tren zlata vrijedan *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 292).*

trên, m., *tužbalica.*

I pjesmama ću moliti Gospoda: / Nad ruševinam Trene ću isplakat, / Dok Boga ganem, da ih digne, / Zdravlje, slobodu da Majci vrati *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 225).*

trenak, m., dem. od *tren.*

A i ona šuti šutkom, / Slušah, kak' joj srce bije, / Brojah trenak za trenutkom, / Al' im broja bilo nije *(Šenoa, Pjesme, 1933, 82).*

trenica, f., *naprava za ribanje tijesta, povrća i drugo, ribež.*

Od čiste sriede do uskrsa nejede se ni truna mrsna smoka. Reduša kuha [...] suhu ribu, suh sir, rezance posute utrenim na trenici suhim sirom, buzu *(Stojanović, Slike, 1881, 181/182).*

trenimice, prilog, *u tren, začas.*

Šimek je stajao postrance, tužan. Najednom poželi da bude div, pa da sve sprdaše trenimice pobije i izmlati *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 154).*

trening, m., *organizirana fizička aktivnost, vježbanje.*

Jednog toplog popodneva imali su vrbovljanski športaši »trening«, to jest tukli su i natjeravali loptu po »gmajni« pored sela *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 100).* — Moj peh je to, što mi temperamenat ne dopušta da sjedim kod zelene svjetiljke i šrajbtiša! Ja mislim da bih skapao kod šrajbtiša! Kad sam ono napustio gardu, imao sam lijepe kondicije, ali bez treninga i štale ne mogu! *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 158).*

trenirati se treniram se, *uvježbavati se, osposobljavati se za što.*

... i tako se jednoga dana opet našao u svom kaderskom gradu u prljavoj i pljesnivoj baraki, kao i toliki drugi, što hodaju na federe i preskakuju palice metar visoko i tako se kao psi treniraju za novi život *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 254).*

trenškot, m., *baloner.*

Sustavim se pred likom žene u športskom trenškotu, vitkim, mladim ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 182).* — Obukla je trenškot, a na bose noge papuče *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 197).*

trenuće, n., *tren.*

Čestiti vezire! za oka trenuće dopusti mi sjesti na hata! *(Stojanović, Pučke pripoviedke*

i pjesme, 1867, 46). — ... u hodniku nasta silna trka trojice pandura, koji se u trenuće stvoriše u sudnici *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 113).* — »Stanite, djeco! Vezir dolazi!« doviknuše mladeži i kolo se u trenuće ustavi *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 140).* — Grofica ga je samo slušala i čudila se u sebi. Ta Melita u istinu je prava čarobnica. Što je u trenuće jedno učinila od toga mladoga čovjeka ... *(Tomić, Melita, 1899, 140).* — ... u hodniku nasta silna trka trojice pandura, koji se u *tren* stvoriše u sudnici *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 184).*

trenut, m. i f., *trenutak.*

Tek tili trenut, a opet velik, neizmjerno velik i sretan čas *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 207).* — I još jedan trenut, i mrakom nastade najprije užasna graja, pa onda kletve, gužva, gušenje, udaranje, jauk *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 201).* — Za trenut živem, ja sam čedo trena / I pršim kroz svijet bezbrižno i lako *(Angjelinović, Latice, 1922, 73).* — Sramežljivo si rukom grudi skriva, / Ko da se plaši, da će u taj trenut / Lahorić tajnu srca odgonetnut *(Šenoa, Pjesme, 1933, 374).* — Sunašce tone i tone ... trenutom bljesnu još samo, / Nesta ga zadnjijem žiškom *(Kranjčević, Djela III, 1934, 55).* — Nu u taj trenut anđeo / Iskrsnuo predà me, / Uperio mi u srce / Mač ljući vatre same *(Kranjčević, Djela III, 1934, 119).* — ... zamisli se Janko trenut i zagleda se u oganj *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 95).* — I ona surovost iz njega i osjećana snaga i onaj osjećaj muškaraštva samo su u jednoj trenuti izginuli *(I. Kozarac, Proza, 1942, 236).* — Ti bi htjela vječno, čemu nema mjere, / ja bih dao sve za zanos jednog časa. / Ti sumnjaš u trenut, a ja imam vjere / u vječnost trenutka, u trenutak spasa *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 190).* — U njezinim očima, u glasu, smiješku, bilo je toliko dražesti i topline, da je Baldo ostao za trenut ovladan ... *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 21).*

trenutačan -čna -čno, *koji traje samo trenutak; koji je ovoga trenutka.*

Ono nešto, što se je za Lešićeva pripoviedanja izmedju njih dvoga kretalo, bilo je slično trenutačnim bliskutajima munje usred noći ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 17).* — ... nu to nije bila ljubav: to je bila trenutačna pohota jednoga bića za drugim ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 122).* — Ono nešto, što se je za Lešićeva pripovijedanja između njih dvoje kretalo, bilo je slično trenutačnom bliskutanju munje usred noći ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 19).* — ... no to nije bila ljubav: to je bila trenutačna pohota jednoga bića za drugim ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 121).* — Prastara je svađa obih koljena oživjela u trenutačnoj sumnji *(Nehajev, Vuci, 1928, 163).* — Ono nešto, što se je za Lešićeva pripovijedanja između njih dvoga kretalo, bilo je slično trenutačnim bliskutajima munje usred noći ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 150).*

trenutačje, n., *trenutak.*

Nad vrutkom tvari to je paučina, mrena, / pretvaranje stvari u trenutačju trena, / što pojedine kretnje ih razlijevaju / o micanju kad našeg tijela pjevaju *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 90).*

trenutačni -a -o, odr. od *trenutačan.*

U Laurinim je očima gledao tek jedan, možda i trenutačni hir, da se i s njim poigra ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 116).* — A dolje se na kaldrmi začu vrisak i udarac trupa o kamene ploče ... i onda trenutačni mir i potpuna tišina ... *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 109).* — Izprva bio je to kod njega trenutačni poriv strasti ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 32).* — Kubura planu; blještav trenutačni sjaj munu blijedim, krvavim licem mlada momka *(Draženović, Djela II, 1947, 175).*

trenutačno, prilog, *u ovom trenutku, trenutno.*

Isto onako, kao za najsvjetlijih časova svojih i u porivu najzdravije mladosti, trenutačno je opet ćutio opojni dah životne radosti i čarni njezin dodir *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 54).* — U dugobojnom mlazu pjeva jedan svijetli atom, obasjan trenutačno suncem *(Krleža, Simfonije, 1933, 57).* — Tako je sjedio »Veliki duh« i – čudnovato – bolna sjeta drhtnula bi trenutačno na božanstvenom mu licu *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 50).*

trenutak, m., *vrijeme kraćeg trajanja, tren; posebno vrijeme za što.*

U takovih zanosnih trenutcih bio je Lešić upravo krasan *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 23).* — ... bilo mi je, kao jakoj tvrdjavi, na koju je neprijatelj iznenada nahrupio

i bez borbe osvojio ... U ostalom nije se ni čuditi, kad se pomisli na dvadesetgodišnju djevojku, koja je plivala u ljubavi, u kojoj je sve gorjelo i ključalo, te u onim ognjevitim, bjesomučnim trenucima stiskala na grudi hladan papir – pisma svoga, idealima nadahnutoga ljubovnika! ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 30).* — Ima godinâ, koje su trenutci, i trenutaka – godinâ *(Matoš, Pečalba, 1913, 24).* — Marko je imao trenutaka, kad mu se činilo, da se tek sinoć rodio *(Krnic, Jedrina, 1916, 175).* — Isti trenutak osjetih, kao da time ne smije i da se svrši *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 67).* — ... bilo mi je, kao jakoj tvrđavi, na koju je neprijatelj iznenada nahrupio i bez borbe je osvojio ... Uostalom nije se ni čuditi, kad se pomisli na dvadesetgodišnju djevojku, koja je plivala u ljubavi, u kojoj je sve gorjelo i ključalo, te u onim ognjevitim, bjesomučnim trenucima stiskala na grudi hladan papir – pisma svoga, idealima nadahnutoga ljubovnika! ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1919, 96/97).* — U takovim zanosnim trenucima bio je Lešić upravo krasan *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 24).* — Pred nama leži miljenik božice Euterpe, četvrte / muze, / koga nam Sudba, u tragičnom trenutku iznenada / uze *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 143).* — Provirio je na trenutak u kuhinju, ali tamo nije bilo nikoga *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 56).* — I ako hoćeš, ti ćeš za trenutak / vidjeti boga, što te cestom prati *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 12).* — ... bilo mi je kao jakoj tvrđavi, na koju je neprijatelj iznenada nahrupio i bez borbe osvojio ... Uostalom nije se ni čuditi, kad se pomisli na dvadesetgodišnju djevojku, koja je plivala u ljubavi, u kojoj je sve gorjelo i ključalo, te u onim ognjevitim, bjesomučnim trenucima stiskala na grudi hladni papir – pisma svoga, idealima nadahnutoga ljubavnika! ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1950, 91).*

trenutan -tna -tno, *koji traje samo tren, privremen.*

Mojom nemirnom dušom, u kojoj zasviće samo trenutna vedrina, struji dah zaborava *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 105).* — Poslije trenutnog iznenađenja i zastajanja potrči brzo do njegova stola *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 31).* — Petar se odalečio od njega nekoliko koraka još uvijek se nadajući da je to samo trenutna šala ... *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 264).*

trenuti trenem.

1. *na tren zatvoriti oči i ponovo ih otvoriti, trepnuti.*

Svi su je u jedan čas pogledali ravno u oči, kojima je od neugodnosti lako trenula *(Z. Marković, Let, 1920, 108).* — ... spavam liječak (malo), spavnem (malo pospavam), zatljam (napola zaspim), trenem (zatvorim oči i za čas zaspim) pa se odmah prenem (stresem se i probudim) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 78).*

2. *izvesti nagao pokret.*

... padoše na njega nježne punane ruke cura i snaša i u naručaju odnesoše ga u kolo. Djedak se Ilarija ne osramoti. Uhvati se kraj najljepših djevojaka i čvrsto, krepko trenu nogom *(Kosor, Rasap, 1906, 30).*

3. u frazi *trenuti okom / okom trenuti* u značenju *podići, upraviti pogled.*

Još Kohan sniva; nu sad – sad se prene – / Na njega Kruvoj oštrim okom trene *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 9).* — Križar bješe se međuto spustio na klupu i gledaše [...] pred sebe u zemlju, reći bi, da mu se misao zaletjela u minule dane [...] Al' kad Anđelija završi riječ, osovi čelo, trenu okom i reći će mirno *(Šenoa, Kletva, 1934, 495).*

4. u frazi *dok okom treneš / prije nego okom treneš / kolik(o) (što) bi okom trenuo / što bi (okom) trenuo* u značenju *vrlo brzo, začas.*

Kazivo si mi, kakvo čudo vidjè / Na putu danas: švabski dimni kotô, / Gdje sjaset kućicâ ko striela vozi, / Dok okom treneš, već ih nema nigdje *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 98).* —To bi kolik što bi okom trenuo [...] strugnuše ovi junaci bez cigle riječi ... *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 50).* — Što bi trenuo ... pljusk! ... I kola i naš dobri susjed, mali »kanonik«, štropoštaše se u kaljužu i u duboko blato lokve ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 19).* — ... a onda dohvati s police drugi veliki pehar [...] pa što bi okom trenuo, već ga je nasuo do vrha vinom ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 239).* — I upali luč [...] i što bi okom trenuo, usplamti sve i probukti strašan oganj ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 467).* — Koliko bi okom trenuo, večera bijaše gotova *(Car Emin,*

Starci, 1917, 17). — Gotovo u isti čas obujmiše me njegove jake ruke, i koliko bi okom trenuo, ja se nadjoh u naručju gospodje ... *(Car Emin, Starci, 1917, 112).* — Kazivo si mi, kakvo čudo vidje / Na putu danas: švapski dimni kotô, / Gdje sjaset kućica ko strijela vozi, / Dok okom treneš, već ih nema nigdje *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 35).* — Krave su mnogo vrijedne bile i mnogo su mu nosile. No pitam te ja, šta to može biti? [...] Kuga, velim ti, nečist zrak, dušljiva para, to ti propuhne kroz svaku škuljicu, pak onda je blago fuć prije nego okom treneš *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 84/85).*

5. u frazi *okom trenuti* u značenju *zaspati.*

Često se ona otcu tuži, da ne može oka stisnuti u postelji, pa da se mora malko prošetati i umoriti, ako želi okom trenuti *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 154).*

6. u frazi *ne trenuti okom* u značenju *ostati budan, ne zaspati.*

Ove noći Hakibegovica ne trenu okom. Metnuvši Jusufu leden oblog na prsa, sjede do postelje, pa kunjaj ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 109).*

7. u frazi *ne trenuti ni okom / ni okom trenuti* u značenju *ostati nepomičan, ni trepnuti.*

Ja sam Stjepko Gregorić, odvrati mali ozbiljno, ne trenuv ni okom *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 58).* — ... sve se sastoji samo u jednoj jedinoj gesti, a ta je, da se žeton stavi [...] na izvjesno mjesto zelene čohe. Ako je izgubljen, ne treba se, a niti se ne smije okom trenuti *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 81).*

8. u frazi *trenuti ispod oka* u značenju *namignuti.*

Mijo se lagašno nasmiješi i trenu ispod oka na zadivljena Đoku *(Draženović, Djela I, 1947, 190).*

9. u frazi *trenom trenuti* u značenju *učiniti i najmanji pokret poput treptaja*.

Svi ste u mojoj šaki, gospodo, i ne treba nego trenom trenuti, a stotine mojih vojnika banut će amo, da vas uhvate, svežu, pred Šišmanove noge dovedu *(Šenoa, Kletva, 1934, 700).*

10. u frazi *ne trenuti trenom* u značenju *ne zbuniti se, ne uznemiriti se zbog koga ili čega.*

... al' Detrik motrijaše ispod oka čitajućeg Pavla, ne bi li na njegovu licu uhodio trag kakova osjećaja. No biskup ne trenu trenom *(Šenoa, Kletva, 1934, 65).* — ... padnuv pred biskupa, ovi mu ruke o koljena te viknu u sav glas [...] Pavao Horvat ne trenu trenom *(Šenoa, Kletva, 1934, 229).* — Konjanik skoči, zaigra bijesno očima, dignu vrč [...] i udari vrčem o zemlju, da se je razletio na sto komada. Tomaš pritom ne trenu trenom ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 430).* — U sobu navali mlad, jak konjanički poručnik uzvinutih brkova. Oči sijevahu mu bijesno, grofica ne trenu trenom *(Šenoa, Diogenes, 1934, 141).*

trenutice, prilog, *trenutno.*

Strahovito sievalo i svakim časkom trenutice pokazao nam bliesak idilično ležište *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 1944, 200).*

trenutno, prilog, *u ovom trenutku, sada*.

Trenutno će mu društvo bolje pomoći od samoće kao sredstvo zaborava *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 87).* — Nije mi bilo neugodno, što sam trenutno ostao sam *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 72).* — Ali trenutno izgubljeni tragovi misli počeli su se ponovno javljati i donositi u svijest nove sadržaje *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 251).* — Srećko je ostao nepomičan, zaboravivši trenutno na sve pod utjecajem tog zvonca *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 123).*

trenje, n.

1. *otpor gibanju, kretanju.*

Veliki talasi, nakon duga puta, dolaze oslabljeni, kao umorni na obale, uslijed trenja po dnu *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 178).* — Ove životinje imadu moć svjetlucanja [...] Ako more miruje, te nema gibanja, nema trenja [...] nema ni svjetlucanja. Ali kada skaču dupini, kad brod jedri, kada puše, tada se uslijed trenja pojavi u njima svjetlucanje i more izgleda upaljeno ... *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 252).* — ... kao oštri miris nekih trgova na kojima se ustavljaju nizovi fijakera, kad iz kamenoga tla vrcne zadnja iskra od ustavljenoga trenja kola *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 61).*

2. *trvenje, sukobljavanje.*

Sve veći nemir i sve dublje nepovjerenje, i sasvim novi, nepoznati kompleksi razmišljanja [...] čega dotada nikada nije bivalo. Vanda je u tome trenju stala da razvija mase kombinacija i ona je u svom suprugu počela otkrivati novog, njoj sasvim nepoznatog čovjeka *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza,*

1932, 121). — Jer što to znači »rezerva« u mozgu jednog aktivnog oficira? [...] Rezerva je plebs i samo je prolazno dospjela u njihovo društvo i, čim rat mine, opet će je nestati. Ideologija rezerve je njima posve oprečna i često dolazi do trenja, i do konflikta u raznim stvarima *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 81).* — Francusko-engleska trenja počinju epohu 1896.–1899. *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 62).*

trepaljka, f., *trepetaljka.*

Uzvišena tišina zavlada okolo njih, samo se je mogao čuti lagani kucaj trepaljke na uri *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 51).* — Uzvišena tišina zavlada oko njih, samo se je mogao čuti lagani kucaj *trepetaljke* na uri *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 324).*

trepati trepam.

1. *treptati.*

Stari Kremen počne najednom trepati očima, kao do prejake svjetlosti, primajući Josu u svijest *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 12).* — Počeo je trepati očima, da se uputi u san, sladak već u njemu, osobito nisko *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 177).*

2. *jako udarati nogama o zemlju, toptati.*

Pošto stane nogom na palubu, počne trepati nogama i mahati rukama. Kad vidi da je sakupio nešto topline, hoće opeta da se penje *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 316).*

trepavica, f., obično pl.

1. *zaštitne dlačice na rubovima očnih kapaka.*

Ište vodu usta kvasit sušna. / Dava vodu, njom mu žedju vida, / I krmelje s trepavicâ skida *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 17).* — Taj predivni zastor: / duge trepavice – / Oj digni ga, digni, / krasna golubice *(Vraz, Djulabije, 1880, 19).* — Zamisli se um djevice, / Obraz zacrveni, / Zabljesnuše trepavice / Kano cviet jutreni *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 195).* — ... liepe, velike i vrane trepavice bacale sjenu čak do rumenih jagodicah njezinog lišca *(Kovačić, Fiškal, 1882, 138).* — ... i duge trepavice pokriše modre kolute izpod očiju *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 35).* — ... nemirni plamen svijeće, što je sad ginuo sad rastao neprestano podrhtavajući, učinio bi, te bi njezine teške trepavice drhtnule *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 100).* — Sva začarana [...] ne osjećajući gotovo ništa zemaljskoga, prhala je u tom svijetu ideala, dok su njezine velike, crne trepavice podrhtavale pred nemirnim plamenom svijeće *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 102).* — Čelo joj je tahta sedefova, / [...] / Trepavice krila paunova *(Hrvatske narodne pjesme IV, 1899, 548).* — Oh, porubljene oči trepavicam, / zaokružene gustim obrvicam / vaš pogled pokoj srcu mom odnese! *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 65).* — Na Pavlove proračunane nasrtaje dvoumnog značenja isprvice zatreptale joj trepavice ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 44).* — ... kad Kata podigne s veziva guste, svilene trepavice, nasmijehnuv se milo stidljivo, – u taj čas se i matere u nju zaljubljuju *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 37).* — ... kad Kata podigne s veziva guste, svilene trepavice, nasmjehnuv se milo-stidljivo, – u taj čas se i matere u nju zaljubljuju *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1919, 133).* — No one od suza orošene trepavice, ono mramorno lice zarumenjeno od plača, ona drščuća usnica, sve ga se to tako dojmilo ... *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 277).* — Tiho prekrije oči dugim trepavicama kao svilenim zavjesama i uroni pogled duboko u se *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 101).* — Njegove oči bijahu ogledalo čistoga dječjeg srca, sivoplave, uvijek u zasjenku dugih tamnih trepavica *(Hanžeković, Novele, 1932, 14).* — ... a trepavice su joj bile tako bujne, tako crne, tako metličave, te je Filipu izgledalo, kao da su umjetne *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 107).* — Prekrstio je ruke. Trepavica / Prosinula mu suzom, mrknu lica: / Oh, slatkogorkog sjetio se hipa *(Šenoa, Pjesme, 1933, 361).* — Pod tim dugim trepavicama sijevala je tolika blagoća, da mi se srce smekša *(Šenoa, Vladimir, 1933, 94).* — Na kapcima su trepavice: one dlačice kojima trepćemo, krešemo (I očima možemo ustreptati, trenuti, kresnuti) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 67).* — ... guste obrve i duge trepavice (trepavice, krila lastavice) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 72).* — »Mnogo te ljubi i pozdravlja Tvoj otac«, čita majka, dok joj se krune suze s trepavica te rose plava slova i zamućuju ih ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 129).* — ... a onda njene trepavice zastrepe, zalepršaju i ona prosuzi *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 200).* — Kroz trepavice krotka suza gleda, / Kraljevske joj vlasi – ko u Kordelije *(Galović,*

Pjesme II, 1943, 113). — ... nemirni plamen svieće, što je sad ginuo sad rastao neprestano podrhtavajući, učinio bi, te bi njezine težke trepavice drhtnule *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 175).* — Sva začarana [...] ne osjećajući gotovo ništa zemaljskoga, prhala je u tom svietu ideala, dok su njezine velike, crne trepavice podrhtavale pred nemirnim plamenom svieće *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 177).* — ... liepe, velike i vrane trepavice bacale sjenu čak do rumenih jagodica njezina lišca *(Kovačić, Fiškal, 1944, 143).*

2. *pren.*

Nebo: saneno oko, umoreno vrelinom dana, zastiralo se trepavicama sumraka *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 62).* — »Gdje iztok ljubi zori trepavice, / Na strmoj hridi stoji sveti grad *(Galović, Pjesme II, 1943, 237).*

3. *vjeđe, kapci.*

I zazuji pred očima kao tisuć rojeva, a tisuć sjajnih i mjehurastih kolobara zatitra pred očima, kao kada u pomrčini pritisneš jače trepavice ili kao kada si dugo gledao u sunce ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 97).*

trepavka, f., *trepavica.*

Divno je, divno / Sklopiti oči, a tamo, s neba, / Glatko se duga otegla traka / I mekano plazi niz trepavke tanke *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 27).* — Djedaku Ilariji promijeni se boja u licu, trepavke mu se ovlaže ... *(Kosor, Rasap, 1906, 17).* — A kad Suljo podiže studene oči i oštro promotri uokrug sve ljude u kavani, ono kao da se sve skameni. Nit ko diše, nit ko trepavkom trznu *(Hanžeković, Novele, 1932, 78).* — No Rezija stajaše divna kao okamenjena sanja trzajući dugim trepavkama kao leprhom krilašca *(Hanžeković, Novele, 1932, 113).* — Pravi domobran niti trepavkom ne trgne i stoji ukočen, kao mrtvačka straža ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 104).* — Sklopila je trepavke svilene, / I ručicom krije cvijet njedara, / Pozatvara usnice rumene, – / U pijesak mi ime šipkom šara *(Šenoa, Pjesme, 1933, 48).* — Ali u Milosrđa zadrhtaše u taj mah trepavke kao munjevni oblak iznad brdina *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 53).*

trepčanica, f., *igla za kosu koja trepeće, trepčana igla.*

Predmeti za nakit: ukosnik (igla ili drugi nakit pletenice; vilica kojom ženske pritvrđuju pletenice da se ne razaspu) [...] trepčanica ili trepčana igla (igla što trepeće) [...] grivna (verižice koje se meću na ruke kao narukvice, zatim oko vrata kao đerdan ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 106).*

trepećke, prilog, *trepereći, lepršajući.*

... a to se isposred hrpe oglasi živo Vice Katalinka, tresući po običaju gojnim tijelom, te su joj se lagašne suknje trepećke oplitale oko obilnih bedara *(Draženović, Djela I, 1947, 290).*

treper, m., *treptaj, titraj.*

Ja sam u životu slutio osjetljivi treper neba *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 119).*

treperav -a -o, *koji lagano treperi.*

Treperave trave i razbujalo cvijeće povuklo me u svoje virove šarenila i zasulo me svojom pjenom *(Z. Marković, Kuća na suncu, 1930, 16).*

treperavo, prilog, *na treperav način, drhtavo.*

Josi se nadme srce milovanjem blagog vjetrića, slatkim jutarnjim ježurima [...] i on odulji iz dubokog lijenog daha, na izdržaj, muklo nosno ojkanje bez riječi, koje se treperavo otegne dugo, dugo [...] Ooj, ohoho, ohoho, ohohoo, ooo – ooj ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 6).* — Pa izuven spusti noge u vodu, koja se mlako vuče kao i lijeni svalovi kroz nju, a samo joj pokatkad dašak vjetra uzbiba površinu nježno i treperavo kao kad se hvata kora na mlijeku, u kome je uvarena riža *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 12).*

trepereći -a -e, *koji treperi, podrhtava.*

... krv mu se podlila pod očne bjelutke i sa treperećim glasom, gutajući gvalju u grlu, on ga je odbio surovo ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 26).*

treperenje, n., glag. im. od *treperiti.*

Filip nije sasvim pijan, ali je ponesen rakijom. On je uzrujan. Njegovo unutarnje treperenje visoko je uznemireno, i on osjeća nemir svojih živaca i to kako taj nemir nadvladava njegovu snagu ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 159).* — ... osjeća se po treperenju njena glasa da guta suze *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 203).* — Rembrand? [...] Ali akt njegove Hendrikje Stoffels [...] isto je ovako žućkasto-zlatno-svjetlucav, stvaran i nedohvatan u svom prigušenom treperenju *(Batušić, Od Siene do*

Haarlema, 1941, 62). — Da li je sve to od ljuljanja naše lađe, od svjetlucanja morske pjene i od treperenja nevidljivih hlapova nad ugrijanim morem ... *(Nazor, Putopisi, 1942, 22).* — Mala kavana. Treperenje sunca / I stol u kutu za dvoje *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 28).* — Ili je to po njemu poigravalo treperenje svieća, koje su sve nemirnije i buktavije plamsale, što su više dogarale *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 80).*

treperiti treperim.

1. *micati se amo tamo, titrati, podrhtavati.*

Rujan bio na izmaku; bogata rosa bielila se i treperila sve do pol dana na travi ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 78).* — Nekoliko zvijezda treperilo na nebu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 131).* — A blistala rose kap; / Lahor kretô tanke grane, / Treperio na sve strane / Šarnih boja skladan slap *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 21).* — Zemlja, šuma, modre planine dršću, trepere kao da će se probuditi, uskrsnuti *(Matoš, Umorne priče, 1909, 150).* — Od treskanja kočije i sunčanog sjaja lijevo su treperile livade i rijeka, a desno njive ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 21).* — Rujan bio na izmaku; bogata rosa bijelila se i treperila sve do pol dana na travi ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 79).* — U prostranoj sobi biskupskog dvora treperi svijetlo *(Šenoa, Kletva, 1934, 250).* — Međutim gore na nebesima treperile zvijezde, žmirkajući nasmijano i hladno, kao da ni njih nije nimalo dirnula tolika nesreća u ovoj »dolini suza« *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 164).* — ... Beee! stade regetanje ovaca i nakese se koze, da su im treperile šiljate bradice *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 105).* — ... ne opažajući ništa oko sebe počeo lagano izvijati ojkanje: duboko pa visoko, treperi glasom prigušeno, tajnovito, iz grla, slobodno neko ojkanje, slatko i široko *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 92).* — Prizvuk gorčine treperio mu je u glasu *(Nametak, Za obraz, 1942, 55).* — A svjećice na badnjaku trepere / I čeljad sva već pjeva u sav glas *(Harambašić, Lirika III, 1943, 143).* — Nekoliko zviezda treperilo na nebu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 207).* — Novaković gleda kako treperi na ogromnoj lipi lišće pod kapljicama kiše *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 267).* — Trepereći od jeze zagleda se Jurišić iz prikrajka u Petkovića *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 244).* — Rujan je bio na izmaku; bogata rosa bijeljela se i treperila sve do pol dana na travi ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 190).*

2. *pren.*

U zraku je treperila nervoza *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 113).* — Sinoćnja uzrujanost, poslije onog sveg rusvaja i loma, još je treperila u žilama i u nervima svih, kao da je selo prodrmala neka groznica *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 47).* — Još joj srcem treperio nemir, što joj osta od razgovora s ocem *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 99).*

trepet, m.

1. *treperenje, titraj, drhtaj; trepetanje (o krilima).*

I ko što sunce s ruže uzme rosu, / On s njenih usna pozdrav tihi uze; / Jer ona šuti: grudi joj obuze / Čudnovat trepet, srce naglo bije *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 95).* — Dugi akordi [...] odjekivahu od svih strana medju tim drevnim zidovljem. Na svojim dugozvučnim trepetima nošahu svu žarku ćut i probudjenu svijest *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 289).* — I košto sunce s ruže uzme rosu, / On s njenih usta pozdrav tihi uze; / Jer ona šuti: grudi joj obuze / Čudnovat trepet, srce naglo bije *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 32).* — ... ptice trepte, trepeću, lepeću, kliptaju krilima kad hoće da polete (Stoji trepet sivih sokolova) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 34).* — ... odgovori ona trepetom u glasu *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 40).* — Šuštanje lišća razigrano. Trepet / borovog inja. Lakih krila lepet *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 240).*

2. u frazi *(s) trepetom* u značenju *u velikom strahu, strahujući.*

Zato ga uhvati užasan strah: teškom mukom podignu svoju staklenu glavu i s trepetom opazi, da ima samo još jedan mladi stakleni kip do njegova oca Paškalja ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 19).* — Trepetom spominjahu zagrebačke majke djeci svojoj nedjela »crne kraljice« i ljubavnika joj Nijemca ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 54).*

3. u frazi *(strah i) trepet* u značenju *onaj koji zadaje strah.*

Valja bo znati, da je [...] pandur Mića Čolanac bio strah i trepet ciele kapitanije. On je

bio desna ruka kapitanova, ali težka i gvozdena ruka, pa ga se za to sve bojalo *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 11).* — Klonu i Gubec, trepet zagrepčana, na Markovu trgu pod gvozdenom krunom ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 55).* — Tu gospodovaše literat Prišlin, trepet gornjega grada ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 34).* — Valja znati, da je [...] pandur Mića Čolanac bio strah i trepet cijele kapetanije. On je bio desna ruka kapetanova, ali teška i gvozdena ruka, pa ga se za to sve bojalo *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 17).* — Strah i trepet Ti mi bjaše Azijata, / Štono dolažahu amo u pohode, / Strah i trepet sobom vodeć u povode, / Da slobodi svieta stanu iza vrata *(Harambašić, Lirika I, 1942, 177).*

4. u frazi *na (strah i) trepet* u značenju *tako da u kome ili čemu izaziva stanje, osjećaj velikoga straha, strahovanje.*

Vodiš možda gizdelina toga? / Da svezana za rep hata moga / Za mnom vučem na trepet od svieta! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 158).* — Tko bi istom tada te krvoločne mrtve zvieri vukao u »Žabje lokve« na strah i trepet »mira i poredka najrodoljubnijega varoša«? [...] se je čitavom gradu poslje lova znalo po noći tlapiti, kako cvile, nariču i zavijaju smrtonosno ranjeni vukovi po gorah, te je mnogi nervoznik i nervoznica čitave noći probdila od tih strahota *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 154).* — Tko bi istom tada te krvoločne mrtve zvieri vukao u »Žabje lokve« na strah i trepet »mira i poredka najrodoljubnijega varoša«? [...] se je čitavom gradu poslije lova znalo po noći tlapiti, kako cvile, nariču i zavijaju smrtonosno ranjeni vukovi po gorama, te je mnogi nervoznik i nervoznica čitave noći probdila od tih strahota *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 294).*

5. u frazi *dođe strah i trepet na koga* u značenju *prestrašio se, prestravio se tko.*

Govori se: Strah me hvata, strah me je napao, poduzeo, stegnuo, strah i trepet dođe na me, poduzeo me strah i drhat ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 180).*

trepetaljka, f., *kazaljka.*

Uzvišena tišina zavlada okolo njih, samo se je mogao čuti lagani kucaj *trepaljke* na uri *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 51).* — ... stara, zamrljana ura, čija trepetaljka, lagahno njišući se kokodakaše kano kvočka, kazuje već pol drugi sat *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 126).* — Uzvišena tišina zavlada oko njih, samo se je mogao čuti lagani kucaj trepetaljke na uri *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 324).*

trepetan -tna -tno, *koji trepeće, dršće.*

Trepetan glasak dopre odozgor do mojih ušiju *(Bego, Novele, 1916, 59).*

trepetati trepećem.

1. *treperiti, treptati, titrati, podrhtavati.*

Samo zvijezde sitne na nebu trepetale ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 43).* — A svijet u selu mirno spava, i nebo mirno, i zvijezde na nebu ljupko trepeću ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 47).* — ... oči pouzdigne, a onda mu se zališe nekom toplom i mutnom vlagom i počeše trepetati, kano da je dugo gledao u sunce ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 116).* — Mladić se povuče u zidni ormar, privine zastore, koji još dalje trepetahu od dodira ljudske ruke ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 213).* — Knez Adam nije zamijetio taj pokret u duši svoga djeteta, nije razumio borbe, što joj burka mladi život, s koje joj pogled onako nemirno trepeće, usna podrhtava ... *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 38).* — Ko list u gori srce ti trepeta *(Angjelinović, Latice, 1922, 117)* – Je l' tako, reci? viknu Uskok izbijeliv zube i naperiv samokres na Šimunova prsa. – Jest – jest, trepetaše seljak, kao da ga groznica trese *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 365).* — ... tijelo mu trepetalo kao list na vjetru *(Šenoa, Kletva, 1934, 580).* — ... vas dršćem, trepećem, ustreptao sam kao trepetljika ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 180).*

2. *pren.*

Ko list u gori srce ti trepeta *(Angjelinović, Latice, 1922, 117).* — Njihovi živci trepeću ... *(Šenoa, Zagrebulje V, 1932, 130).* — Tako ugodno čuvstvo osjećah i u tom ogulinskom kolu, gdje je veselje krilima trepetalo i pod razvojačenom uniformom *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 224).*

trepetiljka, f., *trepetljika,* ovdje u frazi *svjetiljka trepetiljka* u značenju *svjetiljka koja trepeće.*

Eno za ćoškom makla se sjena, a za onim zidom druga. Nešta je šušnulo. A vi idete dalje. Svjetiljka trepetiljka prevarila vas je ... *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 19).*

trepetljika, f.

1. *ukras od istanjenih listića zlata, srebra ili lima koji trepere, trepeću i svjetlucaju; nosi se obično u kosi ili drugdje.*

Okićuje kao što je lane / Pribadačam' od suhoga zlata, / Trepetljikam' drobnoga bisera *(Botić, Petar Bačić, 1885, 187).* — Vranu kosu načešljala na ponizko bielo čelo [...] a kroz kosu prozaplela pozlaćeno cvieće, pozaticala srebrene trepetljike *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 65).* — Ona ju je lipo poslušala, / [...] / Trepetljike niz bijelo lice, / Dva djerdana kraj bijela vrata *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 369).* — Zna se za stalno, da je bilo na tom nakitu, na raznim sapinjačama, narukvicama, prstenju, krunčicama i trepetljikama, upravo pet sto i osamdeset alem-kamena i još trideset raznolikih dragulja *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 358/359).* — Zveče lančići i trepetljike, i blistaju prsteni njezini *(Nazor, Gubavac, 1926, 14).* — Kramar prodaje vrpce, trepetljike, kupova cvijeća, svetaca od papira za Božić *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 212).* — On se, na primjer, rado i s nekim uživanjem zadržava na pričanju kako mlada udovica kiti [...] kako zlato sja u njenim pletenicama, i zveckaju trepetljike u njenim uvojcima ... *(Nazor, Eseji i članci II, 1942, 126/127).*

2. bot. *drvo iz porodice vrba čiji listovi trepere i na najslabijem vjetru, jasika.*

... ta problědiste evo kao kèrpa, a uzdèrhtaste kao *trepola ... (Bogović, Pripovèsti, 1859, 254).* — I ja kad pomislim / na čas tolkih dikâ, / Srdce mi uzigra / kano trepetljika *(Vraz, Djulabije, 1880, 115).* — ... ta probliedjeste evo kao krpa, a uzdrhtaste kao trepetljika ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 326).* — ... i nadje se sa Milanom u skrovitoj sjenici pod trepetljikom srebrenasta lišća i žamora *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 77).* — A trepetljike se zovu ta stabla, jer i po najmanjem vjetriću trepeće i sjaje njihovo lišće ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 79).* — Sve su duše u strašljivom iščekivanju zatreptale, kao plaho lišće trepetljike *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 144).* — ... kao ispod nebotične gore – tresao se ubogi dramaturg kao list trepetljike prije oluje *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 129).* — ... vas dršćem, trepećem, ustreptao sam kao trepetljika ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 180).* — Naslonjena na drvo, drhtureći kao trepetljika, dok su joj se niz obraze točile tople i slane suze ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 87).* — Trepetljike i topole vječno tu tresu svojim sjajnim lišćem kao da im riječni valovi dadoše vječni nemir svog napredovanja ... *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 179).*

3. *pren.*

Videć gděno pred njim baba strepi, / Smijeći se progovori njojzi: / »Šta trepetješ stara trepetljiko ... *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 179).*

trepetljiv -a -o.

1. *koji lako trepeće, titra.*

Krjepko, sjajno sunce bez oblaka kraljuje posvuda: na golim liticama bregova, na časkom trepetljivu listu trave ... *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 69).* — Nebom se krijesile i žarile krupne zvijezde i od njih se točilo [...] svijetlo u dugim trepetljivim nitima ... *(Gjalski, U noći, 1913, 147).* — ... i opet se jedamput pokazalo, kako je politički karakter trepetljiva biljka, koja se njiše i leluja na svim vjetrovima *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 15).*

2. *koji je ustreptao, koji drhti; nježan, osjetljiv, istančan.*

Grozno jato svojski već mlati [...] a Grbonosi kao bršljan obavija trepetljivoga pisara ... *(Matoš, Iverje, 1899, 13).* — Čitava atmosfera oko trafike bila je nezdrava, naročito u tjelesnom smislu, te se u nervoznom djetetu [...] morao taj dodir s ogromnim i mračnim pitanjem tjelesnoga u njemu, utanjiti i raznježiti do najtrepetljivijih nemira *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 94).* — O Ženo, Ti si bijela, a kosa je Tvoja brončana, / trepetljiva si kao paučine nit / i lomna kao pređa končana *(Krleža, Simfonije, 1933, 150/151).* — Ruže su svete varnice što su zavrcale / iz dna duša vaših trepetljivih u ovom razbludnom maju *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 109).*

trepetljivi -a -o, odr. od *trepetljiv.*

A ja sam vidio, baš mojim očima, – javio se jedan trepetljivi glas u kutu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 285).* — Svaki čas se otkine po koja zvijezda i padne kao krijesnica kroz trepetljivi plavi lazur *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 48).* — A bio je slabić, trepetljivi mekušac, koji mi je dokazivao kako je život toliko prljav [...] da bi sve pojave

životne trebalo dodirivati isključivo rukavicama *(Krleža, Novele, 1937, 226).*

trepiti trepim, *drhtati.*

Sve voćke, sve živice i grmlje u selu i oko sela bilo je posulo bijelo i rumeno cvijeće, sve se je zelenilo, sve trepilo od života *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 117).*

trepkati trepkam.

1. *pomalo se njihati, lelujati.*

Trepkaju joj u nidrima dojke *(Hrvatske narodne pjesme IV, 1899, 548).* — Jedra kao drijen. Kad koraca i u hodu kao po tamburici sitno prebire, sve joj trepkaju u njedrima dojke *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 86).*

2. *pomalo treptati.*

... a oko mu je trepkalo ponosno i vedro. I zapjevao je onda ... *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 30).*

trepljeti trepljem, *treptati.*

Treplje i gleda vas ispod obrva, koso *(Matoš, Novo iverje, 1900, 51).* — Treplje očima, pljucka, moli da stvar ne metnu u novine ... *(Matoš, Umorne priče, 1909, 113).*

trepnuti trepnem.

1. *na trenutak zatvoriti oči / spustiti vjeđe i ponovo ih otvoriti/podići.*

Ing. Kovačić je trepnuo svojim umornim vjeđama, koje su se kao stare žaluzije spuštale na oči ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 241).* — On trepne očima i namrgodi se od napora ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 136).*

2. u frazi *ni (ne) trepnuti (okom)* u značenju *ne pomaknuti se, ne učiniti ništa; ne zbuniti se.*

Možda je netko i razumio da traži jesti, ali nitko ni ne trepnu okom *(Dončević, Propast, 1936, 100).* — Jože međutim ni da bi trepnuo okom, radio je svoj posao *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 255).* — Ni ne trepnu. Ni smjesta se ne pomače *(Kikić, Djela I, 1952, 219).*

3. u frazi *ni vjeđom trepnuti za što* u značenju *ne uložiti nikakav napor u što, ne mariti nimalo za što.*

Dobrota vam je lijepo rascvjetana ruža, miomirisna i poželjna svačijemu oku. Ima ih, istina, koji vele, da ne mare za nju ni vjeđom trepnuti; – al bit će u tom mnogo laži *(Draženović, Djela I, 1947, 95).*

4. u frazi *ni žilica ne trepnu društvom* u značenju *nije se ni pomaknuo tko.*

Kavalir omjeri plamenim okom dvoranu, ni žilica ne trepnu društvom, sto oči buljilo je u njega ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 360).*

trepnja, f., *strepnja.*

... jedva je savladjivala trepnju, koju je ćutjela u čitavu tijelu, premda noć bijaše tiha i topla *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 178).*

treptaj, m.

1. *jedan pokret očnih kapaka.*

Mati i tetka joj uprieše svu svoju duševnu snagu, kako bi iz svakog drhtaja njezinih crta u licu, iz svakoga treptaja očiju mogle razabrati, koje se misli taj čas u njenoj glavi radjaju ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 56).* — ... motrio je Adil svaki treptaj hodžinih očiju, svaki mu kret crta na licu ... *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 30).* — Mati i tetka joj upriješe svu svoju duševnu snagu, kako bi iz svakog drhtaja njezinih crta u licu, iz svakoga treptaja očiju mogle razabrati, koje se misli u taj čas u njenoj glavi rađaju ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 58).* — ... za treptaj trudnih trepavica zborim / i prosipam se ko s peluda prašak *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 337).*

2. *svjetlucanje; titraj.*

Nego sve do zaspiva leži i motri parčad zagasitog neba, treptaj zvijezde ... *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 116).* — Čisto mi je godilo, kad sam, obašav to cijelo bludište ljudske nevolje, zašao u to čisto gnjezdašce, koje mi se činilo [...] kao treptaj zvjezdice kroz mutne oblake *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 222).* — ... projuri brzi vlak, ostavljajući za sobom [...] treptaj sjajnih željezničkih tračnica i brujanje telegrafskih žica *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 227).* — Kroz drven zid pojatka čuti će se svaki glasak s avlije, svaki ziv cvrčkov, treptaj lista ... *(I. Kozarac, Proza, 1942, 206).*

treptajući -a -e, *koji dršće, podrhtava.*

Nervozno iztrgne iz džepa listnicu, treptajućim prstima izvuče iz nje fotografiju i gledaše neko vrieme u nju s uzhitom i očajem u jednom času *(Trescec, U malome svietu, 1901, 212).*

treptanje, n., glag. im. od *treptati.*

Jedva je disala, tek grčevito treptanje vjeđa odavalo je, da ima u djevojci jošte života *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 42).* — Tako razmišljavaše biskup, stojeći do prozora,

slijedeći okom čarobne zagibe gorske o sunčanu svijetlu, krilata jata ptica, kako se vinu uz plavetno nebo i treptanje lišća na zelenom drvlju *(Šenoa, Kletva, 1934, 221).* — Ulice su pune mladih ljudi, kojima se oči sjaje od zdravlja i sreće, pođi među njih, izaberi jednu, koja će s tobom promatrati treptanje zvijezda na ljetnom nebu ... *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 121).* — Što da mi dadeš? Nebo što se smiješi? / treptanje krila, blijesak sličan rosi? / Igračke vjetra mi smo! Nek nas nosi ... *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 284).*

treptati trepćem.

1. *naizmjence zatvarati i otvarati oči/kapke.*

Na kapcima su trepavice: one dlačice kojima trepćemo, krešemo (I očima možemo ustreptati, trenuti, kresnuti) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 67).* — Najednom stane treptati očima, kao da se domišlja nečemu ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 12).* — Opio se Kljajo kao tuka. Ništa nego trepće očima i roni k zemlji *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 119).* — Najednom je dao licu jadan, boležljiv izraz, počeo treptati kapcima ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 183).* — Mladen je zabrinut treptao kapcima, očekivao dugo željenu odluku *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 110).*

2. *titrati, treperiti.*

Topola trepće uz jablane stara, / Ko majka glavom srebrovlasom drhće *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 92).* — U sobi je tužno treptala svijeća *(Bego, Novele, 1916, 25).* — Plamen voštanice nemirno je treptao na mršavom licu njihove kćeri i na lijepim očima, koje se počeše gasiti *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 14).*

3. *svjetlucati.*

Svaka ploha u polju bijaše drukčije obasjana, ali je sve treptalo jednako radosnim svijetlom i odisalo mirisnom svježinom *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 38).* — Polje, brežuljci i nebo, plamtjeli i treptali na suncu tako radosno, da sam zaboravio doživljaje na putu, pa i sam Knin *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 57).*

4. *lagano se micati simo-tamo, ljuljati se.*

O dojkama se kaže: Dojke joj napúpiše – treptaju joj dojke u njedrima *(Kušar, Narodno blago, 1934, 69).*

5. *polijetati mašući brzo krilima.*

Ševe počele treptati nad zlatnim žitima, a pjesmu im sve življe pratio glasan fijuk krupnih prepelica *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 66).* — ... ptice trepte, trepeću, lepeću, kliptaju krilima kad hoće da polete *(Kušar, Narodno blago, 1934, 34).*

6. *tapšati.*

Pukovnik Jugert i sila častnika carskih i krajiških pristupila katani i uzela ga glasno hvaliti, a dorata mu treptati po čelu, vratu i grudih *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 26).* — I trepta Petkovića po ramenu i polako mu se rukom šulja do pulsa na ruci *(Cesarec, Careva kraljevina, 1925, 150).*

7. *podrhtavati, drhtati, tresti se od uzbuđenja.*

Od radosti nije znao šta da radi, svaka mu žilica od radosti treptala *(Bertić, Na velike škole, 1901, 26).* — Djedak se Ilarija sjeti i ušuti kao riba, tek je sav treptao u tijelu *(Kosor, Rasap, 1906, 68).*

treptav -a -o, *koji trepće.*

... potisne predsjednika malo na stranu i počne dosta treptavim ali inače ugodnim, odrešitim glasom ... *(Gjalski, U noći, 1913, 15).* — Apolonija nije sada prvi put vidjela svoga tasta, ali se još nikako ne može da privikne na treptav, oštar pogled njegovih sivih očica *(Nehajev, Vuci, 1928, 60/61).* — Treptave pređe jeseni *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 128).* — ... sjena zastrla prozore i prešla preko sobe kao treptava jeza *(Perković, Novele, 1935, 149).* — Još zelenoj grani – kad je ona od plemenita drveta – proljetni sokovi ugodno cvrče i pište; dim joj je pun mirisâ, vatrica treptava od još blijedih ali lijepih boja; gori, a da ne izgori *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 120).* — Ovaj kraj u svojem razbijenom ritmu, izlomljenom i treptavom nagoni ljude na ozbiljnost i sanjarenje *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 79).*

treptavica, f., *trepavica.*

... oči mu se crljeno pomutile i nabrekle sa ono nekoliko rijetkih treptavica ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 10).* — ... oči mu se crljeno pomutile i nabrekle s ono nekoliko rijetkih *trepavica ... (J. Kozarac, Proletarci, 1919, 79).*

treptavo, prilog, *na treptav način.*

Prikovane zvijezde u prostor treptavo zrače *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 36).* —

Ali mi se baš sada, u okviru moga prozora, ukaza daleko u dnu vidika treptavo sjajan proplanak, okružen crnom divljinom *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 47).*

trepteći -a -e, *koji trepti, treperi.*

Na bielome piesku njihale se crne sjene treptećeg lišća, a po zraku tiho letile kriesnice i blistale zviezde *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 73).* — Na bijelome pijesku njihali se crni sjeni treptećega lišća, a po nebu tiho letile krijesnice i zvijezde *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 67).*

treptiti treptim, *treptjeti.*

Vlašići bi, zviezde sitne, / Nad čadorom treptili bijeliem *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 48).* — Svaka je žilica u njem treptila i cio dan nije si znao nigdje mira naći *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 45).* — Na razastrtome nebu kriesile se po njekoje bliede zviezde, – treptile su sićušne u mliečnome obzorju *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 64).* — Njezina prošlost treptila pred njom samo još kao san, jer uz sreću ne može da i bijeda postoji *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 101).* — Mati govorila, nizala stotine hvala, obećanja, a Ajiša slušala, uzdisala, a bistre joj suze treptile u oku *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 214).* — Živahni glasni razgovori treptili su zrakom ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 151).* — Na blijegjahnom nebu krijesile su se plašljive zvijezde, – treptile su sićušne u mliječnome obzorju *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 59).* — Nad planinom, visoko, visoko, treptila je osamljena zvijezda i njezina je svjetlost bila tako tiha i čista, da se ruke i nehotice sklapale na molitvu *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 27).* — Svaka žilica u njem treptila i cio dan nije znao nigdje naći mira *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 72).* — Njezina prošlost treptila pred njom samo još kao san, jer uz sreću ne može da i bieda postoji *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 175).*

treptjeti treptim.

1. *treptati.*

Nad briegom tamo k nebu trepti ševa *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 94).* — ... hoće da se miran / Svietu ukaže, a vas drhće i trepti *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 59).* — ... na bujnim usnama treptio još sveudilj smiješak, drhtalo na njem nešto opasno *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 65).* — Kao čovjek, koji je iz tmine banuo usred sunčanoga sijeva, pa ostane zabliješten, nesmotren, začudjen, a väs još trepti od mùke i borbe, koju je prošao tamo u tmini *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 10).* — Kristina (sva trepti od radosti) *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 22).* — ... mrki uvojci padali sad po čelu, a sad pokrivali vrat ili titrali oko ušiju, kad bi se smijala. A to je činila često, jer je u njoj treptjela neka vječna radost i za malu stvar sva se tresla od smijeha *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 77).* — Nad brijegom tamo k nebu trepti ševa *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 30).* — Sve je mirovalo, sve počivalo oko Medvedgrada i u njem. Samo iz jednoga prozora treptjela luč *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 163).* — Ni žilica joj nije treptjela na obrazu. Kanda je mrtva bila ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 132).* — Na kučmi trepti mu pijetlovo pero, niz ramena visi mu dugačka bunda *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 279).* — Usne joj bjehu stisnute, vjeđe crvene kao od plača, trepavice su joj treptjele, a usnice igrale bez stalna cilja ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 269).* — ... kapljice o zidu, koje treptijahu čudnovato o svjetlilu luči *(Šenoa, Kletva, 1934, 707).* — Snaga me je davno ostavila, / Ruke trepte, a noge mi drkću *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 84).* — ... širok obzor visoravni trepti u ružičastim zrakama sunca ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 65).* — ... na bujnim usnama treptio još sveudilj smiješak, drhtalo na njem nešto opasno *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 72).*

2. *lepršati, vijoriti se.*

Tu stoji zelen slavoluk, na njem trepte hrvatske i slovenske zastave *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 290).* — Još sada u mom snu / na starim prozorima / bijele zavjese trepte *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 52).*

3. *strepiti.*

Majka i goji, gaji, njeguje, njivi svoje dijete dok ga ne uzgoji (odgoji), podgaji, odnjivi, podnjivi – tètošî, lebdi, trepti oko njega (kao ptica oko svoga ptića) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 178).* — Uzdasi i misli majke, sestre, zaručnice [...] stizaće svoje mile usred mora, [...] Ne čudi se, trepte za svoje *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 6)*

treptnuti treptnem, *trepnuti.*

Samo kadšto preletio bi joj oblak sjete preko čela, duge bi joj i crne trepavice treptnule,

teže bi uzdahnula *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 148).*

tres, uzvik.

1. *izriče snažan, prodoran zvuk od obaranja čega na tlo ili od pucnja.*

... počme odapinjati, ali kako mu je ruka drktala, kokoti se izmaknu, dvocievka tres, tres u zrak *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 144).* — Al' najednoć tres vrč na zemlju i na komade. Dora zadrhta ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 236).* — Tres, haha, pao je crni glasovir sa balkona u prvom katu, haha, haha, i razbio se! [...] Pada kamenje, oštro kamenje, zviždе fakini, tres, tres, počeli su padati prvi prozori *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 132).* — Tres pa tres. Vaga letjela amo i tamo *(Šenoa, Kletva, 1934, 498).* — ... počme odapinjati, ali kako mu je ruka drhtala, kokoti se izmaknu, dvocievka tres, tres u zrak *(Kovačić, Bježi-hajka, 1944, 405).*

2. u frazi *kres i tres* u značenju *otvoren i oštar verbalni sukob.*

Ta ni Predavec ni biskup nisu marili da stoje pred svijetlim licem svoje vladarice, već kres i tres jedan na drugoga, kao da udara ocjel neprestance o kremen *(Šenoa, Kletva, 1934, 1073).*

tres, m., *tresavica.*

Mašta mu smušena gori: žabe i miševe vidi, / Grčni ga uhvati bies, smrtni ga otruni tres *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 87).* — Poduzela ga (spopala ga) najprije mrzlica (zima) i drhtavica, potrapica, tresavica (drži ga drhat, tres) pak je onda pao u vrućicu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 210).*

tresak, m., *jak prodoran zvuk od lupanja, udara groma ili pada.*

Po zemljici crna noćca pade, / Pa se čuje mukla tutnjavina / Gdje najprije po zraku se valja, / A za njome jasna grmljavina, / Prasak, tresak, što no kosti ciepa *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 139).* — Tad je najprije nešto strašno prslo, to se ona od korijena odlomila; onda se čuo silan udarac i tresak ... *(Z. Marković, Kuća na suncu, 1930, 26).* — ... te mačka kroz prozor pustio unutra [...] a onda kad je čuo ludu, divlju jurnjavu po sobi, po stolu, po ormarima, po kredencu, kad su se stale uz tresak i lom rušiti kompotske flaše, ukiseljeni krastavci [...] e onda je zadovoljno pritvorio okno *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 205).* — Munja je proparala nebo i tresak se razlegao selom *(Nametak, Za obraz, 1942, 9).*

tresavica, f., *drhtanje čitava tijela, drhtavica, groznica.*

Poduzela ga (spopala ga) najprije mrzlica (zima) i drhtavica, potrapica, tresavica (drži ga drhat, tres) pak je onda pao u vrućicu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 210).* — Moj Đuro zimuje u šumi, smoždit će ga tresavica *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 127/128).*

tresisvijet, m., *razuzdan čovjek.*

Ti znaš, kakov je to tresisvijet i da mu kašto ženska uzica ne škodi *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 115).*

tresk, m., *tresak.*

Svu okolicu zastèrla gusta tmina, što ju kadkad prosĕcala žarka munja uz urnebesni tresk groma ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 66).* — Svu okolicu zastrla gusta tmina, što ju kadkad prosiecala žarka munja uz urnebesni *triesak* groma ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 85).*

tresk, uzvik, *izriče jak, prodoran zvuk, tres.*

Mi svi u grohot, pa udri tko će bolje po turskim tikvetinama: pif, paf, bum, tresk! Ej, vidio sam ja, kako je ban Nikola nasrnuo na Turke! *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 27).*

treska, f., *buka, lupa, galama.*

Kuda Rade s družbom prohadjaše: / Stade jele treska strahovita *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 22).* — ... treska: jak štropot od kojega se stvari tresu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 114).* — ... nastane zaglušna graja, piska, cvrkut, hùka i treska na sve strane u tom nepreglednom lovištu ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 75).*

treska, f., *trijeska, krhotina cijepanoga drva, iver*.

Jedan nas talas podiže u vis kao orijaška neman i tresnu s lađom o hridine. Pršte i razleti se sve u treske *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 95).*

treskanje, n., glag. im. od *treskati.*

Glasan, srdačni smieh, koji se izstisnuo iz ustiju Rose Meryeve prekinu tišinu, u kojoj je buka hrlećeg vlaka sama svojim monotonim treskanjem šumila *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 87/88).* — Kad sam prešao na novčano pitanje, stvorilo se preda mnom naglo njezino

dugačko lice, treskanje glavom i žmirkanje očima: Nemam ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 217).* — Držaše još uvijek dijete u naručju, koje se sada kidalo od plača, dok ga je ona mirila treskanjem i poljupcima *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 63/64).* — Od treskanja kočije i sunčanog sjaja lijevo su treperile livade i rijeka, a desno njive ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 21).*

treskati treskam.

1. *udarati, lupati.*

More je uzgragoreno, uzkuhalo se, vrije i kipi pusta pučina [...] valovi treskaju, razlievaju se po prudu ... *(Kumičić, Sirota, 1885, 310).* — Jedno se društvo kartalo i padale su gromke riječi, kletve i o sto treskale šake i karte *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 170).* — Batine i štapovi stadoše treskati onako nasumce u gomilu, a tvrde i omašne pesnice grunuše *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 101).* — Bijahu ta vrata sva jednako otrcana [...] Kod otvaranja su do neba cviljela, a kod zatvaranja treskala kao da će se sad na raspasti *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 254/255).*

2. *pren.*

Vidiš, tako vani u svijetu koprcaju se ljudi, treskaju govorima sebe i umišljaju, da se trese svijet ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 100).*

3. *tresti, drmati se.*

... putem su treskala kolica vatrogasne štrcaljke *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 113).* — Kola treskaju i skakuću preko rupa, da nam se utroba mučka kao vino u nepunoj bačvi *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 179).* — Kola su oštro otskakivala, treskala, ljutito udarala u bokove, potresala bubrege i srce ... *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 171).*

4. *grmjeti.*

Sigurne striele njegove / Treskahu tik za munjom *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 84).*

treskoliti treskolim, *tresti, odmahivati glavom.*

... otvarao se prozor za prozorom, a gotovo na svakom po jedna ženska, ovdje baka treskoleći glavom, ondje djevojka ili snaša, kažući prstima na nas *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 148).*

treskot, m., *tresak.*

Ljudi danas na prokletoj ovoj kugli / ne mogu, da svijetli budu! / Zaludu molim nek plane močvarni grad, / i rebra nek domova gnojnih i crkvâ i stajâ / polomljena strunu, / i usjane nek se grede u treskotu ognjenom sruše. / [...] / i koji danas / u treskotu i prasku barikadâ, prevratâ i minâ / osjećamo, da je mater sviju vrijednih forma / presveta Tišina *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 94).*

treskotina, f., *treska, iver.*

U nas kod kuća samo se lože treskotine i po kršu čupamo kadulju, pa time vatru ložimo *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 75).*

treskovit -a -o, *koji je snažan poput groma, moćan.*

... evandjelje, iz kojega se je nekada iztok i zapad učio pameti. Treskovita slova ove knjige već su davno odprije pobliedjela i nečitljiva postala ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 305).*

treskoviti -a -o, odr. od *treskovit.*

Gdjegdje stoji cijela ploča, glatka kao staklo, gdje se je u jedan hip otkinulo pol brda, gdjegdje zijeva ti na stotine pukotina, kao da je treskoviti dinamit razmrskao silovito utrobu gore ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 67/68).*

treslica, f., bot., *biljka iz porodice trava koju često zovu i potresna trava jer joj se cvijeće i sjemenke i pri najmanjem povjetarcu tresu, briza.*

I za me je stignuo čas, / Kad sv'jetli moj mračni se sv'jet ... / Pa gledam, da l' sad, i u meni, / Što trepti, u prvoj mi sjeni, / Na smilju ko od zlata cv'jet, / Ko laki na treslici klas *(Nazor, Pjesme o četiri arhanđela, 1927, 49).* — Jest nešto što drhti polako / Na dnu moje biti, bez šuma, / Ko treslica tanka kraj druma / Što vetrić ju jedvice tako *(Nazor, Pjesme o četiri arhanđela, 1927, 50).*

tresličin -a -o, *koji pripada treslici.*

Drhće vrh tananog vlata / Klas tresličin. Uz tihe pute / Na smilju se cvjetovi žute *(Nazor, Pjesme o četiri arhanđela, 1927, 49).*

tresnuti tresnem.

1. *udariti gromom.*

Snebio se momak, / Kô da grom ga tresnu, / Te mu crno oko / Kô mahnitcu bljesnu *(Harambašić, Pjesničke pripoviesti, 1889, 158).* — Ja čuh, gdje gromki tresnu grom *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 39).* — Jednom je grom tresnuo u blizini, svako je osjetio na licu

toplinu onoga žarkoga bljeska, sve se uzdrmalo *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 729).* — Umuknula je i nestala, kao da ju je grom tresnuo *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 134).* — (Tresnuo ga trijes, t.j udarivši pogodio ga. Svaki grom ne trijeska, t.j. ne udara) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 14).*

2. *pren.*

Čuvaj der se, jer na obzorju tvome sakupljaju se guste magle ženske osvete, iz kojih će po svoj prilici na skoro tresnuti grom, te jekom svojom posve zaglušiti slavodobitnu pěsmu, što ju sad pěva sèrce tvoje! *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 184).* — Čuvaj der se, jer na obzorju tvome sakupljaju se guste magle ženske osvete, iz kojih će po svoj prilici na skoro tresnuti grom, te jekom svojom posve zaglušiti slavodobitnu pjesmu, što ju sad pjeva veselo srce tvoje! *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 235/236).*

3. *proizvesti prodoran zvuk.*

Metak tresne. Kugla zvižne dahteći u tamu *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 87).*

4. *snažno zalupiti.*

Ali on divlje tresne vratima za sobom *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 14).* — ... i tresnu vratima, da je zadrhtala čitava kuća *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 111).*

5. *snažno udariti, lupiti koga.*

Neno ga je tresnuo laktom u leđa da je sve zazvonilo i odgurnuo ga u stranu *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 222).* — Dijete je plakalo sve jače, a Mara se sagne i bijesno ga tresne šakom u slabašna prsa, da je sve zaječalo *(Galović, Pripovijesti I, 1942, 53).*

6. *baciti koga ili što o tlo, oboriti.*

A Marko tresnu o zemlju pehar *(Kovačić, Izabrane pjesme, 1908, 50).* — Reče i tresnu ogledalom o kamen. Staklo puče, a sitni komadići prsnuše ... *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 72).* — ... pripovijedaše tu bajku o deliji, koji ju je pograbio za vrat i tresnuo o ledinu ... *(Trešćec, Novele, 1915, 99).* — To reče i skoči do gospodičića, uhvati ga sa konja i tresne njime u hlad, da je ovaj ostao ležeći kao mrtav *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 89).*

7. *pasti, udariti o tlo.*

... skrene šakom, a samokres tresne o tle *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 6).* — Nekoliko je čaša tresnulo o pod i razbilo se u milijun stakala *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 198).*

8. *pogoditi, dirnuti.*

Kad ti pade žrtvom ljudskog gada, / Viest nas tresnu ko iz neba striela *(Preradović, Djela I, 1918, 213).*

9. *izgovoriti komu što naglo i bez susprezanja.*

... tresnuo sam mu u lice sve što sam mislio povodom toga! *(Marinković, Proze, 1948, 123).*

tresnuti se tresnem se, *udariti jedno o drugo, sudariti se.*

Zašuti sve! A štit o štit se tresnu *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 45).* — Tresnule se zvonke čaše, / Dvoranom se orijaše: / »Vivat abbas in aeterna! / Slavne pinte duša vjerna!« *(Šenoa, Pjesme, 1933, 216).*

tresoslovac, m., *onaj koji ima znanja o potresima.*

Falb je tim tobožnjim proročanstvom učinio puno zla, taj mjesečni tresoslovac mogao je dan budućih potresa zabilježiti, na hartiji zapisati i pod pečatom svoje proročanstvo predati javnom bilježniku, nek se kasnije vidi, da li umije gatati iz mjeseca *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 131/132).*

tresti tresem.

1. *činiti da tko drhti, miče se brzim i kratkim pokretima; drmati.*

... bura je gruvala, tresla kućom i svirala i cvilila kroz luknjice razklimanih vratnica *(Kumičić, Sirota, 1885, 335).* — ... i čemu vi dršćete, ako drugoga trese groznica? *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 36).* — On grede tiho tavnom noći / Bez vjerna druga, bez pomoći, / On grede skrovnom stazom danju, / Vješt muci, nuždi i stradanju. / Sve što iz rane krvca teče, / [...] / Sve što ga tresu noćni mrazi; / On ide tiho ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 160).* — Njega trese, lomi groznica svaki dan *(Kušar, Narodno blago, 1934, 210).* — Krist je upravo nagovijestio izdajstvo, a apostoli, obični bradati seljaci i ribari, reagiraju gotovo grubom mimikom na Kristove riječi – udaraju se šakama u prsa, tresu glavama ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 59).*

2. *činiti da se tko uzbudi, uznemiri, potresati.*

Ah, kako si liepa, / No uz to i hladna, / Dok vrućica ljuta / Trese mene jadna *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 76).* — Fratar je riječju lomio i najtvrdja srca. Prodirao je u duše [...] Glasom je tresao živote i obarao

grješnike pod noge Gospodinove, kao što potres obara gradove i brda *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 79).*

3. *tresući uklanjati što, otresati.*

Tanke jele i čempresi tresti stali mrzlo inje ... *(Nazor, Živana, 1902, 43).* — Pod šatorom na bubnjiću sjedi, / Čudan čovjek, sve preda se gledi / [...] / S lule sada trese smiješeć prah *(Šenoa, Pjesme, 1933, 144).*

4. *drmajući činiti da padaju plodovi s drveća, stresati.*

Skoči vraže, ludo zvijere; / Trese kruške do zla bijesa, / Dokle do tri pune mjere / Krušaka se ne natresa *(Šenoa, Pjesme, 1933, 140).* — I kao što taj hrast niče, raste i razvija jake si grane i trese sa sebe čitav dažd plodonosna zrnja, kako poslije to granato stablo padne, te nedodirnuto od sjekire leži kraj puta, dok se ne pretvori u zemlju, tako i taj puk, ne mareći za svijet [...] niče, živari, te se, puštajući za sobom slično potomstvo, vraća neopažen u zemlju *(Šenoa, Diogenes, 1934, 247).*

tresti se tresem se.

1. *micati se brzim i kratkim pokretima, podrhtavati; drmati se, ljuljati se.*

... ramena joj se tresu od gusta jecanja *(Kumičić, Sirota, 1885, 65).* — ... munje sievaju, brod se trese i valja po ogromnih valovih *(Kumičić, Sirota, 1885, 226).* — Djevojka još ljuće plakala – drhću joj njedra, drhću joj liepi obrazi, ama na njoj se svaka žilica i žica trese *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 48).* — Sieda se brada tresla, a na nju kapale suze *(Nikolić, Pjesme, 1898, 52).* — I za čas su se opet tresli prozori s njegova hrkanja *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 22).* — Trese mu se brada *(Hanžeković, Novele, 1932, 54).* — ... i pero mu se trese na kalpaku ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 82).* — ... nasmija se [...] da mu se je podbradak tresao ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 15).* — Ohladio se kao od groznice, a koljena mu se tresu *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 80).* — ... tresla se od smijeha kao autobus kada se u njemu razmaše motor na prazno *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 251).*

2. *biti jako uzbuđen, potresen.*

Albina se tresla od gnjeva i mrko omjeraše Anselma *(Kumičić, Sirota, 1885, 100).* — Marko se trese, bliedi i gleda sina. Suze im skoče na oči ... *(Kumičić, Sirota, 1885, 333).* — Ja na nju mislim i cielo mi se srce i sva duša trese od boli, od čežnje, od sladke uspomene i od strahote doživljaja *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 78).*

3. u frazi *tresti se kao šibica/šiba (na vjetru) / kao prut na vodi / kao riba na ostima* u značenju *jako se bojati.*

Na vješala s njima! [...] Njegovo tijelo sad se treslo kao šibica na vjetru, govoriti nije mogao *(Tresčec, Novele, 1915, 115).* — Strepi, dršće, trese se pred njim kao šiba, kao prut na vodi, kao riba na ostima *(Kušar, Narodno blago, 1934, 179).*

4. u frazi *zemlja se trese pod čijim stopama* u značenju *neustrašiv je i odrješit tko.*

Druga mu žena bude živom oprekom prvoj. Ona slabašna, a ova jaka, bujna i žilava crnka, da se, štono kažu, zemlja tresla pod njezinim stopama ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 105).*

5. u frazi *tresti se u temeljima* u značenju *biti u velikoj napetosti i strahu.*

... osjećao se nemir kako raste: približavalo se vrijeme teških i krvavih bitaka, čitav Baltik tresao se u temeljima *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 102).*

tresuckati tresuckam, *pomalo tresti*.

Sramežljivo djevojče tresuckalo sitan novac u šačici, kao da drži žeravicu *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 17)*.

tresukati se tresukam se, *pomalo se tresti*, *podrhtavati*.

Tijelo pruženo nemakljivo, rekô bi da je mrtvo, da ne vidiš na dušniku uzô premićene košulje tresukat se, i da ne čuješ neko jecukanje, kano glasak malahne raspuknute svrdonice *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 11)*.

treščica, f., dem. od *trijeska*.

Po smetištu tri ženske glave brcaju treščicama; traže kosti, prnje i ostale trice obilnoga života *(Draženović, Djela III, 1948, 330)*.

trěšnja, f.

1. *voćka crvenog bobičastog ploda*.

Dvorištance bilo uzano, visokim plotom ograđeno, a u njemu impozantna stara trešnja raširila snažno svoje grane *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 128/129)*.

2. *plod istoimene voćke*.

Zatim kako je od mladje braće i sestara sve do kasnog ljeta čuvala krupne, rumene trešnje, dok posve sazore, i tada pozivala njega, da

ih zajedno beru *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 105/106)*.

3. ovdje u značenju *zvijezda.*

Trešnje se neba pale / po srebrenome putu, / gdje večernje vatre / o kubetima snatre *(Krleža, Simfonije, 1933, 69)*.

4. u frazi *tu nema trešanja i višanja za koga* u značenju *tu nema blagodati za koga*.

Propalice, zakriješti stara, šta te opet amo donijelo, valjda koja ciganija, pak mi hoćeš istisnuti koj' grošić, da se napiješ, je l'? Al' velim ti unaprijed, okani se te slatke nade, tu nema trešanja ni višanja za tebe *(Šenoa, Kletva, 1934, 710)*.

5. u frazi *ni kod nas trešnje na vrbi ne rastu* u značenju *ni mi nismo došli do rezultata bez truda i rada*.

Istina Bog! blaga narav obdarila je nas tako, da mi ovu krepost lakše izvršivati možemo, nego li možebiti stanovnici drugih krajeva; – nu ni kod nas trešnje na vrbi ne rastu. Toliko nema nitko, da bi u smetnju došo, kud će kamo li sa svojom ljetinom *(Nemčić, Putositnice, 1898, 207)*.

tréšnja, f., *podrhtavanje*, *potres*.

Potres!... Znao sam, nije još sve svršeno... Bit će još trešnji, dizanja i spuštanja... Zemlja si osigurava novo stanje *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 20)*. — Međutim su prestale neugodne trešnje Zemlje, a more se smirivalo i bistrilo, dok jednoga dana ne osvanu u divnom modrilu Jadrana *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 32)*.

trešnjar, m., u frazi *grah trešnjar* u značenju *vrsta graha zrnaša*, *grah trešnjevac*.

... žena skine s tavana najljepšu lopaticu od lanjskog smoka i vrećanjak graha trešnjara; sve to sakriju u djetelinu da ne vidi selo, kakvo mito vozi *(Dončević, Propast, 1936, 33)*.

trešnjev -a -o, *koji se odnosi na trȅšnju, koji je načinjen od trȅšnje*.

Tä, malo dana prije, kad sam nehotice skršio trešnjevu granu, razvikao se poljar: – »Kazat ću ja igumanu, da lomiš manastirsko voće!« *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 70)*. — U srcu mi je bilo radosno kao i proljetos, kad bi se po nama runile mirisne, bijelorumenkaste latice jabukova i trešnjeva cvijeta *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 73/74)*. — Osjećam te, Podne. / I ja sam trešnjev cvijet / i ritam dječje pjesme *(Krleža, Simfonije, 1933, 51)*. — Žvali on ustašca na trešnjevom kamišu svoje lule, bilo ne bilo u luli kržaka, gorio on, ne gorio *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 37)*.

trešnjevina, f., *trešnjevo drvo*.

Jožica zimus ne misli na obilate svadbe, kako to bijaše u prošlim godinama, a njegov potrti stari bajs kunja u kutu iza ogromna, hrapava i omaštena ormara od trešnjevine *(Kovačić, U registraturi, 1911, 379)*.

trešnjin -a -o, *koji se odnosi na trȅšnju, trešnjev*.

Tako se cio napor Zapadnjaka ukazao kao težnja za teritorijalnom ekspanzijom na bogati Istok [...] gdje je mladež prirešivala bajne svečanosti trešnjina cvata i gajili se perivoji sa jezercima punim lopoča i čarobnih vilinskih mostića ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 113)*.

treštati treštim, *odjekivati gromoglasnom bukom, tutnjiti*.

I dok stara ciganska svirka zapljuskuje iz ugla bašta, / meni se mašta / (po običaju) svašta, / a iz filmskih dvorana zagušljivih sabitih ura / trešte Tauber i Kiepura / i sportski: hura! *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 32)*. — Jačica je stajao vani kod konja, jer nije bio uzet, i slušao, kako harmonika pijano grohoće i trešti u tamu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 13)*. — Sirene urliču. Alarmna truba trešti *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 153)*. — Treštao je jazz, jurili su kelneri, pucketale su boce šampanjca, zrakom su letile papirnate zmije, kuglice papira, uzvici, vriskovi, zavodljiv kikot žena i samosvijestan grohot muževa *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 184)*. — I dok ja tu ležim i crkavam kao gubavi Job i kao Lazar pod pločama groba, napolju pjeva već sunce po krovovima, nebo me gleda u tu rupčagu kao dobro modro oko, trublje trešte, momčad podcikuje i maršira u ritmu pjesme i srca, zvona pjevaju uzduhom kao vesele uzvijorene zastave, a moj otac u dalekom gradu dobiva sijedu kosu zbog sina robijaša ... *(Matoš, Pečalba, 1939, 23)*. — Govorio bih možda najradije o Mihanovićevoj »Hrvatskoj Domovini« pa onda o nekim Krležinim stihovima [...] Hrvatske naše gajde, frule i svirale, pa, eto, i sopele što najviše trešte, u Balotinim stihovima *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 83)*.

trešten -a -o, u frazi (*pijan*) *trešten* u značenju *prilično pijan*.

... ta pijan je kao čep, kao sjekira, kao zemlja, pijan trešten – udario ga Vinko Lozić u glavu – zakrlještio očima – nakitio se vina, iskitio se vinom ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 99)*. — Jedva si onako trešten ugodio kuću i vrata, a gdje bi ključem pa jos uvračanu u ključanicu! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 80)*.

tretina, f., *porez u trećini ljetine*.

Hoće raja da porez nedava, / Hoće nami da tretinu krati *(Martić, Osvetnici II, 1862, 75)*. — Kasnije je ove riječi prosti svijet zbilja shvatio tako [...] pa je s toga nastala mala smetnja, kad dodje da se odasipa prva tretina za »Švabina vakta«, jer o tretini niko nije govorio, ni da se daje kao prije, ni da se ne da *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 99)*.

treuga, f., *primirje*.

Cesar treba Frankopana i želi da ga dobije – druge svrhe i nije imao zahtjev, da se treuga produži na godinu dana *(Nehajev, Vuci, 1928, 109)*.

trezveno, prilog, *na trezven, razborit način*.

»Hvala milom Bogu i za ovo veče, / Gdje mi danas dade, te sastadoh ljude, / Što junački žive i trezveno sude... *(Velikanović, Otmica, 1901, 22)*.

trezvenost, f., *osobina onoga koji je trijezan*, *trezven*.

... ne znam je li ono odlični poznavalac svih slasti, Goethe, rekao da »s jednom kapljom vina nema ni jednog dobrog stiha«. U interesu trezvenosti? Da se okrenemo prošlosti, to bi gotovo demantiralo cijelu historiju svjetske književnosti ... *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 14)*.

trezvenjak, m., *onaj koji je umjeren u piću*.

Da ne biste mislili te On rado pije. Bio je pače trezvenjak. Ima apetit kao Victor Hugo, ali nije »bevitore« *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 66)*.

trezvenjakinja, f., ovdje u značenju *ona koja je staložena*, *stamena*.

Nakostrušene savile su dušu u se i kao ježevi dočekuju neprijatelja. A ipak, te stare trezvenjakinje morske [agave], koje stoje na braniku svega, što je krhko, mekušasto i slabo, što se ne sagibaju i ne svijaju ni pred kakvom silom, već upravo prkose buri i vihorima, kišama i suncu, najljepši su izraz onoga nečeg najvrednijeg u svijetu *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 132)*.

trg, m.

1. *mjesto gdje se trguje*, *tržnica*.

Tada idem među ljude, ne one t. zv. više. Idem na trg i uživam u raznolikosti boja i tipova. Volim ona često opora lica i nezgrapne forme, izrađene ruke i iznakažene noge, izblijedjele haljine i one bezbrojne zakrpe *(Z. Marković, Let, 1920, 65)*. — ... pa ako su silni miševi skakali po Barbarinu tavanu, to su i silni groši padali u Vidovu kesu, jer je napokon »Harmica« bila glavni trg, gdje se je za onda već skupila bila sva trgovina, svi sajmovi *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 167)*.

2. *pren*.

More je ogroman svjetski trg, a koliko blaga i svakojakoga bogatstva plovi njegovom površinom! *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 62)*.

3. *roba kojom se trguje*.

On pripravi tanahnu galiju, / Na nju krca trga svakojega: / Svile, platna, sjajnih ogledala, / Pa zajedri do Senja b'jeloga *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 65)*.

4. *slobodan javni prostor u gradu, obično na križanju ulica i okružen zgradama*.

Dugo je tu čekao. Već bijaše utihnuo žamor puka, ljudi se razišli sa trga, samo se još nekoliko žena plelo oko lončara pokuckujući po loncima, ispitujući im zvuk ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 15)*. — Niels Nielsen zastao je na sekundu, a onda se brzim korakom spuštene glave zaputio na trg pred stanicom *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 183)*. — Dugo je tu čekao. Već bijaše utihnuo žamor puka, ljudi se razišli s trga, samo se još nekoliko žena plelo oko lončara pokuckujući po loncima, izpitujući im zvuk ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 87)*.

5. u frazi *Markov trg* u značenju *Trg svetog Marka na zagrebačkom Gornjem gradu*.

Trže Markov! dobro te poznajem / I na tebi crkvu poštovanu / I banove do nje biele dvore; – / Nevaram se ... *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 194)*. — Ure plaze lagano ko crvi; tiho je, samo kašto čuje se usklik od Markova trga. To je sabor, koj' vijeća u dvorištu varoške kuće *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 156)*.

trgač, m., *onaj koji trga grožđe*, *voće i sl.*, *berač*.

Pred zalazak sunca vinograd je bio otrgan, jer ne bijaše velik, a dosta ruku neumorno otkidalo grozdove čitav dan. I kad je taj veseli posao bio gotov, zaputiše se trgači u četicama niz brijeg, u dubrave, što već počeše tamnjeti *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 32)*. — Uz strojne žene beru momci mladi, / od napora se šire čvrste prsi, / trgače slatki podilaze srsi: /to vjetrić s mora vruće tielo hladi *(Lovrić, Sveto proljeće, 1915, 24)*. — Serdar i Serdarovica odoše u vinograde k trgačima, da izabiraju grožđe, a udovica sa Srnom stade tražiti kljastu Savu, ne bi li joj pokazala svoj vez i svoje dijete *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 56)*. — Nekada je on u ovo doba godine bio u Ortišu, razapeo čador, a trgači zašli niz vinograd pa beru u sepete i snose u mäsnice kod čadora *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 66)*. — Onda preleti preko livada, otave od toga dobiju tamnomodru boju, obiđe kukuruzišta ponovno i uvede u njih berače, obiđe voćare i penje po voćkama trgače, a pod šljive dovede ljude s motkama i sa sepetima *(Kikić, Bukve, 1938, 89)*.

trgačina, f., *berba*.*

Što no sieva kroz polje Metkovsko? / Pazi, pope, da ne bude kavge? »Pop se Jozo grohotom nasmija: / Nije kavga, već je trgačina: / Udarile môbe u Pržine, / Da trgaju klipe od stablike *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 329)*.

trganci, mpl., *vrsta domaće tjestenine*.

Tko je kriv, da nisam nikada domaćih zadaća izradio; jer sam se volio u kuhinji učiti, kako se trganci i nadigači prave, nego svoje domaće vježbe izradjivati? *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 25)*. — Janoš veli, da bi se »ugušio u trgancima, kad mu se u paprikaš zamijese«... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 35)*. — Tjestenina što se u čorbi vari: valjúšci, valjušaka (tal. *gnocchi*, njem. *Knödel*); rezánci (tal. *tagliatelli*, njem. *Nudeln*), trgánci (strgano tijesto); surlice (tal. *maccheroni*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 96)*. — Lovim, lovim. Uvijek lovim. Dok sam još šegrt bio, već sam morao da lovim trgance u žitkoj čorbi *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 251)*.

trganje, n.

1. *berba grožđa*, *voća i sl.*

Trganje već je dovršivalo, a selima se širio opojan miris zgnječena grožđa. Sve nekako od obilja nabujalo, pa se i ljudima činilo, da im je u mišice prispjela neka nova snaga i moć *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 52)*. — Baš u ovo doba godine, uz trganje, kada potjeraju seljaci karavan konja i magaradi natovarenih kljûkom, on bi izašao iz kavane, ostavio sav posao, pa uzeo veliko ogledalo i stavio ga pred magare nasred ulice *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 65)*. — ... biráčiti, päbîrčiti, páljetkovati grožđe, t. j. brati ga opet u vinogradu iza trganja *(Kušar, Narodno blago, 1934, 26/27)*.

2. *probadajuća bol*.

I onako uz veliku muku / Spopalo ga trganje u kuku / Lanjske zime ... *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 79)*. — Netko oćuti ljuto trganje u obrazima i u nosnoj kosti, sjećajući se, kako ga je po tim stranama tijela nekoliko puta šakom opuhnulo... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 294)*. — Njeno tijelo bilo je već mekano kao spužva, ali u njenim je žilama još uvijek tekla neshvatljivo žedna krv: ona se tužila na trganje u zglobovima, zamatala se preko noći u flanelne krpe, a po danu kretala se u kostimu od sirove svile i u bijelim haljinama i pod narančastim suncobranom *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 67)*. — Govori siromah o svojih sto hiljada, hvata se rukama za glavu, kao da ima u njoj reumatično trganje, sišao je u se od žalosti ... *(Perković, Novele, 1935, 53)*.

3. *pren*.

Tako i jest; Shakespeareu nije do »objektivnog učina«, njemu ne pada na um, da tomu podvrgne psihu svojih ljudi. »Drama« znači i za nj radnju, – ali samo naprezanje i trganje duše *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 138)*.

trgatba, f., *berba*.

Okolo Miholja zaista je trgatba u Bakru. Tko nije prije brao, taj jamačno bere oko toga najznamenitijega kod Hrvatah svetca *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 226)*.

trgati trgam.

1. *naglim pokretom kidati na dijelove; čupati.*

Ovaj priesno meso trga zubi, / Što pod sedlom na svom hatu sgrija; / Gladeć brke, šerbet taj izpija / Iz lubanje, koju skoro srubi ... *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 156)*. — Osveta je sve ufanje, sve željenje. / Tako ranjen vepar bjesni u potjeri, / Da utrobu trga lovcu zubi, / Koji njega htjede da pogubi ...

(Demeter, Grobničko polje, 1891, 163). — A šta je to struna? – One dlake na konjskom repu. – A gdje su ti konji? – U staji kod tebe. – A ne boli ih, kad im trgaš? – Ne ću ih iščupati, nego odrezati. – Ja ću ti dati škare *(Hanžeković, Novele, 1932, 26)*. — Pa kad je to sve tako, je l' čudo, pitam, da ti ljudi trgaju uzde, da katkad provale noću na barkama, pa ugrabe ovdje ili ondje koju glavu mletačke stoke, il' da otmu lađicu dalmatinskoga vina? *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 21)*. — Da kupiš sebi gizdavicu gnjilu, / Uvrebao si pravde vječne miso, / Na pazar slasti putenoj ju vrgo; / U zlatnu knjigu ime si zapiso, / Iz zlatne knjige sam si ime trgo *(Šenoa, Pjesme, 1933, 205)*. — Isuse Bože! kriknu Pero, raširi ruke i pade mrtav na zemlju. I kriknu krič, vuci, misliš, trgaju srce *(Šenoa, Kletva, 1934, 138)*. — Na vrat na nos trgaju svoje šatore u podgrađu, po tridesetničkom trgu, vuku kola, hranu, konje za sobom, srnu bez obzira u grad *(Šenoa, Kletva, 1934, 346)*.

2. *pren*.

Tek iza ponoći zateturao bih dremovan da legnem, no često bih se budio od strašnih snova: Turci, aždaje, vile i drugo, što sam slušao, san mi trgalo *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 81)*. — Pomisao, da je zauvijek uništena i pokopana stara kultura sa neizmjernim bogatstvom ljudskoga roda, bezbrojni gradovi, narodi, države, kontinenti, trgala mi je snagu logičnih asocijacija, vodeći me u tamu ludila i zdvajanja *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 46)*. — ... roni u moru svakojakih misli, umom umi, mozga, nateže, trga pamet, lomi, tare, razbija glavu ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 157)*. — Upeo se, sjeknuo je snagom i životom (t. j. upr'o svom snagom, iz petnih žila) da ga svlada; ali uzalud trga svoju snagu (uzalud se muči) – snaga mu trgnula natrag (izdala ga) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 208)*. — Da te pitam: što je tebi skrivila ova moja starost, da je tako gaziš i trgaš? I da te pitam: tko će odvratiti od ove kuće sve ovo ruglo i sramotu? *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 12)*.

3. *brati*.

Daleko, daleko – ima velik predjel / Gdje trgaju djeca zrele plodove / I radosno mirišu smokve, mirišu datule *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 112)*.

4. *naglo pomicati*.

I zahropću ko gavranjim graktom: / »Grla gore, ne moš' vina naći?« / Taj, podbočiv težku glavu laktom, / Sad ju trga al nemože maći ... *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 38)*.

5. *probadati (o osjećaju boli u tijelu)*.

Hladna voda kano da je raskvasila brazgotine i otekline, pa hrabroga kumordinara stalo stezati, trgati, kljucati mu u svim ranama, kano da kovači nabijaju čekićima i zavrtavaju svrdlovima, i kano da obijesni postolarski djetići bodu na sve strane svojim finim šilima ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 295)*. — Sijeva mi, trga me, cijepa me u nozi, po svem tijelu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 211)*. — Bol u zubu trga, u uhu sijeva, u oku žiga, žica (Žica me u oku) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 212)*.

6. u frazi *kruh iz usta trgati* u značenju *onemogućivati komu da radi i zarađuje*.

To je toliko, kao dovesti u zemlju čitave legije njemačkih oficijala, koji će našim domaćim kruh iz usta trgati *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 38)*.

7. u frazi *trgati novce* u značenju *uludo trošiti*.

... kud si podijevao tolike novce? t. j. kud si ih stavio? u što si ih potrošio? – ti ne trošiš nego trgaš novce, t. j. rasiplješ ih ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 131)*.

trgati se trgam se.

1. *lomiti se*, *kidati se*.

Teške namrgođene oblačine razjareno su se ganjale nebom nijemom hitnjom, trgajući se u sablasne krpetine, da se onda natisnu prema jugu *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 5)*. — S puste hridi nujan motrim, / Gdje se trga val za valom, / Ko moj uzdah za uzdahom, / A za mojom drugom malom *(Harambašić, Lirika II, 1943, 95)*.

2. *boriti se*, *otimati se oko koga/čega*.

Takovo nadjoh i Djakovo. Jedva se obaznalo da sam došao, trgahu se za mene, da im budem gost *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 172)*. — Veliki Bože, Fran Cacanović bio bi za te nesreća. On, za kojega se trga pola ženske Dalmacije... *(Kosor, Mime, 1916, 77)*. — Slikari su se trgali, da je slikaju, pjesnici njoj u čast skladali rime, vojvode tražili od nje ružu na viteškoj igri, i sam cesar... *(Nehajev, Vuci, 1928, 22)*. — ... ako porodiš muško

čedo, presahlo mu sjeme u prvom koljenu, a kćeri se trgale za djedovinu, ko što vučica za strvinu... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 47)*. — ... šuteći odvraća lice svoje od nas, šuteći odvraća od nas desnicu svoju, a stranci trgaju se za staru djedovinu našu, rastepoše kolijevku našu ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 250)*. — ... bijahu dva kralja u jednoj kraljevini, obadva Talijana, jedan se zvao Andrija, drugi Karlo, pak se trgahu u krvavom boju za žezlo, a sve po našim leđima ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 25)*.

3. *pren.*

Za mrvice trga misao se ljudska, / Rad te želje lude nevolje su ove ... *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 128)*.

4. u frazi *trgati se od smijeha* u značenju *jako se i bučno smijati*.

Kad je ko udario u smijeh: da se nadušio smijati – kad se slatko, jako smije [...] da puca, da se kida, trga od smijeha ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 182)*.

trgavica, f., *reumatizam*.

Reumatizmu uopće kaže se: sijavica, trgavica, šetavac, vrtnja ili vrtež ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 211)*.

trgnuti trgnem.

1. *otkinuti, ubrati.*

Bijaše sličan čovjeku, koj' bez milosti trgne svakog dana najljepši cvijet, da si ga može zataknuti za dugme, a navečer ga baci na smetište *(Šenoa, Pjesme, 1933, 194)*.

2. *prenuti; osvijestiti.*

Pljusak nagle kiše, koja je na staklenom krovu metalnim praskanjem zveketala, trgne ga iz razmišljanja *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 82)*. — Iz crnih misli trgnula me pjesma, / Što modrim visom milo uzdrhtala ... *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 28)*. — Svi su mi dani bili posve jednaki i ništa se nije dogadjalo, da me trgne iz mrtvila *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 94)*. — Ivica sav u suncu utone u čisto snatrenje, iz kojeg ga trgnu lajanje psa Kunde *(Hanžeković, Novele, 1932, 17)*. — Ujutro, u šest sati, trgnuo me iza sna, kao i dotad, vlak, koji je odlazio s kolodvora *(Perković, Novele, 1935, 108)*. — Početci kuća trgnuli su nas iz sanje *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 140)*.

3. *naglo povući, potegnuti.*

Rasema izađe, a otac uzme ženu za ruku i trgne je na stranu, sav izvan sebe od nečega *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 38)*.

4. *početi.*

Pak urečeni (urečena) zine zievati, protezati se, i trgne ga boljeti glava *(Stojanović, Slike, 1881, 165)*.

5. *izbiti.*

Sjeme [...] izbije; zatim niče (iznikne, pronikne, trgne, pro[h]mílì) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 24)*. — ... trgne, otvrze krv na nos (udari, skoči) – krv iz rane bije ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 215)*.

6. u frazi *trgnuti revolver/mač* u značenju *izvaditi pištolj/mač s prijetnjom da će biti upotrijebljen ili s namjerom da se upotrijebi*.

Ne doreče. Alibeg iza pasa trgnu revolver i što bi dlanom o dlan, zatutnji grom u prsa kmeta i on pade kao pokošen *(Hanžeković, Novele, 1932, 217)*. — Mač se podire, vadi (Podriješe, trgnuše, suknuše, povadiše mačeve ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 205)*. — Jao si ga vođi, koj' trgnu mač na svoju vojsku *(Šenoa, Kletva, 1934, 530)*. — Gospodar Verone, svemoćan i prkosan, sjedi na svom konju uprijevši noge kruto u stremen, upanciren je, trgnuo mač, a gleda dolje poda se kao da se kesi ili čudi onom nečem, što je ispod njegovih gvozdenih peta *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 46)*.

7. u frazi *trgnuti za nebom* u značenju *čeznuti za višim idealima*.

Čudak bio bratinac Grga, koji si s kućom i domaćim poslom slabo razbijao glavu, a naravno – jer kad čovjek trgne za nebom, slabo već mari za zemlju... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 3)*.

8. u frazi *trgnuti natrag* u značenju *nazadovati*; *oslabjeti*.

Svaki dan može oboljeli, a bez njegova nadzora odmah će posao trgnuti natrag, svaki dan može umrieti, pa ostaviti ženu udovicu, a djecu siročad bez mirovine i obskrbe *(Trešček, U malome svietu, 1901, 22)*. — Upeo se, sjeknuo je snagom i životom (t. j. upr'o svom snagom, iz petnih žila) da ga svlada; ali uzalud trga svoju snagu (uzalud se muči) – snaga mu trgnula natrag (izdala ga) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 208)*.

trgnuti se trgnem se.

1. *prenuti se*, *osvijestiti se*; *lecnuti se*.

Što je to? povikne, a kočijaš se trgne i lula mu padne iz ustiu na zemlju; a kada vidi,

koga vozi, skoči kao uzet iz saonica, pa bjež u planinu *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 65)*. — Orsat (ugledao ih i malo se trgnuo; Luciji mirno) ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 26)*. — I očaj zdvojni za grlo me hvata, / I biesno guši: ne mogu se trgnut; / Ni tešku moru svrgnut ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 5)*. — Vlatko se trgne kao iza sna, podigne glavu i lako se osmjehne *(Bego, Novele, 1916, 30)*. — Njega u srcu zazeblo i trgnu se. Opipa čelo, a na njem hladan znoj. Hvala Bogu, san... *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 2)*. — DUGO je tako kiša tukla o prozore i svijeća je pucketala i ura tuckala na dasci od stola, i Filip, trgnuvši se iz polusna mislio je, da sviće *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 203)*. — Hora je, ljudi, trgnu se stari križar, nebo nam kaže, da se dignemo, jer nas zora ne smije zateći u Zagrebu *(Šenoa, Kletva, 1934, 770)*. — Došao si iznenada, pa sam se prenuo, usprednuo sam, t. j. trgnuo sam se od straha) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 179)*. — U mislima, ponesen uvjerljivim slikama o beznačajnosti fraze, Nielsen se kao životinja instinktivno trgnuo, osjetivši kako ga osvijetljena u prozoru netko iz mraka promatra *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 95)*. — Ali kavalkada se odjednom zaustavila i trgnula u stravi; konji su zarinuli kopita u zemlju i svinuli vratove, a prestrašeni jahači zure preda se u strašan prizor ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 33)*. — Njega u srdcu zazeblo i trgnu se. Opipa čelo, a na njem hladan znoj. Hvala Bogu, san... *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 8)*. — Kuda iz sebe? Zašuti, skupi / snagu za rat sa ljutom javom. / Trgni se iz sna, krikni, lupi. / Zidove razbij glavom! *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 152)*.

2. u frazi *trgnuti se iz svijeta* u značenju *otuđiti se od ljudi*.

Davno sam ti se trgnuo iz svieta, a nikud se nikamo nisam pomiljao, odkad ste prešli Savu *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 44)*.

3. u frazi *trgnuti se dosadi* u značenju *oteti se dosadi, živnuti*.

Samoća i studen. – Tražio sam okom nješto živa, da se trgnem dosadi toga nesretnog jutra – al ... osim glasovira, sve bijaše niemo *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 7)*. — Samoća i zima! – Tražio sam nešto živo, da me *spasi od dosade* toga nesretnoga jutra – al ... osim glasovira, sve bješe nijemo *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 9)*.

4. u frazi *trgnuti se kao uboden* u značenju *naglo se pomaknuti od iznenađenja*.

Žacnuo se, lecnuo se kad je to čuo, t. j. trgnuo se kao uboden*), prepadati se, plašiti se ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 179)*.

trgovac, m., *onaj koji se bavi trgovinom*.

Onaj novi prijatelj njegov bijaše trgovac, čovjek, koj je mnogo svieta vidio i znadijaše pričati bez kraja i konca *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 66)*. — Na susjednim stolovima bijahu trgovci marve svi ugojeni, crveni, s teškim, srebrnim ili zlatnim lancima preko crnih prsluka ... *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 125)*. — Nitko ne htjede vjerovati, da je to sin žitnog trgovca Jandre Lackovića, onoga istoga starčića, koji je još uvijek išao po starinski obučen u onom vječnom prsluku s okruglim, srebrnim gumbima *(J. Kozarac, Proletarci, 1919, 75)*. — Propadoše novci, a povrh toga dugovao trgovac Martinu mnogo na mûki *(Šenoa, Kako došlo, tako prošlo, 1932, 305)*. — ... stara je istina, da čovjek trgovac idući za dobitkom pristaje uz onoga, koj' je jači, pa će danas biti za Petra, sutra za Pavla, a prekosutra za đavla ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 939)*. — Evo, jedan je vlak baš sada došao. Izlaze ljudi [...] Nosit ću kofer bogza kome, možda kakvom ratnom liferantu, židovskom putniku, zagorskom trgovcu purana ili madžarskom činovniku, ali i kome bi drugome *(Perković, Novele, 1935, 8)*.

trgovački -a -o, *koji se odnosi na trgovce i trgovinu*.

Bijaše u ovim riečima nešta usiljeno vesela i iskrena, nešta, što se trpko dojimalo Nikoline duše, nešta u sebi neiskrena i namjerna – nekaki trgovački ugovor, kakvim je doisto po svojoj nekuda nerazjasnivoj darovitosti stekao Blažević svoj veliki imetak *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 135)*. — Na stolu u poslovnici stajaše već hrpa brzojava i pisama: sve računi i opomene na platež, iz Trsta, Beča, Siska i Zagreba, a još uviek dolažahu trgovački teklići i službenici, noseći velika siva pisma *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 185)*. — Još nam najsigurnije podatke može dati zagrebačka trgovačka ko-

mora, čiji izvještaj kaže, da se je iz Hrvatske i Slavonije iselilo g. 1894. ravno 21.242, a od g. 1898. do 1903. punih 106.889 *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 265)*. — Iza nekoliko mjeseci imalo je siguran pregled robe, znalo je mušterije pravo trgovački pozdravljati, znalo je razlikovati cijene za kaputaša i seljaka, ukratko, on je bio preko očekivanja uporabiv *(Hanžeković, Novele, 1932, 145)*. — Ako nije po trgovačkom poslu putovao van Zagreba, stajao je od zore do mraka u dućanu, radeći neprestano i provirkujući samo katkad iz štacuna na okno ... *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 171)*.

trgovati trgujem.

1. *baviti se trgovinom.*

Vazda su hodali po sajmovih i vrlo dobro trgovali s marvom i konji *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 79)*. — Trgujem sa svilom, i svilenim suknom i damaskom *(Šenoa, Kletva, 1934, 556)*. — Vazda su hodali po sajmovima i vrlo dobro trgovali s marvom i konjima *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 352)*. — Na mnogo mjesta trguje se na malo lukom, kestenjem, jabukama *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 284)*.

2. u frazi *tko dugo trguje, malo kupuje* u značenju *tko je neodlučan, ništa ne napravi*.

Tko dugo trguje, malo kupuje *(Šenoa, Kletva, 1934, 45)*.

trgovčić, m., peior. *trgovac na malo*.

Učitelj se sporazumi s rodjakom Žoržom i hladno će trgovčiću: – »Ravnih deset forinti, da prestane svako cjenjkanje!« *(Kovačić, U registraturi, 1911, 86)*. — Od posljednjeg trgovčića staklenim perlama i ostalim vašarskim sitnarijama do Njegove Preuzvišenosti Gospodina Dužda svatko je njegov znanac i prijatelj *(Nehajev, Vuci, 1928, 30)*. — Al' se krinkom slavnog junaka krije / Trgovčić lakom ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 125)*. — Cehovsko-protestantsko-familijarna atmosfera pogodovala je trgovčićima, malom obrtu, pastorima *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 111)*. — Đavolčiću, al vas volim!« – laže taj stari trgovčić oko nje. I uštine je gdjegod na tijelu ... *(I. Kozarac, Proza, 1942, 245)*.

trgovina, f.

1. *trgovačka roba*.

Kada nejma mladih kaurkinja ... / Stoji graja žurnih trgovaca, / Trgovinu noseć i redajuć ... *(Botić, Biedna Mara, 1885, 85)*. — Na sve strane leže porazbacane krhotine vagona, krovova, duvara, kotača, sjedalica i razna trgovina *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 183)*. — Široka [lađa], na dva jarbola, teška i troma, krcata svakojake trgovine *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 201)*. — A kad Božo pod Senj b'jeli dođe, / On mi posla mladoga telala, / Da telali po Senju b'jelome: / Da je svake došlo trgovine, / Svile, platna, sjajnih ogledala! *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 65)*.

2. *trgovanje.*

J. Bilo je trga, al' za Juru nije bilo trgovine. Turkovlah visoko zapinje ... / *T*. A primorac nizko pobija ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 394)*. — Ako je i malena trgovina naša, neka barem bude poštena ... *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 32)*. — Al' dokle s trgovinom ne bude umijenje i krepost sjedinjena, dotle nam ne će biti prave koristi niti dike *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 33)*. — Stari Petrović ispripovjedi povjest svoje trgovine, kako je dovažao sô ća iz Karlovca (za onda još ne bijaše skladišta u Zagrebu), hvalio stara vremena, pa napokon završi – kako su onda i žene svoje muževe štovale *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 58)*. — Ljudstvo se prelieva lahkošću i hitrošću s jednog kraja svieta na drugi [...] sad mogu zajedno općiti i trgovinu skapčati, dalečina ne smeta im više, i tako hiljade korisnih odnošenja izvire iz jednog jedinog vrela: iz pare *(Preradović, Djela II, 1919, 106)*. — Govore se često zajedno promet i trgovina, gdje prva riječ naznačuje samo prolaz, izmjenu robe, a druga, osim toga, i novčani posao *(Kušar, Narodno blago, 1934, 134)*. — Jakob i sin mu Iva tjerali volove, a Roža ponijela u košari dvije kokoši i jednu gusku, da bude trgovina veća *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 185)*. — Stari Petrović izpripovjedi poviest svoje trgovine, kako je dovažao sol ća iz Karlovca (za onda još ne bijaše skladišta u Zagrebu), hvalio stara vremena, pa napokon završi – kako su onda i žene svoje muževe štovale *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 131)*.

3. *dućan, radnja.*

Njemu je bilo kao čovjeku, koji je u skromnoj jednoj trgovini našao onaj riedki željno traženi predmet, on je našao i u tom trgov-

cu čovjeka, koji podpuno shvaća vriednost toga predmeta ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 65)*. — Nedavno je otvorio trgovinu na svoju ruku ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 104)*. — Njemu je bilo kao čovjeku, koji je u skromnoj jednoj trgovini našao onaj rijetki, željno traženi predmet, on je našao i u tomu trgovcu čovjeka, koji potpuno shvaća vriednost toga predmeta ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 181)*.

4. *carina.*

Pa kad kralj opet jih zovnu u Senj da ga na saboru svjetuju kako bi se branio od Turaka, oni opreme svoja dva zastupnika, Mikca i Čigu, s nalogom da se drže većine ostalih primorskih zastupnika, i da se potuže na sramotu što jim čini Kliški vojvoda, zasjedajuć na trogirska vrata da pobira trgovinu (carinu) *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 111)*.

trgovinski -a -o, *koji se odnosi na trgovinu*, *trgovački*.

Čujem, da ni sarajevske age nisu baš zadovoljni. Njima, što imaju velike trgovinske sveze sa Stambulom, ne može prijati trvenje s Carigradom... *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 154)*.

trgovište, n., *naseljeno mjesto u kojem se trguje, gdje se održavaju sajmovi*.

... premda se stanovnici toga mjestanca od 1200 duša rado nazivlju varošani; a tko ih takovimi priznati neće, od toga svom strogošću zahtievaju, da ih bar nezove seljaci, kad se i na samoj ploči, mjestu na ulazu, svakomu glasno i jasno kaže, da to nije selo nego trgovište, koje ima svoj magistrat, svoje zanatlije, svoga arcipopa, liečnika i ljekarnu, pak se velikim dielom i odieva na varošku *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 103)*. — Moj prijatelj stanovao je u velikom selu, većem i ljepšem nego li mnogo trgovište *(Tomić, Pošurice, 1887, 197)*. — Poslao ga Gaj prieko. Pisao mu, neka se upozna s rodoljubnim župnikom u N., malom štajerskom trgovištu baš na granici, i neka se s njim dogovori, kako bi se i ondje narodni duh što življe probudio *(Gjalski, Osvit, 1892, 252)*. — Prvi jesenski sajam bio je na dan sv. Bartola u susjednom trgovištu Vrbiku *(Miškina, Trakavica, 1935, 61)*.

trgovka, f., *trgovčeva žena*.

Trgovka stala na vrata i propušta onoga, tko joj poda srebrenu deseticu. Ljudi se guraju, bacaju srebrene desetice, čekaju, kunu i psuju, jer vide, da trgovac otеže ... *(Turić, Igra životom, 1909, 86)*.

trgovkinja, f.

1. *trgovčeva žena.*

Nije ona nikoga vrijeđala [...] al' joj je godilo, kad se je svijet klanjao bogatoj trgovkinji, – a poklonika i puzavaca ćeš vazda naći, kad ti je kesa puna ... *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 178)*.

2. *pregovaračica.*

Ti si dobra trgovkinja, moja Lukrecijo, tvoji uvjeti vrlo su jasni i razumljivi *(Šenoa, Kletva, 1934, 650)*.

trh, m.

1. *teret, breme.*

Idući rubom svaki čas se prema nama uspinje po koje to muško, to žensko čeljade sa tovarom sijena. Jadna se čeljad pod teškim trhom sasvim presavila *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 32)*.

2. *pren.*

(o Karijatidi) I šapćeš: »Na me trh je težak pao, / A miška moja žilicom ne ganu; / Ja davno trpim, al iz usta vapaj / Ne jeknu, suza iz oka ne kanu« *(Nazor, Lirika I, 1918, 11)*. — Umori se starac došavši na vrh / I shodu na perdo nasloni si trh, / Trh života, koji dotešča mu već / I pod kojim skoro klonut će, bi reć *(Preradović, Djela I, 1918, 85/86)*. — Tu je krvav ležo njegov dušman. Svoga / Srpa oštrim bridom s trupa glavu skinu. / Za kosu je primi pa je u me rinu. / Osjetih težinu strašnog trha toga *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 35)*.

3. *duševni teret, teškoća.*

Dan po dan, a tebi tvoj bračni život postane trhom, koga ti s mučeničkom rezignacijom podnašaš; šutiš i gutaš svoje težko ... Napokon otupiš na toliko, da već ne mariš ni za ono najsvetije u braku: za vjernost! *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 60)*. — Slasti ima, nu i trha kruna; / Razdiel'mo ju – o pruži mi ruku – / Trhe meni, slasti tebi, dušo! *(Demeter, Teuta, 1891, 43)*. — Tri trha tegli mojih leđa snaga, / Al mi o pasu tri čemera blaga: / Bio bih lud kad trošio ih ne bi *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 47)*. — Dan po dan, a tebi tvoj bračni život postane trhom, koga ti s mučeničkom rezignacijom podnašaš; šutiš i gutaš svoje teško ... Napokon otupiš natoliko, da već ne mariš ni za ono najsvetije u braku:

za vjernost! *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 268)*.

4. *jaram, ugnjetavanje.*

Jedan nam je dušman, / Jedna nam je svrha, / Da se izbavimo / Njemačkoga trha *(Kukuljević, Povjestne pjesme, 1874, 34)*.

5. u frazi *skuči motika i trh pod svoj jaram što* u značenju *težak fizički rad ostavlja na čemu trag*.

Vanča, oba se izvalismo iz tvrde mužačke zipke: u našim brdinama godine i godine ne vidiš lijepo žensko lice! I ono, što bi još moglo sinuti, sve to omrkne pod surovim i krupnim platnom, u teškim cokolima i pod grdnom prostotom. Ako tu što preostane, a ono skuči motika i trh pod svoj jaram! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 157)*.

6. u frazi *odbaciti trh s leđa* u značenju *osjetiti olakšanje*.

Spokojno se odselila na drugi svijet, oprostivši svome bračnom drugu sve uvrijede i pogrde ... Njemu pako bijaše ugodno, kano da je sa svojih ledja odbacio trh *(Kovačić, U registraturi, 1911, 105)*.

7. u frazi *baciti na trh čega* u značenju *staviti na teret čega*.

Nemoj se osudjivati, prijatelju! Meni je bilo teško, videći te, no šta da o tom. – htjedoh tek kazati: velik dio krivnje, da si se upustio prije reda u strančarenje, mora da se baci na trh domaćih prilika *(Gjalski, U noći, 1913, 384)*.

trholiti trholim, *njihati se*, *zibati se u hodu.*

Lucija uzela opet tacun i trholeći od pomnje i od starosti ide prema vratima na desnu *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 9)*. — Malo koračaja pred kućom susretoše šior Bartola, koji je sa svojom batinom trholio prama dolazećima *(Vojnović, Geranium, 1918, 70)*. — Biće se najedili! ... Uh! ... vražja krv Dubovića! ... mrmošila stara trholeći i uzdišući *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 155)*. — Uz ulicu iza Krsta[10] trholi jedna ženica [...] Trholi, trholi, lijevom drži haljine sprijeda uzdignute da ne stane nogom na njih, desnom maha kô da sije ... *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 8)*.

trhonosan -sna -sno, *koji je teretni*.

Iz Ilice dolazio štropot putnih kočija i trhonosnih kolija, što dolažahu s ladanja i dovažahu vanjsku vlastelu i plemiće k banskoj slavi *(Gjalski, Osvit, 1892, 112)*.

trhonoša, m., *onaj koji je plaćen da nosi teret* (*trh*).

Silni trhonoše motali se amo tamo, prteć i pretovarujuć nebrojenu robu... *(Becić, Zavjet, 1882, 69)*. — A danas već i jesu samo muslimi trhonoše – ti mudri muslimi... *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 174)*. — ... pa kada je u isti čas opazio onoga istoga trhonošu, onoga istoga prodavača novina, koga je još prvo devet godina tude zatekao [...] tada mu je bilo, kao da je tek jučer odputovao... *(J. Kozarac, Oprava, 1899, 9)*. — To su onoga nijemoga trhonoše, kome svatko preplati zaslužbinu, videći ga onako skrušena i po naravi prikraćena! *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 125)*. — Već na peronu čekaše množina mladih, narodno odjevenih ljudi, koji su odmah priskočili došljacima i pozdravljajući se s njima, ipak glavno pazili, da trhonoše i sluznici preuzimaju prtljagu *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 197)*. — U kavanu dolazilo je sad mnogo svijeta: nekoliko svećenika, desetak trgovačkih putnika, dva žandara, nekoliko djevojaka i žena sa djecom u naručju. Za njima su išli trhonoše s prtljagom na ledjima *(Bego, Novele, 1916, 119)*. — Kmetovao sam vašim nagonima. Nosio za vašim nogama svoju dušu i cijeloga sebe, kao što plaćeni trhonoša nosi kovčege... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 136)*. — ... pa kada je u isti čas opazio onoga istoga trhonošu, onoga istoga prodavača novina, koga je još prvo devet godina tude zatekao [...] tada mu je bilo, kao da je tek jučer otputovao... *(J. Kozarac, Oprava, 1919, 341)*. — Jedamput nam dva trhonoše zaostaše, što se češće događa. Kad ih ni preko noći nije bilo, vratimo se, da ih potražimo *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927)*.

tri.

1. *glavni broj.*

Al' svjetlica, što sad prva kresnu, / Družbu tajnu za čadorjem vidje, / Gdje se u red poredila redom / Sa tri strane, da je više bude ... *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 51)*. — Tri je dana zaman dolazio, / A djevojke dočekao nije ... *(Botić, Biedna Mara, 1885, 98)*. — Nu Tatarin sablju cieni / Više još te tri puta, / Sablju, kad ju krv crve-

ni / Dušmanina ubita! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 157)*. — Uza nj idu do tri sriemska brata, / Zagrebski vladika i knez Dragoš slavni *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 160)*. — Tri dana zasebice udarahu Bošnjaci na tvrdjavu, ali je ne mogoše uzeti *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 125)*. — Selo u veselju, a neki hajduci / Na ergelu granu, izjeli ih vuci, / I repove trima konjima odsieku ... *(Velikanović, Otmica, 1901, 117)*. — To su dakle »njih tri« ... – one tri, koje su Janošu na mlijeko dolazile i on se s njima »naživio« ...! To su dakle njih tri, koje su s Janošem ove noći jaganjce propile i njoj sreću otele ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 49)*. — Ja skočim trima koracima preko stuba u prvi kat i nahrupim na vrata ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 58)*. — U mom srcu tri su rane duboke, / Tri su rane, tihe, žalne, u meni *(Angjelinović, Latice, 1922, 110)*. — Vojnici nijesu nikad smjeli sami izlaziti, nego po tri – inače zbogom glava *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 68)*. — Tri riječi pamti, dijete moje, / Tri riječi zlatne, krasne, / I u srce ih piši svoje, / Nek ondje sjaju jasne *(Šenoa, Pjesme, 1933, 111)*. — Tri zakona vladaju svemirom: rotacija, gravitacija i imitacija *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 152)*. — I njegova žena tri puta je htjela da uđe k njemu, no ni njoj nije otvorio *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 71)*. — Tri je dana zaman dolazio, / A djevojke dočekao nije ... *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 115)*. — Sjede tri bogalja, tri orangutanska nosa, široke smrdljive nozdrve i u njima gadne sluzave bale, tri puta po dva zelena velika izbuljena krmeljiva i mokra oka *(Kikić, Djela I, 1952, 253)*.

2. u frazi *tri za groš* u značenju *nešto bezvrijedno*.

To bijahu zaista najkarakterističnije maske, koji su pred svoje svakidanje lice stavili krinku razuma i plemstva, a ispod te krinke, ispod toga uzvišenoga posmijeha mogao si čitati devizu »Tri za groš« *(Šenoa, Zagrebulje IV, 1932, 66)*.

3. u frazi *do tri puta Bog pomaže* u značenju *vjerovanje da će Bog čovjeku pomoći do tri puta u ostvarenju cilja*.

Do tri puta Bog pomaže, a četvrti put bi mogao odmaći đavo. Tada se manuh soldačije, al' odonda ostao mi je prišivak: »Prebjeg«, jer sam tri puta iz turskoga ropstva pobjegao *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 68)*.

4. u frazi *Tri kralja* u značenju *katolički blagdan koji pada na 6. siječnja*.

Prošla su »Tri kralja« – ili kako ih zovu »Mali Božić« ... No ljuta i ciča zima nije ni za vlas popustila ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 304)*.

5. u frazi *da ne bude vraga i tri* u značenju *da ne bude (još više) nevolje*.

No kad se djevojci kroji dobro ili zlo ne od danas do sutra, već za sav ovaj smrtni vijek, onda treba skupiti oči i kako, da ne bude vraga i tri *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 16)*.

tribina, f.

1. *amfiteatralno postavljeno gledalište.*

Već nekoliko dana prije trke bile su postavljene tribine, a trkalište omeđeno i barjacima označeno *(Hanžeković, Novele, 1932, 116)*.

2. *pren.*

Ako mu se tuče, neka izađe na megdan sa svojim protivnikom, a mi njegovi podanici bit ćemo gledaoci, tribine *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 57)*.

3. *govornica*.

Zanio se Nikola Turčić kao da govori sa tribine: – Najbjedniji je kompromis slabijega s jačim! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 14)*.

tribunal, m.

1. *kazneni sud.*

Vjerovaše u svetost narodnog prava kao u paragrafe građanskg (sic!) zakonika, zaboravljajući, da nema tribunala za gažene međunarodne ugovore i za krnjena prava slabih naroda *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 174)*.

2. *pren.*

Stoji tako mali ministrant Kadaver pred zelenim suknom, i gleda ga cijeli tribunal, i nekako se baš tako desilo, da je on postao os cijeloga procesa, i da se o njegovu priznanju radilo, kakav će smjer zauzeti cijeli taj antiklerikalni zaplet *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 278)*.

3. *društveni sud.*

Englezi i Francuzi, danas prve rase, imaju već ono, što se stvara u Njemačkoj i Rusiji, imaju Društvo, što parižani zovu Svijet (le Monde): društvo nad društvima, društvenu selekciju, narodnu elitu, koja u stvari stoji nad svim socijalnim oprekama, jer je sastavljena od svih najboljih socijalnih elemenata,

pa stvara najviši tribunal javnog mnijenja i daje svim društvenim klasama pravac u dobrim (i lošim) običajima *(Matoš, Pečalba, 1913, 89)*.

4. u frazi *naći se pred tribunalom savjesti* u značenju *suočiti se s vlastitim grijesima*.

Matis se sruši u fotelj, zakopa lice u dlanove i zajeca. Njegova tvrda duša, koja je ostala hladna trujući hiljade i hiljade ljudi, našla se pred tribunalom savjesti *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 158)*.

tributaran -rna -rno, *koji je obavezan na plaćanje poreza*, *danka*.

Sabor je odbio poruke Ferdinandove; neka kralj češki pusti na miru staleže, jer kraljevstvo nikad nije bilo tributarno i prema tomu, nit ga je tko mogao ugovorom u baštinu obećati niti tko baštiniti *(Nehajev, Vuci, 1928, 306)*.

trica, f., *sitnica*, *malenkost*; *tričarija*.

Ne marim! / – Otkada to? / – Baš od jutros. Mislite li valjda tu tricu, barbin put ? / – Eh, lako bismo za tu tricu, ali drugo još nešto! *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 131)*. — Ali šta to ona radi? U kake se to trice zamislila? Smišlja, kako da se osveti didaku Jakši, a kud je zašla?! *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 22)*. — I istom kakvagod trica znade je raspaliti, pa se uzviče i začas raspiri svadju. Višeput se ni na što i ne ljuti, a opet se izrodi svadja *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 35)*. — No, pustimo takove trice, – stade Teodora gladiti i tetošiti ruku svoga supruga, primaknuv ju nježno k svomu obrazu, iz koga je dahtio miris i prodiralo rumenilo valjanoga ličila ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 188/189)*. — Nadaždi, veli vijećnik, razumije se u te nesnosne trice o pravima Ugarske i Hrvatske, pa neka i on pomogne, da se udesi, što će se reći hrvatskim poslanicima *(Nehajev, Vuci, 1928, 313)*. — Dođi amo mjesta mi pokaži, / Gdje sam nekad gorke plako suze, / Što ih svijet pojeftino uze, / Ogolivši idealne laži, / Reći ću ti: Trica bila mala / Svaka suza, te je tamo pala! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 165/166)*. — ... ondje gdje se radi o događaju, Shakespeare je upravo nejasan. Sjetite se samo, kako su kolosalni konflikti duševni osnovani u »Otelu« na jednoj trici, zamjeni jednog rupca! *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 138)*. — Stala me zanimati – prva žena u mom životu. Dosele za te trice nemah vremena. Toliko se potucah i toliko me zabaviše ini poslovi, da omatorih, ne osjetivši nikad onoga, što se (često tako vulgarno!) zove ljubavlju *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 57)*. — No pustimo takove trice, – stade Teodora gladiti i tetošiti ruku svoga supruga, primaknuvši ju nježno k svomu obrazu, iz koga je dahtio miris i prodiralo rumenilo valjanoga ličila ... *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 331)*. — ... ondje gdje se radi o događaju, Shakespeare je upravo nejasan. Sjetite se samo, kako su kolosalni konflikti duševni osnovani u »Otelu« na jednoj trici, zamjeni jednog rubca! *(Nehajev, Eseji II, 1945, 206/207)*.

trice, fpl., *mjera od tri tjedna za računanje vremena od Velike Gospe do Božića*.

Trice su po tri sedmice od Velike Gospe do Božića* (*U Konavlima broje vrijeme od 15. avgusta do Božića služeći se mjerom od tri sedmice. To zovu trice.) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 39)*.

trice, fpl.

1. *mekinje, posije.*

Vidim ja, gdje se tanka staza krade, a puteljak skriva, i poznam po tricama, gdje fazani noćivaju *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 6)*. — Od šljukinih trica, kad bi došlo njihovih jedanaest godina, u kojima im ugađaju pjege na Suncu, bijelila se zelena trava kao da si je vapnom poškropio *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 225)*.

2. u frazi *trice i kučine* u značenju *bezvrijedne i bezvezne stvari*; *koještarije*.

»Ljubav? Vjernost? Trice i kučine! Ta što je ljubav? Djevojci izgovor, ženi isprika, – a uzrok joj znamo«, – reče protegnuv se u postelji *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 48)*. — Maloj, neznatnoj stvari kaže se još: besposlice, pošurice, potrkušice, trice, trice i kučine, putice i rutice, suša i grmuša, mačji kašalj. (To su besposlice, trice i kučine, nije to suša ni grmuša, nije to, mačji kašalj) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 62)*.

3. u frazi *kopati trice / trice kopati* u značenju *govoriti koješta*, *naklapati*.

Onaj Stanisavljević obvezao se i pismeno, da će ovo i ono, ta znaš ... ali što da kopamo trice! *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 237)*. — Baljezgati, blutiti koješta ili trice kopati: govoriti besposlice, ludosti, ludo govoriti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 112)*.

tričar, m., *besposličar*, *propalica*.

Da mi je tko živ reko, da će gospodičić Šime jedamput prebacivati svakoga tričara na lađi preko Save, da će zimovati i ljetovati pod slamnatim krovom, zahvalio bih se bio svojoj majki, što me je porodila na svijet.« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 142)*.

tričarija, f., *nešto beznačajno*; *bezvrijedna tema razgovora*, *stvar ili ukras*.

Na to bi sin još većma uzeo omalovažavati otca, kojega mogu takove tričarije zanimati ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 37)*. — ... te ću od srca rado dieliti one dvie sobe s gospodinom Matkovićem, jer on nije mlad kao ja, da može odavde pregledati ondašnja polja i poslove, kao što će meni biti tričarija svaki dan dojašiti odanle ovamo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 79/80)*. — ... svaki se od njih zadovoljno premjestio na svom mjestu, očito u uživanju, da im ne treba da se pomiču te mogu tako na klupama mirni ostati do podne, dalje naklapajući svoje tričarije *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 255)*. — Mnoge su oči bile uprte u liepu krabulju, mnogi su joj se dugokosi kicoši smiešili i divili skakutajući okolo nje i klanjajući se, tako da su im zveketale skupocjene tričarije po dugim prslucima od raznobojne svile *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 80)*. — Nato bi sin još većma uzeo omalovažavati oca, kojega mogu takove tričarije zanimati ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 39)*. — ... te ću od srca rado dijeliti one dvije sobe s gospodinom Matkovićem, jer on nije mlad kao ja, da može odavde pregledati ondašnja polja i poslove, kao što će meni biti tričarija svaki dan dojašiti odanle ovamo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 80)*. — Nato bi sin još većma uzeo omalovažavati oca, kojega mogu takve tričarije zanimati *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 163)*. — ... te ću od srca rado dijeliti one dvije sobe s gospodinom Matkovićem, jer on nije mlad kao ja, da može odavde pregledati ondašnja polja i poslove, kao što će meni biti tričarija svaki dan dojašiti odande ovamo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 101)*.

tričav -a -o, *koji je beznačajan*.

Ona je to duboko u svojoj duši čuvala, da ga time u zgodi optuži, a svaku tričavu promjenu u njegovu svagdanjem životu držala bi vjerno na oku *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 13)*. — osjetio (sic!) je on mržnju slaboga prema jakomu, koji se svemu smije i koji ne nalazi da je vrijedno kvariti svoj život kojekakvim tričavim brigama *(Krnic, Jedrina, 1916, 135)*. — I takvim se metodama satire ta prokleta zagorska puntarska krv [...] Onda ih možeš sažeti, zgužvati, sve, što hoćeš, to možeš da učiniš iz njih. Onda će se pokazati, da će pokorno i voljko ispuniti svaku i najtričaviju zapovijest. Oramiti će pušku, stajati u pozoru, hodati kao golubi! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 122/ 123)*. — Gdje su oni aeroplani, na kojima se ta divna duša vozila visoko iznad svih sitnih briga, iznad svih konvencionalnih gluposti i tričavih skrupula!? ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 70)*. — U mukama nesanice, njemu su dolazile kojekakve tričave misli, s kojima se znao boriti cijelu noć *(Marinković, Proze, 1948, 138)*. — Otraga je išlo, stisnuto u hrpu poput vrana koje je snažan vjetar bacio na tlo, nekoliko baba, vršnjakinja pokojničinih, odjevenih u crno; neke su od njih gorljivo šaptale molitve, a neke su poluglasno razgovarale o zlu vremenu, o zimi što je nastupila i o drugim svakodnevnim, tričavim stvarima *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 151)*.

tričica, f., dem. od *trica*.

Trpi na ukorima i preda svaki tren pred pogledima svojih pretpostavljenih: neminovno sluša za svaku tričicu grožnju otpusta... Ukratko, za svoju kukavnu plaćicu prolijeće svaki dan kroz šibe; u bijedi i oskudici, od mjeseca do mjeseca proživljava vječnost ... *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 59)*.

tridentinski -a -o, *koji se odnosi na Tridentski koncil, ekumenski koncil Katoličke Crkve održan u 16. stoljeću u Tridentu*.

Biskup ne pripada nijednoj stranci, slavni tridentinski govornik nije se miješao u naše zemaljske poslove *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 190)*.

trideset, glavni broj, *za jedan veći od dvadeset i devet, za jedan manji od trideset i jedan*.

Tu pogibe uzdan agin ćato, / Mujo, Haso, Omer, Jašar ljuti / I trideset inijeh Turaka. / A Bauka spasi noćca mrkla, / I ostalo, što se još izmaknu *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 195)*. — Trideset, trideset,

ah, gle, trideset godina treba i svijetlo naše zemlje, dok dospije na polarnu zvijezdu. Vidi, vidi, po tom bi se za trideset godina vidio današnji dan na sjevernoj polarnoj zvijezdi *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 5)*. — Trideset, trideset, ah gle, trideset godina treba i svietlo naše zemlje, dok dospije na polarnu zviezdu. Vidi, vidi, po tom bi se za trideset godina vidio današnji dan na sjevernoj polarnoj zviezdi *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 11/12)*.

tridesetak, brojevna imenica, *oko trideset*.

U Čardacima bilo je toliko stanovnika, da bi svi našli mjesta u ono golemih tridesetak pustih kuća u tvrđavi, samo da bi se napravile, ali su se čardačani plašili i prošetati po onoj pr stranoj pustoši, što je davila strahom i tjeskobom *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 70)*.

trideseti, redni broj, *koji u redoslijedu ili nabrajanju dolazi na mjesto broja trideset*.

Susjedi i znanci Baretićevi bili su vični na svedjer ozbiljno lice mladoga čovjeka, koji je sada jedva u tridesetu godinu ulazio; mnogi ga pače držahu za sretnika, u čijoj duši vlada neprekidan i dubok mir ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 1)*.

tridesetnica, f.

1. *dažbina od trideset krajcara.*

Bio mu djed činovnik kod tridesetnice i tu si je prigospodario nješto imetka *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 122)*. — Osigurat ćemo dohotke tridesetnica, – izdat će ban ili već je izdao naredbu, kojom zaprečava, da naše tridesetnice odašiljaju novce ministarstvu *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 366)*. — harmica – daća tridesetnica [iz glosara] *(Nehajev, Vuci, 1928, 421)*. — Bio mu djed činovnik kod tridesetnice i tu si je prigospodario nešto imutka *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 106)*.

2. u frazi *Trg tridesetnice* u značenju *mjesto u Zagrebu na kojem se nekad naplaćivala tridesetnica.*

Poslanici županija i gradova dobrzali pod svojim starim zastavama, a bansko konjaništvo razapelo šatore svoje na Trgu tridesetnice ili »Harmici« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 214)*.

tridesetnički -a -o, *koji se odnosi na tridesetnicu*.

Stari odvjetnici, komorski i tridesetnički činovnici niesu se usudili ili niesu se marili tiskati k Tivadaru, pa su dopuzili k biskupu i ondje na sav glas slavili mladoga gospodina *(Gjalski, Osvit, 1892, 16)*. — I potlašnji trg tridesetnički ili »Harmica«, gdje su običavali paliti vještice, nije bio nego močvarna ledina, samo kod vrela Manduševca bijelilo se nekoliko zidanih kuća, poznatih u staro doba pod imenom: »Njemška ves« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 45)*.

trifa, f., *vrsta gljive*, *trifna, gomoljača*.

Sjedosmo za bogat bife. Šampanjac, »Rüdesheimer,« likeri, praška šunka, kavijar u žemičkama, oštrige, pastete sa trifama. Kod kave, čaja i cigara zažagorismo *(Matoš, Iverje, 1899, 30/31)*.

trifolij, m., *tri nerazdvojne osobe*, *trio*.

Čekamo. Ne pitam ništa, ali znam dobro, tko ima doći, oni – profesori, tatini prijatelji. Poznati požeški trifolij. Sva trojica ljudi ugledni, uvaženi, svi još mladi, sposobni, od kojih se mnogo očekuje i s nadom se u njih gleda *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 39)*. — Njen je otac, profesor, jedan od listića onoga trifolija, o kom sam već govorila, bio dobar prijatelj mog oca, a njezina majka, jedina prijateljica moje majke *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 97)*.

trifrtaljica, f., *daska debljine približno dva centimetra.*

Nauljane poluge perverzno promiču kroz tijesna ležišta, gateri federiraju, spone se primiču i razmiču: polucolerice, trifrtaljice, colerice – klize široke svjetložute daske i miriše svježina smole *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 62)*.

Triglav, m., *najviši planinski vrh u Sloveniji*; *simbol zapadne granice Jugoslavije*.

Makar si dragu izbijao iz misli, ipak njezin lik svedj se vraća u njegovo srdce, na staro, vjerno mjesto svoje. Ali njega kako i sav narod zove »Slava gromoglasnom trubom« u boj, i to »s Velebita, Vitoša, Triglava«. Proti tri dušmana bije se junak, da spasi slobodu i slavu *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 133)*. — Junak Marko, što još sniva. / Sviesti nam je slika živa / I ponosa hrvatskoga! / Kad se kod nas on probudi, / Biti ćemo svoji ljudi! [...] / Od Balkana do Triglava / Hrvatska će bit država! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 67/68)*.

trigonometrija, f., *dio geometrije*.

Što treba vam učiti logaritme, trigonometriju, geologiju, mineralogiju, ditirambe, ode

i balade, s tim si kvariti život, zdravlje ... *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 138)*.

trijebiti trijebim.

1. *čistiti, odvajati čisto i korisno od nečistog i beskorisnog*; *prebirati*.

U proljeću, ljeti i jeseni razvalio bi se na klupu ili u debeo hlad, pa tamo zijevao i zube trijebio *(Kovačić, U registraturi, 1911, 350)*. — Gospodja Zlata, trijebeći neko zelje, sjedjela na drvenoj klupčici pred kućom i nasmiješi mu se ljubazno, čim ga vidje *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 173)*. — Čuvar pruge u ovom dijelu nije baš najmarljiviji čovjek i rijetko kada trijebi nasip od trave. Začas načupa čitav naramak slatkovine i stoklase, a i Rumava je valjano žvakala *(Nametak, Za obraz, 1942, 19)*.

2. *izvoditi jednolične sitne pokrete*.

Nisam koludrica, što trijebi svetu krunicu, a misli na vraga. Šta ćete? Duša mi se odbila od gospodske bajke *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 81)*.

3. *istrebljivati (nametnike)*.

Leži Ratković i osjeća toplu ženu i osjeća sjenu gospodina fregattenlieutenanta Hippenreitera, koja će se lijepo zagrijati pod tom žutom svilom, dok on bude vani u Galiciji uši trijebio, pa mu je sve postalo neugodno *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 176)*. — I djed trijebi gusjenice s trešnje, koja je u cvatu, a djeca, s obligatnim vijencima od lišća na zlatokosim glavicama, igraju kolo *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 80)*.

trijebiti se trijebim se, *odvajati se*; *odbacivati latice*.

Jedne godine, kad se gora listom zaodjela, crna zemlja travom i cvijetom, a šljive se trijebile od cvijeta, pozvaše me dva mlada prijatelja ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 126)*.

trijem, m.

1. *natkriven prostor kojemu jednu uzdužnu stranu čini zatvoreni zid, a drugu niz stupova koji nose krovnu konstrukciju*.

S triema gleda silni car / Gdje se pred njim carstvo stere ... *(Zahar, Pjesme, 1880, 90)*. — I snebivajući se pošao je tim trijemom, što je počivao na stupovima nikad nevidjenim, divio se neslućenom sjaju i bogatstvu oblika, slikarijama, mramornim i tučanim kipovima ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 40)*. — Prvi već korak u kuću imao je ugodan dojam za nju. Svagdje je bilo ponamješteno cvieće. Već u triemu stajalo je svakojako južno drveće u velikim kacama *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 123)*. — Dodjoše pod sjenasti, lozom prekriven trijem, koji je vodio sve do ograde *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 28)*. — Trijemovi su naokolo dvorišta počivali na niskim, jakim stupovima, bez ikakova uresa, a u svakom je trijemu bilo nekoliko stražara *(Galović, Začarano ogledalo, 1913, 91)*. — Po tim riječima zakrenu Ilija u svoje dvorište, a u isti čas pojavi se Kata na trijemu kuće *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 57)*. — Sred trijema silazile stube pred kuću u cvijetnjak *(Šenoa, Kletva, 1934, 74)*. — Ja sam vani cvijeće na trijemu zalijevala i svaku riječ čula *(Šenoa, Kletva, 1934, 745)*. — Ah, to je noć! – Gle, crne baklje sievaju / U mramornome triemu. Mrtvo cvieće klonu / Niz bliede vaze u mrak. A u vasionu / Akordi se daleki čudno slievaju *(Galović, Pjesme II, 1943, 99)*. — Uđem u mračni triem i oprezno tapajući nabasam na desnoj strani na stubište *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 86)*. — I snebivajući se pošao je tim triemom, što je počivao na stupovima nikad neviđenim, divio se neslućenom sjaju i bogatstvu oblika, slikarijama, mramornim i tučanim kipovima ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 46)*.

2. *tribina*.

Već prije tri sata poslije podne, veliki i dugi trijemovi s obiju strana trkališta bili su tako puni, da je čudo bilo, da se ne ruše *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 127)*.

trijemac, m., dem. od *trijem*.

... desni rat toga kazališta spojen je preko malena trěmca s Odeom, četverouglastom i manjom sgradom od prve *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 191)*.

trijemak, m.

1. dem. od *trijem*.

Za dana dva već ustaje na čase, / Za tri već postupa pod rukom Bruna, / U triemku sata dva prosjedi puna *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 156)*. — Za dva dana već ustaje na čase, / Za tri već pòstupa pod rukom Bruna, / U trijemku sata dva prosjedi puna *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 101)*.

2. ovdje u značenju *šilt.*

... jedan se u odělu nije nimalo razlikovao od fakina, dočim se je drugi obukao u onakovu bělu odoru, kakovu običaju nositi naši gospodski sokači, s bělom kapom bez trěmka *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 155)*.

trijemić, m., dem. od *trijem*.

Vrata ostat će posve netaknuta, nad njima bit će smješteno ružasto okno, kako je prvobitno bilo, a nad tim trijemić sa gotskim prozorima *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 337)*.

trijer, m., *stroj za odvajanje zrna pšenice od korova*.

Nu u taj čas pristupi vlastelin Veverić, čovjek, koji je vječito razmišljao o novih sustavih gospodarenja, a ono u istinu nije na svom dobru još dotjerao ni do trijera najstarije vrsti, nego se žito Bog zna kako čistilo *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 148)*. — No u taj čas pristupi vlastelin Veverić, čovjek koji je vječito razmišljao o novim sustavima gospodarenja, a ono uistinu nije na svom dobru još dotjerao ni do trijera najstarije vrsti, nego se je žito bogzna kako čistilo *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 126)*.

trijerati trijeram, *strojno čistiti žito od korova*.

Kočijaši su revno tovarili gnoj u kola. Na magazinu se trijerala zob *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 296/297)*.

trijes, m.

1. *udarac groma*; *grmljavina*, *trijesak*, *tresak*.

K tim zviezdam leti naša misao svaka, / K njim blagoslov se mučenika vije; / A nebo to i drugo nješto krije / U skutu svome: trjesove i grome! *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 10)*. — Gorostasom pričinja im se starac, / I ko da raste, raste do nebesa, / I ko da iz ruke tries sa triesom tiska, / I ko da ori topova udarac ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 120)*. — Tu vidjeh jedno lišće, sa nebesa / Ko da je krilim u kočiju sašlo: / Od pogleda joj planuti, ko od triesa; / Al kolo sreće za čas mi je zašlo! *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 198)*. — Gorostasom se pričinja im starac, / I ko da raste, raste do nebesa, / I ko da iz ruke trijes za trijeskom stiska, / I ko da ori topova udarac ... *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 62)*. — Al' nije grom to, nije trijes, / Već gospodski je šumni ples *(Šenoa, Pjesme, 1933, 249)*. — Tresnuo ga trijes, t.j. udarivši pogodio ga. Svaki grom ne trijeska, tj. ne udara. Jak kao trijes kad ruši i obara *(Kušar, Narodno blago, 1934, 14)*.

2. *pren.*

»Prvi cjelov – tries u srce svako, / Prva varka — ognjeviti pakô! / O tko tebe nije zaigrao, / On je pravo blago pokušao.« *(Nemčić, Kvas bez kruha, 1898, 120)*. — Po licu triesa bljedilo mu sieva, / Grud nadima se, svet ju jar razgrieva, / Ko vulkan lavu, strašne rieči kuva *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 12)*. — Da mu nije biser vreli / Niz to vrijedno lice teko, / Da se oči ne zakrijese, / Prosipljući Božje trijese! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 211/212)*. — Neka samo grade kuće, neka se zabavljaju, doći će čas, kad će tries božjega gnjeva udariti u to *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 209)*.

3. *jak prodoran zvuk (udaranja groma, mačevanja i sl.)*.

Samo je more tužno, turobno, žalostno, jadno! / Ko da ga muče neznani biesi: / Lokva je mrke, mutne, blatne krvi, ko polje / Bojno, kad umuknu zatorni triesi *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 12)*. — Trijes za trijesom treska, zrno za zrnom huji, seljak za seljakom pada *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 301)*.

trijes, uzvik, *za označavanje zvuka pri mačevanju i sl*.

I ražari se lakom bijes, / I zveče sablje kres i trijes! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 163)*.

trijesak, m.

1. *udarac groma*, *trijes*, *tresak*.

Ter tu stoji četa noćna / Kano triesak iznenada, / Il' goruća kano lava, / S ognjenieh što se gora / Na dolinu prleć saspe ... *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 51/52)*. — Ter tu stoji četa noćna / Kano triesak iznenada, / Il goruća kano lava, / S ognjenijeh što se gora / Na dolinu prleć saspe ... *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 188)*. — I kad posred munje i trieska / Dub se oholi skrši i streska, / Pade, al jošte zelen pade! *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 76)*. — Njegova ramena, velja luka dva, / I sad, u snu, nose stupove nebeske; / Ona znadu maglu, kišu, munje, tr'jeske, / Kad ih snažno bije zimska srdžba sva ... *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 15)*.

2. *jak prodoran zvuk*.

Zrakom je samo bljesnuo njegov magnetički nos, ruka mu, brža od jastreba, zgrabila već

ispisane papire i s plijenom odjuri on natrag, našto za njim opet sa silnim trijeskom odjeknuše vratnice *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 72)*. — S ulice zakriči krika fanfara – bubnji su gromorili u stostrukom trijesku *(Nehajev, Vuci, 1928, 23)*.

trijeska, f., *iver*, *okresina*.

Guslam lupi o zemljicu crnu, / Da se u prah i trieske razprhnu ... *(Preradović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 269)*. — Guslam' lupi o zemljicu crnu, / Da se u prah i trieske rasprhnu *(Preradović, Djela I, 1918, 114)*. — Jer ovo je već pola treće zime, kako u ovoj tankoj žućkastoj peći, što se u kutu sablasno ljeska, nije planula nijedna šibica, nijedna trijeska, a kamo li cjepanica *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 198)*. — Ne šljunak! Ima vremena za šljunak! A drveta ni trijeske nemamo više u dvoru! *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 164)*.

trijeska, f., *vrsta ribe*, *bakalar*.

Za more vas ne budi briga, ondje razapinju mrežu drugi svatovi, i ja kriv, ako se za nedjelju dana ne bude koprcao taj vražji križar u mreži ka živa trijeska *(Šenoa, Kletva, 1934, 423)*.

trijeskati trijeskam, *naglo udarati*, *gruvati*, *treskati*.

Tresnuo ga trijes, t.j. udarivši pogodio ga. Svaki grom ne trijeska, tj. ne udara *(Kušar, Narodno blago, 1934, 14)*.

trijeskom, prilog, *s treskom, glasno*.

Starac ništa ne progovoriv mahnu Turkom neka unidju; za njimi se vrata trieskom zatvore *(Tombor, Kula na Dunavu, 1855, 180)*.

trijeslovina, f., *tanin*.

Bartol naime pokrio zdjelu sa hrastovom skaljom, a kako je paprikaš vrio, tako je vruća voda ispirala iz hrastovine tanin [trijeslovinu], – a taj je crn kao tinta ... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1917, 25)*. — Bartol naime pokrio zdjelu hrastovom skaljom, a kako je paprikaš vrio, tako je vruća voda ispirala iz hrastovine tanin (trijeslovinu), – a taj je crn kao tinta... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1919, 68)*.

trijestak, brojevna imenica, *oko trideset*, *tridesetak*.

Bio to Omeraga, muhtar, koji je imao i dućan tu i u njemu sto pušaka otraguša i trijestak sanduka džebhane, što mu prije nekad sud dade u pohranu, ako ustreba za bašibozuka na Drinu *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 28)*.

triješće, n., *iverje*.

Triješće i iver kraj daščare gnjiju, / Što je ljudi digli, da svoj alat kriju *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 5)*. — No on se već i mimo njihovo podsticanje zapalio; kao pomaman udara po drvetu, a triješće na daleko odskače; gdješto se duboko zabija u zemlju *(Car Emin, Starci, 1917, 160)*.

Triješće, n., *talijanski grad Trst*.

... ako ponovi rane Jeline, ali opeta utješi je malahno s obećanjem da, kad iz Đenove bude brod prolaziti put Triješća, svrnuo bi pod Kalamotu i Jozo bi ostanuo doma *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 68)*.

trijezan -zna -zno.

1. *koji nije omamljen od alkoholnog pića*.

Samo je Jurica bio sasvim trijezan i smiješeći se ljubazno pruži Petrici ruku, da je tako pozdravi po gradsku *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 22)*. — Pošto iznebuha ode, bez »zbogom«, zaplače moja sirotica mati i ridaše do bijele zore, dok ne naiđe otac blijed, pijan, porušen. A inače je bio trijezan kao Turčin *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 45)*. — On je siromah čovjek, u njegovo se srce, kad je trijezan, toči i taloži čemer i jad *(Kolar, Natrag u naftalin, 1948, 154)*. — Ali Mika nije bio od onih koji bi se dao tako lako otpraviti ni kad je bio trijezan, a kamo li kad je direktorom tako okrijepljen *(Kolar, Natrag u naftalin, 1948, 155)*.

2. *koji je trezven, priseban*.

Triezna rada i sloge nam treba, / Da čuvamo djedovinu svoju ... *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 84)*. — »Vas, koji ste vikli tome / Boraviti triezne dane. / Tko vas haje, plodne l' krši vinom? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 171)*. — Predomislio sam se, reče on majoru; nakon trijeznoga promišljavanja došao sam do zaključka, da je Vukasović fantastična luda i buntovnik ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 176)*. — Propade Švaba! – ijujuče kmet, do jučer rob, a trijezan narodnjak hvali Bogu, moleći za bolju sreću i budućnost *(Hanžeković, Novele, 1932, 212)*. — Svoje uspjehe

može gosp. Supilo zahvaliti realnim, neoporecivim vrlinama; on je trijezan i on je marljiv kao pravi Primorac *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 33)*.

trijeznost, n.

1. *stanje onoga koji je trijezan*.

Budalo triezna, gledaj de nas, / Što će vam nujne trieznosti glas? *(Trnski u Šenoa, Antologija, 1876, 323)*.

2. u frazi *trijeznost je gojiteljica mudrosti* u značenju *trijezan čovjek je oštra, nepomućena uma.*

»Ja mu prijatelj nisam; trieznost je gojiteljica mudrosti.« *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 110)*.

triježnjak, m., peior. za *trezvenjak, onaj koji je umjeren u piću*.

Odmah ispod crkve junački se postavila nova i naočita zidanica jedna od najljepših građevina u selu, a na njoj se kočio natpis (na užas svim triježnjacima, umjerenjacima i sličnim pretjerancima): KRČMA ŽUPNE CRKVE Točiona vina, piva i žestokih pića *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 66)*.

trijumfalan -lna -lno, *koji je pobjednički*.

I uvijek su stupale beskrajne povorke procesija i kler je stupao u ornatu i zvonila su zvona i lepršali stjegovi, a stari nosioci, veterani i maršali carskog sistema morali su da hodaju po procesijama pognute glave, postiđeni i pobijeđeni, jer su te procesije imale zapravo trijumfalan karakter kao simbol proturevolucije *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 22)*.

trijumfator, m., *onaj koji je pobijedio.*

Vlada kraljevska mjesto da je ustanovila dijagnozu bolesti [...], vlada je bolesniku govorila o naivnim ludorijama prošlostoljetnih bitaka, o zveketu mačeva iz rococo ratova, tješila ga frazama i priređivala smiješne vojne u Španiji slaveći vojvodu Angoulemskog kao trijumfatora (to su bili rogovi, kakve stavljaju seoski brice kada puštaju bolesniku krv) ... *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 240)*.

trijumfatorski -a -o, *koji je pobjednički*.

... njegova žena, obučena u sjajnu opravu, žurkala je i redala na sve strane, da se je vidjelo, da bez nje ne može ništa biti; a onaj triumfatorski posmjeh pomladjivao je one gibke simpatične kretnje vitkoga joj tiela ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 100/101)*. — ... njegova žena, obučena u sjajnu opravu, žurkala je i redala na sve strane, da se vidjelo, da bez nje ne može ništa biti, a onaj triumfatorski posmijeh pomlađivao je one gipke simpatične kretnje vitkoga joj tijela *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 101)*. — ... njegova žena, obučena u sjajnu opravu, žurkala je i redala na sve strane, da se je vidjelo, da bez nje ne može ništa biti; a onaj trijumfatorski posmijeh pomlađivao je one gipke simpatične kretnje vitkoga joj tijela *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 205)*.

trik, m., *spretan postupak kojim se postiže obmana*, *smicalica*.

AGNEZA: Ovo se je moglo i poštom predati. Nije za to trebao »Messenger-boy«. Razumijete li vi to? / *Baci tiskanicu i kuvert na stolić.* / MESSENGER-BOY: Razumijem. / AGNEZA: Protumačite mi. / MESSENGER-BOY: To je poslovni trik. / AGNEZA: Trik? *(Begović, Pustolov pred vratima, 1926, 54)*. — ... baron von Frederiks, »diletant«, i »idiot«, što je jučer tako lakoumno – upravo hazarderski – proigrao svoju kazansku brigadu, nije dao da mu otmu kotu tristotrinaest nikakvim protunavalnim trikovima *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 28)*. — Tvrdoglavo je vraćao njena pisma, i da bi mu ipak pisala koju riječ, ona se morala služiti trikom, da adresu napiše koja kćerka *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 21)*. — Pardon, ja sam stari lisac, oprostite, poznam ja te trikove – – Flaša je bila meni namijenjena. Slučajno se omakla i stradale su moje hlače *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 132)*. — Ali taj je čovjek nosio u sebi takav divlji temperamenat, da je po njuhu svoje paklene dijalektike uvijek ispravno osjećao, kako treba šakom prebaciti sve mladenačke dokaze, kao šahovske figure po tabli, i stvoriti oko sebe raspoloženje za dobivenu igru – ne snagom pameti, nego bilo kakvim nasilnim trikom *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 140)*. — Izmislio čovjek trik i tako riješio pitanje života! Takvi su pjesnici. Njima dostaje jedan jedini trik! *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 220/221)*. — Dođe li nam gđa Pašićka, Tršćanka, ljetos u Crikvenicu, kao obično, ispričat će nam možda još po koji »trik« toga svoga staroga bizantinca i prepredencissimusa *(Matoš, Pečalba, 1939, 140)*.

triklinij, m., *blagovaonica s tri ležaljke oko stola u starome Rimu*.

Dada, u koga je jedina suvremena slaba strana, da ljubi grčku mjericu grčki popiti,

zadrijema na trikliniju, a kćerka namigne robu, da ju do cirka prati *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 185)*.

trikolora, m., *zastava u tri boje, trobojnica*.

Ovdje u toj jadnoj našoj Hrvatskoj, gdje nikada nije reda bilo nego ono malo godina pod Niemcima, – tu me muče revolucionarci, progone me radi moje lojalnosti, sile me, da ne ljubim boju zastava, pod kojima je moj muž vojevao i hoće, da ljubim njihove trikolore. *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 242)*. — Pred hotelom stajala su dva automobila amerikanske provenijencije, s S-h-s državnom trikolorom i sa tri početna slova *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 52)*. — Prokisle trikolore rese grudi vaše i lijesove / a bubnjevi zovu žive i mrtve / na očaj i čast, zaborav i smrt *(Batušić, 23 pjesme, 1938, 15)*.

trikoloran -rna -rno, *koji ima tri boje, trobojan*.

Najprije nemaju jošte svi časnici Bundove armade njemačke trikolorne pojase, a drugo, nije vojvoda nassovski jošte sva svoja rajnska vina zaklonio na sigurn o mjesto *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 181)*.

trikolorni, -a, -o, odr. od *trikoloran*.

O kičmi mu, gdje su nekad odmarali kralji t'jelo, / Trikolorni st'jeg lepršio obijesno i veselo *(Kranjčević, Djela III, 1934, 13)*.

trikot, m., *pripijeno jednodijelno rublje ili dres od takve tkanine za sport i razonodu*.

Victoria Regia ! Eto, što vam moram da kažem, – odvikne on s galerije, propinjući se u svojem crvenom trikotu na vrh ograde *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 15)*. — Zna se, da je »haute volée« u ono doba u banskim dvorima prikazivala mitologične žive slike, i to vrlo dekoltirane, bez trikota *(Šenoa, Zagrebulje III, 1932, 53)*. — A Donna Dolores u tricotu bliedom / U kavezu kroti kralja oštrim gledom, / I gajtani se trošni na njenom ruhu kriese... *(Galović, Pjesme II, 1943, 131)*.

trikrat, prilog.

1. *triput*.

Tri krat se po tri izviše godine, / Što nogom stupih preko medje tvoje *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 113)*. — Trikrat ban grad pozva na predaju, / Trikrat jeknu ženski glas iz grada: / »Nikad ne će tudjin tu da vlada, / Striele svoju dok još moć imaju.« *(Kukuljević u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 189)*.

2. u frazi *može se tko jezikom trikrat opasati* u značenju *jezičav i brbljav je tko*.

Nego čemu srce? Trbuh je baš onako dio tijela, kano i srce, pak zašto da baš srce u ženidbenih stvarih odlučuje? Trbuh je veći! Nije li tako, gospodine grofe? I ta bi se jezikom trikrat opasati mogla! Iza ove zadnje uvrede nije bilo Nikici druge, nego uzmaknuti *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 160)*.

trilirati triliram, *pjevajući izvoditi melodijske ukrase – trilere*.

Bje nekad negdje mali vô, / Što inako je »tele«; / On ćutio je višu bô, / To jest: bje čuvstven vele! / I blejao je: »be« i »me«, / Dok još je bio mali. / Tenorom u visokom »c« / Triliro je u štali *(Kranjčević, Djela III, 1934, 51)*.

trina, f. i fpl.

1. *mrvica.*

Što će tudjin orat zemlju i ubijat staro gumno, / Da po glatku sjeme kupi i pogaču bijelu kuha, / To su trine – za vjernike plod će radjat grana suha, / Pa je dosta ko i do sad sjedit mudro, pušit umno *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 144)*. — Kaže se: Nema (ništa) ni mrvice, ni trȕna, ni zere, ni trȉnê, ni iskre, ni skramice, ni za lijek, ni od lijeka *(Kušar, Narodno blago, 1934, 62)*. — ... hljeb se trȉnî (istrini), krti (iskrti), troši, t. j. mrvi. Trȉna, troha (trošica) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 95)*.

2. trunka sijena, otpaci od drveta prilikom piljenja i sl. koji su se nekad znali kuhati i upotrebljavati za liječenje.

Bit će da se je srca kućnoga čuvara neugodno kosnula već paralela izmedju njegove kudjeljaste, prašne i trinom od ležaja natrunute, mjestimice od nemilih neprijateljskih zubi poizčupane dlake i svionih pramova gostovih, onim od prilike načinom, kako se medju ljudmi prekim okom gleda gunjina i kadifa *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 12)*. — Večeras možemo odmah početi. Oblagat ću vam noge vrućim trinama... svaki ćete dan dobiti tri puta čaj od nekih domaćih trava... *(Novak, Zapreke, 1905, 7)*. — Stigle ga godine, trinom tare kostobolju, postanuo nedušljiv pa se kao i puh svojom sipnjom opovijeda, grijeh njega ostavio, a on ostavio lov *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 232)*.

trinaest, glavni broj, *broj koji se obilježava s 13*, *za jedan veći od dvanaest i za jedan manji od četrnaest*.

Putovao sam trinaest dana i bujna samoća začela me umarati, te sam krenuo na jug, da stignem na more *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 44)*.

trinajsti, redni broj, ovdje u frazi *mudrost trinajste škole* u značenju *izučavanje nadnaravnih pojava*.

Ta mene je ubijao jedan čitav poslie podne doktor Cvik sa nekakovimi razlozi, podrazlozi i nadrazlozi, što je za mene bila prava mudrost trinajste škole, koje ne bi niti moj mesarski bundaš pojeo, da sam ju u najdeblji »šlegel« zamotao! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 174)*. — Ta mene je ubijao jedno čitavo poslije podne doktor Cvik sa nekakovim razlozima, podrazlozima i nadrazlozima, što je za mene bila prava mudrost *trinaeste* škole, koje ne bi niti moj mesarski bundaš pojeo, da sam ju u najdeblji »šlegel« zamotao! *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 316)*.

tringa, f., u frazi *biti pijan ko tringa* u značenju *biti jako pijan*.

Pijan je ko tringa – pomisli Đulaga opet – i sve mu je ravno do mora *(Kikić, Djela I, 1952, 267)*.

tringeld, m., *napojnica*.

Baš on sam! On, koji uvijek ostavlja tringelda po tri krune kelnerima i koji je svojim novcem stvorio brijačnicu, njega je zaskočio pas *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 180)*.

triniti se trinim se, *mrviti se*.

Sijeno se i slama trȉnî (mrvi, troši) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 25)*. — ... hljeb se trȉnî (istrini), krti (iskrti), troši, t. j. mrvi *(Kušar, Narodno blago, 1934, 95)*.

trionf, m., *svečanost u slavu pobjede*, *trijumf*.

... a cesar, i sam nepažljiv i lakouman u stvarima novca, voli prvog dvorjanina, koji svojim raskošnim gozbama, podupiranjem umjetnika i humanista, priređivanjem turnira i trionfa ugađa najživljoj strasti cesarovoj *(Nehajev, Vuci, 1928, 5)*.

tripice, fpl., *jelo od govedskog želuca*.

Oko ponoći su muškarci jeli rižot, makarune sa pašticadom i tripice ... *(Bartulović, Na prelomu, 1919, 80)*.

triplet, m., *tri osobe u skupini, troje*.

Bila je mračna ta bivša crkva kapucina, premda se četa bistrih mladih glava prepirala, kako bi se na biljardu duplet ili triplet načinio *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 212)*.

tripudij, m., *tripodij*, *grčki metar od tri stope*, ovdje u značenju *poezija*.

U kući mojoj / slavila ljubav tripudij: / kroz vedre odaje / ječaše mladosti posmieh / kô kristal. Orgije ljubavnih rieči / drhtahu aerom toplim / ko sunčani žar u podne / kad trepti nad zlatnim poljem *(Begović, Vrelo, 1912, 120)*.

triput, prilog, *dva puta ponoviti radnju koja je izvršena*.

»Odkud tebi tvrdi sanak, / Da još spavaš, kad su pietli / Triput zoru već prozvali, / Triput zoru i dan svietli? *(Preradović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 104)*. — Tad zakuca netko triput na vrata. Domaćin poleti k ulazu, izađe i vrati se začas držeći u rukama veliko pismo *(Šenoa, Kletva, 1934, 321)*. — Tako si oni, na veliku Ivšinu žalost, ne dadoše triput reći već odmah bez nutkanja i nećkanja pristanu *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 173)*. — Triput je planuo požar u žutom draču, / triput su sunčana koplja probila tijelo šume / i triput su briznuli crveni mlazovi krvi *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 24)*.

trired, prilog, *triput*.

Zove ih on i dvared i trired, a oni ni makac. Vazda misle. Onda se snestrpi glasnik božji i zavikne iza glasa: – Hoćete li, ljudi, ili ne ćete? *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 87)*.

trirema, f., *brod s tri reda vesala*.

Gle! / Trirema jedna, ko bijeli pauk puže, / I krakove svoje u skrletu kupa, / i po srebru siplje dijamantne ruže. / Arinoe, / dođi, / to su argonauti *(Krleža, Simfonije, 1933, 23)*. —Znam da su jučer – prekjučer / krenule četiri lađe u Zagreb. / (zapravo potajno k meni / no nitko toga ne zna!) / Četiri djevojački vitke trireme na jedra / sa mnogo barjaka u suncu *(Batušić, 23 pjesme, 1938, 38)*.

trisati trišem, *brisati*.

Ja se odbih huda od milijeh, / Nit ih tješim, nit ih razgovaram, / Nit im suzâ sa očiju trišem, / Jer sam tvojim ustma vjerovala *(Botić, Petar Bačić, 1885, 172)*.

triskati triskam, *sabijati*.

Na razkrižju stare ceste s novom okrenu se oboje prama rodjenomu gradu, koji sav titra

u neopisivoj dici. More podno grada, prozori u gradu i stienje oko grada, upivši sunčano zlato, triskaju ga u jedno ognjište, iz koga se zlatna svjetlost prelieva po svem gradu, ter misliš, da su iz bajoslovne dobe doplovili u Bakar brodovi, kojim katarke u čistom zlatu sjaju *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 205)*.

trista.

1. glavni broj koji se obilježava brojkom 300, *tristo*.

U crkvi stajaše poredano trista uskočkih vojnika pod oružjem *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 114)*. — Da, to je Stambul, gomila ta kleta, / Prokletstvo živo krvnih trista ljeta, / Napitana ta krvlju zagonetka *(Šenoa, Pjesme, 1933, 355)*.

2. *mjera neodređene velike količine, mnogo.*

Imade l' gdje domovine ovake, / Što tolike je rodila junake, / Kraj rana samrtnih i ljutih strava / I svježa ostala i tako zdrava, / Uz nevolje i drugih jada trista / Ovako sveta sjajna i prečista? *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 25)*. — U jednog bila kuća puna svašta, / Za kućom bujne zemlje tri sta rali, / O vratu ženi lanac zlata tašta / I silnom stokom gazda mi se hvali, / Talira svietlih u njeg pune vreće, / Nu rek bi – hvala Bogu – dosta sreće *(Šenoa u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 244)*. — ... sad ima na prodaju trista vragolija: i naranča i limuna, i figa, i riba, i slanine, i šta ja znam *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 158)*. — Šta je zaboga! – i priskoči Evgen prestravljen, zgrabi list, zaviri u nj, zgnječiv ga lupi se šakom u čelo, i kao da mu trista otrovnih strijela prorazilo srce, zaviknu: – Vladimire! Moj Vladimire! *(Šenoa, Vladimir, 1933, 182)*.

3. u frazi *trista (mu) jada/gromova/muka* u značenju /izraz koji se koristi umjesto psovke/.

U notarušu zakipi žuč. – Šta ti hoćeš, da mi prkosiš? ... Zagrmi notaruš ... Tri sta mu muka, ja ću te naučiti, kako se Bog moli! *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 113)*. — Tri sta mu muka! povika pandur, – eto snieg u sobi pada *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 163)*. — Ja to ne razumijem: ušlo u glavu! Trista ti gromova, kako bi to tebi ušlo u glavu? A ja vučem, tučem i nabijam: pa je to tvrdo i žilavo do vraga! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 62)*. — »Pijte samo, trista mu gromova!« *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 47)*. — Je l' to pravo, je l' to plaća naša: / Mirno slušat lavež toga skota. / Trista jada! Prava je sramota *(Šenoa, Pjesme, 1933, 229)*. — Trista mu jada! Tko se je toli mrsko pošalio, lupi Poluks ljutit nogom u pod i istrgnu papir iz ruke druga si *(Šenoa, Diogenes, 1934, 213)*. — Trista mu muka, ja ću te naučiti, kako se Bog moli! *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 183)*. — Trista mu muka! – povika pandur, – eto snijeg u sobi pada *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 264)*.

4. u frazi *Trista!* u značenju /izraz koji se koristi umjesto psovke/.

E pa! Trista! Jesam, jesam bolestan, ako nisam lud! *(Šenoa, Diogenes, 1934, 181)*.

5. u frazi *zadati komu trista jada* u značenju *zadati komu velike brige*.

Drage mi crno čarobno oko / Prorazi srdce mlado duboko, / Trista mi težkih zadade jada, / Modro al oko blaži ih sada *(Harambašić, Lirika I, 1942, 60)*.

6. u frazi *trista jada na komu počiniti* u značenju *čestito koga izgrditi*.

Kaže se: pošteno, ljudski, čestito ili zdravo ga je iskarao, izgrdio, ispsovao, ili: iskrpio, iščešljao ga, izmio mu je glavu, trista jada na njemu počinio, malo da ga nije u top bacio ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 118)*.

triš, prilog.

1. *trostruko.*

Da što, da što, strino draga, / I toga ti kušah vraga. / Odkada je mio, drag mi, / Triš mu stopu ja ujagmih. / U prvu mu driemak vrgoh […] / U drugu mu stopu metnuh / Neven sjeme […] treći mu trag taj pravi / Kukavičje suze stavih … *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 8/9)*.

2. *odveć.*

Plamen triš užasan, kô od zviezde kobne, / Koju, kada po nebesih brodi, / Sa trepetom gledaju narodi ... *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 162)*.

triumf, m.

1. *svečanost u slavu pobjede, trijumf.*

Tvoj duh će triumfator s nama krenut / U veličajnoj povorci, da smrtne / Ostatke majci zemlji izručimo. / Triumfa takog nije pozno Rim ... *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 95)*. — Ne vječni grade – nij' to slava pusta / U tirjanske ti veličine tvorbi, / Triumf to nije Caesara Augusta, / Da okov kuje i »urbi et orbi« *(Kranjčević, Djela II, 1934, 112)*. — I za slikom opet slika gine: / Gledam hrabre

rimske bojovnike, / Vojvode i slavne govornike / I triumfe i – tek razvaline! *(Harambašić, Lirika III, 1943, 350)*.

2. *potpuna pobjeda.*

Praznik Svetoga Roka bio je prvi triumf akcije Ivine i njegovih drugova *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 46)*. — Nije li triumf ljudskoga uma nad prirodnim silama bio u stvari triumf prirodnih sila nad čovjekom? *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 50)*. — Ti samo otprhni, otkini se iz ovog bijednog gnijezda! U visine, Sonja, u slavu, u triumfe *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 7)*. — Samo sam srce, samo toplo srce, / I sve je sreća, što mi oči vide, / A ti trenuci – to su slavoluci, / Kroz koje ljubav u triumfu ide! *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 29)*. — Jedne noći vraćali smo se s plesa. Bio je to pravi njezin triumf – ona je zaista kraljevala nad svima *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 156)*.

triumfalan -lna -lno.

1. *koji je pobjednički, trijumfalan.*

Pjesma revolucije lebdi uzvišena, triumfalna u predvečerje. Cijela jedna vojska je pjeva. Svi golubi, sve čiope probudile se i lepršaju prestrašene povrh grada *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 53)*.

2. *koji je radostan, ushićen.*

Cieli Beč očekivao je s neizrecivom napetošću pojav slavljene umjetnice; znalo se, da občinstvo pripravlja triumfalan doček njenome povratku *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 150)*. — Cijeli je Beč očekivao pojavu slavljene umjetnice; znalo se, da općinstvo pripravlja triumfalan doček pjevačici, koja bijaše ostavila neizbrisivi trag u povijesti novoga dvorskoga kazališta *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 134)*.

triumfator, m., *trijumfator*.

BORBENI TRIUMFATOR JA KLIČE BARBARSKI: / Ne! / Ja ne ću, da mi žuti, bolesni kišni suton / muti moje Saznanje *(Krleža, Simfonije, 1933, 94)*. — Tuđinac sam i nè rodih se uz te, / Grud Italije dojila me nije; / Tuđinac gledim razvale ti puste, / Ko moji da su – srcem tako mi je! / Sve prođe tvoje: rob i triumfator / I svemu dođe vječna smrt i zator, / Tek na to groblje, na l'jes bez mrtvaca, / Kapitol sjenom sablasnom se baca! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 29)*.

triumfirati triumfiram.

1. *pobijediti, trijumfirati.*

Pa i onako nije bila vaša, već bogzna čija! Što se pak vas samoga tiče, vi imate satisfakciju, da je vaša teza triumfirala i da ste se razmjerno dosta dobro ponijeli *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 94)*.

2. *pobjednički likovati.*

Šokci opet, mudri i trijezni ljudi, brzo to shvatili – da, da i jest tako, kao što čovjek govori – te pristali uz njega sa svom svojom šokačkom dušom i tijelom. A pop Joca triumfira! Tamo njima šokačku – hoće on njima pokazati, šta Srbin zna i može! *(Bertić, Na velike škole, 1901, 18)*.

triumvirat, m., *tijelo državne vlasti sastavljeno od triju članova*.

Vi – članovi narodnog odbora – narodnog triumvirata – pa bi k Hauliku? – To je uvijek naša dužnost, da iskažemo čast i našem biskupu i banskom namjesniku – reče sada Ivan Kukuljević *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 204)*.

trivan, m., *tetrivan*, *osmanska nosiljka koju nose četiri čovjeka*.

»Hrdjavo se sluge moje čujem, / Načinte mi lesena nosila, / Il mi dajte dobra tetrivana, / Na trivanu kući me nosite.« *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 62)*.

trivijalan -lna -lno, *otrcan*; *beznačajan*; *banalan*.

Samo čovjek prost i trivijalan / Prama ženi može bit brutalan *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 186)*. — Banalna i trivijalna je priča, kako jedna duša želi biti »psić u krilu kakve stare gospođice« *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 187)*.

trivijalno, prilog, *na trivijalan način*.

On je misao vodilja cijeloga Rabelaisa: ovdje shvaćen kao pokretač zadataka i ciljeva, ondje više trivijalno, do i preko granica same gnjavaže *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 29)*.

trivijalnost, n., *osobina onoga koji je trivijalan*.

Pjesnikov sarkazam tu obično prelazi u trivijalnosti *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 187)*.

trivium, m., *trivijum*, *u starom školstvu naziv za niži stupanj obuke*.

Govoraše mnogo o zahtjevih vremena, o većih plaćah i većih dužnostih, o nedostatnosti staroga triviuma, o novom vinu u starih mjehovih, – u kojoj posljednjoj prispodobi

stari Damjan naslućivaše podmuklo šibanje na svoju osobu *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 136)*.

tr̂k, m.

1. *trčanje; žurba, jurnjava.*

Zato je Tane popijevajući jahao velikim putem medju docima, ali na pogledu kule odjednom pustio uzde i potjerao bijelca u najveći trk *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 14)*. — Kamo je nestao taj nesretnik Paripović? Kuda je otišao u onom divljem trku i što će donijeti? Gdje je tako dugo? *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 125)*.

2. u priloškoj službi: *brzo, žurno.*

To je ukratko tako bilo, reče Primorac. Paližna moro je nešta zanjušiti, zato nam je pustio Počitelj i gospodu, pa trk k vojsci svojoj u Novigrad, gdje je čuvao svijetlu gospu pod ključem *(Šenoa, Kletva, 1934, 422)*. — Sav zanesen poslom otrči do šume, nabere mnogo leprinova lišća i u trku se vrati natrag *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 159)*.

3. u frazi *udariti u trk* u značenju *svim silama početi trčati.*

Vidjeh mu na licu, da i ne sluti, što je meni, pa mu okrenuh leđa; udarih u trk *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 68)*. — Zatim se sjetio svojega posla, pa spremi bilježnicu i počne zapitkivati djecu. Ali ona su izmicala, izmicala, gledajući koso, pa najednom udarila u trk *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 22)*.

tr̂k -a -o, *koji je brz*.

A kakav je Komnen barjaktare: / Trk na noge, širok u plećima, / Kroz obrve mazgal učinio, / A mrki ga poklopili brci, / Ko da janje u zubima drži *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 29)*.

trka, f.

1. *trčanje; jurnjava, strka.*

Jednog ranog jutra usta klepet klepaka, usta trka i zvizga biesnih paripa. Dojašili konjari sa konaka, al ne jaše, kao što inako jaše, no se žure, kano što se dosad nikad žurili niesu... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 18)*. — Brze sluge brže poslušaše, / Zaigraše dobre konje poljem. / Stoji klika sluga na konjijeh, / Stoji trka konja pod slugami, / Stoji piska raje za konjima *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 178)*. — Gospodarski upravitelj u Orlovcu i načelnik općine imali su više dana trke i posla, dok su sve pripravili za doček mladih supruga *(Tomić, Melita, 1899, 173)*. — Kroza svu grmljavinu, pljusak i huku oluje sa zapada, moglo se čuti čovječje urlikanje i trka konja, malone cijele te svadbene noći Martine *(Šimunović, Alkar, 1916, 152)*. — Moji su dani bezglava slijepa trka u mračnu sudbinu *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 55)*. — Ti bi znala, ti bi srela / hitru trku jelenova / i grlice i golube / gdje se ljube / ispod krova *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 88)*.

2. *pren.*

U trci bijesnoj pjene se i hrle, / a naga se tjelesa cjeluju i grle, / i strasti laju, noć je, i luči plamšu na mramoru terasa ... *(Krleža, Simfonije, 1933, 140)*.

3. *sportsko natjecanje u trčanju, utrka.*

On zapravo i odgoji čitavo jedno pokoljenje uzornim konjarima i danas još nema u Bosni trke, na koju ne dolaze ljudi iz P. svojim goropadnim i poskoknim konjima i ne odnesu barem drugu trku *(Hanžeković, Novele, 1932, 106/107)*. — Selska se djeca po prašini natjeravaju, a o maratonskoj trci, o trci sa preponama i slično, ni pojma nemaju *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 96)*.

4. *pren.*

Rima je – s Marulićevom strofom, još 1501. – ušla dakle triumfalno, vožena četveropregom, u prvu arenu našega pjesništva. Četverostruka, čakavska, sad žestoka, sad umiljata, daje takt ritmu trke, zamah jurenju *(Nazor, Eseji II, 1942, 135)*.

trkač, m.

1. *natjecatelj u trčanju.*

Jezik gospodične Rezike bio je uopće jedan fenomen. Oštar, gibak i brz, neizrecivo brz! Da su u Luka Svirca bile tako brze noge, bio bi on bez sumnje najbolji trkač u Evropi *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 74)*.

2. *pren.*

Trkači nismo koji jedan drugom / Života zublju dajemo na dugom / Putu kroz crnu noć i kroz dan sivi ... *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 70)*.

3. *trkaći konj.*

Podiže se u nje strašna sumnja u valjanost Zekana: da li će moći pobijediti? Došlo je bukadar nagrađenih trkača, a Zekan će istom u prvu trku! *(Hanžeković, Novele, 1932, 117)*. — Trkači konji stoje u redu, njih

osam. Drugi sa strane vrti se Zekan. Konji luduju, otimaju se i skaču ... Sve prska od zora *(Hanžeković, Novele, 1932, 121)*.

trkački -a -o, *koji se odnosi na trkače*.

Već je od jutra bila ona kod Jusufibega dijeleći s njime sve promjene trkačke oborine *(Hanžeković, Novele, 1932, 120)*.

trkalište, n., *mjesto na kojem se održavaju utrke*.

»Ja sve mislim,« [...] da nam drugo i onako preostati neće do jedino ovo, a k tomu je najpreče, budući da sablja u kratje vrěme rěševa zamèršenu koju stvar nego li mudre rěči, makar se još tako tvèrdo oslanjale na zaprašene kakove teftere, a zeleno polje lěpše mi se čini tèrkalište nego li zeleni stol.« *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 317)*. — Na trkalištima u Beču i Baden-Badenu bijaše on često pobjeditelj... *(Tomić, Melita, 1899, 8)*. — Već nekoliko dana prije trke bile su postavljene tribine, a trkalište omeđeno i barjacima označeno *(Hanžeković, Novele, 1932, 116)*.

trkanje, n., *utrkivanje*, *natjecanje*.

Nu sva ta izvanredna trka šegrta i sluga sasvim izčezava prama silnomu trkanju dvojice križevačkih brijača, majstora naime Britvića i njegovoga kalfe Sapunića *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 194/195)*.

trkati trčem.

1. *trčati.*

Tko je tri sata po lovu trkao, taj ne pita, kako se po najnovijoj etiketi jede *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 15)*. — Bit će i on jedanput momak – mislila je ona – i lud isto tako kao što su momci, pa će trkati po divanu i tući se po sokaku ... *(Bertić, Na velike škole, 1901, 23)*. — Tad je mene silom izvukao iz kola i ostavio me na cesti, a Jelicu je odvezao natrag u varoš. Ja sam dobar dio puta kričeći trkao za kolima i čuo sam Jelicu, gdje plače *(Bego, Novele, 1916, 45)*. — Trkala je amo tamo po polju, pretraživala ograde i torove, najprije bjelopoljske, a zatim rakovačke, ali uzalud: ovcama nije bilo traga, kao da ih je zemlja progutala *(Bego, Novele, 1916, 82)*. — Djevojka je bez sumnje bila zaljubljena u kojeg alkara, te kad bi na topot konja malko zadrhtala i problijedila, čas obarajući a čas pridržući glavu, znao sam, da prama alci trče njezin dragi *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 67)*.

2. u frazi *trkati alku/Alku* u značenju *iz trka pogađati u alku*, *sudjelovati u viteškoj igri alke*.

Ali su trkali tu alku samo bogati varošani ili mladići iz najboljih kuća sa sela ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 93)*. — Ne zato, već i Salko hoće da trče alku ove godine. A vidio bi, ne bi bilo ni onakoga konja ni onakoga alkara *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 98)*. — A sve je to slijegalo s obiju strana široka puta, na južnoj strani varoša Sinja, gdje se trkala Alka *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 127)*. — Već na polasku odlučismo zadržati se dulje, da vidimo i »alku«, koja se trkala tri dana kasnije, na kraljev rodjeni dan *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 63)*. — Alka se trče baš radi Gospe: na uspomenu onoga dana, kad Sinjani, Njezinom pomoći, Turke zemljom sraziše *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 66)*.

trkati trkam, *diskretno i lagano gurkati koga ne bi li se zadobila čija pažnja*.

Počeli žabari jedan drugoga trkati pod rebra. Samo bi skomukali i dodavali si medjusobno novine *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 123)*. — Počeli žabari jedan drugoga trkati pod rebra. Samo bi skomukali i dodavali si međusobno novine *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 45)*.

trkati se trkam se, *diskretno se i lagano gurkati ne bi li se zadobila čija pažnja*.

Seljaci bi se pogledavali, trkali ramenima ili nogama, pa si namignuli ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 33)*.

trke, prilog, *trčeći*.

Oštro je motrio prozor, kapci se polagano otvarahu, bijela ručica se pomoli, a sad – se pojavi na ćošku ulice trke, trke, put Đuke – Vendelin Vencliček *(Šenoa, Blijedi mjesec, 1932, 139).*

trkimice, prilog.

1. *trčeći*, *žureći*, *na brzinu*.

A ja bacih kozul s jagodami / U grm, te bež' trkimice k tebi *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 25)*. — ... a tek ako bi tko trkimice proletio, trznuo bi se iz misli – koje se ničim pod nebom nisu bavile – da vidi, tko je ... *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 6)*. — Majci sam pisala i po drugi put – onako trkimice, da bar zna za me, a da se ne stara Regica i sva naša družba, neka čita, što tebi pišem; svim je vama namienjeno *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 157)*. — A drvodjela i baka tužno sjede i čekaju. Dobrano čekali, već se i mjesec

pomolio; kad al eto ide Toporko sve trkimice k njima *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 234)*. — Nedaleko tukao momak po škafu i bozgna kakim zazivom dozivao svinje k sebi, da ih hrani, a one se sa sviju strana trkimice žurile k njemu *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 216)*. — Trkimice doleti na trg Jurišina četa, i na čelu joj junak Đure Daničić visoko dižući sjajnu sablju *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 132)*. — Ležao na postelji kao posječena stara vrba u grabi, a danas ulovio bi zeca trkimice za rep *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 99)*. — A za glasom vidiš trkimice posukati se dúgu svijetnjaka i tamnijeh sjena put poznatoga mjesta *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 41)*. — ... u taj par zavuče mu se čovjek pod noge, obori ga licem na zemlju, i deset ljutih šaka dignu štabela uvis, te ga ponese trkimice kraj Manduševca na Kaptol *(Šenoa, Kletva, 1934, 300)*.

2. u frazi *trkimice leđa dati* u značenju *na brzinu pobjeći*.

... uzdè konja nèkog ruskog oficira uprav padšeg, te uzjahav nanj, prosèrne na novo na dušmane, hrabreć svoje topdžije, na što dušmani uzde popustiše i tèrkimice ledja dadoše *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 130)*. — ... uzde konja nekoga ruskog oficira, koji je upravo pao, te uzjahav na nj, prosrne na novo na dušmane, hrabreć svoje topdžije, na što dušmani popustiše uzde i trkimice dadoše ledja *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 167)*.

trklja, f., *kolac koji služi kao potporanj (u vrtlarstvu, graditeljstvu i sl.)*.

Njegdje stabar rašća neperana, / Jošter nješto repe i koruna, / I uz trklje grahovih omuna, / Nit' će siena, nit' će povrtalja ... *(Martić, Osvetnici V, 1881, 10)*. — Na nekoliko mjesta u neodređenim razmacima s desna i s lijeva su pričvršćene uz nju tzv. trklje preko kojih se penje »nadglednik riže«, da pregleda sastavke tj. da slučajno nije koja cjepanica popustila na sastavku i uslijed toga da se nije podigla *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 116)*. — Milina i mir, I (sic!) ja se penjem uz jednu trklju. Znam, tu gdje se penjem tu mi je riža najškakljivija, bog je ne bi udesio ... *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 120)*.

trknuti trknem.

1. *udariti.*

Ah, kako bih trknuo u rebra našega susjeda »kanonika«, da sam plavka ! Eh, kako bih ga švignuo preko lica s ovim metlastim repom! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 16)*. — Kad je neko vrijeme uzalud lupao po hrastovoj dasci i divlje trzao kvakom, sjedne na podsjek kao nekakav mali siromašak, što čeka od gazdarice milostinju; zatim bijesno trkne nogom mačku, koja se umiljato vrzla oko njega *(Dončević, Propast, 1936, 148)*.

2. svr. od *trkati*, *diskretno i lagano dotaknuti ne bi li se zadobila čija pažnja*.

Kada bi ga gospodjice opazile, trknula bi jedna drugu i šaptnula joj: evo Ivana Martinića! Ivan je čuo, ali se ni ogledao nije *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 57)*. — Kada bi ga gospođice opazile, trknula bi jedna drugu i šapnula joj: evo Ivana Martinića! Ivan je čuo, ali se ni ogledao nije *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1944, 96)*. — Onda Vid trknuo koljenom Miku, pa mu namignuo obješenjački: – Ha, kaj sem ti ja povedal? *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 153)*.

3. u frazi *trknuti čašom o čašu* u značenju *nazdraviti*.

I Gjuro – htějući to isto učiniti – ustade takodjer, da čašom svojom tèrkne o čašu Jelice, koju do sad pravo ni pogledao nije. Nu sad ju pogleda, oči se njihove sukobe ... Čaše tiho i reč bi čarobno zazveče ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 45)*. — I Gjuro – hoteći to isto učiniti – ustade takodjer, da čašom svojom trkne o čašu Jelice, koju do sad pravo nije ni pogledao *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 57)*.

trknuti trknem, *potrčati*.

»Trkni, Niko, selom i na četu zovi. / Iz Grabika niču prvi sokolovi. / Ni danas se Grabik sramotiti ne će, / Tako meni Boga i samrtne svieće! *(Velikanović, Otmica, 1901, 114)*.

trkom, prilog, *trčeći*; *brzo*.

Teci brate trkom bez pretrga, / Da izbaviš sinju robinjicu. / Njoj pomogni; njoj pomoći treba, / Njojzi treba, meni je ne treba *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 162)*. — Da bježite polju niz ravninu, / Trkom ću vam lijeta dostignuti, / Da bježite gori u planinu, / Junačka skočit ću skoka / S vrha brda na vrh *(Angjelinović, Latice, 1922, 146)*. — A ja iz Milana! Trkom preko Postojne. Iz Milana! Iz Milana! – I slobodan! Spasen! *(Nehajev, Vuci, 1928, 136)*. — A kad Tomo začuje njezin glas i opazi gore visoko nju, zbaci s

ramena vreću i trkom se uspinje uzbrdo, a strmen je takva, da bi se za koljena mogao gristi *(Dončević, Propast, 1936, 66)*.

trlica, f.

1. *naprava kojom se mlate i čiste konoplja i lan*.

»Poori njivu da posijemo lan. Ja ću ga oplijeviti od korova, moliću Boga da padne kiša i zalije, da ga rosa umiva, da nam lijepo i bujno uzraste: pa kad zazre i dođe do ruke, mi ćemo ga [...] trlicom otrti, grebenima ogrecati, tepaljom otepati, češaljom očešljati na povjesma *(Kušar, Narodno blago, 1934, 35)*. — Svako veče odlaze momci kojoj djevojci na bijeljenje perušanje kukuruza, a slasne, krezube klipove mekanog zrnevlja prevrću na žeravci i zaslađuju vesele razgovore, zalivene mladom rakijom. Odavna su već tukačice prebile tukačama i isjeckale trlicama sasušene konoplje *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 44)*.

2. u frazi *(udri) kano/kao trlica* u značenju *(govoriti) tečno, bez prestanka i predaha*.

»Talijanski je to jezik« – šapne ponosno »kanonik« bližemu susjedu, koji je dremovno zurio u Mihu, mozgajući: kakav li je to jezik ... »Talijanski!« – odšapnu ovaj »kanoniku«. – »Hm, hm! Bože dragi, čega još nema na svijetu? Pa kako to samo hitro ide, kano trlica ... hm, hm!« – klimaše susjed. – »Ej da, Talijan je vraži ptić, on ne treba drugoga nego svoj »ši, ši – digo, digo ... kvešta košta«... pa je više rekao, nego mi da smo čitavo dopodne čavrljali *(Kovačić, U registraturi, 1911, 284)*. — Jedna se izvrpaj iz ovoga skupa, druga iz onoga, pa podji k trećem, da tu štogod naćukaš, da razložiš svoje mnienje, i udri kao trlica, da te druge čuju, kad nisu htjele one prve *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 63/64)*.

trliti se trlim se, *naganjati se*.

»Ribnjaci su isušeni, pa se svinje navadile onamo na troskot i mesku. Od ona dva žirovna i bucovna vepra, što su u posljednje vrijeme dan na dan trlili i onda se kosili, po ribnjacima se nadvodili i trli, te se iskosili, onaj veći i jači se ubrložio u isušenom ribnjaku br. 2 *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 58)*.

trljati trljam.

1. *učestalim pokretima (rukom ili čim drugim) prelaziti po površini čega; masirati*.

U zaslonu zelenog svjetlobrana spokojno je svijetljela električna žarulja i jedan cvrčak marljivo trljao prednjim nogama o tvrdi koštani zatiljak *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 150/151)*. — Sine, ajde nemoj plakati! Ovako kukavica kuka u šumi na hrastovoj grani: kuku, kuku! I ponavlja mu mnogo puta, trljajući njegovo lice o svoje, kako njemu majčica ne će zlo *(Dončević, Propast, 1936, 85)*. — Dječak se previja od boli, pokušao se oteti divlje trzajući tijelom, ali čvrsta je ruka u stare Jule, pa ne pušta. Kasnije trljaše izvana po koži na vratu: sve od jabučice do uha, pa opet od jabučice do uha, na obje strane. Pod prstima joj izmicahu nabrekle žlijezde, tvrde kao oraščići *(Dončević, Propast, 1936, 123)*. — Osjeća, kako ga rana na mišici peče pod ovojem od balege, Marija svejednako rida šmrcajući i trlja uplakane oči o njegovu ruku, a krave mirno i pospano preživaju *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 216)*.

2. u frazi *trljati ruke* u značenju *biti zadovoljan*.

Ja bih se grbio miran udesom bršiva panja / Službeno prašni uz papir – vrba nad grobnicom siva – / Ukratko: pravi gospodin – – u veče poslije zvanja / Trljo bih ruke uz čašu piva! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 45)*. — A oni, koji nisu ništa platili i nisu se dali unapred nasamariti, ti trljaju zadovoljno ruke i – ne plaćaju. Znaju da je taj slikar ohol i gord, i da u uvredljivosti svojoj ne će uopće tražiti novac *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 158)*.

3. u frazi *trljati nosove* u značenju *mozgati*, *zamarati se*.

Jer, veli, koga on i bilježnik hoće, onaj će biti, a ovi drugi neka mlate praznu slamu i trljaju nosove *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 123)*.

4. u frazi *trljati oči* u značenju *biti u čudu*, *ne vjerovati viđenome*.

Oko Dušana se sve vrti i okreće. Ne može da vjeruje svojim ušima i svojim očima. Buši prstima uši pune svakakvog šuma, trlja grčke krmeljive oči i uzvija crnim obrvama. Ne zna, jesu li se ovi ljudi bunike najeli ili je on Daljac pa lud *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 185)*.

trljati se trljam se, *ribati se*, *prati se*.

Nebo je svjetlomodro, travanj se razbludno provlači kroz potoke, negdje žene peru

gola ramena i trljaju se mladicama macalih vrba, negdje cvate bijeli glog i ribe se u jatima mrijeste, svjetlosmedje gromade šuma i prašuma pupaju i ti se pupovi ljušte od razvigorca *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 62)*.

trma, f., bot. *mediteranski cvijet plavih mirisnih cvjetova*.

U plotima plamte stražnjice kr'jesnicâ. / Vònjâ smilje, trma i divlja ružica *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 15)*. — Uze Janjin jastuk, prevrne ga i opipa; ču da u njemu šušti lišće. Kada ga primakne k licu, on dobro osjeti duhu kadulje i trme *(Nazor, Gubavac, 1926, 25)*. — I osjećam novu da dušu / Već dobivam, i sva da dišem / Po trmi i mladome kušu *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 113)*. — Ne miriše moj Šalta po svim egzotičnim blagovonjama, od najskupljih proizvoda pariških tvornica parfema do te tvoje Aqua Nuntiae, no po trmi i po smrčama svoga krša *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 74)*.

trmizati trmižem, *micati se*.

... pribile se ovce uza zid te planduju (provode podne u zahladu), trmiže stoka (miče se neprestano); goveda idu pâsom (idu pasući) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 33)*.

trmiznuti se trmiznem se, *pomaknuti se*.

Poljubim bez krzmanja te krotke oči, poljubim paučinastu zlaćanu kosu, ali slatko se gondže ne trmiznu *(Matoš, Novo iverje, 1900, 191)*.

trn, m.

1. *tvrda šiljasta izraslina na nekim biljkama*, *bodlja*.

Tišaju bjesovi druga, misle: trn mu je u peti, ili mu komarica u uhu – jer oni ne bijahu živjeli uz onog pravednika te za drugo ne znađahu da se cvili *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 16/17)*. — Ptice, ptice bijahu mu sve. Stoga je mrzio one male grabilice, koje slavuje nabadahu na trn, da im spretnije prokljuju grudi i lakše dođu do srca i jetara *(Hanžeković, Novele, 1932, 15)*.

2. *bodljikav*, *trnovit grm*.

Ah sve je sanja pusta, / Sve umišljeni raj; / Sve želja želju guši, / A uzdah – uzdisaj. / I u tom sva ti bajna / Života kipi slast: / Na trnu si mi cvao / I u blato ćeš past! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 43)*. — Sve to bilo je do vode prema kaptolskoj strani ograđeno hrastovim stupovljem ter gustim, visokim trnom, da se ne bi tude prevukla bila ni zmija, kamoli čovjek *(Šenoa, Kletva, 1934, 85)*. — Bio je to ogroman glogov trn, pun bodalja kao jež igala *(Muradbegović, Svijet u opancima, 1936, 56)*. — Izađi u noć... idi... Divlje ruže / opijat će te putem. Trn će cvasti, / otvorit oči lopoči na vodi *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 13)*.

3. u frazi *biti trn u oku/peti* u značenju *biti na smetnji*.

»Odněli ga vrazi!« zamèrmljao bi uza to izpod bèrka gděkoj nazočni gospodin, kojemu Trubentić biaše tèrn u peti, i koj bi volio bio, da u družtvu vidi bog zna koga, samo da nevidi toga čověka ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 166)*. — »Odnieli ga vrazi!« zamrmljao bi uza to izpod brka gdjekoji nazočni gospodin, kojemu Trubentić bijaše trn u peti, i koji bi bio volio, da u družtvu vidi Bog zna koga, samo da ne vidi toga čovjeka ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 199)*. — Bolnim, drhtavim zvukom ozvanjala riječ, kad je spominjao, da se s magjarske strane zahtijeva, neka budu propovijedi u srpskim crkvama magjarske, što više, ista slavenska liturgija trn im je u oku, pa bi htjeli, da se i ona zamijeni magjarskim jezikom *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 94)*. — Kad je što komu veoma neprijatno ne može da podnosi, reče se: To mu je zazubno, to mu je kost u grlu, trn u oku, smrdi mu kao vragu tamjan... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 188)*. — Lovi Ivša, lovi godinama u svačijem lovištu, samo ne u svome, jer ga nema kraj svih svojih para. Dozlogrdilo to nama, dosadio nama i našim lovočuvarima. Bio im trn u oku, jer nije ni spram njih bio podadtljiv, osim u zakeranju, a lovio bi dan na dan o našem trošku, o našem jelu i piću *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 170)*.

4. u frazi *vidjeti trn u tuđem oku, a brvna u svom neopažati* u značenju *imati dvostruka mjerila*, *biti stroži prema drugome nego prema sebi*.

Nu sav taj strogi areopag, videći tèrn u tudjem oku, a bèrvna u svom neopažajući, nebi u tom obziru ni s daleka pomislio na to, da je čuvstvo, osnovano na temelju medjusobnoga čistoga nagnutja, glavni uvět u ljubavi, a sve drugo da je manje ili više uzgredno *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 166)*. — Nu sav taj strogi areopag, videći trn u tudjem oku, a

brvna u svom ne opažajući, ne bi u tom obziru ni s daleka pomislio na to, da je čuvstvo, osnovano na temelju medjusobnoga čistoga nagnuća, glavni uvjet u ljubavi, a sve drugo da je manje ili više uzgredno *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 213)*.

5. u frazi *nema ni grma ni trna gdje* u značenju *nema gdje skloništa*, *čistina je.*

Da, štoviše, oko kuće nije bilo na strelomet ni grma ni trna, gdje bi tajan zloumnik mogo zasjedu naći *(Šenoa, Kletva, 1934, 33)*.

6. u frazi *prođe komu trn kroz srce* u značenju *pogine tko od mača*.

I grdna ta bješe po mjesečini Vidova noć za Turke, množ velika izginu ih od arbanaške desnice, da je Sultanu na uranku trn kroz srdce prošao, i magla mu pala na oči *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 224)*.

7. u frazi *trn probada koga* u značenju *muči se tko s teškim mislima*.

Danju i noću probado me oštri, krvavi trn *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 48)*.

8. u frazi *trn u oku bode koga* u značenju *ima tko veliku smetnju*.

Muž: / Hvala Bogu, da taj Mato ode! / Odavna me trn u oku bode; / Nuder sada brže, moja mila, / Ne bi li mi trn taj izvadila. / Žena: / Trn golemi! o po Bogu brate, / Uprav glava prijatelja Mate! *(Preradović, Djela I, 1918, 20)*.

trnac, m., *voćnjak*.

Isto tako uvažavala je ona krěpku svoju dobu, zatim mali nu nezaduženi svoj imetak, sastojeći se iz čiste i prijazne kućice, s velikim vèrtom i tèrnacem, zatim iz dobra vinograda na obližnjem bèrdu Križevčina zvanom *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 165)*. — Isto tako uvažavala je ona krepku svoju dob, zatim mali, nu nezaduženi svoj imutak, sastojeći od čiste i prijazne kućice, s velikim vrtom i trnacem, zatim od dobra vinograda na obližnjem brdu Križevčina zvanom *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 211/212)*. — Valpurga je dakle uzprkos tomu, što je Petriniću zabranjeno bilo s njom se sastajati na zemljištu njezinih roditelja, dragog svog često ročila drugamo, pa dočim bi tako Valpurga u trnacu pod trimi šljivami obično stajala, – čučao je Petrinić na jabuci onkraj plota i vlastničtva Pozvanovićâ *(Nemčić, Udes ljudski, 1898, 165)*. — I Bruno, da se malko proveseli, / U podvečerje s puškom o ramenu, / Sa Stopom, novim psom prepeličarom, / Polako slazi kroz trnaca sjenu, – / Na šljuke čekat' ide u »Lugu starom« *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 66)*. — Oko kuće je lijep trnac, vrt i dalje vinograd *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 14)*. — Gledaj evo našeg susjeda, gledaj mu kuću, kao poderana čizma; gledaj mu trnac, svega su ga gusjenice izjele; gledaj mu u krušnu peć – od Božića nije ognja vidjela *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 26)*.

trnac, m.

1. *drhtaj na koži ili unutar tijela, zbog umora ili groze; srh*.

Nije čedo mutnog neba, / Niti krvi istančane, / Što kroz žile popucale / Hladnim trncem grozu ganja / I izvija trule slike / Bolesnoga mahnitanja *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 116)*. — Trnac tjeskobe podišao je Pankraca, no brzo se i izgubio u podsmijehu: samo križ, glupi, drveni, iscrvotočeni križ! *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 102)*. — U kukovima sam osjetio trnce, znakove obnemoglosti... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 34)*. — Tijelom mu jurnuše trnci neizmjerne strave. Nije ni primijetio, da mu se niz lice rone suze *(Hanžeković, Novele, 1932, 30)*.

2. u frazi *trnac/trnci spopadaju/prožimaju/podilaze/prolaze (kroz) koga/što* u značenju *strah je koga, osjeća tko jezu*.

Trnci ga spopadali, kad bi pomislio, da pane kaurinu u šake cijela domovina, pa i njegov Maglaj, a u njeg majka, braća i – Ajiša *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 40)*. — Prama crnim stijenama i tamnoj mahovini, ona voda činila se još bjelja, a od onog brzog kovitlanja i buke, prožimali me trnci, kao da nas može zahvatiti ona sila *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 46/47)*. — Kneginju prođe smrtni trnac. Razumjela je. Iza jutrošnjeg zaklinjanja luđakinje u crkvi, iza razora, što ga je donio rat, ovo bijaše preužasno. Silni knez Bernardin, u blesastom grohotu djeteta, plesao je sam nad propašću svoga roda i imanja *(Nehajev, Vuci, 1928, 349)*. — Spopala ga zijehavica i rastezavica; hvata ga ježnja, groza (podilaze ga ježuri, srsi, strni, trnci, zone) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 210)*. — Zamislio se Đuka ---- i premda je sunce palilo i peklo, nešto kao ledeni trnci prošlo mu tijelom, i zaustavilo se u leđima *(Miškina, Trakavica, 1935, 35)*. —

Cijeli skup se pretvorio u jedno uho, pa upija riječi Ramine, a trnci prolaze kroz svako tijelo *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 6)*. — Trnci ga prođoše, kad opazi, da je pošla stazom, koja vodi ravno prema groblju. Divio se njenoj hrabrosti, ne shvaćajući, čemu ta luda igra ... *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 22)*.

trnak, m.

1. dem. od *trn*, *mala bodlja*.

Kaži meni ružo mila, / Odkad tebi trnak tvoj? *(Subotić u Šenoa, Antologija, 1876, 59)*.

2. dem. od *trn*, *mali grm.*

Oh! al žarko sve što ljubih, / Sve mi grobna skrila tmica: / Majku, ljubu mlad izgubih, / Ostah trnak bez ružica! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 121)*.

trnan -a -o, *koji je pun trnja*, *trnovit*.

Za pojasom ti viri zimozelen, / A trnovim si opasana pašom; / Gdje trnanijem poljem našeg roda / Krv s noge tvoje ubodene kane, / Bar niče cviet pod trnjem s divnim krasom *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 110)*. — Za pojasom ti viri zimozelen, / A trnovim si opasana pašom; / Gdje trnanijem poljim našeg roda / Krv s noge tvoje ubodene kane, / Bar niče cvijet pod trnjem s divnim krasom *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 48)*.

trnapiti se trnapim se, *mučiti se*.

Rodjače, ne bi se lje mi trnapili i prebijali po ovim brdinama i s ovom sirotinjom, već bi se mi lijepo preselili, ako nikamo dalje, to u našu crkvu, pa bi se izvalili uz lulu, te kroz kamiš noge pružili... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 251)*. — Ona se mučila i trnapila u svojoj izbi nekoliko dugih dana, sad ridajući i lelečući, sad opet bjesneći, ili pako sunovrativši se u duboku bol i razmišljanje, buljeći neprekidno u jedno mjesto *(Kovačić, U registraturi, 1911, 348)*.

trni, mpl., ovdje u frazi *trni prolaze koga* u značenju *osjeća jezu tko*.

Ponoć već zamakla, a oko njega sve tiho i mirno, pa ga u ovoj gluhoj samotinji ovako samosama sve trni prolaze. Čuje, kako mu srce silovito bije ... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 6)*.

trnina, f., *divlja šljiva*.

A moj garavi Cigo, crnoput i crnomanjast, crnih očiju kao dvije dozrele trnine, vitak i blag, samo me zadirkiva ... *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 12)*.

trniti trnim.

1. *trnovom metlom čistiti ovršeno žito*.

... po žetvi se žito trni (ili trni se pljeva sa žita, t. j. skida mu se na gumnu nečist i slama) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 25)*.

2. *činiti utrnutim, ukočenim (o nogama)*.

Oh , sunca, sunca, sunca! / Još led mi noge trni / Pred očma još se crni / Odurni zimski san *(Nazor, Lirika I, 1918, 127)*.

trnka, f., *pčelinja košnica*.

... pred njim dvie ivanjčice jabuke i nekoliko busenâ vratiča, čim se uviek dobro natare iznutra natare prazna trnka (košnica), kad se roje pćele i sgrću o trnke *(Stojanović, Slike, 1881, 76)*.

trnokop, m., *oruđe kojim se krči trnje i kamenje*.

I mlada i stara povila se ledja, / Pa uz jecaj teški tvrd trnokop pada *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 154)*. — O vratu mu žena i nejako muško dijete, a u ruci trnokop; sav imetak i jedini alat. Vršio je najnapornije rabote ... *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 55)*.

trnov -a -o, *koji je od trnja*.

»Kako da ti vjerujem, kad ga vidjeh na križu? Vezali ga, bičevali ga i trnovom krunom ga krunili! Na križ su ga razapinjali govoreći: Ako si sin Božji, siđi s križa!« *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 104)*.

trnovača, f., ovdje u frazi *šljiva trnovača* u značenju *vrsta šljive koja je dobra za proizvodnju rakije.*

U voćnjaku su i šljiviku šljive: zerdelije, trnovače crne i biele šljive; jabuke: livanjke, grovatuše, učešljine, pisine, okrugline, crvenike, paradije, zelenike, srčike ... *(Stojanović, Slike, 1881, 129)*.

trnski -a -o, *koji je trnovit*.

Osjet jaki dušom krenu / Slovećoj ti pjesmu moju, / Zapljeskaste u tom trenu / A ti donie trnsku hvoju *(Trnski, Kriesnice, 1882, 137)*.

trnula, f.

1. *trnovita biljka iz porodice ruža i plod te biljke – šljiva oporog okusa*, *trnjina*.

Ah često slavska ‘e pjesma skromna, tiha, / Ko magla, što u jesen trajem gmiže, / Il ko sirota, što trnule kupi, / Il kano luč, sred rake što se njiha *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 6)*. — A mjesec svijetao i jasan sinu na čistini noćnoga neba, bacajući tugaljive zrake na lice tata Mikule, pomodrilo poput trnule *(Kovačić, U*

registraturi, 1911, 148). — Pod zidom, obraslim vinjagom i trnulama iza gustog zimzelena vidio se krov kokošinjca *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 7)*. — Poniže hrašću do zemlje bujila borovica, žutika, trnula, ljeskovo grmlje, šipak i drugo raznoliko čupavo, bodljivo grmlje *(Šenoa, Kletva, 1934, 898)*. — Tu i tamo iskočio šipak žutocrven ili se zacrnile trnule, a svuda lišće izblijedjelo ili se čudno zarumenjelo, zažarilo *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 82)*.

2. u frazi *ima čega kao na trnuli sladka ploda* u značenju *ima čega vrlo malo*, *ako uopće*.

Da. Ljubljanke i naša inteligentna ženskadija već je davno odpjevala posmrtnicu Slovencem. Selsko djevojče, no u njega još teče zdrava krv. Anielka porumeni. – Iznimno, promrmlja Mijat, srčuć amerikansku otrovnicu biljku. – Ima ih kao na trnuli sladka ploda, nasmije se Felicijan, srčuć oprezno burmut *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 191X, 10)*. — Da, Ljubljanke i naša inteligentna ženskadija već je davno odpjevala posrtnicu [sic!] Slovencima. Selsko djevojče, no u njega još teče zdrava krv. Anijelka se porumeni. – Iznimno, promrmlja Mijat, srčuć amerikansku otrovnicu biljku. – Ima ih kao na trnuli sladka ploda, nasmije se Felicijan, srčuć oprezno burmut *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 1944, 205)*.

trnulovica, f.

1. *rakija od trnule*.

To je moja gamilica, prava trnulovica, svakog jutra dvije žličice. I brzo stavi staklenku u džep *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 95)*.

2. u frazi *biti oštar kao trnulovica* u značenju *biti vrlo ozbiljan, strog*.

Čuješ, kume čohašu, reče krojač, taj novi ban nekako je oštar ko trnulovica, ne zna za šalu, pa je sva prilika, da će i nas i Gričane do kože brijati i strići *(Šenoa, Kletva, 1934, 827)*.

trnulja, f., *trnovita biljka iz porodice ruža i plod te biljke*, *trnula*.

Iz prizemlja čulo se od vremena na vrijeme tuckanje brzojavnoga stroja, i tihi se lahor poigravao lišćem vinjaga i trnulja, što se penjalo uz verandu u starim i okorjelim čokotima *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 280)*.

trnuti trnem.

1. *osjećati trnce, kočiti se.*

Spustivši se tako na kamen očutjela je, kako joj sve tijelo trne *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 41)*. — On sad stoji tu preda mnom i smješka mi se konobarski uslužno, a koljena mu klecaju i noge trnu od besprekidnog bježanja u kuhinju i natrag ... *(Batušić, Argonauti, 1936, 57)*.

2. *strepiti, pribojavati se.*

Trnula djevojka, trnula žešće, nego što bi za rodjenim bratom i babajkom, jer je dragi od očiju draži *(Tordinac, Odabrane crtice i pripovijesti, 1890, 167)*. — Mi, koji smo od mladosti vikli / Ne trnuti od mača i puške, / Nego smrti u oči gledati ... *(Vežić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 144)*. — Muharemaginica je sjutri dan bila pometena, a trnula, da muž ne sazna za Mustafu *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 204)*. — Ona je već mjesec dana sumnjala, da se osjeća majkom, a ta misao izpunjavaše ju užasom i nekom odvratnošću. Ona da nosi pod srcem plod, koji potječe od neljubljena muža! To bijaše za nju osjećaj, od koga je trnula i strepila *(Tomić, Melita, 1899, 194)*.

3. *gasiti se.*

Nigdje se ne čuje mekani ljudski glas / u noći mračnoj i dugoj. / Posljednje svijetlo trne *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 46)*. — Umiru srca u glupoj varci. / Nebeska svijetla svuda trnu. / Djeca brzo postaju starci. / Sve srlja u noć crnu *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 152)*.

4. u frazi *srce/srdašce trne komu* u značenju *strepi, obamire tko*.

Samo je šutjela, al srce joj trnulo, već bi mogla i zaplakati *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 32)*. — Pjesmu sluša mladi knez, srdašce mu trne, / Ko to 1' željno zazivlje noćne magle crne?! *(J. Kozarac, Pjesme s autobiografijom, 1941, 32)*.

trnuti se trnem se, *gasiti se*.

Trnula se zadnja iskra, što je skroman fratar uždi, / Da se spusti kô noć tamna, kao pakô crna tmina ... *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 156)*.

trnjak, m., *mjesto obraslo trnjem*.

Možda bi bilo bolje, da ga nisam izgubio, da sam i nadalje gledao samo u oblake i u zvijezde, posrćući preko kamenja, padajući u grabe, ranjavajući lice i ruke u trnjacima i u šikarama *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 5)*. — Poć ćemo, ne misleć kamo, / Uz trnjak, uz busenje od smilja ... *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 117)*.

trnjan -a -o, *koji je pun trnja*, *trnovit*.

Carskim drumom svoga konja jaše, / Svoga jaše, Hasanova vodi, / Pa on šenu mrvo s utrenika / U skrovitu trnjanu šumicu ... *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 32)*.

trnjast -a -o, *koji je pun trnja*, *trnovit*.

Ti crni zrnati plodovi [...] rastu po škrapama, na rubovima šuma, uz ceste, na dugačkim trnjastim granama, koje se povijaju po zemlji i sapliću u mreže ... *(Perković, Novele, 1935, 140)*.

trnje, n.

1. coll. od *trn*.

... i cigani ustanu, al videći kako Murgu veselo hiti natrag da zauzme prijašnju svoju posiciu i nastavi recognosciranje, sědnu opet, i malko zatim skoči iz trnja ciganski děčak, poderan, izprljan i oznojen, i ništa nerekavši dotrči k zděli, sgrabi komad mesa, sédne i stane baš vučjim apetitom gutati *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 383)*. — Trnje bode, a koprive žare *(Kušar, Narodno blago, 1934, 24)*.

2. u frazi *staza do slave trnjem je posuta* u značenju *do slave je teško i mučno doći*.

Bilo je dabome i poteškoća, jer je svaki početak težak, i jer je staza do slave trnjem posuta, kako pjesnici kažu *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 99)*.

trnjina, f., *trnovita biljka iz porodice ruža i plod te biljke – šljiva oporog okusa*, *trnula*.

Trnjino, sočni plode, / Tvoj med mi jezik sladi, / Tvoj trn mi usnu bode *(Nazor, Lirika I, 1918, 44)*. — Vodaše on me po bujnoj / Šikari trnjine brati / I gn'jezda tražiti ptičja *(Nazor, Lirika I, 1918, 109)*. — O prvim danima njegove mladosti nit znam, nit hoću da vam što kažem. Tanko je rasao bez obzira kao paprat u šumi, kao trnjina na živici. Što ćete? Ta i sada drijema jadnomu puku hrvatskomu na mnogo duša ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 106)*. — Pred dosta strmim zasjekom među dva brda stoji tik Save samotan brijeg pokriven niskim hrašćem, grabarjem, kupinom, trnjinom, šipkom i paprati *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 127)*. — »Dođi. Pokazat ću ti najsvježija vrela; brat ću za te trnjine, lovit ću ribe, sjeći u šumi drva *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 69)*. — A usput odlazeći, ona izgnječi crvene ružine šipke po živicama i umekne okrugle, modroplave trnjine *(Kikić, Djela I, 1952, 107)*.

trobojan -jna -jno, *koji ima tri boje*.

Zastava nam trobojna je, / Trojedna je kraljevina: / Takva neka vazda traje / Voljom boga trojedina! *(Trnski u Šenoa, Antologija, 1876, 102)*.

trobojka, f., *trobojna zastava*, *trobojnica*.

Čisto mi čelo i savjest je čista / Ne trebam trobojkom skrivati grudi, / Da l' mi je u srcu narod i ljubav, / Tko ima pravo, da sumnja i sudi?! *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 170)*. — Jambrek je došao k bataljonu pijan sa cijelom ruljom regruta i kiša je padala; a dečki su okićeni trobojkama ili zagrljeni kao falanga posred ceste ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 227)*. — Iznenadio sam se kad sam ugledao rasvijetljenu staru i neuglednu crkvicu Sv. Mande, pred kojom sam urekao sastanak s lugarom. Inače se gubi mala kamena crkvica između težačkih kućica, a danas je eto okićena zelenilom i trobojkama *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 136)*. — Ona ista soba, gdje se g. Muzikravić upoznao s g. Cvarkovićem, bijaše divno iskićena zelenilom, vijencima, trobojkama, lampionima *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 77)*. — Svi su promijenili boju i mjesto Marseljeze pjevala se himna bourbonska, a mjesto trobojka nosili su se srebrni ljiljani na modroj svili *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 15)*.

trobojni -a -o, odr. od *trobojan*.

Uz trobojni stieg nam ponositi / On će uviek hrabro vojevati, / I sve će mu nastojanje biti: / Da se nama stara slava vrati, / Pa će za to rad mu plemeniti / Blagoslovit i Bog i Hrvati *(Harambašić, Lirika III, 1943, 333)*.

trobojnica, m., *trobojna zastava*, *trobojka*.

Glej krajine digoše se listom, / Od Kotora do ravnih Kotara; / Svaka vije svoju trobojnicu. / Svaka glasi svoju Čitovnicu ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 327)*. — Trobojnica na sred polja vije, / Uz nju junak od oka se smije *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 330)*. — ... sad opet lišili službe kojega učitelja, što je »šokačku djecu« u Slavoniji učio, da su Hrvati; tada opet – nisu kaznili srpskoga učitelja, što je pred djecom pljuvao po latinici i hrvatskoj trobojnici ... *(Gjalski, U noći, 1913, 270)*. — Srce mu se opet obavilo hrvatskom trobojnicom, a duša pretvorila u pučku pjesmaricu rodoljubnih pjesama

(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 100). — Posegla je po koja ruka, da popravi crveno-bijelo-modru kokardu, čija se pribodača iskliznula, pak je narodna trobojnica spuzla na čelo *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 64)*. — Povorka je bila duga: na čelu trobojnica okićena živim šarenim rupcima, vrpcama, kitom cvijeća, jabukama, kolačima. Svatovi su po običaju bili u u starinskoj nošnji *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 24)*.

trobojno, prilog, *na način da ima tri boje*.

Oko trobojno drapirane govornice nastalo je gibanje među oficirima, jer se na bataljonskom ulazu pojavio gospodin pukovnik sa pratnjom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 240)*.

trobozan, m., *ograda*.

Zaspu momci kao poklani, a starac Lukač pregleda puške i podpraši svaku nanovo; uvuče ljestve (merdevine) na čardački trobozan, pak sjedne u kut trobozana na klupicu, odkud je mogo gledati na sve strane okolo čardaka *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 32/33)*. — Kô razbijena vojska navališe djevojke trobozanu (ograda pred oltarom) – a te vijoglavke ne mogu s mirom, no smiehom, šaptom i lupom *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 23)*. — Tek što Šimun izjuri pobožnu kokicu, vidim preko trobozana, kako nas sa crkvenih vrata izvjedljivo posmatra onaj sentimentalni volčić … *(Matoš, Novo iverje, 1900, 25)*. — ... sjedila bi samo i najviše šutjela, kao silom za onaj trobozan svezana, baš joj ništa po volji nije bilo *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 106)*.

trobridni -a -o, *koji ima tri brida*.

Eno baš sad tamo na selskom pašnjaku šeće ponosito, s kukmom složenom na zatiljku u šiljak, šareni grebedjed, trobridna kratka jezika *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 25)*.

trocarstvo, n., *carstvo sastavljeno od triju naroda*.

Notu nosi Hajdar efendija / Ka bijelu gradu Sarajevu, / Vieća vije i reforme glasi / Što je slavno poslalo trocarstvo, / Al' od tije' blazih reforama / Kobna Bosna još gore pohrama *(Martić, Osvetnici V, 1881, 61)*.

trodnevan -vna -vno, *koji traje tri dana*.

Poslije trodnevne kiše počelo se je noćno nebo u času svanuća vedriti. Teške namrgođene oblačine razjareno su se ganjale nebom nijemom hitnjom ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 5)*.

trofej, m., *ratni ili lovački plijen*, *trofeja*.

Tad tvoje srce od radosti kliče. / Ko pobjednik kad trofej digne s boja. / I »amo, rode, amo k meni« viče. / »Ogrievaj grudi! presta bieda tvoja!« *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 143)*. — Umiremo. Suton. Isto ko i lane, / bez pjesme. Bez žena. Bez krvi trofeja — / Tek u tužno predvečerje dana, / plačemo za ognjem sutonjeg vulkana *(Krleža, Simfonije, 1933, 75)*. — Na platnima siesta sitih stolova, / na srebru divljač, ribe, limunova kora, / divokoze i tetrijeb, / rogati trofeji pod svodovima dvora *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 25)*. — On je na brzu ruku popio kavu, na glavu stavio, bećarski nakrivio tamnozeleni lovački šešir sa desetak pernatih lovačkih trofeja, pa sav svjež, obnovljen, samosvijestan, vedar, nasmijan i mlad, divno mlad, osvanuo u dvorištu *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 11)*.

trofeja, f., *ratni ili lovački plijen*, *trofej*.

Pred vratima već stoji dušmanin, ovjenčan pobjedničkim trofejama dvaju osvojenih, nikad prije nepobijeđenih gradova, Taurina i Roda ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 172)*.

Trogir, m., *grad u srednjoj Dalmaciji*.

Tamo je u kutu kaštelanskoga zaliva, gdje se gotovo sastaju kopno i divlji otok Čiovo, tamo je Trogir, najstilskiji i najgospotskiji grad ovih obala, grad Mladena Šubića *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 143)*.

Trogirka, f., *stanovnica Trogira*.

Kada Mletčić poodkrio lice / Robinjice Zore i Danice; / I vali se Nila utišali / Gledajući, česa ne gledaše: / Ne ima momâ nad Trogirke naše! *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 55)*.

troglodit, m.

1. *spiljski čovjek*.

Otale krenuše dalje kroz mračne pljesnive spile, / Gdje pod stupovljem siga kosti kamene stoje / Propalih vrsti i alat kremeni; koje su bile / Stan troglodita: otud kroz zemljanih naslaga sloje... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 186)*.

2. *primitivac*.

Naš život je za poludjeti. Dozrijevamo za troglodite. Moramo nešto započeti – napokon

će Ossian nemiran do nestrpljivosti *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 171)*. — U ovom našem mulju i među našim licima / to gnjili je vodenjak, na dnu blatnog gliba, / koji pokapa talente sa suzom krokodila, / ko stara kokoš prevrnuvši zjene, / nad otvorenim grobom, oplakujući sjene / on igra rolu čuvara »naših plavih ideala«, / a pojam ljepote za toga troglodita nadgrobna je šala *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 145)*.

trogloditski -a -o, *koji je primitivan.*

... Siroček i ja već smo bili na čistu s time da prije svega »moj slučaj« nije samo »moj« nego i »njegov«, da su to zapravo »dva identična slučaja« značajna ne toliko po nas same »kao pacijente«, koliko po ovu krapinsku, trogloditsku, ljudoždersku sredinu, koja nas okružuje *(Krleža, Novele, 1937, 252)*.

trogodac, m., *onaj koji je star tri godine*, *troljetnik*.

Znam ja Muju, dobra Bekri-Muju: / Tanan ti je, ka trogodac čokot, / I u njega plavetne uvojke, / Kano da su vinove vitice, / I u njega dvije oči crne, / Ka grozdove dvije jagodice *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 243)*. — Ako još uzmete, da su mu kratke noge iz okrugloga trbuha onako otprilike stršile kao tubaste nožice dobro ugojena trogodca patka, onda si možete donekle predstaviti ljepotu stasa i tijela *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 145/146)*.

trogodišnji -a -o, *koji ima, ili koji traje tri godine*.

On se tada pred vlastelinom Borkovićem još zbunjivao, iskazivao mu osobito počitanje i nije mu padalo na um da prosudjuje njegov život. Nu iskustvo, trogodišnja prošlost učiniše svoje *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 33)*. — Osim muzike volio je djetetom najviše cvijeće i kada u realci dobije treći red iza trogodišnjeg opetovanja, malo te ne ode među vrtlare. Bijaše halapljiv, gurman, sladokusac *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 5)*. — On se tada pred vlastelinom Borkovićem još zabunjivao, izkazivao mu osobito počitanje i nije mu padalo na um da prosuđuje njegov život. No izkustvo, trogodišnja prošlost učiniše svoje *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 105)*.

trogodište, n., *prve tri godine srednje škole realke*.

Nakon trogodišta bude ipak imenovan namjestnim učiteljem u zagrebačkoj gimnaziji *(Novak, Podgorka, 1894, 99)*.

troha, f., *mrva*, *trun*.

Trȉna, troha (trošica) hljeba: mrva *(Kušar, Narodno blago, 1934, 95)*.

trohej, m., *dvosložna metrička stopa od jednoga dugog naglašenog i jednoga kratkog sloga*.

Naša pjesma i sad kao voda teče / [...] / Mjera joj je trohej, trom i težak metar / Olovnijeh nogu, što ga jedva znade / Našeg mora nemir, naših gora vjetar ... *(Nazor, Lirske pjesme, 1925, 122)*.

troimen -a -o, *koji je sastavljen od triju imena*.

... da je taj prizor, u kojemu je i on eto učesnik, jako sličan otvorenju izložbe plemenite rasplodne stoke negdje u Podravini, u prisutnosti presvijetloga od visoke troimene vlade s Markova trga. I da je taj čas zasvirala vani na hodniku vatrogasna muzika »Lijepu našu«, on bi se bio vrlo malo iznenadio, te bi i sam spremno i grlovito zapjevao: Stare slave djedovino *(Perković, Novele, 1935, 44)*.

troj -a -e, *kojih je tri na broju*.

Nosim troje na srdašcu jade: Jedni su mi na srdašcu jadi, / Što ni Čengić smaknu Moračane ... *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 165)*. — Troja kola po nju došla, puna svatova, i u jednim kolima cigani egedaši! A svatovi veseli, bijesni ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 15)*. — Na dan Uskrsa čuo sam troja zvona, a dvije kukavice zakukaše više mene! *(Turić, Igra životom, 1909, 45)*. — Bože živi i sjedini / Troju zemlju jednog roda, / Tuđa radost, naša škoda / Da imala bude kraj. / Kad smo jednog oca sini / I jednu nam majku daj! *(Preradović, Djela I, 1918, 180)*. — Kad mu prva osvanula zora, / Sitno čedo pohodila vila, / Vilinskim ga nadarila darom; / Troje blago u zipku položi ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 388)*.

Troja, f., *povijesno-mitološki grad u Maloj Aziji*, *poprište Trojanskog rata*.

Jadna raja k zemlji popadala, / Ter je vuku konji krilonozi / I po prahu i po kalu, / Ektorove izpod grada Troje, / Kad već Troju ostaviše bozi *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 178)*.

Trojaci, mpl., *blagdan Duhova*.

Dora je, hvala Bogu, djevojka krepka i zdrava, al' na Trojake bit će joj tek šesnaest godina *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 15)*. — Pa kad je Vazam minuo, i Trojaci minuli, pak došlo Petrovo, koraknu podvečer kaptolski računar s rovašem u Hermanovu kuću, da dade svojih pet banskih *(Šenoa, Kletva, 1934, 18)*.

trojačiti trojačim, *orati zemlju treći put*.

Parati, ugáriti, prváčiti zemlju znači: orati je prvi put; dvojačiti zemlju: orati je drugi put; trojačiti zemlju: orati je treći put *(Kušar, Narodno blago, 1934, 22)*.

trojak -a -o, *koji je trostruk*.

To je građanska gostionica. Ne zalaze u nju aristokracija ni plutokracija, već samo demokracija. Zalaze ljudi, koji zalažu trojake zalogaje žuljeva svojih ruku i svojih mozgova. Zato i ima tri sobe *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 53)*.

troje, zbirni broj, *isto što tri za brojenje osoba, ali različita spola*.

Ne, ne. Ti si danas dvoje otpremio na onaj svijet – veli Salih-hodža, – pa je red da ovome troma otvoriš vrata u život i da im dadeš lijepa imena *(Nametak, Za obraz, 1942, 15)*.

trojedan -dna -dno, *koji je sačinjen od triju dijelova*.

»Ah! Tko da ne pozna našeg najrodoljubnijeg varoša u našoj južnoj trojednoj domovini? ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 121)*. — ... već tisuć ljeta stoji trojedna kraljevina, / O lijepa naša, lijepa domovina! *(Krleža, Simfonije, 1933, 172)*. — I tako je on, kao lojalan i zaprisegnut namještenik ove naše trojedne kraljevine rekao detektivu, da je to istina, da se njegov jedini sin vratio iz inozemstva i da je na smrt sušićav, da će se sam javiti u vojničku bolnicu, predati molbu za otpust iz službe i položiti doktorat *(Krleža, Novele, 1937, 112/113)*.

trojedini -a -o, *trojedni*.

Nek se vije povrh glave / Vilin znamen stare slave / Trojedini barjak naš *(Šenoa, Pjesme, 1933, 17)*.

trojedni -a -o, odr. od *trojedan*.

Ej, kamo sreće, da se razumijem u visoku politiku! bio bih ja danas – ne brijač, već možda kancelar, ili bar podban trojedne kraljevine... *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 8)*.

trojednica, f., *trojedna kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*.

Trojednici na dnu odje / Svetinje se srbske klone; / U manastir kada dodje, / Ugledniku zvona zvone *(Trnski, Kriesnice, 1882, 71)*. — Vazda se divio iz daleka sjajnoj braći plem. Pajcekovićima, Gejzi i Arpadu, kojima bijahu otvoreni prvi zagrebački domovi, jer su – osim najvećih glupana – bili najveći fićfirići u Trojednici *(Matoš, Umorne priče, 1909, 50)*. — Ta baš danas napisao je u listu svoje stranke [...] protiv užasne silovitosti njegove preuzvišenosti, kojom gazi najveće svetinje narodne i očito nastoji, da uništi milu trojednicu *(Gjalski, U noći, 1913, 93/94)*. — Znaš li ti, koliko bi soli bilo, da je svu iz mora izvući? Kolika je čitava naša Trojednica, s Istrijom, Kranjskom i Koruškom. Još k tome svi naši otoci!« *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 72)*. — Vazda se divio izdaleka sjajnoj braći plem. Pajcekovićima, Gejzi i Arpadu, kojima bijahu otvoreni prvi zagrebački domovi, jer su – osim najvećih glupana – bili najveći fićfirići u Trojednici *(Matoš, Umorne priče, 1936, 62)*.

trojedrica, f., *lađa s tri jedra*.

Lađu na jedra zovemo jedrenjača (na dva, tri jedrila iliti jarbola dvojedrica, trojedrica), na paru iliti vatru parna lađa, parobrod, vatrenjača *(Kušar, Narodno blago, 1934, 21)*.

trojica, ž., *tri muške osobe*.

Župnik malo zamišljen postane, pa rekne: Neima nas nego trojica: ti, ja i učitelj *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 8)*.

trojiti se trojim se, *utrostručivati se,* ovdje u značenju *brinuti se trostrukom ljubavlju za nekoga.*

Jozo tužan u ovijem prigodama trojio se je oko Jele, kuću je napuniô i iskô svaki način kako bi popunio sa svojom ljubavi ljubav udaljenijeh sinova *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 62)*.

trojka, ž., *tri povezane osobe*.

Poslije, kad je on, iza trinaest lijepo i bogato proživljenih godina, bio opet premješten u Zagreb, uselili smo mi u nju, naša trojka: otac, majka i ja. Sve troje mladi, novi svaki u svome *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 19)*.

trojke, fpl., *troje djece u istom porodu*.

Već dvojke roditi dosta je čuda, trojke, sijaset je i pripoviest, koja se piše u novine, a

četvorke, to je zagrdilo. To je plodna žena, veli spaija, ja ću njezinu mužu podvostručiti plaću *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 214)*.

trojstručiti trojstručim, *povećati tri puta*.

»Bog bi dao i sutrašnja Djeva, / »Da mi Turke nadvladamo silne, / »Nas je malo, a Turak množina[3]) / »Nami treba trojstručiti sile, / »Junak jedan, na trideset Turak' / »I još ć' Turak ostati suviše *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 99)*.

trojstruko, prilog, *trostruko*, *triput se ponavljajući*.

Ama eto – babo sam veli, da sada i dvojstruko i trojstruko više nosi prihoda, nego li kad je on gospodario *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 193)*.

trojstvo, n.

1. *jedinstvo trojega*.

Ja ne sanjam o sreći. No ne sumnjam o sreći. / Gle ovoga dvojstva i trojstva moga: ima u meni i tmine, / no ima u meni vedrine, / i moja divna sloga *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 12)*. — Dijete, suza i radnik su simbolsko trojstvo tog pjevanja, gdje je žena simpatična tek kao mati *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 186)*.

2. u frazi *do trojstva Bog pomaga* u značenju *vjerovanje da će Bog čovjeku pomoći do tri puta u ostvarenju cilja.*

Nek razvrgnu našu većinu; a mi opet povratimo je u Sabor, jedan, dva, i tri puta, ako je od potribe; do trojstva Bog pomaga: kralj će istinu viditi, i naša će pritegnuti u strn za vazda *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 403)*.

trokratni -a -o, *koji se ponavlja tri puta*, *trostruk*.

... ova ga je prvim djetetom obdarila već iza pet mjeseci braka, u čem će po svoj prilici biti razlog naglom vjenčanju bez običajnog trokratnog oziva, makar noviji biografi dokazuju, da su u ono doba same zaruke imale značaj oficijelne bračne veze *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 112)*. — ... ova ga je prvim djetetom obdarila već iza pet mjeseci braka, u čem će po svoj prilici biti razlog naglom vjenčanju bez običajnog trokratnog oziva, makar noviji biografi dokazuju, da su u ono doba same zaruke imale značaj oficielne bračne veze *(Nehajev, Eseji II, 1944, 166)*.

trokratnica, f., *kuća koja ima tri kata*, *trokatnica*.

Ponesi me onda ti. Tamo dolje, do kraja puteljka, pa preko jarka, do šupe iza žute trokratnice, obrati se derančić k čovjeku, a na takav način, da ga odmah pridobi *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 10)*.

trokrilni -a -o, *koji se sastoji od tri krila (o ormaru, slici, prozoru i sl.)*.

Povrh klecala i pulta bila je na njem trokrilna slika na drvu: u sredini Sveta Djevica, a po stranama svetac i svetica, zaštitnici muža i žene. Sv. Krištofor, širokih pleća i bradat, upr'o je pogled u nebo, a sv. Apolonija gleda sa poniznom, djetinjom smjernošću Djevicu *(Nehajev, Vuci, 1928, 18)*.

trokut, m., *geometrijski lik što ga zatvaraju tri strane te ima tri kuta*; *nešto što nalikuje tom liku*.

Iz istoga kuta neba u silnoj visini opazih leteći ogromni tamni trokut, kako se pravcem k jugu mirno bez glasa a ipak neizrečno hitro bliže i bliže primiče *(Gjalski, Male pripoviesti, 1894, 53)*. — Čovjek je odista trojstvo. Život je odista čudna stvar. Trokut u periferiji kruga. Čudan, za priču čudan. Ja ga volim kao sve ljepšu i sve ludju bajku *(Matoš, Umorne priče, 1909, 5)*. — Zatim sve troje sjednu i sam od sebe se pojavi trokut *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 20)*. — Čovjek je odista trojstvo. Život je doista čudna stvar. Trokut u periferiji kruga. Čudan, za priču čudan. Ja ga volim kao sve ljepšu i sve luđu bajku *(Matoš, Umorne priče, 1936, 12)*.

trokutan -tna -tno, *koji ima oblik trokuta*.

Kroz sivu maglu hrle trome, mirne / u trokutnome jatu rode divlje, / tek katkad krilom jedna drugu dirne / i, kliknuv tužno, zalepeće življe *(Begović, Vrelo, 1912, 12)*.

trokutast -a -o, *koji nalikuje trokutu*.

... to su ti najnoviji kamenčići za građenje. Vidiš kakvi su: crveni, plavi, žuti i zeleni, kockasti i trokutasti i dugoljasti *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 171)*.

trolik, m., *tri nerazdvojne stvari, trojstvo*.

Ja u sebi nosim bolan, krvav trolik. / O, to pjesma nije. / Tri otrova to su, priviđenja tri. / Iz trolika toga mutna svjetlost bije, / u njem boja gasne i ludilo vri. / Ja u sebi nosim bolan, krvav trolik, / prokleti i đavolski

bogolik: / Žena. Smrt. I Lira. / Ah! Da! I Lira! *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 133)*.

trolist, m., *tri nerazdvojne stvari, trojstvo*.

Liep je trolist: vjera, ljubav, nada, / Al mu ciena svednevice pada *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 208)*.

troljetnik, m*., onaj koji je star tri godine, trogodac.*

A rekli su i vjeru zadali, / Kad su puške punili slivanke / Troljetnikom suhim tučenikom / U potrebi da je pouzdano: / Kad Vukova u podgorju drekne, / Da Lukova iz gore odjekne ... *(Martić, Osvetnici II, 1862, 56)*.

trom -a -o, *koji je usporen, lijen*.

Melodija za melodijom vukla se troma, krieštući, prekinuta hrapavimi notami ili praznim izpuhivanjam kao da u ustiju, koja fićukaju tu nakazu – tužaljku, imade još traga jecanju i plaču *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 10)*. — Tromim korakom turao se grof Branski kroz pune ulice. Svibanj bijaše prosuo u zraku veselost vedrine i proljeća *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 63)*. — Probudi se ... tromijem očima / Svoje mile razgleda po licu ... *(Botić, Biedna Mara, 1885, 140)*. — Rumenom se zorom požuriti / Velik trud je tromu i lienjaku: / Tko za dom svoj neznade umriti, / Da je žrtva risu i kurjaku! *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 30)*. — Tromim korakom smucao se grof Branski kroz pune ulice. Svibanj prosu zrakom veselost vedrine i proljeća *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 59)*. — Obzir prema gostoprimcima (Toša je imao otca udovca i strinu, koja je vodila kućanstvo) učini, da se doskora okanio svojih tromih navika: stao ustajati rano i zanimati se za gospodarske brige Tošina otca ... *(Nehajev, Bieg, 1917, 25)*. — Od naravi trom, malo je mislio, još manje govorio. Najveći mu je dušmanin, tko ga natjera ma i u maleno nespokojstvo *(Car Emin, Starci, 1917, 52)*. — Lijeno teče i lagano / Tromo vrijeme poput zmije, / Kada k tebi, moja rano, / U tvoj dvorac poći mi je ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 89)*. — Dubović je laganim korakom pošao kući i kao isprebijan legao u postelju. U njemu se mozak smrznuo, a krv kolala tromim tempom pregaranja *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 49)*. — Kreće se on cestom kao pustinjsko vozilo, još ne iznađeno: može prolaziti pješčane humčiće; tapka po prašini, podiže je nogavicama i vuče za sobom trom oblak *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 106)*. — Šime je čovjek snažnih ruku, krupnih prstiju, tromih kretnja, lica dugoljasta *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 122)*.

tromeđa, f., *područje oko točke u kojoj se sastaju međe triju država*.

Ali jim se neznà za junačtvo / Nit' imale glave četovanju, / Dok neničè *Despotović* Pero / Na tromedji u *Tiškovcu* tiesnu *(Martić, Osvetnici V, 1881, 57)*. — Gjakobina Langova bila je rođena Hrvatica. Dragišići, njeni očevi, imali su svoje imanje kraj tromeđe bosansko-hrvatsko-dalmatinske *(Nehajev, Vuci, 1928, 19)*.

trometka, f., *puška u koju stanu tri metka*.

Djuran je nosio dugu francusku trometku, koja mu je sezala do gležanja; a dugonja, visoko gore na mršavim plećima, zabacio na lovački način talijansku pušćicu, koja je potsjećala na nagorjelo ožego što ga je, šaljivdžija, pokupio negdje pokraj puta i objesio obješenjački preko ramena *(Dončević, Bezimeni, 1945, 22)*.

tromo, prilog, *na tromi način*.

Kralj sjedi tromo i bori se, da izgovori naučenu izreku *(Nehajev, Vuci, 1928, 226)*. — Tromo leži u istom položaju na kavanskom divančiću i zuri van, proživljujući u dva tri sata čitavu svoju prošlost ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 26)*.

tromonog, m., zool. *šumski sisavac iz reda krezubica koji živi u Srednjoj i Južnoj Americi*, *ljenjivac*.

»Čovjek mora da je vrlo mnogo vidio i mislio, prije nego li se do Horacijeva »Nil admirari« popne, ili je pako od naravi kao tromonog (bradip) već prvobitno stvoren«. – Što se mene tiče, ja dvojim, da je Horacije ikada svoj beatum dostignuo, pa da i jest, to ipak tvrdim, da imade još milijih ćućenja, nego li je njegov »Nil admirari« *(Nemčić, Putositnice, 1898, 464)*.

tromost, f., *osobina onoga koji je trom*.

Zahvatila nas ona raskošna i slatka lijenost i tromost, što je svako vruće ljetno popodne za mirne i stalne pogode uzbudi u čovjeka *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 229)*. — Otuda na jednoj strani konzervativna tromost i sklonost, da se okvir života ne pomiče ni za trun ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 58)*. — Odtuda na jednoj strani konzervativna

tromost i sklonost, da se okvir života ne pomiče ni za trun ... *(Nehajev, Eseji I, 1944, 102)*.

trompeta, f., *trumbeta*, *truba*.

... dok su kao tri trompete, njegove tri sestre izvan sebe od veselja, u nekom dječjem deliriju, iz svega grla kreštale: – Mama! ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 29)*.

tron, m., *prijestolje*.

Jednako bogcu na putu i kralju za zlatnome tronu / Ptice iz zelena luga jednakosti pjevaju slavu ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 141)*.

tronog, m., *stolčić na tri noge*, *tronožac*.

... a starac kolikoput i sjeo na tronog, tolikoput i ustao. Pravog posla više nije bilo *(J. Kozarac, Tri dana kod sina, 1911, 101)*. — On je sjedio na svom tronogom postolarskom stolčiću, pušio lulu i zabrinuto okretao poderanu čizmu u rukama *(J. Kozarac, Tri dana kod sina, 1911, 101)*. — Motrili smo, kako jedan od tih stranih mornara loži vatru u kućici na palubi, postavlja na vatru tronog, pa na tronog lonac, pa nešto u nj, da onda miješa kuhačom, dok drugi čekaju šuteći i gledajući *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 222)*. — Stara piljarica bab' Ana sjedjela je u avliji na uskom tronogu i vezala peršin i mrkvu u rukovijeti, što će ih sutradan odnijeti na pijacu *(Krnic, Od proljeća do jeseni, 1925, 57)*.

tronoščić, m., dem. od *tronožac*.

Sjede oni na stočićima u bogatim arabeskama okolo sobe, a Meho sjeo na sredinu na drven tronoščić *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 169)*.

tronožac, m.

1. *nizak stolac na tri noge*, *tronog*.

Otvorio čovjek radnju. Sjedi radnim danom on na tronošcu, kvrca klince u đonove i fućka kao kos. Nedjeljom se udešava kao kicoš pravi. Novo odijelo, gradsko, šešir nahero ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 150)*. — Stolna ploča, posve glatka, izdjelana iz dobre orahovine, bila je vlažna od kiše. Ivo je sjedio u zapećku na malom tronošcu i šutio *(Dončević, Propast, 1936, 114)*.

2. *pren*.

Puše se velike žrtve / na tronošcu moga sunčanog oltara! / Hosana, mramorne žrtve! *(Krleža, Simfonije, 1933, 60)*.

tronožak, m., *nizak stolac na tri noge*, *tronožac*.

U zapećku Grga teše skale, usred sobe na niskom tronošku stolcu sjedi djed Mišo, a pred njim se vrti veliki lončarski kolut *(Korajac,* Šijaci*, 1918, 107)*. — Jelušić uniđe kućegospodaru, koj' je kraj prozora sjedeći na tronošku šivao *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 268)*. — Paviša spusti se na tronožak, stojeći u kutu, baci kapu pred sebe na zemlju te potegne iz Gončinkine čuturice dva, tri puta *(Šenoa, Kletva, 1934, 1109)*.

tronožica, f., *nizak stolac na tri noge*, *tronožac*.

Mlada djevojka šuška oko kotla, pa čas spotakne vatru, čas varjačom promieša varivo, čas se opet osvrne, pa milo pogledi staru ženu, koja skrštenih ruku na tronožici sjedi, pa nujno sad oganj sad djevojku motri *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 188/189)*.

tronuće, n., *ganutost*.

U fratarskom hramu svete Ane / Usred mise iza podizanja / Još crkvarom mililo se duljit / Sveto ono blaženo tronuće, / Još bogoduh misnik ne mako se / Kad no, kano grom iz vedra neba / A na vrata crkvi otvorena / Banu skokom Turaka petdeset ... *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 82)*. — U ličili plamtio žar i zanos, a rieči gotovo plačne izlazile od tronuća *(Gjalski, Tri pripoviesti bez naslova, 1887, 17)*. — No gledajuć ga opet sada [...] opet joj se pričinilo, da se on stidi i da je samo od stida od nje otišao. To joj se sada tako sigurno činilo, da je od tronuća sva zadrhtala *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 34)*. — Kati sinuše suze, poljubi tetku, te ode naglo, da sakrije tronuće *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 67)*. — Bilo je časova, kad smo od udivljenja i tronuća plakale *(Car Emin, Starci, 1917, 130)*. — Batorić ju morao svakud voditi, a djevojčice iđahu za njima – znalične i vesele, što vide nešto dosele neviđeno, a tronute samo od tronuća starih ljudi *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 176)*. — Ivici zaigra srce, i gotovo klone od tronuća. Slavuljevo gnijezdo nije se moglo vidjeti, ali Ivica je znao, gdje se nalazi *(Hanžeković, Novele, 1932, 17)*. — Ako ostajete kod nje, prihvaćam –snizi Branka glas, koji zatitra slatkom gorčinom iskrena tronuća *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 158)*.

tronut -a -o, *koji je ganut*.

Pošto Ljudevit prispije kući, izšeta pred njega majka njegova u cèrnini, te uz plač i jeca-

nje – nemogav progovoriti ni rěčce – strastno ogerli i poljubi tronuta jedinca svoga *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 26)*. — I već u taj čas kao da niesu bili jedno s drugim posve zadovoljni. Gospodja Vuković sjala je sva od radosti, te se je trudila, da i svoju tronutu sestru razveseli *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 103)*. — Pošto Ljudevit prispije kući, izšeta pred njega majka njegova u crnini, te uz plač i jecanje – ne mogavši progovoriti ni riečce – strastno ogrli i poljubi tronuta jedinca svoga *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 264)*. — Otišli! Otišli su u noći ... iz daleka mu tronutim glasom doviknu starac. – Kako otišli? ... protisnu zapanjeno Petrović *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 141)*. — Kad je tronuta djevojka orosila taj darak svojom suzom i objesila ga o vrat, sagne se on k njojzi i tisne cjelov na vlažnu sličicu ljubica *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 113)*. — Ida *(bacivši list na tavolin, pak priljubivši se uz nju, živim, tronutim i brzim glasom)*: Hoće rijet, da kad je kuća prazna, a majka stara [...] valja bit meštrinja ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 123)*. — Nitko ne bijaše njegovim govorom tako u dnu srca tronut, kao što krčmar, pa stoga i klimaše živo glavom *(Kovačić, Seoski učitelj, 1910, 95)*. — Prekidaju ga tronuti žabari, razabiruć u momentu što bi imala značiti ona babilonska izreka, što ju je doktor na koncu izbrundao *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 170)*. — Snužden i tronut djak Ivica nakon takove nedaće spješio je oborene glave kao i prije k svome domu *(Kovačić, U registraturi, 1911, 354)*. — Treći je veličao posljednju zabavu kod nje i hvalio se, da je još četvrti dan tronut mislio na slasne oštrige i pastrve *(Gjalski, U noći, 1913, 89)*. — I već u taj čas kao da nijesu bili jedno s drugim posve zadovoljni. Gospođa Vuković sjala je sva od radosti, te se trudila, da i svoju tronutu sestru razveseli *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 103/104)*. — Sjedimo na palubi. Tronuti. Ushićeni. Drugi prizor još je veličanstveniji od prvoga: ulaz u kamerunski zaljev! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 142)*. — Nismo mi posljednji puta zajedno, presvijetli gospodine kneže – govorio je Dandolo, tronut na rastanku *(Nehajev, Vuci, 1928, 130)*. — Govorit ću gospodinu podbanu, on će najbolje pomoći. Je l' da može, gospodine Miliću? okrenu se prema mladiću, koj' je tronutim srcem sav taj prizor gledao *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 121)*. — ... pa kad je čuo kratku, a filozofskim mirom ispričanu tragediju Vladimira Klisića, kad je k tome vidio tužnu njegovu fakirsku fizionomiju, on je bio duboko tronut i prijateljskim gestom »uzajmio« g. Klisiću 100 franaka *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 89)*. — Bijaše duboko tronut. Jer ipak je Janica bila dobra, a i mlada je bila. Šta, svega ako je imala osamnaest godina! Tako mlada, pa pod ledinu! *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 207)*. — Vraćam se cestom, tronut kao iza tragedije u dobrom kazalištu. Za mnom u borovima, tužnim i mirnim kao ravenska crnogorica, žuti, crni, nesrećni Lobor *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 13)*. — Otišli! Otišli su u noći... izdaleka mu tronutim glasom doviknu starac. – Kako otišli? ... protisnu zapanjeno Petrović *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 217)*. — ... prekidaju ga tronuti žabari, razabirući u momentu, što bi imala značiti ona babilonska izreka, što ju je doktor na koncu izbrundao *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 312)*.

tronuti tronem, *ganuti*.

Ova ga posljednja pomisao raznježi i opet silno trone *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 46)*. — Mladića tronuše ove nježne riječi Klarine. U čudu motrijaše lijepu ženu *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 117)*.

tronuto, prilog, *na tronut način*, *ganuto*.

Slušaj, majko, nešto bih te molio – tronuto dahne Jusufbeg ovjesivši se blagim i molećim pogledom o saneno majčino lice *(Hanžeković, Novele, 1932, 112)*.

trop, m., *tropski otok*.

Zar može štogodj novo u umiranje doći? / Žena! / Ideja! / Čudna avantira! / Il bijela ladja! / Indija! / I trop! / Pa opet natrag... / U sobu! / Evropu! / Pokućstvo i grob ... *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 97)*.

tropar, m., *knjiga u kojoj se nalaze himne svecima*.

Ma kad čuše trijes oko crkve, / Povrgoše psalme i tropare, / Pa glenuše proz prozore tajne: / Koliko je u bradam jim dlaka, / Onliko je pred crkvom Turaka *(Martić, Osvetnici III, 1865, 53/54*).

tropijski -a -o, *koji je tropski*.

Nastadoše za Te dani crni, hudi, / Pusti kano doba za tropijske kiše, / Ter i sinak mnogi tužno ti zabludi *(Harambašić, Lirika I, 1942, 179)*.

tropik, m., *pojas izrazito vruće klime na Zemlji*, *tropi*.

... jednoga lijepog jutra zatulit će naša sirena, zaružit će lanci sidra, od gibanja strojeva brod će početi drhtati, i mi ćemo tiho zakliziti modrom površinom kurs – tropika *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 365)*.

tropjev, m., *melodija za tri pjevača*.

Vladislav: Tropjev: Tajno ljubiš sužnja Vladimira, / S njim se ročiš svaku noć ... *(Preradović, Djela II, 1919, 173)*.

tropošljiv -a -o, *koji je šupalj i glasno šuška kad se lomi ili pada.*

S druge strčme ćuli i ušima strši / Traga lija, zv'jeri oštrljate njuške. / Voli ona grm i tropošljive krši; / Gvožđima se ruga, ne boji se puške *(Nazor, Medvjed brundo, 1915, 17)*.

tropot, m., *topot kopita*.

... topot ili tropot: štropot konjskih kopita... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 114)*.

tropski -a -o, *koji se odnosi na tropik*.

Davah vam žarkoga sunca, žarkoga kó što je tropsko, / Da vam s očiju mrenu tešku i žilavu spali; / Htio sam skršiti lance, koji vam stiskali grudi ... *(Nikolić, Pjesme, 1898, 52)*. — Sve veća toplina dovede me na misao, nisam li naplavljen u tropsku zonu *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 35)*. — Na tropski oganj kristala, / sunčana pala je svila. / Bijela katolička vela, / tkivo mrtvačkog tila, / sve šumi šumom sablasnim, / šumom precrnih krila *(Krleža, Simfonije, 1933, 14)*.

trorepač, m., *onaj koji ima tri repa*.

Oj Dilbero moj porode hudni! / Za Smiljanom mi ti dakle plačeš, / Od hudobe što porodi kuga, / A ljutice ga dojile zmije, / Šikali ga gadi trorepači / Na aždaji, na kolěvci kužnoj, / Turskom krvi more ga zgojile, / Věštice mu škrapci i maličci / Sladka igra i zabava bili ... *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 53/54)*.

troručan -čna -čno, *koji ima tri ručke (o svijećnjaku).*

U kristalnim troručnim svijećnjacima drhtahu o zidu mirisave voštanice, sipajući svijetlo po laštenom podu, po šarenim tapetama, po teškim svilenim zavjesama ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 316)*.

troskok, m., *skok u tri razdjela*.

I tako sam se zanio u misli, kako bi to bilo lijepo sada sjediti kraj Jasenice, duboke za dva ljudska boja i široke za dobar troskok, na mekanoj travi ... *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 12)*.

troskot, m., *naziv za korovne biljke*.

Triebi pljevor, čkalj i troskot; kidaj tvojem u voćnjaku / Zakržljale grane, nedaj da jalova ovca pase ... *(Nazor,* Živana*, 1902, 82)*. — ... a oko njih sputani konji trzaju troskot po drumu, – nikoga više ni od kuda *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 40)*. — ... po avliji porastao troskot, kosit bi se mogao ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 85/86)*. — »Ribnjaci su isušeni, pa se svinje navadile onamo na troskot i mésku *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 58)*. — Ali Brkan je uporno sjedio u klupi, ukorijenio se u njoj kao troskot, treptao očima i podnosio sve na svojoj tvrdoj glavi i širokim leđima *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 171)*.

troskotati troskoćem, *štropotati*, *bučiti kotačima i kolima*.

Kočije nisu više troskotale po loših pločnicih, niti se je čulo halabuke gosti, koji su se doma vraćali ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 211)*.

trostruk -a -o, *koji je sastavljen od tri sloja ili od tri ista dijela*.

Trostruki oklop srdce vitezu krije. / Trostruki oklop nožem dieva otvori. / Srdca ne taknú *(Dežman u Šenoa, Antologija, 1876, 268)*. — Loše sluge goreg' gospodara / Spopadoše trostruke kandžije ... *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 179)*.

trostruko, prilog, *utrostručeno*, *s trostrukim ponavljanjem*.

Blago tebi! Imaš svoj dom, svoju zemlju. Otac radi, mati radi, ti radiš – radite svoje. Zemlja se puši iza o ranja i plod bačen u nju rodi trostruko. Blago tebi! *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 14)*.

trošak -ška, m., *novčani izdatak*.

Namisli poći na godinu ili dvie u Ameriku, dok ne zaradi toliko, da se kuća očisti od duga; ono malo troška, što će plaćati za maloga u Ožegovićevu konviktu u Senju, smoći će se takodjer *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 38)*.

trošan -šna -šno, *koji je dotrajao*, *potrošen*.

Svaki dan polazile su nove čete trošnimi drumovi, koji su se neprestano popravljati morali *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 5)*. — On ju je stidljivo zamolio za dopuštenje,

da si opere ruke. On joj se tužno ispričavao zbog svoje trošne toalete *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 112)*.

trošaran -rna -rno, *koji se lako troši*, *mrvi*.

Odvalina je kamen koji se odvalio. Koji se kamen lako troši, mrvi, trȍšâran je kamen *(Kušar, Narodno blago, 1934, 22)*.

trošica, f., *mrvica*.

... hljeb se trȉnî (istrini), krti (iskrti), troši, t. j. mrvi. Trȉna, troha (trošica) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 95)*.

trošiprah, m., *lovac koji pretjerano puca i ubija*.

»Nijesam ja palipuška ni trošiprah! Nije meni do mesa! Nijesam ja lovac-u-lonac! *(Kušar, Narodno blago, 1934, 125)*.

trošitelj, m., *potrošač*, *konzument*.

Oni ne viču na trustove, koji su jedino za to stvoreni, da onemoguće takmu, i po tome jeftinoću obrtnog proizvoda i da mogu udariti trgovini cienu, koju sami hoće, a da se tomu trošitelji ne mogu oduprieti, jer nemaju u koga inoga kupiti *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 112)*.

trošiti trošim.

1. *izdavati novac*.

Ne dava se peći koliko zja (t. j. ne valja trošiti, nego koliko je potreba). Ne pružaj se dalje od gubera (ne troši više nego možeš) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 137)*.

2. *jesti i piti*.

Malo po malo prikupi se nekoliko gosti oko pridošlice, i dok je on slastno trošio pečenku, uzeše mu natakati vino u čašu, jedan s lieva, dragi s desna *(Tomić, Pošurice, 1887, 200)*. — Gosti su ostali do sedme, trošili sad kavu, sad vino, sad likera, a nato odoše podžupanu na večeru *(J. Kozarac, Tri dana kod sina, 1911, 96)*.

3. *oslabljivati*, *iscrpljivati*.

... a bolest ga je trošila tako brzo, da je za malo bio kao iznemogao sedamdesetgodišnji starac, dok mu se napokon ne smilova Bog pozvavši ga k sebi iza ovih strašnih patnja *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 122)*.

4. u frazi *hrđa troši sablju komu* u značenju *predugo ne ratuje tko*.

Ustat za te, hrvatski dome moj, / Kad ti svane žudjeni sveti boj!... / Grob me drži, sablju mi troši hrdja, / To je muka, muka mi ponajgrdja! *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 48)*.

trošiti se trošim se.

1. *smanjivati se*, *uništavati se upotrebom*.

Hrana se troši i premiče t. j. biva je manje. U početku proljeća u kući se svašta premakne (pretrgne, pribere, t. j. svaka je hrana na omaku) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 91)*. — ... hljeb se trȉnî (istrini), krti (iskrti), troši, t. j. mrvi *(Kušar, Narodno blago, 1934, 95)*. — Sukno [...] dere se, troši (Sukno se iskosilo, iscijepalo, izlizalo) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 100)*.

2. *iscrpljivati se*.

A on joj zahvaljivaše, njemu da je dobro, i čemu da se toliko troši, posve je nepotrebno *(Leskovar, Patnik, 1944, 205)*.

troškovnik, m., *proračun troškova*.

Jer kada jednoč nagodu sklopimo, onda nebude više raslo njegovo plemenito stablo, što no se zove odvjetnički troškovnik *(Kovačić, Fiškal, 1882, 11)*. — Ako parnicu dobiju, onda naprave baštinicima toliki troškovnik, da se dolari obično pretvore u krune ili čak pojedu sve, kao baštinicima nekog Žagara i nekog Šandora Šišljevinca *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 81)*. — Narod mu je međutim, kao i svakom drugom fiškalu, nemilo psovao oca i mater, ne shvaćajući njegov politički rad, nego tek njegove advokatske troškovnike, račune i pljenidbe ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 114)*. — Sada će graditelj izraditi glavni nacrt u veliko, kao i detaljne nacrte, te sastaviti točan, potanki troškovnik *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 326)*. — Jer kada jednoč nagodu sklopimo, onda ne će više rasti njegovo plemenito stablo, štono se zove odvjetnički troškovnik *(Kovačić, Fiškal, 1944, 16)*.

trošni -a -o, odr. od *trošan*.

Dȁ, vratit ću se, vratit ću se iznova / U staro gniezdo, u naš trošni dom ... *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 91)*.

trotoar, m.

1. *pločnik*.

Čao! ... viknu Hugo rukovav se srdačno sa Markom. – Što ću reći liepoj Elli? ... – Sve što hoćeš, odvrati Marko, skočiv na trotoir *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 63)*. — Čao! ... viknu Hugo rukovavši se srdačno s Markom. – Što ću reći lijepoj Elli? ... – Sve

što hoćeš, – odvrati Marko, skočivši na trotoir *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 58)*. — Trotoari se crnili od vlage, plinski plamenovi bili okruženi gustim sivim parama, što su se žarile u trakovima svijetla *(Gjalski, U noći, 1913, 53)*. — Tu i tamo pokazala se neka sjena kraj prozora, ali odozdo sa trotoara nije se dalo razaznati, čija *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 27)*.

2. u frazi *baciti koga na trotoar* u značenju *izbaciti koga iz stana*.

No grofica Branicka otputuje, a Kamenskoga bace zbog kirije na trotoar, zajedno sa »pokućstvom« *(Matoš, Novo iverje, 1900, 109)*.

trouglac, m., ovdje u frazi *šešir trouglac* u značenju *šešir s obodom u obliku trokuta.*

Smješkajući se, čita iz ujakovog trebnika kao iz peštanskog Caviara, a na uhu mu kao propovjedniku crni šešir trouglac *(Matoš, Novo iverje, 1900, 75)*.

trouglast -a -o, *koji ima tri ugla*.

Pukovnik baci sada ljutito svoj trouglasti šešir na stol i hodajuć gore, dolje, stade prekidice, ali vrlo osorno perorovati: – Liep sudac! *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 101).* — Pukovnik baci sada ljutito svoj trouglasti šešir na stol i hodajuć gore i dolje, stade prekidice, ali vrlo osorno prigovarati: – Lijep sudac! *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 164)*.

trougljak, m., *šešir s obodom na tri ugla.*

Uostalom Bog, Rochelle i mlada narav mogu čudesa stvoriti, – reče smiešeći se Francuz, pogleda zatim još jedan put Gitu i maši se za svojim trougljakom *(Tomić, Udovica, 1902, 164)*.

trov, f. i m., *ono što ugrožava i šteti poput otrova*.

A tom svemu kriv je taj kaurski gmaz, / To prokleto leglo, ta kuga, taj trov, / Što pod našom vjerom vječni ruje rov ... *(Preradović, Djela I, 1918, 87)*. — Mučeniče živi, žrtvo sile krute. / Svaka miso na te vrelo mi je jada: / S tebe mjesto cvjeća trovi dahnem ljute, / S tebe gorim žeđom, s tebe ginem s glada! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 105)*. — Evo, rode, Hrvatica vila [...] / Ona će te branit iz svih sila / Tuđeg trova – bilja pelinova, / Da Hrvatska, majka sokolova, / Bude opet, što je nekoč bila *(Harambašić, Lirika II, 1943, 5)*. — Na tvome grobu i mi prisižemo / Slavenstvo tuđeg trova oslobodit, / Uztrajat ljudski, dok ne poginemo, / A genij tvoj će nas do cilja vodit! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 40)*.

trovati trujem.

1. *uništavati*, *razarati otrovom*.

Dakle ne preostaje drugo, nego trovati se plinovima, pucati iz topova, silovati male, drage, naivne, nasmijane Solvejge...? *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 41)*.

2. *pren*.

Što me nećeš i njima zagerliti, jadna, / Serdce me boli; / Jer ja mladjan ginem, mladost moju trujem. / Ginem i trujem misleć za tobom *(Ilić-Oriovčanin, Slavonske varoške pěsme I, 1844, 2)*. — Ona nije bila zlobna, ona nije ni iz daleka imala namjeru trovati mu život ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 119)*. — Tudji zvuci, sluhu hrvatskome muka, / Čista neba zrak ne truju više, / Kleti im se vrutci zagatiše: / Divlja grla zabi mač junačkih ruka *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 166)*. — Ona nije bila zlobna, ona nije ni izdaleka imala namjeru trovati mu život ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 118)*. — Ali češće mu je te ugodne misli trovalo sjećanje na Šila, na njegovo mudrovanje i svoje pristajanje; pristajao je Ciko, da ne ispadne zaostao, činio se mudar, a sad – na! *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 25)*.

troveslica, f., *lađa s tri reda vesala*.

Troveslice su imale tri reda vesala. – Kad je lađa gotova, ljudi je natisnu, navezu, porinu u vodu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 21)*.

trovilo, n., *otrov*.

... ima u prosvjetljenoj Njemačkoj krajeva, gdje je narod na nižem stupnju kulture, nego naš, ima tamo krajeva, u koje još nije dopro luksus, žesta i mnoga ina duševna i tjelesna trovila, bez kojih u nas ne ima već ni najmanjega selca *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 63)*.

trozub, m., *oružje i oruđe s tri zuba*, *šiljka i ono što liči na njih*; *atribut mitološkog boga Posejdona kao simbol vlasti nad morem*.

Bit ćeš kao gola sablja u desnici gorostasa; / Ko visoka liepa ladja što obzorju trozub pruža / I nadutim jedrim brodi, dok o boku rujnih ruža / Vienci vise. Bit ćeš, sine, vječan odjek mojeg glasa! *(Nazor,* Živana*, 1902, 123)*. — Još te Nimfe mame iza grma, / A trozubom svojim jošte znade / Bog Posidon

da žalom zadrma *(Nazor, Lirika I, 1918, 15)*. — Bog jedan srdit po dnu mora stupa, / Dubine muti i glogolje grca, / Trozubom oštrim o pećine lupa ... *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 12)*. — Al ja već vidim: trozube se osti / Na tebe dižu ... *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 34)*.

trozvuk, m., *zvuk triju zvona*.

Trozvuk dalekih zvona na zefirnom talasu: / Prvi zvuk: / Na zapadu iz hvoja oblačje bojadiše se bijelo ... *(Krleža, Simfonije, 1933, 78)*.

trpak -pka -pko.

1. ovdje u značenju *koji je oštar*, *zajedljiv*, *grub*.

Čuvši Ali Vidaić trpke rieči Huseinove, skoči kao pomaman sa svoga dušeka i trgnu britku sablju od bedre »Odmetniče, udvorice osmanlijska!« *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 27)*. — Znanost! – Da, ta njegova znanost, – vinuo mu se uzdah kroz misli i trpak posmijeh rastegnuo mu usne *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 77)*.

2. *koji je neugodan*.

U očima mu suze. Vidim, kako ga boli, da mi je trpku tu istinu morao reći, pa ga tješim: »Što ćeš, moj Milane, majčice toga uvijek ponajviše znadu!« *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 116)*.

3. *koji je naizgled takav*.

U kneževoj kući vladalo primirje, ono trpko, vanjsko primirje, gdje riječi ne idu od srca, gdje posmijeh ne poljepšava, nego naružuje lice ... *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 64)*.

4. u frazi *trpka jabuka*/*oskoruša* u značenju *nevolja*, *neugodnost*.

Svi uzmakoše, kô da su nagazili na busije. Vikali su, bučili su, al nijedan ne metnu ruku na Adama – jer spahija i sud trpke su oskoruše, u koje nije dobro zagrizati *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 105/106)*. — ... crkva bi više voljela na tom mjestu biskupa, zato je i namislio Burgio proturati Erdeda. A Senj – trpke li jabuke! Čim se zaprede govor o Senju, nije čim suzbiti kneževe jarosti *(Nehajev, Vuci, 1928, 217)*.

trpanac, m., *gužva*.

Kad eto ti kuće na kat i gore i dolje razsvietljene, a u njoj čitav trpanac *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 67)*. — Trpanac u sobi, ne može se čovjek okrenuti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 61)*.

trpati trpam.

1. *stavljati*, *ubacivati bez reda*.

Već nose i trpaju u kola koješta. Konji lupaju o zemlju nogama, kano da opominju: Hajdemo *(Kovačić, U registraturi, 1911, 76)*.

2. *smještati u neki prostor koliko stane*, *gomilati*.

U drugoj polovici sedmice odpočivao bi, lulu punio, duhan probirao, sušio i trpao u dugačku kesu *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 120)*. — ... grće novce u špag; trpa na gomile blago; nasuo je zlata i srebra u riznice svoje ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 131)*.

3. *prenajedati se*.

Bit će ondje posnih seoskih zalogaja; a baš mi se rače posna jela, dok čovjek u gradu vazda i vazda trpa meso u svoje »griješno tijelo«, kako bi rekli fratri! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 255)*.

4. *pren*.

Jedni trpaju svoju pamet i zrelom i nezrelom i prijesnom i kuhanom hranom ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 31)*.

5. *skrivati*.

Nego, kao svi seljaci i škrci, tako će valjada i on trpati paru u krevet, u slamu, jer svi oni vole ležati i krepavat na zlatu! *(Hanžeković, Novele, 1932, 166)*.

trpati se trpam se, *smješatati se u neki prostor koliko stane*, *gurati se*.

... vojnici hrle na kolodvor, i trpajući se u vlakove, pjevaju u omami naviještenog rata: U Berlin! U Berlin! Rulja je nesvijesna, nosi ju vlak, koji predstavlja živu snagu *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 95)*. — Selo se uvijek množi unutra, trpa se samo u se, samo sebi u usta, pa nastaju čudnovate građevine radi premalog prostora *(Kaleb, Izvan stvari, 1940, 107)*. — ... vojnici hrle na kolodvor, i trpajući se u vlakove, pjevaju u omami naviještenog rata: U Berlin! U Berlin! Rulja je nesviestna, nosi ju vlak, koji predstavlja živu snagu *(Nehajev, Eseji I, 1944, 166)*.

trpeza, f.

1. *stol*.

Za dugimi trpezami / Sjede gosti – pijanice, / Uz njih žene, medj vranami / Bi reć sjede golubice *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 242)*. — Jelo se je u ovoj kontumaciji ono, što se je na trpezu donosilo; – ili da krivice ne činim, ono, što se je uzmagalo *(Nemčić, Putositnice, 1898, 237)*. — A

četvrti se odvažno skupiše / Za polje bojno gotove trpeze. / Pa nazdravicam gromoplamnim / Bore se hrabro za zdravlje tvoje ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 223)*. — Mi smo / bas posjeli uz trpezu. A Djeda / trgnuv se, viknu: »Ko je umrô, snašo?« *(Begović, Vrelo, 1912, 84)*. — U to dodje vrijeme objeda, i nema druge, već s njima k trpezi *(Car Emin, Starci, 1917, 108)*.

2. u frazi *puna/gospodska/teška trpeza* u značenju *bogata ponuda jela na stolu*; *simbol blagostanja*.

Starosta, unišav u kneževu dvoranu, gdě se je kod pune tèrpeze i rujnog vatrenog srĕmca bèrzo razvedrio *(Tombor, Božjak Morovićki, 1852, 808)*. — Ona košta kod Jovanke nije za njega, a drugdje ne može naći. Mi, eto, sami smo, nemamo doduše gospodsku trpezu, ali našu i dobru koštu *(Hanžeković, Novele, 1932, 161)*. — I ti si, dušo moja, ptica pokisla; crna / Ptica u mraku. Da. / Preda te nije, na vidiku, postavljena trpeza teška / S bogatim jelom i vinom. Ti nemaš ni prazne čaše *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 73)*.

trpezarija, f., *blagovaona*.

Vojnici su sa svojim kaplarima sjedili u trpezariji i ručali *(Muradbegović, Svijet u opancima, 1936, 70)*. — Zlato moje! – dotrči uzrujana i raščupana strina Pavka iz svoje sobe. Iz plavih joj očiju sve vrcaju suze. Podiže me u naručja i odnese u trpezariju *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 19)*.

trpezica, f., dem. od *trpeza*.

Stupi unutra. – Oh Bože! – gola četiri zida, jedna trpezica u kutu, dva stočića, mali siromašni ali čisti odric u srijedi je, i na njemu ne znaš ili voštana slika, ili živa osoba iznemožena krutom bolesti *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 11)*.

trpež, f., *strpljivost*, *suzdržanost.*

Šijak je nestrpljiv, te krpari i životari kako se može, a na sudbinu se ne će nikada potužiti; jer zna da narodna poslovica ne laže, kad veli: »krpež i trpež pô svijeta drže!« *(Korajac, Šijaci, 1918, 84)*. — Zato će dobiti moje polovne lovačke cipele. Neka kod njega dotraju! Krpež i trpež po svijeta drži *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 152)*.

trpjeti trpim.

1. *mučiti se*, *stradati*.

Park je i više no priličan za Đakovo. Vidi se, da trpi od teške ovogodišnje suše. Đakovu najviše fali rijeka *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 14)*.

2. *osjećati moralnu*, *duševnu bol*.

Nije ni gospodja Valpurga posve zdrava. Ona trpi već poodavno na srcu, svaka joj uzrujanost izazove bolest ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 22)*. — Svu bol prošlosti svoga naroda trpi na sebi i plamti osvetom na one, koji su to skrivili *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 37)*.

3. *podnositi koga ili* što.

Podrugljivo je podigao brk i lice mu upravlja mig na mlađega stražara, koji sveudilj prevrće papire i gleda kroz naočari. – Ne može mu trpjeti učenost ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 85)*.

4. *pren*.

»Stalne sreće ne trpe nebesa.« / To ja čitam iz svakoga kamena / Razvaljenih tvojijeh uresa ... *(Preradović, Djela I, 1918, 140)*. — Uvlači se on debeo, golem u klupu, zvekeće oružjem, šušti odjećom; a lice mu je crveno-modro, vinsko, kose rudaste kao jagnjeće runo i kapu jedva trpe *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 83)*.

trpki -a -o, odr. od *trpak*.

Oh! tamo Vam je mir i spokoj nastavi mladić; – rumen oživila bliede crte, – pogled siv i vlažan zablistao. Uspomena djetinstva razveselila mu trpki jezik *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 130)*. — No ne čudite se, nastavi starica, opazivši gotovo trpki smiešak na Nikolinom licu; (njega se uistinu staričino pretjerivanje neugodno dojmilo) *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 110)*. — Trpki glas starice tako je čudnovato odjekivao i sve slabiji bivao, da mi se pričinjaše, ko da mrtvac iz groba dovikuje i poziva, da ga slijedim... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 200)*.

trpko, prilog, *s gorčinom, neugodno*.

No danas kao da ga je izdala ova snaga: njegove ustne bijahu trpko stisnute, pogled očiju neobično zabrinut i preplašen *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 6)*. — Bijaše u ovim riečima nešta usiljeno vesela i iskrena, nešta, što se trpko dojimalo Nikoline duše, nešta u sebi neiskrena i namjerna ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 135)*. — Gledajući Kastav, poštivao sam ga, Buzet je u meni izazvao neku tugu, a Roč –: na nj se trpko osmjehujem. Možda za to, što mogu ovako cestom oko njega, a možda za to, što mi je tako malo

dao *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 75)*. — Vladimir Klisić prođe ozbiljan, s najindiferentnijim izrazom lica. Hrabro pogleda stražaru u oči, dok mu je u duši bilo vrlo trpko *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 47)*.

trpkost, f., *osobina onoga što je trpko*.

Trpkost Katine šale razumio je jedini Luka Vitkovićev *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 39)*. — Kad bi u tipičnom kipu htjeli predstaviti svećenike ove znanosti, morali bismo tim herojima laboratorija podati lice čudnovate trpkosti *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 91/92)*.

trpljenje, n., glag. im. od *trpjeti*.

U to zastenje diete onamo od boli, a njegov mali glasak pun trpljenja gubio se sve tiše kao zamirući glas na struni *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 14/15)*. — Čitav je moj život bio dugo trpljenje ... Jadna li sam ti uvijek bila! I krupne suze padoše joj niz lice *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 112)*.

trpljiv -a -o, *koji je trpeći, koji trpi.*

Bilo ih je i trpljivih, koji su uzdisali, što ne mogu doći svagda ni do ovakove zarade, nego je jedan drugomu otimlje, nudeći se za nižu nadnicu i podmićujući očeva nadstojnika Ivana, da ih primi u posao *(Novak, Zapreke, 1905, 12)*.

trpni -a -o, ovdje u frazi *trpni glagol* u značenju *patnja*.

Tu je sjedio nekad tankovit, crnokos mladić, tužno snatreć. (Biti ljubljen trpni je glagol, a ne biti – još trpniji!) – Mladić dohvati kamen, pa uklesa u stijenu neko ime. Gdje je ono slatko ime? Nema ga. Isprala ga kiša! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 119)*.

trpnja, f.

1. *stanje ili svojstvo onoga koji trpi*.

Ali, kano čovjek trpnjom otvrdnuo, doskora se snadje: srce stisnu, pa nikomu ni rieči *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 137)*. — I to je bio odušak njene pokore: trpnja i odricanje. To i tješi i čuva *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 139)*.

2. u frazi *Trpnje mi!* u značenju *učinit ću što i pod cijenu trpljenja*.

Smiješni silnici, i ne znaju, koliki je to dar, ta nizina. Al znat će, osjetiti, života mi, il hoćeš li – trpnje mi! *(Draženović, Djela II, 1947, 100)*.

trputac, m., *ljekovita zeljasta biljka*.

»A ti, apotekaru, mjesto da mi vidaš rane, mjesto da na zamlađene mećeš trpuca, ti ih povređuješ ...« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 247)*.

trs, m., *stabljika vinove loze, čokot.*

Uz južnu stienu trs se razapeo, / Grleći bujno taj hrvatski dom: / To ‘e kućni genij, sladki brigolom, – / I pauk, koj već mnogu muhu spreo! *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 93)*. — Trs je za me najdičnija herba, / A najveće veselje mi berba *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 148)*. — Vjetra na uzdahu / šaš i trs se giblju / u lakom zamahu *(Begović, Vrelo, 1912, 47)*. — Uz južnu stijenu trs se razapeo, / Grleći bujno taj hrvatski dom; / To ‘e kućni genij, slatki brigolom, / I pauk, koj’ već mnogu muhu spreo! *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 29)*. — Silan trs pružio se uz kuću i razvijao svoje tanke, dugačke grane kao krov nad sjenicom *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 143)*. — Molitva je pjesma, zvonovi su čaše, Bog, ovjenčan trsom, na zvoniku jaše *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 22)*.

trsak, m., dem. od *trs*.

Previja se zelen trsak, / Ljuta mi ga muči bol / Kud on mora penjati se / Uz staròvjek, suhi kol *(Palmović, Pjesme, 1883, 64)*.

trsati se trsam se, *postajati čvrst, jedar, pun*.

Po zabatu se penje i trsa loza vinova. Grožđe se usačmilo *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 143)*.

trsiti trsim, *zgotavljati*, *svršavati.*

Poslovi se čine (Ko svoj posao čini, ruke ne brlja), trse (Nisam još otrsio posao) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 87)*.

trsiti se trsim se, *truditi se, težiti, nastojati.*

Jedan časak zavlada družtvom neugodan mûk. Nikola se nije mogao trsiti, da zamisli jednu rieč; on je ostao poražen iz nova istim utiskom, što ga je osjetio u prvi čas, kad se ova djevojka pojavila pred njegovim očima *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 111)*. — Tumarao Svantevida brat najdraži od ograde / Do ograde. Ruke šireć unmožavo plod, na drumu / Opominjo: Prionite k radu! Deder, cure mlade, / Trsite se! Gled’te, gore na dalekom onom humu ... *(Nazor, Živana, 1902, 20)*. — Znaš dobro, da se kinim i da se trsim iz petnih žila, da u svom lovu svakom ugodim, a neki ipak još uvijek zakeraju *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 141)*.

trsjašce, n., *vrt ispred kuće*.

Samo se jedna kuća u toj uličici odlikuje glatkim i pobjeljenim pročeljem, s ulazom kroz usku bašticu, što se po domaću nazivlje »trsjašcem«, ma da u njoj nema nego jedna jedina stara loza ... *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 7)*. — Marin je otac bio imućniji građanin, imao svoju kućicu i trsjašce, a kćerka mu jedinica. Čovjek pošten, trijezan i ponosit, a oštar i na domu pravi gospodar *(Draženović, Djela I, 1947, 204)*.

trsje, n.

1. coll. od *trs*.

Od kuće prama sjeveru velik i gust vinograd, a medju trsjem voćke svake ruke: breskve, kruške, jabuke, trešnje, orasi i badem *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 20)*. — I dodje jesen, dodje berbe doba. / Svud trsjem zričak zričku se oziva ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 116)*. — Starac se stane ispričavati, što ga nijesu ni čašom vina mogli da ponude, trsje im izjela uš *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 40)*. — Pa kako tamo u tvojim brdinama? Je li obrodilo trsje i kako se ponijela ljetina? Kukuruz? Grah? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 231)*. — I dođe jesen, dođe berbe doba. / Svud trsjem zričak zričku se oziva, / Grozd crn i bijel već zrio poviriva. / Ožuta iz lišća, u naponu oba *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 57)*. — Starac se stane izpričavati, što ga nijesu ni čašom vina mogli da ponude, trsje im izjeda uš *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 113)*.

2. *zemljište pod trsom*, *vinograd*.

Vrh trsja staru kliet star jablan straži – / To plemićkim su zdanjem niemi paži – *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 117)*. — Držaše slugu, davaše nedjeljno po dva »žurfiksa« i uživaše da na njima opije vinom iz ujakovog trsja puste svirače i po koju veselu glumicu, balerinu ili drugaricu sa konservatorija *(Matoš, Novo iverje, 1900, 104/105)*. — Pri tom pomisli Fran umah na udesno trsje u predgradju s lijepim pogledom na grad i more, s malom kućicom i s kioskom, pa s klijeti za hvatanje ptica *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 94)*. — Vrh trsja staru klijet star jablan straži – / To plemićkim su zdanjem nijemi paži *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 58)*. — U trsju stoji mladić; / čeznutljiv pogled šalje / dalekoj, blistavoj rijeci: / » – Rijeko, nosiš li možda / meni od Jelene pozdrav?« *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 16)*.

trska, f.

1. *visoka biljka šuplje stabljike koja raste uz vodu*, *trstika*.

Opet se sve stišava, smrkava se, a trska onamo dolje počinje šuštiti tajinstveno *(Leskovar, Katastrofa, 1944, 28)*.

2. *šuplja stabljika kukuruza, trske i sl.*

Kuća mala, al prijazna, trskom pokrivena; u njoj dvie sobice, nepomostjene, već zemljom nabijene, i u sriedi kuhinja *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 20)*. — ... činilo mu se, da kroz prozorčić čuje pucketanje kukuruznih trska, koje naglo rastu od ove tople ljetne kiše, pa im se koljenca protežu, kao što se dremovan mladoženja proteže i zglobovi mu pucketaju, kad hoće da zaklija novi život *(Nametak, Za obraz, 1942, 12/13)*.

3. u frazi *njihati se poput trske na dah* u značenju *biti kolebljiv, bez integriteta*.

Ti bje kanotï trak bačen u tavnicu noć. / Staše li kó Sion nepomična ti vjera otacah, / Vajmeh! poput trske svak se njihaše na dah *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 10)*.

trskov -a -o, *koji je od trske*, *koji pripada trski*.

... pa napisa na arapskom jeziku i arapskim slovima riječ **vo**, dok su se seljaci natisli oko njega i gledali, kako mu leti trskov kalem po papiru *(Nametak, Za obraz, 1942, 43)*.

trskovac, m., *štap od bambusa, trskovača*.

Za glazbom narodni predstavnici, po četvorica u redu, u svečanoj crnini kao i predsjednik. A na koncu dva momka, koja nose derež, i još dva momka s trskovcima u ruci *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 23)*.

trskovača, f., *štap od bambusa, trskovac*.

Što je to? – vikne na onoga drugoga dječaka, zaprietiv mu svojom trskovačom; a ovaj mu, skinuv kapu i pokazujuć prstom ouoga prvoga, odvrati: – Lopov, gospodine. Obećao mi polovicu onoga, što od vas dobije, pak sada neda ništa *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 152)*. — U toj mu ruci debela, gori i doli srebrom okovana i svilenom kitom obavita trskovača *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 5)*. — Izgorjet ću od žedje! – potuži se kadet. – Hej, Barice! – viknu i stade omašnom trskovačom, koja bijaše na

vrhu zlatom okovana, udarati po jakom, hrastovom stolu *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 96)*.

trsnat -a -o, *koji je stasit, krupan*.

Govoreći o tijelu slično značenje imaju pridjevi: debeo, gojan, pretio, krupan, kršan, krut, krosnat, otresit, sjenit, snopit, trsnat: pretio znači pun sala, debeo i gojan pun mesa i sala, krupan uopće velik tijelom ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 65)*.

trsov -a -o, ovdje u frazi *trsov ušenac* u značenju *nametnik koji napada vinovu lozu*.

Vinograde je medjutim trsov ušenac uništio... Bilo je oko petdeset jutara vinograda, u kom je rodilo izvrstno vino. Sada sijem onuda kukuruz *(Tomić, Melita, 1899, 114)*.

trst, f., *trska*.

Zadrtka Kruvoj kano suha trst, / Na koljena će sljomljen, satrt past. – / Al opet zvierska oživi ga strast *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 28)*. — Junak njegda, sad ne junak više, / No trst, kojoj svaki hlad kidiše *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 163)*. — Nogostup vodi k ribnjaku malenu, / Što pod trnacom viri iz trsti šaša; / Pa otud polja prostrana se maša ... *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 125)*.

trstenjak, m., zool. *ptica trskač.*

Ni tavana nije bilo, nego gore na gredama stari trstenjaci, da ne zja praznina krova *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 30)*.

trstika, f.

1. bot. *visoka biljka šuplje stabljike koja raste uz vodu*, *trska*.

... srebrni obraz, koji se svjetluca / na mjesečini. Svud je mir – tek zamah / vjetrića šušti megju trstikama *(Begović, Život za cara, 1904, 24)*. — Jedan od njih mislio je na ribu, drugi na patke, treći na šaš i trstiku, – ne mogav nikako pojmiti, što bi Lešić inače počeo sa ritom, sa vodom ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 132)*. — Tko nije iz bližega promotrio to žito, rugao se Lešiću, da je posijao trstiku i rogoz, jer takovim se je visoko proso iz daleka činilo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 135)*. — Tko nije iz bližega promotrio to žito, rugao se Lešiću, da je posijao trstiku i rogoz, jer takovim se visoko proso izdaleka činilo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 134)*. — Usred njega se dizala visoka jabuka s uskom krošnjom i tankim granama, oko nje su u malom krugu bile zasađene trstike, koje su noću šuštile i prve oglašavale početak kiše *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 38)*. — Tko nije iz bližega promotrio to žito, rugao se Lešiću, da je posijao trstiku i rogoz, jer takovim se je visoko proso izdaleka činilo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 228)*.

2. *stabljika trstike kao materijal za pletenje košara i sl.*

Bio je dječarac, kakovih 13 godina, odjeven u modroj košulji, tamnih platnenih gaća, sa slamnatim šeširom na glavi. Držao je u ruci mali koš od trstike *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 30/31)*. — Bio je dječarac, kakvijeh 13 godišta, odjeven u modroj košulji, sa slamnatim razderanim klobukom na glavi. Držao je u ruci mali koš od trstike *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 29)*.

trščak, m., *mjesto obraslo trskom*, *rit*.

Trščaci su šuštali / I djetetu pričali / Lijepu su basnu *(Nazor, Lirske pjesme, 1925, 59)*. — Snuždio se ja u trščaku i očajavam, šta će iz mene da bude. Hoće li sreća ovim putem nanijeti doktora ili koga ribara, da me spase? *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 77)*. — I mi idemo – u »Utvi« – s njome, po tragu opakoga kraljevića Mrakoša, mimo bare i kroz trščake gdje se rodila pohotna Vučica, kćerka močvare i sunca ... *(Nazor, Eseji i članci, 1942, 142)*. — Bilo je, bilo je časova / kad je u stotinu glasova / pokraj staklenog jezera / dozreli trščak brujio. / Vjetar je, vihor je hujio ... *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 49)*.

trščan -a -o, *koji je od trske*.

Znao je srezivati gradju za sgrade, bilo za drvene ili zidane: pokrivati drvene, slamne, trščane […] i rogozne krovove; graditi mline i sve napose, što je godj u mlinu, bilo u vodenici, u suvači ili u vetrenjači od drveta *(Stojanović, Slike, 1881, 108)*. — Trščana se polja talasuju i šušte kao svilena žikom nažikana haljina. Šumnate se vrbove grane lagačko vijore i šume tajanstveno, šapuću si, došaptavaju si svoje slatke tajne *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 23)*.

tršćanski -a -o, *koji se odnosi na grad Trst.*

Više od svih bila je o tom uvjerena njegova mati. Kći negda imućne trgovačke obitelji, bila je odgojena u tršćanskom zavodu i po-

stigla naobrazbu, veću nego što je potrebna običnoj našoj, gradjanskoj ženi *(Nehajev, Bieg, 1917, 14)*.

tršenje, n., glag. im. od *trsiti se*.

Nije li to strašna i čudna zagonetka: s jedne strane neprestano željkovanje za što du1jim životom, a s druge strane vjekovito tršenje i upinjanje, da nam dani što brže prodju?... *(J. Kozarac, Dvije sestre, 1911, 181)*.

trštvo, n., *trgovanje*.

Englez svake vere / S teržtvom novce bere / Kad mu što dodija / Sam sebe ubija *(Ilić, Slavonske varoške pěsme I, 1844, 70)*. — Svako trštvo pod Bakrom i mimo Bakra da se plaća – tko će trgovati, dok se kneževsko ubire na sajmu i poslije sajma? *(Nehajev, Vuci, 1928, 96)*.

trta, f.

1. *vinova loza*.

Na zidanici pomljivo pobijeljenoj, zamjerno se isticahu svojim svježim zelenilom rebrenice na visokim prozorima, onda lijepo iskićen i izrezuckan trijem, te dva silna trsa, prikrivajući bujnim raspletom svojih trta čitavo pročelje zidanice .... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 226)*. — U Zagorju, nedaleko Sutle, uzpinju se poput valova brežuljci nad brežuljci, svi obrašteni vinskom trtom, a svršuju se visokim sljemenom gore, gdje se je nekada dizao ponosni Cesar-grad *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 40)*. — U Zagorju, nedaleko Sutle, uzpinju se poput valova brežuljci nad brežuljcima, svi obrašteni vinskom trtom, a svršuju se visokim sljemenom gore, gdje se je nekada dizao ponosni Cesargrad *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1944, 80)*.

2. u frazi *suh kano/kao trta* u značenju *mršav*.

Na jednoj od dugih drvenih klupa pružio se izuven te hrče čovjek crne kose i brade, smedje masti, suh kano trta, sin juga ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 2)*. — Neki dugonja seljak, suh kao trta, pripovijedaše, da je sinoć još iz varmegjije dojahao katana i donesao zapovijed od gospodina vicekomeša ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 7)*.

3. u frazi *saviti se poput trte* u značenju *podčiniti se*.

Pak šta si ti prema mojoj silnoj volji, mojoj požudi? Šta tvoja oholost i prezir? Savit ćeš se, aristokratkinjo, poput slabašne trte ... savit ćeš se .... I fiškal biesom strasti obuhvati vitak stas grofice Olge ... *(Kovačić, Fiškal, 1882, 183)*.

4. u frazi *biti slaba trta* u značenju *biti labavog karaktera*.

Vinko je priznao svome drugu, da si ti slaba trta, kojom on vije, po volji, kako mu se svidi. Nu da misli s tobom onako, kako svi njegovi drugovi ovoga vieka misle sa djevojkami. Omamiti ju, pak onda izdati i prevariti *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 66)*. — Vinko je priznao svome drugu, da si ti slaba trta, kojom on vije, po volji, kako mu se svidi. Nu da s tobom misli onako, kako svi njegovi drugovi ovoga vieka misle sa djevojkama. Omamiti ju, pak onda izdati i prevariti *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 339)*.

trtak, m., zool. *ptica iz reda vrapčarica*, *palčić*.

Drobili trtci [1]) i sinice male, / Uz kosove cvrku učestale, / Biela danka na uranku hvale, / Uz njih vile kolo zaigrale ... *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 30)*. — Kos fijuka, previja. – Trtak potresa. – Vrabac skvrči (skvrčao je) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 30)*.

trtati trtam, *teturati, posrtati*.

Za čas trtao je pred nami naš mesijaš medju dvojicom, koji su takodjer, budi od njega vučeni, ili od nepostojanstva vlastitih nogu gibani, prama nam tumarali *(Nemčić, Putositnice, 1898, 269)*. — Čašu za čašom lieva, veseli se, zanosno pjeva. / Glavinja, trta kô lud, sva mu se zamrači sviest *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 87)*. — Kvascem vrije u tebi, š nje buni ti se ciela / Utroba, ti trtaš, glavinjaš, posrćeš smirom, / Al ni jednim korakom stupit ipak ne propuštaš ... *(Preradović, Djela I, 1918, 176)*.

trtenjak, m., *trtična kost*.

Narod poznaje još u trupu tanku kost ili trtenjak ili razmet, a to je produžak hrptenice (tal. *coccige*, njem. *Steissbein*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 70)*.

trti tarem.

1. *učestalim pokretima (rukom ili čim drugim) prelaziti po površini čega; masirati*, *trljati*.

Sjedi starac Meho, ruku rukom tare: / »Šta pitate, djeco! Ne pita se stare, / Gdje su liepe cure. To se pita mladje ... *(Velikanović, Otmica, 1901, 34)*. — Prevraćaš se i oči tareš si, već si na mahu, / Da se probudiš, da progledaš

slogom u prekrasni / Božji danak ... *(Preradović, Djela I, 1918, 177)*. — Trla mi istučeno mjesto palcima i kažiprstom, dirala mi kroz kožu svaki mišić, svaku žilicu, sve kosti. I sve me u onoj jadnoj ruci boljelo; prsti su mi sami drhtali *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 25)*. — Dadoh joj cvijeće, a ona stade trti prstima lišće pa ga prinositi k nosu. Osjećala je miris, jer su joj nozdrve lagano drhtale, al su joj oči ostale mutne i staklene. Kad je pozvah, ona me i ne čuj *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 115)*. — Jakov je osjetio bol, vrtoglavicu, svjetlace u očima. Nije mogao nastaviti borbu, nego je stao trti oči i sabirati se *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 176)*.

2. *otirati*.

A šta je to? – stade si trti znoj i sukati debeli brk. Kako to miriši? – Milota! Tako se dočekuju gosti! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 6)*.

3. *mučiti*, *moriti*.

Mojih prsih u dubljini / Gorka bolest gnjezdo ima: / Sada gorim u vrućini. / Sad me tare grozna zima *(Demeter u Šenoa, Antologija, 1876, 57)*. — Što kašnje, to je on sve brže te bračne brige i nesuglasice zaboravljao, prvo već po naravi svojoj, jer nije bio vičan, da ga briga tare, a drugo po silnom uredovnom poslu, koji ga je po deset sati na dan sapinjao ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 119/120)*. — Mene tareš, vedro nebo moje, / Mene tareš zloćom svakojakom; / Od Miolja do Jurjeva danka / Burom, zimom, privelikim ledom ... *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 1)*. — Polovica naše narodne nevolje potječe od siromaštva! Govoreć tako, mislim i opeta na gradske ljude, – seljaka taru drugi jadi ... *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 111)*. — Nikakva briga još nas ne tare, / Brige su samo za ljude stare – / Veselo zato, veselo svi! *(Preradović, Djela I, 1918, 17)*. — Slomljen sam! Samoća me tare, čežnja me mori. Misli me moje ubijaju! Ležim na suncu *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 100)*. — Briga čovjeka tare, mori, od nje se kida, čovjek brige bere ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 188)*.

4. *trošiti*.

Na stran žalost, brate mili, / Kroz tugu si put proprti, / Čuvaj sebe radi sebe, / Nemoj zalud zdravlja trti *(Preradović, Djela I, 1918, 20)*.

5. *poražavati, pobjeđivati*.

Pojmo slavu mučenika, / Što se nisu dali trt, / Već su rado na silnika / I u samu pošli smrt! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 157)*.

6. u frazi *trti ruke/dlanove* u značenju *biti zadovoljan*.

Providnikovica je dobro zamijetila, da ju je opazio velikaš, a kada je unišao u svoj dvor s pratnjom, što ga zaokruživaše, ona se okrene sva zažarena od prozora i stade veselo trti ruke i ogledavati se u zrcalo *(Kovačić, U registraturi, 1911, 109)*. — Kad su došli do vratiju, Joso spusti kovčeg uz prag / i stane trti dlanove, očekujući nagradu ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 96)*.

7. u frazi *trti glavu* u značenju *naporno razmišljati, s mukom tražiti rješenje*.

Radović nije htio da pita, što je tomu naglomu odkaživanju uzrok, ali si u ostalom zato baš nije ni tro glave, budući da je onako i sám naumio skoro odkazati dosadanji svoj stan ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 195)*. — Dokle su bani banovali, a knezovi knezovali, koljuć se medju sobom i odmećuć se od kralja, Mletci nisu vele glave trli; dosta jim je bilo vrebati, te kad i kad staknuti *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 107)*. — Radović nije htio da pita, što je tomu naglomu odkazivanju uzrok, ali si u ostalom zato baš nije ni tro glave, budući da je onako i sâm naumio skoro odkazati dosadašnji svoj stan ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 250)*. — ... roni u moru svakojakih misli, umom umi, mozga nateže, trga pamet, lomi, tare, razbija glavu, kopka ga misao što i kako bi to moglo biti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 157)*. — Tek gospodin Kožarić, njezin muž, nije si radi toga tro glave. Nije baš mnogo mario za razne nuance čuvstva. Još u hodniku udario mu u nos fini miris pečenke i njegove su misli uhađale za tim mirisom *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 230)*.

8. u frazi *trla baba lan da joj prođe dan* u značenju *baviti se uzaludnostima, pričati radi pričanja i sl.*

Nazivali je »dugom Katom«; ali seoske žene zavidjahu njezinoj kreposti: da se nije miješala ni u čije poslove, da nije nikada s babama trla lan, da joj prodje dan, i da ne bijaše tudjemu loncu nikada zaklopcem ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 262)*.

9. u frazi *trti lonca* u značenju *igrati društvenu igru tog naziva*.

Veseljkovići ondje lonca taru, / Pjevači tu svoj »bieli mjesec« tuže, / Il' »je li bolje, braćo draga«? dûže; / A kad zapoju »još hrvatsku« staru ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 117)*. — Veseljkovići ondje lonca taru,[32] / Pjevači tu svoj »bijeli mjesec« tuže, / Il »je li bolje braćo draga?« duže; / A kad zapoju »još hrvatsku« staru ... *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 58)*.

trti se tarem se, *mučiti se, umarati se*.

Poljodjelstvom se sviet u ovih stranah odviše ne tare. Najpoglavitiji dohodci okolnih gospoština proiztječu iz šumâ; a narod se hrani ponajviše drvarenjem *(Nemčić, Putositnice, 1898, 239)*.

trtični -a -o, *koji se odnosi na trticu*, *stražnjicu*.

Nekakvi seljaci u kožuhu tjerali su blago u klaonicu i sve je bilo prljavo, sivo i blatno, samo su odjekivali surovi glasovi goniča i muklo udaranje kijača po trtičnim kostima blažinčeta *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 20)*.

trtlja, f., *trtina*, *zimzelen grm.*

Ograde je znao graditi, kano makar koji drugi susjed: tarabu, prokole, trtlju i živicu. Znao je orati, kopati, kositi, žeti, plašće i stogove i gamare djeti *(Stojanović, Slike, 1881, 109)*.

trtor, m., *trtina*, *zimzelen grm*.

Utopljenici, obučeni u narodnom odijelu, leže pokraj žala. Lica su im maramom pokrivena. Ovce nehajno po trtoru pasu. Kraj utopljenika sjedi ovčarski njihov pas. On ih čuva *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 62)*.

truba, f.

1. *limeni puhački instrument sa savijenom cijevi i piskom*; *nešto što proizvodi zvuk nalik na trubu*.

Ritmovi truba, činela i bubnjeva u orkestrima i bandama pretvorili su sve to u rapsodičke koračnice *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 75)*. — Sokovi su krenuli – pomisli Marko i sa čežnjom se sjeti dječaštva kad je od mladica oskoruše pravio žute svirale i od smrekine kore savijao trube, pa se glasio sa zidova preko vinograda *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 142)*.

2. *zvuk trube koji poziva u rat*.

To ti duh je naroda nam / Nadajuć se ratnim trubam, / Prene li se, blago stranam, / Blago našim tada ljubam *(Trnski, Kriesnice, 1882, 41)*. — Tako će biti sjutra, tako je eto danas, tako je bilo juče, / a mi ljudi, hrvatski ljudi, slavimo tamu / i kopamo grob svoj i jamu, / i kao vuci režimo oštre šiljate zube, / lažu, o lažu proklete, limene, austrijske soldačke trube! *(Krleža, Simfonije, 1933, 171)*.

3. *onaj koji javno i bučno ističe privrženost čijim idejama, glasnogovornik*.

Ako gg. M. Starčević i Lorković ne mogu istodobno biti starčevičanci i naprednjaci, može to biti S. S. Kranjčević. On ne bijaše truba jedne, nego svih hrvatskih opozicija. I zato bijaše nesrećan kao i narod, koji otkupljivaše bolovima svojim *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 184)*.

4. *naprava na vozilima za davanje zvučnih signala*.

Oprostiše se, na ulici zareži auto, javi se trubom i klizne niz ulicu *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 56)*.

5. *cijev*.

»Brže trubu! vodu da crpemo!« / I nekako trubu namjestiše, / Crpaj, crpaj, a sve vrag nalieva; / Sve se krši, sve se lomi, škripi, / Misliš: hoće rebra se razsuti / Jedrila se hoće iskorienit *(Pucić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 163)*.

6. *svitak platna*.

Kad jednog dana nestade iz naše kuće cijela truba sukna. Nije to šala – bilo ga je više od dvadeset aršina! *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 135)*. — Krpa platna to je komad od 20 lakata – truba platna: oveći komad čvrsto smotan *(Kušar, Narodno blago, 1934, 100)*.

trubač, m.

1. *onaj koji svira trubu*.

Ni jednomu nevr'o se sanak / Sladki sanak na ženice trudne, / Već svi bdijuć zoricu čekaju, / Da zatrube iz grada trubači, / Da razgrnu paša i sudije / Tko je bolji, tko od koga jači *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 7)*.

2. *onaj koji javno i bučno ističe svoju privrženost čemu.*

Ko svježi vjetar u sparinu pirim, / A kada umor svlada duše lijene, / Na otpor trubim ja trubač sa Seine! *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 50)*.

trubadur, m.

1. *srednjovjekovni provansalski putujući pjesnik-pjevač, pjesnik idealizirane viteške ljubavi*.

Ne, ne, božanska Sinjora! / Trubadur nisam, što prosi / milosti, što nudeć nosi / srce od dvora do dvora *(Begović, Vrelo, 1912, 6)*. — Modernost Harambašićeva ne bijaše u ljubavnim pjesmama, jer on ljubi primitivno kao narod i idealno kao trubadur, kao Petrarca *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 65)*. — Blijedi goblen: na požućeloj travi / Uvijek trubadur pred kraljevnom kleči, / Oni, što davno ga vidješe, kažu, / Pogled mu molitva žarka bez riječi *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 88)*. — Ja ko trubadur klečah uz tvoj skut / I stiskah rukom cvijet uvenut *(Galović, Pjesme II, 1943, 16)*.

2. *zabavni pjevač lirsko-ljubavne manire*.

I otet ću vam sve, što otet mogu, / i tad ću poći gord pod sljeme gore / i zapjevat ću, ko trubadur, glasno, / da sve se šume u dubini ore! *(Sudeta, Pjesme II, 1943, 54)*.

3. *pren*.

Trubadur ja sam proljetne mladosti, / U ljetnom žitu ciganska sirota, / Jesenjem voću podnevna toplota, / U zimskoj buri gusar bez milosti *(Angjelinović, Latice, 1922, 73)*.

4. *hvalitelj žena i ženske ljepote*.

Tri »generacije« zagorskih vlastelinskih ljepotica redom su njegovim srcem tresle, te zacijelo nije bilo danas unuke, kojoj je slavio ljepotu, a da nije to isto činio i njenoj materi i njenoj babi [...] I tako taj vječni, vjerni trubadur prevali davnim davno tako zvane »najbolje godine«, a da nije ni jednoga jedincatoga uspješka »in puncto puncti« postignuo *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 172)*. — Čovjek trubadur pjeva uspavanku svojoj gospođi pod balkonom: / Molim molitvu tihu *(Krleža, Simfonije, 1933, 113)*. — Godinu već dana, svake Božje noći / Služim ko trubadur jednoj dami nagoj, / Usnulu joj dušu čudnim krajem vodim / U ljubavnoj priči i mjesečini blagoj *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 32)*. — Fanatik, ograničen, slijepo jednostran, nepokolebljiv, zapravo običan špekulant, koji je sve stavio na jednu jedinu kartu i izvukao svoj plein, on je čitavoga svoga života igrao ulogu zaljubljenog trubadura, koji udara o mandolinu pod balkonom svoje drage Blitve, na mjesečini ... *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 143)*.

trubadurština, f., *ukupnost trubadurske tradicije*.

Strogo vjersko poimanje života nije takodjer imalo više svoje snage, kao u drevne dane matera i baba, – a koliko je vijalo modernim duhom, to je bilo prožeto Chateaubriandskim katolicizmom, koji je imao više sredovječne trubadurštine nego li neumoljne strogosti Augustinove ili askeze egipatskoga Antonija *(Gjalski, Osvit, 1892, 81)*.

trubaljka, f., *naprava za davanje zvučnih signala*, *truba*.

U dva koraka na škaru je, te nekijem debelijem glasom, kako iz pomorske trubaljke, zaupi: Oj Gružani, amo na pomoć, da nevjera[1]) brik ne prevali! *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 41)*.

trubariti trubarim, *držati u Trubaru*.

Dokle Turci saprili ćesara, / Da hajduke hrani tromedjane, / Pa ćesaru na to mrsko bilo, / Jere njemu netreba Despota, / Pa se dalo da napanu Turci, / I napali bojem iz topova, / Pa Despota tiskli iz Tiškovca / I dotiskli do sela *Trubara*, / Tu iskonu trubario bandu / Dok su druzi izvojštiti pravdu *(Martić, Osvetnici V, 1881, 58)*.

trubeljika, f., *vrsta otrovne biljke*.

Ja barem ništa više ne poznajem u ovoj struci naravoslovnog znanja, nego ono, što babe na pijaci prodavaju. Pa i to još tako nedostatno, da bi trubeljiku (kukutu) s friganimi pilići umjesto peršina lasno progutnuo *(Nemčić, Putositnice, 1898, 427)*. — Tik kućnog zida stršilo veliko busenje trubeljike i koprive pa nekog ljubičastog cvijeća na rutavim stabljikama *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 56)*. — Čuo sam, al ne sjećam se gdje, da nekakov Šekspir, valjad onaj isti, kojega si i ti malo prije spomenuo, – prispodablja svijet vrtu, u kojem ima cvijeća i bilja svake ruke: i smilja i kovilja i smrdljika i trubeljika itd., samo je ogromno pogriješio taj Šekspir, što je zaboravio u tom kosmologičkom vrtu napomenuti i luk (crveni i češnjak); jer zbilja je »Svijet« vrlo – lukav *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 33)*. — Nije bilo bez provlačenja [...] kroz trnje i bóce, češljugu, čičak i stričak, repuh i lopuh, kroz smrdljivu trubeljiku i haptiku, i drugi drač ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 81/82)*.

trubentaš, m., *onaj koji svira trubu*, *trubač*.

I premda ova umjetnička družba nije zaostajala za naprednom strujom, dapače vazda bi iznenadila »slavnu svadbenu svitu« kojom novom melodijom, prenesenom bogzna otkuda, najčešće sa preko Sutle od trubentaša, i-pak je bila na glasu jedino radi krupnoga humora i debelih šala moga oca ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 11)*.

trubetanje, n., *sviranje trube*, *trubljenje*.

Vladimir se skućio u svoj kut, nekako uzrujan i nemiran. Bio u isti čas i veseo (veselilo ga dapače postiljonovo trubetanje), a opet i žalostan. Zaradi majke ipak mu se javljala savjest *(Gjalski, Male pripoviesti, 1894, 151)*.

trubica, f., dem. od *truba*, *svitak platna*.

Ujna je svojoj Mandici napunila pune sanduke (Škrinje) rubinâ, ponjavâ, sagovâ, vunenih pregača i tkanicâ, trubica platna svake vrsti, čista, usnivana, pritkavana, borana, umetana, tanka i debela *(Stojanović, Slike, 1881, 123)*.

trubilo, n., peior. ovdje u frazi *crkveno trubilo* u značenju *onaj koji dodijava širećи neprestano vjersku propagandu*.

A jedan drugoga iza ledja, iz busije kudio bi kano Turcin kaura, da je lienčina, nespret, neznalica, božji klipan i crkveno trubilo! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 179)*. — A jedan drugoga iza leđa, iz busije kudio bi kano Turčin kaura, da je lienčina, nespret, neznalica, božji klipan i crkveno trubilo! *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 321)*.

trubiti trubim.

1. *svirati trubu*, *ispuštati zvuk trube*.

A sada ljudi trube i zvona grme i plaču čete, / i žena u meni jest, kô ranjavi san! *(Krleža, Simfonije, 1933, 174)*. — Muzika (glazba) udara ili svira, udaraju i bubnjevi i bubnjići (doboši i talambasi), tambure, cindrica (citara), harfa i glasovir; trublje i trubljice trube, svirale ili frule i sopilke (tal. *flauti*, njem. *Flöten*) sviraju ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 117)*.

2. u frazi *trubiti (o čemu)* u značenju *govoriti javno o čemu*.

Pa, eto, još imadu ti naši rodoljubi obraza, da trube narodu na sva usta o svom rodoljubliju, o svojim zaslugama, o svojoj mudrosti *(Gjalski, U noći, 1913, 65)*. — Da, ja sam prezirao one ljude, koji su diplomatskim lažima trubili o miru ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 33)*. — Smiješno! Imade već više od tri mjeseca što trubite urbi et orbi, da je Domaćinski kriminalan tip! *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 144)*.

3. u frazi *trubiti na što* u značenju *poticati, zvati na što*.

Sad tek se u mir na imanje dao. / Tu skoro čast i penziju izgubi, — / Okrivili ga, da na bunu trubi, — / A baš tih dana drugoč obudovi ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 107)*.

trublja, f., *truba*.

Učitelj se tom ponudom odlikovanim nadje i, da obćemu očekivanju što dostojnije odgovori, najprije se izkašlje, zatim glavu zabaci i kano trublja sudnjega dana pjevati zaintači *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 13)*. — Kao munja sjeknu volja gospodara: / Sve se diže, sve se na put sprema. / Ognja nesta, već šatorâ nema; / Trublje ječe, talambas udara: / Divlja buka ... hat pod momkom hripa ... *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 159)*. — »Da mi svatko štedi život kralja, / Živa u ruke da dobijem valja«. / O dobiti pako niti ne besjedi. / Kad al' trublje jeknu: eto ti Hrvata! / Mukao tutanj svedjer bliže stupa ..../ Glas pjesama, od kopita lupa – / Udri u talambas! Nut užasa, rata! – *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 166)*. — Poluizbjeglu vraća dušu, / Ter se miče i četveronožke, / Po zelenu gmiže polju: / Plačan dokaz, da ne samo stražnja / Trublja! mrtve na sud budit more, / Kad trostruci isto biči tvore *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 180)*. — Visoko drže svetim na usnama / angjeli trublje duge. Ozvanjaju / u svemirnim beskrajnim širinama / metalni zvuci – pa se pričinjaju / kô usklik slave *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 99)*. — Odjedared zagrmjelo sto trubalja groznim zvukom, / Sa zapada četa lâva kô da ruknu muklim rukom, / Oblak praha sve se mota, a iz njega junak sinu, / Sav u zlatu, kô Šurija, kad se vine nad planinu *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 153)*. — I opet je, u šutnji jednog časa, zabljesnula između brata i sestre ona davna tajna. No tu su šutnju odmah prekinule trublje, koje su se oglasile izdaleka *(Nehajev, Vuci, 1928, 17)*. — Raj na tvojoj snivam grudi, / A1 me nešto iz

sna budi: / Čuj, to trublja glasno zove / U boj naše sokolove! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 6)*.

trubljač, m., *onaj koji svira trubu*, *trubač*.

Napokon stanu sva trojica kano ukopani – sa driveničke kule javila se trublja, ma ne u kratkom zvuku – trubljač je trubio dugo, neprestano, trubio dok daha ima *(Nehajev, Vuci, 1928, 135)*. — Shakespeare je crnca trebao učiniti trubljačem, a ne generalom. Koliko vike za jedan rubac! Sve je to tragedija rupca za nos! Kad bi barem bila Desdemonina podvezica!« *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 138)*. — Shakespeare je crnca trebao učiniti trubljačem, a ne generalom. Koliko vike za jedan rubac! Sve je to tragedija rubca za nos! Kad bi barem bila Desdemonina podvezica!« *(Nehajev, Eseji II, 1945, 207)*.

trubljaj, m., *jednokratan zvuk trube*.

Bilo je već dosta noći odmaklo, kad je silan trubljaj sa okrugle kule probudio kicoša Andriju Horvata, vratara, koj' je u maloj stražarnici do velikih vrata hrkao *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 129)*. — Uto zaori trubljaj tornjara. Ide gost. Ne prođoše dva časa, i gospođi Klari predstavi se visok, crnomanjast časnik, odjeven u gvožđe ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 238)*. — U taj par ču se trubljaj, sve se glave okrenuše prema dozivu trublje, a čete vojnika prenuše se od toga glasa na oružje *(Šenoa, Kletva, 1934, 342)*.

trubljaš, m., *onaj koji svira trubu*, *trubač*.

Dodju do ceste. Svatovi huškari i trubljaši uzeli silno trubiti *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 125)*.

trubljava, f., *trubljenje*.

Al u taj čas čula se iza krajišnika posve blizu trubljava i bojna vika *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 85)*.

trubljenje, n., glag. im. od *trubiti*.

Na izlasku ih je dočekala urnebesna buka limenjača, trubljenje u rogove, zviždanje, ukanje. Žurno su morali umaknuti kući. Ali sve se to smatralo šalom, jer je takav običaj u selu pri svakom vjenčanju *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 24)*.

trubljica, f., dem. od *truba*.

Muzika (glazba) udara ili svira, udaraju i bubnjevi i bubnjići (doboši i talambasi), tambure, cindrica (citara), harfa i glasovir; trublje i trubljice trube, svirale ili frule i sopilke (tal. *flauti*, njem. *Flöten*) sviraju ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 117)*.

trubnjava, f., *trubljenje*.

(Dimitar i svi ostali prate ga; uz obće klicanje i vojničku trubnjavu promieni se pozorište) *(Demeter, Teuta, 1891, 89)*. — U prvi kraj pomislismo: eto čovjek misli da bez roga nema lova, no kad ne mogosmo otkriti u njega puške, onda nam je cijela trubnjava bila prava zagonetka. – Što on trubi? – pitasmo se jednako, a sudac Petrović već se gotovo ljutio, bojeći se, da će se sva divljač razbježati *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 240)*.

truckati se truckam se, *poskakivati i tresti se tijekom vožnje po neravnom terenu*.

Nešto prije maloga mosta preko tihe i mutne Lomnice, što blago vijuga kroz ravnicu, sustižu nas kola. Mlad, plavušav seljačić tjera dorataste kobile, a u praznim kolima se truckaju dvije sredovječne žene *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 179)*.

trućiti trućim, *baciti s namjerom da zvoni*.

... brěčiti, tresnuti, trŭćiti znači: baciti tako da zvekne – oriti (soriti), urvati (survati): bacati (baciti), da se valja i da lupa ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 80)*.

trud, m. i f.

1. *napor što ga traži fizički ili umni rad*.

Nad Lovrinim domom tek je pokoj dano / I sve u san palo kano pozaklano, / Svalili ih trudi veseloga dana / I velika sreća još od jutra rana *(Velikanović, Otmica, 1901, 95)*. — Zašto trud dugih godina, čemu ovaj raj, kad ga ne će imati tko uživati ? ... I njemu dodje, da razvali ogradu oko izvora i pusti vodu, nek nosi zemlju i cvijeće ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 53)*. — Pa da dadu za svaki trud pedeset novčića, onda bismo mogli barem živjeti. Šta misliš, hoće li dati? *(Leskovar, Katastrofa, 1917, 15)*. — Ne, jalov ne će biti trud i duga / Rabota, kad su sa mog čela kaplje / Protekle znoja, kad iz oka moga / Protekla suza, a krv iz njedara *(Nazor, Lirika II, 1918, 97)*. — Eh, dobra gospođo. Da Vi znate naše trude i naše muke. Bura zimi, a to strašno sunce ljeti. Samo kidaš život, a ni za što. A meni se, s onom rukom u kosi, u onaj čas pričinjalo, da nije nikad ni bilo muke i nevolje na ovom svijetu *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 132)*. — Pa

da dadu za svaki trud petdeset novčića, onda bismo mogli barem živjeti. Šta misliš, hoće li dati? *(Leskovar, Katastrofa, 1944, 23)*.

2. *učinak truda, plod truda*.

O Bog dao samo blagi, / Da svi trudi tvojih ruku / Plodni budu tvomu puku! *(Preradović, Djela I, 1918, 131)*.

3. mpl. *porođajni grčevi*.

Bilo joj još u noći veoma zlo, ali ne mogaše iz službe. Jer je rodilja zapala u posljednje trude. Već ju je gotovo groznica tresla, kad je liječnik napokon izvadio dijete *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 63)*. — Zvaše se Arif Suljić umrloga Ibrahima. Ugledala sretna majka u trudovima daleku planinu umivenu rujem svježega osvita i blaženo povila divno muško čedo – Arifa *(Hanžeković, Novele, 1932, 83)*. — Kad se žena porađa, onda cvili i vrišti, jer je popadaju bolovi, trudovi (trudi se)... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 48)*.

4. f. *ljubavna bol*.

U zelenoj livadici / Leži Antun na travici, / Antun sanja, ter se budi, / I uzdiše svoje trudi. / Gdě li si Anice, / Rumena ružice / Odzovi se jedanput *(Ilić-Oriovčanin, Slavonske varoške pěsme I, 1844, 21)*.

5. u frazi *uživati plode čijih truda* u značenju *okoristiti se rezultatima tuđeg rada*.

... štuj i slavi one mudre i poštene ljude koji besidom, perom i dilom brane narodne pravice i ginu za narod: štuj ih i slavi, kad i nebi odmah ni polašćine mogli učiniti; jere kadli tadli uživat ćeš plode njihovih krvavih truda *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 374)*.

6. u frazi *dokle bi me opio trud* u značenju *do granica izdržljivosti*.

Kad bi me nešto stislo u grlu, bježala bih po hridinam a i umarala bih tijelo i dušu; bacala bih se kao riba u more, plivala bih dokle bi me opio trud. Tad nijesam više mislila na svoje tuge *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 75)*.

7. u frazi *gdje se trud ulaže, tu i Bog pomaže* u značenju *kada se ulaže trud, rezultat ne izostaje*.

Gdje se trud ulaže, tu i Bog pomaže. Ded se posla lati, pak će i Bog dati *(Kušar, Narodno blago, 1934, 89)*.

trud, m., *drvena guba koja osušena služi za paljenje vatre*.

Izvadi iz tehare kremen i trud, i udari čakmakom, dok uhvati iskru. Povuče dim i dva, zakašlja se, i dok otkašlja jutarnje kašljanje i očisti ždrijelo, razbistri mu se pred očima *(Nametak, Za obraz, 1942, 13)*.

trudan -dna -dno, *koji se odnosi na trud, drvenu gubu za paljenje vatre.*

Spremi on prsten u svoju trudnu kesicu, u kojoj je nosio u torbi masat, kremen i trud za kresanje vatre *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 164)*.

trudan -dna -dno.

1. *koji je umoran*.

Vrlo sam trudan, daj, okrepnu pruži mi kap *(Ilijašević u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 237)*. — Gdje tražeći carstvu obrane, / Raspom prieti kob mu kleta. // I čiem trudan tač se topi / Po razlicieh misli moru, / Zenice mu san zaklopi, / Ter speć osta svietlu u dvoru *(I. Mažuranić, Osman, 1895, 105)*. — Trudna sam, umorna, ne mogu već / Toliko po svuda lutah, / Ćutim u prošlost da mi je leć, / Kanit se trnova puta *(Begović, Pjesme, 1896, 75)*. — Moj flegma Mijat ostao u prvoj sobi, pa sjeo trudan onako po domaću *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 191X, 12)*. — Na počinak djeco, – ozove se stari Žugečić iz dvorane, – kasno je već. A ti, Anice, zaboravljaš, da je Vojko od puta trudan *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 122)*. — Na ruku trudna već mi klonu glava, / A prazno oko u polumrak gleda. / Kraj mene tiho moja žena spava, / A k njoj se stišću do dva naša čeda *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 120)*. — Gleda: / daleko negdje, daleko, / sunce zlatnim plugom zemlju ore, / trudne žene žanju zrelo žito *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 81)*.

2. *koji je slab od bolesti*.

Čuo sam od žena da je jučer bila baš trudna, i da su noćas slali po popa *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 4)*.

3. *koji je fizički težak*; *psihički naporan*.

Dakako da ovakih praznih ljudi, koji sebi inače prisvajaju velika prava i povlastice, koji se usudjuju dapače drzkomu ruglu izvrći trudan rad ozbiljnih ljudi – da ih ima širom svieta, a ne samo u Zagrebu; no on se druguda slabo mario na njih osvrtati ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 10)*. — Ptica čami na drvetu / Bez radosti pjesmice, / Il se k trudnom sprema letu / U toplije krajeve *(Preradović, Djela I, 1918, 13)*.

4. *koji je ispunjen čime, pun čega*.

Druge zore vidjeh na njemu okrajak od japanske lepeze i približivši se kradom, kao kozonožac usnuloj driadi, nagjem pod balkonom ružu, trudnu od rose i mirisa, toplu i tešku od sočnog rumenila, a na peteljci – svilena, ružičasta vrpca *(Matoš, Umorne priče, 1909, 62)*. — Mi mislima smo ljudi trúdni kraljevskim / i one nam zriju kô jesenje voće. / O, misli nam se skûpe kao napjev toče, / u duše i knjige i na nove ploče *(Krleža, Knjiga lirike, 1933, 61)*. — Druge zore vidjeh na njemu okrajak od japansko lepeze i približivši se kradom, kao kozonožac usnuloj drijadi, nađem pod balkonom ružu, trudnu od rose i mirisa, toplu i tešku od sočnog rumenila, a na peteljci – svilena, ružičasta vrpca *(Matoš, Umorne priče, 1936, 75)*. — Naokolo je uzduh trudan od slatkog mirisa, jer vječno stremi uvis sa žrtvenika žrtva svetog dima u razbuktalom ognju« *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 26)*. — Straži toranj ko tvrđa, barokna bijela figura. / Nad talasom šume se oblak smolavi puši: / tmast, neproziran, taman, munjinom trudan ko bura *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 121)*.

5. *koja nosi dijete*, *noseća*.

Pojam zatrudnjeti u pojedinim krajevima naše domovine označuje se još ovim riječima: zanijeti ili ponijeti, zateščati, zadjetinjiti, zabređati (ovaj se glagol upotrebljava i kao prelazan: zabređati ženu), zaići u breme, osjetiti se (trudna), ostati trudna ili teška ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 48)*.

trudbenik, m., *onaj koji obrađuje zemlju*, *težak*.

I plugu slava! Don'jeh ga, zemnici, / Sa gorskog bïla, s rumenog oblaka: / Don'jeh ga vama, zemlje trudbenici, / Kada ste prvu zoru ugledali, / I ludi, plahi o rujnu osvitu / Zemljom se širnom strepeć rastrkali *(Nazor, Lirika I, 1918, 37)*.

truditi se trudim se.

1. *ulagati trud*, *nastojati*.

To mu je bila zaštita, ograda, iza koje se skrivao pred strahom, koji je izazivala krv ili temperatura. I grčevito se trudio, da ostane iza te ograde. Iza nje sakriven imao je pravo uvjeravati sebe, da mu se učenje tih paragrafa gadi zbog njegova životnog stava ... *(Perković, Novele, 1935, 79)*.

2. *biti u porođajnim trudovima*, *rađati.*

Kad se žena porađa, onda cvili i vrišti, jer je popadaju bolovi, trudovi (trudi se)... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 48)*.

3. u frazi *tko se trudi, za sebe se trudi* u značenju *tko ulaže trud, imat će i rezultate*.

Radi, pa ćeš steći! – – Tko sabira u ljetu, razuman je; tko spava o žetvi, sramotan je! – – Tko se trudi, za sebe se trudi: Radišu Bog pomaže! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 131)*.

4. u frazi *truditi se iz petnih žila* u značenju *truditi se svom snagom*.

Kadikad je na tanjuru milo zacvilio nož u ruci Mate Lovrekovića ili Đuke Capića, koji su se iz svih sila i iz petnih žila trudili, da jedu »fino«, ali im je slabo polazilo za rukom. Proklete viljuške i noževi svaki čas bi ili pali na pod ili na tanjur *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 122)*.

trudni -a -o, odr. od *trudan*.

I Ljerka se neko vrijeme ne maknu sa svoga mjesta. Trudni mir legao joj na oči, utisnuo se u crte oko usana – no čeznutljivi smiješak otimao jê umornosti *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 74)*. — I Ljerka se neko vrieme ne maknu sa svoga mjesta. Trudni mir legao joj na oči, utisnuo se u crte oko usana – no čeznutljivi smiešak otimao ju umornosti *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 82)*.

trudnica, f., *ona koja je u drugom stanju, noseća*.

Trudnica ilti prisobnica je trudna, prisobna žena, a trudnoća, bremenitost stanje u kojem se nalazi trudna, bremenita, prisobna žena *(Kušar, Narodno blago, 1934, 48)*.

trudnije, comp. od *trudno*.

Zatim ono prvo svakako je mnogo trudnije i mučnije, a ovo drugo ne treba svega onoga teškoga duševnog naprezanja i čestoga odricanja ugode i zabave ... *(Gjalski, U noći, 1913, 145)*.

trudno, prilog.

1. *umorno*.

Pristajete li? sagne se Fran k njenome licu. – Pristajem! – dahne ona, te se samo časkom nemoćno, trudno osloni o njegovo rame. Fran se zanese, prigrli ju i tisne cjelov na podatne joj usne *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 88)*.

2. *u trudovima, s naporom.*

Ima jedna mala gospa Marija / Što sve mi draža biva što je starija. // Jer ona me je prvog trudno rodila / Za ručicu me slabu prva vodila *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 116)*.

3. *teško*.

Gospogja Mare (podigla se, tiha, ali kao da joj se glas i ruke tresu): Niko!... prosti, znaš!... (smetenim posmijehom) Što sam šoka! Otkad ideš po svijetu... Svegj mi je bilo trudno... ma nigda, kako – danas!... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 116)*. — Gospar Lukša (k. g.): A poslije?... bilo ti je trudno? ah?!... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 154)*. — Je si li me zažugjela? – zapita mladić rastreseno, gladeći joj zlatne koee. – Ah! da znaš kako je trudno brojiti žice na radnji svojoj, kad ... *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 98)*.

4. u frazi *trudno je uz vodu plivati* u značenju *lakše se prepustiti zlu nego ići pravim putem*.

Svakomu je svoje breme najteže. – Trudno je uz vodu plivati (t. j. zlu udesu odolijevati). – U zlu se čovjek gleda kakav je. Zlato se u vatri kuša, a čovjek u nevolji *(Kušar, Narodno blago, 1934, 193)*.

trudnoća, f., *stanje ženske osobe koja je trudna*.

Trudnica ilti prisobnica je trudna, prisobna žena, a trudnoća, bremenitost stanje u kojem se nalazi trudna, bremenita, prisobna žena *(Kušar, Narodno blago, 1934, 48)*.

trudnja, f., *trud*.

Posrnuo konj i pao / S griza prebolnoga / I poda se povalio / Beduina svoga. / Gleda ovaj, da se otme / Položaju hudu, / Al ujede i njeg zmija / Trudnja mu zaludu *(Preradović, Djela I, 1918, 76)*.

trudoljubiv -a -o, *koji se rado trudi*.

Sve bi selo zvalo staroga trgovca čičom Jovom, pa se stari ljudi još opominju, kako je čiča Jovo bio radin, trudoljubiv, prilježan, marljiv, štedljiv i podhvatan, a uza to čovjek pouzdan, tvrde rieči i vješt svomu poslu *(Stojanović, Slike, 1881, 177)*.

truga, f., *sanduk*.

O, Ti! / Zar nemaš plohe druge, / već mene / čedo bola i sjenu trule truge, / mene, boju jedne ugasnule duge! *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 44)*.

truhliti truhlim, peior. *propadati u dosadi i neradu*, *truliti*.

U tamnici čovjek tamni ili tamnuje (čami) – u gvožđima truhli (Otruhlio je u gvožđima) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 164)*.

trulež, m.

1. *ono što je trulo*, *mjesto zahvaćeno truleži*.

Radi jaka mirisa paljevine i morskoga mulja nisam mogao njuhom razabrati trulež, radi čega sam dugo odabirao, dok nisam pronašao jednu, koja je između dva kamena zijevala *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 30)*. — U polumraku ormari su nalik na aveti. Tišina je potpuna, iako čujem kako crv drvo toči. Lagan ali prodiran vonj truleži gotovo me omamljuje *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 16)*.

2. peior. *stari ljudi*.

Što još bijaše polubudno od mladje generacije, to je bacalo porugljive poglede na starce i sarkastično se osmjehivalo: »Pa da nije za vatru taj stari trulež? Pa zar ga ne će jednom već izbaciti napolje? ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 217)*.

3. *ljudi propali u moralnom smislu; stanje moralnog pada u društvu*.

Mislim na Rousseaua i na Tolstoja. Selo, izvor gradskih energija. Ladanje, princip zdravlja, prirodnosti i rada proti varoškoj truleži, neprirodnosti i lijenosti *(Matoš, Pečalba, 1913, 72)*. — Kako bi mogao da podnese njeno razočaranje, pa makar i ovako iz daljine, samo u mislima. Ona bi iznenađena rekla: voljela sam, a on je lešina, ufala sam se, a on je trulež *(Perković, Novele, 1935, 69)*. — A ja sam, da trgnem svoje ljude iz mrtvila i iz močvarne truleži u kojima ih nađoh, odabrao – kao bič – onaj smrtni grijeh što u sebi ima najviše dinamike i čežnje za životom pa i najčvršće veze s estetskim osjećajem: Pohotu *(Nazor, Eseji i članci, 1942, 76)*.

truliti trulim, *postajati truo*, *gnjiliti*.

Već da hćercu moju osvojite. / Čujte mene dakle i počujte! / Tecite mi suhovrhoj jeli / Usrĕd polja što jalova truli, / A od jele na Bojanu hladnu, / Od Bojane momu perivoju: / Na tankome tamo struku ruža, / Tko j' ukine i meni donese, / Za njega mi moja hćerca podje *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 18)*.

trulost, f., *stanje onoga što je trulo*.

Zapad gine, trune, kunja, / Život mu je loš, / A istoku sto je munjâ / U životu još. // Trulost

traži vatru vele / U prirodi svud, / Od istočne planut striele / Zapadni će trud *(Preradović, Djela I, 1918, 148)*.

truljar, m., *probisvijet*, *protuha*.

Bio vašar u njekakvom selu. Sgrnula se svietina odkud nije. [...] Pod mehanom sjede dva truljara s litricom rakije. Ide litrica od ruke do ruke, od Todora do Živana sa »spasi bože! na spasenije!« *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 29)*.

truljarski -a -o, *koji je lažan*, *krivotvoren*.

… no sada istom spazi, da oni tamniji nisu pravi dukati, nego lažni, truljarski, kako ih na selu zovu. Pet pravih a pet lažnih! Prevarila ju Tena, prorajtala pet pravih, pa ih nadomjestila truljarskima! *(J. Kozarac, Tena, 1919, 217)*. — ... nu sada istom spazi, da oni tamniji nisu pravi dukati, nego lažni, truljarski, kako ih na selu zovu. Pet pravih, a pet lažnih. Prevarila ju Tena, prorajtala pet pravih, pa ih nadomjestila sa truljarskima! *(J. Kozarac, Tena, 1934, 127)*.

truljav -a -o, *koji je traljav, odrpan.*

Naheri Toporko šubaricu, turi tanašne ručice u žepove truljavog zobunčića, raskreči nožice i zamisli se *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 233)*. — Bulji, kao žaba namiguša, u truljavi, stari, kiseli pod i čeka, što će sad njegovo kićeno društvo *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 137)*.

trumbesa, f., *trubica*.

Dobro! Dobro! vidjet ćete već ... zaprijeti se on kao uvijek ružno i ode. Ja sam samo mahnula za njim rukom i rekla: – Pjevaj, zloćo, pjevaj, ne će tvoja trumbesa do nebesa! *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 114)*.

trumbetica, f., *trubica*.

Oho, kakva je to opet muzičica? – reče Tomi, začuvši na ulici trumbetice, pištaljke i svirale (da, i bubnjiće) i sve se to izmiješalo s dječjom vikom i smijehom *(Marinković, Proze, 1948, 24)*.

trumpeljast -a -o, *koji je zdepast, trapav.*

Jezus Marija! – ciknu prestravljeno veterinarova žena i klonu u mršavo muževo naručje, a komandant, onako trumpeljast, potrči dolje. Nadje narednika gdje leži na djubretu *(Matoš, Iverje, 1899, 74)*. — Jezus Marija! – ciknu prestravljeno veterinarova žena i klonu u mršavo muževo naručje, a komandant, onako trumpeljast, potrči dolje. Nađe narednika gdje leži na đubretu *(Matoš, Iverje, 1935, 63)*.

trumpeta, f., *limeni puhaći instrument sa savijenom cijevi i piskom*; *truba*.

Zviždaljke, trumpete i praskavice podvostručuju buku *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 46)*.

trûn, m.

1. *sitan djelić*, *trunka, mrva*.

Kô što trepavica / brani oko od truna – / Branila te od jada / sreća blagopuna! *(Vraz, Djulabije, 1880, 32)*. — ... al meni je sada / Ko u r'ječ da svaku ti pada / Sa mjeseca trun, // Što srebrno gori, / I sve, što ti ne znaš mi reći, / Tih valova šum, / U tvoje se pletući r'ječi, / Da zbori *(Nazor, Četiri arkanđela, 1927, 19/20)*. — Kaže se: Nema (ništa) ni mrvice, ni trùna, ni zere ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 62)*.

2. u frazi *ni trun* u značenju *nimalo*.

... Tolstoj je, istina, došao u sukob s oficioznim predstavnicima pravoslavne crkve u Rusiji, ali ga sve te opreke nisu ni za trun približile idilskom skepticizmu Renanovu *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 19/20)*. — Sam Jagor ide stazom preko livada – nigdje ni truna hlada, a zrak igra pred očima kano zlatna vodica *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 143)*. — A ipak je njegov glas zabučio usku uličicu, prošao cijelim selom i odjekivao preko luke [...] S nekoliko mjesta u daljini pošalju odgovore, kojima nije poklonio ni trun pažnje *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 82)*.

3.u frazi *gledati u oku bližnjega trun, a ne vidjeti grede u svome* u značenju *imati dvostruka mjerila*.

Gledate u oku bližnjega trun, a ne vidite grede u svome. Eto, to ste vi! *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 35)*.

4. u frazi *biti komu trun u oku* u značenju *jako komu smetati*.

Jaka vlast Šubićâ banâ dolnje Hrvatske i knezova povećih primorskih gradova, bila je sad trun u oku i velika smetnja mletačkoj vladi *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 103)*.

trun, m.

1. *tron*, *prijestolje*.

Sa truna reče Josip car: / »Svim redovnikom nek je kraj; / Tolikih zdravih ljudih kvar, / I bez njih ćemo steći raj ...« *(Šenoa u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 193)*. — A oni lete i biju krili / Naoko starca Peruna

/ I bacaju voće i zlatno klasje / Na podnožje njegova truna *(Vidrić, Pjesme, 1925, 22)*.

2. *pren*.

On vidjo te je junakinju dičnu; / Na nevinosti sjedila si trunu / Iz morske sjajne palače kristalne, / Gdje izniela si djevičanstva krunu *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 119)*.

trunak -nka, m.

1. dem. od *trûn*, *malenkost, djelić*.

U pokrajnoj sobi oko stola bila smjesa svakojako obučenih, nekoji u crnom nekoji u šarenom odielu [...] dobro motreći, je li vino čisto, vraćajući ga bezobzirno, ako su i najmanji trunak na boci opazili *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 3)*. — U pokrajnoj sobi oko stola bila smjesa svakojako obučenih, nekoji u crnom, nekoji u šarenom odijelu [...] dobro motreći, je li vino čisto, vraćajući ga bezobzirno, ako su i najmanji trunak na boci opazili *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 35)*. — Dosta ste se igrali sa mnom i s koljenom mojim! Prijateljstvo hoćete, je li, a vrebate na to, da mi ispijete posljednju kap krvi, posljednji trunak moga tijela i duše! *(Nehajev, Vuci, 1928, 124)*. — ... bila je zaista posve mirna, samo je trunak poblijedila i oči su joj malo okrupnjale i zalile se staklenastom vlagom ... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 24)*.

2. u frazi *ni trunka* u značenju *nimalo*.

... onako nekako kao kod Nele i Neumayera – nije mogla u ponašanju svoje kćeri ni trunka opaziti, što bi ju odalo, da joj je Lešić drag i mio *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 77)*. — ... onako nekako kao kod Nele i Najmajera – nije mogla u ponašanju svoje kćeri ni trunka opaziti, što bi je odalo, da joj je Lešić drag i mio *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 78)*. — Doskora nije bilo u meni ni trunka srdžbe, ali mi tuga padala još teža na srce *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 68)*. — Ali gospodin kardinal Lang nije priznavao ni trunka od zahtjeva nove i strože struje, kao što nije priznavao uopće ničesa izvan volje svoje, možda i cesarove *(Nehajev, Vuci, 1928, 4)*. — *Hamlet*: Ja ću vam kazati, zašto; na taj način moja će vam susretljivost prirediti otkriće i vaša mučaljivost, kojom ste se obvezali kralju i kraljici, ne će izgubiti ni trunka *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 157)*. — Hamlet: Ja ću vam kazati, zašto; na taj način moja će vam susretljivost prirediti odkriće i vaša mučaljivost, kojom ste se obvezali kralju i kraljici, ne će izgubiti ni trunka *(Nehajev, Eseji II, 1944, 237)*. A dozvolite: jeste li čitali *Izdajstvo*? – Nisam ga imala pri ruci. – Al sam naslov! – Čini mi se kao početak propovijedi. A u tom vječnom moraliziranju nema ni trunka zabave! *(Draženović, Djela I, 1947, 343)*. — ... onako nekako kao kod Nele i Neumayera – nije mogla u ponašanju svoje kćeri ni trunka opaziti, što bi ju odalo, da joj je Lešić drag i mio *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 189)*.

truniti trunim.

1. *ljuštiti*, *čistiti.*

I drhtavimi prsti truni vlaće, — / U duši njenoj tajan glasak zvoni: / »Ja njega znam; da l' on još mene znat će?« *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 96)*.

2. *otresati*, *sipati*.

Grm ružin truni cvieće posljednje, / I čempres prazna gniezda prosipa / Na hladne ploče kamene *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 15)*.

3. *pren*.

U glasu joj bijaše suzâ, pa mi dodje da zaplačem, kada ih stala truniti u moje srce. Nasmije se blijedim, mekim usnama i bijelim ciganskim zubima, a ja je cjelunem – ni danas ne znam kako! *(Matoš, Novo iverje, 1900, 34)*. — Cvao je gjurgjic na proplanku luga, / Laki je dodir lepirova leta / Trunio s rosom sa grozdića miris, / Biserni posmijeh, od cvijeta do cvijeta *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 136)*. — U glasu joj bijaše suza, pa mi dođe da zaplačem, kada ih stala truniti u moje srce. Nasmije se blijedim, mekim usnama i bijelim ciganskim zubima, a ja je cjelunem – ni danas ne znam kako! *(Matoš, Novo iverje, 1935, 148)*.

4. u frazi *truniti rosu* u značenju *podraniti*.

Dan po kat. Ilinju, a na dan pravosl. sv. Prokopija bila ujutro tolika magla, da ja nijesam ni izlazio u lov, a Dragan, izišavši, nije mogao ništa vidjeti doli bregove u magli, pa je zabadava trunio rosu *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 156)*.

truniti se trunim se.

1. *padati*; *osipati se*.

Pogleda toga jedan trak mune / U srce dievi; srce se sgrije, / Iz oka drobne suze se trune, / K nebu visokom duša se vije ... *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 15)*. — Ti plačeš! Svjetle suze, / Niz lice ti se kano biser trune, / I suze najljepši su / Dragulji tvoje djevičanske krune

(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 118). — Krasni dnevi mladovanja moga, / Ja već vidim vašu gasnut sreću; / Makar suza osula vas mnoga, / To bi rosa u šarenom cvieću. / Cvieće vaše sve se više truni, / Osta golo stablo tek života *(Hranilović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 112)*. — ... on pogleda gore, i vidi da sjedi pod cvatućom lipom, i da se njezini cvietci po njem trune *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti V, 1895, 244)*. — Trune se latice s ružâ. / Dalekim, sjenatim vrtom / Široki listovi dršću ... *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 90)*. — Ja pošetah po mavi-sumbulu;[1]) / Trûne mi se lule[2]) sumbulove, / I padaju meni u terluke.[3]) / Pa ja velim lulam' sumbulovim: / »Ne trun'te se, lule sumbulove, / Ne padajte meni u terluke ... *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 40)*.

2. *pren*.

Tako dođe proljeće. Lug i polje se zeleni, iz sela se razlijeva sok šokačke pjesme, ispod dudova duduču gajde, na šareno, ravno požeško polje truni se radost zlatne ševine pjesme *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 197)*.

3. *ljuštiti se*.

... to je bila neopisivo dirljiva scena, tako da su na galeriji dame visokih činovnika u krznu i u svili, samo sušile bijelim rupčićima navlažene oči i puder što se od velike vrućine trunio s tih bijelih, naprahanih gospojinskih obrazina *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 116)*.

trunka, f., ovdje u frazi *i trunku jednu* u značenju *imalo*.

Jesi li imala ruku i s kakvim drugim osim mene? – polako je cijedio riječ po riječ. – O, da Bog d'o nisam ovaj čas živa dočekala, da me ovako pitaš! Meni više ni onako nema života, kad ti i trunku jednu sumnjaš u moj námûs *(Nametak, Za obraz, 1942, 66)*.

truntati truntam, *teško i tromo se kretati*, *vući noge*.

Iza župnika truntaše stari zvonar sa blagoslovljenom vodom i šeširom župnikovim, a odmah iza zvonara išla je škrinja – mala djetinja škrinja – sabita od čamovih dasaka ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 65)*.

trunuti trunem.

1. *raspadati se*, *truliti*.

»K pobjedi nas, kralju, ili k smrti vodi, / Smrt je bolja nego život roba! / Dok nam kosti ne trunu sred groba, / Tudjin našom zemljom ne smije da hodi!« *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 164)*.

2. *pren*.

I tako truhnemo u komodnosti, jer ne ćemo da znamo, da je čovjek najvriedniji kapital u svakoj zemlji *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 23)*. — Pozdravi mi Rim, Akropolu, Carigrad. Ali, Bože moj, biti star i učen kao ja i morati trunuti medju glupim zidinama toga glupog, filišćanskog grada! Uf, alaj me boli desna prednja noga! *(Matoš, Umorne priče, 1909, 72)*. — I tako trunemo u komodnosti, jer ne ćemo da znamo, da je čovjek najvredniji kapital u svakoj zemlji *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 24)*. — Pozdravi mi Rim, Akropolu, Carigrad. Ah, Bože moj, biti star i učen kao ja i morati trunuti među glupim zidinama toga glupog, filišćanskog grada! Uf, alaj me boli desna prednja noga! *(Matoš, Umorne priče, 1936, 86)*. — Noć je puna teških uzdaha i nesna, / a postelja je tvrda i kao sanduk tijesna. / Sve su duše naše skupocjene urne / bola, jada i pepela pune. / U nama duboka tajna crna trune *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 60)*.

trunje, n., coll. od *trun*.

Onda dijete obara srdito nogama neprijateljske redove i lupa po njima. Nekoliko je neprijatelja ostalo na nogama. Dijete se laća čekića pa ih bije: drvene se glave krše, noge i ruke vrcaju uvis; začas su svi neprijatelji hrpa trunja. Na tu lupu otvorila se vrata, i majka je ušla u sobu *(Nazor, Gubavac, 1926, 22)*. — Evo ti piše muž iz soldačije! – veli joj Mata, a ona otresajući trunje od sijena lecnu se nekako, pa se začuđeno zagleda u pandura *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 167)*.

truo -la -lo.

1. *koji je zahvaćen truljenjem*, *gnjio*.

Po šumnom potoku / Klada tiho pliva, / Što je trulo i tromo, / Nema u sebi odziva *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 71)*. — Sva ta jalovost hrvatskog pohoda preko Drave pokazala je svoja gola rebra upravo pred bečkim barikadama, kada se Julijanu Fabriczyju sva ta narodna slava pričinila trulom kao strvina *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 166)*.

2. *koji je pokvaren, bolestan*; *koji propada*.

Velika bura trese suhim lišćem prastaroga republikanskoga duba i pokazuje nam malo po

malo sve zglobove, sve zaveze, sve rupe jadnoga izumrloga mu debla, razgaljuje mu svu golotinju raspečenih, oguljenih, prebijenih patricija. Kostur se već kesi pod prosušenom kožom trule starosti *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 26)*. — Sobom se nijemo razlijevaše polutama, zasićena teškim mirisom ljekarija i trulih prsiju *(Hanžeković, Novele, 1932, 111)*.

3. *koji je nepoduzetan*, *bez ideja*.

Političke stranke u Hrvatskoj su tako trule, tako kukavne, tako ropske, da je đak hrvatski, legendarni i veseli Grabancijaš, ostao kao jedini reprezentant političkog idejalizma i zdrave narodne politike *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 130)*.

4. *koji je depresivan*, *bez perspektive*.

Tu sve je trulo i sve trulim biva. / I podne na brdu i mudrost i kavane, / te ničeg nema, što bi svijetlo bilo. / Tu sve je gnjilo / i sve je jedna boja: beznadna i siva. / i sve je trulo i sve trulim biva *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 47)*.

5. u frazi *truli gazde* u značenju *ljudi toliko bogati da ne stignu trošiti imutak koji potom trune i propada*.

Ja sam o Petroviću čuo samo to, da su mu roditelji truli gazde negdje u Ugarskoj *(Matoš, Iverje, 1899, 24)*.

trup, m.

1. *mrtvo tijelo*, *truplo*.

Na skoro će trup tad moj bez daha / U zemlju se pretvoriti ... *(Dežman u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 107)*. — On bjè! . . Kako nepomičan / Smrtnoga nakon daha / Bez sviesti ostade trup njegov, / Lišen tolika duha: / Poražen tako i zapanjen ... *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 83)*.

2. *dio tijela između vrata i udova*.

Njene noge sa žilavim ovalnim listovima bijahu prejaki potpornji za malen trup *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 57)*.

3. *odsječen i okresan dio debla*, *trupac*.

Pohitim onamo preskačući kamenje i trupove skrhana drvlja ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 24)*. — U kiši i snijegu, u žezi i studeni, rušio je šume, obdjelavao sjekirom gorde trupove hrastova i bukava u balvane, koji su tovareni u vagončiće šumske željeznice ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 253/254)*.

trupa, f., *veća vojna jedinica*.

Iza Dervente počnu se Filipovićeve čete kod Kotorskoga tući, a s onu stranu Bosne takodjer jedna trupa kretala prema Tuzli *(Martić, Zapamćenja, 1906, 96)*. — Stotine aeroplana krstarilo je zrakom kao zloguke ptice, javljajući komandi radijem kretanje protivničkog pojačanja, našto je održana služba Božja na otvorenom polju, koje su poklopile trupe od preko tri stotine hiljada vojnika *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 54/55)*. — Treća trupa naprijed, treće krilo poslije zaštitne paljbe, naprijed. Baterija C, paljba! *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 58)*. — To su oni nesretnici četvrtoga voda, koji uvijek stradavaju najjače kod neukih i loše izvježbanih trupa *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 45)*.

trupac, m.

1. *odsječen i okresan dio debla*.

Išli su izmedju povaljenih trupaca, naslaga istesanih dužica, druge izdjeljane gradje i iverja *(Novak, Zapreke, 1905, 171)*. — A teži šumski rad? Jeste li na primjer pomagali izvlačiti iz gore trupce? *(Novak, Zapreke, 1905, 171)*. — Kako voda ide naniže, oni snizuju i dasku vadeći ispod nje neke trupce, pa onda opet na nju, i vuci iznova onu gredu, sad amo, sad tamo *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 51)*. — Mladost se sletila s gata, ljudi se okupili oko leuta, dječurlija hitro podlaže trupce po žalu *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 39)*. — Izrezat će drvo u trupce, iscijepat će njih u brvna, ispiliti u daske i izrezati u letve, iz kojih će po mjeri dobivati dužice *(Perković, Škrinja, 1950, 13)*.

2. *dio tijela između vrata i udova*, *trup*.

Na glas bubnja dolaze ljudi i žene sa sviju strana, da slona sijeku, i da odnose meso, koliko god koji hoće. Zadržali smo samo ono, što je najbolje: možđane, noge i trupac *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 151)*.

trupina, f.

1. augm. od *trup*.

Do prsiju ga isplazio. Ali ga ni tada ne pustih i tek, kad osjetih mrtvu težinu njegove trupine, bijesnu mi misao, da sam ga zadavio *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 26)*.

2. *ostatak*, *ruševina*.

Sve nekako nehotice, našao se pred golemom kamenom trupinom starog čađavog Louvrea *(Krleža, Novele, 1937, 203)*.

3. *brod*.

Sutradan tražili su Lapića oružnici. Ne nadjoše ga u mjestu. Podjoše u potjeru i ugledaše ga na brijegu Neretve, gdje se krca u trupinu *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 102)*. — Doplavavši do broda, goleme gvozdene trupine, pristali smo kod kormila, oko kojega se nakupila ogromna množina trave, ovivši ga u tvrdo spleteno klupko *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 94)*.

trupina, f., augm. od *trupa*.

Iza Micinog repa na pet ili šest koraka zabili su se zapovjednici vodova, kao kolci. Oni bi imali da budu os satnije, oko koje će se trupina svrstati *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 87)*.

trupkalica, f., *mali kas*.

Trupkalica je mali kas; trupkati: ići malim kasom (Trupkalo je konj koji trupka, koji ide malim kasom) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 32)*. — Divlje svinje se redovito, pogotovu u potrazi za hranom, kreću korakom, a samo izuzetno trkom i to stupačke, tj. trupkalicom ili malim kasom, kad kaskaju, kasuljaju i punim kasom, te skačke, kad trče uzagrapce, tj. skokom *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 22)*.

trupkalo, n., *konj koji ide malim kasom*.

Trupkalica je mali kas; trupkati: ići malim kasom (Trupkalo je konj koji trupka, koji ide malim kasom) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 32)*.

trupkati trupkam, *ići malim kasom*.

Trupkalica je mali kas; trupkati: ići malim kasom (Trupkalo je konj koji trupka, koji ide malim kasom) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 32)*. — Zašutismo. Kola drndaju, sindžiri na njim a zvekeću, a kobile trupkaju. Treskamo. Seljanke nas gledaju blagim očima nastrijeljenih srna. Soli ni ... petroulja ni ... *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 181)*.

truplo, n., *mrtvo tijelo*, *leš*.

Prije no što luk pograbit mogoh. / Da od smrti obranim ljubimca. / Izčupa mu iz njedara srce; / Krvavo mi k nogam pade truplo *(Demeter, Teuta, 1891, 59)*. — Prošlo nekoliko dana, dokle se namjeriše pastiri na truplo tata Mikule ... Oni bježahu u selu, vičući uplašeni iz svega grla: »Seoskoga tata Mikulu objesilo o hrastovu granu... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 148)*. — Malo zatim proču se, da su na Učki, ispod snijega, našli truplo čovjeka, koji bi po opisu mogao biti on, Juran *(Car Emin, Starci, 1917, 174)*. — Ubiše mi muža, jao meni! Istina je – iza kuće leži valpot – truplo je iznakaženo od udaraca *(Nehajev, Vuci, 1928, 269)*. — KOD Turčinova, tamo gdje Blatnja teče ispod željezničkog mosta, našli su pastiri jednog jutra truplo. Bilo je tako izmrcvareno i raskrvareno, da ga nije nitko mogao prepoznati *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 192)*. — On će nas vezati za cijeloga transporta kao pse, i samo će ljudi jaukati u onim vagonima po cijelom putu. I poslije podne će tu visjeti po kestenima kao trupla *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 170)*. — Godinu dana je izmesareno truplo, izloženo u la Morgue, držalo Pariz u groznici i usuprot nagradama i svim naporima štampe i policije ostade zločin neobjašnjen *(Matoš, Pečalba, 1939, 7)*.

2. *pren*.

I mi se snebivamo od divljenja pred tajnama mekaničnoga svemira, pred tajnama plamteće kovi zemaljskoga besvijesnoga trupla, a ne mislimo da u sebi najveće tajne nosimo, a mi im se ne divimo! *(Gjalski, U noći, 1913, 367)*. — A sred noći, kad u docu magla vrî, / Ebenova vrata otvaram oluji; / Tad se na me dižu s vjetrinom, što huji, / Stari gorski dusi i divovi svi. // Ja se s njima rvem srèd huke i tmine: / Sada truplo dižem, sad me peta tlači. / I tom borbom kr'jepljen postajem sve jači / Tisuću već ljeta nà bilu planine *(Nazor, Lirika II, 1918, 5/6)*.

truplje, n., coll. od *truplo*.

Svuda uviek preda tobom strah, / Oko tebe mrvež, razvaline, / Uđe, truplje, kosti i strvine, / A za tobom pepeo sâm i prah! *(Preradović, Djela I, 1918, 34)*.

trus, m.

1. *potres*, *grom*.

O, sve joj to bijaše gotovo nevjerovatno – kao san i uhvatilo ju naglo i nenadano, kao grozan trus.... *(Matoš, Iverje, 1899, 101)*. — Kiše padaju i padaju, dani su mračni i mračniji, u nekoliko se maha ućutio trus zemlje, humci se sele u doline kližući, a on umire … *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 167)*. — »Ne, Pane, oče!« – Al on s brda strma / Strašan se nagnu, kosmata mu glava / Ovi se bljeskom i sve potres zdrma. // Sta gromor, lomot, drhtaj, trus i strava... / ...Prenuh se...

Šef me za ramena drma: / – »U državnom se nadleštvu ne spava!« *(Angjelinović, Latice, 1922, 128)*. — Tu – tresnu trus i grmnu grom, / U temelju se ziba dom *(Šenoa, Pjesme, 1933, 263)*. — Sa visine grdne – a ko bi je znô, / Slap se šumom ruši u bezdano dno. / Nad propast se strmi ko podivljo at, / Zapjenjenom grivom bije lomivrat. / Prskuće i šušti i ciči ko brus / I ori i grmi i tutnji ko trus... *(Kranjčević, Djela III, 1934, 78)*. — O, sve joj to bijaše gotovo nevjerojatno – kao san i uhvatilo ju naglo i nenadano, kao grozan trus... *(Matoš, Iverje, 1935, 81/82)*.

2. *pobuna*; *larma*, *graja*.

To cara Jose reče moć, / Sva graja njega malo smete, / Još isti dan, još istu noć, / Teklići širom carstva lete, / Sve vičuć: »Svatko sada znaj: / Svim redovnikom nek je kraj! / Pavlini, čujte, Jezuite! / Sve bijele, sive, crne svite! [...] Daleko grom se carstvom širi, / A strašnom javom bude san; / Od trusa dršću manastiri, / Strahovit ide sudnji dan ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 339)*. — Kalafat Roko se naporno zamislio tražeći zgodan primjer iz »Korabljice«, ali je uto, poslije mesnih jela, došla pogača, koju su dočekali u trusu: Valjala se pogača, / Za njon iđe Marača... Iza nje su viteški razbijali tvrde kolače *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 26)*.

trus, m., *klica biljke*, *spora*.

1. u frazi *mrskati u truse* u značenju *satirati u male komade*.

A grom prasnu preko vode, sukne gromorom medju kuće, bušeći, lomeći, mrskajući u truse kud je god dopirao *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 55)*.

2. u frazi *da vihar nosi što kao trus* u značenju *da se raspršiti što na sve strane, poput sjemenja na vjetru*.

Da si mi se sinoć tamo dogodio, kad je vlak kretao, vječnu bih ti kuću načinio! Krv bih ti popio! Kosti bih ti na vatri pržio, u stupama tukao i iznio, da ih vihar nosi kao trus na sve četiri strane! *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 130)*.

trusati trusam, *ujednačeno se tresti kasajući*.

Ali isto što kasati znače i ovi glagoli: četvèrati, trusati, pruskati, dvojèkročkê igrati (Prusac je konj koji dobro kasa) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 32)*.

trusati se trusam se, *ujednačeno se tresti trčeći*.

Jurnuše niz stranu vukovi bećari; / Jezičinom lapću i rep uvis dižu. / Koštro se u trku šengrca i jari. / Trusaju se; za čas tili u dô stižu *(Nazor, Brundo, 1915, 50)*.

trusiti trusim.

1. *otresati, truniti*.

Istom se smrklo. Napolju duva leden sjevernjak, truseći u pregrštima s požutjelih drveta preostalo lišće, zavija oko ugla kuće kao gladan pas *(Dončević, Propast, 1936, 117)*.

2. *piti naiskap*, *lokati*.

O, Listopad. / Sad parcovi umorni od bdenja povlače se u rupe, / parcovi i kartaši. / I pijanci truse pune kupe, / utapaju svoj bol u posljednjoj čaši *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 58)*.

3. u frazi *trusiti noge* u značenju *umarati noge pretjeranim hodanjem*.

Kad su tako malo popoišli, obazre se baba, i vidi, kako se šeta grab, grane mu se nišu do zemlje. Pomisli baba u sebi: Al' sam luda, što idem pješice i trusim noge, grab može mene liepo ponieti do kuće *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 44)*.

4. u frazi *na dušak trusiti* u značenju *iskapljivati u jednom dahu*.

... zarekoh se, zatokoh se t. j. izmolim si povlasticu, da smijem bar na tri puta popiti, jer htjedoše silom, da na dušak trusim *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 136)*.

trusiti se trusim se, *ljuštiti se*.

Ćuti se glas il zvuk se tek sniva / Možda to latice truse se s ruža. / Dolazi noć i silna i teška. / Pučinom mrtvom sve bliže se pruža *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 125)*. — Ko orgulje blagdanje tiho zuji zlatna pčela. / Zrele se metvice truse, vlati trave se njišu / medena vimena naša sunčani traci sišu *(Krleža, Simfonije, 1933, 9)*. — A zima je pritisla jaka, te se sve inje trusi s telefonskih žica i čuju se čavke i gavranovi iz šume *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 100)*.

trusje, n., coll. od *trus*, *sjemenje*.

Od družtva njetko spotakne se i svali / Na trusja hrpi, nasmiju se druzi, / A major stari, dosjetiv se tuzi, / Na stari pokor naš se sav razpali: / »Oj pali, braćo, duboko smo pali! *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 121)*. — Od društva netko spotakne se i svali / Na trusja hrpu, nasmiju se druzi, / A major stari, dosje-

tiv se tuzi, / Na stari pokor naš se sav raspali: / »Oj pali, braćo, duboko smo pali!! *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 62)*.

truskanje, n., glag. im. od *truskati se*.

Nismo mu baš pokazivali nepovjerenje, ali onako umorni od truskanja na kolima i zbog toga nerazgovorni, nismo se sprvice mnogo osvrtali na njegovo ćeretanje *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 11)*.

truskati se truskam se, *njihati se i tresti u kolima zbog neravna puta*.

Tu joj morade sve na dugo i široko pripovijedati, kako ga je Joza nagovorio, da maltu obidju, kako su se onda ugaritom njivom preko brazde truskali i sve kapke oštetili i sve pokljuke polupali *(Korajac, Šijaci, 1918, 111/112)*. — ... on ostaje obični provincijski advokatić, pišući alegate, svađajući se s babama i s tvrdoglavim seljacima, truskajući se na kojekakvim taljigama po raznim glupavim komisijama, radi smetanja posjedu i slično, gdje mu još psuju oca i majku i prijete toljagama... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 132)*.

truskavica, f., *kolni neravan put koji uzrokuje trešnju kola*.

Tu moradoše prevaliti najprije velik dio ugarite livade, ali kako je na takvim njivama velika truskavica, porazbijaju gotovo sve pokljuke *(Korajac, Šijaci, 1918, 111)*.

trusnik, m., *biljni organ u kojemu se razvijaju spore*, *sporangij*.

Svaka njezina žlijezda vonja kao čvor na smreki, kao rana na kori od maline, kao trusnik na listu od paprati. Sad istom znam, da je žena izašla iz lišća i cvjetova na talasima šumskim, kao što se boginja rodila iz pjene valova morskih *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 209)*.

trusovina, f., *voda s čudotvornom moći*.

Što je, zlato, hrvatska mi kćerce, / Jel' te smami trusovina voda? *(Palmović, Pjesme, 1883, 30)*. — Samo naša jezera poznaju zlatnu sjenu s krila utve zlatokrile, samo naša zemlja krije buzdovan Kraljevića Marka i nebrojeno, pusto blago cara Radovana, samo u našim zatišjima kaplje kao suza s ponosne vjeđe izvor trusovina i bistra vilin-voda zaboravka *(Matoš, Pečalba, 1939, 62)*.

trust, m., *udruživanje velikih poduzeća radi ostvarivanja monopola.*

Proizvod željeza i ocjeli najveći je na svietu. Tu je sjedište glasovitog ocjelnog trusta, tu njegov kralj Carnegie *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 93)*. — Principi, koji dadoše Americi Barnuma, stvoriše trustove, taj strah i trepet evropske ekonomske politike. Oni, koji poput mene mogu samo ćariti, jer, nemajući ništa, ništa ne mogu izgubiti ... *(Matoš, Pečalba, 1939, 121)*.

trut, m.

1. *pasivna i troma osoba koja živi na teret drugoga, kao mužjak pčele, trut*.

Dakako, vi imate pravo. Ljudi se mogu podieliti u dvoje kano i pčele: u trutove i radiše *(Kovačić, Fiškal, 1882, 112)*. — A vi, trutovi, dragi trutovi, plemići i gotovani, poletite od cvijeta do cvijeta, bez brige da pod cvijećem spavaju naše interesantne zmije. Živite, gospodo trutovi, naši ljubezni trubaduri, živite od rose, od meda i od ljubavi, jer je ljudski vijek kratak, a vaš vijek još kraći [...] Danas se ne živi više od ljubavi. Ljubavnici kao vi odviše su skupi *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 104)*.

2. u frazi *izbaciti kao pčele trut* u značenju *riješiti se onoga što više nije potrebno, a radi trošak*.

Al nedaj zloće da oberem put, / Da cielosti me sustav van izbaci, / Ko vjetar pljevu, kano pčele trut! *(Zahar, Pjesme, 1880, 53)*.

3. u frazi *samo jesti i spavati, kao trut* u značenju *biti trom i beskoristan*.

Eto ona dnevice rabota od zore do mraka, i to ju veseli, a on samo jede i spava, kao trut *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 12)*.

trvenik, m.

1. *utabana staza, put*.

Trvènîk iliti utrènîk je utrven put ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 23)*.

2. *pren*.

Pustinjaka na vidjek izvodim. / Čudna smjera, primietit će mnozi, / Da sveopćoj proti struji brodim, / Da se mučim na jalovoj lozi, / A i slavu da si mimohodim, / Koja s' uviek trvenikom vozi, / A onoga niti ne opazi, / Koj' se vere po samotnoj stazi *(Preradović, Djela I, 1918, 350)*.

trvenjati se trvenjam se, *trljati se, češkati se.*

Tu je sparina nešto manja, al zato zuji i bocka komarac sad u uho, sad u prste, a ti se trvenjaš, ti se zamataš, – al sve badava, jer od

njega se ne sakri, on nadje i najmanju luknju, on probode... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1917, 23)*. — Tu je sparina nešto manja, al zato zuji i bocka komarac sad u uho, sad u prste, a ti se trvenjaš, ti se zamataš, – al sve badava, jer od njega se ne sakri, on nađe i najmanju luknju, on probode ... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1919, 67)*.

trvenje, n., *sukobljavanje*, *svađanje*.

Dapače očito izjavi, da ne vjeruje u mogućnost njihovih nada, pa da takodjer ne misli, da bi po domovinu koristne bile, jer će stvoriti samo povod neprekidnu sporu izmedju Hrvatske i Ugarske, a po tome da će postati izvorom bezprestana trvenja ... *(Gjalski, Osvit, 1892, 107)*. — U svoj zemlji nasta nered i metež. Plemena ustajahu na plemena, gradovi na gradove, iste porodice borjahu se medju sobom. Dok je trajalo to trvenje u Bosni, spremaše se gjaur-sultan, da u carstvu izvrši zasnovane reforme *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 5/6)*. — U tome je kompromis i izmirenje svih krajnosti, svih nastranosti i svih suvišnih trvenja, od kojih samo štetuje cjelokupna snaga nacije *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 128)*. — No nijesu ga zanijele liepe rieči, zanosit govor, – njega je uzneslo to, što se vratila u nj vjera u budućnost. Osvade i trvenja kanda prestadoše i stalo se prianjati uz rad na svim linijama *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 252)*.

trviti trvim.

1. *mučiti, tištati*.*

I k moru srće. Ruke pere. Opet / On će se sada uza stube popet. / Gle ispod dlana, mlaz mu prsnu krvi. / Iznova bježi. – – I sad, svake noći, / Na žalu sjena, zaman ruke moči. / Tare ih – njima svoju dušu trvi *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 48)*.

2. u frazi *trviti i mrviti* u značenju *jedva preživljavati, životariti.*

Dobro gdjegdje. Nešto slabije naokolo moje kuće. Uh, kusaj, što jest, a ne želi, čega nije: tako mi trvimo i mrvimo od godine do godine, otkako nas taru sada zle, sada slabe, sada pobolje, sada opet gladne godine *(Kovačić, U registraturi, 1911, 232)*.

trz, m., *trzaj*.

Nevidiva mu ruka bacila uže oko vrata i silnim trzom svali ga na zemlju *(Tombor, Kula na Dunavu, 1855, 130)*.

trzaj, m.

1. *iznenadan, brz i kratak pokret*; *grč*.

Njemu se djevojka ovaj čas pričinila neizrecivo bijedna, tako ga se neobično dojmio njezin trzaj, njezin glas, pa i samo spuštanje u dolinicu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 22)*. — Grozan bijaše moj san, Iris. Uzglavlje je mokro od suza, postelja je razrovana od očajnih trzaja... Strašan bijaše moj san, Iris! *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 63)*. — Gospodin satnik je pognao Micu skokom naprijed svu zapjenjenu i divlju, pa je onda odjednom vještim trzajem uzde ustavi tako, da su joj se stražnje noge zabile u blato, i dignuvši sablju glasom promuklim i slabim, ali rutiniranim viče ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 51)*. — Tu se ona malo zamislila. Jedan trzaj na licu odao je, da je htjela nešto reći, a onda je naglo okrenula misli u posve drugom pravcu *(Perković, Novele, 1935, 92)*. — Sijačka desnica pravi kao gudalom dva »staccata«, po dva pravilna trzaja, iz kojih pada pregršt klice, sjemena, – sveta pregršt rada i života *(Matoš, Pečalba, 1939, 58)*. — Njemu se djevojka ovaj čas pričinila neizrecivo biedna, tako da se neobično dojmio njezin trzaj, njezin glas, pa i samo spuštanje u dolinicu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 94)*.

2. mn. *unutarnji nemir*, *nespokojstvo*.

I taj put osjeti u sebi neki stid i grižnju savjesti, da još nije pod zastavom i pod puškom. Svoje trzaje umirivaše sada burnim riječima, kojima je kapetana slavio *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 370)*. — Olga nije Duboviću pričala o tom izboru. Svoje trzaje čuvala je u sebi, ali dva dana prije zabave legla je u postelju. Influenca, velika vrućina *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 205)*.

3. u frazi *trzaji ruke* u značenju *rukovanje*.

Stotinu lica sretam. Stotinu stvari. / Osmijehe plahe, blage. Brze trzaje ruke. / Kroz večernju maglu crno oko se žari *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 211)*.

4. u frazi *posljednji trzaji* u značenju *posljednji stvaralački pokušaji*.

Trzaji su odista trzaji, posljednji trzaji talenta ne samo čovjeka, i danas to smijemo reći. U sedam pjesama ponavlja se isti erotični motiv, a jedna te ista pesimistička misao – misao o smrti – opetuje se dosta »gnja-

vatorski« u ostalim pjesmama *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 187)*.

trzalica, f., *dio ribičkog pribora*.

Kad se riba stane bacakati iz vode, časom ti se stvori šaran u čamcu. Ne treba ti ni [...] rogač, kakva sačmarica, kakve ostve, struk i trzalica ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 75)*.

trzanje, n.

1. *naglo i iznenadno pokretanje*.

Ona se nosila na pola po seljačku, na pola po gradsku; i odielo, i hod i ono neko trzanje glavom i tielom odavalo staru koketu, koja je znala, da cielo selo za njom motri, kad ide *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 43/44)*. — Ona se nosila napola po seljačku, napola po gradsku; i odijelo, i hod i ono neko trzanje glavom i tijelom odavalo staru koketu, koja je znala, da cijelo selo za njom motri, kad ide *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 258)*.

2. *pren*.

Vrijedni taj starac bio je tjelesno vrlo istrošen: na nogama slab, na očima još slabiji, i napola gluh; inače na svaku šalu spreman. Da pravo rečem, on nije bio gluh, već je imao trzanje u glavi, pa bi koji dan dobro čuo, a katkada ništa *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 58)*.

3. *unutarnji nemir*, *nespokojstvo*.

... ona bi napokon klonula sva umorena, te s težkim uzdahom dovršila sve to duševno trzanje, sve te patnje ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 84)*. — ... ona bi napokon klonula sva umorna, te s teškim uzdahom dovršila sve to duševno trzanje, sve te patnje ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 85)*.

4. *metež*, *užurbanost, kaotičnost*.

A sada – ona i nije više u središtu te buke, vreve, trzanja – ona je čisto u strani, sve je to ne dira, sve se odmaknulo daleko i oko nje same u neposrednoj blizini neka je besćutna praznina *(Leskovar, Propali dvori, 1898, 78)*. — A sada – ona i nije više u središtu te buke, vreve, trzanja – ona je čisto u strani, sve je to ne dira, sve se odmaknulo daleko i oko nje same u neposrednoj blizini neka je bezćutna praznina *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 152)*.

trzati trzam.

1. *pomicati naglo i brzo*.

Sve! – zamrmlja Crnilović trzajući lijevi brk. – Hm! Sve! *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 199)*. — Kaže se zmija prisojkinja ljutoj zmiji koja se često sunča. – Kad ono zmija plazi jezik i njime trza, velimo da palàcâ, palùcâ jezikom *(Kušar, Narodno blago, 1934, 34)*. — Jesi li već vidio, kako golub trza glavom, kad koraca? *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 163)*.

2. *svađati se*, *sukobljavati se*.

Pravde o mejaših, koje su opet ovoga puta Trogirani trzali sa Šibenčanim, mirno su se razkrstile po mletačkoj volji. Takodjer su Mletci smirili i trogirske prognanike ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 107)*.

trzati se trzam se.

1. *naglo i brzo se kretati*; *grčiti se*.

Lice mu bješe požutjelo, mišice na obrazima silno se trzale od muke; razvaliv velike bijele oči, buljio je u brata da čuje iz njegovih usta spasenje ili smrt *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 32)*. — ... prèzati ili prezati se (trzati se i plašljivo se ogledati) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 73)*.

2. *mučiti se*.

Tako se Filip dugo trzao u svom čađavom snatrenju kad je neku noć osjetio da je došlo vrijeme da se krene *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 35)*.

3. *svađati se*.

Kažite mi zaboga, hoće li jednom kraj biti tomu strašnomu ratu? Zašto se ljudi toliko trzaju i tuku? *(Šenoa, Vladimir, 1933, 181)*.

4. *trsiti se*, *nastojati*.

Krsto je očajan u samoći i neradu – znade ona, kakov je, kad ne može da se trza u poslu, da se kreće, da vojuje *(Nehajev, Vuci, 1928, 78/79)*. — Tek romantika sa Viktorom Hugoom trza se da razdere ove okove pristojne i dostojne tragedije; Hugo sam slavi (u svom spomenspisu) žarkim riječima Shakespearea ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 131)*. — Tek romantika sa Viktorom Hugoom trza se da razdere ove okove pristojne i dostojne tragedije; Hugo sam slavi (u svom spomenspisu) žarkim riečima Shakespearea ... *(Nehajev, Eseji II, 1945, 195)*.

5. u frazi *trza se komu srce* u značenju *osjeća tko psihičku bol*.

Đurđica se žurila u svoj biro i, stisnuvši se, s mukom gušila jecaje, od kojih joj se trzalo mlado srce *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 38)*.

trzav -a -o, *koji je isprekidan (o zvuku)*.

Tanki zvuk nadvikao oluju i kad je svršio šestu, tišina je nehotice nastala, tišina puna treptaja, u kojoj čuješ jedno jedino trzavo disanje *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 39)*. — ... a onda zaori krik i razlijegne se plač i u dugoj promukloj trzavoj zaoriji provali u Dubovićeve uši. Njemu stane krv, on zastrepi i poleti Olgi u sobu *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 265)*.

trzavi -a -o.

1. odr. od *trzav*.

Opet vapaj djeteta i trzavi kašalj, koji mu otima dah i usporuje kucanje srca. A ono je majušno, slabo kao ptiče, kad ga u dlanu držiš *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 44)*.

2. *užurbani*, *kaotični*.

Daleko buke obična života / I trzavoga ljudskog mahnitanja — Ne pusti nikad, da te vir zanese, / Pa tudja misô da ti srce ranja ... *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 56)*.

trzavica, f.

1. *drhtavica*, *grčenje*.

Razmišljajući tako, osjeti veliku bol u duši svojoj. Počelo ju nešto sapinjati u grudima i u grlu, a u licu nastala trzavica. Već su joj se i oči zalile suzama i bilo joj, da zajeca *(Tomić, Melita, 1899, 52)*.

2. *pren*.

Orlović se pružio na divan, bacio nogu na stol i prebacio boce, tanjire, iće i piće. Bakti i puši. Uzduh izbe dobio trzavicu bakanala, groznicu posljednjeg bančenja na smrt osugjenih *(Matoš, Umorne priče, 1909, 139)*. — Orlović se pružio na divan, bacio nogu na stol i prebacio boce, tanjire, iće i piće. Bakti i puši. Uzduh izbe dobio trzavicu bakanala, groznicu posljednjeg bančenja na smrt osuđenih *(Matoš, Umorne priče, 1936, 162)*.

3. *unutarnji nemir*, *nespokojstvo*.

Od dana, kad no mu se nekada kruto lomili trgovački poslovi, te se pobojao pada, – davno to bilo ! – još nikada nije osjetio ovakove duševne trzavice, kao danas *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 135)*. — I tako je pravo! – kliknu velikaš prigušenim dahom, kano da hoće otresti sa sebe neku trzavicu, štono mu se prilijepila za dušu poput mòre... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 114)*.

4. *trvenja*, *nesuglasice*.

Životna je borba teška, / Neprestana trzavica; / Koliko se s nje po kalu / Angjeoskih valja lica! *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 73)*. — ... Balkanci udariše na Tursku u času, kada je najozbiljnije htjela modernizovati se kao oni, kada je ušla u groznicu trzavica baš stoga, što su mladoturci [...] nastojali dati Turskoj parlamentarnost i najšire slobode ... *(Matoš, Pečalba, 1913, 168)*. — Na pozornicu treba dovesti novo carstvo Stroja, velike trzavice modernih nemirnih gomila, nove struje i nova naučna otkrića *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 42)*. — Lodron se bavio samo svojim gospodorstvom i veći su dio godine probavljali na lodronskom imanju u Tirolu. Tamo – divne gore i doline, – i mir, mir! A sad, – vječne trzavice, vječita natjeravanja! *(Nehajev, Vuci, 1928, 22)*. — Sve se razvijalo u stanovitoj stalnosti, bez trzavica, redovito u veselju i zabavi *(Nehajev, Vuci, 1928, 77)*. — ... Balkanci udariše na Tursku u času, kada je najozbilnije htjela modernizovati se kao oni, kada je ušla u groznicu trzavica baš stoga, što su mladoturci [...] nastojali dati Turskoj parlamentarnost i najšire slobode ... *(Matoš, Pečalba, 1939, 130)*.

trzmati se trzmam se, *otimati se oko čega*.

(Danas je na drvima bio grabac, t. j. grabili se, trzmali se ljudi oko njih, brzo se raspro dala) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 135)*. — ... pak se stanu bahtati (bašću se), trzmati, krzati oko djevojke (kao otimati) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 201)*.

trznuti trznem, svr. od *trzati*.

U utrobi se mojoj ljuljuška more tamno. / Na leđima mi šuma, što nagli trznu srh *(Nazor, Lirika I, 1918, 126)*.

trznuti se trznem se, svr. od *trzati se*.

Opaziv ovaj Živka sakrije se malko u sjenu, no Živko se tek bolno trzne a tad se ludim hohotom glasno nasmije *(Gjalski, U noći, 1913, 362)*. — I kad sam otvorio prozor, / Blistav od kapi kiše, / Trznula se je grana, / I još se lagano njiše *(Vidrić, Pjesme, 1925, 13)*. — Grofica se trzne – prividi joj se, kao da je i umor cesarov jedan kut one pretužne slike, koju je čas prije osjećala u polusnu, kut tamnice, u kojoj joj čami muž *(Nehajev, Vuci, 1928, 24)*.

tržica, f., *ona koja trži*, *trgovkinja*.

Ovo mi je pripovijedala tržica Bare, što pokraj škole prodaje djeci voće *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 13)*.

tržište, n.

1. *mjesto gdje se trguje*.

Rodjen je u Pruskoj, odrastao u Beču, postao je tu poštar, a bavi se i kupovanjem hrvatskih purana, koje šalje s izvadjenom utrobom na velika tržišta *(Matoš, Novo iverje, 1900, 29)*. — Rođen je u Pruskoj, odrastao u Beču, postao je tu poštar, a bavi se i kupovanjem hrvatskih purana, koje šalje s izvađenom utrobom na velika tržišta *(Matoš, Novo iverje, 1935, 144)*.

2. *kupci, zarada*.

Njegov Tranzit D. D. i moja bivša firma Veleuvoz K. D. bili su žestoki konkurenti, koji su se za tržište borili ogorčeno i svim sredstvima *(Batušić, Argonauti, 1936, 89)*.

3. *pren*.

Dok je živio veselim životom razuzdana bančenja, čast mu je bila tek predrasudom, vrednota, koja se diže i pada u svojoj cijeni, sve prema prilikama društvenoga tržišta *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 119)*.

tržiti tržim.

1. *trgovati*.

Nek daju, gespen vicekomuš, – nek daju. Znaju li, da je navek debre tržiti, dok su kupci na mestu *(Nemčić, Kvas bez kruha, 1898, 159)*.

2. ovdje u frazi *trži krvlju dok ne dođe do cilja tko* u značenju *ide ka cilju pod svaku cijenu tko*.

Vjeru lomi, izdajstvom se služi, / Trži krvlju svojom i svojijeh, / Dok ne dođe do željenog cilja ... *(Preradović, Djela II, 1919, 90)*.

tržni -a -o, *koji je trgovinski.*

Ona je sad počela uvidjati ništetnost novca a vriednost vlastitoga rada i produkta; ono što joj se kod kuće činilo skroz nevriednim, predstavljalo je u Nelinoj tržnoj knjižici lijepu svotu novca *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 125)*. — A u izvještajima tržnim je čitao, kako su u Ugarskoj cijene marvi poskočile ... *(Gjalski, U noći, 1913, 311)*. — Ona je sad počela uviđati ništetnost novca a vrijednost vlastitoga rada i produkta; ono, što joj se kod kuće činilo skroz nevrijednim, predstavljalo je u Nelinoj tržnoj knjižnici lijepu svotu novca *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 124)*.

tržnica, f., *prostor ili zgrada gdje se organizirano i kontrolirano prodaju životne namirnice*.

Velegrad imade svoj trbuh, koji proždire nečuvene količine. Tržnica će dakle biti jedan posebni stroj za ovo nikad nesustalo hranjenje *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 96)*.

tu, prilog.

1. *na ovom ili tom mjestu*.

Da, tu pod tim zidom, tu je onog jutra stao i nije mogao dalje *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 5)*. — A ona gospa do prozora eno? / Hrvatice oj prva ti – Jeleno! // Da, tu vam zipka, stol i odar bili, / Tu nicale vam suze, smijeh i pjesme, / Tu hladio vas svježi zrak taj mili, / Iz ove gorske krepljaste se česme *(Šenoa, Pjesme, 1933, 85)*. — Ja odlazim za važnim, vrlo važnim poslom. Ne će me tu biti nekoliko dana *(Šenoa, Diogenes, 1934, 243)*. — Onog, koji ljubi san i cvijeće vina. / Čeka tu vedrina drevnih domovina *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 21)*.

2. *tad*.

Često mi se ljubav namećala, često sam mislio, da koju djevojku ljubim, al' kad sam je bolje poznao, tu sam vidio, da pod tim djevojačkim vijencem ne sjedi djevojačko srce, da je sve to iščezavanje i milkovanje, diplomacija, kombinacija, – komedija *(Šenoa, Ljubica, 1932, 17)*. — Tih vjetrić ako l' lišćem šuška, / Il' grmljem koja hvojka cakne, / Il' ispod noge kamen makne, / Tu stane, prene se, i sluška, / I sluška, vreba, tiše, više, / I strese se i jedva diše *(Šenoa, Pjesme, 1933, 160)*.

3. *u tim okolnostima*.

Kud god oko stiže, / Ništa drugo, nego kamen goli; / Zaman tražiš zelen u toj doli, / Ni travica jedna glave tu ne diže! / Sve je pusto, sve je niemo, sve užasno, / Grob golemi, gniezdo noćnih sova, / Okolica carstva Plutonova ... *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 154)*. — A Turčina ako još imade / Gdjegod koga, ter se vlaha, boji, / Popet ću ga nebu pod oblake, / Tu nek plijen vranom' vranu stoji *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 162)*. — Tu falakâ škripa stoji, / Tu Safera rika divja: / »Harač, harač, rajo, treba!« *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 181)*. — Poput vladarice sjedi tu, slušajući kako joj kavalir Antun Janković šapuće dosjetke mahnitoga si srca, a ona uživa, grud joj se nadimlje, i pokašto odplati mu trud potajnim pogledom ispod svilolikih trepavica *(Šenoa, Diogenes, 1934,*

319). — Bile su tu neke pojave, predmeti, odnosi, a sada se sve izraslo u druge odnose. Život je to razmaknuo, izbrisao, porazbijao, po krčmama povlačio i po dalekim zemljama *(Krleža, Novele, 1937, 16)*. — Tu gdje svaka stvar nas sjeća davnih tragova, / Tu smo mi i naša prošlost na tim stazama *(Sudeta, Pjesme II, 1943, 175)*.

4. u frazi *gdje je nesreće tu je i sreće* u značenju *u lošoj situaciji uvijek ima i nešto dobro*.

Pravo se kaže: gdje je nesreće, tu je i sreće *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 171)*.

5. u frazi *Tu smo ti ga!* u značenju *tako stvari stoje*.

Pa kad Mletci vide da su Splićane i Trogirane sa Šubićim zavadili, da se kako nebi opet pomirili, sklope s njima ugovor: da će jim svakud pomoć', a oni da neće hrvata [...] više nikad birati ni za kneza, ni za načelnika. Tu smo ti ga! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 103)*.

tubast -a -o, *koji je okruglast, tupast (o nosu, glavi, nogama, jajetu)*.

Glava mu je bila tubasta oblika u tjemenu, nizko čelo jednako se mrštilo, velike oči, – onake, što ih je blagopokojni Homer volujskima nazvao, – silile se vječito na strog i ohol pogled ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 118)*. — Lice mu bijaše bliedožućkasto, oko očiju i po nosu pjegućavo, vlasi kovrčaste, a izpod njih se je hvatao lišaj, koji se je dalje gubio u gustoj kosi. Nos je imao tubast, a ustnice odurno debele *(Tomić, Melita, 1899, 224)*. — Ako još uzmete, da su mu kratke noge iz okrugloga trbuha onako otprilike stršile kao tubaste nožice dobro ugojena trogodca patka ... *(Korajac, Auvergnanski senatori, 1918, 146)*. — Glava mu je bila tubasta oblika u tjemenu, nisko čelo jednako se mrštilo, velike oči, – onakve, što ih je blagopokojni Homer volujskima nazvao, – silile se vječito na strog i ohol pogled ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 102/103)*. — Nos može biti tubast, zatubast (plosan, splošten), pokučast (kao kuka) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 67)*. — Bilo mi je otkriveno, da imaju dvije vrste jaja: tubasta i duguljasta. Probirao sam ih i razdvajao, pa sam kasnije saznao, da se iz duguljastih legu ženske, a iz kraćih, tubastih, muški *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 11)*. — Sad je pored nje u blaženom salu blaženo hrkao njen muž, koji ju je svojom golom i masnom lubanjom, svojim debelim, obrijanim licem i širokim, tubastim nosom nemilosrdno sjećao na vodena konja ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 90)*. — ... ogledalo mu se okrutno osvećuje neumoljivom iskrenošću. Kojiput, ono mu vješto učini nos tubastijim, oči mu izbulji i zamagli *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 107/108)*. — Bio je veseo momak, smiješna, tubasta nosa i rijetkih zuba *(Dončević, Bezimeni, 1945, 4)*.

tubasti -a -o, odr. od *tubast*.

Susjed bijaše veseo i zadovoljan, a tubasti nos crvenio mu se na garavu licu kao makov cvijet sred zelene pšenice *(Kovačić, U registraturi, 1911, 16)*. — Onaj njegov tubasti široki nos imao je prekrasan njuh, i još je svakiput nanjušio, na koju će stranu stvari prevagnuti ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 189)*. — Čas bi prošao rukom preko tvrda obla čela, čas si tro palcem krupni, tubasti nos, čas gladio dlanom plavu, rudastu kosu, na koju je teško pristajala crna kapica, a usto grizao je neprestano debele usnice *(Šenoa, Kletva, 1934, 339/340)*. — Nije da je crven, nego plav kao plava bosanska šljiva. Sav izobličen. I onaj njegov tubasti nos, i nabubreni obrazi! *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 43)*.

tuberkula, f., *tuberkuloza*.

Sada se ta razlika doduše ne opaža tako jako, ali prve četiri godine, kada je Dušan dva mjeseca težko bolovao, ona ga je skoro posve odnemarila, tako da je on, Vučetič, morao noći i noći bditi nad djetetom, dok se napokon i sam nije prehladio i obolio na neizlječivoj tuberkuli *(J. Kozarac, Oprava, 1899, 6)*. — Sada se ta razlika doduše ne opaža tako jako, ali prve četiri godine, kada je Dušan dva mjeseca teško bolovao, ona ga je gotovo posve odnemarila, tako da je on, Vučetić, morao noći i noći bdjeti nad djetetom, dok se napokon i sam nije prehladio i obolio na neizlječivoj tuberkuli *(J. Kozarac, Oprava, 1919, 338/339)*.

tuberkuloza, f.

1. *bolest pluća*, *sušica*.

Trpio je od tuberkuloze na plućima *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 69)*. — Plaši li nesigurnošću izlaza bolest, straši li bljedoća ruku koje mršave, a upozoravaju na se dlanovi i

tabani duboko sakrivenom potkožnom vatrom tuberkuloze, u mraku će biti sve jasno kao broj *(Perković, Novele, 1935, 67)*.

2. *pren*.

Vladimir je Klisić razumio: radilo se o švercovanju valute. Pomalo je i opasno, pomalo i nečasno, ali posao je posao! – Nevolja je tuberkuloza ponosa, a na kraju krajeva: les affaires sont les affaires!... rezonirao je gosp. Klisić i dao ruku *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 98)*.

tuberkulozan -zna -zno, *koji boluje od tuberkuloze*.

Uzeli su se i dvije i pol godine poslije toga on je umro tuberkulozan, a ona ostala sama s jedincem sinom, koji je tek navršavao drugu godinu... *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 69)*.

tuberoza, f., bot. *cvjetna biljka intenzivna mirisa*, *poliant*.

Obamlio me miris narkotični / Ninfèja bielih s labudjih prsiju. / I gàrdenije rujnih ustna, / Puteni uzdasi tuberoze ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 219)*.

tubok, m., *kriška mladog sira*.

Tubok njemu, tubok Nafi, tubok ko ni tubok, ne napuni ni jedan ćošak u prostranom kokinskom gladnom trbuhu, i Đulaga put pod noge *(Kikić, Djela I, 1952, 260)*.

tuc-bruderija, f., *pobratimstvo*.

»Nade puni« mladići bijahu svi pobratimi sa starijom gospodom. To se je kod njih nazivalo »tuc-bruderijom« *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 131)*.

tucak, m., *zarobljenik koji hoda po svijetu da za sebe skupi otkup*.

To je moć prave i svemožne ljubavi [...] da ga izza kratke pratnje ostavi na tavnom i pustom putu toga života sama samcata, da se tuče kao tucak po světu, pa da se sětja kao slěpac běla dana – kako izgubi zemaljski svoj raj *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 176)*. — Oj hudobo tucak sam ja junak, / Ak od mene bazdarinu tražiš, / Ne traži mi oba crna oka, / Već ti dadem moje desno samo ... *(Dežman, Smiljan i Kovilјka, 1865, 242)*. — »Živa da si Adelova majko, / Daj prenoćit putniku tucaku / Za lijepu sreću sina svoga.« *(Botić, Biedna Mara, 1885, 148)*. — To je moć prave i svemožne ljubavi [...] da ga iza kratke pratnje ostavi na tavnom i pustom putu toga života sama samcata, da se tuče kao tucak po svietu, pa da se sjeća kao sliepac biela dana – kako izgubi zemaljski svoj raj *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 225)*.

tucalo, n.

1. *alka pričvršćena na vrata šarkom, služi za kucanje na vrata*, *tucanj*.

Ugledavši cilj svoga truda, neznanka se bješe zatrčala i zaboravila na svoga pratioca ali, čim se dohvatila gvozdena tucala na vratima kućice osjeti kao da je nešto izgubila *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 66)*.

2. *tarionik*, *mužar*.

... uzgruši ili skruši ovu so (t.j. utuci je, n. pr., tucalom, tučkom, ali da ne bude vrlo sitna) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 97)*.

tucanik, m., *istucan, izdrobljen kamen kojim se obično pokriva cesta*.

Oborio ga je i povukao niz cestu. Ular puče i Meho se izvrati udarivši zatiokom o kolobran. Auto je još vukao okrvavljeno magare, koje mu je usporilo vožnju i zaustavilo ga pred figurom tucanika za nasipanje ceste *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 50/51)*.

tucanj, m., *alka pričvršćena na vrata šarkom, služi za kucanje na vrata*, *tucalo*.

I hoće, – i učiniće dobro, da nas svijeh objese na tucanj od vrata, ako pomognemo neprijatelju naše krvi ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 36)*.

tucati tucam.

1. *udarati o što*.

Žirovi o zemlju tucaju, / a radosni bogovi bijeli, / s medenim čašama kucaju, / i prangije pucaju *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 59)*.

2. *natucati*.

Tako je i naš pratar kaziva. Pa i jesi baš lako. I ja ništo tucam u knjizi; pa sidni ja štiti, sve mi ništo, brate, zapinje; od muke udara niza me pot ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 386)*.

3. u frazi *tucati kamen* u značenju *drobiti kamen*.

I zbilja dali se ljudi odmah sutradan na posao. Jedni su privozili piesak, drugi kamen, treći ga tucali, pa razgrtali, riečju, skočilo sve selo, da udovolji zapoviedi oblasti ... *(Tomić, Pošurice, 1887, 222)*. — Ne bojte se, ne klonite! Tucat ću kamen, samo da vas spasem *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 58)*.

tucati se tucam se.

1. *potucati se, skitati se*.

... pa kad ovi nehtiše da pregore svoga zavičaja, oni su jih ostavili u Braču da se tamo

tucaju i svojom rdjom zabavljaju *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 46)*. — Preobučen, sam se ban tuca od grada do grada, od klanca do klanca, da obodri, da svoga junačtva svakomu doda; da vidi, da razredi, i živo pouzdanje u narodu probudi *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 223)*. — Dok knez njemške vladike upusti, / Svoje slavske u okove baci, / Okovane iz Morave stjera, / Nek se svietom tucaju prosjaci *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 81)*. — Jednog dana – bilo je po podne – tucao se naš nadobudni Đuka po Prateru, kad eto ti pred njega – one lijepe plavuše, koju je bio na zagrebačkom kolodvoru zavolio *(Šenoa, Blijedi mjesec, 1932, 137)*. — Tiha noć; / I po noći lud se tucam, / Sjetan tanke žice kucam, / Al' sve pjesme žarke moje / Samo ozivlju glase svoje: / Hoće li mi draga doć? *(Šenoa, Pjesme, 1933, 15)*. — Baš o branju negdje po Miholju / Tucah vam se gustim vinogradom ... *(Šenoa, Pjesme, 1933, 46)*. — Slutim, da se kod gospe svasti nekakvi svatovi snuju. A za Pavla ne bih ti znao kazati, kud se u ovaj par tuca; ima više od nedjelje dana, te ga ne vidjeh.« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 23)*.

2. u frazi *tucati se od nemila do nedraga* u značenju *skitati se*, *tumarati posvuda*.

... a biedni Trogirani razbiegli se, pa se tucaju od nemila do nedraga *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 94)*.

tucbruder, m., *pobratim*.

Nekima je dovikivao: »Sluga pokoran!«, nekima »kistinand!«, nekim: »horzamstdinar!«, nekim naprosto »serbas!« Ovi posljednji ili bijahu njegovi, kako ih on nazivaše, »kolege«, to jest ostali živući kumordinari, ili bijahu »rujisti«, poznanstvom kojih se osobito dičio Žorž, uzdišući, da su mu doduše ta učena gospoda »tucpruderi«, ali da je on svakomu drugomu vjerovnik *(Kovačić, U registraturi, 1911, 83)*. — Gospodin župnik, samotni ladanjski pop kano ćuk u duplju, pa moj »tucbruder« školnik, koji se u najvećoj žegi smrzava od seoske dosade ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 255)*.

tuce, n., *dvanaest jednakih, istorodnih predmeta, skup od dvanaest komada*, *tucet*.

»U ovom stoljeću imade jedva dva ili tri velika pjesnika. Pjesnika drugoga reda najviše tuce. Naprotiv pako pet ili šest stotina po zanatu, a četrdeset tisuća diletanta!« *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 32)*. — Kad sam dakle spremio pokućtvo iz kola, prva mi je briga bila pogledati moje ure. Imam dobro tuce ura *(Krnic, Jedrina, 1916, 107)*. — »U ovom stoljeću imade jedva dva ili tri velika pjesnika. Pjesnika drugoga reda najviše tuce. Naprotiv pako pet ili šest stotina po zanatu, a četrdeset tisuća diletanata!« *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 62)*.

tucet, m., *dvanaest jednakih, istorodnih predmeta, skup od dvanaest komada*, *tuce*.

Čekao je najprije, da vidi, nije li tkogod već prije saznao za važnu novost, što ju je u sebi krio, a kad je opazio da se razgovor vrti tek oko neznatnih stvari, možda već koji tucet puta razpravljenih ... *(Krnic, Jedrina, 1916, 80)*.

tucibatina, m., peior. *agresivac*, *nevaljalac*.

Al' posao mu je uspijevao i cvao, jer je stvorio bijesnih četovođa, ljutih tucibatina, četu raskalašenih mladića, koji ne pitahu za poštenje, za pravo i domovinu, već samo za šišmana, za njegovu volju, za plaću i plijen *(Šenoa, Kletva, 1934, 609)*.

tucibrat, m., *onaj koji ne bira sredstva za vlastiti probitak.*

Ni bijes ne će tražiti pod darovcem kneza ostrvičkog i vlastelina bosanskog ili ljutog svata tucibrata Filipa, koj' je svojom posjeklicom isprekrižao cijeli svijet *(Šenoa, Kletva, 1934, 636)*.

Tucindan, m., *dan pred Badnjak*.

Njeke godine na Tucindan (dan pred Badnjak) dodje zastavnik k' nadporučniku i hvali se, kako mu je ugojen ćuran, da ga težega nema na blizu *(Stojanović, Slike, 1881, 64)*.

tuckati tuckam.

1. *doticati, dodirivati*.

Orseol sjedi na srebrnu brodu. / Nad njime modre zastave se sjaju, / Rese ga zlatne po vratu tuckaju, / U čelo ljubi sunce na ishodu *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 70)*.

2. *tapšati*.

No, govori! Znam ja Iliju, – reče otac blago, tuckajući me rukom po leđima *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 56)*. — Roditelji se smiju. Pozdravljaju me, tuckaju po ramenu, vele mi, da slušam Gabbiana; ali ništa drugo ne govore, ništa mi ne davaju *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 198)*.

3. *kucati (o satu i sl.)*.

DUGO je tako kiša tukla o prozore i svijeća je pucketala i ura tuckala na dasci od stola, i Filip, trgnuvši se iz polusna mislio je, da sviće *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 203)*.

4. *zveckati (o potkovi)*.

Već petsto godina, već hiljadu godina idu ovako hrvatske čete, i kolju se i žderu i pale i divljaju, ti prokleti balkanski razbijači, ti žalosni kmetovi carski! Tuckaju gvozdene potkove konja, baterija i podvoza, valja se pješadija asfaltom. To opet ide pješadija! *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 268)*.

5. *drobiti koru i čistiti (o orasima i lješnjacima)*.

Tuckao Luka orahe i lješnjake dvije večeri. Pekli se kolači, redila se kuća *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 132)*.

tuckanje, n., glag. im. od *tuckati*.

Iz prizemlja čulo se od vremena na vrijeme tuckanje brzojavnoga stroja, i tihi se lahor poigravao lišćem vinjaga i trnulja, što se penjalo uz verandu u starim i okorjelim čokotima *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 280)*.

tucnuti tucnem, svr. od *tuckati*.

Jedva maćeha zaspala, al' već o vrata kolibe tucnulo kao zub mišji. Odmah se zasun na vratima sam odmaknu, vrata se sama otvore ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 313)*. — Al mi on priđe; tucne me po ramenu. – Čuo sam. Umiri se. Idi u svoj razred. Ja ću s tvojom majkom još samo dvije riječi *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 146)*. — Ali ovaj, vidjevši Arifa, smrče se i zanijemi, no ostade i dalje usred skupa nedaleko Arifa, štaviše, na pozdrav tucnu prstom po svom šeširu *(Hanžeković, Novele, 1932, 90)*. — Zveknula je negdje lopata ili bajoneta tucnula; popravlja se oštro remenje, što steže, namještaju se bakandže što gule meso do krvi, pa se prstima poravnavaju obojci zgužvani da ne peku, i sav taj surovi i brutalni jaram, što je sputao gomilu ljudskog mesa, namješta se, da bude nekako podnošljiviji i laganiji *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 64)*.

tuč, m.

1. *legura bakra i kositra*; *bronca*.

Koliko je visoka, da bi se Martinu tarane s glave najela, toliko je krupna i koštunasta, da bi njom mogao gradove razbijati. Sve na njojzi kano da je od tvrda tuča; prava amazonka: da se preodjene u mužko, izišao bi čovjek glavit; al ženom je strahota *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 96)*. — Veseo se svudjer ori / Glas uzklikâ, a vrh svega / Sveti s hramâ tuč govori / I bojna se ciev razliega *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 68)*. — Zelen tuč na vizantijskom krstu / Karminom je poliven / I bakrom. / I sve gasne *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 51)*. — Tude ti lik stoji iz tuča na kamenu tvrdom, / Kano što ti tvrdoj za života na vjeri stajaše / Svojemu rodu, najslavniji o bane hrvatski! *(Preradović, Djela I, 1918, 189)*.

2. *zvono*.

Na tornju odjeknu tuč. / Čas je, kada se dragi Bog slavi. / Brat Krišpin sa čavla uze težki ključ / i zavrnu ga triput u bravi *(Šop, Za kasnim stolom, 1943, 69)*.

3. u frazi *kano da si koga od tuča zbio* u značenju *krupan i snažan je tko*.

U njega je još snažno tielo: krupna ljudina, kano da si ga od tuča sbio; a ćud vesela: uviek spremna na šalu i vragoliju, ali sve sebi obraz čuvajuć i da bude bez ičije uvrede *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 79)*.

tuča, f., *zrnata ledena padalina*, *grad*.

... pri svem tom nije on mario, da li će 1000 ili 2000 hektolitara pšenice uroditi, hoće li u vrieme žetve pasti tuča, hoće li u vrieme vršitbe biti vlažno ili suho .... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 94)*. — Silna tuča Požegu potukla, / Vinograde do temelja stukla, / Da je jarkom mošt ko potok suko, / Od žalosti cieli grad zakuko *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 51)*. — ... pri svem tom nije on mario, da li će 1000 ili 2000 hektolitara pšenice uroditi, hoće li u vrijeme žetve pasti tuča, hoće li u vrijeme vršidbe biti vlažno ili suho... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 94/95)*. — Na poljanah žito u napon nabuja, / Porazi ga jedna jedina oluja; / A u vinogradih već se grožđe šara, / Jednim mahom tuča cieli plod pohara! / I gdje prije bješe svega, što ti treba, / Sada ne će biti ni za koru hljeba! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 265)*.

2. *pren*.

Seljaci potrče za njim i obore na nj čitavu tuču kamenja. Jedan omašniji kamen pogodi ga u glavu i mladi sudac, kako je bio slaba

tjelesna sustava, onesviješćen pade na zemlju *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 297)*.

tuča, f., *tučnjava*.

Burmut se bacio među njih, i čini se, da će sad tu doći do izdašne tuče, jer svi viču, svi se gomilaju u hrpu *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 447)*. — Cijelo susjedstvo se pokrenulo, jer je Loja glasovita zbog tuče djece. Primalja dotrči: – Šta s poludila, nu? Oš ubiti dite! *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 144)*.

tučak, m.

1. bot. *ženski spolni organ kritosjemenjača*.

Najviše mi se sviđalo, što sam i ja sad viđao, da je bat tulipanov kao neki tanki zvonik s golemim zvonom na vrhu: možda pčele i leptiri nešto čuju, kad njegov tučak udara, njišući se, o latice *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 111)*.

2. *kratko*, *teško metalno oruđe s okruglim krajevima kojim se tuca*, *tucalo*.

… uzgruši ili skruši ovu so (t.j. utuci je, n. pr., tucalom, tučkom, ali da ne bude vrlo sitna) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 97)*.

tučan -čna -čno, *koji je debeo*, *tust*.

Za objed će da nastavi dva kotla dlakave i košljive ribe, da zakolje nekoliko mladih rajskih ptica i tučnih purica, na ražanj će nabiti ponešto mlađeg … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 203)*. — Naveče Dragan vidje srnu, ja jato tučnih jarebica podno Ravne Kose, u kojoj sam rasplašio plahe lještarke i čuo dugorepa fazana kokotati *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 156)*.

tučan -čana -čano, *koji je čvrste tjelesne građe*.

Mor, njegov sin, radi nekoliko koraka od njega. Crna mu se kosa razastire kao strast, a grudi škripe kod svakog pomicanja [...] Njegove su crte grube, tučane, ni jedan pokret ne odaje ni sjenku sumnje, da je nekad prolazio gradskim ulicama kao gimnazijalče *(Sudeta, Proza I, 1943, 17)*.

tučenik, m., *vrsta baruta*.

Kad su puške punili slivanke / Troljetnikom suhim tučenikom *(Martić, Osvetnici II, 1862, 56)*. — Ustadoše tri krvna ajduka, / Potprašiše puške tučenikom / I hodoše putu na raskršće … *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 179)*.

tučetina, f., *meso od tuke*, *puretina*.

A čega da se prvo mašim, Jovane, – pitaše stari šaljivdžija Mićan, zvan »policajac«. Ako ću prasetine, zamjerit ću se tučetini, ako ću tučetinu, zamjerit ću se ovom šaranu, – viđaj, kako me mrko gledi, pa sve maše repom! *(Hanžeković, Novele, 1932, 53)*.

tučiti se tučim se, *biti se*, *tući se*.

Gdje stigoše tu se i tučiše. / Nješto malo odloži pušakah, / Uba malo pustih ostà kapah, / A poviše za zavoja ranah, / Ali nisu za duga pjevanja *(Martić, Osvetnici II, 1862, 57)*. — Stigoše jih na Ravnom u ravnu / Ter junačke pomiešaše brke. / Tučiše se kano zadužnici, / A poklaše kano zlobljenici, / Vrca zrnje, a glave u trnje, / Rana zieva, krvca teče živa *(Martić, Osvetnici III, 1865, 49)*.

tučji -a -o, *koji se odnosi na tuku, koji pripada tuki*, *pureći*.

Opet je netko pitao, gdje je ključ od izbe, jer da treba danas metnuti pod kokoš tučja jaja... I tako dalje sve do podne *(Novak, Zapreke, 1905, 150)*. — Držana je za vrijedno čeljade, jer se znala okrenuti po gradu i gospodu nasamariti bolje nego itko: tučja jaja istrti u pepelu pa prodati za kokošja, staroj tuki skršiti greben pa prodati za mladu, udesiti mlijeko vodom i brašnom *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 22/23)*. — Glas joj ne leti u visinu i ne pada poput tučjega tujkanja kao kod drugih seljakinja, nego gudi nisko i ravno upravljan, a odlučno *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 109)*. — Negdje se svađaju. Glasovi su se miješali i čuli samo kao tučje tujkanje; kao pobješnjele tuke kliktale su žene sve zajedno *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 102)*.

tučnjava, f., *fizički obračun između dviju ili više osoba*.

Samo se naduva, povlači po krčmama i junači u tučnjavama! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 21)*. — Tko po ovom, tko po onom, svaki je hitro našao svoga protivnika i dindušmanina... Strašna tučnjava zavrtjela je svoje krvavo kolo... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 293)*. — U čaši ne smije ostati ni kapljica, kojom bi muha mogla ugasiti svoju žeđu – tko ne ispije, vrijeđa nazdravičara. Kod njemačkih stolova bilo je i svađa radi toga, gdjekad bi došlo i do tučnjave *(Nehajev, Vuci, 1928, 242)*. — Tučnjava između prgavih muškaraca u zadruzi sakriva se pred Jovanom kao pred vlasti. A i jest, goso on bijaše i sveznadar! *(Hanžeković, Novele, 1932, 36)*. — Poslije one tučnjave kod Krčelićke

bili su nešto ohladnjeli jedan prema drugom, ali zajednički objedi u Prehrani, gdje su često sjedili jedan uz drugoga ili jedan nasuprot drugome, opet su ih zbližili *(Perković, Novele, 1935, 46)*. — Stari je odbacio pogaslu cigaru, da mu ne smeta u tučnjavi *(Krleža, Novele, 1937, 10)*. — Između oca i sina razvila se u krčmi svađa, te malo da nije svršila tučnjavom *(Krleža, Novele, 1937, 100)*.

tući tučem.

1. *zadavati udarce*, *udarati koga*.

Čulo se je, do duše, pa govorilo o tom i u selu, da od něko doba nětko spajinska dèrva krade i zvěrad tuče, ali nikom – a kamo li Gojku – nije kraj pameti bilo, da bi se njemu kakogod napèrtiti mogla tá krivnja *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 12)*. — Čulo se je do duše, pa govorilo o tom i u selu, da od neko doba netko spajinska drva krade i zvjerad tuče, ali nikom – a kamo li Gojku – nije kraj pameti bilo, da bi se njemu kakogod naprtiti mogla ta krivnja *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 15)*. — Raja sama bruci svjedok nije, / Raja sama ne ima oči i usta; / »Tuci raju, tuci Turke k jednu, / Samo čuvaj uspomenu vriednu! *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 193)*. — Otac ga je tukao istim pletenim korbačem, što je ostao visjeti iza mrtvoga psa. I mati ga je pljuskala! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 184)*. — Mjesto biti, tući ili udariti koga govori se i: devetati, gruhati (biti s bukom), lijemati, linjati, lupati, mlatiti, mlaviti, odadirati (jako biti) koga, mazati koga ljeskovom masti, svetiti komu drvena masla (biti ga dobro kakvim drvetom) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 202)*.

2. *mučiti, moriti*.

U tom ga životu vazda tuklo i vrijeme i nevrijeme, a on kraj toga vazda živio od sama kruha crna. Slaninu, što bi od gazde dobivao, čuvao je i prodavao čivutima, pa kojekakvim vandrokašima, što drumom prolaze … *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 7)*. — Premda je Florijan Kranjčec iz svega srca želio da otputuje iz grada gdje ga je na svakome koraku tukla po koja bolesna i tužna uspomena, njemu ta sreća nije bila suđena *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 131)*.

3. *kucati*, *otkucavati*.

Sad dvanaest baš sa crkvice je tuklo, / Kroz crni mrak odjekuje još muklo: / Tu vihor ljut kroz malu izbu hukne, / S njim strašan zvuk, ko struna kada pukne … *(Špun-Strižić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 219)*. — Tihe plešu šume u plavetnim parama. / Netko drva cijepa. / Žalosno sat tuče. / Dim se kao grješnik na pepelnicu vuče *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 50)*. — Tukla je i i jedanaesta ura noći a u sobici Mare goraše još svijetlo *(Vojnović, Geranium, 1918, 90)*. — Već tuče sedam sati, a ja moram biti kod kuće *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 139)*. — … i tako se Ratković oprostio, a preko u drugoj sobi je tukao veliki zidni sat polovicu. Već se hvatao suton *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 178)*. — Ponoć sa tornja tuče / u noći, punoj vjetra. / Ja sanjam zlatne ključe, / ključeve svetog Petra *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 322)*.

4. *udarati po nečemu padajući, zapljuskujući (o kiši)*.

DUGO je tako kiša tukla o prozore i svijeća je pucketala i ura tuckala na dasci od stola, i Filip, trgnuvši se iz polusna mislio je, da sviće *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 203)*.

5. *davati otkucaje*, *pulsirati*.

Baretić se prene. Jedva je disao. Glava mu gorjela, u srcu i sljepoočnicama tukla mu krv, a tragovi ružne slike još mu lietahu pred očima; ma kao da se po sobi povlačio onaj crni i gusti dim *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 27)*. — Ugasio svijeću, htio zaspati, ali srce mu stalo tući kao mlat po šupljoj stijeni … *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 149)*. — I premda ona zapravo nije bila kriva niti je dala povoda za to, njezino je srce ipak u tjeskobi muklo tuklo nad ozbiljnošću misli i nad skrivenim stidom, koji će joj pred župnikom odjednom sav jurnuti u lice, oči i cijelo držanje *(Perković, Novele, 1935, 111)*.

6. *udarati*, *kucati u kratkim i ritmičkim kucajima.*

Tamo se radi punom parom. Neprestano tuku pisaće mašine po diktatu kojeg člana zabavnog odbora *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 227)*.

7. *pripremati jelo (maslac) udaranjem*.

Znam dobro, kako sam s uživanjem u praznoj nekoj limenoj kutiji kiselila kupus onako, kako sam vidjela da to majka radi, kako sam u maloj drvenoj stepci tukla maslac…

(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 95).

7. u frazi *tu*ći *rog* / *u rog tući* u značenju *svirati*.

I stignu u dvor, prije tih i miran, / Sad živ i bučan. Stada bleje, muču / Od paše dolazeć', i grnu u[22] staje / Pastiri svire ili u rog tuču[24] / Uz limenijih brencanje zvonaca … *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 33)*. — Sa vite kule tuče rog, / I pade most – i sto zubalja / Iz gradskih vrata sad se valja … *(Šenoa, Pjesme, 1933, 254)*.

8. u frazi *tući komu luk na glavi* u značenju *neprestano koga koriti*.

Taj je učitelj bio od svih najstrožiji. Taj je bio živa parafraza Tikvanovićeve poslovice: »učitelj-mučitelj – učenik-mučenik.« Taj je djakom, štono se kaže, »tuko luk na glavi« … *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 18)*. — Taj je učitelj bio od svih najstroži. Taj je bio živa parafraza Tikvanovićeve poslovice »učitelj-mučitelj – učenik-mučenik«. Taj je djacima, štono se kaže, »tukao luk na glavi« … *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 49)*.

tući se tučem se.

1. *boriti se*, *fizički se obračunavati*.

(Pčele su iskuljale iz košnice); kašto se odviju od roja, t. j. odijele se od njega, i kose se, t. j. tuku se među sobom (iskosile se pčele) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 34)*. — Ljudi se najzad pokrčumali (kao počupali), polupali (potukli), oklali, isklali između sebe … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 203)*.

2. *pren*.

Dunuo je jug, koji se tukao cijelo poslije podne sa sjeveroistokom, pa je pritisnuo jug magle i oblake, i počela se tako cijediti topla februarska kiša *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 178)*.

3. *potucati se*, *klatiti se*.

Sad si mi, Bog i duša, dug taj kèrvju platio, al sve mi se čini, kao da se time još odužio nisi, jer ti mirno sada spavaš, dočim se ja svejednako bez pokoja, prognan i oddaljen od drugih ljudih, po kèršnih planinah tučem, neimajući kuće ni kućišta, i neimajući duše koja bi me ljubila ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 21)*. — Sad si mi, Bog i duša, dug taj krvlju platio, al sve mi se čini, kao da se time još nisi odužio, jer ti mirno sada spavaš, dočim se ja svejednako bez pokoja prognan i udaljen od drugih ljudi, po kršnih planinah tučem, ne imajući kuće ni kućišta, i ne imajući duše, koja bi me ljubila ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 26/27)*. — Bije se i prebija od nemila do nedraga. Te se tuci od jele do jele) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 81)*.

4. u frazi *tući se u grud* u značenju *udarati se u grudi tijekom molitve*.

Okolo mene mnoge žene stale, / Tukle se u grud moleć pobožno, / Svieće su dolje jače zatreptale, / Ko da i one mole tihano *(Begović, Pjesme, 1896, 35)*.

tud, prilog.

1. *tim putem*, *na tom mjestu*, *tuda*.

Gledajući tope i Nizame, / Kim se nigda tud' nadali nisu *(Martić, Osvetnici III, 1865, 98)*. — Uz Crnicu i uz Zetu kletu: / Tud' će Turski udarit' dundari ... *(Martić, Osvetnici III, 1865, 123).*

2. u frazi *kud... tud...*u značenju *istim putem.*

Pročulo se: ide župan sa sinovima! Pa kud prohode, tud nahrupilo malo i veliko *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 230)*.

2. u frazi *Kud svi Turci, tud i ćoravi Mujo* u značenju *kako drugi, tako i ja*.

Kud svi Turci, tud i ćoravi Mujo, – odgovaram šalu šalom. – No ja bih, djede, rado u svićaricu *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 50)*.

tuda, prilog.

1. *tim putem, na tom mjestu*, *tud*.

Nevoze cestom, jer tuda ceste neima; niti idu ravnim pravcem, već tamo amo preko brvna, slogova, jaruga, kuda se lašnje i prohodnije učini kočijašu, staromu Damjanu … *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 1)*. — Jedni idu iz planine, a drugi u planinu, i svi istim uskim puteljkom prorezanim kroz krš kao procijep. Dva konja pod tovarom ne mogu tuda uporedo proći … *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 74)*.

2. u frazi *kud... tuda*… u značenju *istim putem*.

Ja mahnem domu – vidji po me čuda: / Kud ja – i mjesec za mnom tuda … *(Palmović, Pjesme, 1883, 109)*.

tudašnji -a -o, *koji je ovdašnji, domaći, zavičajni*.

Zato odmah neka tudašnji zastupnik katolika načini protest od strane katoličkog

naroda na veleslavni ovi kongres i protestira proti takovoj pretenziji Srba … *(Martić, Zapamćenja, 1906, 88)*.

tude, prilog.

1. *na tom mjestu*, *tu.*

On je mnio, i Mara će doći, / Pa će Mara u podne po vodu, / Tude bi je junak dočekao, / Na djogata bacio za sobom, / A Mara se otimala ne bi, / Bi plakala, bi se opet dala *(Botić, Biedna Mara, 1885, 98)*. — Tude ti lik stoji iz tuča na kamenu tvrdom, / Kano što ti tvrdoj za života na vjeri stajaše / Svojemu rodu, najslavniji o bane hrvatski! *(Preradović, Djela I, 1918, 189)*. — Bilo je tude pedesetak plemića u najskupocjenijim odorama, kao za pir, čitava četa literata i pisara, ljudi od pera i duha, glazbenika, crtača i lakrdijaša, a napokon i četiri kočije sa gospođama *(Nehajev, Vuci, 1928, 4)*. — Ja zaguših vaše pjesme, gaziti ću roblje dovijek. / Ne ću, da mi guja tude mladu zmiju opet rodi. / Iz mog dvora, iz mog kraja sad se nosi, ženo! *(Šenoa, Pjesme, 1933, 349)*. — … dosad nisam imala kada, bolest mi nije dala, dok bijaste u Zagrebu, a poslije dugo – dugo ne bijaše Vas tude. Al' me opet veseli, da se kašto sred boja sjetiste moga imena *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 64)*. — Na obali gradskoga vladanja spuštala se dosta strma grmovita nizbrdica Griča do vode. I tude bijaše prilično pusto *(Šenoa, Kletva, 1934, 31)*. — Tude redovito zaprema mjesto suhonjavo žensko čeljade, u skromnoj, tamnoj haljini, štono je odavno u zaborav smetnu hrli točak dnevnoga ukusa *(Draženović, Djela I, 1949, 261)*. — On je mnio, i Mara će doći, / Pa će Mara u podne po vodu, / Tude bi je junak dočekao, / Na đogata bacio za sobom, / A Mara se otimala ne bi, / Bi plakala, bi se opet dala *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 115)*. — Tude bi najveći italski pjesnik obično sjedo, / Dnevni kad minu ga trud, slađan da užije hlad *(Ciraki, Florentinske elegije, 1956, 10)*.

2. *u tim okolnostima*.

A vidite li to gibanje *ovdje*, koje u isti čas pokreće i onaj živac, iz kojega izbija kosa na glavi, i onaj, iz kojega nokat na malomu prstu raste *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 44)*. — »I da slava slavnija još bude, / Jabuku ti lijepu šalje tude / Nedobitni, silni sultan naš … *(Šenoa, Pjesme, 1933, 151)*. — Ima tude i u sjaju i u tmuši naravne krepčine *(Draženović, Djela I, 1947, 55)*. — A vidite li to gibanje tude, koje u isti čas pokreće i onaj živac, iz kojega izbija kosa na glavi, i onaj, iz kojega nokat na malomu prstu raste *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 107)*.

tudekarce, prilog, *tude*.

I ti baš misliš, da smo mi tudekarce samo za tebe i tvoje turske besposlice! – zajedljivo će Jovan Irfanu, proždirući ga očima *(Hanžeković, Novele, 1932,134)*.

tudi, prilog, *tude*.

Ciganče se vrnu i za čas upade u avliju. Ono je služilo u njiha dvije – tri li godine, pa je vično tudi *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 76)*. — Ne, mirno stado mi nismo: / Hoćemo krvi i suza, / Bratske mi hoćemo boli. / Bježimo! Strašno je tudi … *(Nazor, Lirika I, 1918, 103)*.

tudijer, prilog, *tude*.

Tu bi se svačesa doticala i svaka bi stvarca izazivala u njoj uspomene na dane, kad se nekoč [sic!] s otcem tudier motala *(Gjalski, Tri pripoviesti bez naslova, 1887, 27)*. — Pak mi kaži, ima l' koja / Tudier straha i najmanja sjena? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 162)*. — »Djeco moja, hrabri zatočnici, / Vas je ova zemlja porodila, / Kršovita, ali vama zlatna. / Djedi vaši rodiše se tudier, / Otci vaši rodiše se tudier, / I vi isti rodiste se tudier: / Za vas ljepše u svijetu ne ima *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 170)*. — Kopajući momci jarak na zelen-ravnini / O nešto im tvrdo tud'jer motike zapele … *(Nazor, Lirika I, 1918, 18)*.

tudje, prilog, *tude*.

Nit mu se je duša razabrala, / Što tu nije uginuo Mirko; / Jer da svoju žalio je glavu, / On je nebi ni donio tudje; / Niti desnu on odmara ruku / Što mu je je smorilo sjecivo … *(Martić, Osvetnici II, 1862, 150)*.

tudjer, prilog, *tude*.

Zgodilo so, mlad junače, što si svietu naviestio / Kad si prvi na zemljicu s Rajevine doletio, / Al' sad mrtav ležiš tudjer: blijedo jo krasno lice *(Nazor, Živana, 1902, 71)*. — Otvaraju sanduk i ormare / I slamnjače tresu prašne stare; / Rad bi neke spise tudjer naći, / Što na ogled nisu dani svači *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 193)*.

tuđ -a -o.

1. *koji pripada drugome, drugima*; *stran*.

Pustoš su mi tudja brda. / Tvrda mi je, majko, tvrda / Tudja ljubav, tudji dar! *(Zahar u Šenoa, Antologija, 1876, 276)*. — Pustoš su mi tudja brda, / Tvrda ti je majko, tvrda / Tudja ljubav, tudji dar! *(Zahar, Pjesme, 1880, 94)*. — Koji svojom tugom / Tudja srdca sladi; / Radost tudju pjeva, / Gdje ga more jadi … *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 47)*. — Tudji zvuci, sluhu hrvatskome muka, / Čista neba zrak ne truju više, / Kleti im se vrutci zagatiše: / Divlja grla zabi mač junačkih ruka *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 166)*. — Nejdi, sinko, draga dušo, / Nejd' od krova otčinoga, / Tudja zemlja ima svoje, / Ne spoznaje jade tvoje, / Tudja ljubav ljubi svoga! *(Preradović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 248)*. — Odkud zlato, koji stoke ne ima, / No za tudjom po brdieh se bije? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 180)*. — U svakom nas nešto od redara, / Kad za bližnjeg kazujemo mara, / Tudji posli, iskreno ću reći, / Od vlastitih često su nam preč! [sic!] *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 93)*. — Vi literati ste kao Ikar. Letite na tugjim krilama, na tugjim mislima, tugje vas misli nose u provaliju, kada se hvatate vječnog sunca kao slijepi orlovi *(Matoš, Umorne priče, 1909, 140/141)*. — Kad je došao u zavičaj njihov, našao je tamo ljude, kojima ni jezika nije razumio; on nije bio više njihov, tuđ je bio i on njima i oni njemu *(Leskovar, Bez doma, 1917, 101)*. — Ne idi, sinko, draga dušo, / Ne idi od krova očinoga, / Tuđa zemlja ima svoje, / Ne spoznaje jade tvoje, / Tuđa ljubav ljubi svoga! *(Preradović, Djela I, 1918, 95)*. — »Za tuđinca ništa nemaš, / Tuđa majko, kad te moli, / Tuđe diete tvoje nije!« *(Preradović, Djela I, 1918, 97)*. — Naš narod može ono, što ne ima, a što mu po duhu vremena treba, od tuđih naroda poprimati, ali ne treba mu zato, da zaradi čaše tuđe vode tuđoj poplavici sve skele otvori i u njoj se potopi *(Preradović, Djela II, 1919, 107)*. — Da li je Bernardinu, vuku s Modruša, bila tuđa njena nježna ljepota? *(Nehajev, Vuci, 1928, 62)*. — Vi literati ste kao Ikar. Letite na tuđim krilima, na tuđim mislima, tuđe vas misli nose u provaliju, kada se hvatate vječnog sunca kao slijepi orlovi *(Matoš, Umorne priče, 1936, 163)*. — Ljudi se uvijek raduju tuđoj nesreći, zaboravljajući da je ta tuđa nesreća njihova vlastita *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 23)*. — A sloboda u toj tuđoj zemlji / Teža mi je, nego robovanje! *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 62)*. — Kad je došao u zavičaj njihov, našao je tamo ljude, kojima ni jezika nije razumio; on nije više njihov, tuđ je bio i on njima i oni njemu *(Leskovar, Bez doma, 1944, 213/214)*.

2. u frazi *tuđi [jezik] poštuj, a svojim se diči* u značenju *tuđe valja cijeniti, ali svojim se ponositi*.

O jeziku, rode, da ti pojem, / O jeziku milom tvom i mojem! […] Tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči, / Tuđi poštuj, a svojim se diči! *(Preradović, Djela I, 1918, 154)*.

3. u frazi *tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči* u značenju *svakome najbolje pristaje njegovo*.

O jeziku, rode, da ti pojem, / O jeziku milom tvom i mojem! […] Tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči, / Tuđi poštuj, a svojim se diči! *(Preradović, Djela I, 1918, 154)*.

4. u frazi *biti tuđ na domu* u značenju *biti stran u svojoj kući, biti neudomaćen*.

Naš Bruno, s prva malo tudj na domu – / Obneviko je žiću ladanjskomu / Dan po dan opet priuća se njemu, / I domaće i vično biva sve mu ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 111)*. — Naš Bruno, sprva malo tuđ na domu – / Obnekoviko je žiću ladanjskomu – / Dan po dan opet priuča se njemu, / I domaće i vično biva sve mu *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 51)*.

5. u frazi *miješati se u tuđa posla* u značenju *miješati se u tuđe stvari*.

Volovi se vežu za rogove, ljudi za jezik. Živjeti za druge, miješati se u tugja posla – prostačka rabota *(Matoš, Umorne priče, 1909, 138)*. — Volovi se vežu za rogove, ljudi za jezik, živjeti za druge, miješati se u tuđa posla – prostačka rabota *(Matoš, Umorne priče, 1936, 161)*.

6. u frazi *biti u tuđem svijetu* u značenju *biti u stranoj zemlji*.

Nema ti oca, da od zla te brani, / On je u tudjem svijetu na radu, / Tamo će kruha zaslužiti za te, / Ovdje ni živjet ni umrijet ne dadu. / — Vsigdi je dobro, al doma ni, / Spi, moj siroček, spi! — *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 141)*.

7. u frazi *zaviriti u nutrinu tuđe duše* u značenju *otkriti tuđe osjećaje, karakterne osobine* i sl.

Čovjeku je napokon teško zaviriti u nutrinju tudje duše *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 20)*. — Čovjeku je napokon težko zaviriti u nutrinju tuđe duše *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 25)*.

8. u frazi *tuđim rukama lako je žeravu grtati* u značenju *lako je kad netko drugi za nas obavlja težak i neugodan posao*.

Tuđim rukama lako je žeravu grtati. Po tuđim leđima sto štapova ne boli *(Kušar, Narodno blago, 1934, 57)*.

9. u frazi *kititi se tuđim perjem* u značenju *prisvajati tuđe zasluge*.

Nemoj se kititi tuđim perjem (kao čavka da bude ljepša) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 57)*. — Kititi se tuđim perjem / Od sveg to je gorje, luđe! / Vidiš, ti si Hrvatica, / A njemština – cvieće tuđe! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 151)*.

tuđenje, n., *stanje u kojem se tko otuđuje*, *srami*.

Plemkinja si duše blage, / Zaklinjem te plemstvom tvojim, / Nemoj tvoga, kano drage, / Tudjenja se ja da bojim *(Trnski, Kriesnice, 1882, 147)*.

tuđi -a -o.

1. odr. od *tuđ*.

Tuđi jezik je hrapav, tuđi hljeb gorak, a nemilosrdan je tuđi Bog! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 98)*.

2. u frazi *solju gori tuđi hljebac* u značenju *gorko je živjeti na tuđi račun.*

Al naučih kako solju gori / Tudji hljebac, kakvo li je brime / Ići tudjim stubam doli gori ... *(Pucić u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 100)*.

tuđica, f. i m.

1. *onaj koji nije naš*, *koji je stran, tuđinac.*

... no starac bivaše svake godine sjediji, a po ćudi mrkastiji: sinovi trebali mnogo, on slabio i zanašao se u poslu na tudjicu *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 118)*. — Brat je krupan čovjek, može svršiti od kakve nagle bolesti, pa će najbolje proći onaj, tko se u takvoj prilici nadje blizu. Dok bismo mi stigli iz primorja – a ima tamo još našega roda – u Lipovce, dotle bi ovdje u župnom dvoru gospodarila tudjica *(Novak, Zapreke, 1905, 90)*. — A onda je slušala, kako na Hrastinin lijes u grobu padaju štropotom teške grude zemlje, i jedva što je taj prvi štropot minuo, kako se raširila u plovaniji Luce sa svojom braćom i s njihovim sinovima ... kako raskapaju omot i složno dijele papire gurajući nju iz plovanije kao tudjicu, koja već nema tu šta da traži ... *(Novak, Zapreke, 1905, 204/205)*. — A i to mu čudno bilo, da sad iz čista mira umiroviše baš 1-skog kapetana, pa L-u poslaše na vrat ovakovu tuđicu, sigurno glupana, koji ni zašto nije *(Turić, Igra životom, 1909, 17)*. — Djevojčica je nijemo gledaše, čudeći se tome načinu krštenja. – »To je tudjica, nije naše krvi, ili su u tome gradu taki običaji« – obuzele Ančicu misli *(Kovačić, U registraturi, 1911, 414)*.

2. *strana*, *posuđena riječ*.

Neki su naši (narodni) govori kao suza čisti; drugi su natrunjeni, oskvrnjeni (a truni se, skvrni se jezik kad se u nj useli mnogo tuđica, t. j. tuđih ili donošnjih riječi, ili kad se na nj navrne tuđi duh) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 107)*. — U želji preciznosti, a možda i eksotičnosti, upotrebljava tuđice i tamo, gdje ih ne bi trebalo, i ova mršava sveščića vrvi riječima kao: rezignacija, miserere, flora, instinkt, pejzaž, teror ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 121)*. — Primorska čakavština punija je tuđica od ikojeg našeg narječja. Dok je germanizam i madžarizam kod nas tek na površini, u inteligenciji, talijanizam udario je čakavštini u krv i u kosti *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 129)*.

tuđin, m.

1. *onaj koji je iz tuđine*, *iz tuđe zemlje*; *onaj koji je neudomaćen*, *tuđinac*.

Pusto nam je bilo, pusto / Polje glumske umjetnosti! / Posvuda je tudjin usto / Na put našoj narodnosti *(Zahar, Pjesme, 1880, 146)*. — Nijesam ja vidio suze tvoje, udovice jadna; nijesam ja čuo potuženje tvoje: nijesi ti meni prikazala rane srca svoga: kakono tudjin bio sam ja tebi, žalosna moja! *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 6)*. — »K pobjedi nas, kralju, ili k smrti vodi, / Smrt je bolja nego život roba! / Dok nam kosti ne trunu sred groba, / Tudjin našom zemljom ne smije da hodi!« *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 164)*. — I Hrvat tupo gleda, / Gdje tudjin ponos gazi, a kosi prava; / I skoro će ga

prisiliti bieda, / Da svoja polja ore – o kobi huda! *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 6)*. — Rasciepan veoma slavjanski narod se tuđinom čini, / Muke ih stoji reć': složan je silni taj sviet! *(Preradović, Djela I, 1918, 26)*.

2. u frazi *zlo je, gdje se tuđin kumi* u značenju *teško onome tko ima ili priželjkuje tuđina za gospodara*.

Zlo je, gdje se tudjin kumi, / A sramota, tko dvoumi / O vlastitoj vriednosti *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 5)*.

3. u frazi *tuđinu se hvali, a svojem se požali* u značenju *vlastite slabosti ne treba otkrivati strancima, nego bliskim ljudima*.

Tuđinu se hvali, a svojemu se požali *(Kušar, Narodno blago, 1934, 57)*.

4. u frazi *ko neće brata za brata, taj će tuđina za gospodara* u značenju *kad narod nije složan lakše padne pod tuđu vlast*.

Ko neće brata za brata, taj će tuđina za gospodara *(Kušar, Narodno blago, 1934, 57)*.

tuđina, f.

1. *tuđa, strana zemlja*, *inozemstvo*.

Ono čuvstvo novosti i uzbudjenosti, kad se čovjek iz tudjine povrati svojoj kući, potrajalo je kod Luje jedva dva dana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 36)*. — A Žigin otac, otac tog bitange – pet je godina obožavao djevojku i najposlije morao da je ukrade. I odoše u tudjinu bez novaca, bez ičega, ne bojeći se stradanja, borbe *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 34)*. — Ono čuvstvo novosti i uzbuđenosti, kad se čovjek iz tuđine povrati svojoj kući, potrajalo je kod Luje jedva dva dana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 38)*. — Otada živim od književnoga svojeg rada. U tuđini! Pišem tuđim jezikom, da ne ginem od nevolje, a našim, da ne ginem od želje ... *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 6)*. — Sija sunce, a u duši mi je mrak. Teško si ga meni u tuđini! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 98)*. — Tuđa kultura je najbolji dio hrvatske savremene kulture i kao ostali narodi mi možemo svoju kulturu stvoriti samo upotrebom tuđih kulturnih elemenata. Najbolja patriotska škola je tuđina *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 205)*. — A Žigin otac, otac tog bitange – pet je godina obožavao djevojku i najposlije morao da je ukrade. I odoše u tuđinu bez novaca, bez ičega, ne bojeći se stradanja, borbe *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 40)*.

2. *tuđe mjesto u kojem nema svojih*.

Bože mili, kud sam zašo! / Noć me stigla u tudjini. / Neznam puta, neznam staze, / Svuda goli kamen gaze / Trudne noge po pustini! *(Preradović u Šenoa, Antologija, 1876, 296)*. — Bože mili, kud sam zašo! / Noć me stigla u *tuđinju*, / Ne znam puta, ne znam staze, / Svud gó kamen noge gaze, / Trudne noge po pustinju! *(Preradović, Djela I, 1918, 94)*.

3. *ljudi iz tuđih zemalja, inozemci.*

Onda, kad ima toliko snage, da ga mora priznati i tuđina, Ibsen je čisti revolucionarac; traži razloge glasom suca, njegova riječ ne žaca se nikakve tajne *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 59)*. — Onda, kad ima toliko snage, da ga mora priznati i tuđina, Ibsen je čisti revolucionarac; traži razloge glasom sudca, njegova rieč ne žaca se nikakve tajne *(Nehajev, Eseji I, 1944, 104)*.

4. u frazi *milija svojina negoli tuđina* u značenju *ljepše je doma nego u inozemstvu*.

... preča noga nego čižma, dosljedno milija svojina negoli tudjina *(Korajac, Posljednji Varaždinac, 1918, 180/181)*.

tuđinac, m.

1. *onaj koji je iz tuđine*, *iz tuđe zemlje*; *onaj koji je neudomaćen*, *tuđin*.

Mi uzimljemo od tudjinaca cvijeće a ne stabla, riječi a ne stvari, što je nevaljalo, a ne što je potrebito *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 62)*. — Svaki korak, kad tudjinac napried stupa / Svojom krvlju predobiti mora ... *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 161)*. — Sam ću ubit mog jedinca / Nož u srce rinut žene, / Neg' da vidim od tudjinca / Pravice mi porušene *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 165)*. — I sretan je onaj, koji je medju svojima, taj nije izgubljen, a teško onomu, koji nema domovine i ostaje tudjinac u narodu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 39)*. — Sjever brije s snježnog brda, / A tuđincu siromaku / Još je veći mrak u mraku, / Još je tvrđa zemlja tvrda *(Preradović, Djela I, 1918, 96)*. — »Za tuđinca ništa nemaš, / Tuđa majko, kad te moli, / Tuđe diete tvoje nije!« *(Preradović, Djela I, 1918, 97)*. — Tuđinac može samo tako kod nas napredovati, jer je od nas jači, energičniji, za život sposobniji *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 104)*. — Tu-

đinac i Madžar piju mu krv, madžaron mu glođe obraz i poštenje, opozicija mu loče ono malo zdrave pameti, da narod postane prije smrti kretenom i idiotom! *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 107)*. — I sretan je onaj, koji je među svojima, taj nije izgubljen, a težko onomu, koji nema domovine i ostaje tuđinac u narodu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 45)*.

2. *onaj koji je dalek*, *nepoznat*; *stranac*.

Tek još na oko, pred drugima, ona mu je žena, a u duši joj je tuđinac *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 244)*.

tuđinče, n., *mlad tuđinac*.

Nesretno tuđinče dočekala je Ana mrko i neprijatno, no naskoro se na njega priuči. Naročito uživaše, što ne mora više nizbrdo na vrelo *(Hanžeković, Novele, 1932, 14)*.

tuđinka, f.

1. *ona koja iz tuđine*, *iz tuđe zemlje*; *ona koja je neudomaćena.*

Gdje postelju nađem, / Ne daš mi počinka, / Gdjegod majku sretnem, / Svaka je tuđinka *(Preradović, Djela I, 1918, 14)*. — U njemačkoj obitelji, Gjakobina se osjećala tuđinkom jednako, kao što je crna njena kosa bila stranom među plavim Njemicama ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 19)*. — Al su djeca čudnovate čudi: / Sinovi su nekaji i ludi / U široki sviet se odpravljaju, / Pa si majku tad – zaboravljaju! / Prvi danak još su – zahvalnici / Drugi danak već su – nehajnici, / Treći danak pusti – odmetnici, / Odmetnici – Bogom prokletnici! / Svoje majke više ne poznaju, / Već tuđinku majkom si priznaju, / A tuđinka sve ih dotle trpi / Dokle od njih kakvu korist crpi ... *(Harambašić, Lirika II, 1943, 319)*.

2. u frazi *pjesme tuđinke* u značenju *prijevodne pjesme*.

Pjesme tuđinke *(Preradović, Djela II, 1919, 229)*.

tuđinski -a -o.

1. *koji se odnosi na tuđince*.

Učenost tuđinska pokvari, okuži um nam i srce, / Oduka budi nam stog sadanje nauke cilj *(Preradović, Djela I, 1918, 25)*.

2. u frazi *tuđinski element* u značenju *strani utjecaj*.

I tako oduševljen dođe na selo. Tamo opazi prodiranje tuđinskog elementa i propadanje našeg svijeta. To ga u prvi mah zainteresira kao znanstveni problem *(Turić, Igra životom, 1909, 141)*.

3. u frazi *oslobođenje ispod tuđinskog jarma* u značenju *oslobođenje od strane vlasti*.

U glavnom mlada su gospoda bila nezadovoljna s narodom. Jer narod očito nije shvatio, što znači oslobođenje ispod tuđinskog jarma. Njega jedino veseli, što su Madžari propali... *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 48)*.

tuđinstvo, n.

1. *strane zemlje*, *tuđina*.

... »vidi se na vami, da vas nije putovanje po tudjinstvu odtudjilo domovini i narodu, kao što to obično biva s mladom gospodom višjeg našeg boljarstva, koji čim probave koju godinu u Parizu ili Londonu, neće više da štogod znadu za dom i za narod svoj *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 186)*. — Premda sam dakle sav blažen bio s povratka medju svoj rod, to me ipak ni ovdje nije ostavila neka sumnjičavost; učili me naime ljudi u tudjinstvu, da nam u životu ima biti glavnim pravilom: malo vjerovati; svačemu pitati za razlog; računati točno; držati se u svem onoga, što je očevidno ... *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 5)*. — Duh tuđinstva: // Gladak jesam i ošišan / I namazan svakom masti ... *(Preradović, Djela II, 1919, 9)*.

2. *strani ljudi*, *tuđinci*.

Jer tudjinstvo gdje god kad nadvlada, / Tam' i srce tudje, jao, ostaje ... *(Bogović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 33)*. — Nije već bilo u njima snage, da se krijepe mišlju na moć narodnoga jedinstva i onda opru navaljujućoj bujici tudjinstva *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 95)*. — Ja ćutim: laž je, što je dosad reklo / Vjekova deset: s deset je žigova / Tuđinstvo kožu na šiji nam speklo *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 32)*.

3. *strani utjecaj*.

Jest, Mlečani možda upravljaju bolje, zaštita je na moru jača – no mjesta, koja su oni uzeli, pokazuju jasne znakove najezde tuđinstva, najezde zla. Puk se izrodio ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 121)*.

tuđinština, f., *ono što je tuđinsko, tuđe*.

...Tebe Kralju, posvuda prate uspomene sborovâ, slavâ, borbâ naših stoljetnih. Nigdje ovde stope neosvèćene! Nigdje ovde tudjinštine ne

svladane, ili neprobavljene *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 533)*.

tuđinje, n., *tuđe mjesto u kojem nema svojih, tuđina*.

Bože mili, kud sam zašo! / Noć me stigla u *tudjini*. / Neznam puta, neznam staze, / Svuda goli kamen gaze / Trudne noge po pustini! *(Preradović u Šenoa, Antologija, 1876, 296)*. — Bože mili, kud sam zašo! / Noć me stigla u tuđinju, / Ne znam puta, ne znam staze, / Svud gó kamen noge gaze, / Trudne noge po pustinju! *(Preradović, Djela I, 1918, 94)*.

tuđiti tuđim, *činiti tuđim, otuđivati*.

Ni patriciji ni plemići nisu bili bolji od svojih sugradjana. Vlast ih je tudjila rodjenomu narodu dižući im ugled u redovima sebi prijatnih ljudi, te im od tog gospodskoga položaja bijahu zaslijepljene oči *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 95)*.

tuđiti se tuđim se.

1. *postajati tuđim*, *udaljavati se, odalečivati se*.

Ali je tim pečatom vlada tako pečatila; da su se zadružne ruke medjosobom tudjile, i jedna nad drugu nadimale *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 510/511)*. — Ona kao mati žalila je, da joj i starija kći ne bere onakovih lovorika, žalila je, da joj manjka onaj živahni temperamenat Nelin, žalila je, što voli biti ciele godine na selu, a tûdji se od gradskog života, gdje bi se svakako prije udala, – a ovdje na selu, Bog zna! ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 9)*. — Posljednji put izlazeći ona zaostade malo iza svojih i pričeka Petrovića, pa ga upita: »šta se tudji« i »šta ne dolazi« *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 11)*. — Inače su se Bošnjaci vazda tudjili od Osmanlija, a sultanovi veziri u Travniku ne imahu proti Bošnjacima nikakove vlasti ni snage *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 137)*. — Vi se nekako tuđite od nas? – nadoda nešto tiše. – Ah, ja da se tuđim? Ne, ne. Ja samo ne ću da budem nepriličan *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 81)*. — Ona kao mati žalila je, da joj i starija kći ne bere onakovih lovorikâ, žalila je, da nema onaj živahni temperamenat Nelin, žalila je, što voli biti cijele godine na selu, a tûđi se od gradskog života, gdje bi se svakako prije udala, – a ovdje na selu, Bog zna!... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 11)*. — Zapravo, taj se počeo od njih tuđiti još od povratka Joškova na selo ... *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 118)*. — Posljednji put izlazeći ona zaostade malo iza svojih i pričeka Petrovića, pa ga upita: »šta se tuđi« i »šta ne dolazi« *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 82)*.

2. u frazi *tuđiti se koga* u značenju *kloniti se koga.*

Pa i u tome, što nitko nije na njega svraćao pažnju, vidio je samo to da ga se svi tuđe. Nije izdržao u takovu stanju, želja da se i on pridruži tim dječacima koji su se igrali, povukla ga k njima, i u prvi čas se osjetio sretnim *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 267)*.

tuđstvo, n., *tuđina*.

Ti na stazi ovoj, oj sunce, ljepše mi sievaš, / Neg' što si u tudjstvu sievalo nebu na svem! *(Ilijašević u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 238)*.

tug, m.

1. *konjski rep kao počasni stijeg turskih vojskovođa*.

Ne potraja dugo i uz sjajnu pratnju, u kojoj bijasmo i mi, dojaše Huseinpaša biogradski, noseć zastavu sa tri tuga, i pozdravi raju *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 67)*.

2. u frazi *paša od tri tuga* u značenju *visoko rangirani osmanlijski vojskovođa, maršal*.

Tamo gdje se, u Bilju, na nekadanjem dvoru princa Eugena Savojskog još uvijek koči njegov grb, kao spomen na Osmanlije i njihovu nekadanju snagu i ratnu slavu, na polumjesec i na paše od tri tûga,[2] sa stolicom s ovu i s onu stranu Drave *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938)*.

tuga, f.

1. *osjećaj uzrokovan gubitkom*, *razočaranjem i sl.*, *žalost*, *jad*.

Objem' rukam' ogrli ga jadna, / A ni plače ni govori riječ, / Njena tuga bješe pregolema! *(Botić, Biedna Mara, 1885, 65)*. — Jadom mori vjerna sluga / S onoga se, kob što sluti, / I tiem veća još mu 'e tuga, / Čiem su bliže carski puti *(I. Mažuranić, Osman, 1895, 100)*. — No inače ćutio se tup. U njem nije bilo jasno izražene boli, ni tuge, ni ljubavi: ali bilo je sve skupa *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 28)*. — Ona ostade mirna, činilo se, nije se dogodilo ništa, nu pod tim mirom bijaše pokopana duboka tuga *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 14)*. — Ah, naše rado-

sti i veselja su tek novi oblici naših muka. Konac radosti je tuga. Tko se odviše veseli, pati. Pati tko odviše voli, pati tko živi odviše. Pati tko živi premalo. Sve što živi, pati *(Matoš, Pečalba, 1913, 96)*. — Tugo, ti vjerna pratilice mojih / Mlađahnih dana, u suzama tvojim / Već dúga sinu. – Ugledo sam milje / Čekano dugo, davno obećano *(Nazor, Lirika I, 1918, 77)*. — Tuga je u mom srcu, / Al u mome se oku / Ne cakli suza *(Angjelinović, Latice, 1922, 151)*. — Mijenjaju se krajevi i postaje, / Ali tuga, tuga ostaje. / Nosim je od stanice do stanice. / Nosim je od granice do granice *(Cesarić, Lirika, 1931, 45)*. — U svakom ljudskom oku ima tuge, kakvom događaje promatraju životinje iz kaveza *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 29)*. — I ta tuga kano mora. / Zmijskog srdca, ruke zdene, / Kano kakva avet kleta, / Kroz toliko pustih ljeta / Morila je jadna mene *(Harambašić, Lirika II, 1943, 47)*. — Ona ostade mirna, činilo se, nije se dogodilo ništa, no pod tim mirom bijaše pokopana duboka tuga *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 85)*. — Objem rukam ogrli ga jadna, / A ni plače ni govori riječ, / Njena tuga bješe pregolema! *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 85)*.

2. u frazi *tuga stisnu srce komu* u značenju *ražalosti se tko*.

Srce preteška tuga mi stisnu, / Očajno vapajem bolnim ovako žalostan vrisnuh ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 172)*.

3. u frazi *obuzme/obuzimlje/hvata/spopada/osvaja/bije koga tuga* u značenju *potpuno se tko ražalosti.*

Obuzme me tuga neka, / Te u svoju / Crnu boju / Zavije mi cio sviet *(Preradović, Djela I, 1918, 21)*. — Tuga čovjeka hvata, obuzimlje (obuzimlje mu i srce i dušu), spopada, osvaja, bije, na srce mu pada, na srce mu se savija (Tako mi se tuga na srce ne savila!), od nje dopada ga smrtni znoj, od nje mu srce puca (Od tuge mu srce prepuknulo) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 189)*.

4. u frazi *na srce pada/padne/slegne se / savija se komu tuga* u značenju *ražalosti se tko*.

Otkad, dušo, ti mi ode / Mome oku iz okruga, / Na srce mi pade tuga, / Kao mraz na jadan cviet *(Preradović, Djela I, 1918, 246)*. — Ležim u travi pod palmom. Najmiliji moj drug leži pod onom drugom: Jučer ga sahranismo ... Tuga mi na srce pada *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 124)*. — Tuga čovjeka hvata, obuzimlje (obuzimlje mu i srce i dušu), spopada, osvaja, bije, na srce mu pada, na srce mu se savija (Tako mi se tuga na srce ne savila!), od nje dopada ga smrtni znoj, od nje mu srce puca (Od tuge mu srce prepuknulo) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 189)*. — Tuga se slegla na srdce starčevo – gotovo bi i proplakao u svojoj osamljenosti. Nikoga nema da mu pomogne ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 205)*.

5. u frazi *srce puca od tuge komu* u značenju *vrlo je žalostan tko*, *žali za kim ili čim tko*.

Tuga čovjeka hvata, obuzimlje (obuzimlje mu i srce i dušu), spopada, osvaja, bije, na srce mu pada, na srce mu se savija (Tako mi se tuga na srce ne savila!), od nje dopada ga smrtni znoj, od nje mu srce puca (Od tuge mu srce prepuknulo) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 189)*.

6. u frazi *Što je zima bistroj rosi, to je tuga u ljubavi* u značenju *tugom se ljubav skončava*.

Što je zima bistroj rosi, / To je tuga u ljubavi: / Il se s ovog svieta nosi, / Ili dragu – zaboravi!« *(Harambašić, Lirika I, 1942, 115)*.

tugaljiv -a -o.

1. *koji je ispunjen žalošću, tužan, sjetan*.

Pitajući savjeta uviek je to činila njekim *tužaljivim*, nemoćnim glasom. – »Sirote udovice – istom pako kad su stare – sav sviet ih progoni *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 177)*. — I ona ju je promatrala od glave do pete i nije mogla na tom snažnom visokom tielu, na tima crnima tugaljivima očima [...] nikakove mane naći *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 10)*. — U tugaljiva mu se okašca zabode silni srebrni sjaj *(Matoš, Iverje, 1899, 17)*. — Nizke prljave njezine kućice – ona ih je sada poznavala i za svietlih sunčanih dana, i za tugaljivih kišnih – postale su joj dobre znanice ... *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 107)*. — I ona ju je promatrala od glave do pete i nije mogla na tom snažnom visokom tijelu, na tim crnim tugaljivim očima [...] nikakove mane naći *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 12)*. — Pitajući savjeta uvijek je to činila nekim tugaljivim, nemoćnim glasom. – »Sirote udovice – istom pak kad su stare – sav svijet

ih progoni *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 149)*. — Hrvatska, Hrvatska [...] majka medena govora slatkog kao pjev ljeskavih zvijezda sred tihe noći, u kojem pozvonkuje lahor i bura, zamnijeva tugaljivi plač slavuja u skrovitu lugu stidne đurđice ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 234)*. — I ona ju je promatrala od glave do pete i nije mogla na tom snažnom, visokom tijelu, na tima crnima, tugaljivima očima [...] nikakove mane naći *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 145)*.

2. *škakljiv, osjetljiv.*

Tugaljiv (škakljiv) sam oko vrata (rekao je Ciganin kad su ga osudili na vješala) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 69)*.

3. u frazi *načeti tugaljivu stvar* u značenju *započeti razgovor o delikatnoj temi*.

... galantno će Martin Mikulić, dok je u mozgu gospođe Maje u toj sekundi iskočila dilema: Da li se dolikuje, da li ima smisla načeti tu tugaljivu stvar? Ili naprosto otmjeno prijeći na dnevni red? *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 119)*.

tugaljivo, prilog, *tužno*, *sjetno*.

Prolazio kroz tu pustu mahalicu, a bilo mu vrlo tugaljivo, da mu se niko ne javlja *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 58)*. — Iz staja su isto tako dolazili duboki uzdasi, tugaljivo je zakucala koja klepka ili su zazvonili lanci *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 88)*. — Tiho tada tugaljivo, milo, / Jasnim, vječnim putem i daljinom / Zamrla je pjesma. Stoje bozi / Obasjani bajnom mjesečinom *(Vidrić, Pjesme, 1925, 44)*. — Ni sjaj im ne bijaše osobito jasan; nekako sanjivo i tugaljivo drhtale su rijetke božje krijesnice na zamagljenim visinama *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 99)*.

tugovanje, n., glag. im. od *tugovati*.

No bila je istina. Hektor je iza tri dana putovanja stigao u N. – ne više na pokop, ali u onu najtužniju i najneugodniju atmosferu jednoličnog tugovanja, koje sliedi neposredno iza pokopa ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 65)*.

tugovati tugujem.

1. *proživljavati duševnu bol, tugu*.

Njega (Filipa) nije nitko ostavio, ali on tuguje i sluša zujanje žica telefonskih na krovovima i misli o tome, kako je sve taman prostor pun čudnovatog micanja po krošnjama i noćne, daleke grmljavine *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 137)*.

2. *pren*.

Znači li to možda, da nam mati-zemlja tuguje neku tugu pa joj ispod prstiju i nehotice izlaze same tamne i zatvorene boje? *(Z. Marković, Kuća na suncu, 1930, 38)*. — Hrvatsko, ne tuguj! jerbo mati, / Što je takvog porodila sina, / Nije samo da u robstvu pati / No da sine s njegovih vrlina! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 155)*.

tuhica, f., *pokrivač od perja*.

U sobi je vladala tišina. Sve se zavuklo pod »tuhice«, sve se smirilo i davalo dojam turskog groblja; kad najednom zapišti Ružica: »Mama!« ... *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 22)*.

tuj, prilog, *tu*.

Gdje god bi što tražio, tuj bi nju našao; gdje bi što premetao, tuj bi ona izpala *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 46)*. — U dva skoka stvorim se iz sobe u dvorištu, vičuć si imenom druga, dok mi se neodazva iz podruma. Tuj ga nadjoh – već pijana kano čep *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 176)*. — Hm ! Nadao si se valjda i tuj kojom dosjetkom iznenaditi nas! *(Kovačić, Fiškal, 1882, 85)*. — Izprave su tuj, a tebe ćemo zatvoriti i odagnati kano varalicu! *(Kovačić, Fiškal, 1882, 211)*. — ... kad pomisliš, da sam se ovdje rodio, da mi je tuj dobra moja majka umrla; moj otac, djed, pradjed, svi su tuj živjeli i doživjeli! *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 27)*. — Ti su pobožni ljudi stvarali tuj mala čudesa *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 74)*. — Dno biva onda tamnozeleno od maha koji je tuj obrasao kamenje, debeo kao čovječja glava ... *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 49)*. — Ta baš u tom dokučujem, da tuj sudbina opet imade svoje prste, pa tada i ne može da bude drukčije! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 43)*. — Bože mili! Kakovih sve ljudi / Na tom bielom tuj imade svietu ... *(Preradović, Djela I, 1918, 349)*. — Tko tuj se ne bi nasmijao baš od srca. / Da sve ti dršću grudi, suza okom vrca! *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 58)*. — Tuj eto još se samo kosti biele. / Tuj pade ljudstvo, ko pod kosom strn, / Tuj izdašan si kuga nađe vrt; / Tuj zrakom vazda kruži gavran crn / I strašnim glasom nagoviešta: »smrt!« *(Harambašić, Lirika I, 1942, 86)*. — Jer i biljem bavit si se htio, / Al ni tuj ti ne

bje sretna ruka ... *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 126)*. — Izprave su tuj, a tebe ćemo zatvoriti i odagnati kao varalicu! *(Kovačić, Fiškal, 1944, 215)*. — Vlastelin je vodio Jureta ubavimi sobami, jednom od druge sjajnijom i ljepšom. Sve se je tuj laštilo, sve tuj titralo *(Kovačić, Zagorski čudak, 1944, 270)*.

tuja, f., bot. *rod zimzelenog drveća i grmlja iz porodice čempresa*.

Čitavi sagovi raznobojna lišća pelargonija sakrivahu mramorne ploče poda, a cedri, tuje, magnolije u snažnim se stablima dizahu u visove *(Gjalski, Osvit, 1892, 340)*. — Šetajući se po razdjelih, koje živice od iztočne tuje (Thuja orientalis, Lebensbaum) rube, slušao sam vrtlarića, kako imenoslov svojih 8000 pitomaca memorizira *(Nemčić, Putositnice, 1898, 427)*.

tujkanje, n., *glasanje tuke, purana*.

Glas joj ne leti u visinu i ne pada poput tučjega tujkanja kao kod drugih seljakinja, nego gudi nisko i ravno upravljan, a odlučno *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 109)*. — Glasovi su se miješali i čuli samo kao tučje tujkanje; kao pobješnjele tuke kliktale su žene sve zajedno *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 102)*.

tuka, f.

1. zool. *ženka purana*, *pura*.

»Šuti, bako,« reče ljutit Marko »prigledaj što ti rade pilići i tuke, a za me se ti nebrini. U mene još svejednako junačko srce kuca *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 138)*. — Golemi bijeli tukac se šepiri medju tukama kao bijeli mjesec medju blijedim zvijezdama ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 21)*. — Golemi bijeli tukac se šepiri među tukama kao bijeli mjesec među blijedim zvijezdama ... *(Matoš, Novo iverje, 1935, 139)*.

2. u frazi *Slušaj, orle, što tuke divane!* u značenju *ne obazirati se na što*.

Slušaj, orle, što tuke divane! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 475)*.

3. u frazi *opiti se kao tuka* u značenju *jako se napiti*.

Opio se Kljajo kao tuka. Ništa nego trepće očima i roni k zemlji *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 119)*.

4. u frazi *kliktati kao pobješnjele tuke* u značenju *razgovarati glasno i uglas s drugima*.

... kao pobješnjele tuke kliktale su žene sve zajedno. Ali ti zvukovi su glazba sela, bezazlen njegov zvuk ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 102)*.

tukac, m., zool. *mužjak krupne peradi*, *puran*.

Sad gizdelini tukci došepire, / Naduvši se u kotač repe šire, / I njihov nježni durdur se oglasi *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 96)*. — Uz goleme vatre pekla se je tu na ražnjevima mlada jarad i nekoliko tukaca. Sladka li pogleda gladnu čovjeku! *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 148)*. — Golemi bijeli tukac se šepiri medju tukama kao bijeli mjesec medju blijedim zvijezdama ... *(Matoš, Novo iverje, 1900, 21)*. — Do jarbola leži na palubi nekoliko tukaca *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 55)*. — Bože moj, koliko se tu zaklalo tukaca i kokoši, koliko iznijelo vina i drugih darova *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 179)*. — Golemi bijeli tukac se šepiri među tukama kao bijeli mjesec među blijedim zvijezdama... *(Matoš, Novo iverje, 1935, 139)*.

tukan, m.

1. *tukac*, *puran*.

Brus, ne crljenu pticu, dosta si ih požderao! Nakesi se seljak na dvorištu, a puran zabrboće glasno. Seljak se povrati s tukanom u krčmu medju drugove na radost i smjeh *(Kovačić, Fiškal, 1882, 8)*. — Znam ja, znam, kipi to iz školnika puna »zgubidanova« torba! Nosilo se i sira i maslaca i rakije klipare i pijetlova i tukana i raca i gusaka! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 54/55)*. — Brus, ne crljenu pticu, dosta si ih požderao! Nakesi se seljak na dvorištu, a puran zabrboće glasno. Seljak se povrati s tukanom u krčmu među drugove na radost i smieh, kako su nasamarili gospodina fiškala *(Kovačić, Fiškal, 1944, 14)*. — Sutradan obavio službu božju i prigledao u kuhinji oko tukana na ražnju ... *(Draženović, Djela I, 1947, 288)*.

2. u frazi *biti vruć ko tukan* u značenju *imati kratak fitilj, lako planuti*.

Ma dobar si ti, samo si vruć ko tukan, gospodin pretstojnik, – smiješi se Irfan i sve očima cjeliva pretstojnika *(Hanžeković, Novele, 1932, 136)*.

tukati tukam, *pitati*, *toviti*.

Rekavši to izađe i koracaše preko cintora gegajući se dostojanstveno na kratkim nogama poput patka koga tukaju za klanje *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 127)*.

tuknut -a -o.

1. *koji je udaren, udubljen*.

Svi su isti. Bože mi prosti ! ... svi tuknuti *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 114)*.

2. *koji je budalast, lud*.

Svi su naši stari pomorci malo tuknuti! *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 98)*. — Mi stari smo malo tuknuti; nas treba kumpatit *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 248)*.

tuknuti tuknem, *utući*, *izmrviti (o soli)*.

Govori se: tukni malo soli, t. j. utuci *(Kušar, Narodno blago, 1934, 97)*.

tuknuti se tuknem se, *lagano se udariti.*

Ništa, samo sam se malo tuknula, – opetovano kazuje na upit susjedin, koja kraj nje sjedi, a ona zna, da joj se i ne kaže, da to nije mali uboj, kad je Uma morala leći *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 36)*.

tukvanj, m., *tikva koja je služila kao vrč za vodu*.

Ma pio ja i te baruštine, a bez ispolca i tukvánja, kao Diogenes iz kupe od dvije ruke *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 78)*.

tul, m., *tanka rupičasta tkanina koja služi za izradu odjeće i ukrasa*, *til*.

Doljnju opravu imala je od crvena, a nadkrivak od modra tula. Oplećak joj bijaše takodjer od crvena, a naborci oko košturastih grudi i pleća opet od modra tula *(Tomić, Pošurice, 1887, 79)*.

tula-sat, m., *džepni sat u kućištu*.

S uzlom kravate-lavaljerke nije bio baš najzadovoljniji, no pogledavši na svoj tula-sat (o kojem je po talijanskom ukusu visjela krasno izradjena srebrna mrtvačka lubanjica) uvjeri se, da nema više dosta vremena... *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 11)*.

tulac, m.

1. *vrsta torbe u kojoj se nose strijele*.

Isto tako na čizmama zvečile su ostruge i nije imao kratke sabljice pandurske u kožnatu tulcu, već dugu, neobično široku sablju *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 255/256)*. — Bieli frakovi vojnika snježno su se svietlili u jasnom zraku, oblivenu odasvuda svibanjskim suncem, koje je obasjalo mrke crne tulce čakova vojničkih i bacalo po njima ljeskanje pušaka ... *(Gjalski, Osvit, 1892, 123)*. — Zvekeće teški tulac od zlata na ledjima Samu, / Rukom po žepu se bije i veli: moja će biti! *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 44)*. — Na čijem hrptu ja sam šumom gonio / Još mlad i zelen čopor lavova: / U ruci lûk mi blistao, / O rame tulac lupao ... *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 24)*.

2. u frazi *odapinjati na koga strijele iz njegova tulca* u značenju *napadati koga njegovim oružjem, koristeći njegove argumente*.

... nanijeli pogrdu i sramotu nama i vama time što su protiv slobode naše i svih vas stanovite plemiće ondje teško isprebijali i suviše još na uštrb i sramotu našu i vašu odredili pecunias fumales, da na naš trošak nastave s nama pravde i da iz našega tulca odapinju na nas strijele *(Nehajev, Vuci, 1928, 192)*.

tulac, m., *kolac*, ovdje u frazi *doći na tulac* u značenju *doći pod ruku*.

Kad mi se namakne, kad mi dođe na tulac*, kad mi dođe na takalo* znači: kad mi dođe na zgodu, na ruku, kad mi se desi zgoda *(Kušar, Narodno blago, 1934, 141)*.

tulčić, m., *papirnati smotuljak*.

S tulčića cigarete, koju je grčevito stiskao medju prstima, širio se oštar, težak vonj papira što izgara ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 107/108).*

tuleći -a -o, *koji odaje razdražujući jednoličan zvuk*.

Na cesti stoji hrpa seoskih derana, u šakama im kao užareni crvi tinjaju cigarete, kadkoji prilazi prozoru (»nema ništa nova, burazeru!«) i vraća se natrag u skup, da zagrljeni preko ramena pjevaju otegnutim tulećim glasovima bećarske pjesme *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 49)*.

tulenje, n., glag. im. od *tuliti*, *tuljenje*.

... očajno viče, a to je tako potrčalo podvornikovicu i njenu dječurliju u pivnici, da jc nastalo luđačko tulenje tu i tamo: dječji plač u pivnici i cigansko naricanje pod kestenom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 170)*.

tulica, f., *vrsta torbe u kojoj se nose strijele, tulac.*

Tih Sprćana šaka bila mala, / Kî sprtiše sve svoje imanje, / U tulicu striela i tetivo, / Pa razgnaše hiljade dušmana ... *(Martić, Osvetnici III, 1865, 110)*.

tulikanje, n., *zavijanje*.

Ali tko se nasmija grohotom, / Kad prestade kobno tulikanje? / Pustinjak se nasmija grohotom ... *(Botić, Petar Bačić, 1885, 175)*.

tulipan, m.

1. *proljetna biljka s cvijetom u obliku čaše*.

Kadulja je bila već ocvala, al su vijojle bujno cvjetale, a tulipana je sada bilo i desetak s velikim vjenčićima nalik na zvona i s debelim tučcima *(Nazor, Priče iz davnine, 1924, 115)*. — Savijale se daske i pucale od suše, pa se kreč sa stijena lupio kao koža staraca, i slak zeleni i tulipani po dekorativnim rondoima, sve je to venulo, trulo, gnjilo i zgaženo *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 208/209)*. — Maćuhica cvate, ali ne miriše – / Ko ni njezin susjed, kicoš tulipan *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 26)*.

2. peior. *glupan*.

Tako, da je taj gospodin za mladih svojih dneva bio pravi tulipan u duševnom svijetu... da je bio nemarnik, ljenčina, kartaš, dapače i pijanac! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 42)*.

tulipanov -a -o, *koji pripada ili se odnosi na tulipan*.

Najviše mi se sviđalo, što sam i ja sad viđao, da je bat tulipanov kao neki tanki zvonik s golemim zvonom na vrhu: možda pčele i leptiri nešto čuju, kad njegov tučak udara, njišući se, o latice *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 111)*.

tulipanski -a -o, *koji nalikuje tulipanu*.

Livrejani sluge točili su neprestance divno uhladjeni šampanjac u tulipanske čaše (grof nije trpio šampanjskih posudica u obliku zdjelica), koje su se marljivo praznile *(Tomić, Melita, 1899, 336)*.

tuliti tulim.

1. *glasati se otegnuto, zavijati (o psu, vuku, trublji i sl.)*.

Zašutala četa, samo uši ćuli. / Nekomu se čini, da vukodlak tuli, / Nekom, da je mačka, nekom, da je sova *(Velikanović, Otmica, 1901, 119)*. — Dolje su jurili automobili i tramvaji i ljudi, tulile trublje, ječala tramvajska zvonca, zujale telegrafske žice ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 35)*. — O vrati ga, vrati u zagrljaj gladnog brata vuka, / da plače s njim i tuli od radosti *(Šop, Isus i moja sjena, 1934, 75)*. — Pas još cvili, pak tuli, zavija ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 29)*. — I dugo je još slušao, sretan što je živ, kako se na ulici psi kolju oko kostiju, što su ostale nakon jučerašnje gozbe, i kako tule u noć i laju na mjesec *(Marinković, Proze, 1948, 45)*.

2. *pren*.

... dok vjetrina [h]uji, [h]uči, šumi, fijuče, zavija, urla, tuli, krivi se, cvili ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 13)*.

3. peior. *plakati*, *pjevati*, *rastezati u govoru*.

Ah, naučenjaka, naučenjaka oslobodi nas Bože! Ljudi i drugi sisavci kako tako; ali naučenjaci [...] – stao je tuliti iz akta »liječnički nalaz« o raščinjenom želucu nekoga vegeterijanca *(Kovačić, U registraturi, 1911, 9)*. — Svi su bili oduševljeni, pljeskali su rukama i tulili sve jače, i cerili se potajno bilo u ruglu, bilo iz nenavisti *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 27)*. — »Dajte, da joj se smjerno poklonimo, božici nepobjedivoj, o, arhonti!« tulio je kao izvan sebe i visoko u divljem ushitu podigao pun pehar ... *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 105)*. — No ona se digla samo dotle, da je sjedila naslonjena na krevet, i tako je pokrila lice rukama te ridala i tulila nemoćno, uvrijeđeno, pjano ... *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 69)*. — Gdje je narod. Narode, gdje si? – tulio je u buku, galamu, zveckanje čaša, udaranje nogu, i glas mu se gubio bez jeke i odgovora *(Perković, Novele, 1935, 54)*. — Miči se, marvo pompadurska, na stanicu da ideš! – viče on i pljuska Toninku, a ona se i ne miče, nego samo hrže od boli i tuli kao parobrod »Bosna« od »Dubrovačke plovidbe« *(Marinković, Proze, 1948, 30)*.

4. *pren*.

Ne mogu više spavati, ni sniti, / a nije ljubav što mi srce kida, / ni strah od ljudi, od oluje; niti / ranjena savjest što tuli i rida *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 290)*.

tulnuti tulnem, *zatrubiti*.

Pa mu kaži, da su vjerni ovdje / I pripravni dalmatinski puci, / Da čekaju samo, dok on digne / Bojni vapaj i u trublju tulne. / Njemu, ptico, poslanice moja ... *(Preradović, Djela I, 1918, 288)*.

tuluman, m., *glupan*, *budala*.

Jezik za zube, dok ja govorim! Zagrmi notaruš. – Ti tulumane! Tko ti je rekao, da treba sapeti, ili vezati djevojku? *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 106)*. — Ne znaš li, tulumane, da molba tvoja ide sve do cara? Nije to samo štododj, sve plaća, a kum Andro da ne daje *(Matoš, Iverje, 1899, 10)*. — O, moj Miha! Suviše je gizde i napetosti u tebe – a u staroga zvekana i tulumana gluposti, i ništa nego gluposti! *(Ko-*

vačić, U registraturi, 1911, 291). — Eto ti ga nä! Imao ju je već i pobjegla mu! O, Bože moj! Znaš, Mija, ti si pravi pravcati tuluman! Kako si je mogao pustiti? *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 86)*. — Mi nismo kaprali, vole, sto put ti velim! Mi smo de-setnici! Gospodin de-set-nik, po-kor-no mo-lim! P-okor-no, a ne lepo! Jesi li me čuo? Mule! Tuluman! *(Krleža, Hrvatski Bog Mars, 1933, 230)*. — FRANJO ŠOJKIĆ, koji je čitao novine, diže glavu i skoči sa stolice: Sunce žarko! To je tuluman, oh, to je majmun! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 57)*. — Ne znaš li, tulumane, da molba tvoja ide sve do cara? Nije to samo štogođ, sve plaća, a kum Andro da ne daje *(Matoš, Iverje, 1935, 11)*. — Samo u Hrvatskoj se ne shvaća, da tele ostaje tele, tuluman tuluman, glupan glupan i onda, kada je član stranke »inteligenata« *(Matoš, Dragi naši savremenici, 1937, 144)*.

tulumina, f., *mijeh*, ovdje u značenju *kišni oblak*.

Makedonci hitro kaste: Odjedared zrak se smrači, / Olovnijem oblacima Indra nebo naoblači, / Pak propara britkom munjom svoje mrke tulumine. / Sunce sakri, a navali na ravnicu guste tmine ... *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 160)*.

tuljac, m., *valjak petrolejske svjetiljke*.

Udubao se Kraljević u tu grofovsku mapu, a u sobi nema nikoga, samo siva prašna uredna tišina, i čuje se blijedi plinski plamičac, gdje blebeće u prljavu tuljcu i bori se sa smrću i srče kisik *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 265)*.

tuljan, m.

1. zool. *sisavac vretenasta tijela s perajama, živi na Arktičkom i Antarktičkom području*.

Tamo je sve puno debelih masnih tuljana i brkatih zubatih morževa i milijuna pingvina *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 186)*. — Eskimi ili crnci kad jedu još toplu i krvavu slaninu nosoroga ili tuljana, grizu prirodno, kao zdrave životinje *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 51)*.

2. u frazi *sunčati se kao tuljan* u značenju *odmarati se sunčanjem*, *skupljati snagu*.

Kad nisu još našli svoj put, onda je bolje da se sunčaju kao tuljani i da snage čuvaju za ono što će doći ... *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 242)*.

tuljčić, m., *cigaretni papir*.

Otpjevao je Vid Trdak onomu čovjeku svoju tužaljku, a taj pa je starčić s bešćutnim staklenim očima slušao, gledao preko njega u zrak i punio Riz-Abadie tuljčiće sa srednjefinim Be-Ha-duhanom i slagao cigarete jedne za drugom u škatulju, koja tek što nije bila puna *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 12)*.

tuljenje, n., glag. im. od *tuliti*, *tulenje*.

Ne sieče Hrvat za toljage krute, / Ni koplja bojnu. Kroz šume hrastova / Čuj tuljenje vukova! / Al ljudske strvi s naše sablje ljute. / Već gladne zvieri nozdrvam ne ćute *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 6)*.

tumač, m.

1. *onaj koji tumači, objašnjava*.

... povrati se istim putem u samostan te izmoli brata Tiburcija, da mu on bude po gradu pratioc i tumač, – što bude i dozvoljeno *(Jurković, Sabrane pripovijesti I, 1880, 150)*. — ... da bi Magda pod stare dane vrgla Božji zakon pod noge i otrovala mlado srce? Lijepo su Vas ti Vaši tumači naputili! Šta tumači? Sam nečisti duh ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 159)*.

2. *pren*.

... dok se nije onda sve na počinak razišlo, graja umuknula, a oglasio se večernji zvon, tumač brojnih srdaca Bogu, kojemu se težaci mole »u ruci šešir, a na nebu oči« *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 8)*.

3. *prevoditelj*.

To je bilo izgovoreno grubo, preko leđa, kao da s Filipom govori nekakav zaprisegnuti tumač pred zelenim sudbenim suknom i da mu prevodi neke njemu nerazumljive pojmove na njegov nepismeni »idealistički« žargon *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 162)*.

tumačen -a -o, *koji je jasan*, *objašnjen*.

Njezin mi je posmjeh / pismo začareno, / Što još nebijaše / nikim tumačeno *(Vraz, Djulabije, 1880, 27)*.

tumačenje, n., glag. im. od *tumačiti*.

Kako ona jednostavno misli, da ga je pobila. Uvjerena je, da ima pravo: oslonila se na svoje tumačenje i zaključila. – A on misli nešto sasvim drugo *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 141)*.

tumačiti tumačim, *objašnjavati smisao čega*.

»Eto, to ti je samo dokaz, da ćeš uspjeti, ako priđeš« tumačio si je, ne puštajući s vida

nosača i kofer *(Perković, Novele, 1935, 9)*. — To vam valjda ne moram tumačiti, kad znam da niste nedotupavni *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 23)*.

tumarača, f., u frazi *svijeća tumarača* u značenju *svijeća kojom se osvjetljava put*.

Svijeći što se tam' amo nosi kaže se svijeća tumàrača *(Kušar, Narodno blago, 1934, 8)*.

tumaranje, n.

1. glag. im. od *tumarati*, *hodati bez cilja*; *lutanje*.

Jednom noć zateče klonule vojake / Sa sjevera oluja nasrne [...] / Hripnja konja, pogaženih hropot. / Tumaranje, vriska ... vihar, munje, tmina *(Demetar, Grobničko polje, 1891, 161/162)*. — Nakon duga tumaranja nagjosmo jednu kočiju, ali je kljuse pred njom svaki čas posrtalo uz strme ulice San Francisca, i padalo od truda i umora. Smilovasmo se jadnom živinčetu i nastavismo pješice *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 222)*.

2. *duhovno krivudanje*.

Poslije tumaranja Tolstoj se zaustavlja kod evanđelja *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 19)*.

tumarati tumaram.

1. *ići bez cilja*, *lutati*, *bazati*.

A gdje nam je Mitar? – A tko bi ga znao, moj kóno, kuda tumara. Valjada lovi opet brojeve po svietu. Težko meni s njim! *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 73)*. — Šta je ovdje bilo mnogo umovati? Malo cknenje, pa tumaraj do pô dana, dok se gdjegod namjestiš *(Nemčić, Putositnice, 1898, 290)*. — Ah po mraku sad ti j' tumarati; / Mjesto ruža putem leži glog, / A noga ti nesmie nigdje stati: / Dalje zove udilj sreće rog *(Vraz, Izabrane pjesme, 1898, 132)*. — Noćca tebi nastala i nama, / Tebi smrti, a nami života, / Ti počivaš, a mi tumaramo ... *(Preradović, Djela I, 1918, 218)*. — I opet mirno. Tek ulice krive / Čekaju nekog. Znadu, tu će proć. / I eto iz dna jedne sjene sive / – To pjesnik Age tumara u noć *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 53)*. — Luta i tumara morem, dok je more ne nanese do jednog mjesta, a tamo na moru tri strahotne pećine od teškog oblaka *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 68)*. — ... basati ili bazati, bavrljati, bluditi, glavrnjati, lutati, mlitati, šmitati, trapati, trljati, tumarati, vrljati: ići ne gledajući kuda ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 81)*. — U samoći kad tumaram, / Il u šumi il u gaju, / Ja u mašti slike stvaram, / Ja o zemnom snivam raju *(Harambašić, Lirika II, 1943, 126)*.

2. u frazi *tumarati očima po komu* u značenju *sa zanimanjem zuriti u koga, odmjeravati koga*.

I sila se zgrnulo Turaka, / Sila raje i sila kaurâ, / Al s njih Adel i ne kreće glave, / Već sumoran tumara očima / Po lijepim mladim kaurkinjam *(Botić, Bijedna Mare, 1949, 105)*.

3. u frazi *tumarati ko slijepac* u značenju *biti posve izgubljen*.

Tjelesnosti mutni, gnjusni vali / Nad vami bi sklopili se tamom. / Te ko sliepci vi bi tumarali, / Prebijali na trista se jada *(Preradović, Djela I, 1918, 281)*.

tumariti tumarim, *naglo ući*, *banuti*.

Mnogi svoja tumario vrata, / Mnogi svoga nepoznao druga, / Da se ima kad upita' s' njime ... *(Martić, Osvetnici III, 1883, 36)*.

tumbe, prilog, *naglavce*, *naopako*.

I blatan mi je ovaj uski globus, / a želja ruši, ko iz silna topa, / tumbe sa u prah oborena stropa, / nenadan, smrtan i odvratan obus *(Ujević, Kolajna, 1926, 29)*. — »Kod mene već davno psi pucaju, puške laju, krave zjaju, a vrata odagnata.« / »Dakle je kod vas sve naopako?« / »Sve tumbe, sve, gospodine! I vepar sred vala i rak sred gaja« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 251)*.

Tumpići, mpl., *prezime plemenitaške obitelji*, ovdje *oznaka za niže plemstvo*.

Tko zapovijeda u Kranjskoj i Štajerskoj, tko pomaže Karloviće, Tumpiće, pak i Frankopane? Vojnik, koga šalje nadvojvoda. Kralj je rođak nadvojvodin; teško je dakle poslušati odmah poziv ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 182)*.

tumula, f., u frazi *šumula tumula* u značenju *beznačajna osoba*.

Velim ti, kapljica je izvrsna i ne bih želio, da je miješaš u drugi pritok, nego je pohranimo samu za sebe, da vidiš kasnije, što ti ona vrijedi! Nijesam ja kakvagodj šumula tumula: moja kaplja ne raste ni na vrbi, ni na bekovini, gazda Nikola! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 234)*.

tuna, f., zool. *morska riba*, *tunj*.

Ali nije Jožefić išao tamo, da razvidi dobitak ovoga ljeta niti da pobroji barila osoljene

tune, koja će služiti za hranu zimi *(Nehajev, Vuci, 1928, 133)*.

tunak, prilog, *tu*.

Na ramenih ga mladež nosi i viče: / Nek živi major, živi naš gjenerô! / Na stol ga dignu; šešir mu na hero, / Ko gora stoji stari sliepac tunak, / On stoji, slavom ovjenčani junak *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 120)*. — Na ramenim ga mladež nosi i viče: / Nek živi major, živi naš gjenero! / Na stol ga dignu; šešir mu nahero, / Ko gora stoji stari slijepac tunak,[37] / On stoji, slavom ovjenčani junak *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 61)*.

tunđela, f., *jastuk*.

Glava joj je do sred pleći naslonjena uz dvije tunđele, ruke premetnute tamo i amo po postelji i pokrivene do zašaka rukavima tanahne prtene košuljice ... *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 11)*.

tunel, m.

1. *prolaz prokopan kroz brdo, ispod rijeke ili mora koji služi za promet*; *nešto što podsjeća na takav prolaz*.

Tata, a kad su ono kopali tunel Svetoga Gotarda? *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 48)*. — Ali njihova vojska ne dangubi. Njihovi vojnici grade putove, kopaju tunele, prave mostove i dr. *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 133)*. — A ona nesretnica projurila kroz njegov džep, kraj njegova srca, u kom je prouzrokovala toliko lomljave i buke, projurila kao željeznica kroz tunel i otišla u nepovrat *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 96)*. — On će preletjeti polja na ivici šuma / da se vine na bregove gdje kurjaci tule / i da probije kroz tunele s dimom i sa čađom / naprijed s razbarušenom kosom od iskara *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 44)*. — Viteška se romantika promijenila u industrijalni pothvat najvećega stila, kao kopanje kakve prevlake ili tunela, i sve izgleda prije burzovna spekulacija nego rat *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 131)*.

2. *pren*.

Kao pobjednik prolazim kroz tamne tunele zelenila, kroz čadore, što su ga različne povijuše razapele među visokim granatim drvećem ... *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 118)*.

tunera, f., *promatračnica s ljestvama koja služi za tunolov*.

Duše mi, nisu bez razloga osovili pokraj mora one dvie tunere,[1] na kojih Kirci, čekajući ribu, sjede ukočeno, da uzmognu u tom zrcalu neprestano gledati pravu svoju sliku *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 234)*. — Kraj njega razvaline rimskog Lopara i maleni, goli otočić »Svete Marine«. S onom svojom bijelom crkvicom i visokom »tunerom«, čini ti se, da je kakova okamenjena lađa.... *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 114)*. — Ne fali ni Talijan s majmunom, ni kalabrez s bubnjima i sviralama, pod brijegom – kraj tunere, na čistini našli se i domaći sopci ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 93)*. — U Grabrovi su ribari, stara je tunera, koja Frankopanima nosi najviše u Primorju *(Nehajev, Vuci, 1928, 133)*.

tunina, f.

1. zool. *tuna*.

Onda ćemo sabrati ljetinu, ukuhati voće, ugariti njive, očistiti brod i škartirati pokvarene zalihe ... Onda dolazi lov na haringe i tunine *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 364)*.

2. *meso od tune*, *tunjevina*.

Iza medjusobne, predstave posjedaše svi oko velikog stola, na kom se pušila ogromna zdjela puna tečne tunine izmed nekoliko boca crnog dalmatinskog vina *(Becić, Zavjet, 1882, 23)*. — Servirala se tunina s umakom á la mayonnaise, srneća hrbtenica i zakuvak od limuna *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 83)*.

tuniški -a -o, *koji se odnosi na Tunis*, *koji pripada Tunisu*.

Uminuše i biela Algjera, / I tuniške prebrodiše vode; / Pa kraj Malte kamene prohode, / A pak skreću ravno put sjevera ... *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 74)*.

tunomadne, prilog, *neki dan*, *nedavno*.

O tom sam se baš tunomadne u Makarskoj razgovara' *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 394)*.

tunja, f., bot. *vrsta voćke*, *dunja*.

Eno junak k vojevodi sadjè, / Pa mu k skutu tunju turi žutu, / Što je zrelu ubró na Grahovcu, / Kadno istom cvatu u Vrgorcu ... *(Martić, Osvetnici II, 1862, 149)*.

tunja, f., *nit spletena od konjske strune s udicom*.

Pjevajuć vesele pjesme bacahu kad i kad tûnje do dna mora, hvatajuć rumene kanje *(Becić, Zavjet, 1882, 5)*. — ... izvadi iz džepa tunju,* sagne se lagano k obali, ubere

dva, tri puža i stuče ih jargolom .** *(Novak, Podgorka, 1894, 19)*.

tunjevina, f., *meso od tune*.

... čak i naša plebejska tunjevina dolazi na stol bez ijedne koščice, smrvljena i pasirana, u formi torte od čokolade ... *(Nazor, Putopisi, 1942, 17)*.

tunjkati tunjkam, *govoriti kroz nos*.

Ibrahim Kapić, efendia, bio je osrednjeg stasa, obličja ružna, pogleda krvoločna, nosa od živine iztočena; zato kad bi govorio tunjko bi u nos *(Jukić, Bosanski prijatelj, 1861, 60)*.

tup -a -o.

1. *koji nije oštar ili naoštren*.

U naža je s jedne strane brid, oštrica (oštro), s druge teluće (tupo, hrbat) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 205)*. — Brijao sam se pred starim svojim ogledalom, ovješenim o prozor; nožić je, istina, bio prilično tup, a dolje u dvorištu nesnosna buka; služavke su prašile sagove i po njima bjesomučno udarale trskovim štapovima *(Batušić, Argonauti, 1936, 4)*.

2. *koji je lišen osjećaja*, *ravnodušan, prazan*.

No inače ćutio se tup. U njem nije bilo jasno izražene boli, ni tuge, ni ljubavi: ali bilo je sve skupa *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 28)*. — Kod Borkovića nije mogao dulje da izdrži. Nejasno, tupo presvojilo ga čuvstvo. I misao bijaše mu isto tako tupa *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 35)*. — I leže na divan, zadubivši se zlovoljno u šaru na plafonu. Od tupijeh ga misli spase olovan san. Probudi se tek pred veče, lak i veseo ... *(Matoš, Iverje, 1899, 119/120)*. — I leže na divan, zadubivši se zlovoljno u šaru na plafonu. Od tupijeh ga misli spase olovan san. Probudi se tek predveče, lak i veseo ... *(Matoš, Iverje, 1935, 99)*. — Njegova »Nana« nije opisana kao blistava kokota, nego kao tupa zločinka, koja razara živote *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 98)*. — Kod Borkovića nije mogao dulje da izdrži. Nejasno, tupo presvojilo ga čuvstvo. I misao bijaše isto tako tupa *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 107)*.

3. *koji je umno ograničen*, *koji teško shvaća*.

Gladni Dugopoljci i tupi Sinjski Pripoljci iz tudjina udariše na braću svoju i harambaša Zuban sa svojim Zubanovcim oglobi i razgrabi što oganj popalio nije ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 85)*. — ... debelo mu malne četverouglasto lice sa sjajnim žutkastim i sitnim očima, te mesnatim, crljenim nosom činilo se u prvi mah tupo i prosto ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 2)*. — Kad ću ja na slobodu? – zaprepašten je i tužno se brani grošićar. Naivan je on, duševno tup seoski dečko *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 145)*.

4. *koji je trom i mukao*.

Iz zada knezu skoči krvniká skritih skup, / Zaustave mu zamah, i osta zamah tup; / I dok mu ruke vežu, kralj mirno gleda na nj, / Knez siedi stoji niem, ko suh u gori panj *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 19)*. — Kroz mrtvu tišinu čuli se tupi udarci, gluho batinanje. Petrinović dohvati stjeničavu dasku i skrši je u paramparčad lupajući po zidu. Tišina *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 89)*. — Urlik i teški topot slijepe žrtve / (Što bježeć kroz mrak uvis noge diže), / I brz trk za njom, sred tišine mrtve, / I tupi pad, kad lovca nož je stiže. / O, taj je spasen! – rekoh svojoj tami, / Ne opazivši, da nas vode k jami *(Goran, Pjesme, 1948, 154)*.

5. u frazi *biti tupe glave / u kome je tupa glava / čovjek tupe glave* u značenju *biti umno ograničen*.

Imam ti učenicu, dobru i milu djevojčicu; sviknula mi je vrlo brzo, te se ne da od mene; al glave je, sirotica, odviše tupe, broj i račun težko dokučuje *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 165)*. — I kako je u Meceni bila za memorisanje predsjedničkoga govora tupa glava poput bukvina panja, tako si je on dobro upamtio riječ »zgubidan«, pa mi je često prikriča onom istom nasladom i zloradošću, kako to nekada običavaše u našim bregovima susjed »kanonik«... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 61)*. — ... čovjek dobre, bistre, dokučite, slabe, tupe glave (tupoglav) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 151)*.

6. u frazi *tupa bol* u značenju *neugodna, konstantna bol*.

Toga mi je trebalo – brisaše si kumordinar sve topliju i sve više naviruću krv iz nosa, osjećajući isti čas u raskoljenim noktima tupu bol, koja mu je na časke stezala vrške prsta, kano da ga tko hvata usijanim kliještima ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 293)*. — Jakov osjeti sukob kamena i njegove glave kao potpuno skladan događaj: otpor i zvuk velike tikve, odbijanje, odskakanje kamena, zatim

ona poznata, zaglušna bol, glavina tupa bol *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 194)*.

tup, uzvik, *za oponašanje zvuka tupkanja (o potpetici)*.

Kod svakog im se koraka vidi gola peta, što se diže uvis, dok drvena teška potpetica lupa o dasku palube ili o tlo obale, pa se čuje neprestano lupkaranje. – Tup! Tup! Tup! A kako se ti ljudi kreću i kako hodaju! Okretni kao majmunčići, u svome brodu, na kopnu kao da i ne znadu koračati *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 185)*.

tupan, m., *onaj koji dobro ne shvaća*, *glupan*.

... tako je dječarac muzikaša »zgubidana« postao mudrac poput Solomuna, kako ono propovijeda župnik u crkvi. A moj Miho je glupan i tupan, tvrda glava ko bat! He, neka je, moj je i moja krv! Na čast zgubidanoviću popovska pamet! ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 55)*. — Ko samo slabo shvata i uči, za toga se govori da je bukvan, tikvan, tupan, tuponja – koji ništa ne zna, ništa ne razumije, da nam ga je milo ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 156)*.

tuparlija, f., u frazi *ćorda tuparlija* u značenju *tupa sablja*.

Nisam žito, da me mlini melju, / Već sam junak, da me ćorda siče! / Pak te molim, moj čestiti care, / Da mi dadeš konja kljusetinu, / Da mi dadeš ćordu tuparliju, / Da mi vežeš noge ispod konja, / A bijele ruke naopako ... *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 13)*.

tupast -a -o.

1. *koji je okruglast*, *tubast (o nosu)*.

Djed Joso je bio na parobrodu svakog dana – nosač, fakin. U stvari čudnovat čovjek, šaljivčina. Dosta ga je i pogledati: glava lavlja – naime: nos tupast, brci uzfrknuti, naježeni, usta – lavlja... Lav i mačka, kako je poznato, imaju smiješno lice *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 94)*.

2. *koji je glup*, *bedast*.

»Usto si, nevoljo jednu, omatorio, da si još uvijek tako tupast. Zar si ti ikad vidio, da je kamara, ma kolika bila, zdropila miša!« – odvali Feliks i urazumi Damjana *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 19)*.

tupež, m., *neosjetljivost*, *praznina*, *tupost*.

Nu opet nešto zlokobna ga drži i on ne može da se odluči, da joj progovori. Opet »zaručnica« poništavanje samog sebe, a u moždanima nastaje neka tupež ... I on ne misleći na riječi svoje gotovo još gluplje nastavi *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 81)*. — No opet nešto zlokobno ga drži i on ne može da se odluči, da joj progovori. Opet »zaručnica«, poništavanje samog sebe, a u moždanima nastaje neka tupež... I on ne misleći na rieči svoje gotovo još gluplje nastavi *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 155)*.

tupina, f., *vapnenac za proizvodnju cementa*.

Ostali brodovi dovoze također ugljen iz engleskih luka, ili krcaju tupinu i boksit, pa ih odvoze u Italiju, Holandiju i Njemačku *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 90)*.

tupiti tupim.

1. činiti tupim, *zatupljivati*.

Sila grmi, zemlja se prolama. / Ječe brda, sore se ravnice, / Lome mači, tupe se sulice, / Tule konji, leleču junaci, / Kida s barjak, padaju kalpaci *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 135)*. — Sve si kliče oj! / Dajde dieve složno, / Hajde momci smožno, / Prionimo oj! // Eto lupe, / Srpe tupe, / Svi si bruse oj, / A div-mjesec bliedi / Sa nebesah gledi, / Šaljuć pozdrav oj! *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 147)*.

2. *pren*.

Praštam bratu, njezinom osvetniku, / Što mi ote mejdansku staru diku. // Sabljo moja, s tebe mi mladu smrt: / Tupila ti dragina kletva rt! / Sablju nosih, sabljom se svedj ponosih, / Branit rod njom u Boga svedjer prosih *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 48)*. — I moli Boga, da to zlo / Sad odvali od glave tvoje! / Ná gledaj samo – što ti j' bolje, / Da za druge svoj tupiš duh; / Ti jalovo mi oreš polje, / A – tim si ne ćeš steći kruh! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 120)*.

tupkati tupkam, *lagano ritmično udarati nogom ili rukom*.

Kodolić je pratio pojedine poznate mu arije živahnim kretnjama: sad *tipkajuć* prstima i lelijajuć glavom, sad tihano fućkajuć, dok je mlada njegova gospođa bila sva izgubljena ... *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 270)*. — Lenka već zelena, kao zelena trava, čita pisamce, pa se jarom jari, mršti čelo, navlači obrve, prći usne, tupka od bijesa nogom i guta požudno slova ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 110)*. — Kodolić je pratio pojedine poznate mu arije živahnim kretnja-

ma: sad tupkajuć prstima i lelijajuć glavom, sad tihano fućkajuć, dok je mlada njegova gospođa bila sva izgubljena ... *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1950, 389)*.

tupo, prilog, *odsutno*, *prazno* (*gledati i sl.*).

Tupo u predmete gledam, / Ne čujem hitnje ni loma; / Daleko moje je srce, daleko oči su moje! *(Angjelinović, Latice, 1922, 83)*. — Slaba nam je utjeha da nismo sami u propasti. – Strašno – reče Flora i tupo se zagleda u Ivanovo lice *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 36)*.

tupoglav -a -o, *koji je umno ograničen*.

Značenje pameti, inteligencije ima često riječ glava: čovjek dobre, bistre, dokučite, slabe, tupe glave (tupoglav) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 151)*.

tupoglavac, m., peior. *onaj koji je umno ograničen*, *glupan*.

Mati je svjedočila proti njemu javno: prozvala ga je tupoglavcem, lienčinom, nepopravljivim dječakom *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 385)*. — Sve je u njemu dotučeno, i ono malo životne mudrosti, što je jedan »ograničeni tupoglavac« skupio po svijetu u četrdeset godina, i ono je nekud sapeto i podavljeno *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 90)*. — Tko mi je tebe, tupoglavče, natovario na teđa! Gledaj ga... mogao bi mu glavom razbijati kamenje: a ne bi se nikakva mudrost potresla... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 171)*.

tuponja, m., peior. *onaj koji je tupe glave*, *glupan*.

Neka ovce secesije / Njima blezgavi poj gluposti mekeću. / Sluge oni su jednake: / Tuponje shvatit će mah nesmisla ljeposti *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 203)*. — Ko samo slabo shvata i uči, za toga se govori da je bukvan, tikvan, tupan, tuponja ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 156)*.

tupost, f., *svojstvo onoga što je tupo*; *svojstvo onoga koji je tup*.

To je bol, koju ne prati čuvstvo žalosti, osjećanje pregaranja, kojoj ne daje jači izražaj spoznaja i misao o njoj. U njoj je samo jedno: tupost. Da. Tupa je to bol. Resignacija. Suvišnost... *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 114)*. — ... ne mogu spavati po čitave noći, pa čovjek kao da gubi svijest i svaki čas mu se nekakva prozirna magla vuče po moždanima [...] I tupost je već počela pritiskati pamet! ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 391)*. — Niti željaše da se voze ni brže ni polaganije, predajući se potpunoj tuposti i zaboravljajući kamo i zašto ide *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 104)*. — Ali se ništa povoljno nije dogodilo, i u tom čekanju padaše u sve veću tupost, pa se činilo, da više ni za što ne mari *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 187)*. — To je bol, koju ne prati čuvstvo žalosti, osjećanje pregaranja, kojoj ne daje jači izražaj spoznaja i misao o njoj. U njoj je samo jedno: tupost. Da. Tupa je to bol. Rezignacija. Suvišnost... *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 380)*. — Ni zabavu djece, koja nisu shvatila ništa, nije mogla da podnese – nemirna i bez misli lutala je sobama i svaki čas zapadala u podpunu tupost, legavši u krevet *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 220)*.

tupouh -a -o, *koji nema dobar glazbeni sluh.*

Brahms umire u gradu, gdje liječnici kao Billroth sviraju bolje od svih engleskih virtuoza. Odatle antipatija Nijemaca i Engleza, najmuzikalnijeg i najtupouhijeg naroda. Simpatija nije srodnost jezika, nego srodnost osjećanja *(Matoš, Pečalba, 1939, 111)*.

tur, m.

1. *stražnji dio hlača*.

Stare, izlizane čakšire bile su mjestimice poderane, a tur im je visio gotovo do zemlje *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 39)*. — Zamisli, cilindar nosi, a kad je s tobom u školu išao, imao je pokrpani tur, da oprostiš *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 160)*. — Gledao je Zlatković toga vojnika i njegov tur, koji je bio sakrojen za nekoga jačega i višega, i neka nerazumljiva samilost stala se rađati u njemu za toga neznanca *(Perković, Novele, 1935, 61)*. — Samo je okretao trnu čas jednu, a čas drugu stranu tura i stalno ga sokolio: Deri, trne, deri! *(Muradbegović, Svijet u opancima, 1936, 57)*. — Sastane, recimo, takva dama nekog čičicu [...] a na njemu, mjesto opjevane slikovite narodne nošnje, jedino je slikovit šareno pokrpani tur na hlačama, koje su očito amerikanskog podrijetla *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 71)*. — »A šta radite, majstore?« – nastavim ja. »Derem nogavicu, pa krpim tur, da se ponovim! Krpež je

sirotinjska majka.« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 250)*. — Bio je petak i u gradu pazar. U grad silaze seljaci sa svih strana. Bijele se lanene seljačke gaće i turovi mlataraju desno i lijevo, oni košulju nikad ne zakopčavaju pa iz njedara proviruje mrko runo... *(Kikić, Djela I, 1952, 213)*.

2. u frazi *pun tur junaštva je u koga* u značenju *plah je tko*.

Znajući, da se je Dragašević othranio zečevima i da je materić, da je u njega pun tur junaštva, u dva ne bi ni stalo ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1939, 227)*.

3. u frazi *dobiti po turu* u značenju *biti kažnjen*.

Prvo zlo donijela im madžarska buna 1848. Selo na granici, došla vojska, trebalo je hrane i straže (vojska se mora zaštititi...). Oni, koji nijesu propisno izvršili, dobili su po turu ... *(Miškina, Trakavica, 1935, 9)*.

4. u frazi *nasipati komu pun tur olova* u značenju *ustrijeliti koga*.

Sto mislite, dobre žene, da li će gospodin učiniti nešto mome sinu? Nekoja je susjeda počne dražiti: – Bome hoće! Bome će on njemu pun tur nasipati olova! Zašto nosi pušku? *(Dončević, Propast, 1936, 158)*.

5. u frazi *krvaviti tur* u značenju *stradavati.*

Tko nebi volio, ostat kod svoje mlade, nego ići na vojsku, gdje se krvavi tur; al' što zapovied, zapovied je *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 35)*.

6. u frazi *badava roniti, kad se tur vidi* u značenju *besmisleno je raditi nešto što je unaprijed osuđeno na propast*.

Ako ćeš dakle mene da slušaš, plati pa šuti! Badava roniti, kad se tur vidi. Ne da se vjetar kapom tjerati ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 144)*.

Turad, f., coll. od *Ture*.

Uz nju vječnom slavom sjaše / Zastava od sto nam bana; / Turad splesa / Bakač ban, / Sviet potresa / Frankopan / Pojuć: oj! / Brate moj! *(Šenoa u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 40)*. — Riekom krvca poljem teče; / Turad bulji skrstiv ruke. / Tko je mladji, rado gleda / Na lipovu krstu muke … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 160/161)*.

Turadija, f., coll. za *Turke*.

Danak svanu i sunce ogranu, te čudna ti prizora iz pod Varadina. Turadija silna doline i brežuljke sve od Karlovaca niže pak amo gore od one crkvice pretisnula i poplavila *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 180)*. — Gdje bukovlje gusto izpreplelo grane, / Počivat, hladovat Turadija stala / I med njimi, janje med vukove, pala / Već premrla Zora na kićeni sag *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 139)*.

turački -a -o, *koji se odnosi na Turke, tj. Osmanlije*.

Slećeli su da Vojvodi kažu, / E bi dobro uzmaknuti bilo, / I do sjutra odmoriti vojsku, / Što bi ona okriepila ruke, / Pa bi rano bila jakorastla. / Loviti se brda i dolina, / I Turačku razdrobiti snagu, – / Al Vojvoda unatražke neće … *(Martić, Osvetnici VII, 1883, 67/68)*.

turajući -a -o, *koji se probija kroz gužvu, koji se gura*.

Kao šum iznenadnog vjetra prohujila bi mirnim zrakom ona neizvjestna smjesa krike i žamora, koja se diže iz gradova sa dimom njihovih dimnjaka, onaj mukli žamor, u kom svaki vapaj sdvojenja i radosti, svaki glas turajućeg se ljudstva, svaki korak ogromnog množtva imade svoju jeku *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 43)*. — Kao šum iznenadnog vjetra prohujila bi mirnim vazduhom ona neizvjesna smjesa vike i žamora, što se diže iz gradova s dimom njihovih dimnjaka, onaj mukli žamor, u kom svaki vapaj zdvojenja i radosti, svaki glas *radišnog i trudnoga* ljuctva, ima svoju jeku *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 40)*.

turan, m., *tamnica (koja je često bila u tornju, kuli).*

Ivan Krčki odveden u Veneciju, Krsto Frankopan u ropstvu Sinjorije! Starosti moja, što si dočekala! Otpusti, Gospode, roba svoga! Vaj, turne moj lipi! *(Nehajev, Vuci, 1928, 73)*.

turanj, m., *visoka i uska samostalna građevina*, *kula*, *toranj*.

Na Orlovhradu vije se sa najvećega turnja ogromno dugačka crna zastava *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 226)*. — Na Zdvercih, na kraju sadašnjega zaravanka dizao se turanj, nalik zaostalomu si drugu, ali šetalištem pod sadanjom sveučilištnom sgradom mogle su samo koze prolaziti *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 333)*.

turati turam.

1. *valjati*, *prevoziti (o brodu)*.

… upozna se sa zapovjednikom jednoga ruskoga vapora, koji mu dade svoju prisvlaku, pa jedne večeri u odijelu ruskoga činovnika dodje on dole u luku, i tu ga kapetan strpa u jedan vapor, koji je vunu turao, pak u toj vuni sakriven dospije u Beograd … *(Martić, Zapamćenja, 1906, 46)*.

2. *gurati*.

Preko klada, preko jama i gudura; / Sve što živi, na konje se penje, / Tko ne može, pod kopiti stenje; / Sve se jagmi: brat sa sedla brata tura *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 162)*. — Snivah, da mi tura u grlo svoje slinave duhanske prste onaj stari odvjetnik i da me sili, da na dušak progutam njegovu žutu baroku ... Skočim iz sna *(Kovačić, U registraturi, 1911, 6)*. — Kad smo sjeli i kad me je opet zagrlila, stanem i ja nju cjelivati u usta, tako dugo i žestoko, da se je začudila i počela me turati od sebe *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 53)*. — … ali ko ne vidi dobro, neće odmah udjenuti, uvrsti, već promaša (tura pogrešno konac) mimo iglene uši *(Kušar, Narodno blago, 1934, 101)*.

3. u frazi *turati glasinu u svijet* u značenju *urediti s lošom namjerom da se što počne pričati*.

Glasovi i glasine se puštaju, prosiplju, siju, turaju u svijet, u narod (Pustio, prosuo, posijao, rasijao, proturio, rasturio je glas, glasinu u narod) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 115)*.

4. u frazi *tura stravu na družinu tko/što* u značenju *silno plaši narod tko/što*.

… hvata me strepnja, groza, uzela me sujma od Turaka, nekaka me sujma poduzela (sve se čudim što će ono biti); meće, tura stravu na družinu; vražja sila mah uzela *(Kušar, Narodno blago, 1934, 180)*.

turati se turam se.

1. *probijati se kroz mnoštvo*, *gurati se*.

Otokar neodvrati ništa, van podje za prijateljem, turajuć se za njim kroz svjetinu *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 260)*. — Tromim korakom turao se grof Branski kroz pune ulice. Svibanj bijaše prosuo u zraku veselost vedrine i proljeća *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 64)*. — One se turahu kroz tmušu svakdan istih šetalaca u Ilici, ne dospievajući da pogledaju u sjajne izloge, tu i tamo uzvraćajući pozdrave znanaca … *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 40)*. — Tromim korakom *smucao* se grof Branski kroz pune ulice. Svibanj prosu zrakom veselost vedrine i proljeća *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 59)*. — Turajući se kroz mnoštvo i u meni se porodi nagon za borbom … *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 64)*. — Dijelila se hrana – nečuven prizor, da se oko kotlova sa prostom kukuruznom kašom turaju gladni ljudi, pomutio je veseli sjaj ulice i trga *(Nehajev, Vuci, 1928, 27)*. — Natrpana je ljudima prostorija, kao magazin vrećama. Najviše ima vojnika. Umiješao se i on, tura se, savija, probija – i sam kao prava vreća *(Perković, Novele, 1935, 8)*.

2. *pren*.

Ljubav... Koliko se ta riječ turala u moje pero. I eto napisah je i mislim i pitam i tražim, ima li značenja ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 25)*.

turban, m.

1. *rubac ili šal ovijen oko glave muslimana, ili što tomu slično*.

U, kako vam taj turban1 stoji […] uze joj popravljati po glavi i pod čadjavi turban turati razkuštrane siedine – ako ste i starica, ali ja bih se čisto i pristalo odiela, da me ljudi mogu bar pogledati *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 215)*. — Sličice na kartama predstavljale su u velikoj većini prizore iz turskoga života s onim tradicionim Turčinom u zelenu kaftanu i sa silno širokim turbanom na glavi … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 267)*. — Pustoš bijele bolničke sobe, bjelina jastuka, goleme dimenzije bijelog turbana, kojim mi je ovijena tužna moja glava, miris jodoforma i karbola, sve to nagoni na filozofske misli *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 142)*.

2. *pren*.

Drugi prizor još je veličanstveniji od prvoga: ulaz u kamerunski zaljev! Vrata su kakovih 30 kilometara široka. Desno diže se iz mora 3000 m visoki, snijegom pokriti, Clarence-Pick, na otoku Fernando-Po. Glavu je zavio maglenim turbanom *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 142)*.

turbe, n., *turska crkvica na grobu*.

Prešavši Lab, nastavismo put na desno, prateć okom turbe cara Murata, gdje mu crieva leže; a tielo je bilo u Brusu odnešeno *(Jukić, Bosanski prijatelj, 1861, 83)*. — Na to po-

dju svi k turbetu i činiše dovu puna dva sata. Okriepljen vjerom u pomoć Alahovu, oprosti se Husein-kapetan s tom svetinjom muhamedanskih Bošnjaka i s njezinim nadstojnikom *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 94)*. — Hele nejse, šta ću vam pričati, jednu večer pošao on da zijaret učini jedno turbe. A bio je sâm *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 61)*.

turbulentan -tna -tno, u frazi *turbulentan element* u značenju *osoba koja huška, nagovara na pobunu i sl*.

Cigana i ciganki pa raznih baba, nekakvi zidar i dvije-tri slučajne skitnice, pa nekoliko domaćih »boljih ljudi«, kod kojih se našlo opljačkanih stvari. Uhvatili i Miška Bezjaka i još neke kao huškače i turbulentne elemente *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 50)*.

turčenje, n., *poturčivanje*.

Jad za jadom, nuto mi svatova / Turci vode curu na turčenje, / A cura se zadražila blazna, / Ne za vjerom, jere nezna za nju *(Martić, Osvetnici V, 1881, 25)*. — Sa svoje vlade došao Omer u nesuglasje s austrijskim konzulatom, nešto radi toga turčenja, ali još više s drugoga nekoga razloga *(Martić, Zapamćenja, 1906, 25)*.

Turčin, m., *pripadnik turskoga naroda; Osmanlija.*

»Lasno ćemo Turke predobiti. / »Turci bo su na mejdanu slabi.« *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 90)*. — Turci, braćo, Turci / sa srdjbom se kletom / Digoše kô pakô / nad nesložnim svietom *(Vraz, Djulabije, 1880, 65)*. — Turci odoše, ostaviv nam za baštinu divljač i pustinju *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 55)*. — Biesan Turčin, krvnik Gore Crne, / Koga znade i staro i mlado, / I ne bi ga pronijele vile, / A kamo li noge na junaku / Crnom Gorom na bijelu danu *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 164)*. — Novica sam, al' ne koji prije, / Jer ne na vas, nego s vami gredem / Turskom krvi sad omastit ruke. / U Turaka dosle što imadoh / Nemio mi sve ugrabi Turčin. / Ne osta mi neg' desnica hrabra ... *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 174)*. — Kauri mu izkvarili srdce pa će reći da nije ni Turčin *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 100)*. — Ali neprilike i nesreće, što ih je morao prepatiti taj narod od Turčina, Nijemaca i Talijana, bijahu prevelike, a povećavalo ili je još više staro naše zlo: nesloga *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 190)*. — Jer Turčinu što je godier drago; / To kršćanu pravo biti mora! *(Preradović, Djela I, 1918, 171)*.

turčin, m., *vrsta gljive*.

Pred veče, došavši iz drvnika, sjedne veselo k djeci i stade skidati gljive s ljeskove nizavice i vaditi ih iz šešira: – Ovo je vrganj. Ovo knez. Ovo je turčin. Evo pomiriši prstenjaka. Na voće nateže, je li? *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 163)*.

turčin-cvijet, m., *turčinak*, ovdje u frazi *biti crven kao turčin-cvijet* u značenju *crvenjeti se od srama*.

»Dragoše! Odakle Francika zna, da ti nemaš gaća?« Dragoš, griskajući u neprilici, što nema, što je već davno odgrizao, – nokte, a crven kao turčin-cvijet, slegne ramenima, pa kao misli mrzovoljasto … *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 66)*.

turčinak, m., *cvijet crvene boje*, *poljski mak*, *turčinjak*.

A ona ga pogledom siječe ravno u oči ... preko kojega je sada pao refleks jasno zelene svile sa štita od sunca, nježno se osmijkuje. Lice, zubi se bijele kao alabastar, a usne se rumene kao turčinak... *(Matoš, Iverje, 1899, 95)*. — Krvca zarudi po bielim košuljama kao turčinak na mladim njivama *(Matoš, Novo iverje, 1900, 95)*. — Krvca zarudi po bijelim košuljama kao turčinak na mladim njivama *(Matoš, Novo iverje, 1935, 193)*.

turčinjak, m., *cvijet crvene boje*, *poljski mak*, *turčinak*.

Sve se crveni i zeleni tamo amo vrveć, slično divljen rujno cvietnom maku – turčinjaku medj zelenim klasjem, kojim vjetar amo tamo vije *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 180)*.

turčiti se turčim se, *postajati ili praviti se Turčinom, potučivati se*.

Turci su se mudro vladali: oni su neslogu podhranjivali. Srbski velmože prelazili su k njima na rpe, turčili se, grabili pašaluke po Anadoliji i po Evropi *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 502)*. — Pa je Petar gotov da poludi, / U ludilu na svašta je gotov, / Da prebjegne Turcim', / da se turči, / Ne bi li se brzo osvetio *(Botić, Petar Bačić, 1885, 320)*. — Onda ja odvratim onog čovjeka srećno – ne će se već turčiti sa ženom i djecom *(Martić, Zapamćenja, 1906, 81)*. — … i kobiti se znači: graditi

se, ali nečim što nije dobro biti […] mladiti se ili madinjati se, stariti se, momčiti se, djevojčiti se, starješiti se, knežiti se, junačiti se, rimiti se, turčiti se, luditi se znače: graditi se mlad, star, momak, djevojka, starješina, knez, junak, katolik, turčin, lud *(Kušar, Narodno blago, 1934, 146/147)*.

turćijat, m., *tursko pjevanje*.

Pokazao mu sve stanice gdje se pjeva »turćijat«, i kako je Hadži Memišaga učio pod mladost u medresi i došao do »Mula-džamije«, a poslije toga išao na hadž i družio se s Arapima koji su dolazili po bedeluk u naš krš … *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 61)*.

Ture, n., *mlad Turčin.*

Smaknu Ture toliko junaka, / Posmica ih, srca ne izkali … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 161)*. — I Saferu, što vodjaše vlaha, / Luč iz glave jedan izbi. / Prsnu oko na Zelenu travu, / A Turčina mrka krvca poli. / Pisnu Ture kano guja ljuta; / Planu aga kano plamen živi … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 177)*. — Al se ne boj, pobratime dragi: / Krotko Ture, posjeći te ne će … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 196)*. — Imali oni nekoč dvoje nejačadi: blizance Petra i Pavla. Ture ih ugrabilo, a dok ga tjerali, zaglavilo jedno *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 126)*. — … po većputih pomagasmo bosansko-hrvatsko kraljevstvo iz turskih pandža osloboditi; ono pade tako dobro ko i bugarsko, srpsko, grčko i arbanasko. Zasužnji se Ugarska; a pade Budim grad, ali Ture Zagreba grada nikada ne dirnu!« *(Nehajev, Rakovica, 1932, 115)*.

turf, m., *trkalište*.*

Dok se u zadnje vrijeme bio sasvim zanemario, stade sada najedamput ispitivati Schnellera o svojim odijelima, naručivati nove haljine […] kako je nekad običavao, dok je u mladim godinama bio jedan od najvidjenijih elegana na Ringu, u glumišnim parketima i na turfu *(Tresčec, Novele, 1915, 14)*.

turica, f.

1. *orunjen klip kukuruza*.

Da imadem jedan čabar vina, / Čabar vina i tri biela hljeba, / Opeta bi bolan ozdravio, / Turicama čistio ti kljuse.« *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 41)*.

2. *duhan u listu tvrdo smotan*.

Jovan je pokazao palac lijeve ruke, na kojem da je, režući turicu duhana, prorezao jagodicu na palcu *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 182)*.

turist, m., *onaj koji putuje za svoje zadovoljstvo*, *turista*.

Svakog ljeta cieli roj turista, / Znaličnika i revnih klubista / Ko velika i široka rieka, / Da dosadi svojoj traži lieka *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 167)*.

turista, f., *onaj koji putuje za svoje zadovoljstvo*, *turist*.

Pak za to sam došô ?.. – pomisli razočarani tourista *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 107)*. — Čakšire dokoljenice kao u turiste ili bicikliste, a ogromni listovi misliš sad će da prsnu kroz napete čarape *(Matoš, Iverje, 1899, 65)*. — Pak zašto sam došô?.. – pomisli razočarani turista *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 97)*.

turistički -a -o, *koji se odnosi na turiste*, *koji pripada turistima*.

Opremio me turistički dodavši mi štap dobro potkovani, a za sebe je pridržao drugi turistički priručnik – dalekozor. Prebacio ga preko ramena na remencu kao lovac pušku što prebaci *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 33)*.

turiti turim.

1. *gurnuti, metnuti*.

Rekav to, turi mi u ruke carski ukaz, te nakloniv se, ode i sjede opet za svoj stol, nebrinuć se više za me *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 153)*. — Otvorim hitro prozor i turim glavu kroz okno. Batorić je stajao pred dvorom u svom sivom lovačkom odielu i u visokih ogromnih čižmah … *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 79)*. — Ivanović je izvadio list i pružio Elviri. – Ovdje je kazano sve! Ona je poljubila list i turila u njedra *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 129)*. — Ter do mladića dozrio polako: / Od rodnog krila ljudi na torture / Pod šarafe ga, paragrafe ture, / I mučeći ga izvade mu duha… *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 60/61)*. — Otvorim hitro prozo i turim glavu kroz okno. Batorić je stajao pred dvorom u svom sivom lovačkom odijelu i u visokim ogromnim čizmama *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 69/70)*. — Ivica turi svijeni kažiprst u usta, a zrakom se prolomi silan zvižduk. Djevojčica protrne, a onda se nasmije *(Hanžeković, Novele, 1932, 19)*. — Turio je ruke u džepove i prepustio se površnom dodiru okoline *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 191)*.

2. *pren*.

A mjesec je oledio cijelu krajinu, opustio je, ogolio zajedno sa sivom zorom i zaledio čovjeka na zemlji, turio ga u kolibicu, da se skrije pred ledenom neizmjernosti … *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 50)*.

3. *otpremiti koga nekamo protiv njegove volje*.

Izdao me vojnik iz moje čete. Slučajno se desio u Mitrovici na sudu. Turiše me u najgoru buharu. Pod daskama tovar od mangupskog đubreta *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 199)*.

4. u frazi *turiti oči u koga/što* u značenju *netremice gledati u koga/što*.

Pojam gledanja i viđenja izriče se još ovako: metnuti, turiti; okomiti, upeti oči u koga … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 74)*.

5. u frazi *turiti koga u glib* u značenju *uništiti koga svojim postupanjem*.

Lagao si, je li? I uživao si u toj laži, a nijesi znao, da si mene tom lažju u glib turio, iz koga me sada badava vučeš ... *(J. Kozarac, Emilijan Lazarević, 1911, 152)*.

turiti se turim se, *ugledati se*.

Očević: ili bábović zove se sin koji se metnuo, umetnuo, turio, vrgao na oca (osobito junaka) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 50)*.

turkanje, n., glag. im. od *turkati*.

Kod ovih rieči nastade časkom malo turkanje i kašljucanje, a Marčić i bilježnik glasno dometnu, da žele, neka se ovdje govori u ime kraljevskog apostolskog Veličanstva *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 262)*.

turkati turkam, *pomalo gurati*, *tiskati*.

Kad je provod iz crkve krenuo, tu istom nastade prava galama: djevojke stadoše se turkati i gurati laktima, koji par da stupa do »neba« *(Kovačić, U registraturi, 1911, 267)*. — Uglovima ni kraja ni konca: – lupeška uglovska napast redom tetura, turka se o rame čestitu prolazniku i remeti mu korake oda sviju strana ... *(Draženović, Djela III, 1948, 327)*.

Turkinja, f., *pripadnica turskog naroda ili Osmanskog Carstva*.

Nemoj, nemoj, Turkinju da uzmeš; / U nje svake srdašce je mrtvo, / Nit je koja usrećit te vrstna, / Nije u nje prema duši duše … *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 45)*.

turkinja, f., bot. *kukuruz*.

U zimi prodaje ona pečene turkinje, kokice od kukuruza i svake vrsti voće; u proljeće i ljeto peče za svoje mušterije lepinje i poslastice … *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 86)*.

turkovanje, n., *življenje na turski način*, *pod turskom vlašću*.

Sitnim žmirkavim očima, nad kojima se visili vodnjikavi kapci i sitne obrve, gledao je preda se, smotavao cigaretu od slaba duhana i zapalivši je pričao o turskom vremenu i velikom našem turkovanju *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 27)*.

turkovlah, m., *Vlah iz Turske*.

J. Bilo je trga, al' za Juru nije bilo trgovine. Turkovlah visoko zapinje .... *T.* A primorac nizko pobija … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 394)*.

turkuša, m., peior. *onaj koji se poturčio*, *poturica*.

Nije ni čudo što ti ne mere leći u glavu, kad je plitka, – žesti se Arifaga. – To su bili onda pravi turci, a nisu turkuše *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 29)*. — Ama dođoše pred akšam nekakve džaltare u tabor, a turkuše nisu bile ko oni Alijagini kahrimani *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 29)*. — Ama, brate Arifaga, nisu ni turkuše zadnji ljudi. Evo, vidi, šta oni iza rata poradiše *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 29)*.

turmalinski -a -o, *koji je ružičast poput minerala turmalina*.

Ja, diveći se ljubičnom mu traku, / Na turmalinskoj vedrini ga gledam, / A on me ljubko gleda u mom mraku: / Pod neizmjerjem s toga već ne predam *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 95)*.

turnati turnam, u frazi *turnati ulje* u značenju *tiještiti masline da bi se dobilo ulje*.

Kakove škole, kakove knjige! Učio sam ja to još kao dijete za tihih jesenjih večeri, kad bi po čitavu noć maslinari kod nas na otoku, turnali ulje i pjevali uz gusle *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 109)*.

turneja, f., *kružni obilazak*.

Kakvo je to blijedo dijete, stala je visoka gospođa nad krevetom Jambrekovim okružena svitom barunica, kirurga i specijalista, pošto je odmah prvi dan održala svoju turneju po dvoranama dvorca *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 248)*.

turnir, m.

1. *natjecanje u viteškim borilačkim vještinama*, *ili kojem drugom sportu*.

… znam ja tu gospodu, što vode cesarovu vojsku – misle, da su na turniru, a ne na vojnici *(Nehajev, Vuci, 1928, 70)*.

2. *pren*.

U sveopćoj slobodi oslobodjava se i zao nagon, strast, ljubav, misao. Genij i umjetnost je igra, duh i duhovitost viteški turnir *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 114)*. — Večeras sam jurišao i bolan turnir bio s dušom. / A sada na obodu grada [...] vijori bijeli stijeg moje pobjede *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 154)*.

turnir, m., *jastučić koji su žene nekad podmetale pod suknju radi isticanja figure*.

Zatim joj na dušak izpripoviedao o sebi, kako je u Beču živio, da je vidio najnoviju operu Rubinsteinovu, da Bečanke počinju nositi široke turnire … *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 116)*.

turnus, m., *utvrđen red po kojem se što čini, npr. pristupa vojsci*.

Jambrek se je rodio na samo Silvestrovo, a da je još samo nekoliko sati zakasnio, on ne bi bio pozvan na stavnju sa svojim turnusom, nego cijelu godinu dana kasnije, i njegov bi život bio udario, vrlo je vjerojatno, sasvim drugim smjerom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 249)*.

turnuti turnem.

1. *brzim pokretom gurnuti u što*.

A tada bi ona turnula štogodj komu u džep, komu u rogožar, komu pod pregaču – da »stari« ne vidi ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 92)*. — Ljudevit, sadašnji kralj ugarski, sav je obrasao kosom, brcima i bradom, ali bi mu prije turnuo u ruku kitaru nego li žezlo *(Nehajev, Vuci, 1928, 238)*. — A tada bi ona turnula štogođ komu u džep, komu u rogožar, komu pod pregaču – da »stari« ne vidi … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 167)*.

2. u frazi *turnuti koga od sebe* u značenju *odgurnuti*, *odbaciti koga*.

Pod tvojim nogama pere pokajničkim suzama sada tvoju obuću griješnica Mandaljena! Oj, ti me ne ćeš turnuti od sebe! Ta Isukrst-Bog nije odrinuo one pokorničke griješnice! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 456)*. — Okrenuo bi glavu, uzdahnuo i turnuo me rukom od sebe. Turnuo me lagano, ali bi ipak turnuo, a ja bih zaplakala, znajući i onako malena, što je njemu *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 60)*.

3. u frazi *turnuti pod nos komu što* u značenju *spočitnuti komu što*.

Prokleti starac, odmah nam je turnuo pod nos Baćana! A Baćan zbilja čeka na svom imanju, dok vidi, kud će prevagnuti sreća! – šapne Nikola Zrinjski knezu Wolfgangu, svom susjedu *(Nehajev, Vuci, 1928, 289)*.

turoba, f., *turobnost*, *sjeta*.

Je l' čuješ, dušo, zvučit zvon? / Turobom dušu moju njeti, / Na zadnji sat me sjeća on, / Kad jadan čovjek mora mrieti *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 131)*. — Vi se sjetite sad, pa će vas minuti vaj! / Niesu ni oni turobi nikad pustili uzde, / Već su ko muževi svi trpili rado za dom *(Harambašić, Lirika I, 1942, 38)*.

turoban -bna -bno, *koji je sumoran*, *tmuran*, *turobit*.

I ko ju je gledao, mogao je lasno u turobnom nje oku gorki duše jad viděti. Tužna majka bolovala je jednako š njome, isti otac činjaše se kao da je ganut tugom kćeri svoje … *(Kukuljević, Pripovĕsti I, 1842, 52/53)*. — Turobnijem zvukom ječe zvona / Po prostranom Spljetu na sve strane, / A diže se malo i veliko / Manastiru blažene Marije … *(Botić, Biedna Mara, 1885, 142)*. — Bušinski udje k njemu s istim onim turobnim čustvom, što ga bješe obuzelo u dućanu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 97)*. — Briga turobnih pun vlačim se obalom, / Mutni kakono jug oblačnim obzorjem; / Pa, kô umoran galeb, / Na hrid posjednem rdjastu *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 200)*. — Klonuti će idealna snaga / Moje duše i mojih pjesama; / Što ću istom tad u crnoj noći, / Gdje već večer turobna je tako? *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 54)*. — Od same gospodske služinčadi napuni se ulica, a šarena četa kardinalova pobuni sasvim mir mrkog i turobnog doma ljubljanskog crkvenog poglavice *(Nehajev, Vuci, 1928, 4)*. — Gle! Turobna bijela noć, kô bolesna djevojka plače / I žalosnu pjeva pjesmu bezdane tuge. / A tmine su eto nijeme, tmine su tihe i duge … *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 120)*. — Glasovi neznane ptičje čežnje natapahu tišinu, stapajući se u turobno dvoglasno naricanje kao da malo

biće oplakuje svoje dneve, tako usrdno, tako toplo cijedio se iz sitna srca osjećaj žalbe i želje *(Hanžeković, Novele, 1932, 24)*. — Moje pjesme smjerne / Ružice su male, / Što su već u proljet / Tiho procvjetale. // Pak im zima ne da / Do ljepote bujne, / Već su evo jako / Turobne i nujne *(Harambašić, Lirika II, 1943, 111)*. — Bušinski uđe k njemu s istim onim turobnim čuvstvom, što ga bješe obuzelo u dućanu *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 106)*.

turobit -a -o, *koji je sumoran*, *tmuran*, *turoban.*

Tiha kano zefir, nježna kano cviet, / Turobita kano smrtnog zvonca jek, / Zdvojna ko nesretnik kada mu je mriet / Pjesma ti je moja, što te slavi viek! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 17)*.

turobnica, f.

1. u frazi *suze turobnice* u značenju *suze žalosnice*.

Dorenda, tako je zvahu, nakresala bi se vina i rakije, da joj ne presahnu suze turobnice i ne pronukne grlo jadikovo, pa je po redu na sva četiri ugla onako isprekidanim i plačnim glasom utančila: – »Jao, jao, nama žalosnima! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 405)*.

2. u frazi *pjesma turobnica* u značenju *žalosna pjesma*.

Narav puna suza / Zažubori česmom. / Gle, a moja duša / Turobnicom pjesmom! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 107)*.

turobno, prilog, *na turoban način*.

»Jaoh meni jadnoj! ode, a da me i vidio nije,« zatuži turobno Mejra. »Poginut ću, Jurko, od boli, vidiš! da se i ne obazire na me … Moj se Huso srdi, il ne mari za me,« … *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 32)*. — O, mrtvo je podne! / Plave svijetle i crvene planine, / Sve je zavijeno u mrtvačke tkanine – / I plaču plaču turobno ptice – / Kidaju se vesele sunčane žice – / I plaču tužne pokajne molitve – – *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 28)*. — Zelene grane kršnih omorika turobno se saviše pod teretom snijega, a bujad i grmlje klonu i utonu u bijelom studenom obilju ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 24)*.

turobnost, f., *osobina onoga koji je turoban*, *svojstvo onoga što je turobno*.

Prije plamenit i raskošan pogled postao sada ljubak, izrazit, golubinje turobnosti *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 65)*. — Nevidljiva koprena turobnosti razastre prijašnji plamen, – u duši Branskoga savila se zlovolja, kao da mu je sunce prebrzo izčeznulo sa obzorja *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 62)*. — Nevidljiva koprena turobnosti udunu prijašnji plamen. – U duši Branskoga savila se zlovolja *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 58)*. — Goste […] već obuzima i zaljuljava neopisivo nutarnje zadovoljstvo poslije izvrsne čorbe, prvih umaka te prvih čaša božanskoga vina; zadovoljstvo, štono se sastoji od smjese neke ugodne turobnosti za onim, što će doći … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 66)*. — Poput magle pred jutarnjim suncem, nestajalo je one tuge i turobnosti *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 42)*. — Ovaj pejsaž, kroz koji ga nosi vlak, on je na prvi pogled pust, dosadan, bez velikih senzacija za oko. No [...] on je u svoj svojoj jednoličnosti i turobnosti, divan i neizrecivo drag *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 25)*. — U Kraljevicu stigosmo u podpun mrak […] te sam ja jedva čekao, da se smjestimo negdje među ljude, živahne i brbljave, da se odmorimo od turobnosti, kojom je duša sapeta iza prejakih osjećaja … *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 141)*.

Turopoljac, f., *stanovnik Turopolja*.

Nisu mudrijaši na to mislili, pak su bili goloruki, a turopoljci [sic!] naši bome se pokazali sa svojim sabljama i kuburama, i tako sjajno ih rastjerali *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 70)*.

turopoljac, m., bot. *turopoljski luk*.

Jedared ovako, pri vinu, okladim se, da ću ići na groblje i metnuti na glavu mramorne žene nad Preradovićevim grobom svoj, one noći silno nabijani cilindar i objesiti joj oko vrata vijenac turopoljca luka *(Matoš, Pečalba, 1913, 17)*.

Turopolje, n., *pokrajina u Posavini*.

Trumbetaš i Čačković, koji se najviše osjećahu krivima, ne vratiše se svojim kućama i poručiše domarom, da ih ne će vidjeti Turopolje, dok budu ondje Niemci, ali će dati svojim glas, gdje će se nalaziti. I kapitan Arbanas ne vrati se kući ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 181)*.

turopoljski -a -o, *koji se odnosi na Turopolje.*

Kada im je Lešić pokazivao svinjce, sagradjene po najnovijim zahtjevima krmadarstva, kada im je pripoviedao o svojstvih

turopoljske i sriemske pasmine, […] onda gospoda pravnici uzeše jedan drugoga poglédati prezirnim pogledom. / – Strašan smrad ... / – Kolosalan smrad *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 137)*. — Turopoljski prasci i Vergilijevi divni stihovi, ta dva pojma bila su im nespojiva *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 137)*. — Kada im je Lešić pokazivao svinjce, sagrađene po najnovijim zahtjevima krmadarstva, kada im je pripovijedao o svojstvima turopoljske i srijemske pasmine, […] onda gospoda pravnici uzeše jedan drugoga pogledati prezirnim pogledom. / – Strašan smrad ... / – Kolosalan smrad... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 135)*. — Turopoljski luzi bili su puni srnjaka, vidre su živjele u svakom potočiću, a na Smroku išlo se na vrebanje i na prelet šljuka *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 15)*. — Moj se gost zamislio. Osjetih, da vonja po turopoljskom luku, a tankim me glasom sjetio na šaptaoca starog zagrebačkog kazališta, na Daščarića *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 63)*.

turpija, f., *oruđe koje služi za struganje raznih materijala*, *raspa*.

Za tim skovao motike i maškline i raslice, pljevače i aršove; pa klepce, priekladnje, pile, nadiljače, turpije, strugove, leljižnjake, žiočnjake, sbojnjake, jarmenjake … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 255)*. — Jedared se vraćam iza ponoći kući. Nisam imao revolvera, već sam kao praktičnije oružje vazda nosio u džepu turpiju (»rašpu«) šiljastu kao bodež *(Matoš, Pečalba, 1913, 10)*. — O Ženo, daviš nas, daviš, ko okrutno blistavi udav. / I kao turpija tupa svrdlaš nam ranjave grudi. / Naš mozak od bola hoće da poludi, / o ženo, o sodomska zmijo, smrtonosna rano i ljubav … *(Krleža, Simfonije, 1933, 151)*.

turpijati turpijam, *strugati što turpijom*.

Mučke je turpijao stolarsku pilu po kojoj se uhvatila kora rđe, mučke i pažljivo razmaknuo je zupce na njoj, da rez bude širok, lagan *(Dončević, Bezimeni, 1945, 17)*.

turpijica, f., dem. od *turpija*.

Poigrava nešto u grudima, poigrava, kao da steže, turpijica neka malena okreće se negdje duboko u prsima, pa to sjecka i žeže *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 65)*.

turski -a -o, *koji se odnosi na Tursku i Turke; na Osmansko Carstvo i Osmanlije*.

Al će pasti turska / Doskora moć kleta. / Dok se napred makne / Slavjanska osveta *(Kukuljević, Povjestne pjesme, 1874, 38)*. — Vele, da je turska četica bila sakrivena više »Krušica« u grmlju, pa da je Ana Lovićeva sa »biela puta« na »Peocima« … mahnula rubcem četi ... *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 5/6)*. — Je li hajduk, il' uhoda turska, / Što uhodi sviloruna krda, / Il' volova stada vitoroga? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 163)*. — S usta turskieh polje razliega se. / Tko je jači, iznemogle / Pod udarci skuplja duhe / I na lomne upire se noge *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 179)*. — I naredi već, da Ali-paša Vidaić, njegova desna ruka, ostane pod Travnikom sa dvie tisuće momaka, a on je imao s ostalom vojskom sutra dan krenuti u Hercegovinu, da se tamo sdruži s četama hercegovačkim i iz *bosanske* Hrvatske *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 103)*. — Turska vjera kršćanu nevjera, / Turska volja kršćanu nevolja. / Turska sreća kršćanu nesreća, / Turska šala kršćanu vješala! *(Preradović, Djela I, 1918, 171)*.

turstvo, n.

1. *značaj Turaka*.

Prije svega recimo, da je ta Jugoslavija čita, čitovata, kako je to vi zamišljate: pitam sad, kako će ona doći do slobode, kad je njoj jednu ruku s nogom prikovao Turčin turstvom? *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 439)*. — A uza sve to bili su dobri muslimi – nu nije im na pamet padalo, da prime turstvo, da se iznevjere svomu jeziku *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 128)*.

2. *Turad*.

Valja da Bosnu, od Drine do Vrbasa, gdje se najvećma sbjeglo turstvo, i gdje se ustalila stara razkolnička samovolja, valja da Bosnu zapremi jača snaga, pa da je redi *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 473)*.

turšija, f., *voće ukiseljeno u octu ili vinu*.

Vode neka nepije mnogo ... dobro je, ako joj kadikad date kruškove turšije od tepakâ... to će joj goditi ... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 141)*. — Vode neka ne pije mnogo ... dobro je, ako joj kadikad date kruškove turšije od tepakâ... to će joj goditi *(Tomić,*

Kapetanova kći, 1935, 228). — U čamcu mi ostade moj krušac i okuhani loparac pogača od čvaraka, miholjače iz turšije i šljivovica *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 78)*.

turundža, f., *naranča*.

Bostan sade lijepe djevojke / Sve po redu tunje i turundže, / Po srijedi gospodsko cvijeće *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 247)*.

tust -a -o,

1. *koji je ugojen*, *masan*.

Jeseni istom, kud se god po selu obazreš, svagdje puno tustih pura, gusaka, pataka itd. sve sgodna gradja za umotvore pjesničke! *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 11)*. — U sredini stola na velikom pladnju pružio se čitav zec, do njega sa obje strane okrugle tuste jarebice i prepelice, svaka drugčije začinjena … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 44)*. — A Betika, dobra Betika, položi svoju tustu ručicu na tusto mjesto, gdje bijaše tusto srce tustoga pastira tuste lipovačke pastve ... *(Matoš, Iverje, 1899, 83)*. — Uzmajo se Huso, kao kurjak gladni, / Trga, a već više: »Ded još komad dadni!« / Al Mujo o Husi slabu brigu vodi, / Već komade baca, kuda kojim zgodi. / Leti tusto meso, kô ptica po zraku, / Dolijeće ravno u šake junaku … *(Velikanović, Otmica, 1901, 80)*. — Kod babajka na bijeloj kuli, / Do tri brata, tri zmaja krilata. / Jedrio jeste vojvoda Mijate, / Drugo jeste Mitar harambaša, / A treći je mali Uijica. / Vino piju, tusto meso iju *(Velikanović, Otmica, 1901, 128)*. — … na velikom trbuhu visio debeo zlatan lanac, a na malom nosu, koji se je jedva vidio na tustom licu, sjedio zlatan cviker *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 75)*. — Koliko grijeha, koliko ljubavnih, grješnih vjerovatnosti imaju samo te tuste, krasne ručice, ručice za golubice, divne kao ruke Bronzinovih kasnijih slika! *(Matoš, Pečalba, 1913, 103)*. — Jeseni istom, kud se god po selu obazreš, svagdje puno tustih pura, gusaka, pataka itd. sve zgodna gradja za umotvore pjesničke! *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 43)*. — U sredini stola na velikom pladnju pružio se čitav zec, do njega sa obje strane okrugle tuste jarebice i prepelice, svaka drukčije začinjena … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 46)*. — Od ljutine mu se zarumenio tusti zatiljak i krv mu udari u glavu *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 23)*. — … na velikom trbuhu visio debeli *zlatni* lanac, a na malom nosu, koji se je jedva vidio na tustom licu, sjedio zlatan cviker *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1950, 475)*.

2. *koji je raskošan, bujan*.

Valoviti oni zagorski brežuljci, uska polja, tuste livade, sitni grmeljci po dolinama i brdima, one nježne kratke šume, više nalik parkovima … *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 271)*.

tustilo, n., *salo*.

Kosa mu bila do kože ošišana, a na zatiljku dizalo se tustilo u spodobi vala nad ovratnik i nad ovratnik crnog ljetnog haljinca *(Kumičić, Primorci, s. a., 49)*. — S glave osulo mu se sila prhuta po starom modrozelenom kaputu od orleans-a, a na zatiljku izkobasio mu se debeo val tustila, koji se miče i zaljuljava, uzgiban žvakanjem čvrstih čeljusti *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 149)*.

tustina, f., *ugojenost*, *debljina*.

Pripoviedaju ipak, da je na samrtnoj postelji još plakao, što Ilone nije bilo uz njega, ma da su joj brzojavili u Marienbad, gdje se nalazila na liečenju protiv tustine, koja ju je zadnjih godina stala mučiti i uništavati njen divni, gibki stas *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 39)*. — Prikimava svaki čas debelom i tustom glavom od lijevog prema desnome ramenu, kao da ga netko šilom bocka u debelokožnu, kratku šiju, što se nadvjesila iznad ovratnika tustinom i tvrdinom *(Kovačić, U registraturi, 1911, 425/426)*.

tustiti se tustim se, u frazi *tustiti se na narodnim plećima* u značenju *bogatiti se iskorištavajući narod*.

Draga Mare, gle, zato je rat, da ovakove bitange onovčaju i da se tuste na narodnim plećima! Tukli se čobani preko magarećih leđa! *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 127)*.

tuš, m.

1. *kratak svečani glazbeni pozdrav koji obično izvode puhači instrumenti i udaraljke*.

Kad su u sobu punu ljudi uljezli, odmah je djever skočio sa svog mjesta i smjerno pozdravio nove gostove […] da li bi zauškali od veselja, u čem ih je pitanja riješila glazba, koja je zasvirala tuš *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 124)*. — Zaorite bubnjevi, zasvirajte mužikaši tuš! – Uh ali neima ni jednoga

mužikaša u vašoj Sibiriji! *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1915, 51)*. — Zaorite bubnjevi, zasvirajte mužikaši tuš! – Uh ali ne ima ni jednoga mužikaša u vašoj Sibiriji! *(Kovačić, Baruničina ljubav, 1944, 90)*.

2. u frazi *udariti/odudarati/zadudati tuš* u značenju *(početi) svirati*.

Hej, Jožica, dobar dan Bog daj! Hvaljen Isus i Marija! Skinider zaprašeni bajs s tavana te zategni i zadudaj veselo tuš ... Dobre li vam nosim glase *(Kovačić, U registraturi, 1911, 45)*. — Šta bi zvonjelo? Pa neka zvoni, mi ne čujemo! Može nastaviti sutra! Muzikaši, udarite složno »tuš« – da Bog živi našu gospodu mladence po treći put! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 310/311)*. — Nismo još ispili ni desetak čaša vina, a moji momci tek odudarali nekoliko tuševa, i već se začuje pred kućom trumbetanje i bubnjanje *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 22)*. — Nenadano i bučno udario je orkestar svečani tuš, zablistalo je još desetak reflektora nevidljivih i sakrivenih *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 66)*.

tuš, m., *uređaj za pranje jakim mlazom vode ili pare*, *obično u kupaonici*.

Puši se voda i smrdi po blatu i po ilovači, pljušte parni tuševi, a u gustoj pari vide se crne sjene, što trče amo tamo u magli, i sva su lica ljudska … *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 209)*.

tušika, f., *tubastiji dio jajeta*.

U jajeta zaošiljati vrh zove se vršika, zatubastija strana tušika *(Kušar, Narodno blago, 1934, 97)*.

Tušina, f., *naziv mjesta u Crnoj Gori*.

»Kad me pitaš, kazat ću ti pravo: / Ja sam junak od Morače hladne, / Od Tušine, sela malenoga, / Izpod gore glasna Durmitora, / Nosim troje na srdašcu jade … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 165)*.

tušiti tušim, *ne dati zraka*, *dušiti*.

Okruži čađa i sumpor Potjeha i stade ga tušiti i gušiti *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 27)*. — Ljuban tvrdi, da je jazavac koristan i zato, što razara osinjake na tlu i što tuši kradljive ose *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 119)*.

tušiti se tušim se, u frazi *tušiti se u suzama* u značenju *mnogo plakati*.

Ali dok su to žene kitile zahvaljujuć Bogu, što se ovako opet vide, Omerefendinica se tušila u suzama *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 142)*.

Tuškanac, m., *zagrebačko naselje na brijegu sjeverno od Ilice*.

U dva sata sišao sam, pod kišicom i gazeći opalim lišćem, požutjelim Tuškancem u grad *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 63)*.

tuškinja, f., *žena koja oplakuje pokojnika naričući*, *narikača*.

Pokajnice (narikuše, tuškinje, zapijevalje) žale i nariču za, njim *(Kušar, Narodno blago, 1934, 218)*.

tušle, n., *kaputić za proljeće ili jesen*, *načinjen od vune*.

A i nisu se nosili tako gizdavo kao prije; sad se je već i u njih vidio zakrpani lakat štrikanog tušleta sa crvenom kožicom *(Kosor, Rasap, 1906, 93)*.

tušnuti tušnem, *krišom staviti*, *tutnuti*.

Pankrac je nečujno tušnuo stotinjarku u džep, osmijehnuo se, no odmah i prigovorio … *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 86)*. — Najposlije, ne izmijenivši mu u žurbi prsluk, ostavila mu je u džepu novac, dobiven za klarinet, a tušnula mu u džep i slatkiše za Vasino derište *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 138)*.

tušt -a -o, *koji je pun čega, bogat čime*, *obilan*.

Stid joj planu tad na licu, / Jer ju gledah žarče, sladje, / Stidna diže mahalicu: / Za oblak mi sunce zadje. // Svrši mladić. – Hvale tušta. / Množtvo samo pljeskat voli, / Mahalicu dika spušta / Polahko li ... polahko li ... *(Trnski, Kriesnice, 1882, 23)*.

tušt, m., bot. *vrlo proširena jestiva i ljekovita biljka*, ovdje u frazi *puka kao tušta* u značenju *mnogo ljudi*.

Sve veselo: u gradu pir, sjajna gostba, a okolo grada po rudinama i tratinama puka kao tušta, pa nek se vrte tečne zaoblice na ražnjevima … *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 219)*.

tušta, f.

1. *mnoštvo čega*; *toliko gusto kao magla*.

Nada mnom, na zidu, oružje svake ruke i tušta knjiga *(Matoš, Novo iverje, 1900, 94)*. — Iz djetinjstva tušta uspomena / U duši se iznovice radja *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 25)*. — Stara bi na časove polila vatru nekakvom tekućinom, a tada bi prosvrdljavala tušta dima, te iza toga lizao bi one tavice, lončiće i kotao

sumoran žutkasto-zelen plamen … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 206/207)*.

2. u frazi *tušta i tama* u značenju *mnoštvo*, *množina*, *obilje*.

Bilo je tada svuda divljači, a ovdje je upravo vrvjela, kao kada ovce povrve na solilo. Imali smo je tušta i tama svake ruke *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 225)*. — Uzbučao se narod […] Digla se kuka i motika […] Ustanika bilo tušta i tama *(Kušar, Narodno blago, 1934, 203)*.

tut, prilog, *tu*.

Čekaj, čekaj ... – gurne Kazo druge u stranu. – Ja ću njega lipo zapitati, šta oće ... – A, šta ćeš ga ti zapitati, šta ćeš ti ... šta se činiš mudar tut! – ljutito ga gurne Markutina, bojeći se, da će ovo završiti bez fratra *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 17)*.

tutanj, m.

1. *dalek i dugotrajan zvuk koji se razliježe od grmljavine, eksplozije i sl*., *tutnjava*.

Stade tutanj našijeh pušaka, / I obrne svatove u snoplje. / Pobratimi jedan drugog traže, / Da ga nije nesreća ujela… *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 13)*. — Pak sve bliže, krupnje, strašnje / Urnebes se gromki goram' ori / Stoji tutanj neba i ravnine, / Stoji jeka dràge i planine … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 187)*. — Djipat će valovim k nebu, kad vjetar ih uzvije Strave. / Strest će se nebo od tutnja željeznih groznih gromova … *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 46)*. — Topovi nijesu pucali pred nama, nego tamo negdje daleko, na desnoj strani, čuo se tutanj *(Bego, U očekivanju, 1917, 31)*. — Tutanj groma grmi, / pale te lavom, / mrve te nogom … *(Krleža, Simfonije, 1933, 27)*. — … zato se samo o gromovima kaže da pucaju, riču, grme, a zemlja od njih tutnji; stoji pucnjava, rika gromova, tutanj neba i planine … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 14)*.

2. *mukao, prigušen zvuk od kloparanja kotača, lokomotive, pada, buke iz daljine i sl*.

Kad al' trublje jeknu: eto ti Hrvata! / Mukao tutanj svedjer bliže stupa / Glas pjesama, od kopita lupa / Udri u talambas! Nut užasa, rata! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 166)*. —Kada četa krene, ti za njom polako, / Niti ne oklievaj, nit ne žuri jako.« / Ne doreče Derviš, al se tutanj čuje, / Ogleda se četa: Huso dojahuje *(Velikanović, Otmica, 1901, 66)*. — Uz mukli tutanj zadnja gruda zemlje pade / Nad lijesom pokopane tvoje zadnje nade; / Ko gavranovi crni misli ti se jate … *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 57)*. — Već cijeli dan i cijelu noć i juče / plače kiša posmrtnu sivu pjesmu / bez napjeva, bez nade. / Na cesti mrtvaci jašu / u tutnju luđačke kavalkade *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 12)*. — Predveče stavi uho na cestu i zamre mu srce: cesta je tutnjila i tutanj se naglo približavao kao prijetnja *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 15)*.

3. *galama*, *larma*.

A kad zapoju »još hrvatsku« staru, / Sve društvo u glas jedan pjevat hrupi, / U jedan plam sva srca pjev taj kupi! / Sve buka, cika, gromor, tutanj, vika!... / Zanoći. Nova sastavlja se slika *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 58)*.

4. u frazi *u tutanj* u značenju *u prazno*, *bez smisla i potrebe.*

Toliko hiljadi! Prodano zemlje i imanja općinskoga. Toliko hiljada zalizalo u troške bez potribe .... u tutanj! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 402)*. — … bi li mu dodijavali premnogim pitanjima, pretvarao se je na diplomatičku, da je lako po zakutcima mudrovati, il u tutanj govoriti, al da treba otići onamo, gdje se stvari rješavaju… *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 128)*. — Nema spasa, ne! Hajde, komu se hoće u tutanj gubiti glavu! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 330)*. — Meni je pusto bez nje, meni se čini, da živim u tutanj, da kradem Bogu dane, ako ona nije u mojim grudima *(J. Kozarac, Moje susjedice, 1911, 127)*. — I ja, koji sam s Jarom u istoj sobi spavao, zatečem ga u krevetu s malim hrvatsko-njemačkim rječnikom, što ga je neumorno, ali ututanj učeći hrvatski, vazdan nosio sa sobom *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 11)*. — U tutanj i banbadava nestale su Tomićeve hiljade bačene u nezasitne ralje advokata! *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 176)*.

tute, prilog, *tude*.

Nema tute lacmanske natruhe / Nema tute sbora izdajnicim … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 50)*.

tutija, f., *metal modrikastobijele boje*, *cink*.

A sve one datulje i naranče i vražići od šljiva / i srebrne zvijezde i bonbona kutije, / i soldati od olova i tutije, / sve je to propalo *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 69)*.

tutkati tutkam, *pomalo krišom stavljati u što*.

… a kad bi se vraćao prema džamiji, istrčavali su preda nj iz dućana njegovi zaštitnici i krišom mu tutkali u džepove krune i forinte, i on bi se uputio pravo kući, presvukao se opet u svagdašnje ruho, penjao se na munaru, da javi svijetu, neka se ne zanosi suviše ovim prolaznim svijetom … *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 16)*.

tutljav -a -o, *koji je lijen i nesposoban*.

Kad se lijen nakani (na posao), sav svijet popali – tranjav, tutljav čovjek: lijen u poslu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 89)*.

tutljo, m., *tupoglav čovjek*, *bedak*.

No čuješ, i nataroš je neki tutljo, kad to dopušta, – zlovoljno će i prezirno gospoja Fema *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 101)*.

tutnuti tutnem.

1. *gurnuti*.

Malo tùtnû starca, u rebra ga kòmê: / »Kazuj samo, starče!« A starcu se mome / Razvedrilo čelo, te im pričat stade: / »Znate, što je adet u čeljadi mlade… *(Velikanović, Otmica, 1901, 11)*.

2. *krišom dati*, *tušnuti*.

… uklépati, uklopiti, utaknuti, tùšnuti ili tùtnuti kome što u ruku: kao kradom metnuti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 71)*. — Htio ga silom zadržati na konak, ali Petrinović se ispriča, jer da ga željno očekuje rod u Šarengradu. Dobričina župnik mu tutne u džep petaču … *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 87)*.

tutnja, f., *jak i dugotrajan zvuk koji tutnji*, *tutnjava*, *tutnjavina*.

Brežuljci i dolinice po starinskom običaju odmnijevahu *tutnjavom* hitaca iz prangija i malih pušaka *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 60)*. — Brežuljci i dolinice po starinskom običaju odmnievahu tutnjom hitaca i prangija iz malih pušaka *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 67)*.

tutnjati tutnjam, *stvarati buku*, *tutnjavu*; *tutnjiti*.

Jedne je noći daleko, u dubinama, tutnjalo i žestoka jugovina sve jače drmala kućom *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 73)*. — Zvona su cilikala, ječala i tutnjala, kako gdje bijahu veća ili manja; svirale i diple pištale, djevojke i momci ojkali i podcikivala djeca … *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 74)*.

tutnjava, f., *jak i dugotrajan zvuk koji tutnji*, *tutnja*, *tutnjavina*.

Kada mržnju, zavist, gnjev i zlobu / Smrt istriebi između čovječanstva, / Tad će uskrs tvoga veličanstva / Na njihovom slaviti se grobu; // Ne topova zaglušnom tutnjavom, / Jer topova više biti ne će … *(Preradović, Djela I, 1918, 57)*.

tutnjavina, f., *jak i dugotrajan zvuk koji tutnji*, *tutnjava*, *tutnja*.

A kroz maglu sievaju striele, / Metkovsko je polje ututnjilo: / »Pope Jozo, kalanze vjerni, / Od kud magla? od šta tutnjavina? / Što no sieva kroz polje Metkovsko? *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 329)*. — Munje prosiecahu oblak, već se čula mukla tutnjavina. Oko nas sve tiho i pusto. Stupali smo i šutjeli *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 10)*.

tutnjiti tutnjim, *stvarati buku*, *tutnjavu*; *tutnjati*.

Tanku ladju, kuću brodarevu, / Uhvatiše vjetri razsrdjeni / I na pusto baciše ju more. / Magle pjene, dime, tutnje vali / I prevrću škripajućim brodom … *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 50)*. — Njegdje oko po noći prestalo je lievati, nu jošte je kišilo. Grmljavina je tutnjila iz daljine. Oganj se utišao *(Kumičić, Sirota, 1885, 33)*. — Pak za njimi čuj sad grmljavinu, / Gdje no najpri'e iz daleka tutnji, / Pak sve bliže, krupnje, strašnje / Urnebes se gromki goram' ori *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 187)*. — Za mojim je tragom sto jurilo pasâ, / I tutnjilo polje od konjskoga kasa … *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 32)*. — Potresa uostalom nije niko ni čuo, samo što neki rekoše, da je nešto »reka' bi kao zatutnjilo, no bogzna, je li i zatutnjilo ili se samo pričinilo, da tutnji« *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 6)*. — Vani negdje na granitu crnom tutnji kas / konja *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 95)*. — U dubini zemlje nešto je počelo tutnjiti, podmuklo se buniti i drhtati. Priroda je bjesnila. Bog je prosvjedovao *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 30)*. — I glas njegov tutnjio kao divlji potok … *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 22)*. — Čulo se, kako

u pari toplog konjskog vonja tutnje kopita o daske drvenoga mosta na uglu Fratarske *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 13)*. — Tiho je. Užasno. Tiho. / Lijeću sablasne slutnje. / Negdje daleko na jugu / topovi tutnje — *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 10)*. — Hrvatska, Hrvatska […] majka medena govora slatkog kao pjev ljeskavih zvijezda sred tihe noći […] u kojem tutnji grohot timorja u divljanju neba, parajući svijetlom munjom nebeske svodove, Hrvatska, Hrvatska … *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1938, 234)*. — U mojim proljetnim oblacima ne tutnje sada gromovi, i ne padaju iz njih kiše sadilice. I meni je kao da lebdim u praznini *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 21)*. — Divna je jesen vedrih vinograda, / Gdje gajde ječe i prangije tutnje. / Al to je jesen prljavoga grada, / Jesen samoće, čemera i šutnje *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 12)*. — Nešto tutnji kao grom / Sa nebeskog stropa: / Ah, ta to je divni jek / Ubojnoga topa! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 230)*. — Skorio se, evo, [glasonoša] u tvrd oklop i tutnji noću po bubnju, da te jeza spopada. I ne prestaje *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 16)*. — Sunce se diže sve više. / Zvone / metalna jutarnja zvona, / zvižde / željezne lokomotive; / daleki vlakovi tutnje / na sve strane u beskraj … *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 59)*. — Stanem li, čujem gdje dubine tutnje / i gdje se, daleko, jedna grana njiše *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 109)*. — Lađe kroz bure morima brode, / vlakovi crni kroz ponore tutnje *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 159)*. — Crven na suncu cvjeta užaren mak. / Niz klance tutnje stara seljačka kola … *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 197)*. — Vlak juri kroz noć, mračno tutnji, / Kroz dugu noć, kroz cijelu dugu noć. / I tutnji sâm u noćnoj šutnji, / I ko da nikad ne će na kraj doć *(Goran, Pjesme, 1948, 126)*. — Tutnje bombe, tutnje mine, / Dušmana dok grom ne satre; / Onda đerdan zvijezda sine: / To su partizanske vatre *(Goran, Pjesme, 1948, 143)*. — A kapetan korača dugim krakovima i velike mu čizme tutnje kao da su prazne *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 156)*.

tutoljiti tutoljim, *raditi kradom*.

– tùtoljiti: raditi krijući … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 88)*.

tutor, m., *skrbnik*.

Majstor mu je pripovijedao, da je po ocu iz granice, gdje mu je otac služio kao stražmeštar; da je i on bio u latinskim školama, onda je kao gramatista izgubio roditelje, pa ga je tutor dao u kožarski zanat *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 187)*. — Ne laj! – čuo se je mukli dječakov glas ispod pokrivača. Ja ću raditi, šta je meni volja, a ti nisi moj tutor, pa da mi tu zanovijetaš koješta...! *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 27)*. — Ja sam sklapao ugovore sa kraljem Vladislavom: moje je djelo, da je cesar imenovan tutorom kraljevstva ugarskoga, moj je trud, da smo Ugarsku povezali ženidbama o nas *(Nehajev, Vuci, 1928, 181)*.

tutorski -a -o, *koji se odnosi na tutore i tutorstvo*.

Vi uporno želite da me licemjerskom blagošću i nekim izazovnim tutorskim gestama navedete na ispovijed u slast vaših ličnih senzacija, vi neprestano opipavate moje bilo … *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 27)*.

tutorstvo, n., *skrbništvo*.

Prvih dana bilo mu neobično bez očeva tutorstva; navikao nebrinuti se ni za što, niti puno mariti za ono, što se oko njega dogadja … *(J. Kozarac, Emilijan Lazarević, 1911, 141)*. — Prvih dana bilo mu neobično bez očeva tutorstva; navikao ne brinuti se ni za što, niti puno mariti za ono, što se oko njega događa … *(J. Kozarac, Emilijan Lazarević, 1919, 231)*. — Prvih dana bilo mu neobično bez očeva tutorstva; navikao ne brinuti se za ništa, niti puno mariti za ono, što se oko njega događa … *(J. Kozarac, Emilijan Lazarević, 1950, 430)*.

tutuk, m., *tradicijska svečana frizura koja se ukrašavala cvijećem, a označavala je spremnost djevojke za brak*.

Gustu, dugačku svoju kosu savila je u tutuk, u kom je bila zataknuta kitica ljubica, koje su sada baš cvale *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 27)*.

tutukati tutučem, *stvarati ritmičnu buku (o motoru)*.

Prevalili smo 1500 km, kadno naš vijak prestade zujati, a motor tutukati, dok se avion nagnuo i počeo padati. U meni se sledila krv *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 101)*. — Samo kadikad, isprekidano, čulo se, gdje od

Rue de Rivoli tutuču auti ili negdje trube sirene lađa na Seini *(Krleža, Novele, 1937, 205)*.

tutum, m., *duhan*.

Omer-paša bio je u lovu. Mene posadiše u kahve odaju, zapovjediše te mi tutûm i kahvu donesoše *(Jukić, Bosanski prijatelj, 1861, 88)*. — Pod čadorom aga sjedi, / Ter izmienja tutum kafom / Mrku kafu duhom paklenijem … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 189)*.

tutumiš, m., zool. *šišmiš.*

Je li istina? – pita Radivoj sumnjiv, usta razvalio kao tutumiš, osušio se kao da je visio na verižnjači *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 95)*.

tutundžija, m., *onaj koji poslužuje duhan*.

I dolje u doli među tim odajama sofe, na kojima sjede kajmakani i mutesarifi, oficiri i financi, dumrukčije, tefterdari i bogati bazdrđani. Odostrag su valjada kahvedžije i tutundžije. Posve naprijed pred nama svima otvoren podrum, a pred podrumom razapeta velika šarena ponjava do tavanica *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 103)*.

tutuš, m., *čovjek niska rasta*, *patuljak*, *tutušak*.

U to dodje u sobu sluga, okošta mirnjačina, pravi tutuš*, sa srebrnim pladnjem, punim hladnog mesa i sa nekoliko boca sa pozlaćenim grlima *(Matoš, Novo iverje, 1900, 92)*. — Uto dođe u sobu sluga, okošta mirnjačina, pravi tutuš*, sa srebrnim pladnjem, punim hladnog mesa i sa nekoliko boca sa pozlaćenim grlima *(Matoš, Novo iverje, 1935, 191)*.

tutušak, m., *čovjek niska rasta*, *patuljak*, *tutuk*.

Oh, Floče, Floče! Što se rodiste tako ogroman duhom, a tako sitan, tutušak tijelom, te bih vas mogla nositi u zubima?! *(Matoš, Novo iverje, 1900, 160)*.

tuvati tuvam, *raditi sitne poslove u domu*.

Kako li je pogurena, postarana. Izgubila se, ispila, sve tuvajući po kući, sve u brigi dok me digla na noge, curom učinila... I život je nju ispio … *(I. Kozarac, Proza, 1942, 209)*. — Bude dana pa su u kući. Tuvaju, krpare štoto, rade ručni posao. Svekar ogrbav i kašljucav; djelucka gdjegod pod pecarom ili kolnicom *(I. Kozarac, Proza, 1942, 220)*.

tuviti tuvim, *pamtiti*.

Davno je bilo, meni jedva četiri godine. Ništa od ovud netuvim, nikoga nepoznam, tek to vam tuvim, da sam se preko vode prevezao *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 249)*. — Mjesto pamtiti i upamtiti govori se i tuviti, utuviti (Ne tuvim više kad je ono bilo), a u nekim krajevima i primati (Dijete lakše prima nego mator čovjek … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 153)*. — Tako je on bio radoznalo prionuo uz tu nauku, dao se oduševljeno na učenje. Naslanjao je na ruke plavu, vazda djetinjastu glavicu i naslađivao se, a poslije sasvim ozbiljno tuvio retke *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 163)*.

tuzgav -a -o, *koji je prljav*.

Iza crkve izvadi iz platnene torbe tuzgavim rukama tuzgavu slaninu i ponudi mi. – Hvala; nisam gladan. – Ječ, ječ, em ni na tebi rastla! *(Matoš, Novo iverje, 1900, 22)*.

tužakanje, n., *jadikovanje, negodovanje.*

Amalijo moja, uzdahnu velikaš, koji li te opet zli sni zaokupiše? Kakovi su to usklici? Što znači ovo tužakanje na jade tvoje? Zar si ti jadna, što se nas dvoje toli žarko ljubimo? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 113)*. — Ponajprije umaraše ga briga radi vječitoga šurjakova tužakanja. On nije trebao Bog zna kako daleko gledati, da upozna u svom šurjaku vrlo sebično čeljade, vječnoga nezadovoljnika ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 79)*.

tužakati tužakam, *učestalo prijavljivati koga radi kakve beznačajne pogreške*.

Zavidjeli i osvećivali se ništa manje od Koljančana, ali su se bojali udaraca i vatre, pa krišom tužakali fra Anti sad nevjestu, a sad curu svoga dušmanina *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 93)*. — Grofica Apolonija saslu-ša Evanjelista. Zna za Cintije i potvrdila je, da je Jerolim Bakranin zbilja pred Vijećem u Veneciji tužakao Frankopane *(Nehajev, Vuci, 1928, 98)*.

tužakati se tužakam se, *žaliti se, negodovati*.

Ali u duši je tmurna i žalosna. Bogatim gavanovim domom ne kreće se već onako žustro i veselo kao prije, nego se tužaka, da je boli danas glava, sjutra prsa, prekosjutra ovo i ono... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 308)*.

tužaljivost, f., *svojstvo onoga koji je tužan, plačljiv, tugaljiv.*

Zato i nije zapala ni u kakvu mračnu tužaljivost i zlovolju, već naprotiv jednako nastojaše, da joj bude duša svietla i čelo vedro, te će joj tako njezin Lacko lakše podnositi svoju nevolju *(Gjalski, Male pripoviesti, 1894, 24)*.

tužaljka, f.

1. *lirska pjesma tužna raspoloženja*.

Naš se smrtnjak kolebati poče. / Okrenuše pěsme na tužaljke, / A mornari, griješnici stari, / Mole boga, da im pripomože … *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 121)*. — ... mjesto da bude gospodin, eno ga pastira, koji mora na žalost i sramotu pasti tudje blago uz pjesmu tužaljku: Mjesto knjige evo rog, kaznio me dragi Bog! *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 40)*. — Starica je znala, da Bernardin voli pjesme, koje je pjevao narod, i pomislila, da i sad treba pokazati gostima, kako je lijepa stara tužaljka … *(Nehajev, Vuci, 1928, 73)*. — Uz tebe beskućni prorok gorku je tužaljku pjevo, / Dok se ne ganu svijet; tobom ožaren evo / Šalje ti preko mora, s napornih, veljih daljina / Bouillona, Balduina *(Kranjčević, Djela III, 1934, 7)*.

2. *pren*.

Tužaljka vrije bolesno umornih udâ / od vina i žene i bluda *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 79)*. — Nijema, jadna tužaljka diže se u magle, a ne čuje je nitko. Ludi grad pije, opaja se i pleše, a te žene stoje i čekaju *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 82)*.

tužan -žna -žno.

1. *koji je obuzet tugom, žalostan.*

Gdje domilje krvi oblita / Do čadorja raja tužna, / Biesan aga, neman ružna … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 180)*. — U samoći tužan, / U društvu bez druga, / U veselju svakom / Žalosna poruga! *(Preradović, Djela I, 1918, 14)*. — Tužna je, uvijek tužna, mi duša … *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 175)*. — Tužna l' sjediš Hrvatice / Oko ti je suho... / Tmurno mi je tvoje lice / Ko žalobno ruho! *(Kranjčević, Djela I, 1934, 93)*. — Stanka, žena Lukice, krupna, kao da je naduvena, crnomanjasta, s velikim tužnim očima, stavljala je polako čaše i vino na stol i stidljivo odgovarala na pozdrave *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 118)*. — O kad bi mogla rastati se sobom / i riješiti se svega što je koči: / od svijeta krije svoje tužne oči / ispunjene snima i tjeskobom *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 92)*.

2. *koji izaziva tugu.*

Prije mjesec dana tiesne Matkovićeve sobe činile su se sada puno prostranijima, i cio dvor bio nekuda tužniji i mrtviji, akoprem je na oko ondje sve bilo kao pred godinu dana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 106)*. — A krn mjesec o pó neba trepti, / Tužna svieća pozorišta tužna *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 182)*. — Prije mjesec danas tijesne Matkovićeve sobe činile su se sada puno prostranijima, i cio dvor bio nekuda tužniji i mrtviji, premda je na oko ondje sve bilo kao prije godinu dana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 106)*. — Tužan ti je danak brez sunašca, / tavna noćca bez sjajna mjeseca, / Svaka draga brez svoga dragoga, / Kano što je meni bez mojega *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 15)*. — Tužno je danas nebo, tužno kô raspuklo zvono *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 72)*. — Prije mjesec dana tijesne Matkovićeve sobe činile su se sada puno prostranijima, i cio dvor bio nekuda tužniji i mrtviji, premda je naoko ondje sve bilo kao pred godinu dana *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 209)*.

3. u frazi *tužan i kužan* u značenju *koji je pokvaren*, *koji propada*.

»Da je u mojoj vlasti, ja bih ga dao objesiti! Ali ne samo njega, već čitavi carski dvor, bogataše, velikaše, činovnike, svećenike, oficire i svu tužnu i kužnu inteligenciju našu – svi su oni zreli za vješala!« *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 197)*.

tužba, f.

1. *postupak pokrenut pred sudom radi zaštite svoga prava*.

Tužbu je podigao i parnica je tekla četiri godine, te je došla do onoga stanja, kako je u početku pripovjedke iztaknuto *(Kovačić, Fiškal, 1882, 197)*. — Prema opovjediti ima i imenica opovijed: kao prijava (vlasti) ili tužba … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 162)*. — Tužbu je podigao, i parnica je tekla četiri godine, te je došla do onoga stanja, kako je u početku pripovietke iztaknuto *(Kovačić, Fiškal, 1944, 202)*.

2. *jadikovka*.

Vama tužim, zviezde jasne, / Svoj na zemlji udes hud, / Vama samo, nikom više, /

Razgaljujem srdce, grud! / Vi slušate tužbe moje, / Moga srdca težki vaj *(Harambašić, Lirika I, 1942, 6)*.

tužbalica, f., *pjesma kojom se izražava tuga za nekom osobom ili nečim drugim*.

Jaukalica se zove pjesma kojom ko jauče; tužbalica: pjesma kojom ko tuži za mrtvima *(Kušar, Narodno blago, 1934, 184)*. — Kako veselo udaraju! A tu su uvijek pjevali tužbalice. – E, da; raduju se ljudi. Kako i ne će! odvrati netko *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 151)*.

tužbenica, f., *tužbeno pismo*.

Cijelo dopodne čitaše sreski načelnik iz tužbenice *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 93)*.

tužibaba, m., peior. *onaj koji druge stalno tuži*.

A i u vladanju je bio uvijek balav: glasan, brbljav, lajav i tužibaba. Zato je izvukao nešto batina! *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 14)*. — Misle, da sam ja nesnošljiv, svadljiv, kavkadžija, tužibaba. A može da koji imadne i kakve jače veze, pa eto belaja *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 161)*.

tužica, f., u frazi *na putu ružica, a kod kuće tužica* u značenju *žena koju više vesele putovanja i druženja od kućanskih poslova*.

Na putu ružica, a kod kuće tužica (tako se kaže kad je koja na putu nakićena i vesela, a kod kuće lijena i žalosna) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 44)*.

tužidrug, m., *prijatelj u tuženju*.

Žežeš okom. Da ti se uklonim, / Bježim bolan u taj zelen lug, / Gdje mi tužnû slavulj tužidrug; / Spiev mu slušam, s mila suze ronim … *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 117)*.

tužilac, m.

1. *onaj koji podiže optužnicu pred sudom*.

No tužilac, gosp. Vajfert (otac poznatog beogradskog industrijalca), nije došao, i najzad me izvedoše pred policijskog šefa *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 201)*. — Ovako Tenjac, dok nije razabrao, da je onaj šutljivi gospodin, što ga kroz naočare motri, državni tužilac *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 59)*.

2. u frazi *niko ne može sudac i parac (tužilac) biti* u značenju *ne može se objektivno suditi onomu komu se što zamjera*.

Niko ne može sudac i parac (tužilac) biti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 162)*.

tužiti tužim.

1. *žalostiti se*; *tugovati*.

Za djetetom mati, za suprugom žena / Viče, tuži, plače, kosu čupa … *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 154)*. — Kad tužna jesen s drvlja lišće skine / tužimo i mi onim umiranjem, / i ako znamo da će novim granjem / izbiti propup čim zima umine *(Begović, Vrelo, 1912, 111)*. — Zarudila se tekar zora blieda, / Oazom cielom njen zablisto sjaj, / Pod prozorom me sladkog našo čeda, / Gdje pjesmom gorak tužim srdca vaj *(Harambašić, Lirika, 1942, 82)*. — Ja tek tužim, što je tužna / S tvoje smrti majka tvoja. / I u jadu tvoje braće / Sad i moje srdce plače *(Harambašić, Lirika II, 1943, 36)*. — Nije mi baš zlo. Jedino mi dijete preklane umrije, i to me tuži *(Draženović, Djela I, 1947, 14)*.

2. *tužno se glasati*, *pjevati*.

Žarom sunca samotni titra hum, / Na njem zuji tih oko groba šum; / Jelom, borom, ružom diši brežuljak, / U njih sjeni tuži sivi slavuljak *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 49)*. — Ali srna se nikad ne krivi i ne bauče, ona samo pišti i túži *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 114)*.

3. *jadikovati*.

»Tužan tuži, da srdce oduži; / »Svak se bavi o svojoj nevolji, / »Svak se uzda u tu slogu staru. / »Ala bolja, sad je naša hora!« *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 26)*. — I Bog nas ostavlja! – plakao je puk, tužeći za onim, koji je bio »više otac nego ban zemlji« *(Nehajev, Vuci, 1928, 164)*. — … tužiti (Tuži mlada, za srce ujeda. Tužno tuži mlada robinjica) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 183)*.

tužiti tužim.

1. *prijaviti koga sudu*.

… dati koga pod sud, t. j. tužiti ga sudu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 162)*.

2. *optuživati koga/što*.

Sljedeći samo misao, koja se u mojih moždjanih željeznom nepomičnosti utisnula, tužio sam svoju slaboću, predbacivao sam vlastitoj udobnosti ono, od česa se nebi bio za ništa odielio *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 14)*. — Slijedeći samo misao, koja se u mojim moždanima željeznom nepomičnosti utisnula, *sudio sam* svojoj slaboći, svojoj vlastitoj udobnosti *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 15)*.

tužiti se tužim se, *žaliti se*, *kukati*.

Svaka životinja [na palubi] tuži se i jadikuje svojim glasom *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 55)*. — Ne brini se, dragane moj: svi su dobili svoje! Nitko lje ne će od njih tužiti se Bogu, da mu je krivo, da ga izdijeliše!... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 301)*. — … k tomu ga ljutila i konobarica, koja se neprestano plela oko njihova stola, tužila se na trganje u glavi i sveudilj popravljala crni rubac, kojim joj bijaše lice podvezano *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 41)*. — Iza plesa tužila se na umornost – i pričinjala se izmučenom *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 80)*. — Tužila se ljubica / Posetrimi ruži: / »Blago tebi, sestrice, / Na visokom busu, / Teško meni siroti / U travici niskoj *(Preradović, Djela I, 1918, 5)*. — Ružna vremena nastadoše. Tuži se svako, a da ti i ne probijeli zube, znaš po sebi, šta će ti reći: oskudica, besparica, jad i čemer *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 25)*. — Jedino je još toliko ponosna, da se ne tuži na svoj jad – pa i tko će joj pomoći? *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 228)*.

tužnica, f., *žena koja ima razloga da se tuži, jadnica*.

… izčupala si sama srce. Podji sinko ... budi sretan, reče mu tužnica *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 40)*. — ... iščupala je sama sebi srce. Pogji, sinko . . . budi sretan, rekla mu tužnica *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 36)*. — Od onda nije bilo posmijeha na licu moje tužnice. Nešto se prelomilo u njoj. Zaludu mi je htjela kriti svoje muke … *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 74)*. — He, moj proto, doda Miho, nije zlato sve sto sjaje: mlada je tužnica, ali ih je mnogo podnijela; davala je volju za nevolju, rvala se je dok je mogla, pa na svrhu zgučulala,[7] a ja znam najbolje koji sam joj susjed *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 4)*.

tužno, prilog, *na tužan način*.

»To je čalma age Čengijića, / Al se tužno oko glave vije *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 196)*. — U jednoj ruci drhtala mi svijeća, / A tužno nekud kô budućnost bijedna *(Kranjčević, Djela I, 1934, 164)*.

tužnolik -a -o, *koji je tužna izgleda, pojave*.

Cervantes življaše tužnije od svog tužnolikog viteza, jer se »niko ne rastužuje više od onoga, ko se odviše smije« (Jean Paul) *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 7/8)*.

tužnomil -a -o, u frazi *pjesma tužnomila* u značenju *tugaljiva pjesma, tužaljka.*

Prsa moja puna / od ljubavne sile / Na usta mi meću / pjesme tužnomile … *(Vraz, Djulabije, 1880, 73)*.

tužnopojac, m., u frazi *žabac tužnopojac* u značenju *onaj koji tužno poje, pjeva.*

Ne čudi se on meni nego ja njemu. Žabac; al nikakav tužnopojac, čak i nikakav pojac. Šutljiv je *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 39)*. — Neutamanljiv i neušutljiv glasa se i sada Žabac Tužnopojac u našim ritovima *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 126)*.

tužnjava, f., *izražavanje tuge*, *tugovanje*.

Ne tuži, rode. Pjevaj! šumaju se ti gadovi oko kuća i uske naprežu, pa, pomisli, kako im srca krvnička poskakuju, dok čuju plač i tužnjavu! *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 94)*. — Pa onda, čemu da se bunimo, zašto? Kuda nam pamet, da dokrajčujemo jauk i tužnjavu ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 98)*. — Smrt mi na prozore kuca / Te vazdan tužim tupo mašući s glavom; / Tužnjava me obori nauznak *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 138)*. — Poletjela tužnjava zemljom, preko ravnicâ, planinâ: / – Neka ugasne svijetlo i vlada žalost, tmina *(Goran, Pjesme, 1948, 84)*.

tvar, f.

1. *materija*, *građa*.

Nosio je dug, sivkast kaput, – prsluk od nekakve gladko-sjajne tvari, koji je obuzimao svu ogromnu trbušinu i poput bisaga skrojene široke pantalone *(Tomić, Pošurice, 1887, 122)*. — Al taj kamen tvar je huda: / Svakim časom više tešča, / Nosioce stoji truda, / Stoji znoja sve to žešća … *(Preradović, Djela I, 1918, 43)*. — Oni kažu: »Mi smo duša zbilje. / Mi dižemo dvore, rušimo Bastilje, / iz nas struji u tvar rumen srca vrela. / Mi bratski volimo željezne mašine … *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 39)*.

2. *stvarnost*.

I osjećam: dok diže / Duh me gdje Zora sviće, / Tvar vuče uv'jek niže / Eterično mi biće *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 88)*.

tvaran -rna -rno, *koji je materijalan, fizički, stvaran*.

Sveslavenstvo je neizvedivo; jer nema tvarnoga temelja u jedinstvu zemljišta; pa

nema ni duševnoga temelja u jedinstvu jezika, misli i težnje *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 435)*. —Mladu, šestnaestgodišnju groficu Terezu gledao je Nikola skoro iza dolazka u kuću kao biće s drugoga svieta, biće sa najnježnijom ljudskom pûti – pûti tek toliko tvarnom, koliko se htjelo, da se medju ljudima njihov najsavršeniji uzor prikaže vidljivo sa svojim prekrasnim oblicima *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 70)*. — Ona ne osjećaše same sebe, ona kao da više ne bitiše u tom tvarnome svijetu *(Kovačić, U registraturi, 1911, 413)*. — Zašto tvarna svaka liepost, / Zašto tvari krhka krepost / Tolik ima za nas čar? *(Preradović, Djela I, 1918, 60)*. — Ne shvaćajući ih pravo, osjećao sam ih kao nešto tvarno, što se u meni vrza paleći me i golicajući kao da me mravci podilaze *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 81)*.

tvoj -a -e, posvojna zamjenica za drugo lice jednine.

Hodi k meni ljubo, / Daj ručicu simo. / Ručicu tvu milu / Da se sjedinimo *(Kukuljević, Pěsme, 1842, 40)*. — »Hoćeš li ti ostat moja ?... / »Tvoja, tvoja na vavěk!!! *(Kukuljević, Pěsme, 1842, 94)*. — Ah tvoj sam mili angjelu sada i ostati ću tvoj tja do groba – bog mi bio svjedokom! – odvrati mladić iskrenim oduševljenjem … *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 123)*. — Evo ključa blagajnice moje, / Uzmi što ti srce tek zaželi; / Više nego sjajni kup taj cieli, / Darovanje meni vriedi tvoje *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 158)*. — Tako mi mog djeda slavnog Gjingiskana. / Bez tvoje se glave vratit ne ću, / Pokopao prije moju sreću, / Ne vidio nikad rodnog stana! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 159)*. — Primi opet svoje diete, / Do vieka će tvoje biti, / Ljubit tebe svako doba, / U tvom polju daj mu groba, / Tvojim cviećem grob mu kiti! *(Preradović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 249)*. — Vidiš zatiem pušku dugu, / Put nebesa gdje se koči, / A što struka o pojasu / Vierna krije, tvoje oči … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 167)*. — Tvoja duša čista svega me uznese / Tvoje oko žarko dušu mi potrese … *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 122)*. — Oh primi me, majko, jer sinak sam tvoj / I brat sam tvojih zvjerova *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 32)*. — Svi stvorovi, svi su tvoje roblje, / Svi prostori samo tvoje groblje / U svemiru svud tvoj mori dah! *(Preradović, Djela I, 1918, 15)*. — Ne imaš varke, ne poznaš zaklonca, / Obzor ti je otvoren i velik, / Tvoja vjera tvrda kao čelik, / Tvoja milost bez kraja i konca! *(Preradović, Djela I, 1918, 56)*. — Primi opet svoje diete, / Dovieka će tvoje biti, / Ljubit tebe svako doba, / U tvom polju daj mu groba, / Tvojim cviećem grob mu kiti!« *(Preradović, Djela I, 1918, 97)*. — Tvojih loza, domovino, / Tvoji sinci piju vino: / Tvojoj žrtvi krvca naša, / Tvojoj sreći prva čaša! *(Preradović, Djela I, 1918, 135)*. — Kretnje su tvoje stihovi, / Pjesma su tvoji koraci, / O ti, – O srnonoga! *(Angjelinović, Latice, 1922, 148)*. — I s tvoje će usne nestati ruga, / I tvoje će srce ispunit do dna tuga, / I tvoje srce i život i misli i sne. / Tad moju ćeš ljubav oprostit, zar ne? *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 86)*. — Ja već dugo znadem vonju tvojih vlasi. / Lupu tvojih nogu, tvoga glasa zvuk; / Radost tvoju zreli šumore mi klasi, / Sjetu tvoju priča jesenji mi muk *(Nazor, Pjesme o četiri arhanđela, 1927, 32)*. — Ne gordi se! tvoje misli nisu samo tvoje! one u drugima žive. / Mi smo svi prešli iste putove u mraku, / mi smo svi jednako lutali u znaku / traženja, i svima jednako se dive *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 25)*. — Nema Tvojih ruku, nema Tvoga glasa. / Nema Tvoje kose. Struka. Tvoga lika! / – Jao! Ti si mrtva; a ja tražim spasa *(Goran, Pjesme, 1948, 92)*.

tvojina, f., *ono što pripada tebi*, *što je tvoje*.

Da te htješe da okite srećom, / Ne bi t' u grob odpratili otca, / Sa tvojine tjerali te ne bi! *(Botić, Petar Bačić, 1885, 173)*.

tvor, m.

1. *rezultat ili proizvod rada*, *djelo*; *duhovna kreacija*.

Divna li je, posve blaga, / Skromna, nježna, ko snieg čista, / Sa čedom si majka draga, / Tvor Rafàjlov, čast mu kista *(Trnski, Kriesnice, 1882, 8)*. — Prem kadšto sebe hvali, al' hvaldžije / Ni za liek u njem nema; jer, što kaže / O sebi dobra, sve se s tvorom slaže ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 104)*. — Njegova su djela pjesnički tvorovi; pa ako se već finoći njegova kista diviti moramo, tim više smo prisiljeni njegov uzhićeni, visoki pjesnički duh obožavati, koji iz potezajâ

toga kista govori *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 180)*. — Čisto je bilo, kao da mu se i cielo tielo proteže od želje za radom i tvorom *(Gjalski, Osvit, 1892, 192)*. — Prem kadšto sebe hvali, al hvaldžije / Ni za lijek u njem nema; jer što kaže / O sebi dobra, sve se s tvorom slaže … *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 41)*.

2. u frazi *iskazati se zborom i tvorom* u značenju *pokazati da vrijediš i riječju i djelom*.

Svakoj povredi prava domovine neka iskažu mladići hrvatski i zborom i tvorom svoj prezir, neka zajamče, da će danas sutra i znati i htjeti žrtvovati sve za domovinu *(Gjalski, U noći, 1913, 80)*.

3. u frazi *biti komu premac na zboru i tvoru* u značenju *biti komu dorastao govorom i djelima*.

Al' gospodskom danas pokazat ću zboru, / Da mi nije premac na zboru ni tvoru, / I da ovoj gozbi bude pametara, / Potrošit ću na nju milijun dolara *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 138)*.

tvorac -rca, m.

1. *onaj koji se bavi stvaralačkim radom*, *stvaratelj*.

No zar je tvorac pustolovnih lica »čovječje komedije« mogao biti netko drugi, nego Balzac, koji je ispijajući crne kave bdio noći i sanjario o neotkritim starim rudnicima srebra u Siciliji? *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 37)*. — No zar je tvorac pustolovnih lica »čovječje komedije« mogao biti netko drugi, nego Balzac, koji je izpijajući crne kave bdio noći i sanjario o neodkritim starim rudnicima srebra u Siciliji? *(Nehajev, Eseji I, 1944, 65)*.

2. Tvorac, *vrhovni stvoritelj*, *božanstvo*.

U crkvi pred oltarom Majke Božje kleči Maria; lice joj je měsečnim zrakom osvětljeno, moli se ondě razlita bi reć u pobožnost, slična Serafu krasnom koji se pred božjim prestoljem Tvorcu svome klanja *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 393)*.

3. u frazi *svaki čovjek sreće si je tvorac* u značenju *svatko je odgovoran za vlastitu sreću*.

Lude bajke vjeruje tek norac, / Svaki čovjek sreće si je tvorac. / Atavizma neskršive spone / Tajinstveno napried njega gone … *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 105)*.

tvorac, m., zool. *zvijer poznata po obrambenom sekretu neugodna zadaha*, *tvor*.

Njegov sin Marko stajao je u suši, duboko zamišljen, mučeći se sastavljanjem nove klopke za hvatanje tvoraca. Bio je to »patent«, kojim je mislio iznenaditi gosp. nadšumara, a možda steći i mnogo para *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 198)*. — Tek su ga još manje viđali danju kod kuće, a kad bi se vraćao s danika, jedini susretnici u selu bijahu mu tvorci, koji su se šuljali oko kokošinjaka; a i oni ga izbjegavahu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 66)*.

tvoran -rna -rno, *koji tvori*, *stvara*.

Tvorna sila umnijeh tvorova; / Po tebi sam zemskieh stvora dika, / Neumrla iznimka njihova! *(Preradović, Djela I, 1918, 39)*. — Kud mu godier tvorna miso zgađa, / Tuda uviek ti pogodiš prva, / Zviezdu, prašak, čovjeka i crva … *(Preradović, Djela I, 1918, 51)*.

tvorba, f.

1. *rezultat ili proizvod rada*, *djelo*; *duhovna kreacija*.

Ah, štedi kuće, štedi tvorbe ljudske, / U ko'ih se mudrost čovječanska izmuči … *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 44)*. — Tvoj mu »Mislav« srdcu godi, / Tvoj ga »Zrinski« »U boj« vodi; / »Lizinka« mu dušu blaži, / »Pan Tvardovski« maštu draži; / I tolike / Raznolike / Krasne tvorbe tvoga duha, / Tvoga čuvstva, tvoga sluha … *(Harambašić, Lirika II, 1943, 260)*.

2. *sklop*, *sastav*.

Ni državno ne mogu da se ujedine; jer Srbi neće da su odlomci u većoj tvorbi državnoj; a još će ti se manje Bugari pustiti pod srbsku kapu, pošto su oni triput veći od Srba *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 444)*.

3. *pren*.

U njezinu srcu, u njezinu poimanju svijeta i života nastala je nova tvorba, njena čuvstva počela se u novom obliku kristalizirati ... *(J. Kozarac, Tena, 1919, 196)*. — U njenom srcu, u njenom pojimanju svijeta i životu nastala je nova tvorba, njena čuvstva počela se u novom obliku kristalizirati ... *(J. Kozarac, Tena, 1934, 91)*. — U njenu srcu, u njenu poimanju svijeta i života nastala je nova tvorba, njena čuvstva počela se u novom obliku kristalizirati ... *(J. Kozarac, Tena, 1950, 352)*.

tvorevina, f., *ono što je stvoreno*, *ostvarenje*, *djelo*, *tvorba*; *proizvod*.

Sto i sto puta već je prošao kraj te kuće, no prozori mu se još nikada nijesu činili tako maleni, zgrada neukusna. »Prava tvorevina seljačkoga duha« … *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 129)*. — Život je najčudnija tvorevina. Preko noći napravi kakovo iznenadjenje, da uzaludno razbijaš glavu, kako je nastalo. Možda se za koju godinu život dosjeti i takoj dosjeci, koja bi ih opet zbližila *(Kostelić, Oluje, 1913, 98)*. — Roza je kikotala kao luda, dečki su pravili neslane primjedbe, naročito na račun Krešimirovih bezbrojnih i glomaznih literarnih tvorevina – sve je to gospođa Klotilda čula kroz vrata, ali se svladala i nije se pokazivala sve dok mlada gospoda nisu otišla *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 20/21)*. — Al uzalud: razorna ti ruka / Rasadnik je novih tvorevina; / Promjena si, promjena si puka / Nakon jednog nesvršena čina! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 53)*. — Jer epopeja, koju je o modernom društvu bio namislio spjevati Zola, imala je da osim načela determinizma objasni tvorevine modernog života, koje su produkt tehničkog napretka i socijalnog reda novoga vijeka *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 96)*. — Hamlet je Shakespeare; stvorivši ovaj niz lica, od kojih svako ima jedan potez od njega, ocrtao je u ovoj najdubljoj od svojih tvorevina sebe samoga *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 166)*. — Jer epopeja, koju je o modernom družtvu bio namislio spjevati Zola, imala je da osim načela determinizma objasni tvorevine modernog života, koje su produkt tehničkog napredka i socialnog reda novoga vieka *(Nehajev, Eseji I, 1944, 168)*. — Sto i sto puta već je prošao kraj te kuće, no prozori mu se još nikada nijesu činili tako maleni, zgrada neukusna. »Prava tvorevina seljačkoga duha« … *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 205)*.

tvorica, f., *ljudsko biće u značenju Božjeg stvorenja*, ovdje *Eva*.

Nu da me uzmogneš dobro razuměti, moram početi *ab ovo*, hrvatski: od Adama, pače Jadana zbog onoga zagonetnoga stvora, ili *si ita loqui fas est*, *tvorice*, što mu neprestano vikaše: Evo zabranjene jabuke *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 28)*.

tvorić, m., dem. od *tvor*.

I Ljutiša nije ništa vidio i ništa upamtio. No ispod kamena iziđe drugi bijes, sasvim malen, ružan, nakazan i rogat, a sur kao tvorić *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 8)*.

tvorilo, n.

1. *predmet na koji se što nabija ili navlači da dobije njegov oblik*, *kalup*.

Dao gruditi i novu bistru pušku, koja nije ma šta. Nije vita ni čekićem bita, no u zlatno tvorilo slijevana *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 129)*.

2. *tvorevina*.

U toj zemlji stanuje narod, koji tim imenom talijanskim, zemlju, sebe i jezik svoj ponosom nazivlje. Medje te zemlje bile su višekrat tvorilom jedne države ili jednoga saveza državnoga *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 440)*.

tvoriti tvorim, *stvarati*; *činiti.*

… al pretežki turski jaram nije dopuštao, da se sreća i blagostanje ondje nastani gdje je vladao sve uništujući turski živalj, koji je znao zatrti, al nije znao tvoriti *(Tombor, Kula na Dunavu, 1855, 146)*. — Pade aga, al' se Turci bore, / Već što tmina čudit ti se ne da, / Kolika se tu junačtva tvore *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 194)*. — Slušaju djedaka, jerbo mudro zbori, / I šta drugom veli, sam izpred svih tvori *(Velikanović, Otmica, 1901, 120)*.

tvorje, n., *ono što je tvoreno*, *tvorba*.

Kamenari usred sriede / Baklja gori luči bliede, / Rasvjetljuje to prostorje, / Bjeljim čini bielo tvorje *(Preradović, Djela I, 1918, 42)*.

tvornica, f.

1. *veće proizvodno poduzeće s mehaniziranim procesom proizvodnje i podjelom rada u tom procesu*.

Grad šumi baš ko valovi okeana. Pusto drmanje mirijada željeznih kola, zadnji udarci tvornica, koje utihavaju, zvižduk zviždalica i sirena sa parobroda *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 22)*. — Najprije je radila u tvornici duhana, no morala je izostati, jer joj je škodilo prsima *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 62)*. — Golema tvornica diže se osamljena nekoliko stotina koraka daleko od obale morske *(Bego, Novele, 1916, 107)*.

2. *žarište*, *izvorište čega*.

… nikada i ne pomislih, da je i universitet tek jedna škola, jedna tvornica činovnika, koja se od nižih škola razlikuje tek time, što su u njoj strojevi savršeniji, precizniji, u većem broju i skuplji, sposobni da obavljaju i one najdelikatnije radnje… *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 163)*.

tvorničar, m., *vlasnik tvornice*.

Ti ne moraš ništa govoriti, samo da si uz mene. Ovaj sada mora kupiti, vidjet ćeš. Tvorničar je, pravi likere *(Perković, Novele, 1935, 16)*.

tvorničarski -a -o, *koji se odnosi na tvorničare, koji obiluje tvorničarima i tvornicama*.

Estetika pejsaža je »stupidni anahronizam« i najljepše okolice su mjesta velikih industrija, kao Manchester, Lens, Belgija, Milan i druga tvorničarska mjesta *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 40)*.

tvornički -a -o, *koji se odnosi na tvornicu*.

Björnson je nedostiživ u kratkoj skici, koja donosi dan sa sela, dan rada ili dan proštenja sa svim svježim mirisima jedne prirode, koja nije izobličena tvorničkom prašinom *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 69)*.

tvorno, prilog, *upotrebom fizičke snage*.

Pa ako bude išlo glatko, ako ne budem prinuždeno tvorno izazvati, bit će sutra sve svršeno *(Tresčec, Novele, 1915, 59)*. — Slavonac je bio po značaju dobričina i nije htio da se tvorno brani … Ja se ne ću s vama tući, jer idem u susret ženi i djeci... *(Kosor, Razvrat, 1923, 51)*.

tvrd -a -o.

1. *koji je čvrst, zbijen*.

Tvrd je kamen, tvrda vjera njina: / Nit odbile od roda ih biede, / Nit ih varke premamiti znale *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 31)*. — Ti osta nijema i tvrda, / Kamena sfingo moja / I nikad tu gordu glavu / Na grud mi prignuti ne ćeš *(Angjelinović, Latice, 1922, 149)*. — Dok moj korak odjekuje širom / i moj štap o tvrdi kamen lupa, / nada mnom se usred modra mira / u oblaku crven mjesec kupa / kao crven balon od papira *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 31)*.

2. *koji se teško obrađuje*.

A što raja? – Što će raja tužna! / Zemlja 'e tvrda, nebo je visoko; / Plačniem srcem grozne sprave gleda, / Plačniem srcem, al' je suho oko *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 185)*. — Drugi noćaj gdje bi našo! / Sjever brije s snježnog brda, / A tuđincu siromaku / Još je veći mrak u mraku, / Još je tvrđa zemlja tvrda *(Preradović, Djela I, 1918, 96)*.

3. *koji je postojan*, *imun na promjene.*

Tvrd je barjak vira i poštenje; / Svet je zavit mrtvih okajanje! *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 24)*. — Na tvrdu vjeru on je moju bruću otrovao. Sultan mene mladjega sunetio, i turski mi zakon nametnuo *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 212)*. — Tvoja vjera tvrda kao čelik, / Tvoja milost bez kraja i konca! *(Preradović, Djela I, 1918, 56)*. — … tvrda cijena: koja se ne mijenja (tal. *prezzo fisso*, njem. *fester Preis*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 130)*.

4. *koji je jak*, *izdržljiv, otporan*.

Suh je Husein, al je koštunjav i tvrd, kao da je od sama čelika sakovan. Brada mu biela, al srce mlado i junačno … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 156)*. — … koji podnosi lako zimu reče se da je tvrd od zime … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 18)*. — … temeljan čovjek ili temèljāk (vrlo krepak, jakostan, tvrd); izdèrilijeska (zdrava, jaka ljudina na kojoj možeš izlomiti ljeskovaču i ništa mu neće biti) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 52)*.

5. *koji je siguran*, *pouzdan*.

Uza sva ta tvrda svjedočanstva ipak su se bojali … *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 8)*. — I o jamcu i o jamstvu, kad se čovjek može u nj pouzdati, kaže se tvrd jamca [sic!], tvrdo jamstvo *(Kušar, Narodno blago, 1934, 164)*.

6. *koji je suzdržan u izražavanju osjećaja*; *strog, hladan*, *krut*.

… upoznalo se je, da iz njega govori ona dobra prostota i iskrenost, koja se krije samo u takovih oštrih, tvrdih licih ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 2)*. — ... Ja vjerujem, Bože, da čovjek je stvor, / Al tvrdji od gorskoga kama, / I jedriji neg je taj planinski bor, / I žarči od sunčeva plama *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 42)*. — Fratar je riječju lomio i najtvrdja srca. Prodirao je u duše i iz dna svake vadio grijehe kao gusti crni talog iz nikada neočišćenih bačava … *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 79)*. — … upoznalo se je, da iz njega govori ona dobra prostota

i iskrenost, koja se krije samo u takovu oštru, tvrdu licu *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 4)*. — Ne će da živi na selu! Kazala mu je to već sto puta – ponavlja svaki dan i već dugo njeno se dokazivanje svršava plačem. Večeras jednako. Doktor večeras nije mogao da to podnosi. Tvrd je i već i ne sluša, kad žena o tom govori *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 89)*. — … upoznalo se je, da iz njega govori ona dobra prostota i iskrenost, koja se krije samo u takovim oštrim, tvrdim licima *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 139)*.

7. *koji je škrt*.

Kupi aga careva harača, / Tvrda raja daje i ne daje … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 191)*.

8. *koji je ukočen*, *krut*.

Tvrde crte, upali obrazi, zapaljene oči / s groznicom likova kažu: ovdje se bdije, / već tri noći niko spavao nije … *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 30)*. — Pružaju krupne ruke, ukočene, tvrde i iskrivljene od rada, nabiru čela tobože zamišljeno, pokušavaju reći štogod duhovito i iza svake rečenice love ispod oka znakove uspjeha *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 118)*.

9. *koji je neumoljiv*.

Kob ne štedi nikog tvrda. / Bio sužanj il' pun slave. / Tvrdje, hridi, mora, brda, / Njena tieka ne ustave! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 167)*.

10. *koji je jak*, *žestok*.

Krčmar me posluži tvrdim, lošim vinom, a tada nastaviše stari razgovor *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 81)*.

11. u frazi *tvrda volja* u značenju *odlučnost*.

Odlučna, na sve spremna i puna pouzdanja stajala je pred njim i njezino nježno lice poprimilo izraz tvrde volje *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 163)*.

12. u frazi *tvrdi san/sanak* u značenju *čvrsti san*.

»Otkud tebi tvrdi sanak, / Da još spavaš, kad su pietli / Triput zoru već prozvali, / Triput zoru i dan svietli? *(Preradović, Djela I, 1918, 3)*. — U prvi dušak malo je ko tvrda sna. Ali ima i tvrdosane čeljadi, koji odmah kruto zaspe … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 77)*.

13. u frazi *tvrd (je) tko kao/kô klisura u moru* / *kremen* u značenju *ne pokazuje tko osjećaje*.

Brat Adam ko da se izmienio, prije tvrd kô kremen, a sad mekan kô pamuk; – još danas prkosio cielom selu, a sad lelekao kô žena *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 110)*. — Umrla mu žena. Ostavila troje male dječice. – – – Iz kuće iznašaju mrtvački lijes. Zene [sic!] plaču. Suprug stoji medju njima, tvrd kano klisura u moru. – Sramota je mužu plakati! *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 46)*.

14. u frazi *u tvrda oca kradljiva djeca* u značenju *zakinutost osnovnih potreba vodi prema krađi*.

U tvrda oca kradljiva djeca *(Kušar, Narodno blago, 1934, 138)*.

tvrd, f., u frazi *tvrd nebeska* u značenju *nebeski svod*, *firmament (prema biblijskoj kozmologiji)*.

Sad vjetrina sve oblake razvela, / A tvrd nebeska stoji tiha, vela, / Ko vječna istina bez dna, bez kraja … *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 80)*.

tvrdalj, m., *utvrda*.

Tu blizu je bio podignut g. 1805. novi tvrdalj Fort Clinton, što no ga narod običnim imenom zove Castle *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 32)*. — Te su kuće raskošno gragjene od kamenja i mramorja u svim mogućim stilovima, a prevlagjuje neka vrst tromog amerikanskog baroka, koji daje kućama više biljeg tvrdalja, nego običnog stana *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 102)*.

tvrdica, m., *škrtac*.

A bijaše u starca i sbilja takov konj – jedini nećak –, koji medjutim, i koliko mu starac nedade, znadijaše dobro, da će ga on – onoga zlatnoga i srebrnoga ječma – jednoč ipak žderati. A to upravo bijaše tvrdici strašna muka *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 54)*. — Bio je čovjek moćan, no silna tvrdica. Uredio si tako da je od ponedjeljka do nedjelje uviek bio u kojoj kući gostom, tako je došlo, da nije nikad imao zgode kod sebe sakupiti družtvo *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 263)*. — Ne hasni tajiti... Šta ti reče slijepi djed? Ono je stara tvrdica, a ne vidi današnjega svijeta, pa misli da ne može biti drugačije, nego kako je prije bilo *(Novak, Podgorka, 1894, 80)*. — Deset je dana da živim, kao tvrdica, od baštine tvojih očiju, Iris... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 67)*.

tvrdina, f.

1. *nebeski svod*, *nebo, firmament*.

Oj pjesmu, prvo svih nebeskih čeda: / Plašt kraljevski joj Bog od zviezda otko, / Tvrdinu neba dao joj za priesto, / Bezmjerno ljubavi, slobode mjesto *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 6)*. — Nježno ljuljan od morskih talasa, gledao sam sad u pljuskajuće valove, sad na zvjezdovitu tvrdinu ili u polumračnu daljinu, iz koje mi se samo luč svjetionika ukazivaše, kano iskrica na utrnutom ognjištu *(Nemčić, Putositnice, 1898, 284)*. — Nebu kažemo i nebeski svod … kapa nebeska (Nema ništa pod kapom nebeskom), nebeska tvrdina (prema lat. firmamentum) ali je narodna riječ i (nebeska) pučina, t. j. otvoreno, prostrano nebo *(Kušar, Narodno blago, 1934, 5)*.

2. *tvrdo tlo*.

Nogama napipljem tvrdinu, zaskočim u vis te oćutih, da mi je glava nad snijegom. Ja makni i mahni lijevo, pa desno, dok se teškom mukom ne izmotah iz utrobe sniježnoga zapuha *(Kovačić, U registraturi, 1911, 14)*.

tvrdinja, f., *utvrda*.

I samoga Bernardina paša je već više puta pozivao, da se pokori, da se ugne bujici! Bernardin se ne da; on je još jedina tvrdinja, koja ostaje *(Nehajev, Vuci, 1928, 135)*.

tvrditi tvrdim, *postajati krut, bezosjećajan*.

Mnogi je vjekovni uzdah u njinoj grudi sveo (u uzama žbiri svijetle nade grde); mnogi se pogled njihov, zadržan, smeo: blagi i krotki, oni tvrde, tvrde *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 39)*.

tvrdnja, f.

1. *ono što se tvrdi*.

No sjetio se takodjer onih mnogih drugih tvrdnja, pak se ljutio, što ih nije mogao pobiti *(Gjalski, U noći, 1913, 70)*. — Njegov iskaz bijaše odlučan, a u korist – Trninića. Obori u prah tvrdnju komšije Stojana, a zasvjedoči istinu za Trninića *(Hanžeković, Novele, 1932, 49)*.

2. u frazi *prkos-tvrdnja* u značenju *tvrdnja kojom se prkosi*.

I ta zamijenjena uloga posta za te kamen smutnje: na jednoj strani proroštvo vračarice i tvoje kao sunce jasno snoviđenje, a na drugoj strani njezina prkos-tvrdnja, još i ublažena, da se ti ne bi osjetio uvriježenim *(Perković, Novele, 1935, 93)*.

tvrdo, prilog, *čvrsto*; *jako*; *odlučno*.

Pazi tvrdo na Race i na Židove i na sličnu vrstu, koja će svaku za novac učiniti … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 466)*. — Sutra je nedjelja, načet ću bačvu najboljega, da se tvrdo napijemo *(Kumičić, Sirota, 1885, 27)*. — Vjerna uz druga drug koraca / Nerazlučno, vierno i tvrdo, / Ko blizanci zviezde jasne, / Kad sunčani zrak ugasne *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 168)*. — Uz pukovnikovu kćer išao neki starac. Bio je sijed, ali je išao čvrsto kao mladac, a vrat mu tvrdo bio omotan crnim rupcem *(Turić, Igra životom, 1909, 3)*. — Ovo je rekla tako mirno, gledajući svima pouzdano u oči, pa sam joj tvrdo vjerovala, misleći da je kakovo proročanstvo ili božje nadahnuće *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 61)*. — Muškarci se drže tvrđe – no kad sprovod treba opet krenuti iz crkve, vidi se kako gospodin knez Bernardin mora da rukom tukne kneza Krstu, koji se nije podigao, kako je kleknuo na početku crne mise *(Nehajev, Vuci, 1928, 145)*. — Tvrdo sam vjerovao, da će njezin duh pratiti svaki moj korak *(Novak, Informator, 1932, 48)*. — Sa vrata mi dobaci Marta dugi proseći pogled. Ja sam ga razumio, i odlučih tvrdo ustrajati na svom tegotnom putu *(Novak, Informator, 1932, 63)*. — O njem se može tvrdo kazati, da je naznačio našemu novijemu pjesništvu smjer *(Šenoa, Slike, 1934, 8)*. — Marko je tvrdo zanesen svojom misli. Gledao je Šimine čvrste ruke s dugim, dlakavim prstima *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 124)*.

tvrdoća, f., *bešćutnost*; *čvrstina*, *tvrdoglavost*.

Odnose mu taj bijedni komadić života... i ostaje samo hlad i tvrdoća *(Nehajev, Vuci, 1928, 149)*. — Levin ima dosta tvrdoće da zaboravi svoju ljubav, ali ta plane opet iznenada baš kao na onoj stranici Tolstojevoj o Zinaidi *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 14)*.

tvrdoglav -a -o.

1. *koji uporno ostaje pri svome*, *svojeglav*.

Apsi aga tvrdoglavu raju, / Ter je poljem narazance redi, / Pak je konjim preskakivat stade *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 191)*. — Na selu momci i djevojke moraju se vjenčati, kako zahtijeva hir vlastele; ne pomaže ni plač ni zaklinjanje; za

volju kakvoj tvrdoglavoj vlastelinki na silu se sklapaju nesretni brakovi *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 3)*. — Na selu momci i djevojke moraju se vjenčati, kako zahtieva hir vlastele; ne pomaže ni plač ni zaklinjanje; za volju kakvoj tvrdoglavoj vlastelinki na silu se sklapaju nesretni brakovi *(Nehajev, Eseji I, 1944, 8)*.

2. u frazi *tvrdoglav kao magare* u značenju *isuviše svojeglav*.

Tvrdoglav kao magare! *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 130)*.

tvrdoglavac, m., *onaj koji je tvrdoglav*.

A od onih Jenjičera što su po Bosni popisani bili (pošto se ta vrst vojništva srušila bila), neki postadoše tvrdoglavci i neposlušni ljudi, koji nijesu slušali niti sudija niti koga … *(Martić, Zapamćenja, 1906, 4/5)*. — Toliko su globljeni i ne će da popuste tvrdoglavci *(Kosor, Rasap, 1906, 103)*. — Tvrdoglavac pustio do uknjižbe prava zaloga *(Gjalski, U noći, 1913, 332)*. — I toga tvrdoglavca Wurzla treba maknuti kod buduće magistratske obnove... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 199)*.

tvrdoglavlje, n., *tvrdoglavost*.

On je nastavio čudnovatijem tvrdoglavijem prebirati po svojoj tamburi *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 191)*.

tvrdoglavo, prilog, *na tvrdoglav način*.

Antun se držao danas naročito tvrdoglavo; htio je svakako pokazati da se ne pokorava; možda je to radio i iz dosade... *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 255)*.

tvrdoglavost, f., *svojstvo onoga koji je tvrdoglav*.

Jesam, promišljao sam: ono, što sam vam govorio, ostaje svetim pismom za sav moj život. – To je tvrdoglavost *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 59)*. — Tada je Drašković uvijek odlučno utjecao na nj i on je jedini donekle mogao svladati njegovu tvrdoglavost *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 265)*. — A sav trošak, što si Mile, prouzročio svojom težačkom tvrdoglavošću, morat ćeš snositi, jer će ti inače Muharem plijeniti marvu! *(Hanžeković, Novele, 1932, 99)*. — U tvrdoglavosti svojih uvjerenja Bormann se daje zavesti na čudnovata »otkrića«; tako bi imena u Shakespearea imala da budu simbolična … *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 121)*. — U tvrdoglavosti svojih uvjerenja Bormann se daje zavesti na čudnovata »odkrića«; tako bi imena u Shakespearea imala da budu simbolična … *(Nehajev, Eseji II, 1944, 180)*.

tvrdoglavsto, n., *tvrdoglavost*.

I uz ti uzrok za najmanju nedragost eto suzâ, eto plača; i, vjeruj mi, gosparu paroče, ne ni radi zloće ni nje tvrdoglavsta, nego radi samoga straha … *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 56)*.

tvrdoglavstvo, n., *tvrdoglavost*.

To se najbolje doznaje iz dokazivanja njihova vidoka (sindako), koji se srdi na poljičko tvrdoglavstvo, i tuži se nemilo na nekoga *opakoga biskupa*, što je tada bio u Poljicih … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 71)*.

tvrdokoran -rna -rno, *koji je tvrdoglav*, *prkosan*.

Kad je Nikoli bilo nešta oko deset godina, ozdravi za čudo mati nakon tako duge i tvrdokorne bolesti, a Vicka Baretića – ako je i bilo na kući duga – osokoli to, da maloga Niku pošalje u gimnaziju *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 38)*. — Knezu Adamu nije se Luka nigda osobito svidjao koje s tvrdokorne ćudi, koja pred nikim uzmicala nije … *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 40)*. — Knezu Adamu nije se Luka nigda osobito sviđao što s tvrdokorne ćudi, koja ni pred kim uzmicala nije … *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1919, 135/136)*. — Knezu Adamu nije se Luka nigda osobito sviđao: koje s tvrdokorne ćudi, koja pred nikim uzmicala nije … *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1950, 50)*.

tvrdokornik, m., *onaj koji je tvrdoglav*, *tvrdoglavac*.

Tvrdokornik tvrd u duši vene, / Neće da se od pakosti prene, / Nit mnie mrti okorielić škrti, / Već se pečen uz imanjstvo vrti *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 68)*.

tvrdokorno, prilog, *tvrdoglavo*.

Ti – kan da se opet tvrdokorno odvraćaš od mene; no diete je naše, ja ga ne ljubim manje od tebe... Reci, Marijo, zar mu je gore? *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 16)*.

tvrdonja, m., *onaj koji je neosjetljiv*.

Lako tebi, ti napuni torbu, potpali lulu, štap u ruke, pa ajde k njemu u grad! Ali ja, sirota, ja? […] Pa na, kakav li si mi tvrdonja? Ti sada meni zamjeraš, da ga se jedva nagledati mogu! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 260)*.

tvrdosan, m., *tvrdi san*.

»Lane bješe, a u ljetnje doba. / Drijem nebom prekrio zvijezde, / Ti, mjeseče, u tvrdosan pao *(Velikanović, Knez od Ludije, 1908, 387)*. — Lucija klonu u tvrdosan, ali ni u snu nije imala mira od modrog domina *(Šenoa, Vladimir, 1933, 215)*. — Hoće, ja ću učiniti sve, da se povrati. Najprije kušat ću, da ga uhvati tvrdosan, a poslije će se probuditi *(Šenoa, Kletva, 1934, 974)*.

tvrdosan -sna -sno, *koji je tvrda, čvrsta sna*.

Naskoro čulo se kroz noćnu tišinu samo hrkanje seljaka Kranjca; bio je tvrdosan *(Šenoa, Kako došlo, tako prošlo, 1932, 295)*. — Ali ima i tvrdosane čeljadi, koji odmah kruto zaspe i spavaju kao okupani, kao zaklani, kao top (t. j. tvrdo) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 77)*.

tvrdost, f., *tvrdoća*.

Ti si zemska dobitnica vila: / Svaku tvrdost i opornost svaku, / Ćud nemilu i volju opaku / Ti nadvladaš, sviješ si pod krila … *(Preradović, Djela I, 1918, 56)*.

tvrdostan -sna -sno, *koji je čvrst*, *odlučan*.

Na ruku tiho prevjes mu sjedne: / Zadnja li slutnja, tvrdostna kob li, / Mrtvim po licu bliedom ga obli, / Medj stiene mrtav složi se ledne *(Palmović, Pjesme, 1883, 63)*.

tvrdoust -a -o, *koji je tvrd na uzdi*, *neposlušan (o konju)*.

Kad bi štogod nakanila, moralo je biti na njenu. Bila je kao tvrdoust konj, koga nemožeš držati na uzdi. Muž je njezin zlo patio *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 133)*.

tvrdovati tvrdujem, *škrtariti*.

Gojko je tvrdovao i škrtovao, mjerio u svemu mak na konac. Bio je i zavidan svakom, tkogod bi se hranio svojim krušcem, i živio osim njega *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 61)*. — Jesam li ja kada siromaha / Odpustio prazna s moga praga? / Je li kada s nuždom i bijedom / Moje hudo srce tvrdovalo? / Tko se preče Bogu utjecao? *(Botić, Biedna Mara, 1885, 106)*. — Nema tu šta da se žali i tvrduje: ovako škrtarenje krupno se osvećuje, kad – tad – ne možeš znati – no valja da se ogradiš – govoraše gospodin Petrović … *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 45)*. — Pored škrt, škrtac, škrtariti govori se i tvrd, tvrdica, tvrdovati (Što tvrduješ kod tolikoga blaga?) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 138)*. — Jesam li ja kada siromaha / Otpustio prazna s moga praga? / Je li kada s nuždom i bijedom / Moje hudo srce tvrdovalo? / Tko se preče Bogu utjecao? *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 122)*.

tvrđa, f.

1. *obrambena utvrda ograđena bedemima*, *tvrđava*.

O Promoni kaže Appijan, da je taj varoš imao obkopa, bedema, više vrata i tvrdju *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 175/176)*. — Pa i sam je varoš gledati kao viteško gnijezdo. Stare se kuće okupile kraj dviju tvrđa iz davnih vremena *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 115)*.

2. *pren*.

Gospodja Bonetićeva je nepredobitna tvrdja, dodade treći *(Tomić, Pošurice, 1887, 80)*. — Krk je za nj bio tvrđa i kula spasa duhovnog, spasa narodnjega. Senj je već gradski; trgovac je tamo jači od pučanina … *(Nehajev, Vuci, 1928, 120)*.

3. *jamstvo*.

... potvrda (Toj riječi nema potvrde u starim knjigama, takom događaju nema potvrde u historiji, t. j. kao nema svjedočanstva) i tvrđa (Za bolju tvrđu da će mu dug platiti, dade mu zalog, t. j. za bolje jamstvo) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 164/165)*.

tvrđan -a -o, *koji je tvrd*.

Kad od gladi na njeg zube kesi; / Ti zemljicu, tu tvrđanu zipku, / U ljuljačku pretvaraš mu gipku … *(Preradović, Djela I, 1918, 52)*. — Anđeo čuvar, kreljuti nebesne / Vijajući, sliedi trag joj plamni, / I gdje ona na zemljicu kanu, / Tu se spusti i on. Zemlja zamni / Od radosti, u dnu svom tvrđanu / I nesvjesnu s tog dotika sveta *(Preradović, Djela I, 1918, 263)*.

tvrđava, f., *obrambena utvrda ograđena bedemima*, *tvrđa*.

Tvrdjava osječka bila je već u rukuh magjarskih; naša vojska sve se bliže s jugozapada primicala i svaki dan se očekivahu ozbiljni dogodjaji *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 169)*. — Husein-kapetan, došav u Sarajevo, sjeo u tvrdjavu i tu čekao begove i kapetane, koji obrekoše, da će doći, a još ne dodjoše *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 122)*.

tvrđavica, f., dem. od *tvrđava*.

Vrhovni je vojskovođa na Krašu, a oblači se kao seljak, da sâm pronađe ulaz u mletačku tvrđavicu! *(Nehajev, Vuci, 1928, 13)*.

tvrtka, f., *radna organizacija koja se bavi proizvodnjom ili pružanjem usluga*.

Eto već dvadesetak godina, što ta mala tvrdka postoji, a ovo već nešta znači u modernom Zagrebu, gdje domaće tvrdke padaju jedna za drugom kao crvljive šljive sa stabla! *(Trescec, U malome svietu, 1901, 5)*. — U svakom većem mjestu imao bi svoje podružnice, a nad svakom bi se velikim zlatnim pismenima sjalo ime njegove glasovite tvrtke: Mavro Eliaš i sin, razumije se u svim svjetskim jezicima *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 120)*.

twostep, m., *dvokorak*.

On će se uljudno znati prikazati i kondolirati propisno. Tako! Te će stvari znati. Otplesati koji twostep, flirtovati, biti besprikorno odjeven! I to je onda sve. Čitao nije već deset godina gotovo ništa *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 72)*.

u, m., *samoglasnik*.

Moj *a* teče, graniči i hara, / Moj *ie* svagda blieskom se ukaže, / Moj *i* liepo sa ševom se slaže, / Moj *o* samo po noći tumara, / Moj *u* bolest ponajgoru stvara *(Preradović, Djela I, 1918, 37)*.

u, usklik, *izriče čuđenje*.

U, a što je ravnodušna! Niti da trene okom, da joj se promjeni ikoja crta – ništa *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 41)*. — »Ušto si, nevoljo jedna, omatorio, da si još uvijek tako tupast *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 19)*.

u, prijedlog.

1. u + G

a. u značenju pripadnosti.

Al je Omer junak dugoruki, / I u njega šaka silnovita, / I u njega snaga goropadna … *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 142)*. — Desnica je jaka u junaka; / Izpod vedja oko sokolovo; / U prsijeh vruće srce kuca … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 171)*. — Al' i dobra u junaka / driemne kadkad ruka hrabra *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 177)*. — »U majstora soba jadna, majstorica gladna« *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 130)*. — Ona bijaše kći jedinica u slavonskog vlastelina Vojkovića … *(Trescec, Novele, 1915, 17)*. — A bile su tako blage, tamne i vlažne, da su i namastirćanke govorile, kako je grjehota, što su u nje, sûhe i žûte, onako lijepe oči *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 39)*. — Kroz neznatno mala ustanca vidjeli se sitni zubići kao u glodavčeta *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 27)*. — U Kamile bijaše tijelo jako, zdravo, lice puno, rumeno, glavica umna … *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 184)*.

b. u značenju *kod*.

I recite vašem Radmiliću, / Da me rumen čeka u Trebinju, / U njega ću na večeru doći … *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 17)*. — U njega smoka i prismoka, u njega pun hambar, puna pivnica, gojni i konji i voli, kuća zidana i ugledna *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 92)*. — Došao bih onda u tebe, da je zaprosim. Tko zna, može biti, da bi i pošla *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 106)*. — U njega kao da nije bilo ni kapi krvi *(Kostelić, Oluje, 1913, 50)*. — A nju je baš nešto neodoljivo vuklo u oca *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 78)*. — Spomeni se, da ti je otac i da samo Bog ima pravo da sudi. Sutra te čekam u mene doma *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 137)*. — Kad je kasnije zaiskala u konobara ilustracije požurio si se ti, da je mjesto njega podvoriš *(Perković, Novele, 1935, 87)*. — Šta je da je, – plane kao slama Frane, u mene je doša. Šta ćete vi sada namudrivati! *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 15)*.

c. u značenju da je što svojstveno kojoj sredini ili zajednici.

Fatima nereče ništa. U Turaka i jest volja muževljeva sveta svakoj ženi *(Tomić, Eminagina ljuba, 1888, 186)*. — A dotada su morale ležati, da im lišća ostanu nježna i bijela, kakva moraju da budu u gospodskih djevojčica *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 45)*. — U žene ostari prije lice nego srce. Ne rugaj joj se! *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 23)*. — Jer da u čovjeka nema te spoznaje, po čemu bi se razlikovao od životinje, i kakvu bi svrhu imao njegov život? *(Perković, Novele, 1935, 102)*. — A ovih su dana vrućine kakve se u nas ne pamte *(Muradbegović, Svijet u opancima, 1936, 5)*.

2. u + L

a. u značenju da se nešto nalazi ili biva unutar čega, u granicama, u opsegu čega.

Oči su joj još kadikad vatrom sjevnule, a oko ustnicah još se kadkad ukazivao mili posmieh; – no danas joj se neka osobita tuga u licu javila *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 274)*. — U pročelju sjedila je ostarjela gospoja, vlastelinka ovoga grada *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 274)*. — Još za malo posjedilo je družtvo ovo u razgovoru o sutrašnjem polazku, dok banica ustane i svi se razidju sladki sanak da borave *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 276)*. — General gradski jer začuo biaše, da Turci u našoj strani brzo napreduju te su već blizo Karlovaca … *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 150)*. — Uze onda pregledati zviere, i videć, da je još nešto života u njem, ošinu ga još jednom po glavi, razmrskav mu lubanju *(Becić, Zavjet, 1882, 66)*. — U tom gradu neima sbilja ničega posve čista; liepi li mi moj Bakre, neimaš ružičnjakah, ali neimaš ni smetlištah! *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 208)*. — U surih mu očijuh tinjao plamen pritajena gnjeva *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 41)*. — Drugi pietli u polju cetinjskom, / a Novica u polje cetinjsko / Treći pietli u mjestu Cetinju / A Novica pade na Cetinje *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 164)*. — Već ko oblak gràda težka / Težke u krilu biče krije … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 168)*. — Gacko polje, liepo ti si, / Kad u tebi glada ne ima … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 175)*. — U polju je stanak pustinjakov, / A u stanku jedna izba mala *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 196)*. — Težko onome, koga sade / Stiže u putu noćca crna, / A noćišta jadan ne imade! *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 187)*. — Trideset munara kupalo se već u suncu, kube džamija ožarile su se, krasna Osmača planina, što se diže iza prostrane varoši, crtala se na rumenom nebu *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 11)*. — Po vama su suze pale na iskrene dvije oči / I sva b'jeda čovječanstva u njima se pòsvjedoči *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 40)*. — Nju je radovalo, što vidi Stipančića opet u saobraćaju s gospodom, koja su odlučno utjecala u javne poslove … *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 159)*. — Već je bilo osam sati, ali supruge odvjetnikove jošte nije bilo doma; ona je bila u sjednici gospojinskoga društva, u kojoj se je raspravljalo o zabavi, koju je to društvo kanilo dati na svetu Anu *(J. Kozarac, Tri dana kod sina, 1911, 101)*. — Krila dvaju lepira drhtala su u suncu kao dva bijela cvjetića *(Galović, Začarano ogledalo, 1913, 15)*. — Za lijepa vremena bijaše ona uvijek u svježem zraku, najzadovoljnija medju svojim pticama i u zeleni *(Tresčec, Novele, 1915, 106)*. — No, čujete, to nisam očekivao. Ja sam se zauzeo za vas u javnosti, a vi – – Nosite se van! Odmah! Ovaj čas! *(Nehajev, Bieg, 1917, 148)*. — Velike crne Jelenine oči gorile su i sijevale kao svjetionik u pučini i kao žerava pred kipovima bogova *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 95)*. — Starica kao da zaboravi sina i unučad. Oči joj se napuniše sjajem; usta joj se otvoriše u posmijehu *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 109)*. — Nekoliko je ljudi kopalo u njivici pokraj puta i gledalo ga govoreći: – Je l' to onaj ludi? *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 141)*. — Ostat će mjesec dana u svojim poslovima u Zagrebu *(Šenoa, Do tri puta Bog pomaže, 1932, 174)*. — U pragu stajaše starica s kitom cvijeća u ruci sva nemirna i nasmijana *(Hanžeković, Novele, 1932, 200)*. — Na trgu nije bilo nikoga, svijet bijaše jošte u večernjici, samo na dolnjim stubama pred crkvenim vratima sjedaše brkonja Miloš Radak … *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 96)*. — O ljubav je teški porazni jad / U licu, u glavi, u srcu! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 152)*. — On je [baku] zamisli kako je u tihi sunčani dan, u zelenom brijegu na vidik sela, stiskalo uže oko vrata i ona je otvorila oči začuđeno (prvi put s nekim osjećajem) i izdahnula među ravnodušnim grmljem *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 103)*.

b. *pren*.

No taj njezin stan nebijaše zatvoru, no lijepo uredjenoj sobi priličan; u njemu bo ban prije običavaše u tihoj samoći svoje poslove obavljati … *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 305)*. — Gorčina prošlih dana utonu u sladku očekivanju veselije sgode *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 136)*. — Čiste krvi nema. Nijemci, Slaveni, Grci, Latini: svi smo braća u slabosti i u kreposti ... *(Tommaseo, Iskrice, 1888,*

60). — Iza zreloga razmišljanja odlučio sam, da se obratim na vas, gospodine Stipančiću, u vrlo važnom pitanju *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 164)*. — U smrti Fijanovoj ne oplakujemo samo velikog glumca i dobrog čovjeka, jer je on tek epizoda u umiranju velikog Zagreba … *(Matoš, Pečalba, 1913, 124)*. — Svaki čovjek umire u jeziku, u kojem se je rodio i odgojio *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 54)*. — »Ja sam kriv, što se tako dogodilo. Nisam joj pravo pisao ima već godinu dana. Jedino, kad mi je trebalo novaca, poslao bih joj kartu. Naravno – nju je to možda boljelo i s tim je više tražila utjehe u crkvi.« *(Nehajev, Bieg, 1917, 113)*. — U ljubavi, u dubravi, / Malo tko od ljudi / U njoj ne zabludi! *(Preradović, Djela I, 1918, 27)*. — U samoći tužan, / U društvu bez druga, / U veselju svakom / Žalosna poruga! *(Preradović, Djela I, 1918, 14)*. — Zacrvenio se u naporu kao rak. Kad prestade, oči su mu sjale od obijesti *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 229)*. — Jezuit psalme pjeva, a mekeće Pan, / dva se boga biju u razigranoj puti *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 73)*. — U slutnji, u čežnji daljine, daljine: / u srcu, u dahu planine, planine *(Ujević, Rukovet, 1950, 46)*.

3. u + A

a. u značenju da se što zbiva unutar kakvih vremenskih granica.

»Evo bana!« povikoše nekoji, to u isti čas zaori iz sviuh grlah: »Živio naš ban i vojvoda Ivan!« *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 276)*. — Sutradan učitelj u svu zoru podranio i prva mu briga bijaše, da se gradom sprodje i da ga razgleda *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 150)*. — A za Rovci družba noćna / U prozorje rane zore / Na Moraču slavnu pade … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 169)*. — Oko kojieh Turad divja / U pó dana kano doba u gluho / Pogana se vrze … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 182/183)*. — U prvi čas nije Gajiša bio svijestan sam sebe, nego ta bol obladala posve njime *(Turić, Igra životom, 1909, 93)*. — Bilo je doba žarkoga ljeta – doba, u koje tek što ugasne zapad, već gori istok *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 87)*. — Ja sam – priča Dandolo – istom uzoru doznao sve to. Pošao sam u tamnicu – grof je već bio ustao, grofica je još ležala *(Nehajev, Vuci, 1928, 107)*. — Ivica se naglo okrene, a u taj čas puče mu u glavi neka crna kugla, u očima mu prasnu iskre i on pade *(Hanžeković, Novele, 1932, 16)*. — Bilo popodne u kasnu jesen. Starcu Vratniku bila se glava obavila bijelim oblakom *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 7)*. — Bilo je u noć za Đurđevim danom. U malešnoj komori ležaše Dora mirna i tiha *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 43)*. — Tvoj nam čuvar lova, Jože Žerjav, nazva Boga u prve pijetlove, da nas čas zatim, još krmeljive, pozove da vidimo jelene pod njegovim kukuruzima *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 144)*. — Kad je naveče ili u blagdan bilo u krčmi bučno, on je bio u svojoj vodi *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 56)*. — I toga dana ustane rano, u samu zoru, kao da ide u polje *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 81)*. — I gledaju naokolo, dodirujući se svega samo lagano, da šetnja u blagdan ne bude posao *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 100)*. — Dugo u noć, u zimsku gluhu noć / Moja mati bijelo platno tka *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 86)*.

b. u značenju da je što usmjereno ili se kreće prema unutrašnjosti čega.

Sklopljenih ruku zagleda se Elvira u bliedo ranjenikovo lice, a na oči poletiše joj suze … *(Becić, Zavjet, 1882, 125)*. — Kao bajna svirka iz daleka, / Kada pjesnik u prestolje sjedne, / Što je prestolj od suhoga zlata, / Izkićeni blagom i kamenjem … *(Botić, Biedna Mara, 1885, 127)*. — U posljednje riječi ulije neku osobitu snagu, pa pogledavši pri tom Petrovića, opet zakorača *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 18)*. — Ma sunce je sinoć zapalo u vedrinu *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 188/189)*. — Il' u goru? Brdjani su tamo; / Il' u ravno? na ravno će sići … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 162)*. — U odjeći noći crne / Prieka u krvcu smrt po polju grezne … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 195)*. — Pošto daleko zaplivah u more, vratih se i legoh na pećinu *(Kosor, Mime, 1916, 157)*. — Struja života mlati s nama svakojako, baca nas u dolove i bregove, na suho i šikarje … *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 79)*. — Rodu dođoh u pohode, / Da posjetim sestru ljubav, / Tvoju zviezdu jedinicu *(Preradović, Djela I, 1918, 22)*. — Vidi našu zemlju naokolo: / Uz kraj mora uzano se zbila, / Sunce peče u kamenje

golo, / Buru šalje velebitska vila … *(Preradović, Djela I, 1918, 289)*. — Pogledao sam ju ravno u lice. U onom času bila je vrlo lijepa *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 38)*. — Svalivši se u stô, činilo se, da je još nemoćniji. – Disao je teško, a rukama se hvatao grčevito stola *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 43)*. — Marko ustane tobože da protegne noge, a lice mu je blijedo, samo mu oči utopljene u tamne kolobare i rumene usne gore u blijedom licu *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 124)*. — U posljednje rieči ulije neku osobitu snagu, pa pogledavši pri tom Petrovića, opet zakorača *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 90)*. — Kao bajna svirka iz daleka, / Kada pjesnik u prestolje sjedne, / Što je prestolj od suhoga zlata, / Iskićeni blagom i kamenjem … *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 141)*.

c. *pren*.

Zanesem se u misli, a po malo i u san *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 47)*. — Ona bi ga slušala dane i godine – a znao je tako izvijati glasom, kao da pogadja u njezine želje i tako udarati u žice, kao da pogadja u njezino srdce *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 145)*. — Istom kad je Ivanka nakon dugog bacanja i okretanja po postelji usnula, mogla se Mila zamisliti u svoju situaciju *(Trescčec, U malome svietu, 1901, 152)*. — A žid Menšel Heiridi prisluškivaše tužna srca u razbješnjelu tmušu pjevuckajući tiho, jadikovno *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 133)*. — A vani more iz sto grla zove / u svijet, u život, u vihore nove ... *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 244)*.

d. označuje da je što usmjereno postizanju kakva stanja.

Ovaj siromah, što se je mučio čitavu godinu, opio se danas u slavu badnjaka, i to ga veseli. Viče, pjeva, sretan je *(Nehajev, Bieg, 1917, 162)*.

e. u značenju načina.

Zablisnu jutarnje sunce na obzorju modroga i čistoga neba te obasja brdine Varadina grada, koj sada u svem veličanstvu svojem sinù *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 149)*. — Medjutim Makarski Turci bili su se malo pripitomili, da bi u njeku počeli s našim i prijateljevali *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 38)*. — Uz običnu su trgovinu trgovali i sa Bosnom u svašta, i to kupujuć marvu, goveda i svinje … *(Stojanović, Slike, 1881, 178)*. — Gospodja Matković nije si mogla ugodnijega lista od lista svoje kćeri poželiti, ona ga je dvaput u med pročitala i na to ga predala Anci, pogledav ju pri tom sažalno *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 9)*. — Demeskinje tu se sablje krive, / Sto put vlaškom napojene krvi; / Tu jatagan u osmero visi … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 186)*. — Divna krčmarica Janja izidje na vrh Urvine i dugo mi mahaše bijelom maramom u pozdrav *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 13)*. — Gospođa Matković nije si mogla ugodnijega lista od lista svoje kćeri poželjeti, ona ga je dvaput u med pročitala i na to ga predala Anki, pogledav ju pri tom sažalno *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 11)*. — Rat traje sedamdeset godina – ovo nije ni rat vojske nego rat onih, što se udvoje utroje vrebaju skraj puta *(Nehajev, Vuci, 1928, 58)*. — Dragišićka je pričala čudesa o tom patrijarhi plemena Frankopanskog, koji je odrastao na dvorovima, povezao se ženidbom u rodbinu s ugarskim kraljem, četovao na sto strana, poznavao u glavu sve svoje podanike … *(Nehajev, Vuci, 1928, 61)*. — Iva su krstili u njegovo ime … *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 29)*. — Klari je pisao redovito, a ona mu odgovarala u malo riječi, u mnogo osjećaja *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 285)*. — Ko kada vijor vitla malo perce, / Mladiću srcem kreće u namjerce / U čuvstva raznih vrtlog zagonetan *(Šenoa, Pjesme, 1933, 193)*. — Ja sam preslab, u dva bit ćemo jači. No, daj ruku! Niko ne će za njega pitati *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 180)*. — Veronika bijaše ženska malena, tanana, suha, ta svu bi je slomio s dva prsta, a po tankim kostima, po okrugloj lubanji visjela je u sto nabora žuta, nečista koža … *(Šenoa, Kletva, 1934, 902)*. — … onda istom lati se kista i boja, rasporeda boje najprije u grubo, a dotjeruje napokon sliku na fino – en detail, kako se veli *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 239)*. — Čim on pojuri u dostig za trkačem, siguran je, da mu ne će uteći *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 97/98)*. — I zamjerio mu, pozivljući se na šumara i na šumarevo pričanje, pa još u velikom, a po šumaru utančine upućenom i zato razdraganom društvu … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 43)*. — »Zar još je-

dan?« – pomisli izbezumljeni Macin čovjek, otsune i odjapi vrata usvušir, i ne pita, ko je Božji, već udri, kud je dohvatio … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 100)*.

4. u frazi *ne zna tko ni zašto ni u što živi* u značenju *bezbrižan je tko*.

I dok roditelji tih nezadovoljnika nisu prospali jednu noć bez brige, hoće li do prvoga moći skucati potrebitu svotu, dotle ti mladi ljudi nisu znali, ni zašto ni u što žive … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 111)*. — I dok roditelji tih nezadovoljnika nisu prospavali jednu noć bez brige, hoće li do prvoga moći skucati potrebitu svotu, dotle ti mladi ljudi nisu znali, ni za što ni u što žive … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 111)*. — I dok roditelji tih nezadovoljnika nijesu prospali jednu noć bez brige, hoće li do prvoga moći skucati potrebitu svotu, dotle ti mladi ljudi nijesu znali ni za što ni u što žive … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 212)*.

5. u frazi *zakleti se u sve svoje živo i mrtvo* u značenju *uvjeravati koga*.

Kad im nabroji svakomu dvadeset dukata, oni se zakleše u sve svoje živo i mrtvo, da će ravno iz Bosiljeva u Čakovac *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 312)*.

6. u frazi *zvone komu u ušima čije riječi* u značenju *ne može tko prestati misliti o čijim riječima*.

Večerao je Mijo, al mu se svaki zalogaj u jed pretvorivao, u ušijuh mu paku sve zvonjahu one rieči tužne pjevačice: Jerbo sam ti jadna u svačem nesretna *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 149)*.

7. u frazi *uzdaj se u se i u dobru namjeru* u značenju *oslanjaj se na vlastite snage i radi kako misliš da je najbolje*.

Uzdaj se u se i radi u dobru namjeru! *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 14)*.

8. u frazi *povući se u se* u značenju *otuđiti se od svijeta*.

Druge večeri se povukao u se, počeo zaklapati oči i nepotpuno disati *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 28)*.

9. u frazi *oči u oči* u značenju *u dvoje*, *nasamo*, *licem u lice*.

Stadosmo oči u oči. Gledao me i smiješio se, pokazujući bijele blistave zube, a ja sam osjećao, da crvenim u licu *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 206)*.

10. u frazi *znati koga u dušu* u značenju *poznavati koga intimno i svestrano*.

Znam ja Pavla u dušu. Nisam li mu kum? Dobra je srca, zdrava mozga *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 23)*.

11. u frazi *ganuti se u dno duše* u značenju *jako se ražalostiti*.

Fran se gane u dno duše, nešto mu odatle šapne, da joj valja reći štogod topla, sućutna, za volju prošlosti *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 127)*.

uapsiti uapsim, *oduzeti slobodu*, *uhapsiti*.

Ja doduše nijesam započeo ni dovršio još nijednoga takova posla, osim što sam rasporio nekome redarstveniku trbuh sve do srca i džigerice, kada me htjede uapsiti u ime zakona ... Pa ako bi se već na taj posao dao, nemam baš ništa pri ruci *(Kovačić, U registraturi, 1911, 447)*. — Šta? Taj je blesavi pek dao uapsiti stražu? Dajte mi toga peka, da ga sasiječem! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 160)*.

uapšenik, m., *onaj koji je uapšen*, *zatvorenik*, *uhićenik*.

Uapšenik, vidiv, da nitko nemari za njegovu pomaganju, stade bjesniti i mahnitati *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 164)*. — Neki tvrdili, da se uapšenicima ništa dogoditi ne će, oni da imadu svojih prijatelja u gradu, pa će se pobrinuti za njih, a doći će to i u novine *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 46)*. — Tko bi gospodu vidio na prozoru, u sjajnim odorama i pod jarkim svijetlom ljetnog dana, ne bi ni naslutiti mogao, da je onaj, komu je u sredini loggie, zaokružene sagom i okićene zelenilom, dano počasno mjesto, sužanj i uapšenik Sinjorije *(Nehajev, Vuci, 1928, 84)*. — Zaškripala su masivna okovana vrata na ulazu za dječake, sinula je svjetiljka, došao je zapovjednik straže, i cijela se naoružana rulja izgubila sa uapšenikom u školi *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 192)*. — Uapšenik, videći, da nitko ne mari za njegova zapomaganja, stade bijesniti i mahnitati *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 266)*. — Unišav starac k uapšenicima, oštro ih promotri, pa stane pitati: – Jesi li ti Hasan, kavedžija na Baščaršiji? *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 219)*.

uapšenje, n., *oduzimanje slobode*, *uhićenje*.

I sada bijaše medju njima prepirke, a vrtila se oko današnjega uapšenja *(Leskovar, Pro-*

pali dvori, 1896, 46). — Poduzeto je nekoliko uapšenja, ali se za sada, u interesu same istrage, imena ne će objavljivati *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938)*. — I sada bijaše među njima prepirke, a vrtila se oko današnjega uapšenja *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 118)*.

uba, prilog, *samo*, *tek*.*

Tu si mogao da vidiš svakakvog lova. Bilo je gotovo svih ptica, što lete ispod neba, a bilo je i druge divljači svake ruke. A danas ih nema, pa nema, uba gdjekoja *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 67)*.

ubaciti ubacim.

1. *metnuti brzim pokretom*, *gurnuti*.

Tek bijedna dama u zadnji čas pomisli, kad već ne mogu ništa bar nek ima nešta za put i ubaci im u auto punu listnicu s dolarima plačući: »nestradavajte, nestradavajte, nestradavajte!« *(Kosor, Razvrat, 1923, 287)*.

2. *pren*.

Dostojevski je prorokovao potres, kao što ga prorokuju oblaci, koji od dana čine noć; na Zapad je ubacio uznemirenost jedne sasvim neevropske duše *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 1)*. — Dostojevski je prorokovao potres, kao što ga prorokuju oblaci, koji od dana čine noć; na Zapad je ubacio uznemirenost jedne sasvim neeuropske duše *(Nehajev, Eseji I, 1944, 6)*.

3. *dobaciti (o riječi)*.

Pa bi i on, katkad, u naš žagor vreo / Ubacio koju riječ sa svoga stola, / Zakašljuco opet i osmjeh pun bola / Tiho bi se s našim pogledima sreo *(Angjelinović, Jutarnja zvona, 1925, 62)*.

ubadati ubadam.

1. *zadavati ubod šiljastim predmetom*.

Ubada ona zatim šilom u vrata i na njemu izvlači bijednikovo srce. I tako redom zastaje pred kućama, zazivlje, a kada se glas odjavi, zabada šilo u vrata i izvlači na njemu srce nesretnika *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 247)*. — »U životu je sve sama laž, što nije natopljeno emocijom!« i pritom je onim krivim kažiprstom, kao da ubada, pokazivao prema podu *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 216)*.

2. *neugodno dirati (o vjetru)*.

Dan je bio studen, sjevernjak nagonio snježne oblake i ubadao ljuto, ali Dujam ne osjećaše toga *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 208)*.

3. u frazi *ubadati u srce* u značenju *povrjeđivati*.

Nesretnik si pjesmu sklada, / Uzdiše ti, cvieli, jeca, / U srdce te glas ubada, / Od boli se duša leca *(Trnski, Kriesnice, 1882, 87)*. — Gnjev, što odzvanja iz otčeva glasa, ubada ga u srdce. Ali se ne ljuti, nego postaje pakostan, pun zlobe … *(Leskovar, Izgubljeni sin, 1944, 278)*.

ubajati ubajam, *omamljivati*, *opčinjavati*.*

Adam gleda na uzor sazdane / Sve ljepote svoga zavičaja, / Svaki pogled nove mu otvara, / Svaka novost dublje ga ubaja / U to more krasote i čara *(Preradović, Djela I, 1918, 266)*.

ubajatiti se ubajatim se, *pokvariti se od duga stajanja, propasti*.

Nestat će i njihovih domova stâna i preslicâ. Nestati i plavih pantalona! Ništa im se više ne će ubajatiti. Sve se danas, staro i mlado, bogato i siroto izjednačuje s gradskim svijetom u njegovim navikama i potrebama … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 94)*.

ubardati ubardam.

1. *zadržati u sjećanju*, *upamtiti*.

»Evka, čedo moje, mudro mi se vladaj. Svatko neka te voli, al nitko da se s tobom pohvaliti ne može.« Tako joj kažu njeni roditelji, a ona je dobro ubardala te njihove riječi i nikada ih nije s pameti puštala *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 104)*. — Kako je to opet ime, Bože mi prosti!? – govorio je. – Ne znam ga ni izgovorit, nit ću ga ubardat *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 92)*.

2. u frazi *Ubardat ćeš ti mene!* u značenju *pripremam osvetu*.

»»Jezik za zube! Znam ja, da nije kočijaš kriv već ti. Ubardat ćeš ti mene! Bit će tebi kao zecu, kad mu psi pravdu kroje.«« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 199)*.

ubav -a -o, *koji je ljubak*, *mio*, *krasan*.

Oj! ubava ptico pjevalico, / Što si njekoč sestra bratu bila … *(Martić, Osvetnici II, 1862, 40)*. — Oj kakvo je to ubavo lice! / Starici se ote od miline / I djevojku poljubi u čelo … *(Botić, Biedna Mara, 1895, 154)*. — Tako ubavih, jedrih ramena, pa tako biela, punahna vrata nema ni u mlade djevojke... Baš mi se svidjaš... *(Tomić, Udovica, 1902, 48)*. — Njezina rodjakinja nije se mogla načuditi, da sam bez majke došao gledati djetešce. Ubavo bijaše to čedanče *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 61)*.

— Ali meni / pričinjao se onaj dah iz kruha / kô Stanojkina djevičanska duša, / a onaj titraj u vinu kô njena ubava mladost … *(Begović, Vrelo, 1912, 87)*. — Kad se je probudila, strujalo joj životom ubavo raskošje, a na pomisao jučeranje večeri sjalo joj plavo oko blaženom vatrom, a na lice joj nalijetao poput leptirića posmijeh mlade, tek okušane slasti i sreće... *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 45)*. — Na zemlji leži zlatni sjaj sunca. Zelena bukova šumica tamo preko tako je divna, a ubava dolinica, kojom protječe potočić, tako je mila, mila *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 5)*. — Podaj joj to ubavo cvijeće, neka si ga djene za srce. Cvijeće bit će uvelo, kad joj ga predaš, al' moja ljubav uvenuti ne će … *(Šenoa, Kletva, 1934, 508)*. — Bio je on od onih rijetkih, koji znadu uz ubave čare pune kese cijeniti svaku krasotu *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 9)*. — Na zemlji leži zlatni sjaj sunca. Zelena bukova šumica tamo prieko tako je divna, a ubava dolinica, kojom protječe potočić, tako je mila, mila *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 12)*. — Njezina rođakinja nije se mogla načuditi, da sam bez majke došao gledati djetešce. Ubavo bijaše to čedance *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 334)*. — Kad se je probudila, strujalo joj životom ubavo raskošje, a na pomisao jučerašnje večeri sjalo joj plavo oko blaženom vatrom, a na lice joj nalijetao poput leptirića posmijeh mlade, tek okušane slasti i sreće... *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1950, 53)*. — Sjetno i muče koraca ubavim vrtom djevojka, / Ne gleda šareni cvijet, ne sluša ptičice poj *(Ciraki, Florentinske elegije, 1956, 9)*.

ubavica, f., hyp. *mlada djevojka*.

Ono ti je ubavica / Roksanda s pod Fruške gore. / Niti joj se pjesma mili, / Nit joj tanci skuti zvone *(Palmović, Pjesme, 1883, 66)*.

ubavost, f., *svojstvo onoga što je ubavo*, *ljupkost*.

Takvoj pjesmi vile umjetnice / Tamburi ti udesiše žice, / Od krvi ju srdca svoga gradi, / Ubavošću, miljem ju zasladi … *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 53)*. — Ubavost kajkavskog pejzaža prelazi iza Karlovca u neobičnost kraških formacija *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 28)*.

ubezeknut -a -o, *koji je osupnut*, *začuđen*.

Ubezeknuti gledali su seljaci jedan drugomu bliedo-svietla lica, kao da su iz grobova ustali. Stariji ljudi kimali glavama i govorili: »Eto, što sve novac može!« *(Tomić, Melita, 1899, 183)*.

ubezeknuti se ubezeknem se, *ukipjeti se od čuda*.

Blene, zablenuo se (zablenuo se kao tele u nova vrata), ubezeknuo se, upropastio se, vas je prem'ro od čuda i straha *(Kušar, Narodno blago, 1934, 179)*.

ubezeknuto, prilog, *na ubezeknut način*.

Sjedeći na kutnjemu pragu sve bi nekako ubezeknuto i preplašeno gledao ispred sebe *(Car Emin, Starci, 1917, 146)*.

ubezobraziti se ubezobrazim se, *izgraditi previsoko mišljenje o sebi*, *uobraziti se*.

Joška sad sam ima u šakama, pa ako se taj ubezobrazi, može ga pritisnuti natrag na stare uslove, pri čemu je možda ipak mogao istrajati i jučer! *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 222)*. — I Imbra se ubezobrazio, nije ni sluga bio više sluga kao prije. U selu zli jezici govore, da spava s gazdaricom, a to je možda i istina; tko će znati? *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 176)*.

ubijan -a -o, ovdje u značenju *upropašten*, *uništen*.

… Sarajevo ima već sada tramway, clubski život, crte velegradskih tendencija, kakvih na žalost još dugo nećemo imati u Zagrebu, ubijanom ljubomornošću madžarske politike financijske i prometne *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 36)*.

ubijanje, n., u frazi *ubijanje vremena* u značenju *trošenje vremena*.

… znao je za ljubav Hasnijinu za Jeana, ali je to držao nedužnim ubijanjem vremena dvoje deriščadi, kako ih je on zvao, ali da će jednoga dana nje nestati na ovakav način … *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 73)*.

ubijati ubijam.

1. *oduzeti komu život*, *usmrtiti koga*.

»Ajte ljudi, svršili ste svoje – / Ubijaste – ubiti nemojte! *(Preradović, Djela I, 1918, 347)*.

2. *dosađivati*.

Ta mene je ubijao jedan čitav poslie podne doktor Cvik sa nekakovimi razlozi, podrazlozi i nadrazlozi ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 174)*. — Ta mene je ubijao jedno čitavo poslije podne doktor Cvik sa nekakovim razlozima, podrazlozima i nadrazlozima ... *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 316)*.

3. *bacati u očaj*, *mučiti*.

U žalost čovjek pada (Pao je u veliku žalost), žalost ga ubija, i tuđa žalost može ga uboljeti, t. j. kao ganuti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 189)*. — Rđa je svakojaka muka i nevolja koja popada, prebija, ubija čovjeka … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 191)*. — Sramota čovjeka ubija, izjeda (Izjede ga ukor i sramota), on se nje nàpitā (Napitao se sramote) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 198)*.

4. u frazi *ubijati vrijeme* u značenju *trošiti*, *kratiti vrijeme*.

Ali obitelj Poherovih, bez svakoga posla, ubijala je vrieme time, što je jednoga proti drugomu jarila, izmišljavajuć i ovo i ono, i svaku sitnicu povećavala bi u neizmjernost *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 71)*.

5. u frazi *ubijati u pamet koga* u značenju *povrjeđivati koga*.

Šta želim? Kako me možeš pitati to u ovom času – no ja ne znam reći – tvoja me hladna, bez čustva rieč ubija u pamet. Šta želim? *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 19)*.

ubijati ubijam, *zabijati*, ovdje u frazi *ubijati u glavu* u značenju *učiti, memorirarti*.

Načelnik je mrmljao i šaptao, ubijajući si u glavu pozdravnu oraciju, a prangije su neprestano grmile s brda, te uvećavale njegovu smetenost *(Tomić, Melita, 1899, 176)*.

ubijati se ubijam se, u frazi *ubijati se jadom i čemerom* u značenju *očajavati*.

Sjedi sirota njemica na pragu, niti radi niti sprema, niti plače, niti kuka, nego se ubija jadom i čemerom *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 66)*.

ubijeliti ubijelim.

1. *učiniti bijelim*.

Nema tu, da se kiti ponosna Slavonka i da lice svoje ubijeli, a obrve zagari, nego ona ima veću cijenu, koja više poroda izvali, kao i nijema živina *(Turić, Igra životom, 1909, 157)*.

2. *postati bijel*.

Sjećao se, da je i u njega nekada bila isto takva brončana put, što ni zimi ne bi ubijelila … *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 175)*.

ubijeljen -a -o.

1. *koji je učinjen da bude bjelji*, *izbijeljen*.

Samo kućni pas doplazio je za njim, ližući mu s poštivanjem i odanošću s noćne rose prokvašene seljačke gaće od konopljena platna nedavno ubijeljena i krupno satkana *(Kovačić, U registraturi, 1911, 135)*.

2. *koji je svijetao*, *vedar (o nebu)*.

Po poljima se žanje, kosi. Sunce gori – kose sijevaju ... Nebo ubijeljeno, i samo pri zapadnoj granici križa tanan oblačić, okrugao i bijel, ko raskriljeno krilo labudovo *(I. Kozarac, Proza, 1942, 126)*.

3. u frazi *riječi su komu ubijeljene kao željezo iz peći* u značenju *oštro i ljutito tko govori*.

Riječi su mu bile usijane, ubijeljene kao željezo iz peći *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 103)*.

ubijen -a -o.

1. *koji je upropašten*, *očajan*.

Molim vas, to neka ostane megju nama. Kunem Vam se, da nisam prost ubica. Ne, gospogjica Flora N. je ubijena, živi i prezire me *(Matoš, Umorne priče, 1909, 69/70)*. — Molim Vas, to neka ostane među nama. Kunem Vam se, da nisam prost ubica. Ne, gospođica Flora N. je ubijena, živi i prezire me *(Matoš, Umorne priče, 1936, 84)*.

2. u frazi *biti ubijen od umora* u značenju *biti premoren*.

Sustavili smo strojeve i pali u postelje ubijeni od umora *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 129)*.

ubilački -a -o, *koji se odnosi na ubice i ubijanje*.

Treba dakle slaviti rat »jedinu higijenu svijeta«, militarizam, patriotizam, anarhistički, teroristički pokret, »lijepe ubilačke ideje« *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 38)*. — Razlupaj kutiju uspomena / Trči na raskršća / K tebi dopire ubilački zveket / preko razlivenih voda u maglama *(Tadijanović, Tuga zemlje, 1942, 170)*.

ubilježen -a -o, *koji je zapisan*.

Bilo je naime u osposobniku ubilježeno, da je Dragoević izvrstan činovnik, te mu se u nekoliko prilika s obzira na revno i vješto službovanje podaju pohvale i podpore … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 124)*. — Njega zovu općini, on plaća porez, i kod popa je on kao gazda ubilježen, a za Tèrzu se jedva i zna *(I. Kozarac, Proza, 1942, 227)*.

ubilježiti se ubilježim se, ovdje u značenju *ocrtavati se*.

Tako i sekstet. Melankolični indiferentizam ubilježi se na licu tih »umjetnika« … *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 40)*.

ubiranje, n., glag. im. od *ubirati*.

Gazda je odlazio na polje, da nadgleda ubiranje i dijeli prihod sa napoličarima – ostavljajući kod kuće i gospu i kovačnicu i djetiće … *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 57)*.

ubirati ubirem, *naplaćivati*.

Svake godine o Martinju ubirali su govedari svih okolnih sela pastirinu. Obilazili bi kuću po kuću, broj po broj … *(Goran, Dani gnjeva, 1938, 8)*.

ubit -a -o, *koji je ubijen*.

Nu Tatarin sablju cieni / Više jošte tri puta, / Sablju, kad ju krv crveni / Dušmanina ubita! *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 157)*.

ubitačan -čna -čno.

1. *koji je smrtonosan*.

Al nećte ni vi dugo, oj nećete!« – / Stakalce nato vadi iz njedara, / A u njem kaplje ubitačne, klete, / Što poput smrtnog crva život hara, – / U vodu izli otrovane kapi, / Da navijek usne, koj se iz nje napi... *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 143)*.

2. *koji je poguban, štetan*.

Ali su tužne, žalostne i po dotični narod ubitačne one navade, koje nisu proizvod čiste narodne duše već koje su nametnute tudjom silom, protkane i otrovane tudjim običajima … *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 198)*. — Uz kuće s kuka na kuk, pa i preko ulice s prozora na prozor upopriječile se tanke motke, po kojima se o lahorcu njiše i suši rublje u slikovitu šaru i neredu, gdjegdje »štila« upravo ubitačna po cjelovitost i jedinstvo gradje *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 7)*. — U njima su bujale crne sumnje i nicala ubitačna pitanja: da nije bolesna? da nije otputovala? *(Perković, Novele, 1935, 88)*. — Bježim, jer je vrhunac ljubavi ubitačan kao, možda, i vrhunac ljepote. Zar biste mogli ljubiti bez prekida u životu, koji je užasan već zbog toga, te moraš svagdan navlačiti cipele, jesti, spavati? *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 41)*.

ubitačno, prilog, *opasno*, *pogubno*.

Mladi ti ljudi bili su svaki dan skupa, po tri sata bi se razgovarali, ali iz svega razgovora nije se moglo razaznati: jesu li pravnici, filozofi ili medicinari […] sav sviet je sliep, samo su oni vidili, što je manjkavo i ubitačno *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 110)*. — Mladi ti ljudi bili su svaki dan skupa, po tri sata bi razgovarali, ali iz svega razgovora nije se moglo razaznati: jesu li pravnici, filozofi ili medicinari […] sav svijet je slijep, samo su oni vidjeli, što je manjkavo i ubitačno *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 110)*.

ubitak, m., *šteta.*

Zlo i naopako, hladno ognjište gotov ubitak *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 151)*.

ubitan -tna -tno, *koji upropaštava*, *ubitačan*.

Nema daha vjetra, mrtva je tišina, ali ubitna i teška *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 39/40)*.

ubiti ubijem.

1. *prouzročiti čiju smrt*.

Sam ću ubit mog jedinca / Nož u srce rinut žene, / Neg' da vidim od tudjinca / Pravice mi porušene *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 165)*. — Pored ubio ga je reče se i: pogubio … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 217)*. — Sve se mora uništavati na korist čovjeka. Pticu ili srnu moraš ubiti iz puške, zašto? Da je čovjek pojede *(Šenoa, Diogenes, 1934, 220)*. — Kad je nesretna kužna bolest ubila zakratko pokojnoga mi brata, hlebopeka, i ženu mu, uzeo sam te dvije djevojke k sebi *(Šenoa, Kletva, 1934, 88)*. — Mi nismo nikoga ubili, svi su umrli sami. I ništa nam nisu bili, nikakvi rođaci. Ali vi ste svog šurjaka upropastili! *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 103)*.

2. *pren*.

Ne dolaziš da posmijehom ubiješ moje misli, da ih posmijehom izgoriš ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 65)*. — Al boga nema više / u hramu ni izvan hrama / O zašto mi ubiste boga / I ostaviste me sama! *(Šimić, Pjesme, 1950, 101)*.

3. *dovesti u teško psihičko stanje*.

… jadi čovjeka zadese, obletu (Veliki ga jadi obletjeli), zabuše (kad ga iznenada snađu), ubiju *(Kušar, Narodno blago, 1934, 190)*.

4. *uništiti*.

Kumim te vjerom turskom i svime, što ti je drago, nemoj više raćije piti. Ubi ona imanje i zdravlje i poštenje. Spasi djecu svoju od prosjačkog štapa, od sramote i gladi *(Hanžeković, Novele, 1932, 179)*. — Slana bije (ubila je) voćke, uzela je travu *(Kušar,*

Narodno blago, 1934, 13). — A ja grešnik, pogubi sina, ubi radost u sebi i u zemlji *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 146)*.

5. u frazi *nevolja ubila stid u čovjeka* u značenju *u velikoj nevolji nema mjesta stidu*.

Nitko drugi već nevolja ubila stid u čovjeku *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 38)*.

6. u frazi *pogledi ubijaju* u značenju *strogo*, *nezadovoljno koga pogledati*.

Ne kažu li u razkošnom Rimu, / Da pogledi ubijaju naši? *(Demeter, Teuta, 1891, 66)*.

ubiti ubijem, *zabiti*, ovdje u frazi *ubiti si u glavu* u značenju *čvrsto odlučiti.*

Zar nema nikakova lijeka toj sramoti i rugoti bez primjera, zar su si neki odobri ljudi ubili u glavu, da će i općinstvu i javnomu mnijenju prkositi, pa upravo zato ne popravljati kukavnih prijevoda i upućivati nevješte glumce, jer općinstvo nije zadovoljno *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 106)*.

ubiti se ubijem se.

1. *oduzeti si život*.

Hedda spali rukopis. Lövborg se od očaja ubije iz pištole, koju mu je bila dala Hedda *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 63)*. — Ta umro je naravnom smrću. Ah, čini se samo, ali ja znam, ubio se, ubio gladom *(Leskovar, Katastrofa, 1917, 12)*.

2. *ozlijediti se*.

… onaj na koga se obori kamenje ili zemlja pa mu zgnječi nogu ili ruku ili vas život – ubije se, natuče se: onaj koga, n. pr., kamen udari (uboj: contusio) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 214)*.

ubjeći ubjegnem.

1. *skloniti se*; *pobjeći.*

… plavi su veljačke osidrane, koje, ondje ubjegle s protivnoga vremena, čekaju ugodni dah da odjedre, neke put Carigrada neke put Španije, neke put Brzilja *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 6)*. — I da me ne zadržavaše očekivanje na zaručnicu mi, domaćinovu sestričnu, ubjegnuh ma bilo kamo iz toga živoga groba *(Draženović, Djela I, 1947, 16)*.

2. *promaknuti*.

Suze joj navru na oči; podje k prozoru, da ih potajno otare. Dominikancu nije to ubjeglo. Tiho je uzdahnuo, pomisliv: svete li žene i majke!..... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 249)*.

ubjeglica, f., *onaj koji uteče, pobjegne*.

Štipljite me, jedite me slobodno, kad smo među sobom; al' ne govorite pred mojom starom, da ste me raskrstili s nekoliko mojih križevača, jer bi mi te nesretne ubjeglice ogorčale svaku žlicu juhe, svaku kaplju vina od Đurđeva do Božića *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 199)*. — Jutroske, netom puče selom glas, da se vrgoste u goru, eto ti k tvomu domu kapetana s nešto vojske i da tvoj otac prokaže sina ubjeglicu *(Draženović, Djela II, 1947, 153)*.

ubjegnuti ubjegnem, svr. od *ubjeći*.

U Skadar su ubjegnuli Turci, / Svi što jih je uz Bojanu bilo, / Sam se drži Ulcinj u hrvanju, / Al je i njem crni blizu dance … *(Martić, Osvetnici V, 1881, 131)*. — GUBEC. Ne će, vjeruj, ni on ubjegnuti / Svomu sudu *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 108)*. — Na Kotar su Turci udarili. / Sve junake mlade pogubili, / Obljubili lijepe djevojke, / Evo sam ti jedva ubjegnuo, / A na sebi rane iznosio *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 127)*.

ubjel, m.

1. *bijeli gips*, *alabaster*.

Nosi, brate, nije ni daleko, / Dosta će te dočekati takih: / Lubanje im sjaju od ubjela, / Vjetrići ih ljubakaju laki *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 47)*. — I kolievke još bez čeda. / I ljesovi još bez mrtca, / I kipovi još bez srca — / Od ubjela bjelodano / Sve potanko izdjelano *(Preradović, Djela I, 1918, 42)*. — Njeno čelo tako glatko, pridušenim sjajem, stara ubjela, svanu puno tajnih briga i kao da sluti veliku opasnost *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 26/27)*.

2. *pren*.

A ti si gustom koprenom ovila / Svu prošlost svoju: ubjelom medenim / Obielila je slatke rieči, / Cjelovom žarkim zapečatila… *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 120)*.

ubjenik, m., *onaj koji je ubijen*.

Lađam' sveđ mu plovljahu u krvi na gomile mrtci, / Ah, ubjenici tvoji. Nebu je plakati bilo … *(Preradović, Djela I, 1918, 175)*.

ublaćen -a -o, *koji je prljav od blata, blatan*.

Taj neugodni dojam nije ostavljao Petrovića. K tomu još putem sretoše oružnike s tri čovjeka, a svi ublaćeni, znojni, užarenih lica *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 45)*.

ublažavati ublažavam, *činiti blažim*.

Ivan se uopće bojao slugu, podvornika, vratara, konobara i ublažavao njihovu mrzovolju napojnicama *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 54)*.

ublaživati ublažujem, *činiti blažim*, *umirivati*.

Sto hiljada, što ih je imala Marija Bratićka da donese u njihovu kuću, ublaživaše još donekle starca, te nije još češće razganjao babe *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 91)*.

ublažni -a -o, *koji umiruje, ublažuje*.

Dajte svim ljudima mir; mainu olujnu moru. / Vjetrima počinak lak, žegama rosice liek. / Dajte očajnoj boli počinka mekani krevet, / Utjehe sladjahni med, strastima ublažni san *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 105)*.

ublažujući -a -o, *koji ublažuje i oslabljuje žestinu čega*.

… ondje čuo se osamljeni prepeličin zov, iz šume počeo strujati prvi ublažujući hladak *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 50)*.

ublijediti ublijedim.

1. *postati blijed*, *problijediti*.

Što ti je kazala? ubliedi majka uzevši ju za ruke *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 350)*. — Stari Mužina uđe kao sablast nijemo na vrata. Žena vrisne luđački i ublijedi *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 126)*.

2. *postati bezizražajan*, *izblijediti*.

Dan je vani nekako ublijedio, valjda od toga, što su nebo prikrili oblačići u tankim prugama bijelim *(Car Emin, Starci, 1917, 68)*.

3. u frazi *sram i ponos ublijedi u nevolji* u značenju *u velikoj nevolji nema mjesta sramu i ponosu*.

Kad završište sitna djeca, kada ruku pruži mati, / Sram i ponos kad ublijedi u nevolji i u gladu, / Gdje je oko, da razumi, gdje je srce da je shvati? *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 143)*.

4. u frazi *ublijediti licem ko planinski snijeg / kao sjena ljiljana u mutnoj vodi jezera* u značenju *postati izrazito blijed*.

Ne plače, samo što je ubliedila licem ko planinski snieg – ustnice skupila, obrve navukla, a kad se gane iz hodaje u hodaju, koraci joj ponosni, laki, ništa ne odaje, kakve muke i vaji riju njenim djevojačkim i mladjanim srcem … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 49)*. — Ona se prene, vidi lugara i prestrašena od mrkog njegova pogleda ublijedi kao sjena ljiljana u mutnoj vodi jezera *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 14)*.

ubod, m.

1. *povreda nastala bodenjem*.

Znao sam: u grkljan / Dolazi prvi ubod, među pleća / Drugi, a ruka naglo žrtvu grune / U jamu, gdje će s drugima da trune *(Goran, Pjesme, 1948, 156)*.

2. *pren*.

Lav Nikolajević ne uzbuni duše na takvo trpljenje, kakvo naglim ubodom izazivlje Fedor Mihajlović; osjećaj Dostojevskoga prenosi se na čitaoca intenzivnije, dojam je kirurški bolan *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 1)*. — … ona se je usred graje sveopćeg razgovora obratila jednim upitom gospođi Branić, a ova je odvrnula glavu i priklonila se drugoj gospođi, ne smatrajući je dostojnom odgovora. To nije od prisutnih niko opazio, ali Olga je ponijela kući dubok ubod *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 203)*. — Lav Nikolajević ne uzbuni duše na takvo trpljenje, kakvo naglim ubodom izazivlje Fedor Mihajlović; osjećaj Dostojevskoga prenosi se na čitaoca intenzivnije, dojam je kiružki (sic!) bolan *(Nehajev, Eseji I, 1944, 6)*.

3. u frazi *osjetiti (pitanje) kao ubod iglom* u značenju *biti izazvan*, *bocnut čijim riječima*.

Filip je osjetio drsku zadrtost toga pitanja kao ubod iglom; kao da je uboden u jednu od svojih ozlijeđenih ganglija otrovnim žalcem *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 162)*.

ubodenik, m., *onaj koji je povrijeđen bodenjem*.

Odanle je dopirala očajna neka dreka, užasno prigušena dreka nekakova bića, djeteta ili životinje, ili čega drugog, što se spasava njom, zaglušuje, kao ubodenik *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 42)*.

ubog -a -o.

1. *koji je vrijedan žaljenja*, *jadan*, *siromašan*.

Prilikom tieh razmatranjah biaše u nje i takovih časovah, gdě je iskreno žalila, što se ubogom Trubentiću tako ljuto osvetila *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 198/199)*. — Ah kako će mi srdcu goditi, kad budem mogao podupirati uboge slušatelje na sveučilištu,

kojih žalibože dosta imade! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 238)*. — Ja sam uboga sirota, kako je veće na svietu nema, živim kraj nemoćne majke u podrtoj kolibici više od milosti dobrog našeg gospodina župnika … *(Becić, Zavjet, 1882, 14/15)*. — Prilikom tieh razmatranja bijaše u nje i takovih časova, gdje je iskreno žalila, što se ubogomu Trubentiću tako ljuto osvetila *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 254)*. — A čemu ovako živjeti – živjeti gorko i nesretno, kako ne živi ni najbjedniji siromah gladan i ubog pod podrtim krovom! *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 23)*. — Koliko ga znam, ne će on srednjim putem: il će mlado, a ubogo, il staro, a bogato *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 76)*. — Ubogi, prevareni pobratime! Prevaren od one, kojoj je svoje srce i svoju budućnost žrtvovao! O žene, žene, ljute zmije otrovnice! *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 147)*. — Zbog bolesnih očiju morao je napustiti svoju dosta ubogu župu, životareći posljednje četiri godine kao penzionirac, većinom u Primorju i kod varaždinskih prijatelja *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 170)*. — S njene težke kobi / Jad mi srdce ciepa, – / Ti si, ko i ona, / Uboga, al liepa! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 64)*.

2. u frazi *ubogu pravda je tvrda, bogatu ljubezna meka* u značenju *pravila ne vrijede jednako za sve*, *bogati obično bolje prođu*.

Ubogu pravda je tvrda, bogatu ljubezna meka… *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 139)*.

3. u frazi *biti ubog bogac* u značenju *biti posve siromašan.*

Nego je bio Janko Dobrilović ubog bogac, seljačko dijete, koje se počelo svojim rukama dizati od ničega do nečega i trebalo mu još dosta puta i znoja, da bude čovjek, za koga drugi pitaju *(Šenoa, Zvonar tobdžija, 1933, 238)*.

ubogac, m.

1. *onaj koji je vrijedan žaljenja*, *koji je ubog*.

Da je znao, da će ona draga kuća biti igda njegova, on bi joj se javio, ali ovako, kad sam nije mogao pisati, čemu da joj po drugima obznanjuje, da je izgubio ruku, čemu da joj se javlja, jer šta će njoj ljepoti nad ljepote kljasti ubogac? *(J. Kozarac, Tena, 1919, 223)*.

2. u frazi *Šokci ubogci*, *Vlasi siromasi* u značenju *u istoj smo nevolji*.

»Šokci ubokci, Vlasi siromasi!« – ublažujem ja narodnom poslovicom Pantinu prijetnju i još dodam: – »Od sviju vjera svačijoj čast i poštenje« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 86)*.

ubogaljiti ubogaljim, *učiniti bogljem*; *upropastiti*.

A ostali se onda redaju za njim po snazi pa dojavljuju zapovijed jedan drugome, dok se ne zaustavi kod najslabijeg čobana, koji je zbog mladosti neojačao ili ga priroda ubogaljila *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 97)*. — Rat ucvijeli mnogu samohranu majku, a vjerne ljube zavije u crno, mnogog vojna on ubogalji i rađa mnoge sirotane … *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 235)*.

ubogar, m., *prosjak*.

Ta gledajte: zar su to djevojačke ruke? Ovo djevojačke grudi? Ne naličim li djetetu kakova ubogara, koje se nije još nikada do sita najelo? *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 20)*. — Ova sitna ženica bila je njegov drug po srcu, njegov prijatelj i pomoćnik: ona je, od žene dvorske i navikle svakoj raskoši i udobnosti, postala ženom ubogara i zarobljenika, da mu se preda sa cijelom strašću svoga ženstva … *(Nehajev, Vuci, 1928, 147)*. — Razderao je posljednje trakove povoja i onda vidio, da je taj slavni Namjesnik Istočnih Pokrajina bio sahranjen gol golcat, bez nakita i oružja, kao kakav ubogar *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 84/85)*. — I gle – odasvud sv'jet se jati: / I muško, žensko, mlad i star, / Sve hoće kola da se hvati / I gordi car i ubogar *(Kranjčević, Djela I, 1933, 23)*. — A ti, a ti, ah, što li mariš za to / Da dadoh srce tebi na oltar – – / Ne mila dušo, milo moje zlato / Ti sretna budi, a ja ubogar! *(Kranjčević, Djela III, 1934, 198)*.

ubogarka, f.

1. *prosjakinja*.

Gola će stajati pred njim i tako siromaška, tako jadna i mala kao ona posljednja ubogarka. A ona se tako teško ponizuje i tako teško od nekoga nešto traži i od koga što moli *(Z. Marković, Let, 1920, 127/128)*. — Prebivala negdje nakraj sela, / Sa materom, sijedom ubogarkom; / Hranila se korom kruha crna, / A grijala na sunašcu žarkom... *(J. Kozarac,*

Pjesme sa autobiografijom, 1941, 114). — A na domu Kata mlada / Jedva plakat presta; / U to, jao, iznenada / Prstena joj nesta. // Plače jadna ubogarka, / Puknuše joj grudi; / Kano grimiz krv se žarka / Bojnim poljem rudi *(Harambašić, Lirika II, 1943, 331)*.

2. u frazi *pjesma ubogarka* u značenju *pjesma koju pjeva ubogar*, *ili netko tko se tako osjeća*.

Moja pjesma, jadna ubogarka, / Nije vriedna, da ti slavu poje, / Nema snage ni zanosa žarka, / Da se digne do visine tvoje *(Harambašić, Lirika II, 1943, 155)*.

3. u frazi *soba ubogarka* u značenju *sirotinjska soba.*

I on posegnu šapama za mnom, no Ferkonjina majčica uhvati me čvršće te iznese iz sobe na tavanu u našu sobu ubogarku *(Kovačić, U registraturi, 1911, 181)*.

ubogarski -a -o, *koji se odnosi na ubogare*, *sirotinjski*.

Uniđoše oni dakle u kolibicu i malo sjedoše. Rutvica, znajući za majčino ubogarsko spremište, nađe u kolibici malo suhoga sirca, pa založiše *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 205)*.

ubogarstvo, n., *neimaština*, *sirotinja*.

Maljušna je izba moja, / A u njojzi bieda puka / […] Sam uz svoje ubogarstvo: / Dvie tri knjige – ništa više! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 111/112)*.

uboj, m., *ozljeda nastala nagnječenjem*.

… onaj na koga se obori kamenje ili zemlja pa mu zgnječi nogu ili ruku ili vas život – ubije se, natuče se: onaj koga, n. pr., kamen udari (uboj: *contusio*) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 214)*. — Oh, sine … zavapi, a crni podlivi krvi ukažu se na miškama i plećima, kao veliki, škuri kukci […] Oh, dijete moje, tu su najbolje divljake pečene u tihu pepelu, pa da istucane privijaš na uboje *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 103)*.

ubojan -jna -jno.

1. *koji može ubiti*, *kojim se ubija*, *ubojit*.

Nasrne zlotvor na plien onaj skup, / Kol ubojne su pandže, oštar zub! *(Zahar, Pjesme, 1880, 81)*. — … topovi, puške, torpedi i aeroplani, sva ta ubojna sredstva će oživjeti, pobunit će se, automati će postati živi i u prah, u sunčani prah će smrviti automatisano, materijalisano čovječanstvo … *(Matoš, Pečalba, 1913, 171)*. — Oružje što se u ratu upotrebljava ubojno je, od boja oružje: puške, kubure i noževi *(Kušar, Narodno blago, 1934, 203)*.

2. *žestok; uvredljiv*.

Pučinom je zagrohotao ubojan, razoran smijeh Laure Siebenschein. Lice joj se trzalo i previjalo u demonskim grčevima užitka *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 138)*. — Krenuti ili dirnuti komu u živac ili u zjenicu znači: ljuto ga uvrijediti – ubojne riječi: veoma uvredljive (kao da ubijaju čovjeka) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 119)*.

ubojati se ubojim se, *prestrašiti se*.

… ubojati se (Dijete je teško bolovalo, svak se ubojao njegovu životu, t. j. pobojao se da ne umre. Bojao sam se, ali se nisam ubojao, t. j. nisam uklonio ono čega sam se bojao, ono me jednako snašlo) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 180)*.

ubojica, m.

1. *onaj koji je izvršio ubojstvo*.

… pomisli u taj čas satrveni Miha, zabode noktima u živo meso svoga ubojice, izbijeli grozno na nj zube, sune uvis i prevali na zemlju ubojicu i sam se stropošta s njime … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 449)*. — Zato sam se htio i ubiti ... Ja sam ubojica! Možeš li to podnijeti?... *(Kostelić, Oluje, 1913, 34)*. — Zguren, krvav, bl'jeda lica, / Nad tijelom Abelovim / Stoji prvi ubojica *(Nazor, Lirika I, 1918, 71)*. — Pitate li Vi ubojicu, koliko je prava imao, kad je ubio čovjeka? *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 78)*. — Ne, kralju, ne; tko zgr'ješi nek i plati! / I kralj se može ubojicom zvati! *(Kranjčević, Djela I, 1933, 163)*. — Povest ću je u naš tvrdi grad Ribnik u visoku kulu, otkud joj izlaza nema. Ne ću da okaljam svoje ruke zmijskom joj krvi, da budem ubojica, al' dok je živa, ne će izići na vidjelo svijeta *(Šenoa, Kletva, 1934, 732)*.

2. *pren*.

Možete li vi pojmiti, što je to noć, obla, široka noć, kada je mjesec pun, kada mašine urliču, a mreža, veliki ubojica, putuje utrobom mora i zima je, zima… *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 136)*.

ubojit -a -o.

1. *koji može ubiti, ubojan*.

Sa ubojite sablje zatim / Mrtvolik ban si krvcu briše, / I vikne: »Sad da tebi platim.«

(Šenoa, Pjesme, 1933, 243). — Ondje pred rakom Božjega sina skupih u svom srcu nade, i kad me donije mletačka galija preko valovlja na hrvatski kraj, mišljah, da je blaga ženska ruka iščupala ubojito trnje i zasadila blagu maslinu *(Šenoa, Kletva, 1934, 158)*. — I umjesto sladka poljubca ti blaga, / Za koji bih rado dao žiće cielo: / Poljubit će možda, Hrvatice draga, / Ubojito zrno moje čelo bielo! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 13)*.

2. *koji je oštar*, *žestok*, *prodoran*.

Na jednom ga pogleda ubojitim pogledom, omjeri ga, škripnu zubima i neodgovori na sve uvrede ništa, pomisliv, da će mu već vrnuti zajam *(Kumičić, Sirota, 1885, 311/312)*. — Otac i sin ustanu lagano, pa nam upru ubojite poglede u lice. Naš se vodić [sic!] trže za korak *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 49)*. — Lice mu se preobrazilo i postalo mnogo mlađe, a ubojite oči stale sjati blagom vatrom kao i u sina mu Salka *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 106)*. — »U njem je personificiran princip nijekanja – nijekanje je Hamletovo sumnja o dobru, no o zlu ne sumnja i kreće s njime u ubojiti boj.« *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 152)*. — »U njem je personificiran princip niekanja – niekanje je Hamletovo sumnja o dobru, no o zlu ne sumnja i kreće s njime u ubojiti boj.« *(Nehajev, Eseji II, 1944, 230)*.

3. u frazi *u srce se komu zajeo ubojiti crv* u značenju *osuđen je tko na smrt*.

A sad, gdje mi se u srce zajeo ubojiti crv, gdje mi se duša kida od tijela, gdje preda mnom zijeva crni grob, sad, o Bože, vlastiti otac sprema sinu si smrt, jer nije dao, da okalja grijehom ložnicu majke *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 168)*.

ubojnički -a -o, u frazi *ubojničko djelo* u značenju *ubojstvo*.

Boli vas duša, dašto sad, pošto ste evo dovršili ubojničko djelo na svojoj kćeri ... Sina svoga potražite a mene ostavite! *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 20)*.

ubojnik, m., *borbeni junak*, *heroj*.

Od glagola zateći se postala je imenica zatočnik: onaj koji se kome zateče, obaveže da će što učiniti, osobito da će se biti kao ubojnik, tal. *campione*, njem. *Kampfheld (Kušar, Narodno blago, 1934, 167)*.

ubojstvo, n.

1. *oduzimanje života drugom čovjeku*, *umorstvo*.

Ubojstvo na Greben-gradu *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 16)*. — Takove stvari mogao sam lako kod njega opremati, dapače u nekoliko slučajeva ubojstva, kad se nije mogao zločin potpuno posvjedočiti, okrenuo je bio na moju molbu smrtnu osudu u prognanje *(Martić, Zapamćenja, 1906, 72/73)*. — Dogodi li se kakvo ljubomorno ubojstvo […] linčovanje kojega crnca, ili makar i bielog zločinca, sve je to opisano s najvećim potankostima, i to na prvome mjestu, sa ogromnim naslovima … *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 117)*.

2. *pren*.

Čeznuti i sanjariti, jest ubojstvo duše i tiela. I prije će vrieme proletiti u poslu *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 67)*.

ubokoriti se ubokorim se, *pustiti bokore (o pšenici)*.

Kad pšenica pušta iz sebe klasje ili vlaće, kaže se da pšenica klasa ili vlata (da se izklasala); kad uzraste u bokore ili busove: da se ubokòrila (razbokorila), ùbusâla *(Kušar, Narodno blago, 1934, 25)*.

uboljeti ubolim, *potresti*, *dirnuti*.

U žalost čovjek pada (Pao je u veliku žalost), žalost ga ubija i tuđa žalost može ga uboljeti, t. j. kao ganuti (Tvoja me je žalost ljuto uboljela) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 189)*.

uborak, m.

1. *drvena posuda koja služi kao mjera za žito ili brašno*.

Žito je stajalo nagomilano. Uzmu braća uborak (šinik), pristupe ka gomili pšenice, razmjere ju uborkom na dvie gomile, na Jankovu i Milanovu *(Stojanović, Slike, 1881, 71)*. — … ona je odmah vidjela pred sobom krasne glavice kupusove, velike kao uborci, i crvene jabučice izlomljene od roda, i mrkvu, i peršin, i papriku, i krastavce, i svuda uz plot visoke strukove kukuruza … *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 19)*.

2. *mjera za žito ili brašno*.

Eno šumar Gotlibović, u koga je bilo novaca kao u žabe perja, puca na jednog patka, a pogodi dva ribiča, pa potegni pa povuci i daj svakom po tri šinika brašna, po

pet uboraka žita i po 10 for. srebra *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 144)*.

ubosti ubodem.

1. *raniti oštrim šiljatim predmetom*.

… Trivun i Mitar Mirković donesoše u avliju probodena Milinka. Prasnu grom, ciknu kuća. Unesoše jadnika u sobu. Sav blijed ležaše nemoćan kao dijete, a (košulja mu razgaljena i krvava. Ubolo ga pod srce *(Hanžeković, Novele, 1932, 42)*. — Podno rebara ga je ubo, – javi šaptom Lukica. – Brzo bilje u kola ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 132)*.

2. *neugodno dirnuti*, *uvrijediti*.

Znam jednoga, od koga sam sto i deset put bolji, a opet ga ne bi ovako dočekala, – ubode ju pašin miljenik *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 152)*.

3. u frazi *ubode koga u srce što* u značenju *uvrijedi*, *pogodi koga što*.

Oj! Oj! kumo Kato, odvrati Andro mirnije, što Vas je ta moja šala u srce ubola? *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 45)*. — To ubode Pavla u srce, i otkinuv se od kraljevskog dvora, zavuče se u samoću biskupskog stana, gdje je gospodarila njegova sestra Marta, udovica iza mala plemića *(Šenoa, Kletva, 1934, 51)*. — Kod te misli ubode ga nešto upravo u srce i on škrine zubima, podvikne kruto, oporo, a nesvijesno, pokazujući rukama … *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 67)*.

4. u frazi *pomisao/misao ubode koga kao osa/trn* u značenju *pomisao na koga/što stvori komu nelagodu.*

Ta pomisao na ljubljenu kćer ubode ga kao osa. Nije li on možda svojemu djetetu većega težka zla prouzročio, nego li Petar svojemu Stjepku? *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 137)*. — Tek bi se od časa do časa javila misao da ga ubode kao trn: nije li njegovim gostima ipak što falilo? ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 76)*. — Ta pomisao na ljubljenu kćer ubode ga kao osa. Nije li on možda svojemu djetetu većega teška zla prouzročio, negoli Petar svojemu Stjepku? *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 318)*.

5. u frazi *ubosti koga kao otrovna osa* / *kao iglom* u značenju *uvrijediti koga*.

Škrtica po prirodi, Kraus je upravo starački bijedno, zlobno uživao u tuđim propastima, a s izvanredno razvijenom slutnjom za tuđe slabosti, on je umio da ubode kao otrovna osa upravo u najbolniju žlijezdu, naslađujući se tuđim mukama okrutno i neumoljivo *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 219)*. — Zaboli Potjeha srce, kao da ga iglom ubolo – al on reče: – »Eto, tako sam odlučio, da ne idem odavle, dok ne doznam istine, jer je istina preča od svega.« *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 14)*.

uboški -a -o.

1. *koji se odnosi na uboge, sirotinjski*.

Čemu da se još kiniš i mučiš po službama, obijajući tudje pragove i tegleći, dok ne izlipšeš pod čijimgod plotom poput izrabljena kljuseta; dok te gola kao od majke rodjena ne bace na uboško groblje tamo u šumi pri kraju grada … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 392)*. — Kadgod sam inače prolazio uz tu ubošku kućicu, bila je već rano sva mračna i tiha *(Livadić, Novele, 1932, 161)*.

2. u frazi *Uboški dom* / *uboška kuća* u značenju *dom za uboge*, *ubožnica*.

Ja bih sve ovakove stare čankolize ostavio, da skapaju od gladi, pa da vidiš, kako bi se ispraznio Uboški dom – ljudeskara će čovuljku *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 283)*. — Siromaka u uboškoj kući, muškaraca *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 172)*.

uboština, f., *stanje onoga koji je ubog*, *uboštvo*.

Uveli očinstvo i materinstvo, pa i djedovinu, odakle se rodi sebičnost i bijela kuga, koja rasu i rastepe zadruge i ostavi nam baštinu – uboštinu i siromaštinu. A uboštvo čovještvo gubi! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 94)*.

uboštvo, n., *stanje onoga koji je ubog*, *uboština.*

Al i mali pastir David / Ubio je Golijata! / Ubogi smo! Bar ubožtvo / Zašto naše bilo ne bi? *(Harambašić, Lirika II, 1943, 302)*. — Poštena uboštva, vjere mi, nikad preziro nisam, Al mi je mrzak nad svim besposlen, dangubi skot *(Ciraki, Florentinske elegije, 1956, 10)*.

ubotnica, f., u frazi *ubotnica ti grad podkopa* u značenju /izraz kojim se nekomu zaželi zlo/.

Klenovčanin nije nikada zvao svoje mjesto selom, nego ponosno izticao: grad! – A kad ga Senjani podražiše: Ubotnica* ti grad

podkopa! – odvrati mu Klenovčan … *vrst glavonožca *(Novak, Podgorka, 1894, 48)*.

ubožad, coll., *mladi ubošci*.

Vama, koja će za pseto pedeset forinti dati, a radi četrdeset cijelu porodicu satrti, Vama, koji iz krvnoga znoja ubožadi kujete zlato, da ga među lopove, ništarije i uhode rasipate *(Šenoa, Ljubica, 1932, 89)*. — Vi dakle mislite, gospođice, da je taj vaš gospodin kućegazda dobročinac ubožadi? *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 224)*.

ubožan -žna -žno, *koji je ubog*, *siromašan*.

Pohodio jednom i škole u Sarajevu, kako turske, tako i naše kršćanske, pa došavši k meni i vidjevši ubožnu i tijesnu školicu, kaže: »Što ne gradiš ovdje veću školu? *(Martić, Zapamćenja, 1906, 76)*.

ubožar, m., *siromah*, *ubožac*.

Za pojam siromah imamo još riječi: bogac ili ubožar, sirak, sirota, potrebnjak, nemalac ili nemalo, fukara … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 194)*.

ubožnica, f., *dom za uboge*, *sirotinjski dom*.

Ja bi im najradije bacila tih par pišivih groša i otišla u ubožnicu, pa neka me tamo izdržavaju, kad su to već dužni zbog moga pokojnog *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 152)*. — I tako stolac traje, šepav, razdrt, otrcan, ko prnja. / Gleda oko sebe, šuti, sluša, / kô u ubožnici stara odbačena duša / kojoj se iz krnja / cijedi samrt crna od crnine crnja *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 70)*. — Umrla je u bolnici, pa ga uze baka, što preklani skonča u ubožnici. Dijete se samo te jadne starice sjeća, samo nju pokatkada zaželi, a toliko, da čak i zaplače *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 13)*. — Služavke, umrle u bijedi, / Il sijede ispaćene pralje, / Kojima ukočene ruke / Ne mogu više prati dalje, / I koje – uzevši im ruho – Ubožnica amo šalje *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 46)*.

ubradač, m., *marama koja se vezuje ispod brade*.

Mnoga je starica rogljem ubradača kradom utrla suzu pobožnoga ganuća *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 132)*.

ubradati se ubradam se, *dobiti nešto poput brade (o kukuruzima)*.

Isvilali se kukuruzi, ubradali kao Jačica. – Rastite, bradonjice, plodite se, mili. Pomoći će vam kišica da ozrnate, da se pozlatite – šaptao je gladeći im duge, svilene brade *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 10)*.

ubrajati se ubrajam se, *uvrštavati se*.

Sada već znadem, – ovaj ćete drugi razred, u koji se i vi ubrajate, hvaliti, ali meni ipak ne ćete dokazati, da ona prva klasa nije priznatija i više cienjena od ove vaše, za koju se vi zauzimate *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 20)*. — Sada već znadem, – onaj ćete drugi razred, u koji se i vi ubrajate, hvaliti, ali meni ipak ne ćete dokazati, da ona prva klasa nije priznatija i više cijenjena od ove vaše, za koju se vi zauzimate *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 22)*. — Sada već znadem – ovaj ćete drugi razred, u koji se i vi ubrajate, hvaliti, ali meni ipak ne ćete dokazati, da ona prva klasa nije priznatija i više cijenjena od ove klase, za koju se vi zauzimate *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 151)*.

ubrati uberem.

1. *skinuti*, *otkinuti s mjesta gdje raste*.

Tako uzdiše željna bez mjere. / Dieva ponikne, cvietak ubere, / Do kitnih ruža u vjenčac stavi, / Na glavu metne vjenčac gizdavi … *(Vraz u Šenoa, Antologija, 1876, 300)*. — A sada uzmi tu novčarku i moje nakite, skoči kroz prozor napolje, odvezi se našim fijakerom i čekaj me tamo, gdje si mi sinoć ubrao ruže *(Matoš, Novo iverje, 1900, 138)*. — Ubrah samo nekoliko kadulja i lišće nekih drugih mirisnih trava pa se odmah vratih *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 115)*. — Pored ubrati cvijet reče se i: uzabrati, ukinuti, ukršiti, uskršiti, uščupati cvijet *(Kušar, Narodno blago, 1934, 25)*.

2. *pren*.

… a njoj bi upravo trebalo, da se malo svietu pokaže. Zar ćeš, da ti taj cviet tamo kod kuće uvehne, neimajući ga tko ubrati *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 116)*. — Na grud mi postavljaš glavu i tihano šapćeš: / »Uberi mladosti moje pupoljak rosni / Miriši, cjeluj ga, kidaj listiće, vjenčić i plodne / Prašnike! …« *(Nazor, Lirika I, 1918, 116)*. — Ružo moja netaknuta, / Zar mi ne ćeš kazat htjeti: / Tko će tebe ubrat smjeti, / Ružo moja netaknuta? *(Harambašić, Lirika II, 1943, 323)*.

3. u frazi *ubrati plodove čije muke* u značenju *prisvojiti tuđe zasluge*.

Izobrazio sam barem deset bojnih formacija od četrnaeste godine amo! Koliko je mog znoja proteklo za tih deset formacija? A bog zna, koji je šuft u Galiciji ubrao plodove moje muke. Ja sam eto lifrovao prvorazredan materijal, a majmun neki je lijepo ubrao kronenorden za moj trud *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 47)*.

ubrazditi ubrazdim.

1. *pristati na obali (o lađi)*.

a Julija se nasmije od dragosti, kad se ladjica trgne, nadigne malko pramcem i lagahno zaziba, da ubrazdi k obali uz ljubki romon valića, što su plaštili pod njezinim bokovima *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 229)*.

2. *zastraniti*.

»Ej zlo ste ubrazdili. Ako to na skoro neizdobri, zlo po vas i po me.« *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 263)*. — Sad u ovom, sad u onom kraju glavi potajne sastanke, mrakom, u kasno doba noći, pa razlaže svojima, kako su ludo i sramotno ubrazdili, kako će svi dotjerati do torbe *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 238)*. — Rasim? Dakle je to on bio malo prije pred vratima? - krikne otac. Pa zar baš na kućna vrata. I u to si ubrazdila... Još malo pa će mi započeti oko kuće cijela kuconija oblijetavati *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 20)*.

ubrazditi se ubrazdim se

1. *upasti u neugodne poslove*.

… ubrazditi, ugaziti, ili uprtiti se, uvaliti se u kakav (mučan) posao *(Kušar, Narodno blago, 1934, 86)*.

2. u frazi *ubrazde se misli komu u glavu* u značenju *pretjerano se zanio tko čime*.

Neke se misli (duboko) uvrte, usele, ubrazde u glavu ili u pamet (ili ih čovjek sam sebi ili drugomu uvrti) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 157)*.

ubrinuti se ubrinem se, *zabrinuti se*.

Dao se ili bacio se u brigu; izbrižio se, zabrinuo se ili ubrinuo se, zastarao se … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 188)*.

ubrisati ubrišem, *obrisati*, *otrti (o suzama)*.

Napokon se čovjek ustegne od plača i ubriše, utre suze *(Kušar, Narodno blago, 1934, 183)*.

ubrložiti se ubrložim se, *napraviti brlog (o divljim svinjama)*.

Od ona dva žirovna i bucovna vepra, što su u posljednje vrijeme dan na dan trlili i onda se kosili, po ribnjacima se nadvodili i trli, te se iskosili, onaj veći i jači se ubrložio u isušenom ribnjaku br. 2 *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 58)*. — Svinje naime ne odu ravno do mjesta, gdje će se ubrložiti, već tek takvo mjesto traže, odabiru, već tek takvo mjesto traže, odabiru, a nama se čini, da su lutale, vrludale po šumi *(Cepelić, Divlje svinje, 1948, 30)*.

ubrljan -a -o, *koji je nečist, uprljan*.

Pored njih se razviše krstaši, / Sjajni stiezi kršni i oprani, / Al' jur Turskom krvlju ubrljani … *(Martić, Osvetnici V, 1881, 40)*.

ubrojiti ubrojim, *uvrstiti, uračunati*.

Navlastito se dizala ova zavist, a i gubila u njem vjera u pravičnost jače, kad je susreo nekog znanca, ugojenog mladog čovjeka, koji je živio bez zanimanja, bez svrhe – i kojega je davno već ubrojio medju »suvišne« ljude *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 9)*. — A ja mislim, gospodo moja, da vi dobro znate, da se i moja »malenkost« može ubrojiti medju velikane! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 134)*. — A ja mislim, gospodo moja, da vi dobro znate, da se i moja »malenkost« može ubrojiti među velikane! *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 273)*.

ubručić, m.. dem. od *ubrus*, *rupčić*.

Gospogja Ane (malašna, debeljasta, sva u crnoj svili obučena, à la Louis XVI. s visoko uzdignutim chignonom bijelijeh kosa, s ubručićem dragocijenijeh merieta [čipaka] u ruci, a ruke u prozirnim dugim spletenijem rukavicama, otkle viri mala, debela, prebijela, ruka … *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 10/11)*. — Ubručići su mahali, žene dizale rukama djecu, a s broda orilo se: »Oj! oj!«) – Ali Pera nije niko čekao *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 41)*. — Usklik je na igalu, vika je na brodu; viju se kape, mahaju ubručići, grmu čestitanja i pozdravi, ali sa svijem tijem posô se ne ostavlja *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 86)*.

ubrus, m.

1. *komad platna ili papira*, *služi za brisanje usta ili zaštitu odjeće uz jelo*; *salveta*.

Kad su djeca izmolila glasno svoju molitvu, prije no što su sjela, ponamjestiše se odrasli – osim Hane, koja je vezala djeci ubruse

oko vrata *(Gjalski, Osvit, 1892, 219)*. — I kô Hristu, iduć na propeće, / Znoj s umornih kapô trepavica, / Veronici tužnoj na ubrusu / Trag svetoga ostavljajuć lica … *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 122)*. — Svi se smiju. Pogledam u Petrovića i čisto se trgnem: problijedio, gricka brčiće i dere na koljenima ubrus *(Matoš, Iverje, 1899, 32)*. — Kraj vrata o klinu visio ubrus i ključ od pivnice, o zidu stara puška i nejasna slika svetoga Mihajla … *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 216)*. — Ovdje da navedemo još ove riječi: ubrus ili ubrusac: rubac kojim ubrisujemo nos, čelo* (U ubrus može se zavezati što, n. pr., novci … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 106)*. — Svi se smiju. Pogledam na Petrovića i čisto se trgnem: problijedio, gricka brčiće i dere na koljenima ubrus *(Matoš, Iverje, 1935, 29)*.

2. *stolnjak*.

Sred sobe stajaše stol, pokriven seljačkim ubrusom, a na njem butina, zelen vrč vina, kriška domaćeg sira, dvije glave luka, i grdan hljeb kuražnog kraha *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 216)*.

ubrusac, m.

1. dem. od *ubrus 1*.

Čudo, stid, ponos razlije se po licu smetenoga gosta, koji premećuć ubrusac sada lievo, sada desno, pak sad ustajući, sad sjedajući, nezna što bi počeo *(Veber-Tkalčević, Dobrotvor djački, 1886, 390)*. — Voštane svijeće u nerabljenim brončanim svijećnjacima, kristalno stakleno posudje – sve doneseno iz kumine kuće – pa umjetno saviti bijeli ubrusci … *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 10)*. — A koliko sam puta primila dijete u činovničkoj kući, pa mi se dogodilo, da nije bilo ni pelene, da ga povijemo, nego smo ga, da ne blati krevet, zamatali u ubrusac, kojim će gospodin otac brisati kod stola svoj gospodski brk *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 16)*. — Otkako postadoh humanist, napredovao sam od pranja i brisanja tanjura, da mogu s rodjakom kumordinarom dvoriti kod obilnoga stola i podvezivati illustrissimusu ubrusac ispod brade ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 67)*. — Samo Grga, od koga se bilo najviše nadati, šuti. Jelica smota ubrusac i baci ga na nj *(Bego, Novele, 1916, 39)*. — Ovdje da navedemo još ove riječi: ubrus ili ubrusac: rubac kojim ubrisujemo nos, čelo* (U ubrus može se zavezati što, n. pr., novci … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 106)*.

2. dem. od *ubrus 2*.

Na vitkom željeznom stoliću, pokritom bijelim ubruscem, stajahu još dvije prazne šalice, karafe s mlijekom i kavom, od koje se još miris osjećao … *(Tresčec, Novele, 1915, 37)*.

ubrusar, m., *osoba koja za plaću obavlja kućne poslove poput brige oko stola*.

Tako oni do dvora stigoše. Kad u dvoru sjašiše, zapovjedi župan svome ubrusaru, da Toporku dade pola vreće lješnjaka iz vrta županova, a Toporko još umoli, da povežu vreću i da na nju udare pečat županov *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 252)*.

ubrusiti ubrusim, ovdje u značenju *nakaniti*.

Rekoh mu kako nijesam ubrusio ići Osmanu pričati taj dogodjaj. »Moraš reći« on će, »valjalo bi, da mu kažeš« *(Martić, Zapamćenja, 1906, 60)*.

ubruščić, m., dem. od *ubrus*.

Stric Petar sjedijaše blijed kao krpa i stiskaše ubruščić ... Kad me vidje, nasmije se čudnovato, suvo i dobrostivo, pa mi reče: – A znaš li ti, što je to bilo? Potres, dragi moj, potres je to bio! *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 19)*. — … a prsti su mu pleli vješto mrežu od zlatnoga drota, kao što je moja mama mreškala od pamuka male ubruščiće za fotelje, koje je poslije išivala svilom *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 63)*.

ubrzan -a -o, u frazi *ubrzanim korakom* u značenju *kretati se sa žurbom*.

Zorka veselo klikne i ubrzanim korakom zače se spuštati pokazanom stazicom. I zbilja za malo sjedjahu šutke i u željnu očekivanju, da i očima sagledaju onaj prasak mnoge vode, koji ugodno uzbudjivaše njihova srca *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 96)*.

ubrzano, prilog, u frazi *duvati ubrzano kao nosorog* u značenju *disati brzo i glasno*.

… i zataknuvši na svoju nabubrelu nosinu zlatne naočare, on je sipljivo, duvajući ubrzano kao nosorog, listao tom malom u krokodilskoj koži uvezanom knjižicom … *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 53)*.

ubrzati ubrzam.

1. *povećati brzinu čega (o govoru, hodu)*.

A za kočiju plaćaju svaki dan pet forinta! Vele, da on ni tamo u Zagrebu ne ide nikada pješice, ubrza šurjak, držeći opet onaj pogled

na Nikoli *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 87)*. — Kud brzaš? kud si tako ubrzao? t. j. kud ideš tako brzo? Govori polagano, nemoj brzati, t. j. nemoj brzo govoriti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 84)*.

2. *brže prolaziti*.

Krivo joj što ne će te godine, to vrijeme, da malo ubrza i unagli, jer – jer ona prosto već izgori od silne želje vidjeti Rĕgu velikom, izraslom curom s nabreklim njedrima *(I. Kozarac, Proza, 1942, 271)*.

3. u frazi *ubrzati korak* u značenju *požuriti*.

Do ugovorene je mete imao još prilično hoda i zato je ubrzao korake. A čim je brže koracao, tim je i njegovo čuvstvo obuhvatalo veći opseg … *(Kostelić, Oluje, 1913, 61)*.

ubrziti ubrzim, *ubrzati*, *požuriti koga*.

Brzi, ubrzi konja, t. j. čini, učini da ide brzo. Ubrziću ja tebe reče se lijenom djetetu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 84)*.

ubrzo, prilog, *za kratko vrijeme*, *nakon kratkog vremena*, *uskoro*.

Pa je budan legao da spava, / S mislima se svojim otimao, / A da mu je kako noć prospavat, / I u brzo zoru dočekati! *(Botić, Biedna Mara, 1885, 93)*. — Njena tankoumna sestra opazila je u brzo tu točku, s koje se je uzradovano lice gospodje Matković iznenada smutilo, pa nastavi gorljivo: – Ja mislim, Anku ne treba ni pitati, ako bi se protivila … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 53)*. — Kad kiša padne, trava ubrzo naraste. Bube od skakavaca jedva to dočekaju te ispuze iz zemlje, pa što one ne izjedu to će pojesti skakavci *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 165)*. — Martin sprijatelji se ubrzo s njemačkom gospodom. Klanjao im se duboko i često ih pogostio *(Šenoa, Kako došlo, tako prošlo, 1932, 301)*. — Badoer bješe mu naprtio vraški posao, dosadnu zagonetku, koju valjade ubrzo riješiti *(Šenoa, Kletva, 1934, 581)*. — Lako je tebi, sijeda, govoriti. Toplo je ognjište, pa će ti ubrzo proći dan kunjajući kraj vatre *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 47)*. — Diskretni jazz orkestar se poigrao sa finim nervima i ubrzo zatim kliznuli su parovi sjajnim parketom... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 226)*. — A osim toga iz cijeloga njegova vladanja očitovao se zahtjev za potpunom pravednošću. Pa i sada u igri ubrzo osjeti bodljike *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 175)*. — Nitko od one trojice nije mogao ni da nasluti, što se događalo u starčevoj duši, zato ih je njegova šutnja i ona strogost u licu malo začudila. Jedini se Belinić ubrzo snađe *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 119)*. — Pa je budan legao da spava, / S mislima se svojim otimao, / A da mu je kako noć prospavat, / I ubrzo zoru dočekati! *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 111)*. — Njena tankoumna sestra opazila je ubrzo tu točku, s koje se je uzradovano lice gospođe Matković iznenada smutilo, pa nastavi gorljivo: – Ja mislim, Anku ne treba ni pitati, ako bi se protivila *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 174)*.

ubuduće, prilog, *odsada*, *u budućnosti*.

Znao je, da nikaki momak nije pitao Marte, a još manje će je pitati u buduće, jer je svaki dan starija i sad joj je dvadeset godina *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 113)*.

ucecati ucecam, *ucepati, ubiti koga*.

Ta idi čovječe, šta se muvaš ko usopljen parip?! Gdje ćeš sad u Drinu, da te s Jagodine speti koji srpski komita, pa te uceca baš u vodi *(Krnic, Jedrina, 1916, 133)*.

ucepati ucepam, *ucecati*, *ubiti koga*.

Utrkao pod cerove grane / I ljuta je učarao zmaja, / Čaroliani, što mu vila dala, / Pa i zmaja ucepao kruta, / A sa cera ukinuo runo / I na rame prevrgao zlatno *(Martić, Osvetnici II, 1862, 66)*.

ucijediti se ucijedim se, u frazi *ucijedi se što u čiju krv* u značenju *postane što dio čijeg karaktera*.

I grijesi moji posljedica su možda krivnja vaših, kao što je valjda vašom baštinom i ono nešto dobrote u meni, što se poput mironosnoga ulja polako ucijedila u krv moju *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 10)*.

ucijeniti ucijenim.

1. *pritiskom i prijetnjom iznuditi što*.

Baba se naužinala i napila, i propitala za Cvjetka, gdje je, ode doma ucienivši Ružicu, neka o tom ništa nekazuje svomu mužu, ako misli pomoći se *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 73)*.

2. *utvrditi čiju cijenu*.

Primio si se službe, a jesi li cijenjen? – ucijeniti: odrediti cijenu za koju se ko može otkupiti (Ucijenio mu je glavu 1000 dukata; vratiće ga živa, ako mu ucjenu plati) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 130)*.

ucijepiti ucijepim.

1. *usaditi*.

Sasma je naravno, zanatlije ostavljajući grad ne mogu na mitnici da ostave i misli i ideje, što ih je u njihovu unutrašnjost ucijepio grad *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 40)*. — Sasma je naravno, zanatlije ostavljajući grad ne mogu na mitnici da ostave i misli i ideje, što im je u njihovu unutrašnjost uciepio grad *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 112)*.

2. *prilijepiti (o šamaru)*.

... učitelj grčkoga jezika bijaše mnogo dobroćudniji od Ozebloga; jer nebi za svaku pogrešku, kao Ozebli, tri puta ćušnuo, nego svaki put dva priuška velikodušno oprostio, te samo jedan milostivo uciepiti blagoizvolio *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 19)*. — … učitelj grčkoga jezika bijaše mnogo dobroćudniji od Ozebloga, jer ne bi za svaku pogrješku, kao Ozebli, tri puta ćušnuo, nego svaki put dva priuška velikodušno oprostio, te samo jedan milostivo ucijepiti blagoizvolio *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 50)*.

ucijepljen -a -o, *koji je nastao cijepljenjem*, *nakalemljen*.

… tko zna da li i tamo ne bi prvobitna divljaka istjerala mladicu, koja bi onu ucijepljenu, plemenitu grančicu prestigla i ugušila, – baš kao i ovdje na selu … *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 35)*.

ucipeljen -a -o, *koji je u cipelama*, *obuven*.

Ćuti! Ne laj! – otrese se Pijevčević, protegne se i ustanovi, da je već bijeli dan. Stoga digne noge i opazi, da su još obadvije ucipeljene i to ga obraduje *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 17)*.

ucjen, m., *cijena glave u robovlasničkim sustavima*.

Ne ima momâ nad Trogirke naše! / Ne ima crnac, da im ucjen plati – / Blažen, kom' će u haremu sjati! / Plati ucjen hadume bijeli… *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 55)*.

ucjena, f.

1. *iznuđivanje čega prijetnjom i pritiskom*, *ucjenjivanje*.

Možemo li mirno trgovati i raditi, kad nam sad jedna, sad druga vojska sjedi pred vratima, ucjenjuje nas teškom ucjenom, ter nam pali masline i vinograde *(Šenoa, Kletva, 1934, 875)*.

2. *novac koji se daje za hvatanje koga*.

I riče treći lavić na uglu pram zapadu: / – Barune, četa mrka šulja se tmicom tom, / A ucjena je pala na tvoju mušku glavu, / Čuvaj se: Mlečić vreba – ne vjeruj drugu tvom! *(Nazor, Krvava košulja, 1905, 10)*. — I ucjenu su proglasili naši lacmani, ali nema takova čovjeka, koji bi ih izdao! *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 27)*.

3. *vrijednost*, *cijena*.

Ta joj se je sreća premalenom činila za ucjenu njezine ljepote. Radje bi ostala udovicom *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 99)*. — »A smrt sve pomiruje. To neka bude ucjena za tvoje oproštenje. Oprosti! Oprosti! Jer sad znam, da tebe ljubim, ti si jedini, koji si moje ljubavi bio vriedan … *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 178)*.

ucmekan -a -o, *koji je ubijen*, ovdje u frazi *pravda je ucmekana* u značenju *nema više pravde*.

Naklapalo se je doduše, da je pravda davno već na Banstolu ucmekana i na Magarčevu Brdu sahranjena, ali nije istina *(Velikanović, Žena i vrag, 1924, 26)*.

ucmekati ucmekam, peior. *ubiti iz vatrenog oružja*.

U predzadnjoj hajci do podneva udesi mu se sreća, te ucmeka jednog mačka i prođe ga zlovolja *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 172)*. — Ucmeka te u mraku na dočki i nikom ni petka *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 228)*. — Jer se u ratu možeš braniti, a u miru ne možeš. U ratu možeš ubiti i onoga, koji ti nije ništa kriv, a u miru ne možeš ucmekati ni onoga, što ti na fini način krv pije *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 145)*.

ucopati ucopam, *ubiti udarcima*, *zatući*.

Čim prepoznaše u njemu zločinca, ko kamenom, ko nogom, ko štapom, ko bijom ucopaše ga na mjestu, pa se razigjoše, a za sprovod nek se brine ko će *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 180)*.

ucrvan -a -o, *koji je pun crva*.

Djeca svaki čas dotrčavahu s punim košaricama ka kolima, pa kad bi djed pomnjivo pregledao prinos, izaspe ga u kola, odbacivši ponekad koju ostarjelu i ucrvanu gljivu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 164)*.

ucrvati se ucrvam se, peior. *nadosađivati se*.

Ne dam, da mi se on odmah i u ovom lovištu rašir kao da je došao u tazbinu, a Ivša već ošugavio i ucrvao se od nestrpljivosti, pa me kori, da ja odgađam lov na kukovo dne *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 172)*.

ucrviti ucrvim, *učiniti crvljivim*, *pokvariti (o hrani)*.

Nigdje nikoga, ni ptice, ni mušice, da na hranu baci upljuvak i ucrvi ga... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 27)*.

ucrviti se ucrvim se, ovdje u značenju *propadati zbog bolesti kostiju*.

Podagra, prokleta kostobolja, živ sam se ucrvio, kao opaki kralj *(Matoš, Umorne priče, 1909, 72)*.

ucvali -a -o, *koji je u cvatu*.

Raspomami sunčeva pustopašnost slabunjče i ono trgne iz majčinih ruku karticu, na kojoj sjedi bratac pod ucvalim jorgovanom i svira u frulu, a seka do njega udara dlanom o dlan, zasmijana … *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 129)*.

ucvasti ucvatem, *pustiti cvjetove*, *procvjetati*.

Tuča, uzradošten mirisima ucvalih trešanja, slatko protegne svoje divovsko tijelo *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 57)*.

ucvatiti ucvatim, *pustiti cvjetove*, *procvjetati*.

Usred zimska leda, / Usred biela sniega / Ucvatio cvietak / Na podnožju briega … *(Ciraki u Šenoa, Antologija, 1876, 74)*.

ucvijeliti ucvijelim, *ožalostiti*, *rastužiti*, *ucviliti*.

Ako ga i jesu gonjali, ali ga uhvatili nijesu. Na tima putovanjima nešto nekoga ucvijeli novcem, nekoga oglobi, no ipak živio kao slobodnjak i izvršavao te svoje poslove *(Martić, Zapamćenja, 1906, 103)*. — Odmah se sjetio, da je neka tutnjava ucvijelila malone cijeli Mrkodol, ne štedeći ni zvonika, a sa fra Antine kuće nije se odronio ni piljak; kako je stričeva krava odmah petnaesti dan počela davati mlijeka … *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 15)*.

ucviliti ucvilim, *ožalostiti*, *rastužiti*, *ucvijeliti*.

Mnoge Turke oni sahraniše, / A i mnogu ljubu ucviliše … *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 72)*. — Na to ga je ona vatreno zagrlila i poljubila, a on joj morao svečano obećati, da je ne će nigda više uvrieditи i ucviliti kao čas prije *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 118)*. — Na to ga je ona vatreno zagrlila i poljubila, a on joj morao svečano obećati, da je ne će nigda više uvrijediti i ucviliti kao čas prije *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 117)*. — Ucvili nesreća kuće naše, a sve bez naše volje i krivnje. Onaj moj grešnik još malo, pa će da se povrati sa robije *(Hanžeković, Novele, 1932, 56)*.

ucviljenost, f., *stanje onoga koji je ucviljen*, *rastuženost*.

… tada je nastao jauk i lelek onih dama u »Žabjih lokvah«, kojih su psi junačke rane zadobili, a tomu je moglo pomoći i ucviljenost utješiti samo spasonosno djelovanje »pasjega doktora« *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 150)*. — … jer tada je nastao jauk i lelek onih dama u »Žabjim lokvama«, kojih su psi junačke rane zadobili, a tomu je moglo pomoći i ucviljenost utješiti samo spasonosno djelovanje »pasjega doktora« *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 290)*.

ucvjetati ucvjetam, *pustiti cvjetove*, *procvjetati*.

Biljka je bijelim ucvjetala cvijetom *(Kušar, Narodno blago, 1934, 25)*.

ucvrčati ucvrčim, *ispržiti se*.

Kad su [gljive] ucvrčale, razastre ih na papir i ponudi djecu palentom iz zavežljaja *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 164)*.

učahuriti se učahurim se, *zatvoriti se*.

Snieg sipi čitav božji dan. Ljudi se učahurili u svojih kućicah kano svilene bube. Sviet je pust i mrtav *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 108)*. — Snieg sipi čitav božji dan. Ljudi se učahurili u svojim kućicama kano svilene bube. Sviet je pust i mrtav *(Kovačić, Bježi-hajka, 1944, 369)*.

učakširen -a -o, *koji je odjeven u čakšire*, *tradicionalne hlače*.

Orijentalka može biti lijepa učakširena, jer gotovo i ne hoda (u haremu), ili jer privlači tek kao bajadera … *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 109)*.

učan -čna -čno, *koji je vičan*, *naučen na što*.

Za pješadijom pojavi se opet konjica, do blizu dvie hiljade momaka iz ravna Posavlja, učnih konju i junačkomu mejdanu *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 14)*. — Da se obrani od sunčane žege, držaše nad sobom malen, ukusan suncobran, čim se jedino razlikovaše

od drugih djevojaka, koje su i bez toga od malih nogu učne bile podnositi sunčani žar *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 140)*. — Ja sam učan tući željezo dok je vruće *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 172)*. — … navadan (n. pr. u krčmu kao vo u kukuruze) i naučan ili učan (n. pr. lagati) otstupaju ponešto značenjem običan ** i svičan: na što se čovjek lako obikne, što lako zavoli … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 176)*.

učaran -a -o, *koji je opčinjen, začaran.*

One su ga voljele nesebično, instinktivno, učarane u njegovu silnu bogatu prirodu, kao na nesvjesni imperativ krvi i tajne životnog magnetizma... *(Kosor, Razvrat, 1923, 4)*. — Na tvoje glasove, i protiv nečisti već dotrajalih dana, / past ću kao učaran i s tobom ću hvale reći / tom rasipanju sreće i kupanju sred tamjana … *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 111)*.

učarati učaram, u frazi *ko da svi đavli učaraju što* u značenju *prokleto je što, osuđeno je što na propast*.

Vrag bi ga znao kako je to, dok ne dodješ u Osijek, jabuke su svejednako u dobroj cijeni; ali čim mi tamo, cijena im padne, ko da svi djavli učaraju *(Korajac, Šijaci, 1918, 118)*.

učas, prilog.

1. *za jedan čas*, *smjesta*.

U tom kaleidoskopu nemirna života, gdje slike u čas postaju i nestaju; gdje ti se oko na ničem za dugo ustaviti nemože; u onom živom mozaiku naroda i jezika, gdje napokon sve gledaš a ništa nevidiš: – zar misliš, da se je tu moguće oženiti? *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 90)*. — Djevina krasota zanese momka učas (ne gleda dakle jedan čas iz zasjede kao u prijevodu), i tim, t. j. nježnim glasom govori (ne mudruje dakle niti ne opominje razborito djevojku kao u prijevodu, jer ljubav takova mudrovanja ne poznaje) *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 179)*. — Susrete ga sijedi domaćina i razumje učas, što je i kako je, te srdačno ponudi siromašku trpezu *(Draženović, Djela I, 1947, 368)*.

2. *odmah potom*.

Živa rumen prosula se licem, al' učas problijedi *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 115)*. — »Grijeh je puštati je da ovoliko trpi«, pomisli ona, i učas sazre u njoj odluka, da jednom nježnom neistinom olakša sirotici dušu i život *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 102)*.

učasiti učasim, u frazi *život komu učasit* u značenju *ubiti koga*.

No bude li do sudbine klete, / I sramote Turkinje djevojke, / Otac hoće pregorjet dijete, / Svojom rukom život joj učasit, / No kad život učasi Turčinu, / Kog je prorok i vjera proklela *(Botić, Biedna Mara, 1885, 80)*.

učavati se učavam se, *učiti*.

I klanjajte i metanisajte, / Ali hoću da se učavate, / Kako svakom svoja vjera kaže, / Da se nikom nedjeljuje krivda … *(Martić, Osvetnici V, 1881, 115)*.

učekivati učekivam, *očekivati*.

Dar (tal. dono, njem. Geschenk) se ponajviše daje očekujući da će biti vraćen (Dar ište uzdarje) – dok se kod poklona to ne učekuje (Jeli to poklon ili zajam?) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 127)*.

učen -a -o, *koji se zasniva na učenosti*, *obrazovan*.

A Niko opet nije od samoga straha umio nikomu reći, da od jezika učene njemačke gospode ne razumije baš ni rieči … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 39)*. — Ali čuj! nastavi ljekarnik, milo za drago! »Do ut des«, dam da daš, stara je učena riječ *(Šenoa, Kletva, 1934, 13)*. — Što je profesor? Učen čovjek, kojega plaćaju, da poučava omladinu. On je mandarin nauke, reprezentant one mudrosti, koja ne smeta državi u njenim ciljevima *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 124)*.

učenik, m., *polaznik škole*.

Učenici su gimnazije znali, koliko su Goethe, Schiller, Klopstock i dr. ostavili iza sebe hlača i prsluka i koliko su mjesečno za života na pranje svoga rublja izdavali – a o staroj hrvatskoj literaturi čuli su radi milosti da je jednom živio neki Gundulić, koji je spjevao jedan epos *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 44/45)*.

učenost, f., *odlika onoga koji je učen*; *ukupnost njegova znanja*.

Tamo sve to drugačije biva. Kažu, da djevojke preziru ili su nepristupne vojničkomu stališu. Ali to je samo ženska učenost kriva! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 188)*. — Ja do čitave ljudske učenosti malo držim, pa se ne bih začudio, da tko obori Kopernika, kako su već Newtona, Darwina, Roberta Kocha…

(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 228). — U gradu poznavaše ga svaka duša, a djeca su ga se plašila kao vrag tamjana. Tu slavu ne steče si dakako velikom učenosti svojom *(Šenoa, Kletva, 1934, 5)*.

učenjački -a -o, *koji se odnosi na učenjake*.

Ne znam sada, je li bio uzrok tome pruskome »Schmerzensschrei-u« tanki učenjački kaput, ili se je tresao s uspomene na Italiju. Može biti i jedno i drugo *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 14)*. — Prenatrpana prirodopisnim i fizikalnim ormarima, globusima i zemljopisnim kartama, sve punjene sove, orlovi, polutke i kontinenti Azija i Amerika, pa onaj veliki skelet u kutu, te bi čovjek mislio, da nema satnijskih pisara, da je ušao u kakav učenjački kabinet *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 155)*.

učenjak, m.

1. *onaj koji je na glasu kao učen*, *naučenjak*.

Danas svatko hoće da umstvuje, svatko hoće da rješava državo-pravične i državo-krivične odnošaje; svatko hoće da bude učenjak *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 6)*. — Bijaše to akademik Mirković, slavni učenjak i rodoljub *(Gjalski, U noći, 1929, 29)*. — Englez držaše neprestano sat u rukama, da vidi, kako su dugi tuneli, a moj učenjak Prus zabilježio je germanskom točnošću kredom na vagonu, koliko ih imade *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 17)*.

2. *znanstvenik*.

Sanudo ima znaličnost žene i marljivost učenjaka; za volju obavijesti ili vještice ne žali ni svojih nogu ni svoga zdravlja *(Nehajev, Vuci, 1928, 32)*. — Znao je taj učenjak, kako je daleko mjesec od zemlje, i koliko je sunce, i da su zvijezde na zemlju nalik. Bog te pitaj, što mu sve nije tumačio *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 161)*.

učenjakov -a -o, *koji pripada učenjaku*.

Da je do kraja slijedio način učenjakov, Zola bi bio morao svoju pažnju koncentrirati na jedan kutić života *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 92)*. — Da je do kraja sliedio način učenjakov, Zola bi bio morao svoju pažnju koncentrirati na jedan kutić života *(Nehajev, Eseji I, 1944, 162)*.

učenje, n., ovdje u značenju *proučavanje*, *upoznavanje*.

Stare naše komedije zanimaju nas uopće više nego tragedije, ove su nasljedovanje Grka i Talijana, one su crpljene iz narodnoga života, pune samonikle šale, pa ako i možebit nisu danas za prikazivanje, a ono su svakako za učenje kulturne historije i jezika, koji je osobito kod Držića čist, izim talijanskih pošalica *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 166)*.

učesnik, m., *onaj koji učestvuje u čemu*, *sudionik*.

Zuan Antonio Dandolo, drugi učesnik razgovora potapša dobrostivo po ramenu Sanuda *(Nehajev, Vuci, 1928, 33)*. — Daničić prevodi i lat. particeps imenicom zajedničar (dionik, učesnik) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 58)*. — Došla mu je ideja, tko bi znao kako, da je taj prizor, u kojemu je i on eto učesnik, jako sličan otvorenju izložbe plemenite rasplodne stoke negdje u Podravini *(Perković, Novele, 1935, 43/44)*. — Učestnici bijahu zadovoljni, te se ljudi podali i oduševljenju *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 251)*.

učest, f., *osjećaj žalosti prema čijoj nesreći*, *saučešće*, *suosjećanje*.

Danas tekar možemo potpunoma omjeriti silu Preradovićevih pjesama. Ona iskrena, živa učest, iskazana mu na očigled svijeta po cijelom narodu, jest posljedica njegove pjesničke sile *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 271)*.

učestati učestam.

1. *postati češći*, *sve češće činiti ili se javljati*; *zaredati*.

Evo meni glasi učestali, / Navalili prosci njenom otcu, / Mnogi prosci iz mnogijeh strana, / Kažu, dizdar hoće kćer udati … *(Botić, Biedna Mara, 1885, 159)*. — Glasovi učestali za Švabu a i za tursku vojsku odozgor *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 48)*. — Sada učestalo nevrijeme i kiše, A drvena gradja na mokrini trune … *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 132)*. — Sitnica nabujala pa šumila jače, a i mećave učestale zavijati kroz dragu *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 42)*. — Učestao topot i klopotanje zvonaca, te pjesma i dozivanje, jer je već sunce zalazilo *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 32/33)*. — Koje godine urijetko pada kiša, a koje učestaju kiše t. j. često nakisuje (Nakislo je dobro, može se orati) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 11)*. — Javio se lomot mljekarskih kola sa majura. Učestale su trube auta. Ulična rasvjeta počela je da gasne *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 5)*. — Evo meni

glasi učestali, / Navalili prosci njenom ocu, / Mnogi prosci iz mnogijeh strana, / Kažu, dizdar hoće kćer udati … *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 170)*.

2. u frazi *pijetli učestaju* u značenju *zora je*.

Svoj je nizki domak ostavio, / I šeta se po ulicam' spljetskim: / Sluša, pietli kako s' učestali, / Sluša, na rad gdje idu težaci … *(Botić, Biedna Mara, 1885, 113)*. — Pijetli već učestali, noć se presvratila, vrijeme rastanku *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 13)*. — Kad ima da svane pijetli začeste, učestaju, t. j. stanu često (kukurijekati) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 30)*. — Svoj je niski domak ostavio, / I šeta se po ulicam spljetskim: / Sluša p'jetli kako s' učestali, / Sluša na rad gdje idu težaci … *(Botić, Bijedna Mara, 1949, 128)*.

učešće, n.

1. *udio u radu*.

To je ono društvo, koje nameće svijetu nove toalete, nove misli, nove zablude, nove mode u svim pravcima, vladajući često svijetom bez ikakvog učešća kod raznih institucija vlasti *(Matoš, Pečalba, 1913, 89)*. — To je ono društvo, koje nameće svijetu nove toalete, nove misli, nove zablude, nove mode u svim pravcima, vladajući često svijetom bez ikakvog učešća kod raznih institucija vlasti *(Matoš, Pečalba, 1939, 71)*.

2. *polog*.

Učešće je u našem rodoljubivom Karlovcu veliko za taj pothvat. Za predstave skupljeno je, kako čujemo, 1100 forinti za predbrojku *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 314/315)*.

3. *saučešće*, *suosjećanje*.

Tanto je pomoglo! – reče špirkan s učešćem. – Ma pomoglo, kažem ti, ka da je ko rukom diga... Mliko se vratilo nama četvrti dan *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 37)*.

učešljan -a -o.

1. *koji je uređene, počešljane kose*.

Pavao Petrović, gledajući Borkovićeva djeda, materijalistu Karla, što se tu kočio u modnoj nošnji osamnaestoga stoljeća, obrijana lica, vlasi glatko učešljanih, s perčinom, i njegovu ženu Luciju s toupet-frizurom – malo da se nije na rastrošnika razljutio *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 36)*. — Pavao Petrović, gledajući Borkovićeva djeda, materialistu Karla, što se tu kočio u modnoj nošnji osamnaestoga stoljeća, obrijana lica, vlasi gladko učešljanih, s perčinom, i njegovu ženu Luciju s toupet-frizurom – malo da se nije na raztrošnika razljutio *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 108)*.

2. u frazi *po nazarensku učešljane vlasi* u značenju *frizura po uzoru na romantičarske slikare iz 19. stoljeća*.

Vrijedni su više od lule duhana i pečena purana! ... razrogoborio je starac, a glava i ruke tresu mu se poput hladetine, dok mu duge sijede, po nazarensku učešljane vlasi vijorile kano lavlja griva nad ramenima *(Kovačić, U registraturi, 1911, 45)*.

učešljina, f., *vrsta kisele jabuke*.

U voćnjaku su i šljiviku šljive: zerdelije, trnovače crne i biele šljive; jabuke: livanjke, grovatuše, učešljine, pisine, okrugline, crvenike, paradije, zelenike, srčike … *(Stojanović, Slike, 1881, 129)*.

učevan -vna -vno, *koji se zasniva na učevnosti*, *učen, obrazovan.*

Salim sve isto smrknut, a Adil u maštanju i mislima, snujući kako će i on jednom biti učevan, vrlo učevan, kao i ovi večeras.... *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 43)*. — Kad djul-voda sitnim bosiljem se truni, / Misô stiže misô, pjesma pjesmu tjera. / Onda dodju ljudi učevni, duboki, / Pa nam pjesmu nose s kraja na kraj svijeta *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 155)*. — Na taj način vrlo je težko, pače je nemoguće postići onaj: stupanj srednje izobrazbe u jednom predmetu, koji učevna osnova propisuje *(Nehajev, Bieg, 1917, 90)*. — Što će meni gospodin kancelist? Znam, uvažen je on gospodin, ali nije učevan, ne zna on te stvari *(Hanžeković, Novele, 1932, 136)*.

učičkati se učičkam se, *biti oblijepljen čičcima*.

Bolan Franjo poleti kroz koprive, čičak i trnje okolo grinja, jedva prodre kroz šiprag; sav se učička i koprive ga ožegu *(Stojanović, Slike, 1881, 66)*.

učilište, n., *škola*.

Na zadnji grošić nek se zbroje / U blagajnice carske moje: / Tim novcem digoh učilišta, / Ja za se od tog ne ću ništa.« *(Šenoa, Pjesme, 1933, 339)*. — … jer će se takove predstave tek onda davati moći, kad bude

valjano učilište dramatično u Zagrebu … *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 388)*.

učilo, n., *nastavno pomagalo*.

Od starijih učila vidi se zemaljska kruglja, s koje je Afrika i jedan dio atlanskoga Oceana oderan *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 101)*. — No – učila su: dvije slike i (rusko) računalo i – sasvim smo gotovi *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 29)*. — … on je sam iz svojih ličnih sredstava nabavio mnoga učila: dva velika zemljovida, geometrijska tjelesa, šestar i još druge neke stvari. Za to su mu ljudi bili zahvalni *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 24)*.

učin, m.

1. *djelo*.

A sva djela sadašnjega sjeme jesu budućega; / Što tko sije, to će žnjeti; svak će ustat, kako liega, / Iz uzroka učin biva, a učinak uzrok radja *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 154)*.

2. *učinak*.

To opominjanje izvodilo je u nje – inače brbljavke – posve drugi učin, nego u šutljive Mile *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 43)*. — Tvoje oko ko jezerce / Bjaše milka u dubravi. / Iz njega sam prekomjerce / Napio se ja ljubavi! // Al tuj učin bjaše drugi, / S njeg se ne ću oporavit / Ma kroz život kako dugi, / Ne ću tebe zaboravit!… *(Harambašić, Lirika I, 1942, 124)*.

3. u frazi *velik učin rađa veliku posljedicu* u značenju *veliko djelo ima velik odjek*.

Velik učin radja veliku posljedicu; zato kad bi Nevtona mala kakva voćka bila čvrknula, on bi ili i ne osjetio bola, ili ako bi već malo osjetio, brzo bi na bol i zaboravio ... *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 22)*. — Velik učin radja veliku posljedicu; zato, kad bi Newtona mala kakva voćka bila čvrknula, on ili i ne bi osjetio bola, ili ako bi već osjetio, brzo bi na bol i zaboravio… *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 52)*.

4. u frazi *stiže koga učin* u značenju *stiže koga kazna za učinjena djela*.

Narodne su riječi: Vraća Bogu dugove (t. j. trpi od Boga kaznu radi počinjena zla) – stiže ga učin (t. j. stigla ga kazna radi zla što je učinio) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 164)*.

učinak, m.

1. *proizvod*, *rezultat*.

Obično svi ljudi drže, da nisu sretni, što im nije ni zamjeriti, jer nitko ne vidi budućnosti, te se često uzroci smatraju za gotove učinke … *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 51)*. — Sviet tjelesni sviet je učinaka, / Uzroci su njemu i svačemu / U onome duhovnijeh zraka, / Koje teku po svemiru svemu … *(Preradović, Djela I, 1918, 280)*. — Obično svi ljudi drže, da nijesu sretni, što im nije ni zamjeriti, jer nitko ne vidi budućnost, te se često uzroci smatraju za gotove učinke … *(J. Kozarac, Proletarci, 1950, 105)*.

2. *djelovanje*.

Učinkom naše moći hipnoze / ljudi će doći listom u poze *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 100)*.

3. *dojam*, *efekt*.

Simpatija za glavnog junaka u drami osniva se na stradanjima, kroz koja on prolazi, i koja ne mogu ostati bez učinka na gledaoca *(Perković, Novele, 1935, 42)*.

učiniti učinim.

1. *uraditi*, *napraviti*, *načiniti*.

Nemamo dosta jošter naukâ, ni dosta zanatâ: ćutimo u sebi, da bismo mogli mnogo učiniti, a mislimo, da smo mnogo učinili *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 66)*. — Nekako je ipak mogao učinit, da sastavi kraj s krajem i prehrani obitelj, – u sve tri glave – koja je nekada bila vikla ljepšemu, gospodskijemu životu *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 75)*. — Onda se uplete (učini pletenicu), oplete kosu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 66)*.

2. u frazi *učiniti za koga koliko god se može* u značenju *pomoći komu u najvećoj mjeri*.

Ti znaš, da smo za te učinili, koliko god smo mogli, a sad je na Tebi, da nam pomogneš *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 106)*.

3. u frazi *učiniti komu nevaljalu kožu* u značenju *istući koga*.

Nebih marila, da mu se malo učini ona nevaljala koža, samo da bi jedared skinuo svlak one hrđje, u kojoj je sada *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 74)*.

4. u frazi *učiniti poklade komu* u značenju *napakostiti komu*.

Na to Primorci ni pete ni šeste, nego zametnu dogovor s Vrgorčanim i s Imočanim, kako bi skladno učinili poklade Francuzima *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 45)*.

5. u frazi *učini što svoje* u značenju *ostavi što posljedicu*.

Nu iskustvo, trogodišnja prošlost učiniše svoje. Pavao Petrović misleći sada o Borkoviću,

lagan dobroćudan smiješak mu titraše oko usana *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 33)*. — No izkustvo, trogodišnja prošlost učiniše svoje. Pavao Petrović misleći sada o Borkoviću, lagan dobroćudan smiešak mu titraše oko usana *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 105)*.

6. u frazi *učini tko svoje* u značenju *izvrši tko svoj zadatak*.

Kod fratara je Jožefić i taj će već učiniti svoje, da se knez Ivan smiri i pomiri *(Nehajev, Vuci, 1928, 156)*.

7. u frazi *učiniti kraj svojim mukama* u značenju *riješiti problem*.

Napokon se odluči, da učini kraj svojim mukama. Spremio se da pobjegne k svome stricu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 67)*.

8. u frazi *učiniti komu ljubav* u značenju *udovoljiti komu*, *poslušati čiji savjet*.

Ali molim vas, učinite mi ljubav i ne zanosite se predaleko, – to bi moglo samo vama škoditi, a za školu zbilja nema od toga prave koristi *(Nehajev, Bieg, 1917, 91)*.

9. u frazi *učiniti komu krivo/žao/nažao* u značenju *povrijediti koga*.

Eh, brate, oprosti, ako sam ti krivo učinio. Doći ću / k tebi na Božić, pa ne ću odići, dok me ne otjeraš *(Preradović, Djela II, 1919, 21)*. — … i sad tvoje slatko ime spominjem uz tu zmiju, kojoj, oprosti mi Bog grijehe, ne mogu ni u grobu oprostiti, što nam je žao učinila *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 266)*. — A neka mi oproste i drugi, ako sam im kad nažao učinila – i ljudi u selu, i blago, i zemlja, svi neka mi oproste *(Perković, Novele, 1935, 149)*.

10. u frazi *učiniti komu psinu* u značenju *nasamariti koga*.

Valjda mu je tko od bataljona učinio psinu, pa ga bacio iz etapnih formacija u hodnu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 59)*.

11. u frazi *učiniti komu čast* u značenju *odati komu priznanje*.

I sami ste složno uglavili, da mu učinimo kakovu čast, da mu na varoški trošak prikažemo srebrnu kupu za njegovu svadbu sa Ankom Erdödijevom *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 92)*.

12. u frazi *ne može se svakom učiniti pravo* u značenju *ne može se svakom ugoditi*.

Miješa se, miješa. Ovaj ovako, onaj onako. Čudni ljudi! Ne može se svakomu učiniti pravo *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 146)*.

13. u frazi *učiniti koga pozorna na što* u značenju *skrenuti čiju pažnju na što*, *ukazati komu na što*.

Ubuduće imala bi gdčna. većom pomnjom promisliti prikazanje petoga čina, a i stroga dužnost je redatelja, da kod pokusa glumice učini pozorne na sve tančine uloge *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 126)*.

14. u frazi *učiniti krv / samokrv* u značenju *počiniti ubojstvo / samoubojstvo*.

Učinio je krv ili ugazio je u krv, znači: počinio je ubijstvo; učinio samokrv ili samodavio se: usmrtio se, prekratio je sebi život *(Kušar, Narodno blago, 1934, 216)*.

15. u frazi *učiniti kolo oko koga* u značenju *opkoliti koga*.

Kad se Jaglenac približio, izađoše Zatočnice pred njega. Oko njega hitro kolo učiniše *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 161)*.

16. u frazi *mejdan učiniti s kim* u značenju *odmjeravati snage*, *boriti se s kim*.

Pa se diže Zmaje pod oblake, / Sa oblaka na Relju se spušta, / Sa Reljom je mejdan učinio. / Grmi zemlja, a lome se stijene: / Bije Zmaje zubom i plamenom, / I udara glavom ognjevitom – / A Relja ga sabljom dočekuje, / I kako ga sabljom dočekuje, / Tako sabljom plamen razmahuje *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 192)*.

17. u frazi *učiniti od koga drugog čovjeka* u značenju *korjenito promijeniti koga*.

Taj »obći odgoj«, kako je Piljak znao to krstiti, učini od Grančarića posvema drugog čovjeka; poslije godine dana nitko ne bi u njem bio mogao prepoznati stidljivog i plahog mladca, koji se prije nije gotovo ni ufao na ulicu u noćno doba *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 70)*.

učiniti se učinim se.

1. *ostaviti dojam onoga što nije*.

A učini mu se, da glas nije prodro kroz zrak, pa ponovi glasnije! – Dođite k borovima … A ona – ništa *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 145)*.

2. *pretvarati se*, *praviti se*, *hiniti*.

Tako nešto kao pretvarati se (pretvoriti se) znače glagoli: činiti se (učiniti se), graditi se, izdavati se (Čini se, učinio se gluh, lud, nevješt čemu, pravednik, svetac *(Kušar, Narodno blago, 1934, 146)*.

3. u frazi *noge se komu u mramor učinile* u značenju *skamenio se*, *ukočio se tko*.

Onda sjele cure večerati. / Ivo im je lučem svijetlio. / Donekle je Ivo svijetlio. / Pa je Ivo njima govorio: / »O bora vam, lijepe djevojke! / Ja vam više svijetlit ne mogu; / Noge mi se mramor učiniše, / A ruke mi prahom postadoše.« *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 247)*.

4. u frazi *ne smije se tko živ pred kim učiniti* u značenju *nipošto ne smije tko doći pred koga jer bi mogao stradati*.

Često bi se desilo, da bi moj otac zapao u Martinovo društvo: kako je bio u pijanstvu goropadan, ne bi se smjela mati ni živa pred njim učiniti, a jedva da bi ga radi toga društva prekoravala *(Novak, Informator, 1932, 8)*.

5. u frazi *učinila se tišina* u značenju *nastala je tišina*.

Zašutjelo sve, prićurila se u rovu Poludnica, stisla ruke maćeha, utihnula koliba, polje i bašćica – učinila se posvuda tišina, a dijete sve bliže k ljesi *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 153)*.

učiona, f., *prostorija u kojoj se uči i/ili održava nastava*; *učionica*.

… spao na obćinu prevelik teret, pa će težkom mukom smagati trošak i za dječačku učionu, a smjestili ju za čas onamo, gdje je lane bila djevojačka učiona *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 199)*.

učionica, f., *prostorija u kojoj se uči i/ili održava nastava*; *učiona.*

Žid tako zamišljen prodje pored učionice. Iz učionice u isti čas nahrupi ciela rulja djece. Buče i kriče djačići i sve se rivaju i gurkaju kao nestašni jarići … *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 166)*.

učinjen -a -o, u frazi *učinjeno obećanje* u značenju *dano obećanje*.

Raztumačiv mu, kako valja, što su zapreke ženitbene, što je impedimentum dirimens, što opet prohibens, izjavi odlučno Isusovac, da obećanje grofovo, učinjeno djevojci, koju je zaveo, može spadati samo medju impedimenta prohibentia … *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 94/95)*. — Rastumačivši mu, kako valja, što su zapreke ženidbene, što je impedimentum dirimens, što opet prohibens, izjavi Isusovac odlučno, da obećanje grofovo, učinjeno djevojci, koju je zaveo, može spadati samo među impedimenta prohibentia… *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 154)*.

učitelj, m.

1. *onaj koji poučava druge*; *zanimanje učitelja u školi*.

U to s mnogimi komplimenti na sve strane udje i učitelj, čovjek pristar, smjerna držanja, ali u licu i govoru ipak onim izrazom kriepke samosviesti … *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 9)*. — Učitelji bijahu prema meni hladni i nekako surovi, dok su gradske moje drugove tetošili i gladili. Kumordinar, jedini moj uzgojitelj, niti je pazio, niti je pitao, da li ja učim i što učim ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 104)*. — U selu Druškovcu živio učitelj Đuro Martić *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 1)*. — Eh, bit će ondje. Učitelj je, težak posao. Nije to šala, drugoga učiti *(Šenoa, Vladimir, 1933, 89)*. — Sjede Kokini pod Vrbama, pod tim se Vrbama odvajkada prepričavalo sve što se znalo i umjelo, onako kako se čulo i naučilo, a jedini kokinski učitelj bio je život *(Kikić, Bukve, 1938, 29)*.

2. *pren*.

Zašto joj on baš ništa nekaže? – šapnu Jarkovićka župniku. – Jer nezna hrvatski. – Jao, pa kako će se razumjeti? – Nebojte se toga, da se neće razumjeti! – našali se nadporučnik Vojnović. – U prvo vrieme neće lje trebati nikakvoga tumača, a malo po malo naučiti će ona njegov jezik, jer vam je ljubav najbolji učitelj jezikoslovja! *(Becić, Zavjet, 1882, 39)*.

3. *onaj od kojeg se uči*, *uzor*.

Tako je znao od srca k srcu besjediti, da je i danas najpopularniji naš pisac, prvi savremeni literarni naš učitelj, najveći nakon Kačića i Reljkovića *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1940, 164)*.

učiteljetina, m., augm. i peior. za *učitelj*.

Ti, Vlado, čuvaj se! Budi na opaznosti, rano moja! Ona učiteljetina znade za tvoje staze! Zato su sinoć i banuli onako k nama *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 125)*.

učiteljev -a -o, *koji se odnosi na učitelja*.

Prema svemu tomu gdjekoji put nijesam na učiteljevo pitanje ni zinuti znao … *(Korajac, Posljednji Varaždinac, 1918, 186/187)*.

učiteljevanje, n., *podučavanje*, *bivanje učiteljem*.

Domaćin slavi dvadesetu godišnjicu svoga učiteljevanja, i u to je ime pozvao si prijatelja i susjeda, zaklao posljednju gusku

i izciedio posljednju kap vina iz smjerna sudića … *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 21)*. — Četvrte godine moga samotnog učiteljevanja u selu Tihovu dodijele mi novog učitelja *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 101)*.

učiteljevati učiteljujem, *podučavati*, *učiteljstvovati*.

Ima ljudi na svietu, koji mnogo o moralnoj snazi govore i pišu […] koji sasvim liepo i pametno učiteljuju, kako se čovjek, kad u priliku dodje, gdje bi posrnuti mogao, ima oboružati čvrstom voljom *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 60)*. — Tomu svatu bi dopitano, da učiteljuje u onom kraju. Zvali ga Tomašem Brancem *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 23)*. — Tu učiteljuje heroj ove historijske studije, Feliks Pijevčević *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 3)*. — Bilo je dobrano vrijeme minulo, otkako Vladimir svomu pobratimu ispripovjedi, kako se je prvi put sastao sa gospođom Dobranićkom: bilo je minulo pol godine, otkako je Vladimir počeo učiteljevati u kući Klarinoj *(Šenoa, Vladimir, 1933, 88)*.

učiteljevica, f., *učiteljeva žena*.

Ide i ženskinje, i učiteljica i učiteljevica, lijepa kao luče, pa je i Gusta junak *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 258)*.

učiteljica, f., *ona koja podučava u školi*.

U našem selu lijepa je sama učiteljica; ali koja nam korist: ona se ni s kim ne druži, nego s popom! *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 138)*. — Drugi dan uistinu dođe mlada učiteljica. Ona je već mnogo čula o tom učitelju, koji žive sam sa svojim slugom, nikad nije veseo, pa ništa ili malo govori *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 7)*. — Ti si bila učiteljica kao i ja. Pošavši za mene samohranog i bez roditelja, prestavši biti učiteljicom, sve si žrtvovala, svoju plaću, svoju slobodu, stare svoje roditelje: ama sve, sve! Bila si gospođica, sada si dvorkinja *(Šenoa, Priče i impresije, 1940, 167)*. — Drugi dan uistinu dođe mlada učiteljica. Ona je već mnogo čula o tom učitelju, koji živi sam sa svojim slugom, a nikad nije veseo, pa ništa ili malo govori *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 15)*.

učiteljište, n., *mjesto učiteljevanja*, *učilište, škola*.

Narobovah se i suviše proti svojoj volji na klupam a učiteljišta. Izgubih najljepše svoje godine za knjigama *(Šenoa, Branka, 1933, 12)*.

učiteljka, f., *ona od koje se uči*, *ona koja je uzor*.

Spavat ćemo danju na krilu djevice / majke, mlade zemlje, dok se ševice / u vis plavi krile, učiteljke, pjevice *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 34)*.

učiteljski -a -o, *koji se odnosi na učitelje*.

Koliko se sjećaše, već od djetinjstva imađahu njegove sanje neko značenje, nu on se još dugo držao teorije, što ju je učio u učiteljskoj školi *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 2)*. — Koliko se sjećaše, već od djetinjstva imađahu njegove sanje neko značenje, no on se još dugo držao teorije, što ju je učio u učiteljskoj školi *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 8)*.

učiteljstvo, f., *podučavanje*, *učiteljevanje*.

I učitelj mi je kazao, da je gotovo ostario uz učiteljsvo […], al da za to čudo od nauka još nije čuo, kojim ta učiteljica djecu zabavlja *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 184)*. — Ne protivi li se učiteljstvo Vašoj plemićkoj svijesti? *(Šenoa, Vladimir, 1933, 81)*.

učiteljstvovati učiteljstvujem, *podučavati*, *učiteljevati*.

Ima ljudih na světu, koji mnogo o moralnoj snagi govore i pišu … koji sasvim lěpo i pametno učiteljstvuju kako se čovek, kad u priliku dodje gdě bi posèrnuti mogo, oboružati ima čvèrstom voljom … *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 47)*. — Ima ljudi na svietu, koji mnogo o moralnoj snazi govore i pišu […] koji sasvim liepo i pametno *učiteljuju*, kako se čovjek, kad u priliku dodje, gdje bi posrnuti mogao, ima oboružati čvrstom voljom … *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 60)*.

učiti učim.

1. *usvajati nova znanja*.

Učiti valja i raditi, učiti i dobiti, učiti i ljubiti. Uči dakle ne samo da dobiješ, nego da i jače ljubiš i da braći dobro činiš *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 45)*. — Od njega se ne traži drugo, nego da bude dobar i da marljivo uči, kako je i u našoj seoskoj školi učio ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 51)*.

2. *proučavati*.

… Da tim bàrže može doći / Svomu cilju žudjenomu; / Uči knjige, pisma štije, / Umom rodu vĕnce vije.« *(Kukuljević, Pĕsme, 1842,*

111). — Velika mi je bila odvajkada slast učiti Zagreb iz prikrajka, zaviriti mu u dušu za vedrih i mutnih dana i razabirati počela, od kojih je ruka providnosti to zagrebačko tijesto umijesila *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 46)*.

3. *podučavati*.

Kao što je narav blaga majka, tako je svakom u, tko je se vierno drži i najbolja učiteljica. Dok nebijaše zla, nije sviet trebalo ni učiti dobru *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 96)*. — Kada se kašnje Mihajlo oženi sa groficom Julijom Hunyadijevom, učio je Daničić svijetlu vjerenicu srpskome jeziku *(Šenoa, Slike, 1934, 13)*. — Ja nisam dao, da se prolije njegova krv, ja! Njima to recite, Kaptolcima, nek uče svoje ljude poštenja *(Šenoa, Kletva, 1934, 411)*.

4. *čitati molitvu (u muslimana).*

Carski se saraji u crno zavili. Svak se u dvoru poniemio; a sam hodža uči koran nad glavom mladu Turčinu … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 205)*. — Neki šaptali i vodili tih razgovor, a drugi učili u sebi prebirući zrno po zrno tespiha *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 91)*. — Hodža uči dovu, ali turobni mu glas zamire na toj buci i galami: ne slušaju ga ni domaći Turci, a kamo li druga vojska … *(Krnic, Jedrina, 1916, 129)*. — Sjedio sam sve dosad s njim, učio mu, a on kao da zaspa. Okrenuo sam ga prema Kibli i pokrio ga čaršafom.« *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 5)*. — Neka nam u dokolici uči mrtvima pred dušu, a sebi da očuva dušu, pa ćemo biti zadovoljni i mi i on *(Nametak, Za obraz, 1942, 57)*.

5. u frazi *učiti naizust* u značenju *učiti na način da se zna bez čitanja predloška, napamet*.

… oni proučavaju na fakultetima arapsku medicinu, teologiju, pravo i filozofiju, grčke klasike i latinsku sintaksu, uče na izust i komentiraju Divinu Comediu *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 15)*.

učkur, m., *svitnjak*, *pojas*.

»Tko ukrade gaće moje? / Spopale ga muke moje! / Nije meni gaća žao. / Već ja žalim za učkurom.[1]) gatnjik od platna, na krajevima vezen svilom i zlatom *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 306)*.

učmali -la -lo, *koji je beživotan, trom, apatičan.*

Umiri ga obilata večera. Zamalo te ne ode da potjera malo kera, da bi još svježije živahnuli učmali nervi *(Matoš, Iverje, 1899, 134)*. — Budući rušitelj učmaloga mira norveškog društva, stavio je pod »Katilinu« za prvi put svoj značajni potpis *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 59)*. — Budući rušitelj učmaloga mira norvežkog družtva, stavio je pod »Katilinu« za prvi put svoj značajni podpis *(Nehajev, Eseji I, 1944, 103)*.

učmati učmam, u frazi *dušu učma što* u značenju *čini koga što tromim i apatičnim*.

Zar za ovim gradom i plesiosaurusima, koje mora brijati i čistiti im krvave mesarske nokte? Ili za kućom, gdje se strop navalio na tjeme, pa duša učma i misli su teške *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 58)*.

učo, m., hyp. od *učitelj*.

Ni tada, ni kasnije ne imadoh brata ni sestre, pa susjedi meni, jedincu svoga »účê«, puštali vrludati, kud sam htio *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 8)*. — Svi su neka sila i vlast, i bilježnik i blagajnik, a pogotovu žandari, svaki od njih mogu čovjeka da strpaju u buharu, a žandar još da i rebra prebroji, samo on, učo tužni, nikome ništa ne može *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 126)*.

učtiv -a -o, *koji je pristojan*, *uljudan*.

On je odveć učtiv i ljubezan bio napram meni! *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 35)*. — Profesori su ga hvalili, da je doduše miran u školi i učtiv, ali da nema razlike, zaprema li ono školsko mjesto on – ili kakova klada … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 36)*. — Bio on učtiv, al mu učtivost nije bila dosadna, koja se svuda nameće i muči ljude do zla boga *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 48)*. — Ako je već prema gospodi bio do skrajnosti uljudan, to je naprama gospođama bio upravo uzorno i savršeno učtiv *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 171)*. — Varošani je na svakom koraku pozdravljahu učtivim naklonom, a ona klimaše opterećenom glavom kao magare u jarmu … *(Hanžeković, Novele, 1932, 155)*.

učtivo, prilog, *na učtiv način*.

Izvolite, gospodo, dobar veče, pristupio im je Barutanski kitajski hladno, učtivo i pruživši obojici ruke mrko i na velikom razmaku, on im je pokazao majora Georgisa i doktora Kantorowicza jednom kao

umornom kretnjom … *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 100)*.

učtivost, f., *osobina onoga koji je učtiv*.

Linda sjede i s usiljenom se učtivošću nasmieši. Kad ju za tim upita sudac, koliko joj godina, odgovori mu ona, da joj je dvadeset i šest, a njezin otac pomisli: gle, nije ga prevarila! *(Kumičić, Sirota, 1885, 73)*. — … a kad se je župnikov rod odanle vratio, bilo je mnogoga pripoviedanja o ljepoti Godinićeva pokućtva, o milini zabave, o biranoj učtivosti domaćine, o množini gostiju itd. *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 91)*. — Običaj to tako sobom nosi, / I pravilo učtivosti prosi, / Da kad zbor se sastane od ljudi, / Da o čem god savjetuje, sudi, / Prvo slovo redovito ima, / Brojem ljeta koj se prvi štima *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 39)*. Besprikornom učtivošću, kao kakav diplomata, približavao joj se Podgornajev *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 20)*. — Pohodio me već i ja sam mu dakako dužnost učtivosti odvratio *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 3)*.

učuđen -a -o, *koji je iznenađen, začuđen*.

»Što je starče?« upita Maria više učudjena negoli uplašena *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 394)*.

učupati učupam, *skupiti dovoljno čupanjem*, *načupati*.

Jer ljeti dobre susjede daju spirine, a ponešto se može i trave učupati kravi kraj Neretve po pećinama, gdje se izlijevaju kanali, ili kraj željezničke pruge, kraj plotova … *(Nametak, Za obraz, 1942, 18)*.

učuvati učuvam, *sačuvati od propasti*.

Da, Hrvatska ima svoje liepo zvanje. Nije Bog za ništo dosad učuvao i oplemenio Hrvate *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 521)*. — Namastira sažegoše biela, / A Oštroga Vukotić obrani, / I učuva moći Vasiline, / Da jih turske nedokvače ruke … *(Martić, Osvetnici V, 1881, 100)*.

učvorugan -a -o, *koji je pun čvoruga*.

Nazvao ga je tako zato, što je Likotić boležljiv, i tijelo mu je, sve žuto i suho i učvorugano nekud poput bambusove trstike, sasvim iznureno … *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 60)*.

učvršćivanje, n., *popravljanje*, *krpanje (o cipelama)*.

Pod šatorom štaba čete oko kapetana okupili su se vodni oficiri i pisar i tiho raspravljali, a podalje pod zidom čučao je ordonans i čekao; kratio je vrijeme učvršćivanjem razdrpanih cipela *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 166)*.

učvršćivati učvršćujem, *učiniti čvrstim*, *utvrditi*.

Politička se vlast po metodama carskim i kraljevskim učvršćuje žandarima i vješalima, a soldačka batinom i kletvom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 107)*.

ućaj, m., *dio čega što se dijeli*.*

Pa su sile dielile ućaje, / Srbu dale što se nado nije, / Jer mu nije domoglo junačtvo, / A Nikici dâše izpašaja *(Martić, Osvetnici V, 1881, 135)*.

ućeifiti ućeifim, *poželjeti učiniti za ugodu*.

Zekan ućeifio prhnut niz ledinu, pa kad zagrabi, čovjeku srce da iskoči od miline *(Hanžeković, Novele, 1932, 108)*.

ući uđem.

1. *krećući se dospjeti unutar čega*.

Četa noćna pod čadorje uđe. / Noć je strašna, krvi oblita … *(I. Mažuranić, Smrt Smailage Čengića, 1895, 195)*. — Čudno hladni, bez boje, ovi strani ljudi približuju se njegovoj ženi i uzimaju je kao »mrtvo tilo«, stvar. Leden vjetar je ušao u kuću i oledio sve, i srce *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 71)*. — Evo je. Otvorila su se vrata i ušla je djevojka. On je dočekao pogledom *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 154)*.

2. *pren*.

… kad rijeka života prolazi žilama mojim i puni ih snagom, kad bih htjela da poletim u svijet kao vjetar, da uđem među ljude kao sila i prodrem u srca njihova kao pjesma *(Z. Marković, Kuća u snijegu, 1922, 45)*. — Jačica je uzdrhtao pogledavši papir isprijeka i velika tjeskoba uđe u nj *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 13)*.

3. *početi sudjelovati u čemu*, *upustiti se u što*.

Medjutim u borbu udje od njih samo jedan, onaj visoki i mršavi … *(Car Emin, Starci, 1917, 25)*.

4. u frazi *ući (s kim) u riječ* u značenju *načeti s kim temu razgovora*.

… zametnu, povede, razveza, rasprede govor o tom, svrnu, n. pr., u prazne govore razvede, otvori razgovor n. pr. o ratu, o miru, zadjede zbor (oko svašta zbora zadjedoše), povede riječ, uđe, uljeze ili uvali u

riječ (Kad smo ušli u riječ, da ti kažem … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 108)*.

5. u frazi *ući komu u trag* u značenju *pronaći koga*.

Što da radimo? Bojim se, strašno se bojim, ne će li nam najednom ući u trag *(Kovačić, U registraturi, 1911, 446)*. — Jedina mi je utjeha da sam Vama ušla u trag. Dođite, Erneste! Dijelite bar sa mnom, sa svojom ženom, stare dane, kad nam nije zla sreća dala, da zajedno sretni mladujemo *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 196)*.

6. u frazi *uđe komu što u pamet* u značenju *pomisli tko na što, sjeti se tko čega.*

Ljubite li, gospojice, ruže? zaleti se Janković iznenada, pozorno motreći djevojku. Ružica se prenu i pogleda ga velikim očima. – Ruže? začudi se i doda, poniknuv nice, blaže: Zašto me pitate za ruže? – Ušlo mi je u pamet. Mladi ljudi ljube ruže *(Šenoa, Diogenes, 1934, 221)*.

7. u frazi *ući komu pod kožu* u značenju *upoznati čiji karakter*, *razumjeti koga.*

… Šenoa je divinacijom genija ušao pod kožu svim našim stališima, pa jednakim majstorstvom slika prošlost i sadašnjost, vojnika, plemića, velikaša, nadripisara, građanina i seljaka, umijući ono najteže: uživjeti se u naivnu, neuku dušu, pa zna besjediti jezikom prosjaka kao i jezikom naučnjaka i velmože *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 165)*.

8. u frazi *ući u milost* u značenju *uživati čiju naklonost i zaštitnički odnos*.

Smiri se, Anđelijo, umiješa se Jelisava, tvoj časni ujak ušao je u veliku milost svijetle krune, a zraka te milosti pada i na tebe *(Šenoa, Kletva, 1934, 210)*.

9. u frazi *ući u historiju* u značenju *ostaviti trag u prošlosti*, *biti sačuvan u pamćenju ljudi*.

… no glavni nosioci radnje nisu nipošto oni, koji su ušli u historiju. Tolstoj upotrebljava i ovdje razgrađenu arhitekturu … *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 15)*.

10. u frazi *ući komu u šake* u značenju *dospjeti u čiju surovu vlast*.

Pa šta ćeš? Da im uđemo u šake? – Ne ću. Slušaj me. Eno ondje za šumom stoji samotna krčma. Znam je od prijašnjih vremena *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 349)*.

ućudan -dna -dno, *koji je hirovite naravi*.

Bila sam stara djevojka ućudna i samovoljna pak džandrljiva (zavadljiva, grizljiva), a on mi se podao, pak ja gazda, a on šuša *(Stojanović, Slike, 1881, 92/93)*.

ućutati ućutam, u frazi *ne bi ućutao, da mu sto uzlova na jeziku svežeš* u značenju *puno tko govori*.

… ne bi ućutao, da mu sto uzlova na jeziku svežeš … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 113)*.

ućutati se ućutam se, *stišati se*; *zašutjeti*.

On se ućuta. Nikada više ne ćuše ni riječi od njega *(Matoš, Novo iverje, 1900, 167)*. — Al šutio je gladni drug. / Ni ne čuo onu šalu ljutu. / A vraškim sm'jehom stari plug / Ućutao se u svom kutu *(Kranjčević, Djela I, 1933, 169)*. — Mutavac je ućutao, uporno, mučno poričući, da bi šta o njoj znao *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 46)*.

ućutkati ućutkam, *ušutkati*.

Prelazni su glagoli mučkati (umučkati, umučkavati), ćutkati (ućutkati, ućutkavati) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 113)*.

ućutkavati ućutkavam, *ušutkavati*.

Prelazni su glagoli mučkati (umučkati, umučkavati), ćutkati (ućutkati, ućutkavati) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 113)*.

ud, f. i m., *ekstremitet (noga ili ruka)*.

Pošto mladji vitez tako odgovori, ušutiše oba, te stadoše šetati se gore dole po dvorani, da si razmašu, što od nagla jahanja, što od bure i kiše ukočene udi *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 76)*. — Pošto mladji vitez tako odgovori, ušutješe oba, te stadoše se šetati gore dolje po dvorani, da si razmašu, što od nagla jahanja, što od bure i kiše ukočena uda *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 98)*. — … sve bude u srcu žrtvom one malodušnosti, što se posebnom svojom gorčinom poput zarazne bolesti uvlačila u njegovu dušu i u sve njegove ude *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 101)*. — Ali je spomen na sinoćnji dogodjaj bio tako jak, da ga je svega stresao po grudima i udovima *(Kostelić, Oluje, 1913, 96)*. — Evo me svega svlada težina / Ko potege s nategom, jedva pomaknem ude / Evo me svega svlada vrućina / Ohladit bi me mogla samo hladna zemlja *(Šimić, Pjesme, 1950, 122)*.

udadba, f., *stupanje ženske osobe u brak*, *udaja*.

Prebendar nije govorio ni riječi, Lackovićka gledala ga u čudu, Anka pako sjedaše snuždena, misleći o nemiloj udadbi sa barunom Lilienfeldom *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 359)*.

udadbenica, f.

1. *djevojka koja se udaje*, *udavača*.

No u posljednje doba nijesu nikuda ni išli s njome, čekajući, da je pokažu svijetu kao gotovu udadbenicu, pod gjerdanom *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 32)*. — Kad bi se ženili, jedino su pazili, koja dovodi više ovaca u miraz ili je udadbenica u rodu s općinskim lugarom ili »kapitanom« sela … *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 93)*. — … udavača, udadbenica, t. j. djevojka koja se udaje ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 44)*.

2. *vjenčana košulja*.

… udadbenica ili vjenčanica zove se i udadbena, vjenčana košulja ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 44)*.

udadiljiti udadiljim, *odgojiti*, *othraniti*.

Mi smo nju lipo udadiljili. Ljulja ta moje unuče. Odivamo je, ranimo *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 27/28)*.

udahnuti udahnem.

1. *uvući zrak u pluća*; *pomirisati*.

Kad je Tomo ujutro otvorio prozor, zastane na njemu. Udahne požudno svježi zrak, napije se žedno kao vode na izvoru – i svjetlosti i širine, koja je pukla pred njim *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 65)*. — Mor izađe iz kuće, udahne svježinu šume i zapjeva nešto preko volje *(Sudeta, Proza I, 1943, 23)*.

2. u frazi *Bog udahne dušu komu* u značenju *Bog stvori koga*.

Bog je dakle znao, kad mu je tu dušu udahnuo, da će taj čovjek biti obješen … *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 27)*.

3. u frazi *komu što udahne riječi* u značenju *nadahne, potakne koga što na određene riječi*.

Kako taj sviet može čitav dan na toj žegi taj dosadni, težki posao raditi, reče Nela, kojoj je valjda bol u ruci udahnula te rieči, jer takove misli riedko su kada iz njezine glave izilazile *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 43)*. — Kako taj svijet može čitav dan na toj žegi taj dosadni, teški posao raditi, – reče Nela, kojoj je valjda bol u ruci udahnula te riječi, jer takove misli rijetko su kada iz njezine glave izilazile *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 45)*.

udahnjivati udahnjujem, u frazi *udahnjivati komu/čemu dušu* u značenju *učiniti koga/što životnim*.

Čarobni štapić Puckov u isti mah je i čarobni štapić Shakespeareov. U toj igri razblažene fantazije on udahnjuje dušu komušci i paučini (tako se zovu lica u »Sanji ljetne noći«) … *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 133)*.

udaja, f., *stupanje ženske osobe u brak*.

Ne mogaše oprostiti majci ponovnu udaju, a prozaični i glatki diplomat Aupick nije mario čudnovatog pastorka *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 74)*.

udaljen -a -o, *koji je na neodređenoj daljini od čega drugoga*.

U večer stignemo u selo, pol sata udaljeno od naše varoši *(Bego, Novele, 1916, 74)*. — I kasnije su Cetinjani bili pô dana hoda udaljeni od turske međe *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 92)*. — Grad je jedva jedan sat hoda udaljen od njihova sela. Sve, što se događalo u gradu, znalo se i na selu … *(Bego, U očekivanju, 1917, 2)*.

udaljenost, f., *svojstvo onoga što je udaljeno*.

Nije smetala udaljenost ovakim dobrim susjedima i u medjunarodnim stvarima: babe se vrlo često svadjaju, a katkad i počupaju, nadvikujući jedna drugu sa protivnih bregova – kano kokoši … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 10)*. — Ima tu i ljudi iz trećega sela, sat i pol udaljenosti *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 176)*. — I pružamo još dalje ruke, ali se taj pedalj udaljenosti ne smanjuje. Na dohvatu je ona, ali nikako da je uhvatimo *(Perković, Novele, 1935, 101/102)*.

udaljiti se udaljim se.

1. *otići*; *odmaknuti se*.

Navalice ne htjedoh da slušam, te se udaljim naglo, no ipak ne tako naglo, da ne bih morao čuti, kako drugi mužki glas odlučno i glasne reče … *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 200)*. — Dva dana nakon toga Jandra se je pred večer opet udaljila iz kuće *(Bego, Novele, 1916, 132)*. — Ona se brzo udalji, on pođe za njom, htjede je vratiti, ali nje već ne bijaše *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 6)*.

2. *otuđiti se u duhovnom smislu*.

Poeziju ladanjskog života osjeti čovjek tek onda, kada se od nje udaljio, kad ju je izgubio *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 26)*.

udaljivati se udaljujem se, *odlaziti*, *odvajati se*; *odmicati se*.

Koliko se zna, van Rijn se sav svoj život nije udaljivao iz malenog prostora na liniji

Leyden-Amsterdam, pa nije nikada ni vidio ništa drugo osim vode i ravnice *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 174)*. — Obojica, Kusa i Nikola udaljivali su se u početku lagano, a zatim skokovima *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 301)*.

udaniti se udanim se, *udani se komu raspoloženje* u značenju *popravi se komu raspoloženje, razvedri se tko*.

Mirku se raspoloženje sasvim udani. Stane smišljati, kako će se osvjedočiti o učiteljevoj volji *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 80)*.

udar, m.

1. *pritisak koji nastaje kad se zamahnuta ruka, noga, zamahnuti ili bačen predmet zaustavi na onome čemu je namijenjen ili na čemu što mu je na putu*, *udarac*.

I vidjeh opet, ko još ovog jutra, / Duboku jamu, juče iskopanu. / Napregnuh sluh, da čujem, kad unutra / Uz tupi udar prve žrtve panu *(Goran, Pjesme, 1948, 155)*.

2. *gubitak, šteta*.

Kad pomislim na Dubrovnik, srce mi puca od boli. Taj je potres ogroman udar po hrvatski narod. Razoren je sveti hram našega pjesničtva … *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 231)*.

3. u frazi *biti na udaru* u značenju *biti izložen napadima*.

Što da jamče kule koje se ruše, na udaru turskom? *(Nehajev, Vuci, 1928, 69)*.

4. u frazi *osjetiti udar vrućine u glavu* u značenju *uzbuditi se*.

Srećko je osjetio strah i nagao udar vrućine u glavu *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 82)*.

udarac, m.,

1. *pritisak koji nastaje kad se što bačeno ili zamahnuto zaustavi na onome čemu je namijenjeno ili na čemu što mu je na putu*, *udar*.

Udarac za udarcem odjekivao šumom, iver za iverom odpadao, još dva tri udarca i hrastić se šumom i bukom skrha na zemlju *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 125)*. — Grane se od sječenja tresu jedva vidljivo, tek toliko, da se ne može reći: pošao Vujo sjeći jelu, pa pod njom zaspao. Pada, pada udarac na udarac i čini vrijeme, a vrijeme sve nadudara *(Perković, Novele, 1935, 121)*. — Doktoru se čini, da još uviek čuje onaj isti udarac, kojim je njegova žena zalupila vratima spavaće sobe *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 87)*.

2. pl. *batine*.

Tko je jači, iznemogle / Pod udarci skuplja duhe / I na lomne upire se noge; / A tko slabji, ko proz vječni / San i klete sliša rieči … *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 179)*. — Onda stadoše po njegovoj glavi padati udarci batine. Vrisak strave prelomi se krajinom *(Hanžeković, Novele, 1932, 31)*.

3. *bolan gubitak*, *pretrpljena šteta*.

Njega je ona ruka doista pljusnula, i činjaše mu se, da je od svih udaraca njega pogodio najteži: preudala mu se djevojka *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 70)*. — Udarac je to strašan, a kako će istom biti za njegovu sestru! *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 476)*.

4. *nalet (o vjetru)*.

Jedna starica ne zatvori odmah za sobom vrata; studen udarac vjetra nahrupi u crkvu i osinu ćelavu i šiljastu glavu staroga zvonara *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 2)*.

5. u frazi *udarac volje* u značenju *odluka*.

Bijah udario putem, koji mi se je i samom činio čudnovat, neobjašnjiv, neopravdan, ali takav bija'še nenadani udarac moje volje *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 188)*.

6. u frazi *biti prvi na udarcu* u značenju *biti prvi izložen napadima*.

Pred vojskom pogna roblje nebrojeno, da bude prvo na udarcu; za vojskom vodi dobrovoljce i pridošlice svakoga jezika i svakoga zakona … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 223)*.

7. u frazi *zadati komu smrtni udarac* u značenju *poraziti koga*.

Hoće Petar Zrinović da svom silom sdruženih Hrvata smrtni udarac zadade Turčinu *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 310)*.

udarajući -a -o, *koji počinje poprimati izgled čega*.

Lice moglo je biti nekada lijepo, muškaračko i ugodno, ali ga sada nakazuje plosnat, velik, crven, na modro udarajući nos ... Ne cvate doduše poput božura, ali priliči svijetlu žalosti … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 220)*.

udaranje, n., glag. im. od *udarati*.

Ja u noć zurim ukočeno, nijemo, / I slušam sata udaranje lako *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 65)*. — Ona kao da je u muklom udaranju alke nešto naslućivala ... *(Bego, Novele, 1916, 123)*. — … nastane ne-

proziran polumrak, u kojemu se dvije gomile izliju iz vagona na peron, pomiješaju se i uskovitlaju, nastane guranje i udaranje laktovima, trčanje, skakanje na stepenice vagona, opći divlji juriš… *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 207)*.

udarati udaram.

1. *izvršavati sudar jednog tijela s drugim*; *lupati*.

I jezero i sve oko njega. Talasi su i ovdje udarali o brijeg, a visoko stabalje okružilo je hram i vodu *(Galović, Začarano ogledalo, 1913, 73)*. — »Suche die Buche«, rekao je Filipu sinoć stari Liepach, gnjaveći ga kod večere sa svojim lovačkim pustolovinama i doživljajima, kako ga je negdje u lovu u brdinama ulovila noćna oluja i kako se sklonio pod jednu bukvu po savjetu svoga djeda iskusnog planinara i lovca. »Gromovi udaraju u hrastove i omoriku, ali ni jedan grom još nije udario u bukvu!« *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 145)*. — Ah! Ah! Ah! uze sad načelnik pomamno vikati, udarajući dlanima na svoja koljena i klimajući glavom kao kineski božić *(Šenoa, Branka, 1933, 94)*. — I tako je u jednoj polovici kuće br. 4 cipelar Liven Symonse dane i dane udarao postolarskim čekićem po starim izgaženim petama i prošupljenim đžonovima … *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 150)*. — I tako tu sada turisti udaraju cipelama po drvenim podovima i stubištima, stoje trenutak tobože tartuffeovski zamišljeni nad tragedijom, koja je postala atrakcija uz ulazninu, a onda odu dalje *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 151)*.

2. *pren*.

Nikša uzdahne, prižmiri svijeću, da svijetlo ne udara u oči, i počne pripovijedati … *(Bego, Novele, 1916, 31)*.

3. *kucati*; *otkucavati (o satu)*.

U to na gradskom tornju počè udarati sat *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 70)*. — Ura je upravo udarala osam sati, kad je Andrijašević stupio u nevelik hodnik gimnazije, žureći se, da udje u svoj razred *(Nehajev, Bieg, 1917, 86)*. — Na tornju seoske crkve udaraše dvanaest sati; on toga nije čuo *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 7)*. — Sat stao udarati, kašljući kao starkelja, Madlena stane škripati, škripati zubima, muklo jecati, drhtati kao prije padavice *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 58)*.

4. *zaudarati*.

Soba sva udarala prolivenim vinom i zagušljivim dimom cigara *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 41)*. — Pečenka – druge jestvine mimolazeć – udarala je još po perju *(Nemčić, Putositnice, 1898, 203/204)*. — Nagorjeti znači: kao malo uhvatiti ognja, n. pr.: Udaraš na paljevinu, da nisi gdje nagorio? *(Kušar, Narodno blago, 1934, 17)*. — Dimnica je meso sušeno na dimu. Kad je meso malo pečeno, da je sirovinom, od neke divljači (n. pr., od divokoze) zadaje divinom, od jarca udara na prčevinu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 96)*.

5. *izlaziti*, *protezati se (o cesti)*.

Na sve strane udaraju iz Praga lijepi drumovi, duž druma obično stoje stabla, drvoredi *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 41)*.

6. *izvršiti (oružani) napad*.

Čerkesi stadoše na nas udarati sa svih strana, kao da su iz zemlje nicali. Polovica moje satnije pogine pred mojima očima *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 156)*. — … i andaluzijski rutavi strijelci sedam mjeseci šteketali kao rulja zvjeradi i udarali na zidine u ime kralja i katoličke crkve *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 104)*.

7. u frazi *udarati zakrpu na zakrpu* u značenju *opetovano popravljati već popravljanu odjeću*.

Nadje Ružicu samu doma, sjedi usried gomile traljavih dječjih rubinicah, krpa sirota djecu, udara zakrpu na zakrpu, neima odkud praviti za dječicu novo na novo *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1876, 72)*.

8. u frazi *zvona udaraju klatnom ostran* u značenju *zvona oglašavaju uzbunu*.

Na kaptolu zvona udaraju klatnom ostran: knez posluhne: da nije biskup Šime ipak poginuo u boju? Jer – zvona zvone angoniju, zvonjavu smrti... *(Nehajev, Vuci, 1928, 258)*.

9. u frazi *udara tko na sto muka* u značenju *muči se*, *teško živi tko*.

Ovo je malo kuća palo s neba u ovu jamu, pa udaramo na sto muka, jer mnoge smače golotinja. Težak je život za siromaka od povoja do pokrova … *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 45)*.

10. u frazi *udarati (u/uz/na) /instrument/* u značenju *svirati*.

Najposlè ju svlada čuvstvo, komu nije mogla da odoli, pa zato sědne i uzè udarati harfu

(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 60). — Najposlije ju svlada čuvstvo, komu nije mogla da odoli, pa zato sjedne i uze udarati harfu *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 77)*. — … udarala je izvrstno u glasovir i pjevala liepo svojim mekanim, ponešto tamnim altom … *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 119/120)*. — Fehim je bio izvrstan svirač i pjevač. Imao je vrlo liep, sladak i jak glas, a u učiteljskoj školi naučio udarati uz violinu, a odprije je već znao uz tamburu i šargiju *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 119)*. —… peklo ju je, što joj kćerka nije znala gotovo nijednoga tudjega jezika i što nije umjela poput gospodskih djevojaka u glasovir udarati, jer da bez toga tobože nije mnogo nade udati se za gospodina *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 73)*. — U crkvi je dobro udarao u crkvene orgulje, a pjevao tanko, visoko, bez kretnje, bez života, bez čuvstva, studeno *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 23)*. — »Milostive« počmu pjevati i udarati u glasovir, ako ga razumiju, jer obično su glasoviri zapremali pol sobe … *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 146)*. — On bi prvi izvukao iz svoje škulje pokraj krme neku starinsku kitaru i počeo da u nju udara i pjeva *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 202)*. — U zavodu izučio sam gimnaziju i filozofiju, učio sam strane jezike, mačevati, plivati, plesati, udarati na glasoviru, nu – bio sam upravo gospodski othranjen *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 275)*. — »Milostive« počmu pjevati i udarati u glasovir, ako ga razumiju, jer obično su glasoviri zapremili pol sobe… *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 286)*.

11. u frazi *udarati u nježnije note* u značenju *biti pomirljiviji*.

Kako bi se tek milostiva gospođa Matilda utanjila, kako li bi udarala u nježnije note, nego li ovo večeras. Ah, kakva je to strašna muka mrziti, beskrajno i bezdano mrziti, a nemati moći ni prilike da tu mržnju iskališ i da najcrnje, najokrutnije želje srca svoga ispuniš … *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 187)*.

12. u frazi *udara komu krv u glavu* u značenju *crveni se tko od uzbuđenja*.

I sluša Jambrek riječ gospodnju, i udara mu krv u glavu od velike i grozne istine, koja se tu objavljuje božjim bojovnicima *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 235)*.

13. u frazi *udara glazba/muzika* u značenju *svira glazba*.

Glazbe udaraju, neizbrojni narod viče i buči, kao valovi mora o klisure *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 119)*. — … i tako se je kucalo i pilo i govorilo o tome, što piše »Pester Lloyd« i »Neue Freie«, hoće li u Parizu skoro buknuti revolucija, a vani u predsoblju udarala je glazba »nadnaravne akorde Walzertrauma: »Leise, ganz leise kling's durch den Raum« *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 193)*. — … a teška koraka i zabrinuta čela izlazi polagano na pozornicu LUCIFER i sjeda na kamen pod stablom u sredini. Glazba svejednako udara *(Kranjčević, Djela III, 1934, 149)*. — Muzika (glazba) udara ili svira, udaraju i bubnjevi i bubnjići (doboši i talambasi), tambure, cindrica (citara), harfa i glasovir … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 117)*.

14. u frazi *udarati koga na muke* u značenju *mučiti koga*.

Po njihovim riječima mogao si Boga zamišljati kao čovjeka svojevoljna, sumnjičava i sebična, koji neprestano i oštro pazi, tko ga moli, a tko ne, pa onoga, koji ga i najmanje uvrijedi, nemilosrdno udara na muke, da mu se osveti *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 55)*.

15. u frazi *udarati porez* u značenju *određivati i ubirati porez*.

A narodi zavisni ili ti nesamostalni jesu oni, koji neimadu ni svoje države ni svoga zakona; nego drugi narod njimi vlada, drugi zakone im kroji, drugi udara i pobira njihove poreze … *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 390)*. — Porez ili porezu, danak, namet, globu vlasti udaraju; ali se kaže još: nametnuti danak ili namet … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 131)*.

16. u frazi *čije srce udara jedino za koga* u značenju *voli tko jedino koga*.

Prodjoše dvie godine, odkako je Ivan poručnikom postao bio, a mlado njegovo srce još sveudilj udaralo jedino za Maru, ginuć za njom istom ljubavju i istim čeznućem, kao nekad … *(Becić, Zavjet, 1882, 106)*.

17. u frazi *udarati na što* u značenju *kritizirati*.

No od sada će očito i iskreno govoriti o tom velevažnom po nas zavodu, i živo udarati na sve one zapreke, s kojih nam dramatička umjetnost zapinje *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 14)*.

18. u frazi *udarati u čiju hvalu* u značenju *hvaliti koga.*

… al' kad mi je stao sam milostivi gospodin udarati u hvalu Lovrinu, omekšalo mi srce, te si mislih, pa ako ne bude pop, opet može biti po vremenu dična glava *(Šenoa, Prijan Lovro, 1932, 266)*.

19. u frazi *udarati u jestvinu / po puranu* u značenju *tamaniti*, *obilno jesti*.

Pukovnik morade kod objeda ostati, za koga su svi nekako osobitim veseljem i gladom udarali u razne fine jestvine … *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 116)*. — Starci su dalje igrali, dalje pijuckali i udarali po debelom puranu, – al' Ištvanić je sve gubio *(Šenoa, Turopoljski top, 1932, 118)*.

20. u frazi *udarati kud puklo da puklo* u značenju *nastojati bez obzira na sve*.

Prevrat, no ne ovaj naravni prevrat, ne ovaj kategorički imperativ našega vijeka, već onaj nasilni prevrat, koji se ne obzira nimalo na okolnosti, hoće li dobro moći uspijevati ili ne, već udara kud puklo da puklo *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 98)*.

21. u frazi *udarati na koga/što* u značenju *nalikovati komu/čemu*.

Po odjeći, po kosi, po kretanju mogao si reći, da udara na kicoša, no izraz lica mu je bio takav, da si mogao misliti – od trista briga već ga briga nije … *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 36)*.

22. u frazi *suze udaraju na oči komu* u značenju *plače tko*.

Suze udaraju, naviru na oči, skaču, lete, polijeću iz očiju, pak se omiču (omaknu se) niz lice, rone se (odrone se) od obraza … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 183)*.

23. u frazi *čovjek udara u jad* u značenju *počinju komu velike muke i poteškoće*.

Čovjek udara u jad (Ti si jutros u jad udario), ili mu drugi jade udaraju, zadavaju (opet su nas osvojili Turci, svake su nam jade udarali) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 190)*.

24. u frazi *pomor udara u ljude* u značenju *pogibaju ljudi*.

Pomor udara u ljude (udario je pomor u ljude, u selo, pomriješe ljudi ametice, odoše svi listom, izginuše do kraja) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 217)*.

25. u frazi *udarati dlan o dlan* u značenju *veseliti se*.

Nu kad čuše, što se je dogodilo, stadoše od veselja skakati po sobi i udarati dlan o dlan *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 115)*.

26. u frazi *srce komu udara kao da će iskočiti iz grudi* / *kao čekić po nakovnju* u značenju *vrlo je uzbuđen tko*.

Bijaše sav blied u licu, a srce mu udaralo, kao da će izskočiti iz grudi *(Becić, Zavjet, 1882, 85)*. — Osjećam kako mi se prsa snažno nadimlju kao kovački mijeh, a srce udara kao čekić po nakovnju i kuje u meni snagu, ponos i radost života *(Angjelinović, Nad gorama, nad vodama, 1937, 32)*.

27. u frazi *udarati u oči* u značenju *privlačiti pozornost*.

Crikvenićanin se podruguje Bakraninu, a ovaj mu vraća, ponosan, da nije ribar nego je »građanin«. Udara u oči velik broj žilavih, krepkih staraca – ima ih, kojima teče devedeseta, a nisu još zreli za zapećak *(Nehajev, Vuci, 1928, 93)*.

28. u frazi *kopita udaraju iskrom o kamen* u značenju *jaše tko vrlo brzo, poput munje*.

… trče u susret knezu, da mu jave – i začas je mimo starca preletjelo petoro ljudi na konjima. Kopita udaraju iskrom o kamen; brz je knez Krsto! *(Nehajev, Vuci, 1928, 153)*.

udarati se udaram se.

1. *sudarati se*.

… slap kaže se mjestu gdje voda teče brzo preko kamenja; svoj: gdje se voda koja stoji udara s brzicom te se kao svija … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 19)*.

2. u frazi *udarati se šakama u prsa* u značenju *kajati se*.

Krist je upravo nagovijestio izdajstvo, a apostoli, obični bradati seljaci i ribari, reagiraju gotovo grubom mimikom na Kristove riječi, udaraju se šakama u prsa, tresu glavama, – ukratko, scena je sasvim ruralna, daleko od svake slatke krasnorječivosti firentinaca ili umbrijaca *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 59)*.

udaren -a -o, *koji je određen; zadan*.

Bilježnik čita iz protokule, da su udarene zabrane na slobodno žirenje, te da se goveda ne će više smjeti tjerati u sječu. Kaštiga je velika *(Kosor, Rasap, 1906, 27)*. — »Život je zločin, na koji je udarena kazna smrti«, odsiječe Franko, jurist *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 4)*. — A šarže, koje bi mo-

rale da vode, nemarno glavinjaju kud koja i teturaju kao da su pijane. Nisu to nikakvi stari, iskusni i pouzdani »smjerovođe«, koji su jamčili za udareni smjer svojom glavom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 68)*.

udariti udarim.

1. *zadati udarac kome, fizički napasti, mlatnuti koga.*

Doktor ga uzme ispod pazuha, povede na vrata i baci na ulicu, udarivši ga šakom u zvijezdu po svim pravilima engleskog boksanja *(Matoš, Umorne priče, 1909, 117).* — Kao bijesna zvijer zaleti se na mene i udari me šakom u čelo, te se bez svijesti sruših. *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 175)*. — ... i udari šakom starca u lice, da ga je oblila krv *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 227).* — Mjesto biti, tući ili udariti koga govori se i: devetati, gruhati (biti s bukom), lijemati, linjati, lupati, mlatiti, mlaviti […] tako ga je lako udario, tri mu zuba u grlo sasuo *(Kušar, Narodno blago, 1934, 202)*. — ... i udarivši žandara, koji ga htjede uhapsiti, suhom kobasicom po glavi, da je pao niz ljestve *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 75).*

2. *pren.*

Zagušljiv zadah i zapah nekog polumirisa udari mi u glavu. Posred sobe vrtjela se debela, zažarena žena oko limene sprave, peći, šta li, na kojoj cvrčahu kobasice te izrezano meso ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 79)*. — Jer on je nju udario u ponos, u sâm život. Prezreo joj jedinu kćer, krv, ime i ljubav njenu *(Car Emin, Starci, 1917, 36)*. — Te tri riječi ga udariše u prsa kao da je odnekuda doletio kamen pa ga nenadano pogodio *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 122)*. — Slap kiseljastog trulog vonja udario je u nos cijelom pisarskom personalu i svi se trgli nad onim skandalom u ladici *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 158)*. — Laganim korakom zavuče se brijač u dimnjak. Dim mu udari u oči, u nos. Kihnu *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 151).*

3. *snažnim zamahom lupiti po čemu ili o što.*

... naputiv ga, da na vrata lupa, što on i učini, udarivši šakom nekoliko puta po vratih *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 153).* — ... i udarivši šakom o stol, viknu gromkim glasom *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 174).* — ... skoči od radosti u vis, kao dječak, udarivši sarom o saru *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 79).* — Ali mali »kanonik« skoči do muzikaša Jožice, te udarivši bijesno po njegovu bajsu zaurla *(Kovačić, U registraturi, 1911, 289).* — ... a onda mu se odjednom oči zakrijesile i uzviknuo je udarivši se dlanom po čelu *(Batušić, Argonauti, 1936, 78).* — ... vikne Branka udarivši nogom o pod *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 39).* — Silazi [rijeka Adiža] najprije ravno na jug kao da se nakon vrludanja dolomitskim provalijama zaželjela mira ravnice, ali tu je odjednom udarila u tvrde zidine starog veronskog zamka Castelvecchia, pa mijenja smjer *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 43)*.

4. *tresnuvši o što razbiti.*

O, majko moja, evo ću baciti / Sa glave vienac mekušnih ružica; / O tvrdi kamen udarit ću / Sićušnom razbludnom tamburicom *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 219)*.

5. *napasti, navaliti.*

Stade bo se ljuto kajati, što je toli nesmiljeno udario na nju, nepitajuć ju prije, da li je zbilja kriva *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 109).* — ... te bude u brzo zaključeno, da stariji djaci, ako ih izazovu kalfe, udare na njih batinami i kamenjem ... *(Tomić, Pošurice, 1887, 61).* — A kad su bili još samo dan hoda udaljeni od grada, kralj dozna za sve strahote nepoznata viteza [...] i htjede da vrati kraljevnu u svoje kraljevstvo, a sam da udari na grad i da ubije opaka viteza ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 143).* — Kad minu svatovi, udarit ću svom silom na buntovno plemstvo, i kraj je njihovoj slavi *(Šenoa, Kletva, 1934, 235).* — Mi u Kaptolu nismo znali, da će Prišlin s one strane na nas udariti ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 384).*

6. *pren.*

Udario ga nemio udes, kao grom iz vedra neba .... Tko bi mislio, večeras, kad je sjedio s Anicom na klupi, da će se takova šta dogoditi? Pa istom njezin otac, šta će jadni starac, kad čuje viest, od koje nemože biti strašnije *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 155)*. — Zlo udara na ljude (Udarilo u naše selo svako zlo i palež) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 192)*. — Nekaka je boleština udarila u naše selo, sjeknula (buknula je, pojavila se) u našem selu … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 208)*.

7. *krenuti*, *poći*.

Tito bio udario put Trsta preko Učke *(Kumičić, Sirota, 1885, 46)*. — »Bio sam u brizi, kćerko, da nisi stranputicom udarila!« Reče major jedinici svojoj, pogladiv ju rukom po glavi *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 150)*. — U te dneve ja i vicekonzul austrijanski [...] vraćajući se s izložbe u Beču, udarimo na Banjuluku *(Martić, Zapamćenja, 1906, 83)*. — … izmuca častnik, izadje iz dvorane, duboko i nespretno klanjajući se, pobrza u dvorište, vrgne se na konja i udari oštrim kasom put Karlovca *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 14)*. — Kralj primi ponudu i udari na put prema nepoznatom gradu dobroga viteza *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 143)*. — I ne pazeći ni na koga, knez podbode konja, a ona četiri čovjeka, što su s njim, udare za njim *(Nehajev, Vuci, 1928, 154)*. — Zatim uze iz kuta prah, spusti se niz stube, priveza smotak praha jednomu stupu, na kojem stajaše čardak, zataknu u nj dugu, suhu šibu, zapali je gubom i udari onako u okovima u bijeg *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 123)*. — Bonum mane, reverende domine, nakašlja se Lolić, uhvativ konja za uzdu, kamo ste udarili? *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 197)*. — Po-zor! Stupati, pravac crkvica na brdu! Satnijo, stu-paj! Satnija se opet ganula i udarila na bijelu kapelicu, što stoji na brdu povrh kasarna *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 109)*. — Slično značenje kao poći, otići imaju kašto glagoli […] udariti (Udari preko livade. Udare po svom carstvu tražiti lijeka) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 82)*. — Zadrhta mu ruka i nemoćno se spusti. Okrenu se naglo Marko, ispane iz šume, pa udari kući *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 215)*.

8. *pren.*

A sada se sve uzburkalo u njenoj duši. Nema kormila, a nema ni sidra. U jednom času mienjaju se u njenoj duši skroz oprečne misli, u srdcu oprečna čuvstva. Ne zna, kuda, kojim pravcem da udari. Stoji bez odluke *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 243)*.

9. *započeti što*, često u frazi *udariti u ...* u značenju *početi ...*

Baba taki žacne se i udari plakati, pa kaže, neka bježi, kud ga oči vode *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 145)*. — Sigurno su došli, da me muče! pomisli nesretnica i udari u očajan vrisak *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 121)*. — U taj čas hrupiše tri, četiri tete s testijami, i udariše s Margom u divan *(Tomić, Pošurice, 1887, 55)*. — Kad su smirili gladne želudce, zapale svoje kratke lulice i udare u razgovor *(Tomić, Pošurice, 1887, 223)*. — Udarili živo u mrtvu latinštinu srednjega vijeka. Što još bijaše polubudno od mladje generacije, to je bacalo porugljive poglede na starce i sarkastično se osmjehivalo … *(Kovačić, U registraturi, 1911, 217)*. — Udarili u razgovor, pa se zadivanili *(Ivakić, Kapelan, 1919, 39)*. — Pikhadut i ne osvrnuv se na to, važno i dostojanstveno pozdravi Pericu i Marijanu, dočim zlatna mladež udari na to u kihot i hohotanje *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 186)*. — I udari svjetina u glasan plač ... *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 95)*. — Generalitet je ustao, moglo je biti pola jedanaest, i odvezao se autima [...] a Ratković-Jablanski je udario da pije s kadetima i lieutenantima, kao što je tradicija, u slavu sutrašnjega velikoga dana *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 193)*. — Župniku već nije bilo do drijema, i kada kola opet brže poletješe pod brdom, udari svećenik u razgovor sa seljakom *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 52)*. — Kad su bile gospođe udarile u najžešće preklapanje, a gospoda se skupila bila oko barunića, koj' se je upravo iz Pariza povratio bio, umaknu Dobranić neopazice ... *(Šenoa, Vladimir, 1933, 27)*. — Kad je ko udario u smijeh: da se nadušio smijati … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 182)*. — … udari, okrene, brizne plakati … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 183)*. — … udare na kar (pokaraju se) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 201)*.— Molitvu prije pobune otpjeva zbor tolikom vještinom, da je sve općinstvo udarilo živo pljeskati *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 84)*. — Spleli su to, tako, udari mlinarica u grohot, dok si ti vreće brojio, no u mene su, hvala Bogu, zdrave oči *(Šenoa, Kletva, 1934, 89)*. — Milost! Milost! udari Jelisava jecati, raširiv ruke. Za ime višnjega Boga, milost! *(Šenoa, Kletva, 1934, 309)*. — Majko! Majko! udari Marija vriskati, skočiv na postelji. Zdvojna od straha zaboravi ženski stid *(Šenoa, Kletva, 1934, 329)*. — Žena, kako se pogleda u ogledalo,

udari u plač i jauk … *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 53)*. — Sad mi se je ukazala bogovska slika. Ženskinje udari u vrisku. Svi bježe kud koji *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 260)*. — Pikhadut i ne osvrnuvši se na to, važno i dostojanstveno pozdravi Pericu i Marijanu, dočim zlatna mladež udari na to u kihot i hohotanje *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 328)*. — Pred kućom Atlagića udarili svi u divan o nastajnoj ljetini; svi su se radovali, zaokupljeni veličajnim dojmom proljeća: bit će kruha i vina! *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 79)*.

10. *dati se u što, svim silama činiti što.*

Pored dati se na trgovinu kaže se i udariti u trgovinu (Za vrijeme rata sve je udarilo u trgovinu) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 133)*. — Tek u četvrtom stao on i cipele jače derati i to na vršcima: udario momak oštro u nogomet. Pri tom se nekako spotaknuo i zapeo u školi … *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 97)*. — Uzme ona svoju motiku, udari živo kopati. – Udara ona junački i sve ishukuje, želeći u njemu probuditi želju, da se malo pokaže *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 91)*. — Janja diže naglo pogled [...] al ga i umah obori, udariv nanovo kopati čudnom žurbom *(Draženović, Djela I, 1947, 11)*.

11. *navaliti velikom žestinom*; *početi snažno padati, puhati (o kiši, vjetru, snijegu, valovima, suncu)*.

Pred vrati nadjemo věrnoga tiburskoga tumača, koga da se otresemo, nagnemo hrliti, osobito što je kiša od sipa udarila u pljusak, a mi bez štitakah *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 108)*. — Ne da kapetan, da odahnemo. Lako njemu na konju. Kad je unoćalo, udari opet kiša, zapadosmo u klanjce jadikovce … *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 13)*. — Preko Čadjavice kad smo išli, snijeg grozan udario. Svratimo se u jednu žalosnu baraku načinjenu od granja ... *(Martić, Zapamćenja, 1906, 112)*. — Dok je kod kuće bio, spavao je na lijevoj, ali na lijevu stranu udari jutrom prvo sunce, pa se bojim, da će ga probuditi *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 70)*. — Dok je kod kuće bio, spavao je na lijevoj, ali na lijevu udari jutrom prvo sunce, pa se bojim, da će ga probuditi *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1919, 317)*. — Udari prvi jug i goleme naslage snijega počeše se staložiti ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 69)*. — Kad pada velika kiša, reče se: [...] Udari kiša, jedina ruko Božja! i iz neba i iz zemlje *(Kušar, Narodno blago, 1934, 11)*. — (Svečera je kiša udarila, a po noći poledica pala) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 13)*. — Jug zapuhnu, sunce udari svom žestinom na zemlju i zbrisa reći bi u jedan hip sa krajine snježno ruho *(Šenoa, Diogenes, 1934, 74)*. — Opći je potop udario talasima i baca gole ljude u propast, dolje se otvaraju grobovi i skeleti postaju tijela, kaos i panika zavladali su nevoljnim ljudskim rodom … *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 61)*.

12. *otkucati (o satu)*.

U to udari zvono na bližem tornju drugi sat po polnoći *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 147)*. — Da lagodno tamo odpočine / Od napora puta i vrućine; / Pa kad s tornja udarilo devet, / Moro mladić spremit se u krevet … *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 76)*.

13. *naglo poteći.*

… već udri, kud je dohvatio, neštedice i nemilice po došljaku lijevom i desnom, da je tome odmah udarila krv na nos i na usta *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 100)*. — … trgne, otvrze krv na nos (udari, skoči) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 215)*.

14. *pojaviti se na površini, izbiti; niknuti.*

Oči mu se opet zaklopiše, a na čelo mu udari hladan znoj *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 253)*. — Na njegov pogled udarila u njeno žutkasto-prozirno lice tiha, jedva vidljiva rumen ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 24)*. — … već sredinom lipnja trebalo je prvu lošu travu pokositi, da iza nje udari čistija i plemenitija … *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 134)*.

15. *zabiti, zakucati.*

Kad dodju na razkršće, razstat će se na tri strane. Pitaju se braća: Kako ćemo se opet naći? Znate šta, veli najstariji brat, udarimo svaki svoj nož eno u ono drvo *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 118)*. — Sutradan je Matiju kršćanski sahranio i udario mu u grob čvrsti hrastov krst, a gospoji Jelici pisao, da je njezin muž pokopan na Crnom Vrhu uz druge junake i da će ga ondje zaufano naći *(Krnic, Jedrina, 1916, 150)*. — Spomenike im postaviše drugovi i na nje udariše njemačke napise ... *(Horvat-Kiš,*

Istarski puti, 1919, 22). — Udariti postolama potplate ili potkrpe i potpetnjake znači: promijeniti im donji dio … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 105)*.

16. *postaviti*, *podići.*

Konstantin vodja, biesni Vizantinac, / Mačem i vatrom Srijem opustio. / Kraj Save rieke iznad sela biela / Udara šator. Ljetno sunce žeže *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 77)*. — … a oni prepredeni skakavci, što i ovdje u nedohvatu bure i studeni tabore udariše i zulume u zatišju vazdan počinjaju, i oni obustaviše zaglušnu svoju zuku … *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 45)*. — Razgledavši okolicu, odlučio sam ovdje udariti tabor *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 45)*.

17. *napraviti ranu, ozlijediti.*

Je li ovako bilo: ti staja pred konzulom, a ja do tebe, konzul nešto oko puške baratao, pa mu se odapela i tebe udarila. Danas si čovjek, a sutra crna zemlja… *(Martić, Zapamćenja, 1906, 85)*. — Kaže se obično: Upekla ga, ujela ga guja, ali i: udarila ga, opila ga guja *(Kušar, Narodno blago, 1934, 34)*.

18. *staviti*; *obuti i odjenuti*.

Jednoga dne urani Čokolin, stade pred kositreno ogledalo, osvjetla se, kako je znao, udari na sebe suknenu dolamu, svijetle čizme sa srebrenim resicama … *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 13)*. — … udariti sedlo na konja: osedlati ga; oduzdati konja: skinuti mu uzde … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 31)*. — Mladac skoči veselo na noge, radost zasja u njegovu licu. I opasa ljutu posjeklicu i udari kalpak na glavu *(Šenoa, Kletva, 1934, 237)*. — U hip udari Horvat kapu na glavu, uhvati štit i buzdovan, dignu glavu visoko i zafijuknu tri puta poput ptice … *(Šenoa, Kletva, 1934, 297)*. — Ali da bi se na krevetu moglo ležati, treba još na nj udarit posteljinu, t. j. modrace ili dušeke … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 78)*. — Komadićem drvca zatiskam rupu na burencetu i udarim opet preko nje obruč *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1938, 216)*. — I sve u takvim mislima udari na se ponajizabranije odijelo, navuče bijele rukavice, te se sve ogledava po kući … *(Draženović, Djela I, 1947, 50)*.

19. u frazi *udari glazba* u značenju *zasvira glazba*.

... i na zapovjed: »hajd« udari glasba poputnicu ... *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 65).* — A onda je udarila glasba i oni u bojnom redu otisnuše u šume, gore i vrleti, da uništuju vječne dušmane ljudskoga roda ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 159)*.

20. u frazi *udariti pečat/žig/biljeg* u značenju *utisnuvši, pritisnuvši kakav znak obilježiti što i/ili stigmatizirati koga*; *ostaviti trag, imati utjecaj.*

Istom sada udarilo bi zdravničko vieće na tu robu i pisma pečat, pod kojim su se mogla dalje u sviet odpremati. Taj pečat prikazivao je carskoga orla ... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 168).* — Činjaše se, da su te zgode udarile biljeg njezinoj naravi, pa možda zato i nije djevojka udarila u plač, primivši onu kartu *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 14)*. — Ti prirodni doživljaji moje prve mladosti udarili su neizbrisiv biljeg svemu mojem budućem životu, biljeg plahosti s jedne i iskrenosti s druge strane ... *(J. Kozarac, Tri ljubavi, 1919, 7).* — Ti prirodni doživljaji moje prve mladosti udarili su neizbrisiv biljeg svemu mojemu budućemu životu, biljeg plahosti s jedne i iskrenosti s druge strane ... *(J. Kozarac, Tri ljubavi, 193X, 150).* — ... trgnu svoj mač i udari njegovom drškom svoj pečat u vosak. Na dršku mača, reče, urezan je moj pečat. Stavljam ga amo, znak vjere svoje ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 197).* — Istom sada udarilo bi zdravničko vijeće na tu robu i pisma pečat, pod kojim su se mogla dalje u svijet otpremati. Taj pečan [sic!] prikazivao je carskoga orla ... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 273).* — Sve od doba bijega iz Portugala, gdje je Inkvizicija palila lomače i udarala usijane žigove sramote u živo meso, pa do današnjih amsterdamskih dana, Izrael se uporno i nepopustljivo drži svoje davne tradicije *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 129)*.

21. u frazi *udariti cijenu* u značenju *nametnuti (nepovoljnu) cijenu*.

Ni za dlaku više, ni za dlaku manje, majko Gončinko, to je i onako ciganska cijena, koju sam sebi na štetu udario *(Šenoa, Kletva, 1934, 711)*.

22. u frazi *udariti na što stijeg* u značenju *osvojiti što*.

»Juže dvigoše Turci,« opet se digoše Turci, ali ne sa vojskom sandžakovom, da sebi pokore otpornu hrvatsku vlastelu, nego se diže

čitava turska sila, da na Budim i Beč udari stijeg prorokov *(Nehajev, Vuci, 1928, 245)*.

23. u frazi *udariti na koga silu* u značenju *vršiti na koga pritisak*.

Sutradan umah skoče neki članovi zadruge Gavanović i udare na kućegazdu Ilariju silu, neka smjesta ode općini i navijesti diobu *(Kosor, Rasap, 1906, 69)*.

24. u frazi *udariti na koga ucjenu* u značenju *pritiskom iznuditi novac od koga.*

Najgore, što mu se može desiti, jeste to, da mora trgovcima platiti propalu jamčevinu – a to je za nj onda lako. Kad bude slobodan, poći će u Gradišku i Marano, jer mu je te grade, kako se tvrdi, poklonio cesar, pak će udariti na njih ucjenu od 30.000 dukata *(Nehajev, Vuci, 1928, 110)*.

25. u frazi *udariti koga na muke* u značenju *podvrgnuti koga mučenju*.

To je bezumno. Što ih nisi udario na muke. Sve bi ti priznali i vratili čarobnu ružu, ako je zaista opet stvorena *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 43)*.

26. u frazi *udariti komu u glavu* u značenju *obuzeti koga, djelovati na koga*.

Vino mu udari brzo u glavu, a kraj toga ga još većma razplamti liepa Sofija ... *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 244).* — Zar se i sam opojio supijanim oduševljenjem Joze Smoljanovića ili su mu ona dva špricera udarila u glavu? *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 173).* — Po svoj prilici je pročitao kakvu fantastičnu noticu u »Deutsche landwirtschaftliche Presse«, pa mu udarila u glavu ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 233)*.

27. *udariti komu u oči* u značenju *privući čiju pozornost.*

Pavlu Petroviću udarilo u oči, što njegova zaručnica posvećuje premnogo brige toileti *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 65)*. — Naročito mi udarila u oči vrlo mlada barunica ... *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 72).* — Ne možeš ne govoriti s njim, kad za jednim stolom jedete. Odmah bi to drugima udarilo u oči *(Perković, Novele, 1935, 115)*. — Isprva nije to nikomu udarilo u oči, gdje kljasti božić iza busije [...] gađa svim mogućim oružjem... *(Draženović, Djela I, 1947, 49).*

28. u frazi *udari krv u lice komu* u značenju *pocrvenio je (od stida) tko.*

... jer mi se nekako vidi, kao da se je jedna od gospodja u vas vragometno zaljubila. Lobinski pomisli odmah na Paulinu, te mu sva krv u lice udari [...] Lobinski se još većma smete i zarumeni tim više ... *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 52/53).* — Stana, koja je svaku rieč napeto slušala, poniknu očima i krv joj udari u lice ... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 45).* — Čim te malo dirnem, krv ti udari u lice, pa se zarumeniš, kao jabuka ... *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 32).* — Stana, koja je svaku riječ napeto slušala, poniknu očima i krv joj udari u lice ... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 73).*

29. u frazi *udari krv u glavu komu* u značenju *ražestio se tko.*

Kad razabra kroz stakla prizor, koji se u tom času u sobi sbivao, udari mu sva krv u glavu, te se je jedva mogao držati na drvetu da nepadne [...] Oh zašto neponesoh revolver sa sobom! hukne Lobinski tresuć se od boli i bjesnoće! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 350)*.

30. u frazi *udari koga kap/kaplja* u značenju *doživio je moždani udar tko.*

Jedne ga noći u Zagrebu donesu kući na hintovu mrtva iz kluba. Kog [sic!] taroka ga udarila kaplja *(Matoš, Iverje, 1899, 57).* — Nije mogla ni da rekne sve što joj je bilo na jeziku, kadno ju je udarila kap, kano strijela *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 135).* — Moj sin Tuna, tvoj nesudjeni zet, eto baš sada izdahnuo [...] Udarila ga kaplja; jučer smo malo veseli bili i malo više pili ... *(Korajac, Šijaci, 1918, 115).* — ... kada je gospodin šumarski nadsavjetnik ustao, sama od sebe [...] prepukla je jedna šlifana čaša u kredenci. Nekoliko minuta poslije toga događaja gospodina šumarskog nadsavjetnika udarila je kap, i još ima takvih ljudi koji ne vjeruju u Boga! *(Krleža, Evropa danas, 1935, 239).*

31. u frazi *udari kiša iz očiju komu* u značenju *krene tko plakati*.

Slavan je to čas i mlađi šmrcaju i brkaju pod nosom svilnu pahulju, a ženskoj čeljadi udari kiša iz očiju. Da, svu tu čeljad vezaše staro ognjište, kao matica pčelinjak! *(Hanžeković, Novele, 1932, 36)*.

32. u frazi *udariti u sav glas* u značenju *viknuti*.

»Majstore Grga! Majstore Grga! Ne bi li malo amo?« udari u sav glas čavlarka *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 74)*.

33. u frazi *udariti običnu frazu* u značenju *reći što očekivano, na uobičajen način.*

Dok je sjedao, Marko pogleda Gorku vrlo pažljivo u oči. – Onda, što ćeš nam pričati, Marko? – udari Ivan svoju običnu frazu vrlo hrabro *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 182)*.

34. u frazi *udariti protivnom strujom* u značenju *promijeniti mišljenje*.

… preinačio je svoje mnienje o tih člancih i o čitavom Perici Kimavcu, te je udario protivnom strujom, kako to čine sve pametne i učene glave *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 176)*. — … preinačio je svoje mnienje o tim člancima i o čitavom Perici Kimavcu, te je udario protivnom strujom, kako to čine sve pametne i učene glave *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 318)*.

35. u frazi *udario je plamen iz čijih riječi* u značenju *iznenada je i silovito riječima povrijedio koga tko.*

Jesam, – rekla je Jelena mirno, a Pavle je osjetio, kako joj je iz riječi udario plamen i kako je liznuo po njegovoj duši, kao što lizne plamen peći, nenadno otvorene peći *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 94)*.

36. u frazi *udariti natrag od svoje riječi* u značenju *povući svoju riječ*.

Nešto tvrđa od obećanja je riječ (poštena riječ), koja se daje, zadaje pa se onda drži – ili se pomeće (Pometnuo je svoju riječ), gazi, krši, poriče (Carska se ne poriče), od nje se udari natrag (Udario je natrag od svoje riječi) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 165)*.

37. u frazi *udariti/biti tuk na luk* u značenju *nadmetati se istim sredstvima*.

Udario tuk na luk (jednaki na jednakoga) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 206)*. — A ako je pripovijest Kostićeva »tuk na luk« Sremčevoj, – to je samo u toliko, što dokazuje, da je »konservativna« bezumna politika selu isto onako štetna, kaošto i socijalističko-radikalna *(Matoš, Kritike, 1940, 105).*

38. u frazi *udariti u staru žicu* u značenju *vratiti se starim navikama i običajima.*

Ti si gadna, gadna grešnica. Ali ne laži, ne varaj, ne kradi, ne robi i možeš mirovati od mene; no udariš li u staru žicu, sve ću odati ocu *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 280)*.

39. u frazi *udare komu njegove muhe* u značenju *postane hirovit i svojevoljan tko*.

Mica ne priznaje nikakvog vježbovnika, pa kad njoj udare njene muhe, onda se ona baš nasred satnije razigra, i svoj ples obično završava neugodnim i vonjavim finalom, pa zarzne dva tri put i onda se smiri *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 115)*.

40. u frazi *udarit će tko* u značenju *pojavit će se iznenada tko.*

Rasime! Bogom te zaklinjem, idi! Udarit će mi majka, pa kud sam onda pristala, a babo mi je ljući od akrepa! Tako mi Boga, rusvaj će načiniti! Idi, idi, pa dođi makar drugi puta … *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 13)*.

41. u frazi *pod mač koga udariti* u značenju *ubiti*, *posjeći koga*.

… muško, žensko pod mač okrenuti, pod mač udariti: sve posjeći … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 205)*.

42. u frazi *udariti u tutanj i maglu* u značenju *brzo otrčati*, *odmagliti*.

Gospodin satnik je naglo okrenuo Micu na stražnjim nogama, te se ona, sasuv grmljavinu neuljudnih tonova i svu silu gvala i jabuka šarenih, popela i rznuv obijesno, udarila u tutanj i maglu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 41)*.

43. u frazi *udariti nokat* u značenju *pobjeći*.

… slično kako pobjeći, uteći [...] podbrusiti pete, udariti nokat (Udario nokat kroz šumu) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 85)*.

44. u frazi *ni dlan o dlan ne bi udario* / *što bi dlanom o dlan udario* u značenju *brzo, začas*, *u tren oka*.

Ni dlan o dlan nebi udario, / Nit od puške maglu odvojio, / Nit se pjena u Neretvu slegla, / Eto kite pod Norin pod kulu *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 328)*. — I što bi dlanom o dlan udario, eno ga, ludo i bezglavo čeljade, što čas prije klikovaše, stade sada plakati i revati i valjati se po onom kožuhu od ljutog jada *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 18).*

45. u frazi *udariti korak na se* u značenju *ustuknuti*.

Mato, dragi moj Mato! – uzklikne neznanac i hoće da ogrli trgovca Stanića, koji se trzne i udari korak na se. – Mato, što me ne poznaš? Što ne poznaš više svoga kuma? –

pitao je neznanac u čudu *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 130)*.

46. u frazi *udariti natrag* u značenju *nazadovati.*

I od sad se gizdala kao paunica, i od sada majka potajice odnosila i žito i živad i drva i smok u nezasitnu Jakobovu škrinjicu, da podmiri puste želje svoje razmažene izpraznice. Oćutilo to i gospodarstvo, pa udarilo natrag … *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 82/83)*.

47. u frazi *udario je uspor* u značenju *poplavili su pritoci riječni ili morski*.

Udario je uspor, n. pr., savski, morski znači da je Sava, more tako naraslo da su vode koje u nj utječu udarile natrag *(Kušar, Narodno blago, 1934, 20)*.

48. u frazi *udariti jaje na tavicu* u značenju *ispeći jaje.*

Znaš, bojim se, da ne bi ostao gladan, pa mislim, možda bi bilo dobro, da udarim još koje jaje na tavicu sa slaninom *(J. Kozarac, Rodu u pohodu, 1911, 69)*.

49. u frazi *zmiji odsijeci glavu, udarit će repom* u značenju *zlo uvijek nađe put.*

Samo kad je tvoja savjest mirna, a zlobni jezici neka brbljaju, što ih je volja. Što ćeš: zmiji odsieci glavu, udarit će repom! *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 79)*.

udariti se udarim se, *sukobiti se*.

Malo tomu postajalo vrime, / Opet su se vojske udarile *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 174)*.

udarljiv -a -o.

1. *koji je sklon tučnjavi*.

U Salima djeca udarljiva, da čitava mahala od njih ne more obastat u miru. Vazda na ulici, pa ti se nabacuju kamenjem, prahom, kalom … *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 151)*.

2. u frazi *udarljiv kao kozle* u značenju *koji je sklon tučnjavi*.

… bije kao grom – udarljiv kao kozle … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 202)*.

udati udam, *učiniti da ženska osoba stupi u brak*.

Čedo moje, Stano, da te sad udamo! / Evo mladoženja, pogledaj ga samo *(Velikanović, Otmica, 1901, 49)*.

udati se udam se.

1. *stupiti u brak* (za žensku osobu).

Za nju momka u selu nema ... Sve joj se druge jesenas udale, ona jedina ostala. Za nju kuće u svemu selu nema … *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 104)*. — Za svog prvog supruga, doktora Pavlinića, advokata i ministra, udala se Ksenija Radajeva potpuno hladnokrvno, iz interesa, s računom, kao što se tako udaju mnoge građanske djevojke *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 110)*. — Ej, da sam muška glava, ne bi me možda ćako mrzio bio, jer s muškarcem ne izumire ime, prenaša se dalje na buduća vremena; a ženska, ako se uda, izgubi svoje ime, a tako i njezina djeca, ako su poštena i zakonska *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 251)*. — Momak se oženi djevojkom ili s djevojkom (uzme djevojku za ženu), a djevojka se uda za momka (pode, otiđe za njega) … *(Kušar, Narodno blago, 1934, 46)*. — I udala se snaša Kaja za didaka Jakšu Stojšića. Bože, tko bi to prije bio rekao? Nitko se tome u čitavome selu nije mogao dosta načuditi *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 66)*.

2. *pren*.

Pomaknu i mene s mjesta, / Vaša zemlja udovica / Opet posta tad nevjesta, / Udade se u svoj rod … *(Preradović, Djela I, 1918, 136)*.

udav, m.

1. zool. *golema tropska zmija koja žrtve obavija oko vrata.*

Grlit je strastveno, biesno, kô udav košutu plahu, / Stiščuć joj opornu grud, mirisni dišuć joj dah *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 88)*. — Lav je, štono gladan ispod palme spava, / Udav hladni, što se u čvor omotava *(Nazor, Nove pjesme, 1913, 9)*. — U takovom trenutku bijaše mu kano udavu, kada proguta životinju i nasiti se za nekoliko mjesecih *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 184)*. — Njegov ručak sastojao se iz supe, dva para pečenih pilića, obroka pečene janjetine i djulbastije, variva, zavijače s jabukama, litre vina, crne kave itd. itd. I sad se očajno borio ko udav i znojio, da sve to probavi *(Kosor, Razvrat, 1923, 264)*. — ... neshvatljivo daleko, gdje plaze udavi i bodu otrovni komarci *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 13)*. — O Ženo, daviš nas, daviš, ko okrutno blistavi udav, / i kao turpija tupa svrdlaš nam ranjive grudi / [...] / o ženo, o sodomska zmijo, smrtonosna rano i ljubav *(Krleža, Simfonije, 1933, 151)*. — ... naduven kao udav, samo što paluca jezikom kao guja ... *(Cepelić, Malo*

šale – nešto zbilje, 1936, 146). — U takovom trenutku bijaše mu kano udavu, kada proguta životinju i nasiti se za nekoliko mjeseci *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 326).* — ... dok Dunav kao stari udav plazi *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 299).* — ... gdje svi moralni problemi gamižu oko čovječuljka i crvuljka kao škorpijoni, rakovi, gušteri, otrovnice, riđovke, udavi, krokodili ... *(Krleža, Djetinjstvo u Agramu, 1952, 42).*

2. *pren.*

»Kakva je razlika izmedju dobra i zla po tvome?« [...] Dobro je žrtva, koju guta udav *(Kosor, Razvrat, 1923, 100).*

udavača, f., *djevojka koja se udaje.*

Dever, čim u sobu medju děvojke stupi, postavi svoj kolač i bukliu na stol, na što i udavača pristupi, te izpěva [...] Čim udavača otu pěsmu svèrši, počmu se věnci viti *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 13).* — Došavši u dvor djevojački naidju svatovi na mnoge zaprieke i prepone. Vrata od ajata, sobe ili klijera, gdje je udavača, kruto su zaprta, valja da stari svat plati i otvori na toj kuli vrata *(Stojanović, Slike, 1881, 231).* — Djever, čim u sobu medju djevojke stupi, postavi svoj kolač i bukliju na stol, na to i udavača pristupi, te izpjeva [...] Čim udavača ovu pjesmu svrši, počnu se vienci viti *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 16).* — »Pa šta misle oni, da je njihova udavača princeza, da se po nju sto puta dolaziti i moliti mora« – govorila je razjarena tetka *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 129).* — Ne bi se reklo po uzrastu njezinu, da je vrlo, vrlo mlada i da jê još, kao udavaču, na sajam ne povedoše *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 5/6).* — Govori se: prispjeti na udaju, dorasti do udaje, stati na udadbu, djevojka na udaju, do udadbe, na polici, udavača, ùdadbenica, t. j. djevojka koja se udaje *(Kušar, Narodno blago, 1934, 44).*

udavačin -a -o, *koji se odnosi na udavaču.*

... jer bez suza udavačinih nema sreće ni blagoslova u braku *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 145).*

udavati udajem, *davati djevojku u brak.*

Srbija će svate kumovati, / a *Baćuško* djeve udavati, / Jednu udat' za rodjaka svoga ... *(Martić, Osvetnici V, 1881, 36).* — »Nemojte me tužnu udavati, / Kad mi srce za udaju nije ...« *(Botić, Petar Bačić, 1885, 329).* — Ja sam svoja, pa ako vam štogodj nije pravo, a vi mi recite, al udavati me neće nitko! *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti II, 1889, 41).* — Gospoda će okruniti kraljâ, / Tebe mladu udavati hoće *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 298).* — Stao je takodjer proširivati kuću i druge zgrade, pa da će ove godine i Anicu udavati ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 340).* — Povi ona i drugo dijete, muško, begovića [...] Suneti ga Hakibeg slavljem kao da udavaše jedinicu *(Hanžeković, Novele, 1932, 110).* — Ženiti se, udavati se, gospodine moj, jedan je od ponajvažnijih poslova u životu. Tu ne može, ne smije nikakova šaranja ni diplomacije biti *(Šenoa, Branka, 1933, 46).* — Kunemo se [...] da ćemo svakog izdajicu našeg posvećenog bratstva bježati kao kugu, nit se s njim ženiti, niti kćeri naše za njega udavati ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 166).*

udavati se udajem se, *stupati u brak* (za žensku osobu).

Žena, koja ništa nema, ne smije se udavati, jer takova je udaja prevara *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 124).* — Nikad kule ostaviti ne ću, / A ne ću se nikad udavati *(Hrvatske narodne pjesme III, 1898, 138).* — Zarekoh se, zatekoh se, / Da se ne ću udavati / Za junaka za malena. / Nastadoše zla vremena, / Udadoh se za malena *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 116).* — Udajem se daleko ... čak u Ježević, onamo pokraj Cetine! *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 106).* — Priša mi se udavati / A za ono momče mlado *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 45).* — Taj mi križ dade mati moja, kad mi se bilo udavati, a ja ga pričuvah za unuku *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 55).* — Vi se udajete. U kuću će doći nov gospodar *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 229).* — Osim toga tu je i mlađa kći, petnaest joj je godina, udavala bi se i ona, a eto starija se ispriječila pred njom! *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 174).* — Ona je sama, čitav dan u teškom iscrpljujućem poslu za njega, za svog jedinca, kojemu je posvetila svoj život i radi kojega se nije htjela udavati ... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 47).* — Žena, koja ništa nema, ne smije se udavati, jer takova je udaja prijevara *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 221).*

udaviti udavim.

1. *usmrtiti stežući koga za grlo, zadaviti.*

... nu kod nas moraš da namažeš svakog djavola, ili da ga namažeš ili da ga pustiš, da te okrade, ako želiš, da ti ukloni čaporastu ruku ispod grla, koja hoće da te udavi ... *(Kosor, Razvrat, 1923, 26).*

2. *ugušiti.*

U tili časak svale se konji i kočija u duboku vodu, gdje i gospodara i kočijaša i konje silni vrtlog zahvati i udavi *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 140).* — Finijim i nježnijim sladokuscima navalila voda na usta, da ih malone udavi kaplja od požude ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 66).* — ... primio me je u tom posvećenom prostoru, gdje me malne udavi strašna duha duhana ... *(Šenoa, Branka, 1933, 107).*

3. *iscrpiti, izmoriti.*

Jad će me, bol će me, jad će me / ispiti i udaviti *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 51).*

4. u frazi *kuga ih udavila* u značenju *neka strada tko.*

Kuga ih udavila, škrine Stjepko, zgrčiv pest *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 283).*

udaviti se udavim se, *utopiti se.*

Tek što očajni pisar diže iz vode glavu, da se ne udavi, opatrne ga kolčina po glavi... *(Matoš, Iverje, 1899, 14).* — ... događa se, da se podrum napuni vodom i lopovi se udave *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 401).*

udebljati udebljam, *postati debeo ili deblji.*

Pleća mu se još većma razširiše, mišice udebljaše ... *(Becić, Zavjet, 1882, 101).* — Broji se još i sada med prve ljepotice Marsilja, al je jako udebljala [...] Ta mogao bi od nje sastaviti dva onakova čovjeka, kakav joj je suprug *(Becić, Zavjet, 1882, 147).* — ... na licu mu se nanizale bore, malo je udebljao, brčići su mu posijedili, samo mu je oko živo i jastrepsko kao u mladosti *(Nehajev, Vuci, 1928, 177).* — Pokojna Jula udebljala, pa se pooholila *(J. Kozarac, Priče djeda Nike, 1939, 169).*

udebljati se udebljam se, *postati debeo.*

Jagica se udebljala, tek su joj nešto izblijedila lica i upale oči, kako to biva kod teških žena *(Krnic, Od proljeća do jeseni, 1925, 27).* — Ta joj je oprava očito bila preuska, sukno je doduše bilo fino i nekad joj je morala divno pristajati, ali sad se ona udebljala, pa ju je ta oprava stezala *(Krnic, Od proljeća do jeseni, 1925, 46).*

udebljavati se udebljavam se, trajno od *udebljati se.*

Mi žvačemo i gutamo, a tvoja se kesa udebljava *(Preradović, Djela II, 1919, 29).*

udes, m.

1. *sudbina, usud.*

Sitne ručice! oj života divna / Da m' je s dlana joj udes pročitati *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 85).* — Ja sam iskreno ljubio onu djevojku, pa bi bilo došlo i do vjenčanja, ali je udes drugčije htio *(Kumičić, Sirota, 1885, 306).* — Udes njezine ljubavi ispunio joj dušu nekom prazninom ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 78).* — Ja već vidim da me udes svojom težkom / rukom dira *(Begović, Pjesme, 1896, 30).* — ... tješio se s Bogom i strpljivo podnašao svoj udes ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 38).* — ... to je tuga nemoćna i pridušena, tuga radi zla udesa, kojemu nikako ne možeš izbjeći ... *(Bego, Novele, 1916, 95).* — Isprva je jasno i odredjeno mislio, hoće li povjerovati u udes, u neponjatne odmazde bogzna kako dalekih grijeha, i da li udes doista postoji, ima li u njega doista snage, koja okiva ljude i brutalno i neminovno ih tjera svojim putem *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 120).* — Sve, što udes razvaljuje, / Lako on i opet sklapa *(Preradović, Djela I, 1918, 20).* — Ja sam odmah spoznao, di [sic!] si ti moj udes *(Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 46).* — Grof je zarobljen petoga ovoga mjeseca – iz Venecije brzo ćemo doznati daljnji njegov udes *(Nehajev, Vuci, 1928, 16).* — ... nije se dao smesti živahnim i uzrujanim zapitkivanjem Weissovim o udesu onih dvaju paketića ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 100).* — I nepogoda c'jeli red / I zamrznulih nada led, / Trpljenja pov'jest, listak bolni / Pred njegovom se suzom javi, / A na taj udes neumolni / I mozak mu se zakrvavi *(Kranjčević, Djela I, 1933, 117).* — Bilježnik proklinjao svoj udes, što mora svoje najbolje godine da zatuče u toj zabiti, među tim zaostalim svijetom *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 162).* — Na oko nam se čini, ali i to se poglavito tiče vidljivoga svemira, da je udes ruda, biljaka i životinja opredijeljen, a da je udes duha slobodan *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 155).* — Na tom svietu kô

zviezda te prati / Udes tvoj *(Harambašić, Lirika I, 1942, 130).* — Pa ako on nas sada ostavi, / Tad još me može snaći udes loš *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 273).* — ... no je bilo vidjeti i iz toga da se svojemu udesu sasvijem u ruke pušta *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 208).*

2. *pren.*

Kuku mene! U toj sobi šeta udes i sije smrt [...] Sudbino, ti si hulja! *(Matoš, Umorne priče, 1909, 103).*

3. u frazi *zli udes* u značenju *zla kob, sudbina.*

Sada je lako, ali onda ne bijahu naši Turci, kakvi su danas. Danas ranâ i mrtvih glava nema, ali našega zloga udesa još imade. Zli je naš udes ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 120).* — Nije tu bilo proklinjanja ni kletvi, niti plača nad zlim udesom *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 146).*

4. u frazi *nije rodila majka koga komu udes nije kadgod uvalio crn komad u torbu* u značenju *nijedan život nije pošteđen patnje i nevolje*.

... a nepromišljaš, da ga nije rodila majka, komu nije udes kadgod uvalio crn komad u torbu *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 70).*

udesan -sna -sno, *koji je određen udesom, sudbinski, kobni.*

I eto baš sada, kad se udesna zavjesa opet polako spustila nad svršenom igrom jednog dijela života ... *(Vojnović, Akordi, 1917, 81).* — I sve te legende žive i lebde tuj u uzduhu, pa ga zasićuju sa svojim grozotama i udesnim obratima *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 164).* — ... slijedio je Pero u Paskovoj pripovijesti daleku, tanku nit dogagjaja onu udesnu kariku, koja veže sve ljudske čine ... *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 148).* — Kao sudbina isto znači i sudnja [...] pak udes i kob (ova dva posljednja su ponajviše zla, kako se vidi po pridjevima udesan, t. j. nesrećan, n. pr., udesna djevojka ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 142).* — Lovimo mi skoro cijeli jesenji dan do podne, a Ivša, udesne ruke, fulja jednog gnjetela za drugih *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 172).* — G. Dimović ne pozna ženske duše. Ne pozna, u čemu je njezina snaga, u čemu veličina, u čemu udesna tragika *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 74).*

udesan -sna -sno, *koji je prikladan, spretan; zgodan.*

Pa kad bi tek slavio krstno ime ili koji drugi god, mogao bi i gjeneral sjesti za njegovu stolicu; tako je bilo sve po gospodski, uredno i udesno *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 290).* — Uz udesne strune veće / Glas ovako, lukav pjevač, zače *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 55).* — ... kiša, što se najzad ipak spustila, obećavaše ugodnu, hladovitu noć, udesnu za san *(Tresčec, Novele, 1915, 63).* — Jela bijaše udesna i spretna, zato i dobro pažena u gradu *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 132).* — »Ta nema ti, sinko, snahe takove u devet sela, kako je krotka i udesna, na poso brza i svemu razumna!« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 201).* — Mala je to škuljica, sitno gnjezdašce, al' čisto i udesno ... *(Šenoa, Branka, 1933, 88).* — Govor tekao je mirno, naravski, glavne točke govora bijahu dobro naglašene, sve bijaše pristojno i udesno *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 208).* — Al' kraj svega toga je sastav tragedije vrlo vješt i udesan, razvitak živ, dramatičan, i govor krepak *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 30).* — Vagoni te nove željeznice ukusni su i udobni [...] Nisu dakako toli udesni kao njihova ruska braća na bečkoj izložbi, gdje u jednom vagonu ima i predsoba, i salon, i ložnica ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 50).* — Mlad je, sitni su mu crni brčići [...] Lijep je, ta lice mu je toli fino, toli plemenito [...] Sve je to na njem sjajno, sve, udesno ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 169).* — U kutu se boči ogromna zemljana peć, koja ljeti služi i kao udesna polica, jer na njoj viđaš stvari svake vrsti i porabe *(Draženović, Djela I, 1947, 254).* — Pritom pomisli Fran umah na udesno trsje u predgrađu s lijepim pogledom na grad i more ... *(Draženović, Djela III, 1948, 222).*

udesiti udesim.

1. *urediti, srediti, prirediti.*

Udesiti ćemo već tu stvar tako, da neće stric ni slutiti, da je to bilo moje maslo! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 238).* — Il' hoćeš, da štogod spečem? [...] Već ću ja sve udesiti. Voliš li još kisele krastavce? *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 82).* — Nikolaj se Pavlović tješi, da će mu ipak dobro doći ono vremena, da uzmogne po tenani udesiti, što treba za vjenčanje *(Car Emin,*

Starci, 1917, 135). — ... je život [...] onakav, kako si ga sami udesimo *(Z. Marković, Let, 1920, 143).* — Nikako nije mogla da trpi, da se nešto o ljubavi udesi bez nje *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 89).* — Pa ipak je lijep vinogradić udesio i gospodsku vilu sagradio *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 187).* — ... uhvatio neko ogledalce pa starim krezubim češljem udesio frizuru *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 65).* — ... on se temeljito umio i frizuru pomno udesio ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 9).* — Kako je svietlo i liepo u njihove tri sobe, koje su udesili od muževe prilične plaće! *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 217).* — ... ona mu s dva prsta usula u šaku, koliko je trebalo, te on udesio odličan čaj *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 112).*

2. *podesiti, prilagoditi; ugoditi.*

... pa da se je sada stvorilo ma koje diete njegovo pred njime, nitko ne bi razpoznao njegovog glasa, koji je hćeo, da bude blag i mehak i sladak [...] al on tim glasom nije mogao ravnati, nije ga mogao udesiti sa svojim srcem, nego je ostao izprekidan i bridak kao ciela mu prikaza *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 8).* — Već narodni duh pravo je stekao, / Da sviet udesi svome po obliku *(Preradović, Djela I, 1918, 182).* — ... pa da se je sada stvorilo ma koje dijete njegovo pred njime, nitko ne bi raspoznao njegova glasa, koji je htio da bude blag i mehak i sladak [...] al on tim glasom nije mogao ravnati, nije ga mogao udesiti sa svojim srcem, nego je ostao isprekidan i bridak kao cijela mu prikaza *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 10).* — U gromne glase udesio strune *(Šenoa, Pjesme, 1933, 204).* — Ženu ćeš drukčije učiti nego dječaka; po njezinoj ćudi, njezinom ukusu moraš udesiti način, kojim ćeš je znanost učiti *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 121).* — Nadamo se, da će gčna. S. uvažiti, da još nije savršena, te da će prema tomu i svoje uvjete udesiti ... *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 32).*

3. *namjestiti.*

Mjesto da prasne, da mu štogod ružno opsuje, on je radije udesio tužno lice i još tužnije uzdahnuo *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 172).* — Lice je udesio sanjarski ... *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 32).* — ... udesio je na licu izraz kritičkog odnosa prema knjizi *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 64).* — ... smiješak je udesio podrugljiv *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 130).*

4. *dogovoriti, sporazumjeti se.*

... kako ste vi u selu udesili s poljarima? *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 107).* — Još iste večeri udesio je Ivo sa Matom i sa Marinom, da se u nedjelju sazove zbor u Čitaonici *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 221).* — Dok sam ja bila mlada, drukčije smo mi udesile s mužem! Oj, lijepo bih ja njega pogledala, da mi se povratio skrušen, kô iz crkve! *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 94).* — Eto nas već tu; karavanski je put negdje blizu; udesismo koješta sa strancima u Kairu *(Nazor, Putopisi, 1942, 72).* — Ipak mi uspije udesiti s njime poznanstvo koje je veoma površno, jer kao da se on svega i svakoga plaši *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 79).*

5. *sresti.*

Glagoli desiti (nadesiti, udesiti), nagoditi, namjeriti, ukobiti znače: slučajno koga naći (sresti). Primjeri: Desio (nadesio, udesio) sam ga u crkvi (gdje se Bogu moli) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 141).*

6. *spraviti, načiniti.*

Držana je za vrijedno čeljade, jer se znala okrenuti po gradu i gospodu nasamariti bolje nego itko: tučja jaja istrti u pepelu pa prodati za kokošja [...] udesiti mlijeko vodom i brašnom *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 22/23).*

7. u frazi *udesiti svoje žice na blagu melodiju* u značenju *prepustiti se nježnim osjećajima i mislima.*

... i probudi u njemu želju da iziđe pod nebo, da uđe u vidike šireg obzora. Udesio je svoje žice na blagu melodiju. I strepio je da će u nju provaliti reski zvuci druge stvarnosti *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 10).*

udesiti se udesim se.

1. *urediti se, dotjerati se.*

I ona se dobro umila i finim se sapunom namirisala, mati joj kose počešljala, pletenice splela, stazicu na tjemenu povukla, svu je ogledala, od šarena rupca na glavi pa do svježe opranih nogu. Kad se sasvim udesila, uzela djevojka u jednu ruku molitvenik ... *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 90).* — Obukao novo odijelo od baršuna, a na noge navukao nove cipeletine sa đonovima tri prsta debelim [...] Udesio se dakle Imbra, pa

postao odmah i zgodniji i kuražniji *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 65).* — Baš si se lijepo udesio ... Mogao bi na ples ... *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 73).* — Možda joj je mama ili barem baka još ovce čuvala, a ona zna i umije da se udesi kao parižanka *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 11).*

2. *naći se, zateći se.*

Glagoli naći se, namjeriti se, zateći se, zastati se, nagnati se, desiti se (pridesiti se, udesiti se), prigoditi se gdje znače svi: biti slučajno gdje [...] Poginuli su svi koji su se tu zatekli (zastali). Niko se nije tamo desio (prigodio, nagnao) kad se to dogodilo. Pridesio (udesio) sam se onaj dan rđave volje pa sam ga iskarao *(Kušar, Narodno blago, 1934, 139).*

udesivati udesujem, *udešavati.*

Sva sila, sva moć svieta ovog tvojoj / U ruci leži: njom svemogućnicom / Tvoriš i držiš i ravnaš sve / Sviete i vieke, i njom ih mrviš! / [...] / ... ti sav sviet svoj po / Volji udesuješ i periš *i* / Na boljak putiš ... *(Preradović, Djela I, 1918, 73).*

udesni -a -o, odr. od *udesan.*

Dospio je udesni trenutak! (Izvana se čuje znak trubalja.) *(Demeter, Teuta, 1891, 67).*

udesno, prilog, *uređeno, lijepo; spretno.*

Zaručnik pripovijedaše, kako je udesno uredio stan ... *(Šenoa, Vladimir, 1933, 213).* — ... pa uzme li se, da je čin dosta izvoran, i da je g. Sava Rajković sve to vrlo udesno ponašio, to se može »Brzojav« punim pravom uvrstiti u stalni repertoar našega kazališta *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 225).* — ... jer je u svojoj dvanaestoj godini znao vrlo udesno držati među prstima tananu smočicu i odbijati čuvstveno dimove ... *(Draženović, Djela I, 1947, 24).* — ... ali guslar, komu čast. Kako je udesno vukao lučcem po struni, kako je vješto prebirao prstima ... *(Draženović, Djela II, 1947, 47).* — Rijetko je naći čovjeka, koji znade tako udesno smotati cigaretku ... *(Draženović, Djela II, 1947, 309).*

udesno, prilog, *u desnu stranu, na desnu stranu.*

... vidio kod puškara pušku s nakrivljenim kundakom. Čemu to? [...] Ima i takvih, nakrivljenih ulijevo ili udesno [...] Nakrivljene su ulijevo ili udesno već prema tome, da li ih udara pod lijevo ili desno pazuho *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 26).*

udešavati udešavam, iterativ od *udesiti.*

Bit će plesa, maskerade, intimnih zabava, kakove je samo njezina razbludna domišljatost umjela udešavati *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 186).* — Ja stojim, pjevam i ludujem / I pjan udešavam žice *(Vidrić, Pjesme, 1907, 37).* — A cigani na brzu ruku nešto pojedoše te odmah počeše udešavati svoja glazbila *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 137).* — ... al' i strašna nauka svim državnicima, koji, vodeći narode i udešavajući im sudbinu, zalaze na stramputice *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 155).* — I to ga čini, da ne govori iskreno, nego da odgovor udešava prema odnošaju s njim, prema onome, što on možda očekuje *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 165).* — Po duši je on najbliži Bogu, Sambo, i zato mora i svoj život udešavati prema tome *(Sudeta, Proza I, 1943, 278).*

udešavati se udešavam se, iterativ od *udesiti se.*

Nedjeljom se udešava kao kicoš pravi. No odijelo, gradsko, šešir nahero, a ružicu u zapučak, pa oko cura *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 150).*

udešen -a -o, *koji je uređen; podešen, ugođen.*

Uvrh dvorane podij s klavirom davno udešenim (dakle neudešenim) *(Krnic, Jedrina, 1916, 47).* — Velika je mana glumaca početnika [...] izgovaranje neznatnih stavaka uzvišenim glasom. Posljedica takove deklamacije je ista, kao što nesklad orkestra, kad su svi nastroji za nekoliko nota previsoko udešeni *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 187).* — Glavno je, da nisi u sobi prvoga [...] Kad je to tako bedasto udešeno! Kao da ne bi bilo bolje za nas, da se sobe plaćaju desetoga ... *(Perković, Novele, 1935, 26).* — »Život je sada udešen tako, da najlakši i najbeskorisniji rad daje najveću nadnicu ...« *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 25).* — »Život je sada udešen tako, da najlakši i najbezkoristniji rad daje najveću nadnicu ...« *(Nehajev, Eseji I, 1944, 46).*

udešivati udešujem, *prirеđivati.*

... u glazbenom zavodu dosta energično podučava i svira na frulu, udešuje u starom kazinu novo izumljene narodne plesove ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 69).*

udezba, f., *način na koji je što udešeno, podešeno.*

Imade pod kućom poput podruma golemu cisternu, koja prima na stotine hektolitara u se, a zgodna udezba cijevi i žljebova oko krovova dovodi silu vode u podrum *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 74/75).*

udibati udibam, *shvatiti, razabrati.*

Davno sam ja udibao (uvrebao), da se to dvoje svita rado gledje *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 10).*

udica, f.

1. *mala oštra kuka privezana za uzicu kojom se love ribe.*

Jedno jutro [...] izišao je u svu zoru s udicom k rieci, da si napeca štogod ribica *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 119).* — ... već nekoliko časova a da toga opazio nije, omatala mu se udica o grmlje. Bijesan potezao je Radoslav zapletenu udicu ... *(Livadić, Zapreka, 1898, 49).* — ... jedva su ti bile četiri godine, ja sam te učio, kako se love šaranjići, plete povraz i privezuje udica *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 14).* — Nadio je na udicu meku i bacio je u more *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 62).* — Dobacio bih joj sav zanesen udicu, a pri tom nijesam uživao, što joj uzimam život, nego sam ćutio, kao da je ona došla tu iz ljubavi prama meni, samo da je mogu proživjeti onaj neiskazani poćut, kad je osjetim u svojoj vlasti ... *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 206).* — Al to ne bio zub morske nemani, već bila koštana udica, a pustila je žena Palunkova. Kad žena osjetila, da je udica zapela, a ona [...] vuče i potеže, kako ne bi velikog lubina izgubila *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 77).* — Hoćeš li ribicu uhvatiti, udica se ne smije vidjeti, nego samo meka! *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 28).*

2. u frazi *(htjeti) namamiti koga na (čiju) udicu / baciti komu udicu* u značenju *(htjeti) uhvatiti koga u zamku; (htjeti) prevariti koga.*

Namamićemo je na Rasimovu udicu, a vjenčat je za me, pa stvar gotova ... *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 41).* — Gazda Risto postade nervozan i uze koračati uzduž tezge [...] Dok on tako šetaše, promatraše ga ispod vjeđa oštro Jocino oko. Bacio mu udicu, pa čeka samo da je riba proguta *(Hanžeković, Novele, 1932, 160).* — Reko mi je, kako te je Gorjanski po svom sinu na udicu namamiti htio *(Šenoa, Kletva, 1934, 268).*

3. u frazi *natаći meku na udicu* u značenju *namamiti, privući koga čime da učini što.*

Pitalo se, je li siromah, je li tašt, ima li u njega kakova strast, kakova mana, i prema tomu bi se spretna meka natakla na udicu *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 208).*

4. u frazi *mamiti koga na udicu* ovdje u značenju *čarima osvajati.*

No i taj čedniji presvuk bješe namješten ponešto nečedno, kako to biva kod ženskih, kojim je glavna zabava mamiti muške glave na udicu *(Šenoa, Kletva, 1934, 565).*

5. u frazi *uloviti koga na svoju udicu* u ovdje u značenju *steći, osvojiti muža.*

Sve su vam ženske u tom podpuno jednake. Svimi vlada najprostija sebičnost; jer ono što one prodaju pod imenom čiste i vierne ljubavi, nije ništa drugo, van umjetnom krinkom sakrivena težnja da se obskrbe i da se dočepaju neodvisnog i udobnog življenja! S toga im je svejedno, ulovile one ili ovoga ili onoga na svoju udicu, samo ako je dosta bogat, da može do sita zadovoljiti njihovoj težnji za razkošjem i nakitom! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 349).*

6. u frazi *riba grize udicu* u značenju *daje se prevariti tko.*

Počnem najprije s daleka, pak bliže i bliže. Vidim, bome riba grize udicu. Prodao mi za petsto zlatnih cekina i sebe i svoju četu ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 432).*

7. u frazi *prožd rijeti/progutati udicu* u značenju *nasjesti na prevaru.*

Sve po osnovi! Udicu je podpuno proždro. Stalan je uspjeh! Počeo si fiškal trti ruke *(Kovačić, Fiškal, 1882, 179).* — Gazda Risto postade nervozan i uze koračati uzduž tezge [...] Dok on tako šetaše, promatraše ga ispod vjeđa oštro Jocino oko. Bacio mu udicu, pa čeka samo da je riba proguta *(Hanžeković, Novele, 1932, 160).* — Sve po osnovi! Udicu je podpuno proždro. Stalan je uspjeh! – počeo si fiškal trti ruke *(Kovačić, Fiškal, 1944, 183).*

8. u frazi *ribica skače na udici* u značenju *veseli se što je osvojen tko.*

Snaho moja, vjeruj mi, sestra ti je ribica, koja na udici skače, pa se veseli, da ju je ribar ulovio *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 116).*

udičar, m., *ribar koji lovi udicom.*

Ali gledaj ti ribolovce, one udičare ili pecaroše, što cio dan trzaju prùtila i bulje u vodu, oni svaku svoju laž odmah zapečate

[...] jer kad slažu, a to je, kad zinu, koliku su ribu upecali, ispruže lijevu ruku i udaraju po njezinoj miški sječimice dlanom desne ruke, da pokažu, kolika je riba bila [...] tako se izubijaju dozlaboga *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 18).*

udijeliti udijelim.

1. *dati kome što, dio čega, darovati (često o Bogu).*

I tako dodju do vinograda, gdje su upravo grožđje brali. Putnici zamole težake, da bi im udijelili koji grozd, ali težaci se izgovore, da nije njihov vinograd ... *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 519).* — Koliko kapljica oni ispiju na današnji svadbeni dan, toliko im Bog udijelio drobne dječice: po tri dijela muške, po jedan dijelak ženske! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 311).* — Kako možeš žalostiti onakvu plemenitu gospodju, što ti ju je Bog udijelio ... *(Krnic, Jedrina, 1916, 14).* — Samo Bog mi je mogao udijeliti nezasluženu, veliku čast, da je moja pjesma za čas bila narodu taj bljesak ... *(Vojnović, Akordi, 1917, 198).* — Tako govore nijeme životinje, kojima dragi Bog nije udijelio dara govora *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 91).* — No, ako bi Vas možda zapalo mjesto u Jalševu, pa ne budete li kasnije zadovoljni, ne krivite ni mene, ni vlade. – Bilo, šta bilo, gospodine, reče djevojka, ja to sada smatram najvećom milosti, koja mi se udijeliti može *(Šenoa, Branka, 1933, 57).* — Duhovnu gospodu, koja su vam ovdje na svojoj zemlji udijelila stanak, sramotite pred Bogom i svijetom ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 822).* — Ono što se kome besplatno i od svoje volje daje [...] stoje glagoli darivati i darovati, poklanjati i pokloniti, prikazivati i prikazati, prilagati i priložiti, prinositi i prinijeti, dijeliti i udijeliti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 127).*

2. *dati milostinju siromahu.*

Smilujte se, braćo mila, / Udielite siromaku, / Sliepcu bokcu nesretnome *(Preradović, Djela II, 1919, 20).* — I svi rekoše, da on zna nesamo udijeliti no i upoznati pravog siromaha *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 154).* — Ubio bih se, da mi tko udijeli milostinju! *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 151).* — Prije bi si bio otsjekao tri križna prsta, nego da je siromahu udijelio koricu *(Šenoa, Barun Ivica, 1932, 11).* — ... dati prosjaku na put Božji, t. j. udijeliti mu (milostinju) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 125).*

3. *rasporediti, uputiti na dužnost.*

Gotovo je svakoga momka uzeo u ruke, pa ga dobro opipao i promjerio i vagnuo, prije no što ga je udijelio u hodnu *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 48).*

udijenca, f., *službeno primanje kod najviših predstavnika vlasti, audijencija.*

Ore: Kad ga Karlo Peti prima na udijencu. *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 68).*

udijevati udijevam, trajno od *udjenuti.*

... čvrsto sklapajući usnice, počela udijevati svilu kroz ušice igle *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 74).* — Igle šivatice imaju uši [...] ili ušice. Konac se kroz njih udijeva ili uvrazi u iglu ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 101).*

udilj, prilog.

1. *uvijek, stalno, neprestano.*

Naše družtvo ko da se je uzplahirilo. Ona dva elegantna fina gospodina, od kojih se udilj lievao čudni miris kano u damâ, čisto da su plašili naše stare plemenitaše u otrcanih kaputih, s kojih je strujio vonj vlažne zemlje, mlada vina a bome i štale *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 117).* — Naše društvo ko da se usplahirilo. Ona dva elegantna fina gospodina, od kojih se udilj lijevao čudni miris kano u damâ, čisto da su plašili naše stare plemenitaše u otrcanim kaputima, s kojih je strujao vonj vlažne zemlje, mlada vina a bome i štale *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 102).* — ... ako budeš udilj zalazio k toj zlatarskoj curi, pse ću na te huckati *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 82).* — ... Je l' da si mi prijatelj?« »To, mislim, znadeš i sam.« »I da ćeš mi udilj biti?« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 306).* — Ja ću se udilj za njega moliti Bogu, udilj nositi ga u srcu i u pameti *(Šenoa, Diogenes, 1934, 226).* — On se je udilj tužio na pretrpljenu borbu u životu ... *(Draženović, Djela I, 1947, 123).* — ... da je dosada neprestano lovio sreću, koja ga je udilj varakala ... *(Draženović, Djela II, 1947, 37).* — ... svačiji dom ori razgovorom, samo babina daščara udilj gluha, udilj nijema *(Draženović, Djela II, 1947, 48).*

2. *odmah, smjesta.*

Stvar je grda, znam, al' jasna / [...] / S toga u iztok udilj kreni / Lake konje, biela jedra *(I. Mažuranić, Osman, 1895, 109).* — ... a ona,

znajući za njegovu naglost, udilj se pobojala, da će mu uteći koja neoprezna, pa je naglo ustala, veselo mu pošla u susret ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 202).* — ... »znao bih ja za jednu medicinu, al' ne ću da vrijeđam Vaše milosti.« »Govori udilj«, reče mu gospodar *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 128).*

udio, m., *dio, uloga u čemu.*

Kako je svaki nacionalizam oblik borbe, u toj borbi ima udjela i umjetnost [...] I kraljeva i cesareva, u sukobima, koji su odlučivali sudbinom Europe, da, sudbinom čovječanstva – Hrvati su imali udio važan, priznat, odlučujući ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 355).* — Tolstoj ne vjeruje da pojedinac čovjek imade svijesnoga udjela u događajima povijesnice, ili pogotovu, da upravlja njezinim tokom *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 16).* — Tolstoj ne vjeruje da pojedinac čovjek imade sviestnoga udjela u događajima povjestnice, ili pogotovu, da upravlja njezinim tokom *(Nehajev, Eseji I, 1944, 30).*

udirati udirem, *prodirati.*

Tri potoka u svom krilu / Uzgojila priroda, / Da joj kriepe lipu milu / Sušnih u nepogodah. // Prvi spor je, samo lazi, / [...] // Drugi mutan, – nizbrdice / Silom na dol udire, / Al od žesti nemilice / Na pol puta umire *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 99).* — Mraz mu vječni čelo obastire, / Tužni vrsi u nebesa vire, / Crni oblak ovi golo tjeme: // Ali s neba blago sinu vrijeme, / A u pustoš Božji trag udire, / Svud se život, svuda cvijet prostire / Svuda klije brdom zlatno sjeme *(Šenoa, Pjesme, 1933, 10).*

udisaj, m., *ono što se odjednom udahne, udah.*

Lice mu ovijavaše hladan, vlažan zrak, a svakim udisajem oćuti ga i duboko u grlu *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 10).*

udisati udišem.

1. *kroz nos ili usta uvlačiti zrak u pluća.*

... dok je njihova jedinica Srna gledala sa prozora žarko ljeto, udišući stotine mirisa ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 45).* — ... udisaše duboko svježi zagorski zrak, nosnice mu se širile, grudi nadimale ... *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 3).* — Filip nije mislio ni o čem nego kako je dobro i mudro ne misliti ni o čem i mirno udisati taj vlažan šumski sumrak *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 109).* — Čim mognemo, poći ćemo u Sloveniju, u zelene gore, u omoričine tamne šume [...] i udisati oštar gorski zrak *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 273).* — On se unosio u glatku kožu lica, udisao miris zdrave bujne plave kose za [sic!] zlatastim preljevima *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 95).*

2. *pren.*

Moja grud udiše miris iz grudi budućnosti *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 79).*

3. *upijati, usvajati.*

On sav zanesen dušu si opaja, / [...] / U svoju dušu hoteć da udiše / Krasotu svu, sve umlje i sve znanje *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 101).*

udisavati udisavam, trajno od *udisati.*

... stadoh udisavati opojni miris prve čovječje spoznaje svoga vlastitog bića i roda ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 401).*

uditi udim, *nauditi, štetiti.*

Al ljuto biesni potmušicah jato; / Jer sunce žarko očima mu udi *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 97).* — Ipak vam – ne htěć uditi daljem napretku vašem – / U uho nešto šapnuti moram *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 133).* — Šta radite, dijete moje? Šivate, kvarite si mlade oči [...] Pa u toj vlažnoj, uskoj sobi. Ta to udi zdravlju *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 261).* — Eno zalazi sunce, već je i rosa pala, a večernja studen udi tvojoj sijedoj glavi *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 22).*

udiv, m., *udivljenje, divljenje.*

Ti ćeš u svjetlu obćem, na udiv svieta i vieka, / Snažna si krila razpet, od jednog mora do / drugog *(Ilijašević, Izabrane pjesme, 1876, 51).* — Bilo je časova, kad se činilo, da je na ovom komadu zemlje provalio vulkan sa nekoliko stotina kratera, pa caruje u strahoti na udiv sebi, a na užas nemoćnim slabim ljudima ... *(Kosor, Rasap, 1906, 89).* — ... sva priroda govori / O tebi glasom svojih bezbrojnih na / Udiv stvorova *(Preradović, Djela I, 1918, 71).*

udiviti udivim, *zadiviti, oduševiti.*

Pored zadiviti govori se i udiviti (Udivio je svakoga svojim znanjem. Ovo cvijeće udivljava živošću svojih boja) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 179).*

udivljavati udivljavam, trajno od *udiviti.*

Ovo cvijeće udivljava živošću svojih boja *(Kušar, Narodno blago, 1934, 179).* — Mališ, sprva zabavljen samo spavanjem, jelom, pićem (dobro da nije pušio i kavanirao) svojom prirodnom divljinom udivljava oca *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 37).*

udivljen -a -o, *koji je zadivljen, oduševljen čime.*

A ja promatram ganut i udivljen / Božansko lice: nujnost me spopada *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 111).* — Ja sam udivljen gledao u tu pazarnu povorku, koja je baš zaokretala na trg ... *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 87).* — A te su oči bile tako čudne i udivljene, kad bi god pale na Rašicu, i nešto bi sijevnulo u njima *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 137).* — Pred svakom svojom slikom stane kao udivljen i sve nešto gundjajući kima glavom, kao da odobrava ... *(Car Emin, Starci, 1917, 163).* — Biti udivljen moj je nadraži dar i dijelio bih ga neštedimice ... *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 192).* — Rekla sam mu, udivljena mu gledajući u pospane, ugasle oči: »Tako ste lijep. Davno nisam vidjela muškarca sa tako muževnim licem!« *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 93).*

udivljeno, prilog, *s udivljenjem, oduševljeno.*

Obližnja gospoda [...] radoznalo tražiše zgodu, da ugledaju tu djevojku, o kojoj puk priča kao o kakvoj istočnoj kraljici udivljeno, sveto ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 357).* —Mi smo medjutim kroz onaj golemi prostor udivljeno gledali kraj, što se pružio duboko, duboko podno naših nogu *(Car Emin, Starci, 1917, 110).* — Pogledao sam je milo, a onda udivljeno stanem razgledati plavu joj kosu, jamice na obrazima ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 53).*

udivljenje, n., glag. im. od *udiviti*, *divljenje, oduševljenje.*

Umilni větrić duvaše i nosiaše mirisne ugodne duhe prama njemu, ter s velikim udivljenjem upazi on prekrasni perivoj ... *(Kukuljević, Bratja, 1843, 22).* — ... kazivali mu i tumačili sve zanimivosti grada i davali mu svakovrstnih knjiga za čitanje, radujuć se njegovu veselu udivljenju, kojim bi pozdravio svaki novi pojav na obzorju svoga znanja *(Becić, Zavjet, 1882, 77).* — Grofičine oči zakriesile sjajem udivljenja *(Kovačić, Fiškal, 1882, 11).* — ... isto neizrecivo čuvstvo udivljenja sapne mu rieč u grlu, kad mu ona pruži tanku, kô alabaster snježnu ruku *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 65).* — ... uzdahnuv kao od težkoga posla i svjestne si, da će pobuditi svačije udivljenje svojim opravama ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 28).* — ... je promatranjem ove slike raslo i moje udivljenje za ženijalni kist ovog umjetnika ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 344).* — ... isto neizrecivo čuvstvo udivljenja sapne mu riječ u grlu, kad mu ona pruži tanku, kô alabastar snježnu ruku *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 60).* — ... zasinu ona pred menom sa dražesnim smiješkom. Priznajem, ja sam je gotovo s udivljenjem gledao *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 77).* — Da je stari Paulin mogao pogledati meni u srce, bio bi već davno vidio, da udivljenje, što ga hinim pred njegovim djelom, nema druge svrhe, no da mu ne razbijem iluzije ... *(Car Emin, Starci, 1917, 93).* — ... uzdahnuv kao od teškoga posla i svijesne, da će pobuditi svačije udivljenje svojim opravama ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 29).* — Krsto je o ocu govorio s poštovanjem, u kojem nije bilo samo sinovske ljubavi, nego i udivljenja *(Nehajev, Vuci, 1928, 61).* — Tihe krasote ove krajine pune sunčana grohota i cvjetna propnja šarolike tropske slave u dalekoj osami neznana ostrva, izazvali su u meni osjećaj pobožna udivljenja nad pračistoćom ljepote *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 45).* — Pun šala i vragolija, koje je pokupio širom svijeta, on je izazivao udivljenje u ženskog i muškog *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 199).* — ... zasinu ona preda mnom s dražestnim smieškom. Priznajem, ja sam je gotovo s udivljenjem gledao *(Leskovar, Jesenski cvietci, 1944, 161).* — Grofičine se oči zakriesile sjajem udivljenja *(Kovačić, Fiškal, 1944, 17).*

udjelati udjelam, *izdjeljati, načiniti od drva.*

Ispočetka je mirno ležao u postelji, na velikom krevetu, koji je sam udjelao od krupne hrastovine ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 27).*

udjelba, f., *vojnikovo mjesto i dužnosti u formaciji.*

U vašem vodu imade jedan čarkar, koji ne zna, kojem roju pripada! [...] Tu ljudi ne znadu svoju udjelbu! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 38).* — Ovi se lugari špancirаju

na misu! Ne znaju udjelbu! Ne znaju kamo idu! Pa tko uopće zapovijeda tim pogrebnim društvom? *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 39).* — ... kad je desetnik od dana, desetnik Jurković doveo marode natrag k satniji, i kad ih je prebrojio [...] Dva su manjkala! [...] Lopovi! Kako se usuđuju izostati iz udjelbe? I nisu se još vratili? *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 151).*

udjelica, f., *milosrdan dar, milodar.*

Sni su božje udjelice, / Koje angjeli nose s neba – / Ko što sužnju komad hljeba / Kradom nosi kći kraljice *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 155).*

udjeljivati udjeljujem, trajno od *udijeliti.*

Blagoslovom na sve ruke sievaš; / Kao sunce žarko bez razlike / Njime svakom dolaziš pred vrata, / Udjeljuješ svakom svoga zlata, / Jer ga imaš dost' za svekolike! *(Preradović, Djela I, 1918, 55).* — ... se dvijestopedeset ljudi [...] udjeljuje iz doknadne formacije u hodnu ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 48).*

udjenuti udjenem, *uvući kroz/u nešto usko (obično konac u iglu).*

... al ko ne vidi dobro, neće odmah udjenuti, uvrsti, već promaša (tura pogrešno konac) mimo iglene uši *(Kušar, Narodno blago, 1934, 101).*

udjeti udijem, *udjenuti.*

... pod vratom zauzlao veliku kravatu i tamo udio zlatnu iglu sa crvenim, okruglim kamenom *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 35).*

udno, prijedlog s genitivom.

1. *pokazuje mjesto u dnu, u dubini, na kraju čega.*

Utopi se Pilip i Pilipa, / Udno Save, udno vode hladne! *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 279).* — ... a gosta je starješina zasio (posadio). Ovaj je sio u začelje (u pročelje, u čelo) trpeze (gornji dio), a gost prema njemu u zasjedu, (u zastavu, udno) trpeze *(Kušar, Narodno blago, 1934, 93).* — ... koji se popeo na svoga brata i onda frknuo poleđaške natrag udno loga *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 58).* — Čovjek se prene, skoči, i pade na rub ponora, udno koga šumi naprasita proljetna bujica *(Draženović, Djela II, 1947, 189).* — I pohranih zamot brižno udno škatulje svoga pisaćeg stola *(Draženović, Djela III, 1948, 131).*

2. u frazi *udno srca/duše* u značenju *duboko.*

Njegov pusti prisni prijatelj ne zna za ovakvu pustu šalu, pa mu, udno srca uvrijeđen ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 223).* — ... fratar propovijeda upravo o piću. Goni đavla od čeljadi i prizivlje na pokoru, na ispovijed. Nešto me ganulo udno duše, prekrižim se i odem kući *(Draženović, Djela I, 1947, 188).*

udo, n.

1. *dio tijela, ud (ruka ili noga).*

... što su kola prošla preko njega, ali da su mu zato ipak neosakatjena i zdrava ostala uda ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 5).* — Djevojke se raztrkale i – umorne od nenadane borbe legle natražke na morskome zrcalu. Grudi im se nadimale – a plima morska njihala im pružena uda *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 25).* — ... on je osjećao, da već lakše diše, da se vraća u njega život, kao krv u obumrlo udo *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 157).* — ... što su kola prošla preko njega, ali da su mu zato ipak neosakaćena i zdrava ostala uda ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 6).* — ... ako ne će, što onda? Strah i zebnja udje u sva njezina uda *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 134).* — Gornje je udo sastavljeno od ramena, gornjega i dolnjega lakta, i od ruke *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 116).* — ... od Žepča do Maglaja, gdje sam gledao udo po udo isjecano po putu i preko njih morao gaziti *(Martić, Zapamćenja, 1906, 98).* — ... da se raskine život kao udo od tijela *(Kosor, Rasap, 1906, 95).* — Uzrasta je krasna i velika, / Bielo ruho vitka uda krije *(Preradović, Djela I, 1918, 117).* — ... Jefremović sa svoga mjesta, u koje je bio utisnut kao zabijeni klin medju putnike, koji su se trli u jurnjavi kola, udo o udo, rebra o rebra ... *(Kosor, Razvrat, 1923, 48).* — Dočim je prosta momčad rastezala u velikoj sobi dnevnom službom utrđena uda, pjevalo, pilo i govorkalo se živo u časničkoj sobici *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 197/198).* — Tu rastezahu njemačka gospoda jadnim hrvatskim seljacima uda, tu ih tiskahu nemilim škripcem ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 361).* — Plemenit obraz, vedro mu je čelo. / Savršena mu glava, svako udo, / Ko ispod dlijeta vječno mramor-čudo *(Šenoa, Pjesme, 1933, 358).* — Ovi što su željeli

naslade / da uz pune zvuke stežu strojna uda *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 101).* — ... ljubav je tako sigurno svladavala mene, da sam svaki dan imala kljenuto jedno udo više *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 174).* — ... ako ne će, što onda? Strah i zebnja uđe u sva njezina uda *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 210).*

2. *pren.*

Ljudi, rode, jezik iznad svega, / U njem živi, umri za njega! / Po njemu si, sve što jesi: / Svoje tielo, udo svijeta *(Preradović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 271).* — Kapetan je vaša glava, a vi ste uda; glava pako mora sve znati, što uda rade *(Šenoa, Dusi narodne straže, 1932, 203).* — ... da se otkine udo za udom domovine naše, a nama da ostane jedva pedalj rodne zemlje, da u nju zakopamo sebe i svoju slobodu! *(Šenoa, Kletva, 1934, 183).* — Samo o sebi niko nisi, / Udo tek si našeg uda; / Puki otsjev, puki odraz / Naših misli i požuda *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 97).*

udoba, f., *udobnost.*

U kući ga pazili kao svoga; udobe i povoljice nuđalo mu se na sve strane, brigi ni traga *(Šenoa, Prijan Lovro, 1932, 256).*

udoban -bna -bno.

1. *koji je takav da čovjeku pruža ugodu, zadovoljstvo.*

Minka legne na divan, a grof zavali se kraj nje u udoban fotelj *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti II, 1889, 102).* — Imala je udoban stančić u Opatičkoj ulici nedaleko od banova stana *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 282).* — Posao je lagan i udoban. Prije sam cio dan stajao, da su mi noge utrnule, a sada sjedim na stolcu potstavljenom debelom kožom, sâm u sobi i upravo uživam *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 316).* — Bijaše to udobno, a ljeti vrlo hladovito mjesto ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 85).* — Sve je uopće u životu pitanje uspjeha, a uspjeh sam po sebi znači san: udoban san s toplom i hladnom vodom, san bez zubobolje [...] kad spava savjest, kad ne djeluje razum ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 51).*

2. *koji ne opterećuje, ne smeta.*

Za nj nije bilo obzira ni zapreka, on si je stvorio udoban moral, kojim je ušutkavao grižnje savjesti, što bi se i u njega budile, kad bi pomišljao na bratića, kojemu je ovakim načinom, otimačinom žene njegove, vraćao ljubav *(Trescec, Novele, 1915, 73/74).*

3. *koji je imućan i pruža sigurnost.*

... neprestano mu je klimao glavom, dok je potanko razlagao, kako je pokvareno svećenstvo, koje da misli samo na svoju kesu, na udoban život *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 176).* — Život je tako udoban kad je sanduk napunjen brašnom i kad se na vruć kolač može izmrviti orah kozijeg loja *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 27).* — Ja tebi, ljepotice moja, dajem sebe, svoj položaj, udoban život, a ti ćeš meni, srce moje, osim sebe i svoje slatke ljubavi ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 18).* — ... dobije kraljevsko namjesništvo, docenturu, koncesiju i sve što je potrebno za udoban život. Detektiva i auto! *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 110/111).*

udoblje, n., *udobnost.*

Izvoli, da ti ličku kuću i udoblje joj iznutra pokažem! *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 259).* — Primislite si još zdravi gorski zrak, udoblje devetnaestoga vijeka en miniature, zlatno sunce [...] eto vam čarobne dolinice, gdje je spaja narav i umjetnost ... *(Šenoa, U akvariju, 1932, 177).* — To je bilo ono jedino životno udoblje, koje sam tražila svagdje i uvijek ... *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 32).*

udobni -a -o, odr. od *udoban.*

... udobni način, kako se naslonila na klupi, prebacivši nogu preko noge ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 44).* — Dobro mu ide! Ima liepi udobni stan, kupelj, centralno topljenje, elektricitet, a ovčice nose dolare za dolarima ... *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 145).* — Jedno jesensko popodne [...] sjeđaše gospoja Milićka do otvorena prozora svoga drvenog dvorca u Zagorju, uživajući udobni gorski zrak, pletući čarapu i čitajući neki amerikanski putopis *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 307).* — Onda je Orlić spazio divan, kao krevet udobni mramorni sarkofag ... *(Krleža, Novele, 1937, 204).*

udobno, prilog, *na udoban način.*

... a najmladji se udobno smjesti kao upravitelj kod neke postarije, bezdjetne udove *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 119).* — Istom pravo sio, da udobno u miru čitka i razmišljava, kad li nahrupi niz ulicu ... *(Draženo-*

vić, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 18). — Bijaše tuj toplo i udobno, a gospoda su malo marila, kako bura silovito bije u prozore ... *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 57).* — Stolovi niski, a naslonjači drveni s preklopnim zaslonima, udobno pojastučeni *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 257).* — Namjesti jastuk udobno i [...] otmjeno, pod glavu ... *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 64).*

udobnost, f., *svojstvo onoga što je udobno, ugodno; komfor.*

Al predstavite si prostranu i visoku spavaću sobu, sa širokom masivnom posteljom, sa tigarskom kožom, sa električnom razsvjetom i sa svom ostalom udobnošću, koju si je moderno družtvo stvorilo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 18).* — Ona je već tamo uzdisala za gradom, nu ovdje [...] osjeti kao nikad prije čežnju za društvom, za gradom, gradskim udobnostima *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 67).* — Sjaj i udobnost, u kojem se Niko ovako naglo našao, godila mu je ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 67).* — Oko njega se osjećala iznimna udobnost, izvan intimna dodira s neuglednim susjedstvom *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 7).* — Po palačah okol u okolo / razastrti liepi sazi / i dušeci vrh njih meci / razkošno se šire i krepko / pozivajuć na udobnost tielo / na udobnost i na sanak tihi *(Kovačić, Smrt babe Čengićkinje, 191X, 93).* — Ali predstavite si prostranu i visoku spavaću sobu, sa širokom masivnom posteljom, sa tigarskom kožom, sa električnom rasvjetom i sa svom ostalom udobnošću, koju si je moderno društvo stvorilo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 20).* — Ona je već tamo uzdisala za gradom, no ovdje [...] osjeti kao nikad prije čežnju za družtvom, za gradom, gradskim udobnostima *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 140).*

udobravati udobravam, trajno od *udobriti.*

Dobri ćemo biti! – uzela djeca udobravati sestru si *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 313).*

udobriti udobrim, *oraspoložiti, udobrovoljiti koga.*

Doznav od starca kanonika, kako i zašto se Lovro povadio bio sa ocem si, odluči starca udobriti [...] pozva preda se Lovrina oca te mu reče [...] Starac razveseli se vrlo *(Šenoa, Prijan Lovro, 1932, 266).* — Gončinko, vele si zgriješila i zlo si zgriješila, ne znam, hoće li ti lijepo zvoniti zadnja urica, već se pobrini, da skoro udobriš gnjev nebeski dobrim djelom, i da se bliže prikučiš raju *(Šenoa, Kletva, 1934, 722).*

udobriti se udobrim se, *postati dobar; pokazati se dobrim.*

... trepti i sklapa ruke u odanoj, skromnoj zahvalnosti, što se je eto udobrio, zaustaviti se pred njome *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 127).* — Ali kada ih prodje strah od muškaraca, što su se toliko udobrili kao djevojčice, stanu žene dizati glave i šaputati i podsmijavati se *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 102).* — Poslovi, reče maćuha, da joj dosađuju, ja sam je za oproštenje molila, udobrila se, opametila se [...] Tako udobrilo se sve, srce kucalo mi je zadovoljnije, spavala sam mirnije, i kao da se sav Božji svijet sve više vraćao k mojemu srcu *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 281/282).* — Podobriti se znači: postati dobar (Moje se je dijete podobrilo) – udobriti se (komu): pokazati se (prema komu) dobar (Udobri se, sinko, jadnoj sirotinji) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 196).* — Što smo režale i po zloj ćudi zastranile, dat će Bog, te se možda udobrimo *(Draženović, Djela III, 1948, 11).*

udobrovoljen -a -o, *koji se udobrovoljio, postao dobre volje*.

Onda popa duboko udobrovoljen sjede za sofru ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 52).* — Na kraju, poslije druge crne kave i poslije treće litre, ustao predstojnik, udobrovoljen i nekud kuražniji *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 21).* — Ispružio je obe noge i kao sit faun smješkaše se udobrovoljen *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 42).*

udobrovoljeno, prilog, *na udobrovoljen način.*

Višeput našla bi se koja mlada snaša u njegovom dućanu i udobrovoljeno zapitala: Jesi l' baća Roth dobio kakih novi' marama? *(Kosor, Rasap, 1906, 36).*

udobrovoljiti udobrovoljim, *činiti da se tko oraspoloži, postane dobre/bolje volje.*

Ovaj kušaše na sve ruke udobrovoljiti zlovoljna gosta, nudeć ga svačim, a na posljedku i svojom poluvlasuljom, koja samo tjeme pokrivaše *(Jurković, Sabrane pripovijesti I, 1880, 16).* — Da udobrovolji krojača,

koj mu se danas činjaše opet nešto mušičav, ponudi ga učitelj burmutom ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 140).* — On se tek nešto razljutio. Mi ćemo ga opet udobrovoljiti ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 112/113).* — Smijeh i veseli razgovor Perice udobrovoljio je Nikolu, dobro vino doskora je svima trima razvezalo jezik ... *(Bego, Novele, 1916, 99).* — Društvo, pa ono »pikantno, sočno, miris« brzo ga udobrovoljiše, a smiješak mu se stade rađati na licu *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 4).* — Direktor ga je na svu silu htio udobrovoljiti i nudio ga vinom *(Nehajev, Bieg, 1917, 160).* — Udobrovoljiše ga med, rakija i lula, a još više pažnja s kojom je ovaj gospodin pratio njegove riječi *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 37).* — Kako mi je bila mati žena vrlo tihe ćudi i dobra srca, podnašala je i to, sve se nadajući, da će liepim načinom opet udobrovoljiti svoga druga, koji je s potraćenim novcem izgubio ljubav naprama svemu, izuzevši društvo i vino *(Novak, Informator, 1932, 13).* — Dvadesetak hrapavih i crnih ručetina udarilo je štram po drvetu, a taj je oštri pozdrav udobrovoljio gospodina satnika *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 76).* — Da ga opet malo razgovorimo i udobrovoljimo, dadosmo se u mješovitom zboru na pjevanje ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 157).* — Družtvo, pa ono »pikantno, sočno, miris« brzo ga udobrovoljiše, a smiešak mu se stade rađati na licu *(Leskovar, Misao na vječnost, 1944, 10).*

udobrovoljiti se udobrovoljim se, *postati dobre volje, oraspoložiti se.*

... pa je za čudo i sebe i barjaktara umirio. Ivo se posve udobrovoljio, a kod večere, gdje je i Anica s njima dvojicom kod stola sjedila, bijaše baš široke volje *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 126).* — Gospodja majstorica takodjer kao da se udobrovoljila ... *(Gjalski, U noći, 1913, 414).* — Šampanjac domala ugasi vatru, pa se i sam Crvenko udobrovolji *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 203).* — Baločanski, kad je čuo da će se kuhati punč, sklopio je svoje novine i udobrovoljio se vidljivo *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 176).* — Tako je bilježnik Šljivošević revno točio sebi i svom načelniku. Bilježnik se bio tako i udobrovoljio pa pokušao da povede pjesmu ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 37).*

udolica, f.

1. *manja udolina,* dem. od *udolina.*

U toj mekoj i zabitnoj udolici ćutio bi se zaklonjen od sviju nepogoda, i u njoj bilo svega, što dobru dušu veseli ... *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 171).* — Za dolinu imamo još ove riječi: prodol, razdolje, udolica, uvala, padina, prosjeka, drȁga *(Kušar, Narodno blago, 1934, 23).*

2. *udubljenje, brazda.*

... dok sjajna motika zvoni o suhu zemlju, prevrće je i sìtnî ostavljajući udolice među prorijeđenim kukuruzima *(Nametak, Za obraz, 1942, 8).*

udolina, f.

1. *dolina između dvaju bregova.*

Dole po Kokinima su puzali debeli valovi magle [...] i kao da su zaljevali neprobojnim tijestom tu udolinu, čak do pola brijega *(Kikić, Bukve, 1938, 95).*

2. *udubljenje.*

... i Martino okruglo puno golo rame i dojka i udolina izmedju dviju dojki ... *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 65).*

udomaćiti udomaćim, *učiniti što svojim i bliskim.*

... pošto ne smidu još da izadju na vidjelo ne poznatim srbstvom, nastoje da ga, pod izlikom bratinske ljubavi i sloge, udomaće uz hrvatsko ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 489).*

udomaćiti se udomaćim se.

1. *postati dijelom čega, sroditi se.*

... a da te godine nebiahu baš ugodne, za to nam jamči tuga i žalost koja se je na licu njegovu udomaćila *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 392).*

2. *postati kao domaći, raskomotiti se.*

Najprije će biti zablenuti tim sjajem i gospodstvom, ali kad se udomaće [...] sve će parkete istrugati svojim potkovanim cokulama, popljuckati na sve strane ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 105).*

udomaćivati udomaćujem, trajno od *udomaćiti.*

Proučava i udomaćuje kod nas narodniji stil ... *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 61).* — Draškaju ga zvuci iz trave i drveća, udomaćuju ga. Dom mu nije kuća *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 38).*

udomiti udomim, *udati.*

S crnom pošao slutnjom k draginu domu, / Majku joj nadje gorko kukajuću: / »Majčice sladka, vratih se k zlatu svomu, / Gdje mi je, da ju u svoju udomim kuću? *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 15.)* – Ja ću, dušo, udomiti tebe / Za junaka boljega od mene *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 450).* — Ja ću tvoju seku udomiti, / Udomiti za moga nećaka *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 231).* — Antune, od srdca se radujem, da ćete ovako liepo udomiti svoju Mariju *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 242).* — Čigova si vjenčana ljubovca? / Za koga te udomila majka? *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 69).* — Stoga su se roditelji starali, da svoje kćeri udome, čim bi bile na izmaku djetinje dobi ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 27).* — Tri je kćeri udomio, dva sina oženio, a jedan mu se istom vratio iz vojske *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 29).* — Kćeri moja! radosti moja! Eto majka dočekala da te udomi. Sinoć su te od babe isprosili i za nedjelju dana bit će i svatovi *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 104).*

udomiti se udomim se.

1. *udobno se smjestiti kao u svome domu; udomaćiti se.*

Kod mene on se udomio omah / Ko sina ja ga pazih, ko svog gosta *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 52/53).* — Odrasla doduše u prijestolnici, no brzo se udomila u toj neznatnoj pokrajinskoj varošici i nije tu pogibala s dosade *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 13).* — Obilazeći tolike godine po kućama bila se gotovo u svim obiteljima kao udomila, svakome govorila »ti«, a svoje mišljenje izražavala uvijek iskrenom, a kadšto i bezobzirnom otvorenosti *(Car Emin, Starci, 1917, 39).* — ... iz toplog vagona, u kom se unatoč drvenoj klupi čisto udomio [...] banuo je, kao da je zbačen, u sumorni, crni, provincijski mrak! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 26).* — Adam Baćan i žena mu Terezija bjehu se već udomili u tim dvorima ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 316).* — Odrasla doduše u priestolnici, no brzo se udomila u toj neznatnoj pokrajinskoj varošici i nije tu pogibala s dosade *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 18).* — ... iz toplog vagona, u kom se unatoč drvenoj klupi čisto udomio [...] banuo je, kao da je izbačen, u sumorni, crni, provincijski mrak! *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 30).*

2. *pren.*

Jedno nas je dakle zlo minulo, ali u město toga udomiše se druga zla ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 33*). — Uz rad i blagoslov neba opet će se sreća i zadovoljstvo udomiti pod vašim krovom *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 168).* — Jedno nas je dakle zlo minulo, ali umjesto toga udomiše se druga zla ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 43).* — Pudranje kose kano da se hoće u Francezkoj i drugdje udomiti, jer se je opazilo, da naličenomu licu glumice podaje više živosti *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 162).* — Te blaženost tu se udomila / Slikom neba u zemskom okviru *(Preradović, Djela I, 1918, 269).* — I nikad se ne će iza nje udomiti radost u vašoj duši *(Perković, Novele, 1935, 91).*

3. *udati se.*

Evo ću ti bolan preminuti! / Još si, ljubi, mlada i zelena, / Ti se opet udomiti hoćeš. / Ako bi se, Jele, udomila, / Udomi se, ljubi, za boljega, / Za boljega, a ne za gorega *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 308).* — Ne držći, Marice, jer kao učiteljica glasoviranja veliš i sama da ne možeš živjeti, a udomiti se ne ćeš, jer ne možeš više nikoga ljubiti i jer si sirota, a kao prosta sluškinja, »dekla«, postala bi – silom prilika – ljuba kakvog kočijaša ili sluge *(Matoš, Novo iverje, 1900, 152).* — Njihove se djevojke udavale, kad bi im bilo četrnaest, najviše petnaest godina, a nijesu bili rijetki slučajevi, da bi se i mlađe udomile *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 26).* — Sve su se dobro udomile, bilo ih je, kako mi se pričalo, koje su se udale za grofove i barone *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 245).* — Želim, da mi se djevojka udomi, ne ću da mi neljubljena vene *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 232).* — Volio bih, da mi se je kći udomila u građanskoj kući, da je žena, mati ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 210).* — ... a djevojka kad se uda, onda se udomi (ako se preseli u muževljev dom) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 46/47).*

udomljavati udomljavam, *udomljivati.*

U dvorih si udomljavo vile, / Slavske vile, sirote prognane *(Preradović, Djela I, 1918, 141).*

udomljen -a -o.

1. *koji je našao smještaj, mjesto za stanovanje.*

U Zagrebu sam udomljena u starogradnji kod umirovljenog vijećnika banskog stola Belčića [...] Imala sam svoju lijepu sobu sa glasovirom ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 143).*

2. *koji se udomaćio, postao domaći.*

... pa se čula iz njezina grla tiha u ovom kraju udomljena popijevka: Da bi veter popuhnul / Da bi megle rastegnul ... *(Trešćec, Novele, 1915, 36).* — ... jer su neki htjeli dokazati, da ova obitelj tek iz dobe ovog vijeka je u Hrv. udomljena *(Nehajev, Rakovica, 1932, 150).*

udomljivati udomljujem, trajno od *udomiti.*

Ti ga na njoj udomljuješ s volje *(Preradović, Djela I, 1918, 53).*

udomljivati se udomljujem se, trajno od *udomiti se.*

... se i na plodovitih slavonskih nizinah počimlje europska kultura udomljivati *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 136).* — ... se i na plodovitim slavonskim nizinama počinje evropska kultura udomljivati *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 135).* — ... i nešto zavodljivo malenim podaju usnama. Pa i kao talasaj nečesa griješna kradom se udomljuje na Maci, na svakom komadu njene trepće odjeće ... *(I. Kozarac, Proza, 1942, 247).* — ... se i na plodovitim slavonskim nizinama počimlje evropska kultura udomljivati *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 229).*

udostojati udostojim, *učiniti koga dostojnim, vrijednim čega, udostojiti.*

Tvoja je Svetost i sv. apostolska stolica udostojala nas, siromašne Hrvate [...] svoje zaštite ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 175).* — Ona je prošla kraj njega, a da ga nije ni udostojala pogledati *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 64).*

udostojati se udostojim se, *postati dostojan čega.*

Udostojati se carstva Božjega: postati dostojan raja *(Kušar, Narodno blago, 1934, 144).*

udostojavati udostojavam, trajno od *udostojati.*

... zašutiti ću takodjer odliku, kojom jih udostojavaju iztočnjaci *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 57).* — Eto ta plemkinja ne udostojava ga ni pogledom jednim *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 17).*

udostojiti udostojim, *učiniti dostojnim.*

No to mi je veoma drago [...] da se je grof Ivan jednom i na me sjetio, te da me je udostojio tom osobito častnom zadaćom, da vam u svačem pomognem, gdje god bi moje pomoći uztrebovali! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 240).* — Kaži der mi, kakav treba da je / Onaj, kog ćeš ti udostojiti / Tvom ljubavlju – nuder – ! *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 55).*

udov, m., *udovac.*

Po tom se Mandičin svekar, Aleksa, preselio, budući udov po drugi pút [...] na svoju djedovinu u selo Babinugredu *(Stojanović, Slike, 1881, 124).*

udova, f., *udovica.*

Udova oplaka gorko svoga muža i njezina žalost bijaše tako velika, da nije mogla već obastati u kući, gdje joj je muž preminuo *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 35).* — Kao udova pročuči u Dobrovcu punih dvadeset godina ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 32).* — ... njezina mati, udova iza vrlo visokog činovnika kod ministarstva *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 92).* — Medjutim dogadja se, te vidimo mladu i dražestnu udovu, kojoj se podpuna sreća zrcali na licu, gdje pred istim oltarom kleči uz drugoga sretnika i pred Bogom izpovieda, da će ga uviek ljubiti. Sjeća li se u onom času ona dražestna udova, ili udovac, da je već pred onim istim oltarom nekomu drugomu ovako prisizala i govorila? *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 37).* — ... da je kadija vjenčao nju kao djevojku (a laže, bila udova jednoga bugarskoga doktora) *(Martić, Zapamćenja, 1906, 24).* — Udova hvata rukavicom grudu, / Baca je u grob divnom noblesom *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 59).* — To se Ratkovićevoj mami [...] udovi kraljevskog kotarskog suca, tužila Račićeva nesretna majka ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 181).* — Odjeknuše pucnjevi ubojni hrvatskom domovinom, / I sva se ko udova ogrnu crnom, žalosnom tminom *(Goran, Pjesme, 1948, 84).* — U groznici plamšu voštanice žute, / i udova plače u svilenoj koroti *(Krleža, Lirika, 1949, 76).*

udovac, f., *muškarac kojemu je umrla žena.*

Bio čovjek. Umre mu žena, on ostane udovac sa dvoje nejačke djece ... *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867,*

150). — Vani se svjetina pomalo razilazila, te samo poznati plemići čekahu, da još jednom izreknu udovcu svoje žaljenje *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 229).* — On nije bio uviek samac, kao što je sada; od pet godina je udovac, ali bez potomstva *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 5).* — Borić bijaše udovac bez djece, još prilično jak i zdrav ... *(Becić, Zavjet, 1882, 50).* — Njezin je otac naime bio udovac već nekoliko godina. Žena mu umrla od bolesti na srcu, koju je zadobila od žalosti za sinom Slavkom *(Gjalski, Tri pripoviesti bez naslova, 1887, 83).* — Sramota je njoj, prvoj djevojci, da se uda za udovca, pa da tudju djecu češlja i umiva! *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 108).* — I djed moj bio je udovac, pa mu »bucavci« dodijeliše mladu, lijepu udovicu *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 33).* — Umre li čovjeku žena, on ostane udov čovjek ili udovac (Bijelim udovcem zovu onoga komu je žena samo nekud pošla pa je ostao sam, njem *Strohwitwer*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 47).* — Bilježnik je bio udovac, pa mu nije imao tko da brani takve zabave i izlete *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 145).*

udovački -a -o, *koji se odnosi na udovce,* ovdje u značenju *koji se odnosi na udovice, udovički.*

Onda – ne bud' srca udovačka, / Već da imaš tri srca junačka! *(Palmović u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 44).* — To vam bijaše prava amazonka današnjega udovačkoga pokoljenja [...] to je udovica poput Kate uživanje muževnosti. Oko, čas bistro i nevino, čas zamamljivo, namigušavo [...] kano da čitav sviet struji riekom izpod njezinih nogu *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 41).* — To vam bijaše prava amazonka današnjega *udovičkoga* pokoljenja [...] to je udovica poput Kate uživanje muževnosti. Oko, čas bistro i nevino, čas zamamljivo, namigušavo [...] kano da čitav sviet struji riekom izpod njezinih nogu *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1944, 314/315).*

udovanje, n., glag. im. od *udovati.*

... se Grba u nju zagledao još za života njezinoga muža, ali ona da mu je privoljela istom iza druge godine udovanja ne mogavši napokon odoljeti ... *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 132).* — »Pokazat ću Vam anđelka, tu jedinu radost moga udovanja. Ankice, dođider!« *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 118).*

udovati udovujem, *bivati udovicom.*

Njeko viče: jao moja ljubo / Gdje ćeš ostat sinja udovica, / Udovati devet godinica / [...] / Udaji se, nečekaj me ljubo, / Al' podgoj mi sina sjerotana / Neka svoga okaje babajka *(Martić, Osvetnici III, 1865, 140).* — ... prema Šestinama, gdje je u ono doba vladala gospođa barunica Julijana Sermage [...] od jedno šezdeset i devet godina, koja je od smrti svoga muža Josipa udovala, t. j. od godine 1746. *(Šenoa, Diogenes, 1934, 74/75).*

udovica, f.

1. *žena kojoj je umro muž.*

Ono ima jedna žena, udovica iza jednoga čovjeka, pa se uda za drugoga. I opet ona efendum, ostane udovica [...] kad budne na sudnjem danu, čija će ona žena biti, ja li prvoga ja li drugoga svoga čovjeka? *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 42).* — Jezuiti su, veli se, kod gradnje kmetove svoje bezobzirno tjerali na rabotu, nijesu štedili ni udovica ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 13).* — ... zavuče se u samoću biskupskog stana, gdje je gospodarila njegova sestra Marta, udovica iza mala plemića *(Šenoa, Kletva, 1934, 51).* — Eto što je udovica: osušena grana! Nitko za nju ne mari, nitko da je zaštiti *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 125).* — Udovica je jecala prekrivena crnom maramom preko glave ... *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 23).* — Pomrle su bezbrojne vojske od onda i povorke udovica prošle su u crnini preko naših vidokruga *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 202).* — A udovica baš zgodna; kao za pazar *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 25).*

2. u frazi *ratna udovica* u značenju *žena kojoj je muž poginuo u ratu.*

Gospa Hortenzija Gartlic (ratna udovica, majka četvero sitne neopskrbljene djece) ... *(Krleža, Novele, 1937, 132).*

3. u frazi *bijela udovica* u značenju *žena čiji je muž otišao (u bijeli svijet) na duže vrijeme.*

Bijelom udovicom zovu onu kojoj je muž samo nekud pošao pa je ostala sama, njem. *Strohwitwe (Kušar, Narodno blago, 1934, 47).* — ... otisnuvši se od kuće u goru zelenu i ostavivši kod kuće bijelu udovicu *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 163).*

udovički -a -o.

1. *koji se odnosi na udovice.*

... istim pravom, kojim ćeš naprimjer opravdati i svoj udovički život sa ljubakanjem bez cilja i svrhe; pa tomu je valjda kriv pokojni suprug, zašto prerano leže u grob? *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 56).* — Vrijeme se vuče ko udovička koprena *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 168).*

2. u frazi *biti srca udovička* u značenju *ponašati se kukavički.*

Ti ne b'jaše srdca udovička, / Veće uvȅk srdca junačkoga *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 160).* — ... i evo rekao ovoj gospodi, da ti nisi kukavica kao kurjak, da nisi srca udovička, već da si ti onaj, koji može stići i uteći i na strašnom mjestu postajati *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 124).* — ... a jer znam, da kukavica poslije Petrova ne kukuće, i jer nisam srca udovička, a smionu čovjeku sreća dava ruku, rekoh im muški ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 148).*

udovištvo, n., *udovičko stanje, život žene nakon smrti muža.*

Prve godine udovičtva otišla je teta živjeti u tudjinu ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 176).* — Svoje stare ljubavne sveze nije Dora ni u svom udovičtvu zanemarila, ali je vrlo oprezno tjerala taj obljubljeni zanat *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 100).* — Ona je prije dva dana položila zavjet dosmrtnog udovičtva *(Tomić, Udovica, 1902, 177).* — Prve godine udovištva otišla je teta živiti u tuđinu ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 148).* — ... i mornari i kapetani izbivali su od kuće kroz godine, a doma su s djecom živarile žene, vječne udovice. Nošnja je žena iz puka crna; možda zato, da budu uviek pripravljene na pravo udovičtvo *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 312).*

udovolja, f., *ispunjenje čije volje*.

Vidio sam dvanaest hrvatskih velikaša u zboru na Dravi, čuo njihov ludi bijes i oholu taštinu; gledao sam djetinji prkos, kako se uspeo nad muževno osvjedočenje – i žrtvu slobode radi udovolja slavičnosti i taštini *(Novak, Informator, 1932, 67).*

udovoljavati udovoljavam, *ispunjavati čije želje, činiti koga zadovoljnim*.

Pravna znanost nije im udovoljavala, oni su o svačem drugom znali više govoriti nego li o njoj, te su se svi kajali, što su se dali na pravničku nauku, jer [...] jedan je bio kao stvoren za filozofa, drugi za liečnika, treći za literata, sve su im znanosti bile interesantnije i ljepše od pravničke ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 110).* — Najviše je Andrijaševića udovoljavalo to, što je bio središtem neke, makar i male, akcije *(Nehajev, Bieg, 1917, 126).* — Pravna znanost nije im udovoljavala, oni su o svačem drugom znali više govoriti nego o njoj, te su se svi kajali, što su se dali na pravničku nauku, jer [...] jedan je bio kao stvoren za filozofa, drugi za liječnika, treći za literata, sve su im znanosti bile interesantnije i ljepše od pravničke ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 110).* — Sjećala se i toga, kako ju je pokojni muž znao radi toga više puta i prekoravati, što mu svakoj želji udovoljava *(Miškina, Za svojom zvijezdom, 1926, 178).*

udovoljavati se udovoljavam se, *činiti sebe zadovoljnim.*

Ali doskora već nitko ne mari za pojetine govore, tako da se on i time udovoljava, što sam sebi besjedi *(Kovačić, U registraturi, 1911, 69).*

udovoljiti udovoljim, *ispuniti, ostvariti što.*

Nu tražilo se od njega, da pravi izpite iz tih predmeta, ali on toga ne hćede, nego odvrati, da on ne sluša svojih predmeta, da uzmogne na izpitu nešto o njima izbrbljati, nego ih sluša, da udovolji svomu nutarnjemu nagonu, koji ne ide za praznimi riečmi, nego gramzi, da pronikne u dušu dotičnoj znanosti. Nu o tom ne hćedoše oni, koji su mu dali štipendij, ni čuti ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 22).* — ... kašnje, kad je udovoljio strastima [...] nije joj više toliko pažnje posvećivao ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 123).* — ... te je mislio, da se ovako silnoj težnji jedne duše za drugom jedino onda može podpuno udovoljiti, ako oba tiela umru, da duše budu slobodne *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 72).* — Tek što se dohvatio koje želje, dosadila bi mu prije, nego što bi joj udovoljio *(Matoš, Novo iverje, 1900, 112).* — Runjević je taj čas udovoljio želji *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 334).* — Vjerne sluge mladoga gospodina, spremni udovoljiti svakoj njegovoj pohoti ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 121).* — Kad je Perica udovoljio gladu, spokojno uzdahnu *(Kovačić, Medju žabari,*

191X, 182). — Nu tražilo se od njega da pravi ispite iz tih predmeta, ali on toga ne htede, nego odvrati, da on ne sluša svojih predmeta, da uzmogne na ispitu nešto o njima izbrbljati, nego ih sluša, da udovolji svomu nutarnjemu nagonu, koji ne ide za praznim riječima, nego gramzi, da pronikne u dušu dotičnoj znanosti. Nu o tom ne htedoše oni, koji su mu dali stipendij, ni čuti ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 23/24).*

udovoljiti se udovoljim se, *zadovoljiti se.*

Razgovora s Pavlovim roditeljima o svagdašnjim, neznatnim stvarima, ponajviše gospodarstvenim, brzo se udovoljila ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 66).*

udovoljivati udovoljujem, *ispunjavati kakvo traženje, zahtjev, želju.*

... te mu se činilo čisto suvišno paziti na ova ukočena pravila etikete, kojima i danas udovoljuje tek radi usvojenih družtvenih običaja *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 131).* — Zar da ništa bolje, ništa savršenije nijesmo, nego slijepo oruđe te volje, oruđe kojim si ona udovoljuje svojoj vječnoj želji za raspložđivanjem? *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 38).* — Vidite tu ptičicu! Sve su jednake, sve su lijepe, sve imaju istu hranu, iste želje, iste strasti, sve udovoljuju svojoj životnoj zadaći na najjednostavniji način, – samo kod ljudskog roda sve je razrožno ... *(J. Kozarac, Tri ljubavi, 1934, 187).* — Zar da ništa bolje, ništa savršenije nijesmo, nego sliepo oruđe te volje, oruđe kojim si ona udovoljuje svojoj vječnoj želji za razplođivanjem? *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 52).*

udovoljstvo, n., *zadovoljstvo.*

Tek na zapadnom nebosklonu titrala je još koja zvijezda, pa je Runjević, koji se veoma zanimao za astronomiju, s neizrecivim udovoljstvom mogao prepoznati sjajno-crvenog Arktura *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 345).*

udrijemljeti udrijemljem, *učiniti da tko počne drijemati.*

U svoje gusle i diple cvilne svireć / Udriemlju Bruna. Sanci brzotoci / Zibljuć ga mame ... *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 101).* — Komarci, ti konjici sitnoskoci; / U svoje gusle i diple cvilne svireć / *U drijemlju* Bruna. Sanci brzotoci / Zibljuć' ga mame ... *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 38).*

udriti udrim, *udariti.*

Al u tren vreli znoj mu s čela kapnu, / U oči, lice udri krvav plamen *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 17).* — Smjerno Ture, uplašit ga lasno. / Udri samo o zemljicu nogom *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Ćengijića, 1883, 63).* — Kad al' trublje jeknu: eto ti Hrvata! / Mukao tutanj svedjer bliže stupa ... / Glas pjesama, od kopita lupa – / Udri u talambas! ... *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 166).* — Smierno Ture, uplašit ga lasno. / Udri samo o zemljicu nogom *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, 1895, 196).* — ... a babo se ipak rasrdi. Nije me udrio, već reče, da sam za ništa ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 118).* — Udri, meštre, po njima, udri po pasjoj mišini! *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 159).*

udrobiti udrobim.

1. *lomeći na male komade staviti u što tekuće, umrviti u što.*

I kad u loncu usključala kisela čorba, odmakao ga, udrobio kruha, posrkao i sažvakao nakratko ... *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 29).* — ... Onda je išao jesti svoju litru kave, u koju je udrobio tri žemičke *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 27).* — Upitali Ciganina hoće li mlijeka ili kruha. Odgovori: Ja bih udrobio *(Kušar, Narodno blago, 1934, 94).*

2. u frazi *kako udrobite, onako ćete i kuvati / kako udrobiš, onako ćeš i kusati / što je udrobio, neka iskusa* u značenju *svaki postupak ima i svoje posljedice.*

Eno mu sad, što je udrobio, neka izkusa *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 258).* — A vi, braćo, kako udrobite, onako ćete i kuvati *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 97).* — Kako udrobiš, onako ćeš i kusati *(Kušar, Narodno blago, 1934, 164).*

3. u frazi *laža udrobi jedamput u mlijeko, a drugi put baš ni u sirutku* u značenju *lažljivac može jednom uspjeti u laži, ali ne uvijek*.

Laža udrobi jedanput u mlieko, a drugi put baš ni u sirutku! *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 199).*

udrobljeno, prilog, *jedno s drugim, pomiješano.*

... velečasni je silno jeo. Jeo je od svakog jela, jer je bio pristaša ciganskog pravila »najbolje je udrobljeno« *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 93).* — ... pa će Jaro za večerom da nam ispriča udrobljeno hrvatski

i njemački ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 11).*

udruga, f., *društvo osnovano radi zajedničkog posla ili cilja, zadruga.*

Ksenij mu je poslao iz Praga množinu knjižica u raznim jezicima o ustrojstvu seljačkih zadruga, mljekarskih i drugih gospodarskih udruga s godišnjim izvještajima o djelovanju takovih udruga u Češkoj, Austriji, Njemačkoj i Francuzkoj *(Novak, Zapreke, 1905, 269/270).*

udrugar, m., *poslovni partner.*

... ona velika umjetnica, kojoj je Pariz, Petrograd i Beč pjevao himne uzhita, ona nedostignuta pjevačica, koja je zaniela pol svieta [...] a ja ... gudio sam na malo koraka daleko [...] Htjela je, da se složimo za koncertni put na šest mjeseci [...] S namjerom da mi pokaže ono, što ona nudja svome udrugaru, sjedne ka glasoviru i zapjeva ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 138).* — ... ona velika umjetnica, kojoj je Paris, Petrograd i Beč pjevao himne ushita, ona nedostignuta pjevačica, koja je zanijela po svijeta [...] a ja ... gudio sam na malo koraka daleko [...] Htjela je, da se složimo za koncertni put na godinu dana [...] S namjerom da mi pokaže trgovinu, koju ona nugja svome udrugaru, sjedne do glasovira i zapjeva ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 124).*

udružen -a -o, *koji je ujedinjen, združen.*

... da se čist i kao s nova rodjen poda slasti udruženoga, zajedničkoga života s njome ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 19).*

udruženo, prilog, *zajednički.*

Umor i glad su udruženo navaljivali na njega, onaj mu je kifl samo razdražio želudac *(Perković, Novele, 1935, 29).*

udruženje, n., *društvo.*

U skladnom ovom gradu sa smiješkom neba [...] Tu je prva akademija za čišćenje i čuvanje narodnog jezika, Crusca, prvo društvo za pomoć nastradalima [...] prvi muzej, prvo gospodarsko društvo Georgifili, prvo muzikalno udruženje *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 129).*

udružiti udružim, *spojiti, združiti.*

Niesam nikada razmišljavao o mogućnosti, da bi se udružio sa drugim kojim umjetnikom *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 132).* — Nijesam nikada razmišljavao o mogućnosti, da bi se s ikim *združio (Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 119).* — Učiti i putiti valja svu seljačku braću, da se sastaju, slože i udruže, a kad se svi upoznamo, ne će nas biti težko složiti i udružiti *(Miškina, Za svojom zvijezdom, 1926, 62).*

udubak, m., ovdje u frazi *udubak (od) prozora* u značenju *udubljeno mjesto ispred/oko prozora.*

... kardinal se često ustavlja u udupku prozora, pod sve jačim trakama sunca lipanjskog jutra *(Nehajev, Vuci, 1928, 7).* — Neopaženo uvukao se u fotelj, u udubak prozora, kamo nije tako snažno dopiralo blještavo svietlo lustera u salonu ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 11).* — Našlo se i nešto hrvatskih knjiga iz ilirske dobe i negdje u pivnici u udupku prozora odavno zametnuta sveska ... *(Draženović, Djela I, 1947, 329).* — U udubak od prozora naslonila se visoka i jaka žena ... *(Draženović, Djela II, 1947, 356).*

uduben -a -o, *koji je zadubljen.*

Uduben u te misli, da što dulje pridrži njihovu sladost, išao je Jakov Klarić doma ... *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 32).* — U razne misli uduben, vozio sam se pô sata po prilici, kad kola na jedanput stanu, što i mene iz mojih sanjarijâ probudi *(Nemčić, Putositnice, 1898, 219).* — ... te se još dugo šetao Ilicom, uduben u misli i želje *(Gjalski, U noći, 1913, 152).* — I opet je plakala lica udubena u meko uzglavlje *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 91).*

udubenost, f., *stanje onoga koji je uduben, zadubljenost, zamišljenost.*

Iz mojih sanjarija probudi me neki čovjek, koga prije u svojoj udubenosti ni ne smatrah *(Nemčić, Putositnice, 1898, 285).*

udubina, f., *udubljeno mjesto, udubljenje.*

Sad idjahu močvarnim zemljištem, gazeći velike kaljuže, te bi se svako malo vraćali, da obadju duboke jaruge i udubine *(Kumičić, Sirota, 1885, 35).* — Uz gat napravljene su kose, popločane udubine, na koje se mogu izvući ladjice za potrebu *(Nehajev, Bieg, 1917, 182).* — Kad s krova curi iz žlijeba, čini nam se kao da kiša otiče iz udubine. Ali ova voda pada s neba *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 33).* — U lijevoj cipeli jedan ekser je prodro u kožu za dužinu od nekoliko centimetara: hodao sam tako pola godine, i udubina me nije nimalo

boljela *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 167).* — ... tek koketni osmijeh sa jamicama kao meka udubina na sočnosti breskve ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 275).* — Alba najedamput skoči i pohita, lagana kao srna, niza strminu udubine *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 108).* — Kad s krova curi iz žlieba, čini nam se kao da kiša odtiče iz udubine. Ali ova voda pada s neba *(Nehajev, Eseji I, 1944, 41).*

udubiti se udubim se.

1. *dobiti udubinu, ulegnuti se.*

... ali produlji put i pođe ulicom, što se udubila ispred Martine kuće *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 120).* — U osjenjenom licu udubila mu se još više brazda kraj nosa ... *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 60).* — Trbuh mu se udubio u konkavnu sferičnu šupljinu, preko koje je stajao kajiš sasvim nepotrebno i dekorativno (hlače su se držale na kukovima) ... *(Marinković, Proze, 1948, 149)*.

2. *pren.*

Lice mu je bliedo, ustne su mu pomodrile, tuga mu se udubila po čelu u duboke bore *(Kumičić, Sirota, 1885, 294).*

3. *unijeti se u što, zadubiti se; duboko se predati čemu.*

I sada se je sanljivo udubio u tu sliku ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 130).* —Gospodin izvadi iz žepa golemu srebrnu uru lukovicu i pomno se u nju udubi *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 6).* — I Gundulić gledaše Petra, udubiv se u plemenite crte njegova lica *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 375).* — I sada se sanjivo udubio u tu sliku ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 128).* — ... i opet se udubi u krasne zvukove *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 9).* — Daj mi pričaj, o čemu si tako mislio, u što si se bio onako udubio? *(Nametak, Za obraz, 1942, 54).*

udubljen -a -o.

1. *koji je duboko utisnut u što, usađen.*

Odatle kroz šumicu borâ došle bi do špilje, udubljene u živoj pećini ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 22).* — ... nasmiješila se Elvira, jače pokazavši na krajevima usta dvije udubljene jamice *(Novak, Zapreke, 1905, 79).* — Otale kroz šumicu borâ došle bi do spile, *udubene* u živoj pećini ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 22).* — Korak dalje od same te žarulje bila je u zidu udubljena niša poput one za svece u crkvama ... *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 133).* — Kroz malena, u debelu stijenu udubljena [...] okna prodiraše i u pol bijela dana tek toliko svijetla ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 106).* — Udubljeno mu, krvavo oko bulji ispod smrknuta čela u daljinu *(Draženović, Djela II, 1947, 126).* — Ona je bila osrednja žena prosijede kose, sjajna udubljena oka ... *(Draženović, Djela II, 1947, 329).*

2. *koji je duboko uronjen u što, zaokupljen čime.*

Udubljen u misli, on nije ni osjećao umora, njega nešto nosilo, nešto napried pomicalo i svedj mu nove snage ulievalo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 127).* — Udubljen u misli on nije ni osjećao umora, njega je nešto nosilo, nešto naprijed pomicalo i sveđ mu nove snage ulijevalo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 126).* — Dugo onda udubljen u se šaptaše i šaptaše ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 69).*

udubljivanje, n., *duboko razmišljanje, unošenje u sebe.*

U takovu duševnom stanju zatekoše me novi dogadjaji, koji za čas prekinuše moje udubljivanje u sama sebe *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 71).*

udubljivati se udubljujem se, trajno od *udubiti se.*

Govorili smo sad o veličanstvenim gradovima i palačama u perivojima, a sad o neizmjernome moru [...] Ona se udubljivala i obuhvaćala sve to, a ja se zaljubljivao sve više ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 79).* — A Pero je tačno čitao ta njemačka pisma, udubljivao se u ona nezgrapna gotska slova ... *(Krleža, Novele, 1937, 185).*

uduhnuti uduhnem, *utišati.*

A kad topi uduhnu gruhanje, / Izgubit će i vojska ufanje *(Martić, Osvetnici II, 1862, 122).* — Tako se za njeko vrieme sve primorje stišalo, dok se opet ne smunuše Pažani [...] Al' se i to odmah uduhnulo ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 113).*

udunut -a -o, *koji više ne gori, ugašen.*

... koji se zagledao u tu borbu s udunutim čibukom ... *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 99).*

udunuti udunem, *ugasiti.*

Zatim je udunuo svijeću. Legao je ponovo ... *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 28).* —

Čule se izvana iz hodnika ostruge [...] pa je netko udunuo hitro svijeću, i cimer se pogasio u tami *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 295).* — Trebalo bi udunuti ove petrolejke, udariti po tom svemu, to je krčma *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 178).*

udupsti se udubem se, *udubiti se.*

Ribareva se kći udubla u njeke nevesele misli *(Kumičić, Sirota, 1885, 7).* — ... u blagovaoni bio sam se sa starim Medovićem udubao u razgovor *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 77).* — Pod gustijem obrvama skrile su mu se mutne oči; – uduble se, da im nijesi vidio zjenica *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 43).* — Da se vi udubete u stvar, vidili biste, da nije sve to baš tako suhoparno, kako izgleda *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 83).*

udušen -a -o.

1. *koji je ugušen, zadavljen.*

... ugledaše je doista u viru podno mlina, ali ne udušenu već zaklanu tako nemilo *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 83/84).*

2. *koji je smanjene snage ili jačine, prigušen.*

Mi niesmo krivi, – otme joj se najzad slab udušen uzklik ... *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 17).* — ... (živahno, prodirno, kano da su joj se otvorila vrata, otkle će joj iziti udušena čežnja ...) *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 121).* — ... tamni prolazi, odakle se čulo hrzanje konja, neki mukli zveket, udušen smieh *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 136).*

3. u frazi *pun udušen naroda* u značenju *pun puncat.*

Govori se: pun udušen naroda (t. j. pun puncat) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 61).*

udušeno, prilog, *prigušeno.*

Sad izbroji ovo, što je u novčarki, šaptne drug udušeno *(Kumičić, Sirota, 1885, 39).* — ... nakostriešila se na Tonku i prosula u jedovite rieči, sve udušeno, kroz zube ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 212).*

udušiti udušim.

1. *ugušiti, zadaviti.*

... te bi najvoljela skočiti na tu strašnu ženu i u taj njezin debeli žuti vrat ugrebsti prste svoje i udušiti vraga *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 198).* — ... kao bijesna baci mi se o vrat, stisne se i savije kao da me hoće udušiti *(Bego, Novele, 1916, 68).*

2. *prigušiti, utišati.*

Magla je jošte pokrivala grad. To nebijaše više ona gusta žutkasta koprena, koja se dan prije pod večer slegla po ulicah [...] udušivši u gluhoći izumrloga gradskoga života zvuk, kao da je s neba pamuka palo *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 5).* — Magla je jošte pokrivala grad. To nije bila više ona gusta žutkasta koprena, koja se dan prije pod večer slegla po ulicama [...] udušivši u gluhoći izumrloga grackoga života zvuk, kao da je s neba pamuka palo *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 7).* — Nit je moglo još nezgodâ breme / Udušiti glase domorodne *(Preradović, Djela I, 1918, 290).* — Ne, čovječe božji, ovo zemlja iza kiše miriše. Nadojila se vode, pa sada raskvasala i uduši njen miris *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 21).*

udušiti se udušim se, *ostati bez zraka, ugušiti se, zadaviti se.*

Juratović skoči, zagrli starca, koj' se mal' nije udušio, pa izleti na vrata *(Šenoa, Diogenes, 1934, 166).*

udužiti udužim, *dati kome što na dug.*

Zato sam eto i došao k tebi, jer odakle da pribavim novaca, a udužiti mi ne će nitko *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 63).* — Mjesto dati kome u dug ili na vjeru kaže se i udužiti ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 137).*

udužiti se udužim se, *uzeti u koga što na dug, zadužiti se.*

Ako što i imaju, potroše za pir i još se uduže, a onda se više ne omrse po svu godinu *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 23).* — Uzalud bila njegova radnja, jer bi se još i udužio, mjesto da donese štogod u kuću *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 155).*

udvajati udvajam, trajno od *udvojiti.*

Često puta ime očevo udvaja sramotu! *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 117).*

udvarač, m., *onaj koji udvara.*

Te je večeri imala upravo ona – opazih – najodabranije udvarače, koji je zabavljahu *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 78).* — Neka upaljena svijetla jesu ugovoren signal za udvarače, / neke spuštene zavjese slično sastanak znače *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 36).* — Tko bi mislio, da šumski ljudi znaju biti tako dobri udvarači! *(Sudeta, Proza I, 1943, 10).* — U sumnjivoj atmosferi ondašnjeg dvorskog ži-

vota Katarina je bila uzorna supruga. Odbijala je okrutnom hladnoćom sve udvarače i izticala skoro servilnu ljubav prama svome mužu *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 277).*

udvaranje, n., glag. im. od *udvarati.*

Medjuto je u Matkovićevoj kući sve vrjelo i vrvilo; kićeni gosti, šušteće oprave, miomiris namirisanih gospodja, sretni poklici i posmiesi gospodjica, udvaranje crno obučenih, pomno počešljanih i obrijanih gospodičića ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 100).* — ... ali to stoji, da je rado primala laske, udvaranja i darove svoga oženjenoga kavalira *(Tomić, Melita, 1899, 40).* — Sve je bilo vanredne volje. Kukuljević svojim udvaranjem, Bogović svojim duhovitim finim dosjetkama ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 42).* — Međuto je u Matkovićevoj kući sve vrelo i vrvjelo; kićeni gosti, šušteće oprave, miomiris namirisanih gospođa, sretni poklici i posmijesi gospođica, udvaranje crno obučenih, pomno počešljanih i obrijanih gospodičića ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 101).*

udvarati udvaram.

1. *posebnom pažnjom i slatkorječivošću nastojati steći čiju naklonost, osvajati koga.*

Ona je želila, da joj on i sada udvara, da joj pohvali vjenčanu opravu i vienac ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 103).* — Za kratko vrijeme poče joj udvarati, a vodila ga u tom nekako Don Juanska namjera *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 52).* — ... jedino je mladež na očigled uzela udvarati gospodjicama, kao da se dolazak prvoga dostojanstvenika nje ne tiče *(Gjalski, U noći, 1913, 92/93).* — Vama ću od sad udvarati, gospojice! [...] Dakle ja počinjem: ah, lijepa, krasna, divna gospojice! Vi, jabuko rumena, jagodo mirisava, prekrasna ružo iz zelene bašče ... *(Ivakić, Kapelan, 1919, 114).* — Ona je željela, da joj *se* on i sada udvara, da joj pohvali vjenčanu opravu i vijenac ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 103).* — Pyl je lijepoj udovici počeo izdaleka udvarati i taknuti se u razgovoru njene ljepote ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 213).* — ... i udvara damama kao mušketir šesnaestoga vijeka ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 234).* — ... nisam se baš ne znam kako zaljubio, već sam malo »hofirao«, udvarao, šetao, pratio »odabranicu srca svoga« *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 144).* — Tako je Dr Jakov Mandić zateče na blagajni u bijeloj čipkastoj bluzi, njegovanu, svu kao prelivenu sladornom čorbom, baci na nju oko, upozna je i počne joj iz daleka udvarati i slati cvijeća *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 213).* — Za kratko vrieme poće [sic!] joj udvarati, a vodila ga u tom nekako Don Juanska namjera *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 125).*

2. *pren.*

Harlekin s tapete udvara mi / i uzdiše na zidu *(Krleža, Simfonije, 1933, 115).*

udvarati se udvaram se.

1. *udvarati.*

Mnogi su joj se – i prije i poslije – udvarali. Ona za njih ni marila nije *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 51).* — Gospođama plemičkim udvarao se bolje nego nekakov mladić, koj' je za ženidbu *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 260).*

2. *pren.*

Slavuj-ptica zapjevala, / Ružici se udvarala: / »Ružo mila, ružo draga! / Daj mi konak u tvom busu, / Da prenoćim ovu noćcu, / Da mi kiša ne nahudi, / Da me vjetar ne probudi« *(Preradović, Djela I, 1918, 22).* — Vjetrić trepti cvjetnom po omilju / I mirisom noćci se udvara *(Preradović, Djela I, 1918, 272).*

3. *ulagivati se, dodvoravati se komu.*

Konstantin [...] da je on sebe smatrao i ponašao se kô Bogom postavljeni obćeniti biskup Crkve. Najmilije mu je bilo, da mu se biskupi udvaraju ... *(Pavlinović, Razgovori, 1876, 157).* — Ponajprije govorio mi je puno laskavih riječi, kako me sav svijet hvali i kako se negdje roditelji mojemu napretku vesele [...] Šta, mišljah, zar gospodin gimnazijalni profesor nema drugoga posla, nego udvarati se mladomu pravniku? Naskoro razumjeh, kamo taj exordium smjera *(Šenoa, Vladimir, 1933, 15).*

udvoj, m., *boj dvojice, dvoboj.*

Ma to vam je bila glavurda [...] A kljove, te kljove! Kao u slona! Sve mislim, nije l' majka rodila junaka, da mu na udvoj izađe *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 200).*

udvoje, prilog.

1. *dvoje zajedno, u paru.*

... no kasnije, oba su vojskovođe ostali nasamo. Frankopan je drugovima malo odao od tog razgovora udvoje *(Nehajev, Vuci, 1928, 52).*

2. u frazi *udvoje(-)utroje* u značenju *po dvoje ili troje zajedno.*

... ovo nije ni rat vojske nego rat onih, što se udvoje utroje vrebaju skraj puta *(Nehajev, Vuci, 1928, 58).* — Kad je ljetno sunce počelo da naglije zahodi [...] grlice marljivije udvoje-utroje prelijetale i grgutale ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 82).*

3. u frazi *naručiti kavu udvoje* u značenju *naručiti kavu za dvije osobe.*

... kad jednog dana upade u Hamidovu kavanu Risto Prnjat [...] Sjedne pokraj Memišage Handača, naruči crnu udvoje, pa pije i pripitkuje ga, kako živi i šta radi [...] Dolazi Risto svakoga dana, naručuje kahvu udvoje i sa svakim naizmjenice pije *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 68).*

udvojen -a -o, *koji je dvostruko veći.*

Stao je udvojenom snagom raditi na drvnjaku ljut sam na se *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 21).*

udvojiti udvojim, *udvostručiti.*

Kad li aga odolio gladu / I bies druziem udvojio biesom, / Planu opet kano plamen živi *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 44/45).*

udvoran -rna -rno.

1. *koji je pristojnog ponašanja, uglađen.*

... odgovori on, skinuv kapu, tihim glasom, poniznim držanjem i prijaznim posmjehom, po čem mi se učini čovjek blagoćudan i udvoran *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 2).* —... upita on s udvornom odrješitošću, kao da zove na račun podredjenoga si činovnika, s kojim nije posve zadovoljan *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 63).* — ... upita on s udvornom odrešitošću, kao da zove na račun podređenoga činovnika, s kojim nije posve zadovoljan *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 64).* — ... reče mi ujak, da nas u vinogradu već gosti sa sela očekivaju, a ja da budem osobito udvoran *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 311).*

2. *koji se dodvorava, laska.*

... a napram gospodjam bio osobito udvoran i uslužan *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 140).* — I Rosina veselila se je vazda dolazku grofa Hinka, koji je bio mladić finih manira i vanredno udvoran *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 80).* — On je prema Vlatku bio vrlo udvoran; svaki njegov odmjereni kret pokazivao mu je poštovanje, svaka riječ osobitu naklonost *(Bego, Novele, 1916, 29).*

udvoravanje, n., glag. im. od *udvoravati se.*

... slatki svetac pariskih salona, koji provodi svoj sveti život neuspješnim uzdisanjem, pikantnim udvoravanjem, blebećući i klevećući među svilom, kadifom, kristalom i lijepim gospojama *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 95).*

udvoravati se udvoravam se, *udvarati se.*

Pripovieda se mnogo toga, kako joj se udvorava gospodin pristav *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 184).* — Otmar Lilienfeld uvidjev, da je predobio starca, stade se klanjati majci, udvoravati kćeri *(Šenoa, Lijepa Anka, 1932, 330).*

udvorica, m.

1. *udvarač.*

Dok je imo malo više fonda, / Bio prvi junak demi-monda, / Kolovodja iz galantne čete, / Udvorica dame i soubrette *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 100).* — Nije li to zbilja samo njezina strast, samo opaka igra obijesne želje, koja se u velikom svijetu i društvu zasitila afektiranih udvorica, pa opet poželjela da okusi slast čiste, djevičanske ljubavi? *(Novak, Informator, 1932, 119).*

2. *onaj koji se dodvorava, ulizica.*

Oh, da znate, svjetli bane, kako mrzim naše izrode, te bečke udvorice! *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 276).* — ... a gdje su sve one mase trabanata, udvorica, slugana, štrebera, aspiranata ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 80).* — Bilo je dašto udvorica i ljudi Draškovićevih, koji su svuda pred narodom izvraćali sve na lijepo i dobro, koji su glatkim jezikom bijelili, što je crno bilo *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 172).* — Mazalica je isto što i laskavac; a ulažica, ulizica ili udvorica je onaj koji se ulaguje, oblizuje, udvorava. Najviše se laska bogatim ljudima *(Kušar, Narodno blago, 1934, 148).* — ... ja nisam plaćeni govornik, ni milosnik, ni udvorica, ni korisnik, ni laskavac gospodina Domaćinskog ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 155).*

udvoriti se udvorim se, *steći čiju naklonost ili zaštitu ulagivanjem, dodvoriti se.*

Jedna kći kaže svomu mužu: Čuješ li ti mužu, valja nam opet pozivati otca i mater na ručak, na užinu i večeru. Dakako, veli joj muž, i moramo se o otcu i materi svakako

udvoriti [...] Moramo i mi tako činiti, da i na nas nezaborave roditelji na svom umoru *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 70).* — Miloš, koji nije bio utekao, već se Turkom udvorio, i bio im na službi ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 507).*

udvorno, prilog, *na udvoran način.*

... pristojno se vladao odavajući poštovanje mladoj gospodji time, što je svoju staračku glavu sagibao udvorno, kadgod bi ga ona pogledala ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 57/58).* — Okrenuvši se pak meni, reče udvorno, ali pravom samostanskom uljudnosti *(Vojnović, Geranium, 1918, 37).* — Svi ih gosti udvorno pozdraviše ... *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 40).* — ... pristojno se vladao odavajući poštovanje mladoj gospođi time, što je svoju staračku glavu sagibao udvorno, kad god bi ga ona pogledala ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 130).*

udvornost, f., *osobina onoga koji je udvoran, svojstvo onoga što je udvorno.*

No, to je lijepa finoća i udvornost? *(Kovačić, U registraturi, 1911, 256).* — Knez nije čovjek meke ćuti [...] No svi vide, da se u kneževoj duši vrši teški oproštaj – i sama dužnost plemićke udvornosti uzmakla je ovaj čas ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 146).* — ... da se kao prva sposobnost od kakove kandidatice za kazalište tražila »neograničena« udvornost *(Šenoa, O hrvatskom kazalištu, 1932, 167/168).*

udvospoliti udvospolim, *učiniti koga dvospolnim.*

Oni će ti dijete pokvariti, udvospoliti. Ne bude ni muško ni žensko; ni gospodin, ni seljak. Držimo se mi pluga i motike *(Kovačić, U registraturi, 1911, 47).*

udvostručeno, prilog, *dvostruko.*

Gjuka je Begović otada pregnuo udvostručeno. Laćao se svakakova posla. Od jutra do večeri samo je radio i radio *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 31).* — Đuka je Begović otada pregnuo udvostručeno. Laćao se svakakova posla. Od jutra do večeri samo je radio i radio *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 316).*

udvostručiti udvostručim, *učiniti što dvostrukim, većim, jačim, umnožiti.*

Te vjerujem da će ovi glasi, / Udvostručit' vaše radovanje *(Martić, Osvetnici V, 1881, 93).* — Evanjelist, koji je naporno prisluškivao, udvostruči pažnju *(Nehajev, Vuci, 1928, 96).* — ... koji je udvostručio svoju ljubaznost *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 90).*

udvostručiti se udvostručim se, *postati dvostrukim, većim, jačim.*

Tada se udvostručila ljubav i pažnja mojih roditelja ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 59).*

uđe, n., coll. od *ud, udovi.*

Oko tebe mrvež, razvaline, / uđe, truplje, kosti i strvine, / a za tobom pepeo sâm i prah! *(Preradović, Djela I, 1918, 34).*

uf, uzvik, *izražava različite osjećaje i raspoloženja, nezadovoljstvo, nelagodu, ali i oduševljenje.*

Uf! kad se sjetim, pregrizo bi si jezik *(Šenoa, Kletva, 1934, 485).* — Gledajući vas misli to lijepo curče: Uf, kakvi su danas muškarci! *(Kranjčević, Djela IV, 1934, 29).* — Uf, vidi ga, pa nije to samo jedanput bilo – iskesi se prijekorno mala na njega ... *(Perković, Novele, 1935, 35).* — A ti si cura, ti si mlada, pa bi – Uf! ta ne da mi se ni pomisliti! ... *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 85).*

ufano, prilog, *pouzdano, sigurno.*

Na udar se jadna smrvi kula, / Kó da nigda nije uzgor bila, / I pokopa listom uselnike; / Pa ni danas neznaju ufano, / Da su kadgodj živili i mrli *(Martić, Osvetnici II, 1862, 95/96).* — »Učite samo marljivo ovo vrieme, koje je opredieljeno za produžni tečaj, pa će ufano i izpit Vaš dobro proći.« *(Tomić, Pošurice, 1887, 148).* — Zima bijaše kruta te snieg je već pao bio na planine, gdje se je neprestano držao, i gdje će ufano do proljeća ležati *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 169).*

ufanje, n., *nada, pouzdanje u dobar ishod čega.*

S ufanjem, s ljubavi i s ustrpljenjem možeš mirniji biti i zadovoljniji, nego kralj u postelji svojoj *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 24/25).* — Ufanje kao i oko valja da sve okolo hvata, planine i doline, a ne samo ono, što nam pada pred noge *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 36).* — Njoj već bijaše da klone, nu dobrota staričina zahvativši iznenada njezinu dušu, opet je osvježi, poda joj okrepe, nade *uhvanja (Leskovar, Propali dvori, 1896, 112).* — Nisu ga momci voljeli, to je odmah s prva kraja morao osjetiti. No kraj zlobe momačke držalo ga jedino ufanje, da ga djevojke vole *(Bertić,*

Ženski udesi, 1902, 11). — On je majci nada i ufanje, / Zjena oka, srca milovanje *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 98).* — »Sve nam je ufanje u tebi!« *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 168).* — Njoj već bijaše da klone, no dobrota staričina zahvativši iznenada njezinu dušu, opet je osvježi, poda joj okrepe, nade, ufanja *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 188).*

ufati se ufam se.

1. *nadati se, uzdati se u koga ili što.*

Kad čovjeka ljuti nemir bije, podje tražiti mir onamo, gdje se ufa naći sućutnu dušu, koja pozna boli njegove, pa koja i umi protjerati ili ublažiti ih *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 142).* — ... oni su se u njega i ufali u svakoj nevolji *(Turić, Igra životom, 1909, 2).* — Ufam se tvrdo, da, sudeći po mojoj iskrenosti, ne ćete posumnjati, da se namećem, da svoju kćer Vašemu sinu naprtiti želim *(Šenoa, Vladimir, 1933, 122).* — Međutim, ufajmo se, da će Bog sve na dobro navrnuti *(Šenoa, Vladimir, 1933, 129).*

2. *usuditi se.*

Starac, koji se sve do sada sustezao, ne *uhvajući* se pravo ni stolu primaknuti, najednom se rieši te svoje nesigurnosti ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 88).* — Runjević bio je tako ganut i uzrujan, da se nije ni ufao pogledati na lijevu stranu prema brdu, gdje je bilo običajno mjesto justifikacije *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 394).* — Željezničarska služba je opasna. Jedan sraz vlakova i ... ne ufam se ni pomisliti ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 78).* — ... poslije godine dana nitko ne bi u njem bio mogao prepoznati stidljivog i plahog mladca, koji se prije nije gotovo ni ufao na ulicu u noćno doba *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 70).* — Starac, koji se sve dosad sustezao, ne ufajući se pravo ni primaknuti, najednom se rieši te svoje nesigurnosti ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 163).*

ufatiti ufatim, *uhvatiti.*

... a mi se razidjemo, jer je svakoga nekakav strah ufatio, kad je na najboljeg prijatelja posumnjao *(Martić, Zapamćenja, 1906, 61).*

ufiniti se ufinim se, *postati finim, otmjenim.*

Ona je bila prije seljakinja i nikako nije mogla, da se ufini i civilizira. Tako mjesto »izvolite?« – ili »molim?« ona je pitala sa – »a?« ... *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 54/55).*

ufinjivati ufinjujem, *činiti što finijim.*

Lala, Lala! – zovne Nikac tankim glasom i ufinjujući ga, a lice namjestio veoma pristojno *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 45).*

ufitiljen -a -o, *koji je zašiljen, ufrkan, usukan poput fitilja.*

... bijaše joj neizrecivo smiješan [...] s ufitiljenim zejtunli-brkovima, koji ju podsjećahu na rogove madjarskih goveda ... *(Matoš, Iverje, 1899, 62).* — ... bijaše joj neizrecivo smiješan [...] s ufitiljenim zejtunli-brkovima, koji ju podsjećahu na rogove mađarskih goveda ... *(Matoš, Iverje, 1935, 54).* — Brk bio prosijed, i to desni gizdavo zafrknut i ufitiljen (jer je Jakob, bogzna zašto, samo njega gladio), dok je lijevi ostao žalosno zapušten, opušten i raščupan *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 8).*

ufitiljiti ufitiljim, *zašiljiti, ufrkati, usukati brkove.*

Dolazi! [...] G. predsjednik ufitiljio drhtavo brkove *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 53).* — »Ustaša« Ante Drombor [...] Na njemu je novo, nešto preširoko, žutozeleno kamgarn odijelo, nove žute čizme, novo remenje, novi pištolj i fašistički bodež, ufitiljio je brkove i očešljao se pomoću pomade *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 103/104).*

ufrkan -a -o, *koji je uvijen, usukan.*

Imao je kratko striženu bradu, a guste, s krajeva posve neznatno ufrkane crne brkove, u kojima se je opažalo i nekoliko bielih vlasi *(Tomić, Melita, 1899, 123).*

ugađač, m.

1. *onaj koji ugađa, namješta glazbala.*

Ugađač klavira u ništa izgòri / Zbog nas sâm, bez kruha i lovornih granâ *(Polić, Jučerašnji grad, 1936, 138).* — Ja sam tebi uvijek govorio: trgovački pomoćnici, ugađači klavira, dekorateri izloga, brijači, slikari, sve je to jedna te ista sumnjiva vrsta ljudi! *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 314).*

2. *pren.*

Kakve se melodije rađaju u ovom sveljudskom orkestrionu? I koji bi nebeski ugađač mogao da sklada sve ove glasove u sazvučje harmonično i tiho? *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 230).*

ugađalica, f., *ona koja ugađa komu.*

Ja rad dobro jedem; a vi ste svomu poslu majstorica, a k tomu meni ugadjalica *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 84).*

ugađati ugađam.

1. *činiti komu ili čemu po volji, stvarati ugodu.*

Nadala se, da će se ovako kroz poruke barem moći s njime češće razgovarati – a ovo je ugadjalo njezinoj ljubavi, od koje kao da nije smjela ni mogla više izčekivati *(Novak, Podgorka, 1894, 128).* — ... sjeća se tankoga grla Marijina i njezinih pjesmica, koje on razumije, koje njegovu srdcu toli ugadjaju *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 71).* — ... i sve živo, sve što osjeća, kako blaženo ugadja taj opojni talas divne, spokojne majske noći ... *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 54).* — Jer vidimo, da sadašnjost tužna / ne ugađa nikad našem trudu *(Preradović, Djela I, 1918, 120).* — ... a cesar, i sam nepažljiv i lakouman u stvarima novca, voli prvog dvorjanina, koji svojim raskošnim gozbama, podupiranjem umjetnika i humanista, priređivanjem turnira i trionfa ugađa najživljoj strasti cesarovoj *(Nehajev, Vuci, 1928, 5).* — Sve moje silovanje, sve napinjanje ugađalo je jednoj svrsi – slavi i koristi mojega plemena *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 29).*

2. *udešavati, namještati glazbala.*

Fahim uze ugadjati šargiju – a odozgor Arifa od nestrpljenja pogledavala kroz trabozane *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 120).*

3. u frazi *ugađati uhu* u značenju *proizvoditi ugodne zvukove,* ovdje *lijepo pjevati.*

I zapjevao bi nekad, a glas mu bijaše nježan, pa ga počeše akšamlučari zvati, da im ugađa uhu kad im šljivova rosa i druga miva ugađaju grlu *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 17).*

ugalni -a -o, *ugaoni.*

Na oknima pauk prede; uz ugalni kamen / Kaduljino lišće raste i bršljan se hvata *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 23).*

ugalj, m.

1. *crno kruto gorivo, ugljen.*

U šumu je izišao; / I daleko u zatišju / Svoj je ugalj palit stao *(Harambašić, Pjesničke pripoviesti, 1889, 108).* — ... zapaljen ugalj na čela odsjev baca *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 37).* — Jakov je vidio pred sobom blijedo lice, crnu kao ugalj kosu, utopljene velike zanesene oči, drhtave ruke *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 94).*

2. *pren.*

Njezine zjene, obrubljene ugljem trepavica, ne mogu mirno gledati starost, a da ne plaču od čežnje ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 46).*

uganuti uganem, *istegnuti; iskrenuti, iščašiti zglob.*

Kako se danas živo bavi svojim pletivom, pa plete brzo, misliš, prste će si uganuti, razabireš jasno, da u njoj nešto kipi *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 56).* — Uganuo se konjski zglob tanani, kao da će pući, pa se nadvija nad zemljom u plosnatom luku ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 244).*

ugao, m.

1. *mjesto gdje se sastaju dvije ulice, ćošak.*

Bili su već stigli na podnožje brežuljka i našli se na uglu, gdje se otvora [sic!] ulica k trgu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 54).* — I na prvom uglu razstanu se šutke i nevoljko *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 274).*

2. *mjesto gdje se sastaju dva zida, kut.*

U jednom je uglu visok komin, obložen mramornim pločama, urešen cviećem od porculane ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 14).* — Banović oprezno [...] odmakne stolac u uglu i sjedne *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 294).*

3. *kraj, završni dio čega*.

Grad je bio zidan na četiri ugla. A na svakome uglu zaokružila se velika kula *(Galović, Začarano ogledalo, 1913, 87).* — Lulica im je u jednom uglu ustiju *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 185).*

ugar, m.

1. *nezasijano tlo ostavljeno da se odmara radi obnove plodnosti; odmor tla sa svrhom da mu se obnovi plodnost.*

U velikom kompleksu oranica bilo je ovećih dielova, koji su već po dvie godine ležali na ugaru ... *(Tomić, Melita, 1899, 148).* — Tamo, gdje vrt je po obronku cvao, / Trnje i šikarje splelo se gusto, / [...] / Sve je tu ugar, al oko još moje / Dom, kao nekad, sav u suncu gleda *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 77).* — Na ugaru crnomu slegla se magla / Ko pauka predivo tanka *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 121).* — Glagol se ugorjeti

upotrebljava danas samo u prenesenom smislu: o zemlji kad postoji neko vrijeme uzorana pa se na suncu grije (Zemlja leži na ugaru; zemlja se ugorjela ...) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 17).* — Pred njom iskoči zec. Frkne iz gustine i nagne ugarom *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 61).*

2. *pren.*

Za mnom će poljane ostat duge, / Ugari crni, besplodna polja; / Muka života ne će se njihat / Kô dozrelo klasje ... *(Nikolić, Knjiga pjesama, 1917, 159).*

3. *žeravica, žar.*

Duh se mahnu na vruće srdašce, / Al srdašce u plamenu valu; / Ono gori kano ugar luča *(Martić, Osvetnici III, 1865, 5).*

ugarak, m.

1. *komad drveta koji gori; komad djelomično izgorjela drveta ili svijeće.*

... i s torbom na ramenu dugo uzeo lulu paliti ugarkom, što ga je s ognjišta dohvatio *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 33).* — Janku je naložio [...] da se tako namjesti, kako će najbolje vidjeti, hoće li iskre ili ugarci na ovu stranu frcati *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 190/191).* — Ali se sačuvala imenica ugarak, glavnja koja je na jednom kraju nagorjela, i ugorak (svijeće, cigare), komadičak što ostane prije nego dogori *(Kušar, Narodno blago, 1934, 17).* — S olimpske zar što vatre / Ugárak ljudstvu dade, / Božanskom iskrom zapalivši krv, / Pa čovjek drsko stade *(Kranjčević, Djela II, 1934, 9).* — Naniže na ražnjić vrganje, pečurke, mliječnice [...] stavi ga na rašlje i stade vrtjeti. Neke položi naglavce vrh živih ugaraka *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 164).* — Trideset lojenih ugaraka – i to da je rasvjeta! *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 141).*

2. *mjesto gdje je gorjela vatra, zgarište.*

Prosulo je sunce žeravicu žarku, / Žega je na zemlji kano na ugarku *(Hranilović, Izabrane pjesme, 1893, 90).* — ... jak je još ugarak stare vatre, pa ma i pod debelim pepelom *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 28).*

ugarica, f., *ugarak.*

Njekoč mene sunce moje / U mladosti grijalo je; / Kano iskre s ugarica, / Tako traci s njena lica! / Vas izpržen od tog žara / Izgledo sam ko cicvara! / Al odkad mi sunca nesta – / Odtad mi i život presta! *(Korajac, Lov na – sjedećke!, 1887, 49).* — Mariju tištaše ona tišina, ono sumrtvo, voštano svijetlo, ono bôno, žalostivo puckaranje ugarica vani na ognjištu ... *(Car Emin, Starci, 1917, 70).* — Nekoč mene sunce moje / U mladosti grijalo je; / Kano iskre s ugarica, / Tako traci s njena lica! / Vas ispržen od tog žara / Izgledo sam ko cicvara! / Al otkad mi sunca nesta – / Otad mi i život presta! *(Korajac, Lov na – sjedećke, 1918, 78).*

ugariti ugarim, *preorati zemlju da bi se ostavila na ugaru.*

Onda ćemo sabrati ljetinu, ukuhati voće, ugariti njive, očistiti brod ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 364).* — Poslije jutarnjega dočika otpustio sam Ljubana, jer nije još svèzao svoje žito, pa ne može ni njive ugariti ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 145).*

ugarnica, f.

1. *zemlja koja leži na ugaru.*

Zemlja leži na ugaru; zemlja se ugorjela; zemlja ugarnica *(Kušar, Narodno blago, 1934, 17).*

2. *pren.*

Ljudsko srce ugarnica, / Ljut ga korov zarasio: / Ne bolujem samcat, zlato, / Bolestan je svijet cio *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 43).*

Ugarska, f., *povijesna višenacionalna država u Panonskoj nizini koja je s Hrvatskom imala zajedničkog vladara.*

Danas mora svaka država svoj jezik imati, mora ga dakle i Ugarska imati [...] neka si i misu – ako ih je volja – na magjarski pjevaju, ali nama neka ostave naš latinski jezik, koji poznajemo ... *(Gjalski, Osvit, 1892, 30).* — ... Hrvatska i Ugarska, slobodne od Beča, lako mogu iztjerati Turke iz svojih gradova *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 72).* — Uvjerena sam, da bi Ugarska obožavala svoga kralja – Zrinskoga! *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 178).* — Zasužnji se Ugarska; a pade Budim grad, ali Ture Zagreba grada nikada ne dirnu! *(Nehajev, Rakovica, 1932, 115).* — Ugarska rasu se cijela, / Kralju slomi se žezlo, / Sve je u krvi ogrezlo *(Šenoa, Pjesme, 1933, 380).*

ugarski -a -o, *mađarski.*

Běla magla zrak krivaše, / A ugarskoj na ravnici *(Kukuljević, Pěsme, 1847, 28).* —Tù na stolici izpod ugèrskih hlačah, nakitjenih

zlatnimi gajtani ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 156).* — ... koncem 13. i početkom 14. věka. Ugèrski a zajedno i hèrvatsko-slavonsko-dalmatinski kralj bio je u ono vrĕme Andrija III. *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 211).* — Razigravši se prilično jednom pljoskom vina, što tekom mnogo naliči na ugarski tokajac ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 195).* — Hrvatska šalje kraljevinska dva poslanika na ugarski sabor, da bdiju na hrvatska prava itd. *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 524).* — Tu na stolici izpod ugarskih hlača, nakićenih zlatnimi gajtani ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 200).* — ... koncem 13. i početkom 14. vieka. Ugarski, a zajedno hrvatsko-slavonsko-dalmatinski kralj bio je u ono vrieme Andrija III. *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 271).* — Njegovo Veličanstvo »koje se kao kralj apoštolski, Ugarski, Dalmatinski, Hrvatski, Slavonski i. t. d. tečajem sadašnjih sabora Ugarske i trojedne kraljevine kruniti ima« *(Nehajev, Rakovica, 1932, 112).* — Ugarski ustav čini mi se kao ljudsko tijelo, o kojem naravoslovci kažu, da se u njem promjenjuju atomi svakih sedam godina [...] no on raste, širi i jači se svejednako *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 10).*

ugasiti ugasim.

1. *učiniti da što prestane gorjeti, svijetliti, utrnuti.*

Jandra skoči s postelje i brzo ugasi svijeću *(Bego, Novele, 1916, 122).* — ... smiriti svijeću (osobito voštanu) u značenju ugasiti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 8).* — Stari panj kad se raspali, niko ugasit' ne može *(Kušar, Narodno blago, 1934, 45).* — Spavajte vi samo i ugasite svijeću *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 56).* — ... Ruka će sigurno / Ugasiti svjetiljke. Spavaj *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 138).*

2. *pren.*

Moljah Boga, da ugasi / Žestok meni plam u grudi, / Il da ljubav bar probudi / U nemilom srcu tvom *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 61).* — Nijesam mogao, nijesam znao ugasiti plamen u sebi, znajući, da je ljubav naša besciljna i luda ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 71).*

3. *učiniti da što prestane postojati; ugušiti, suzbiti.*

Nu jer narav blaga prije / Sasma okrutnut ne će vieku, / Još se ugasit moglo nije, / Što je najljepše u čovjeku *(I. Mažuranić, Osman, 1895, 145).* — Kad već se mora u tom srcu / Ugasit mladost ... *(Cesarić, Lirika, 1931, 48).* — A da su i svi Ugri pogriješili, što je bila dužnost vladina, pošto je ugasila prevrat? *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 33).* — N? – zjanu svi u nju, pa onda brzo ugase zanimanje *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 15).*

4. u frazi *ugasiti žeđu/žeđ* u značenju *utažiti žeđ pićem, pijenjem.*

Braca Jova ispije svoju čašu, naruči još jednu, a onda još jednu i kad je tako ugasio žedju, digne se polako i bez žurbe ode u logorište *(Krnic, Jedrina, 1916, 141).* — ... dobrano prije zalaska sunca, jer se vuci tuda provlače iz planina k rijeci, da ugase žeđ ... *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 74).*

ugasiti se ugasim se.

1. *prestati svijetliti, utrnuti se.*

Utrnule se vatre na vrhuncima, / Ugasila se sva svijetla večernja *(Nazor, Pjesme o četiri arhanđela, 1927, 37).* — Pri nebosklonu je bljednula zvijezda i naglo se ugasila ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 19).* — Lampa se ugasila *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 158).* — Kad dođe Posljednji Slom, / U mučenju teškom i dugom / Na nebu sve će se zv'jezde / Ugasiti, jedna za drugom *(Nazor, Knjiga pjesama, 1942, 95).* — U pola noći ugasit će se ulično svijetlo i u sobu će ući noć, crna i gusta, bez mjeseca *(Marinković, Proze, 1948, 40).*

2. *prestati postojati, nestati.*

Plakat ću, majko, dok se neugasi / Suzami jadnih očiju mi vid *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 102).* — Kad uskoke Jelka upoznala / I svojega nesretnoga dragog, / Pamet joj se ugasila mahom, / A na oči tamna pala magla *(Botić, Petar Bačić, 1885, 335).* — Čim su se zatvorila vrata za mladićem, ugasio se i smiješak na njegovim ustima *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 22).*

3. *prestati živjeti, umrijeti.*

Blijedo je dijete, slabo; samo što se ne ugasi – pa ga zato treba još jače pokrivati *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 34).* — Marko nađe kuću praznu; brat mu se ugasio. Jadna majka bila vesela, što joj bar drugi sin iznio živu glavu *(Draženović, Djela II, 1947, 94).*

ugasli -a -o.

1. *koji se ugasio, izgubio sjaj, snagu.*

A ja na tvojih grudih, – / Je l' bio san il' raj, – / Ugaslim šaptah glasom: / »Daj cielov,

dušo, daj!« *(Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 22).* — Kad se pojavilo sunce, ugledalo je na ratištu oko devedeset hiljada ugaslih zvijezda ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 57).* — Ti da moraš? Šta je to? zapita starac dignuv glavu i razvaliv ugasle oči *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 243).* — No kako je rasla noć, tako je padao i plamen: slabio, savijao se, i gasnuo. Po koja iskra, po koji nagli i brzo ugasli odsjev – i više ništa *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 141).*

2. *koji je ugašen, prestao s radom, funkcioniranjem.*

Lijevo je drugi poluotočić, na kojem je ugasli paromlin *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 220).* — Učenjaci su cijeli dan na kopnu i vrše istraživanja, penju se na nedaleki ugasli vulkan ... *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 180).*

ugasnuće, n., *prestanak postojanja, iščeznuće.*

... i u snu otkriti / akord koji stiže od mirisa raskloplјenih stvari / i od ugasnuća ishlaplјene boje *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 62).* — Kao da smrt ljudska nije ugasnuće jedne obične, potpuno bezvrijedne žigice? *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 31).*

ugasnuti ugasnem, *ugasiti se.*

Nu čiem se pero u crnoj masti utopi, / Ugasnu plami i žarka vatra utone, / Ter mješte ognja mi liste led poklopi *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 61).* — Ugasnuše luči, gradom tama pade *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 154).* — ... oko joj za hip silovito zaplamsalo, ali opet zatim odmah ugasnulo *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 160).* — ... a oči su mrtvacu prahom zasute, pa ne prate onoga, tko im je ugasnuo pogled. Tako će tajna ostati pokopana zanavijek *(Turić, Igra životom, 1909, 112).* — Otrovat ćeš posmijeh i on će ti ugasnuti, izblijediti ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 28).* — Sila vjetra ugasnu u jedan tren Klaričin fenjer *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 59).* — Čemu je ugasla mladost i zvijezda mnoga mi zlatna? / Zar samo zato, da rulje sve pogazi noga blatna? *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 63).* — Zablistala je spoznaja u njegovu mozgu i ugasla kao daleki odsjev munje *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 198).* — Tu mora jednom da ugasne / Slavjanski golubinji plač *(Šenoa, Pjesme, 1933, 165).* — Ugasnuo s dola dalek jecaj česme *(Goran, Pjesme, 1948, 169).*

ugašavati ugašavam, trajno od *ugasiti.*

Njezin interes za život bijaše izčeznuo, a s tim i život sam, koji polagano ugašavaše *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 219).*

ugašen -a -o.

1. *koji više ne gori, svijetli.*

... stajaše pored baklje, nijema i blijeda kao ugašena svijeća *(Matoš, Umorne priče, 1909, 92).* — I ugašena cigareta u zubima *(Marinković, Proze, 1948, 82).* — Posvuda ugašena svijetla – mračni noćni mir ... *(Marinković, Proze, 1948, 260).*

2. *koji je izgubio sjaj, životnost.*

Marija leži nauznak veoma blijeda u licu, ugašenih očiju ... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 73).* — Gleda sumanuto u ove bijedne ostatke nekadašnjeg Šimuna, kojega se pogled pred njezinim skriva u stranu mrtav, ugašen *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 205).*

3. u frazi *kao ugašeno zlato* u značenju *poput boje zlata bez sjaja.*

I lijepa bijaše Srna, vitka i visoka, a kose do ramena kao ugašeno zlato, pa vlažne i meke, baš kao svila na kukuruzima ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 46).*

ugaziti ugazim.

1. *stati nogom u što, na što, kročiti.*

Ja sam prvi da cigleni podje, / Il u živi oganj ugaziti, / Il Trebinja dopanuti grada *(Martić, Osvetnici II, 1862, 69).* — Stojane, prozbori, eto travica pod ledom nikla / Gdje tvoja ugazi noga ... *(Nazor, Živana, 1902, 39).* — On je, da čvršće stane, ugazio jednom nogom u sredinu mlake, ne štedeći elegantne čizme, šiljaste na vršku *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 66).* — Moralo se ugaziti do iznad koljena u more ... *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 102).* — Od kule mu otvorila vrata, / Te u kulu Ivo ugazio *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 142).* — Prođite onuda, jer bi mogli ugaziti u blato do koljena *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 37).*

2. *utabati, utrti.*

Ugazili žute zemlje, njome kuhinju ulijepili... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 87).*

3. *zaći duboko u što, biti zaokupljen čime.*

... prionuti za posao (Prionuo je za knjigu) – ubrazditi, ugaziti ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 86).*

4. u frazi *ugaziti u krv (do koljena)* u značenju *sudjelovati u krvoproliću.*

Da budeš moja, da proživim s tobom makar dan jedan, ne bih žalio još dvostruko raditi, veće muke snositi, mnogo trpiti, pa ni sad ne žalim i u krv ugaziti ... *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 34).* — Učinio je krv ili ugazio je u krv, znači: počinio je ubijstvo *(Kušar, Narodno blago, 1934, 216).* — ... kao što će za revolucije do koljena ugaziti u krv građanskog rata *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 133).*

ugažen -a -o, *koji je utaban, utrt.*

... dočim su žene sa grabljama pobirale i dizale ugaženu slamu sa okrunitog zrnja, te ju dodavale mužkarcem ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 42).* — ... dočim su žene grabljama pobirale i dizale ugaženu slamu sa okrunitog zrnja, te ju dodavale muškarcima ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 44).* — ... a sitan Toporko po ugaženoj stazi trči, kano miš po brazdi *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 234).* — Išao je prtinom dobro ugaženom i nešto skliskom *(Perković, Novele, 1935, 153).*

ugibati ugibam.

1. *umirati.*

... je jedino realno u životu ono neshvaćeno i nerazumljeno [...] Jedino to je, što ljude u životu drži i što pokoljenja goni da postaju i da ugibaju *(Z. Marković, Kuća u snijegu, 1922, 50).* — Kad im je prije perad ugibala, govorili su ljudi: kuga je davi! *(Miškina, Trakavica, 1935, 192).*

2. *pren.*

... i ta pjesma gdje niče tu i usahnjuje, gdje izrasta tu i ugiba ... *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 114).*

ugibati se ugibljem/ugibam se.

1. *savijati se, uvijati se.*

... ona se poče otimati, previjati i ugibati se, i sve se više stezati i zbijati u njegov naručaj ... *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 68).* — Kućica sitna [...] Pod se ugiblje i škripi *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 96).*

2. *uzmicati uvijajući se tijelom, sklanjati se.*

Dočim se dakle u Zagrebu u prostranoj Ilici pogazuju i ljudi, i dokle se u Beču moraju ljudi često ugibati vozniku: u Napulju se bi reć nitko neuklanja nikomu ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 170).* — U silnoj toj vrevi malone samih nespretnih plesača [...] Radmanović se vješto ugibao i letio dvoranom ... *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 167).* — ... od časa do časa je teško spuštao ruku na Šimino rame, udarajući jako, da se Šime ugibao *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 128).* — Prolazeći po ionako tijesnim ulicama, moradosmo se svaki čas ugibati prolazećim seljacima, štono gone konje ... *(Draženović, Djela III, 1948, 450).*

3. *izbjegavati koga ili što.*

Za mladencem srdce ti pogiba; / On bezćutan za tvoju ljepotu / Druge ljubi, tebi se ugiba *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 106).* — On se ugibaše Iliracah, on nije s njimi nikada govorio mnogo, a najmanje o Ilirstvu *(Kovačić, Fiškal, 1882, 23).* — Meni se ugiblju kô živoj vatri, a Ilijica me pred svim zborom ozva turskom pridvoricom *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 139).* — Uz to se Smiljanić ugibao upravo navalice zgodama, da ju sretne *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 138).* — On se nije ugibao narodnomu društvu ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 119).* — Najednoć joj stajaše istina pred očima, kojoj se ugibala sve ove dane: nije više ljubila svojeg muža *(Tresčec, Novele, 1915, 72).* — Miakić je zorom odjašio [...] ugibljući se svakom glavnom drumu ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 239).* — Gospodarstvo me nije zanimalo, imao sam posla sa svijetom misli, pa se ugibah i ljudima. Za tih pet godina ni jednog susjeda da bih pohodio ... *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 60).* — ... zakoni / Pravde božanske nikad se odlukam / Razuma ljudskog ne ugiblju *(Preradović, Djela I, 1918, 182).* — Kuda je on prolazio, svak mu se ugibao *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 25).* — U svim je društvima, na svim zabavama, nosi se po žurnalu – ja mu se ugibam, al' on ne pusti čovjeka, pa se svud nameće *(Šenoa, Ljubica, 1932, 31).* — Ugibam joj se. Nije meni stalo. / Jer kako svud po selima se sluša, / Toj gospi Bari crna jeste duša *(Šenoa, Pjesme, 1933, 330).* — Naši se glumci nekako ugiblju stihovima, proza im je ugodnija ... *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 63).*

— Gospodarstvo me nije zanimalo, imao sam posla sa svietom misli, pa se ugibah i ljudima. Za tih pet godina ni jednog susjeda da bih pohodio ... *(Leskovar, Jesenski cvietci, 1944, 140).* — On se ugibaše Ilircima, on nije s njima nikada govorio mnogo, a najmanje o Ilirstvu *(Kovačić, Fiškal, 1944, 29).*

uginuti uginem, *prestati živjeti, postojati.*

... podjem li za Ivana, uginut ću kao ubrani cvietak, a poći ću, da izbavim roditelja! – zaplaka djevojka *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 154).* — Cvijet je poljski procvao i usahnuo, njegova je ljubav uginula na mrazu života *(Nehajev, Vuci, 1928, 148).* Ljerkice, slavuj ugine bez slobode! *(Hanžeković, Novele, 1932, 25).* — Cura bi uginula od žalosti, da za to zna *(Šenoa, Kletva, 1934, 118).*

uginjati se uginjem se, *ugibati se.*

Danilo napokon ne znadijaše ni što da čini, ni kako da misli, pak se stade uginjati majci, kad bi samo mogao *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 165).* — Pod kućom jako se uginjala cesta i kočijaš je hitro vrtio ručicu zavora kod sebe i konjima pritezao uzde *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 21).*

ugladiti ugladim.

1. *učiniti što glatkim, da ne bude hrapavo; zagladiti kosu.*

... odgovori mirno Augustić, pa stane pred zrcalo te dlanom desne ruke ugladi svoju brižnu frizuru ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 88).* — Izrezat će drvo u trupce, iscijepat će njih u brvna, ispiliti u daske i izrezati u letve [...] Njih će strugom ostrugati i ugladiti, da se ni najfinija gospodska noga ne ogrebe o njih u podu *(Perković, Novele, 1935, 123).*

2. *učiniti koga uglađenim.*

Bit će, da Stjepanić uza sve svoje oštroumlje nije ni primietio, koliko ona želi kćerku svoju tudjinštinom tobože ugladiti *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 78).*

ugladiti se ugladim se, *učiniti svoje navike i ponašanje uglađenim.*

Grof Ljudevit nije zaludu putovao [...] već se je kako valja ugladio, to jest on si je zbilja u podpunoj měri prisvojio onaj u višjih družtvenih krugovih toli omiléli način finoga obćenja ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 174).* — Grof Ljudevit nije zaludu putovao [...] već se je, kako valja, ugladio, to jest: on si je zbilja u podpunoj mjeri prisvojio onaj u viših družtvenih krugovih tako omiljeli način finoga obćenja ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 223).*

uglađen -a -o.

1. *koji je glatke i ravne površine.*

Stiena tako ove, ko većinom i drugih na spomenutoj pijaci, tako je ugladjena, da bielomu mramoru [...] naliči ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 296).* — Od prokletih predmeta pak najviše ga je jedila laž ogledala [...] jer je sjajno i ugladjeno kao laž diplomatskog egoizma ... *(Matoš, Umorne priče, 1909, 122).* — No ipak najljepše blistaše Cetina [...] šumeći kroz okove mrkoga, starog mosta. Pod njim bistri joj talasići plákali ugladjene, kamene ploče, što se medju žutozelenom rakitom svjetlucale kao staklo *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 58).* — Od prokletih predmeta pak najviše ga je jedila laž ogledala [...] jer je sjajno i uglađeno kao laž diplomatskog egoizma ... *(Matoš, Umorne priče, 1936, 143).*

2. *koji je lijepog i elegantnog izgleda.*

Bio je to mačak nekakove osobite pasmine. Crn, malen, uglađen, vitak, a bezobrazan do zla Boga *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 131).*

4. *koji je pristojnog ponašanja, otmjen, uljudan.*

... ali valja pokazati, da smo ljudi ugladjeni te se gdje treba i izpod suza smijati i preko jeda med prosipati *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 37).* — Petrović bijaše tako ugladjen, tanko odgojen, da sam na malo takijeh naišao u svom službenom čergašenju *(Matoš, Iverje, 1899, 25).* — Nakon dvije godine se vratila, vanredno lijepa, načitana i uglađena, ali zato još više zbunjena *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 49).* — Taj gospodin [...] imao je nogu tanku u šiljatoj, šivanoj švedskoj cipeli, bio je tih, uglađen, svilen kao hrt u kretnjama ... *(Krleža, Evropa danas, 1935, 245/246).* — Petrović bijaše tako uglađen, tanko odgojen, da sam na malo takijeh naišao u svom službenom čergašenju *(Matoš, Iverje, 1935, 23).*

uglađenik, m., *onaj koji je uglađen, otmjen.*

Poljubivši ruku domaćici, pokazasmo, da i sred divljači svoje razumijemo nĕšto o bontonu, kojim se ugladjenici upravljaju *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 5).*

uglađeno, prilog, *na uglađen način, pristojno, otmjeno.*

On je uglađeno i nježno molio malo mira i strpljenja. Dame su tek stigle s dalekog napornog puta *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 62).*

uglađenost, f., *svojstvo ili stanje onoga koji je uglađen.*

... ali tko da se povodi za prostačtvom, to jest za zdravim, zrelim, praktičnim razumom, kakova ima za čudo mnogo u našega naroda; sav je svět pošao za ugladjenoštju, kojoj je pretěrano gladjenje iztrlo svu jezgru prirodnosti ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 10).* — Njegova je ljubezljivost opet prelazila u finu ugladjenost. Stao i previše da upliće u govoru riječ »gospodjice« ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 24/25).* — Herajn! ... ciknu mladi vježbenik. Ovako zahtijeva ukus i ugladjenost nove generacije ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 221).* — Gdje bi njemu, čovjeku prostu, ta duševna ugladjenost, da razumije nježnijih čuvstava i misli bujnog djevojčeta ... *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 38).* — Gdje bi njemu, čovjeku prostu, ta duševna uglađenost, da razumije nježnijih čuvstava i misli bujnog djevojčeta ... *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1919, 134).* — Njegova je ljubezljivost opet prelazila u finu uglađenost. Stao i previše da upliće u govoru rieč »gospođice« ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 96).*

uglas, prilog, *u isti glas, svi odjednom.*

Na to lale i veziri gjipiše s careva divana; o tle čelom udariše i zavikaše svi uglas: »Ala-il-alah! ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 210).*

uglast -a -o, *uglat.*

Vrh krupna i široka nosa uspinjalo se široko, uglasto čelo *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 20).* — Lice mu je slično onoj maski na kazalištu, koja se grči u bolu: rudaste kose, lice uglasto, usta razvraćena kao u cipla ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 58).*

uglat -a -o.

1. *koji ima naglašene uglove, četvrtast, kockast.*

... bila nekakva i već odavna nenastanjena kuća [...] sličila više crkvi nego poljskomu, gospodskomu dvorcu. Imala ovisok, uglat toranj bez šiljka, niži i širi od običnih zvonika ... *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 51).* — ... i čitava glava došla nekako uska i uglata kao da je bila gnječena, da bi moga ući u neku preusko krojenu kutiju *(Marinković, Proze, 1948, 318).*

2. *koji je nepristupačan, nezgodan, nedokaziv, ćoškast.*

... osjeća da je njegov sin tvrd i uglat kao brončani spomenik, da nije od mesa nego od neke nesavladive materije ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 125).*

uglatost, f., *osobina onoga koji je uglat.*

... pati od ljubavi, najprije neuzvraćene, a zatim sretne, pati od briga gospodarskih, pati od nesklada u upravi, pati, i to najviše, od vlastite tvrdoglavosti i uglatosti *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 4).*

uglavce, prilog, *osobno, licem u lice.*

Nitko, Janko, vidio me nije, / Nitko ne zna za tu smjelost moju / Do l' vratara, krstnoga mi kuma, / Kojemu se živim Bogom zakleh, / Da imadem kazat ti uglavce / Nešto po te opasna i prešna! *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 44).*

uglaviti uglavim.

1. *utaknuti u što tako da čvrsto stoji, učvrstiti.*

Treća vrsta spajanja jest mehanička. Najbolja. Gdje se jedno u drugo uglobi i uglavi, gdje se jedno o drugo zakvači *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 75).*

2. *sporazumno odrediti pojedinosti, dogovoriti se.*

Što je otac odabrao i uglavio, to je i kćeri moralo pravo da bude. Kamo bi to dovelo, da se cure po svojoj volji, kako im šapće ludo srdce, udaju! Stari, izkusni roditelji umiju to bolje upriličiti *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 68).* — Ako baš hoćete, ja ću ju za vas izprositi i s njenim otcem uglaviti vjeritbu *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 98).* — Nju nam s dobra predajte, pa se ne će proliti niti kapi krvi! Mladoženja me dobro razumije! Ta nas dvoje tako uglavismo, da će mi na svadbi predati svoju mladenku *(Kovačić, U registraturi, 1911, 463).* — Dugo su se njih dvije razgovarale i dogovarale, dok su konačno sve uglavile, kako će biti najbolje i po njih najčasnije *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 110).* — On je započeo rat, on neka uglavi mir, ako je moguće *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 20).* — Ne znam, šta je, ali reko bih, da se na krajini nešto muti, premda naš svijetli cesar uglavi sa Turčinom mir *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 55).* — ... te konačno uglavi sa Delinskim izaći pred narod u vijeću *(Šenoa,*

Slike i prikazi, 1934, 17). — Što je otac odabrao i uglavio, to je i kćeri moralo pravo da bude. Kamo bi to dovelo, da se cure po svojoj volji, kako im šapće ludo srce, udaju! Stari, iskusni roditelji umiju to bolje upriličiti *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 110/111).* — I tako bi uglavljeno da Tomo postane – lugar *(Dončević, Propast, 1936, 29).* — Kaže, da bi te rad vidjeti kod sebe, u stanu, da ono uglavite ... – Što da uglavimo? – Htio sam reći: da izmijenite misli, da se sporazumite ... što li? *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 181).*

uglaviti se uglavim se, *dogovoriti se.*

... o tome smo se dobro uglavili *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 414).*

uglavljen -a -o, *koji je potvrđen, dokazan.*

Čemu da takva čeljad, kao što sam ja, plazi između neba i zemlje? Svi smo mi uglavljeni lopovi, ne vjeruj nikomu od nas! *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 159/160).* — ... varalice, krivotvoritelji potpisa, lažni svjedoci, ubojice, kriminalni osuđenici na uslovnom dopustu, hazardeuri, defraudanti, bjegunci, pred sudom uglavljeni doušnici, detektivi i uhode ... *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 30).* — Vaših se optužbi ne bojim. Kričite, što hoćete, uglavljen ste klevetnik *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 326).*

uglavljeni -a -o, odr. od *uglavljen.*

U Madžarskoj je pravomoćno uglavljeni i osuđeni krivac usred ovrhe kazne slobode pušten na slobodu radi svoje darovitosti za izume *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 65).* — ... krivotvoritelj, luđak, pred sudom uglavljeni klevetnik, policijski doušnik, problematično lice, paranoja ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 305).*

ugled, m.

1. *primjer dobrih osobina i ispravnih postupaka, uzor.*

Sinovi, oni su milinje i uzdanje očevo [...] jer oni će danas sutra [...] oživiti uspomenu slavnih djedova i ostati ugledom svomu potomstvu *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 36).* — Već u toj prvoj zbirci pokaza Preradović svoju samotvornu, samoniklu žicu [...] Pa tko čita većinu potonjih pjesnika, morat će priznati, da većina pjeva po Preradovićevu ugledu *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 8).* — ... ona ista poljana, gdje se utrkivalo i dielili mnogi mejdani, hrvalo se, bacalo kamena, igra orasima i vježbanje vojničko sve po ugledu pravih vojnika u neposrednoj blizini ... *(Mulabdić, Izabrane pripoviesti, 1944, 95).*

2. *dobar glas, javno priznanje, uvažavanje.*

Stari je dvorski sa svojim gospodinom za istim stolom. I Borković starcu sam utakao vino u čašu i kucao se s njime ... Zadnji Borković nije ovaj put mislio na ugled svoje porodice, nije mu ni na um padalo, da bi to bilo nedostojno njega, potomka stare plemićke kuće *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 86).* — Ante Stipančić uživao je već po svom ukočenom, oholom držanju i po drugovanju samo sa prvacima grada velik ugled ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 33).* — Ugled joj se odsvuda truni *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 144).* — Opći samo s gospodom, a to mu je podiglo ugled *(Car Emin, Starci, 1917, 7).* — I glavarov ugled padao je s dana na dan, osobito otkad mu i mlađeg sina Vladoja uzeše u vojsku *(Bego, U očekivanju, 1917, 5).* — Na Terazijama bio je doduše jedan javni nužnik nu u tako nečistom stanju, da je Jefremović skoro pao u nesvijest kad ga je pohodio [...] se smjesta zaputio na općinu, da upozori upravu na ovu nehigijensku grdobu, što škodi ugledu grada ... *(Kosor, Razvrat, 1923, 223/224).* — Njen je brat neprestano rastao u moći, imetku i ugledu ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 15).* — ... a ona klimaše opterećenom glavom kao magare u jarmu, opažljivo uživajući u ugledu, koji je obavi s gazdinstva *(Hanžeković, Novele, 1932, 155).* — K tomu bijahu obojica ne samo pismeni ljudi, već i ponešto vješti latinskomu govoru, ter dopisivahu sa rođacima u svojoj domovini, po čem su u gradu najviše novica znali, a to im je dakako ugled među građanima »Gričkih gorica« povećavalo *(Šenoa, Kletva, 1934, 8).* — ... da podigne već pokolebanu volju svoga druga i spasi ugled, koji mu je slika u početku pribavila *(Perković, Novele, 1935, 16).* — ... Glembajevi sa svojim ugledom, sa svojim madžarskim predikatima i grčkim novcem, naravno da su se u toj »gornjoj hiljadi« donjega grada kretali kao nadnaravna stvorenja ... *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 45).* — Poslije onog događaja [...] ugled je Marcelov među djecom porastao na vrlo visoki stepen *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 167).*

3. u frazi *biti svemu svijetu na ugledu* u značenju *biti svima vidljiv.*

I liepo je vama, gdje ste: / Svega neba u posjedu, / Svemu svietu na ugledu, / U visini, u vedrini *(Preradović, Djela I, 1918, 49).*

4. u frazi *biti od ugleda* u značenju *uživati poštovanje drugih*.

Brodograditelj Sebastijan, čovjek od ugleda i štednje ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 110).*

5. u frazi *izvoditi na uglede/ugled / iznijeti na ugled* u značenju *pokazivati/pokazati u javnosti da se vidi, obično djevojke za udaju.*

Ne ima resa ni nakita, / Da bi kćerke odjenula / I pristojno izvodila / Bielom svietu na uglede *(Preradović, Djela I, 1918, 40).* — Djevojke se izvode na ugled ili na zagled (t. j. da ih momci vide i u njih se zagledaju) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 44).* — ... prema ugledati postala je imenica ugled, koja ima i značenje vidjela (Iznijeti što na ugled, t. j. da se vidi) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 74).*

ugledan -dna -dno.

1. *koji uživa ugled, uvažen, cijenjen.*

... nadam se, da će biti tako pametna, pa ne će odbiti tako sjajne udaje, kojom bi se kud i kamo veći ljudi ponosili. To bi za nas bila velika sramota i neugodnost, kad bi ona tako uglednoga prosca odbila *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 53).* — Eto ja poznajem nekoga gospodina, koji po svom visokom položaju i bogatstvu zauzimao vrlo ugledno mjesto u zemlji *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 35).* — .... to mnogo ne važi, jerbo je u naše doba svaki imućniji čovjek zajedno i ugledan *(Nemčić, Udes ljudski, 1898, 175).* — ... to je bio gospodin Josip Ćolić, potomak vrlo stare, plemenite senjske porodice, a čovjek ugledan, ozbiljan i učen *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 79).* — Škola bude vrlo ugledna, prva u Sarajevu po svim pravilima pedagoškim *(Martić, Zapamćenja, 1906, 78).* — ... korisna, ugledna ženidba motala se je mojoj majci uvijek po glavi [...] nije toliko gledala na novce, nego na staro plemstvo, na visoke sveze i prijateljstva, po kojima bi svomu sinu mogla utrti put do znamenite karijere *(Šenoa, Branka, 1933, 204).*

2. *koji može služiti kao uzor, uzoran, primjeran.*

... pravom artističkom vještaštvu se hoće ugledna plaćica, ugledan trbuh ... *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 135).*

3. *koji pada u oči ljepotom, naočit.*

Dika može biti odziv i moralne valjanosti [...] ali i vanjskih prirodnih darova kao ljepote (Koliko je divan i ugledan ...) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 121).*

ugledati ugledam.

1. *odjednom vidjeti, spaziti.*

Ivan ugleda iznenada Maru i njenog supruga u onaj par, kad su s kočije silazili *(Becić, Zavjet, 1882, 97).* — ... se liječniku Milinu činjaše da je ugledao prikazu što življaše nekoliko ljudskih koljena prije *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 22/23).* — ... ugledaju kroz prozore vagona s desne strane [...] jedan brijeg nešto viši od okolice. Taj je brijeg načičkan sasvim čudnom i neviđenom silhuetom nekih zubatih tornjeva [...] San Gimignano! *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 21).* — ... te onako gladan nagne u selo, ne bi li ugledao Jagodu, da mu olakša tugu ... *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 68).* — Samo sam jednom, o nekom davnom sutonu, slučajno ugledao vilu. Baš u trenutku, kad je izlazila iz obližnje vodenice *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 20).*

2. *pren.*

Kad se pojavilo sunce, ugledalo je na ratištu oko devedeset hiljada ugaslih zvijezda ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 57).*

ugledati se ugledam se, *imati za uzor, poći za čijim primjerom.*

Husein se okrenu ganut okolo stojećim begovima i reče im potiho: »Koliki bi se od naših jednovjeraca mogli ugledati u ovu ubogu raju! Ona mi je istinski odana [...] jer bijah uviek pravedan napram njoj, a to ipak nije ni s daleka ono, što sam činio za Muhamedance, metnuvši na kocku svoj život ... *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 170/171).*

uglednik, m., *onaj koji je na visokom položaju, dostojanstvenik.*

... no kako je volio svoju očevinu, a znao joj i vriednost, odbije nudioce onoga uglednika, koji mu za zemljište nudjahu dosta neznatnu svotu *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 35).* — U njegovoj su se kući sastajali prvi narodni uglednici ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 139).* — ... u istoj su dvorani već očekivali gospodina Dandola dva, Nijemcima dobro poznata, uglednika mletačka ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 100).* — ... obazre se

po grobovima istaknutih uglednika i javnih radnika, za duše kojih se pomolio Bogu ... *(Nametak, Za obraz, 1942, 88).*

uglednost, f., *ugled.*

Ni čast, ni dostojanstvo, ni ugodni život, ni ljubav i uglednost kod svojih drugova sad mu nikakove utjehe dati ne mogoše *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 133).* — ... a mnoge rečenice njegove išle su od usta do usta kano čisto zlato Senekine i Ciceronove mudrosti. A što mu se vanjske uglednosti dotiče, i tu bi se moglo reći: nije krv voda [...] bijaše opet u njega toliko dostojanstva, da bi od njega bio mogao pozajmiti i kojemu španjolskomu grandu *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 71/72).* — »Ni ljepota ni korist ne vriedi, / Što na svietu vriedi sila, vlast, / Gdje je ona i uglednost tu je, / Sve joj sluša zapoviedi ...« *(Preradović, Djela II, 1919, 271).*

uglibiti se uglibim se.

1. *upasti u blato, u glib.*

Sve je drugo samo blato i mutna voda, što niz brdo otječe. Prava jaružina. Na dva mjesta on pokliznu, i da ne bi grmlja za koje se u času opasnosti hvatao, sasvim bi se uglibio *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 61).*

2. *udubiti se.*

Nastojao je dostići svoje uzore u rimskom svietu, i baš se uglibio u mudre izreke stojičke škole o pravom shvatanju svieta ... *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 25).* — Nastojao je dostići svoje uzore u rimskom svijetu i baš se uglibio u mudre izreke stojičke škole o pravom shvatanju svijeta ... *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 23/24).*

ugljen, m., *prirodno kruto gorivo; živi (žar, žerava) i ugašeni ugljen.*

... samo oči žive kô ugljen, što mu cvrlji u luli, iz koje ostlasno izpija guste dimove *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 153).* — Sada je već tvrdo vjerovao, da tamo dalje u utrobi planine mora biti neizcrpivih naslaga ugljena *(Tomić, Melita, 1899, 15).* — Izkopaše ugljena za više željezničkih vagona, a to je podhvatnicima otvaralo najljepše izglede u budućnost *(Tomić, Melita, 1899, 16).* — Zemlja se trese od dolaska teških vlakova natovarenih ugljenom i željeznom rudačom ... *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 91).* — U hotelu, premda je ugljen jeftin [...] sobe nisu rastopljene [...] Rekoše mi, da ugljen ima tri sloja jedan povrh drugoga, a svaki ima svoj rov. Što je sloj niži, to je ugljen bolji [...] najfinija vrst ugljena, antracit [...] Lašti se ko crni kristal, a kopa se u manjim komadima [...] jer je uslied velike tvrdoće i vrlo krhak *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 190).* — Na njima kožusi, kapice i opančići crveni kao plamenovi, kosa i brada sive kao pepeo, a oči žarke kao živi ugljen *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 133).* — Obojica smo bacali sa širokim lopatama ugljen u dvije peći *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 127).* — Ugljen i dijamant od iste su tvari [...] Al' ugljen je crna mrtva prašina ... *(Šenoa, Zagrebulje IV, 1932, 88).* — Rudari ležeći kopaju ugljen u prostorima, gdje je i disati teško, prašina od ugljena zarije se u kožu, lice im dobiva izgled utamničenika *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 97).* — Kada na ognjištu starinskom / Vatra utrne i kad će / Ispod ogorjelih klada / Sjati tek gdjekoji ugljen / Šireći lako crvenilo *(Galović, Pjesme, 1940, 159).*

ugljenar, m., *onaj koji kopa i/ili prodaje ugljen.*

... neznatniji su ugljenari, koji pale ugalj i obilaze Jedrinom i drugim mjestima u okolici i viču: »Uglja! uglja! *(Krnic, Jedrina, 1916, 37).* — Pred ogledalom je zastala. Kao na licu ugljenarovom, / ogleda se i na njenom licu zanat njen *(Cesarić, Izabrani stihovi, 1942, 57).* — A ugljenarova kola tandrču, tandrču siromaški prosto [...] Vuglenaaa ... isuče iz sebe muklo, umorno produžujući ono »a« u nemoćan vapaj *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 18).*

ugljeni -a -o, *koji se odnosi na ugljen.*

... a ono se pred njim na cesti stvorio jak, crn čovjek, sav impregniran ugljenom prašinom *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 98).*

ugljenik, m., *ugljenokop.*

Još dalje prema jugu neka lula dimove mrke odbija. To su ugljenici kod Labina *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 155).* — ... roman o pobuni rudara radnika u ugljeniku *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 96).*

ugljenokop, m., *mjesto na kojem se kopa ugljen, rudnik ugljena.*

Radio je u ugljenokopu. A onda je u ugljenokopu eksplodirao plin, raspali se svodovi

podzemnih hodnika i dvorana... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 215).*

ugljenski -a -o, *ugljeni*.

... gas se sam iz ugljena izvija, te je dosta provrtati zemlju i doći do ugljenskog sloja ... *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 66).*

ugljevar, m., *ugljenar.*

Rodjena su braća bili, / Po zanatu ugljevari / [...] / Naši biedni ugljevari / Imali su dobro srce, / Imali su dušu čistu, / Pa su bili zadovoljni *(Harambašić, Pjesničke pripoviesti, 1889, 101).* — Naputi ugljevare, da dođu u grad *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 159).*

ugljevje, n., *ugljevlje.*

I turiste u slamu ugljevje, / Nek se brže prhla slama zgara *(Martić, Osvetnici III, 1865, 79).*

ugljevlje, n., coll. od *ugljen.*

1. *žar u vatri, razgorjeli ugljen ili drvo.*

Sad se plamen utišao, drvo se nagorjelo, a na ugljevlju, što bliedi o žarkom suncu, rudjele bi se ribice ... *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 18).* — Žene namjestile samovare, pa duvaju, da se ugljevlje razgori. I taj svoj crni drveni ugalj sa sobom nose! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 177).* — Druge su vračale bacajući na put kroz vrata sjekire, prevrnute stolice i živo ugljevlje *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 40)*.

2. *pren.*

... a crne mješine tamo / Pušu na ugljevlje žarko iz nadutih utroba svojih *(Nazor, Lirika I, 1918, 123).*

3. *ugašen žar, ostatak vatre.*

Misli su tinjale u njoj i gasile se kao ugljevlje *(Dončević, Propast, 1936, 127).*

ugljičak, m., dem. od *ugljen.*

A u sniegu smrzlu vidjeh / Dva ugljička mrtva, vrana *(Trnski, Kriesnice, 1882, 65).*

ugljični -a -o, *koji se odnosi na ugljik, koji sadrži ugljik.*

Tako se dronca Filip muzirajući u svojim mislima kao ugljična kiselina u čaši sode u dodiru s kisikom *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 53).* — ... i taj sitan, zemaljski neznatan, upravo smiješno bijedan ugljični spoj zove se Kristijan Barutanski ... *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 34).*

ugljik, m., *kemijski element, sastavni dio svih organskih spojeva, osnova svega života.*

Treba se hraniti takvom hranom, u kojoj nema mnogo kemijskih elemenata, od kojih se pravi salo. Takov je elemenat ponajprije ugljik, koji je glavni sastavni dio u svakom škrobu, sladoru, gummiju, u rastlinskih i životinjskih mastih ... *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 108).* — Osjetih strašnu žeđ ... Prikučim se slapu ... Zaronim u njega ruku ... Voda bijaše vruća ... Okusim je ... Bijaše pitka, alkalična, puna ugljika ... Napio sam se i mojim žilama prostruji novi život ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 24).* — Sve peći gore zlo po čitavoj kući i dime se, te su sobe uvijek pune zagušljiva ugljika *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 226).*

ugnati ugnam, *utjerati.*

Kad ja vidim, da me se baš hoće ugnati u smrad ... ja ... umh! *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 130).*

ugnijezditi se ugnijezdim se.

1. *saviti gnijezdo.*

U tom zidu ugnijezdila se ptičica *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 44).* — ... a pod krunom Matije Korvina ugnijezdile su se pred dvije godine lastavice i tako su tu i ostale na stanu u miru božjem ... *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 93).*

2. *uvući se u što, udomaćiti se gdje.*

Kako bi mogao sada tu liepo živjeti, a eto se drugi ugniezdio *(Tomić, Pošurice, 1887, 175).* — I nikad ga valjda ne ću ugledati – nikad vidjeti vrh naše kule! Dobro su se paše ugnijezdile u njoj *(Nehajev, Vuci, 1928, 18/19).*

3. *pren.*

U tom se strašnom stanju [...] poradja glad, s koga propada i crven lica i živost očijuh i punost tiela, ti stožeri zadovoljstva mladjih dušah, pa se ugnjezdi tuga ... *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 231).* — Nikeu je cijelo lice pokazivalo kako se u njemu ugnijezdila radoznalost ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 35).*

4. *zauzeti dobar položaj.*

... u Splitu, gdje se bio ugniezdio za načelnika mletački protuha Bartuo Micheli *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 104/105).*

ugniježdđen -a -o, ovdje u značenju *koji je uvučen u što.*

Njega je obuzeo ugodan osjećaj topline u novoj nedjeljnoj suknenoj odjeći: debelom

haljku i gaćama, koje ne propuštaju buru, a noge su ugniježđene u nazuvcima ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 55).*

ugnut -a -o, *koji je udubljen, uleknut; uvučen.*

Čučali su na koljenima, s glavom ugnutom između ramena. Izgledali su kao velike žabe *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 91).* — Crna mrlja dolje na bijeloj ugnutoj u snijegu stazi zaustavi mu jezu, složi dlake *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 148).*

ugnuti ugnem.

1. *pognuti, sagnuti.*

Stoji Vukan tužni; tuli žešće, jače. / (Oživlje se jeka muklo, ko da plače.) / Uronio noge u zelenu travu, / Oklepio uši i ugnuo glavu. / Teško mu je pri srcu ... *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 49).*

2. *izmaknuti.*

... uhvati Stjepko vrč, zamahnu, i svom silom baci ga na gradskoga suca. Al' brže bješe ovaj ugnuo glavu *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 224).*

ugnuti se ugnem se.

1. *udubiti se, uleknuti se.*

... kad se je moglo sjediti u starome kaputu i papučama [...] u stocu, koji kanda se je i sam naučio na tijelo svoga gospodara, pa se uslužno udubao i ugnuo, samo da se u njem što lagodnije smjesti *(Kranjčević, Pjesnička proza, 1912, 37/38).*

2. *maknuti se, ukloniti se.*

Nebudite strašivica i putujte željeznicom [...] Tko časak zakasni, ostave ga; tko što zaboravi, nedozva; tko se za vremena neugne, pogaze ga *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 142).* — ... mjesta je dovoljno; a ja ću vam se i onako skoro ugnuti ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 73).* — ... kad ga sretnu, ugnu mu se kao vozu siena, a u straži nitko do njega ni stati, ni sjesti, ni prozboriti *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 106).* — Ovaj susret bio mu je ponešto neugodan; na uzkoj stazi morali su se jedan drugomu ugnuti s puta ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 89).* — Nekada bi on u takovoj zgodi gledao da pobjegne, da se ugne ... *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 92).* — Neprijatelj se već daleko ugnuo *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 410).* — Oni se na vrijeme ugnu s puta. Konji su trkali skokom, približujući se munjevitom brzinom *(Bego, Novele, 1916, 87).* — Ona kao da je osjećala neki znojni dah, što je strujao od njega, brzo se ugnula savivši se u struku, a to je njega još više zagolicalo *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 41).*

3. *izbjeći.*

Na ulici se samo kad i kad pokazalo koje čeljade, bježeć naglo da se ugne zlu vremenu *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 345).* — ... je u Zagreb dobjeglo nekoliko Slovaka, da se spase i ugnu magjarskom zulumu *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 359).* — On je s istom lukavošću, kao prije, nastojao da se ugne takovu razgovoru, ali ona sad nije popuštala *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 166).* — I samoga Bernardina paša je već više puta pozivao, da se pokori, da se ugne bujici! *(Nehajev, Vuci, 1928, 135).*

ugnjaviti ugnjavim, *zadaviti, ugušiti.*

Medvjed pako, samo lako ranjen, / Ali biesan, ne znajuć za šalu, / Skoči k meni, te me obuhvati, / A sigurno bi me ugnjavio bio, / Da nij' u čas dobar i na glas moj / Priskočio taj odvažni seljak ... *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 9).* — Ojadjena, ljubomorna mala Paraska oćutjela je ovaj čas silnu, neodoljivu težnju [...] da zgrabi one tri za kose, za gušu [...] pa da ih podavi, ugnjavi, kao kurjak ovce ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 46).*

ugnjetač, m., *onaj koji podvrgava nasilju, koji tlači i zlostavlja.*

Onamo moramo, gdje se pred mrkim palačama panduri koče i bezobrazni lakaji u majmunskoj livreji. Tamo su ugnjetači i krvnici! *(Lovinac, Purpurne noći, 1914, 110).* — Svakom mužu poštenomu, / Koj je za svoj narod stao, / I u časku nesretnome / Pod taj težki jaram pao! / Koj na prietnje nije mahom / Poniknuo robskim nikom, / No zrak trovo svojim dahom / Ugnjetačem i silnikom! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 243).* — Dok bude srdca, duše i junaka, / I ugnjetača, roblja i okova *(Harambašić, Lirika III, 1943, 384).*

ugnjetavanje, n., glag. im. od *ugnjetavati, tlačenje, zlostavljanje.*

Tko nezna kakovo ugnjetavanje trpi naša uboga raja u Turskoj? *(Okrugić Sremac, Sriemska vila, 1863, 149).* — Ali novac u stvari nije ništa drugo, nego izražaj ugnjetavanja *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 18/19).*

ugnjetavati ugnjetavam, *podvrgavati nasilju, tlačiti, zlostavljati.*

... Husein ima veliku podporu u raji, jer je pravedan prama njoj i ne da, da ju itko ugnjetava i silu joj čini *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 155).* — ... da bi valjalo svu tu magjarsku konštituciju ukinuti, jer je samo sredstvo, da Magjari ugnjetavaju Srbe, Slovake i druge narodnosti *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 23).* — I akoprem ne mogu svi očito da rade, akoprem se tišti i ugnjetava na sve strane ... *(Draženović, Djela I, 1947, 30).*

ugnjeten -a -o.

1. *koji je udubljen, utisnut.*

Obučeni u krznene kabanice, s cilindrima [...] s ugnjetenim monoklima, mjerili su prolaznike i prolaznice ... *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 92/93).* — Zemlja se razmekšala, raskvasila te iza goveđeg papka ostajao ugnjeten trag kao lokvica ... *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 124).*

2. *koji je potlačen, pogažen.*

Sve življe rastući narodni pokret uvjeri ga, da su želje naroda pravedne, da je domaće pravo ugnjeteno *(Šenoa, Vladimir, 1933, 77).*

ugnjuriti ugnjurim, *zagnjuriti, uroniti.*

... nos, koji mu je bio (osjećalo se) ugnjuren u jastuk zajedno s ustima *(Perković, Novele, 1935, 3).*

ugod, m., *ugoda.*

Tvoje polje vilinski je ugod *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 3).*

ugoda, f., *užitak, zadovoljstvo.*

I u velegradskom društvu tražio je više uvijek novi materijal za sve savršeniju izgradnju svoga društvenoga ugleda, nego ugodu intimnog užitka *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 110).* — Bože mili, kolike ugode / Svakom nama ma s iole ćuti, / Kad gledamo krasote prirode *(Preradović, Djela I, 1918, 264).* — ... jer bijaše takova silna žega, da je gotovo svako veselje i svaka ugoda presahla *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 229).*

ugodan -dna -dno.

1. *koji godi, pruža zadovoljstvo.*

Ugodan miris po ljubicama puhnu mu u lice ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 48).* — U grudima joj se naglo nad utišanim valom pojavio ugodan – silno ugodan poćut nečesa, što može da joj zatomi sve druge osjećaje i zanese svu pamet *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 9).* — Ugodan topao zrak strujao je naokolo ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 77).* — Dražesno šuštanje ženskoga odijela i ugodan miris neke osobite svježosti i mladosti oživio je kuću *(Kovačić, U registraturi, 1911, 103).* — Sunce već zalazi i ugodan se hlad spušta na selo *(Ivakić, Kapelan, 1919, 7).*

2. *koji je ukusan, slastan; primamljiv.*

Meni bi svakako bili ugodniji žganci s pečenim puranom u družtvenom našem Zagorju ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 102).* — Ugodan je opor okus čaja na usni, kada se miješa sa prvim gorkim gutljajima dima *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 62).* — Ugodan miris mamio je, da zagrizeš u tečno meso *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 158).*

3. *koji je drag, po volji.*

Baš si ugodan, sladak gost *(Kovačić, Fiškal, 1882, 201).* — ... želio sam da budem što više u blizini male krasnice, nastojao sam da joj budem ugodan ... *(Gjalski, Male pripovijesti I, 1894, 125).* — Čiste, prozirne potleušice jasnih okana svjedoče nam, da tu žive vedar, ugodan narod slovenski *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 191X, 12).* — Čiste, prozirne potleušice jasnih okana svjedoče nam, da tu živi vedar, ugodan narod slovinski *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 1944, 207).* — Momak je znao svoju vrijednost: da je zgodan, »feš«, da je dobro odjeven, da dobro pleše i pjeva, ukratko da je ugodan u društvu ... *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 169).*

4. *koji je pogodan, odgovarajući, prikladan.*

Napokon smo stigli na ravan put, vrlo ugodan za sve kočijaše *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 21).* — Već bih našao za tebe vrlo ugodan posao *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 29).*

5. u frazi *biti ugodne vanjštine* u značenju *biti pristao, zgodan.*

»Zbilja, znam li je ja, tko je i što je ta udovica, koja osim ugodne vanjštine nije me ničim privlačila? ...« *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 129).* — Bio je čovjek ugodne vanjštine, otmjen, imao poznanstva u boljim krugovima – no uza sve to nije mogao da se oženi *(Leskovar, Priča o ljubavi, 1917, 93).*

6. u frazi *biti ugodan za oko* u značenju *biti privlačan, lijep.*

Balet je bio pojedinačno ugodan za oko, ali nisam još nikada doživio jednu preciznost i sigurnost u izvedbi kod naših sku-

pnih baletnih produkcija, kao što se to viđa drugdje *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 93/94).*

ugoditi ugodim.

1. *učiniti po volji komu; pružiti komu zadovoljstvo.*

I staru i mladu znao je on ugoditi, svakomu svojim načinom *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 124).* — Da nije bilo gospodje Malvine, ostalo bi družtvo prilično hladno, jer nikoga osim nje nije bilo, koji bi svakomu znao ugoditi i oduševiti ga ... *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 84).* — On bi tada dokazivao, da se od žene ne može više zahtijevati, nego da bude dobra domaćica i vjerna supruga, koja umije razumjeti svoga muža i tako mu ugoditi *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 72).* — Te njezine riječi ugodiše mi – i bilo mi je kao da se nešto osobito taj trenutak negdje dogodi *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 68).* — ... a ujedno se nadao, da će s time ugoditi ravnatelju i da će ga oduševiti *(Ivakić, Kapelan, 1919, 79).* — Ne znam, hoću li mnogim ugoditi pričajući o starici djevici, k tomu vrlo ružnoj? *(Šenoa, Kanarinčeva ljubovca, 1933, 228).* — Povrh toga umije vrijedni bilježnik ugoditi svakoj stranci i svakoj vladi *(Šenoa, Branka, 1933, 106).* — ... (lijepoj i taštoj djevojci teško je ugoditi) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 72).* — Te njezine rieči ugodiše mi – i bilo mi je kao da se nešto osobito taj trenutak negdje dogodilo *(Leskovar, Jesenski cvietci, 1944, 150).* — Da nije bilo gospođe Malvine, ostalo bi društvo prilično hladno, jer nikoga osim nje nije bilo, koji bi svakomu znao ugoditi i oduševiti ga ... *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 284).*

2. *pogodno djelovati, pogodovati.*

Žito se diglo do koljena, a čisto je, zdravo, jer su mu ugodile kiše *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 38).*

3. *uskladiti što, uštimati zvuk.*

Nejednako družtvo kano i razloženu tamburu valja istom ugoditi; a to ovdje trebaše tim više, što smo vidjeli, da izmedju njih od prvoga susreta prije podne bijaše ostalo nešto malo nesklada *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 133).* — Svakako u tom, što vi umijete svaku toiletu skladno ugoditi sa svojom osobinom, što vi kod svake mode, koja se pojavi, shvatite da tako reknem duh njezin, pak ju prilagodite osobi svojoj ... *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 150).* — Ugadjajući žice, nekad bi spustio glavu a nekad ju podigao i pogledao kroza sloj mraka prama onom svjetlu na tavanu – nehote, slučajno, te bi svatko rekao da to čini, samo da što bolje ugodi glasove žica *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 120).*

ugoditi se ugodim se, *dogovoriti se o cijeni, pogoditi se.*

... ucijeniti se ili ugoditi se s kim: pogoditi se za cijenu u kupovanju *(Kušar, Narodno blago, 1934, 130).*

ugodni -a -o, odr. od *ugodan.*

... uzduhom se širio ugodni miris vruće jagnjetine, pšeničnog kruha i opojni zadah vina *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 49).* — Dosele nikad osjećani ugodni strah, prikrivaše moj udivljeni pogled za golemu, no ujedno vitku i blagu »zvijezdu perjašicu«, kako je u prvom čudu nazvaše *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 82).*

ugodnik, m., *onaj koji je ugodan Bogu; onaj koji služi Bogu.*

Još više svidješe joj se legende o svetcima i sveticama i legende o drugim božjim ugodnicima *(Tomić, Melita, 1899, 235).* — A nijesi se spomenuo, Toma nevjerni, da ugodnik božji sa svetog mjesta ne može lagati! *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 19).*

ugodno, prilog, *na ugodan način, zadovoljno.*

Meni vas je ugodno slušati, i slušao bih vas do vieka *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 124).* — ... ugodno je ležati u ligeštulu, odmoren, okupan, u sirovoj svili, na blagom talasu jutarnjeg vjetra ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 62).*

ugodnost, f., *zadovoljstvo, užitak.*

... osjećao je dapače sada sa nekom ugodnošću i omamu od nekoliko čaša vina, što ih je izpio *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 30).* — Od mirisa i hladovine morala bi se steći volja za jelom i osjetiti osobita ugodnost, što se oćuti u takom skrovitom zakloništu iza duljeg putovanja *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 89).* — Andrijašević poslije dugo dugo vremena osjeti ugodnost slušati vlastiti govor ... *(Nehajev, Bieg, 1917, 32).* — Čudna ugodnost strujala mu krvlju. Mašte oživješe i sreća ga ponese

u zaborav *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 157).* — Kad bi mladi beg došao iz sela nakon mjesec dva, siedog bi bega obuzela neka ugodnost gledajući sina, kako je svaki čas puniji, zdraviji, ljepši *(Mulabdić, Izabrane pripoviesti, 1944, 48).* — Pade potrbuške i zagnjuri cijelo lice u nešto mokro i hladno! Ponovo od tog mokrog hladnog dodira osjeti ugodnost *(Kikić, Djela I, 1952, 280).*

ugođaj, m.

1. *opći dojam, raspoloženje, ozračje.*

U dušu sjeda ugodjaj tih, / A naša pjesma – plavetni stih – / Pije. / Smrt Sutona snenu sluti ... *(Krleža, Tri simfonije, 1917, 48).* — ... palača na jednom od najraskošnijih trgova, i onaj posebni ugođaj, koji se razvija oko te [...] palače ... *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 78).* — A onda kad počimlje da te zanosi, izbaci te iz ugođaja sad ova sad ona banalnost ... *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 129).*

2. *dogovor, sporazum, ugovor* ovdje u frazi *ugođaj zakon razbija* u značenju *(dobar) dogovor je iznad zakona.*

Poslovice: Dogovorna je najbolja [...] Ugođaj zakon razbija *(Kušar, Narodno blago, 1934, 165).* — Od njega znam, kako je dobra ona naša riječ, da ugođaj zakon razbija *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 243).*

ugođen -a -o, *koji je usklađen, podešen.*

Sa stolne crkve [...] brujalo je duboko veliko zvono, kojemu su se kampanajući odazivali batovi dvih više ugođenih *(Nehajev, Vuci, 1928, 143).* — Ni najsavršenija puška, ma bila najtočnije udešena, ugođena, ne bije uvijek jednako *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 11).*

ugojen -a -o, *koji je debeo, gojazan.*

Nj. preuzvišenost bijaše čovjek malašan i dobro ugojen *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 40).* — Nizak je on i okrugao. Debela glava na kratkom ugojenom vratu lieno se miče ... *(Kovačić, Fiškal, 1882, 4).* — ... kad je susreo nekog znanca, ugojenog mladog čovjeka ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 9).* — Svi bijahu dobro ugojeni, samo on suh, žut *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 3).* — General je bio čovjek srednjeg stasa, a dobrano ugojen *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 50).* — ... obličje, koje je više naličilo krčmaru ili ugojenom šljivaru ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 238).* — ... okrenu svoje ugojeno, rumeno lice prema došljacima *(Šenoa, Kletva, 1934, 86).*

ugojiti se ugojim se, *postati debeo, gojazan, udebljati se.*

Ti ćeš se opet ugojiti kod nas, golube moj! [...] Tvoja će te majka izvrstno hraniti *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 350).* — Prema debeo postali su glagoli: odebljati, udebljati i razdebljati se; prema gojan: ugojiti se i razgojiti se *(Kušar, Narodno blago, 1934, 65).*

ugonenuti ugonenem.

1. *odgonetnuti, pogoditi.*

Oko grla povezao maramu, al koliko ju popala starina i mast, ne možeš joj ugonenut prvobitne boje *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 1).* — Iz kuhinje se čuje cvrljuk, kô da se nad vatrom mast prži, al kako su zatvorena vrata od hodaje, ne mogu vam ugonenuti, što je *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 10).* — Oprosti, al evo nikako ugonenut, što ono htjede sa »čarobnom škrinjicom« ... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 72).*

2. *uroditi.*

Razgledao sam pustu šumu stabarâ, macâ, konopâ, što magli izpod Trsta, ka' u polju sirak, kad jesen ugonene *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 428).*

ugoniti ugonim, *goneći utjerati u neki prostor.*

Zabunjeni otvoraju vrata, / Kako ćemo konje ugoniti *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 59).* — Tada hitro oprema krave, daje im napoj od mekinja, muze ih i ugoni u staju ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 52).* — Zabunjeni otvaraju vrata, / Kako ćemo konje ugoniti *(Botić, Pobratimstvo, 1949, 79).*

ugor, m., zool. *vrsta morske ribe zmijolika tijela.*

... Oba jesu / Kô ugori gladki, jer kad misliš / Da ih ščepaš, eto izmaknu se *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 170).* — ... i znali svaku tačku sred mora, gdje se u dubini nalaze škripovi ugora ... *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 13).* — Progutao tako Mandalin mamac lakomisleno, u jednom zalogaju kao ugor *(Marinković, Proze, 1948, 324).*

ugorak, m.

1. bot. *krastavac.*

... ali govedina jede se opet s pouljenimi ugorci, paprikami ... *(Veber-Tkalčević, Listovi*

o Italiji, 1861, 44). — Što se bijaše dogodilo s' bielim lukom, to poslje i s' crvenim i sa salatom, poslje s bostanom i voćem i s istimi bundevami, tikvami i krastavci (ugorci) *(Stojanović, Slike, 1881, 77).*

2. *dogorjeli dio čega.*

... ugorak (svijeće, cigare) komadićak što ostane prije nego dogori *(Kušar, Narodno blago, 1934, 17).*

ugoropaditi se ugoropadim se, *razgoropaditi se, razljutiti se.*

»Zar mi i tu nedužnu zabavicu zamijeraš?« – ugoropadi se barba Frane *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 14).*

ugostiti ugostim, *primiti, počastiti gosta.*

Pa je li tko dizao glas proti gladnim Bečanima? Nitko! Još su se, nebore, naši ljudi jagmili, tko će im dublje skinuti kapu i tko će ih bolje ugostiti! *(Novak, Podgorka, 1894, 115).* — Tako se je pripoviedalo medju ostalim, da je stari Pozvanović, želeći jednom goste svoje čestito ugostiti, starog svog pietla [...] na dvorištu ubiti htio [...] Nu tane cilj svoj promaši ... *(Nemčić, Udes ljudski, 1898, 165).* — Moji rođaci, bački seljani, lijepo me ugostiše, i za tri dana vratim se preko Vukovara u Mitrovicu ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 198).*

ugotoviti ugotovim, *zgotoviti, završiti pripremu jela.*

Uhvate ribu, a banica je daje službenici, da ugotovi objed *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 520).* — Večeru smo si morali samo ugotoviti u tri lonca, dva razbijena a treći bez dna. Mene dopalo guliti krumpire *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 131).*

ugovaranje, n., glag. im. od *ugovarati, dogovor.*

Matij Zoro [...] nagna vieće da ga potvrdi načelnikom na pet godina, i da mu oblast podieli za ugovaranje mira *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 105).* — Slava i ugled mojega imena zapriečiše svako ugovaranje. Ugri su mislili, da ću ih oružjem odvratiti od ugovaranja sa sultanom ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 388).* — Nepraktičan u slučaju, da se ostavi ugarskomu saboru, kako bi po ustavnu biti moralo, hoće li birati komisiju za ugovaranje *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 51).*

ugovarati ugovaram, *dogovarati se, pregovarati.*

Vlastelin, da ne bude parnice i da što prije uredi svoj posjed, rado će s nama ugovarati i pustiti nam izbor zemlje *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 100/101).* — ... kako su napokon Magjari odlučili da pošalju u Zagreb nekakvu deputaciju, koja bi ugovarala s Hrvatima *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 234).* — Poslie one bitke htjeli su Ugri, samo neki, ugovarati sa sultanom *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 388).* — ... državnici znaju, da će cesar doskora biti prisiljen ugovarati o miru ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 85).* — ... kralj ne može siliti ili naš ili ugarski sabor, neka pošalje komisiju, da ugovara *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 51).*

ugovor, m.

1. *dogovor dviju ili više strana o međusobnom (pravnom) odnosu.*

Ako tebe hćeo poslušati, / Evo stavi za ugovor prvo: / Da svu digne sa krajina vojsku, / I povuče u svoje medjaše *(Martić, Osvetnici III, 1865, 118).* — Pa ti saveznici utvrde ugovor, da se nebi medju se više robili ni gusarili *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 96).* — ... iste godine sklopili su s Trogiranim ugovor za deset godina trajna mira i dobra susjedstva *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 98).* — ... putovao je on tada u Trst, da sklopi ugovor s jednom tršćanskom kućom poradi prodaje svoga velikoga vinskoga skladišta ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 51).* — ... u dvije ure imam dogovor sa Uskocima, da ih primim. Valja sklopiti s njima ugovor *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 25).* — ... prihod i užitak imade se među naše obitelji napolak podijeliti. Takov je smisao kraljevske darovnice i takov utakmi ugovor moj pokojni gospodin sa gospodinom Batorom u Stubici *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 16).* — A kad danak ugovora bio, / Počeše se okupljat svatovi *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 93).*

2. *pisani zaključak pravnog posla.*

Kad se potpiše ugovor za šume, možete Orlovića vješati bez straha *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 125).* — Zato običajemo sa svakim prodavaocem sklopiti pismen ugovor po ovom formularu ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 147).* — Taj zet je, nota bene, bogat, a ja ću spisati ženidbeni ugovor *(Šenoa, Diogenes, 1934, 191).* — Što utakmismo riječju, potvrdimo

pismom. Svaki neka stavi pod ugovor mira svoje ime, svoj pečat *(Šenoa, Kletva, 1934, 197).*

ugovoriti ugovorim, *dogovoriti se, utvrditi.*

To obavivši ugovorimo s Barom, pošto da nam daje zelenje, jaja, mlieko i živad *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 24).* — Opazivši ga sada, sjeti se, da je njihovo društvance jučer ugovorilo izlet u Klanjac *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 114).* — Ugovoriše, kako će se odmah iza večere sastati više kuće kod starog krsta ... *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 38).* — U sastanku se nešto glavi, tvrdi, ugovara dok se ne uglavi, zaglavi, utvrdi, ugovori *(Kušar, Narodno blago, 1934, 165).* — Opazivši ga sada, sjeti se, da je njihovo družtvance jučer ugovorilo izlet u Klanjac *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 189).*

ugovorka, f., *točka ugovora.*

Evo drugu stavi ugovorku: / Da povrati što je zarobio *(Martić, Osvetnici III, 1865, 118).*

ugrabiti ugrabim.

1. *brzim pokretom uhvatiti što, zgrabiti, dograbiti; nasilno uzeti, oteti.*

... obeća, da će joj pripoviedati o ptici, kako joj je lisica hćela ugrabiti mlade *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti IV, 1891, 40).* — Sve su nam ti skotovi ugrabili, oplienili nas, kožu nam odrli, a sad bi još rado naše poštenje, našu krv *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 68).* — Elviro, nitko mi te ne može ugrabiti! *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 158).* — Sve su mu dakle ugrabili, i lanac i uru? ... *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 202).* — ... ako ne ćak kći bosanskoga Abdulpaše i Gojkove sestre Jelene, koju je paša njekoč ugrabio *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 95).* — Kosturasti prsti bolesnice počeli plesti nevidljivu paučinu po jorganu, kao da hoće ugrabiti nešto što joj bježi ... *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 72).* — Nad vratima avlije lepršao svilen barjak s jabukom na vrhu, a po davnom običaju, svatovi se imali natjecati, tko će ga prvi ugrabiti *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 76).* — ... bijeli leptir nestašno skakutao zrakom, ne sluteći, da će ga strelovita lasta letimice ugrabiti *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 114).* — A Klara se prenu, opazi pismo, zavrisnu hoteći ugrabiti mu list *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 123).*

2. *pren.*

Pišeš o nekakvim dužnostima, koje čovjeka nenadano ugrabe, kao ogavna bolest, te koje ga nikada više iz svojih pandža ne puštaju *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 292).* — Zašto si me ugrabio mojoj tuzi? *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 126).* — Pišeš o nekakvim dužnostima, koje čovjeka nenadano ugrabe, kao odurna bolest te koje ga nikada više iz svojih pandža ne puštaju *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1950, 407).*

3. *iskoristiti trenutak, priliku da se postigne što, domoći se koga ili čega.*

Gledaj ugrabiti sgodu i govori s djevojkom *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 40).* — Još nekoliko dana, pa će biti Filiplje – veliki vašar u Djakovu. Tu valja koju krajcaru ugrabiti *(Korajac, Šijaci, 1918, 107).* — Toma jedva ugrabio časak, da prođe pokraj Anke, da joj namigne ... *(J. Kozarac, Krčelići ne će ljepote, 1919, 176).* — ... pa kada se i sâm čovjek, muškarac, bori na svaki mogući način, da ugrabi ženu lijepu, mladu, bogatu ... *(J. Kozarac, Tena, 1919, 206).* — Baš smo htjeli ugrabiti, svaki za se, mjesto ... *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 111).* — ... je bordižajući teško uhvatiti pravi čas, kad da okreneš jedro i ugrabiš novu kosinu puta *(Nehajev, Vuci, 1928, 300).* — Gledaj ugrabiti zgodu i govori s djevojkom *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 65).*

ugraditi ugradim, *uložiti sredstva u gradnju čega.*

A ni smoći ne će gradjan lako, / Da iznovce vinograd si sadi / I kapital dvostruk u nj ugradi *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 149).* — Martin Frankopan živi u uspomeni puka kao sveti čovjek, koji je pol svoga imanja ugradio u crkve i samostane *(Nehajev, Vuci, 1928, 94).*

ugrađen -a -o, *koji je uložen u postojeću gradnju kao njezin dio.*

Nisu porušili svega: sjeverni dio stare kuće ugrađen je u novu, tako da je kuća samo dograđena *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 31).* — Veliki zdenac ugrađen u prigrađenu terasu, sa jakim kruništem, izgleda u mraku kao mala kula *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 48).* — Mali sveti Rok, uklesan jedva vidljivo u niskom reljefu i ugrađen u postament križa ... *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 13).*

ugreznuti ugreznem.

1. *propasti u što, utonuti.*

I tko tebe klanjati mi ne će, / U zemlju će crnu ugreznuti *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 43).* — Lovac skoči u močvaru, da plijen dohvati, ali je močvara varava kao srce ljudsko (reče mi pustinjak): tlo od močvare popusti, lovac ugrezne i potone *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 129).*

2. *potpuno se predati čemu, ogreznuti.*

... on je suviše ugrezao u svoje političke ideje ... *(Gjalski, U noći, 1913, 266).* — Sad je tekar pravo uvidio, u kakovo lažno poštenje ugrezla je sva mu općina ... *(J. Kozarac, Biser-Kata, 1917, 70).* — ... sav ugreznuo u ono humanističko oduševljenje ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 5).*

Ugričić (ugričić), m., *mladi Mađar.*

Rudokose Ugričiće pod sabljicu obratiše, / Slavnu kralju Vladisavu rusu glavu odmašiše *(Šenoa, Antologija pjesničtva, 1876, 187).* — Taj je dvora omilio, jer njeke urote odkrio, i ugričiće urotnike ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 95).* — Znaj bo: oni što se oglasi / Mlad Ugričić svietlu u dvoru / Rizvan-paše, ter me ukrasi, / Da je u tamnom sad ponoru *(I. Mažuranić, Osman, 1895, 115).*

ugrijan -a -o.

1. *koji je topao od grijanja ili kakve tjelesne aktivnosti.*

... se bez prigovora lati čaše i rekavši kratak pozdrav izpi ju do dna. Bio je ugrijan od hitra jahanja, pa mu je baš dobro došla ta čaša pozdravnica *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 43).* — Veći suncobran [...] u jedno i hladi i gradi jači propuh, osobito kad je zrak sunčanim svjetlom veoma ugrijan *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 141).* — Po niskoj sobici strujio već topli val ugrijanoga zraka *(Livadić, Novele, 1910, 19).* — Po niskoj sobici strujio je već topli val ugrijana zraka *(Livadić, Novele, 1932, 12).*

2. *koji je podnapit, rumen i uzbuđen od alkohola.*

Kuda sam god dosele putovao, najbolje mi se dopadaju hrvatski običaji okolo pila, ne zato što su moji, već što su doista najbolji [...] dok Talijan, ugrijan svojom crvenikom, kavge zametje i koje šakom, koje nožem udara: Hrvat pije samo jednom na dan, ali nikad sam, već u družtvu svojih prijateljah *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 6).* — Posla je mnogo! – reče Lacica i stao nazdravljati po redu gostom, davajući svakome družicu [...] Dok je došao red, da se Alfonz nazdravi, bio Lacica dobrano već ugrijan i nije baš pazio na rieči *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 161).* — Svi ti objedi i gostbe u nas naliče si kao jaje jajetu. Pije se, nazdravlja, šali se [...] Oko šest sati poslije podne digosmo se od stola, tko razigran, tko ugrijan, a gdjetko bora mi i nakićen *(Tomić, Pošurice, 1887, 202).* — Posla je mnogo! – reče Lacica i stade nazdravljati po redu gostima, davajući svakome družicu [...] Dok je došao red, da se Alfonz nazdravi, bio je Lacica dobrano već ugrijan i nije baš pazio na riječi *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 136/137).* — Vinom ugrijani seljaci pozdraviše ga neobičnim klicanjem ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 240).* — ... otkrio, ponešto ugrijan dalmatinskom kapljicom, društvu svoje ženidbene namjere ... *(Šenoa, Turci idu, 1932, 128).*

3. u frazi *ugrijan (za što ili čime)* u značenju *obuzet, zanesen čime, jako zainteresiran za što.*

Ima posvuda glava ugrijanieh *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 442).* — I njegovoj mašti ugrijanoj / Pristupaju misli svakojake *(Botić, Petar Bačić, 1885, 216).* — Daj slušaj, pobre, u grmu ptića onoga, / Gdje nježne ugrijan ognjem ljubavi *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 80).* — On je iz dna duše mrzio odurnu afektaciju, koja je izlazila iz tih ljudi, kad su htjeli izkazati svoj lažni zanos budi za šta, što je liepo i dobro, a zašto su se oni pokazivali ugrijani samo zato, jer se o tom pisalo u novinama ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 9/10).* — A ja sam dosad, ugrijan vatrom mladosti svoje, / Od tebe samo cjelove pito *(Nazor, Lirika I, 1918, 116).* — Četa ugrijanih mladića razbi mu prozore ... *(Šenoa, Vladimir, 1933, 158).* — Kao morski vir uzmuti se skup, amo tamo talasala se vreva ugrijanih glava, iznad kojih se dizahu šake ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 400).*

ugrijanac, m., *onaj koji je pretjerano obuzet, zanesen čime, zanesenjak.*

... ja već znam, što mi Steva sad misli, da misle svi ugrijanci. Njima govorio ne govorio, oni u dulvedu, pa uvjek jednu: *nema Hrvatâ – Srbi i svi i svuda (Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 499).*

ugrijani -a -o, odr. od *ugrijan.*

I ponapiti, koje vinom, koje rakijom, jedva se u neke nekavice skaniše, da podju kući [...] Kad su izašli van, vikne ugrijani Blažetić *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 111).* — Tanko, ali zagrižljivo i oštro pirio je sjever, i ne samo tijelo, nego i ugrijani duh Krešimira Turčića brzo se hladio *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 26).* — I ponapiti, koje vinom, koje rakijom, jedva se u neke nekavice skaniše, da pođu kući [...] Kad su izašli van, vikne ugrijani Blažetić *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 302).*

ugrijati ugrijem.

1. *učiniti toplim.*

Julki je drago, što joj je brat kupio tu rukovnicu, jer da ima od nje njeku korist, da može u njoj ugrijati ruke ... *(Kumičić, Sirota, 1885, 201).* — U hotelu najmim sobu, dam ugrijati i kada ostasmo sami kod kamina, padoh pred njom ... *(Matoš, Umorne priče, 1909, 32).* — Željela sam si dakako ugrijati smrzle žile, no na žalost bijaše peć u dvorani za putnike hladna ... *(Šenoa, Branka, 1933, 73).*

2. *oduševiti, zanijeti koga kime ili čime.*

Pjesnik jak je ugrijati, / Sva će srdca plamom gorit, / Pjesnik vješt je carovati, / Gdje je drugi neuk dvorit *(Trnski, Kriesnice, 1882, 15).* — Ali kraj svega toga starac stajaše pred njim leden, nije ga mogao ugrijati za se – bolje za svoj program *(Novak, Podgorka, 1894, 150).* — Ta da bi čovječje srce kano mramor ohladnjelo prama svojoj domovini, ovi glasovi morali bi ga opet ugrijati *(Nemčić, Kvas bez kruha, 1898, 154).* — Negdašnja ljepota potucala se do tridesete svoje godine sa časnicima i trgovcima, dok naposljetku, još uvijek zavodljiva i kadra koga toga ugrijati, ne pade u načelnikovu kuću, te ga splete posve u svoje mreže *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 15).* — Negdašnja ljepota, potucala se do tridesete svoje godine s časnicima i trgovcima, dok naposljetku, još uvijek zavodljiva i kadra koga toga ugrijati, ne padne u načelnikovu kuću te ga splete posve u svoje mreže *(J. Kozarac, Proletarci, 1950, 80/81).*

ugrijati se ugrijem se.

1. *ispuniti se toplinom, zagrijati se.*

... a putnici prozebli i ogladnjeli, te je i njim nužda ugrijati se i malo štogod založiti *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 135).* — Činilo se je medjutim, ko da se naše sobe do srpnja mjeseca ne će ugrijati *(Nemčić, Putositnice, 1898, 236).* — ... te rekao u šali [...] da se kadšto ide malo ugrijati u ovakva topla stubišta [...] ta glavna dvorana pošte vrlo je dobro naložena, čovjek se tu može sasvim pristojno ugrijati ... *(Batušić, Argonauti, 1936, 34).*

2. *uživati u toplini.*

... horde barbara s onkraj granica civiliziranog svijeta nadiru preko Alpa da bi se ugrijale suncem juga i nahranile plemenitim plodinama zemlje ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 13).*

3. *zainteresirati se za koga ili što, oduševiti se kime ili čime.*

Ona bi se za tu misao možda prije ugrijala, da je ponašanje Ankino i Lešićevo odavalo dvoje zaljubljenika ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 77).* — Ima družtava, koja se, radilo se što mu drago, nikako ne mogu ugrijati [...] Mogu domaćine biti najmiliji i najljubezniji, gostba bez prigovora, ali će gosti ostati niemi i ledeni do kraja i tako će se razići *(Tomić, Udovica, 1902, 133).* — ... toliko pameti pripisujemo svakomu, da se od Hrvata ne će očekivati, da se ugrijemo za kakov umotvor, jer je njemački, mi ga cijenimo, jer je umotvor *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 317).*

ugrijavati ugrijavam, trajno od *ugrijati*.

Nit mi više ugrijava srce *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 48).*

ugrijavati se ugrijavam se, *postajati toplijim.*

Od zemlje još pršio hlad, no dan se već ugrijavaše *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 258).*

Ugrin (ugrin), m., (pl. **Ugri**).

1. *pripadnik ugarskoga naroda, Mađar.*

Ponosi se grad Biograd stolni, / Jer se njemu ugrin poklonio. / Kolomana naša kruna primi; / Al' ne primi ugarsko gospodstvo *(Pavlinović, Pjesme i besjede, 1873, 40).* — Hrvatsko se pravo nogom gazi, / [...] / Po zemlji se Ugrin širit stade, / Lukav Mletčić morska miesta krade *(Kukuljević, Povjestne pjesme, 1874, 117).* — S koncem sedmoga stoljeća slabo se već govori o Syrmiumu u povjestnici, i pošto ga Bizantinci počeše nazivati »Zeugmin i Zeugminum« zaboravi se staro ime, i tako je trajalo, dok Ugri zauzeše

zemlju *(Stojanović, Slike, 1881, 49/50).* — Podiže se Ugrin mlad / Na našeg sultana, / Al ga težak stiže jad *(Badalić, Nikola Šubić Zrinjski, 1885, 28).* — ... a samo mi Hrvati i Ugri niesmo u toj borbi podlegli i sačuvali smo tisućljetnu neprekidnu »konštituciju« ... *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 252).* — Ivičevići polaze starinom iz Bosne. G. 1398. bjehu se iskazali u ratu proti Ugrima, te stoga podijeli bosanski kralj Stipanu i Dmitru Ivičeviću plemstva i imanja *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 177).* — ... se je u Posavinu opet imala povratiti stara sloboda hrvatska, koju je i Ugrin Arpadovac Koloman prisegom potvrditi morao ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 852).*

2. *podanik Ugarske bez obzira na nacionalnost (Mađar, Hrvat, Srbin, Slovak, Rumunj).*

Čim se o tom radi, kako da se / Domovine dobro unapriedi, / Svaki pravi Ugrin na svom mjestu / Stoji znajuć, što činit imade ... / Ne treba ga opominjat na to! *(Bogović, Pjesnička djela III, 1895, 26).* — Ti Detriče [...] ti si Ugrin, Slovak! *(Šenoa, Kletva, 1934, 1076).*

ugristi ugrizem.

1. *zariti zube u što.*

... i ogrlio je, il u rame, u ruku il u vrat ugrizao [...] sve joj suze više put iz očiju frktale, kako bi je Janoš ugristi znao *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 24).* — Ona lijepa ustašca ne odisahu nježnošću, nego mi se prividješe, kano da će ugristi ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 164).* — On se nagne nad nju i ugrize ju za vrat *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 28).* — Vidio sam ja, a i othranio, kojekakvih konja: ovaj ne će voziti, onaj hoće ugristi, onaj hoće potražiti čovjeka nogom *(Miškina, Trakavica, 1935, 55/56).*

2. *pren.*

Ti ubogi seljaci nemaju ni kuće, ni kućišta, nego stanuju u tvrdjavama [...] a pod noć opet bježe u gradove, da ih ne ugrize turska zmija *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 125).*

3. *uvrijediti, zajedljivo reći.*

Ta nema ništa, van to, što ste vi još živi [...] uzplahiri se načelnik, osjećajući, da se približava onaj čas, kad će ga Pepa ugristi [...] eto tako, kad vas nigdje nije vidjeti, pa su neki tvrdili, da ste medju blagopokojnima *(Krnic, Jedrina, 1916, 87).* — Ljuće ga doista nije mogao ugristi taj šašavi profesor *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 194).* — Tako sama i nikako zapažena, puna očajničkog otrova, ona je morala nekoga ugristi [...] kako te ni sram tako piliti pri tujin vratima?! ... *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 65).*

4. u frazi *ugristi za srce / ugristi dušu i srce* u značenju *duboko povrijediti.*

... da nije ona epištola ugrizla dušu i srce stanovitoj »milostivoj«, obožavanici doktora Cvika *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 174).* — Osjetio je, oćutao je, kako ga s tim riječima nešto upravo ugrize za srce i odlomi ... pokrha najljepši i najvredniji dijel života *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 69/70).* — ... da nije ona epištola ugrizla dušu i srdce stanovitoj »milostivoj«, obožavanici doktora Cvika *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 315/316).*

ugristi se ugrizem se.

1. *zariti se, unijeti se u što.*

Nu kako je još od noćas sav se ugrizao u tu ideju, gorila mu je svaka rieč, kada je uzeo Matkoviću razlagati i dokazivati, kako misli svoj naum ostvariti *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 132).* — No kako je još od noćas sav se ugrizao u tu ideju, gorjela mu je svaka riječ, kada je uzeo Matkoviću razlagati i dokazivati, kako misli svoj naum ostvariti *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 130).*

2. u frazi *ugristi se za jezik/usnicu/usne* u značenju *pokajati se zbog nepromišljenih riječi ili čina.*

Pop se ugrize za jezik i zamuča, jer je opazio, da je i Winter providio, o čemu se radi *(Turić, Igra životom, 1909, 34).* — I ona ohladni u isti tren, ugrize se za usne, stisne pesti ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 446).* — A ona ga je gledala, pa videći ga, kako je sav pocrvenio preko ušiju, ugrize se za donju usnicu ... *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 106).*

3. u frazi *ugristi se za jezik pred kim* u značenju *ne govoriti pred kim.*

... jer to zadružno ognjište još ne doživi, da bi se tko živ opro riječi Jovana [...] a žene se pred njim ugrizu za jezik ili prolazeći pokraj njega poniknu glavom i slože ruke unakrst na prsa *(Hanžeković, Novele, 1932, 36).*

ugriz, m.

1. *zarivanje zuba u što, ujed.*

Zubi su mu bijeli i jaki: sladak valja da je njihov ugriz ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 26).* — Tek jednu ste zagrizli snagom, od koje pucaju kosti. Iz jagode je šiknuo sok [...] kao da ste u onaj ugriz ulili svu snagu svoga tijela *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 103).* — ... još se i sada pozna trag ugriza duboko u kosti *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 19).*

2. *pren.*

... osjeti na uznojenu tijelu ugrize studeni, i to mu prijaše *(Hanžeković, Novele, 1932, 31).* — ... ugriz je bijede bijesan kô ugriz krvave kuje *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 16).* — Ma da sam svakog – što kriknu, zagrca / Ćutio kao ugriz u dno srca *(Goran, Pjesme, 1948, 156).*

3. u frazi *ne znati zinuti na ugriz* u značenju *ne znati odgovoriti na uvredu, nepravdu.*

... ono bi se divljački osvetilo za tu nepravdu, ali ono ne zna da zine na ugriz, ono je nemoćno radi toga do očaja *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 10).*

ugrizak, m., *zalogaj, kriška.*

... o pleći nješto torbetine, / U njoj malo vode u mječiću, / Dva rogača i šaku ljutike, / I još k tomu smoku debelomu / Dva ugriska hljeba ječmenoga, / Ječmenoga ali pljesnavoga *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 167).*

ugrizati ugrizam, *zubima ujedati,* ovdje u frazi *Ako je med i sladak, no/ma ne valja prst/prste ugrizati* u značenju *valja umjereno uživati.*

Ako je med i sladak, no ne valja prste ugrizati (valja umjereno uživati) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 186).* — Ako je med i sladak, ma ne valja prst ugrizati *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 168).*

ugrizlica, m. i f., *onaj koji grize, ujeda.*

Svećenik ovaj dva je imao pseta, dva golema čuvara, dvije strašne ugrizlice. Teško krvci, kojoj oni otvorahu pute! *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 171).*

ugrizljiv -a -o, *koji gleda zajedljivo i pakosno.*

Sučelice mi bila Franjica i dug, tanak ljudesina, crna brka, crne duge kose, ugrizljiva oka, kozičava lica *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 191X, 42).*

ugrizno, prilog, *zagrižljivo, zajedljivo.*

Iz ponora stricu namigava; / Ugrizno se prama njemu smije, /Biesa zmije u srce mu rije *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 126).*

ugrobiti ugrobim, *ukopati u grob, sahraniti.*

... kada roditelji / Svoju Ajku počmu žalovati, / Utješi ih, Skadre, liepi grade! /Oh rado bih umrla u tebi, / Moje tielo tebi da ostane; / Ali Allah na daleko hoće / Da Ajkuna vidi svoje groblje / I ugrobi nevriednu ljepotu, / S kojom si se njegda ponosio ... *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 32).*

ugroziti ugrozim, *dovesti koga ili što u opasnost.*

Radikalnim sredstvima stati na put njegovog ekonomskog jačanja nije oportuno, jer bi se time mogla ugroziti industrija *(Krleža, Knjiga studija i putopisa, 1939, 170).* — ... najprije se zakleti ovom [...] lovačkom zakletvom: 1) »Kunem se, da neću pucati u sve što vidim, na neću nikad ugroziti druga ni hajkača ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 51).*

ugrožavati ugrožavam, *dovoditi koga ili što u opasnost.*

Ona je zabrinuta za sudbinu svoje kćeri, koju Melita ugrožava *(Tomić, Melita, 1899, 35).* — ... a kada ljudi pretpostavljaju svoj lični interes cjelini, onda dabome to ugrožava samu ideju jedinstvenoga gibanja *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 107).* — ... dok ga napokon nije stala ozbiljno smetati u hodu i ugrožavati mu paralelno hodanje s neznancem *(Perković, Novele, 1935, 9).* — ... vjetar gudio sve dublje u noć i činilo se, kao da negdje, na nekom ogromnom glazbalu udaraju silni prsti i turobnim melodijama sve većma ugrožavaju noć *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 38).*

ugrožen -a -o, *koji je doveden u opasnost.*

... no situacija je bila toliko ozbiljna, mir savjesti i želuca tako ugrožen, da se moralo prijeći preko malih antipatijica *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 51).* — Ugrožena vlast dakle treba da se za vremena učvrsti. Politička se vlast po metodama carskim i kraljevskim učvršćuje žandarima i vješalima, a soldačka batinom i kletvom *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 107).* — Ali moj krasni sviet, pun ljepote i sklada, bude najednom ugrožen. Otac nije mogao

zatajiti svoju želju, da budem svećenik. Ja sam se tome opro. Moj tajni sviet, gdje je na priestolju bila žena, bio bi time razoren *(Leskovar, Janko Leskovar o sebi, 1944, 292).*

ugroženik, m., *onaj koji je ugrožen.*

Na njem je bilo [...] da kao najbliži pomogne ugroženicima i da spasi, što se spasiti dade *(Tomić, Melita, 1899, 221).*

ugrubiti ugrubim, *učiniti grubim.*

Teško cv'jeli mladjana djevojka: / »Ajme meni, jadna se rodila! / Kad ja dodjem momu dvoru b'jelu, / Pitat će me moja braća bila, / Tko je moje kose pomrsio, / Što je moje lišce ugrubilo?« *(Hrvatske narodne pjesme II, 1897, 363).*

ugrudati se ugrudam se, *pretvoriti se u grudice, ugrudati se.*

Hljeb se mijesi u kopanji [...] ili u naćvama. Saspe se brašno u naćve, razgrne se malo i učini se posred njega kao nekaka jamica, u koju se pomalo lijeva vrele vode. U vodi raskašićeš najprije kvas pak češ onda početi pomalo zamješivati (t. j. miješati brašno s vodom), dobro gnječeći prstima tijesto da ti se ne ulopta (ugruda) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 94/95).*

ugruhati ugruham, *nabiti, ugruvati.*

Kako da siđem? ... Oprezno rastezah uda i začujem škripu rođenih kostiju ... Svega me ugruhalo ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 20).*

ugruhati se ugruham se, *ugruvati se.*

... i moli ih, da joj ne zamjere, što ih ne prati do vrata, jer se malo ugruhala [...] Malo se ubila u leđa, kad je kravi polagala sijeno – Nisam se malo ubila [...] nego sam se teško ugruhala ... Sva sam se raskrojila ... *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 36).*

ugrušan -a -o, *koji se pretvorio u grudice, zgrušan.*

Gledô je bradu, o kojoj su grdne / Visile grude ugrušane krvi *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 78).*

ugruvati se ugruvam se, *natući se, ozlijediti se.*

Ja sletjeti znadem, kô što drugi saći. / Nek ti žao nije, ugruvat se ne ću *(Velikanović, Otmica, 1901, 73).*

ugurati uguram.

1. *gurajući utjerati u što.*

Mogli su ga lijepo skinuti s vlaka, odvući u prvu brijačnicu iza stanice, ugurati unutra, svezati za stolicu [...] i onda ga nasapunati i obrijati do gole kože *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 92).* — ... ali žandari su ga zgrabili za laktove i naglo ugurali u auto ... *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 241).* — ... hrapav Marijin glas prekine se, kao da joj je netko surovim pokretom ugurao čep u grlo *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 155).*

2. *pren.*

... čitanje postaje obligatnim i zauzimlje stalni dio dnevnoga vremena. Tko tu uru ili dvie ne može uvrstiti u redoviti razpored svoga dana, ugura ju nasilno *(Nehajev, Eseji II, 1945, 123/124).*

ugurati se uguram se.

1. *guranjem se ubaciti, uvući u što ili među koga.*

... konobar se ubrzo ukloni i ugura u gustu klupčad kavanskih gostiju *(Kosor, Razvrat, 1923, 82).* — ... priviknuo se je na to, da se ugura među prosjake pred vratima samostana milosrdnica, i tamo koji put nešto dobije *(Batušić, Argonauti, 1936, 63).* — Ali se brzo sva trojica uguraju u kuću *(Dončević, Propast, 1936, 61).* — Tko slučajno ne bi imao pametnijeg posla, otišao bi na predavanje, ugurao bi se u nisku klupicu ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 95).*

2. *priskrbiti si željeno mjesto, položaj.*

... ali priznati se mora, sve je to premalo, da se Vrbovlje ugura u broj naprednih i doista civiliziranih mjesta ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 96).*

ugursus, m., *ugursuz.*

Vidivši me on onakova, hotijaše, ugursus, da pukne od smieha *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 171).*

ugursuz, m., *nevaljalac; ništarija, nitkov.*

Neposlušni ugursuzi poskidaju ponizno šešire pred poglavarom ... *(Tomić, Pošurice, 1887, 219).* — Ali ne daj, ugursuze ove / Krv i žile moje da natove *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 101).* — I zamrla je već kurija sva u snu, a njega još uvijek nije bilo. Što je ugursuz radio – tko bi znao? *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 193).*

ugursuzki, prilog, *na način ugursuza.*

Dječak zahvaljujuć se kapu skine i ugursuzki se podsmiehne, a njih dvojica odu dalje *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 152).*

ugušen -a -o.

1. *koji se jedva čuje, prigušen.*

Blizina hljeba u snu dočarat će meni / seoski put, koji vijuga kroz glog, / i oko njega pšenice šum sneni, / ugušen sitošću mirisa brašnenog *(Šop, Isus i moja sjena, 1934, 70).*

2. *koji je potisnut, suzbijen.*

Nek iz tog me izbave mraka, / Ja željan sam prostora, zraka. / Da disati mogu još tren, / Da živjeti smijem još malo. / Tu srce u čamu mi stalo, / Tu svaki mi ugušen dah. / Na grudi mi sjeo je strah *(Domjanić, Izabrane pjesme, 1924, 174).*

ugušeni -a -o, odr. od *ugušen.*

To je sva proljetna šumska scenerija; inače je sve u okolo pusto i dosadno, – samo neki ugušeni žamor i žubor prati te svuda [...] To se on budi, duh svemira, nigda ne otpočivajuća narav [...] ti ga čuješ, kako pod korom tjera sok, izbija pupoljke, kako odmata lišće ... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1917, 19/20).* — To je sva proljetna šumska scenerija; inače je sve uokolo pusto i dosadno, – samo neki ugušeni žamor i žubor prati te svuda [...] To se on budi, duh svemira, nigda ne otpočivajuća priroda [...] ti ga čuješ, kako pod korom tjera sok, izbija pupoljke, kako odmata lišće ... *(J. Kozarac, Slavonska šuma, 1919, 63).*

ugušeno, prilog, *tako da se jedva čuje, prigušeno.*

... zaguslaše iznenada iza nje gusle tiho, ugušeno. Bio je Đorđe [...] uze joj guslati melodije burne, strastvene, kakovih ni on ni ona nigda čuli nisu *(J. Kozarac, Tena, 1919, 198).* — ... zaguslaše iznenada iza nje gusle tiho, ugušeno. Bio je Đorđe [...] uze joj guslati melodije burne, strastvene, kakovih ni on ni ona nigda čuli nijesu *(J. Kozarac, Tena, 1934, 94).*

ugušiti ugušim.

1. *usmrtiti onemogućivanjem disanja ili otrovnim plinovima.*

... i već ga lati za gušu, kako bi ga zadavio. Kamenokida moli se Gruji: Nemoj me ugušiti ... *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 100).* — I zamakne žurno u kuću. Dah mu navro na grlo, kô da će ga sad na ugušiti, koljena mu klecala *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 24).* — ... najprije začepio umorenoj ženi njezinim rupcem usta, a onda ju konopcem oko vrata ugušio *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 129).* — ... bio je pritisak dima jači. Gušio ga nesmiljeno, stezao ga oko vrata kao uže ... I sad se porodila misao, da bi taj dim mogao ugušiti njega, da bi mogla ova noć biti zadnja njegova života ... *(Livadić, Novele, 1910, 21).* — ... bio je pritisak dima jači. Gušio ga nesmiljeno, stezao ga oko vrata kao uže ... I sad se probudila misao, da bi taj dim mogao ugušiti njega, da bi mogla ova noć biti zadnja njegova života ... *(Livadić, Novele, 1932, 14).*

2. *pren.*

Bilo joj je kao da će ju to preobilje ugušiti i stade brzo disati *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 107).* — ... uzdahne bolno u sebi i samo što jê nije sram ugušio *(Gjalski, U noći, 1913, 225).*

3. *zaustaviti, onemogućiti, zatrti.*

Težko i muklo jecanje uguši joj dalnje rieči *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 110).* — ... a ovaj uguši u njem zadnju iskru nade i ljubavi *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 348).* — Naši trgovci, kakvi su danas, ne bi se mogli u takvom prometnom poslu održati; njih bi ugušio jaki val svjetske trgovine *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 30).* — Njegov je pogled poput željeznog obruča stisnuo Rottalovo grlo i ugušio u njem zadnje rieči *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 271).* — Buna se u Hrvatskoj može ugušiti na dva načina: »oštrim i blagim« *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 647).* — ... da ne uzgojimo genijalno čudovište i inteligentnu zvijer, nego čovjeka, čiji životni cilj ne će biti stjecanje, nego davanje i rad za druge. U njemu moramo ugušiti sve klice sebičnosti i ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 367/368).* — ... koji je ugušio ustanak Eugena Prvog kod Rakovice ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 193).* — ... nemila cenzura, koja je gledala ugušiti svaki dašak slobode *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 256).* — ... otčeva strogost kao i majčina ljubav u njem ugušiše svaki strastveniji poriv *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 27).*

4. *prigušiti, zatomiti; smiriti.*

Nu idite dragi kneže u dvor, pa ugušite svoju žalost kojom čašom dobra vina ili rakije! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 36).* — Od silne boli sruši se Waclav kraj postelje na koljena

te zabuši lice u dušeke, da uguši gorki plač *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 253).* — ... te bi dapače znali u sebi i kašalj ugušiti, jer kroz vrata sve se to čuje u drugu sobu *(Leskovar, Patnik, 1944, 204).*

ugušiti se ugušim se.

1. *umrijeti zbog nemogućnosti disanja.*

Ona trpi već poodavno na srcu, svaka joj uzrujanost izazove bolest, srce joj stane tući do nesnošljivosti, a gdjekada u takovom stanju muči je osjećaj kao da će se ugušiti *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 22).* — ... i on zajeca, kao da će se ugušiti u suzama *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 64).*

2. *izgubiti se, nestati.*

Uostalom njegov je glas bio mekan kao svila, ali tanji od svilenog vlakanca [...] Bio bi se ugušio u brujanju orgulja i u dimu tamjana *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 10).*

3. u frazi *ugušiti se u dugovima* u značenju *financijski propasti.*

A dugovi do grla – još malo i stari će se gospodin ugušiti u njima *(Car Emin, Starci, 1917, 23).*

4. u frazi *ugušiti se u trgancima* u značenju *jesti halapljivo i s velikim tekom.*

Janoš veli, da bi se »ugušio u trgancima, kad mu se u paprikaš zamijese« ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 35).*

ugušivati ugušujem, *potiskivati, zatomljivati.*

Silno ga je obuzimala želja, da je zagrli i svu izljubi, ali ju je u sebi ugušivao i srdio se sâm ná se ... *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 91).*

uh, uzvik.

1. *izražava bol, negodovanje, nezadovoljstvo.*

... uh, ta kakav je on otac, kakav je čovjek, kad jedino i rodjeno dijete svoje hoće u takvu kuću i medju takav svijet da dade ...?! *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 132).* — Uh, nešto dosadno! huknu nezadovoljno profesor matematike *(Kovačić, U registraturi, 1911, 29).* — Uh, to bi bila odveć gorka, odveć gnusna čaša; zadnja kaplja njenog napitka bio bi i zadnji uzdisaj Jankovih grudi, zadnji kucaj Jankova srca ... *(Draženović, Djela II, 1947, 37).*

2. *izražava bijes, srdžbu.*

Uh, potro ih sveti križ, kad ni u svetak ne dadu mira *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 59).*

3. *izražava želju, oduševljenje.*

... no malo po malo, pa počela i ona u sebi misliti, kako bi to ipak lijepo bilo, kad bi njezin Marko popa bio ... Kakva bi to samo dika za nju majku njegovu bila ...! Uh, čim bi joj to pred oči došlo, odma bi joj srce življe zakucalo, a suze na oči udarile *(Bertić, Na velike škole, 1901, 8).* — Uh, al bih nešto grožđja jela, baš mi izgori srce od želje! *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 11).* — Uh, one njene oči garave!... I ono njeno djevojačje tijelo!... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 12).* — Uh, kako je zgodna, kako je mlada i svježa! *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 49).*

4. *izražava strah i užas.*

Sad mu se vijale crne slike ispred očiju: kako bi najprije nestalo džamija, pa onda ... uh, jeza ga spopadala, ni mislit nije mogao *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 129).* — Srsi me prolaze, a krv mi se ledi. U ... uh! ... *(Z. Marković, Let, 1920, 68).*

uhađač, m., *onaj koji uhađa.*

Jasna Poljana je stjecište ljudi, koji nisu uvijek samo poštovatelji, nego su i uhađači *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 6).* — ... se je Turgenjev duši Hamletovoj približio mnogo više nego je to uspjelo uhađačima tragične krivnje Shakespeareova junaka *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 153).* — Jasna Poljana je stjecište ljudi, koji nisu uviek samo poštovatelji, nego su i uhađači *(Nehajev, Eseji I, 1944, 14).*

uhađati uhađam.

1. *potajno izviđati, slijediti koga.*

... ludo se zastrašiv, nije li djevojka pogodila, ide uhadjati za Tinkom ... *(Gjalski, U noći, 1913, 146).* — Uhađat ću kroz okno zvjerad, razbojnike i vile *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 67).* — Ja sam je godine i godine uhadjao *(Nazor, Gubavac, 1926, 36).* — Zašto ratuje sam, uhađa sam, traži opasnost? *(Nehajev, Vuci, 1928, 13).*

2. *pren.*

Još u hodniku udario mu u nos fini miris pečenke i njegove su misli uhađale za tim mirisom *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 230).*

uhaj, uzvik, *izražava čuđenje, zgražanje.*

»Uhaj, šta si ti, Pepa, svašta dočekao?« – snebiva se opet landavi Glišo i krsti u čudu od čuda *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 132).*

uhapsiti uhapsim, *smjestiti u zatvor, uhititi.*

Bilo je i ugarskih velikaša, koji su se zgražali nad tim, što je Salkaj smio uhapsiti Frankopana ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 223).* — On nije žandar i ne može me uhapsiti. On me samo mora predati žandaru ... *(Batušić, Argonauti, 1936, 179).* — Kad se javio vlasti, uhapsilo ga, i osudilo na šest godina teške robije ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 119).*

uhar, m.

1. *korist, dobit.*

Čija godj je nebilo joj hara, / Jer narodu nebjè od uhara *(Martić, Osvetnici V, 1881, 37).* — Sad nam valja na Moravu saći, / Nije l' na njoj boljega uhara *(Martić, Osvetnici V, 1881, 71).*

2. u frazi *(biti) na/za uhar* u značenju *biti dobra pomoć, biti na korist.*

... ja vam predlažem i velim, da bi za uhar bilo, da vi u svojem listu otvorite rubriku: Praktično opisno mjerstvo i namjere civilizovanoga vijeka u kulturi istoga [...] će ovaj prijedlog, oživotvorimo li ga, preporoditi vaš grad ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 70).* — ... a ti uzmi sve što treba, i obilato: ja ću nositi, a tebi će biti na uhar! *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 24).* — Kod nas bijaše sve na uhar njihovoj propagandi *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 175).* — Diže dobro, zlo obara, / Sve na uhar svome rodu! *(Harambašić, Lirika III, 1943, 241).* — Je li pet dinara, za uhar je, za uhar je siromaku čovjeku i krepana muha u mlijeku *(Kikić, Djela I, 1952, 245).*

3. u frazi *raditi na uhar koga ili čega* u značenju *djelovati u interesu koga ili čega.*

... gdje ćete moći na uhar domovine i naroda raditi *(Gjalski, U noći, 1913, 370).*

uharačiti uharačim, *udariti na koga harač, podvrći pod čiju vlast,*

Kad s'hrvati zavezoše nagli, / Ostaviše neretvanske luke, / Da susrete dužda niže Zadra, / Uharače Mletke ponosite *(Pavlinović, Pjesme i besjede, 1873, 41).*

uharan -rna -rno, *koji je koristan.*

Kad, što je dobro i krasno, časak samo sjaje, / Kad propast roditeljâ djeci uharna je, / Kad ljubav bližnjih laž je ... *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 225).* — Čigovo ti je to bječava što pleteš? Čini mi se nešto debelo. – Ovo ti je onamo u Lapad, muškijem za baštine. Imam ih splesti tri para. Uharno je ovako između posala uhitit koji dinar za našijeh potreba *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 75).*

uharno, prilog, *korisno.*

Polje teži, uharno mu bilo! *(Pavlinović, Pjesme i besjede, 1873, 138).* — Obična svirka kod svatova jest: pištac, drvena trubljica, vrlo ugodna glasa. Svatovski običaji dosta su obsežni, te bi bilo vrlo uharno obširnije ih opisati *(Hranilović, Žumberačke elegije, 1886, 49).*

uhat -a -o.

1. *koji ima velike uši.*

Uhat ili ušat [...] je onaj u koga su (velike) uši – ćulav: u koga su male ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 67).*

2. *pren.*

Košare velike i malene, nove i stare, uhate i ćulave *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 70).*

3. u frazi *noć je uhata a dan okat* u značenju *noću se bolje čuje, a danju se bolje vidi.*

Slušajte, da li se čuje čavrljanje kume Kupe. Slušajte dobro, jer je noć uhata kako je dan okat *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 280).* — Narodna je riječ: Dan je okat, a noć je uhata (t. j. po danu se bolje vidi, po noći bolje čuje) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 8).* — A ne bih htio ni da me isprebijaju na mrtvo ime. Noć je uhata, a dan okat. Ucmeka te u mraku na dočki i nikom ni petka. Tamnoj noći svjedoka nema! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 228).*

uhati -a -o, odr. od *uhat.*

Uhati zekonja sio blaženo na zadnje nožice... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 130).*

uhićen -a -o, *koji je lišen slobode.*

... je poznati zloglasni agitator odvjetnik R., glavni pokretač svih smutnja u Hrvatskoj, zatečen u sudioničtvovanju zločina prevare, pa da je s toga uhićen i u zatvor bačen *(Gjalski, U noći, 1913, 407).*

uhićenik, m., *onaj koji je uhićen, koji je lišen slobode.*

Žandari tu zapovjede: »halt«, – i poredaju uhićenike *(Gjalski, Tri pripoviesti bez naslova, 1887, 35).* — U to se iz svratišta pojavi četa narodne straže u vojnom redu. U njezinoj sredini bili su uhićenici *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 240).*

uhićenje, n., glag. im. od *uhititi.*

Možda sve dobro izpane, možda se strašni nesporazumak, koji je prouzročio uhićenje

Klinarovo, već sutra razjasni ... *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 145).* — ... pitao se, kako su mogli saznati, da će sigurnosni odbor odrediti proti njima uhićenje *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 240).* — Podje pitati k redarstvu, ali tamo joj kazaše, da je u prijavi stražarske ophode naznačen razlog uhićenju pijanstvo ... *(Gjalski, U noći, 1913, 225).* — I dao je Holzer kapetanu izvještaj o uhićenju domobrana Skomraka ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 196).*

uhidbeni -a -o, *koji se odnosi na uhićenje.*

Radite što vas volja, ja ne idem. U uhidbenom nalogu spomenuta sumnja, da sam počinio zločin prevare, infamna je izmišljotina *(Gjalski, U noći, 1913, 406/407).* — Bio je već izdan i uhidbeni nalog [...] Vukao se poslije toga po sudovima, po bolnicama, po ludnicama, po zatvorima ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 131).*

uhiljaditi se uhiljadim se, *umnožiti se na hiljade.*

Po livadama uhiljadili se poljski miševi. Mišnjaci se crnili po travnicima *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 61).*

uhinjiti se uhinjim se, *prikazati se drukčijim nego što tko jest.*

Ja se nisam razbolila mlada, / Nego sam se uhinjila sada, / Da ja vidim, jesam li ti mila *(Hrvatske narodne pjesme VII, 1929, 242).*

uhititi uhitim.

1. *lišiti slobode, uhapsiti.*

Vranicani upozori na pogibelj, koja prijeti narodnoj stvari, ako Dahlenu podje za rukom njegov naum, pak predloži, da se zaključi od strane sabora i narodne vlade, da se Dahlen bezodlačno uhiti i zatvori *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 327).*

2. *uloviti, uhvatiti; steći.*

Načina se svakog latih sgodna, / Da iznadjem, da uhitim njega *(Demeter, Grobničko polje, 1891, 159).* — Čigovo ti je to bječava što pleteš? Čini mi se nešto debelo. – Ovo ti je onamo u Lapad, muškijem za baštine. Imam ih splesti tri para. Uharno je ovako između posala uhitit koji dinar za našijeh potreba *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 75).* — A zašto niste, uzdahnu Jela kroz suze, uhitili onoga dječaka, stojao je samo nekoliko pedalja od mene *(Šenoa, Kletva, 1934, 753).*

uhitriti uhitrim, *ubrzati.*

... gledajući je, kako se tamo na cesti požurila... Sigurno i ona je njega opazila, pa uhitrila korake *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 55).*

uhlađen -a -o, *koji se ohladio, ohlađen.*

Pošto je svaka izpila čašu uhladjena groga, koje im je piće osobito preporučio grof Janko, sjele su opet na svoja vozila i pojurile ... *(Tomić, Melita, 1899, 334).*

uhlupiti se uhlupim se, *udubiti se, ulegnuti se.*

Bakrena se ćasa uhlupila, kašike otišle sve u komade *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 21).*

uhljebiti uhljebim.

1. *omogućiti komu posao i zaradu.*

... uhljebiti koga: dati komu zarade (hljeba) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 60).* — »Uhljebiti« književnika, naprtivši na nj svakidanji rad – pa i bio taj rad u vezi s književnošću, novinarstvom [...] ne znači pomoći našoj već davno denutriranoj literaturi [...] Dati književniku kruh, a oduzeti mu – ma kako bilo – vrijeme, može literaturi samo škoditi *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 103).*

2. *pretvoriti u što korisno.*

Ali prije nego pođem tamo, / Gdje mi duša sad već trepti često, / Rad bi jošte uhljebio samo / Ovo slabo svoga duha tiesto *(Preradović, Djela I, 1918, 352).*

uhljebiti se uhljebim se, *zaposliti se.*

Ja prva od svih svojih družica, koja sam se uhljebila, kolika to gizda za nju ... *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 146).*

uhljebljenik, m., *onaj koji se uhljebio.*

Književnici moraju dakle biti privilegovani ljudi; »dokoni, besposleni, uhljebljenici« [...] Drevni mecene otvarahu sami kesu pjesnicima, da im omoguće besposlicu; znali su što rade: primit će više no što daju [...] Dajmo im Kruh, ali, ne oduzimajmo im Vrijeme! *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 104).*

uhljebljenje, n., glag. im. od *uhljebiti se.*

Uhljebljenje književnika *(Nazor, Na vrhu jezika i pera, 1942, 103).*

uho, n., pl. uši / peior. ušesa.

1. *parni organ sluha.*

Zli se dusi vrzu i strašniem / Slikam' plaše prolaznika noćna, / Il' mu uho pričinjenom / Rikom lavâ i lavežom pasâ / I lelekom stradajućieh gluše *(I. Mažuranić, Smrt Sma-*

il-age Čengijića, 1883, 42). — Hitro skoči, rukama zapljesnu, / Da odjeknu pjesniku u uši *(Botić, Biedna Mara, 1885, 125).* — ... Pokušam podići ruku ... Glava mi bruji, u ušima boli ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 19).* — Još mi sada zvoni podne iz seoske crkve u ušiju *(Šenoa, Kletva, 1934, 498).* — Začepi uho, da ne možeš čut / Nit vrisak djece, niti plača žene ... *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 58).*

2. *ušna školjka, vanjski dio uha.*

... a otac svoga vriednoga sina nije zaboravio žilavom desnicom nategnuti za ušesa [...] mrmljajući: lopov, potepuh, samo sramotiš nas ... *(Kovačić, Ladanjska sekta, 1910, 21).* — Tu mi ona pogladi vlasi i lica, dočim me uštinu najprije za desno, a onda za lijevo uho, da mi projuriše tijelom neki čudnovati srsi *(Kovačić, U registraturi, 1911, 90).* — ... a zamalo izadje sudbeni juratuš s velikim gušćim perom iza uha ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 123).* — ... a Regoč baš skinuo košić sa Kosjenkom sa uha i metnuo ga na ledinu *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 45).* — U varoši B. hodao je po asfaltu nesigurno kao na ledu, a strigao je sa ušesima kao zec *(Hanžeković, Novele, 1932, 145).* — ... i samo velike klapaste uši zadrhtaše od prepasti ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 794).*

3. *sposobnost slušanja zvuka, sluh.*

Ta kaži mi brate po istini, / Gdě je tebi tvoje uho tanko, / Da po glasu brata ne poznade? *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 33).* — Jer koliko god ga uho slabo služilo, toliko mu je više vrijedilo oko *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 97).*

4. *dio posude koji služi za hvatanje, dio u koji ulazi ruka ili prst.*

Klonule ruke složio preko krila, a o prstima mu visi o uho zakvačeni lončić bez usana *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 250).*

5. u frazi *nagnuti (svoje) uho / naćuliti uši* u značenju *napregnuto slušati.*

Bacim oko, koja tužna lica, / Nagnem uho, koje tužbe gorke! *(Ilijašević, Šala i satira, 1892, 136).* — Prenem se i naćulim uši ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 61).* — Lukrecija bila je svoje uho nagnula, da joj ne utekne ni riječca ote velevažne vijesti, ali nije pri tom nimalo mijenjala lice, niti migom odala radoznalost svoju *(Šenoa, Kletva, 1934, 597).*

6. u frazi *pretvoriti se u uho* u značenju *sav se predati slušanju.*

Sva kavana se pretvorila u uho i slušala kazivanje Bećira Đulimana ... *(Nametak, Za obraz, 1942, 97).*

7. u frazi *doći do ušiju komu* u značenju *doći do koga kao glasina, proširiti se kao vijest.*

Kako narod kaže u pjesmi, da je svaka riječca hodilica, tako je i riječ o ovom prepeličjem lovu i mojoj lovini hodila i brzo došla do ušiju svih ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 195).*

8. u frazi *kružiti od uha do uha* u značenju *doći do mnogih.*

Kružila je od uha do uha jedna sablasna riječ ... *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 229).*

9. u frazi *biti kraj uha* u značenju *mariti.*

Njeko haje što kaludjer priča, / Jer mu vjeru svetu liku daje, / A njeko mu nebi ni kraj uha, / Pa se šćahu namah mrazit' s njime *(Martić, Osvetnici III, 1865, 82).*

10. u frazi *probiti uši komu* u značenju *dosađivati komu.*

Ah, mrzim silno glasne ideje, / Koje su vazda žabam na usti, / A svak ih od nas na pamet znade! / I svakom od nas probiše uši! *(Kranjčević, Djela II, 1934, 96).*

11. u frazi *spavati na pô uha* u značenju *spavati lakim snom, biti u polusnu.*

Slutili smo, i nama ćete u pohode, pa spavasmo na pô uha, promrmlja starica sebi u njedra *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 45).*

12. u frazi *sjediti na ušima* u značenju *ne slušati, biti nepažljiv, rastresen.*

»Čuli ste ga svi, kad je još u šumi baukao i krivio se, pošto me je osjetio. Do Boga se čulo! Ili ste sjedili na ušima?« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 114).*

13. u frazi *kroz jedno uho ulazi, a kroz drugo izlazi* u značenju *brzo zaboravljati.*

Što jezik izlanda, to kroz jedno uho ulazi, a kroz drugo izlazi ... *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 125).*

14. u frazi *nemati uho* u značenju *ne imati razumijevanja.*

Za pjesmu moje ljubavi ona nema uho *(Šimić, Pjesme, 1950, 20).*

15. u frazi *ni uha ni sluha* u značenju *baš ničega, ni traga ni glasa.*

Ja neću imat ni uha ni sluha / Da slušam tišinu svojega šuma *(Cesarić, Lirika, 1931, 33).* — »Ni uha ni sluha«, jest fraza rabljena među pukom kajkavskim, al' joj je lik posve štokavski i smisao razumljiv. Ako Zadranin R-ć [...] veli, da je to slično njemačkumu »ich bin Ohr«, to ne razumije ni hrvatski ni njemački, jer »ni uha ni sluha« znači »Nirgends hörte man etwas von ihm«, a »ich bin ganz Ohr« znači posve nešta drugog *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 199).*

16. u frazi *šaptati/šapnuti na uši / na/u uho* u značenju *govoriti/reći tiho i potajno.*

Tajne si sladke / Šapće u uho, / Ljubovne suze / Kvase mu ruho *(Ciraki, Prve pjesme, 1871, 155).* — ... da car nije bio ono, što su mu udvorice na uši šapćale: nit naučitelj vjere [...] nit Gospodar crkvi ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 513).* — Rodjak Žorž nije propustio pouzdano šapnuti milostivomu na uho, da ću ja vazda ostati pravo mužačko tele i zgubidan ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 67).* — ... šapnu mi posljednje dvije riječi u uho ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 396).*

17. u frazi *imati usta od uha do uha* u značenju *imati upadljivo velika usta.*

Glava mu bila velika i pljosnata [...] nos širok i razvaljen, a usta ogromna, od uha do uha *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 35).*

18. u frazi *nasmijati se od uha do uha* u značenju *veselo, široko se nasmijati.*

... onda se on nasmijao od uha do uha, da su mu se vidjeli čak i kutnjaci zubi ... *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 147).*

19. u frazi *biti jedno drugome do uha* u značenju *biti bliski po uzrastu, rođeni jedno za drugim.*

Ninikini unuci, jedno drugome do uha *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 47).*

20. u frazi *pokazati komu za leđima duga ušesa* u značenju *narugati se komu.*

... pokazavši mu za ledjima tako zvana »duga ušesa« ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 221).*

21. u frazi *dobiti za uho* u značenju *dobiti pljusku.*

Teški koraci dolazili sve bliže, a Imbra se šćućurio iza grma [...] možda je ćaća, pa će biti sramote, a dobit će i za uho! ... *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 77).*

22. u frazi *neće ni uha čijega biti* u značenju *iščeznut će tko.*

Dušmani do nogu pobijeni, bježe glavom brez obzira i za koji dan, pa u Slavoniji ne će ni uha turskoga biti *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 191).*

uhoda, m.i f.

1. *osoba koja uhodi, špijun.*

Imao on doduše osim Frana još nekoliko uhoda u gradu K., koji su na tamošnjoj pošti vrebali na svako pismo, što bi došlo od Otokara iz Beča ... *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 287).* — Je li hajduk, il' uhoda turska, / Što uhodi sviloruna krda *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 12).* — To je moja najbolja uhoda, / Što jê imam u toj jadnoj Bosni, / Sve mi javlja, što se tam' dogadja *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 230).* — Stari Poher i njegova obitelj promatrahu sve iz zakutka. Kad ih svjetina uoči, stane urlikati i derati se: Eno uhoda! Eno špijuna! *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 92).* — Nije velika razlika izmedju diplomata i uhoda ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 187).* — Danas piše građanima svečana pisma [...] a sutra se poput uhode penje na litice, da ih prevari zamkom ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 13).* — Tko će govoriti o politici, kad su sva velika i mala društva bila puna uhoda, kad se pazilo na svaki mig, na svaki dah čovjeka? *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 212).* — Ne znajući, da je Andrija uzeo Doru, okrivi djevojku, da je uhoda, da je austrijskoj policiji poslala njegovu fotografiju ... *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 117/118).* — To Vam prišapnu Vaš uhoda Najšić! *(Šenoa, Diogenes, 1934, 271).* — »Što sam ja njemu, Bože moj?« pitao se starac i kao uhoda stao paziti na svaki sinovljev korak *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 200).* — Kroz vrata nije mogo / mladić do gospođe doći, / jer su pred njima straže / čuvale dan i noć, // a ona od uhoda-slugu / nije mogla da siđe / s kule visoke k njemu / dolje na kameni trg *(Delorko, Uznosite slutnje, 1944, 103).*

2. *pren.*

Kao uhoda prokrala se nova misao *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 237).*

uhoda, f., *uhođenje.*

Poznajem, reče, prefrigana čovjeka [...] koga je Tahi otjerao iz službe. Taj se čovjek ne boji ni vraga. Poslat ću ga u uhode za Milićem, za koga gospodin Ambroz svuda propitkuje *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 229).*

uhodar, m., *uhoda.*

Nad riečju, mišlju da mu bdiju svakom, / Za svakim da ga vrebaju korakom / Ko zlotvora tudjinci uhodari? *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 141).* — Nad riječju, mišlju da mu bdiju svakom, / Za svakim da ga vrebaju korakom / Ko zlotvora tuđinci uhodari? *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 84).*

uhodariti uhodarim, *uhoditi.*

Jakova su uhodarili, kad bi dolazio k Milici, i sutradan se rugali starčevu ljubovanju ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 43).* — Od prekjučer me je uhodario ... *(Kostelić, Oluje, 1913, 37).*

uhodarski -a -o, *koji se odnosi na uhodare.*

U gradsko dvorište navrla sila ljudstva. Kakovih petnaest golačana* (golačani = Bosanski proletarci, sansculoti, ne priznavajući vlasničtva ni braka) koje je Ali-paša u svom pašaliku rabio za uhodarske službe ... *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 60).* — Bio je inače Fabijan i nekakvi doušnik Vukasovićev, te je kroza nj oprezni prepošt doznao za mnogočiju misao u gradu [...] Uhodarski značaj Fabijanov bio mu je po sebi oduran ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 43).* — Uhodarsko zanovijetalo i znatiželjno bapsko uho, vrlo opasno za prepričavanje sitnih diskretnosti ... *(Krleža, Eppur si muove, 1938, 211).*

uhoditi uhoditi.

1. *izviđati, tajno istraživati što.*

Lasno je [...] uhoditi tragove zvěri po prašumah hrvatskih *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 16).* — Ja ću tebi uhoditi klance, / Ja ću tebi izvabit hajduka *(Martić, Osvetnici II, 1862, 55).* — Al valjade gledat pribježište, / Jer će meni pute uhoditi ... *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 201).* — Ponudi nam se bogac prosjak đak, da će uhoditi, što pod gorom biva *(Šenoa, Kletva, 1934, 384).*

2. *tajno pratiti, slijediti koga, čije kretanje i djelovanje.*

On nije prestao za njom uhoditi ... *(Gjalski, Osvit, 1892, 326).* — Bila je vrlo nesretna misao, da je, preodjeven u seljačko odielo, došao uhoditi župnika i puk ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 324).* — Ajde sa mnom u Kosovo bojno / Uhoditi vojsku Muratovu, / Je l' velika sila u Turaka? *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 280).* — Uhodio sam svaki njezin korak *(Matoš, Umorne priče, 1909, 28).* — Kad su mene lovca počeli uhoditi lugari i žandari ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 252).* — Netko bit će, uhodi nas, draga, / Možda ćaća, možda mati stara *(I. Kozarac, Pjesme, 1942, 44).*

3. *pren.*

Gdjeno u skutu noćna mraka / Mnokrat tihu noćcu iztraja / Motreć kruge, dok ga paka / Car ne uzvede vrh saraja, // Da nebeska djela uhodi / Čudni vještac, i što vidi, / Da poraze carske vodi, / Neka upitan javit slidi *(I. Mažuranić, Osman, 1895, 96).* — Vi kao da ste htjeli u mojoj duši uhoditi neko tajno čuvstvo, neke sakrivene misli? *(Šenoa, Diogenes, 1934, 217).*

uhodstvo, n., *uhođenje.*

»Dakle ju sumnjičite radi uhodstva?« reče general *(Okrugić Sremac, Vezirac i Tekije, 1858, 162).*

uholaža, f., zool. *vrsta kukca za kojega se vjerovalo da ulazi u uho te zagriza u mozak, štriga.*

Od tih prljavih glasina, koje su obavijale stražarnicu na vodi i do Gabrova je uha doplazila po koja riječ te se kao otrovna uholaža zagrizla u njegov mozak *(Krleža, Novele, 1937, 37).*

uhonja, m., *onaj koji ima velike uši*, ovdje u značenju *magarac.*

... s magarčića skinu torbe [...] Onda mi dovede uhonju, da ga zajašim *(Nazor, Putopisi, 1942, 65).*

uhor, m., *krijesta.*

U kočiji srebrna tepsija, na kojoj stoji od zlata kočka su dvanest pilića; oči su im dragi kamenovi; uhori su rese od mergjana, a oka bisera ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 229).*

uhoriti uhorim, *doći u pravo vrijeme.*

Höra je tuđa riječ, ali se kod nas odomaćila: doći u horu (t.j. u pravo vrijeme) ili ùhoriti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 35).*

uhraniti uhranim, *hraneći udebljati, utoviti.*

Nijedan od njih nije ni othranio, ni uhranio krmeta ... *(J. Kozarac, Ljudi, koji svašta trebaju, 1917, 124).* — Djeca su izvan dvorišta

suzbijala kržljavo telešce medvjeđe dlake, rutavo, koje je tužno mukalo za mlijekom [...] Tako će gladovati, dok poodraste, a tada će ga nešto uhraniti i prodati ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 23).* — Dobar momak, zar ne, ali je malo kao pregladnio, jedva govori, he-he! ... morat ćemo ga uhraniti *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 204).*

uhranjen -a -o, *koji je odebljao i ojačao od hranjenja.*

Na ražanj sam natakao šaranâ i deverikâ. Neki to vole kao jazavac zrelo grožđe, a stari Rimljani nadebelo žirom uhranjenog puha *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 145).* — A sve atletski, dobro uhranjeni klipani... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 186).*

uhrpan -a -o, *koji je u hrpi, nabacan na hrpu.*

Zorka odnosi na smetnici uhrpano smeće *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 31).* — Straga se vide uhrpane vreće, nečim nabite *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 130).*

uhrpavati se uhrpavam se, *skupljati se u hrpe.*

Penju se na kućna sljemena i grnalom ruše s krovova snijeg, koji se bučno uhrpava pod kapovima *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 69).*

uhrptiti se uhrptim se, *poguriti se, saviti se.*

Starac se držao prežalosno, vrat uvukao, a ledja mu se silno uhrptila *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 75).* — Starac se držao prežalostno, vrat uvukao, a leđa mu se silno uhrptila *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 149).*

uhrvati uhrvam, *svladati, uništiti.*

Što smrt crna nije uhrvala, / To je magla u bieg odagnala *(Martić, Osvetnici II, 1862, 149).* — Kako Kiko nadskoči skakača! / Kô li Zelić uhrvá hrvača! *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 2).* — Uhrva, vele, svakoga, ko se s njime uhvati u koštac ... Pa nije, vele, ni što je jak, dijete je on još, već kažu, vješt i onda, vele, ljutit, silovit, pa kad navali, više od nekakvog zora nadvlada, nego li od snage *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 30).*

uhu, uzvik, *izražava osjećaj nesreće, nevolje, jao, joj.*

Jutro osvanulo jasno i lijepo, ali polja, vrtovi i sjenokoše kano i voćke bijahu pokrite debelim mrazom [...] Uhu si ga nama jadnima! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 244).* — »Uhu«, reče Jagor, kad ugleda grdne ovce *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 144).*

uhuhu, uzvik, *izražava osjećaj boli i nelagode.*

A joj! Kako to kljucka i steže ... Uhuhu! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 296).*

uhukanje, n., *glasanje sove, hukanje.*

Ovda, onda čulo se je kliktanje jastreba visoko iznad hrastovih krošnja, i uhukanje sove *(Tomić, Melita, 1899, 190).*

uhuknuti uhuknem, *puhnuti u ruke da se ugriju, huknuti.*

On stisne pesnicu u pesnicu i napravi rupu. Pokuša tiho da uhukne *(Kikić, Bukve, 1938, 129).*

uhvaćen -a -o.

1. *koji je uhićen, zarobljen.*

Sa četom crvenih bio je uhvaćen u dalekoj jednoj stepi od bijelih, i odmah je od ovih zajedno sa cijelom četom bio suđen na strijeljanje *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 61).* — ... bude Juriša ranjen u nogu i uhvaćen od Turaka ... *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 123).* — ... Marta sa 4 boljara bude uhvaćena i odvedena u Moskvu, a zatim pogubljena *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 27).* — Uhvaćen u Erdelju nakon Vilagoša bijaše kod smrtne osude u Pešti nepokolebljiv kao Rimljanin ... *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 162).* — Ona se baci, očajna, na mrtvo tielo Saint-Juliena i kad joj dovedoše uhvaćenog Vermonta trgla je svoju podvezu i vikala je stražarima: »Ubite ga! Evo moje podveze! Zadavite ga!« *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 302).*

2. *koji je zaustavljen u određenu položaju, stanju i vremenu.*

Čini mi se, kao da sam pričvrstio na papir svoju fotografiju, uhvaćenu u jedan čas *(Nehajev, Bieg, 1917, 66).*

3. *koji je prikazan vjerodostojno, pogođen.*

Narodan ton i govor je izvrsno uhvaćen *(Matoš, Kritike, 1940, 269).*

4. u frazi *biti uhvaćen (na djelu)* u značenju *biti zatečen, otkriven čineći što.*

... dotrčali su u kuhinju gazda i gazdarica i stali ga u sav glas obasipati ružnim i sramotnim grdnjama. To je, rekoše, obična krađa, lopovluk i razbojstvo! Uzimati tuđe iz tuđih smočnica [...] Martin, napola razodjeven, stajao je nasred kuhinje kao pravi lupež

uhvaćen na djelu [...] U spuštenoj ruci držao je onu izgriženu koru hljeba *(Batušić, Argonauti, 1936, 12).* — Mali Kruno Beg uhvaćen je u šljiviku, na voćki. Dočekao ga vlasnikov sin pod njom *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 162).*

uhvaćenik, m., *onaj koji je uhvaćen, zarobljen.*

... zapovědi [...] tamničaru grada svoga, da uhvaćenike odmah odvede u najdublju tamnicu i da im nepoda drugo osim kruha i vode *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 221).* — ... zapovjedi [...] tamničaru grada svoga, da uhvaćenike odmah odvede u najdublju tamnicu i da im ne poda drugo osim kruha i vode *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 283).* — To nije rat, kakov je drugi rat [...] tu nema željeznice, puta, kruha, čovječnosti prema uhvaćenicima *(Šenoa, U akvariju, 1932, 207).* — ... jer su husari sve ranjenike i uhvaćenike posjekli ... *(Šenoa, Vladimir, 1933, 188).*

uhvatiti uhvatim.

1. *uzeti, primiti što hvatajući rukom, dohvatiti, zgrabiti.*

Lagano i mirno spustio se na jedno koljeno i uhvativši joj nježno ruku, digao pogled ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 76).* — Uhvati dakle ljuti Bjesomar bijesa za rog, podigne ga u zrak i ispraši ga dobro brezovačom *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 7).* — Uhvati onda starac za ruku unuka i povede ga uza stube do vrata dvora *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 19).* — ... veliki orao, baci Rutvicu na zemlju, uhvati je pančama za njezin zlatni pojas i odnese nebu pod oblake *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 74).* — ... samo jedan najmanji *uvatio* baku za ruku i pošao s njome bliže k županu *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 261).* — *»Da vidimo, da li se zbilja ljulja,« reče mi strina, pa me uhvati za zub, te ga na lako izvuče (F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 46).* — Imam prijepis. Evo ti ga. Sanudo poput kopca uhvati dokumenat *(Nehajev, Vuci, 1928, 42).* — Nadbiskup, hoteći se oteti udarcima, uhvati za bradu kneza *(Nehajev, Vuci, 1928, 220).* — Uhvatila je rukom crn rubac za okrajak i, uzbaciv koprenu, pogledala plemića pogledom, koji mu je prošao kroz kosti *(Nehajev, Vuci, 1928, 340).* — Te su duše tu prikazane kao gola dječica [...] Jednu je dušu anđeo uhvatio za ruke a đavo za noge, pa je natežu i razvlače da joj sve kosti pucaju *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 35).* — ... veliki orao, baci Rutvicu na zemlju, uhvati je pandžama za njezin zlatni pojas i odnese nebu pod oblake *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 73).* —... samo jedan najmanji uhvatio baku za ruku i pošao s njome bliže k županu *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 127).*

2. *dostignuti onoga koji trči, bježi.*

... uzmu lagano trčati za malim groficama. – Pazite, sad ćemo Vas uhvatiti! *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 383).*

3. *uhititi, zarobiti.*

Da mi tvrdi grad Ključ još osvoji, / A Stjepana, što tamo boravi, / Da uhvati živa! ... *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 275).* — Nekog dobro ugojenog Nijemca su uhvatili, pa su ga svukli i na dasku povalili *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 155).* — Gdje se Frankopan nađe, neka se uhvati i sasiječe na mjestu ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 316).* — Gradska straža došla je po vračaricu Gončinku, da je uhvati *(Šenoa, Kletva, 1934, 764).*

4. *uloviti; upecati (o ribama).*

A što možeš da uhvatiš na udicu! [...] »što danas uhvatiš, to večeras pojedeš ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 21).* — Usred jezera ima rupa. Uhvati mi na rupi šarana za ručak *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 65).* — ... bijeli rukav nerubljeni isporila, na zlatnu pčelu njime omahnula te pčelu u rukav uhvatila *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 73).* — Ta ja ti se i molim za lastavice pod mojim prozorom, da ih mačka ne uhvati *(Šenoa, Kletva, 1934, 54).*

5. *prekriti, zaposjesti.*

Već mjesec dosta uhvatio neba, / Sad ipak već se razstajati treba *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 99).* — Već mjesec dosta uhvatio neba, / Sad ipak već se rastajati treba *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 36/37).*

6. *obuzeti, spopasti.*

No kad htjede reći, što je naumio, stadoše mu se tresti usne, a zubi mu se pritisnuše jedni o druge, kao da ga je uhvatio grč *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 63).* — Duševno ga je san okriepio, nu tjelesno bio je slomljen; istom kada ga je kašalj uhvatio, te se pol

sata napinjao ... *(J. Kozarac, Oprava, 1899, 26).* — I mene ljudski uhvati grčeviti drijem *(Kovačić, U registraturi, 1911, 5).* — Duševno ga je san okrijepio, no tjelesno bio je slomljen; istom kada ga je kašalj uhvatio, te se pol sata napinjao ... *(J. Kozarac, Oprava, 1919, 355).* — Stoji maćeha, okamenila se od čuda, ali kad nestalo starca, uhvati je jar i bijes *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 321).* — Proveditura Torreselle uhvati strah *(Nehajev, Vuci, 1928, 125).* — Uhvatila ga groznica od rata *(Nehajev, Vuci, 1928, 330).* — ... laka je drhtavica uhvati *(Šenoa, U akvariju, 1932, 329).* — ... tim više blijedilo je njegovo lice, i napokon uhvati cijelo tijelo drhtavica ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 689).* — Živ ushit uhvati svačije srce, iz očiju vrijednih staraca i mladih junaka sijevaše živ plamen lijepe nade, da će ljuto tuđinstvo pasti i sreća u domovini cvasti *(Šenoa, Kletva, 1934, 699).* — ... strava uhvati svakoga ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 700).* — ... možebit ga je uhvatilo neko tiho kajanje ... *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 327).*

7. *domoći se čega, osvojiti što.*

... išao najprije za tim, da uhvati uglednu i jaku družtvenu poziciju *(Tomić, Melita, 1899, 84).* — ... a onda mu se baš pred sam rat sreća nasmiješila, te uhvatio sitno doduše mjesto, ali u krupnoj banci u Zagrebu *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 143).*

8. *shvatiti, razabrati.*

Moj sin Petar čudan ti je momak, / Lako njega razumjeti nije, / Nit je lako ćud mu uhvatiti, / U njega su njeke tamne misli ... *(Botić, Petar Bačić, 1885, 205).* — Tako ja odem i uhvatim tu, da se imalo nešto dogoditi ... *(Martić, Zapamćenja, 1906, 60).* — Mene ljudi, kao i vas, vrlo zanimaju i pošto znam, da lažu, nastojim kroz ljusku riječi uhvatiti jezgro misli. Zato mi je bolest viriti kroz ključanicu jezika i mimike *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 37).* — ... pa je iz mojih kritika uhvatio pojedine riječi, kako su mu zgodne bile *(Šenoa, O hrvatskom kazalištu, 1932, 204).*

9. *prikazati koga ili što.*

Taj glumački, spontani, intuitivni način stvaranja pribavit će Shakespeareu snagu, da svako lice uhvati i s vanjske i s nutarnje strane *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 137).* — Fotograf je bliže namjestio svoj aparat, da bolje uhvati okrivljenika *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 290).*

10. *snaći, zadesiti.*

A malo zatim uhvati teška bolest i Milojku, te ona spozna, da mora također umrijeti *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 153).* — Jučer nas je, na putu od Ankone, uhvatila bura na Velim Vratima *(Nehajev, Vuci, 1928, 303).* — ... otkako ju je uhvatila bolest pred tri godine *(Perković, Novele, 1935, 149).*

11. *poprimiti, zadobiti izgled, oblik, svojstvo.*

Razmočeni pijesak [...] uhvati – na onome suncu – nešto korice kao hljeb, kad se peče *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 167).*

12. u frazi *uhvatiti priliku* u značenju *iskoristiti situaciju*.

No nije li Rosenkranz ono kad se on s Mačekom i Jurišićem upustio u kavgu, uhvatio priliku da se odšulja u uzište? *(Cesarec, Careva kraljevina, 1925, 133).* — ... koj' je dakako svakim časkom uhvatiti znao priliku, da iz Klisa umakne na Omiš, k svojoj Anđeliji *(Šenoa, Kletva, 1934, 968).* — No nije li Rosenkranz ono, kad se on s Mačkom i Jurišićem upustio u kavgu, uhvatio priliku da se odšulja u uzište? *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 175).*

13. u frazi *uhvatiti sapu/daha* u značenju *ponovo uzeti zrak nakon prekida u disanju uslijed kakva napora.*

Zapuren i znojan dotrčô sa stana, / [...] / »Pričekajte, ljudi, dok uhvatim sapu!« *(Velikanović, Otmica, 1901, 111).* — Zaduhao se težak Zmaje, penjući se putem po planini. »Čekaj, sestro, da uhvatim daha,« ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 85).*

14. u frazi *uhvatiti maglu* u značenju *pobjeći.*

Dotle je Maca [...] uhvatila maglu i preko svih plotova i vrtova utekla u rubini k svojoj materi *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 99).*

15. u frazi *uhvatiti put pod noge* u značenju *izgubiti se iz vida, nestati.*

... već samo ponovih svoju želju i svoj nagovor, da uhvatimo obadvoje put pod noge, čim iskopamo svoje blago i novac, pa da zajedno ostavimo taj razbojnički život ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 452).*

16. u frazi *uhvatiti vjeru* u značenju *složiti se, dogovoriti se.*

Sada znamo, što je i kako je. / Medju sobom vjeru uhvatismo, / Ja se ufam: izdat se ne ćemo, / Već raditi, što mognemo radit, / Da skinemo svaku biedu s kmetâ, / I da stare stečemo pravice *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 81).* — Koga l' rodi i odgoji majka / U toj Bosni, te sad s nama ne će / Prot nevjeri vjeru uhvatiti, / Da za dom svoj krvcu prolijeva, / Ono vam je kleti izdajica *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 249).*

17. u frazi *uhvatiti kolo* u značenju *zaplesati kolo.*

Uhvati se kolo mužkih i ženskih glavah *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 15).* — I divno se kolo te večeri uhvatilo u dvoru gazdinu *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 16).*

18. u frazi *uhvatiti u svoje kolo* u značenju *pridobiti, privoljeti koga na svoju stranu.*

... uhvati vas, gospodo, gvozdenom rukom u svoje kolo, a nam stao za vrat *(Šenoa, Kletva, 1934, 875).* — ... uhvati talijanska buna u svoje kolo i Tommasea ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 192).*

uhvatiti se uhvatim se.

1. *prihvatiti se za što, pridržati se.*

... i Nejačić odjednom umukne, uzdrhta i uhvati se za rub stola, da ne padne na pod *(Milčinović, Pod branom, 1903, 90).* — Kosjenka pak skoči na nožice, uhvati se Regoču za bradu i od velike radosti zaplakaše oboje *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 43).* — Probudi se naglo Jaglenac, uhvati se ručicom za grm i popne se na njega, te sjedne na vrh grma kao ptičica *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 80).*

2. *prihvatiti se čega, zaokupiti se čime.*

... kad joj je Gjuro pisao, kako bi žena ipak u brak imala da stupi kao neodvisan čovjek, imajući zvanje i zaslužbu, uhvatila se bila knjiga i napravila izpit za učiteljicu *(Nehajev, Bieg, 1917, 55).* — Uhvatio se bio za to slikarstvo, jer mu je ono bilo jedini put, kojim se nadao popeti se među one više u životu *(Perković, Novele, 1935, 59).* — »Uhvatio si se valjda opet za kakvu pisarsku ili tiskarsku pogrešku, pa glođeš kao pas globuru.« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 156).* — ... ali ipak je ostao gospodar detalja. Za koji se detalj uhvatio, taj mu ne može pobjeći ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 126).*

3. *doprijeti do čega, dohvatiti što.*

Plamen je već uhvatio hodnik ... *(Perkovac, Pripoviesti, 1905, 194).* — No ono bila stara orahovina, tvrda kao kamen, te plamen sve oko nje liže i oblizuje, ali ne može da je zahvati. Istom kasno u noć uhvati se vatra krova *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 13).*

4. *upasti u zamku, uloviti se.*

Ja ću mu namjestiti stupicu, u koju će se uhvatiti ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 349).*

5. *primiti se, zalijepiti se za koga ili što.*

Po krovu se mahovina uhvatila ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 99).* — Debelo inje uhvatilo se brkova naših lovaca ... *(Tomić, Pošurice, 1887, 21).* — Tamo je otišao i to poslije ponoći, pred zoru, kad se je uhvatila već debela rosa *(Turić, Igra životom, 1909, 15).* — Plotova se uhvatilo inje *(Z. Marković, Let, 1920, 65).* — ... oko dugoljasta lica uhvatila se slaba brada ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 418).* — Kao perje lako prši snijeg bijeli, / i na drvlju inje svud se uhvatilo *(Galović, Pjesme, 1940, 133).*

6. *pren.*

Stvar ga se ipak toliko uhvatila, da je nije mogao premučati Jakovčiću *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 101).* — ... uhvatila se po našem narodu neka kora, plijesan ... *(Turić, Igra životom, 1909, 143).* — ... koga se još za života uhvatila bolest i suludost, koju medicina naziva »delirium tremens« *(Kovačić, U registraturi, 1911, 467).*

7. u frazi *uhvatiti se za glavu* u značenju *biti u nedoumici, dvojiti.*

... u toj duševnoj omaglici uhvatio se on za glavu, ne znajući pravo, je li snivao ili je vidio ili mu je tko šapnuo: ovakav je eto i tvoj sin ... *(J. Kozarac, Emilijan Lazarević, 1919, 239).* — ... u toj duševnoj omaglici uhvatio se on za glavu, ne znajući pravo, je li snivao, ili je vidio, ili mu je tko šapnuo: ovakav je eto i tvoj sin ... *(J. Kozarac, Emilijan Lazarević, 1950, 437).*

8. u frazi *uhvatiti se za grkljane* u značenju *žestoko se sukobiti.*

... te dvije heraldičke zvijeri uhvatiše se bjesomučno za grkljane krvareći stoljećima *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 12).*

9. u frazi *uhvatiti se u klupko* u značenju *u tučnjavi ispreplesti tijelo s protivnikovim.*

Poručnik spopa pukovnika za prsa, pukovnik poručnika za kosu. Zubi zaškrinuše, mišice nabreknuše, sad pade šaka ovamo, sad onamo, sad se uhvatiše u klupko, pa se trzaju, pa se gnječe ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 260).*

10. u frazi *uhvatiti se u koštac* u značenju *početi borbu s kim ili čim; sukobiti se.*

Preko Božića ostavit ću ih na miru, al onda ćemo se uhvatiti u koštac ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 161).* — Komu bi palo na um uhvatiti se u koštac s velikom i dobro discipliniranom carskom vojskom ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 241).* — U koštac se tako uhvatiše, / Pa se, more, već ne rastaviše, / Bojak bijuć ljetni dan do podne *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 92).* — ... a on mi prijeti zadavljenim glasom: »Čuvaj se! Sad si se sa mnom uhvatio u koštac! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 170).*

11. u frazi *uhvatiti se u kolo* u značenju *zaplesati, zaigrati u kolu.*

... koledarke pjevajuć ovu pjesmu uhvate se u kolo pred kućom, pred koju dodju, pak plešuć pjevaju *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 13).* — ... kada je bila žetva ili berba, znao je i sam uhvatiti se u kolo i zaplesati ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 110).* — Uz vino, koje su za slavu točili sluge, mladež se uhvatila u kolo; zaorila je pjesma *(Nehajev, Vuci, 1928, 136).* — ... uhvati se u kolo i muško i žensko [...] sve se to vrti i vije uz glas svirca o mjesečini ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 951).*

12. u frazi *uhvati(o) se mrak/mračak/noćca/predvečerje* u značenju *smračilo se.*

... u to stane i sitna kišica padati i mračak se uhvati *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 396).* — Mrak se uhvati, kiša pada, grmi i sieva neprestano *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 29).* — Opet bješe danak prevalio / I mrkla se noćca uhvatila *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 48).* — Kada su došli do Kodolićeve kuće, uhvatilo se prvo predvečerje *(J. Kozarac, Mira Kodolićeva, 1919, 267).*

uigliti se uiglim se, *zašiljiti se poput igle.*

Gleda zaručnika, koji se u posljednjem trzaju pružio šarenim sagom, gleda mu crvenu mrljicu na prsima. Požutio kao jaglac, nos mu se uiglio, pa ju probada svojim posljednjim, iglastim pogledom *(Matoš, Novo iverje, 1900, 185).*

uigrati se uigram se, *uvježbati se.*

Jezik se Tomiu uigrao, kao glumac kad osjeti da je proizveo utisak ... *(Marinković, Proze, 1948, 21).*

uime (u ime), prijedlog s genitivom, *radi, zbog, za.*

Taj put pozdravio je središnji sudac u ime prvog kotara županije *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 267).* — To rekavši, pruži barunica u ime oproštaja upravitelju ruku na poljubac *(Tomić, Udovica, 1902, 43).* — ... kada me htjede uapsiti u ime zakona ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 447).* — Mi Srbi, mi ćemo sutra svi na njivu, pa da vidimo carsku »komesiju«, kako uime zakona vrši bezakonje *(Hanžeković, Novele, 1932, 94/95).* — Dužan sam uime ljudskog roda, da sačuvam sebe *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 15).* — Provaljivali smo u tuđe zemlje, da primitivcima donesemo sreću, a kad su se opirali proti našoj sreći, mi smo ih uime sreće ubijali *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 246).* — Netko je već jedamput morao da progovori u ime zgaženog, blitvinskog ljudskog dostojanstva! *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 90).* — A ako on ne dadne biljca, ako rekne: ne dam! uime zakona! i obori pušku i škljocne ... *(Kikić, Djela I, 1952, 299).* — ... i sad ti seljak hoće nekaku svoju politiku, e, ne može, ne može uime reda i poretka, ne može uime sigurnosti i uime blagostanja ove zemlje i ovog dunjaluka! *(Kikić, Djela I, 1952, 335).* — ... svaku sumnjivu stvar treba dostaviti, da, svakog nepoćudnog predati, da, jest, uime reda, uime mira, uime blagostanja, uime sigurnosti, da, jest *(Kikić, Djela I, 1952, 337).*

uistiniti se uistinim se, *ostvariti se, obistiniti se.*

Ah, sladko se, braćo, snievat dade, / Al se sanka rietko uistini *(Trnski u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 16).*

uistinu (u istinu), prilog, *stvarno, doista, zaista, zbilja.*

Potrebito je i čovjeku i narodu poznati u istinu stanje svoje *(Tommaseo, Iskrice, 1888, 67).* — ... tko bi znao, što se je u istinu dogodilo; nije ni on baš takav, da bi naprosto lagao ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 7).* — Ljudmila

se u istinu nije sada odavala ničim. Spokojno razgovaraše s njegovom zaručnicom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 70).* — ... radi se o priznanju, da je udova uglednoga činovnika, kakvi je moj otac u istinu i bio *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 129).* — Spomeni se ti ručka malena, / Razgovorom naškim osladjena – / Sretnog sata u istinu! *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 23).* — Uzalud si dozivao u pamet, kako uistinu čovjeku ništa ne pripada nego li sadašnjost ... *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 72).* — Je li uistinu spavao, toga ne bi znao nikad reći ... *(Leskovar, Misao na vječnost, 1917, 2).* — ... tko bi znao, što se je uistinu dogodilo; nije ni on baš takav, da bi naprosto lagao ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 9).* — Lukrecija bijaše uistinu mudra ko zmija *(Šenoa, Kletva, 1934, 586).* — Zadrani su uistinu lude *(Šenoa, Kletva, 1934, 989).* — Ljubiti fatamorgane ne znači ljubiti ... Samo ko ljubi istinu ljubi uistinu *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 7).* — Ljudmila se uistinu nije sada odavala ničim. Spokojno razgovaraše s njegovom zaručnicom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 143).*

ujac, m., *ujak.*

Sa mnom će samo doći ujac i ujna, a uzet ću konja i pseto *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 44).* — Stupala je medju ujcem i majkom polako i nastojala, da se uspravi, ali joj golemi, teški gjerdan pritezao mladu glavicu k zemlji *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 43).* — Majka me tad otpravi svom bratu [...] da se učim trgovini. Prodje koja godina, i ja se sasvim priviknem uz ujca *(Bego, Novele, 1916, 36).* — ... ali ih on dobro čuva, jer mu ih je »ujac« dao!* (= Čakavci ne govore »ujak«, već »ujac« (u vokativu »ujče« ili »uje«) *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 112).* — Sa ujcem se posvadio definitivno ... *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 86).* — Brat je moje majke meni, mojoj braći i mojim sestrama ujak ili ujac ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 52).*

ujadriti ujadrim, *ujedriti, uploviti.*

... komu je u luku ujadrila sila brodovah sa svih stranah světa ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 25).*

ujagmiti ujagmim.

1. *silom oteti, zgrabiti; dočepati se, ugrabiti.*

Mnogo putâ počupaju se dječaci okolo kolačah, i njeki od njih ujagme po 5-6, a drugi jedva po jedan *(Stojanović, Slike, 1881, 232).* — »Ko se klanja svecu Muamedu, / Neka ide brzo na Kosovo, / Ne bi l' prije polje ujagmili, / Nego Lazo sa svojom Srbijom.« *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 266).* — Kad dojaha kuli Vladikića, / Avlijinska se otvoriše vrata, / On ujagmi na vratih divojku, / Pa je za se baci na dorata *(Hrvatske narodne pjesme III, 1898, 155).* — Niko mi je sina ujagmio / I Ružicu moju jedinicu, / Ja bi lako Ružu prebolio, / Al ne mogu sina jedinoga *(Hrvatske narodne pjesme III, 1898, 185).* — Noćas ću ujagmiti Milicu *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 54).* — »Jesi li oženjen?« »Kog će mi vraga žena, kad se drugi za mene žene, da i ne govorim o onome, što ujagmim trkimice.« »Imaš li nezakonite dece?« *(Kosor, Razvrat, 1923, 219).*

2. *pobjeći.*

Daleko je vranac ujagmio, / Sritoše ga na kamen-Kotaru *(Hrvatske narodne pjesme III, 1898, 375).*

ujahati ujašem, *ući jašući.*

... čudom su se začudili, kad je sa gospodinom kardinalom ujahala u dvor čitava četa vitezova na sjajno opremljenim konjima ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 3/4).*

ujak, m.

1. *majčin brat.*

Nu što je sokol medju pticami; što je zlato medju kovinami, a medju dani najljepši u godini, to je ujak Antun medju tom našom mnogobrojnom svojtom *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 163).* — Brat je moje majke meni, mojoj braći i mojim sestrama ujak ili ujac ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 52).*

2. *fratar (u Bosni).*

... su ujaci u ono doba bili kolovodje i jedina utjeha biednu kmetu. Nikada svjetski svećenik nije bio, a niti će biti ono, što je priprosti franjevac bio raji za turskoga gospodstva. Metnuvši glavu u torbu krao se je od koljebe do koljebe [...] lakomo je sviet i najmanju i najsitniju novicu slušao iz usta svoga pastira *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 172).*

ujakov -a -o, *koji pripada ujaku.*

Arheolog se izvalio na ujakovoj naslonjači, pije vino iz starodrevnog crkvenog kaleža *(Matoš, Novo iverje, 1900, 74/75).*

ujam, m.

1. *naknada mlinaru za samljeveno žito.*

... ostaje po četiri do pet danâ na meljavi, pa to vrieme melje sebi i drugim, od kojih dobiva za sebe ujam (ušur) *(Stojanović, Slike, 1881, 111).* — I jednog dana, kad je stari Sima / pobirô ujam na mlinu ... *(Begović, Vrelo, 1912, 77).* — ... ujam (plata mlinaru), ponos (plata noscu), brodarina, čuvarina ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 128).*

2. *udio u čemu.*

Treba da i ja uberem svoj ujam! O, hoću, tako mi mog ružnog i garavog obraza, hoću! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 136).*

ujamak, m.

1. *konac kojim se spajaju dijelovi odjeće pri krojenju i koji se lako rašiva, heft, prošivak.*

Ujamčiti znači: u razdaleko prihvatiti robu koncem da bi se ravnije moglo šiti [...] njem. *heften* (Ujamak je taj konac kad se izvuče) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 101).*

2. u frazi *čuvati se (i učuvati) od ujamka i od ureznika* u značenju *ne nositi ništa što je šiveno ujamkom jer takva odjeća prema narodnoj predaji donosi nesreću odnosno pogibiju od puške.*

»Zar te nije majka svjetovala, da se čuvaš i učuvaš od ujamka i od ureznika, da te puška ne pogodi? *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 154).* — »Majka svoga sina svjetovala, da se čuva i da se učuva od ujamka i od ureznika, da ga tanka puška ne ubije« *(Hrvatske narodne pjesme X, 1942, 153).*

ujamčiti se ujamčim se, *dati obećanje.*

Ona je, istina, podpisala kao girant mjenicu, ali ta je glasila na tisuću forinti [...] a sada traže od nje, da plati deset tisuća forinti. Tako se nije ona ujamčila, niti je voljna bila toliku svotu platiti *(Tomić, Melita, 1899, 240).*

ujarmiti ujarmim.

1. *staviti u jaram, upregnuti.*

... a drugi hvatali volove po livadama, da ih ujarme *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 51).* — Zvonar i zvonarica ujarmili marvu i otišli po voz sijena, daleko od sela *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 40).* — Izvukosmo kola; ona ujarmi krave *(Nazor, Putopisi, 1942, 112).*

2. *zavladati kime ili čime.*

I san si moj ujarmila, Immacolata ... Ništa nijesi poštedila u meni *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 34).*

3. u frazi *ujarmiti u svoj jaram* u značenju *podčiniti svojoj volji, staviti pod svoju vlast.*

U meni je živjela samo jedna misao: ujarmiti prilike i ljude u svoj jaram *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 199).*

ujarmljen -a -o.

1. *koji je upregnut u jaram.*

Ona žena [...] razvikala se amo na čovjeka, koji čas prije prodje mimo sa ujarmljenim kravicama ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 93).* — Poletim na vrh obronka. Podno njega vijugala je cesta. Na njoj su ležala dva vola ujarmljena u kola, a u kolima dva seljaka – svi mrtvi *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 17).*

2. *pren.*

Njene kretnje, njeno držanje i prisilni osmieh odavahu, da joj je duša ujarmljena u težke misli *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 236).*

ujarmljivati ujarmljujem, trajno od *ujarmiti.*

Tko je vidio ujarmljivati kravu? Pa vime i jaram, to se lje nikada ne slaže! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 231).*

ujati ujim, *hujati, hujiti.*

Izpod krila mrke noći vjetar uji *(Zahar, Pjesme, 1880, 74).* — I slušam, pažljiv, među torovima / Kako uji vjetar, i kako bleje stada *(Tadijanović, Pjesme, 1951, 89).*

ujaviti se ujavim se, *pojaviti se, pokazati se.*

Oj mog srdca ptico, / oj moja ljubavi, / Zašto ti se opet / kod mene ujavi? *(Vraz, Djulabije, 1880, 93).* — Al se u taj čas ujavi, / Neznam odkud, sestra mila, / Pa odgoni sva strašila *(Vraz, Izabrane pjesme, 1880, 277).* — Al se prije svjetla ujavi / Vrh istoka prethodnica *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 25).*

ujdurma, f., *smicalica, podvala.*

Popa šokački opet izgledao pred narodom kao lud čovjek. Kad je i ta ujdurma uspjela srpskoj stranci [...] pop Joca počeo da odma smišlja nov prkos šokačkomu popi *(Bertić, Na velike škole, 1901, 20).* — ... niko u Kokinima takova vremena ne pamti, ali ovi današnji Kokini ih nikad dok žive neće zaboraviti. – A sve su to gospodske ujdurme *(Kikić, Bukve, 1938, 31).* — Ee, kako bi Kokin lakše živio da nije te gospodske ujdurme, te građanske

politike, te prevarancije i oguljancije! [...] Osta seljo kruha željan pored vake ujdurme i politike a majku im lopovsku oni i ne znaju šta je motika i srp ... *(Kikić, Bukve, 1938, 32).*

ujed, m., *ugriz.*

Papir ga je ubo kao ujed zmije ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 25).* — ... je već dva dana ležala mrtva od zmijina ujeda *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 139).* — Ne slavimo smrti više od života, života više od smrti, jer je poljubac – ujed, smijeh – plač, ljubav – smrt *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 29).* — Na nozi se dobro razabirao životinjski ujed *(Sudeta, Proza I, 1943, 25).*

ujedalica, f., *zajedljiva primjedba.*

Nu on je satirik samo medju nami. A prema stranomu dosjetka i ujedalica mu hramlje, kao da bi nečistu spužvu žvakao *(Kovačić, Fiškal, 1882, 68).* — Nu on je satirik samo među nama. A prema stranomu dosjetka i ujedalica mu hramlje, kao da bi nečistu spužvu žvakao *(Kovačić, Fiškal, 1944, 72).*

ujedamput, prilog, *ujedanput.*

Sve ga to uistinu ujedamput zainteresovalo *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 44).* — ... da bi i tri konja preskočili ujedamput *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 116).* — Ujedamput jedan od njih izvadi iz žepa novine, te stane sasma flegmatično čitati *(Korajac, Šijaci, 1918, 123).* — Već sam i drijemati stao, al' ujedamput pukne puška *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 101).* — No ujedamput počeše iza brdina rasti crni oblaci ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 107).* — Ujedamput zadrhta zrakom čudan zvon ... *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 31).* — Ujedamput skoči kanda ga je ujela guja *(Šenoa, Kletva, 1934, 382).* — Ujedamput usplašiše je nečiji koraci *(Šenoa, Diogenes, 1934, 218).*

ujedanak, prilog, *u isto vrijeme, zajedno.*

Što tebe danas, može nas sutra! – ujedanak će seljani i povedoše pogorelce u selo ... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 13).*

ujedanput (u jedanput), prilog.

1. *u jedan put, u isto doba, sve ujedno, odjednom.*

Tada se našao u jedanput u istom kolu sa I. Mažuranićem i njegovim drugovima, i pod Šokčevićem postao županom *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 265).* — ... vrtio sam se kao onaj, koga ujedanput sa svih strana dozivaju *(Bego, Novele, 1916, 66).* — Novi ljudi – nov život, škola i mali grad – puno je toga ujedanput *(Nehajev, Bieg, 1917, 68).*

2. *iznenada, nenadano, neočekivano.*

... kad ih ujedanput glas roga izvan grada na neke novine pozorne učini *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 307).* — Ujedanput stali vjetri duvat, / Tko ih jaše, tko upravlja njima? *(Jorgovanić, Sabrane pjesme, 1890, 85).* — Ujedanput čujem razgovor. Stanem *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 6).*

ujedared (u jedared), prilog, *ujedanput.*

No u jedared puče po Zagrebu glas, da je Dragoević pronevjerio malo po malo veliku svotu državnih novaca *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 121).* — Onda ih je ujedared stala obuzimati neka čudna klonulost *(Car Emin, Starci, 1917, 20).* — Bila sam sama; ujedared me uhvati nekakav ludi strah, i jednim se mahom uvučem u kočiju *(Car Emin, Starci, 1917, 83).*

ujedati ujedam.

1. *zarivati zube u koga ili što.*

... ali Aleksa spustio se na zemlju [...] Trzao rukama, nogama se bacao, kao šaran, kad ga u mrežu uhvate, stao napokon i ujedati, tako te ga moradoše momci i pustiti ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 139).* — Htjedoh ujedati zid kao bijesni kerovi što ujedaju žbice i osovinu *(Matoš, Pečalba, 1913, 24).* — Ja pseto iz bunara vadim, a ono me ujeda!« – odbrusim mu gnjevan *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 173).*

2. *podbadati, vrijeđati koga.*

... on je rado ujedao drugog, al tim teže podnašao tudje udarce *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 44).* — ... on je rado ujedao drugog, al tim teže podnašao tuđe udarce *(J. Kozarac, Proletarci, 1919, 109).* — Pusti ga, ljepši je i pametniji kad stoji! – ujedao je Pankrac, i svađa se tako nastavila, žučna i besmislena ... *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 45).*

ujedati se ujedam se, *međusobno se gristi.*

... ona strahovita kazna, kojom su stari Rimljani kažnjavali materoubistvo: osuđenik se ušivao u kožnu vreću zajedno sa majmunom, psom, petlom i zmijom, vreća se bacala u more i tonula je dok su se nesrećna stvorenja

u njoj grebla, ujedala, razdirala i krvarila« *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 112).*

ujedina, f., *trag od ujeda.*

... komarci, neobične veličine, muče te po čěloj Italiji, osobito blizu mora, radi čega zastrte su onuda postelje zavěsami; ali tko da se posve zakloni [...] lice i ruke pospu ti se svaki dan ujedinami ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 173).*

ujediniti ujedinim, *spojiti u jedno; udružiti.*

Miris livadske trave, pokošene [...] mati je priroda u tom mirisu ujedinila sve slasti, sav ugodni vonj cvietnih mirisâ i ruže i ljubičice, karanvilja i ružmarina, gjurgjica i božjega drvca ... *(Stojanović, Slike, 1881, 5).* — Ti si jedina bila kadra [...] ujediniti nas u ljubavi i pravoj cijeni života *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 197).* — ... vratiti se ovamo i ujediniti ljude oko jednoga cilja ... *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 24).* — Ivan, promatrav susjedne si države, morao je nehotice opaziti, da su snažne, ujedinjene sile, stoga je morao ujediniti [...] svu silu u jednoj glavi, da ujedini vas narod ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 24).*

ujediniti se ujedinim se, *spojiti se u jednu cjelinu, sjediniti se.*

Njegova se ruka maša njenih njedara i bedara, njena se zariva u njegovu kosu i stišču se jedno uz drugo, kao da se žele srasti, ujediniti *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 62).* — Pa s kim ćete se ujediniti? – Sa svim zemljama, gdje stanuju Hrvati, Eto Dalmacija ... *(Krnic, Jedrina, 1916, 58).* — Narodnosti podijeljene historijom ili zemljopisnim razlikama imadu se ujediniti ... *(Nehajev, Rakovica, 1932, 167).*

ujedinjenje, n., glag. im. od *ujediniti se.*

Pa dokle Srb ostaje Srbom, a Bugarin Bugarinom, nema narodnoga ujedinjenja Jugoslavije *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 444).* — A čustvo ujedinjenja, neka jednakost ćućenja o pravu, o radosti ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 128).* — Preživjeli tip dalmatinskog aristokrata [...] žali za »pokojnom monarhijom«, u kojoj je on nešto značio, zalagajući se u dalmatinskom saboru u Zadru protiv ujedinjenja s Hrvatskom *(Marinković, Proze, 1948, 51).*

ujedljiv -a -o, *koji je sklon podbadanju, vrijeđanju*, *zajedljiv; prezriv.*

Staričin ponizni ton prelažaše lagano u ujedljivo predbacivanje *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 116).* — Onda zloban smieh na ustih sino / I ujedljiv govor s njih se vino *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 186).* — ... a u takovu stanju bio je osoran i ujedljiv bez mjere *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 46).* — ... pa bi ili surovom psovkom prekinuo svaki razgovor o tom ili ujedljivom doskočicom izvrgao sve skupa smijehu *(Gjalski, U noći, 1913, 268).* — Ujedljivi i kapriciozni komandanti znadu svoje čete s takvim sitnicama sekirati ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 95).* — Ujedljiv smijeh zadrhta joj kašto na usnama ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 8).*

ujedljivka, f., *poruga.*

Poslije ga gonili dječarci svojim vragolijama, svojim ujedljivkama *(Draženović, Djela II, 1947, 36).*

ujedljivo, prilog, *na ujedljiv, zajedljiv i pakostan način.*

... odvrati ona baš nimalo nježno [...] Da, trebalo bi, da se i umiješ – doda žena ujedljivo *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 55).* — ... s naglim obrtom okrenuo se Pankracu, pitao ga ujedljivo, koliko će opet od njih tražiti za tu svoju novu uslugu? *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 130).* — »Žao mi je, što nisam tako star kao ti, pa da umijem svakom doskočiti kao ti,« – objasnim mu ujedljivo svoju nelagod *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 155).* — Molim, molim, cijenjena gospođice! – odgovaraše sa dna stepenica uvrijeđeno i ujedljivo gospodin pristav *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 45).*

ujedljivost, f., *svojstvo onoga koji je ujedljiv, onoga što je ujedljivo.*

Lešić opet, što se je većma osvjedočavao, da ga Anka ljubi, postajao je u njenom družtvu sve mučaljiviji, a ako bi ga kadgod uhvatila kakova razgovorljivost, tad bi se ista [...] pretvorila u neku laganu ujedljivost ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 77).* — Lešić opet, što se većma osvjedočavao, da ga Anka ljubi, postajao je u njenu društvu sve mučaljiviji, a ako bi ga kadgod uhvatila kakova razgovorljivost, tad bi se ista [...] pretvorila u neku laganu ujedljivost ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 78).* — Opet se je zaletio u srdžbu i ujedljivost ... *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 214).* — Klara je znala za ujedljivost podžupana,

podžupan pako za ljutost Klarinu *(Šenoa, Vladimir, 1933, 47).*

ujednačenje, n., *činjenje jednakim, jednakost.*

... da jednog dana možda poduzmem veliko djelo narodnog ujedinjenja iznad granica stranaka, osoba i principa [...] Narodno ujednačenje, izravnanje, izmirenje bijahu neko vrijeme moj najbliži idealni zadatak ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 169).*

ujedno, prilog, *u isto vrijeme, istodobno.*

Veselo i ujedno neveselo primi ban ovu viest *(Okrugić Sremac, Morović-grad i Velika-crkva, 1855, 307).* — ... prisutni različite predmete pograbiše, vičući sve ujedno: »Neka živi što je naše.« *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 82/83).* — On ju obuhvati nježno, te joj pritisnu na rumena usta drugi cielov, ginuć od milinja i boli ujedno *(Becić, Zavjet, 1882, 99).* — Gitino lice pokri izraz tuge i zlovolje ujedno *(Tomić, Udovica, 1902, 124).* — Svako je primanje ujedno i davanje, i obrnuto *(Z. Marković, Let, 1920, 147).*

ujednom, prilog.

1. *odjednom, neočekivano.*

Ujednom pade iz neba vihor – bura, što odasvud duva *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 8).* — Nikola je listao nekakvu knjigu. Ujednom zapišti iza tanana duvara vrisak ... *(Draženović, Djela I, 1947, 131).* — Ujednom se otvoriše vrata, i čudan se svat pojavi na pragu *(Draženović, Djela II, 1947, 191).*

2. *skupa, zajedno.*

A čudan to zveket; kao da ruži i bljeska desetero veriga ujednom *(Draženović, Djela I, 1947, 44).*

ujednostavniti ujednostavnim, *učiniti jednostavnim.*

... huknu neki vlastelinski providnik, koji potjecaše iz visoke gospodske obitelji, ali je dotjerao do providnika samo stoga, što mu je dosadilo veliko gospodstvo, pa se odlučio što više ujednostavniti, jer je samo u niskom svijetu pravi izvor sreće ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 42).*

ujedriti ujedrim, *uploviti,* ovdje u značenju *ući.*

... kao obično prošao ga je sav humor, samo se brinuo da što prije bez štete ujedri u svoju kuću *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 112).*

ujesti ujedem.

1. *zariti zube ili žalac, ugristi.*

Kad to čuje otac, kao da ga je guja ujela *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 85).* — Ovila se oko noge / Konju zmija ljuta, / I u bedro ujela ga / Otrovnica žuta *(Preradović, Djela I, 1918, 76).* — Ujela ga crna osa, što ih Zatočnice oko sebe vode *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 82).* — Ta kamo veća radost otrovnoj zmijici, nego kad može silna junaka ujesti u petu? *(Šenoa, Kletva, 1934, 599).* — ... a sve tužbe nisu nas ni toliko zaboljele, kanda nas je buha ujela *(Šenoa, Kletva, 1934, 780).* — I ko da ga ujede guja ljuta! *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 69).*

2. *pren.*

Da ga nije nesreća ujela *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 13).* — ... a oborila ih mala ljuta pila i sjekira čovjekova. Ujela ih i otrovala *(Z. Marković, Kuća na suncu, 1930, 45).* — Ali kako, promišljala je, da ju je ujela onaka grozna prevara! *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 220).*

3. *ružno i zlobno reći, uvrijediti.*

Voljela bi bila, da je bio malko muževniji, mužkiji, da mi je znao zapoviedati i nečiniti svagda sve po mojoj volji [...] I sad mi je žao, kako sam ga često ujela. Ali pravo mu je; zašto nije bio muž, kao i drugi, pred kojim valja ženi šutiti i nositi svoje skute *(Stojanović, Slike, 1881, 92/93).* — Jezik ću ti sabljom / Izčupati, te već ne ćeš moći / U buduće lajat ni ujesti *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 118).* — Nu sada, Nikola, sastavit ću pismo [...] Zaoštri pero dobro, kako već znaš, ujedi mlitavca bezobzirce ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 990).*

4. u frazi *ujesti za/u srce/dušu* u značenju *duboko uvrijediti koga, nanijeti komu bol.*

... no Janoš je pjan bio, jedva se držao na nogama ... Kad je to spazila Paraska, odmah joj bilo, kao da ju guja za srce ujela *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 30).* — No gospodin župnik bacio je moj napitak kroz prozor i mene ljuto ujelo za srce ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 52).* — Ujelo oholu carevnu za srce, kad joj ono Oleh ban dobacio ključeve, te pred tolikom gospodom [...] zahvalio na svijetloj carevni, a privolio neznanoj djevojci *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 58).* — To me upravo za dušu ujede *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927,*

65). — Ta nemila poslanica ujede dobroga Lacka u srce ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 639).* — ... njega su te riječi – ljute kao zmije – ujele za srce ... *(Perković, Novele, 1935, 150).* — Rastepoše nam dom, ujedoše nas za srce, očemeriše nam život *(Draženović, Djela II, 1947, 152).*

ujezditi ujezdim, *ući jašući, ujahati.*

Bog čuva pijanice i ludjake, te mi [...] ujezdismo srećno ako i znojno u Capricij ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 68).* — Husein zamuknu i pusti glavu na grudi [...] I na čelu pridošle čete ujezdi u Travnik *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 165).*

ujezeriti se ujezerim se, *ostati nepomičan (kao jezero).*

... guravi piljar Pogačić i pretila gospa Pogačićka, koja se ujezerila na svom tronošku kao u staro mirno doba *(Matoš, Iverje, 1899, 114).*

ujezgriti ujezgrim, *usaditi u srž.*

Koja i vas iz sićušne grude / Ovog praha tamna, rasipljiva / Vjekovnimi kipovi učini, / Ujezgrivši duha svog vam živa, / Da po njemu budete njezini *(Preradović, Djela I, 1918, 280).*

ujiti ujim, *hujiti, proizvoditi jak šum (o brzom kretanju vjetra).*

Vjetrina uji, da te groza hvata. / Nad samostanom urla, reži, muca / I krilom lupa o crkvena vrata *(Nazor, Hrvatski kraljevi, 1912, 111).* — A on je čeka svako predvečerje, svako predvečerje sluša, kako pada lišće u krošnjama i uji vjetar kroz gole puste grane *(Sudeta, Proza I, 1943, 87).*

ujo, m., hyp. od *ujak.*

Znao je on, da je Jagica jedinica i mezimica u starice majke, znao je on, da ujo Vid ima prilično groša, kuću i vinograd, i da će to namrijeti Jagici, koju je pazio kao oko u glavi ... *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 170).*

ujujukati ujujučem, *podvikivati od veselja.*

Mnogobrojni gosti nadolaze, pa piju, pjevaju i ujujuču, a gajde ječe *(Kosor, Rasap, 1906, 20).*

ujujuknuti ujujuknem, *podviknuti od veselja.*

... ajde da se i mi prosanjkamo [...] Gazdi Marijanu nasmije se brk [...] Onda cikne i ujujukne *(Kosor, Rasap, 1906, 52).*

ujuk, m., *povik, usklik.*

Salkica opet ujukne [...] Ujuk mu se vrati. Salkica radosno ponovi. Ujuk mu se ponovo vrati *(Kikić, Bukve, 1938, 86).*

ujukati ujučem, *uzvikivati.*

Pričali su u Kokinima da lugar tako vara po šumi. Ujuče, pa ako je neko u šumi odazvaće mu se, a onda on po glasu drži trag i evo ga pred čovjekom *(Kikić, Bukve, 1938, 86).*

ujuknuti ujuknem, *dozvati jakim glasom, uzviknuti.*

Salkica opet ujukne [...] Ujuk mu se vrati. Salkica radosno ponovi. Ujuk mu se ponovo vrati *(Kikić, Bukve, 1938, 86).*

ujuriti ujurim, *jureći ući, utrčati.*

... i ode presvijetlim korakom dalje, a majstor Martin ujuri sa svojim klepavim nogama u kuću, da javi radosnu vijest *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 28).* — Zaključa žestoko vrata od hodnika i ujuri u sobu ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 19).*

ujutro, prilog, *poslije noći, kad svane dan.*

Rutvica Jaglencu uvečer stere posteljicu od lišća, a ujutro ga u jezeru kupa i opančiće mu veže *(Brlić-Mažurani, Priče iz davnine, 1920, 87).* — Oko pet sati ujutro probude se prva zvona, oko šest sati bude se ptice onim slatkim poluglasnim cvrkutom ... *(Z. Marković, Kuća u snijegu, 1922, 62).* — Sutra ujutro, reče, da će na tebe, naslati sud ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 757).* — Kad ujutro danak osvanuo *(J. Kozarac, Pjesme sa autobiografijom, 1941, 117).* — Vrata su na ambaru zasunjena: kako ih uveče ostavim, tako ih ujutro nađem *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 94).* — Po čitavu noć sam znao raditi, a ujutro na posao *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 393).*

ujvenik, m., *dugačak pojas koji se nekoliko puta obavija, omotava.*

Oblači se Ajka Bajagića, / Na se meće bratovo odilo, / Pa isteže pasa ujvenika, / Na šezdeset uvijen je mista *(Hrvatske narodne pjesme III, 1898, 510).* — Gojen Halil na noge skočio, / Pa s' uteže pasom ujvenikom *(Hrvatske narodne pjesme IV, 1899, 331).*

uka, f., *vika.*

Čula moma u odaji svojoj, / Čula uku i čula kuknjavu, / I od muke stade treptit mlada *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 108).*

ukajdan -a -o, *koji je stavljen u kajde, uglazbljen.*

... pa kada bi se uz pjev ptica, uz šušanj gore i šum vode [...] pomolio na iztoku u svom veli-

čanstvu možni vladar dana: – nikakova ukajdana himna, nikakov oratorij nebi mogao izraziti onoga, što bi taj čas osjećala moja duša ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 123).*

ukajditi ukajdim, *staviti u kajde, note.*

Dosjetim se odmah, kako nam je od prieke potrebe, da imamo svoju [...] marseljezu, – pa sam sve dalje skladao, a kad stigoh k prijatelju Vizneru u Samobor, sve je bilo gotovo. On mi je morao taj čas pjesmu ukajditi, – i tako vam evo moje pjesme, neka leti širom domovine i neka budi mili naš narod! *(Gjalski, Osvit, 1892, 312).*

ukalupiti ukalupim, *oblikovati, složiti.*

... ja ne ću nikada dopustiti, da ovamo unaša, bio tko mu drago, razdor i neslogu [...] Mi, Hrvati [...] često i kakovu gorku šalu držimo bunom, smetanjem javnoga mira, draženjem narodnosti i ponizivanjem vjerozakona, te ukalupimo najstrožije zakone za ovakve pojave! *(Kovačić, U registraturi, 1911, 15).* — Stih za stihom teče mu iz duše, ritam se ukalupio sam od sebe, rima stiže rimu kao val za valom *(Novak, Informator, 1932, 83).* — Opazio je neke analogije u zajednici našeg političkog i kulturnog života, ukalupio ih je đuture u sasvim prazne formule ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 156).*

ukalupljen -a -o, *koji je uobličen po kakvom kalupu, šabloni, lišen originalnosti.*

... ostavivši svojim imitatorima tek deklamatorske fraze, običaj sricati trohej sa daktilom kao narodna pjevana pjesma, pa neke ukalupljene srokove i izandjalu retoriku riječi kao: srca vaj, žića raj, haj ... *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 84).* — ... taj mozak [...] nije gledao [...] ni kroz kakvo ukalupljeno stakalce jeftinog, izvještačenog ili trafikantskog »pogleda na svijet« ... *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 287).*

ukaljati ukaljam.

1. *zaprljati.*

... govorio mu velečasni i strepio, da se ne ukalja duga haljina gostova sa crvenim optocima ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 25).*

2. *osramotiti.*

Razorila si mene poput rata, / Ukaljala si me u stidu zlata *(Matoš, Pjesme i epigrami, 1938, 99).*

ukamaćen -a -o, *koji ima glavnici pripisane kamate.*

Nekoji su pripoviedali, da ima do dvadeset tisuća forinti ukamaćenih kod zagrebačkoga kaptola *(Tomić, Udovica, 1902, 237).* — Po novom agrarnom zakonu mogli biste sve izgubiti, ako šumu odmah prodate, do jeseni možete imati sav novac ukamaćen, a imanje u sigurnim rukama *(Sudeta, Proza I, 1943, 53).*

ukameniti se ukamenim se.

1. *postati kao kamen, krut i bez osjećaja, okameniti se.*

Sèrce i sačuvano čisto ćutenje, koje se je na valovitom moru i u srědini prostog puka, medju svakojakimi skèrbmi i opastnostmi utvèrdilo i ukamenilo ... *(Kukuljević, Pripovĕsti II, 1843, 64/65).*

2. *učiniti da se što ne miče, ukotviti se.*

On nije u istinu imao sidra, pa je stoga bio privezao ovelik kamen o star i dug konop. Spusti lagano kamen u more, da se ribe ne poplaše [...] Kad se usidriše ili bolje reći ukameniše, upitat će Joso ... *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 120).*

ukamenjen -a -o, *koji kao da je pretvoren u kamen, nepomičan i bez osjećaja, okamenjen.*

Bezbrižno, nehajno, tužno / ukamenjena stoji moja duša / pred onim pustim / kaštilom života mog *(Begović, Vrelo, 1912, 182).* — ... svaki dan su padale glave na desetke. Bez milosrđa. Masa je svieta ciktala i klicala opijena krvoločtvom, u paroksizmu i ekstazi okrutnosti, ukamenjena srdca *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 318).*

ukanje, n.

1. *glasanje sove.*

... slušam vjetrove i oluje, muk goveda i lavež pasa i one mistične, daleke glasove noći: ukanje sova i kreket žaba ... *(Krnic, Jedrina, 1916, 8).*

2. *klicanje, davanje oduška vlastitoj radosti ispuštanjem glasa u.*

Na izlasku ih je dočekala urnebesna buka limenjača, trubljenje u rogove, zviždanje, ukanje *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 24).*

ukapiti ukapim, *ubiti na mjestu.*

To junaka vele razljutilo, / Htio ončas babu ukapiti *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 116).* — »Snaho, a gdje je prase? Valjda nije uteklo? Ja barem znam, da sam ga ubio namjesto, da sam ga ukapio« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 50).*

ukasniti ukasnim, *zakasniti.*

Oprostite, ja sam danas malo ukasnio, al ne svojom krivnjom *(Korajac, Razgovori medju četiri zida, 1918, 6).*

ukaz, m., *odluka, naredba (vrhovne vlasti).*

Rekav to, turi mi u ruke carski ukaz, te nakloniv se, ode i sjede opet za svoj stol, nebrinuć se više za mene *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 153).* — Tamo kán vladaše / pleme svoje tvrdo. / Odtuda po svietu / kunuć ukaz raszu / Kano kletvu pakla, / danas još na glasu *(Vraz, Djulabije, 1880, 63/64).* — Majčin ukaz: Ta dajte ujaku mira! ... Vidiš ih samo, kako mu dodijavaju! *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 80).* — God. 1865. izdade ministarstvo ukaz, kojim je čovjek neknjiževnik bio namješten kao nadziratelj đaka *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 13).* — Ukaz o mobilizaciji u jednom danu stvara od njega, sada rajetina i propalice, pravog gospodina, deliju, kome se sablja po kaldrmi vuče i mamuze na petama junačku pjesmu zveckaju *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 135).* — Može sjediti na tim stolicama bogzna kako nesposoban čovjek – on je nepokretan: on ima u džepu svoj ukaz *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 154).*

ukazati ukažem.

1. *pokazati, prikazati; otkriti.*

Oj sobice, vjerna drugarice, / Dosta sam ti jadâ ukazala, / Al ih vjerna ti izdati nećeš! *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 32).* — Čudesa je pripovijedao o medvjedima i čoporima vukova i o snijegu od dva aršina i na dokaz ukazao nam duboku zarudjelu brazgotinu na ruci *(Lovrić, Sveto proljeće, 1915, 104).* — ... kao da hoću kulantno platiti ovaj snopić karata na koji sam ukazao prstom *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 136).*

2. *iskazati.*

... se sa sviuh obližnjih stranah plemstvo onamo sleglo, da pokojniku ukaže poslědnju čast *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 206).* — ... se sa svih strana plemstvo onamo sleglo, da pokojniku podade posljednju čast *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 264).*

ukazati se ukažem se.

1. *pojaviti se, pokazati se.*

Al u taj par budu otvorena širom vrata dvorane ili tako zvane palače, te sluga ukazav se na pragu glasno i rek bi svečano reče ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 37).* — I tu se ukaza / čudesno vidjelo: / Ženski lik, odjeven / u ruho prebielo *(Vraz, Djulabije, 1880, 123).* — Srce se u njem uzskače, a ukočenu pogledu doskora se kroz tminu ukažu u velikoj daljini dva velika vatrena oka i zrakom vijući se usijani dim *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 147).* — Ali u to kroz zelene grane / Kano sunce kroz rane oblake / Ukaza se mili obraz tvoj *(Vukelić, Književno cvieće, 1882, 117).* — ... hoće da se miran / Svietu ukaže, a vas drhće i trepti *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 59).* — Al u taj par budu širom otvorena vrata dvorane ili tako zvane palače, te sluga, ukazav se na pragu, glasno i rek bi svečano reče ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 47/48).* — ... kad se na vratima ukaže stara udova ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 126).* — I opet se podigla mila glava djevojke i opet se ukazaše lijepe modre oči, a u njima opet zasjalo ono dražesno, radosno, djevojačko *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 6/7).* — Samo kadkad ukaza nam se sunce kroz razderane oblake *(Nemčić, Putositnice, 1898, 227).* — Zvonar zurio opet u more stiskujući oči. Sad mu se nešto ukaza u onom dimu biesnih talasa *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 5).* — Pod cvjetnim stablom jedno diete čeka, / da okrajak se ukaže vedrine, / da medju bielim, snježnim oblacima / vedrina neba kao oko sine *(Lovrić, Sveto proljeće, 1915, 46).* — ... pred njom se ukaza polje od gusta ševara, među kojim se gdjegdje iskrila voda *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 65).* — ... a Salko je prestrašeno i začuđeno gledao u Martu, kao da mu se ukazala smrt *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 148).* — O nemoj misliti, da sam baš tako staromodna [...] da me je stid ukazati se pred tobom u kostimu za plivanje *(Bartulović, Na prelomu, 1929, 214).* — Domala mu se ukaže u visokoj crnoj šubari pastir, njegov vršnjak *(Hanžeković, Novele, 1932, 15).* — Najednom otvori se prozor i u njemu se ukaza čupava glava ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 45).* — I opet se podigla mila glava djevojke i opet se ukazaše liepe modre oči, a u njima opet zasjalo ono dražestno, radostno, djevojačko *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1944, 11).*

2. u frazi *kad se ukaže prilika* u značenju *kad je povoljan trenutak.*

Momak je dakle mogao s pravom da se nada i vjeruje [...] pa će mu, kad proteče potreban broj godina ili kad se ukaže zgodna prilika, povjeriti upravu neke filijale u provinciji *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 144).*

ukazivati ukazujem.

1. *pokazivati.*

Sad im plamen ukazuje stazu, / Sad je otme noćca mrkla *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 50).* — (... Pregiba mirno list, pak ga ukazuje Luciji s neizrecivim izrazom sjete i finoće) *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 25).*

2. *posvećivati.*

Kako milozvučnom njegovom glasu nisu ukazivali nikakve pažnje, on pokuša sreću šaptanjem i došaptavanjem *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 107).*

ukazivati se ukazujem se, *pojavljivati se.*

Oko vrta protežu se [...] široke poljane i velike šume, izmed kojih se ukazuju ovdje ondje pušeći se dimnjaci tvornica i prostrane štale za konje i rogatu marhu *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 224).* — I sva njena prividjenja ukazivahu joj se u sličnom svijetlu *(Car Emin, Starci, 1917, 69).* — ... slutim, da ću ugledati prebolan prizor, kakav se ne ukazuje ni u najcrnjem snu *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 17).*

ukebati ukebam.

1. *vrebajući uhvatiti, uloviti.*

... dok bi do Drave došao hajduci bi me deset putah ukebali *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 380).* — Više ovakav bezobraznik na svaku madžarsku dopisnicu, a svaki čas moći ga je ukebati *(Gjalski, U noći, 1913, 387).* — ... psine bi me ukebale bile, da nisam otpuzo do jame ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 486).* — Po kanalima, odvojcima i mrtvim rukavima ukebali bi uvijek koju divlju patku *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 11).*

2. u frazi *ukebati tajnu* u značenju *razotkriti ono što se skriva, taji.*

Treba ih čuvati, opomenuti ih, da im je sotona već ušao u trag i neka svoju glavu zaklone od tih prokletih Šišmanovaca, koji su već ukebali tajnu. Eh, kad zato grički vrač zna, znat će i cijeli svijet ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 631).*

ukesiti ukesim, *staviti u kesu.*

... a za svoj izum dao si je platiti 10.000 talira. Netom je on ukesio novce, put pod noge, pa put Londona ... *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 129).*

ukinut -a -o.

1. *koji je otkinut, slomljen.*

Korakom jahao je grof po travniku, držeći u naručaju Rosinu, koja je svoju glavu, kao da je ukinuta, spustila na rame grofovo *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 50).*

2. *koji je prestao postojati.*

... dvoboji su zakonom ukinuti *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 207).*

ukinuti ukinem.

1. *skinuti, oboriti.*

Te ga desnom dohvatio rukom, / Ukide ga sa konja kulaša *(Hrvatske narodne pjesme IX, 1940, 32).*

2. *učiniti da tko prestane živjeti, ubiti.*

Pa povadi od pasa pištolja, / Da ukine do dva pobratima *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 10).* — I željela u snu i na javi, / Izčekujuć kad ću po nju doći; / A kad začu, rano moja ljuta! / Da ja idem po moju Cvijetu, / Šćaše jadnu čemer da ukine, / Omrznu joj domak i življenje *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 54).*

3. *učiniti da što prestane postojati ili djelovati.*

Treba ukinuti crkvenu glazbu zbog bankrota svih vjerovanja *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 44).* — Svaki radnik neka imade svoju kućicu i nešto zemlje [...] Beskućništvo i prosjaštvo mora se iskorijeniti, plemstvo i titule valja ukinuti *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 201).* — Od godine 1400. morali su istočno-rimski carevi plaćati Osmanlijama danak. I o njima je ovisilo, kada će ukinuti to trulo carstvo *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 239).* — Onda je došlo pitanje poreza i nameta. Svi su se jednodušno slagali, da bi ih trebalo, ako ne ukinuti, a ono bar na pola smanjiti *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 151).*

ukipiti ukipim, *učiniti koga nepomičnim poput kipa.*

Samo Mijo sjedi kao da si ga ukipio *(Draženović, Djela I, 1947, 187).*

ukipiti se ukipim se, *postati nepomičan kao kip, ukočiti se.*

Čim je opazio djevojku, protrnuo je i ukipio se *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 71).* — Kad se ko uvelike čudi, uvelike začudio, za nj se kaže [...] upanjio se, uprostio se, ukipio se, okamenio se ... *(Ku-*

šar, Narodno blago, 1934, 179). — U crkvi se Ciko ukipio u hrpi muškaraca, naprijed do oltara, kao i drugi ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 35).* — Jakov se ukipio na mjestu i gledao zemlju *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 64).*

ukipljen -a -o, *koji je nepomičan, ukočen.*

Na pragu u drugu sobu još uvijek je, ukipljen u svom gordom preziru, stajao Vaso *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 21/22).* — Kad su umalo zatim plamtile voštanice oko ledene lešine, buljio je Pepiček ukipljen u tu sliku ... *(Draženović, Djela II, 1947, 202).*

ukisati se ukisam se, *ukiseliti se.*

O, pamet vam se ukisala, navalit ćete na nas još goru nesreću! *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 47).*

ukiseliti ukiselim, *učiniti što kiselim.*

Ako je bilo ukiseliti krastavce, posijati vrt, sve mu je išlo za rukom *(Stojanović, Slike, 1881, 110).* — I doktor Brunda nije još pobrao a kamo li ukiselio svoga obajanoga kupusa, a već se preokrenuše nazori u »Žajih lokvah« ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 171).* — I doktor Brunda nije još pobrao, a kamo li ukiselio svoga obajanoga kupusa, a već se preokrenuše nazori u »Žabjim lokvama« ... *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 312).*

ukiseliti se ukiselim se.

1. *postati neraspoložen, zlovoljan.*

Ali nijedan stih, nijedna rima nije htjela da dođe, i zato se g. Kiš ukiselio, kao usidjelica *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 72).*

2. *postati mutan (o vremenu).*

Natmurio se, ukiselio jesenski dan, pa ni da padne kiša, niti da se razvedri. Nebo se [...] zamutilo oblacima musavosivim ... *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 124).* — Nebo se ukiselilo kao mutno mliječno staklo, ni oblačno ni vedro *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 205).*

ukiseljen -a -o.

1. *koji je kiseo, koji ima miris po kiselom.*

Jelo se jede prijesno ili priređeno (soljeno, ukiseljeno, sušeno i t. d.), sirovo ili na vatri ugotovljeno ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 93).* — Gostionica »K suncu« [...] bila je prizemna kućica, u blizini kolodvora. Vonjala je ukiseljenim vinima, gulašima, kupusom *(Perković, Novele, 1935, 50/51).*

2. u frazi *sa ukiseljenim srcem* u značenju *neraspoloženo, snuždeno.*

Obavivši s takvim uspjehom svoju misiju Vladimir je Klisić silazio niza stube sa srcem malo ukiseljenim. Bilo bi mu daleko milije, da je on sam kome mogao da uzajmi *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 51).*

uklada, f., *ukras od drva, metala ili slonove kosti utisnut u drvo.*

U krasnoj dvorani, razsvietljenoj velikom svjetiljkom, sve je bilo na kneževsku: ormari od hrastovine, s divnim rezbarijama i ukladama, stolovi od orahovine i mramora *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 14).* — Razne majolike, posude damaskovane [...] blieštile su se na stupovima od mramora, na stolovima i ormarima od gladke ebanovine, urešenim ukladama od bjelokosti i srebra *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 20).*

uklanjati uklanjam, *micati, odstranjivati; skretati, odvraćati.*

Uklanjati sve zapreke ove, / Nadopunjat nedostatno znanje / Mnogim trudom i postojnom voljom *(Preradović, Djela I, 1918, 297).* — ... no on je sve ozbiljne ponude djevojaka delikatnom rukom uklanjao, srca gospođa lakoumno primao i bacao bez velika škandala, te tako postao strahom i trepetom dama *(Šenoa, Vladimir, 1933, 24).* — Iz samih njegovih pjesmotvora ne može se ništa doznati o osobi velikoga pjesnika, svuda je uklanjao svoju osobu, samo je svijet isticao ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 160).* — ... sjedi starac, digne se i nestane ga, a uklanja od tebe mrtvačko lice *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 47).* — Po nijemom sporazumu stanari dvorišnih stanova uklanjaju i poglede jedni od drugih, što manje se smetaju *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 211).*

uklanjati se uklanjam se, *sklanjati se, micati se.*

Svak njemu viek se uklanjaše rado, / Od crnieh zida užas bi ga svlado *(F. Marković, Kohan i Vlasta, 1868, 3).* — ... vaša učiteljka, vaša prijateljica, koju vi niste imali uzroka do najnovijega doba necieniti i uklanjati se njezinu oku *(Kovačić, Fiškal, 1882, 106).* — Na koga se slože i polete, / Svatko im se uklanja iz puta *(Botić, Biedna Mara, 1885, 87).* — On je volio nekada tu malu ženčicu, koja je bila tako pokorna te se i njemu malome s puta uklanjala ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902,*

64). — Znala je, da je sveg sela oči traže, pa se uklanjala svijetu *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 137).* — Daleko je staza i drvosjek, jer se djed uklanja, kuda narod ide *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 245).* — Krivo me starci gledali, za silu mi samo govorili, svuda mi se uklanjali, kanda sam živa kuga u kući *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 173).*

uklapati se uklapam se, *biti u skladu, slagati se.*

Na jednom kuhinjskom balkonu vijenac crvenih paprika kao da plazi jezik prema žutoj dječjoj haljinici, koja se suši na drugoj strani; ali se i oni uklapaju u mirnoću tonova *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 214).*

uklasti ukladem, *staviti iz zdjele u tanjur.*

Kad je Gaziblato stao bez ponude klasti* (= iz zdjele u tanjur vaditi) zečevinu, mislio sam da ne će prestati. I neki drugi se nisu stidjeli, da dobro ukládû *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 119).*

uklati ukoljem, *ubiti, zaklati.*

Gdje suparnik uklâ suparnika *(Martić, Osvetnici II, 1862, 139).* — Koliko su stravili torova, / Koliko li uklali ovnova *(Martić, Osvetnici V, 1881, 52).*

uklepati uklepam, *staviti krišom komu što u ruku.*

... uklépati, uklopiti, utaknuti, tùšnuti ili tùtnuti kome što u ruku: kao kadom metnuti *(Kušar, Narodno blago, 1934, 71).*

uklesan -a -o.

1. *koji je urezan; udubljen.*

Nad vratima pogdjekoje kuće ima u kamen uklesana godina sagradjenja te prezime gospodarevo *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 197).* — Nad vratima kuće bijaše u kamen uklesan grb knezova Posedarića *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 48).* — Tu je navrh brijega uklesana bila u kamen malena crkvica, a do nje stajala je drvena kućica *(Šenoa, Kletva, 1934, 1043).* — Uklesana slova su se nalazila upravo u visini njihove glave *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 10).*

2. *pren.*

Opazila sam često, da ima stvorova, kojim se udes već u djetinjstvu vidi uklesan na licu *(Vojnović, Geranium, 1918, 42).*

uklesati uklešem, *urezati u kamen (i drvo).*

Sjedio sam na nekom starom prepuklom stećku, na kojemu je neki pobožni pokojni bogumil uklesao mač krstaš ... *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 6).* — Mladić dohvati kamen, pa uklesa u stijenu neko ime *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 119).* — Pomno gojim stablo mlado / Rastić čil i mlad, / U njem sam ti, dušo, rezo / Naših duša sklad. // U njeg sam ti divno ime / Uklesao ja *(Harambašić, Lirika I, 1942, 25).*

uklet -a -o, *koji je određen zlom sudbinom, proklet; začaran.*

Tko se samo siromah rodio, pa je uklet od neba i od zemlje *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 64).* — Ono pak ne bijaše prava zmija, nego bijaše ljudska duša, radi grijeha i zlobe ukleta, a mogao je osloboditi samo onaj, koji bi se s njom vjenčao *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 63).* — Ja vrač sa hridi silazim, uklet, silan *(Vidrić, Pjesme, 1925, 30).* — Zamrzlim krajem zaori vrisak kao uklet doziv, jecaj i jauk i poleti mladić brzinom vjetra prema kući ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 69).* — No, život je ipak darežljiv i prema ukletim i zaboravljenim stvorenjima, u koje i ja spadam *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 104).* — Pretražio sam skrovišta našeg zajedničkog živovanja u prošlosti [...] ali nisam našao ukletog talismana, koji je nad nas doveo sudbu *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 168).* — ... ja putujem, uklet, suprotnom prugom *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 199).* — Klonulo je kljuse kraj puta, sred snijega [...] // Tu stoji na mjestu i noći i dane, / Ko da je ukleto, bez kretnje, nit miče / Repom *(Goran, Pjesme, 1948, 138).*

ukleti -a -o.

1. odr. od *uklet.*

Nije li to sve kao ukleti mutni san? *(Kosor, Mime, 1916, 149).* — I ona kretenska, ogavna, prokleta, glupa, idiotska, tako zvana disciplina, koja kao otrov kakvi ukleti teče po žilama Evropejaca već više stotina godina ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 44).* — Je li ono kamen na rubu ceste ili je možda ukleti i začarani vitez? *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 114).*

2. u frazi *ukleti krug* u značenju *nerješiv slučaj.*

Sa pitanjem – šta je umjetnost – zatvara se ovaj ukleti krug, bez naročito jasnog odgovora prosto zato, jer ne treba to pitanje uopće ni postaviti u ovakvoj izolovanoj formi *(Krleža, Djetinjstvo u Agramu, 1952, 8).*

ukleti ukunem.

1. *naškoditi komu kletvom, prokleti; začarati koga.*

Korit' ćeš jih grade slavopjevni, / Ukorit' ćeš, al' ukleti nećeš *(Martić, Osvetnici V, 1881, 110).* — Ukleti znači, upravo, prokleti koga s uspjehom; n. pr.: Tako klela Dunavka djevojka, tako klela i uklela ga, t. j. postigla je da su se njene kletve ispunile *(Kušar, Narodno blago, 1934, 119).* — Vjerovalo se u selu da Čintra može ukleti *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 27).* — Dorastoše djevojke do udaje. Kralj ih je pazio kao zjenicu u oku, i već je mislio, da su izbjegle zloj kobi [...] Uto baš doba svadi se taj kralj sa susjednim kraljem, koji bijaše ujedno i knez vilovnjaka. I taj mu knez ukle kćeri s jala u cvijeće; prve dvije u ljubice, a najmlađu ukle u ružu *(Draženović, Djela II, 1947, 240).*

2. *izraziti gnjev kletvom.*

Ivan zapali i Podgoratlijinu vodenicu! – Baš zapali, – zapalila mu se duša na onom svietu, – ukle ljuti vodeničar *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 171).*

ukletva, f., *kletva, prokletstvo.*

Iz duše kralju baci, ko nož, tu ukletvu: / »U grob naš idem i ja, gormanski zadnji sin, / Al ne'š nam groba skvrnut, ti, gorji no Saracin« *(F. Marković, Iz mladih dana, 1883, 19).* — Ubogi se Jovanin i opet probudio – prerano. Ta u tom baš i jeste čitava ukletva prezava mu bića, što se sveđer budi prerano, pa kazivao kalendar uru bud koju *(Draženović, Djela III, 1948, 326).*

ukliještiti ukliještim.

1. *stisnuti, stegnuti kao kliještima.*

Već mu s' hoće pamet da pomuti, / Al čvrsta ga ukliješti ruka, / I stvori se čovjek pokraj njega *(Botić, Biedna Mara, 1885, 96).*

2. *pren.*

Ta ga je spoznaja bila ukliještila snagom džinovskih kliješta *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 120).* — Mali se boji. Otac ga je ukliještio i probada ga svojim mutnim krvavim okom *(Krleža, Novele, 1937, 41).*

3. u frazi *ukliještiti očima* u značenju *sitno i oštro gledati.*

... brk mu se spustio, očima još više ukliještio ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 146).*

uklin, m., *kletva.*

... uklin: što rđavo čim se ljudi uklinju *(Kušar, Narodno blago, 1934, 119).* — Uklin je ono zlo čim se uklinjemo *(Kušar, Narodno blago, 1934, 167).*

uklinjanje, n., glag. im. od *uklinjati.*

... pa bose pođoše uz brijeg do nekog čudotvornog vrela, otkle će ponijeti vodu od zakletve, da njem škrope svoje domove, pa momke i djevojke. Nad vrelom će njih najstarija izmoliti molitve od uklinjanja, bacit će u nju tri križića od glogova trnja ... *(Turić, Igra životom, 1909, 155/156).*

uklinjati uklinjem, trajno od *ukleti.*

Odkada je mio, drag mi, / Triš mu stopu ja ujagmih. / U prvu mu driemak vrgoh, / Uklinjat ga driemkom trgoh, / Neka driema, gdje me nema ... *(Trnski, Ana Lovićeva, 1890, 8).*

uklinjati se uklinjem se, *kleti se.*

Uklinjati se kim znači: pominjati koga u kletvi kao nešto zlo (Neprijatelji moji mnome se uklinju) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 119).* — Tako me ne klelo malo i veliko! – Tako se sa mnom svijet ne uklinjao! *(Kušar, Narodno blago, 1934, 169).*

ukloniti uklonim.

1. *skloniti, sakriti u zaklon.*

Odkud zlato, koji krova ne ima, / Mirna krova, da ukloni glavu? / Odkud zlato, koji njive ne ima, / Nego tursku svojiem znojem topi? *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 39).*

2. *maknuti, udaljiti; odstraniti.*

Ali prije toga htio je Petra da ukloni iz kuće, da ne dodje do sukoba i nesreće *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 36).* — Osovi se, Mino, i iziđi. Ukloni tragove suza *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 386).* — Sretno mu pođe za rukom nagoda sa domaćim novčanim zavodom, koj' je sav dug [...] preuzeo, te je time uklonio sve lihvare vjerovnike ... *(Šenoa, Branka, 1933, 132).* — Premda nije bio politik po zvanju, umio je i u doba apsolutizma [...] svoje listove udešavati tako, da je uklonio iz njih sve, što bijaše neprijazno slavenstvu ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 209).* — ... izgledalo mu je potrebno da sve to mehanički ponovi, da bi uklonio nesporazum *(Krleža, Novele, 1937, 54).*

ukloniti se uklonim se.

1. *maknuti se, odstraniti se; skloniti se, povući se.*

... da se ukloni od razkalašena dvora, sagradi za se i za drugarice krasan samostan ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 103).* — ... a kada je purgarom njegova veličina dosadila i dozlogrdila: on se je uklonio na svoje imanje Brundalo, te ondje spokojno sadio kupus *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 168).* — Uzbuđen tim zamašnim događajem, potekoh izvan mjestanca, da se uklonim beskorisnoj, sićušnoj buci i smutnji svakidašnjega života, da potražim mir i šutnju ... *(Leskovar, Jesenski cvijeci, 1917, 86).* — Na istoj smo stazi oba! / Uklonit se ja ne mogu, / Niti smijem, jer pravicom / Ja odavna po njoj hodim *(Preradović, Djela I, 1918, 104)* – U pustinju daleko od svieta / Pustinjak se jedan uklonio *(Preradović, Djela I, 1918, 358).* — Zato propovijedam ja, da se savršen čovjek probudio u neusporedivom savršenstvu, kad je u njemu usahla svaka žeđ za životom, kada je on tu žeđu u sebi ugasio, iz sebe izlučio, kad joj se uklonio i kad ju je u sebi svladao *(Krleža, Na rubu pameti, 1938, 219).* — Dakle se valja ukloniti u stranu *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 91).* — ... a kada je purgarima njegova veličina dosadila i dozlogrdila: on se je uklonio na svoje imanje Brundalo, te ondje spokojno sadio kupus *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 310).* — Uzbuđen tim zamašnim događajem, potekoh izvan mjestanca, da se uklonim bezkoristnoj, sićušnoj buci i smutnji svakidašnjega života, da potražim mir i šutnju ... *(Leskovar, Jesenski cvietci, 1944, 172).*

2. u frazi *ukloniti se s očiju komu* u značenju *izbjegavati koga.*

... i on pređe na drugu stranu parobroda, da bi joj se uklonio s očiju *(Marinković, Proze, 1948, 172).*

uklonjenje, n., glag. im. od *ukloniti.*

A što su bili oni nadljudski napori za obnovu Evrope, pa one mnogobrojne zajedničke saradnje za uklonjenje raznih nedaća, pa one konferencije i štošta drugo? *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 423).*

uklopiti uklopim.

1. *tutnuti, turiti komu što žurno ili krišom u ruku.*

... i uklopi joj u ruku kesu punu zlatnika ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 57).* — Ivši na polasku uklope u ruku napojnicu ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 176).*

2. *staviti u veću cjelinu tako da dobro pristaje.*

Domjanić često uzimlje od drugih pjesnika motiv i preradi ga na svoju ruku. Naravno on to uviek priznaje [...] Kadkad ga i uklopi u vlastite stihove ... *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 224).*

ukljata, f., zool. *ušata, jestiva crnorepa morska riba.*

Ribe, koje bi u košiću nosio – prodô bi prvoj služkinji, koju bi sastao. Dvie, tri ukljate, nješto vladika, iglica, gavuna ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 31).* — Ribe, koje bi u košiću nosio – prodô bi prvoj djevojci, koju bi sastao. Dvije, tri ukljate, nešto vladika, iglica, gavuna ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 30).*

uknjižba, f., *upis imovinskih prava i tereta u službene knjige.*

... već bilježnik uzme čitati razne uknjižbe i isknjižbe *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 107).* — ... i pošto su se sporazumjeli s bankom, čija će uknjižba gdje doći, bez ikakve njegove daljne brige, dali mu traktor *(Miškina, Trakavica, 1935, 153).*

uknjižiti se uknjižim se, *upisati se (kao vlasnik imovine) u službene knjige.*

Sviet se danomice više zadužuje kod njega. Imade na desetke već seljaka, kojima se dao vlastelin radi dugova uknjižiti *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 102).* — ... a ja ću pribaviti novaca, koji će se dakako uknjižiti na Vašu kuću, na Vaše vinograde ... *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 234).* — Uzme od njih obveznicu, dade dapače njihove potpise ovjeriti i uknjižiti se na njihovu kuću ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 205).*

ukobiti ukobim, *odrediti, presuditi; pogoditi.*

Hoću svisnut u nedatku momu, / Kraj ukobit žitku mlohavomu *(Martić, Osvetnici III, 1865, 5).* — Al kad crna kob ukobi jadan narod, sinje roblje, / Na mrve mu srce kida, sve kap po kap krvi pije *(Alaupović, Probrane pjesme, 1902, 157).* — ... kakoli čudesnim načinom ukobi sudbina ovu noć i taj dogadjaj *(Kovačić, U registraturi, 1911, 437).* — Dvorana našega parlamenta na Markovu trgu se zatvorila, a dvorane ženskoga parlamenta – plesovi – otvaraju se. Krasnomu spolu je svakako kob bolju sreću ukobila negoli našim zastupnicima, jer će nožice naših ljepotica više posla imati nego jezici mnogih naših za-

stupnika *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 15).* — Po sreći ili nesreći ukobila mi kob, da moram pisati pripovijesti, a stoga moram i svijetu gledati u dušu, jer nisam voljan graditi lutke *(Šenoa, Zagrebulje II, 1932, 62).* — Al' ako je Božja volja, da trpimo, ako nam kob ukobi zlo ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 267).*

ukobiti se ukobim se, *skobiti se, susresti se.*

Jer s' lošom se ukobio kobi, / Pa htijuć se slavom ponijeti / Velu štetu junak zadobio *(Martić, Osvetnici I, 1861, 11).*

ukočen -a -o.

1. *koji je krut, nesavitljiv i nepokretljiv; koji je ukrućen od hladnoće.*

Bio sam sav ukočen; samo mi se ruka grčevito tresla ... *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 68).* — Vrat tanak, malko prignut naprijed i ukočen *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 103).* — ... ako mi blatni, mokri, ukočeni od zime ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 27).* — Pružaju krupne ruke, ukočene, tvrde i iskrivljene od rada ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 118).*

2. *koji je nepomičan, usmjeren na jednu točku (o pogledu).*

... Baretić je spustio dva puta lice k djetećoj glavi [...] a onda je upiljio na nj svoj ukočeni pogled ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 17).* — Ležala je s glavom na visoku jastuku, blijeda i ukočena pogleda *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 115).* — Ukočen je pogled svoj / Upro uprav u te! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 276).*

3. *koji nema gipkosti i elastičnosti (o hodu i držanju).*

On nije znao, da je u ženskima očima bio ništa manje nego poželjna partija: uspravan i visok, ukočena hoda [...] bio je dosta privlačiva osoba, jer osim vanjštine mu nije se ništa drugoga o njem znalo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 102).* — Kad bi išao gradom ukočen i ravan s dignutom glavom i uvijek ravno upravljenim pogledom ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 57).* — On nije znao, da je u ženskim očima bio ništa manje nego poželjna partija: uspravan i visok, ukočena hoda [...] bio je dosta privlačiva osoba, jer osim vanjštine mu nije se ništa drugo o njem znalo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 102).*

4. *koji je strog, formalan, izvještačen (o ophođenju).*

Obadje Bruno seosku gospodu: / I sudca, njemšku ukočenu rôdu, / I župnika, trbušastoga starca *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 102).* — Na polazku, kad se je Baćankino družtvo praštalo s domaćinom i domaćicom, bijaše oproštaj medju generalicom i predsjednikovicom ukočen, gotovo hladan *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 161).* — Ante Stipančić uživao je već po svom ukočenom, oholom držanju i po drugovanju samo sa prvacima grada velik ugled ... *(Novak, Posljednji Stipančići, 1899, 33).* — A Mile, kad je čuo glas Evkin, odmah se bliže primakao, i odmah više nije bio službben i ukočen *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 143).* — Obađe Bruno seosku gospodu: / I suca, njemšku ukočenu ródu, / I župnika, trbušastoga starca *(F. Marković, Dom i svijet, 1923, 40).*

5. *koji se primjenjuje strogo i jednoznačno.*

... te mu se činilo čisto suvišno paziti na ova ukočena pravila etikete, kojima i danas udovoljuje tek radi usvojenih družtvenih običaja *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 131).* — ... da ti svaka riječ bude u skladu s ukočenim pravilima prvog sastanka *(Perković, Novele, 1935, 90).* — ... a ne traži uzrok izvan knjiga, ne traži ga u sebi, onda je to ukočeno, šablonsko shvaćanje ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 174).*

6. u frazi *kao kip ukočen / ukočen kao spomenik* u značenju *potpuno nepomičan.*

... ja ću leći eno u onu škrinju praznu, što je za oltarićem, a ti lezi uz duvar, ukoči se, kao da si mrtav. Oni tako u rieči, i tek prvi lego u škrinju, a drugi stao u kut kao kip ukočen ... *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 30).* — Oboružan tim dokumentima stao on pred jadnu Matildu, dostojanstven i ukočen kao brončani spomenik ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 151).*

ukočenac, m., *ukočen, krut čovjek*, ovdje u značenju *onaj koji nosi uniformu.*

Ja ne raspoznajem konjaničkog oficira od policajnog – meni je svaki ukočenac sumnjiv! *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 185).*

ukočeno, prilog.

1. *nepomično.*

Na zidu, pod strehom, visjela je harmonika. Gledao je ukočeno i žalosno u nju *(Perković, Novele, 1935, 73).* — Stojeći ukočeno pokraj kamina kao metla, Georgis je bez rije-

či pratio ... *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 89).* — Ali prosjak je sjedio na kamenoj klupi ukočeno i gledao nepomično preda se otomboljenih usana ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 110).*

2. *usiljeno, neprirodno.*

... smiješila se ukočeno, ne znajući što bi trebalo reći *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 51).*

ukočenost, f., *svojstvo onoga koji je ukočen, stanje onoga što je ukočeno.*

... na okorjelih licih čitala se uredovna ukočenost, koja nije pravila razlike medju nikim, tko je bio izpod njegovog čina; neka hladnoća, mrtvilo i zavist bila je glavnim obilježjem te klase *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 34).* — ... nu taj sviet držao je tu njegovu šutnju i ukočenost bud posljedicom bogatstva, bud poletnijega duha *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 102).* — Kad je kući došao, ostavi ga sva sila – i ovako legne na krevet. Zapadne u nekaku posvemašnju ukočenost ... *(Gjalski, Osvit, 1892, 346).* — Stroga stega, propisane forme, / Ukočenost zvaničnog objeda / Već je prošla. Gosti laglje dišu, / Znojna čela maramom si brišu *(Ciraki, Jankovo ljetovanje, 1905, 137).* — Težko je reći, ima li u toj navoranoj, debeloj koži jedna značajna crta. Gdje si tražio nešto muževna i odlučna, tuj te iznenadjuje neka pospanost, neka ukočenost ... *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 192).* — Za to mrzim ukočenost stalnih pravila ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 81).* — Osjećao je neku ukočenost ćutila, neku težinu u glavi, od koje mu se misli zapliću i zamršuju *(Bego, U očekivanju, 1917, 95).* — ... na okorjelim licima čitala se uredovna ukočenost, koja nije pravila razlike među nikim, tko je bio ispod njegova čina; neka hladnoća, mrtvilo i zavist bila je glavnim obilježjem te klase *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 36).* — ... no taj svijet držao je tu njegovu šutnju i ukočenost bud posljedicom bogatstva, bud poletnijega duha *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 102).* — Pokušao si, da se krećeš, ne bi li na taj način izazvao u sebi osjećaje protivne ukočenosti i netijeku *(Perković, Novele, 1935, 96).* — Dosta joj je – reče – grada i gradske ukočenosti. Zaželjela se vrta, vinograda, širokog seoskog života *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 163).* — Tada Ciko, ohrabren Mikčevim odlaskom, kao i prije, razbio ukočenost misli, pospanost, pa se bacio naglavce u govor *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 24).* — Težko je reći, ima li u toj navoranoj, debeloj koži jedna značajna crta. Gdje si tražio nešto muževna i odlučna, tuj te iznenađuje neka pospanost, neka ukočenost ... *(Kovačić, Među žabarima, 1944, 335).*

ukočenuti ukočenem, *ukočiti.*

Dugo smo proveli tako. Noge su već odrvenile, ruke ukočenule, a usprkos toploj bundi kroz kosti prošli ježuri *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 156).*

ukočenuti se ukočenem se, *ukočiti se, ukrutiti se.*

Zamrzo i ukočenuo se kao stare čizmetine upao sam u zoru iz snježne vijavice u toplu sobu *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 155).*

ukočiti ukočim.

1. *učiniti krutim i stisnutim.*

Zima i dažd ukočiše mu ruku, što je držala svjetiljku *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 61).* — ... Uronih u njegove oči / i vidjeh u njima užas. O kobi moja! / Sada su mrtve. Posljednji grč ih ukoči / žedne svijeta, svijetla i okrutnih boja *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 142/143).*

2. u frazi *ukočiti oči/poglede* u značenju *zagledati se, zapiljiti se.*

Ukočio oči u djevojku, / A djevojka sjela na taj kamen, / Lice krije u bijele ruke, / A navali grozne suze ronit *(Botić, Petar Bačić, 1885, 194).* — Već očima amo tamo blude, / Dok mi nisu oči ukočile / U njekaki magloviti pramen, / U aždaju krilatu što leti *(Botić, Petar Bačić, 1885, 334).* — Mislio je tako Matko pred prozorom, ukočivši poglede u tu bjelinu napolju ... *(Perković, Novele, 1935, 152).*

ukočiti se ukočim se.

1. *postati krut, ukrutiti se; postati nepomičan, ne micati se.*

... uvede goste kroz tĕsna i malena vratašca – na koja Starosta samo sgurivši i ukočivši se unići mogaše ... *(Tombor, Božjak Morovićki, 1852, 806).* — A i ti, što si se ukočio, kô da se kruha ne znaš najesti! *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 197).* — Gotovo se ukočio u svojoj šetnji, samo da razgovoru dade smiren i razuman prizvuk *(Nehajev,*

Vuci, 1928, 11). — Ukočio se pred gospodinom satnikom kao pred razrednikom i kao da ga je strah petice, tako izgleda *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 38).* — Samo se Iva na svom stolcu ukočio, kao da sjedi na čavlu *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 177).*

2. *pren.*

Ljudi žmirkaju u more kroz onu pučinu drhćućega svjetla, žaleći ladje, što se u bieloj tišini ukočiše *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 80).* — ... već je naprotiv sjalo sunce bez topline kao žuta mrtva ploča, a studen se zrak ukočio, te se samo rijetko pomicao tamo amo *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 4).* — Koliko se upropastila, ukočile joj se suze na srcu ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 23).* — Velika mjesečina sja [...] Voda se na zavojima rijeke ukočila kao staklo, bijela je kao da je se uhvatio led *(Z. Marković, Kuća na suncu, 1930, 34).* — Koliko se uprepastila, ukočile joj se suze na srcu ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1942, 26).* — Neka sva srca gore, u suzama blistaju oči, / Neka utihne pjesma i život da se ukoči ... *(Goran, Pjesme, 1948, 84).*

3. *držanjem tijela istaknuti svoju važnost.*

Uto se u sudnici već otprije razbanio debeli trgovčić [...] On se ukočio važno posred dvorane i zataknuo lijevu ruku u džep od hlača, a desnom se podbočio o kuk *(Draženović, Djela II, 1947, 357).*

4. *pren.*

Veliki ormar se ukočio tako ozbiljno i tako samosvijesno, kao da je baš one večeri promaknut u peti činovni razred *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 79).* — Na stolu se gizdavo ukočio sjajan i dražestan predsjednički zvončić ... *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 107).*

5. u frazi *ukočiti se kao lipov svetac* u značenju *stajati nepomično i bez riječi.*

... ali sjaj njezine ljepote [...] zaguši mu riječ u ustima, te on samo nekom osvetnom srdžbom pogledao nijemo i postrance na nju – Što si se ukočio kao lipov svetac? – šapne mu ona smijućke *(J. Kozarac, Tena, 1919, 207).* — ... ali sjaj njezine ljepote [...] zaguši mu riječ u ustima, te on samo s nekom osvetnom srdžbom pogledao nijemo i postrance na nju – Što si se ukočio kao lipov svetac? – šapne mu ona smijućke *(J. Kozarac, Tena, 1934, 110).*

6. u frazi *ukočiti se kao gvozden stupac / kao stup od željeza / ko drvena Marija* u značenju *ne pomaknuti se s mjesta.*

... baci suvišnu pušku na stranu, te ukočiv se kao gvozden stupac na svom městu, dočeka medvjeda ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 3).* — ... baci suvišnu pušku na stranu, te ukočiv se kao gvozden stupac na svom mjestu, dočeka medvjeda ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 3).* — Šta je, šta si se ukočila, ko drvena Marija? Što ne ideš? *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 16).* — Rasema se ukočila, kao stup od željeza pa i ne diše: ni živa, ni mrtva *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 19).*

7. u frazi *ukočiti se kao hrastov kolac* u značenju *držati se oholo i tašto.*

O taštom se čeljadetu kaže da se bani, da se širi (kao paun ili kao puran) [...] o uznošljivom ili uzgoritom: da se koči (Što si se ukočio kao hrastov kolac?) [...] (Da ga zemlja ne vuče k sebi, poletio bi od oholosti) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 123).*

ukoljica, m., *svadljivac.*

Ali Kiso b'jesan u starostu gleda, / Jezičinom dalje kao batom mlati. / »Kusasti trbonjo! Krnjo! Ukoljico! ...!« *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 20).* — Svadljivcu se kaže: napasnik, nemirković, nabodica, naprčica [...] mutljivac, ukoljica, krvomutnik ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 201).* — I opet se sukobljuju mali prepirači izokola: – Kao uvijek naša je jela najviša! – I jest ... da se na njoj lakše ptica istovari! [...] Uto dotrči iz šikare Vlado Ravan i baca se među zažagrene borce, što sikću, spremni na šakosanje [...] Ukoljice ustuknu, kao kokotići pred domaćinom *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 109).* — »Hoćeš da prodaješ svoje izmišljotine za evanđelje!« – ljuti se Benjamin. – »Možeš i to dušom podnijeti? Kurtala te bilo, ukoljico jedna!« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 188).* — ... pa se onako na ravni skupljaju grupe i grupice, bockaju se bacači, buče ukoljice i paraju noktima zemlju kao mlad junac, kad hoće da se pobode *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 28).*

ukomiti ukomim, *upraviti, usmjeriti.*

Aj! sudbino, ti nesudbovala, / Jer si na me ukomila jale *(Martić, Osvetnici I, 1861, 5).*

ukonačiti ukonačim, *primiti koga na konak, prenoćište.*

Molim patre gvardijane, ukonačite nas za ovu noć. Djaci smo iz Zagreba. Putujemo *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 191X, 20).* — Lovce ukonači Suljo u svojoj kući i pogosti ih kao sultane *(Hanžeković, Novele, 1932, 76).* — Molim patre gvardijane, ukonačite nas za ovu noć. Đaci smo iz Zagreba. Putujemo *(Kovačić, Ljubljanska katastrofa, 1944, 215).*

ukonačiti se ukonačim se, *smjestiti se u konak.*

Sve bolje kuće, što ih je bilo u selu, bijahu na brzu ruku što ljepše priredjene, da se pozvani gosti što udobnije ukonačiti mogu *(Becić, Zavjet, 1882, 46).* — U seljana se momčad ukonači, / A u gospode vitezi sabljaši *(F. Marković, Dom i sviet, 1883, 128).* — ... sasvim odijeljeno, na protivnoj strani, ukonačili se i raširili gospoda Svetački, Kaštelanovići ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 185/186).*

ukonačivati ukonačujem, trajno od *ukonačiti.*

... on pečate predavao onim, što bijahu naredjeni u kapitaniju, on je odredjivao ordinaciju, ukonačivao vojsku, on hvatao, tavničio, okivao, batinjao ... ma sve! *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 11).* — ... on pečate predavao onima, što bijahu naređeni za kapetaniju, on je određivao ordinaciju, ukonačivao vojsku, on hvatao, tamničio, okivao, batinao ... ma sve! *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 17).*

ukop, m.

1. *polaganje čijih posmrtnih ostataka u grob; pokop, pogreb.*

Nakon smrti i ukopa strica Jose, povratismo se u Koljane ... *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 54).* — Umro parok. U varoši bila velika žalost za njim. Ukop bijaše sjajan *(Ivakić, Kapelan, 1919, 167).* — O podne su zvonila zvona kišno jesenje podne, / popodne su zvonila zvona na Ukop ... *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 14).* — Sprovodnici ostaju na ukopištu (na pogrebištu, na groblju) do ukopa (do pogreba), dok ga sahrane ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 218).* — Mater mu pokopali, plativši ukop ostavinom *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 80).* — A gle u kakav me lijes strpao i kakvu mi samrtnu svijeću upalio! Sutra će, prije mog ukopa, pogledati je li čitava izgorjela, i nađe li ogorak, metnut će ga krišom u džep i odnijeti kući *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 136).* — Došao je, veli, da se dogovore za prijekop mrtvačkih kostiju i njihov prijenos i ukop u novo groblje *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 207/208).*

2. u frazi *ukop prebaci koga* u značenju *smrtno strada tko.*

Opet Jeftić uze kamen. Savi se, poprskoše mu švi na košulji, ali džaba, ne može dalje! [...] Opet Hajdaru dodaše kamen, a Hajdar se skupi, u šaku bi stao, pa k'o džilit! Dína mi moga, taman ga ukop prebaci! [...] kakva nastade cika i vriska ... *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 27).*

ukopac, m., *grobar.*

Došavši na groblje, spuste škrinju s mrtvacem na užetu u grob [...] Dovršivši posao, ukopci se pomole dragomu Bogu za dušu pokojnikovu, spreme orudje svoje na kola. Nad grobom se napiju rakije iz tikve, ili iz čuture sve za dušu upokojenoga *(Stojanović, Slike, 1881, 169).*

ukopan -a -o.

1. *koji je zakopan u zemlju, usađen, umetnut u što.*

Unidjemo u sobu. Tu su bila dva tri kreveta, ogromna peć, opasana drvenom klupom, dalje u kutu stol, ukopan u pod; po stieni njekoliko svetačkih slika s glavami, nalik na cvjetove tulipana *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 183).* — Iza šatora, kraj drvenog, u zemlju ukopanog stola, posjelo je nekoliko muškaraca ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 95).* — Uniđemo u sobu. Tu su bile dvije tri postelje, ogromna peć, opasana drvenom klupom, dalje u kutu stol, ukopan u pod; po stijeni nekoliko svetačkih slika s glavama, nalik na cvjetove tulipana *(Gjalski, Pod starim krovovima, 1929, 154).*

2. *koji je položen u grob, pokopan.*

Malo dalje, moja gospodjice! / Nać ćeš greblje u crnoj zemljici. / Tu j' ukopan turski car-Murate *(Hrvatske narodne pjesme I, 1896, 286).* — Ovdje leži ukopan zadnji mletački dužd Ludoviko Manin *(Nemčić, Putositnice, 1898, 390).* — Gdi je Jele mlada ukopana, / Tute reste bosilj i vijola, / A najviše ružica rumena. / Gdi je Janko mladjahan ukopan, / Tute reste trnje i kopriva *(Hrvatske narodne pjesme V, 1909, 186).* — Isti grobar tvrdio je, da je pod onim humkom ukopan nahod, koji se utopio prigodom brodoloma

pod Lučicom *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 267).* — Pa tko je u tom groblju još ukopan, da nije od našeg svijeta *(Cepelić, Razgovori o pušci, 1953, 7).*

3. *koji je zaboravljen.*

Misli tada, da i kod Hrvaćanâ / Ćut slobode još ni'e ukopana, / Već da za nju srce tuče *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 25).*

4. u frazi *(o)stati/stajati/slušati (kao/kano) ukopan* u značenju *ne pomaknuti se s mjesta.*

Terezo! reče glasno i ostane ukopan, držeći učarani pogled na djevojci *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 109).* — Muzikaš Jožica slušaše svoga rodjaka kumordinara kao ukopan *(Kovačić, U registraturi, 1911, 398).* — On ostade kao ukopan i gledaše, kako mu se ona približuje *(Trešćec, Novele, 1915, 111).* — Salko je stao kao ukopan kod ognjišta, začuđen, što mu niko ne odgovara ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 147).* — Dječak je stajao kao ukopan i šutio kao riba *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 17).* — Napokon stanu sva trojica kano ukopani ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 135).* — Umoran i mokar dovukao se Marcel pod jednokatnicu advokata Glembaja i tako ostao pod jednom krošnjom da stoji kao ukopan *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 187).*

ukopati ukopam.

1. *položiti u grob, pokopati, sahraniti.*

»Narod će se svojemu otudjiti, a tudjemu priljubiti. Sa starci ukopat će se u raci i narodnost hrvatska i običaji hrvatski« *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, XIX).* — ... hoće li se sa dva, sa tri il sa jednim popom ukopat, hoće li u jedan, u dva, u tri člana zvona zvonit, hoće li ga pratiti barjaci i crkveni duplieri; sve to valja znati, da se uzmogne odsjeći i plaća popu, crkvi i zvonaru *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 15).* — Pa, kad sam pomišljao, koliko mi je ova glava bila draga [...] bilo mi je, da i sam poginem, da se pustim zajedno s njom ukopati *(Bego, Novele, 1916, 79).* — Ima li se čime ukopati? Valja grobara platiti, rublje, daske, svećenika. tko će smoći tolike novce *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 75).* — Oko kapelice, u kojoj leži mrtvac, skupilo se mnogo svijeta. Sve je spremno za pokop [...] Podalje otvorena grobnica, gdje će ukopati mrtvaca *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 68).*

2. *uvući, ugurati u što.*

Ruke ukopao u džepove okratka, tijesna žaketa, stoji nepomično ... *(Draženović, Djela III, 1948, 313).*

3. u frazi *ukopati korak* u značenju *naglo se zaustaviti, zastati.*

Bliže idje medju prste zviždje, / Panj do panja korak do koraka, / Pa mu tiho odzviznuo Luka. / Mahom momak korak ukopao *(Martić, Osvetnici II, 1862, 42).* — Na prvi poklik ukopa bjegunac korak, al se nimalo ne prepade *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 143).*

4. u frazi *ukopati glavu u obje ruke* u značenju *duboko se zamisliti nad čim.*

Vi ne znate, što znači čitavi dan ukopati glavu u obje svoje ruke i trapiti svoj nesretni mozak, da nađeš jednu jedinu riječ. Kod Vas misao struji bujno, neprestano, poput rijeke. Kod mene sitno curi, ja trebam velik umjetnički posao, dok postignem vodopad *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 39).* — Vi ne znate, što znači čitavi dan ukopati glavu u obje svoje ruke i trapiti svoj nesretni mozak, da nađeš jednu jedinu rieč. Kod Vas misao struji bujno, neprestano, poput rieke. Kod mene sitno curi, ja trebam velik umjetnički posao, dok postignem vodopad *(Nehajev, Eseji I, 1944, 69).*

ukopati se ukopam se.

1. *ne pomaknuti se s mjesta.*

Što čekate vi tamo? – viknu činovnik ugledavši je gdje se na mjestu ukopala *(Car Emin, Starci, 1917, 74).* — Kralj se ukopao pred njim, buljio u nj mračnim svojim licem ... *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 81).* — ... tanki stupovi, što se poredali u dva niza kao dvije po dvije vitke noge srnâ, kad se pune straha ukopaju u zemlju osluškujući opasnost ... *(Z. Marković, Prozori moga djetinjstva, 1941, 138).*

2. *potpuno se posvetiti čemu lišavajući se svega drugoga.*

Zar sam se za to ukopala pô vieka ovamo, samo da tebe učinim moćnim i sjajnim! A sada da sve bude uzalud! *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 217).* — I uzalud su je mnogi odvraćali od tog koraka, ona se je ukopala među hladne samostanske zidine *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 352).*

3. u frazi *ukopao se u čije grudi crv sumnje* u značenju *postao je nemiran i nesiguran tko.*

Istom su dvie godine, što se udala, a mjesto sreće, koja joj se samo nasmiešila, ukopao se

u njene grudi crv sumnje i tu neprestano ruje *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 226).*

ukopce, prilog, *prema kome, ususret.*

Od ukobiti postao je prilog ukopce, t. j. kao ususret, nasuprot ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 141).* — Odmah u prvom krugu trči zec upravo na mene, ukopce kao zolja *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 32).*

ukopčati ukopčam, *uključiti.*

Ušao je u svoj sveti hram [...] i ukopčao golemu antenu nad krovom hrama ... *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 97).* — ... akumulator osjeća u sebi još malo napetosti struje, koju bi da ukopča u svijetlo *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 124).*

ukopistiti se ukopistim se, *inatiti se, tvrdoglaviti se.*

»A šta ti, Stipe, tako gegaš i njišeš se, ko da stupaš po orasima!? Najmladji je i najjači, a on badrlja za nama, ko da mu zabiše u svaku živu petu po čavao!« ... – Gle, gle, gazdarice, kako se ukopistila i uskričala na me – mrmljaše momak ... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 277).* — Hoću još isto veče u lov na srndaća, ali lovočuvar se usćudio i ukopistio, pa neće *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 130).*

ukopište, n., *groblje.*

Mrtvacu je običaj [...] napraviti pozlaćeni lies, koji sam stoji od 30 do 50 dolara. Voze ga na kolima, a i pratnja igje do ukopišta u kolima [...] Sramota je, ako za liesom ne udara glazba, a i tu se skupo plaća *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 80).* — Sprovodnici ostaju na ukopištu (na pogrebištu, na groblju) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 218).*

ukopititi se ukopitim se.

1. *udarati kopitima, kopitati se.*

... ždrijebac se ukopitio, podigao glavu i stao da sluša strigući tankim ušima ... *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 6).*

2. *ukorijeniti se.*

»Srbi su iz početka od Grkâ usisali mržnju na crkvene obrede zapadne: mržnju, koju nije moći nikako izčupati, kad se jednom gdje ukopitila ...« *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 515).*

ukopni -a -o, *koji se odnosi na ukop, grobni.*

Simo tamo virili su izpod sniega goli pećinasti vrsi, kao ukopni spomenici mrtve naravi ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 450).* — Narode! jur trunu tvoje grudi / I kucaju ti na ukopni dan, / Narode! ... *(Kranjčević, Djela I, 1933, 103).*

ukopnica, f., *košulja u koju se oblači pokojnik.*

Košulja se zove, prema tome čemu je namijenjena [...] ukopnica (ukopna, mrtvačka košulja) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 105).*

ukopnica, m., *ukopnik.*

Rok je božji ugodnik! zaključe na sprovodu ukopnice, potvrde svjećonoše i pobožnici pod nosilima *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 23).*

ukopnik, m., *grobar.*

Sprovodnici [...] daruju ukopnika (grobara) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 218).* — U sumraku vraćali se ukopnici domovima *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 48).* — Kao da smo tužni ukopnici, a ne vedri lovci! *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 23).*

ukopnina, f., *naknada za ukop, pogreb.*

Sprovodnici [...] plate svećeniku ukopninu, samrštinu, pogrebicu (a to su novci što se daju svećeniku za opijelo i pogreb mrca) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 218).*

ukor, m., *prijekor, opomena.*

Dobio je već dva tri ukora radi svoga rodoljublja od strane ministarstva, no ne dade se on uplašiti ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 133).* — Zapisuje mu se za prijetnju ukor u zapisnik, a za pogrde se odlučuje, da će mu ih svatko usmeno vratiti *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 83).* — ... podjeljujem vam službeni ukor, koji će biti prijavljen na nadležno mjesto [...] računam na to, da ćete se popraviti *(Nehajev, Bieg, 1917, 184).* — Tako pamet srdašcu upravi / Nemirnome svoj ukor oholi *(Preradović, Djela I, 1918, 12).* — U nesreći nema vremena ukoru *(Šenoa, Ilijina oporuka, 1932, 262).*

ukoran -rna -rno.

1. *koji kori, prekorava.*

Gospogja Ane (malo se naslonila u stô, ukornim naglaskom) *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 19).* — I u taj hip je htjela čuti više ukornih riječi, ona bi htjela da i njegovu pest očuti na sebi *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 45).* — I u taj hip je htjela čuti više ukornih rieči, ona bi htjela da i njegovu pest očuti na sebi *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 61).*

2. *koji zaslužuje ukor, prijekor.*

Eno nezahvalna sina, gdě na ruglo izmitje domovinu svoju; jer da i jest u njoj što ukorna, pravi bi domorodac morao to sakriti plaštem sinovlje ljubavi! *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 23).*

ukoravati ukoravam, trajno od *ukoriti.*

I u Papinoj državi bilo je suda Inkvizicije; ali nije bilo nesmilja sudova Filipa španjolskoga, koje su Pape ukoravali ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 493).* — ... ode k' mjestnom župniku, koji je bio čovjek prestrog moralista i dočeka starca Martinaša, kano na vile, te ga stane ukoravati, kako je zlo odgojio kćer *(Stojanović, Slike, 1881, 82).* — Bilo mu je blizu četrdeset godina, a ne bijaše niti oženjen, niti je bio ocem. Ne. Sudac se je samo bavio pitanjem, kakav treba da bude brak, kako valja odgajati djecu [...] Kada ga stalo ukoravati, zašto on svoje teorije već u praktičnom životu ne izvadja, to jest, zašto se ne oženi, da može prema svojim nazorom odgajati, priznao bi, da ima »svoj ideal«, nu da je još nedozrio, pa da ga uztrpljivo čeka *(Kovačić, Bježi-hajka, 1910, 106).* — Od koriti složenice su pored prekoriti (prekoravati) i ukoriti (ukoravati) još prokoriti, t. j. malo ukoriti ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 118).* — Bilo mu je blizu četrdeset godina, a ne bijaše niti oženjen, niti je bio otcem. Ne. Sudac se je samo bavio pitanjem, kakav treba da bude brak, kako valja odgajati djecu [...] Kada ga stalo ukoravati, zašto on svoje teorije već u praktičnom životu ne izvađa, to jest, zašto se ne oženi, da može prema svojim nazorima odgajati, priznao bi, da ima »svoj ideal«, nu da je još nedozrio, pa da ga uztrpljivo čeka *(Kovačić, Bježi-hajka, 1944, 367).*

ukoren -a -o, *koji je dobio ukor.*

Sutradan je Luka preslušan, da li je zaljubljen. Pošto se je usprotivio naredbi, da o svojem zaljubljenju ima podnijeti pismeni izvještaj, ukoren je i oglobljen *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 80).*

ukoričen -a -o, *koji je u koricama, uvezan.*

... i tamo nizovi crveno i zlatno ukoričenih knjiga za odlikaše! *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 186).* — Puritanski slabokrvan tip, uvijek u crnini sa crvenim brošem [...] i sa crnim molitvenikom u ruci, koji je zlatno ukoričen ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 212).*

ukoričiti ukoričim, *staviti, uvezati u korice*, ovdje u značenju *vezati, sputati.*

Uzalud udaram na betonirane obale, u koje me, kao knjigu ukoričiše *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 56).*

ukorijeniti se ukorijenim se.

1. *pustiti korijen.*

O da znadeš, mog života dušo, / Kak' duboko stablo s' ukorijeni; / Tko bi stablo iščupati kušo, / I srce bi izvadio meni *(Šenoa, Pjesme, 1933, 63).*

2. *postati dijelom koga ili čega, učvrstiti se; uvriježiti se.*

Kuljanić je medju ostalim brižljivo nastojao oko toga, da se nikakove predsude neukorene u mladjahnom sèrcu sina njegovoga ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 106).* — Kuljanić je medju ostalim brižljivo nastojao oko toga, da se nikakove predsude ne ukoriene u mladjahnom srcu sina njegovoga ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 137).* — Čudno, baš nerazložno uvjerenje bijaše se ukorienilo u njem ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 131).* — I ovdje se hrvatstvo teško ukorjenilo *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 224).* — No ta toli željena sloga nije se među ta dva zaista znamenita muža mogla pravo ukorijeniti *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 183).* — Suvišna patetika bila se duboko ukorijenila na našem pozorištu, i mnogo je već muke stajalo i stajat će još i više, dok se neprirodno deklamovanje iskorijeni *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 230).*

ukorijenjen -a -o, *koji je duboko usađen; uvriježen.*

Ona je već u prvi mah osjetila, da njih dvoje veže srodnost duša, koja se ne da ničim ni steći ni pomutiti, koja ne odvisi od vanjskih uticaja, nego je ukorienjena u dnu ljudskoga srca *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 51).* — Ona je već u prvi mah osjetila, da njih dvoje veže srodnost duša, koja se ne da ničim ni steći ni pomutiti, koja ne ovisi o vanjskim utjecajima, nego je ukorijenjena u dnu ljudskoga srca *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 53).* — ... aprioristični pojmovi o dobrom i o lijepom, to su baza evropskog moralnog zakona, koji je ukorijenjen u našim dušama od početka *(Krleža, Evropa danas, 1935, 24).* — ... osjećaj za

pravdu tako je ukorijenjen ... *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 83).* — ... osjećaj za pravdu tako je ukorienjen ... *(Nehajev, Eseji I, 1944, 145).* — Ona je već u prvi mah oćutjela, da njih dvoje veže srodnost duša, koja se ne da ničim ni steći ni pomutiti, koja ne ovisi od vanjskih utjecaja, nego je ukorijenjena u dnu ljudskoga srca *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1950, 172/173).*

ukorijenjeni -a -o, odr. od *ukorijenjen.*

Možda bi se već tako ukorijenjeni instinkt bio ražegao do ljubomora, i moj bi život bio udario natrag ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 201).* — ... al' te želje su idealne, neizvedive; one nisu jake oboriti stari ukorijenjeni sistem ... *(Šenoa, Vladimir, 1933, 78).*

ukoritelj, m., *onaj koji kori, prekorava, kritizira što.*

... prijatelj je korisni marljivom radiocu a oštri ukoritelj lijenčini i ... *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 41).*

ukoriti ukorim, *uputiti prijekor, prekoriti, kritizirati.*

Sada je dosta, Kamilo, ukori starija sestra djevojku, a ova se malko zarumeni *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 190).* — Dakle vas taj gospodin uznemiruje? Nu čekajte ja ću ga ukoriti za to nedjelo, te vam mogu dati rieč, da će odsada vaše žene i djevojke imati mira *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti V, 1895, 178).* — Čovjek pedantan, koji će sustaviti kočiju i ukoriti cestara, ako mu se čini, da koji kamen nije na pravom mjestu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 84).* — Bolje bi bilo, da šutiš! Kako ti može šta takva u staru glavu i sunuti? ukori Tomo ženu ... *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 15).* — ... kad hoćemo koga ukoriti, jer je učinio što nije imao učiniti, kaže mu se: Ne valja ti posao *(Kušar, Narodno blago, 1934, 85).* — Od koriti složenice su pored prekoriti (prekoravati) i ukoriti (ukoravati) još prokoriti, t. j. malo ukoriti ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 118).* — Mali se je međutim bez riječi i bez oklijevanja bacio na prvu zdjelu [...] No, no, no, ne trebaš odmah biti tako lakom, to nije fino, ukori ga mamica *(Batušić, Argonauti, 1936, 18).*

ukoriti ukorim, ovdje u frazi *ukoriti nož* u značenju *staviti nož u korice.*

Kaže se: ukoriti i iskoriti nož, t. j. udariti na nj kore i izvaditi ga iz kora *(Kušar, Narodno blago, 1934, 205).*

ukorjenjenje, n., *ukorijenjenost, usađenost.*

... jer se Šimunović svojim odlaskom iz rodnog mu kraja [...] nesamo odreče još čvršćeg ukorjenjenja u grùdu gdje se rodi, no također poruši time i stare poetske kule i čardake u kojima se gnijezdile sanje što ih je on znao majstorski plesti ... *(Nazor, Eseji i članci I, 1942, 156).*

ukorno, prilog, *izražavajući ukor, prijekorno.*

A što bi se tako već i držala! – javi se starica, a glas joj zazvuči više ukorno, nego utješno *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 121).* — Taman kao i otac njegov, kad bi je gledao ukorno i naglašavao oštro citate iz starih pisaca *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 49).*

ukos, m., *trava za košnju.*

Za usjeva njive uzprljane, / Za ukosa malo je i bilo *(Martić, Osvetnici V, 1881, 105/106).*

ukosiriti ukosirim, *nakriviti, nagnuti u jednu stranu.*

Odmorni konji snažno povukoše ukosirivši glave ... *(Bertić, Na velike škole, 1901, 27).* — Noseć torbu, glavu bi malo ukosirila, kao dobra bedevija, ruku s maramicom daleko od sebe odbacila, a od uprtanja sva bi se živa iskidala, dok ne bi iz sela izišli [...] suknja bi za njom sve frcala [...] Sve bi putom stajao svijet za njima, pa u sebi govorio: »A vid' der [...] kako se to cifrati znade!« *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 28).*

ukosiriti se ukosirim se, *izviti se, nadviti se nad kim.*

Koliki bi mjesec bio?! – ponovila začudjenim i srditim glasom, i stala malo ukosirivši se na njega *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 115).*

ukositi ukosim, *skupiti košnjom, nakositi.*

I zbilja, dospjeli su, da do jutra pokose toliko, koliko bi dva kosca ukosila koseći cijelu noć *(Turić, Igra životom, 1909, 113).*

ukositi ukosim, *postaviti ukoso, nakriviti.*

Ukositi, ukriviti, naheriti glavu znači: namjestiti je na stranu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 65/66).*

ukositi se ukosim se, ovdje u frazi *srce se ukosilo komu* u značenju *silno se ražalostio tko.*

Kad djevojka ugleda ga mrtva: / Srce joj se umah ukosilo, / Sva pobliedi, očima zamieni, / I na zemlju jadna mrtva pade *(Botić, Pobratimstvo, 1885, 14).* — Da, da, ja sam umro, ili sam oslijepio u kojoj bolnici! Srce

mu se ukosilo, zadrhtalo. Zadrži dah *(Matoš, Umorne priče, 1909, 144/145).*

ukosnica, f., *kopča kojom se skuplja, pričvršćuje kosa.*

Popravila si bila ukosnicu i u tome neznatnom činu otkrio zaljubljeni čovjek toliku ljepotu kretnje, da je uskliknuo glasno: »Ah« *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 85).* — Da zadjenem te, iskro vječna kriesa, / Za ukosnicu u mirisne kose *(Tresić-Pavičić, Valovi misli i čuvstava, 1903, 96).* — I Sara je pače metnula novu ukosnicu u kosu *(Sudeta, Proza I, 1943, 199/200).* — Popravila si bila ukosnicu i u tome neznatnom činu odkrio zaljubljeni čovjek toliku ljepotu kretnje, da je uzkliknuo glasno: »Ah« *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 159).*

ukosnik, m., *ukosnica.*

Predmeti za nakit: ukosnik (igla ili drugi nakit pletenice; vilica kojom ženske pritvrđuju pletenice da se ne razaspu *(Kušar, Narodno blago, 1934, 106).*

ukoso (u koso), prilog.

1. *u jednu stranu.*

... a pahuljice usitnile, zagustile i, zalepršavši ukoso, pokrile crninu *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 68).* — Pada snijeg. Pada. Vjetar ga ukoso nosi i slaže od njega, kao da se igra, vijugave smetove ... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 158).*

2. u frazi *pogledati ukoso* u značenju *pogledati sa zazorom, sumnjičavo.*

Međutim gosp. ga je sreski pogledao samo napola i u koso, pa onda bez ikakvog osvrtanja nastavio dalje ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 121).* — Međutim gosp. ga je sreski pogledao samo napola i ukoso, pa onda bez ikakvog osvrtanja nastavio dalje ... *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 142).* — Dobro čeljade, tim načinom svakako izazvano, pogleda ukoso [...] i zamrmlja pri tome nešto u suhi brk ... *(Draženović, Djela II, 1947, 89).*

ukošničiti ukošničim, *skupiti u košnicu.*

... i Ossian je odlučio čim pohvata nekoliko rojeva i ukošniči ih, odnijeti nekoliko košnica u tu šumu, da dobije čisti lipov med *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 413).*

ukotiti se ukotim se, *razmnožiti se (o krpeljima).*

Životinje se kote, legu (t. j. dolaze na svijet). A to vrijedi i za sitne životinje; tako se kaže da se zakotili u kući miši, da se krpelj ukotio psima u uši ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 28).*

ukotviti se ukotvim se, *usidriti se.*

Doploviv u čas u luku, ukotvi se u svojih mirnih dvorih *(Veber-Tkalčević, Nadala Bakarka, 1886, 250).*

ukotvljen -a -o, *koji je usađen, utisnut.*

Bilo bi najprije potrebno da se odredi pojam subjektivnosti, pojam onoga jezgrovitoga našega »Ja«, koji je u centru nas samih ukotvljen kao igla šestila u geometrijskoj kružnici ... *(Krleža, Novele, 1937, 63).*

ukovati ukujem, *kovanjem umetnuti, ugraditi u što; obložiti što plemenitom kovinom, okovati.*

... pozlaćen kip Bogorodice, a pred njim bješe ukovano hrastovo klecalo *(Šenoa, Kletva, 1934, 203).* — Šumareve zube dade ukovati u zlato i objesi kicoški o lancu na satu, kako je šumar nosio na lancu o prsluku jelenske očnjake ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 40).*

ukovica, f., *nakit koji se nosi na glavi načinjen od na žici ukovanih novčića.*

Predmeti za nakit [...] ukovica (na kovnoj žici ukovani novci koji se nose na glavi nakita radi) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 106).*

ukovrčan -a -o, *koji je uvijen nalik na kovrče.*

... okrene neki zanatlija, po svoj prilici postolar, uzvijena ukovrčana crnog brka ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 205).*

ukožen -a -o, *koji je obložen kožom.*

Ne mogavši kod kuće zaspati, uzme gvozdenu ukoženu toljagu od kojih četrdeset kila i ode u pustu Bulonjsku Šumu *(Matoš, Umorne priče, 1909, 144).*

ukradati se ukradam se, *gubiti se, nestajati.*

Siv se penje soko proz oblake, / [...] / I ukrada vidu očinjemu *(Martić, Osvetnici I, 1861, 6).* — Mirko jada, ne što s rana strada, / No što mu se vid oku ukrada, / Pa nevidi ko je na mejdanu *(Martić, Osvetnici III, 1865, 158).*

ukradom, prilog, *tako da nitko ne vidi, potajno, krišom.*

... i vidjela se koja debela suza gdje se ukradom opuzuje niz oporna njihova lica *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 88).*

ukraj, prijedlog, *pokraj, kraj.*

Ukraj groblja naložili vatru ... *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 18).* — Usred vrtloga bečkoga, ukraj divnih brego-

va gornjega Dunava [...] svagdje mišljaše krasna žena prvom mišlju na njega *(Gjalski, Osvit, 1892, 295).* — Pod krušičkom gorom ima staza mala, / Ukraj staze tamo dva su hrasta stala *(Velikanović, Otmica, 1901, 7).* — Trče oni kao vjetar ukraj polja, ukraj rijeka, ukraj livada i brda, ukraj dolina i brda *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1920, 36).* — U prvi sumrak stadosmo u jednom prodolu punom gorostasnih topola ukraj potoka, koji izviraše podno šumskoga jaza *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 393).* — ... a podvorak je izvorčić pod obalom ukraj veće rijeke *(Kušar, Narodno blago, 1934, 19).* — A onda tamo ukraj plotova, gdje su se drugari prozvali i podijelili plate među se ... *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 8).* — Maljušna je ruža cvala / Sama ukraj puta *(Harambašić, Lirika II, 1943, 122).*

ukraj, prilog, *u stranu.*

Baci ukraj strašno to orudje *(Demeter, Teuta, 1891, 64).* — I otvori ona širom ljesu, stade ukraj i stade mamiti ... *(Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, 1926, 319).*

ukras, m.

1. *ono što služi uljepšavanju i ukrašavanju; nakit.*

... a ljudi i ne rade, kao mi, samo trguju, prodaju stakla i ukrase i zlato i biser *(Nehajev, Vuci, 1928, 95).* — Propade nam kraljevstvo, ali izvornost naše narodne duše ovjekovječismo u predivnim narodnim ornamentima uklesanim u tvrdi kamen i mramor [...] Jedinstvenost i organičnost te kulture prenijesmo u naše bajne narodne vezove i poslije hiljadu godina sačuvasmo iste ukrase *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 233).* — ... ali je pripazila na majčinu haljinu i ukras *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 79).*

2. *pren.*

I sluškinje bile u nje same krasotice: mladjahne, vesele, sputne, i ona ih pokazivala svojim gostima kao dragocjen kućni ukras i dičila se njima *(Šimunović, Gjerdan, 1914, 118).* — Ana je kroz čitav roman ukras plesa, salona, ateliera i zaseoka, kamo god ju pisac stavlja *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 13).*

ukrasan -sna -sno, *koji krasi; koji je krasan.*

... kostanjevečki vlastelin, koji je s tim člankom osim svog ukrasnog pridjeva kao »spreman upravnik« dobio još i indirektan naslov »priznatog autoriteta u ustavnoj nauci« *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 78).* — ... obuhvati ocjenjivačkim pogledom obronak sa stepenicama i ukrasnim travnicima ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 157).* — ... napregne se da izabere ukrasan početak, da prvom rečenicom pokaže široko znanje *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 166).*

ukrasitelj, m., *onaj koji ukrašuje.*

... s toga stoji sada u Zagrebu veličanstveni hram sv. Stěpana, što su onda naški klerici polazili Bolonju i drugu umětnu Italiju, odakle su doněli i u tom hramu naměstili umětnih tvorovah, kojimi se sada Zagreb uprav ponosi; s toga je i izkitjena ista crkva po onom ukusu, koji je u uzoritom g. kardinalu, slavnom ukrasitelju njezinu ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 133).* — ... često tako brižno poziva ukrasitelja soba, da mu oživi hladne zidove? *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 106).*

ukrasiti ukrasim, *staviti ukras; uljepšati.*

... njegovi radnici, koji su mu od srca bili privrženi, natjecali se, kako će što ljepše ukrasiti dom budućoj gospodarici »Čardačinâ« *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 92).* — Kad bi u bližnjem kupalištu ples, – Dora ga je morala ukrasiti svojim licem *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti V, 1895, 133).* — Ciele noći prosjedio bi pred lampom, sakupljajuć citate i motta, kojimi će ukrasiti svoje čitanje *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti V, 1895, 175).* — Da, nenadani susret ukrasio mi je boravak u Americi *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 321).* — ... Stvorac sveznajući, / Koj' ukrasi svijeta širinu *(Šenoa, Pjesme, 1933, 393).* — Dok je prije znao Saskiju ukrasiti perjem i nakitom [...] ovaj posljednji njezin portret savršena je jednostavnost ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 147).* — O ti ljubo moja, spasi mene, spasi! / Izbavi me iz tog pakla nesretnoga, / I dobrotom divnog, milog srdca tvoga / Opet cviećem stazu žića mog ukrasi! *(Harambašić, Lirika II, 1943, 135).*

ukrasiti se ukrasim se.

1. *postati ljepšim, uljepšati se; urediti.*

Tad će Novgorod još više ukrasiti se, i uzveličiti u miru *(Kukuljević, Pripovĕsti I, 1842, 75).* — Još koji dan i početi će cvasti proljetno poljsko cvieće, zabielit će se glog

[...] a u to će doletjeti laste iz toplijih krajeva, propjevat će slavuji i sva će se zemlja pomladiti i ukrasiti *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 271).* — ... se čitavo čovječanstvo dade razrezati u dvije pole: u ljude, koji pretežu k misli, akciji, budućnosti, koji nehajni za prošlost svoju poziru udilj u sutrašnji dan, i u ljude, koji se stalno zanašaju čuvstvom, koji se sveđer oziru na prošlost, te čekaju čudo, da im se život ukrasi po jednaku času prošloga dana *(Draženović, Djela III, 1948, 418/419).*

2. peior. *opiti se.*

... nakitio se vina, iskitio se vinom, nakvasio se vina – ala se ukrasio (opio!) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 99).*

ukrasivati ukrasujem, *činiti lijepim, uljepšavati.*

... a što se vina proda, od toga se popravlja i ukrasuje crkva *(Nehajev, Vuci, 1928, 204).* — Ženi jednoga moga dobrog znanca tako je dobro stajala crnina, da je počinio samoubojstvo, samo da ona nosi crninu i ukrasuje svijet svojom ljepotom *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 207/208).* — Vedro ljetno dalmatinsko nebo! [...] Tvoje plavilo, kome nijedno drugo ne sliči, tako odlučno, a opet tako nježno dijeli konture brda od ostalih oblika, da ih ističe i ukrasuje u prostoru do gotovo nadstvarne ljepote *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 117).*

ukrasti ukradem.

1. *otuđiti, prisvojiti što tuđe.*

Ja sam vam već podavno pripoviedao, što mi se je dogodilo na njekom vašaru, kako su me čipkari totovi izlemali svojimi batinami, što sam od jednog htjeo ukrasti svilenu maramu *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 26).* — Ja znam ukrasti [...] a drugi ne znadu, pa stradaju. I pripovijedao mu je, kako je starinski neki narod imao zakon, da je slobodno ukrasti, ali ukrasti lukavo, da te ne ulove u kradji ... *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 47).* — Ukrasti, ukrasti, tisuću puta radje nego prosjačiti! *(Kosor, Razvrat, 1923, 276).* — Ja više ne hodam, no se po njoj kradem, kao uhoda, koji nešto vreba, kao tat, koji bi htio nešto ukrasti *(Nazor, Priče s ostrva, iz grada i sa planine, 1927, 201).* — Kćeri moja, da znaš, što je propatilo koljeno Frankopansko [...] Korvin nam je ukrao Senj, Venecija Krk! Zovem se knez senjski i krčki, a gdje mi je Senj, gdje Krk? Ne pomaže ni pravica ni oružje, ni pismo ni moć – zvijer bih morao biti, da ričem i pandžama ranjavam! *(Nehajev, Vuci, 1928, 71).* — Ali ukrasti se ne može. – Znam. Krava je velika, ne stane u torbu *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 73).* — Ali on će ukrasti kod kuće deset dinara, pa će joj kupiti licitarsko srce ili će joj platiti čašu piva na prvom sajmu *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 78).* — Cvrkutom ste tužnim zaplakale: / Tko nam to ukrade / Strehu gnijezdâ punu? *(Goran, Pjesme, 1948, 110).*

2. u frazi *iz očiju ukrasti* u značenju *ukrasti na vrlo vješt način.*

Iz očiju ukrasti znači: ukrasti osobitom vještinom *(Kušar, Narodno blago, 1934, 138).*

ukrasti se ukradem se, *iskrasti se, otići neprimjetno, kradom.*

... htiahu se uprav potajno iz kuće opet ukrasti ... *(Kukuljević, Bratja, 1843, 15).* — Žrtva padè, duša se ukradè *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 63).* — Ukradi mi se – bilo kasnom urom / Svom snagom krilâ vini mi se o vrat *(Palmović, Pjesme, 1883, 112).* — Po sata zatim ukrade se Teodoro iz otčeve kuće, pa se prezavo šuljao vrtom *(Kumičić, Sirota, 1885, 313).* — Ako me ne dadne za njega, ukrašću se u po bijela dana i pobjeći s njime na kraj svijeta, ako to on htjedne *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 23).* — Kad smo kao sinoć po večeri polijegali i drugi pozaspali, ukradem se tajom i nečujno iz svoje sobe i potražim Imrino burence šljivovice *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 216).*

ukrašavati ukrašavam, *uljepšavati, resiti.*

Narav mati ljubavlju nam / Sve na svietu ukrašava: / I na grobu zapuštenu / Nikne barem rosna trava *(Harambašić, Izabrane pjesme, 1895, 164).* — ... kada sam se bojao otvoreno reći da je ljubav bolest i kada sam značenje ljubavi ukrašavao svakovrsnim alegorijama *(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, 1938, 77).* — Brežuljke, što se protezahu prema jugu ukrašavaše svojim konturama raslinje srebrne boje ... *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 35).* — Sunce se već bilo popelo na nebu i njegovi presjajni plamenovi ukrašavali su predmete svuda uokolo *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 116).* — Njegovo su ozbiljno lice ukrašavale zlatne naočale *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 67).*

ukrašivati ukrašujem, *ukrašavati.*

Pet stotina stupovâ od porfira, zmijevnika [...] i drugog dragocjenog mramora ukrašuju ovaj hram, koji se tako izvana, kao i unutra od poda do svodova najkrasnijim mramorom, nakiti, mozajici [...] obasut predstavlja *(Nemčić, Putositnice, 1898, 378).* — Tako se moli Ivan Meštrović [...] kao renomirani katolički kipar, koji svojim šizmatičkim kipovima ukrašuje katoličke žrtvenike ... *(Krleža, Deset krvavih godina, 1937, 179).*

ukratko, prilog, *na najkraći način; u nekoliko riječi, jednom riječju.*

Namjeste se oko stola i ukratko pripovjede, što se zbilo onoga jutra *(Šimunović, Sa Krke i sa Cetine, 1930, 60).* — Ukratko je smislio put, kojim bi poći bilo *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 62).* — Momak je znao svoju vrijednost: da je zgodan, »feš«, da je dobro odjeven, da dobro pleše i pjeva, ukratko da je ugodan u društvu ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 18).* — Samo bi kadikad znala utonuti u neki zanos [...] da kao ptica selica [...] poleti negdje u veliki svijet, da nađe veliku ljubav, jednu, dvije, stotinu, da muškarcima smućuje pamet, da se lijepo odjeva, da se kiti bogatim draguljima, ukratko, da živi *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 37).*

ukrcati ukrcam, *smjestiti teret u prijevozno sredstvo, utovariti.*

U luci, naša se lađa usidri. Mi ćemo čamcima u grad i odanle željeznicom u Kairo; brod će ukrcati ugljen pa će otploviti u Aleksandriju ... *(Nazor, Putopisi, 1942, 32).* — Blokovi naslaganog tereta, što su ga brodovi iskrcali ili će ga ukrcati ... *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 92).*

ukrcati se ukrcam se, *ući u putničko prijevozno sredstvo.*

Prošao cielim svietom, vidio Ameriku – nosio meni i majci dukata i svilenih rubaca. Htio se i po drugi put ukrcati, – otidje u Indije *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 39).* — ... kako još onda niesu plovili redovno parobrodi po hrvatskom primorju, ukrca se sa kumom, koji ga je dočekao na Rieci [...] u barku na put u Vinodol *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 42).* — Eno nam ladja našijeh u portu. Ukrcajmo se, ponesimo barjak i Sv. Vlaha, pa odjedrimo – kako naši davni oci! *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 45).* — Prošo cijelim svijetom, vidio Ameriku – nosio meni i majci dukata i ubručića od svile. Ukrco se i drugi put za Indiju *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 36).* — Na dan svetoga Duje u jutro rano ukrcao se je na željeznicu u rodjenom seocu D ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 137).* — Šimun se ukrca u prva kola i odveze se kući *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 146).*

ukrcavanje, n., glag. im. od *ukrcavati.*

Megjutim natovarivanje prtljage i ukrcavanje putnika zateglo je odlazak do sutona *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 5).* — ... i pozvao kapetana, da ne preuzme nikakvo ukrcavanje robe u Jakinu, već neka se odmah otputi na Rijeku ... *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 61).*

ukrcavati ukrcavam, *smještati robu za otpremu u prijevozno sredstvo.*

Učenjaci su cijeli dan na kopnu i vrše istraživanja, penju se na nedaleki ugasli vulkan, dok fregate neprestano ukrcavaju hranu *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 180).* — ... one kolonijalne afrikanštine, o kojoj sanjaju djeca pred izlozima trgovina mirodija, gledajući rozine, vaniliju, cimet i čokoladu i crnce što na limenim cimerima dućanskim ukrcavaju na lađe pakete kolonijalne robe *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 326).*

ukrcavati se ukrcavam se.

1. *ulaziti u prijevozno sredstvo.*

... a vidi se i onaj crni otvor na prednjem dielu brodova, kroz koji se ukrcavaju te dugačke i debele grede *(Kumičić, Primorci, s.a., 20).* — Već po treći puta svi moraju da otvaraju i daju na pregledbu svoje torbe, a onda se ukrcavaju u vagone ... *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 35).* — Prikupljamo stvari, ribari se ukrcavaju i krećemo *(Angjelinović, Nad gorama nad vodama, 1937, 57).*

2. *zapošljavati se na brodu kao pomorac.*

Mornari hrvatskoga Primorja kao i mornari iz Dalmacije ukrcavaju se na brodove svih zastava, samo ne na njemačke *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 60).*

ukrčiti se ukrčim se, *skloniti se, nestati.*

Ne može da posluša oca, koji ga neprestano moli i nagovara, neka se ukrči za koji dan iz sela *(Turić, Igra životom, 1909, 162).*

ukrditi ukrdim, *skupiti u krdo.*

... ukrditi ovce: skupiti ih u krd *(Kušar, Narodno blago, 1934, 33).*

ukrenuti ukrenem, *okrenuti, preokrenuti.*

... (Da Bog starost ukrene u radost!) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 188).*

ukresati ukrešem.

1. *krešući učiniti da što počne gorjeti, izazvati plamen.*

Nakupi brzo suvadi i grančicah, ukreše i izloži vatru *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 118).* — Sjedoše. Zvonar ukreše svieću, učitelj se izkašlje, brico ruke protare te za žlicu *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 8).* — Tu bi ulovio pticu, ukresao si vatre, te si je izcmario na drvenu ražnju i utažio glad *(Kovačić, U registraturi, 1911, 149).* — Arif lagano dotrči do zemljane peći, skine s nje šibicu, ukreše i zapali petrolejsku svjetiljku, koja je visjela na musandri. U sobi planu blijedo svijetlo ... *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 81).* — Oganj se šibicama pali [...] kad se tare drvo o drvo; kreše se (ukreše se ili usiječe se) kresivom ili sjecalom *(Kušar, Narodno blago, 1934, 15).*

2. *upucati, ubiti iz puške.*

Ta on bi vas ukresao kao zeca, pa makar morao sto puta na vješalih poginuti, samo da vam se osveti *(Becić, Zavjet, 1882, 46).* — ... nemoj je snubiti; da zna Mato, iz puške bi te ukresao *(Draženović, Djela II, 1947, 26).*

ukresnuti ukresnem, *zapaliti.*

Nešto se u moru razsvietlilo [...] Gospodar ladje bit će ukresnuo žigicu, da zapali lulu *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 52).*

ukrijepiti ukrijepim.

1. *okrijepiti, osnažiti, učvrstiti.*

... gromkim glasom naviestio svomu stadu sa propovjedaonice, da će za koji dan stići vrhovni pastir [...] da i ovo skromno stadašce ukriepi u vjeri Hristovoj *(Tomić, Pošurice, 1887, 114).* — Imala je dosta primjera, koji su ju samo još ukriepili u njezinu uvjerenju *(Tomić, Melita, 1899, 22).* — On je bio jak i liep: medovina i sokovi / Rajskog voća ukriepili u junaka mišce jake *(Nazor, Živana, 1902, 45).* — Bog mu ujačio, ukrijepio desnicu ruku! *(Kušar, Narodno blago, 1934, 208).*

2. *utvrditi, potvrditi.*

... jer te rieči bijahu dovoljne ne samo njegov uzdrmani ugled uzpostaviti, nego i njegove razklimane osnove sa Živkom opet ponešto ukriepiti ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 156).* — I jedini izdajica je trag [...] Njega slijedi čuvar, da prepadne zvjerokradicu ili da ukrijepi svoje sumnje veličinom otisaka i smjerom bijega *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 68).*

ukrijepiti se ukrijepim se.

1. *okrijepiti se, povratiti snagu, ojačati.*

Sam se javor sobom razgovara / [...] / U sried drača i tvrda kamena, / U sried magle i debela hlada, / Ter se jadan ukriepit ne mogu, / Ni pomolit glavu na vidjelo. / Kamen ne da, da u zemlju rastem, / Magla ne da, da se u vis dižem, / A drač ne da, da ukriepim snagu *(I. Mažuranić, Pjesme različne, 1895, 47).*

2. *steći sigurnost, učvrstiti se u kakvu uvjerenju.*

Djevojka, odbiv navalu bezobraznoga razučitelja, ukrijepi se još jače u tvrdoj odluci ... *(Šenoa, Branka, 1933, 47).*

ukriomčariti ukriomčarim, *nabaviti na nezakonit način.*

Nismo smjeli pušiti, i pušili smo grozan duvan, koji nam je ukriomčario pekar oko jedanaest sati prije podne ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 199).*

ukriti ukrijem, *krijući dobro sakriti.*

Da ukrije suzne oči [...] ostade tu u bašči, da odahne na zeleni *(Mulabdić, Zeleno busenje, 1898, 63).*

ukriti se ukrijem se.

1. *sakriti se.*

Vidite li gdje nam živit nema / Ni u mrklu lugu jelovomu, / Ni pod stienom ukriti se živu *(Martić, Osvetnici II, 1862, 67).* — U slogove se zvonka ukri pjesan *(Palmović, Pjesme, 1883, 117).*

2. *pokriti se.*

Zimi se pokrivačima dobro zavijemo i ukrijemo (dobro se pokrijemo) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 79).*

ukrivan -vna -vno, *koji je kriv, koji nije prav.*

A mi valja da odužujemo, / Što jim kod nas stoji za ukrivno *(Martić, Osvetnici II, 1862, 121).* — Sudac bio – jur ga sudjav tišti, / Da odplaća, što ostà ukrivan *(Martić, Osvetnici IV, 1876, 66).*

ukrivati ukrivam, *sakrivati.*

Jer ukriva taj ubrani, / Nedostajni, plahi stvor *(Palmović, Pjesme, 1883, 65).*

ukrivo, prilog, *na pogrešan, krivi način.*

Onda se traže izgubljene stvari, koje su nekud preko noći nestale [...] Traže se dugmeta, traže se manšete, odijela, ogrtači; ukrivo se vežu kravate u žurbi, pa se opet nervozno razvezuju i opet vežu ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 227).*

ukrižˌ prilog, *tako da se siječe pod pravim kutom u obliku križa.*

Spušta se pločastom hridinom, ispresječenom ukrižˌ drvenim pukotinama – mozaik više no stoljetnog umijeća *(Draženović, Djela I, 1947, 102).*

ukrižak, m., *šnita kruha.*

Hljeb se nožem reže ili križa [...] Nareznica, ukrižak, kriška hljeba to je odrezani komad *(Kušar, Narodno blago, 1934, 95).*

ukrkačiti ukrkačim, *nositi koga ili što na ramenima odnosno leđima, na krkače.*

Fellah reče, da će ga on prenijeti na sebi. I, vjeruj se, prepliva vodu, ukrkači ga na ramena i prenese ga na onu stranu *(Nametak, Ramazanske priče, 1941, 61).*

ukrotiti ukrotim.

1. *učiniti krotkim, mirnim; pripitomiti.*

Mila vaša rěč mogla bi ukrotiti divlju zvěr u gori, a blagi vaš pogled vraga pretvorit u angjela, kamo li da neublaži mene – roba vašega.« *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 89).* — Savladat znade zmijski skot / I pogledom ukrotit jednim *(Špun-Strižić u Šenoa, Antologija, 1876, 302).* — ... al u isti čas stigoše požeške katane kočiju i podje im za rukom sustaviti i ukrotiti poplašene konje *(Tomić, Pošurice, 1887, 117/118).* — Mila vaša rieč mogla bi ukrotiti divlju zvier u gori, a blagi vaš pogled vraga pretvoriti u angjela, kamo li da ne ublaži mene – roba vašega.« *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 115).* — Ukrotiti ću dvie do tri gazele / I samo tebi dat ću darak taj *(Harambašić, Izabrane pjesme, 1895, 20).* — Ali je janješce brzo ukrotilo vuka; ratnik se prometnuo u ljubavnika *(Nehajev, Vuci, 1928, 147).* — Naskoro iđaše po gradu tajni šapat, da se neukrotivi lav g. »Topolcovich« ženi, Lucija Dobranićeva da ga je sretno ukrotila ... *(Šenoa, Vladimir, 1933, 205).*

2. *obuzdati, svladati; suzbiti.*

... kad sam ja kao komesar ovamo poslan bio, da ukrotim gvozdenom rukom tu uskočku zvjerad ... *(Šenoa, Čuvaj se senjske ruke, 1932, 90).* — Pohiti u svoju komoru, da se baci na svoju postelju i da bar za nekoliko časaka ukroti vrućicu, koja mu je u svem tijelu plamtjela *(Šenoa, Kletva, 1934, 704/705).* — ... uznastojao je da ukroti svoju uznemirenu fantaziju *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 51).* — Ivan ukroti jezik kao zmiju, jedak bijes zaguši u grudima *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 14).*

ukrotiti se ukrotim se, *smiriti se, svladati se, stišati se.*

Neznašli,dasutopresvjetlagrofica![...]Presvet ... grofica ... ukroti se seljak; nu, meni ih je žal, bog i bogme na moju dušu! *(Kovačić, Fiškal, 1882, 10).* — Buka svijeta ukroti se pomalo ... *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 134).* — Nadao se svejednako, da će se čovjek ukrotiti, oženiti i postati bar mirnim plemićem, po kojem će se pleme Prodanića razploditi dalje i dalje *(Šenoa, Kletva, 1934, 730).* — Ne znaš li, da su to presvietla grofica! [...] Presvet ... grofica ... ukroti se seljak; no, meni ih je žal, Bog i bogme na moju dušu! *(Kovačić, Fiškal, 1944, 15).*

ukrpati ukrpam.

1. *prikrpati, dodati što ne pripada.*

Gospoda zagorski repari glasoviti su majstori, praveći [...] reklame za svoje repno sjeme. Znadu oni ukrpati i krupnih stvari u te povike ... *(Tomić, Za kralja – za dom I, 1894, 262).*

2. *dodati optužbama, oklevetati.*

Govorasmo prvo o koječem, o hrvatskim dakle poslovima, a on mi je naznačio u svakom poslu direktivu. Da sam i ja koješta zgodna ukrpao, možeš si misliti. Opisao sam Klefelda i našu kaptolsku gospodu, da si ni snijegom ne će oprati lica *(Šenoa, Diogenes, 1934, 123).*

ukrpati se ukrpam se, *prikrpati se, priključiti se.*

U našem selu ima do trideset seljaka votum. – Trideset i pet, – popravi ga Janko. – Dakle trideset i pet, ali bar trideset da je naših [...] a tvoja će briga biti, Janko, da se koj' ukrpa, ma i nemao votuma, ako bi došlo do tijesna *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 17).*

ukrpavati ukrpavam, trajno od *ukrpati.*

... jer vam se kod nas strašno ukrpavaju latinske sentencije *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 25).*

ukrstati ukrstam, *posložiti se, postaviti se u obliku krsta jedan preko drugoga, ukrstiti.*

Zaplivao mjesec nebeskim modrim morem, a uokolo njega ukrstale zviezde, pa trepere kao zlato na suncu *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 172).*

ukrstiti ukrstim.

1. *staviti jedan preko drugoga u obliku krsta, ukriž.*

Na mulju se mimo zida dvoje dragih šulja: / Ukrstili ruke biele; šapću l' il se ljube? *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 136).*

2. *pren.*

... kad sijevaju munje unakrst, uprijekrst: Ukrstile munje *(Kušar, Narodno blago, 1934, 14).*

3. u frazi *ukrstiti pute* u značenju *sresti se, sastati se s kim.*

Sve će biti opet ko što bješe, znaš li, / kada nam je slučaj ukrstio pute / ko znancima davnim, koji su se našli, / odjednom, i naglo začuđeni šute *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 135).*

4. u frazi *ukrstiti očima* ovdje u značenju *biti na umoru.*

No već trećeg dana zanijemio. Očima ukrstio, jedva što i diše. Krista, kad je vidjela, da će konac biti, prepustila ženama, da ga dvore, – a ona samo sjela na klupu i plakala ... *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 96).*

ukrstiti se ukrstim se, *prekrstiti se, prekrižiti se* ovdje u frazi *ukrstiti se od čuda* u značenju *napadno pokazati čuđenje.*

Razumije se u naručivanje kojekakovih gospodskih jela i u drugo. On zna to kratko i bistro zaiskati: »dva šnicla«, »jedan rosbratl«, »perkelt«, »crno pivo«, da se svi samo *uskrste* od čuda *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 88).* — Razumije se u naručivanje kojekakovih gospodskih jela i u drugo. On zna to kratko i bistro zaiskati: »dva šnicla«, »jedan rosbratl«, »perkelt«, »crno pivo«, da se svi samo ukrste od čuda *(I. Kozarac, Đuka Begović, 1942, 360).*

ukršiti ukršim, *ubrati, otkinuti.*

Pored ubrati cvijet reče se i: uzabrati, ukinuti, ukršiti, uskršiti, uščupati cvijet *(Kušar, Narodno blago, 1934, 25).*

ukrštaj, m., *sudar, sukob.*

Hrlo se u njem odigravao ukrštaj skroz protivnih misli ... *(Novak, Tito Dorčić, 1906, 83).*

ukrštati se ukrštam se, *prelaziti jedan preko drugoga u obliku križa.*

Pedesetak ljudi, ruku vezanih žicom, zbijeno je u četiri reda na sredini igrališta. Na nepomične likove sa tri strane pljušte meki mlazovi svijetla, ukrštaju se na njima, preko njih, kroz njih ... *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 399).*

ukrštavati se ukrštavam se, trajno od *ukrštati se.*

Staze nam se neprestano ukrštavaju, a da jedna drugu nimalo ne muti, kao oni nebeski bijeli magleni putevi, koji se nikad ne smrse ... *(Z. Marković, Let, 1920, 60).*

ukrućen -a -o.

1. *koji je stvrdnut, tvrd i krut.*

... a na svakom je stolu crna tintarnica, sjajne čelične škare, bočica s ukrućenim žutim ljepilom ... *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 104).* — I pregazi čitavu dragu, hvatajući se za obzid, ukrućen u ledenu koru ... *(Draženović, Djela I, 1947, 371).* — Zavrne rubače i potrči [...] a zaleđeni, kao lim ukrućeni rubovi skuta udarahu je po pocrvenjelim koljenima *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 139).*

2. *pren.*

Kad je prvi puta ugledao pred sobom ovu ženu, koja sad umire, mislio je, da će u novom proljeću oživjeti njegova sreća, ukrućena od mraza brigâ, vojevanja i vladanja *(Nehajev, Vuci, 1928, 318).*

3. *koji je ukočen i napet, nepomičan.*

Oči su im krvave, zubi stisnuti, mišice ukrućene, a ruke spremne da sve slome ... *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 163).* — Čitavu je noć probdio u dvorištu [...] stisnutih pesti i ukrućenih udova *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 186).* — Branka je stajala kao ukrućena *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 11).* — On sjedne ukrućen na rub naslonjača i odupre se rukama o koljena *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 151).* — ... taru znoj s lica, umaču od rada ukrućene prste u škropionicu, križaju se svetom vodom ... *(Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 93).*

4. *koji je neumoljiv i strog.*

Bilo je po toj prilici suditi, da je to star ukrućen tucibrat [...] čovjek vikao za plaću danas služiti Bogu sutra vragu, klati i paliti, nositi svoje stare kosti po svijetu ubijajući, dok ga drugi ne ubiju i i nogom u jamu ne turnu, ako ga gavrani ne pojedu *(Šenoa, Kletva, 1934,*

492). — Ispitivao je mogućnost: ukrućen čovjek, s konjskim naočarima, ne vodi računa o ljudskosti, nego ocjenjuje prema korisnosti *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 339).*

5. *pren.*

Najednom se nedaleko podiže poletna pjesma [...] i razlije se kao poplava, provali u mrki i borbeni skup, zapljuska o ukrućena srca, poprska uzavrelu žuć ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 91).*

ukrućeni -a -o, odr. od *ukrućen.*

Površina je bila sivo-crni ukrućeni mulj, sličan lavi *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 121).*

ukrućeno, prilog, *na ukrućen način, ukočeno.*

Ono četvero obučeno je u krutu odjeću, kao da je od papira, i miču se kao lutke ukrućeno *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 16).* — Čitavo vrijeme zabavljali su se načelnik i bilježnik s gostioničarom Pepikom, koji je imao navadu, da se drži ukrućeno kao lojana svijeća ... *(Kosor, Izabrane pripovijesti, 1950, 208).*

ukrućivati se ukrućujem se.

1. *postajati krutim, ukočenim.*

A posmijeh mu se sve više ukrućivao u kamenu ozbiljnost, nepristupnost *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 74).*

2. *poprimati oblik, uobličavati se.*

Sve riječi, svi gestovi, sve kretnje, svi oblici, boje i zvuci, koji su kroz Kraljevićev mozak proticali kao kroz posudu, sada se u mozgu ukrućuju kao neosporne činjenice ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 209).*

ukrupno, prilog, *u krupnom novcu.*

»Ko mora da kaže: »»Rržu mi novci po kesi«« ili »»Usitno se ne desilo, a ukrupno nemam««, tome je vrag uzeo šalu.« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 250).*

ukrutiti ukrutim.

1. *učiniti krutim, tvrdim.*

Studeni vjetar ogolio stabla do zadnjega lista i mraznim svojim dahom ukrutio površje zemlje *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 71).*

2. *učiniti strogim.*

A Milki misli ukrutile lice; iza svakog smiješka naglo se navlači tvrd izraz ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 23).*

ukrutiti se ukrutim se.

1. *postati krutim, stvrdnuti se; ukočiti se, stisnuti se.*

Premda mu se već ukrutiše prsti, nema snage da ih podvuče pod jorgan *(Matoš, Novo iverje, 1900, 153).* — Što se, do djavola, ukrutiste kao da ste na sudu? Anarhista bi trebao da se malko slobodnije ponaša *(Matoš, Novo iverje, 1900, 91).* — ... a i on se sâm nekako ukrutio, oči mu otežale, glava padala ... *(Car Emin, Starci, 1917, 70).* — Što se, do đavola, ukrutiste kao da ste na sudu? Anarhista bi trebao da se malko slobodnije ponaša *(Matoš, Novo iverje, 1935, 190).* — Iva bio najzad svladan, ali se zavio u svoj gunj, pa se ukrutio, uvukao u se, kao zmija pored ježa *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 178).* — Zemlja se ukrutila, pa pod korakom rijetkog prolaznika odzvanjala kao prazna bačva *(Kolar, Natrag u naftalin, 1946, 108).* — Ali Kate svoga staroga čuvara i ne vidi i ne čuje; bez misli i bez ćuti ukrutila se starica na rubu svoga opustjelog ognjišta ... *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 75).* — ... i uljegao u golemu klupu nadesno, gdje se i ukrutio kao tvrd i nepomičan kip *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 163).*

2. *pren.*

Ja sam star, bijel, nesretan, al' nesreća ukrutila se u mojoj duši kamenom. Nosim je kao grbavac svoju grbu do groba *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 296).* — ... moja tvrda odluka, zvijezda moga života, tvrda volja, koja se ukrutila poput kristala *(Šenoa, Branka, 1933, 43/44).* — Gospodin Franjo Tahi nije se kraj svoje medvjeđe naravi, koja se je po tolikim ljutim bojevima ukrutila bila, nimalo plašio ni leda ni mećave ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 163).* — No srce se ukrutilo s jada, s kletve, suha života ... *(Draženović, Djela III, 1948, 426).*

3. *postati strogim i neumoljivim.*

Od nevolja zadnjih godina knez se Ivan ukrutio sasvim, podivljao, ne vjeruje nikomu *(Nehajev, Vuci, 1928, 163).* — Nije se puno ni promijenio, no kao da se u duši ukrutio, a one brazde na čelu i obrazu postadoše dublje i oštrije *(Hanžeković, Novele, 1932, 43).* — Srce mu se ukruti, živci otupješe. Kad se koj' zlotvor previjao pod batinom pravde, kad je jaukao, da se je svakomu duša tresla, sjedio je Luka i gledao, i nije pri tom ništa ćutio ni straha ni smilovanja *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 23).*

ukuburiti ukuburim, *doći u težak položaj, osiromašiti.*

Mjesto osiromašiti može se reći i: obubožati, opotrebiti, a slično je i: ukuburiti (ili zapasti u kuburu, t. j. u nevoljno stanje) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 194).*

ukucan -a -o, *koji je zabijen kucanjem.*

Tu na zidu još ne visi on, ali klin je tu ukucan velik, i na njemu visi uže *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 272).*

ukučiti ukučim, *ukočiti, činiti koga ili što nepomičnim, negibljivim.*

Pokušam ponovno uspeti se, ali strah mi je ukučio uda i ja se ne usudih pogledati ni gore ni dolje ... Ovako nasukan, prilijepljen uz kamen očajavao sam puna dva sata ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 33).*

ukućanin, m.

1. *član obitelji i kućanstva.*

S ukućanima se pozdravi kao dobar znanac ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 39).* —Tekar o podne, kad mu je sestra doniela objed – Nikola je sam jeo odieljen od ukućana ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 178).* — Ali sve u taman, pred kućnim razdorom, pred slabostima i strastima ukućana, nemoćan je djedak Ilarija kao pred poplavom ili vatrom ... *(Kosor, Rasap, 1906, 4).* — ... a oko tople peći i niskog, širokog gvozdenog kreveta prši i živžika vrapčić, novi, pitomi ukućanin *(Matoš, Umorne priče, 1909, 118).* — Padala i padala kiša, ravnih četrdeset dana, pa najviše planine jedva provirivale iz vode. Niko se nije spasao osim staroga Nojema i njegovih ukućana *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 64).* — Ne ću više da te gledam u svojoj kući. Idi, kud te srce vuče ... Više nisi moja kći, moje dijete ni moj ukućanin. Eto sad si njihova ... Neka ti bude ... *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 47).* — ... u sobi su sad ostali samo ukućani, odnosno, sami ljudi iz familije *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 50).* — Vrata sobe otvaraju se i ulaze ukućani, pa sve muškarci ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 50).* — I sad je Rašula priskočio k njemu, želi mu dobro jutro, raspitkuje se o njegovim ukućanima – ženi i dvjema djevojčicama ... *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 69).* — ... a noću odjekuju tako jezovito, da ukućani pojedinih dvorišta ustaju, bude jedni druge, glasno mole i zazivaju boga i svece u pomoć *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 9).* — ... a svi ostali ukućani, osim tetke Marije, susretali su ga surovo *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 38).*

2. *onaj koji je unajmio stan u tuđoj kući, stanar.*

Vi ovdje nemate znanaca, nemate zemljaka, u domovini nemate jamačno razloga tražiti pomoći, pa se kao ukućanin, kao susjed želite onako amerikanski obratiti na mene ... *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 309).*

ukućiti se ukućim se, *steći kuću, dom.*

»On će se oženiti jedanput s kojom boljom djevojkom iz sela ... možda s takvom, koja braće nema ... pa će se ukućiti kod nje i postati kućevan čovjek, ne će više biti sluga ...« *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 10).* — ... ali, jer je ona već odabrala svoga vojna i udala se za nj i ukućila se, nijesu više zapinjale muškaračke oči o »gizdavu vilu« *(Kovačić, U registraturi, 1911, 120).*

ukućnica, f., *ona koja vodi kuću, domaćica, gazdarica.*

Sve bi tebi na izbor nudili, / Ja bi mlada bila ti snašica, / I u kući kućna ukućnica, / Mi bi sretno dane proživili *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 204).* — I jest dĕvo slaba im uprava, / Jer mi nema kućne ukućnice, / Jer u mene nema ženske glave, / Kâ bi meni dvore podičila, / Kâ bi meni kulom poslovala, / I goste mi česte prihvatala, / I u dvore goste provadjala, / Da ih služi svakom djakonijom *(Dežman, Smiljan i Koviljka, 1865, 218).*

ukuhan -a -o.

1. *koji je pripremljen za jelo kuhanjem.*

Pa tako dosada tek je znao nevjerovane množine ukuhana i sušena voća pojesti, a nije ostao u sramoti ni onda, ako je trebalo čitavu jednu tortu na jedan obrok potrošiti *(Gjalski, Biedne priče, 1888, 49).* — Mati se poveseli i donese mi ukuhanog voća i slatkih kolačića *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 26).* — Rastvorih prtljag i uzeh istovarivati suhe svinjske butine, ukuhana voća, pogače, čokolade *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 185).* — Ukuhano voće, kompot, to zapravo silno volim, a i za probavu je zdravo *(Batušić, Argonauti, 1936, 53).*

2. *koji je kuhanjem postao sastavni dio čega.*

... i svaki dan i u samoj kupelji piju mastne kokošje juhe, u kojoj je ukuhan korien tetivice (Smilax Chinae) *(Dežman, Izabrani spisi, 1896, 104).*

ukuhati ukuham.

1. *skuhati, kuhanjem pripremiti za jelo ili piće.*

Kave ćeš ukuhati podpunu mjericu na glavu *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 113).* — Onda ćemo sabrati ljetinu, ukuhati voće, ugariti njive, očistiti brod i škartirati pokvarene zalihe ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 364).* — Mjesto svariti može se reći i uvariti (ukuhati) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 93).*

2. *kuhajući učiniti što sastavnim dijelom onoga što se već kuha*.

Gospodja kapetanica mnogu i premnogu suzu ukuhala s jestvinama *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 34).*

ukuhati se ukuham se, *kuhanjem se smanjiti.*

... uvreti (ukuhati se), upeći se: kuhajući (se), pekući se smanjiti se (Juha je uvrela do polovice. Zelje se ukuhalo, nije ga sad za jedan put u usta *(Kušar, Narodno blago, 1934, 93).*

ukup, m., *onaj koji uključuje sve, ukupnost.*

... nu uvjeren, da je na lievoj strani haljine – malo niže pazuha – ukup sviju putnih potrebština *(Nemčić, Putositnice, 1898, 204).*

ukupan -pna -pno.

1. *koji obuhvaća sve dijelove, cjelokupan.*

Ukupna Matkovićeva obitelj našla se kod kuće, što je veoma riedko bivalo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 36).* — Ukupna Matkovićeva obitelj našla se kod kuće, što je veoma rijetko bivalo *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 38).*

2. *koji je nepodijeljen, obuhvaća cjelinu.*

Zborovima i ukupnomu pjevanju nema prigovora *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 212).* — Ukupna igra bijaše dosta mlitava, a šešir kardinala posve anakronističan *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 59).*

ukupljati se ukupljam se, *okupljati se.*

Pijte vino, ne opijajte se, / Gdi su bezi, ne ukupljajte se* (= Ne ulazite u njihove »kupove«, društva. / Prođite se mladih divojaka, / S divojaka uvik bude kavge *(Hrvatske narodne pjesme VIII, 1939, 169).*

ukupno, prilog, *sve zajedno, sve skupa.*

Izpod korniša vise priličja mletačkih dužda [...] Priličja petorice fale, jerbo ukupno bilo je 120 dužda *(Nemčić, Putositnice, 1898, 410).*

ukupnost, f., *cjelina.*

S odlukom od 18. svibnja [1852.] biaše kod graničarskih pukovnijah ustanovljeno, da odsele imade štop iz 118 osobah, a satnija iz 3729 momakah sastojat, tim je pukovnija ukupnost od 3847 glavah sačinjavala *(Ilić-Oriovčanin, Lovorike, 1874, 39).* — Opažao je sve na njemu, no nikako nije mogao da ukupnost tih detalja na neki način osmisli, osjećao je samo užasan val gađenja ... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 235).*

ukus, m.

1. *sklonost prema čemu.*

Učeni otac često ga vodi u park Luxembourg, budeći kipovima u djetetu ukus za vajarstvo *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 73).* — »Francuska je – žali se – izgubila ukus za pravo pjesništvo. Voli tek gadove ...« *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 78).*

2. *sustav mjerila za procjenu lijepog, skladnog i vrijednog; poimanje lijepoga i vrijednoga.*

... za moj ukus neima ovdje nijedne liepe djevojke [...] »Ja nisam prijatelj crvenih lica, takovih nepodnosi finiji ukus« *(Tomić, Pošurice, 1887, 76).* — Trst, koji je procvao u novije doba, sagradjen je takodjer polag novijeg ukusa i pravilâ dobrog reda. Njegove su ulice prostrane, krasno taracane ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 277).* — Ovo nagomilavanje raznih uresa nije posve polag pravilâ dobra ukusa *(Nemčić, Putositnice, 1898, 390).* — Ukus je različit. Grenlandez na primjer ponosi se svojimi ženami, koje si lica žuto i modro bojadišu; – Hotentotom dopadaju se krvava crieva, kojimi si Hotentotke vrat kite [...] Nu ako ono o krasnu i ružnu iste pojmove s nami imade ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 433).* — Vrag si ga znao, kakav je to novi ukus, komu je puran prosto jelo! *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 83).* — S uzlom kravate-lavaljerke nije bio baš najzadovoljniji, no pogledavši na svoj tula-sat (o kojem je po talijanskom ukusu visjela krasno izradjena srebrna mrtvačka lubanjica) uvjeri se, da nema više dosta vremena ... *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 11).* — ... zadržao običaje i ukuse plemenitog i bogatog koljena *(Nehajev, Vuci, 1928, 75).* — Ukus je mjerilo duševne kulture *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 76).* — Ukus je glavna odlika valjane kritike. On suponira znanje,

poznavanje što mnogobrojnijih i različitijih oblika ljepote ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 103).* — A što je do vanjštine, ako se i nije uopće dopadao, tko zna, nije li o tom sučeva kćerka drugačije mislila. Jer on bi se mogao nazvati i ugodan dugačak plavuš. Sitno mu povrh toga sivo oko, obraslo nagusto čuperastim obrvama, bilo vično filozofskim mirom motriti tu dolinu suza. A žene su uopće čudna ukusa; njima često lih radi hira omile čudaci *(Draženović, Djela I, 1947, 48).*

3. *smisao za lijepo i skladno*.

Ali – više ju je gledao, – a manje je razumievao onu smjesu ukusa, ljepote i njeke slobode kretanja, koja se slagala sa vatrom zelenkastog pogleda ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 48).* — Zamirući sunčani traci padaju na visok prozor u tihu odajicu. Jednostavno je uredjena, al nije od štednje, već od ukusa *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti II, 1889, 149).* —Ali – više je nju gledao, – a manje je razumijevao onu smjesu ukusa, ljepote i neke slobode kretanja, koja se – čudnovato slagala sa vatrom zelenkastog pogleda ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 45).* — Odijevao se jednostavno i u odijevanju nije pokazivao nikakvoga ukusa *(Ivakić, Kapelan, 1919, 62).* — Moja je kuća bila sjajno uređena, jer je Jelena imala ukusa *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 151).*

4. *okus koji jelo izaziva u ustima.*

... a u ustima ćutim neugodan gadan ukus *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 73).* — Pronašao sam neko mesnato lepezasto lišće, koje me ukusom potsjećalo na naš špinat. Skuhao sam ga, posolio i slasno pojeo *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 35).*

5. u frazi *čovjek od ukusa* u značenju *onaj koji odaje, pokazuje dobar ukus, lijep, skladan.*

I ako bijaše Strossmayer naučnjak i čovjek od ukusa ne ostavi, osim nekoliko poslanica i govora, ni jednog caesarskog književnog djela *(Matoš, Vidici i putovi, 1907, 33).*

ukusan -sna -sno.

1. *koji je lijep, skladan; izrađen s ukusom.*

Što je ukusno i čisto, to se dopada svakomu, ali nakićeno – ne svakom *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 179).* — Što je ukusno i čisto, to se dopada svakomu, ali nakićeno – ne svakomu *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 229).* — ... stasita gospodja u veoma ukusnoj kućnoj haljini od tamno-crvena baršuna *(Trescec, U malome svietu, 1901, 30).* — Lukša (fin, ukusan, kao da je sašao sa Boucherovih slika) *(Vojnović, Dubrovačka trilogija, 1902, 29).* — U kutu sobe stoji ukusan jednostavan krevet, a nad njim se diže svileno nebo *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 146).* — Posljednji se pokaže na stubama crven osobito ukusan plivaći kostim s nakitom bijelih čipaka *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 15).* — Glavni zastor nije prama svemu kazalištu dosta ukusan ... *(Šenoa, Članci i kritike, 1934, 114).*

2. *koji je fin, ugodna okusa (o jelu).*

Ne peče se na masti, ali u toj klimi je maslac uvijek svjež i vrlo ukusan ... *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 104).* — ... smočan: ukusan, slastan, jer dobro začinjen ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 97).* — Ukusan objed natapasmo izvrsnom kapljicom domaćega podruma *(Draženović, Djela III, 1948, 461).*

ukusno, prilog, *s ukusom, lijepo i skladno.*

Sve to i toga još puno više [...] biaše tù tako lĕpo i ukusno poredano ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 177).* — Sve to i toga još puno više [...] bijaše tu tako liepo i ukusno poredano ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 227).* — ... dodje iz one sobe druga dama, mršavija, starija, no isto tako kao i Lea ukusno odjevena u tamno-sivu vunenu opravu za ulicu, s mužkom ogrlicom i oručnicama *(Trescec, U malome svietu, 1901, 30).* — Bilo je odijelo osobito ukusno i krasno sadjeljano. Sva velika skladnost i ljepota tijela još se više isticala *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 111).* — Kao što sve prostorije, bila je Zvonimirova uzor ukusno uređene sobe *(Novak, Informator, 1932, 59).*

ukusnost, f., *skladnost.*

Istok voli raskoš, ogromnost, Zapad je i tu za mjeru, ukusnost *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 102).*

ukutriti ukutrim, *skutriti, sklupčati se.*

Strina i tetka govorile još nešto pod glas i naricale, a ja ukutrim, sve dok zaspe *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 124).*

ukvasiti ukvasim, *natopiti tekućinom, nakvasiti, namočiti.*

Ako je bilo ukiseliti krastavce, posijati vrt, sve mu je išlo za rukom. Ako je valjalo

lan i konoplju ukvasiti na močila, u sve se on razumio *(Stojanović, Slike, 1881, 110).* — »Poori njivu da posijemo lan [...] pa kad zazre i dođe do ruke, mi ćemo ga počupati, u snopove povezati likovim uzicama, ukvasiti u vodu, izvaditi iz vode ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 35).*

ulaga, f.

1. *laž, obmana.*

... škole mudrosti světske, osnovane na pretvarah i ulagah: misli se u zabušenoj glavi težko radjaju... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 80).*

2. *onaj koji se ulaguje, ulizica, laskavac.*

»Ala si liepa, ala si krasna!« laskale joj kao u okladu njezine djevojke. Prvi put sada požali Ajka, da nema ogledala pri ruci, da vidi, da li je sbilja istina, što te djevojke, te ulage govore *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 178).*

ulagati ulažem.

1. *stavljati u što, umetati.*

... i stade po stranama ulagati listove u knjige *(Kovačić, U registraturi, 1911, 160).*

2. *stavljati svoju nadu, vjeru, energiju u koga ili što nadajući se uspjehu ili dobiti.*

»Godina je dana [...] što smo dobili ono, u što svaki slobodoumni građanin nadu svoju ulaže« *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 20).* — Branko! budi mu otac, bio si uvijek dobar, svu nadu ulažem u Boga pa u te ... *(Novak, Informator, 1932, 43).* — ... i koji znade, koliko se silno i mnogo energije i truda uložilo i dnevno ulaže u svaki korak ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 106).* — Dok su regentski i streljački grupni portreti bili tolikim slikarima samo zarada [...] za Halsa znači svaki takav zadatak novi slikarski osnovni problem, u koji on ulaže sav svoj genij *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 114).* — Mora u koncentraciju ulagati sve sile da bude sabran ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 157).*

3. *stavljati novac u banku ili kakav posao radi dobiti.*

... dok bi drugi čovjek [...] na tom znao toliko raditi i izradjivati, te bi u istinu bio prilično imućan, da bi mogao i po koju znatniju čistu svotu novaca bacati na stranu i ulagati ju u to, da što više poboljša svoje stanje i pojača prihode *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 23).* — Velik, sjajan dućan, da, to je i moj san uviek bio, ali to stoji novaca, velikih novaca ... – Ti ih imaš, drugi nemaju ni polovice toga [...] Istina, ali opet ih je bolje u šaki držati, nego ulagati u neizvjestna poduzeća ... *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 46/47).* — Za novac koji se ulaže u posao, gospodin Hans Goldberg hoće kamatnjak ... *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 45).*

ulagati se ulažem se, *pretjeranim pohvalama i laganjem se dodvoriti.*

Varoški notaruš je duša toga magistrata, on nadzire sve [...] S ovakovim čovjekom pametno je, ako svatko živi u ljubavi i prijateljstvu [...] Čestiti Pero Alaberović ima to uviek na umu i uvrebat će svaku sgodu, gdje se samo može ulagati gospodinu notarošu ... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 98/99).* — Varoški notaruš je duša toga magistrata, on nadzire sve [...] S ovakovim čovjekom pametno je, ako svatko živi u ljubavi i prijateljstvu [...] Čestiti Pero Alaberović ima to uvijek na umu i uvrebat će svaku zgodu, gdje samo može *ulaskati* gospodinu notarošu ... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 160).* — Ja lagao, drugi polagivali, i tako smo ženu zalàgali, ja se kod nje ulàgao, te ona osta zdrava i vesela *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 151).*

ulagica, f., *ona koja se ulaguje, ulizica.*

»Ni vile Te nebi danas ljepše počešljale!« reče ulagica Saliha ... *(Tomić, Emin-agina ljuba, 1888, 177).*

ulagivanje, n., glag. im. od *ulagivati se.*

Musić se dobrodušno zaleti među roditelje, s veseljem, koje je puno ulagivanja: on hoće da bude na mirnoj nozi s đacima i roditeljima, da mirno uživa ugled ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 185).*

ulagivati se ulagujem se i ulagivam se, *dodvoravanjem, ulizivanjem nastojati steći naklonost, umiljavati se.*

Njene crne mačke imale su ovaj put takodjer pristup, te se oko nje verale, – ulagujući joj se *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 108).* — A siromah i kad trpi, mora se još ulagivati, mora se ponizivati i pretvarati, mora lagati ... A onima, koji imaju, ugadja to robstvo, pa vele, da je poniznost krijepost *(Novak, Zapreke, 1905, 156).* — Opazio je, kako Cvijeta teži k njemu, kako mu se ulaguje *(Bego, U očekivanju, 1917,*

56). — ... ulagivao se i zapovijedao, kupovao duše i varao vijeća ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 5/6).* — I makar da je ona u Alajbegovića kući sve činila, da im se svidi (reklo bi se, ulagivala im se), da je zavole ... *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 17).* — Ali Stjepku ne vjerujem. Ulagiva se i on seljacima, al' ako nadvlada, vješat će i on kmetove kao i Tahi *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 181).* — Laskati komu i ulagivati se komu nije baš isto: ono se ispoljava samo u govoru, ovo i u drugom vladanju, a obadvije su radnje nemoralne, jer njima čovjek nastoji da prijevarke steče čije povjerenje ili milost *(Kušar, Narodno blago, 1934, 147).* — Zar da tuđi harem tvoje čare skriva, sultanijo moja, / Da se drugi tebi nježno ulagiva, sultanijo moja! *(Harambašić, Lirika I, 1942, 93).*

ulagumati ulagumam, *dići u zrak upotrebom eksploziva.*

Listom ćemo za barjakom poći, / Pa tu goru podkopati crnu / I proklete ulagumat klance *(Martić, Osvetnici II, 1862, 183).*

ulak, m., *glasonoša, teklič.*

...a što najgore, nemogu ko što prije, po mojih ulacih ništa skoro saznati; ovi prokleti hajduci već mi množinu ulakah pohvataše i obèsiše; a opet ako nebudemo znali za njihove naměre, nećemo ni znati šta da činimo! *(Tombor, Hajdukova zaručnica, 1854, 378).* — ... kad al eto stiže mi ulak iz Primorja donoseći tužnih věstih – da su najme gusari iznenada navalili na moj grad ... *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 82).* — ... naumiše poslati bèrza ulaka k tetki s listom, gdě bi joj priobćili volju svoju *(Bogović, Pripovĕsti, 1859, 229).* — Vidio sam ugarskog ulaka, / Da dolazi k Stjepanu potajno. / I to, brate, ne sluti na dobro *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 155).* — ... kad al eto stiže mi ulak iz Primorja donoseći tužnih viesti – da su naime gusari iznenada navalili na moj grad ... *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 105).* ... naumiše poslati brza ulaka k tetki s listom, gdje bi joj priobćili volju svoju *(Bogović, Pjesnička djela II, 1894, 294).* — Kad mu je ulak vezirov donio pismo, pozva k sebi privrženike sultanove *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 25).* — Ulak, koji je odnesao to pismo Memićagi, donese natrag odgovor od ovoga *(Tomić, Zmaj od Bosne, 1898, 73).* — Nitko ga ne zovnu za hitra ulaka, / Otkad u starosti jadno ukuburi *(Nazor, Medvjed Brundo, 1915, 8).* — ... i računao svaki dan, da bi trebao stići ulak sa zlatom ili mjenicama *(Nehajev, Vuci, 1928, 49).* — I od Požege ulak, poslan u dolnje strane, donosi glase o bijegu vojske *(Nehajev, Vuci, 1928, 252).* — Napisa pismo, natisnu pečat i predade ga gradskomu ulaku *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 287).*

ulaktiti ulaktim.

1. *svezati komu ruke na leđima vežući mu laktove.*

... ulaktiti ruke: svezati po laktovima ruke naopako *(Kušar, Narodno blago, 1934, 71).* — Sputa te kao konja i ulakti kao bakonjskog hajduka ... *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 221/222).*

2. *podići ruke savijene u laktovima.*

Sramota nam, kad se bezakoni balonja stane momčiti i otme, pa bekrija, kad zabaci glavu i ulakti ruke u džepove od prsluka, pa pjeva ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 158).*

ulamati ulamam, *kidati, lomiti.*

Upadali bi kao kosovi u školski voćnjak i, polijegavši pod busove ribizla, zopkali bi crvene grozdiće, ulamali plodove s patušnih voćaka ... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 137).*

ulan, m., *konjanik naoružan kopljem i sabljom, kasnije vatrenim oružjem (prvi se put pojavio u poljskoj vojsci).*

U obliže selo Zabrdje polazila je učiti jahati. Bio je tu neki izsluženi ulan, koji [...] je Mariji mogao dati vrlo dobrih uputa, kako će sjedjeti na konju *(Krnic, Jedrina, 1916, 25).* — ... nego je stao pripovijedati čitave pripovijesti iz svoga soldačkoga života [...] Naučio sam i poljski, ne samo nemecki [...] Služio je kao ulan najprije u Koruškoj, a onda u Galiciji *(Ivakić, Slavonija zemlja plemenita, 1936, 44).* — U Beču je kušao studirati pravo, no jedan austrijski ulan, koga je izazvao na dvoboj radi ćuške, koju mu je ovaj opalio, sabljom mu je skoro sasvim odrezao uho ... *(Marinković, Proze, 1948, 140).*

ulančenik, m., *onaj koji je povezan lancem s drugima.*

Povorka ulančenikâ uvećavala se. Dvojici po dvojici spojiše lance. S bokova čuvali ih žandari sa zapetim puškama *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 92).*

ulančiti ulančim, *vezati lancima.*

Dva čuvara ulanče ga i gurnu u red *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 92).*

ulaner, m., *ulan.*

Joža Podravec bio je ulaner. Služio je kod carske ulanske regimente u Madžarskoj, u Tolni ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 48).*

ulanka, f., *konjanički kaput modre boje.*

Krasna pako modra ulanka, dolikovaše kao salivena njegovu vitkomu stasu, povećavajuć još većma ljepotu mladoga junaka *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 3).* — Kako je liep taki ulan u svojoj modroj ulanki! *(Tresčec, U malome svietu, 1901, 40).* — Ili gole, konjaničke sablje, unakršteni rapiri, gala-ulanka u ormaru... *(Krleža, Banket u Blitvi II, 1939, 165).*

ulanski -a -o, *koji se odnosi na ulane.*

Hej! [...] dovikne mladi ulanski častnik [...] uzdržav snažnim kretom svoje crne, vilovite konje. Malo da te nisam pogazio ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 58/59).* — Bijaše to mlad ulanski nadporučnik, valjan častnik, liep i otmen *(Tomić, Melita, 1899, 32).* — Na hodniku zalaje njegovo pseto. Dobio ga u Gracu još kao djače od rodjaka, ulanskog satnika *(Matoš, Novo iverje, 1900, 158).* — Hej! [...] dovikne mladi ulanski časnik [...] uzdržavši snažnim kretom svoje crne, vilovite konje. Skoro da sam te pogazio ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 54).* — Na hodniku zalaje njegovo pseto. Dobio ga u Grazu još kao đače od rođaka, ulanskog satnika *(Matoš, Novo iverje, 1935, 240).* — Ona je bila vrlo ljubezna dama [...] žena ulanskog kapetana, a putovala je preko Zagreba u Beč k mužu *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 56).*

ular, m., *uže koje se navlači na glavu i na kojem se vodi domaća životinja, obično konj, povodac, oglavnik.*

... i on zaboravi skinuti ular s konja *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 79).* — No ima i mužkih vještaca, što možda ni znali niste. Preko puta od nas, eno u onoj kući, stoji neki stari katana, koj će na ular pomuzti svaku kravu, koju mu je volja *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 42/43).* — Dignusmo se: vrancu tamnom, / što se biesno, divlje plaši, / tegnuh ular, na nj uzjaših / i postavih tebe sa mnom *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 66).* — On je dovuče do praga, a onda je trgne nekoliko puta za kose, tako da je od bola zavrištala i potrčala za svojim kosama, kao marvinče za ularom *(Muradbegović, Haremske novele, 1924, 50).* — Eno već sad Zekan skakuće. Potrga već dva ulara! *(Hanžeković, Novele, 1932, 119).*

ulaskati ulaskam, *laskanjem, ulizivanjem steći čiju zaštitu ili naklonost, ulagati se*, *dodvoriti se.*

... i uvrebat će svaku sgodu, gdje *se* samo može *ulagati* gospodinu notarušu, koji od naravi bijaše osoran i bezobziran, osobito s nižimi od sebe ... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 98/99).* — ... čuli za njegov bećarski život, pa da mu ulaskaju, hvalili njegovo neprigibanje glave ni pred čim, kao i njegovu raspojas *(I. Kozarac, Gjuka Begović, 1911, 104).* — ... i uvrebat će svaku zgodu, gdje samo može ulaskati gospodinu notarušu, koji od naravi bijaše osoran i bezobziran, osobito nižim od sebe ... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 160/161).*

ulašćen -a -o, *ulašten.*

U stara mirna vremena, kada je koji general držao smotru, pa se na cvjetnoj tratini skupili bataljoni zdravih četa [...] svi okićeni trolistom hrastovim, svi ulašćeni i izglačani ... *(Krleža, Hrvatski bog Mars, 1933, 130).*

ulašten -a -o.

1. *koji je premazan lakom ili pastom pa se sjaji, sjajan.*

Njezine se kose sjajile kao ulašteno crno drvo ... *(Livadić, Novele, 1910, 44).* — ... znam, da slabo marite za nas seoske ružice i da je samo zagrebačka »Dvorana« vaš raj [...] odgovorih, ja nalazim raj u prirodi, a prirodu ćeš badava tražiti na ulaštenom parketu *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 123).* — Tada je projurio mimo njih vlak, crn i ulašten ... *(Dončević, Propast, 1936, 188).* — ... i on je trepereći od studeni tipkao prstima po stolu po nekom kockastom ulaštenom platnu tako, da su mu se vrški prstiju lijepili za taj vikslajnvant, kao keljem namazani *(Krleža, Novele, 1937, 84/85).* — Škripucahu ulaštene cipele i cipelice, šuštahu gizdavi skuti ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 21).*

2. *koji blista svojom dotjeranošću.*

Konji se siti i ugojeni i ulašteni propinju... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 224).*

ulašteni -a -o, odr. od *ulašten.*

Tako je navaljivao mali, ulašteni oficirčić na svojega dugajliju-prijatelja *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 157).* — ... klanjao se je ulašteni mršavi mladić u crnom kaputiću od listera... *(Batušić, Na dragom tragu, 1932, 66).*

ulaštiti ulaštim, *laštenjem dotjerati do visokog sjaja.*

Drvo se dade ulaštiti finije od orahovine. A nije ni čudo, jer je puno smole... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 24).* — Žuti je mramor prekrio pod cijele dvorane. Ulaštiše ga tako, da su se u njem vidjela ona dva reda stupova od gore pa do dolje *(Galović, Začarano ogledalo, 1913, 107).*

ulatan -tna -tno, *koji je pohlepan i teži prisvajanju tuđeg.*

... a *Slavjani* se diele na Ruse, na Poljake, na Čehe, na Bugare, na Srbe, na Hrvate. Svaki od tih naroda ima svoju knjigu i svoju povjestnicu [...] mi smo ti raztrkana stada i bez-pravna râja, naporuč jačemu i ulatnijemu, bilo Talijancu, bilo Magjaru, bilo Niemcu *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 431).* — Rus, nek nam je, kô jači i stariji, naslon proti ulatnu susjedu, pa ćemo svi ponosom nanj gledati, i nanj se naslanjati *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 434).*

ulaz, m.

1. *mjesto kroz koje se ulazi u što ili prilazi čemu.*

Pred ulazom u viećnicu zaustave ona dvojica skupštinare, i stanu im povjerljivo govoriti *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 146).* — ... pri ulazu u dvorište stoje dva jablana *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 6).* — Za gostinje ustupiše starci svoje dvije, ugodne doduše sobice, no s jednim ulazom *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 47).* — Adam i Eva u strahu stoje pred ulazom. Na vratima kerub sa mačem plamenijem *(Kranjčević, Izabrane pjesme, 1898, 207).* — Na ulazu u velegrad strši visoko u zraku drveni stup gradske mitnice *(Muradbegović, Nojemova lađa, 1924, 16).* — Iza ovih ogromnih vrata [...] opet je kratak hodnik sa novim ulazom *(Nehajev, Vuci, 1928, 45).* — Za gošće ustupiše starci svoje dvie, ugodne doduše sobice, no s jednim ulazom *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 119).* — Prozori svuda tamni, tek pred ulazom u veliku zgradu kupališta gorjela svjetiljka *(Leskovar, Kita cvieća, 1944, 247).* — Pred ulazom u uvalu bakarsku na zapadnoj strani dvie su manje drage – Sršćica Vela i Sršćica Mala *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 183).*

2. *čin ulaženja, ulazak.*

Vojske je mnogo, ulaz traje, bubnji tutnje, trublje ore neprestano *(Nehajev, Vuci, 1928, 21).* — Koga želite? – zapriječi mi ulaz stražar *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 147).*

3. *pristup čemu.*

Znate, svaki muškarac koji mi se približi, počinje ogavnim licemjerstvom tražiti slobodan ulaz u moju tragediju ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 46).* — ... nije porušila ogradu koja je priječila ulaz slavnoj vedrini *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 208).*

ulazak, m.

1. *čin ulaženja.*

Ušao je baš u času, kad su uzvanici u dvorani zašutjeli. Svi su čuli njegov ulazak *(Šop, Tajanstvena prela, 1943, 110).* — ... sad, kad opaža, koliki je događaj ulazak njegov i ženin u ovu dvoranu, u dvor suda ... *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 284).* — I evo, njen ulazak u sobu toliko ga je zbunio... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 274).*

2. *pristup, učlanjenje u što.*

Kao odbornik zapriječio je g. Skerlić i dramaturg Grol moj ulazak u orkestar kr. srpskog Pozorišta *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 102).*

ulazište, n., *ulaz.*

Stupio si preko praga; razgledaš ima li gdje kogod živ. – Ne vidiš u ulazištu nikoga. Uzidi lagahno na pod ... *(Vodopić, Tužna Jele, 1934, 11).*

ulaziti ulazim.

1. *krećući se pristupati, dolaziti unutra, u kakav prostor, kakvo mjesto.*

U to se otvore vrata, na koja se je iz predsoblja ulazilo u gospodske odaje ... *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 6).* — Na prvi pod ulazilo se izvana po stubama od bijelog kamena *(Bego, Novele, 1916, 36).* — Ulazio sam u selo. Ispred crkve dijeli se drum ... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 87).* — Odredi konjaništva ulazili su šumno u grad i postavljali se uz kuće, da prave špalir cesarovoj sviti *(Nehajev, Vuci, 1928, 21).* — U Nielsenov stan ulazilo se kroz jedan dugi hodnik, koji je bio nezaključan *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 77).* — ... visi nezgrapna tabla s posve ozbiljnom opomenom,

da je strogo zabranjeno ulaziti u crkvu s biciklima *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 44/45).* — Iz dvorišta se moglo neposredno ulaziti na glavne stepenice ... *(Šegedin, Osamljenici, 1947, 36).*

2. *pren.*

... krikne starac uzvišenim, drhtavim glasom, što je ulazio u srce poput noža *(Novak, Podgorka, 1894, 41).* — On je to samo tako gledao – ništa nije ulazilo u njegovu dušu *(Leskovar, Sjene ljubavi, 1898, 108).* — Prozor otvoren. Hladan je zrak ulazio u sobu *(Kostelić, Oluje, 1913, 131).* — Ona ga pogleda čvrsto u oči, i taj pogled ulazio je sve dublje, tražio je i pitao ... *(Galović, Začarano ogledalo, 1913, 32/33).* — Zvuci njihovi ulazili su u san Apolonijin kao nemirni potresi ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 21).* — Hoće da odtjera taj osjećaj, ali on se neprestano vraća i ulazi u doktorove i onako nemirne misli *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 87).* — ... u njen život stade polako ulaziti nova patnja *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 225).* — Kao što se mačka, zec, lisica noću iz svojih skrovišta izvlače u pustolovine [...] tako je u Luju Kovačića, u dušu i srce, u krv, u meso i kosti ulazio život, tek pošto bi sunce zapalo *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 270).*

3. *ići unutra; pristajati u što.*

... u drugu ključanicu ulazio je poseban ključ *(Nehajev, Vuci, 1928, 46).* — ... malene glave na jaku vratu, niska runjava čela, raščupane kose, u koju nije nikad češalj ulazio *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 3).*

4. *postajati dijelom čega, ubrajati se u što.*

... dok je u Londonu ulazio u kolo najotmjenijih ljudi [...] umnažao je u Stratfordu svoj imetak sve više ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 158).* — Ako te paprene poskočice nisu štampane one ipak na užas naših moralista ulaze u narodnu poeziju *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 207).*

5. *približavati se kakvu stanju, dobi.*

Susjedi i znanci Baretićevi bili su vični na svedjer ozbiljno lice mladoga čovjeka, koji je sada jedva u tridesetu godinu ulazio *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 5).* — Civilizacija već ulazi u eru balona, u eru letenja *(Matoš, Priče i impresije, 1940, 202).*

6. *upoznavati se s čime, saznavati što.*

Tu počimlje ono doba, gdje je mladić ulazio pomalo u slavensku knjigu, u slavensku davninu, jer se je u Požunu u prvoj poli ovoga vijeka slavenska ideja silno gojiti počela *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 144).*

7. *dolaziti u posjet, pohoditi.*

Zar se tako u veče ulazi gospodjama? *(Matoš, Novo iverje, 1900, 139).* — Zar se tako uveče ulazi gospođama? *(Matoš, Novo iverje, 1935, 226).*

8. u frazi *ulaziti u tančine* u značenju *potanko razmatrati, baviti se detaljima.*

Ali, ne bojte se, ne ću ulaziti u tančine. Sačuvaj Bože! ... No kad bismo ipak ušli u detalje, onda bismo došli do fenomenalnog ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 193).*

9. u frazi *ulaziti u razlog* u značenju *obrazlagati što.*

Al' čemu ulaziti u razlog tvojoj ljepoti? Da si krasna, kaže nam oko, da te ljubimo, kuca nam srce ... *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 106).*

10. u frazi *ulaziti u volju* u značenju *sviđati se, dopadati se.*

Ljubovnik d' Arcy ne može općinstvu lako ući u volju, jer je nedramatički prevrtljivac ... *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 19).* — ... opera ta ulazi sve više u volju zagrebačkom općinstvu *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 70).* — ... sve nam to ne može ući u volju, mi to gledamo bez velika interesa, nasmjehnemo se dva tri puta, al' srce naše posve je mirno *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 272).*

11. u frazi *ne ulaziti u što* u značenju *ne miješati se u što, držati se postrani.*

U svađe bogatih Batora sa Zapoljima, pak i u samo pitanje nasljedstva, nije ulazio kardinal *(Nehajev, Vuci, 1928, 197).*

12. u frazi *ne ulaziti u čije račune* u značenju *ne ići u prilog, ne pogodovati komu.*

... ovo, što Hrvati hoće, ne ulazi u račune gospodina Oberštajna *(Nehajev, Vuci, 1928, 288).*

ulazni -a -o, *koji se odnosi na ulaz.*

Zatvoriše brzo u prizemlju prozore [...] i zamandališe težka ulazna vrata *(Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 164).* — Ulazni hodnik samotan i zapušten kao sve uokolo *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 9).*

ulaznica, f., *karta, listić (koji se plaća) za ulazak na kakvu priredbu, predavanje ili društveni događaj.*

... plaćaju ga, kano čovjek ulaznicu u kakav cirkus *(Kovačić, Fiškal, 1882, 91).* — ...

su dobrovoljci dali kazališnu predstavu u narodnom jeziku. Sve je došlo i silno se svima svidjalo. No glavno je, da su ubrali veliku svotu od ulaznica ... *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 140).* — ... koji u gimnazijama uči risanje, u pučkim školama krasopis [...] u višoj djevojačkoj učioni teluričke pojave u alpinskom gorju (izvanredni satovi, za koje učenice plaćaju ulaznice od deset novčića)... *(Kovačić, U registraturi, 1911, 69).* — »večeras je koncerat pjevačkoga društva [...] Evo ti karte!« Tu mu pruži crvenu ulaznicu *(Šenoa, Praški listovi, 1931, 36).* — U gradu je svaki trgovac [...] važio za odličnog člana društva, a onaj seljak koji je [...] Hraneći grad, morao je platiti ulaznicu za gradski trg ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 403).*

ulaznik, m., *onaj koji ulazi kamo.*

Sin se nije maknuo, pa ga je ulaznik morao obići *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 60).*

ulaznina, f., *naknada za ulaz.*

Javna je biblioteka skromna, ali odabrana, a ne plaća se ulaznina *(Matoš, Ogledi, 1905, 7).* — Kazalište na Irwing Place nije od prvih u New-Yorku [...] Uviek je dobro posjećeno i ako je ulaznina prilično skupa, ko što u svim kazalištima u Americi *(Tresić-Pavičić, Preko Atlantika do Pacifika, 1907, 43).* — (Ulaznina: dva franka) *(Krleža, Evropa danas, 1935, 267).* — ... Samo groš ulaznine... *(Galović, Pripovijesti I, 1942, 27).*

ulaženje, n., *ulazak; prodor.*

Futurizam je [...] posljednja riječ književnog arivizma i štreberstva [...] ulaženje amerikanizama u evropske književne običaje ... *(Matoš, Feljtoni i eseji, 1917, 36).* — ... tiho ulaženje među njih i osposobljavanje njihovo za borbu – to je bilo glavno! *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 54).* — Kad dođe čovjek iz grada u selo, ne može se oteti ulaženju među predmete, nekako učinjene za ljude, za ljudsko tijelo, a manje za duh... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 105).*

ulažica, m., *onaj koji se kome ulaguje, ulizuje, ulizica.*

Mazalica je isto što i laskavac; a ulažica, ulizica ili udvorica je onaj koji se ulaguje, oblizuje, udvorava. – Najviše se laska bogatim ljudima ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 148).* — Mani, druže, ne budi ulažica, ne budi pripuz gospodski, ne budi pseto njihovo... *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 72).*

uleći ulegnem, *ulegnuti.*

A onda djevojke, kao da se dosjetiše, da su odveć slobodne bile, zastadoše, neka ulegnu glavom, neka prekri oči rukom – a iz njihovih punih lica bïla je vatra – i opet se hitro, naglo povratiše natrag, zamieniv kratak muk jakim i glasnim smiehom i cirlikom *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 16).*

uledeniti uledenim, *pretvoriti u led,* ovdje u frazi *uledeniti krv komu* u značenju *prestraviti koga.*

Ona mu je u onome času svladala osjećaj, uledenila krv, ukočila uda, misao se preplašila života *(Z. Marković, Let, 1920, 135).* — To više nije bila ni strava. To kao da mu se pri punoj svijesti smrt usjela u kosti, uledenila mu krv, zaustavila srce *(Cesarec, Za novim putem, 1926, 147).*

uledeniti se uledenim se, *postati krutim poput leda, ukrutiti se.*

Ukoči se i uledeni i Mića Brajković koliko je mogao otmjenije, jer naskoro uđoše milostiva gospođa, a za njom upravitelj *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 14).*

ulediti se uledim se, *uledeniti se.*

Ona dugo kao da ništa ne osjećaše, njena bol bijaše kruta i teška, kao da se čisto uledila u njenim grudima *(Leskovar, Poslije nesreće, 1917, 54).* — ... i nešto ko podrugljiv osmeh pojuri mu licem, no lice mu se uledi *(Cesarec, Careva kraljevina, 1925, 74).* — Ona dugo kao da ništa ne osjećaše, njena bol bijaše kruta i težka, kao da se čisto uledila u njenim grudima *(Leskovar, Poslije nesreće, 1944, 71).* — ... i nešto kao podrugljiv osmijeh projuri mu licem, no lice mu se uledi *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 98).*

ulegnuti ulegnem, *saviti, spustiti.*

A onda djevojke, kao da se dosjetiše, da su odveć slobodne bile, zastadoše, neka ulegnu glavom, neka prekri oči rukom – a iz njihovih punih lica bïla je vatra – i opet se hitro, naglo povratiše natrag, zamieniv kratak muk jakim i glasnim smiehom i cirlikom *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 16).*

ulegnuti se ulegnem se, *iskriviti se od težine, udubiti se.*

Skoči i doskoči Jeftića i potvrdi mu bilježu, a tlo se lijepo pod njim ulegnu *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 29).*

uleknut -a -o.

1. *koji ima udubljenje, koji je udubljen, uvučen.*

Zar je to Jovićev nos? On ima uleknut nos, a tu je ravan kao da ste ga linirom crtali ... *(Krnic, Jedrina, 1916, 43).* — Trbuh mu je bio još uvijek uleknut, a i rebra su mu se na onoj mjesečini dobro razaznavala *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 60).*

2. *koji je uronjen u sebe i svoje misli.*

No što je s vama? Izgledate mi tako čudno! Kapetan, uleknut u se, samo nešto promrmlja *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 200).*

uleknuti se uleknem se, *udubiti se, ulegnuti se.*

... a usne se grčevito savile, gotovo uleknule u dubok crtolik rez ispod šiljata nosa *(Draženović, Povjest jednoga vjenčanja, 1901, 89).* — ... ima druga crkva, upravo crkvica [...] Ta je uvijek zatvorena. Pred njom se kameni pločnik uleknuo kao iz poštovanja... *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 59/60).*

ulema, mpl., *učeni ljudi (ta ulema: teolozi, bogoslovi i pravnici).*

... a jer se je znao ponizno držati pred ulemom, to ga svi hvalili počam od muftije i kadije *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 96).* — Od sve je uleme najpobožniji ... *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 150).* — Ulema je najviše vikala proti predstojniku i ona je prva podpisala – sve jedan za drugim – onu tužbu *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 152).* — Uviek je bio u poslu: sad na razgovoru s jednim, sad s drugim, pak u mejtefu i uviek gotovo na sielu u muftije, kadije ili koga drugoga od uleme *(Osman-Aziz, Bez svrhe, 1897, 153).* — ... kad je Grad bio sijelo uleme, učenjakâ i pjesnikâ ... *(Nametak, Za obraz, 1942, 71).*

uletjeti uletim.

1. *ući naglo, trkom.*

Nada uleti u sobu i stade uz vrata iščekujući *(Bego, Novele, 1916, 22).* — Uleti tako jednoga dana u žensku prostoriju Parsina curica, skrivajući nešto pod keceljom *(Hanžeković, Novele, 1932, 45).* — Prebacio je gunj preko glave i uletio u goruću štalu *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 65).*

2. *pren.*

Širom se danas rastvorila vrata i prozori planinske kuće moje [...] a sunce je uletjelo u nju kao u svoje gnijezdo *(Z. Marković, Kuća na suncu, 1930, 3).* — Pucaju lanci starih vlasti, pucaju zakoni narodnih stega i uleti u narod sloboda, pozdravljena krikom pijane pjesme *(Hanžeković, Novele, 1932, 212).*

3. u frazi *uletjeti u riječ* u značenju *upadicom prekinuti čije izlaganje*.

A kapitanova kći? .. Uleti mu krčmarica brzo u rieč ... *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 60).* — ... Koga iz sve duše mrzim! Uleti gnjevno djevojka u rieč kapitanu *(Tomić, Kapitanova kći, 1884, 138).* — ... uleti joj Nikola u rieč i zagleda joj smjelo u liepe oči *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 76).* — A kapetanova kći? ... – uleti mu krčmarica brzo u riječ ... *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 96).* — ... Koga iz sve duše mrzim! – uleti gnjevno djevojka u riječ kapetanu *(Tomić, Kapetanova kći, 1935, 224).*

ulica, f.

1. *prometni put (u naseljenu mjestu) za pješake i vozila (često sa zgradama s obje strane).*

... a uz rijeku protegla se duga ulica, ravna, ali savijena, kao što se je i Krka podno brijega vila *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 49).* — Blatna glavna ulica s razderanim reklamama *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 12).* — Po asfaltu isparivale su se slinavo-modrikaste mlačice, zaostale tu još od jutarnjega polijevanja ulica *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 319).* — Ulicu ne volim. Ulica je najveći neprijatelj čovjeku siromahu. Na ulici tramvaji vrebaju da samelju prolaznika, automobili stalno prijete da udare u leđa, bicikli ruše pješake [...] Ulice su pune siromaha bez nade kakav sam i ja, što vrludaju besposleni, iz očiju im viri glad ... *(Batušić, Argonauti, 1936, 37).* — ... i ljudi tiho idu ulicama, / na svakom licu vene jedna misao *(Krklec, Izabrane pjesme, 1947, 40).*

2. *ljudi na ulici, svjetina, puk.*

U rakiji, cekinu, trubi, gori gradska draž. / Ulica himnu urla teletu od zlata, / Ulica smije se glasu, što samotan vapi. / Ulica dalje pleše, valja se, više i mota, / o, duša je Ulice prljava od krvi i od banknota! *(Krleža, Simfonije, 1933, 182).* — ... planula je ulica kao špiritus. Samo se čuo zveket razbijene staklovine, jaki razbojnički zvižduci i grmljavina od mnogo stotina i stotina glasova, koji se bune protiv tiranije ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 131).*

3. u frazi *ostati na ulici* u značenju *ostati bez krova nad glavom.*

... ta histerična starica danas je ostala na ulici i putuje kao beskućnica ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 98).*

ulickati ulickam, *uljepšati.*

Bit će bolje nadnice, uposlit će naše ljude, kad vidi tko smo. Ulickat će staru podrtinu! *(Goran, Dani gnjeva, 1936, 51).*

uličar, m., peior. *onaj koji je neotesan i sirov.*

... tako, neotesanac, reče i odmjeri mi, prostak, do lakta [...] »»Gospodine, izvolite se ili pristojno vladati ili udaljiti [...] ali mi on, uličar, presiječe riječ ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 17).*

uličarka, f., peior. *ulična prostitutka.*

To mi je hvala, što sam te iz blata izvukao. Ni košulja na tebi nije bila cijela, kad sam te uzeo! I prosta uličarka je bolje odjevena, nego što si bila ti, kad si prvi put ušla u moju kuću! *(Lovrić, Šareno kolo, 1928, 106).* — Saopćio je kako su njegovi drugovi u školi kateheti podmetnuli zaraženu djevojku, uličarku ... *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 330).*

uličarski -a -o, *koji je svojstven uličarima i uličarkama, neuglađen.*

Onda se iz daljine čuje žviždanje što se pomalo približuje: nekakav uličarski motiv *(Begović, Pustolov pred vratima, 1926, 141).*

uličica, f., dem. od *ulica.*

Nisam dotada znao no za dvije uličice u dalekoj varoši ... *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 16).* — Prosjaci, koji su inače u to doba znali lijeno drijemati pod sparnim svodovima prokurativa [...] bučna ih je vreva odgurala u uličice iza Sv. Marka ... *(Nehajev, Vuci, 1928, 25).* — ... a djed mu je proživio jedan čitav život u mračnoj zabitoj kijevskoj uličici, u polusvijetlu acetilenke ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 149).* — Gradić je danas između svojih zidina prosječen s nekoliko tipičnih talijanskih uličica, u kojima su provincijalni hoteli, prazni dućančići, mirisave slastičarnice [...] a kojima stalno prolazi gore dolje ona [...] glasna i razgovorljiva romanska gomila *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 15).*

uličiti se uličim se, *uljepšavati se šminkom.*

... ličiti se (uličiti se): kao kititi se, činiti (sebi) toaletu, mazati se čim po licu, oko očiju ([...] njem. *Schminke*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 106).*

ulička, f. dem. i hyp. od *ulica.*

... u polutami pričinjao se kano crveni kazališni oglas na uglu kakove tiesne, crne uličke *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 107).* — Seljak zakrene u uzku uličku za crkvom *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 69).* — ... u polutami pričinjao se kano crveni pozorišni oglas na uglu kakove tijesne, crne *ulice (Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 97).*

ulični -a -o, *koji se odnosi na ulicu.*

... ukrala mu nevoljnu svotu poput zadnjeg uličnog tata! *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 93).* — Sva trojica hitro se spreme i provuku po traljavim [...] stubama do uličnih vrata *(Gjalski, U noći, 1913, 53).* — ... a ulicom su hitjeli oni, što zapaljuju ulične svjetiljke *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 108).* — Ulična pedagogija! – glasnije će Ossian – cio život, cijelo zbivanje oko nas jest pedagogija. – Ali ulična pedagogija jest škola regresa i razočaranja *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 290).* — ... osvjetljuju nas ulični fenjeri ... *(Ujević, Ojađeno zvono, 1933, 99).* — Učestale su trube auta. Ulična rasvjeta počela je da gasne. Iličke gostionice utihle su *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 5).*

uličnjača, f., peior. *uličarka.*

... zakačio se još malo s jednom poznatom uličnjačom, koja mu se na jednom ćošku htjela da nametne ... *(Cesarec, Zlatni mladić, 1927, 243).*

uličnjački -a -o, *koji se odnosi na uličnjake i uličnjače.*

Neka uličnjačka obest i neozbiljnost meša se s tom Rašulinom napašću *(Cesarec, Careva kraljevina, 1925, 300).* — ... zatvoreni prozori u svim spratovima kriju od te uličnjačke larme, buke i galame ovaj tihi, potonuli i kao prestrašeni sumrak ... *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 152).* — Neka uličnjačka obijest i neozbiljnost miješala se s tom Rašulinom napašću *(Cesarec, Careva kraljevina, 1946, 392).*

uličnjački, prilog, *na način uličnjaka.*

Hamlet veoma mijenja način, kojim napada svoju okolinu. Poloniju on se ruga sasvim uličnjački [...] ili ga vodi za nos [...] kralju dobacuje sarkastične dvomislice ... *(Nehajev,*

Knjiga eseja, 1936, 160). — Hamlet veoma mienja način, kojim napada svoju okolinu. Poloniju on se ruga sasvim uličnjački [...] ili ga vodi za nos [...] kralju dobacuje sarkastične dvomislice ... *(Nehajev, Eseji II, 1945, 243).*

uličnjak, m., *onaj koji je prepušten ulici, bez roditelja i doma; koji je besprizoran.*

... u sobu stupi mali uličnjak te improviziranim poštenjačkim držanjem pruži mi moju grešlju: »Ovo će, reče, biti vaš novac, jer je na vaš prozor izletio i meni upravo na glavu pao. Ako sam i siromah, pošten sam te vam ga donosim.« *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 46).* — Stari major bijaše mišljenja, da je nogomet luđačka igra, opasna po pamet i po zdravlje, a bokser da dolikuje uličnjacima *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 11).*

ulijegati se uliježem se, *udubljivati se, ugibati se.*

Neke se zemlje uliježu, t. j. kao povlače se u se (Zemlja se ulegla) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 22).*

ulijeniti se ulijenim se, *postati lijen.*

Seljaku je za život dosta malo. Niti on ćuti gladi ni zime, a još manje druge potrebe, što ih ima prosvijetljen čovjek. Seljak je otvrdnuo. Da mu date više, nego što mu najnužnije treba, izobijestit će se, ulijeniti, izgubiti religiju i postati opasan *(Novak, Zapreke, 1905, 296).*

ulijepiti ulijepim, *zalijepiti.*

... tako se još i sada vidjele po podu čitave zakrpe od blata. To je smislila Paraska odmah sutra dan ispuniti i izravnati. Ugazit će bijele zemlje, pa će sav pod umazati i još banjak od ognjišta ulijepiti *(Bertić, Ženski udesi, 1902, 19).*

ulijetati ulijećem.

1. *leteći ili žureći ulaziti u što.*

... jeca, cvili, dreči i jauče ta smiješna i čudnovata riječ, pa joj kao dosadna muva ulijeće u uši ... *(Matoš, Iverje, 1899, 46).* — Za čitavo ovo vrijeme djeca vrište, a vlasi jednako ulijeću u kuću, netko s puškom, netko s nožem, i kako koji ulijeće, onako mlatara i plača biva sve manje ... *(Nametak, Za obraz, 1942, 96).*

2. *pren.*

... sve okolo naokolo neizmjerno mnoštvo, milijuni većih i manjih sjajnih zjenica, a u te zjenice bez prestanka sve ulijeću pršuti, pogače, jaja, sir, maslo, slanina ... *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 15).* — Na mahove grunu u avliji pištolj i jekom ulijetaše u tihe smrznute planine ... *(Hanžeković, Novele, 1932, 52).*

ulijevati ulijevam.

1. *lijevati kakvu tekućinu u što.*

Dok je Bruno ulijevao u stroj žestu i potpalivši je čekao, dok uzavrije voda u kotlu ... *(Novak, Zapreke, 1905, 308).* — ... a Pero nastavi tiše, riječ po riječ, kao da ulijeva kaplje otrova ... *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 153).* — ... je Matis subotom, kada je svaki radnik bio pun novaca, ulijevao u svako piće špirita, da što bolje omami glave ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 150).* — Trgovac uzme lončić i počne u veliku čašu za pivo iz visoka ulijevati crvenu tekućinu ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 122).*

2. *pren.*

Kaplju po kaplju čiste hrvaštine ulijevao je u našu dušu ... *(Šenoa, Karamfil s pjesnikova groba, 1932, 15).* — Na stolovima čaše pune alkohola. // Tekućina ulijeva težinu / u pokrete / ljudska tijela prečinja u neke pomične i teške / kipove od drva *(Šimić, Pjesme, 1950, 62).*

3. *pobuđivati u kome što.*

Već sam ton te naredbe ulievao je mnogim činovnicima dosele nepoznavanoga strahopočitanja *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 73).* — ... ona je bila samo onda ljepušna, kad je bila vesela, njezina prikaza morala je tudje živce na posmiešak dražkati, a ne ulievati im počitanje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 95).* — S radošću i pjesmom pozdravljaš jutro, koje ti se smiješi mlado i svježe [...] i ulijeva ti u dušu volju za život *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 39).* — Tom uspavankom ulijeva majka u srce maloga sina osvetu ... *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 262).* — Nos Luke Svirca [...] Onako zavinut i kukast, onako veličanstven ulijevao je strancu strahopoštovanje u dušu ... *(Kolar, Nasmijane pripovijesti, 1917, 61).* — Već sam ton te naredbe ulijevao je mnogim činovnicima dosele nepoznavano strahopočitanje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 73).* — ... ona je bila samo onda ljepušna, kad je bila vesela, njezina prikaza morala je tuđe živce na posmješak draškati, a ne ulijevati im počitanje *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 96).* — Da, da, i onda je imao žaket na sebi, kad sam mu odvalio po njuški. Nije mi ulijevao

ni najmanje poštovanja *(Batušić, Argonauti, 1936, 68).* — A i od onih, što su došli, mnogi nije ni svojom pojavom ni nastupom, štono se kaže, »ulijevao povjerenja« *(Kolar, Mi smo za pravicu, 1936, 41).*

4. *pridavati, davati komu ili čemu kakvu odliku.*

... on još nije mogao znati, da će njega baš ta ljubav još većma sokoliti i bodriti, da će ona njemu, čovjeku radinom i energičnom, ulievati danomice nove snage ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 94).* — ... on još nije mogao znati, da će njega baš ta ljubav još većma sokoliti i bodriti, da će ona njemu, čovjeku radinu i energičnu, ulijevati danomice nove snage ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 94).* — ... smirenoj naravi i opustjelim poljima ulijevalo je ono visoko tiho nebo i blago sunce ojaku živost ... *(I. Kozarac, Slavonska krv, 1942, 65).*

5. u frazi *ulijevati komu strah u kosti* u značenju *silno plašiti koga.*

Policajac je majestetična figura. On stoji nepomično kao brončani spomenik i samom svojom osobom ulijeva strah u kosti *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 214).*

ulijevati se ulijevam se.

1. *lijevati se u što.*

Na toj se slici moglo vidjeti, kako rastvoreno ždrijelo na vrhu brda riga užarenu i gustu lavu, koja curi na sve strane i ulijeva se u kotlinu, gdje sažiže gradove Pompej i Herkulan *(Marinković, Proze, 1948, 142).*

2. *pren.*

Prozori su bili otvoreni i u sobu se ulijevao svježi noćni zrak ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 401).*

ulika, f., bot. *maslina.*

... ali govedina jede se opet s pouljenimi ugorci, paprikami i ulikami *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 44).*

uliknut -a -o, *koji je uobličen, oblikovan.*

... crne joj se i do čuda guste obrve stegnu nad prekrasnim nosom, na grčku uliknutim ... *(Kumičić, Sirota, 1885, 7).* — Mladi grof omjeri sada izpod oka i s nekom bojazni silni i kipni stas onoga Zrinskoga, začudi se sjaju srebrnih toka na dolami, pa se zagleda u oštru crtu, što se je duboko usjekla na čelu, okomito nad orlovskim nosom, liepo uliknutim *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 13).*

ulinjak, m., *pčelinjak.*

Baš pod polama ima streha na jednu vodu, a pod njom ulinjak *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 30).*

ulisičiti ulisičim, *staviti u lisice.*

Uhvatili ga Magjari pred kojih deset dana, prijeko u Novom Sadu. Nešto im je bio sumnjiv, pa ga ulisičili i odmah u aps s njime *(Gjalski, Za materinsku riječ, 1906, 309).*

ulisičiti se ulisičim se, *postupati lukavo poput lisice.*

Lisičiti znači: raditi lukavo kao lisica [...] ulisičiti se ili ulukaviti se: postati lukav (Ulisičio se živeći s lisicama. Ulukavio se svijet) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 151).*

ulistati ulistam, *zaodjenuti se lišćem, prolistati.*

Kad se šuma zaodjene lišćem, kaže se da je (zelenim listom) ulistala *(Kušar, Narodno blago, 1934, 25).*

ulište, n., *košnica.*

Al vi bud' te ko i pčele što za crne danke pune / Ulišta, ko sitne mravi što kroz ljeto kupe sjeme *(Nazor, Živana, 1902, 20).* — ... Znaš, striko, tamo nijesu znali, da valja šikati pčele [...] Ove zime malo da nisu pomrle; valjalo im je stavljati u ulište vode i šećera ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 30).* — Gdje je cvietak, i pčelica tu je, / Traži, skuplja, za odmor ne znade, / A kad večer k ulištem ih vraća, / Svaka slasti ponesti imade *(Preradović, Djela I, 1918, 109).* — Priča, da se bavi sada pčelarenjem. Ima desetak ulišta i pokraj njih sjedi čitave sate *(Nametak, Bajram žrtava, 1931, 69).* — ... a zlatne pčele lebde iz ulišta rojem od ruže do ruže ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 368).* — ... ko mnogo i brzo govori, kaže se: siplje riječi kao iz rukava ili: siplju iz njega riječi kao iz ulišta pčele *(Kušar, Narodno blago, 1934, 110).* — Morat ću onako k pčelama na proplanak. Imale bi se danas ili sjutra rojiti, a ulišta još nisu priređena *(Sudeta, Proza I, 1943, 23).*

uliti ulijem.

1. *utočiti kakvu tekućinu u što.*

... potraži porcelanastu škropionicu, što ju držaše angjeo ukrhana već nosića [...] ulije u nju blagoslovljene vode ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 47).* — Došavši kući ulije u grlo sve vino, koje je još bilo preostalo u boci ... *(Bego, U očekivanju, 1917, 105).* — U kavniku bilo još kave od poslije podne.

Ilija protare po njemu prstom [...] pa ulije malo vode ... *(Carić, Slike iz pomorskoga života II, 1926, 58).* — ... potraži porcelanastu škropionicu, što ju držaše anđeo okrhana već nosića [...] ulije u nju blagoslovljene vode ... *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 120).*

2. *ispuniti koga ili što čime.*

Sinom tvojim mrenu na oči stavi, / Mržnju uli proti našoj stvari *(Okrugić Sremac, Sriemska vila, 1863, 43).* — ... Arbanasu, kojemu njegovo robstvo uli ljubav za slobodu naroda svoga ... *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 228).* — ... mi ćemo njega na to pripraviti i uliti mu nade ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 61).* — U posljednje riječi ulije neku osobitu snagu, pa pogledavši pri tom Petrovića, opet zakorača *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 18).* — »Skupio sam cielu snagu svoju, / Ulio sam i srce i dušu / U to djelo, svoje milovanje ...« *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 82/83).* — ... svoju vječnost uli / u stupovlje, u goleme ti kame *(Begović, Vrelo, 1912, 117).* — Tu sjedi i uli mi bar nešto topline / U zamrle žile ... *(Muradbegović, Haremska lirika, 1921, 21).* — Pohod je knežev ulio hrabrosti puku – županije ga dočekuju otvorenim rukama *(Nehajev, Vuci, 1928, 260).* — U posljednje rieči ulije neku osobitu snagu, pa pogledavši pri tom Petrovića, opet zakorača *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 90).*

3. u frazi *uliti strah u dušu komu* u značenju *silno prestrašiti koga.*

Ona ga je prva naučila, kako je malen i kukavan, i ulila mu u dušu prvi strah, koga se srami *(Nazor, Gubavac, 1926, 11).*

ulizan -a -o, *koji je zalizan, zaglađen.*

Mršave curice pjegavih lica i velikih očiju, ulizane kose i čvrsto spletenih vitica, žene i djevojke isto takve, istrčavale i utrčavale ... *(Kolar, Perom i drljačom, 1938, 12).*

ulizanica, f., *ona koja je uređene, dotjerane vanjštine.*

Kad iza takve ulizanice dođem ja, ovakva ćorava i ospičava, ne će me ni pogledati *(Nametak, Dobri Bošnjani, 1937, 87).*

ulizica, m. i f., *osoba koja se ulizuje, dodvorava.*

... kupuje stare rukopise, voli stihove i umne riječi; drži oko sebe i skupo nagrađuje čitav dvor veseljaka i lakrdijaša, ulizica i umjetnika *(Nehajev, Vuci, 1928, 6).* — ... i kraljevi, ako su i prvi, pak im zlatna kruna na glavi stoji, opet su ljudi, i rado slušaju laskanje ulizica, koje sve slave i hvale ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 866).* — Mazalica je isto što i laskavac; a ulažica, ulizica ili udvorica je onaj koji se ulaguje, oblizuje, udvorava. – Najviše se laska bogatim ljudima ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 148).* — ... i sva ostala svita dvorjanika, paževa, kraljevskih kurtizana i sitnih ulizica ponizno i udvorno potvrdila slatku i uzvišenu primjedbu kraljevu *(Marinković, Proze, 1948, 320).*

ulizivati se ulizujem se, *ulagivati se, dodvoravati se komu radi postizanja kakve koristi.*

... uze obrađivati ono zemlje, što mu iza otca ostade, i nije se ulizivao onim agama po čaršiji ... *(Mulabdić, Izabrane pripoviesti, 1944, 121).* — Al si u duši mišljah: ne ćeš mi umaći, dragane, ma se koliko ulizivao! *(Draženović, Djela II, 1947, 291).*

ulnjak, m., *ulinjak.*

Na livadah, za voćnjaci / Narod ... pčela u ulnjacih *(Palmović, Pjesme, 1883, 139).*

ulog, m., *ono što se ulaže u što, obično novac, radi ostvarivanja dobiti.*

... ali godine i kleti ulozi kano težko olovo o noge se objesili, pa je sustati, ma da sama smrt za vrat sjedne i uzde poprimi *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 177).* — ... Harfe zlatne zvone, / a bijeda misli na brige, na ulog zalagaone *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 16).* — ... stražar je mlad ubio čovjeka, pred izbore, da dobije čin, i jer je ulog na poštanskoj štedionici rastao presporo *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 86).*

uloga, f.

1. *način ponašanja i djelovanja određen čijim položajem u društvu, službi ili drugim kakvim okolnostima; zadatak, funkcija.*

Spomenu kukavnu ulogu muževa, što ih žene hrane, u evoluciji ljudskoga društva da nemaju uloge, za čovječanstvo ne znače ništa *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 68).* — Zar je to kakova uloga, što se ona naprosto zabavlja, raduje životu? *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 115).* — ... Frau Fani, preuzevši na se ulogu razgovorne, zanimive žene i domaćice *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 91).* — ... pred okupaciju i uloga fra Grge u to vrijeme *(Martić, Zapamćenja, 1906, 79).* —

Vidiš dva ozbiljna gospodina, kako se [...] razgovaraju [...] Jedan otvara i zatvara usne [...] Drugi mu približio lijevo uho te pobožno sluša. Onda mijenjaju uloge *(F. Mažuranić, Lišće, 1916, 16).* — Poslije one okrutnosti koju je doživio tu večer na kolodvoru, evo sad mu se nudi uloga milosrdnika *(Perković, Novele, 1935, 13).* — Zola se nipošto nije zadovoljio ulogom bilježnika, koji katalogizira događaje *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 93).* — Spomenu kukavnu ulogu muževa, što ih žene hrane, u evoluciji ljudskoga družtva da nemaju uloge, za čovječanstvo ne znače ništa *(Leskovar, Propali dvori, 1944, 141).* — Vidiš, ova patrola stidi se svoje uloge da lovi ljude *(Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 154).*

2. *lik koji se igra u scenskom djelu (kazališnom, filmskom), rola; glumačka interpretacija toga lika u scenskom izvođenju.*

Čovjek izvanredan već kao pojava, ne trebaše igrati većine modernih uloga, jer ih nose konvencionalni tipovi, a Fijan ne imadjaše ništa prosječnog, konvencionalnog, pa kao izniman čovjek igraše sjajno u modernom repertoaru samo iznimne ljude, karaktere, a ne tipove – u koliko je tip predstavnik prosječnog, običnog čovjeka *(Matoš, Pečalba, 1913, 121).* — Daroviti glumci početnici mogu se samo onda pošteno obrazovati, kad im se dadu uloge prema njihovoj naravi [...] Izim toga molimo ga, neka ne navlači svaku ulogu na židovštinu, i neka, da pravo kažemo, ne mrcvari hrvatskoga naglaska *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 18).* — Glumaca ima u našem društvu dosta, al' nema, tko bi uloge »ljubovnika« prikazao *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 36).* — G. Mandrović nije u toj ulogi razvio dosta čuvstva, osobito u posljednjem činu, niti one lakoumnosti i finoće, koja je svakako potrebita *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 95).* — Misli li g. Ban, da je veliki umjetnik, misli li g. Ban, da je za dramatičkoga umjetnika dosta imati lijepo počešljanu kosu, a pod tim dramatičkim pramovima nijedne uloge u glavi? *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 124).* — Uloga ponosite engleske milosnice svakako je jedna od najboljih darovite ove glumice... *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 178).* — ... »Divljan« i slične uloge nijesu za gčnu Kraljevu, jer ako imade umne, nema fizične sile zato *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 232).* — ... gđa R. propustila je svoju ulogu zaodjenuti blažim svijetlom, te tako posta kći korintskog kralja antipatičnijom nego što zbilja jest *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 249).* — ... no rekli bismo, da Izabela nije ni po pjevanju ni po prikazivanju jedna od najboljih uloga te umjetnice *(Šenoa, Kazališna izvješća II, 1934, 154).*

3. u frazi *igrati ulogu* u značenju *glumiti, izigravati.*

... opet bi ona već za pet časaka prestala igrati ulogu uvriedjene ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 104).* — Ali ja si perem u toj stvari ruke poput Pilata, a igram ovdje ulogu kano i on u »vjerovanju božjem« *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 174).* — A ono, što se veli: ozbiljni, bili smo u družtvu. Tu je ona zaista znala izvrstno »igrati ulogu« *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 151).*

4. u frazi *igrati/odigrati važnu/veliku ulogu* u značenju *imati značajan utjecaj na što.*

Važnu ulogu igraju danas u selu novine *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 178).* — Poskočila cijena šljivi [...] Pored još nekoliko manjih zgoda i nezgoda, u kojima je to znamenito drvo »odigralo važnu ulogu« ... *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 150).* — Apostol naturalizma završio je kao uvodničar čete, u kojoj je veliku ulogu igrao novac Izraela *(Nehajev, Knjiga eseja, 1936, 88/89).* — Poskočila cijena šljivi [...] Uz još nekoliko manjih zgoda i nezgoda, u kojima je to znamenito drvo »odigralo važnu ulogu« ... *(Kolar, Ili jesmo ili nismo, 1947, 178).*

5. u frazi *igrati visoke uloge* u značenju *biti na istaknutom položaju u društvu.*

On nije mogao u njoj trpiti ponosnu gradsku damu (a ipak joj nije kratio troška za oprave), koja je uviek snivala o velikaštvu, o djeci svojoj, koja će danas-sutra kao činovnici igrati visoke uloge ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 4).* — On nije mogao u njoj trpjeti ponosnu gradsku damu (a ipak joj nije kratio troška za oprave), koja je uvijek snivala o velikaštvu, o djeci svojoj, koja će danas sutra kao činovnici igrati visoke uloge ... *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 6).*

uloge, fpl., *bolest zglobova izazvana gomilanjem mokraćne kiseline u tijelu, ulozi, giht.*

To vam stoji crno na bijelom, da se ne zna za godinu postanka svijeta; no pošto će u purju nogu, na kojoj se kreće, svakako uloge navaliti,

to bih mislio, da će svijetu osvanuti crn petak *(Šenoa, Zagrebulje I, 1931, 129).* — ... al' bi opet ta gospoda pamtiti imala, da poslije ljeta jesen ide, a poslije jeseni zima, da drvo ne nosi ploda pod kasnu jesen [...] A najsmješnije je od njih, kad se na silu nameću poslu, kojemu se živahnosti hoće; to naprezanje mi se baš tako čini, kao što vika staroga, ulogama skučenoga kapetana, da će voditi glavom husare na juriš *(Šenoa, O hrvatskom kazalištu, 1932, 203).* — No poslije uhvatiše ga – dosta rano – nemile uloge, i njegovu putovanju odzvonilo – baletu ni traga *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 185).* — ... jer je grof od silnih uloga malokada mogao izići iz svoje tvrđave *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 187).* — Poput galije na nemirnom moru zibao se veleučeni medicus prema svojoj kući. Šor Giacoma nisu štipale uloge niti mučila kurja oka, debeli krakovi bijahu mu posve zdravi *(Šenoa, Kletva, 1934, 587).*

ulogica, f., dem. od *uloga.*

Gospoja Sajavićeva riješila je svoju ulogicu posve dobro *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 50).*

ulogoriti se ulogorim se, *podići privremeno prebivalište, logor.*

Otkada su se vojnici ulogorili gore za glavicom, ovuda je mnogo življe *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 49).*

ulom, m., *prijelom.*

Čovjek može ulomiti, n. pr., ruku ili nogu (ulom: *fractura ossium*) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 214).*

ulomak, m.

1. *odlomljeni dio čega.*

... pa mi dobaci komadinu mesa i ulomak pogače *(Šimunović, Mladi dani, 1919, 116)*

2. *dio teksta, odlomak, poglavlje.*

Ulomci iz lomna i krševita života jednoga starovierskoga pučkoga učitelja *(Jurković, Izabrana djela, 1862, 47).*

ulomiti ulomim.

1. *slomiti.*

Kad ne bi bio ulomio nogu! *(Bego, Novele, 1916, 53).* — Čovjek može ulomiti, n. pr., ruku ili nogu ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 214).*

2. u frazi *ulomiti zube* u značenju *okomiti se, navaliti na koga.*

Pa sad na me ulomili zube, / Gdje jim nedah odagnat ovacah *(Martić, Osvetnici II, 1862, 20).* — Preotme li dušmanin, sprti torbu, a u torbu otčevinu i stečevinu, pa bež, jer će dušmani i u ove strane, pa će na nas ulomiti zube *(Tordinac, Odabrane crtice i pripoviesti, 1890, 189).*

3. u frazi *ulomiti vrat* u značenju *stradati, poginuti.*

Skoči kroz prozor, pa si ulomi vrat! *(Preradović, Djela II, 1919, 64).*

uloptati se uloptam se, *pretvoriti se u loptice, ugrudati se.*

Hljeb se mijesi u kopanji [...] ili u naćvama. Saspe se brašno u naćve, razgrne se malo i učini se posred njega kao nekaka jamica, u koju se pomalo lijeva vrele vode. U vodi raskašićeš najprije kvas pak češ onda početi pomalo zamješivati (t. j. miješati brašno s vodom), dobro gnječeći prstima tijesto da ti se ne ulopta (ugruda) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 94/95).*

uloviti ulovim.

1. *uhvatiti ili ubiti u lovu.*

»... Istinabog, ja nisam lovac, ali sam i to bio jedne bajne noći i odmah ulovio jelena, a bez puške.« *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 158).* — Ulovio sam malo prepelica, nešto jarebica i nalovio se do mile volje *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 271).* — A zašto da lovci, pošto su lovili u šumi Prudu na zečeve i fazane, pošto su ulovili i koju lisicu i šljuku, pucali visoko na patke, nagledali se krupne divljači, budu rđave volje ... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 70).*

2. *uhvatiti onoga koji bježi.*

... vi ste još sudjelovali u jednom sramotnom činu na javnom mjestu, i zato ste kažnjeni [...] i noge mu se krenuše, prije nego im je zapovjedio. Nisu tako nekad bježali njegovi pređi pred Turcima [...] Zaista, nepravda bi velika bila, kad bi ga takvog ulovili *(Perković, Novele, 1935, 31).*

3. *naći, otkriti onoga koji se skriva.*

... začeše onda pretraživati sve prostorije i zakutke, nebi li gospodara i njegovu obitelj žive ulovili ... *(Becić, Zavjet, 1882, 115).*

4. *vještinom pribaviti; steći usput.*

... dozvah u sebe ono nešta geološke znanosti, što sam je ovdje i ondje ulovio ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 142).* — Ja

nisam večerao danas, ni juče, ni prekjuče [...] ... ja idem van, možda štogod ulovim za večeru ... *(Perković, Novele, 1935, 3/4).*

5. *zadesiti, snaći.*

Mislio sam, da ću još prije bure kući prispjeti, nu ona me ulovi na pol puta *(Becić, Zavjet, 1882, 14).*

6. u frazi *uloviti čiji pogled* u značenju *susresti se očima s kim.*

Mirku zjanu oči. Gledao je učitelja ispitljivo, širokim očima, ali mu nije mogao uloviti pogled *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 90).* — Kad se okrenuo, ulovio je njezin blistavi pogled *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 76).*

7. u frazi *uloviti uhom* u značenju *čuti.*

Oni su samo ulovili uhom, da su se Marko i Šime počeli razgovarati ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 124).*

8. u frazi *uloviti čiju misao* u značenju *razabrati što misli tko.*

... i sad mu se učinilo, da je naknadno ulovio njezinu misao ... *(Kaleb, Izvan stvari, 1942, 145).*

9. u frazi *uloviti koga u niskosti* u značenju *razotkriti čije neprilično postupanje.*

... i želja da ulovi Hojkića u niskosti, pa da ga javno osramoti *(Gjalski, U noći, 1913, 236).*

10. u frazi *uloviti prigodu* u značenju *iskoristiti mogućnost za što.*

»Ne smije se mirovati, svaku prigodu treba uloviti, da se učini ma i najsitnija neprilika vlastodršcima ...« *(Gjalski, U noći, 1913, 267).*

uloviti se ulovim se.

1. *upasti u zamku.*

Plela sam za te zamke i ulovila se sama u njih *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 105).* — I tako je Jaro odapeo stupicu, koju si je sam pomogao zapeti, pa se u nju lud ulovio *(Cepelić, Malo šale – nešto zbilje, 1936, 13).*

2. *zateći se u kakvoj situaciji.*

Često bi se doduše ulovio, kako zaboravljen i zamišljen stoji i u duhu gleda poraznu krasotu ove nježne živahne žene ... *(Gjalski, U noći, 1913, 197/198).*

3. *uhvatiti se, čvrsto primiti.*

Ulovio se čvrsto prstima za nju ... *(Perković, Novele, 1935, 118).*

ulovljenik, m., *onaj koji je ulovljen, uhvaćen.*

Tomu vieću imao je viceban izvješćivati o svojem radu, o progonu kmetova, o sukobima s njihovim četama i postupanju s ulovljenicima *(Tomić, Udovica, 1902, 74/75).*

ulozi, mpl., *uloge.*

Ta vi znate sami, kako njega / Uzdrmaše lanjski dogadjaji, / Kad mu kmeti naletom uzeše / Grad Stubicu, a zatiem i Susjed ... / Ulozi ga, kô ljutica guja, / Tad spopadnu, te od ono doba / U Zagrebu boluje jednako *(Bogović, Pjesnička djela I, 1893, 100).* — Ulozi, bogavica je bolest u zglobovima. Od uloga se čovjek vas zguči (zgrči) i dobije bogave ruke (t. j. oteku mu). ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 211).*

uložak, m.

1. *ulog.*

Uložio je, istina, mnogo u zapušteno imanje, al taj će mu se uložak trostruko povratiti, kad stane nositi plodove *(Tomić, Pošurice, 1887, 187).* — Samo je jedno mučilo njezinu misao: oporuka... U njoj je bila ona spomenuta samo uz onaj posebni uložak od godišnjih sto forinti *(Novak, Zapreke, 1905, 116).* — U velikoj, glavnoj dvorani prije je stajalo desetak stolova s ruletom sa raznim ulošcima: najmanji je bio 5, a slijedili su po 10, 50 i 100 franaka *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 80).*

2. *umetak za kosu.*

Da naslika tu papigu s njenim ulošcima i mandarinskom perikom, s njenim umjetnopletenim bujnim pletenicama [...] to proždrljivo, pohotno lice s izbočenom gornjom čeljusti ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 70).*

uložen -a -o.

1. *koji je stavljen u što ili među što, umetnut u veću cjelinu; koji je ugrađen u što.*

Njegov pod je bielim i crnim mramorom, na način mozaika, uložen i predstavlja priliku ruže *(Nemčić, Putositnice, 1898, 266).* — Pod poprsjem Tita Livija nalazi se stari kamen u stienu uložen s ovim nadpisom ... *(Nemčić, Putositnice, 1898, 330).* — ... ti strogo poredjani, upisani i uloženi spisi ... *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 273).*

2. *koji je utrošen da bi se postiglo što.*

... makar da umije i kako vješto razložiti i dokazati na papiru, kako bi se izplatio trud i trošak, uložen u te zapuštene vinograde *(Novak, Podgorka, 1894, 90).* — Znam samo, da je grjehota za sav onaj liepi trud, koji je

uložen u taj jalovi posao *(Begović, Kritike i prikazi, 1943, 18).*

3. *koji je upotrijebljen kao osnova za stjecanje dobiti.*

A što bi se moglo s onolikim novcem [...] da je uložen u koju drugu svrhu! [...] Najbolji novčani ekonomi – Izraelićani – ne troše puno u takova poduzeća, oni u tu svrhu troše samo onda kad su unapred sigurni, da će im se uložena glavnica rentirati: samo *najdarovitiji* njihovi sinovi posvećuju se znanosti i to najunosnijoj: liečničtvu i odvjetničtvu *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 113).* — Ja rado dajem i puno dajem. Ali ja mislim razborito: hoće li tako uložene glavnice nositi svoje kamate, dakako, uz povratak same glavnice? *(Kovačić, Medju žabari, 191X, 201).* — Trgovac Miha polazio katkada za trgovinom u daleke krajeve [...] gdje neznatan trud i uvelike uložen novac nosi golem i neprivrijedjen dobitak *(Kovačić, U registraturi, 1911, 441).* — A što bi se moglo s onolikim novcem [...] da je uložen u koju drugu svrhu! [...] Najbolji novčani ekonomi – Izraelićani – ne troše puno u takova poduzeća, oni u tu svrhu troše samo onda, kad su unapred sigurni, da će im se uložena glavnica rentirati: samo najdarovitiji njihovi sinovi posvećuju se znanosti, i to najunosnijoj: liječništvu i odvjetništvu *(J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 113).* — Vi znate da svaka roba mora da cirkulira! A zakon te cirkulacije? Roba u koje je uložen novac mora dati novac plus novac *(Kikić, Ho-ruk!, 1936, 52).*

uložina, f., *udubljenje.*

U stieni vidi se uložina, u kojoj je supruga Zrinjskog stajala, dok su nezadovoljnici svoje tajno vieće držali *(Nemčić, Putositnice, 1898, 266).*

uložiti uložiti.

1. *staviti, metnuti u što.*

Starica nespretno uloži svoju ruku [...] u Ivanovu i smiješeći se sretna pogledava sina *... (Kaleb, Ponižene ulice, 1950, 287).*

2. *dati, položiti novac u ili za što (radi stvaranja dobiti ili kakve druge koristi).*

... onaj dobiveni novac doduše diže, ali ga se sebi na korist ni netače, nego ga uloži na kamate, od kojih je svojega Živka dalje školovao *... (Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 161).* — ... dali smo se zavesti, da sav novac, što smo još nakon našega putovanja po svoj Evropi imali, – da taj novac uložimo u papire *(Gjalski, Pod starimi krovovi, 1886, 194/195).* — Vi ćete Vaše tri tisuće [...] ponieti sobom i uložiti u naše gospodarstvo *(Tomić, Pošurice, 1887, 29).* — ... ta naša zemlja, koja mu se je pričinila ogromnim posjedom, u koji treba istom uložiti silan novac za gospodarske sgrade, strojeve, marhu *... (J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1890, 89).* — ... prodati zemlju, pa uložiti novac u kakav bankovni posao *... (Ogrizović, Tajna vrata, 1920, 126).* — ... ta naša zemlja, koja mu se pričinila ogromnim posjedom, u koji treba istom uložiti silan novac za gospodarske zgrade, strojeve, marhu *... (J. Kozarac, Mrtvi kapitali, 1924, 89/90).* — ... kad se je već jednoga dana našao u položaju da je mogao da uloži svoju ogromnu, vlastitu glavnicu u tako riskantna poduzeća *... (Krleža, Na rubu pameti, 1938, 118).*

3. *uputiti, predati, uručiti.*

Naredbu o konscripciji poslao je svim županijam, a ove su [...] uložile prosvjed proti njoj *... (Tomić, Za kralja – za dom II, 1895, 127).* — Tvoja će svast na savjet toga konjušara uložiti priziv na prvu presudu, ali mi imamo svjedoke *... (Dončević, Životopis bez svršetka, 1948, 173).*

4. u frazi *uložiti trud/mudrost/snagu/muku (u što)* u značenju *unijeti, utrošiti trud/mudrost/snagu/muku (u što) radi postizanja kakva cilja.*

Zaklinjala se, kako će sav trud uložiti, da joj škola bude uzorna *(Gjalski, Gjurgjica Agićeva, 1903, 37).* — ... Radović će svu svoju mudrost uložiti u izpravljanje zadaća, koje nemaju smisla *... (Nehajev, Bieg, 1917, 82).* — Osim toga moram da snagu svoju bilo u što uložim i da ne mislim na ono, što me mori *(Z. Marković, Let, 1920, 38).* — Život je za nekoga veoma škrt i za najmanju sjenku radosti treba uložiti mnogo muke i priegora *... (Sudeta, Proza I, 1943, 247).*

5. u frazi *uložiti veto* u značenju *pobuniti se.*

Lirik Verglec i Katarina Aragonska [...] oni će uložiti svoj veto! *(Sudeta, Proza II, 1943, 66).*

6. u frazi *uložiti svoju riječ* u značenju *izreći svoje mišljenje.*

... smo mi prvi pozvani iza pravih roditeljah uložiti svoju rieč *... (Kovačić, Fiškal, 1882, 52).* — ... smo mi prvi pozvani iza

pravih roditelja uložiti svoju rieč ... *(Kovačić, Fiškal, 1944, 57).*

7. u frazi *uložiti koju dobru riječ (za koga)* u značenju *založiti se, zauzeti se (za koga).*

... zamoli ga, da kod gospodina velikog sudca koju dobru rieč za njega uloži *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 205).* — ... znajući, da je liečnik sudčev prijatelj, umole ga, neka kod sudca uloži koju dobru rieč *(Kumičić, Jelkin bosiljak, 1905, 120).*

uložnica, f.

1. *uložina, niša.*

Domaća gospodja zabavljala se medjutim dulje vrieme u uložnici jednoga prozora s Podoljskim *(Kukuljević, Dva Slavena, 1859, 159).* — Sréd navedena dva stuboka imadu po dvě uložnice, jedna nad drugom: u doljnih stoji po jedan kip od mramora ... *(Veber-Tkalčević, Listovi o Italiji, 1861, 115).*

2. *obveznica za uložen novac.*

A sav drugi župnikov imetak, naročito papiri i uložnice, čuvane u modrom omotu, imala su dijeliti po Hrastinoj smrti njegova braća, rodjaci i crkva ... *(Novak, Zapreke, 1905, 116).* —Njegov sin! onaj mladi tat! Nestade ga. Sigurno je prodao zlatni sat i srebrnu kutijicu, digao uložnicom novac i odmaglio *(Nazor, Zagrebačke novele, 1942, 73).*

ulučiti ulučim, ovdje u frazi *ulučiti priliku* u značenju *uhvatiti, ugrabiti povoljan trenutak za što.*

Knjeginja Jaga isti onaj dan spremi se za put, i prije nego će leći spavati uluči priliku i obendjeluči knezu vino, što ga je pio za večerom *(Stojanović, Pučke pripoviedke i pjesme, 1867, 51).* — Zastadoh umoran, a gospodje uluče priliku i uhvate me za ruke *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 40).* — Ja ispusttio [sic!] uzde, a konj pametan ulučio priliku, stao i pase travu kraj ceste *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 151).*

ultimatum, m.

1. *posljednja prijetnja pred izvršenjem.*

Ona međutim, antipatična nadžak-baba, stavlja mu već treći ultimatum, vezan s otkazom stana *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 35).* — ... zašto nije odmah postavio ultimatum: ili Mikulić da se pusti ili Lacković iz kuće napolje?! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 137).*

2. *konačan zahtjev koji jedna država upućuje drugoj pod prijetnjom sile u slučaju neizvršenja.*

Putem čujem, da je Njemačka predala Rusiji ultimatum. Cio Berlin je na nogama. Ulice pune ljudi. Nitko ne će da bude sam! [...] O podne istječe ultimatum. O jedanaestoj se čuje, da Rusi popuštaju *(F. Mažuranić, Od zore do mraka, 1927, 7).*

uludo (u ludo), prilog, *uzalud, beskorisno.*

... živjeti i nadalje tako izprazno, tako u ludo bio bi sbilja grieh ... *(J. Kozarac, Medju svjetlom i tminom, 1891, 103).* — ... živjeti i nadalje tako isprazno, tako uludo bio bi zbilja grijeh ... *(J. Kozarac, Među svijetlom i tminom, 1950, 297).* — Dosta je, da je tolika krv uludo tekla, čemu još puno krvavih priča *(Šenoa, Kletva, 1934, 497).*

ulukaviti se ulukavim se, *učiniti se, prikazati se drukčijim radi obmane; postati lukav.*

Jedni su joj jadi, / Što si ju skršila, / Kad si se onako / Ti ulukavila *(Nemčić, Izabrane pjesme, 1898, 72).* — ... sada počiva krdo ovaca oborivši njuške do zemlje. Te sumnjičave životinjice, što ne vjeruju nikomu i ničemu do li svome predvodniku i njegovu zvonu, i ovaj puta su se ulukavile, kao da su iz kamena i prisluškuju našim koracima *(Horvat-Kiš, Istarski puti, 1919, 51).* — ... ulukaviti se znači: lukavo se pretvoriti (Tako mi Boga istinoga! nije luda, već se ulukavila) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 146).* — Lisičiti znači: raditi lukavo kao lisica [...] ulisičiti se ili ulukaviti se: postati lukav (Ulisičio se živeći s lisicama. Ulukavio se svijet) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 151).*

ulunjiti se ulunjim se, *pretvarati se, ulukaviti se.*

... nije umro Rade, / Nego se je ulunjio* (= Umrtvio se, ulukavio se, da je mrtav, a nije (običniji oblik: »uljunio se«)) Rade *(Hrvatske narodne pjesme VI, 1914, 31).*

ulupiti ulupim.

1. *udarcem udubiti, ulubiti površinu kakva metalnog predmeta.*

Sat je naime bio vrlo tanak [...] Mali ga je Toma još u drugoj godini ulupio, odljuštio poklopce, pokidao kazaljke ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 91).*

2. *pren.*

A povrh svega toga njezina je noga ulupila, kao komad staroga lima i onu najsuptilniju netvarnu čast njegova života, njegovu

dušu i gazi je ... *(Košćina, Suor' Maria Immacolata, 1917, 120).*

uljani -a -o.

1. *koji kao da je od ulja, koji je poput ulja.*

... ne znaš, da li je nebo ljepše, ili njegov odsjev u moru ... Daleko na istoku prelijeva se njegova boja u zelenilo, a morske se struje vijugaju, svijetle i uljane, kao matica kroz zeleno polje ... *(Andrijašević, Pripovijesti, 1912, 32).* — Kada sam otvorio oči, istok je krvario gustim, uljanim, teškim svjetlom ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 38).*

2. *koji gori pomoću ulja.*

... u sobi oko stola, zapremljena tanjuri i zdjelami, osvietljena velikom uljanom svjetiljkom *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti IV, 1891, 50).* — Primjeti u isti tren, da njegovo tijelo više ne baca na tle sjenu od uljane svjetiljke, što je iza njega bila na lancu ovješena o strop *(Batušić, Čuda i čarolije, 1931, 85).*

uljanica, f.

1. *svjetiljka koja gori na ulje (često pred raspelom i svetim slikama).*

Soba je bila polutamna, sat kuckao i uljanica potitravala pred raspelom *(Krleža, Novele, 1937, 70).* — ... život ipak ne će biti da je tako dosadan kao Horacije ili nepravilni grčki glagoli, kad je bilo takvih duhovitih civilizacija, u kojima je glineni fallus služio kao uljanica na ulaznim vratima poštenih i uglednih rimskih kuća ... *(Krleža, Banket u Blitvi I, 1938, 102).* — ... kao uljanica što polagano gasne, bacajući duge i neugodne sjene po stijenama *(Krleža, Glembajevi I, 1945, 280/281).* — Ja sam zapalio prijeko u mojoj sobi uljanicu, a uljanica se ugasila. Zašto niste nadolili ulja? *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 246).* — A eno onaj, što još moli pred uljanicom, udavio je svoga susjeda, jer je imao bolji brod od njega ... *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 147).* — Vatra se bila skoro utrnula, samo je uljanica podrhtavala *(Šegedin, Djeca božja, 1946, 209).*

2. *pren.*

Što će meni u uljanici mojoj / otrovno tvoje ulje? *(Krleža, Knjiga lirike, 1932, 44).* — Tmina šumi. Slapovi tmine sa neba se ruše. / Prolaze ljudi s mržnjom i sjekirom u ruci / i uljanicom sitnom u mjehuru duše *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 187).* — ... ljudi se mogu držati na površini u životnim krizama. To je ona biblijska uljanica u nama *(Krleža, Glembajevi II, 1945, 54).*

uljanik, m., *uljanica.*

... užga pred ikonom sv. Jovana viseći uljanik... *(Hanžeković, Novele, 1932, 50).*

uljanik, m.

1. *pčelinjak.*

Ka' uljanik medene pčelice. / Tišma, trka, veselje, obilje! *(Pavlinović, Pjesme i besjede, 1873, 139).*

2. *pren.*

Što da ti pričam? [...] i o njegovoj bijeloj ruži nebeskoj, sa laticama – prijestolima pravednika i sa pčelama – zlatnim herubima, što lete u uljanik Božije ljubavi? *(Matoš, Umorne priče, 1909, 75).*

ulje, n.

1. *masna tekućina biljnog, životinjskog ili mineralnog podrijetla (lakša od vode i obično žućkaste boje), koja se koristi u prehrani, za rasvjetu ili u obredima.*

Sakupljajte ulje / za svoe svjetilnice *(Vraz, Djulabije, 1880, 119).* — Gvoždja, otrov, konop, nože, / Palu, oganj, kolac grozni, / Ulje vrelo i sto muka / U čas jedan junak smišlja, / Za izgladit gorkoj bruci trage *(I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengijića, 1883, 58).* — Bakalar je veselo čvrčio u ulju. Mikiću su se širile nosnice *(Kumičić, Sirota, 1885, 159).* — Kadkad smo do tri jestvine imali. Izmedju njih prva bijaše teletina, druga ditto s limunom, a treća opet teletina s octom i uljem *(Nemčić, Putositnice, 1898, 237).* — Kao pod žrvnjem što masline svježe / ciede u sudje žuto, mlado ulje, / njezine tako cjelujuć me usne / ljubavi slast u moju siplju dušu *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 37).* — I gorućem što kandilu je ulje / ona će bit za moju mladu dušu *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 38).* — Od ranog jutra već u masliniku / bobulje beru: zrele su i crne / [...] / Mirisno ulje na prstima teče *(Lovrić, Sveto proljeće, 1915, 26).* — Financijska ophodnja, koja je pred Božić došla u selo, u potragu za uljem, provela je jako strogo svoju zadaću. Sve su se kuće ponovno premetnule [...] Uza sve to mogla se sakupiti iz cijelog sela jedva jedna bačva ulja [...] Stari seoski čauš, videći, gdje zaplijenjeno ulje prenose u grad, rasplakao se nasred puta kao malo dijete *(Bego, U očekivanju, 1917,*

80). — Dušice majkina, dušice slatka, / Još ti je ručica malešna glatka. / Sve teškoće i potrebe / Još plivaju sad vrh tebe, / Ko vrh vode lako ulje *(Preradović, Djela I, 1918, 130).* — ... sa žutim, kao uljem namazanim licem ... *(J. Kozarac, Tena, 1919, 23).* — Prije vješala na muke s njim, gospodine. Neka ga batinaju po tabanima, neka ga vješaju nad dimom i vatrom i polijevaju gola vrelim uljem ... *(Kosor, Nepobjediva ladja, 1921, 34).* — Dok je riba pjevuckala na ognjenu kamenu i pušila se cijedeći žuto ljekovito ulje ... *(Hanžeković, Gospodin Čovjek, 1932, 31).*

2. *pren.*

Našemu kazalištu, toj narodnoj svjetiljci, nestaje ulja. Ne bi li se tkogod našo, da ti prilije ulja – makar i repičnog? *(Šenoa, Kazališna izvješća I, 1934, 289).*

3. *uljena boja; slika naslikana uljenim bojama.*

Filipu je bilo kao da je ušao u svijetlozelenkasti prostor jedne svježe, od ulja još mokre slike ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 26).* — Mislim pri tome u prvom redu na Jana Vermeera [...] U haaškom muzeju [...] visi njegovo poveliko platno, pogled na rodni Delft. Nije nipošto pretjerano, ako se to ulje smatra najljepšom gradskom veduttom, što ju je dalo nizozemsko XVII stoljeće *(Batušić, Od Siene do Haarlema, 1941, 178).*

4. u frazi *more je mirno kao mirno ulje* u značenju *more je posve mirno, bez daška vjetra.*

... Bješe jutro svježe, / i mirno more, kao mirno ulje *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 37).*

5. u frazi *pomazati svetim uljem* u značenju *posvetiti koga.*

... ispovjedi, pričesti me i pomaži svetim uljem, da čist izađem pred vječnu pravicu ... *(Šenoa, Kletva, 1934, 977).*

6. u frazi *izmlatiti do svetoga ulja* u značenju *nasmrt pretući koga.*

Dva dana kašnje saznasmo, kako je došlo do deset Muhamedovaca u onu dolinu [...] te kako su ti goloruki ljudi izmlatili do svetoga ulja »Vlahe« i oduzeli im begove ovce ... *(Kumičić, Pod puškom, 1889, 26).*

7. u frazi *ulje života* u značenju *životna snaga.*

Jak je i prejak, ulje njegova *života* ide silno na manje, al' se nije još istrošilo *(*Šenoa, *Kletva, 1934, 980).*

uljeći uljegnem, *ući.*

Pred seoskom krčmom kola stanu, a ja, skinuv se i prebaciv kabanicu i torbu, uljegnem *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 2).* — Vrata se otvoriše i u sobu uljegnu sve družtvo, domaći i gosti ... *(Jurković, Sabrane pripoviesti II, 1881, 128).* — Uljegavši ona u krotki i tihi dom providnikov, hitro se raširi kano zmaj, te zavlada čitavim vlastelinstvom *(Kovačić, U registraturi, 1911, 106).* — Kad se fratar našetao, uljegne u crkvicu ... *(Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska, 1916, 10).* — Za sreću da je djevojka Frăna uljegla u sobu s »tacunom« punijem »kikara« mirisave Moke *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 47).* — Već se je mračilo, kad je Šime poslije naporna puta uljegao u ulice kostanjevičke *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 292).* — Pade mu na pamet, kako je ono uljegao u ovu obitelj, i to ga sjećanje razdraži *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 8).* — Poklekao na oba koljena, sagnuo glavu, prekrižio se, ustao i uljegao u golemu klupu nadesno, gdje se i ukrutio kao tvrd i nepomičan kip *(Car Emin, Nove borbe, 1949, 163).* — ... otključavši vrata mahom uljegne u dvor, pa do časa izleti kano mamen *(Botić, Dilber-Hasan, 1949, 215).*

uljeni -a -o.

1. *koji sadrži ulje, uljani.*

I u kući je silno mirisalo, no to bijaše miris ljekarija, tamjana, znoja i uljenih svjetiljaka, što su gorjele pred ikonama *(Šimunović, Mrkodol, 1916, 48).* — ... srebrni ljesovi, crni lakirani i drveni, posve jednostavni, priprosti, i papirnate papuče za mrtvace [...] sve miriše po uljenoj boji ... *(Krleža, Hiljadu i jedna smrt, 1933, 235).*

2. *koji je naslikan uljenom bojom.*

Nad balzakom je visjela uljena slika pokojnog »Excelenzhera« u generalskoj galli, – t. j. u bielom uzkom fraku i crvenim pantalonima *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 241).* — Tu je visjela i jedna Filipu nepoznata uljena slika četrdesetih godina; mlada žena u bjelini, držeći u ruci svijetloplavu vrpcu svog slamnatog šešira *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 63).* — ... visjele su svega tri slike, tri uljena platna u

masivnim, pozlaćenim okvirima *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 104).*

3. *pren.*

Bila je sasvim mirna, uljena, blaga jesen ... *(Krleža, Povratak Filipa Latinovicza, 1932, 26).*

uljenica, f.

1. *uljanica; svijeća.*

Iza njenih je ramena visjela malena uljenica o čavlu na zidu *(Kumičić, Sirota, 1885, 120).* — Ustane – medjutim je uljenica dogorjela – i zora kroz prozor sinula *(Demeter, Teuta, 1891, 135).* — ... ugleda Bokelja gdje sjedi prekrštenih nogu na palubi, do uljenice drži omašnu, odebelu knjigu i pjeva iz nje u dušak ... *(Novak, Nikola Baretić, 1896, 48).* — Sve crno, rasvijetljeno svijećama uljenicama, a sve masno od ulja, pa čak i lice ljudi *(Nazor, Priče iz djetinjstva, 1924, 51).* — U tom niskom presvođenom prostoru bijaše sparno, mračno [...] U srijedi visjela mala uljenica ... *(Šenoa, Mladi gospodin, 1932, 292).* — Kraj peći visio je čudnovat drven kip, a pod njim gorjela je dan i noć mala srebrna uljenica *(Šenoa, Zlatarovo zlato, 1933, 87).* — ... sjedio je kraj male uljenice ... *(Šenoa, Seljačka buna, 1933, 272).* — ... zakutak dosta skroman, u kojem stajahu stol, dvije klupe, postelja, nekoliko knjiga, dva morska raka, nadjevena zmija i uljenica: To bijaše stan ljekarnika *(Šenoa, Kletva, 1934, 12).* —Podrhtava uljenica i razmahuje Gršinom sjenom po zidu ... *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 53).*

2. *pren.*

... jer je ljubav ona uljenica, koja gori u životu čovjeka čuvstvujućega *(Korajac, Lovna – sjedećke!, 1887, 24).* — A on je uvijek imao u sebi samo želju, da mirno, sasvim tiho živuca, žmiruca životom kao uljenica, u tami *(Kaleb, Na kamenju, 1940, 85).*

uljenka, f., *uljanica.*

... uljenka gluho dršće ispod triema / [...] / Uljenka dolje u triemu se zgasi *(Begović, Knjiga Boccadoro, 1900, 91).*

uljepljivati uljepljujem, *spajati ljepljivom smjesom, lijepiti.*

Znao je uljepljivati i žeći opeke, pa i zidati, kano učen ciglar i zidar *(Stojanović, Slike, 1881, 109).*

uljepšanje, n., glag. im. od *uljepšati.*

... rabi posebne kupke za svoje uljepšanje *(Tomić, Melita, 1899, 85).*

uljepšati uljepšam, *učiniti koga ili što ljepšim, poljepšati.*

Ona se češće sjećala ovih zadnjih doživljaja, koji su toliko bili obuzeli njezinu duševnost [...] i koji su joj mnogo uljepšali monotoniju i dosadu suhoparnoga i jednoličnoga života, što ga je provodila *(Ivakić, Knjiga od žena i od ljubavi, 1914, 181).* — Ali je i sam dobro znao, da ovi razlozi, što ih navodi pred samim sobom, kako bi bar donjekle uljepšao svoj postupak ... *(Nehajev, Bieg, 1917, 11).* — Stoga se u nje podiže jaka odluka: činiti sve, samo da mu uljepša zadnje mjesece života *(Hanžeković, Novele, 1932, 112).* — Moć alkohola mu uljepša te niske trenutke izdaje *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 95).* — I nenadano, kao da je netko htio da još više uljepša tu i onako prekrasnu noć, začu se [...] sviranje gitara *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 138).* — ... U kosi mi cvieće, / što ga on nabra dolazeć iz šume, / cjelove, da mu mirisom uljepša *(Delorko, Uznosite slutnje, 1944, 131).*

uljepšati se uljepšam se, *postati ljepšim, poljepšati se.*

Gradski život sa svojim boulevardima, šetalištima, koncertima, kazalištem [...] utisnuo se u njenu dušu već dugo kao ideal, kao vršak ljudskih nastojanja, da se ovaj život uljepša, udobnim učini *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 67).* — ... kako se je samo uljepšala za ovo pol godine, što se nismo vidjeli ... *(Tomić, Melita, 1899, 28).* — Krasna stasa, ljepušna lica, bješe se ona još mnogo više uljepšala, odkad je znala, da je ljubljena ... *(Trešćec, U malome svietu, 1901, 101).*

uljepšavati uljepšavam, *činiti koga ili što ljepšim.*

Prispodoba bistri omišlaj; uljepšava govor *(Pavlinović, Pučki spisi, 1876, 440).* — Mislila se dičiti s tim dukatima, koji bi uveličavali i uljepšavali ljepotu njenu ... *(Ivakić, Selo i varoš, 1912, 18).* — Manjka je već sva užarena u licu, što je uljepšava *(Gabarić, Stihovi i proza, 1920, 140).* — Vrlo se mučio, dok je napisao nekoliko redaka, jer je svako slovo izrađivao lagano i uljepšavao ga ... *(Novak, Informator, 1932, 17/18).* — Nietzsche, vanredno intuitivna priroda, dobro osjećaše, da mu ništa ne uljepšava stil do Markova trga u Veneciji, na kome je pisao

u stvaralačkoj groznici ... *(Delorko, Zgode poremećene sreće, 1942, 79).*

uljepšavati se uljepšavam se, *činiti (sebe) ljepšim.*

On je poznavao svaku grudicu zemlje i bila mu je mila kao i dobrovačke zidine, što su pred njegovim očima propadale, popravljale se, uljepšavale se ... *(Leskovar, Propali dvori, 1896, 76).* — Činilo mu se, da mu i tijelo raste i uljepšava se, da postaje jače i otpornije, a snaga da u njega ulazi, i život, i radost ... *(Z. Marković, Let, 1920, 91).*

uljesti uljezem.

1. *ući.*

Starac se nehotice nasmija, te reče na pol glasa: sam bjes je u tu curu uljezo! *(Becić, Kletva nevjere, 1876, 39).* — Hoćete li *uljezti*? ... *(Vojnović, Perom i olovkom, 1884, 33).* — Jedno jutro obično vezući, / Jur pri svrsi svojeg milog posla, / K njoj uljeze dvorkinja nezvana *(Kazali u Badalić, Hrvatska antologija, 1892, 158).* — Sve obćinstvo u crkvi uprlo oči u mladu [...] visoku, punih junonskih oblika udovicu, koja je, nikoga ne gledeći, uljezla u klupu ... *(Tomić, Udovica, 1902, 13).* — Hoćete li uljesti? *(Vojnović, Perom i olovkom, 1910, 31).* — Sve bi lako bilo, samo da mu je opet uljesti u kolotečinu prijašnje očeve trgovine ... *(J. Kozarac, Proletarci, 1911, 9).* — I u dušu njegovu uljeze nada a još više želja – velika ogromna želja, da se bori protiv smrti, da spašava život *(Gjalski, Mors. Plavomilje, 1913, 77).* — U taj čas otvore se vrata na obližnjoj sobi, i Lasta uljeze tiho ali odlučno *(Kosor, Mime, 1916, 62).* — Složivši vijenac na oltaru Karlica uljeze u klupu i klekne *(Car Emin, Starci, 1917, 42).* — ... kći lupeža ne će uljesti u moju kuću! ... *(Vojnović, Stari grijesi, 1919, 154).* — Da, u kuću Jovana Kordića još ne uljeze sramota *(Hanžeković, Novele, 1932, 40).* — ... jer je slugama zabranjeno bilo uljesti amo *(Šenoa, Kletva, 1934, 313).* — Gospodin predsjednik, zamaknuvši u prostu uličicu iza sudbene zgrade, uljeze u prvu krčmicu *(Nehajev, Pripoviesti, 1944, 294).*

2. u frazi *uljesti/uvaliti u riječ* u značenju *početi govoriti.*

... povede riječ, uđe, uljeze ili uvali u riječ (Kad smo ušli u riječ, da ti kažem. Uljegao, uvalio u krupne riječi) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 108/109).*

ulješčić, m., dem. od *uljez.*

Svaka čast njegovim roditeljima, ali sumnjam se, da će ljudski rod u našem ulješčiću izgubiti kakog Aristotela ili Rafaela *(Matoš, Iverje, 1899, 121).*

uljetnica, f., *naknada za godišnji rad.*

... razlikuje jedino ovakve plate: nadnica (za dnevni rad), uljetnica (za godišnji rad, n. pr., liječniku), popasa (za travu što stoka pase), žirovnica (za žir što jedu svinje) ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 128).*

uljevuša, f., *jelo od prženih, pečenih jaja.*

Uljevuša je ono kad se jaja razmute i uliju na vrelu mast *(Kušar, Narodno blago, 1934, 97).*

uljez, m.

1. peior. *onaj koji komu ili čemu ne pripada, koji je uljezao kamo nepozvan.*

... poletjele psovke kao stršeni. I divljak i ništarija, zvijer i vucibatina, nezahvalni uljez i skitnica! *(Kolar, Ili jesmo – ili nismo, 1933, 203).* — Ti uljezi i pripuzi, kojih su stari k nama došli kao buhe i parcovi u Ameriku, na cijelom svijetu su manji od makova zrna, samo kod nas i kod Slovenaca izazivaju, zadirkuju preziruć zemlju, gdje se rodiše i hljeb, od kojega se užiriše. A mi, starosjedioci i gospodari, mi blenusmo i gledamo, kako nas tuđinske splačine sramote u vlastitoj kući! *(Matoš, Oko Zagreba i po Hrvatskoj, 1939, 20/21).* — Ne znaju i ne misle takva gradska čeljad, pa i neće da brigaju brigu, da su ona zapravo uljez u kući, koju je Svevišnji odredio drugim svojim stvorovima, ne hajducima... *(Cepelić, Glasi i poglasja iz lovova, 1940, 81).* — Kolege na univerzi pričali su često o svojim roditeljskim domovima [...] Meni je to bilo sasvim nejasno i strano, kao ciganinu. Uvijek sam bio gost, stanar, dodatak, uljez. Oca se uopće ne sjećam *(Marinković, Proze, 1948, 66).* — ... pritom ga gledala pakosno, kao neugodnog i nametljivog stranca i uljeza *(Marinković, Proze, 1948, 179).* — ... smatrala je za svoju obiteljsku nesreću, što se taj individuum uvukao u njihovo prezime, kao neki bezimeni uljez, koji je uzurpirao pravo jednog prezimena, koje *zvuči* i *znači*. Kao kad bi sivi, uhati magarac navukao na sebe sniježnobijeli kostim

gordog jahaćeg konja, tako je to otprilike izgledalo *(Marinković, Proze, 1948, 239).*

2. *muškarac koji nakon ženidbe prijeđe u ženinu kuću.*

Dohodnica zove se žena koja pođe stanovati u muževljevu kuću; dohodac, uljez, pripuz, domazet: čovjek koji se u žene okući (otići u domazetstvo: ući ženi u kuću) *(Kušar, Narodno blago, 1934, 47).*

uljeznuti uljeznem, *ući.*

... kao zalutao putnik potražim noćišta i uljeznem tako u kuću *(Gjalski, Male pripoviesti I, 1894, 113).* — ... kroz gustu šipragu u tamne špilje / Uljeznu u kojim hladne leže se zmije ... *(Nazor, Živana, 1902, 58).* — Četvorica one gospode uljeznu u sobu, gdje je općinska pisarna *(Kumičić, Začudjeni svatovi, 1910, 219).*

uljik, m., *maslinik.*

I imela kaplje, i uljici cvatu / i valovi mirišu... *(Krleža, Simfonije, 1933, 10).* — Ja volim svjetlost stare mjesečine / kad priče priča bolesnicima. / Cvrčci se čuju po uljicima, / a stvari u sobi ko prikaze se čine *(Krleža, Pjesme u tmini, 1937, 92).*

uljika, f., *stablo i plod masline, ulika.*

Iznad vinograda po prisoju penje se gusta šumica uljika ... *(Kumičić, Sirota, 1885, 76).* — ... ostavljaju svaki rad, silaze sa uljika, koje je trebalo obrati, pa hite u mjesto ... *(Kumičić, Sirota, 1885, 167).* — Brao sam uljike oko kuće ... *(Kumičić, Sirota, 1885, 168).*

uljiti uljim, *začiniti uljem.*

Začinja se jelo ponajviše mašću i maslom, ali može se i čim drugim: uljem, kvasinom, šećerom, medom, vinom pa i paprom, lukom, orasima, i to se kaže: uljiti [...] octiti ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 97).*

uljubiti se uljubim se, *zaljubiti se.*

... ostade dobra i brinula se djecom svojom dok ne upozna Šipka; u nj se uljubi te se eto prozli *(Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, 1918, 156).* — Momak onda zagleda, zapazi, zamjeri, zamiluje djevojku, t. j. zavoli je [...] uljubi se, t. j. zaljubi se u nju ... *(Kušar, Narodno blago, 1934, 45).*

uljudan -dna -dno, *koji se pristojno ophodi s drugima, uglađen, fin.*

A bio je u njega i visoki svileni šešir [...] uz svu pomnju i pažnju [...] je okolo dna i na obodu, osobito tamo, gdje se prsti radi pozdrava hvata, ogolio; jer učitelj bijaše čovjek uljudan, a ljudi uljudni imaju, kako je poznato, najgore šešire *(Jurković, Sabrane pripoviesti I, 1880, 144).* — Ako je već prema gospodi bio do skrajnosti uljudan, to je naprama gospodjama bio upravo uzorno i savršeno učtiv. Bijaše to vječna služba, iztočnjačko klanjanje *(Gjalski, Iz varmegjinskih dana, 1891, 129).* — Jednom se usudi Čortova, premda na uljudan način, ukoriti ga rad njegove šutnje ... *(Jorgovanić, Sabrane pripoviesti V, 1895, 242).* — Vi ste uljudan i umiljat čovjek ... *(Velikanović, Srijemske priče, 1915, 39).* — Čovjek visoka rasta, snažan, najljepše dobe, uljudan u općenju sa mnom *(Nehajev, Rakovica, 1932, 148).* — Čovjek vrlo uljudan, uglađen, akademski obrazovan, odličan đak i jedno prilično uvaženo lice našeg današnjeg, zakulisnog političkog života *(Krleža, Deset krvavih godina, 1937, 51).* — Zagorje je odvajkada seljački pakao. Ali ceste su tu kao stolovi, a u Srbiji – da polomite vratove. Narod je u glavnome tu zdrav i uljudan ... *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 7).* — ... dosljedni u svom aristokratizmu, toliko su uljudni, da jedan drugome istodobno pale cigaretu *(Matoš, Naši ljudi i krajevi, 1937, 117).* — Bijaše vrlo uljudan, te pozdravljaše na sve strane ... *(Harambašić, Šala i satira, 1944, 222).*

uljudba, f.

1. *kulturna razvijenost i materijalna izgrađenost kojega naroda, civilizacija.*

»Svećenici su bili ili osnivači ili čuvari prave uljudbe ...« *(Tommaseo, Iskrice, 1888, XIX).* — Možeš naći narod bez gradova, / Bez države, bez zakona stalnih, / Bez prosvjete i uljudbe veće, / Al bez vjere, – makar kakva bila, – / Ne ćeš naći naroda na zemlji *(Badalić, Izabrane pjesme, 1896, 58).* — Carica vrlo dobro zna, da ovim zemljama treba uljudbe, reda i načina, ne bi li po vremenu njezini stanovnici ravni bili ostalim ljudima. Zato nas posla carica iz Beča amo ... *(Šenoa, Diogenes, 1934, 79).* — ... vredniji je taj muž u povijesti ljudske uljudbe od onih dnevnih pelivana najnovije politike ... *(Šenoa, Slike i prikazi, 1934, 263).*

2. *uljuđenost, uglađenost; odgoj.*

... jer je bio niko iz prirode, zapušten, prezren, gažen, al' neokužen onom prividnom uljudbom ponešto naobražena svijeta, koja nas mjesto sjajnom bistricom duha nuđa mutnim otrovom *(Šenoa, Prosjak Luka, 1933, 200).* — Al' vjeruj, taj bezobzir, ta prostota, ta nestašica i najobičnije uljudbe kod ljudi, koji su zvani dizati narod iz tmine i uljuđivati ga ... *(Šenoa, Branka, 1933, 86).* — ... ovdje imaš pred sobom seosku neuku dječicu, koju uljuditi treba, ondje u gradu varošku mladež, koja već kakvu takvu uljudbu donese u školu *(Šenoa, Branka, 1933, 193).* — Ćudoredne slabosti pod vještim pokrovom uljudbe slavile su orgije i misionari moralnih maksima prečesto su robovali vlasti tjelesna raspojasa, iskorišćujući mrak i novac *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 194).* — Jest, tu vlada sloboda raspojasa, bučno negiranje svake društvene uljudbe ... *(Hanžeković, Bijeli grijesi, 1938, 245).*

3. *visoka razina životnog standarda.*

... u njezinu bogato uredjenom salonu, gdje se ukus sa finoćom uljudbe sjajno i ljubazno skladao u jednu cjelinu ... *(Gjalski, U noći, 1913, 198).*

ISBN 978-953-347-446-5

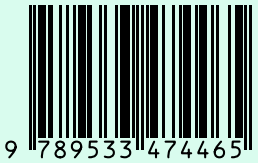

Cijena 168,00 kn